ALGEMEENE GESCHIEDENIS

DES

VADERLANDS,

VAN DE

VROEGSTE TIJDEN TOT OP HEDEN,

DOOR

Dr. J. P. AREND.

ACHTEREENVOLGENS VOORTGEZET DOOR

Mr. O. VAN REES en Dr. W. G. BRILL.

DERDE DEEL.

VAN HET JAAR 1581 TOT 1795 NA CHRISTUS.

Derde Stuk.

MET PLATEN, KAARTEN EN PORTRETTEN.

TE AMSTERDAM, BIJ

C. L. SCHLEIJER & ZOON.

1860.

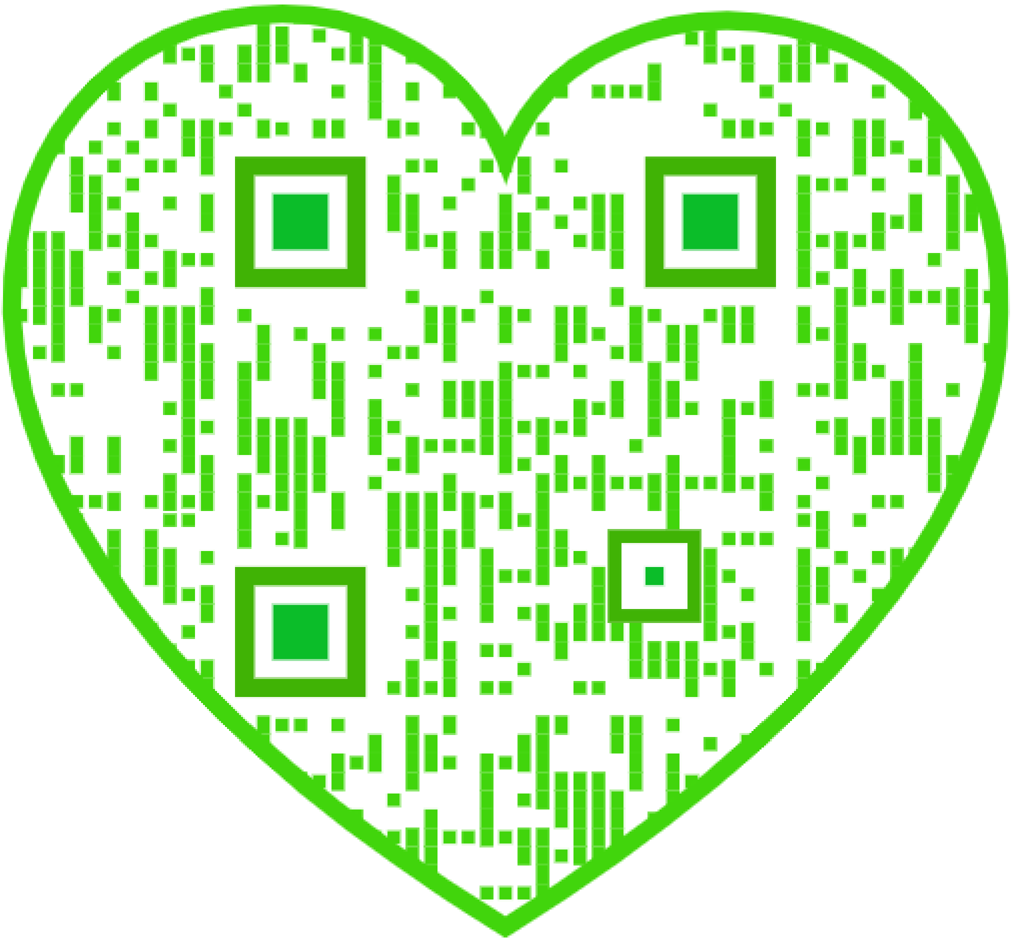

ALGEMEENE GESCHIEDENIS

DES

VADERLANDS,

DOOR

J. P. Arend.

Na diens overlijden achtereenvolgens bewerkt

door

Mr O. VAN REES EN Dr W. G. BRILL.

DERDE DEEL, DERDE STUK.

Bl 800

Te AMSTERDAM, bij

C. L. SCHLEIJER EN ZOON.

1863.

ZEVENDE BOEK.

VAN DE

AFZWERING VAN FILIPS II

TOT DEN

MUNSTERSCHEN VREDE.

1581—1648.

DERDE GEDEELTE.

1618—1648.

EERSTE HOOFDSTUK.

LAATSTE JAREN VAN HET BESTAND.

1618–1621.

Het spreekt van zelve, dat de binnenlandsche oneenigheden den invloed der Republiek in het buitenland aanmerkelijk verzwakken en de verbazende faam van wijsheid, die zij verworven had, logenstraffen moesten. OLDENBARNEVELT was de man geweest, die de draden van het uitgebreid verbond tegen *Spanje* aangeknoopt en in zijne vaste hand gehouden had; uit zijn brein was voortgevloeid wat in de laatste jaren gedaan was; zijn moed had daartoe de middelen weten te doen aanwenden, — en nu had die man langen tijd ten doel gestaan aan eenen strijd, door den Prins en een groot deel der Provinciën tegen hem gevoerd, en deze strijd was met zijne in de oogen der wereld, die op het uiterlijke ziet, schandelijke nederlaag geëindigd. Deze uitkomst was wel geschikt om al wie van OLDENBARNEVELTS bewonderaars in het buitenland geen zelfstandig oordeel bezat, aan het wankelen te brengen en twijfel aan zijne hooge wijsheid en blanke oprechtheid te doen ontstaan. 1618—1621.

Doch wij moeten de buitenlandsche aangelegenheden ophalen, waar wij hare beschouwing gelaten hebben.

Men was met de maand Mei van het jaar 1617, ten gevolge van den moord van den Maarschalk D'ANCRE, van de zorg ontslagen, die de vraag gebaard had, of men aan *Frankrijks* verzoek gehoor geven en de Fransche regimenten in onze dienst, hetzij dan in hun geheel of voor een deel door Nederlandsche troepen vervangen, zou laten trekken, al of niet. Voortaan scheen men omtrent *Frankrijk* gerust te kunnen zijn. Had de Koning besloten zelf het roer van staat in handen te nemen, en had hij dit besluit gestaafd door zich van den grooten gunsteling der Koningin te ontdoen, zoo scheen eensdeels het gevaar eener te naauwe aaneensluiting van het Fransche en het Spaansche Hof opgeheven, en anderdeels aan de Protestantsche Grooten elke reden tot opstand benomen. Maar was het denkbeeld niet ongerijmd, dat men *Frankrijk* eenmaal weder tot een bondgenoot, ja, tot een voorganger in den oorlog tegen *Spanje* zou hebben,

1618— 1621.

niettemin moest men niet vertragen in al datgene, wat der Republiek eene krachtige houding tegen haren aartsvijand kon verzekeren; integendeel, met te meer hoop op de krachtdadige uitwerking dier pogingen moest men al degenen, die in *Europa Spanje* of *Spanjes* vrienden wederstand boden, in hunne ondernemingen ondersteunen. Alzoo werd den 6^{den} Mei in de Generaliteit besloten, het verzoek van den Koning van *Zweden*, ten aanzien van hetwelk *Holland* zich reeds vroeger gunstig gestemd betoond had, toe te staan, en hem zes oorlogschepen, voorloopig voor een zestal maanden, te zenden, ten einde hem tegen den Koning van *Polen* van dienst te wezen [1]. Het was den Staten nog om eene andere reden de moeite waard, hunne macht in de wateren der *Oost-Zee* ten toon te spreiden. Immers was de Koning van *Denemarken* nog steeds naijverig op *Holland* en hare scheepvaart, en bedacht op middelen van bedwang tegen onze walvischvangers. Elf oorlogschepen, heette het, zou hij in zee brengen, om de schepen der Nederlandsche Noordsche Compagnie te bemoeijelijken, en zoo zouden wellicht die zes oorlogschepen, boven het oorlogschip, dat de Noordvaarders begeleiden moest, dienen kunnen om den Koning ontzag in te boezemen. De Koning van *Denemarken* werd gewaarschuwd in den vorm van een beleefd verzoek om gunstig onthaal aan de naar *Zweden* bestemde oorlogschepen te verleenen. Zijn antwoord bleef niet achter en beloofde dat de Nederlandsche scheepsmacht in zijne havens goed bejegend zou worden [2]. Zoo was de Vorst eenigermate tot vriendelijke behandeling ook der Nederlandsche visschers verbonden, en had men partij getrokken van de oorlogsgeruchten in het Noorden tot bescherming van onzen handel en visscherijen [3]. In het eind van Junij kwamen er berichten, dat er in de *Oost-zee* geen oorlog dreigde. Nu werd met de uitrusting der zes oorlogschepen opgehouden. Weldra ging het besluit door om ze niet te laten vertrekken, en de vraag werd in overweging genomen, of het niet raadzaam zijn zou, volgens het voorstel van de Admiraliteit van *Enkhuizen*, diezelfde schepen liever naar de Spaansche kust te zenden om de zeeroovers te tuchtigen, die het hoofd aldaar weder duchtig opstaken [4]. In de eerste

Denemarken is steeds naijverig op de Republiek.

Tocht tegen de zeeroovers beraamd.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 6 Mei, 1617. Vergl. hiervoor, D. III, S. II, bl. 643.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 6, 13, 14 Mei, 28 Junij, 3 Julij, 1617.

[3] CARLETON, I, p. 272. zegt, dat den Koning van *Zweden* oorlogschepen zouden worden toegezonden »onder voorwendsel van beveiliging van den handel." Veeleer is het tegenovergestelde waar, en maakte men van oorlogsgeruchten, die toch ook het vertoon onzer scheepsmacht billijkten, gebruik om de scheepvaart te beschermen. Vergel. CARLETON I, p. 281, 282.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 22, 26, 30 Junij, 24 Julij, 1617. In het begin van Julij kwamen er evenwel nog ongunstige berichten van STICKE uit *Brandenburg*, en van BREDERODE uit *Heidelberg*, betreffende de bedoelingen van den Koning van *Polen*. CARLETON I, p. 316, 317. *Resol. Stat.-Gen.* 7 Julij 1617.

dagen der maand Junij (1617) waren er over *Venetië* tijdingen van *Algiers* gekomen, uit welke men vernomen had, dat al de Nederlanders aldaar in boeijen waren geklonken en tot slavernij verwezen. Met groot geld had zelfs de Consul zijne vrijheid moeten koopen. De reden, die men voor deze geweldenarij opgaf, was de straf, welke een Hollandsch schip eenen Turkschen roover op zee had doen ondergaan: al de Turken waren om hals gebracht, met uitzondering van vier oude lieden, die zich voor christenen hadden uitgegeven. Dezen hadden de zaak te *Algiers* aangebracht, »zoodat," dus stond in het bericht te lezen, »zoodat het beter zou geweest zijn, als die vier oude lieden ook over boord waren gesmeten, daar zij toch gebleken waren Morisken te zijn [1]." Deze gebeurtenis maakte veel gerucht in *Europa*, maar zij had niet zoo zeer het gevolg, dat men de Nederlanders wegens die behandeling, te *Algiers* ondervonden, beklaagde, als wel, dat men zich verontwaardigd toonde over de omstandigheid, die thans eerst scheen bekend geworden te zijn, dat zij eenen Consul bij dien roofstaat in dienst hadden. Nu had de laster vrij spel: zij heulden, dus heette het, met de zeeroovers om den handel der Spanjaarden en Portugezen afbreuk te doen, en leverden hun kruid en andere oorlogsbehoeften [2]. De waarheid was dat WIJNAND DE KEYZER naar *Algiers* en *Tunis* gezonden was met de vredelievende boodschap om de Onderkoningen dezer Regentschappen tot eene getrouwe nakoming te brengen van het verdrag, hetwelk de Staten met den Grooten Heer gesloten hadden. Nog vóór het eind van het jaar kwam er werkelijk een verdrag met *Algiers* tot stand. Maar men maakte zwarigheid het te ratificeren, vermits eene bepaling daarin mishaagde, volgens welke de zeeroovers de Nederlandsche schepen zouden mogen onderzoeken, of zij ook Spaansche goederen aan boord hadden. In allen gevalle de vijandelijkheden der roovers tegen *Holland* waren niet geheel belet [3], en bovendien om den ongunstigen indruk, door zulke onderhandelingen met eenen Staat als *Algiers* te weeg gebracht, eenigermate uit te wisschen, diende er iets gedaan te worden. Toen dus CARLETON de mededeeling gedaan had, dat de Engelsche Regering voornemens was om eene vloot tegen de zeeroovers uit te rusten, en wenschte, dat de Republiek deel daaraan nam, verklaarde OLDENBARNEVELT, dat de Staten gezind waren, met *Engeland* tot uitroeijing der zeeroovers mede te werken, ja zelfs, dat zij de schepen, aanvankelijk tot ondersteuning van den Koning van *Zweden* bestemd, naar de Middellandsche zee zouden zenden, zoo zij werkelijk bleken in de Oostzee niet noodig te zijn [4]. De Koning van *Groot-Britannie* had, zoo als hij met veel geheimzinnigheid te *'s Hage* liet mededeelen, groote plannen. Had hij reeds in het midden van het vorige jaar van de uitrusting eener vloot tegen de zeeroovers gesproken,

1618—1621.

Nederlandsch Consul te *Algiers*.

---

1 *Resol. Stat.-Gen.* 10 Junij, 1617.

2 CARLETON, I, p. 302.

3 *Resol. Stat.-Gen.* 28 Mei, 1616, 6 Jan. 1617. CARLETON, I, 281, 308, 321.

4 CARLETON, I, p. 308, 309.

1618—1621.

dit maal wilde hij een kruistocht der christelijke Mogendheden tegen hen uitgerust hebben, aan welken *Spanje* bovenal deel moest nemen, ten einde dit land zijne havens en andere hulpmiddelen ten dienste der onderneming stellen mocht. Reeds werd eene stad op het vijandelijk grondgebied aangewezen, die men streng blokkeren zou, ten einde haar door honger te dwingen, en de tijdelijke stremming van den handel op de Levant moest men voor zulk een schoon plan over hebben [1]. Het laat zich gemakkelijk denken, dat zulke ontwerpen den Staten volstrekt niet aanstonden. Zij schenen meer beraamd om de Nederlanders op een valsch standpunt tegenover *Spanje* te plaatsen, en hunnen handel in de Levant een wellicht onherstelbaren slag toe te brengen, dan om de roofstaten werkelijk te fnuiken. Inderdaad, aan een bondgenootschap met *Spanje* tegen een derde kon niet ernstig gedacht worden. Veeleer was het noodig om met de tuchtiging der zeeroovers eene dreigende vertooning tegen *Spanje* zelve te verbinden. Hierop waren de Hollandsche staatslieden werkelijk bedacht, en de dwaze voorstellen van JACOBUS, die gelukkig nog verre van hunne uitvoering waren, moesten hen hierin niet belemmeren. Groot toch was weder de spanning tusschen de Republiek en *Spanje*. In Julij 1616 had men vernomen, dat de Onderkoning van Sicilie, de Hertog van OSSUNA, Nederlandsche schepen preste om in dienst van den Koning van *Spanje* de Barbarijsche Staten te bevechten. HAGA, die dit bericht overzond, verzocht daarbij, dat men op zulke ongeregeldheden orde zou stellen: de Turken, zeide hij, die, hoe onbeschoft ook, zich zoo iets niet zouden veroorlooven, mochten anders zulk een voorbeeld spoedig gaan navolgen [2]. Kort voor de ontvangst van deze tijding hadden de Staten, nevens de personen, die reeds de dienst van consuls in *Spanje* bewezen, eenen agent aangesteld, met name KAREL KARELSZ. VAN CRACAU, met vertrouwde lieden onder hem, in de voornaamste havens van het schiereiland gevestigd, om de belangen der kooplieden aldaar te behartigen [3], zoo het heette, maar tevens om met het overzenden van staatkundige berichten de rol van een geheim gezant te spelen. Dezen CRACAU werd over die gewelddadigheid geschreven [4]. Doch toen nu zelfs in de Spaansche havens verscheidene Nederlandsche schepen werden aangehouden, om ten oorloge gebruikt te worden, en nog altijd Nederlandsche gevangenen in Spaansche handen aan eene slechte bejegening blootgesteld bleven [5], kreeg onze agent zaken genoeg te doen. Ongelukkig had de secretaris van den Koning van *Spanje* hem, toen hij zich naar *Madrid* begeven had, doen verstaan, dat hij door tusschenkomst van den Aartshertog te *Brussel* wat hij te zeggen had, moest te kennen geven: dan zou de Koning hem gaarne, ten gevalle van dezen zijnen bloed-

Nederlandsche schepen in Sicilië en Spanje aangehouden.

---

1 CARLETON, I, p. 304, 305. II, p. 16—20. *Resol. Stat.-Gen.* 1 Aug. 1616.

2 *Resol. Stat-Gen.* 13 Julij, 1616.

3 CARLETON, I, p. 205.

4 *Resol. Stat.-Gen.* 4 Junij, 1616.

5 *Resol. Stat.-Gen.* 3 Decemb. 1616, 10 Febr. 1617.

verwant, gehoor verleenen, maar anders niet. Tot verzachting van deze harde bejegening werd er bijgevoegd, dat alle zaken van *Duitschland* door het kanaal des Aartshertogs ter 's Konings kennis kwamen. Doch, hoezeer GRACAU zelve zich dien omweg begreep te moeten laten welgevallen, de Staten wilden daarin niet treden [1], en zonden hem eene klacht wegens dat aanhouden van onze schepen, als strijdig met het Bestand, vervat in eenen brief aan den Koning van *Spanje*, dien hij zoo mogelijk zelf moest overhandigen. Doch niet alleen werd de zaakgelastigde der Staten aan het Hof niet ontvangen, maar hij kreeg den last om én de stad *Madrid*, én geheel *Spanje* te verlaten [2]. Nu moesten de Staten zich wel van de tusschenkomst der Aartshertogen bedienen. Dit geschiedde, en men liet door middel van CARLETONS deurwaarder te *Brussel* weten, dat men »kort en goed de bedoeling van den Koning van *Spanje* en van de Aartshertogen zelven wenschte te verstaan, opdat de Staten bij tijds op hunne zaken orde mochten stellen." Slechts vier dagen mocht de bode op bescheid wachten. De Aartshertogen gaven op eene beleefde wijze ten antwoord, dat zij onverwijld naar *Spanje* zouden schrijven, opdat den Staten voldoening geworden mocht. Zij deden zulks werkelijk, en van *Spanjes* zijde werd, ten minste voor het aanhouden der schepen door den onderkoning van *Sicilië*, vergoeding beloofd [3]. Maar welk een beweegreden hadden de Spanjaarden voor zulk eene bejegening der Nederlandsche schepen, en welk een schijn konden zij aan dit hun bedrijf geven? Zij konden niet verdragen, dat ten gevolge van het traktaat met Algiers onze koopvaarders van den overlast der zeeroovers ontheven zouden zijn, terwijl zij en de andere natiën aan hunne geweldenarijen blootgesteld bleven. Genoten de Nederlanders uitsluitend de voordeelen van den handel op de Middellandsche zee, zoo was het billijk dat zij er ook de lasten van droegen: daarom poogde men, waar men kon, hunne bodems te dwingen mede tegen de zeeroovers te vechten. Men ziet, dat het voorstel van JACOBUS om *Spanje* aan eenen kruistocht tegen de Barbarijsche Staten deel te laten nemen, en de Spaansche havens als wijk- en wapenplaatsen in dien krijg te doen dienen, de strekking had om al die gewelddadigheden, tegen onze schepen gepleegd, goed te maken, door haar het voorkomen van bij voorbaat genomen maatregelen te geven. Had onze Staat daar ooren naar

1618—1621.

Den Nederlandschen Agent het verblijf in *Spanje* ontzegd.

---

[1] *Resol. Stat-Gen.* 30 Jan. 2, 23 Febr. 1617.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 28 Maart, 1617. GRACAU bleef zich evenwel te *Alcala* ophouden, en zond vandaar gedurig berichten. In Februarij 1618 had hij, volgens zijn schrijven, zelfs hoop, dat hij als Agent van Hun Hoog Mogenden aan het Hof van *Spanje* zou worden toegelaten; maar een paar maanden later meende hij reden te hebben om zich gereed te maken, ten einde dadelijk naar huis te keeren. In de maand Julij 1618 was hij te *'s Hage* terug. *Resol. Stat.-Gen.* 18 Nov. 1617; 10 Jan., 14 Febr., 3 Mei; 18, 21 Julij 1618.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 2, 24 Julij, 1617, 4 Jan., 28 Apr. 1618. CARLETON I, p. 327, 337.

1618—1621.

gehad, het traktaat met *Algiers* zou verscheurd, en de Levantijnsche handel voor een onbepaalden tijd vernietigd geweest zijn. Maar moest men van den anderen kant zoowel de ondragelijke vrijpostigheid der Spanjaarden als de steeds dreigende bandeloosheid der Barbarijsche partijgangers ongestraft laten? — Had de Nederlandsche Regering aan de kooplieden en hunne maatschappijen de handen vrijgelaten, zij zouden zich wel tegen alle geweld hebben doen gelden. Reeds was er gehoord van kaperij, door een Hollandsch schip tegen een Spaanschen koopvaarder gepleegd [1]; reeds had zelfs de Oost-Indische Compagnie verzocht om een oorlogschip, naar *Brazilië* te zenden met het erkende doel om daar krijgsgevangenen te maken, en alzoo de Spanjaarden tot uitwisseling onzer gevangenen te dwingen [2]. Ja! de aandrang tot oprichting eener West-Indische Compagnie werd in dezen tijd, na de ontdekking van LE MAIRE, verdubbeld [3], en dat deze Handelsmaatschappij eene rol in de West-Indiën wenschte te spelen, gelijk aan die, welke de Oost-Indische staande het felst van den oorlog gespeeld had, dit lag voor de hand. Zoo zou het Bestand spoedig door dadelijke vijandelijkheden verbroken zijn geworden, en geene dubbelzinnige of gewelddadige handelingen der Spanjaarden ongewroken zijn gebleven. Het was eene moeijelijke taak voor OLDENBARNEVELT tusschen die twee wegen, den weg, welken *Engeland* aanried, en dien, welken de Nederlandsche kooplieden en roekelooze winstbejagers ingeslagen wilden hebben, eenen veiligen middelweg te vinden. De gedragsregel, dien hij volgde, was deze, dat hij zich door het opperen van allerlei bezwaren van de deelneming aan den tocht, zoo als *Engeland* dien uitgevoerd wenschte te zien, verontschuldigde, en hij slaagde hierin zoo goed, dat hij den Gezant zelven van de onuitvoerbaarheid van de Engelsche plannen overtuigde [4]. Maar van den anderen kant moest *Nederland* door een genoegzaam aantal schepen naar de Middellandsche zee te zenden, toonen, dat het alleen wel in staat was, de roovers in ontzag

Tochten tegen de zeeroovers.

te houden, en daartoe niet door de Spanjaarden behoefde geprest te worden. Dus

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 8 Decemb. 1616. [2] *Resol. Stat.-Gen.* 3 Mei, 1617.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 24 Junij, 1617. CARLETON I, p. 322, 327. Er werd eene Commissie benoemd om W. USSELINCX te hooren, die tot de oprichting eener West-Ind. Comp. rekest op rekest had ingeleverd. Reeds 3 millioenen waren ingeschreven. *Holland* bleef den aandrang der andere Provincien tot oprichting dier Compagnie standvastig wederstaan. *Resol. Stat.-Gen.* 9, 27 Sept.; 6, 16 Dec. 1617. Niettemin werden de Gecommitteerden, welke in het midden van het jaar 1618 met die van de Oost-Indische Compagnie beraadslaagden, tevens belast met de taak om de zaak van de oprichting eener West-Indische Compagnie met ernst bij de hand te nemen, *Resol. Stat-Gen.* 20, 26 Junij; 4, 13 Julij; 4, 13 Aug. 1618. Men wenschte USSELINCX over te laten komen, waartoe de Staten van *Holland* hem vrijgeleide dienden te verleenen. *Resol. Stat-Gen.* 13, 20 Aug. 1618.

[4] CARLETON, I, p. 321. II, p. 17, 19.

werden, in weerwil van nog steeds herhaalde aanmaning om *Zweden* niet verstoken te laten, nu toch het saizoen voor een tocht naar 't Noorden te ver verloopen was, de zes schepen met een zevende er bij, onder het bevelhebberschap van kapitein QUAST, naar *Algiers* gezonden [1]. De Onderkoning van *Algiers* werd vermaand, zijne onderdanen in het plegen hunner zeeschuimerijen te keer te gaan; doch verklaarde zich daartoe onbekwaam. Dus moest *Nederland* zich zelve recht verschaffen, en hoezeer de vloot van den kapitein QUAST menig roofschip veroverde en menigen slaaf verloste, was men weldra op het uitzenden van nog meer schepen bedacht. De Koningen van *Frankrijk* en van *Groot-Britannië* en de Republiek van *Venetië* werden uitgenoodigd, zich van hunne zijde insgelijks de beveiliging der zee ter taak te stellen; maar inmiddels werden omstreeks twaalf oorlogschepen »tot destructie van de zeeroovers" toegerust, en LAMBRECHT HENDRIKZ., gezegd *Moyen Lambert*, daarover als commandeur benoemd. Toen nu de kapitein QUAST op het eind van Mei 1618 was teruggekeerd, en de noodzakelijkheid der zending van eene nieuwe scheepsmacht genoegzaam was gebleken, begreep men achtereenvolgens een twintigtal schepen naar de *Middellandsche zee* te moeten doen stevenen. In de maand Julij had er eene ontmoeting plaats, waarbij zes roofschepen werden veroverd [2]. De medewerking der Mogendheden scheen de Republiek dus wel te kunnen missen. *Venetië* verontschuldigde zich dan ook [3]; maar *Frankrijk* scheen geneigd zich aan deze onderneming aan te sluiten. De Regering van dit Rijk zond zelfs gemachtigden herwaarts om over den aankoop van een paar schepen te handelen, en wilden eenige galeijen en galioenen in de *Middellandsche zee* uitrusten, zoo de Nederlanders gezind waren, hunne vloot onder het bevel te plaatsen van den Hertog VAN GUISE, die als Opper-admiraal over de Fransche scheepsmacht zou worden aangesteld. Dit verlangen vloeide voorzeker voort uit jaloezij. De Mogendheden moesten ongaarne zien, dat *Nederland* aldus voor het oog der Ottomannische Porte en al hare vassallen als eene zelfstandige, ja als de eerste zeemogendheid optrad. Trouwens *Frankrijks* verzoek werd niet ingewilligd, en alleen aan LAMBRECHT HENDRIKSZ de last medegegeven, den Hertog, zoo hij hem ontmoeten mocht, allen behoorlijken eerbied te bewijzen [3]. Was nu, blijkens de jaloerschheid der Mogendheden, de waardigheid der Republiek in deze zaak genoegzaam gehandhaafd, dan hadden ook de ongeduldige handelsondernemers 1618—1621.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 26, 27, 31 Julij; 1, 3 Aug., 23, 24 Sept. 1617.

[2] *Archiv. de la Mais. d'Or.* S. II, T. II, p. 551. *Resol. Holl.* 3 Julij 1618. *Resol. Stat.-Gen.* 11, 23 Nov.; 20, 21 Dec. 1617. 25 Jan.; 3, 21, 23 Febr.; 30 Maart; 21, 22, 26 Apr.; 1, 29 Mei; 2 Junij, 13, 14 Julij; 6, 13, 25, 28 Aug. 1618.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 20 Febr. 1618.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 5, 21 Febr., 28 April, 1 Mei, 8, 19, 30 Junij, 15 Aug. 1618.

1618—1621.

geen voorwendsel voor hun drijven, dat onfeilbaar tot eene uitbarsting van den oorlog zou geleid hebben, en toen een tachtigtal kooplieden een verzoekschrift hadden ingediend, daartoe strekkende, dat men eene onverwijlde voldoening voor de aangehouden schepen van *Spanje* zou eischen, of dertig oorlogschepen naar de Spaansche kusten zou zenden, opdat men zich zelve recht mocht verschaffen, kon OLDENBARNEVELT hun ongenoegen trotseren en hun tegemoet voeren, dat zij niet moesten wanen, dat de Staat, ter liefde van moeijelijkheden, welke hunne winzucht zich op den hals had gehaald, tot zulk een overijlden maatregel zou overgaan [1].

Lichtingen van krijgsvolk door de Aartshertogen.

Wel zou die maatregel overijld hebben mogen heeten bij den staat, in welken de zaken nog steeds in de Duitsche grensprovinciën verkeerden. Zoo stellig waren de berichten, die omstreeks het einde der maand Maart 1617 inkwamen, aangaande belangrijke lichtingen van krijgsvolk door de Aartshertogen, dat zijne Excellentie verzocht, het magazijn van ponten, schepen, geschut enz. van *Dordrecht* naar *Emmerik* te mogen verleggen en de op kosten der Staten aangelegde en thans bijna voltooide versterkingen van *Emmerik* en *Rees* van geschut te voorzien, de compagniën voltallig te maken, en voor zoover ze niet reeds dicht bij de oostelijke grenzen gelegerd waren, ze derwaarts te laten oprukken. Dit alles werd door de Staten Generaal goedgevonden. Gelden werden aangewezen ter voltooijing der bovengemelde versterkingen, en *Zeeland* en *Overijssel* verzocht het voorbeeld der andere Provinciën te volgen en mede het aannemen van waardgelders tot verdediging des Lands tegen den vijand in te willigen. Opdat 's Lands bondgenooten niet overvallen en te zwak bevonden mochten worden, liet men het niet bij de vermaning, reeds in den herfst van het vorige jaar tot de Hansesteden gericht, dat zij toch, overeenkomstig de verbindtenis, door haar jegens dezen Staat aangegaan, door het lichten van twee of drieduizend soldaten en het versterken van steden voor hare veiligheid zorgen zouden; maar verwittigde de Vergadering der zes groote Hansesteden, dat de nieuwe wapeningen wellicht op haar gemunt waren, en dat zij alzoo op hare hoede hadden te wezen. Blijkens bericht van den Advokaat VAN RIJSWIJCK, waren ten minste *Lubek*, *Hamburg* en *Bremen* genegen bij voortduring krijgsvolk in dienst te houden [2]. Wat kon verstandiger zijn, dan aldus gereed te wezen tegen elken aanval van den Spaanschen kant. De uitbarsting van den oorlog te tarten was allerminst geraden, daar immers de Republiek een alleszins wenschelijken toestand genoot, en de oorlog, zoo die op alle punten met *Spanje* ware uitgebroken, plotseling al het verworvene weder in de waagschaal zou gesteld hebben.

---

[1] CARLETON, I, p. 337. II, p. 174, 180. *Resol. Stat.Gen.* 1 Mei; 25 Aug. 1618.

[2] *Resol. Stat-Gen.* 20 Oct. 1616; 23, 24, 25, Maart; 17 April 1617; 9, 13 Maart, 1618. CARLETON, II, p. 75.

1618—1621.

Verzoek van *Savoye* om ondersteuning.

Behalve de krijgsvaardigheid onzer troepen en bondgenooten op onze oostelijke grenzen bestond het andere middel om den vijand aldaar het zwaard in de scheede te doen houden, hierin, dat men hem in het Zuiden een genoegzamen tegenstand bereidde. Ook dit werd alweder niet verzuimd. De Staten hadden hunnen agent te *Heidelberg* opgedragen, op den Uniedag der Evangelische Duitsche Vorsten de zaak van den Hertog van *Savoye* voor te staan [1]. Nu verscheen de Heer MONTHOU, Ambassadeur van dien Hertog, in Mei 1617 te *'s Hage*, na den Uniedag te *Heilbron* bezocht te hebben. Hij bracht hoop op bijstand vandaar mede; — maar wat was van die zijde meer dan beloften te wachten? Intusschen waren de Spaansche troepen naar het *Milanesche* op marsch, en er was dus geen kans op vrede. Alzoo herinnerde hij de Staten aan hunne toezegging en verzocht om ondersteuning, ditmaal liefst in geld. Dit verzoek werd kort daarna door SURIANO aangedrongen. De beide Republieken, zeide deze Resident van *Venetië*, de beide Republieken, die zich door Gods genade in het bezit harer vrijheid gesteld hadden, en niet ophielden van eerzuchtige Vorsten, die naar volstrekt gezag stonden, afkerig te zijn, wenschten »vrijzinnige" Prinsen, zooals de Hertog van *Savoye* was, te verdedigen. Tegelijk verklaarde MONTHOU zijn verlangen nader. Hij berichtte, dat zijn Hertog eenen Commissaris (den Graaf TAFFIN) zou zenden, om de ruiters, die de Fransche Prinsen in *Duitschland* hadden laten werven, in zijne dienst te nemen. Aan die troepen verzocht hij de Staten doortocht te verleenen, en met name aan den Baron VAN GENT VAN OYEN, die ook in *Duitschland* 2000 ruiters ten behoeve der Fransche Prinsen geworven had [2], en thans, ten gevolge van den veranderden staat van zaken in *Frankrijk*, op Duitschen bodem terug was, te schrijven, dat hij zich tot het aanzoek van den Hertog mocht laten vinden [3]. Dit verzoek kon den Staten niet ongevallig zijn, vermits die ruiterbende thans op het grondgebied aangekomen, dat door de Nederlandsche troepen bezet was, een oorzaak van ongelegenheden worden kon. Reeds verzamelde de vijand in allerijl eene krijgsmacht om de ruiters van Colonel VAN GENT in de pan te hakken, en al kwam het daar niet toe, hoe kon de Colonel zijne manschappen in orde houden, bij gemis van voldoende werkzaamheid en vooral van betaling? De Fransche Prinsen toch bleven in gebreke het volle bedrag der beloofde soldij te voldoen. De Markgraaf van *Brandenburg* was geneigd, den Colonel en zijne bende legering in het land van *Gulik* toe te staan; maar onder voorwaarde, dat hij daarvoor betaalde, en dezen eisch deelde hij aan de Staten mede [4]. Nam dus de Hertog van *Savoye* die ruiters in zijne dienst, zoo maakte hij een einde aan een groot bezwaar. Bij gevolg

[1] Zie hiervoor, D. III, Stuk II, bl. 616 en 617, en zie ook *Resol. Stat.-Gen.* 15 Julij, 1617.

[2] Zie hiervoor, D. III, Stuk II, bl. 638. [3] *Resol. Stat.-Gen.* 18 Mei; 5 Junij, 1617.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 2 Junij, 1617.

1618—1621. besloten de Staten den Heer VAN OYEN ten spoedigste te laten polsen aangaande het denkbeeld van den Hertog, en hem op te wekken het niet te verwerpen: zij waren, dit lieten zij den Prins en den Raad van State bij de uitnoodiging om de zaak in overweging te nemen, uitdrukkelijk weten, zij waren ter bevordering der zaak des noods tot eenige geldelijke opoffering bereid. Mocht onverhoopt de Heer VAN OYEN het aanbod niet aannemen, dan zou men hem zijne ruiters dadelijk doen afdanken. Inmiddels werd hem geschreven, dat hij zich wachten zou, met zijn volk over onze grenzen te komen of ook den bondgenooten en beschermelingen van hun Hoog Mogenden tot overlast te zijn. Om ten naauwkeurigste onderricht te worden, zonden de Staten twee leden van den Raad van State tot den Colonel. Dezen brachten het bericht terug, dat er nog 1200 ruiters bijeen waren, en dat deze manschappen wel geneigd waren den tocht naar *Savoye* aan te nemen, maar intusschen behalve in het Kleefsche zich ook te *Nijmegen* en te *Grave* wenschten te legeren [1]. — Dit laatste verzoek zag men zich genoodzaakt toe te staan. — Daar nu de zaken dus stonden, en al de Provinciën geneigd schenen des Hertogs verzoek om bijstand in te willigen, zoo stelden de Prins en de Raad van State voor, de ruiters van VAN GENT voorloopig voor vijf maanden voor der Staten rekening te nemen, hetgeen eene som van 60,000 gulden in de maand zou vorderen, en ze onder een sterk geleide, ten einde hen tegen den Graaf VAN DEN BERG te beschermen, den Hertog ter hulp toe te zenden [2]. Kwam het ooit tot de verwezenlijking van dit voorstel, zoo begeerde Prins HENDRIK met het opperbevel over deze ruiters belast te worden: het afgesprongen huwelijk met de dochter van den Landgraaf en de moeijelijke toestand, waarin hij zich tusschen de beide partijen in den Staat geplaatst bevond, maakten, dat hij zich gaarne voor een tijd uit het land verwijderd had, en zich zelfs getroost zou hebben als bijzonder persoon den Hertog van *Savoye* te gaan bezoeken [3]. — Niet spoedig kwamen de Staten tot eene beslissing ten aanzien van den bijstand aan *Savoye* te verleenen. Die van *Holland* kwamen met bezwaren voor den dag, aan de godsdienstige oneenigheden in hun midden ontleend, om de andere Provinciën te doen gevoelen, dat als het gezag der Staten hunner Provincie niet eerst door de tusschenkomst der Generaliteit gehandhaafd werd, er van *Holland*

---

[1] De Colonel was op het oogenblik naar *Sedan* om te zien, of hij de achterstallige soldij kon bekomen.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 7, 9 Junij, 1617. CARLETON, I, p. 271, 282, 282, 324.

[3] CARLETON, I, p. 325. In November 1617 verscheen er een Gezantschap uit *Hessen* om den Landgraaf bij de Staten van de verdenking te zuiveren, die de afgebroken huwelijksonderhandeling op hem scheen te kunnen laden, alsof hij de zoo naauwe verbindtenis met dezen Staat niet op prijs stelde. Van zijne zijde, dit betuigden de Gezanten, was meer dan geëischt kon worden, toegestaan. *Resol. Stat.-Gen.* 27 Nov. 1617.

weinig voor de groote zaak van den strijd voor het Protestantisme tegen *Spanje* was te wachten. Maar daar zij de blaam, alsof zij ten aanzien der hoogste belangen onverschillig waren, toch niet op zich konden laten kleven, zoo stonden zij weldra het noodige toe. Thans trokken die Provinciën, welke de vaardigste geweest waren in het toestaan van gelden, met name *Gelderland*, zich weder terug, nu de zucht om *Holland* te beschamen haar niet meer prikkelde [1]. — Toen de Fransche Gezant verklaarde, dat ook *Frankrijk* gezind was den Hertog hulp te bieden, ingeval de Spanjaarden het verdrag van *Asti* schonden en *Vercelli* wilden belegeren, behoefden ook de Staten van de zijde der Fransche Regering het verwijt niet te schroomen, dat zij rijk genoeg schenen om anderen bij te staan en haar niettemin om de betaling der Fransche troepen, die zij in dienst hadden, lastig vielen: immers voegde de Gezant bij die verklaring de opwekking en den wensch, dat ook de Staten den Italiaanschen Vorst mochten ondersteunen [2]. Maar nu rezen er weder andere bezwaren. De som, die de Staten voor de zaak over hadden, was niet voldoende voor de behoeften van de ruiters van VAN GENT, en MONTHOU had reeds een deel van zijn geld verstrekt aan een Duitsch colonel, die zich mede verbonden had, troepen naar *Savoye* te geleiden [3]. Dus sprong de onderhandeling met VAN GENT af, en men moest zich eenige opoffering getroosten om van den overlast, dien zijne ruiters onder anderen aan de burgers van *Nijmegen* berokkenden, ontslagen te raken [4]. Eindelijk vergenoegde MONTHOU zich met eene ondersteuning in geld [5]. Wat de oorlog in *Italië* betreft, werkelijk kwam het tot het beleg en de inneming van *Vercelli* door de Spanjaarden. Doch ten gevolge van de bemiddeling van *Frankrijk* leidden de reeds te voren geopende onderhandelingen thans tot den vrede, en bij zijne wederkomst na zijn uitstap naar *Frankrijk* beroemde DU MAURIER er zich op, dat zijn Koning alzoo den Staten de verstrekking van onderstand aan *Savoye* bespaard had, iets, dat, zeide hij, wel in rekening mocht gebracht worden tegenover de nalatigheid in het betalen der achterstallige soldij van de Fransche regimenten in Nederlandsche dienst [6].

1618—1621.

Zoo was er dus weder vrede in het Zuiden, ten minste tusschen *Spanje* en *Savoye*. Doch viel er van den kant eener Mogendheid als *Spanje*, die het beginsel, op hetwelk

Betrekkingen met *Venetië*.

---

1 CARLETON, I, p. 317, 316. *Resol. Stat.-Gen.* 17, 27 Junij; 3 Julij 1617.

2 CARLETON, I, p. 314, 315. *Resol. Stat.-Gen.* 14 Junij, 1617.

3 CARLETON, I, p. 325.

4 Later werden die Ruiters in dienst genomen, zoo het heette, door den Koning van *Denemarken*, maar werkelijk door *Spanje*. *Resol. Stat.-Gen.* 26 Maart, 1618.

5 *Resol. Stat.-Gen.* 6, 8, 10, 11, 12 Julij, 1617.

6 *Resol. Stat.-Gen.* 17, 26 Junij; 3 Nov. 1617. CARLETON, II, 96, 97, 115, 134, 139, 239.

1618— 1621. de Nederlandsche Staat berustte, niet dulden kon, en om met kracht en vrucht tegen *Nederland* op te treden *Italië* onder haar bedwang hebben moest, op waarachtige vriendschap te rekenen? De Venetiaansche Regering, die nog steeds in *Istrië* met den Aartshertog in staat van oorlog verkeerde, dacht zulks niet. Zij had een regiment in *Duitschland*, door den Graaf VAN LEEUWENSTEIN geworven, in hare dienst genomen, en maakte dankbaar gebruik eerst van de tusschenkomst der Staten om den Graaf van *Oost-Friesland*, die deze soldaten uit *Embden* niet wilde laten vertrekken, daartoe te bewegen, en daarna van hunne vergunning om ze te *Delfzijl* scheep te laten gaan, en zoo mogelijk nog onder geleide der vloot van Kapitein QUAST de reis te laten doen [1]. De resident SURIANO hield niet op, de vredelievende gezindheid van *Spanje* als bedriegelijk voor te stellen [2]. Ook wapende *Venetië* zich sterker en sterker. Zij wenschte van onze Admiraliteiten twaalf schepen te huren, en ze hier van krijgsbehoeften, scheepsvolk en officieren te laten voorzien. Dit verzoek werd gereedelijk toegestaan; de Staten beijverden zich zeer voor deze zaak, en ten bewijze, wat men in dien tijd, toen de Staat voor zich zelven zulk eene sterke vloot uitrustte, hier te lande vermocht, met ongeloofelijken spoed was de uitrusting voor *Venetië* gereed. Den 18den Mei uitgezeild, moesten deze schepen zich voor de straat van *Gibraltar* met geweld door de Spaansche scheepsmacht heen slaan [3]. Ofschoon zulke krachtige oorlogstoebereidselen aanvankelijk den krijg schenen te zullen vernieuwen, kwam echter weldra de vrede ook in *Istrië* tot stand [4]. Middelerwijl had de Resident gedurig, maar schoorvoetend, gewag gemaakt van den wensch zijner lastgevers om met de Vereenigde Provinciën in een nader verbond te treden. Het gemis aan eensgezindheid, dat de Republiek van *Venetië* weldra in de noodzakelijkheid bracht om eene felle zamenzwering met geweld te onderdrukken, zal het den Resident onmogelijk gemaakt hebben om ruiterlijk met zijn voorslag voor den dag te komen. Immers was er eene partij in *Venetië*, voor welke men niet erkennen durfde eene zoo naauwe aansluiting aan *Nederland* te begeren. Eindelijk echter deed SURIANO blijken, dat de Venetiaansche Regering wenschte, eenen vasten Nederlandschen Resident te *Venetië* gevestigd te zien, en van onze zijde werd daartoe besloten [5]. De dus bevestigde vriendschap leed

---

1 *Resol. Stat.-Gen.* 17 Febr.; 8 Maart; 22, 26 Julij; 3, 12 Aug.; 6 Sept.; 8 Nov. 1617. CARLETON, I, p. 271, 325, 338; II, p. 22.

2 *Resol. Stat.-Gen.* 31 Oct.; 8, 18, 27 Nov., 14 Dec. 1617. 31 Jan.; 16, 20 Febr.; 5 Maart; 4 April; 16 Junij, 1618.

3 *Resol. Stat.-Gen.* 29, 30 Dec. 1617. 22, 24, 27 Jan.; 2, 3, 7, 20 Febr.; 2, 13, 19, 20, 21 Maart; 7, 12, 21, 23 Mei; 14, 16 Junij; 7, 9, 13 Julij, 1618. DE JONGE, *Ned. en Ven.* bl. 86.

4 *Resol. Stat.-Gen.* 20 Febr.; 30 Julij, 1618.

5 *Resol. Stat.-Gen.* 7 Julij; 3, 4, 22 Aug.; 7 Oct.; 18, 21, 28 Nov.; 14 Dec. 1617. 31 Jan.

gelukkig niet bij eene onaangename ontmoeting, welke eenige Hollandsche koopvaardijschepen in de Golf van *Venetië* weêrvoeren. Zij werden in beslag genomen, en het scheepsvolk in boeijen geklonken. Deze bejegening hadden de Hollanders aan eene moedwillige overtreding van de orde, door *Venetië* op den handel in de Golf gesteld, en aan hunne uitdagende houding tegen de Venetiaansche scheepsmacht te danken. Ten gevalle van Hun Hoog Mogenden liet de Regering al spoedig schepen en schippers los [1]. 1618—1621.

Deze betrekkingen der Vereenigde Provinciën met Italiaansche Mogendheden moesten *Spanje* op hare hoede doen zijn om geene nieuwe vijandelijkheden in het Zuiden aan te vangen. Maar nu had zij de handen te ruimer om in het Noorden te werken. De schepen, aanvankelijk derwaarts bestemd, hadden de reis naar de *Middellandsche Zee* aanvaard; maar hunne tegenwoordigheid in de *Oostzee* zou, dus scheen het, ook niet overtollig geweest zijn. Merkwaardig was de rede, door den buitengewonen Zweedschen Gezant SKYTTE, den 6den November 1617, in de vergadering der Staten-Generaal gehouden. Hij begon met hun Hoog Mogenden te danken voor het deel dat hunne Gezanten gehad hadden aan de eer van den tusschen *Zweden* en *Moscovië* tot stand gekomen vrede [2]. Maar zijn hoofddoel was zijnen Meester te rechtvaardigen. De Koning van *Zweden* stond aan den laster van den Koning van *Polen* ten doel; hem werden de rampen zoo van *Polen* als van *Zweden* zelve geweten; zonder oorlogsverklaring, dus strooide men uit, had hij de oorlog op nieuw in *Lijfland* begonnen [3]. Hiertegen nu stelde SKYTTE een verhaal over van hetgeen de Koning van *Polen* in het schild voerde. De stappen, door GUSTAAF ADOLF in 1613, op raad van den Koning van *Groot-Britannië* en de Staten-Generaal gedaan, om zich met hem te verzoenen, had hij eerst dubbelzinnig, daarna zoo onheusch beantwoord, dat de brief, waarin dit antwoord vervat was, alleen reeds een billijke oorzaak van vernieuwden krijg opleverde. Niettemin was er in 1614 een wapenstilstand gevolgd. Maar hoe weinig oprecht SIGISMOND tot vrede gezind was, bleek uit een brief, aan de Zweedsche Stenden gericht en in *Zweden* rondgestrooid, waarin hij de onderdanen tot afval aanspoorde en verklaarde, in geval zij hunnen Koning trouw bleven, zich met behulp zijner bondgenooten het Rijk weder te zullen toeeigenen. In dit voornemen door zijnen Rijksdag ondersteund, leide SIGISMOND het aanvankelijk op de inlijving van *Koerland* toe: ten dien einde werden de Hertogen van dit gewest de voorwerpen van allerlei laster, vooral hertog WILLEM, die een zoon had, welken men wederrechtelijk van zijn erfgebied wilde berooven. Dit geschiedde werkelijk door verbeurdverklaring van het

De buitengewone Zweedsche Gezant SKYTTE te *'s Hage*.

7, 20 Febr; 12 Maart, 4 April, 13, 20 Aug. 1618. CARLETON, II, p. 139, 232. *Resol. v. Holl.* 21 Maart, 1618.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 13, 18, 20, 27 Aug. 1618. [2] Zie hiervoor, D. III, Stuk II, bl. 584.

[3] Een brief van *Riga* had den Staten hulpbieding aan *Zweden* ontraden. *Resol. Stat.-Gen.* 19 Sept. 1617.

1618—1621. Hertogdom. Nu was men een landschap meester, van welks kusten men *Zweden* bestoken kon. En alsof dit voordeel nog niet groot genoeg was, zoo stookten van toen aan de Jezuiten de Katholieken in *Lijfland* op, ja legden het er op toe om de onderdanen van den Hertog van *Pruisen* op te ruijen, ten einde ook dit land aan zijnen wettigen gebieder te ontfutselen. De havens van *Elbing*, *Koningsbergen*, *Memel* en *Riga* meester te worden, was het doel, en schepen, aan de Hansesteden afgedwongen, zouden het middel wezen om *Zweden* aan te randen. Zelfs van *Pruisen* had de Koning van *Polen* schepen durven vragen, en die van *Dantzig* tot vijandelijkheden tegen de Zweedsche koopvaarders uitgelokt, ja getracht op den Koning van *Denemarken* te werken. Desniettegenstaande en in weerwil van werkelijke krijgstoebereidselen [1] te land en vernieuwde bedreigingen, had de Koning van *Polen* den schijn aangenomen, alsof hij den wapenstilstand verlengd wilde zien. Eindelijk na herhaald uitstel waren er in Mei 1617 Poolsche onderhandelaars in *Lijfland* verschenen, en hier was, ja, een wapenstilstand tot stand gekomen, maar die zich slechts tot *Lijfland* bepaalde en alleen de Stenden, niet de Koningen zelven aanging. In dezen stand van zaken had GUSTAAF ADOLF zich tot de Vereenigde Provinciën gewend met verzoek om hier krijgsvolk te mogen lichten en met zes oorlogschepen ondersteund te worden. Ook had hij niet geaarzeld, den Hertog WILLEM van *Koerland* in zijne bescherming te nemen [2], en aan de zeehaven *Dunamund*, in de golf van *Riga*, hulp en schepen toegezonden [3]. Moest dit moedwillige vredebreuk, of plichtmatige zelfsverdediging heeten? Hij twijfelde niet aan het oordeel van de Vereenigde Provinciën. Op haar immers, dit wisten zij, was alles mede gemunt. Het was *Spanje* er om te doen, het hechte verbond tusschen de Vereenigde Nederlanden, de *Hanse* en *Zweden* te verbreken: daartoe werd de Koning van *Polen* als middel gebruikt, opdat, wanneer deze in de *Oostzee* meester geworden was, *Spanjes* macht van dien kant de Republiek met meer hoop op gunstigen uitslag afbreuk zou kunnen doen en haar eindelijk ten val brengen. Maar bleef het verbond tusschen haar en *Zweden* bestaan, zoo kon men den gemeenschappelijken vijand, hoe machtig ook, genoegzaam in ontzag houden. Ten blijke nu, dat de alliantie nog

---

[1] Tot zelfs in het Graafschap *Ravensberg* toe werden soldaten voor den Koning van *Polen* geworven. *Resol. Stat.-Gen.* 1 Aug. 1617.

[2] De Hertog van *Koerland* drong eerst door brieven, daarop door eenen afgevaardigde ook op der Staten aanbeveling aan bij die Mogendheden, van wie hij wat te hopen of te vreezen had. Zie *Resol. Stat.-Gen.* 27 Febr.; 7 April; 29 Sept. 1617. De Staten voldeden aan zijn verzoek.

[3] In het najaar van 1617 vielen de forten van *Dunamund* weder in handen van den Koning van *Polen*. Dus werd uit *Riga* aan den Amsterdamschen oud-burgemeester WITTENSZ. geschreven. *Resol. Stat.-Gen.* 19 Oct. 1617.

in volle kracht bestond, verzocht *Zweden* alsnog om hulpbieding volgens het verdrag, en wel bepaaldelijk drong de Gezant er op aan, dat de Staten hunnen onderdanen verbieden zouden, den Koning van *Polen* schepen of wapenen te leveren, en zouden beletten, dat er krijgsvolk op hun grondgebied ten behoeve van dien Vorst gelicht werd, of schepen met kanonnen naar *Dantzig*, *Elbing*, *Koningsbergen* en *Riga* uitliepen. Deed men dit, zoo zou de Koning van *Zweden* de wereld door verkondigen, dat *Zweden* zijn behoud, en de geheele Christenheid hare redding, naast God, alleen aan de Staten te danken hadden [1]. — Dat de Gezant, gewagende van de pogingen om ook het verdrag tusschen de Republiek en de Hansesteden krachteloos te maken, de waarheid sprak, was maar al te zeer gebleken. Het was bekend geworden, dat die Steden in het midden van het jaar 1617 een schrijven van de Aartshertogen ontvangen hadden, waarin zij rechtstreeks ter verantwoording geroepen werden wegens haar verbond met de Republiek, en haar werd afgevraagd, welke gevolgen het verdrag hebben zou, in geval de Koning van *Spanje* en zij, de Aartshertogen zelven, weder in oorlog met de Vereenigde Provinciën mochten komen [2]. Dus scheen het alreede eene uitgemaakte zaak, dat het Bestand niet verlengd, maar door een nieuwen oorlog vervangen zou worden, zoo men ten minste met de vijandelijkheden nog tot het einde der twaalf jaren wilde wachten. Dit scheen meermalen het geval niet eens te zullen zijn. In het begin van September 1617 kwamen er van verschillende plaatsen berichten in omtrent groote lichtingen van wege den Keizer, den Koning van *Spanje* en de Aartshertogen gedaan: men sprak van drieduizend ruiters en tienduizend man voetvolk. Deze krijgsmacht zou tegen *Gulik* en *Kleef* moeten dienen. Er scheen een aanslag op de vesting *Rees* en later op *Calcar* beraamd te worden; *Essen*, waar eenige Nederlandsche soldaten lagen, werd overweldigd; de garnizoenen van *Wezel* en *Xanten* veroorloofden zich vijandelijkheden op het door de Staten bezette grondgebied, en er werd een schipbrug bij *Rhijnberk* over den Rhijn geslagen [3]. Het was inderdaad zeer waarschijnlijk, dat de vereenigde macht van *Oostenrijk* en *Spanje* de noodzakelijkheid dringend achtte om zich te doen gelden. Immers reeds nu was het duidelijk, dat de Bohemers zich de regering van FERDINAND van *Oostenrijk*, hoezeer reeds tot Koning van *Bohemen* gekroond, niet zouden laten welgevallen, en met versmading van het besluit van 1547, waarbij *Bohemen*

1618—1621.

Botsingen tusschen de legers in *Duitschland*.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 6 Nov. 1617. CARLETON, II, p. 97. Van den staat van zaken in de *Oostzee* werden de Staten behoorlijk onderricht door hunne agenten en zeelieden. Zie bij voorb. *Resol. Stat.-Gen.* 22 Julij; 14 Aug. 1618.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 24 Julij, 1617.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 9, 16 Sept; 11 Nov. 1617. 27 Jan.; 5, 13, 26 Maart; 2, 10 April; 26 Julij, 1618.

1618—1621. tot een erfelijk Rijk verklaard was, een Protestantschen Vorst zouden durven kiezen [1]. Doch de Vereenigde Provincien waren niet geneigd zich te laten overvleugelen of uit het veld te laten slaan. Hoezeer zij begrepen, dat men geene kleine vergrijpen tegen de krijgstucht als een oorzaak van oorlog moest beschouwen [2], wenschten zij de reeds aangegane verbonden in stand te houden en te versterken, en den invloed, dien zij, ten spijt des Keizers, in *Duitschland* bezaten, te doen gelden. Groot was die invloed inderdaad. Niet alleen waren de Staten-Generaal bij voortduring geroepen om geschillen tusschen de possiderende Vorsten van *Kleef* en *Gulik* bij te leggen, zoo als betreffende de inkomsten van het Graafschap *Berg*, en de heffing van eenen tol door den Paltsgraaf van *Neuburg* te *Burich*, waarmede de schepen, die reeds te *Rees* aan het Bewind van den Markgraaf van *Brandenburg* betaald hadden, zich bezwaard achtten [3]; niet alleen verleenden zij, wegens hunne militaire bezetting van die oorden, mede acten van onzijdigheid en vrijgeleide, zooals nog in het voorjaar van 1617 aan de Stad *Dortmund* en in het najaar aan den Graaf ANTHON GUNTHER van *Oldenburg* [4]; maar ook onderdrukte Duitsche onderdanen zochten en vonden steun bij de Staten-Generaal, zoo goed als bij den Keizer. Dit deden de verdreven burgers van *Paderborn*, en de inwoners van *Lemgo*, die zich over de Graven van *Lippe* te beklagen hadden [5]. Van den anderen kant zocht diezelfde Graaf van *Oldenburg* verhaal bij de Staten tegen die van *Bremen*, welke, stout op hunne alliantie met onze Republiek, den tol weigerden te voldoen, dien hij op *den Wezer* hief. Het spreekt evenwel van zelve, dat de Staten den Graaf in dit zijn aanzoek niet gezind waren te wille te zijn. Immers had hij het recht tot het heffen van dien tol, tegen alle door verscheidene Keizers aan *Bremen* verleende privilegies, verkregen van Keizer MATTHIAS, op grond dat deze tol vooral den Nederlanders benadeelen zou [6]. De bemoeijing met de zaken van *Oost-Friesland*, ten einde den Graaf, met wien de stad *Embden* thans op

Tol door den Graaf van *Oldenburg* op den *Wezer* geheven.

Zaken van *Oost-Friesland*.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 7, 8 Julij 1617. CARLETON I, p, 328, 329.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 18 Nov. 1617. 15, 27 Maart, 1618.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 16 Maart, 1617. 5, 9 Febr. 1618.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 14, 21 Maart; 16 Sept. 1617.

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 2 Aug.; 19 Dec. 1617. Om aan de Evangelischen in de door de Spaansche troepen bezette streken vrijheid van godsdienst te verzekeren, hadden de Staten een gereed middel bij de hand in de bedreigeng, dat, bijaldien zij hun ontzegd werd, zij op hunne beurt de uitoefening der Roomsche godsdienst in de door hen bezette plaatsen zouden verbieden. *Resol. Stat-Gen.* 21 Julij, 1618.

[6] *Resol. Stat.-Gen.* 2, 7 Sept. 1617. WICQUEFORT, *Hist. d. Prov. Un.* L. II.

eenen goeden voet stond, te beletten de hulpmiddelen van dit gewest ten behoeve van den vijand beschikbaar te stellen, duurde voort. In het midden en nogmaals in het najaar van 1616 werden de Graaf en de Stenden, ingeval zij zich niet tot onderlingen vrede aan de verdragen meenden te kunnen houden, op nieuw uitgenoodigd, afgevaardigden naar *'s Hage* te zenden. De Ridderschap beklaagde zich, dat de Graaf, steunende op de stem van drie Steden, welke hij door kwijtschelding van schatting op zijne hand had weten te krijgen, bleef verzuimen den Landdag te beleggen. Ten gevalle van Hun Hoog Mogenden verklaarde de Graaf zich daartoe eindelijk in November 1616 bereid. Doch op dezen Landdag was de handelwijze van den Graaf van dien aard, dat de misverstanden, naar het oordeel der Ridderschap, eer vermeerderd, dan bijgelegd werden. Nu was dan volstrekt op nieuw de tusschenkomst der Staten-Generaal noodzakelijk. In weerwil der verontschuldigingen van den Graaf lieten hem de Staten den 18den Augustus 1617 weten, dat de geschillen niet te beslechten waren, tenzij hij in persoon te *'sHage* kwam, of gemachtigden herwaarts zond. — Afgevaardigden van de Ridderschap waren er reeds. — Kon hij daartoe niet besluiten, zoo zouden zij zelven commissarissen naar *Oost-Friesland* zenden, overeenkomstig hunne belofte bij het verdrag van *Oosterhuizen* afgelegd [1]. Te meer vonden zij zich hiertoe genoopt, vermits de eer van de Republiek met de zaak gemoeid was, aangezien de Graaf zich niet ontzien had, Staatsche krijgslieden te gebruiken om door het bezetten van het Huis te *Oldersum*, aan de *Eems*, zijne tegenpartij afbreuk te doen. Nu verschenen de afgevaardigden der partijen in November te *'s Hage*, en werden Gecommitteerden, uit elke Provincie één, benoemd om de geschillen bij te leggen. Men had van den Graaf te meer inschikkelijkheid te verwachten, omdat hij zonder de ondersteuning van het krediet der Staten in geldelijke moeijelijkheden zou geraakt zijn. De Gecommitteerden ontwierpen eenige punten, waarop zij de partijen ernstig aanrieden elkander te verstaan. Den 7den Februarij 1618 kregen de Oost-Friesche Afgevaardigden hun afscheid. Weldra echter ontbrandde de oneenigheid tusschen den Graaf en zijne Ridderschap op nieuw [2]. Van alles wat in deze zaak geschiedde, werd de Engelsche Gezant op de hoogte gehouden, zoo door de Staten, als door den Graaf van *Oost-Friesland*, die niet zonder grond meer op de begunstiging van den steeds op twee gedachten hinkenden Koning van *Groot-Britannië*, dan op die der Republiek meende te kunnen rekenen. Evenwel, terwijl hij de Staten

1618—1621.

---

[1] Zie hiervoor, D. III. St. II. bl. 587.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 6 Julij; 6, 9, 15, 26 Sept.; 2 Nov. 1616. 17 April; 5 Mei; 15, 19 Julij; 18 Aug; 16 Sept.; 28 Oct.; 7, 10, 17 Nov.; 23 Dec. 1617. 11, 12, 18, 19, 23 Jan.; 1, 3, 7 Febr.; 8 Aug. 1618.

1618—1621.

om hun krediet vraagde, drong hij bij JACOBUS aan op het bekomen van de Orde van den Kouseband [1].

Dezen uitgestrekten invloed nu in *Duitschland* wenschten de Staten nog te versterken, om tegen den dreigenden storm behoorlijk gewapend te zijn. Daartoe moest ook strekken de benoeming van een vasten Agent bij de Hansesteden. Tot deze betrekking bood zich aan de Heer FOPPE AITSEMA, gewezen kanselier van wijlen den Vorst van *Brunswijk*, en toen deze werkelijk benoemd was, kreeg hij voor alles in last, die Steden toch te bewegen, hare wallen te versterken en soldaten in dienst te nemen [2]. Ook op het verdedigen hunner eigene grenzen waren de Staten genoegzaam bedacht. De berichten van lichtingen en troepenbewegingen in het Kleefsche en Guliksche strekten tot het marschvaardig maken des legers [3]. Intusschen bleven de Staten van nabij een waakzaam oog houden op de handelingen van den Koning van *Polen*, door hunnen Gezant STICKE bij den Keurvorst van *Brandenburg* te laten vertoeven. De tegenwoordigheid van dezen staatsman strekte den Keurvorst tot raad en bemoediging, en was voor zijne belagers een duidelijk sprekend bewijs, dat hij in alles wat hij verrichtte, met de Staten eenstemmig handelde, die niet in gebreke zouden blijven, aan zijne raadslagen met de wapenen kracht bij te zetten [4]. Maar vooral was men geneigd aan het verbond met *Zweden* de hand te houden. De rede, door SKYTTE voorgedragen, werd niet alleen om de sierlijkheid der taal en de helderheid van de uiteenzetting der feiten toegejuicht, maar vond ook ingang bij de Staten. Op het verzoek, door dien Gezant in vertrouwen van wege den Koning van *Zweden* gedaan, om én de vroeger gelichte 150,000 Rijksdaalders nog niet te behoeven af te lossen, én andere 150,000 daarboven op het krediet der Staten te lichten, werd wel is waar geantwoord, dat men zijne Majesteit zich gaarne met de voortduring der oude leening zag tevreden stellen zonder eene nieuwe aan te gaan; maar in het antwoord, op SKYTTES voordracht gegeven, verbonden de Staten zich plechtig tot trouwe nakoming van het met *Zweden* gesloten verdrag, volgens hetwelk zij bereid waren, zijne Majesteit, in geval de Koning van *Polen* zich verstoutte den oorlog voort te zetten, met Gods hulp allen bijstand te verleenen [5]. Kort daarna

Agent der Staten te *Lubek*.

STICKE bij den Keurvorst van *Brandenburg*.

Aanzoeken van *Zweden*.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 31 Dec. 1617. 6, 9, 10 Jan.; 5, 7 Febr. 1618. CARLETON, II, p. 109, 209, 211, 212, 217, 227, 248.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 31 Julij; 2, 8 Aug. 1617.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 9, 12, 13 Sept. 1617. 5, 13 Maart; 26 Julij, 1618.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 24 Oct. 1617. 29 Jan. 1618.

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 15, 16, 17 Nov.; 11 Dec. 1617. CARLETON II, p. 112. De rede van SKYTTE was in het Latijn. Het antwoord der Staten, daarentegen, in het Nederlandsch met een zweem van Platduitsch gesteld. Wel bleek de Zweedsche Vorst de klassische studiën op prijs te stellen,

vertrok SKYTTE naar *Engeland* om ook bij JACOBUS de staatkunde van zijnen Meester te rechtvaardigen, en, in geval van oorlog met *Polen*, ook zijne ondersteuning te verzoeken. Hij kwam in de eerste dagen van Januarij (1618), zoo het scheen, voldaan uit *Engeland* te *'s Hage* terug. Immers had JACOBUS hem zoo geantwoord, »dat hij en de Koning zijn Meester reden hadden er tevreden over te zijn." Maar wat schreef intusschen de Koning van *Groot-Britannie* aan zijnen Gezant te *'s Hage* met betrekking tot het verzoek, hem door SKYTTE gedaan, dat hij zijnen invloed bij de Staten-Generaal zou aanwenden ten einde hem te doen erlangen wat hij van hen begeerde? »Wij zijn zeer geneigd de zaak te bevorderen, en wenschen, dat hij erlange wat hij vragen zal, hetgeen, zoo als wij vermoeden, hulp zal zijn in manschappen, in geval er oorlog tusschen den Koning van *Polen* en zijnen Meester ontstaan mocht. Maar de maatregelen, in deze zaak te nemen, verdienen ernstige overweging, wegens den aanzienlijken handel, dien onze onderdanen in de landen van den Koning van *Polen* drijven. Daarom hebben wij zijne belangen niet bij bijzonderen brief aan de Staten willen aanbevelen, daar wij niet weten, of de zaak soms ruchtbaar kon worden." [1] Zulk schrijven was voorwaar een sprekend bewijs van de dubbelzinnigheid van JAKOBUS gedrag: er bleek voldingend uit, hoe weinig hart hij had voor de Protestantsche alliantie en hoe beducht hij was *Spanje* te ontstemmen. Hij was een Protestantsch vorst, maar zonder beginselen, zonder geloof aan de toekomst van het Protestantisme en bij gevolg zonder moed om door te tasten. — Tegen SKYTTES wederkomst uit *Engeland* had men hem hier te lande antwoord beloofd op zijn voorstel, waarbij hij verzocht had, dat de Staten in overweging zouden nemen, op welke wijze zij *Zweden* tegen den vijand in *Lijfland* dachten bij te staan. Thans was het dus tijd, hem bescheid te geven. Aanvankelijk was het antwoord eenigzins ontwijkend. De Staten vermoedden, dat de Koning van *Zweden*, ongeduldig omdat hij zijne rechten door *Polen* ontkend zag, het oorlogsgevaar, hetwelk hem dreigde, vergrootte, en wilden door het onvoorwaardelijk toezeggen van hulp het uitbarsten van den oorlog niet bevorderen. Dus verklaarden zij den buitengewonen Gezant, dat zij voornemens waren den Koning van *Polen* een ernstigen brief te schrijven, ten einde hem te bewegen, *Zweden* niet te beoorlogen. Bleken de beide Koningen, GUSTAAF ADOLF en SIGISMUND, geen vrede te kunnen treffen, zoo zouden de Staten de vraag in overweging nemen, «welken bijstand men volgens het Verdrag met het minste nadeel voor deze Landen in de tegenwoordige omstandigheden, behoudens voorafgaande bewilliging der Provinciën, zou kunnen verleenen." De zinspeling op de omstandigheden, in welke de Republiek verkeerde,

1618—1621.

JACOBUS staatkunde ten aanzien van *Zweden*.

Der Staten beantwoording van *Zwedens* verzoek.

---

ook door aan HEYNSIUS een jaargeld te beloven, zoo hij historiograaf van zijne Majesteit wilde worden, en anderen te *Leiden* met gunstbewijzen te vereeren. CARLETON II, p. 109.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 11, 13, 15 Jan. 1618. CARLETON II, p. 150, 180.

1618—1621.

kon op SKYTTE haar doel niet missen: immers had hij, toen hij op het punt stond naar *Engeland* te vertrekken, bij zijn afscheid den Staten in krachtige bewoordingen de uitroeijing van alle tweespalt toewenschende, gezegd, dat zoo de Republiek door tweedracht ten val kwam, de zaak van het Protestantisme met haar vallen zou [1]. Niettemin stelden de Zweedsche Gezanten zich met dat ontwijkend antwoord geenszins tevreden. Een brief aan den Koning van *Polen*, zeiden zij, zou niets baten: hij zou zijne vijandelijkheden deswegens niet staken, en op nieuw drongen zij aan op dadelijken bijstand, liefst in geld: veertigduizend gulden in de maand, ziedaar de som, die het Verdrag hun recht gaf te verlangen. Op deze aanvrage gaven de Staten nog niet dadelijk toe. De Provincie *Holland* en zijne Excellentie vonden goed eene som van vijf en twintig of dertigduizend gulden in de maand te verleenen, doch slechts van den tijd aan, »dat de Koning, werkelijk door *Polen* besprongen, een leger te velde zou gebracht hebben, tot het tijdstip toe, dat het leger opgebroken zou worden." [2] De Zweedsche Gezanten, van deze gezindheid verwittigd, verklaarden ten stelligste, dat hun Meester tegen de aanstaande maand Mei een leger te velde zou hebben tot verdediging zijner Rijken, en alsnu betuigden de Staten, dat zij, bijaldien het, wat God mocht verhoeden, inderdaad tot een oorlog kwam, dat leger zouden helpen onderhouden; tevens zouden zij hunnen onderzaten verbieden, bij den Koning van *Polen* dienst te nemen en hem schepen of krijgsbehoeften te leveren. Over dit antwoord betoonde SKYTTE zich, bij zijne afscheidsrede, ten uiterste voldaan. Hij nam het op, alsof er nu werkelijk met de maand Mei onderstand zou verleend worden, bedankte de Staten voor hunne mildheid, en wenschte hun toe, dat hunne regering, »die hunne onderdanen geenerlei dienstbaarheid, dwang of hardheid gevoelen liet, maar hen als kinderen in het ouderlijk huis vol liefde leidde," ten eeuwigen dage bloeijen en de vrijheid handhaven mocht. Dan zou die vrijheid verzekerd zijn, wanneer hunne onderzaten de wet en de deugd betrachtten. Daartoe hadden zij slechts der Staten bestuur en raad op te volgen: »dit doende toch gehoorzaamden zij de wet en de deugd zelve." Uit deze taal blijkt, in welke mate OLDENBARNEVELT eenen man als SKYTTE van de billijkheid van der Staten bewind had weten te overtuigen. De Gezant liet het dan ook in dezelfde rede niet aan vernieuwden raad tot eendracht ontbreken. »Had God, zeide hij, zich bewonderenswaardig betoond in de oprichting der Republiek, naast God had zij hare grootheid aan de eendracht te danken." En de Republiek zelve sprekend invoerend, liet hij haar vragen, wat haar al hare overwinningen over de uitgestrektheid van den aardbodem baatten, wanneer zij door binnenlandsche tweespalt te gronde ging: daartoe had zij den Nederlanders al dat aanzien niet doen verwerven, om den door haar zweet behaalden roem dus vertreden te zien! — SKYTTE vertrok met rijke geschenken vereerd; doch

SKYTTES afscheidsrede.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 21 Nov. 1617. [2] *Resol. Stat.-Gen.* 19, 22, 25, 27, 29, 31 Jan. 1618.

men besloot toen om voortaan geene Gezanten, die bijstand kwamen vragen, meer op kosten van den Staat te onthalen en met geschenken te vereeren [1]. — Niet lang na SKYTTES vertrek ontvingen de Staten eenen brief van den Koning van *Zweden*, over de aanslagen van den Koning van *Polen* op *Moscovië*. Zij schreven terug, dat zij minder dreigende berichten hadden van later dagteekening, gaven hoog op van de kosten, tot welke de oorlog in *Italië* en in de *Middellandsche Zee* en de verdediging hunner grenzen hen noopten. »Intusschen," voegden zij er bij, »stonden, God lof, de zaken der Vereenigde *Nederlanden* in goeden doen en in goede gesteldheid [2]." Dit was de toon, dien de meerderheid der Staten-Generaal, zeker van den uitslag harer tegen OLDENBARNEVELT beraamde plannen, aansloeg; maar zoo ontbrak het hun dan ook aan elke verontschuldiging, toen het er op aan kwam, den voorwaardelijk beloofden onderstand aan den Koning van *Zweden* te verleenen, die voorgenomen had door te tasten. Den 30sten Maart had JACOB VAN DIJCK, de gewone Gezant van *Zweden*, gehoor bij de Staten. De Koning, dus bleek uit zijne voordracht, rekende op bijstand tegen Mei, en opdat men niet op nieuw, even als in het vorige jaar, misleid mocht worden, zoo verklaarde hij, dat hij in openbaren oorlog was met den Koning van *Polen*, een oorlog, die door geen vrede besloten worden kon, zoolang deze Vorst eenig recht op de Kroon van *Zweden* meende te mogen doen gelden [3]. Reeds had hij, op SKYTTES verslag van zijn weervaren, last gegeven tot het te velde brengen van een leger tegen Mei, en het belang der Vereenigde *Nederlanden* noopte hen, ook ingeval de vijand hen tegen dien tijd elders mocht trachten bezig te houden, aan *Zweden* hulp te verleenen: door de vrije vaart toch op de *Oost Zee* was hunne macht te water onoverwinnelijk en bloeide hun Staat te lande. Tot de uitrusting van het leger had hij eene menigte krijgsvoorraad hier te lande opgedaan: dat alles moest in April betaald worden; hoogst aangenaam zou het hem dus wezen, indien de Staten hunnen onderstand hierin wilden doen bestaan, dat zij die schuld voor hem voldeden. Op deze mededeeling werden de Provinciën vermaand, elk haar aandeel aan de ondersteuning volgens het traktaat verschuldigd gereed te maken [4]. Niettemin waren de Provinciën in de laatste helft der maand Mei, ofschoon de Koning van *Zweden* zijn verzoek dringend herhaald had, toen de Gezant haar door den President der Staten-Generaal tot betaling van de eerste maand subsidie, ten bedrage van 40,000 gulden, liet vermanen, nog niet gelast. Toch leed de zaak geen uitstel meer. *Zweden* had bij Amsterdamsche kooplieden wapenen besteld ter 1618—1621.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 3, 6 Febr. 1618.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 27 Febr. 1618.

[3] In Junij 1618 zond STICKE uit *Koningsbergen* kopij van een brief van den Koning van *Polen* aan dien van *Frankrijk*, waarbij hij zijne aanspraak op de Kroon van *Zweden* liet gelden. *Resol. Stat.-Gen.* 14 Junij 1618.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 30 Maart, 1618.

1618—1621. waarde van 160,000 gulden, en daarvan reeds de helft ontvangen, en verzocht nu de Staten voorloopig machtiging te bekomen tot ontvangst van het beloofde subsidie, minstens voor den tijd van twee maanden. Nog werd de beslissing ten verzoeke van *Friesland* uitgesteld; maar, op het bericht, dat de Zweedsche troepen in *Lijfland* werkelijk door de Poolsche waren aangetast, werd de ontvanger-Generaal, in weerwil van voortdurenden twijfel aan de werkelijke uitbarsting van den oorlog, achtereenvolgens gemachtigd de vereischte som van 40,000 gulden, in de maand, voor Mei en Junij uit te betalen. Na dezen tijd verlangde de Provinciën met die betaling niet voort te gaan, dan wanneer het blijken mocht, dat de Koning van *Polen* zich niet tot strooptochten bepaalde, maar met een geregeld toegerust leger in het veld verscheen [1].

De subsidie aan *Zweden* verleend.

Met de zaken van *Polen* hingen die van *Moscovië* ten naauwste zamen. Niettemin waren de Staten, bij de barbaarschheid en de verwarring, die er toen ter tijd nog in den Russischen Staat heerschten, niet gezind tot eenige opofferingen ten behoeve van dat Rijk. MASSA, die in het voorjaar van 1616 met den Russischen Gezant GABRILOWITCH CONDEROFF naar *Rusland* vertrokken was, en zich van de Staten de bestelling van een brief aan den Keizer van dat Rijk toevertrouwd gezien had [2], was in het najaar van 1617 alhier terug. Bijna een jaar lang was hij in *Rusland* als een gevangene behandeld en opgehouden. Thans echter had hij een brief van den Keizer bij zich, benevens een vrij geleide voor de Nederlandsche kooplieden, die daar zouden wenschen te gaan handelen. De brief behelsde het verzoek, dat de Staten eenen Ambassadeur of Agent tot hem zenden en hem eenigen onderstand verleenen zouden. Beide sloegen de Staten beleefdelijk af. De behandeling, door de vroegere Gezanten en nu weder door MASSA ondervonden, was niet uitlokkend, en de kosten, die men dezen laatsten vergoeden moest, waren reeds eene zekere uitgaaf voor eene onzekere winst [3]. Het eenige, waartoe de Staten besluiten konden, was, MASSA, die toch weder naar *Moscovië* vertrok, met hunnen brief aan den Grootvorst te belasten, en hem deze dienst door eene tegemoetkoming in de kosten zijner nieuwe reize te vergelden [4]. Doch nog vóór zijn vertrek verscheen hier weder een Gezant uit *Moscovië*, met name IWAN BORLANOWSKI. Naauwelijks was hij aangekomen, of de Staten, wel vermoedende, dat zijne komst weinig op zou leveren, en niet gezind veel geld te besteden aan het onthalen van menschen, die bij gemis aan dat eergevoel, hetwelk de vertegenwoordigers van beschaafde natiën kenmerkt, zich niet voor onbescheidenheid zouden weten te wachten, beraamden reeds het plan om hem met de eerste scheepsgelegenheid naar *Moscovië*, die zich weldra zou aanbieden, ten spoedigste te laten vertrekken. De Gezant, van zijnen

MASSA uit *Rusland* terug.

Russisch Gezant te *'s Hage*.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 27 April; 17, 23, 26 Mei; 20, 22 Junij, 1618.

[2] Zie hiervoor, D. III, St. III, bl. 583.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 31 Oct. 1617. 27 April, 1618.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 17, 31 Mei, 1618.

tolk vergezeld, overhandigde bij zijn eerste gehoor eenen brief van zijnen Meester, het verzoek bevattende om onderstand in geld en krijgsbehoeften tegen den Koning van *Polen*, die gezegd werd de Moscovische Landen met zijn Rijk te willen vereenigen om ze onder het bestuur zijns zoons te plaatsen. Tot staving van de beweegredenen in den brief vervat, vertoonde de Gezant een schrijven van dien Koning aan de Russische Bojaren, vol dreigementen, indien zij zijnen zoon niet tot Keizer aannamen. Daarna verzocht hij met eenige Gedeputeerden in nadere onderhandeling te mogen treden. Men verwachtte, dat hij nog iets bijzonders zou mededeelen; doch het bleek spoedig, dat hij buiten den inhoud van dien brief niets meer te zeggen had. Dus besloot men een brief te schrijven van denzelfden inhoud, als die, welke reeds aan MASSA was toevertrouwd. Een tweede onderhoud van de Gedeputeerden der Staten met den Moscovischen Gezant bracht evenmin iets nieuws aan den dag, en thans bestelde men zonder verwijl plaats voor hem en zijn gevolg op een der naar *Moscovië* bestemde schepen, en onder aanbieding van een gouden ketting gaf men hem zijn afscheid. Maar BORLANOWSKI weigerde de vereering alsnog aan te nemen, daar hij niet van zins was te vertrekken, zonder voor de Staten-Generaal te zijn toegelaten: dit, zeide hij, bracht het aanzien mede van zijne Majesteit den Keizer, dien hij vertegenwoordigde. Doch de ware reden was, dat hij, zonder eenigen bijstand van de Staten ontvangen te hebben, niet weder onder de oogen van zijnen Vorst durfde komen. Zoo verscheen hij dan nogmaals ter Vergadering, en hij maakte van de gelegenheid gebruik om zijn verzoek om onderstand te herhalen. De Keizer werd ook door andere Christenvorsten, ja zelfs door Heidenen bijgestaan, en was bereid om in voortbrengselen van zijn land, als sabelbont en was, des noods in geld, wat hem verleend zou worden, te vergoeden. Thans was, wel is waar, zijne Majesteit arm; maar hij vertrouwde welhaast op zijne beurt anderen te zullen ondersteunen. — Toen hij vertrokken was, werd een denkbeeld geopperd, dat door de zucht was ingegeven om zich op eene gevoegelijke wijze uit de verlegenheid te redden, in welke het aanhouden van den Gezant de Staten bracht. Men vraagde de Hollandsche Gedeputeerden, of men de kooplieden, die op *Rusland* handelden, en aldus in de eerste plaats bij de vriendschap van den *Czar* belang hadden, niet eenigzins zou kunnen belasten, en op dien grond eenige penningen zou kunnen opnemen, ten einde den Grootvorst eenige tegemoetkoming te verschaffen, onder beding dat hij den handel de verlangde voordeelen verleende. Dit denkbeeld was reeds vroeger geopperd, doch toen opgegeven. Ook thans stuitte het af op de moeijelijkheid om de kooplieden tot die opoffering te bewegen. Daar nu de Gezant bleef smeeken, zoo stelde *Holland* voor, den Gezant ter vereering van den Keizer 10,000 pond buskruid en eene zekere hoeveelheid lood en lonten, ter waarde van 20,000 gulden, mede te geven, en daarvoor te bedingen, dat onze kooplieden evenzeer als de Engelschen zouden begunstigd worden en de vergunning erlangen mochten om door *Moscovië* en over de Caspische Zee handel

1618—1621.

De Staten zijn verlegen, hoe hem weder weg te krijgen.

1618— 1621. met *Perzië* te drijven [1]. Doch ook dit voorstel vond bij de Staten geen genade, en toen er een bericht van het Collegie ter Admiraliteit te *Amsterdam* gekomen was, dat de Gezant zich haasten moest, zoo hij de reis naar *Moscovië* doen wilde met het oorlogschip, hetwelk de derwaarts bestemde schepen vergezellen zou ter hunner bescherming tegen eenen Engelschen zeeroover, die in zee gezien was, antwoordden de Staten, dat zij hun best deden om den Moscoviet »met den besten glimp" te doen vertrekken, en hoopten, dat hij morgen zijn afscheid zou aannemen. Doch deze hoop werd te leur gesteld. Nog drong de Gezant op eenigen onderstand aan, hetzij groot of klein: zulk een geschenk, zeide hij, zou strekken tot vermeerdering van het aanzien van zijne keizerlijke Majesteit zoo buiten als binnen zijne Rijken door de faam, die er van zou uitgaan, en met één gaf hij hoop, dat de Keizer al de verlangde handelsvoordeelen zou toestaan. Nu werd besloten, dat de Staten, »hoezeer zij zich ditmaal van het verleenen der gevraagde ondersteuning moesten verontschuldigen, niettemin op de herhaalde dringende aanzoeken van den Gezant en ten blijke hunner toegenegenheid, hem zouden begiftigen met eene goede hoeveelheid krijgsbehoeften, ter zijner keuze, hopende ter vergelding daarvan met handelsvoorrechten begunstigd te worden." De Admiraliteit te *Amsterdam* werd uitgenoodigd dien krijgsvoorraad uit hare magazijnen te leveren, onder belofte, dat het haar vergoed zou worden door de kooplieden, als zij die voorrechten in *Moscovië* verworven zouden hebben, en er, gelijk dan wel geschieden zou, eene Compagnie voor den handel over de Caspische Zee zou zijn opgericht. Voorts werd aan het Collegie ter Admiraliteit binnen *Amsterdam* geschreven, dat de waarde der verleende oorlogsbehoeften geheim moest gehouden worden, »voor de dienst en den goeden naam van Zijne Keizerlijke Majesteit en van deze Landen." Hiermede was de zaak echter nog niet afgedaan; want de Gezant dreef de onkieschheid zoo ver, dat hij boven den verleenden krijgsvoorraad nog een geschenk in geld verzocht. Dit werd natuurlijk afgeslagen: alleenlijk werd aan MASSA boven de hem vroeger toegestane 300 gulden [2] nog evenveel-gelds verstrekt, waartegen hij met de bezorging van den brief en den krijgsvoorraad belast werd. Bovendien werd hem de taak opgedragen om berichten aangaande den handel over de Caspische Zee in te winnen, en werden hem orders gegeven, voor het geval dat de Grootvorst het geschenk weigerde. Zoo kreeg de Gezant dan eindelijk den 3den Julij zijn afscheid, en werd hij met de twee karossen van Zijne Excellentie naar *Leiden* gebracht. Vandaar vergezelden hem de Gedeputeerden, die met

[1] Dit was het geliefkoosde denkbeeld van MASSA. Zie hiervoor D. III St. III, bl. 581.

[2] In plaats van de hem eerst verleende 300 gulden had MASSA een gouden penning verzocht om dien ter eer van Hun Hoog Mogenden te mogen dragen. De Staten hadden hem kortaf geantwoord, dat, als hij begeerde voor dat geld eenen penning te laten maken, zulks hem vrij stond. — De Priester van den Gezant werd vereerd met een lakenschen mantel of tabbaard.

hem onderhandeld hadden, te scheep naar *Amsterdam*; de Heer WITSZ. deed hem van *Amsterdam* verder uitgeleide tot *Texel* toe [1]. 1618—1621.

Het belangrijkste bij deze lastige bemoeijingen met den Moscovischen Gezant was ongetwijfeld de kans, die door zijne komst geopend scheen, op een nieuwen weg voor den handel. Gelukte het zulk eenen weg te banen door *Rusland* en over de Caspische Zee, zoo lag het binnenland van *Azië*, *Turan*, *Voor-Indië* en *China* voor onze ondernemende kooplieden open. Welk eene stoutheid kenmerkte den geest van dien tijd! De aarde had geene oorden, uitgestrekt, afgelegen, onbekend en ontoegankelijk genoeg, de Zee geene verdrietelijkheden en gevaren, de vreemde volken geene barbaarschheid of overmacht, groot genoeg om onze kooplieden af te schrikken. Al zulk streven alleen aan goudzucht toe te schrijven, kan slechts opkomen in het hoofd van dezulken, die zelven niets groots vermogen uit te voeren. Wie gelooft, dat aan eene natie eene bestemming voorgesteld kan zijn, dat door bijzondere personen eene roeping ervaren worden kan, welke het hun niet aan de vereischte bekwaamheid, moed en lijdzaamheid tot het vervullen hunner taak laat ontbreken, hij zal zich eenigermate kunnen verklaren, vanwaar de mannen kwamen, die de ondernemingen beraamden, en de jongelingen, die voor den lust van de reize en van den strijd den dood in de golven of door het zwaard van vijand of barbaar of de slavernij bij de Algerijnen trotseerden. Het kwam er slechts op aan, dien lust tot ondernemingen en daden door verstandig bestuur te bevorderen en binnen zekere grenzen te houden, en bij zooveel aanstoot, als men den vreemdeling gaf, eenen staat van betrekkelijken vrede te bewaren. Daartoe spande OLDENBARNEVELT al de krachten in van zijnen hoogen en moedigen geest, en tot die taak toonde hij zich berekend. Zelfs de ontzaggelijke uitrusting tegen de Barbarijsche zeeroovers mocht niet heeten den vrede met het Turksche Rijk te storen. Men ging, heette het, de met de Vassallen der Porte en met deze Mogendheid zelve gesloten verdragen doen eerbiedigen en hunne nakoming verzekeren. In dezen geest werd, terwijl twintig oorlogschepen in de *Middellandsche Zee* Turksche onderdanen te recht stelden, aan den hoofdconsul in de Levantsche kwartieren, residerende te *Aleppo*, last gegeven, eene reize te doen naar *Jeruzalem*, *Damascus*, *Caïro* en andere plaatsen, »om de vriendschap tusschen den Grooten Heer en Hun Hoog Mogenden te bevestigen, en de verdragen te doen onderhouden" [2].

Ondernemingsgeest der Nederlanders.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 26 Mei; 8, 9, 12, 16, 19, 20, 21, 23, 25, 26, 27, 29 Junij; 3, 4 Julij, 1618. *Resol. Holl.* 12, 14, 22, 27 Junij, 1618.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 3 Mei, 1618. Intusschen mocht de hoofdconsul (PAUW) eenen vice-consul aanstellen. Na de volbrachte reize zou hij herwaarts mogen komen, om rapport te doen en verdere bevelen van Hun Hoog Mogenden te ontvangen. Alles buiten 's Lands kosten. Met dit laatste punt nam zijn broeder, de Amsterdamsche Pensionaris PAUW, uitdrukkelijk genoegen.

1618—1621.

Maar hoe weinig de Staten den Russischen Gezant ook hadden toegestaan, toch schenen zij door hem nog om den tuin geleid te zijn. Naauwelijks toch was hij vertrokken, of de Resident van *Venetië* kreeg bericht uit *Londen* van den Venetiaanschen Ambassadeur aldaar, dat de Gezant van *Moscovië* na een verblijf van acht maanden vandaar afgereisd was in het gezelschap van een Engelsch Edelman, die in hoedanigheid van Ambassadeur van *Groot-Britannië* medeging met den last om voor de Engelschen met uitsluiting van de Hollanders handelsvoordeelen te bedingen. Eene som van 200,000 kroonen, door den Moscoviet te leen medegekregen, beloofde den goeden uitslag van de pogingen der Engelschen. Terstond baarde het bevreemding, dat zulk eene gewichtige onderhandeling kon tot stand gekomen zijn, zonder dat onze Gezant te *Londen* er iets van medegedeeld had. De Staten besloten dien Gezant deswegens hunne verwondering te kennen te geven, en hem bij deze gelegenheid te verwijten, dat hij zoo weinig van hetgeen in *Engeland* voorviel, mededeelde: in een jaar tijds hadden zij ter naauwernood drie of vier brieven van hem ontvangen, en die hadden dan nog meest bijzondere belangen betroffen en aanbevelingen ingehouden, terwijl zij evenwel groote sommen betaalden aan boden, van welke sommigen eene opzettelijke reize gedaan hadden [1]. Dit verwijt raakte ongetwijfeld OLDENBARNEVELT meer dan CARON. Het onbepaalde vertrouwen, dat men tot nog toe op den Advokaat van *Holland* gesteld had, en dat hem vergund had van de briefwisseling met de Gezanten mede te deelen of achter te houden wat hem goed docht, een vertrouwen, dat hij nog steeds verdiende, had een einde genomen. Hoe weinig echter hetgeen veelal door CARON uit *Londen* geschreven werd, vatbaar was om in eene talrijke vergadering, in welke alle deelen des Lands hunne vertegenwoordigers hadden, ruchtbaar gemaakt te worden, bleek dadelijk een paar weken later. Toen kwam een brief van CARON in de Vergadering, dien OLDENBARNEVELT anders voorzeker, ten minste gedeeltelijk, zou achtergehouden hebben. Hij behelsde onder anderen, wat de Koning dien Gezant had medegedeeld aangaande het huwelijk van den Prins van *Wales* en de Infante van *Spanje*, en dit punt van den brief besloten de Staten thans zelven geheim te houden. Zoo werd OLDENBARNEVELT op eene ongezochte wijze gerechtvaardigd, daar het uit een enkel voorbeeld bleek, hoe hij den goeden naam gespaard had van een Koning, die hem nu haatte om zijne grootheid, maar bij minder grootmoedigheid van zijne zijde reden zou gehad hebben hem om zijne onbescheidenheid te haten. Ook begrepen de Staten, toen de gelden, aan de boden van en naar *Engeland* voorgeschoten, moesten betaald worden, dezen post zonder verder bezwaar goed te moeten keuren [2].

CARON van achteloosheid beschuldigd.

Hoe spoedig de spanning tusschen *Engeland* en de Vereenigde *Nederlanden* bij de vermetelheid der Hollanders en den wrok der Engelschen tot openbare tweespalt en

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 5 Julij, 1618.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 17, 27 Julij, 1618.

oorlog zou zijn losgebarsten [1], indien er geene bescheidene en kalme Staatsdienaren aan het roer gestaan hadden, dit bleek ten duidelijkste uit eene zaak, die, in den zomer van het jaar 1617 voorgevallen, eene bron werd van groote moeijelijkheden voor de beide Regeringen. De Hertog van LENOX, admiraal van *Schotland*, vermeenende, dat er volgens een oud gebruik door de haringvisschers op de kust een zeker recht aan de Kroon van *Schotland* moest betaald worden, had op last van den Koning in het vorige jaar zekeren JOHN BROWNE tot de visschers gezonden om hen hiervan te verwittigen en het geld in te vorderen. Toen was hij zonder tegenspraak betaald geworden. Maar de Hollanders dit als eene ongewettigde nieuwigheid aanmerkende, besloten zich er voortaan niet meer aan te onderwerpen, en CARON verzocht den Koning de invordering van dat recht achterwege te laten tot de komst van Hollandsche Gecommitteerden, die over alle geschillen tusschen hunne Meesters en *Engeland* zouden komen handelen. Evenwel kwam JOHN BROWNE in het volgende jaar (1617) weder. Hij had in last, bij weigering van betaling, geenerlei geweld te gebruiken, en slechts een door getuigen gestaafd bewijs van die weigering op te stellen. De kapitein van een der Hollandsche schepen, met name ANDREAS CLAASSEN TLIEF uit *Rotterdam*, voerde hem te gemoet, dat hij last van *Holland* had hem niet te betalen; hij zou hem hebben laten henengaan; doch terwijl BROWNE aanteekening van de weigering opmaakte, kwam de kapitein van een ander Hollandsch schip, genaamd JAN ALBERTSEN uit *Enkhuizen*, aan boord, en zeide in last te hebben, hem gevangen naar *Holland* te voeren. In weerwil van BROWNES ernstige maar kalme waarschuwing werd hij werkelijk in hechtenis genomen. De Koning, die zich toen juist in *Schotland* bevond, dit als eene beleediging, hem door de Staten van *Holland* aangedaan, beschouwende, gaf bevel een paar Hollandsche koopvaarders op *de Theems* aan te houden, en de Staten-Generaal door den Gezant CARON en in persoon door CARLETON te *'s Hage* om voldoening te laten vragen. De bezadigde Staatslieden in *Engeland* waren met dit geval zeer verlegen. WINWOOD, die altijd het hooge belang had ingezien, hetwelk *Engeland* en de Vereenigde Provinciën beiden bij eene goede verstandhouding hadden, kon zijne bevreemding

1618—1621.

Een Engelsch ambtenaar door Hollandsche schippers gevankelijk opgebracht.

[1] Den 7den Julij 1618 schreef WINWOOD aan CARLETON: »De klachten, die wij hier ontvangen over de vreemde handelwijze der Staten en hunner beambten doen mij duchten, dat zoo zij dus voortgaan alles met geweld te willen dwingen, wij, behoudens het belang van onzen Staat, onze trouw aan den Koning en de eer onzer natie, niet lang vrede met hen zullen kunnen houden. De grieven, waarover onze kooplieden van de Oost-Indische Compagnie zich dagelijks te beklagen hebben, de ondragelijke onbeschoftheid van hunne landslieden in die streken onopgemerkt te laten voorbijgaan, is iets van zulke gevaarlijke gevolgen in de toekomst, dat, zoo men er niet onmiddellijk order op stelt, er weldra eene openbare vredebreuk tusschen de Rijken van zijne Majesteit en hunne Provincien uit zal voortkomen." CARLETON I, p. 331.

1618—1621.

niet verbergen, dat de Staten van *Holland*, »anders zoo wijs en voorzichtig", zich ditmaal zoo onbezonnen gedragen hadden. »Zij moeten," schreef hij aan CARLETON, »wel groot vertrouwen hebben op hunne macht en veel minachting voor onze zwakheid." CARLETON onderhield OLDENBARNEVELT over de zaak. Hij haalde al de grieven van *Engeland* op, de behandeling der Engelsche kooplieden in *Oost-Indië*, het gedrag van MOYEN LAMBERT in *Ierland*, nog andere beleedigingen en benadeelingen, en nu weder deze gevangenneming van een Ambtenaar van Zijne Majesteit bij de uitoefening van zijne bediening. Geen oord noch haven, zeide hij, was er, waar Zijner Majesteits onderdanen veilig waren tegen de onbeschofte aanmatigingen der Hollanders. Zoo iets was niet langer te dulden, en, bijaldien het behoud der vriendschap tusschen Zijne Majesteit en dezen Staat hem ter harte ging, zoo verzocht hij hem, de zaak niet, gelijk zij gewoonlijk deden, naar de Bewindhebbers van de een of andere Compagnie te verwijzen, maar op een degelijke genoegdoening bedacht te zijn. — Volgens het bericht, door CARLETON van dit onderhoud gegeven, had OLDENBARNEVELT op het laatste punt, de gevangenneming van BROWNE, niets te zeggen dan dat men kwalijk gehandeld had, en met den hoed in de hand, — iets dat anders volstrekt zijne gewoonte niet was, — verzocht hij den Engelschen Gezant aan Zijne Majesteit verslag te doen, hoe de zaak zich volgens de Hollandsche schippers had toegedragen. In den loop des gespreks echter gewaagde hij van eene bijzondere vrijstelling aan de Hollandsche haringvisschers op de Schotsche kust verleend. — Ook Prins MAURITS, dien CARLETON over deze zaak onderhield, keurde het gedrag der Hollandsche schippers, over wier hoedanigheid hij zich met minachting uitliet, volstrekt af. Den 6[den] September verscheen CARLETON in de vergadering der Staten-Generaal, en vorderde tot genoegdoening, dat de kapitein en de voornaamste officieren van het oorlogschip, waarop BROWNE herwaarts gevoerd was, gevangen uitgeleverd werden. Aan dezen eisch kon niet dadelijk voldaan worden, aangezien die kapitein, na BROWNE hier te lande te hebben afgezet, weder naar de visschersschepen vertrokken was. In hun antwoord op CARLETONS voordracht herinnerden de Staten, dat de Koning in 1610 op hun verzoek aan de Hollandsche visschers op de Schotsche kust de betaling van die belasting kwijt had gescholden [1], en verzochten, dat de in *Engeland* aangehouden onschuldige Hollanders ten spoedigste losgelaten werden, aangezien BROWNES gevangenneming plaats had gehad buiten weten van de Staten-Generaal, van de Staten van *Holland* en van de Groote Visscherij. Dus wraakten alle openbare Collegies het gedrag van den kapitein ALBERTSEN, en BROWNE was, naauwelijks hier te lande aangekomen, dadelijk op vrije voeten gesteld, ja, feestelijk onthaald en mild begiftigd. Niettemin twijfelde CARLETON, of zijn

Genoegdoening voor deze beleediging geëischt.

---

[1] Een schriftelijk document ter staving van dezen vrijdom schijnen de Staten niet te hebben kunnen overleggen.

Meester zich zonder verdere stappen van hunne zijde tevreden zou stellen: het minst wat zij, docht hem, doen konden, was de kapiteins TLIEF en ALBERTSEN gevankelijk naar *Engeland* op te zenden, om zich te verantwoorden, en, des verdienende, terecht gesteld te worden. Hij zelf echter drong bij zijne Regering aan op het loslaten der aangehouden Hollandsche koopvaarders: hunne gevangenhouding, oordeelde hij, kon een volk als het Hollandsche lichtelijk zoodanig ontstemmen, dat het niet gemakkelijk weder te winnen zou zijn, hetgeen in dit tijdsgewricht vooral weinig raadzaam scheen. Wat de Gezant vermoed had, bleek waar te zijn: de Koning van *Groot-Britannië* was met het antwoord der Staten niet voldaan, en met harde woorden gaf hij dit herhaaldelijk aan CARON te kennen. Noode echter kon men tot de uitlevering der kapiteins komen. Wel werd ALBERTSEN bij zijne wederkomst in het vaderland dadelijk afgezet, en stelde men zich voor, TLIEF bij zijnen terugkeer evenzoo te behandelen; maar verder scheen men niet te kunnen gaan. Intusschen vernam men, dat, zoo de kapiteins slechts aan de genade van Zijne Majesteit werden overgeleverd, zij geen verdere straf te duchten zouden hebben, maar dadelijk terug zouden mogen keren. Doch al was dit zoo, men kende aan een vreemden souverein het recht van genade over Nederlandsche onderdanen niet toe, en zoo zij, ten overstaan van CARLETON verhoord, strafbaar bevonden werden, wilde men ze zelf straffen. De Koning echter bleef vast op zijn stuk staan, en middelerwijl, schoon het beslag van één der schepen werd opgeheven, bleven er nog andere in *Engeland* aangehouden. Nu werd over de zaak in den Raad van *Rotterdam* en van *Enkhuizen*, van welke steden de kapiteins burgers waren, beraadslaagd, en men helde er toe over, des Konings eisch te bevredigen. Te meer was dit geraden, omdat er telkens nieuwe klachten uit *Schotland* kwamen: de Hollandsche visschers, dus heette het, bedreven tegen de Schotten allerlei baldadigheden, verboden hun te visschen, en benamen hun daartoe de gelegenheid door hun vischtuig af te nemen. Dus besloten de Staten van *Holland* de kapiteins naar *Engeland* te zenden, en de Gedeputeerden van *Rotterdam* en van *Enkhuizen* namen daar genoegen mede. Dit besluit evenwel bleef vooreerst onuitgevoerd, daar men zich vleide, dat de Koning tevreden zou zijn met de dus verklaarde gezindheid om aan zijnen eisch te voldoen. Het voorwendsel der Staten van *Holland* tot dat uitstel was het beweren, dat de zaak niet hen, maar de Staten-Generaal aanging, als welke met de buitenlandsche betrekkingen belast waren. Doch de Staten-Generaal verlangden de verantwoordelijkheid niet op zich te nemen. Dus zouden dan eindelijk de kapiteins vertrekken, voorzien van een brief van de Staten van *Holland*, waarbij zij aan 's Konings goedertierenheid werden aanbevolen. Maar nu werd ALBERTSEN zoo ziek, dat hij de reis niet kon aannemen. Dit was eene nieuwe reden van uitstel. Eindelijk werd TLIEF alleen gezonden, en daar ALBERTSEN kwam te sterven, moest JACOBUS zich met de komst van dien eenen kapitein tevreden stellen. Hij

1618—1621.

Genoegdoening door *Holland* verleend.

1618—1621.

ontving genade, en de aangehouden Hollandsche koopvaardijschepen werden in vrijheid gesteld [1].

Doch hiermede was de indruk van de stoute bejegening, welke de Hollandsche haringvisschers zich op de Schotsche kust veroorloofden, nog geenszins uitgewischt. Nieuwe grieven van *Engeland*. CARLETON had van deze nieuwe grieve het onderwerp van een nieuw voorstel in de Staten-Generaal gemaakt. De Schotsche schippers, had hij gezegd, moesten, door het gewapend geweld der Hollanders gedwongen, ver van hunne eigene kusten in de Deensche wateren gaan visschen en beliepen daardoor het ongenoegen der Denen. Nu verzochten zij, dat den Hollanders gelast werd, even als dit vroeger de gewoonte was, buiten het gezicht der Schotsche kust te blijven. Weldra daarna kwam er een brief van CARON, bij welken hij meldde, dat de Koning hem »wonder toornig bejegend had wegens de handelwijze der onzen in de Schotsche wateren: dagelijks, zeide de Koning, deden zij zijnen onderdanen meer gewelddadigheden aan met smijten en slaan en afnemen van netten, zoodat het hun onmogelijk was hun brood te winnen." Dus diende er iets tot bevrediging van Zijne Majesteit te geschieden. Wat men deed, bestond in de uitvaardiging van een plakaat op de haringvisscherij onder *Schotland*, waarbij zulke buitensporigheden verboden werden. Op dit plakaat wijzende, betuigden de Staten in hun antwoord op CARLETONS voorstel hun leedwezen over het voorgevallene, maar tevens hunne hoop, dat hunne onderzaten in hun recht om over de geheele zee te visschen niet zouden belemmerd worden, in welks bezit zij sints onheugelijke tijden waren, en hetwelk bevestigd was door verscheidene traktaten met name door dat van 1551, tusschen EDUARD VI en Keizer KAREL V. — Na deze verklaring ontvangen te hebben vertrok CARLETON in de beste stemming tot een uitstapje naar *Engeland* [2].

Terwijl alzoo het bondgenootschap met *Engeland* in zoo verre gehandhaafd bleef, dat er ten minste geen openlijke vredebreuk meer te duchten was, kwam de Republiek in dit zelfde jaar (1618) in nader betrekking tot eenen Vorst, die, even als de Koning van *Groot-Britannië*, tot dus ver op twee gedachten gehinkt had, en hoezeer hij aan de zijde van de Protestantsche Staten stond, toch in *Duitschland* eene staatkundige

[1] *Resol. Stat. Gen.* 6, 7 Sept.; 7, 19, 26 Oct.; 1, 14, 27 Dec. 1617. 29 Jan.; 10, 13 Apr.; 22, 23 Mei, 1618. *Resol. v. Holl.* 19 Dec. 1617. 23 Jan.; 20 Maart, 1618. CARLETON, II. p. 7—15, 25—27, 34, 37, 40—43, 51—55, 58, 61, 76—80, 90—94, 103, 108, 112, 145, 153, 161—164, 174, 181, 199, 201, 210, 228, 237, 238, 240, 250. CARLETON noemt Kapitein TLIEF overal CLIFF.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 10 April; 22 Mei; 5, 6 Junij, 1618. *Resol. v. Holl.* 17, 22 Mei, 1618. Het geschenk, hetwelk CARLETON bij zijn afscheid tot tijdelijke afwezigheid verkreeg, aanvaardde hij slechts *in deposito:* eerst wilde hij Zijner Majesteits believen daarop vernemen. *Resol. Stat.-Gen.* 8 Junij, 1618.

partij voorstond, die uit verkeerd begrepen eigenbelang de eendracht tusschen de Evangelischen in den weg stond. Het was de Koning van *Denemarken*. Dan eerst, wanneer deze Vorst met de Vereenigde Provinciën ééne lijn trok, was er een krachtig optreden van het Hanseverbond te wachten, en kon de Republiek bij een mogelijken vernieuwden aanvang van den oorlog onbelemmerd haar verdedigingsmiddelen op breede schaal aanwenden. De toenadering werd het eerst te weeg gebracht door de omstandigheid, dat Koning CHRISTIAAN de belangen van zijn Huis in het Bisdom *Bremen* slechts met behulp van het gezag der Vereenigde Provinciën meende te kunnen doen zegevieren. Tegen het eind der maand Februarij ontvingen de Staten-Generaal van den Koning van *Denemarken* drie brieven. In den eersten gaf hij bericht van de pogingen, van wege den Paus aangewend, om het Aartsstift *Bremen* weder aan de Katholieke Kerk te brengen, pogingen, die door niet weinig groote Heren en Mogendheden ondersteund werden. Dit kon hij niet onverschillig aanzien: eenen Pausgezinden Staat tot nabuur te hebben begeerde hij niet, daargelaten dat door zulk eene omwenteling de belangen verkort zouden worden van zijnen tweeden zoon, Hertog FREDERIK (toen een acht- of negenjarige knaap), die lid was van het Kapittel en kans had eenmaal bij vrije keuze tot Bisschop aangesteld te worden. Den regerenden Aartsbisschop, geboren Vorst van HOLSTEIN, trachtte men tegen hem, den Koning, in te nemen. In dezen stand van zaken wenschte hij te weten, of de Staten genegen zijn zouden, zijne bedoelingen ten aanzien van het Aartsstift in de hand te werken. — Wel had de Koning reden deze vraag tot de Staten te richten; want wilde hij te eeniger tijd de aanspraak van zijnen zoon met de wapenen ondersteunen, dan zou de stad *Bremen* tegen dat geweld, volgens het Verdrag met de Hansesteden door de *Nederlanden* aangegaan, de hulp der Republiek kunnen inroepen, en de tocht naar *Brunswijk* had getoond, hoe de Staten de Duitsche Steden tegen de Vorsten, die haar bedreigden, wisten te verdedigen. FREDERIK HENDRIK zou gaarne een tocht naar *Bremen*, zoo als toen naar *Brunswijk*, ondernomen hebben [1]. — De tweede brief behelsde klachten wegens listige praktijken, door onze zeevaarders gebezigd om den Sundtol gedeeltelijk te ontduiken, en stelde een middel daartegen voor. De derde brief, eindelijk, meldde, dat eenigen van 's Konings onderdanen voornemens waren eene Oost-Indische Compagnie op te richten. Bij dit plan bevolen zij zich aan de goedwilligheid der Nederlanders aan, hopende met gelijke vriendschap bejegend te worden, als de Nederlandsche kooplieden en zeevaarders van de Denen ontvingen. — In de maand Maart kwam Dr. JONAS CHARISIUS, die eene zending naar *Engeland* voor den Koning van *Denemarken* volbracht had, te *'s Gravenhage*, om antwoord op die brieven te ontvangen. Dit was de aanleiding, dat bij de Staten het plan tot rijpheid kwam om den Koning door middel van een Gezantschap te beant-

1618—1621.

Brieven van den Koning van *Denemarken*.

De Staten besluiten, een Gezantschap naar *Denemarken* te zenden.

---

[1] CARLETON, II. p. 227.

1618—1621. woorden. De meeste der vragen, door hem geopperd, waren minder vatbaar voor eene schriftelijke beantwoording, en die stap van toenadering, door den Deenschen Vorst gedaan, zou, bijaldien hij door de Staten zoo eervol bejegend werd, misschien tot een naauwer vereeniging van de beide Regeringen leiden. Dus kondigden de Staten, bij eenen brief van den 9den April, den Koning in vleijende bewoordingen de komst van een plechtig Gezantschap aan. *Holland* was zoo sterk voor de zending van dit Gezantschap gestemd, dat het des noods de kosten alleen zou hebben willen dragen. Gaarne zou CHARISIUS reeds dadelijk der Staten besluit aangaande de vraag betreffende de ontworpen Deensche Oost-Indische Compagnie vernomen hebben: er was haast bij, zeide hij, want de schepen, tot de vaart naar de *Oost* bestemd, werden reeds uitgerust. DE GROOT en MAGNUS werden aangewezen om over die zaak te spreken, maar slechts voorloopig: de zaak was te gewichtig, en de Gezanten zouden de meening van Hun Hoogmogenden volledig overbrengen. Van wege de Provincie *Holland* werd voorgesteld, dat men aan het Bewind van den Koning van *Groot-Britannie* zou aanbieden zich bij het Gezantschap te laten vertegenwoordigen; doch JACOBUS verontschuldigde zich, en hij bepaalde zich er toe, den Gezanten eenen brief aan den Koning van *Denemarken* mede te geven, waarbij hij zich zelven den lof toezwaait, dat door zijne bemoeijingen de eensgezindheid tusschen *Denemarken* en de Vereenigde Provinciën zoo groot was, dat er thans een Gezantschap van hier derwaarts ging. — Tot hoofd der Legatie wilden die van *Holland* Graaf ERNST CASIMIR VAN NASSAU, die door zijne echtgenoot met den Koning van *Denemarken* verwant was, benoemd hebben: doch de Prins van *Oranje* kon daartoe zijne toestemming niet verleenen. Hij wilde in de bestaande omstandigheden zijnen neef liever bij zich houden. Dus liet de Graaf ongesteldheid als verontschuldiging gelden, en FLORIS Graaf van *Kuilenburg*, baron van PALLANDT, dien de Prins niet ongaarne moest zien vertrekken, werd tot die hooge waardigheid voorgeslagen en benoemd. Van wege *Holland* namen deel aan het Gezantschap de pensionarissen BERCK van *Dordrecht* en PAUW van *Amsterdam*, van wege *Zeeland* JOACHIMI en van wege *Friesland* BURMANIA. De Gezanten deden de reize overland (twaalf rijtuigen werden hun van wege de Generaliteit verstrekt) en zij kregen geloofsbrieven mede aan de Duitsche Vorsten en Hansesteden, die zij zouden aandoen: want zij hadden tevens in last om de zaden van oneenigheid onder de onroomschen in *Duitschland* zooveel mogelijk te verstikken en de belangen der Evangelische Unie te bevorderen. Den Graaf van *Oost-Friesland* troffen zij niet aan, maar, en hierop hadden zij bepaaldelijk moeten letten, zij bespeurden niet, dat er op zijn gebied buitengewone lichtingen van krijgsvolk plaats hadden. De Graaf van *Oldenburg* verontschuldigde zich bij hen wegens het krijgsvolk, dat hij wegens de geruchten van wervingen, door zijne buren verordend, genoodzaakt geweest was te lichten; maar, beloofde hij, van zijne zijde zou hij geene dadelijkheden aanvangen, noch iets bestaan tegen de acte van neutraliteit, hem verleend. Te *Bremen* ver-

De Gezanten bezoeken Duitsche Vorsten en Steden.

FLORIS, GRAAF VAN KUILENBURG.

J. F. C. Reckleben. sculps.

namen de Gezanten, dat de Magistraat en de burgerij het niet eens waren omtrent dengenen, die den Aartsbisschop zou moeten opvolgen. De Aartsbisschop beklaagde zich over den dwang, die hem van de zijde van den Koning van *Denemarken* werd aangedaan: er was voor hem geen uitzicht op vrede met dien Vorst, zoo hij niet het Aartsstift ten behoeve van 's Konings zoon uit zijn eigen Huis vervreemden en zijn broederszoon, broeder van den regerenden Hertog van HOLSTEIN, voorbijgaan wilde. Om een voorwendsel te hebben verweet hem de Koning van *Denemarken*, behalve andere nietige grieven [1], dat hij in den laatsten oorlog tusschen *Denemarken* en *Zweden* op de hand dezer laatste Mogendheid geweest was, hetgeen toch het geval niet was. Ook lag hij overhoop met den Graaf van OLDENBURG: hij had namelijk gestaan naar de hand van eene Vorstin uit zijn geslacht, en daardoor hoopte deze Graaf het Aartsstift in zijn Huis te brengen. Zoo trachtten de Duitsche Vorsten en bovenal CHRISTIAAN van *Denemarken* zich de Bisdommen en geestelijke goederen ten voordeele van hunne geslachten toe te eigenen. Niet alleen in het Aartsbisdom van *Bremen*, maar ook in de Bisdommen van *Schwerin* [2] en *Osnabrück* hoopte deze Vorst zijnen zoon in te dringen. Geen wonder derhalve, dat de burgers der Hansesteden met zekere achterdocht het Gezantschap der Staten naar *Koppenhagen* zagen vertrekken: kon, zoo dachten zij, CHRISTIAAN ten zijnen voordeele op den invloed der Staten-Generaal rekenen, dan zou hij in al zijne heerschzuchtige plannen op *Noord-Duitschland* slagen, en deze landstreek kwam licht van kwaad tot erger. Maar de Staten waren niet geneigd den Koning al te veel voet te geven, en toonden zich op nieuw wijzer, dan de kortzichtige JACOBUS van *Groot-Brittannië*, die niets anders dreef, dan den zoon van CHRISTIAAN tot *Coadjutor* in het Aartsstift *Bremen* benoemd te krijgen [3]. Te *Hamburg*, en bij hunne terugkomst ook te *Lubek*, bracht de komst der Nederlandsche Gezanten eene ongeloofelijke menigte volks op de been. In de eerste dezer steden vernamen zij, dat de Koning van *Denemarken* zeer verstoord was, omdat in den laatsten Brunswijkschen oorlog zijne Gezanten door krijgsvolk van de Hansesteden waren aangehouden; deswegens had hij van de Steden *Lubek*, *Hamburg* en *Brunswijk* voldoening geeischt, en een keizerlijk mandaat tegen haar uitgelokt. De gevolgen van al zulke botsingen verklaarden de Gezanten naar hun beste vermogen door hunne tusschenkomst te willen verhoeden, en tevens vermaanden zij de

1618—1621.

Grieven van den Aartsbisschop van *Bremen*.

Staatkunde van den Koning van *Denemarken* ten aanzien van *Noord-Duitschland*.

[1] Zoo was de Koning zeer verbolgen, omdat de Aartsbisschop eens een glas, op de gezondheid van Zijne Majesteit geledigd, over zijn hoofd had stuk gesmeten. Toch was hiermede niets verachtelijks bedoeld; maar het was alleen »bij *allégresse* toegekomen." Zie Rapport van het Gezantschap op het Rijksarchief.

[2] In weêrwil van het collatierecht, dat aan het Huis *Mecklenburg* toekwam.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 22 Mei; 2 Junij, 1618. CARLETON II, p. 218, 220.

1618—1621.

Steden al weder tot onderlinge eendracht en vermeerdering van hare verdedigingsmiddelen tegen alle gevaar.

Den 18[den] Junij kwamen zij te *Koppenhagen* aan, zonder ergens van wege de Regering begroet te zijn, terwijl toch de Bisschop van *Osnabrück* omtrent 14 dagen te voren op zijne reis derwaarts alom statig ontvangen, op de koninklijke lustsloten, zoo in *Holstein* als in *Denemarken*, onthaald, en buiten *Koppenhagen* door den Koning zelven verwelkomd was [1]. Eerst een uur na hunne aankomst in deze stad werden zij door den Stadhouder van *Koppenhagen*, CAJUS RANTSOV en Dr. CHARISIUS in naam des Konings begroet met uitnoodiging om bij hem te *Elseneur* op het kasteel *Kroonenburg* hunne opwachting te komen maken. Hier nu ontbrak het den Gezanten niet aan de noodige eerbewijzen, op welke zij zich dan ook »ter eere van Hun Hoog Mogenden, wien naast de koningen boven alle vorstelijke personen rang en aanzitting toekwam," naijverig genoeg betoonden. De rede door hen bij het gehoor, hetwelk Zijne Majesteit hun verleende, uitgesproken, strekte om den Koning de toetreding tot het Verbond der Evangelische Vorsten en Staten aan te bevelen. Deed hij dit, dan zouden de aanslagen der Papistische Ligue, die niets minders beoogde, dan de uitroeijing der ware Evangelische Religie, verijdeld zijn, en zijne Majesteit kon overal waar de Pausgezinden weder op Evangelisch gebied poogden voet te vatten, en bijgevolg ook in de zaak der opvolging in het Aartsstift *Bremen*, op den vaardigen bijstand der Staten rekenen. Het laat zich denken, dat deze voordracht niet behaagde. Den Koning was het te doen om het bijzonder belang van zijn Huis, en zonder zich tot het algemeene Evangelische belang te verbinden, wilde hij slechts ondersteuning van de Staten ter bereiking zijner doeleinden aanvankelijk op dat ééne punt: de Aartsbisschoppelijke waardigheid van *Bremen* voor zijnen zoon. Dit bleek dadelijk uit de conferenties, die onze Gezanten met den Kanselier, den eersten Rijksraad STENO BRAHÉ en Dr. CHARISIUS hadden. Een voorwendsel, dat tot reden dienen moest, waarom de Koning de toetreding tot de Alliantie voor als nog moest afslaan, was, dat Zijne Majesteit het opperbestuur over het Verbond aan niemand anders zou kunnen toestaan buiten zich zelven. Niettemin gaarne zou hij zien, dat deze en zoovele andere zwarigheden uit den weg werden geruimd; maar dit was eene zaak, die tijd vorderde en uitstel lijden kon, en bij de zaak van *Bremen* was dringende haast. Al verwachtte de Koning, dat zijn zoon bij vrije verkiezing Aartsbisschop van *Bremen* zou worden, toch zou zijne kans beter staan, bij aldien Hun Hoog Mogenden hem, zoo bij den Aartsbisschop als elders, wilden voorstaan. — Waren de Gezanten volkomen gelast om de toetreding des Konings tot de Evangelische Alliantie

Onderhandelingen te *Elseneur* over het Aartsstift van *Bremen*.

[1] De Gezanten ontmoetten den Bisschop aan 's Konings tafel. Des anderen daags vertrok hij, zonder dat zij door of van wege hem begroet waren. Evenmin hadden zij hem die beleefdheid meenen te moeten bewijzen. Zie *Rapport van het Gezantschap*.

tot haar beslag te brengen; daarentegen verklaarden zij zich op deze opening niet gelast om iets aan te vangen, waardoor in *Bremen* de vrijheid der bisschopskeuze, op welke CHRISTIAAN in allen gevalle sterken invloed wilde uitoefenen, kon te kort gedaan worden. Slechts waren zij geneigd te trachten, de misverstanden tusschen den Koning en den Aartsbisschop, zoo geschikt om in de tegenwoordige omstandigheden de Pausgezinden tot hun doel te brengen, in der minne bij te leggen. Bij eene der volgende conferenties verklaarden de Deensche Staatslieden, dat Zijne Majesteit gezind was om afstand te doen van alle verdragen, die hij kon hebben aangegaan, zoo zij eenigermate ten nadeele van de Staten-Generaal konden worden uitgelegd. Dit aanbod was niets anders dan een middel om de Staten tot eene dergelijke verbindtenis te nopen, en hen alzoo over te halen om hun verbond met de Hansesteden te verloochenen, hetwelk alleszins ten nadeele van Zijne Majesteit kon uitgelegd worden, hoezeer de Gezanten volgens hunne Instructie moesten beweren, dat dit verbond, op de oude traktaten berustend, niemands nadeel, veel min dat van zijne Majesteit medebracht. De Gezanten vielen niet in den valstrik, en verklaarden kortaf, dat Hun Hoog Mogenden geene bestaande verbonden verloochenen konden, en toen de Gecommitteerden van den Koning de onderhandelingen op het terrein van dadelijke tusschenkomst in de zaak van *Bremen* gebracht en te kennen gegeven hadden, hoe groot een aantal krijgslieden *Denemarken* ter verdediging der Evangelische Stiften tegen pauselijke aanslagen beschikbaar zou willen stellen, mits de Staten-Generaal een gelijke krijgsmacht leverden en zorg droegen, dat zijne belangen in het Aartsstift *Bremen* niet werden gedwarsboomd, bleven de Nederlanders op 's Konings toetreding tot de algemeene Alliantie aandringen, die de verdediging der Stiften van zelve insloot. Over geen bepaald Stift wilden zij met den Koning in onderhandeling treden, tenzij hij zich verbond ook de andere Stiften te verdedigen: deze moesten in de te sluiten overeenkomst gekend en begrepen worden. Dus hadden de Gezanten de onbekrompen en eerlijke staatkunde der Republiek genoegzaam gehandhaafd, en de Denen zagen de ijdelheid van verdere pogingen in. 1618—1621.

Nu waren derhalve de twee andere onderwerpen der onderhandeling aan de beurt. Het punt van den Sundtol werd aldus afgedaan, dat de Koning beloofde, het door hem ontworpen reglement op de heffing, door de Nederlanders onuitvoerbaar geacht, niet te zullen invoeren. Maar tot de verdediging van hunne staatkunde, die alle andere natiën in de *Oost-Indiën* uitsloot, hadden de Nederlanders al hunne bekwaamheid noodig, en een bepaalde verklaring was te meer noodzakelijk, omdat van het besluit ten aanzien van *Denemarken* te nemen als van zelve ook de houding der Staten tegenover *Frankrijk* zou afhangen, waar men er insgelijks nog altijd op bedacht was van de voordeelen, die de Indische vaart opleverde, mede genot te hebben [1]. Trouwens de Gezanten Onderhandelingen over den Sundtol en eene Deensche Oost-Indische Compagnie.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 12 Jan. 1618. CARLETON II, p. 140.

1618—1621. waren op dit punt van eene met veel bekwaamheid gestelde Instructie voorzien. — Verlangde men, zoo moesten de Gezanten spreken, vriendschappelijke bejegening der Deensche Oostindievaarders door de onzen, altijd en overal waren de Nederlanders gewoon Zijner Majesteits onderdanen vriendschappelijk te behandelen. Doch Zijne Majesteit was het niet onbekend, dat de Spanjaarden van den aanvang aan, onverzadelijk hebzuchtig, alle andere Europesche volken uit Oost en West hadden uitgesloten. Dit had, toen Spanjes havens voor ons gesloten waren, de onzen er toe gebracht om, in weerwil der ongeloofelijke kosten en gevaren, tochten naar *Oost-Indië* te ondernemen. Tot dat doel was onder het gezag van Hun Hoog Mogenden de Oost-Indische Compagnie opgericht. Deze had, op last der Staten, verscheidene verdragen gesloten met vrije koningen en volken in de *Oost-Indiën*, die door de Spanjaarden onderdrukt werden. Tegen de bescherming, door ons hun verleend, hadden zij zich verbonden ons hunne specerijen te leveren. Ten gevolge van deze contrakten waren in *Indië* verscheidene forten gebouwd, soldaten en bezettingen derwaarts gezonden, belegeringen en gevechten geleverd, alles met behulp van groote geldsommen, door de Staten-Generaal aan de Compagnie verstrekt. Ook moesten daar vloten onderhouden en gestadig oorlog gevoerd worden. Hoe nu kon men een zoo ontzaggelijk kostbaren staat van zaken volhouden, als de Oost-Indische Compagnie geheel of gedeeltelijk van hare voordeelen verstoken raakte. Bovendien Hun Hoog Mogenden waren verplicht, het verleende octrooi te handhaven. Zoo dus de Koning van *Denemarken* niet geneigd kon geacht worden om de Nederlandsche Compagnie te ondermijnen door zijne onderdanen in hare baten te willen doen deelen; nog veel minder kon men vermoeden, dat hij met de Spanjaarden en Portugezen in *Oost-Indie* tegen ons gemeene zaak zou willen maken. Immers, werd de Nederlandsche Compagnie te gronde gericht, zoo zouden de Spanjaarden zich weder van de Oost meester maken met uitsluiting van andere natiën, ook van de Denen, ten einde de baten van dien handel dienstbaar te maken aan de verwezenlijking van hun denkbeeld van algemeene monarchie [1]. — Dat alles zoo zijnde, wilden Hun Hoog Mogenden gelooven, dat Zijne Majesteit die zeetochten wilde laten ondernemen om nog onontdekte landen op te sporen. Dit zou hem tot hoogen lof verstrekken, en reeds hadden zij hunnen onderzaten geboden, de onderdanen van Zijne Majesteit in zulk een loffelijk voornemen op alle wijzen te ondersteunen. — Dus gewapend konden de Gezanten den

[1] Dat de Deensche Regering in de schatting der Nederlanders niet geheel vrij was van de verdenking, dat zij met de Spanjaarden heulde, blijkt uit dat Artikel van de Instructie der Gezanten naar *Denemarken*, waarin hun gelast wordt, te onderzoeken, wat bij de vorige Gezantschappen, die van wege den Koning van *Spanje* en de Aartshertogen naar *Denemarken* gezonden waren, met zijne Majesteit gehandeld was, en waartoe die, welke nog aldaar van denzelfden kant verwacht werden, waren aangeleid.

aandrang wederstaan van den Deenschen Koning, die aan het voorbeeld der Nederlanders bemerkt hebbende, welk eene onuitputtelijke bron de Oost-Indische handel opleverde, eens beproeven wilde, of hij met een even zeer zeevarend en even talrijk volk zich diezelfde voordeelen niet zou kunnen eigen maken. Alsof zulke triomfen, als de Nederlanders behaald hadden, voor een ieder veil waren! — Zeer bescheiden begonnen de Deensche onderhandelaars. De Oost-Indiën, zeiden zij, waren zoo groot, en 's Konings volk, dat tot de zeevaart evenzeer als de Hollanders geroepen scheen, kon mede zijn deel hebben aan de voordeelen, die zij opleverden. Daartoe hadden de Nederlanders slechts te veroorlooven, dat hij voor eene enkele reize Hollanders gebruikte op de schepen, naar *Oost-Indiën* bestemd. Dit zouden de Staten niet weigeren, daar toch wederkerig zoo vele Denen op Nederlandsche schepen dienden. — Hadden, dus dacht de Koning, zijne zeelieden eenmaal den weg leeren vinden, dan zouden zij verder de Hollanders niet noodig hebben. Welk eene onwillekeurige bekentenis van zwakheid! Had Zijne Majesteit Hollanders noodig om den Hollanders hun voordeel af te winnen? Wie dan had den Hollanders den weg naar de Oost gewezen? Dat 's Konings onderdanen zich dien weg in gunstiger omstandigheden niet konden banen, was grond genoeg om aan de oprichting eener Deensche Oost-Indische Compagnie niet te denken. — Het verzoek om vergunning aan Hollanders te verleenen om op Deensche schepen te dienen, beantwoordden de Gezanten met te wijzen op de bestaande plakaten, die aan Nederlanders verboden in vreemde dienst naar Oost-Indie te varen: door die plakaten waren hun Hoog Mogenden zelven gebonden. Later toen de Gezanten weder naar *Koppenhagen* teruggekeerd waren, knoopten de Deensche Staatslieden de onderhandelingen op dit punt weder aan, en kwamen aan met het verzoek, dat de Gezanten eene acte zouden opstellen, waarbij de Deensche schepen, naar *Oost-Indiën* varende, voor onheusche bejegeningen van de zijde der onzen gevrijwaard werden. Dit wilden de Nederlanders gaarne, als de Denen slechts naar de Oost voeren om landen aan te doen, door geene Nederlandsche vestigingen bezet, en zonder Nederlandsche schippers aan boord. Van het laatste beding trachtten de Deensche Gecommitteerden zich te ontslaan, door te beweren, dat de Nederlanders, die zij in dienst zouden nemen, in het bezit van het Deensche burgerrecht gekomen, aan de plakaten der Staten-Generaal niet gehouden geacht konden worden; ook twijfelden zij niet, of ten gevalle van Zijne Majesteit zouden Hun Hoog Mogenden wel eenige met name op te geven personen van de verplichting om zich aan die plakaten te houden, willen ontheffen. Dit verzoek namen de Gezanten aan tot hunne Meesters over te brengen; maar verder stonden zij niets toe, dan eene acte, welke, daar zij de voorwaarden, aan de Oostindievaart der Denen gesteld, vast hield, inderdaad meer eene weigering staafde, dan eene vergunning verleende. Twee wapenen waren er, die onze Staatslieden bij deze onderhandelingen met voordeel meenden te kunnen gebruiken. Vooreerst voerden

1618—1621.

1618—1621. zij den Gecommitteerden te gemoet, dat immers de Koning op zijne beurt eene uitsluitende handelspolitiek volgde: of verbood hij anderen natiën den handel op *Groenland* niet, en had ook hij zijnen onderzaten niet bij een plakaat, twee jaren geleden uitgevaardigd, verboden bij andere Mogendheden in dienst te gaan? Het tweede middel bestond hierin, dat zij van tijd tot tijd en als ongezocht onder het gesprek melding van de *West-Indiën* maakten, ten einde de zinnen der Denen van de *Oost-Indiën* af te wenden door hun den handel op de *West* smakelijk te maken. Zelfs gingen zij zoo ver, dat zij hun een ontwerp ter oprichting eener Deensche West-Indische Compagnie ter hand stelden. — Dit denkbeeld was ongetwijfeld door OLDENBARNEVELT geopperd, die de oprichting eener Nederlandsche West-Indische maatschappij wilde keren, omdat hij begreep, dat de Republiek zich zelve perken moest stellen en het bezworen Bestand, waarbij het reeds zooveel in gehad had, de Oostindievaart te handhaven, behoorde te eerbiedigen. Gaarne echter moest de Advokaat zien, dat de Denen hunne krachten beproefden aan eene taak, die hen met de Spanjaarden in onmin en op de zijde der Republiek moest brengen. Maar hoe kwamen de Gezanten, meestendeels tegenstanders van OLDENBARNEVELT, tot het opwerpen van zulk een denkbeeld, dat niet uitdrukkelijk in hunne Instructie stond? Dit is zoo moeijelijk niet te verklaren. Immers was het niet waarschijnlijk, dat de Denen, die de vaart naar de *Oost-Indiën* slechts dan durfden ondernemen, wanneer zij daarbij onze hulp konden ondervinden, het wagen zouden zich zonder onzen voorgang naar het Westen te begeven, waar hen misschien nog grooter gevaren wachtten.

Volgens hunne op de reize gedane belofte deden de Gezanten ook eene poging om tot eene verzoening van den Koning van *Denemarken* met den Aartsbisschop van *Bremen* en de Hansesteden het hunne bij te dragen. Doch, zooals wel van de nu genoegzaam gebleken gezindheid des Konings te wachten was, ver brachten zij het hiermede geenszins. Het eenige wat de Koning beloofde, was, dat hij, staande het leven van den Aartsbisschop, het Aartsstift niet zou laten bezetten, en wegens zijne bijzondere grieven de gemeene rust ook ten aanzien der Hansesteden niet zou verstoren. Op naderen aandrang der Gezanten verklaarde men wel te wenschen, dat het geschil met de Hanse door eene schuldbekentenis en eerherstel van hare zijde bijgelegd werd: wilden de Gezanten daartoe hunne dienst leenen, zoo zou dit niet ongevallig zijn.

Vertrek der Gezanten uit *Denemarken*. En daarmede scheen van beide zijden op alle punten het laatste woord gesproken. De Gezanten vertrokken naar *Koppenhagen*, en hier lieten de Edelen, die hun te *Elseneur* en te *Frederiksburg* ten dienst gestaan hadden, hen verder aan zich zelven over. Alleenlijk hadden zij nog bij den Koning, die te *Koppenhagen* gekomen was, een afscheidsmaal, waar ook de Graaf van *Oldenburg* tegenwoordig was.

Den 2[den] Julij verlieten zij *Koppenhagen*. BURMANIA aanvaardde de reize naar *Rostock* geheel te water. Toen derhalve de Kanselier en Dr. CHARISIUS de overige Gezanten

onder weg aankwamen met het bezwaar, dat de reeders van het naar de Oost uit te rusten schip met de verleende acte niet tevreden waren, en zij zelven die acte niet aan den Koning durfden vertoonen, konden de Nederlandsche Heren zich wegens BURMANIAS afwezigheid verontschuldigen. Evenwel namen zij twee ontwerpen eener gewijzigde acte uit de handen der Gecommitteerden aan, om daarop te *Rostock* een besluit te nemen. Dit besluit viel dus uit, dat zij de beide ontwerpen te veel verschillend van de oorspronkelijke acte achtten, om een van beide over te nemen. Toch verleenden zij eene andere acte, die eene aanbeveling inhield van het naar de *Oost-Indiën* bestemde Deensche schip *Oresunt*, daartoe strekkende dat de bemanning door alle Nederlanders aldaar heusch bejegend mocht worden. Ook in deze nieuwe acte echter was alles vermeden, wat in strijd kon zijn met de plakaten, die aan de Nederlanders verboden op vreemde schepen naar de Oost te varen, en stond uitdrukkelijk te lezen, dat het Deensche schip slechts op onzijdige plaatsen handel mocht drijven.

1618—1621.

Op hunne terugreize door Duitschland beijverden de Gezanten zich al diegenen gerust te stellen, welke gevreesd hadden, dat de Gezanten te veel aan *Denemarkens* heerschzucht zouden toegeven. Bovendien vernomen hebbende, dat het Gezantschap, door de Aartshertogen in het vorige jaar tot de Hertogen van *Mecklenburg* gezonden, gestrekt had om deze Vorsten van de Republiek der Vereenigde Nederlanden te vervreemden, zoo begrepen zij hun een bezoek te moeten gaan brengen. Den 9den Julij bezochten zij te *Güstrow* den jongsten Vorst HANS ALBRECHT, Coadjutor van het Stift *Ratzeburg*, en onlangs gehuwd met de dochter van den Landgraaf van *Hessen* [1]; den dag daaraan brachten zij te *Schwerin* den oudsten broeder ADOLF FREDERIK een bezoek. Beide Vorsten betoonden zich van de noodzakelijkheid der Evangelische Unie overtuigd. Traden echter de Hertogen (dit merkte de Kanselier te *Schwerin* aan) tot deze Unie toe, dan moesten de Steden *Rostock* en *Wismar*, als behoorende aan de Landvorstelijke Hoogheid *Mecklenburg*, daarin mede worden opgenomen: geene bijzondere »ligue" met Hun Hoog Mogenden behoorden deze Steden aan te gaan, zooals toch door de Unie der Staten met de Hanse reeds geschied was. Uit deze aanmerking kan men zien, hoe ongunstig zelfs anders gunstig gestemde Duitsche Landsvorsten dachten over de vrijheid, welke de Hansesteden zich hadden aangematigd door met de Vereenigde *Nederlanden* een verbond te sluiten, zonder hen daarin te kennen.

Bezoek der Gezanten bij de Hertogen van *Mecklenburg*.

Van *Schwerin* namen zij de reize over *Luneburg* en *Brunswijk*. Den 20sten Julij hadden zij gehoor te *Celle* bij CHRISTIAAN, Bisschop van *Minden*, Hertog van *Brunswijk* en *Luneburg*. Deze Vorst, bezorgd over den toeleg van den Aartsbisschop van *Keulen* om in zijn Bisdom een Roomschgezinden Coadjutor in te dringen, verlangde niets liever, dan tot de Evangelische Unie toe te treden: dit haperde nog slechts aan een

Bij den Bisschop van *Minden*.

[1] De gewezen bruid van Prins FREDERIK HENDRIK.

1618—1621.

verzuim, aan hetwelk men zich te *'s Hage* scheen schuldig gemaakt te hebben [1]. Jammer maar, dat Hertog CHRISTIAAN met zijne eigene onderdanen te *Minden* over hoop lag. Wegens een verschil over de rechtsmacht tusschen hem en de Magistraat, had hij eene vijandige houding tegen deze Stad aangenomen. — Hertog FREDERIK ULRICH ontving de Gezanten echt ridderlijk op de vesting *Calenberg*. Hij en zijne Edelen en officieren bewaarden een volkomen stilzwijgen over de rol, door de Staten in 1615 te zijnen nadeele in zijn land gespeeld. De nog voortdurende oneenigheden tusschen hem en zijne Stad *Brunswijk* trachtten de Gezanten eener minnelijke schikking nader te brengen.

Bij den Hertog van *Brunswijk*.

Op de *Munstersche* grenzen werden de Nederlandsche Heren ontvangen door een groote schare ingezetenen, wel driehonderd in getal, met vaandels, fluiten en trommelen, terwijl eereschoten werden gelost. Ja binnen de stad kwamen de Stadhouder en de Maarschalk van *Munster* hen begroeten, hoezeer, zeiden zij, de Aartsbisschop van *Keulen* geen kennis van hunne aankomst had kunnen hebben. Na voorts te *Weert*, toebehoorende aan den Graaf van *Kuilenburg*, alsmede te *Kuilenburg* zelve door het hoofd van hun Gezantschap feestelijk onthaald te zijn, kwamen de Gezanten te *'s Hage* aan, alwaar zij den 7^{den}, 8sten en 9^{den} Augustus in de Vergadering der Staten-Generaal verslag van hunne zending deden [2]. Zoo liep dit Gezantschap ten einde. Het verdiende den roem van met wijsheid en eerlijkheid aangelegd en met bekwaamheid uitgevoerd te wezen. In weerwil dat de Graaf van *Kuilenburg* in de Staten-Generaal de andere leden tot tegenstanders gehad had, werkten allen hier zamen; ja OLDENBARNEVELTS persoonlijke bestrijders zien wij hier met eene klaarheid en overtuiging, die allergunstigst voor de beschaving en de geestkracht van dien tijd getuigt, OLDENBARNEVELTS staatkundige inzichten dienen. Zoo was deze Legatie, bij zóó veel dat binnenslands bekommering wekte, een gunstig voorteeken, dat OLDENBARNEVELTS werk, ook met betrekking tot de buitenlandsche staatkunde, OLDENBARNEVELT zelven zou kunnen overleven.

Hunne terugkomst te *'sHage*.

Weldra na den afloop dezer zending zouden de Gezanten der vreemde Mogendheden te *'s Hage*, allen zonder onderscheid met diep ontzag voor OLDENBARNEVELTS wijsheid,

---

[1] Aan tafel bij den Hertog ontmoetten de Gezanten eenen Poolschen Gezant, JACOBUS GODELMAN, kamersecretaris van den Koning van *Polen*, eertijds Syndicus van *Riga*. Deze persoon behandelde hen zeer vriendelijk. Hij betuigde 's Konings genegenheid voor den Staat der Nederlanden: alleen bejammerde hij de alliantie tusschen deze Republiek en *Zweden*.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 19 Julij, 1617. 21 Febr.; 13 Maart; 5, 6, 7, 8, 11, 12, 24, 25, 26, 28 April; 2, 3, 7, 12, 15, 21, 22 Mei; 14 Junij; 7, 14 Julij; 7, 8, 9 Aug. 1618. *Resol. Holl.* 20, 28 Maart; 5, 10 April; 9, 11 August. 1618. CARLETON, II, p. 140, 207, 208, 221—227, 232—235, 241, 251, 255—259. Eindelijk is de voornaamste bron voor de verrichtingen van dit Gezantschap het reeds aangehaald *Rapport* der Gezanten, berustende op het Rijksarchief.

doorzicht en kracht vervuld, het bericht van zijne inhechtenisneming ontvangen, het- 1618 – 1621.
welk hun ambtshalve van wege de Staten-Generaal gebracht zou worden. Hoe zeer die gebeurtenis bepaaldelijk de Gezanten van *Frankrijk* moest verrasschen, blijkt uit hetgeen DU MAURIER een paar dagen later naar *Parijs* schreef: »Zoo ons van den staat van zaken alhier mededeeling gedaan ware, zou er wel een middel geweest zijn om datgene af te wenden, wat ons slechts kwaad doet voorzien; — maar waar is het, dat men van den eersten dag aan tot dit oogenblik toe ons niets medegedeeld heeft [1].”

Den 29sten Augustus, op den dag van die inhechtenisneming zelven, verzocht BOISSISE gehoor bij de Staten-Generaal. Hierop besloot deze Vergadering, dat zij zich »voor dezen tijd zou verontschuldigen om eenige gewichtige zaken, die haar overgekomen en voorgevallen waren.” Men verlangde geene bemoeijing van vreemden met 's Lands zaken, voor en aleer de Vergadering het met zich zelve eens was, of en hoe men de Gezanten der vreemde Mogendheden in het voorgevallene kennen zoude. Weldra werd bepaald, dat er eenige leden belast zouden worden met de taak om de Gezanten van *Frankrijk*, van *Groot-Britannië*, en van *Zweden*, en den Resident van *Venetië* van OLDENBARNEVELTS inhechtenisneming te onderrichten. Tot de Gezanten van *Frankrijk* werden gezonden de Heren MANMAKER, uit *Zeeland*, en SCHAFFER, uit *Groningen*; tot den Engelschen Gezant, de Heren VAN BOETSELAAR, uit *Gelderland*, en BURMANIA, uit *Friesland;* dezen hadden tevens in last, om CARLETON wegens zijne gelukkige terugkomst na zijn uitstap geluk te wenschen; tot den Ambassadeur van *Zweden* werden afgevaardigd de Heren VOOGT, uit *Gelderland*, en GOCKINGA, uit *Groningen;* eindelijk de Heren MAGNUS, uit *Zeeland*, en AITSEMA, uit *Friesland*, tot den Resident van *Venetië*. — Na den middag kwam de Vergadering weder bijeen om deze afgevaardigden verslag van hun weervaren bij de Gezanten te hooren geven. De Gezant, van wien vooral of alleen verwacht kon worden, dat hij zich ontstemd, ja geërgerd zou toonen, was BOISSISE: immers was deze opzettelijk uit *Frankrijk* overgekomen met het stoute voornemen om OLDENBARNEVELTS vijanden terecht te zetten, en nu werden zijne bemoeijingen dus beantwoord: dit mocht waarlijk eene beleediging heeten, den Koning van *Frankrijk* aangedaan. Ware de minister dadelijk vertrokken, het zou van zijne zijde geen onverklaarbare stap geweest zijn. Maar van den anderen kant was het den Franschen Gezanten zedelijk onmogelijk, zich geërgerd te toonen. Wat toch gebeurde thans in de Nederlanden anders, dan hetgeen hun eigen Koning tegen CONDÉ bestaan had? Al ware OLDENBARNEVELT op hoog gezag vermoord geworden, zoo zou de schim van den Maarschalk D'ANCRE den vertegenwoordigers van *Frankrijks* Koning den mond gestopt hebben. Dus kan het niet bevreemden, zoo BOISSISE op de mededeeling verklaarde, »dat hij niet twijfelde, of wat plaats had gehad, was met wijzen en voorzichtigen rade tot dienst en welstand van het

De inhechtenisneming der drie Staatslieden aan de vreemde Gezanten medegedeeld.

---

[1] OUVRÉ, p. 285.

1618– 1621.

land geschied, en dat, dit alzoo zijnde, Zijne Majesteit, gelijk ook hij voor zijn persoon, altijd goed zou vinden wat daartoe strekte." Du MAURIER kon zich zelven minder beheerschen, hij, de vriend en hoogschatter van OLDENBARNEVELT, wien het onmogelijk was eenige schuld bij hem te vermoeden. Duidelijk was zijne aandoening in de verandering van zijn gelaat te lezen, en, hoe dubbelzinnig zijne taal dan ook luidde, het moest hem bitter vallen, te zeggen, »dat, dewijl hij gelooven wilde, dat hetgeen er was geschied, tot dienst van het Land gedaan was, het hem aangenaam was." Zijn waar gevoelen drukten de woorden beter uit, die hij in het boven aangehaalde bericht aan den Franschen minister schreef: »God, die het roer der wereld in zijne hand houdt, weet waarom hij deze dingen toelaat. Hij zou niet toelaten, dat dit kwaad gebeurde, zoo hij niet machtig was het in goed te verkeren [1]." CARLETON, dit laat zich denken, was in allen deele voldaan. Hij hield zich, zeide hij, verzekerd, »dat in deze zaak niets geschied was, dan met en na zeer goed en wijs overleg en beraad voor de dienst en verzekerdheid van den Staat dezer Landen, en in dezen zin zou hij Zijne Majesteit van het gebeurde kennis geven." De Gezant van *Zweden* wenschte in het voorgevallene het middel te zien om een eind aan de geschillen te maken, die, vreesde hij, de Republiek op den duur belemmeren mochten in hare buitenlandsche staatkunde, welke *Zweden* zoo gaarne krachtig zag, en hij antwoordde: »dat Zijne Majesteit zeer bedroefd was over de oneenigheden en niets meer wenschte dan dat zij in der minne mochten worden bijgelegd, en daar hij niet twijfelde of wat er gebeurd was, had met rijp overleg tot dat doel plaats gevonden, zoo zou hij deswegens bericht geven, hopende, dat Zijne Majesteit daarmede genoegen zou nemen." SURIANO, eindelijk, verklaarde, vastelijk te gelooven, »dat hier niets verricht was, dan met voorafgegaan rijp beraad en om groote oorzaken, weshalve hij niet in gebreke zou blijven de Doorluchtige Seigneurie daarvan bericht te geven." — Dus verklaarden eigenlijk al de Gezanten, ten einde eene voegzame houding te bewaren, OLDENBARNEVELT voor eenen landverrader, tegen wiens gevaarlijke aanslagen eene Commissie belast met de zorg voor »de verzekerdheid van den Staat van den Lande," had moeten waken. Tot deze lafhartigheid noopte hen de maatregel van den Prins, het hoofd der Commissie tot afdanking der Waardgelders door de Generaliteit benoemd [2]. De Venetiaansche Resident maakte het, niet lang daarna, nog erger. Den 22sten October verscheen hij voor de Staten-Generaal met de volgende verklaring: »alzoo Hun Hoog Mogenden hem in het bijzonder hadden laten mededeelen wat alhier was voorgevallen met betrekking tot de inhechtenisneming, die Hun Hoog Mogenden verordend hadden tot rust en vrede van den Staat van den Lande, welken de bewuste personen hadden getracht te verstoren, zoo had de Doorluchtige Republiek van *Venetië* hem ter beantwoording dier dienst

Mededeeling van den Resident van *Venetië*.

[1] CARLETON, II, p. 286. OUVRÉ, *t. a. pl.* [2] *Resol. Stat.-Gen.* 29 Aug. 1618.

belast met de taak om Hun Hoog Mogenden mededeeling te doen van het verraad, dat tot omverwerping van den Staat van *Venetië* was gesmeed." En daarna ging hij over tot de vermelding van de gruwelijke moorden, brandstichting en aanslagen in verbond met den vijand, welke de zamenzweerders hadden bedoeld [1]. Er ontbrak nog slechts aan, dat hij met zooveel woorden te kennen gaf, te verwachten, dat de Nederlandsche misdadigers, wat reeds eenige van de Venetiaansche, volgens het schrijven van onzen Consul OUWERIX, hadden moeten verduren [2], met den koorde gestraft zouden worden. Inderdaad zeide hij niets anders. Hij zou, dus besloot hij, «van het succes van Hun Hoog Mogenden zijnen Meesters van tijd tot tijd bericht geven, opdat Hun Hoog Mogenden beter op hunne zaken en vastigheid van hunnen Staat mochten letten [3]." Er is geen twijfel aan, of deze taal was hem ingegeven door personen, die OLDENBARNEVELT tot elken prijs om het leven gebracht wilden zien. Toen hij eenmaal een tijdlang gevangen gezeten had, kwam bij menigeen berouw en medelijden op. Deswegens moest de haat aangewakkerd en de moordkreet herhaald worden. Ook de laaghartige *Gulden Legende van den nieuwen Sint Jan* [4], de kroon op de schotschriften *Levendig Discours* en *Provisionele Opening*, kwam in het licht, toen OLDENBARNEVELT reeds eenigen tijd gevangen had gezeten. — SURIANOS mededeeling bleef onbeantwoord. De Staten zouden zich tot overmaat van schande de gelijkstelling der gebeurtenissen in de beide Staten hebben moeten laten aanleunen, of als de verdedigers van de op hunnen last gevangen personen hebben moeten optreden.

1618—1621.

Het gehoor, door BOISSISE tegen den 29sten Augustus gevraagd, doch toen niet verkregen, werd hem, vergezeld van DU MAURIER, den 30sten verleend, in tegenwoordigheid van den Prins van *Oranje* en Graaf WILLEM LODEWIJK. Hij had een brief van zijnen Koning mede te deelen, en de wijze, op welke hij het verzoek, in dien brief vervat, aandrong, verried eensdeels, hoe ontstemd hij was door het gebeurde, en anderdeels, dat hij de thans zegepralende partij in geenen deele gezind was te ontzien, ja, in hare vernedering wenschte te triomferen. De brief des Koning was gedagteekend den 18den Julij en behelsde eene klacht over de remonstrantie, den 30sten Mei door FRANÇOIS AERSSEN in de Staten-Generaal gehouden [5]. In dat «libel," zoo schreef de Koning, had de gewezen Gezant de Regering van Zijne Majesteit schandelijk belasterd. Zijn billijken toorn over zulk een feit had hij niet langer kunnen bedwingen. Dus verzocht hij, dat men hem rekenschap en genoegdoening verschafte door AERSSEN wegens zijn leugen en laster te straffen en te kastijden. Dit verwachtte Zijne Majesteit van Hunner Hoog Mogenden rechtvaardigheid en genegenheid te hemwaarts. Na het lezen van deze

BOISSISE treedt op tegen FRANÇOIS AERSSEN.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 22 Oct. 1618.
[2] *Resol. Stat.-Gen.* 11 Junij, 1618.
[3] *Resol. Stat.-Gen.* 22 Oct. 1618.
[4] *Bibl. v. Pamfl.* No. 1555—1557.
[5] Zie hiervoor D. III, St. II, bl. 796, 797.

1618— 1621. letteren nam BOISSISE het woord. Hij had, zeide hij, zulk eenen dunk van der Staten gezond oordeel en van den eerbied en de genegenheid, die zij Zijner Majesteit schuldig waren, dat hij niet twijfelde, of zij waren even verontwaardigd als de Koning, over het lasterschrift, dat AERSSEN zoo vermetel geweest was in hunne vergadering, die 's Lands Souvereiniteit vertegenwoordigde, voor te dragen. Die persoon had zijne bijzondere veeten wel kunnen bot vieren en zijn moed wel op zijne vijanden kunnen koelen, zonder het recht der gastvrijheid te schenden, gegrond op een zoo veeljarig verblijf in *Frankrijk;* zonder zulk eene groote lafhartigheid te begaan tegen hen, die hem gedurende den tijd van zijn Gezantschap met volkomen vertrouwen tot hun gemeenzaam verkeer hadden toegelaten, en zonder zich ondankbaar te toonen tegen wijlen den Koning, zijnen weldoener, en tegen den tegenwoordigen Koning, die hem zoo mild had onthaald. Hij had het willen doen voorkomen, alsof de Raadslieden des Konings na den dood van HENDRIK IV de meening hadden voorgestaan, dat de Koning van *Frankrijk* een vassal van den Paus was, terwijl toch alle machten en overheden in *Frankrijk* verkondigden, ja, de Paus zelf erkende, dat de Koning van *Frankrijk* niets boven zich had dan God alleen, van wien hij de kroon erkende verkregen te hebben. Met de verspreiding van die leugen kon AERSSEN geen ander doel gehad hebben, dan 's Konings Ministerie in *Duitschland* en *Engeland* en bij Hun Hoog Mogenden in verdenking te brengen, en alzoo zich zelven, als den best in *Frankrijks* zaken ingewijden, onmisbaar te maken. Ook had hij willen doen gelooven, dat de verzaking van het bondgenootschap tusschen *Frankrijk* en dezen Staat tot de voorwaarden van de Spaansche huwelijken behoord had. Zou men, voerde BOISSISE hiertegen aan, zou men zulk een laster dulden, terwijl men sedert die huwelijken van 's Konings milde hand een millioen gouds ontvangen had; terwijl der Staten Ambassadeur in *Frankrijk* op de eervolste wijze bejegend werd, en de tegenwoordige zending van hem, BOISSISE zelven, 's Konings voortdurende belangstelling in hun behoud verkondigde? Wat was dan de strekking van AERSSENS bedrijf? Wat anders dan de verbreking van het bondgenootschap en de bevrediging van den wensch van *Spanje*, tegen welk land hij voor zoo vijandig wilde doorgaan. Eindelijk had AERSSEN de goede trouw, met welke men in *Frankrijk* de Nederlandsche Ambassadeurs meer als huis- en landgenooten, dan als vreemdelingen behandelde, pijnelijk gegriefd door te klagen, dat men hem ten tijde van de onderhandelingen over het Bestand, en later nog, afschriften getoond had van zijne geheimste ambts-berichten. Die fijnheden en geheimenissen, op welke de gewezen Gezant prijs scheen te stellen, kwamen tusschen *Frankrijk* en dezen Staat volstrekt niet te pas. — Om 's Konings waardigheid gehandhaafd te zien, dus besloot de spreker, en om hen het belang te doen beseffen, hetwelk zij zelven hadden bij de kastijding van de verderfelijke onbeschaamdheid van AERSSENS remonstrantie, zou het voldoende geweest zijn hen daarvoor met een enkel woord genoegdoening te vragen; maar hij had gemeend, hun den recht-

matigen toorn van Zijne Majesteit niet te moeten ontveinzen. Trokken zij zich dit, tegen hunnen schuldigen plicht, niet aan, dan moesten zij zich ten minste weten te rechtvaardigen tegen het verwijt, hetwelk Zijne Majesteit hun deed, dat zij hunne zaken hadden toevertrouwd aan eenen man, zoo ondankbaar, zoo slecht en zoo onbezonnen, dat hij zijne bijzondere vijandschap bot vierde ten koste hunner vrienden, zijner eigene weldoeners, en tot groot nadeel van hunnen Staat. Het goed of kwaad, door eenen Ambassadeur bedreven, dit wisten zij wel, kwam immers altijd neder op den Vorst of den Staat, die zoodanig persoon gebruikte. Kwaad mochten al de genen vergaan, die het bondgenootschap tusschen hen en de Kroon van *Frankrijk* immer zouden willen ondermijnen! Verlangden zij er de voortduring van, dan zouden zij dat toonen door goed en vaardig recht te doen tegen de beleediging door AERSSEN *Frankrijk* aangedaan, eene beleediging des te gruwelijker, omdat de auteur het geschrift door den druk verspreid had, zoodat men het thans in *Duitschland*, *Engeland* en elders lezen kon! Dus verwachtte Zijne Majesteit van hen, dat hij de begane misdaad zou boeten. Daardoor zouden zij het aan Zijne Majesteit mogelijk maken, hun zijne gunsten en weldaden te blijven bewijzen. — Toen BOISSISE geeindigd had, verzocht men hem, het gesprokene op schrift te willen stellen. Dit achtte de Ambassadeur onnoodig: immers had men genoeg aan den brief van Zijne Majesteit. Niettemin wilde hij wel aan hun verzoek voldoen; maar hij kon niet nalaten zijne vrees te uiten, dat hij met deze voordracht weder aan de deur van een doove klopte, even als het geval geweest was met het voorstel, hetwelk het voorname onderwerp van zijne overkomst had uitgemaakt. Ongetwijfeld had BOISSISE in oog en houding der Vergadering verstoordheid en minachting gelezen, hetgeen wij trouwens zeer goed uit den toon en de overgangen zijner rede kunnen opmaken. De Vergadering beloofde op zijne voordracht te zullen beraadslagen. Evenwel vertrokken de Gezanten, zonder dat BOISSISE zich bepaaldelijk verbonden had om ze schriftelijk in te leveren. Toch verlangde men dit: want men wilde AERSSEN in de gelegenheid stellen er zich op te verantwoorden. Dus werden de Heren MANMAKER en SCHOT (beiden Zeeuwen), die bij de Fransche Ambassadeurs ter maaltijd zouden gaan, verzocht, «hun te willen aanzeggen, dat Hun Hoog Mogenden de voordracht wel zouden begeren in geschrift of anders bij memorie naar BOISSISES believen. Werkelijk was reeds den volgenden dag de propositie schriftelijk bij de Staten ingeleverd. Alstoen raadpleegden zij er over, en er werd besloten, dat men er den volgenden dag AERSSEN op hooren zou [1]. 1618—1621.

Hoezeer AERSSEN ook in de gevangenneming van OLDENBARNEVELT zegevierde, deze harde aanval moet hem kwalijk gesmaakt hebben [2]. Eenmaal weder als Ambassadeur AERSSENS wenschen en drijfveêren.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 30, 31 Aug. 1618.

[2] Ook de laatste weken hadden voor hem het een en ander opgeleverd, hetwelk het genoegen

1618— 1621. in *Frankrijk* op te treden, was zijn vurige wensch. Reeds had hij in zijne brieven aan MORNAY, nog vóór zijn vertrek uit *Frankrijk*, een toon aangeslagen, die zijne tegenstanders omtrent de staatkunde, welke hij voortaan zou volgen, gerust kon stellen [1]. En nu zag hij zich door den Franschen Gezant aldus aangevallen! Dit kwam hem aan van de zijde van OLDENBARNEVELTS vrienden in *Frankrijk!* — Het spreekt derhalve van zelve, dat de felle

van het uitzicht op den triomf eenigermate moest verbitteren. Zijne remonstrantie van den 30sten Mei was reeds wederlegd geworden in het *Vertoog*, door VAN DER MIJLE den 18den Junij aan de Staten-Generaal overgegeven en aangehaald hiervoor D. III, St. II, bl. 804. Dit *Vertoog* beantwoordde AERSSEN met een *Corte antwoort* (den 27sten Junij) *aen de Stat.-Gen. overgegeven tegens seker vertooch van* C. VAN DER MIJLE. Dit korte antwoord (*Bibl. v. Pamfl.* No. 1479) ergerde VAN DER MIJLE zoozeer, dat hij hem nog denzelfden dag een briefje t'huis zond met het verzoek om zonder iemand bij zich, gelijk hij zelf verschijnen zou, in het Bosch een woordje met hem te komen wisselen. Den anderen morgen in de vroegte had er tusschen de beide Heren een onderhoud plaats, dat een uur lang duurde, totdat de hellebardiers van den Prins op de plaats verschenen. Later, zegt het verhaal, werd de Heer *van Sommelsdijk* (AERSSEN) gevonden aan het veer van *IJsselmonde* door personen, die hem op last van Zijne Excellentie verzochten naar *'s Hage* terug te willen keren. Zie *Oprecht verhael* van hetgeen den 27 en 28 Junij *tusschen de HH. Sommelsdijk en v. d. Mijle gepasseert is* (*Bibl. v. Pamfl.* No. 1482). Dit kort geschrift is uitgegeven om voor de eer van beide of van een der beide Heren min wenschelijke geruchten te verhoeden. Ik twijfel of het (Fransche) briefje van VAN DER MIJLE authentiek is: immers komt er eene taalfout in voor, zoo als deze, die zoo lang in *Frankrijk* verkeerd had en steeds Fransch sprak en schreef, moeijelijk kan begaan hebben. Er staat in te lezen: *Je ne doute*, ou *me viendrez trouver*. In weerwil van deze ontmoeting beantwoordde VAN DER MIJLE het *Corte antwoort* van AERSSEN met een *Naerder vertooch aen de H. M. HH. Stat.-Gen.* (den 2den Aug.) *overgegheven, waerinne deselve verzocht worden goet te vinden ende te belasten, dat sekere poincten in het Corte antwoord van Fr. v. Aerssen, bij denselven mogen werden bewesen.* Wederom bleef AERSSEN het antwoord niet schuldig: hij gaf het den 6den Aug. aan de Staten-Generaal over. Den 2den na de comparitie van VAN DER MIJLE hadden de Staten eene Commissie benoemd om al deze strijdschriften »met de stukken en documenten te resumeren en daaruit te extraheren al zulke punten als de dienst van het Land aangingen." Aan deze Commissie werd den 8sten Aug. ook het laatste stuk van AERSSEN toevertrouwd (*Resol. Stat.-Gen.* 18, 27 Junij; 2, 7, 8 Aug. 1618. *Bibl. v. Pamfl.* No. 1483).

[1] In 1613 prees hij MORNAY in zijne brieven wegens de houding, die deze tegenover de Protestanten in acht genomen had (zie den brief, aangehaald door GROEN VAN PRINSTERER, *Arch. de la M. d'Or.* S. II. T. III, Prolégom. CV en CVI *Annot.* 4), hoezeer niemand minder dan hij, in 1609 en 1612, in MORNAYS geest gehandeld had. In die zelfde brieven schijnt hij bovenal een godsdienstoorlog te vreezen, en werpt hij een blaam op de alliantie met de Geünieerde Duitsche Vorsten, alsof deze het karakter van een godsdienstkrijg aan den oorlog gaf, (Zie GROEN V. PRINSTERER *t. a. pl.* bl. CXIV, Noot 1.). Aldus wilde hij OLDENBARNEVELT doen verdenken van dezelfde fout, die hem in *Frankrijk* zijnen invloed had doen verliezen en OLDENBARNEVELT genoopt had hem vandaar terug te laten roepen.

aanval van BOISSISE OLDENBARNEVELTS zaak geenszins verbeterde, in zoo verre die aanval zijnen voornaamsten vijand op het heftigst verbitterde. Zoolang OLDENBARNEVELT leefde, dit moest van nu aan AERSSENS overtuiging zijn, was er voor hem aan geene verheffing in *Frankrijk* te denken. Maar was de Advokaat eenmaal van landsverraad overtuigd, of ten minste deswegens gestraft, dan zagen zich zijne vrienden in *Frankrijk* het doel van hun pogen ontvallen; zoo moest de wrok van zelf bekoelen, en kon men van lieverlede de ooren weder openen voor AERSSENS innemende redenen; in één woord, zoo was zijn vernieuwd optreden in *Frankrijk* geen hersenschim meer. En in dit geval was hij bereid in het Buitenland als het ware OLDENBARNEVELTS erfenis te aanvaarden. Eerst ingewijd in OLDENBARNEVELTS inzichten en met den last en de geneigdheid om ze te doen gelden naar *Parijs* vertrokken, had hij, om zoo mogelijk den Advokaat ten val te brengen, een tijd lang zijne inzichten tegengewerkt. De beweegreden hiervan was de haat, dien hij tegen den Advokaat had opgevat, omdat hij de ruchtbaarheid, welke het doel zijner zending van 1607 [1] bekomen had, aan hem weet. Maar was OLDENBARNEVELT eenmaal uit den weg geruimd, dan was hij het wel met zich zelven eens, zijne staatkunde na te volgen. Immers had zijne schranderheid hem sints lang doen inzien, dat die staatkunde alleen een degelijken grondslag gaf aan den invloed en den roem der Republiek en bijgevolg alleen aan een Nederlandsch Ambassadeur in *Frankrijk* eene eervolle betrekking verzekerde. Zoo werd OLDENBARNEVELTS dood de voorwaarde, waarbij het mogelijk werd, dat de gewichtigste Gezantschapspost bekleed werd door den man, die boven allen bekwaam was zijne staatkunde toe te passen, met andere woorden: juist door OLDENBARNEVELTS dood werd ook in dit opzicht de voortduring van zijn werk verzekerd. 1618—1621.

Doch laat ons zien, hoe AERSSEN zich voor het oogenblik uit de moeijelijkheid trachtte te redden. Den eersten September verscheen hij in de vergadering der Staten-Generaal, waar ook de Prins en Graaf WILLEM LODEWIJK tegenwoordig waren. Nadat hem hier de propositie van BOISSISE was voorgelezen, verantwoordde hij zich mondeling, en verklaarde zich, des gevorderd, tot nog meer inlichtingen bereid. Ten slotte verzocht hij, dat Hun Hoog Mogenden niet zouden willen dulden, dat hem door de lagen zijner vijanden de eer werd benomen, die hij met de goede diensten, door hem in *Frankrijk* bewezen en geheel de wereld door bekend, rechtmatig verdiend had. Twee dagen later leverde hij, op verzoek, zijne verantwoording schriftelijk in. Doch zij kwam den Staten-Generaal te uitvoerig voor, en hij moest ze bekorten. Het stuk in de gedaante, waarin het eindelijk werd vastgesteld, getuigde van zijne gewone bekwaamheid. Hij begon met op te halen, hoe hij sedert vijf jaren aan laster ten doel stond, maar dat de Staten-Generaal hem in 1613 zelven gerechtvaardigd hadden. Zijne staat- Zijne verantwoording.

---

[1] Zie hiervoor, D. III, St. II, bl. 516.

1618—1621. kundige inzichten hadden van die der Fransche Regering verschild, maar nooit had hij zich een vijand dier Regering betoond. Kon hem ééne daad worden aangewezen, die de vriendschappelijke verstandhouding tusschen de beide Staten had kunnen verstoren, zoo wilde hij zich alles getroosten. Neen! alles was te wijten aan hen, die gemeend hadden geen fortuin te kunnen maken zonder hem den voet te lichten. — Dat er, zoo ging hij tot de eigenlijke verantwoording over, dadelijk na HENDRIKS dood eene verandering in *Frankrijks* staatkunde had plaats gehad, was niet te loochenen. Op dat tijdstip was het Koningschap zoo zwak, dat, toen de Kardinaal DU PERRON in de Vergadering der Staten beweerd had, dat de Kroon van de geestelijke macht afhankelijk was, de Raad des Konings, uit vrees van den Paus verstoord te maken, zich ontzien had eene ondubbelzinnige verklaring daartegenover te zetten. Wat de Spaansche huwelijken aanging, zoo had de zucht om die zaak voor hem geheim te houden genoeg bewezen, dat het belang der Republiek daarbij gevaar had geloopen. Had hij berichten over zulke onderwerpen mede te deelen, dan waren zijne brieven zoo onbelangrijk niet, als de Fransche Gezant had doen voorkomen. De Fransche Staatslieden had hij niet beschuldigd hem die brieven ontfutseld te hebben, maar slechts gezegd, dat men ze uit *Holland* naar *Frankrijk* teruggezonden had om hem verdacht te maken en hem alzoo zijnen Gezantschapspost te doen verliezen. Dit feit had OLDENBARNEVELT zelf erkend. Dus verklaarde hij, van den Koning, de Koningin en de Staatsdienaren steeds met verschuldigden eerbied gesproken te hebben. Zoo hij de remonstrantie, over welke men zich beklaagde, gehouden had, zij was hem ter zelfverdediging afgeperst; zoo zij in druk verschenen was, dit was buiten zijn weten en toestemming geschied [1]. — Wat hier thans van de Fransche zaken gezegd werd, was volkomen waar; maar het overige was slechts half waar of gansch valsch. De Staten-Generaal hadden hem, ja, in 1613, een tijd lang tegen DU MAURIER gehandhaafd, maar hem later in weerwil zijner zelfverdediging in het ongelijk gesteld [2]. Men had hem niet uit *Frankrijk* verwijderd om VAN DER MIJLE in zijne plaats te doen optreden; maar hem eenen opvolger moeten geven, omdat hij de Prinsen tegen het koninklijk Bewind stijfde, en waren zijne brieven niet van dien aard geweest, dat zij de Fransche Bewindslieden bezorgd maken en ergeren moesten, de mededeeling van hunnen inhoud zou hem niet geschaad hebben. — De schriftelijke verantwoording werd den 4^{den} September door den president der Staten-Generaal, den Heer SCHAFFER, vergezeld door de Heren BOETSELAAR en MANMAKER, aan BOISSISE overhandigd, met de verklaring, dat Hun Hoog Mogenden »niet wisten, noch gehoord of vernomen hadden, dat AERSSEN in het bijzonder of in het openbaar anders

---

[1] OUVRÉ, p. 286, 287. *Resol. Stat.-Gen.* 1, 3 Sept. De verantwoording is in de Resoluties der Staten niet ingelascht. Haar inhoud wordt door OUVRÉ medegedeeld.

[2] Zie hiervoor, D. III, St. II, bl. 526.

dan met verschuldigden eerbied van Zijne Majesteit, van de Koningin of van hunne Raadslieden gesproken had; weshalve zij tevreden waren over zijne gedragingen en goede diensten, gelijk zij vertrouwden, dat Zijne Majesteit tevreden zijn zou over zijne verantwoording." Van deze verklaring kennis genomen hebbende, liet BOISSISE na eenige aarzeling: want, zeide hij, AERSSEN zou de zaak wel op het schoonst hebben voorgesteld, zich overhalen de verantwoording te lezen. Hij liet er zich niet over uit, maar vond de verklaring der Staten te algemeen en te onbepaald: hij verlangde van hen eene ruiterlijke verklaring, of zij AERSSEN veroordeelden of rechtvaardigden. 1618—1621.

Den volgenden dag verscheen BOISSISE voor de Staten om zijn afscheid te nemen. Hij verlangde niet langer getuige te zijn van zijne eigen nederlaag. Dit maal echter was zijne taal volkomen staatkundig. Zijner Majesteit, zeide hij, zou het zeer aangenaam zijn te vernemen, dat men het Land tot eensgezindheid zou kunnen terug brengen. Hij wilde gelooven, dat de toestand zoo gevaarlijk niet was geweest, als aan Zijne Majesteit was aangezegd geworden. Die verontrustende berichten intusschen hadden aanleiding gegeven tot zijne overkomst, in welke men trouwens, »en dit zeide hij tot beschaming der benijders en vijanden dezer Landen", slechts een blijk van zijns Konings hartelijke genegenheid had te zien. Hadden de in hechtenis genomen personen tegen het Land zamengespannen, dan was het billijk, dat zij daarvoor boetten. Slaagde men er thans in, de rust te herstellen, dan waren de genomen maatregelen genoegzaam gerechtvaardigd om zijne Majesteit in staat te stellen, zijne gunsten te doen voortduren en den onderstand te blijven verleenen [1]. Men ziet, dat BOISSISE thans het doel zijner zending zoo goed als verloochende. Hij begreep, dat hij het vriendschappelijk karakter der betrekking tusschen zijn Land en de Republiek om het gebeurde niet in de waagschaal mocht stellen. Slechts als bijzonder persoon veroorloofde hij zich de voldoening om zijn hooggaand ongenoegen te toonen. Toen de President en de beide bovengenoemde Leden der Vergadering hem en zijnen beiden zonen, die hem uit *Frankrijk* herwaarts vergezeld hadden, gouden kettingen en medailles, ter waarde van eenige duizenden guldens, met vele beleefdheidsbetuigingen kwamen aanbieden, verkoos hij ze niet aan te nemen: eerst, zeide hij, moest zijne Majesteit voldoening hebben door eene bepaalde veroordeeling of rechtvaardiging van AERSSEN. Zelfs de belofte, dat men deze zaak op nieuw ter hand zou nemen, kon hem niet bewegen. Ja, toen de Commissarissen der Staten ten tweeden male tot hem kwamen met het verzoek, dat hij toch Hun Hoog Mogenden de schande niet zou willen aandoen van het geschenk langer te weigeren, bleef hij hardnekkig, en vertrok, zonder zich te verwaardigen de Heren af te wachten, die in last hadden hem tot *Rotterdam* te vergezellen en daar voor zijne verdere reize te zorgen [2]. Maar deze houding nam de kracht zijner afscheidsrede niet weg, die Afscheid van BOISSISE.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 4, 5 Sept. 1618. [2] *Resol. Stat.-Gen.* 31 Aug.; 5, 7 Sept. 1618.

1618—1621.

genoegzaam verried, dat de Fransche Gezanten het zonder openlijke vriendschapsbreuk onmogelijk achtten tegen den stroom op te zeilen. Gelaten moesten zij Prins MAURITS de Fransche troepen zien gebruiken om eene omwenteling haar beslag te doen erlangen, die *Frankrijk* had willen keren. »Zoo groot," schreef DU MAURIER naar *Parijs*, »zoo groot is de ziekte der gemoederen, dat geen engel uit den hemel aan het woord gelaten zou worden, wanneer hij van eene andere schikking durfde reppen, dan die welke de sterkste partij wil doordrijven [1]."

Inderdaad, de dam was weggeruimd. Van den man, wiens gezag zoo menigeen in de oogen had gestoken, was men ontheven, en de Contraremonstranten zegevierden over hunne tegenpartij, die, zoo langen tijd onverwonnen, het veld tegen hen gehouden had. Was het wonder, dat men van geene belemmering in de vaart, die de zaken genomen hadden, hooren wilde. Billijkheid was eene onmogelijkheid geworden. De tegenpartij was door de dadelijkheden, die men zich veroorloofd had, reeds veroordeeld, en zou men nu over de zaak gaan wikken en wegen, en zich aan de kans bloot stellen van in het ongelijk gesteld te worden, ja, den overwonneling eerherstel en schadevergoeding aan te moeten bieden. Neen! dit kon niet geschieden. De Remonstranten moesten een kerkelijk doemvonnis tegen zich uitgesproken zien; OLDENBARNEVELT en zijne medestanders moesten de slachtoffers worden; al wie hen, hoe zwak ook, gewetenshalve meende te moeten verdedigen, moest ter zijde worden gezet.

Dit moesten de Magistraten van die Hollandsche steden ondervinden, welke haren afgevaardigden in de Staten van *Holland* last gaven, de rechten des Lands niet ten koste der onschuld te laten vertreden.

De inhechtenisneming der drie staatslieden bij besluit van de Staten-Generaal goedgekeurd.

In de vergadering der Staten-Generaal van den 29sten Augustus werd de inhechtenisneming der drie Hollandsche Staatslieden door het volgende besluit goed geheeten: »Dewijl," zoo luidde het, »dewijl er niet aan te twijfelen valt, of Zijne Excellentie en de Heren, uit deze Vergadering nevens hem gecommitteerd, hebben in dezen naar behooren gelet op de resolutie en autorisatie van Hun Hoog Mogenden en daarnaar gehandeld, zoo zal men hen deswegens bedanken." De Staten-Generaal zinspelen hier op een door hunne Vergadering genomen besluit. Intusschen verzekert HOGERBEETS, dat de inhechtenisneming in die Vergadering nooit voorgesteld, veel min het besluit daartoe genomen is [2]. Deze verzekering bewijst slechts, dat het besluit in het afzijn der Hollandsche Leden zal genomen zijn. Zeker is het, dat in het *Register der secrete Resolutiën van Hun Hoog Mogenden* het besluit tot gevangenneming der drie Staatslieden wordt aangetroffen, doch eerst gedagteekend van den 29sten. Dus werd het besluit eigenlijk genomen om een reeds bedreven of zoo goed als reeds bedreven stuk te

---

[1] OUVRÉ, p. 287. [2] BRANDT, *Hist. der Reform.* II. bl. 841.

C.L. van Kesteren sculps.

dekken [1]. Ook het biljet, den 29sten Augustus onder het volk verspreid, en behelzende, dat de Staten, uit hoofde dat er verscheidene zaken ontdekt waren, strekkende tot groot nadeel van den Staat, en de drie gevangenen voor de voornaamste aanleggers daarvan gehouden werden, *besloten hadden* ze in hechtenis te nemen; ook dit biljet, hoezeer ongeteekend, was van de Staten-Generaal afkomstig, zoo als genoegzaam blijkt, wanneer men dat stuk vergelijkt met het door die Staten denzelfden dag aan de Leidsche Regering geschreven bericht van het gevangennemen, ook van haren Pensionaris [2]. — De uitdrukking in het biljet en in het geheime besluit voorkomende, dat er verscheidene voor den Staat gevaarlijke aanslagen *ontdekt waren*, was niet juist. Immers werd het *gebeurde* te *Utrecht* bedoeld, en daar was niets geschied dan onder 's Prinsen oog, ja onder onverbloemde mededeeling aan hem. — Toen alzoo de maatregel der inhechtenisneming in de vergadering der Staten-Generaal werd goedgekeurd, waren er vijf Leden uit *Holland* tegenwoordig: MATHENESSE, WITSZEN, RUYGHAVER, VAN DER DUSSEN en WITSZ. Van dezen verhief een, voorzeker was het MATHENESSE, zijne stem tegen dit besluit, en uit naam der Staten van *Holland* zeide hij, dat zij buitengemeen verwonderd waren over de maatregelen, buiten hun weten en met schennis van hunne rechtsmacht, genomen: zij zouden de zaak aan hunnen lastgevers bekend maken om te vernemen, hoe zij het gebeurde zouden opnemen en wat zij begeren zouden daarop te doen. Doch reeds hadden de Staten-Generaal de taak om de Staten van *Holland* ambtshalve van het voorgevallene te onderrichten, op zich genomen. Er werden vijf Leden tot die boodschap benoemd: REYNTZ, uit *Gelderland;* LIENS, uit *Zeeland;* SWARTSENBURG, uit *Friesland;* VAN HEMERT, uit *Overijssel*, en EUSSUM, uit *Groningen*. In de vergadering der Staten van *Holland* verschenen, deden zij de volgende verklaring. De inhechtenisneming was geschied ten dienste van het Land, vermits men bevonden had, dat de kerkelijke geschillen, eerst gering en onbeduidend, op staatkundig gebied waren overgebracht. De middelen, die men van tijd tot tijd tot herstel had willen aanwenden, waren verworpen of tegengewerkt. Tot handhaving, zoo het heeten moest, van het openbaar gezag had men waardgelders aangenomen en daarmede het gansche Land beroerd, zoodat tot herstel der rust de waardgelders afgedankt hadden moeten worden, ten einde de Synode te beter te bevorderen. Thans kwam in aanmerking wat te *Utrecht* was voorgevallen.

1618—1621.

Dit besluit aan de Staten van *Holland* bekend gemaakt.

---

[1] Dit besluit is uitgegeven door Mr. H. VOLLENHOVEN, *Broeders gevangenisse*, bl. 39, 40. Aldaar vindt men ook (bl. 38, 39) de volmacht daags te voren aan den Prins verstrekt, waarvan gewaagd wordt hiervoor D. III. St. II, bl. 855. Men vergelijke voorts H. DE GROOT, *Verantw.* Cap. XIII, bl. 135 (Uitg. 1622).

[2] Zie KLUIT, aangeh. door VOLLENHOVEN, *t. a. pl.* bl. 36. Ook zegt een schrijven van EDUARD VERE (bij CARLETON II, p. 297) uitdrukkelijk, dat een geschrift van dien inhoud door de Staten-Generaal *gepubliceerd* is.

1618—1621. Hier had men het op het verbreken van den band der Unie aangelegd. Van dat alles waren de drie gevangen genomen personen de hoofdbeleiders. Met zulke faktiën nu was het niet mogelijk het Land te houden, en dit was de reden, waarom dus gehandeld was. Bij het onderzoek, hetwelk ingesteld zou worden, zou men nader rekenschap van al het gebeurde geven. Daartoe derhalve verzocht men handbieding van de Staten van *Holland*, ten einde recht en gerechtigheid gedaan mocht worden, gelijk voor de dienst van het Land bevonden zou worden te behooren. — Er was niemand onder de Leden van de Staten van *Holland*, die diep genoeg gevoelde, of bekwaam was in waardige taal te doen gevoelen, welk eene kracht het geleden ongelijk den beleedigde tegenover den beleediger bijzet. Anders zou er zich ten minste één man verheven hebben, die het willekeurige van den geweldigen maatregel, thans door de Generaliteit bekrachtigd, met levendige trekken afgemaald, en niet geschroomd zou hebben het onrecht te tarten, niet een enkelen dergenen te sparen, die, als op de in hechtenis genomene mannen eenige schuld kleefde, even schuldig waren als zij. Maar juist de mannen, wier scherpe redenering en zeggenskracht, wier niets ontzienden moed men vreesde, had men uit de Vergadering gelicht en in den kerker geworpen. Men had het ligchaam van *Holland* van hoofd en arm beroofd, en nu was het niet moeijelijk de weerlooze Staten langzamerhand, zonder verdere aanslagen tegen de vrijheid van sommigen, onschadelijk te maken [1]. Thans bepaalden zich de Staten van *Holland* tot het volgende antwoord. Men was bedroefd en verwonderd geweest, de genomene maatregelen te vernemen, vermits die personen, als zijnde in dienst hunner Vergadering en leden derzelve, niet anders dan door deze Vergadering in rechte betrokken worden konden. Bovendien, zij waren uitdrukkelijk in hare bescherming genomen, en het woord, hun gegeven, diende gehouden te worden. Bijgevolg, was er iets op hen te zeggen, zoo had men het behooren aan te geven, opdat daarop alhier mocht worden gelet. Daar echter de zaak er toe lag, zoo verzocht men herstel en genoegdoening wegens schennis van de vrijheid en gerechtigheid van het Land. — Tegelijk met het vaststellen van dit antwoord werd besloten, dat men ook Zijne Excellentie zou verzoeken, in zijne hoedanigheid van Stadhouder Hollands gerechtigheid voor te staan, en te willen bewerken, dat de in hechtenis genomen ambtenaren van het Land en van twee der voornaamste Steden weder op vrije voeten gesteld werden. Doch nog hadden de Gedeputeerden van de zes Steden hunne rol niet uitgespeeld: vandaar dat die besluiten niet doorgingen, zonder dat de vertegenwoordigers dier Steden te kennen gaven, dat die gewichtige zaak niet *Holland* alleen, maar alle Provinciën en den geheelen Staat aanging: trouwens zij waren niet genoegzaam gelast, om in dezen

Hoe de Staten van Holland dat bericht opnamen.

---

[1] MATHENESSE zeide met zoo vele woorden: »Gij hebt ons het hoofd, de tong en de hand ontnomen; dus moet gij van ons slechts stilzwijgen en verbaasdheid wachten." CARLETON, II, p. 290.

een besluit te kunnen nemen, en verlangden, dat de zaak tot nader order in den toestand gelaten werd, waarin zij zich thans bevond. Na den middag toen de Gedeputeerden van de Staten van *Holland* zich bij den Prins vervoegden, bleek alweder de oude tweespalt. Terwijl zij zich uit naam der Edelen en der meeste Leden vrijmoedig beklaagden over het onbegrijpelijk ongelijk het Land van *Holland* in zijne hoogheid, vrijheid en gerechtigheid aangedaan, en den Prins als Gouverneur en Stadhouder herstel verzochten, en hem hun begeren te kennen gaven, dat men voor het minst geen stap verder ging, stonden eenige Gedeputeerden der zes Steden daarnevens om deze verklaring, voor zooveel in hen was, krachteloos te maken. Zoo kon de Prins met een ontwijkend antwoord volstaan. Hetgeen geschied was, zeide hij, was niet gedaan op zijn bevel, maar van wege de Staten-Generaal, die geacht moesten worden zulks niet zonder grond gelast te hebben. Wat het recht van *Holland* aanging, dit wilde hij niet betwisten; maar dit vraagstuk moesten de Heren Staten van *Holland* met de Staten-Generaal uitmaken.

1618—1621.

Deputatie der Staten van *Holland* bij den Prins.

Het antwoord, voorloopig mondeling gegeven aan de Deputatie der Staten-Generaal, welke hun het bericht der gevangenneming gebracht had, leverden de Staten van *Holland*, bij wijze van uittreksel uit de aanteekeningen hunner vergadering, bij de Generaliteit schriftelijk in. Dit stuk vermeldde als het gevoelen der meerderheid onder anderen, dat, zoo men den gevangenen al niet toestond, hunne diensten bij de Staten van *Holland* te hervatten, men hun ten minste hunne eigene huizen tot plaats van verzekering moest geven, en hen niet buiten toegang moest stellen, opdat het Land en hunne Meesters niet van hunne diensten verstoken mochten blijven. Doch dit gevoelen was niet eenparig gedeeld. Slechts hierin waren allen het eens, dat er door de Generaliteit geene verandering in den staat der zaken zou gemaakt worden, noch verdere maatregelen genomen, tot tijd en wijle die Leden der Staten van *Holland*, welke hunne lastgevers wilden gaan raadplegen, terug zouden zijn. Alsdan, verlangde men, zou de vraag aangaande de grenzen van de rechtsmacht van *Holland* en van die der Generaliteit opzettelijk aan de orde gesteld worden. De acte eindigde met de aanbeveling, dat de gevangenen intusschen wel behandeld en van het noodige voorzien mochten worden.

Niet alleen de Staten van *Holland* toonden zich bezorgd voor de gevangenen, maar zij die daartoe de naaste waren, bleven niet achter. In dezelfde vergadering, in welke die acte van *Holland* werd ingeleverd, kwamen er verzoekschriften in, het eerste van de huisvrouw en kinderen van OLDENBARNEVELT, dat men, »achtgevende op den hoogen ouderdom en groote zwakheid van zijn persoon," geliefde toe te staan, dat hij, in plaats van op het Hof, in genoegzaam verzekerde bewaring mocht gesteld worden in zijn eigen huis. De beide andere waren van de huisvrouwen van DE GROOT en HOGERBEETS, die verzochten tot hare mannen te worden toegelaten. De echtgenoot

Rekesten van de betrekkingen der gevangenen.

1618—1621.

van DE GROOT bood daarbij aan bij haren man in hechtenis te blijven. In weerwil dat deze verzoeken door de Gecommitteerden van *Holland* werden aangedrongen, viel er geen besluit op [1].

Dit was de eerste waarschuwing voor het geweten der doortastende Staatslieden van de Generaliteit. Inderdaad, niets was geschikter, dan die aandoenlijke beden, om hen te herinneren, dat men geen staatsgreep doen kan zonder een wreedheid te begaan. Aan hen had het niet gelegen, dat die oude man, voor wien zijn gezin dus tusschentrad, niet door den schok was verpletterd. Wel was hij door den gang, dien de zaken genomen hadden, ja, door de stem van personen, die goed ingelicht konden zijn, gewaarschuwd. Nog daags te voren was de Raadsheer BERKHOUT met nog iemand anders bij hem gekomen met de verzekering, dat zijne inhechtenisneming eene uitgemaakte zaak was; doch deze mededeeling, zonder hem eenigen angst aan te jagen, ontlokte hem slechts de woorden: »het zijn booze menschen," woorden, die getuigden, dat hij niet bezig was met zijn eigen lot, maar dat zijne ziel bedroefd was over de verblinding, waarvan de aanslag, tegen hem beraamd, ging getuigen, en die hem op dit oogenblik als kwaadwilligheid voorkwam. Vluchten wilde en kon hij niet: wat zou hij zijn gaan zoeken, daar hij het doel zijns levens ging verliezen? — Op den dag van den 29sten Augustus zelven [2], toen het bevel door den Prins gegeven, stond uitgevoerd te worden, kwam UYTENBOGAERT 's morgens vroeg bij hem, om te verzoeken, dat hij zeker vertoog op het stuk der Synode aan de Staten wilde overleveren. Hij vond hem, wat anders nooit gebeurde, als lusteloos om te arbeiden, gezeten met den rug tegen de tafel. De predikant, die zelf in de laatste jaren zooveel reden tot moedeloosheid gehad had, sprak hem vertroostend toe met het aanhalen van voorbeelden van andere door hun Land ondankbaar bejegende staatsmannen, en daarop gaf hij hem diep geroerd voor het laatst de hand. Een half uur later stapte de Advokaat in zijne koets en reed naar de Statenvergadering. Aan de brug, die van het Buitenhof naar het Binnenhof leidt, kwam een kamerdienaar van den Prins hem aanzeggen, dat Zijne Excellentie hem verlangde te spreken. In het vertrek, waar de Prins gewoonlijk gehoor gaf, aangekomen, vond hij hem niet; maar vandaar werd hij terstond in een ander vertrek geleid, alwaar een officier van 's Prinsen lijfwacht hem in naam der Staten-Generaal gevangen nam. »Wie? Ik?" zeide hij, en zonder verder iets aan te merken, verzocht hij, den Prins te mogen

OLDENBARNEVELTS stemming kort vóór zijne gevangenneming.

Bijzonderheden van de gevangenneming.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 29, 31 Aug. 1618. *Resol. Holl.* 29, 30, 31 Aug. 1618.

[2] Het was een woensdag. WAGENAAR (X. 253) zegt, dat het een zondag was. Dit is niet zoo. Hij schijnt tot die dwaling verleid te zijn, doordat UYTENBOGAERT (*Lev.* bl. 189) zegt, dat hij de mare der gevangenneming hoorde *na de predikatie*. Maar ook op woensdag werd voor den middag gepredikt.

H. J. Brill del. J. F. C. Reckleben sculps.

GEVANGENNEMING VAN OLDENBARNEVELT.

spreken. Doch dit werd hem geweigerd [1]. »Hij scheen goeds moeds," schrijft CARLETON, »en onderhield zich belangstellend met een der adelborsten, die hem bewaakten." Zoo men dezen berichtgever gelooven mag, vraagde hij hem bepaaldelijk (natuurlijk later op den dag), wat het volk er wel van zeide. Des avonds werd zijn trouwe knecht, JAN FRANCKEN, bij hem toegelaten om hem te bedienen. 1618—1621.

Op dezelfde wijze werden DE GROOT en HOGERBEETS onder den schijn, of de Prins hen spreken wilde, naar boven geleid, aangehouden en in afzonderlijke vertrekken onder opzicht van een hellebardier gesteld. DE GROOT, schrijft CARLETON mede, was zeer ter neêrgeslagen en sprak geen woord; HOGERBEETS verzocht papier en inkt, maar men wilde het hem niet geven [2]. Intusschen wandelden de Leden van de Staten van *Holland* nog op en neder op het Binnenhof, wetende dat de Advokaat en de beide anderen boven waren, maar wachtende totdat zij afkwamen om in de vergaderzaal binnen te gaan. Maar in plaats van hen kwam MATHENESSE, die de zaak in de Generaliteit vernomen had, de Leden ter vergadering roepen en deelde hun het gebeurde mede. Zoo geheimzinnig was alles aangelegd! Terwijl men anderen van zamenspanning beschuldigde, had men zelf eene werkelijke zamenspanning gesmeed. VAN DER MIJLE was zelfs op het oogenblik der gevangenneming bij CARLETON en bleek niets te vermoeden [3]. — Na den middag begaf zich VAN DER MIJLE met OLDENBARNEVELTS zoon, den Heer VAN GROENEVELD, en zijnen anderen schoonzoon, den Heer VAN BREDERODE VAN VEENHUIZEN, naar den Prins en verzochten hem hetzelfde, wat zij twee dagen ook uit naam hunner moeder aan de Staten-Generaal vraagden. De Prins antwoordde in het eerst op vriendelijken toon, en zeide: »Het is het werk van de Staten-Generaal. Uwen vader zal geen leed geschieden, niet meer dan mij zelven." Maar toen de Heer van VEENHUIZEN, een woord tot verontschuldiging van zijnen schoonvader in het midden willende brengen, iets van de Kloosterkerk begon te reppen, veranderde de Prins plotseling van toon, en zeide: »Die zich tegen de Kloosterkerk wil stellen, zijne voeten zullen hem niet van hier dragen [4]." Met die zinspeling op de Contraremonstranten was het punt aangeroerd, waarop voor Prins MAURITS alles scheen aan te komen. Zijn verstand bracht alle vraagstukken, die hier in het spel waren, tot dat punt terug, en zijn geweten vond rust bij de bewustheid, dat hij zich immers van zijn woord, aan de Contraremonstranten gegeven, kwijten moest. Zoo openbaarde de Prins op nieuw, wat zijne zwakke zijde was, en van wat kant OLDENBARNEVELTS vijan-

Bezoek van OLDENBARNEVELTS zoon en schoonzonen bij den Prins.

---

[1] BRANDT, II, bl. 841, 842. UYTENBOGAERT, *Lev.* Hoofdst. IX, bl. 189. *Kerk. Hist.* bl. 995. CARLETON, II, p. 296.

[2] II, p. 290. [3] UYTENBOGAERT, *Kerk. Hist. t. a. pl.* CARLETON, II, p. 289.

[4] BRANDT, *Hist. d. Ref.* II, bl. 842.

1618—1621.

den steeds vat op hem hebben zouden. VAN DER MIJLE vond terecht die doldriftige taal zoo weinig geruststellend, dat hij het raadzaam oordeelde, zich ten spoedigste naar *Frankrijk* te begeven. Ook UYTENBOGAERT vertrok nog denzelfden avond naar het Buitenland, en een paar weken later zond hem de Kerkeraad eerst eene acte, waarbij hem tijdelijk verlof gegeven werd, en weldra daarna eene andere acte, die hem het ontslag verleende, op hetwelk hij vroeger meer dan eens had aangedrongen [1].

Een andere minder bezadigde poging in het belang van OLDENBARNEVELT greep nog denzelfden dag plaats. De Hollandsche Edelen waren in den aanslag tegen de vrijheid van OLDENBARNEVELT in het bijzonder gegriefd: immers was hij in de naaste plaats hun gelastigde, en men kan wel zeggen, dat in de rij der gebeurtenissen, die het aanzien en het gezag van den Hollandschen Adel geknakt hebben, de gebeurtenis van den 29sten Augustus 1618 eene gewichtige plaats inneemt. Evenwel het gebeurde vermocht hen niet als één man voor de rechten hunner Corporatie te doen optreden. Een MATHENESSE zelfs zag te goed in, dat de slag ongeneselijk was, en een op zichzelven staande in de opgewondenheid na den maaltijd ondernomen stap was alles wat van de

Onbesuisde stap van de Heeren van ASPEREN en SCHAGEN.

zijde der Edelen geschiedde. De Heer VAN BOETSELAAR (VAN ASPEREN) en de eerst onlangs ter Ridderschap beschreven [2] Heer VAN SCHAGEN drongen met groot gerucht tot de kamer, waar OLDENBARNEVELT opgesloten was, en vorderden op gebiedenden toon, dat men hem zou loslaten. Op het hooren van dit rumoer verliet de Prins zelf zijne kamer, liet hun de degens afnemen en deed hen voorloopig aanhouden om op deze zaak het goeddunken van de Staten-Generaal te verstaan. Hij voor zich, dus liet hij weten, vond goed, dat men hen met eene ernstige vermaning naar huis zond. Zoo verachtelijk meende hij die Heren te kunnen bejegenen. Het was om OLDENBARNEVELT te doen, en nu men dien in zijne macht had, behoefde wat die Edelen uitgericht hadden, hoe grof de overtreding ook was, slechts als een schooljongensbaldadigheid aangemerkt te worden. Intusschen bleek uit de handelwijze van den Prins in deze zaak, dat hij gevoelde niet op den bodem der strikte orde en der wettigheid te staan, anders had het in zijnen geest niet kunnen opkomen, zulk een gruwelijk vergrijp tegen de tucht ongestraft te laten. De Staten-Generaal vereenigden zich met het advies van den Prins, en de beide Edellieden werden ontslagen, onder behoorlijke handtasting van weder te komen en te recht te staan, daartoe vermaand zijnde [3]. Het behoeft ter naauwernood vermelding, dat de zaak hiermede voor goed afliep.

De taak om voor de verzekering der gevangenen te zorgen en »daartoe alle zulke

---

[1] CARLETON, II, p. 302. UYTENBOGAERT, *Leven* enz., bl. 190.

[2] Zie hiervoor, D. III, St. II, bl. 804.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 29 Aug. 1618. CARLETON, II, p. 285.

middelen en order te gebruiken, als dienstig zou worden bevonden," was aan den Prins en nevens hem aan de bewuste Commissie, oorspronkelijk ter afdanking der waardgelders te *Utrecht* benoemd, door de Staten-Generaal opgedragen [1]. Wel werden velerlei maatregelen ten dien einde genomen. Ook werd elke verdachte briefwisseling belet [2]. Niettemin schreef OLDENBARNEVELT den 30sten een brief aan zijne huisvrouw, kinderen en kleinkinderen, waarin hij hen bidt, hunne vertroosting te zoeken in God, den Heer Almachtig, en elkander te troosten. »Ik weet voor God (voegt hij er bij) niet een enkele wettige reden tot deze zwarigheid gegeven te hebben, en wil met geduld van zijne Goddelijke hand en van mijne wettige Overheid (waarmede hij natuurlijk de Staten van *Holland* bedoelde) een goede uitkomst verwachten [3]." Nadat de gevangenen ruim eene week in vertrekken, behoorende tot het verblijf van den Prins, opgesloten gezeten hadden, was er een kwartier in de nabijheid van de vergaderzaal der Staten-Generaal tot eene goed verzekerde gevangenis ingericht. OLDENBARNEVELT herkende in zijn kamer de plaats waar in 1600 de Admirant van *Arragon* gevangen gezeten had [4]. Kort na deze verplaatsing schreef hij een brief aan den

1618—1621.

Brief van OLDENBARNEVELT aan zijne betrekkingen.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 29 Aug. 1618.

[2] Men zie de bijzonderheden bij UYTENBOGAERT, *Kerk. Hist.* bl. 999, 1000.

[3] UYTENBOGAERT *t. a. pl.* bl. 999.

[4] »Hij was," schrijft CARLETON (II. p. 303), »zeer neêrslachtig, toen men hem derwaarts bracht: schreijende riep hij uit: *mijne zonden*, *mijne zonden*, *mijne zonden!* Sedert heeft hij dikwijls gevraagd, of de vijand of het volk zich niet roerde: het ziet er volstrekt niet uit naar het een of het ander. Men heeft hem eens tegen een venster van zijn kamer vinden klimmen, alsof hij wilde ontvluchten; maar hij zeide tot zijne verontschuldiging, dat hij slechts een luchtje wilde scheppen." Dit zijn even zoo vele onwaarheden. Maar zoo als elke leugen eene waarheid behelst, welke tegen dengenen getuigt, die ze spreekt, zoo bewijzen deze onwaarheden, hoe laaghartig de vijanden van OLDENBARNEVELT door hunne verzinsels poogden hem verachtelijk te maken en de stem van hun geweten te smoren. Van het volk kan OLDENBARNEVELT, evenmin als van den vijand, verlossing gewacht hebben. Hij zal liever niet gered, dan door het volk gered zijn geworden: dit zal iedereen toegeven, die zijne beginselen kent. Zijn vertrouwen was op de Staten van *Holland* en anders op geen mensch gevestigd. Slechts de Staten-Generaal dachten aan de mogelijkheid van een volksoploop, en geen wonder, want zij verkrachtten de rechten van het Land, op welks gebied niemand iets te zeggen had, dan de Staten van *Holland*, die hun gastvrijheid verleenden: daarom gelastten zij den Prins, drie compagniën, waaronder twee Engelsche, in de stad te laten komen (CARLETON II, p. 292). Toch dacht het volk er niet aan om zich voor den Advokaat in beweging te stellen: den Prins liep het na, zoodat hij door een schare volks gevolgd was, toen hij in den avond van den 29sten CARLETON kwam bezoeken, terwijl zijn broeder HENDRIK niet een enkelen had, die hem volgde (CARLETON II, p. 291, 293). En wat de twee andere verzinsels aangaat, het is alsof UYTENBOGAERT, die toch van CARLETONS geschrijf niets

1618—1621. Zijn brief aan den Prins.

Prins. Hij had, zoo schreef hij hem »uit de kamer der droefheid," hij had begeerd den Prins alleen te spreken. Ware hem dit vergund geweest, zoo zou hij hem in bedenking gegeven hebben, of het niet meer overeenkomstig was met het belang van het Land en van Zijne Excellentie en van al wie verder in de zaak betrokken was, de misverstanden en den aanstoot, dien zij van weerszijde gaven, door het steeds proefhoudend middel van *amnestie* bij te leggen, liever dan door harde maatregelen, uit welke slechts grooter misverstanden ontstaan konden, in het bijzonder in dit geval, wegens de onzekerheid van de vraag, wien hier rechtspraak toekwam. Voorts zou hij Zijne Excellentie gesmeekt hebben, zich in dezen staat van zaken niet te laten overhalen om zich uit den *Haag* naar andere plaatsen te begeven, vermits bij het op de been komen van volk, door toedoen van kwaadwilligen als anderzins, daaruit zoo licht voor het Land en zijne Excellentie zelve gevaarlijke voorvallen konden ontstaan. Eindelijk, zou hij verzocht hebben, dat het zijner Excellentie behagen mocht, den brief, dien hij hem in April laatstleden geschreven had, nogmaals zonder vooroordeel te lezen. Daaruit zou hij kunnen zien, dat hij was en voor het korte overschot zijns levens begeerde te blijven Zijner Excellentie zeer ootmoedige dienaar. Terwijl hij, gelijk hij steeds gedaan had, vol vertrouwen den Prins meester liet om met hem te handelen, zoo als hem goed docht, bad hij den Almachtige, zijne Excellentie in zijne goddelijke bescherming te nemen, hem met zijnen heiligen geest te begenadigen en bij zijne gewone wijsheid, voorzichtigheid, genadige goedertierenheid en zachtmoedigheid te bewaren [1]. — Welk een brief! Hoe ver verheven boven alle zwakheid van welken aard ook! Het is de toon van den staatsman, in een kalmen strijd gewikkeld met eenen tegenpartijder, die tot een fellen maatregel is overgegaan, welken hij hem minder in zijn eigen belang, dan in dat van dien tegenpartijder zelven meent te moeten ont-

---

geweten heeft, ze heeft willen logenstraffen. OLDENBARNEVELT zou schreijend uit geroepen hebben *mijne zonden!* — *Mijne zonen*, ziedaar wat hij zich wel eens kan hebben laten ontvallen, en wat de een of ander, Engelsch sprekend en licht misverstaan (*my sons* verschilt niet veel van *my sins*), aan CARLETON kan overgebracht hebben. Dat zijne gedachten in zulke omstandigheden met zijne zonen vervuld waren, behoefde hij niet te ontveinzen noch zich te schamen. Buitendien, juist op dien dag was OLDENBARNEVELT bijzonder goeds moeds, in weerwil zijner overgroote ligchaamszwakte, die het hem onmogelijk maakte zonder rusten den afstand naar zijn nieuw verblijf af te leggen, en hem in allen gevalle zou verboden hebben tegen den wand op te klimmen. Het is de knecht van den Advokaat geweest, dien de schildwacht in den avond door een ruit van een glas in de kamer van zijn Heer had vinden kijken. Dit was hem toen scherp verboden onder bedreiging, dat men anders het venster met planken geheel toe zou maken (UYTENBOGAERT *K. H.* bl. 999, 1000).

[1] *Archiv. de la Maison d'Orange.* S. II. T. II p. 553.

raden. Verre van voorwaarden van verzoening af te smeeken, biedt hij eene voorwaarde aan: hij stelt eene amnestie voor, hetgeen het werk is van dengenen, die de sterkste zal worden bevonden en het recht aan zijne zijde heeft. Het is waar, hij ontraadt den Prins de steden te gaan bereizen en wil daarmede eene gewelddadige verandering der Regering verhoeden, die hem zijnen eenig overgebleven steun moest ontnemen; maar deze raad vindt in het belang van het Land en wederom in dat van den Prins zelven zijnen grond. Tot de beleefde vormen toe zijn in dezen brief beschamend voor dengenen, wien zij gelden. En dan eindelijk dat verzoek om zijn schrijven van April laatstleden te herlezen [1]! Heeft de Prins dit gedaan, dan heeft hij het mes van den meester juist op de plaats gevoeld, waar hem de wonde zat. Immers doet OLDENBARNEVELT in dien brief, gelijktijdig met zijne *Remonstrantie* geschreven en bestemd om voor den Prins te wezen, wat de Remonstrantie voor de Staten en het publiek zijn moest, hem overtuigend gevoelen, hoe weinig hij aanvankelijk bij het handhaven van de Remonstranten had kunnen vermoeden, dat dit met 's Prinsen gevoelen in strijd kon zijn. Had niet de Prins, dus herinnerde hij hem, vele jaren nadat UYTENBOGAERT openlijk verklaard had de leer der vijf punten te zijn toegedaan, dezen Predikant blijven hooren, bij hem het Avondmaal blijven houden en hem uit eigen beweging, in 1610 en 1614, te velde medegenomen? En toen de Prins eindelijk voor de Contraremonstranten partij was beginnen te trekken, had hij slechts op de herhaalde dringende uitnoodiging, hem door den Advokaat gedaan, een oprecht gemeenden voorslag tot bijlegging der twisten behoeven te doen, om aan het misverstand een einde te maken. Was dit waar, zoo was de aanleiding tot de oneenigheid gezocht en de breuke met opzet ongeheeld gehouden. Dit alles bracht hem dat schrijven onder het oog. Ware het mogelijk geweest, 's Prinsen gemoed te breken, zijnen geest voor het licht der waarheid te openen, door dien brief van den 24sten April 1618 had het moeten geschieden. Nu het niet geschiedde, vermeerderde zich 's Prinsen tegenzin tegen den Advokaat natuurlijk met al den wrok, dien de geheime bewustheid van gepleegd onrecht dengenen inboezemt, die buiten staat is de overwinning over zich zelven te behalen, welke tot de erkentenis der waarheid vereischt wordt. Ook was het nu te laat. Zonder eene, al was het ook maar stilzwijgende erkentenis van ongelijk, kon men OLDENBARNEVELT niet weder op vrije voeten laten komen. En welk een overwicht zou het zijner partij gegeven hebben, zoo hij, van alle vervolging ontslagen, het roer weder in handen had kunnen nemen of zich vrijwillig verwijderd had, hetgeen hij meermalen reeds had aangeboden te doen! Neen! de gevangenneming, eenmaal geschied, maakte voor OLDENBARNEVELTS tegenstanders zijne loslating onmogelijk en zijne veroordeeling noodzakelijk. Zoo wordt de 1618—1621.

[1] Men vindt dien brief van 24 April, 1618, in *Waaragt. hist.* van J. V. OLDENBARNEVELT. *Rotterdam.* J. NAERANUS, 1670, bl. 132—145.

1618—1621. mensch een slaaf, en als het ware een gevangene van zijne daad! Slechts onoverijlde, uit liefde voor eene goede zaak voortgevloeide daden laten, ja, maken hem eerst vrij, ook in den kerker.

Hoe steekt bij OLDENBARNEVELTS schrijven de brief af, door DE GROOT in dezelfde omstandigheden geschreven! HUGO DE GROOT had niet uitsluitend de zaak lief, die hij gediend had, maar zijnen roem daarnevens. Daarom verloor hij, toen die zaak de nederlaag leed, eenigermate en gedurende een korten tijd het vertrouwen, en zocht hij zich zelven staande te houden bij den val zijner strijdgenooten. Nadat de stad, waar hij pensionaris was, de waardgelders had afgedankt, had hij den Prins een bezoek gebracht, met het doel om het door hem gehouden gedrag in 's Prinsen oogen zoo schoon mogelijk voor te stellen: wat hij gedaan had, gaf hij te kennen, was hij als stedelijk ambtenaar verplicht geweest te doen; had de stad *Rotterdam* zich tot nog toe dapper geweerd, dit stond na den sedert voorgevallen dood van een der burgemeesters anders te worden: reeds had de stad vrijwillig tot de afdanking der waardgelders besloten en in de Synode, op redelijke voorwaarden, bewilligd. — De wijze, waarop de Prins deze verontschuldigingen had opgenomen, was zoodanig geweest, dat DE GROOT zijnen vrede geteekend meende te mogen achten [1]. Geen wonder dat hij bij de inhechtenisneming geweldig uit het veld was geslagen. Hij had niet berekend, dat men eensdeels verlangen moest, zijn uitstekend talent en kunde onschadelijk te maken, en anderdeels hopen kon, dat men hem het een en ander zou kunnen ontlokken, hetwelk tot bezwaring van OLDENBARNEVELT kon strekken. Aanvankelijk mocht men zich vleijen, dat dit doel bereikt zou worden. In zijnen brief den 13den September uit zijne gevangenis aan den Prins geschreven, maakt hij zich en wat hij verricht heeft zoo klein als eenigzins mogelijk is om maar aan de verantwoordelijkheid te ontsnappen, en er komen de volgende uitdrukkingen in voor: »Het is waar, ik en vele anderen nevens mij hebben der wijsheid van een persoon veel toevertrouwd; maar die persoon had buiten twijfel lang wel geregeerd en van Uwe Excellentie en anderen veel eer ontvangen. Mijne jaren laten mij niet veel ervarenheid toe. Ik heb altijd eenvoudig gevolgd wat de meerderheid in Hollands Statenvergadering mij voorschreef; had die meerderheid eene andere uitspraak gedaan, waar het waarschijnlijk eerlang toe zou gekomen zijn, ik had er mij, zooveel mogelijk, in alle gehoorzaamheid naar gevoegd. Profijten heb ik van den Heer Advokaat nooit genoten: voordeelige en eervolle commissiën zijn op anderen gevallen, de hatelijkste [2] op mij." Hij geeft toe, dat er in de Unie betwistbare punten zijn; hij uit den wensch, dat de West-Indische Compagnie mocht opgericht worden, en »indien er in het Land

HUGO DE GROOTS schrijven aan den Prins.

---

[1] K. BRANDT, *Leven van H. de Groot*, I, bl. 133, vgl. bl. 144, 146.

[2] Een weinig vroeger spreekt hij van »kwade en *scabreuse*" commissiën (*t. a. pl.* bl. 144).

eenige verstandhouding was met den vijand, die ontdekt of gestraft mocht worden." 1618—1621.
En dan komt hij tot dit besluit: »Daarom bid ik Uwe Excellentie, genadig alles vergetende wat ik door last van meerder, beleid van wijzer, onbedachten ijver of vergissing zou gedaan mogen hebben, strekkende tot ondienst van het Land of van Uwe Excellentie, mij te bevrijden van alle verdere schandelijke en schadelijke proceduren [1]." In dit schrijven wijt hij den Advokaat de ondankbare rol, die hij had moeten spelen; hem geeft hij de schuld dat zijne roemrijke loopbaan zoo treurig is afgebroken, en van den Prins smeekt hij redding van schade en schande, en daartoe ontziet hij zich niet OLDENBARNEVELT en zijne eigene gedragingen te verloochenen [2]. Neen! dan dacht zijne fiere vrouw MARIA VAN REIGERSBERGH billijker over hem, waar zij hem weldra daarna, als ware het om zulk eene laaghartigheid te logenstraffen, het volgende schrijft: »Ik heb nooit eenige zwarigheid in uwe noch mijne zaak gemaakt. Ik ken uw gemoed en met wat conscientie gij in deze en andere dingen altijd hebt gewandeld. Hadt gij profijt of eer daarin gezocht, dan zou ik mij de kleinigheid, die ons geschiedt, kunnen aantrekken; maar nu houd ik mij verzekerd, dat gij nergens in kunt worden verkort." Dus erkent zij niet, evenmin als OLDENBARNEVELT zelf, dat er eenige schande gelegen was in hetgeen haar man moest verduren, en schade vreesde zij niet. »Alles wat ik u wenschen kan," voegt zij er bij, »is dat God u gezondheid verleene; gerustheid geeft u uwe goede conscientie," en dan herinnert zij den gevangene aan zijne eigene woorden, kort voor hun afscheid tot haar gesproken: »dat het dengenen, die best handelen, niet altijd best gaat; maar dat hun dikwijls tegenspoed van noode is, opdat zij hunne harten van de aarde ten hemel mogen heffen [3]." Voorwaar dit is eene taal, die getuigt, dat de Advokaat den geest dezer vrouw met de diepste overtuiging der waarheid en eerlijkheid van zijn stelsel had weten te vervullen. Inderdaad, eenen man als OLDENBARNEVELT kon het ten minste niet aan discipelinnen als MARIA VAN REIGERSBERGH, ontbreken. Nooit verzaakte zij den Advokaat in haar hart, terwijl haar man om maar aan »de schade en schande" van die gevangenschap te ontkomen,

---

[1] K. BRANDT, *Leven van H. de Groot*, I, bl. 141—148.

[2] Ook de schrijversijdelheid van DE GROOT straalt wederom door, waar hij den Prins doet gevoelen, dat hij door zijne schriften, die de nakomelingschap lezen zou, zijnen roem eenigermate in zijne hand had: »De affectie, die ik drage tot de wijd beroemde eer en reputatie van Uwe Excellentie heeft zich altijd getoond in al mijne schriften, zoo die gedrukt als die ongedrukt zijn. — Allen die mijne schriften gelezen hebben of hier namaals zullen lezen, zullen moeten bekennen, dat ik hierin ongeveinsdelijk spreke." Iets lager heet het: »van mijne genegenheid tot de dienst van het Land kunnen mijne geschriften, die ter eere van het Land in vele plaatsen gelezen worden, als ook mijne handelingen getuigen."

[3] *Brieven van M. v. Reigersb.* door Mr. H. VOLLENHOVEN en Dr. G. D. J. SCHOTEL, bl. 2, 3.

1618—1621.

bereid zou geweest zijn, zich in 's Prinsen huisdienst te begeven, en alzoo zijn roemrijke loopbaan af te zweren en de dienst van 't Land voor de trouw aan een vorstelijken *persoon* vaarwel te zeggen [1]. Immers geeft zijn aanbod, in eenen brief aan den Raadsheer VOSBERGEN vervat, om in 's Prinsen huisdienst over te gaan, duidelijk genoeg te kennen, dat hij geneigd was, voortaan van alle verplichting jegens Stad of Staten ontslagen, den Prins tot zijne bijzondere belangen en oogmerken te dienen. Het blijkt, dat zijne fijnheid begreep, hoe om de oplossing van den knoop mogelijk te maken, de bekwaamste dienaars der Staten van *Holland* zich slechts hadden weg te cijferen, ten einde den Prins niet langer in den weg te staan. In allen gevalle, zijn aanbod was niets geringers dan verraad aan zijne zaak, en zijne flaauwe houding wettigde de weinig eervolle zinspelingen, waarmede de Prins en anderen niet in gebreke bleven zich over DE GROOTS gemis aan standvastigheid uit te laten, niet bevroedende, dat in hun hatelijke scherts huns ondanks hooge lof op OLDENBARNEVELTS onwrikbaarheid lag opgesloten.

Deze toestand der drie staatsgevangenen, in welken maar geen verandering kwam, was wel geschikt om het ongeduld van de meerderheid der Hollandsche Staten gaande te houden. Hoezeer half gesmoord door de minderheid, had zij hare stem verheven om genoegdoening voor het onrecht, *Holland* aangedaan. Wanneer de Staten van dit Gewest dezelfde leden behielden, uit welke zij thans zamengesteld waren, zou het ernstig beklag en de eisch om voldoening zich telkens herhalen, en wat had men alsdan te antwoorden, zoo de Fransche Gezanten en zoo vele anderen, die vrede met het gebeurde zouden kunnen hebben, als het werkelijk tot herstel der eensgezindheid leidde, op de tweespalt in de Hollandsche Staten wezen en vraagden wat derhalve de gewelddadige maatregel gebaat had? Dus op den weg des gewelds kon men niet stilstaan. Men moest vooruit. De Vergadering der Staten van *Holland* moest veranderd worden, en het eenige middel daartoe was de zoogenaamde verzetting der Wet in de steden, die afgevaardigden naar de Staten zonden. — De verandering der stedelijke Regeringen was aan zekere bepalingen en tijden gebonden. Die bepalingen niet te tellen en daar waar het wenschelijk scheen, andere regeringspersonen op het kussen te brengen, ziedaar derhalve wat te doen stond. Of al de stad *Enkhuizen* eenen harer burgemeesters als buitengewoon afgevaardigde naar *'s Hage* zond om opzettelijk haar zegel aan de gevangenneming te hechten, de Staten-Generaal voor hetgeen zij reeds verricht hadden, te danken, ze tot de voltooijing van het aangevangen werk aan te zetten en met zijn raad bij te staan [2], geen van de andere Steden dreef den ijver zoo ver, en de luide stem van het eene *Enkhuizen* maakte het sombere stilzwijgen der andere Steden des te merkbaarder. Zelfs de Gedeputeerden der zes Steden verlangden, dat men vooreerst tegen de gevangenen verder niets zou aanvangen, en die van *Delft* wilden de Generaliteit gewaar-

Beweegredenen om tot de verandering der Vroedschappen over te gaan.

[1] K. BRANDT, *t. a. pl. bl.* 140.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 1 Sept. 1618.

schuwd hebben, dat zij zich niet verstouten zou tot eenig verhoor over te gaan. Op Vrijdag den 30sten Augustus hadden de Staten van *Holland* besloten, dat hunne Vergadering door de Leden, die in den *Haag* bleven, zou worden voortgezet om op alles wat er voorvallen kon, te letten, totdat de Leden, die vertrokken waren of vertrekken zouden om hunne lastgevers te raadplegen, na een zèstal dagen terug zouden zijn. Niettemin ging de Vergadering reeds den volgenden dag werkelijk uit één om niet voor den 12den September weder bijeen te komen. Met welken last zouden de Leden terugkeren? Wellicht zou de vroegere meerderheid, naauwer aaneengesloten, in getal versterkt en gewapend met beschamende vertoogen optreden. De zaak der Nationale Synode, het is waar, was gevonden. Nog vóór hun scheiden hadden de Staten den noodigen maatregel genomen ter voorbereiding dier Kerkvergadering door de bijeenkomst der Provinciale Synoden van Zuid- en Noord-Holland te verordenen. Over de zwarigheid, die rijzen kon, waar zich nevens eene onrechtzinnig geoordeelde Classis eene andere Classis gevormd had, was men heengestapt door te bepalen, dat in zulk een geval de beide Classes zonder op de getalsterkte der gemeenteleden, die zij vertegenwoordigden, te letten, elk twee predikanten zouden afvaardigen. Toen dit den 30sten Augustus was voorgesteld, hadden de Gedeputeerden van *Gouda*, *Schoonhoven*, *den Briel* en *Alkmaar*, wel is waar, verklaard, dat zij alvorens de zaak goed te keuren, hunne lastgevers moesten raadplegen, en die van *Leiden* en *Rotterdam* hadden zich verontschuldigd op grond dat zij hunne pensionarissen misten, onder wie de stukken berustten en die alleen de vereischte bekendheid met de zaak bezaten. Doch om alle langdurig uitstel af te snijden, had men bepaald, dat wie zich binnen vier of vijf dagen niet nader verklaarde, geacht zou worden toegestemd te hebben. Alleen *Gouda* had nog tijdig van haar gevoelen laten blijken om te verhoeden, dat haar stilzwijgen als toestemming werd uitgelegd. Deze Stad verzocht aanteekening van de verklaring, dat hare Overheden eenparig bij hare vroegere resolutie bleven [1]. Niettemin werd de uitschrijving der Provinciale Synoden voor besloten gehouden en werkelijk ten uitvoer gelegd. Doch dit kon, het was reeds genoeg gebleken, de tegenpartij niet tevreden stellen. Stilzwijgende goedkeuring van hetgeen men tegen de drie gevangenen in den zin had, dat was het wat men verlangde, en zoo iets was van de meerderheid der tegenwoordige leden niet te verwachten. Oordeelende dat HUGO DE GROOT, als haar afgevaardigde ter dagvaart van *Holland* en in deze hoedanigheid onschendbaar, gedurende die dagvaart niet had mogen aangerand worden, had de Vroedschap van *Rotterdam*, na een vergeefs aanzoek bij den Prins, die als Stadhouder van *Holland* gehouden was haar geschonden recht op het geweld te wreken, maar haar thans in den steek liet, eenparig besloten, dat hare Gedeputeerden ter Staten-vergadering er op aandringen zouden, dat de drie gevangenen *volgens de privilegiën en contracten dezer Landen*

1618—1621.

En dat wel in weerwil dat de Staten de zaken tot de Nationale Synode reeds voorbereidden.

---

[1] *Resol. Holl.* 30, 31 Aug. 4 Sept. 1618 en hiervoor, D. III. St. II. bl. 855.

1618—1621.

zouden te recht gesteld worden. De Regering van *Leiden* had hetzelfde besluit genomen [1]. Ja, het werd ruchtbaar, dat nog andere Steden ter eerstvolgende dagvaart zich stoutmoedig zouden laten gelden, en, zoo de gevangenen dan te recht staan moesten, geen onderzoek zouden dulden, dan ten overstaan van Gedeputeerden van al de Leden van *Holland* en *West-Friesland* en in de tegenwoordigheid der Ambassadeurs van *Frankrijk*, *Engeland* en *Zweden* [2]. Dus óf terechtstelling voor *Hollands* vierschaar alleen, of voor het oog der geheele wereld. Wat kon hieruit anders voortvloeijen dan de grievendste beschaming voor OLDENBARNEVELTS vijanden? Geen wonder, dat de kreet opging, dat het Land verloren was, zoo men den Hollandschen Steden in haren eisch te wille was [3]. Dus was het hoog tijd, dat de Prins zijn binnenlandschen krijgstocht ondernam tegen de stedelijke Overheden, die niets hadden dan haar recht om voor haar te strijden, nu hij ze gansch en al ontwapend had door ook nog de officieren harer afgedankte waardgelders, zooals hij schertsend OLDENBARNEVELT en de beide anderen noemde [4], in de provoost te zetten. — Den 6^{den} September ging de Prins op reis van een stoet edellieden omstuwd en vergezeld van zijne lijfwacht, aanmerkelijk versterkt op een ongerijmd verhaal van een Haagschen kleedermaker en op de aangifte van zekeren Zeeuwschen plattelandspredikant, die een gerucht van het voornemen van eenige Jezuïten gehoord had, alsof de Prins voor sluipmoord gevaar liep [5]. Waar het noodig scheen, werd alle tegenstand door nog ander krijgsvolk afgesneden. Als om eene eerste proeve te nemen, begon hij des anderen daags met het kleine *Schoonhoven*, waar ten overvloede eene bezetting lag, van welke de Prins verzekerd was. Alles ging goed. Achtereenvolgens werden alsnu de Vroedschappen veranderd te *Briele*, *Delft*, *Schiedam*, *Gorinchem*, *Oudewater*, *Woerden* en *Monnikendam*, in welke laatste plaats de verandering den eersten October haar beslag kreeg. De zaak ging overal op de volgende wijze in het werk. Vooraf had de Prins zich laten voorzien van lijsten met de namen dergenen, op wie hij tot stijving van zijn voornemen rekenen kon, zoowel als van hen, van wie tegenstand te wachten was. Dus met kennis van zaken en personen toegerust, verscheen hij op het Raadhuis, riep de leden der Regering bijeen, en zeide hun op min of meer barschen toon aan, dat hij tot 's Lands dienst en tot herstel der eendracht goedgevonden had, hen allen te ontslaan, met het plan om al de zoodanigen op nieuw aan te stellen, die hij geschikt zou oordeelen. Wan-

De Prins gaat over tot verandering der Vroedschappen.

---

[1] K. BRANDT, *Leven van H. de Groot.* bl. 139. G. BRANDT, *Hist. d. Ref.* II, bl. 846, 847. *Resol. Stat.-Gen.* 4 September 1618.

[2] UYTENBOGAERT, *Kerk. Hist.* bl. 1000.

[3] Zie den brief van den Delftschen predikant HENRICUS ARNOLDUS bij BRANDT, *Hist. d. Ref.* II, bl. 848.

[4] CARLETON, II, p. 291. [5] *Resol. Stat.-Gen.* 4, 26 Sept. 1618.

neer alsdan de Regeringsleden zich verwijderd hadden, riep hij dezulken, die hij in hunne bediening wilde laten, terug, ontbood anderen daarbij, die hij goed vond, en nam hun daarop gezamenlijk den eed af, onder betuiging, dat hij niets ten nadeele der stedelijke privilegiën en gerechtigheden bedoelde [1]. Te *Hoorn* scheen de zaak zoo gemakkelijk niet beklonken te zullen worden. Toen de Prins de stad naderde, ontving hij van de Wethouders en Raden de uitnoodiging om toch met geen groot gevolg te komen. Hij antwoordde, dat hij bereid was een anderen weg te nemen, zoo die van *Hoorn* hem niet in de stad hebben wilden. Doch dan zou hij zien wat hem naderhand te doen stond. Wat zijn gevolg betrof, dat wilde hij niet verminderen, zelfs niet met een enkelen hofjonker. In de stad, waar geene landstroepen in bezetting lagen, vond de Vorst de schutterij in de wapenen en alle posten door haar bezet, en toen hij des anderen daags de Vroedschap bijeengeroepen had, kwam deze hem voor met het verzoek, dat hij in de Wethouderschap geen verandering wilde maken: zulks, zeide men, zou met de privilegiën strijden en groote oneenigheid ten gevolge hebben: was er op iemand iets te zeggen, zoo had de Prins hem slechts aan te klagen, en werd hij schuldig bevonden, de straf zou hij niet ontgaan. Toen men bemerkte, dat dit verzoek geen ingang vond, bad men, dat hij zich dan, zonder iemand te ontslaan, bepalen zou tot eene versterking van het aantal der vroedschappen. Deze voorslag scheen den Prins meer naar den zin te zijn. Althans hij nam, zoo hij zeide, de zaak in beraad. Dit echter was slechts een voorwendsel, want, nadat hij eerst van de Regering had weten te verkrijgen, dat de schutterij naar huis gezonden werd, en verscheidene vaandels krijgsvolk uit *Friesland* en elders in de haven gekomen waren, trad de Prins op, door een ontzagwekkenden stoet omgeven en door eene sterke gewapende macht gesteund. Hij ontbood de Vroedschap op het Raadhuis, en thans behandelde hij haar niet genadiger, dan die van andere plaatsen [2]. Nu ging het op *Medemblik* af, en daarop naar *Alkmaar*, waar de verandering der Wet op den elfden October plaats vond. Den 12[den] kwam de Prins te *'s Hage* en werd hij beleefdelijk van wege de Staten van *Holland* verwellekomd [3]. 1618— 1621.

Thans was het reeds eene uitgemaakte zaak, dat de meerderheid in deze Vergadering verplaatst zou worden. Van de acht Steden, die altijd aan het hoofd gestaan hadden bij de besluiten, welke de Generaliteit het meest hadden geërgerd, was thans in vier, *Schoonhoven*, *Briele*, *Alkmaar* en *Hoorn*, de Vroedschap van OLDENBARNEVELTS vrienden gezuiverd. De vier voornaamste, *Haarlem* en *Gouda*, dat zich zoo standvastig betoonde, en *Leiden* en *Rotterdam*, die zoo diep gegriefd waren, ontzag men zich

[1] UYTENBOGAERT, *Kerk. Hist.* bl. 1009 en 1010.

[2] VELIUS, *Chron. v. Hoorn*, aangeh. bij G. BRANDT, *Hist. d. Ref.* II. p. 852—857.

[3] *Resol. v. Holl.* 12 Oct. 1618.

1618—1621.

Het Lid der Edelen talrijker gemaakt.

op dezelfde wijze te behandelen. Maar ook het Lid der Edelen was nog niet gefnuikt. Op den vierden dag, nadat den 12^den^ September de zitting hervat was, gaven zij blijk van leven. Toen haalden zij alles op wat er met betrekking tot de drie gevangenen in deze Vergadering was voorgevallen, ten einde dit ten grondslag te leggen aan de vermaning, dat men toch bedenken zou, wat men overeenkomstig den onderlingen eed verplicht was te doen, om het recht en het gezag van het Land van *Holland* tegen eene zoo grove miskenning te handhaven, opdat de rechtspraak over personen, die als ambtenaren der Staten van *Holland* slechts aan deze Vergadering verantwoording schuldig waren, niet aan de vierschaar van deze Provincie onttrokken worden mocht. Na dit vrijmoedige voorstel bleek onmiddellijk wat voortaan van de Vergadering te wachten was. De meeste stemmen beslisten, dat men de zaak »ter kennis der Staten-Generaal en Zijner Excellentie laten zou." Hierop verzochten de Edelen het eindbesluit nog uit te stellen tot maandag of dingsdag eerstkomende (thans was het zaturdag), en alsdan, wanneer zij in genoegzaam aantal tegenwoordig zijn zouden, hetzelfde punt nogmaals te behandelen. Dit beroep op een tijdstip, wanneer hun getal sterker zijn zou, terwijl zij in hun gewoon getal tegenwoordig waren [1], bewijst, dat het voornemen om hun Collegie met eenige nieuwe leden te vermeerderen toen reeds zijn beslag gekregen had. Maar waartoe dan dat uitstel gevraagd? Zij wisten immers, dat van de nieuwe leden geen felle tegenstand tegen de maatregelen der Generaliteit en Zijner Excellentie te wachten was. De Prins had de beschrijving dier nieuwe leden ter Statenvergadering doorgedreven, ja, zij moest juist strekken om den geest der Edelen, wien de Prins met zoo vele woorden den toeleg toeschreef om hem het Land uit te jagen [2], in eenen hem aangenamen zin te wijzigen. Dus schijnt dat voorstel der Edelen slechts voortgevloeid te zijn geweest uit de zucht om zich van de schuld te kwijten, die op hun geweten drukte. Het was eene laatste getuigenis van hunne zijde: want, nadat er op den eerstkomenden dingsdag zelfs nog minder Edelen tegenwoordig geweest waren dan er dien zaturdag de vergadering hadden bijgewoond, zeide de Heer van DUIVENVOORDE, die OLDENBARNEVELT minst genegen was, den Secretaris der Staten van *Holland* aan, dat hij tegen den dag van de wederbijeenkomst der Vergadering, ten einde nevens de andere Heren Edelen zitting te nemen, mede beschrijven zou: Heer WALRAVEN van BREDERODE, Heer te *Brederode*, *Vianen*, *Ameide* enz.; Jonkheer ADRIAAN VAN SWIETEN, Heer van *Zwieten* enz.; Jonkheer NICOLAAS VAN DER BOEKHORST, Heer van *Wimmenum*

---

[1] Tegenwoordig waren: MATHENESSE, OBDAM, DUIVENVOORDE, WESSENBURG (BREDERODE VAN VEENHUIZEN), ASPEREN, SCHAGEN.

[2] WAGENAAR, X, bl. 333. Hier maakt deze Schrijver gebruik van een geschreven Verbaal van den Dortschen pensionaris ANDRIES DE WITH, betreffende de onderhandelingen, die later op nieuw tot versterking van het Collegie der Edelen leidden.

enz.; Jonkheer HENDRIK VAN RAAPHORST, Heer te *Raaphorst*, enz., en Jonkheer ANTONIUS VAN DER LINDE, Heer van *Kroonenburg*, *Loenen* enz. Den 10^{den} October deden de laatste vier dezer Heren den eed [1]. Dus was het Lid der Edelen aanmerkelijk gewijzigd, toen de Prins den 19^{den} dezer maand de Vergadering der Staten van *Holland* medeplichtig meende te kunnen maken aan de verandering der Vroedschappen. Hierdoor zou niet alleen zijne verantwoordelijkheid gedekt worden wegens hetgeen hij in dit opzicht alreede verricht had; maar zou hij tevens gemachtigd worden om ook in de aanzienlijke steden, waar de verandering nog niet geschied was, denzelfden maatregel toe te passen. 1618—1621.

De Prins laat zijn bedrijf voorloopig door de Staten bekrachtigen.

Den 19^{den} October liet de Prins de Vergadering weten, dat hij, »hoewel ongaarne, genoodzaakt was geweest, tot herstel der rust en eenigheid in het Land, zich met groote moeite en arbeid en niet zonder gevaar, naar eenige steden van *Holland* en *West-Friesland* te begeven, en aldaar voor een korten tijd de Burgemeesters, Schepenen en Vroedschappen af te danken en dezelfden of anderen in hunne plaats aan te stellen, zonder nogtans daarmede eenige verkorting te bedoelen van de gerechtigheid en privilegiën dier Steden of eenig bijzonder belang te beoogen: de dienst van het Land was zijne eenige bedoeling. In sommige steden, waar Zijne Excellentie de verandering niet minder noodzakelijk achtte, was zij nog niet uitgevoerd, en thans verzocht hij het gevoelen der Vergadering te vernemen, ten einde in deze zaak te beter met orde te werk te mogen gaan en alles tot meerder dienst van den Lande en tot rust van den Staat te mogen verrichten." Deze mededeeling was dubbel waarheidlievend, in zoo verre de Stadhouder de onrechtmatigheid van zijn gedrag daarin openlijk genoeg erkende, en niemand hem met recht te laste kon leggen, dat hij zijn bijzonder belang op het oog had. Al had hij, of anderen voor hem, gewild, dat hij zich van de souvereiniteit zou meester maken, dit was eene zedelijke onmogelijkheid geworden. Of was het niet mede een der voornaamste grieven tegen OLDENBARNEVELT, dat hij zou uitgestrooid hebben dat de Prins zoo iets in den zin had? Hoe nu kon deze datgene tot eene waarheid maken, wat, voor een misdadig uitstrooisel uitgegeven, mede de strafbaarheid van den Advokaat moest staven? Werd OLDENBARNEVELT het slachtoffer, dan kon de Prins geen Souverein worden. Hier alweder is het zijn dood, die den Regeringsvorm heeft gehandhaafd. Wellicht had hij voor de verzaking van zijne beginselen op het stuk der souvereiniteit zijn leven kunnen koopen. — Op de vermelde mededeeling van den Prins, besloten de Edelen en de meesten der overige Leden, »Zijne Excellentie

[1] WALRAVEN VAN BREDERODE deed den eed op den 22sten derzelfde maand. Hij was de oudste zoon van FLORIS VAN BREDERODE, gesproten uit den echten stam. De Heer van *Veenhuizen*, REINOUT VAN BREDERODE, daarentegen, was een zoon van een der vele bastaarden van REINOUD, overoudoom van dezen WALRAVEN.

1618—1621.

voor zijne moeite en zorg te bedanken," en betuigden »te vertrouwen, dat Zijne Excellentie in die zaak gehandeld had zonder verkorting van de rechten en privilegiën der Steden." Slechts die van *Haarlem*, *Leiden* en *Rotterdam* verklaarden, zonder naderen last van hunne lastgevers geene stem te kunnen uitbrengen. Maar die van *Gouda*, als wilden zij te kennen geven, dat alles thans van de willekeur des Prinsen afhing, stelden de zaak »ter discretie zijner Excellentie." Het antwoord werd den Stadhouder overgebracht, en hem daarbij volmacht verleend om ook in de overige steden de verlangde verandering te voltrekken: vond hij goed zulks te doen, de Vergadering zou hem ondersteunen. Ziedaar dus 's Prinsen bedrijf volkomen gewettigd, in zoo verre, namelijk, eene Vergadering, die hare zamenstelling ten deele aan de nog ongewettigde tusschenkomst van den Prins te danken had en onder den invloed stond van het tegen hare Leden gebruikt geweld, in deze zaak tot wettiging bevoegd kon wezen. — Op het vernemen van het antwoord herhaalde de Prins de betuiging zijner belangeloosheid, en verlangde, dat van deze zijne verklaring aanteekening gehouden worden mocht »tot meerder kennis van zijne goede en oprechte meening [1]."

Verzetting der Wet te *Leiden*, *Haarlem*, *Rotterdam* en *Gouda*.

Nu begaf zich de Prins, na dadelijk zijne lijfwacht en eenig ander krijgsvolk naar *Leiden* gezonden te hebben, den 22sten derwaarts, en ook hier werd aan de tegenstanders der Stedelijke Regering de voldoening gegund, dat zij de grootere helft der Leden van dit Collegie met schande zagen afzetten. Te *Haarlem* moesten niet minder dan drie vendels krijgsvolk, behalve de lijfwacht, den uitslag van 's Prinsen optreden verzekeren. De schutters, die bij zijne komst ook in de wapenen gekomen waren, kregen bevel om af te trekken. Zoo werden de zonen van die burgers bejegend, aan wier volhardende worsteling tegen *Spanje* de Unie haar bestaan en de Prins zijn Gouvernement te danken had. Ook had onder anderen AERSSEN met een opzettelijk schrijven [2] den Prins gewaarschuwd, dat men in *Haarlem* van zins was aan de hoofden der Schutterij de vraag te richten, of zij zich de schennis hunner privilegiën wilden laten welgevallen, en, bij weigerend antwoord, zich van 's Prinsen persoon meester te maken. Hoe het zij, ook hier kreeg de verandering der Wet haar beslag, en weldra werd de Pensionaris DE HAAN, die bij de handelingen der Staten van *Holland* vóór de afdanking der Utrechtsche waardgelders mede op den voorgrond gekomen was, en tegen wien AERSSEN den Prins in het bijzonder opgestookt had [3], op de verachtelijkste wijze uit zijne betrekking gezet, en zoo gedreigd, dat hij raadzaam vond het Land te verlaten. — Met geen geringer vertoon van krijgsmacht werd daarop dezelfde maatregel te *Rotterdam* en

---

[1] *Resol. Stat. v. Holl.* 15, 19 Sept. 19 Oct. 1618.

[2] *Archiv. de la Maison d'Orange* S. II. T. II. p. 555, 556.

[3] Zie denze'fden brief in de *Arch. t. a. pl.* als mede een schrijven aldaar van Graaf WILLEM LODEWIJK.

eindelijk den eersten November te *Gouda* uitgevoerd [1]. — Zoo was dan alles volbracht, en dat wel zonder buitensporigheden des volks. Niet dat van deze zijde verzet tegen den Prins en zijne krijgslieden te vreezen was. Verre van daar. De omwenteling werd door de luide toejuiching des volks begeleid en door de blijde goedkeuring van het gros der burgerij ondersteund. Het was alsof vele gemoederen van zekere beklemdheid waren ontheven, die hen gedrukt had; het was, schrijft BAUDAERT, als een schoone zonneschijn na lange duisternis; bijbelteksten werden toegepast op den toestand van het oogenblik, die als een door God verordende verlossing werd aangemerkt. Niet voor de eerste maal was het, dat de schare met gejuich den val van mannen begroette, die haar op den weg harer ernstige roeping voorgingen. Men had thans inderdaad een Vorstelijk Hoofd terug en een nieuw geestelijk gezag in het verschiet. Waarlijk, reden genoeg om zich van zorg ontslagen te gevoelen, voor menschen, die niet gerust kunnen zijn, zoo zij geen steun buiten zich ervaren. Neen! veeleer moest het volk in toom gehouden worden, dat het zich niet vergreep tegen de personen en de eigendommen van hen, in wie men de voorstanders der gevallen Regering haatte. En alleen, de gelukkige omstandigheid dat een man, zoo hoog geplaatst als MAURITS, de omwenteling bestuurde, maakte het mogelijk, dat zij zonder eenig slachtoffer van de woede van het gemeen tot stand kwam. Te *Leiden* en te *Haarlem* liet de Prins, niet zonder vrucht, aan het volk bij openbare afkondiging allen moedwil en baldadigheid verbieden. Zelfs duldde hij geene te luide toejuiching en geroep van *Leve Oranje!* en toen de straatjongens bij zijn binnenkomen te *Leiden* zich gereed maakten om het huis te plunderen van iemand, die gezegd werd den Prins verwenscht te hebben, en reeds de steenen in de glazen vlogen, ging hij dit zelf met een woord van vergiffenis voor den beleediger te keer. Anders zou, dit was het gevoelen van een zeer aanzienlijk man, die bij dat tooneel met den predikant BAUDAERT stond toe te kijken, anders zou de daad dier jongens niet zoo onverschoonlijk geweest zijn, daar God de fouten, welke de Overheid niet straft, dikwijls door zoodanige middelen t' huis zoekt, en er immers geschreven staat, dat, waar menschen zwegen, de steenen roepen zouden [2]. — Zoo paste men bij dit straatrumoer de Schrift toe, niet bevroedende dat OLDENBARNEVELT, in het Fransche psalmboek, hetwelk hij zich, nevens een Franschen bijbel, in zijnen kerker had laten bezorgen [3], zoo menige plaats las, die zich met meer waarheid op zijnen toestand toepassen liet. — Uit zulke staaltjes nu blijkt, hoe hoog de geestdrijverij gestegen was. OLDENBARNEVELTS richting zou op den duur niet in staat geweest zijn, haar te beteu- 1618—1621.

[1] WAGENAAR, X bl. 272—276.

[2] UYTENBOGAERT, *Kerk. Hist.* bl. 1010, 1011. BAUDAERT, B. X. bl. 63, 68.

[3] UYTENBOGAERT, *Kerk. Hist.* bl. 999.

1618—1621. gelen, veel min te bevredigen, en had de Prins niet tegen hem partij gekozen, hij zou, reeds te voren, even als zijn vader, bij de rechtzinnigen weinig gezien, het volk geheel van zich vervreemd hebben. Zoo ware de dienst van het Huis van Oranje wellicht voor de Republiek verloren gegaan. Maar al was nu door 's Prinsen invloed eene uitbarsting van het volk verhoed, toch moest het bloed van éénen man tot 's volks voldoening vloeijen: anders zou de schijn bestaan hebben, alsof de Grooten slechts een tooneelspel hadden vertoond. OLDENBARNEVELTS dood was de noodwendige bezegeling van het verbond tusschen het volk en *Oranje*. Waarlijk, het was nut, dat die ééne mensch stierf voor het volk en het Huis van Oranje voor dat volk niet verloren ging. Geen tooneelvertooning zou het wezen, maar een ernstig treurspel: het menschelijk recht zou onderdoen voor den bijna onwilligen uitvoerder van een hoogeren Wil.

Alsmede te *Amsterdam*. Na in al de steden, wier Regering zich tegen het drijven der Generaliteit aangekant had, de Wethouderschap veranderd te hebben, kon men meenen, dat de Prins zich rust zou geven. Toch trok hij den tweeden November naar *Amsterdam*, om ook daar de Regering te veranderen. Deze daad bewees ten duidelijkste, hoe gering de meerderheid was geweest, welke de houding der Amsterdamsche Gedeputeerden in de Vergadering der Staten van *Holland* had ondersteund. Immers zou er volstrekt geene aanleiding geweest zijn om dien maatregel te *Amsterdam* toe te passen, wanneer de gezindheid der Regering aldaar zoo algemeen der omwenteling gunstig geweest ware. Evenwel schijnt 's Prinsen optreden ook te *Amsterdam* nog eene andere reden gehad te hebben. Onderwierp *Amsterdam* zich gewillig en met welgevallen aan 's Prinsen beschikking, dan mochten, zoo zal men geredeneerd hebben, alle andere Steden wel zwijgen; dan was de geldigheid van 's Prinsen handeling boven alle bedenking verheven, dan was de beteekenis van zijn optreden dubbel groot. Alzoo zal het niet aan personen ontbroken hebben, die den Stadhouder tot eenen tocht naar *Amsterdam* aanzetten, en zal men zich beijverd hebben om aan zijne komst in deze aanzienlijkste stad van *Holland* alle feestelijkheid bij te zetten. De twintig vendelen schutters en drie vendelen stadssoldaten waren dan ook in het geweer, toen hij zijnen intocht deed en met alle eerbetoon werd ingehaald. Des anderen daags in den Raad verschenen, sprak hij de volgende woorden: »Mijne Heren, dewijl hier, in den Raad, gelijk ook in andere steden, groot verschil is geweest over zaken en geschillen van godsdienst en regering, waaruit verdere zwarigheden zouden mogen ontstaan, zoo ben ik hier gekomen, uit last van de Regeerders des Lands, om daarin te voorzien, gelijk ik in andere steden gedaan heb. Ten dien einde bedank ik deze zes en dertig Raden voor hunne dienst en ontsla hen van hunnen eed, ook van den eed en het recht, hetwelk hun, als schepenen geweest zijnde, in het kiezen van burgemeesteren toekomt." Gaarne, voegde hij er bij, zou hij van dezen last en moeite verschoond zijn geweest; maar de hooge nood en de dienst van het Land vereischten dit om alle misverstanden en oneenigheden, die het Land

kwelden, weg te nemen en voor te komen. Reeds stonden de Raden op om te vertrekken, toen de oud-burgemeester CORNELIS PIETERZOON HOOFT de aldaar tegenwoordige burgemeesters vraagde, of zij daarop niets begeerden te zeggen. Op hun ontkennend antwoord, nam hij met verlof van Zijne Excellentie zelf het woord. Doch de rede van den eenenzeventigjarigen grijzaard roerde menig punt aan, dat niet ter zake diende, en strekte slechts om verschooning in te roepen voor degenen, die de minderheid in den Raad hadden uitgemaakt. Misschien zou hij er nog meer bij gevoegd hebben, toen de Prins alle verdere redenen afsneed met te zeggen: »Bestevaâr, het moet nu voor dezen tijd zoo zijn. De nood en dienst van het Land vereischt het." Nu scheidde de Vergadering, maar op slechts zeven na werden allen weder aangesteld. Zelfs HOOFT achtte men het de moeite niet waard uit den Raad te houden. Bovendien behielden de zeven ontslagen raadslieden hunne andere ambten [1]. Nu bleven er nog slechts twee steden over, *Dordrecht* en *'s Gravenhage*, waar echter alleen persoonlijke veete of de zucht om zich voldoening voor ondervonden tegenstand te verschaffen de verandering der Wet verlangen kon. REINIER PAUW, de Amsterdamsche burgemeester, beijverde zich zeer om ook te *Dordrecht* enkelen van het kussen te krijgen, en reeds was er een lijst van elf personen ontworpen, die het slachtoffer moesten worden. Doch te *Dordrecht*, heette het, waren de regeringsleden door huwelijken en bloedverwantschap zoo naauw aan elkander verbonden, dat het ongelijk, door sommigen geleden, allen zou treffen. Degeen die dezen grond bijzonder sterk tegen REINIER PAUW gelden deed, en dan ook de verandering der Regering in zijne stad keerde, was de Schout MUYS VAN HOLY [2]. Zeker zal er, allerminst voor hem, huiselijke vrede mogelijk geweest zijn, zoo er enkele leden hunnen post hadden moeten verlaten. Ook te *Amsterdam* had eene vrouw op de zamenstelling van het lijstje der tot afzetting bestemde vroedschapsleden invloed gehad, en bewerkt, dat haar schoonbroeder gespaard was [3] en een ander het slachtoffer was geworden. Gaf dit aan de eene zijde verbittering, aan de andere zijde gaf het aanleiding tot spotternij, hoezeer het veeleer eene reden was van droefenis. Een man, in het staatkundige met oprechtheid en moed optredende, kan bij zijne vrouwelijke betrekkingen geen belemmering, maar, even als de drie gevangenen, slechts berusting of bewondering en des noods ondersteuning vinden. — *'s Gravenhage*, behalve *Dordrecht* de nog overschietende stad, was de laatste, waar de verandering werd doorgezet [4]. Daar de Regering dezer plaats geene Gedeputeerden naar de Vergadering der Staten zond, zoo mocht zij zulks uitsluitend aan 's Prinsen ongenoegen wijten over de pogingen, die zij, hoewel te vergeefs, had aangewend om de hatelijke 1618—1621.

[1] BRANDT, *Hist. d. Ref.* II, bl. 866—869.
[2] BRANDT, *t. a. pl.* bl. 873.
[3] BRANDT, *t. a. pl.* bl. 870.
[4] BRANDT, *t. a. pl.* bl. 872.

1618—1621.

De Staten verleenen den Prins acte wegens het werk, door hem verricht.

scheuring te keren. Den 16den November, toen de Prins alles volbracht had, werd door de Staten van *Holland* op uitdrukkelijk verzoek van den Prins eene acte opgemaakt van dezen inhoud. Na rijp beraad, met eenparige bewilliging en volkomen macht verstonden de Staten, dat Zijne Excellentie in dezen, niet min dan in zijne vroegere bedrijven, zijne oprechte genegenheid en zorg voor de Landen van *Holland* en *West-Friesland*, in weerwil van menigvuldige gevaren en bezwaren, getoond had. Weshalve zij hem ten hoogste dank zeiden en het verrichte goedkeurden en bekrachtigden. De nieuwe Magistraten beloofden zij in haar wettig gezag te erkennen en te handhaven: wie hen weigerde te gehoorzamen, zou als verstoorder der gemeene rust gestraft worden. Voorts zouden zij den Prins gaarne ondersteunen, zoo hij nog eenige voorziening meende te moeten doen ter nadere verzekerdheid en rust van eenige steden. Met dit alles echter, zich gedragende aan verscheidene verklaringen van den Prins, verstonden zij niet, dat de traktaten, privilegiën, vrijheden en gerechtigheden der Landen in het gemeen, en der Steden of ingezetenen in het bijzonder, eenigzins verkort, of sommige ingezetenen, zelfs niet de afgezette raadsleden, in hunne eer, goeden naam en faam gekwetst waren. Alles zou aangemerkt worden als zonder »prejudicie in het generaal of particulier" geschied, vermits zulks voor de rust en de dienst der Landen noodzakelijk vereischt was geweest en door de Staten verstaan was te behooren. Deze acte, hoezeer voor gearresteerd gerekend, werd echter aan de Steden toegezonden, opdat zij in de vroedschappen tegen de eerstkomende beschrijving medegedeeld mocht worden, en die Vergaderingen de vraag overwegen mochten, of zij in het openbaar afgekondigd zou worden, al of niet [1].

De zamenstelling van het Collegie der Curatoren van de Leidsche Hoogeschool gewijzigd.

Er bleven, behalve de groote zaak der rechtspleging van de drie gevangenen, nog een tweetal zaken te vereffenen. De Prins, overwegende, dat »de zwarigheden in het Land vooral uit den staat der Leidsche Universiteit waren voortgekomen," begreep, dat aan de Curatoren, onder wier bestuur zoo iets was voorgevallen, een blijk van wantrouwen niet mocht bespaard worden. Diensvolgens werd den 17den November door de Staten, onder herinnering, dat de Hoogeschool hun nog onlangs belangrijke uitgaven gekost had, en zij mitsdien gaarne zien zouden, dat zij bij goed bestuur meer en meer bloeijen en zoo wel voor den Staat als de Kerk gewenschte vruchten voortbrengen mocht, na rijp beraad besloten, nevens de tegenwoordige Curatoren drie andere te benoemen, en te verordenen, dat voortaan na verloop van elk drietal jaren nieuwe verkiezingen zouden kunnen geschieden. Dit maal werden nieuw benoemd: JOHAN VAN WASSENAAR EN DUIVENVOORDE, ADRIAAN PAUW en de Raadsheer ROCHUS VAN DEN HONAERT. Bovendien werd MR. GILLES DE CLARGES, Pensionaris van *Haarlem*, op verzoek dezer Heren, hun in het volgende jaar tot het werk der zuivering der Hoogeschool toegevoegd. Het laat zich denken, dat de Curatoren, MATHENESSE en VAN DER MIJLE (JOHAN DE

[1] *Resol. van Holl.* 7, 16, 17 Nov. 1618.

C. E. van Kesteren sculps.

GROOT had in 1617 van zijnen Curatorspost afstand gedaan) het bestuur gaarne aan de nieuwbenoemden zullen hebben overgelaten. Afgezet zijn zij echter niet geworden. In 1622 werd de Heer VAN SWIETEN en na zijnen dood in 1624 FRANÇOIS VAN AERSSEN tot eersten Curator benoemd [1]. 1618—1621.

Vraagstuk van den voorrang der Gerechtshoven.

De andere zaak betrof de verhouding tusschen de Gerechtshoven en de Staten. Bitter waren de stukken geweest, tusschen deze beide Staatsmachten gewisseld, en nu de Staten zoo diep vernederd waren, achtten de beide Hoven den tijd gunstig om hunnen rang boven dien der Staten te laten gelden en voor goed erkend te krijgen. Den 8sten November leverden de Raadsheren van den Hoogen en den Provincialen Raad een vertoog in bij de Staten, ten einde hun de *préséance* of voorrang boven de Gedeputeerden ter Statenvergadering, met uitzondering van de genen, die tot het Lid der Edelen behoorden, uitdrukkelijk mocht worden toegekend. Gelukkig was er nog zoo veel begrip van de grondbeginselen van OLDENBARNEVELT overgebleven, dat de Vergadering, de verwarring van denkbeelden, uit welke zulk een eisch voortkwam, erkennende, daarop ten antwoord gaf, dat den Gedeputeerden ter hunner Vergadering, »als zijnde het souvereinste Collegie van het Land, het voorgaan, voorzitten en voorstemmen voor de Leden der Collegiën van justitie toekwam," met dien verstande dat deze Collegiën *en corps* den voorrang hebben zouden boven enkele leden der Staten, maar niet boven de Staten noch ook boven het Collegie van Gecommitteerde Raden *en corps*. Met dit antwoord stelden de Gerechtshoven zich geenszins tevreden. Zij verschenen den 17den daaraanvolgende ter Vergadering der Staten van *Holland*, en op hun verzoek werd de Prins genoodigd de bijeenkomst bij te wonen. Toen Zijne Excellentie binnengeleid was, trachtten zij, bij monde van den President van den Hoogen Raad en daarna van de Raadsheren VAN DEN HONAERT en SCHOTTE, hun recht van *préséance* naast de Heren Edelen en voor de Gedeputeerden van de steden te staven door zich op voorbeelden en op het oude zoowel als op het gewone gebruik te beroepen. Het is duidelijk, dat zij bij deze hunne aanspraak den ouden Raad van *Holland* uit den tijd der Graven op het oog hadden, en niet inzagen, dat nu de souvereiniteit verplaatst was, hun niets dan het karakter eener wel onafhankelijke, maar toch van elk aandeel aan de souvereiniteit verstoken rechterlijke Macht overbleef. In weerwil van hun plechtig optreden en van de door hen aangevoerde gronden, ja, »hoewel Zijne Excellentie de zaak voor deze reize gaarne ingewilligd gezien had," volhardde de Vergadering bij haar besluit, al stond haar thans geen HUGO DE GROOT met zijne heldere rechtsbegrippen en onnavolgbare kracht van betoog en helderheid van taal ten dienste. Evenwel gaf zij aan hare beslissing eenigermate het voorkomen van een voorloopigen maatregel, door er bij te

[1] *Resol. van Holl.* 7, 16, 17 Nov. 1618. SIEGENBEEK, *Gesch. der Leidsche Hoogesch. Toevoegsels en Bijl.* bl. 6, 11, 12.

1618–1621. voegen, dat bij eene andere gelegenheid op alles nader zou worden gelet. Werkelijk waren de Hoven niet gezind zich gewonnen te geven, gelijk dadelijk hieruit bleek, dat de beide Raadsheren (CROMHOUT en JUNIUS), die reeds tot de taak van politieke commissarissen ter Provinciale Synode van *Zuidholland* geroepen waren [1], zwarigheid maakten om nu ook dezelfde commissie bij de Nationale Synode aan te nemen, omdat zij aan de Staten het recht betwistten ze hun op te dragen. Hierop diende iets gevonden te worden, en de Staten, duchtende dat, wanneer zij hier den toon des bevels aansloegen, hun gezag in den wind geslagen zou worden, verzochten die beide Heren den Lande de dienst wel te willen bewijzen van de Synode bij te wonen, hetgeen zij voor het overige aan hun goeddunken overlieten. Later verklaarden de beide Raadsheren, dat zij als bijzondere personen zich gaarne die taak lieten welgevallen: zij ontzagen zich hierin iets te doen uit naam van het Collegie, waartoe zij behoorden [2].

Was de Generaliteit thans genoegzaam van de gedweeheid der Staten van *Holland* verzekerd, van den tegenstand der Fransche diplomatie was zij nog in geenen deele ontslagen. De buitengewone Gezant BOISSISE was vertrokken; maar weldra kwam hij te *'s Hage* terug. Op zijne aangevangen terugreis was hij tot *Antwerpen* gekomen, alwaar hij zich had kunnen overtuigen, dat er geene verstandhouding hoegenaamd tusschen de belasterde Hollandsche Staatslieden en de Regering der zuidelijke Nederlanden bestond [3]. Maar verder zette hij zijne reis niet voort, vermits hij bevel kreeg om dadelijk naar *'s Hage* terug te keren. Men mag het er voor houden, dat de voorstelling, die VAN DER MIJLE [4] te *Parijs* van den staat van zaken zal gegeven hebben, van dien

Terugkomst van BOISSISE.

---

[1] *Resol. Holl.* 20 Sept. 1618.

[2] *Resol. Holl.* 9, 17, 30 Nov. 1618.

[3] OUVRÉ, p. 287.

[4] Het laat zich denken, dat VAN DER MIJLE te *Parijs* niet stil zal gezeten hebben, hoezeer hij bij zijne bezoeken, aan LANGERAK gebracht, voorgaf: »dat hij de reis had aangenomen om zijne huiselijke verdrietelijkheden een weinig te verzetten." Den 14den September, zoo schreef LANGERAK, was hij weder uit *Parijs* vertrokken, door zijne vrienden, zooals hij zeide, verzocht zijnde om tot hunne vertroosting weder te *'s Hage* te komen. Den 27sten September werd in de Generaliteit voorgesteld, dat aan VAN DER MIJLE, die als Raad van State en alzoo in de dienst der Generaliteit, niet zonder verlof het land had mogen verlaten, gelast zou worden, Hun Hoog Mogenden rekenschap te geven van zijn vertrek, en dat de Raad van State hem niet in zijn midden zou opnemen voordat hij zich zou gezuiverd hebben (*Resol. Stat.-Gen.* 22, 27, 28 Sept. 1618). In het begin der maand Oct. werd van wege de Staten om nader bericht geschreven aangaande hetgeen VAN DER MIJLE, die nog niet terug was, met sommige ministers zou verhandeld hebben. *Resol. Stat.-Gen.* 6 Oct. 1618. Het antwoord VAN LANGERAK was niet bezwarend voor VAN DER MIJLE. Weldra was hij, na zich nog eenigen tijd te *Antwerpen* te hebben opgehouden in het Land terug; doch

aard geweest is, dat men aldaar de zaak der gevangene Staatslieden geenszins als hopeloos beschouwde, en begreep, ten minste verplicht te zijn eene vernieuwde poging te wagen. Den 14^den^ September was BOISSISE te *'s Hage* terug, gehoorzaam aan den ontvangen last, maar met geen grooter hoop van te slagen. Den 17^den^ daaraanvolgende verscheen hij met DU MAURIER ter vergadering der Staten-Generaal, alwaar ook de Prins *van Oranje* en Graaf WILLEM LODEWIJK tegenwoordig waren. De Gezant leverde een brief over van den Koning van *Frankrijk*, gedagteekend van den 6^den^ laatstleden, waarin deze Vorst zijne hoop te kennen gaf, dat men door matiging en zachte maatregelen den vrede en de rust van den Staat voor stoornis zou bewaren. Om dit te bewerken zond hij BOISSISE terug. Deze voegde er mondeling bij, dat de Koning over de groote stoornis der gevestigde orde, die hier was voorgevallen, niet nalaten kon even getroffen te wezen, alsof de zaak zijn eigen Staat aanging. Hij zou geen rust hebben voordat alles weder tot eendracht was teruggekeerd. Daar zijne Majesteit zich gaarne de taak had laten toevertrouwen om de verdragen, volgens welke hun Staat thans bestuurd werd, te waarborgen, en hij meer dan een hunner bondgenooten tot hun behoud had toegebracht, zoo achtte hij zich verpligt en gerechtigd om tusschen te treden in alle zaken, met welke de rust van hun land gemoeid was. Wilden zij den schijn niet op zich laden, alsof zij zijne verplichte dienst versmaadden, zoo moesten zij den staat hunner zaken oprechtelijk open leggen [1]. Deze taal gaf duidelijk genoeg te kennen, dat *Frankrijk* den staatkundigen toestand, dien zij gewaarborgd had, hersteld wenschte te zien: werd hier een andere regeringsvorm ingevoerd, dan stond het te bezien, of *Frankrijk* nog in dezelfde vriendschappelijke betrekking tot de Vereenigde Provinciën vermocht te blijven [2]. 1618—1621.

Het antwoord der Staten liet zich niet lang wachten. In hetzelve verminderden zij, zoo veel hun mogelijk was, het gewicht der voorgevallen gebeurtenissen. Zoo wilden zij den Koning allen grond benemen om zich te beklagen, dat zij hem in het gebeurde niet gekend hadden, en de houding aan te nemen, alsof hij aarzelen moest, de nieuwe Regering te erkennen. Met weinig grond, zeiden zij, was zijne Majesteit in de meening gebracht, dat hunne zaken in een hagchelijken toestand verkeerden: niets, God dank, hadden zij kunnen bespeuren, dat van zoodanig gewicht was. Bovendien door Antwoord der Staten op den brief van den Koning van *Frankrijk*.

---

hij vraagde zijn ontslag als lid van den Raad van State en hield zich schuil (CARLETON, II, p. 325, 328, 340).

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 14, 17, 18 Sept. OUVRÉ, p. 288.

[2] Reeds vóór zijn eerste vertrek had BOISSISE zich even sterk uitgelaten. Immers zegt CARLETON (II, p. 300), dat de mondelinge redevoering, door hem bij zijn afscheid den 5^den^ September gehouden, hier op neder kwam: »dat de Staten tot een vaste schikking moesten komen, opdat de Koning zijn meester weten mocht, met wie hij een bondgenootschap had." Deze krachtige woorden vindt men in de *Resol. der Staten* niet terug.

1618—1621.

het voorzichtig beleid van den Prins *van Oranje* zou met de hulp van Gods genade de binnenlandsche eenigheid weldra bevestigd zijn, en de Nationale Synode zou een einde maken aan de godsdienstgeschillen, welke ten gevolge van de onberadenheid van sommigen, die weinig ontzag gehad hadden voor de bondgenootschappelijke wetten en oude gebruiken der Provinciën, aanleiding tot de verspreiding van zulke zorgelijke geruchten gegeven hadden. Wilde de Koning werkelijk het zijne toebrengen tot bijlegging dier geschillen, zoo kon hij dit toonen door, op hun dringend verzoek, aan eenige godsdienstleeraren uit zijn Land te vergunnen, die Synode bij te wonen [1]. Aan dit punt, de zending van Fransche Godgeleerden ter Synode, was den Staten veel gelegen. Van *Heidelberg* en *Londen* had men berichten, dat men op de komst van godgeleerden uit *de Palts*, *Hessen* en *Groot-Brittanniën* rekenen kon, en die van *Zwitserland* zouden niet achterblijven [2]; maar veel had het in, de toestemming van LODEWIJK XIII tot het vertrek van Fransche godgeleerden te verkrijgen. LANGERAK had den toenmaals zooveel vermogenden Hertog DE LUYNES in den arm genomen [3] en van hem de belofte verworven, dat hij de zaak bevorderen zou. Bovendien duchtte men den invloed van Remonstrantschgezinde Hollanders op de Fransche godgeleerden, en hield gedurig bij deze laatsten aan, dat zij toch zorgen zouden, tijdig vertegenwoordigers herwaarts te zenden. In het midden der maand September waren er reeds van wege de Fransche Gereformeerde Kerken vier afgevaardigden aangewezen; maar van 's Konings goedkeuring hield men zich gansch niet verzekerd, nu BREDERODE nog kortelings uit *Heidelberg* geschreven had, dat men in *Frankrijk* zeer tegen de Nederlandsche Synode gestemd was, en zelfs de Fransche Resident in *Zwitserland*, die aldaar in groot aanzien stond, de afzending van Zwitsersche gedeputeerden scheen te willen tegengaan [4]. Zoo bestond er dan alle reden om de zaak den Gezant nogmaals aan te bevelen. — Der Staten antwoord, zoo berichtten de Gedeputeerden, die het den Gezant medegedeeld hadden, werd door dezen goed opgenomen. Maar bij deze gelegenheid drong hij aan op antwoord op zijne aanklacht tegen AERSSEN. De Staten, dus uitte hij zich in zijn schrijven naar *Frankrijk*, de Staten gebruikten meer dagen om zijn stuk te beantwoorden, dan er regels schrifts in waren [5]. De reden van dit talmen was mede daarin gelegen, dat zij eerst het verslag wilden afwachten eener Commissie, aan welke zij het onderzoek hadden opgedragen van eene reeks van stukken in den laatsten tijd, als voor de vierschaar der

Bemoeijingen om de overkomst van Fransche Godgeleerden ter Synode.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 28 Sept. 1618.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 6, 17 Aug.; 8, 15 Sept.; 1 Oct. 1618.

[3] In Maart 1618 had men den Heer DE MARSILLAC te *'s Hage* van wege de Staten, die wisten dat hij DE LUYNES gunsteling was, plechtig begroet.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 3, 12, 22, 24 Sept. 1618. [5] OUVRÉ, p. 289.

Staten-Generaal, tusschen AERSSEN en VAN DER MIJLE gewisseld [1]. Dit verslag werd den 18^den^ en nader den 24sten September uitgebracht. Het was natuurlijk in eenen OLDENBARNEVELT vijandigen geest gesteld en moest strekken om te bewijzen, dat AERSSEN het slachtoffer was geweest van sommigen, die zijne betrekking te *Parijs* onhoudbaar hadden willen maken. In het Fransch opgesteld, zou het aan BOISSISE worden medegedeeld [2]. Welhaast was nu ook de brief gereed ter beantwoording van de missive, waarin de Koning van *Frankrijk* zijn hooggaand ongenoegen over AERSSENS remonstrantie betuigd had. Men behoeft niet te vragen, wiens pen den Staten hier ten dienste had gestaan. Het was AERSSEN zelve, die den brief gesteld had. Het schrijven ving al dadelijk aan met het buiten twijfel stellen van de hooge verdienste van den man, dien het hier gold. Vreemd was het, dus luidde de brief, den Staten voorgekomen, dat AERSSEN, die zoo langen tijd met zoo veel zorg, liefde en trouw en tot hunne volkomen tevredenheid aan het onderhouden der vriendschap tusschen *Frankrijk* en de Vereenigde Provinciën gearbeid had, zoo zeer van zijnen plicht zou zijn afgeweken. Daarom hadden zij de zaak des te naauwkeuriger onderzocht; maar bevonden (hun geweten noopte hen zulks niet te bemantelen), dat de Koning slecht onderricht was geworden: het bedroefde hen zeer, dat men zijnen naam en gezag had willen misbruiken om aan de klachten omtrent AERSSENS persoon kracht bij te zetten. Niet alleen achtten zij dezen hunnen gewezen Gezant onschuldig aan hetgeen men hem te laste leide, maar zij konden voor zijne Majesteit en de waarheid getuigenis afleggen, dat hij van de Koningin, de ministers en de zaken van zijne Majesteit nooit dan met verschuldigden eerbied gesproken had. Immers wist hij te goed, dat zij het tegenovergestelde niet zouden geduld hebben. Zij vertrouwden, dat de Koning, die een wijs en rechtvaardig vorst was, niet zou dulden, dat zijn naam en gezag ooit misbruikt werd tot verkorting van de rechten dezer Republiek of ten nadeele van de eer hunner trouwe onderdanen en dienaren, die zij altijd tot hunnen plicht zouden weten te houden. — Opmerkelijk is het dat AERSSEN de Staten zulk een toon durfde laten aanslaan. Die stoute verzekering toch van het tegendeel van datgene, wat van Frankrijks zijde beweerd was; die voor den Koning alles behalve vleijende uitdrukking, dat hij zich had laten misleiden, en de waarschuwing op het einde, dat zoo iets nooit meer moest gebeuren, dit alles mag wel als een toonbeeld van stoutmoedigheid worden aangevoerd. Maar AERSSEN wist, hoe het onder den invloed van den gunsteling DE LUYNES weder in *Frankrijk* gesteld was; dat de burgeroorlog weder was losgebarsten, en dat het zwakke Bewind duchten moest de machtige Republiek in de partij, die daar thans bovendreef, te grieven en te ontstemmen. De ééne AERSSEN kon op dit oogenblik de gansche Regering van *Frankrijk* in ontzag houden. —

1618 – 1621.

Der Staten antwoord op BOISSISES vertoog tegen AERSSEN.

[1] Zie hiervoor bl. 45, Noot 2 (bl. 46).

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 18, 24, 25, 27 Sept. 1618.

1618—1621.

Tevens bevorderde hij aldus zijn eigen belang: immers naarmate hij feller was, maakte hij zijne dienst des te kostbaarder, zoo hij ze later aan het Fransche Gouvernement wilde aanbieden. — Ten antwoord aan BOISSISE voegde men bij dien brief eene breedsprakige, maar niets afdoende rechtvaardiging van AERSSENS gedrag op die punten, welke van *Frankrijks* zijde tegen hem waren ingebracht. Wat het eerste punt betreft, zoo had AERSSEN slechts willen zeggen, dat het Ministerie verlegen was geweest met het vraagstuk aangaande 's Pausen gezag in het wereldlijke binnen Frankrijks gebied; wat de Spaansche huwelijken aangaat, had hij alleen de openingen op het oog gehad, bij die gelegenheid van de Spaansche zijde door DON PEDRO DE TOLEDO en den markies BOTTI gedaan, en met betrekking tot het derde punt, niet de ministers had hij beschuldigd het geheim zijner ambtsberichten te hebben geschonden, maar het lafhartig verraad van sommigen hier te lande had hij gebrandmerkt. Eindelijk AERSSEN had ten slotte zich bij eede gezuiverd van de blaam, dat hij de bewuste remonstrantie openbaar had gemaakt, en daarbij dezulken op het scherpst veroordeeld, die zich veroorloofd hadden de geheimste staatszaken ter kennis van oningewijden te brengen, en dien eed was hij bereid ten aanhooren van den Franschen Gezant te herhalen [1]. — *Frankrijks* Bewind was zoo zwak niet, of het had in BOISSISE nog eenen vertegenwoordiger te *'s Hage*, die niet gezind was, den smaad zijner Regering door zulk een antwoord aangedaan, koelbloedig te verduwen. Hij weigerde het antwoord aan te nemen: woordenrijk en heftig liet hij zich uit tegen de handelwijze der Staten. AERSSEN, met dezen eisch kwam hij nu voor den dag, moest den Koning en zijnen Raad om vergiffenis smeeken, en zijn geschrift door beulshanden verbrand worden. Ten slotte verklaarde hij, dat, aangezien Hun Hoog Mogenden AERSSEN verontschuldigden en zijn geschrift, tegen den klaren text in, door allerlei uitleggingen rechtvaardigden, hij den smaad, zijner Majesteit aangedaan, thans niet meer aan AERSSEN, maar aan de Staten-Generaal zelven te last legde. Deze verbolgenheid, welke DU MAURIER ten volle deelde, bracht de Staten eenigermate in verlegenheid. Wel wisten zij, dat zij slechts het aanbod der Fransche Gezanten om als bemiddelaars in de zaak van OLDENBARNEVELT op te treden hadden aan te nemen, ten einde dien toorn eensklaps te ontwapenen; doch dit wilden, dit konden zij niet. Wat dan te doen om 's Konings verstoordheid tegen deze Landen te voorkomen? De raad van AERSSEN ontbrak hun niet. Den volgenden dag hadden zij er iets op gevonden. Men koos de partij om geen gewicht te hechten aan de wijze, op welke BOISSISE de zaak opgenomen had. Immers had deze Gezant geen last van zijn Hof om hen dus te bejegenen. Hij had niet kunnen weten, hoe zij zijn voorstel beantwoorden zouden, en alzoo had hij zich niet vooraf van eene instructie te dezen aanzien kunnen voorzien. Bijgevolg behoefden zij zich nog niet ongerust te maken over de stemming des Konings.

Hoe BOISSISE dit opneemt.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 1 Oct. 1618. OUVRÉ, p. 289.

Alzoo besloot men den Koning en zijnen Raden beleefde brieven te schrijven en hun de stukken over te zenden, die BOISSISE geweigerd had aan te nemen, en wat verder tot toelichting strekken kon. Zeker zal AERSSEN zich sterk gemaakt hebben, de gunstige ontvangst dier missiven te *Parijs* door bijzondere brieven voor te bereiden [1]. Een paar dagen later had BOISSISE weder een nieuwe grieve. In een boekske, dat ten titel voerde *Belijdenisse van Ledenberg*, stond te lezen, dat de punten van die belijdenis medegedeeld zouden geweest zijn aan eenige Fransche Staatsdienaren om er hun advies op te hooren. Dit, beweerde hij, was onwaarachtig en strekte slechts om tegen de Franschen in te nemen. Dus verzocht hij, dat het geschrift zou worden ingetrokken, maar ook de schrijver en drukker, die te *Amsterdam* woonde, opgespoord en gestraft. Hierop besloot de Vergadering der Staten-Generaal naar de Regering van *Amsterdam* te schrijven, opdat eensdeels aan den Ambassadeur en den Koning van *Frankrijk* geen reden tot ongenoegen mocht gegeven worden, en anderdeels »voor het toekomende de overgroote losbandigheid in het schrijven, drukken en spreken" mocht worden te keer gegaan [2]. Wel mochten de Staten van overgroote losbandigheid gewagen. Niet alleen in geschriften, maar ook in liedjes, spotprenten, en voorstellingen op de openbare straat werden de gevallenen op het onbarmhartigst en laaghartigst ten toon gesteld. De weinige Franschen, die in deze omstandigheden *'s Gravenhage* niet verlaten hadden, sloegen met zekere »dubbelzinnige belangstelling en een spotziek medelijden dat misbruiken der staatkundige vrijheid, die blijken van haatdragende godsdienstige geestdrijverij" gade. Trouwens BOISSISES klacht over dat schotschrift bleef zonder gevolg. Men bekreunde zich om de Fransche Gezanten niet: hun eenige bezigheid was naar hunne vrienden te *Parijs* te schrijven of een uitstapje naar *Scheveningen* te maken, en dagelijks moest BOISSISE de beleedigende vraag hooren, wanneer hij dacht te vertrekken [3].

1618—1621.

De gevallenen worden steeds in geschriften als anderzins gehoond.

Hoe ging het intusschen met de gevangenen? Aanvankelijk kon niemand op de gedachte komen, dat eenig ander Staatsligchaam bevoegd was om hen te oordeelen, dan de Staten van *Holland* alleen. Ook LEDENBERG, die te *Utrecht* in hechtenis was genomen volgens dezelfde beschikking van den Prins, als waarop de Hollandsche Staatslieden aangehouden waren, werd eerst binnen *Utrecht* gekerkerd, waar zijne natuurlijke rechters geacht moesten worden gezeten te zijn. Doch de Staten van *Holland* waren na de inhechtenisneming een tijd lang uiteengegaan, en toen zij weder bijeen waren, wachtte men zoolang tot zij uit zulke leden zamengesteld waren, dat van die Vergadering het verzaken van haar eigen recht en het prijs geven van de zaak der gevangenen kon verkregen worden. Dus viel de tijd den gevangenen lang. OLDENBARNEVELT, die

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 4, 5 Oct. 1618. [2] *Resol. Stat.-Gen.* 8 Oct. 1618.

[3] OUVRÉ, p. 289, 290. Vergelijk over de voorstellingen op straat CARLETON II, p. 320, 347.

1618—1621.

zijne betrekkingen reeds den eersten dag gevleid had met de verzekering, dat hij spoedig eene beslissing verwachtte, begon zeer verlangend naar de gelegenheid uit te zien om zich te verantwoorden. Hij gevoelde zich ongesteld en verkeerde zelfs eens, zoo het schijnt, in de meening, dat men hem met zijne gewone pillen vergif had willen ingeven [1]. En HUGO DE GROOT, hoe moet hem na de ongehoorde drukten van den tijd vóór zijne inhechtenisneming, toen hij van alles kennis nemen en vertoog op vertoog stellen moest, zoodat hij, gelijk DU MAURIER schreef, geen tijd had om aan slapen of eten te denken [2], hoe moet hem de stilte der gevangenis gesmaakt hebben? Aan hunne betrekkingen bleef, in weerwil hunner herhaalde beden, de toegang tot hen verboden, slechts mocht de Geneesheer SGREVEL den kranken DE GROOT bezoeken, mits in het bijzijn van een kapitein der wacht of iemand anders, daartoe aan te wijzen [3].

Aanstalten tot het verhoor der gevangenen.

Doch toen men van de Staten van *Holland* zeker zijn kon, begon men ernstig over hun verhoor te denken. Dadelijk was men er op bedacht geweest om op de papieren van de gevangenen beslag te leggen. Immers leest men in de Resolutiën der Staten-Generaal van den 29sten Augustus, dat men het advies van Zijne Excellentie en van de bewuste Commissie zou inwinnen, hoe zich het best van die papieren te verzekeren. Het laat zich denken, dat zulk een belangrijke zaak geen uitstel geleden heeft, en dat men voor geene bedenkingen zal zijn teruggedeinsd na hetgeen men tegen de personen der gevangenen bestaan had, en toch schrijft CARLETON, den 8sten September, dat hij eenige personen hunne spijt had hooren uiten, dat men het groote verzuim begaan had van OLDENBARNEVELTS papieren niet in beslag te nemen, toen hij gevangen genomen werd [4]. Men wilde het dus doen voorkomen, alsof zijne vrienden den tijd gehad hadden om uit zijne papieren enkele stukken te lichten. Dat dit is geschied, is niet bewezen en onwaarschijnlijk. Alzoo beteekent die klacht slechts, dat de uitslag van het eerste onderzoek der papieren tegenviel, daar men er niets onder aantrof, wat hem van de schuld overtuigde, die men zoo gaarne in hem gevonden had. Werkelijk ontzag men zich niet om zelfs bij de ongenoemde schotschriftschrijvers, die in den laatsten tijd tegen OLDENBARNEVELT hunnen laster hadden uitgebraakt en minder dan iemand in het bezit van tot dusverre onbekende staatsgeheimen zijn konden, bericht in te winnen, of zij waarlijk eenigen grond voor hunne aantijgingen gehad hadden [5]. Er werd te *Wezel* van wege de Staten-Generaal zelven bij de Magistraat vernomen, wat er van was, dat er in der tijd uit den *Haag* derwaarts was geschreven, dat er niet één man gereed ge-

---

[1] CARLETON, II, p. 348. UYTENBOGAERT, *Kerk. Hist.* bl. 998, 1000, 1001.

[2] *Archiv. de la Maison d'Orange.* S. II, T. II, p. 552.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 20, 22, 26 Sept. 1618.

[4] CARLETON, II, p. 308.

[5] CARLETON, II, p. 308.

maakt of een paard gezadeld zou worden tot bijstand der stad [1]. Zocht men in dat schrijven een punt van beschuldiging, dan moet men óf reeds ten einde raad of ten eenen male onbevoegd geweest zijn om OLDENBARNEVELTS staatkunde te waarderen [2]. Nog nietiger bezwaren ving men ten dienste der toekomstige rechters gretig en met gemaakte gewichtigheid op. Toen namelijk CARLETON aan eenige staatsleden mededeelde, dat zijn Meester het vreemd gevonden had, dat OLDENBARNEVELT tegen de brieven van de Generaliteit, waarbij het houden der Nationale Synode werd aangekondigd, andere brieven had overgezet, waarbij deze Vergadering als onwettig doorgedreven werd voorgesteld, »teekenden die Heren dit dadelijk aan als eene misdaad, waarmede men hem onder andere dergelijke kon bezwaren [3]." Was hun die zaak dan onbekend gebleven? En was die handeling van OLDENBARNEVELT niet natuurlijk voortgevloeid uit de houding, die de Staten van *Holland*, wier dienaar hij was, toen ter tijd nog volhielden, en uit den toestand, waarin men toen verkeerde? [4] Doch ook had men de schriftelijke verklaring in handen van GIJSBRECHT VAN HARTEVELT, Domheer der Domkerk te *Utrecht*, en van JOHAN VAN WEEDE, secretaris dierzelfde kerk, den 3den Augustus daags voor de verandering der Regering [5] aldaar afgelegd. Zij hield in, dat zij den Heer VAN OOSTRUM, drie maanden geleden, volgens zijn beweren, uit de beste bron hadden hooren zeggen, dat de Staten, wel bemerkende, waar de Prins heen wilde, zijnen loop wel zouden weten te stuiten. Als hij, namelijk, het land van *Utrecht* en de hem tegenwerkende Steden van *Holland* of van andere Gewesten met geweld wilde dwingen, zouden de Staten acht of tienduizend man soldaten aannemen en ze in *Rotterdam*, *Hoorn*, *Kampen* en *Zwol* leggen. Dan zou men den Prins aanzeggen: zoo gij ons niet met vrede wilt laten, zullen wij genoodzaakt zijn ons te verstaan met den Aartshertog van *Oostenrijk* en ons onder zijne gehoorzaamheid begeven [6]. Deze verklaring kon niet in ernst geacht worden iets bezwarends voor diegenen, welke men daarmede op het oog had, in te houden. Immers wordt van de onderhandeling met den Aartshertog gesproken niet als van een doel, waartoe men geneigd was te komen, maar als van een wanhopigen stap, waartoe de Prins, zoo hij tot uitersten kwam, zijne tegenpartij zou noodzaken, en zoo gruwelijk, dat de vermelding alleen genoeg moest zijn om hem af te schrikken van hetgeen hij in den zin scheen te hebben.

1618—1621.

Getuigenis van HARTEVELT en VAN WEEDE tegen den Advokaat.

In weerwil van de zorgvuldigheid, waarmede men de gevangenen van de buitenwereld afgesloten hield, kwam de verandering der Regering in de steden van *Holland* ter

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 22 Sept. 1618.

[2] Verg. het hiervoor gezegde, D. III, St. II, bl. 543, 544. [3] CARLETON, II, bl. 310.

[4] Zie hiervoor, D. III, St. II, bl. 818, 837. [5] Zie hiervoor, D. III, St. II, bl. 834.

[6] WAGENAAR (X bl. 261, 262) uit de Attest. in Handschrift van G. V. HARTEVELT en J. V. WEEDE.

1618—1621.

Geheime verstandhouding der gevangenen met hunne vrienden.

hunner kennis. DE GROOT vernam het door een schrijven van zijne vrouw. OLDENBARNEVELT trachtten zijne vrienden op de hoogte te houden door een vernuftig middel: men zond hem peren ten geschenke, doch in die vruchten verborg men een penneschacht, waarin een briefje gerold was met eenig bericht in het Latijn. Toen deze kunstgreep ontdekt werd, vond men in het briefje het bericht, dat de Vroedschappen veranderd waren en hij er op rekenen moest voor zijne vijanden terecht te staan: toch moest hij den moed niet verliezen, want zijne vrienden hadden eene geheime zamenkomst gehad in zijn buitenhuis te *Loosduinen*. Ook stonden er de woorden in: »de Engelschen stoken het vuur [1].” Dit laatste kon OLDENBARNEVELT niets nieuws doen vernemen. Hij kende JACOBUS en zijne dienaren maar al te goed. Maar dat de Prins zijn ambt in *Holland* zoo onbewimpeld tegen *Hollands* Souverein zou aanwenden, dit was iets, dat de grijze staatsman niet verwacht had, hoezeer hij in zijne lange loopbaan en op zijn hoog standpunt veel had waargenomen, dat juist niet geschikt was om hem op menschen of menschelijke instellingen te leeren bouwen [2].

De verhooren aangevangen.

Het eerst schijnt OLDENBARNEVELT aan eene soort van verhoor onderworpen te zijn geworden. Ten minste begrepen de Staten-Generaal, den 25sten September, dat, alvorens het advies der Commissie, welke de tusschen AERSSEN en VAN DER MIJLE gewisselde stukken onderzocht had, vastgesteld werd, OLDENBARNEVELT moest gehoord worden over de bij uittreksel naar *Parijs* gezonden ambtsberichten van AERSSEN, en dat hem rekenschap moest gevraagd worden, waarom hij de adviezen van dezen Ambassadeur betreffende de Spaansche huwelijken niet ter Generaliteit had medegedeeld [3]. Twee dagen later onderging HOGERBEETS het eerste verhoor, dat uit den aard der zaak aan de rechterlijke beambten vragen in den mond legde, die den onbeschaamdste wegens hare onbeduidendheid moesten doen blozen. De Commissarissen uit de Staten-Generaal, die dit verhoor bijwoonden, verrieden in hunne ruwe en heftige uitvallen, dat zij zich bewust waren van de valschheid der rol, die zij speelden. Het spreekt van zelve, dat HOGER-

---

[1] CARLETON, II, p. 341. Later werd eene andere opmerkelijke poging gedaan om HOGERBEETS en DE GROOT met den staat van zaken bekend te maken. PETRUS SCRIVERIUS was bezig met de bezorging van eene uitgave der Latijnsche gedichten van JANUS SECUNDUS. In eenige proefbladen nu, die aan de Heren HOGERBEETS en DE GROOT ter herziening in den kerker werden gezonden, verving hij een aantal dichtregels met andere, in welke hij een verhaal deed van den staat van de zaken der gevangenen en hun woorden van deelneming toesprak. HOGERBEETS merkte den vond niet op; DE GROOT deed dit des te beter. BRANDT deelt ons in zijn *Hist. v. h. Leven van* DE GROOT sommige der ingelaschte dichtregelen mede. Het tweede proefje is zeer klaar; maar het eerste, hoezeer voor den kundigen en vernuftigen lezer verstaanbaar, is zoo zwaar te vatten, dat BRANDT van eene woordelijke vertaling heeft afgezien. Zie zijn *Leven van* H. DE GROOT, bl. 165—168.

[2] *Waaragt. Hist.* bl. 550—553. [3] *Resol. Stat.-Gen.* 25 Sept. 1618.

BEETS niet antwoordde voordat hij zijne ondervragers hunne onbevoegdheid had doen gevoelen, en verklaard had, dat hij door hen te beantwoorden niet gerekend wilde worden op het uitsluitend recht der stedelijke Overheid van *Leiden* eenige inbreuk te maken [1]. De gewone fiskalen had men, zegt HUGO DE GROOT in zijne *Verantwoording*, niet partijdig genoeg geoordeeld. Dus had men om zich met het verhoor der gevangenen te belasten, twee ambtenaren van elders ontboden, uit *Gelderland* den Heer SYLLA, en uit *Utrecht* Mr. PIETER VAN LEEUWEN, die, zoo hij meende, door toedoen van LEDENBERG ontzet, met de verandering der Regering te *Utrecht* weder procureur-generaal bij het Provinciale Hof aldaar was geworden [2]. Reeds vóórdat zij eene wettige machtiging daartoe erlangd hadden, waren VAN LEEUWEN en SYLLA aan het werk gesteld. Het onvoegzame hiervan bevroedende, besloten de Staten-Generaal, hun eenen bepaalden last te verstrekken en hen den eed van trouw en geheimhouding in handen van den President te doen afleggen. De procureur POTS, hun als secretaris toegevoegd, deed tevens den eed. Bij deze gelegenheid verklaarden de Hollandsche Gedeputeerden, aangezien zij van deze zaak niet wisten noch gehoord hadden, dat zij zich bezwaard zouden vinden daartoe door hun advies mede te werken: de zaak in hare waarde latende, zouden zij aanzien wat de andere Provinciën daarin deden [3].

1618—1621.

Fiskalen tot dat werk aangesteld.

Dit had plaats op den 29sten September, daags nadat LEDENBERG door de handen aan zijn leven te slaan een einde aan zijn verhoor gemaakt had. Met een mes, dat hij bij zich had weten te verbergen, bracht hij zich in den nacht van den 29sten twee doodelijke wonden toe: zijn jongsten zoon, een knaap van ongeveer achttien jaren, die hem gezelschap houden mocht, had hij gewaarschuwd dat hij niet bevreemd moest zijn, zoo hij hem 's nachts eenig gerucht hoorde maken. Reeds den 27sten na door VAN LEEUWEN, zoo men denken kan, niet zonder hardheid ondervraagd te zijn, had hij aan zijnen zoon een open briefje gegeven, in het Fransch gesteld (welke taal de jongeling niet verstond) en van dezen inhoud: »Ik weet, dat men het er op gezet heeft, in mijn persoon een voorbeeld te stellen, mij tegen mijne beste vrienden te hooren, mij te pijnigen, daarna mij te overtuigen van tegenstrijdigheden en onwaarheden, en dan op allerlei spitsvondigheden een onteerend vonnis te gronden. Dit toch is noodig om mijne gevangenneming te vergoelijken. Ten einde dat alles te ontgaan, wil ik mij langs den kortsten weg tot God begeven. Tegen eenen doode valt geen vonnis van verbeurdverklaring van goederen [4]."

LEDENBERGS zelfmoord.

[1] G. BRANDT, *Hist. v. de Rechtspleg.* enz. bl. 4—6.

[2] DE GROOT, *Verantw.* bl. 141.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 29 Sept. 1618.

[4] UYTENBOGAERT *Kerk. Hist.* bl. 1005—1007. CARLETON, II, p. 342. Deze meldt (bl. 341), dat men dat briefje voor het werk der Fransche Gezanten hield. De wijze, op welke CARLETON (p. 326, 327) LEDENBERGS uiteinde bericht, getuigt weder (om niets ergers te zeggen) van zijnen wansmaak.

1618—1621.

Van deze rampzalige gebeurtenis deden VAN LEEUWEN en SYLLA dadelijk verslag in de Staten-Generaal. Zij verklaarden, dat zijne bekentenissen (hoezeer onderling in strijd) zoodanig waren, dat hij, naar hun bevinden, verscheidene misdaden van gekwetste majesteit bleek begaan te hebben, die behoorden gestraft te worden aan lijf en goed, anderen ten voorbeeld, »gelijk nader zou zijn gebleken, als hij zich niet, uit bewustheid van schuld, had omgebracht." In deze verklaring maken de fiskalen gewag van verscheidene misdaden van gekwetste majesteit, door LEDENBERG beleden, terwijl toch al wat hij beleden heeft, wel in zijn vonnis uitgedrukt zal staan. In dit vonnis nu vindt men niets anders dan een verhaal van hetgeen tot handhaving der vrije beschikking op het stuk der godsdienst tegen den dwang der Staten-Generaal door de Staten van *Utrecht* verricht was. Hiertoe had LEDENBERG, hun secretaris, zich bijzonder beijverd, doch niets gedaan, dan wat zij hem gelast of later genoegzaam voor goed erkend hadden. De fiskalen beroepen zich dan ook op hetgeen LEDENBERG nader *zou* beleden hebben, en zij veroorlooven zich uit zijnen zelfmoord de gevolgtrekking te maken dat hij zich zijner schuld bewust was. Zoo ontzagen zich rechterlijke ambtenaren niet, terwijl de lucht nog trilde van den door hen gezworen eed van *trouw*, hun heilig ambt te misbruiken om eenen doode te lasteren, tot wiens ontlasting niemand tegen hen kon optreden. Ten overvloede betoonden zij zich slechte zielkundigen: nimmer heeft eenig mensch uit bewustheid van schuld de handen aan zich zelven geslagen: maar wanneer de mensch zich het voorwerp acht van onlijdelijk onrecht, en dit wijt hetzij aan menschen hetzij aan God, dan schreeuwt zijn gemoed om wraak, en, buiten staat den tegenstander te vellen, werpt hij zijn eigen lijk, bezadigd na een wanhopig besluit, zijnen vervolger als voor den voet. — Na hunne mededeeling vraagden de fiskalen, wat de Staten besluiten zouden ten aanzien van het lijk. »Nademaal hier bewustheid van schuld bestond, vermits tegen hem geene dreigementen noch hardigheden van pijniging geschied waren," — alsof het niet de pijnlijkste van alle pijnigingen geweest ware, LEDENBERG in zulk eenen staat tegenover zijnen triomferenden vijand VAN LEEUWEN te plaatsen — zoo adviseerden zij, »dat men met het lijk zou behooren te handelen, gelijk gebruikelijk was naar rechte tegen andere lijken in zaken van gelijke natuur." De beslissing op deze vraag werd uitgesteld tot den volgenden dag. Toen verscheen de Heer VAN LOCKHORST, LEDENBERGS schoonzoon, ter Generaliteit, met het ernstig verzoek, dat het Hun Hoog Mogenden behagen mocht, uit aanmerking van zijns schoonvaders lange diensten, den lande bewezen, tegen zijn ligchaam niet naar de uiterste gestrengheid van rechte te laten handelen, waarvan de schande niet over het lijk, maar over de weduwe en de vier kinderen en hem, die dit verzoek deed, zelven komen zou, en derhalve zijnen betrekkingen het lijk ter begraving te laten afleveren. Tevens kwam er een schriftelijk verzoek van denzelfden inhoud van LEDENBERGS ZOON. Kon men, zoo hield dit schrijven verder in, bij de afwezigheid van zijne Excellentie niet dadelijk beslissen, zoo

Het besluit ten aanzien van zijn lijk.

mocht men iemand der vrienden van den overledene vergunnen, den Prins op reis op te zoeken, ten einde zijn goedvinden te dezen aanzien te vernemen. — De beslissing werd uitgesteld, maar verstaan, dat men het ligchaam voor bederf zou zien te bewaren. Werkelijk werd het lijk op kosten der weduwe en erfgenamen gebalsemd. Voor het overige besloten de Staten-Generaal, zich naar de strekking van het advies der fiskalen te gedragen, en de Staten van *Utrecht* te verzoeken: »alzoo LEDENBERG zich uit bewustheid van schuld had omgebracht, hetgeen een vergrijp was, hetwelk verbeurdverklaring van goederen verdiende, zijne goederen te laten inventariseren, tegen dat de zaak tegen hem beslist zou wezen." Den voorgaanden dag, onmiddellijk na den eed der fiskalen ontvangen te hebben, hadden zij besloten, een algemeenen Vasten- en Bededag uit te schrijven [1]. — Zij meenden op den rechten weg te zijn om God eene dienst te doen. — Bij LEDENBERGS vonnis, den 15den Mei 1619 geveld, veroordeelden en verordenden de Rechters het doode ligchaam, in de kist op een horde tot op de plaats van 't gerecht buiten *den Haag* gesleept en aldaar aan een galg opgehangen te worden, en verklaarden al zijne goederen verbeurd [2].

1618—1621.

In het begin der maand October werd HOGERBEETS op nieuw ondervraagd omtrent hetgeen te *Utrecht* daags vóór de afdanking tusschen de Hollandsche Gedeputeerden en OGLE voorgevallen was. Ook dit verhoor leverde natuurlijk niets op van eenig belang, en daarna liet men den achtbaren man negen volle weken zitten zonder hem verder te hooren, of iemand zelfs van zijne naaste betrekkingen, in weerwil van de dringendste aanzoeken, bij hem toe te laten [3].

H. DE GROOT in verzoeking gebracht om zijne partij te bezwaren.

De reeds geblekene zwakheid van HUGO DE GROOT bracht te weeg, dat men zich met de ijdele hoop streelde, hem tot verklaringen te verleiden, die, waar of valsch, een ernstig bezwaar tegen OLDENBARNEVELT zouden kunnen opleveren. Werkelijk schijnt hij tot zulk eene hoop reeds in de maand October eenigen grond gegeven te hebben. Ten minste schreef hem zijne voortreffelijke echtgenoot, den 19den dezer maand: »Een ding verwondert mij alleen, namelijk, dat er sommigen schijnen te willen zeggen, dat gij aan een van de Heren alleen zoudt gezegd hebben, iets groots te willen ontdekken, daar het Land veel aan gelegen zou zijn; maar dat gij eerst onder bescherming van

---

1 *Resol. Stat.-Gen.* 29, 30 Sept.; 22, 31 Oct. 1618.

2 Zie het vonnis bij TRIGLAND, *Kerk. Gesch. bl.* 1092—1096.

3 BRANDT, *t. a. pl.* bl. 6 en 7. *Resol. Stat.-Gen.* 15, 16, 22 Oct. In het eind der maand December verzochten HOGERBEETS betrekkingen op nieuw, tot hem toegelaten te worden, wegens zijne ongesteldheid »in zijne memorie, zoo het schijnt." Hoezeer de Staten oordeelden, dat die ongesteldheid niet zoo erg was, vergunden zij eindelijk, dat Dr. WITTENDAAL tot hem werd toegelaten, mits iemand, die Latijn verstond, hem verzelde. *Resol. Stat.-Gen.* 27, 29 Dec. 1618. CARLETON (III, p. 10) spreekt van een vlaag van waanzin, die sommigen voor voorgewend hielden.

1618—1621.

zijne Excellentie begeerdet genomen te zijn. Ik heb dat niet willen gelooven, gelijk ik ook nog niet doe: want ik houd het voor zeker, wat gij mij dikwijls gezegd hebt, dat gij geene geheimen wist, en zie geene reden waarom gij iemands bescherming noodig zoudt hebben. Daarom is er ook niemand, die dat gelooven wil. Evenwel heb ik u dit willen schrijven, opdat ik in staat zij, met meer grond zulke beweringen tegen te spreken. Laat mij door den brenger dezes een eenvoudig ja of neen weten [1]." Zoo herinnerde de fiere vrouw hem aan waarheid en plicht. Niettemin, nadat hij den derden November ondervraagd was over de bedoeling, met welke de waardgelders waren aangenomen, en de middelen, die waren aangewend om hunne afdanking te *Utrecht* te verhoeden, en toen VOOGT hem des anderen daags bij een bijzonder bezoek de zaak dus was komen voorstellen, alsof hij spoedig zou ontslagen worden, maar OLDENBARNEVELT wegens de van hem aan het licht komende booze stukken onfeilbaar verloren was, had dit bedrog op hem dezen invloed, dat hij zich waarlijk begon af te vragen, of niet de Advokaat met sommige handelingen eene verkeerde bedoeling kon gehad hebben. De hoop op terugkeer tot het vrije bedrijvige leven verblindde het helder verstand van den zwakken man; doch slechts voor een korten tijd. Weldra daarna kwam hij weder tot het inzicht, dat de meening, die hij van OLDENBARNEVELTS diepe staatkunde en opregte vaderlandsliefde gehad had, geene begoocheling was geweest: zijn geloof aan waarheid en eerlijkheid herleefde, en hij erkende het weefsel van leugen en list, waarin men hem wilde vangen. Daags na het bezoek van VOOGT kwam MANMAKER hem vriendelijk en vertrouwelijk spreken. Thans werd het er op toegelegd, hem door hoop op ontslag te verlokken tot eenige mededeeling, die geen geringer personen dan de Prinses weduwe van *Oranje* en Prins FREDERIK HENDRIK bezwaren moest. Tot den toeleg, die in MANMAKERS zinspelingen doorstraalde, leende DE GROOT zich niet [2]. Tot welke vermoedens echter de zich duidelijk verradende begeerte om FREDERIK HENDRIK in OLDENBARNEVELTS val mede te slepen aanleiding gaf, blijkt uit hetgeen de Fransche Gezanten aan hun Hof berichtten. De Vorsten uit de zijlinie, WILLEM LODEWIJK en ERNST CASIMIR, zoo schreven zij, hoopten uit de onmin tusschen de beide broeders, MAURITS en FREDERIK HENDRIK, stoffelijk voordeel te bejagen [3].

Gecommitteerden tot het verhoor der gevangenen door Holland benoemd.

Eerst den 9^{den} November hadden de Leden van de Staten van *Holland* van hunne lastgevers verlof bekomen om toe te stemmen in de benoeming van Gedeputeerden uit hunne Provincie, ten einde met de Gedeputeerden uit de Staten-Generaal getuigen te zijn van het verhoor der gevangenen. »Onverminderd en zonder prejudicie van de hoogheid en gerechtigheid van den Lande" werden benoemd de Heer VAN SWIETEN,

---

[1] BRANDT, *Hist. v. 't Leven v.* H. DE GROOT bl. 150. *Brieven van* M. V. REIGERSBERGH, bl. 4.

[2] BRANDT, *t. a. pl.* bl. 151—155. [3] OUVRÉ, p. 290.

J. F. C. Reckleben sculps.

uit de Edelen; MUYS VAN HOLY, wegens *Dordrecht*; REINIER PAUW, wegens *Amsterdam*, en ALBRECHT BRUININK, wegens *Enkhuizen*. Bovendien werd in plaats van den fiskaal KINSCHOT, die den Advokaat in maagschap bestond, Mr. ANTHONIS DUIK, griffier van het Hof van *Holland*, een van OLDENBARNEVELTS grootste vijanden en bestemd om hem in zijne waardigheid op te volgen, aangewezen om met de twee andere fiskalen, VAN LEEUWEN en SYLLA, de gevangenen te verhooren. De benoemden kregen in last, na afloop van het verhoor, aan de Staten verslag van den staat van zaken te doen, ten einde alsdan, nadat de adviezen der Hoven ingewonnen zouden zijn, zoodanige beschikkingen mochten genomen worden, als waarbij de bevoegde rechtsmacht erkend bleef. Doch het moest nog blijken, of de genoemde Heren zich de taak lieten welgevallen, en nog eenige dagen bleef de zaak slepende, derwijze, dat men bij de Staten-Generaal ongeduldig begon te worden. Den 13den November werd bij de Generaliteit mededeeling gedaan, hoe groote opspraak het bij de gemeente veroorzaakte, dat er in de zaak der gevangenen verder niets werd uitgericht, en hoe hieruit werd afgeleid, dat men tegen hen niets te zeggen had, noch hun iets kon te last leggen. Dit was te veel, en dadelijk werden de Hollandsche Gedeputeerden verzocht, zich naar de vergadering der Staten hunner Provincie te begeven, om te bewerken, dat van de benoeming van Gecommitteerden tot het verhoor behoorlijk werk gemaakt werd. Aan dit verzoek werd gehoor gegeven, en nu werd de griffier DUIK, die vooral zwarigheid maakte, ter vergadering der Staten van *Holland* bescheiden. Hij verzocht met aanvoering van vele redenen van de hem opgedragen taak verschoond te worden; doch men liet hem niet los; men drong hem »de gemeene zaak ten beste en ten dienste der Provincie" zich de benoeming te laten welgevallen, en hoewel hij nog geen volkomen toestemmend antwoord gaf, gingen de Gedeputeerden ter Generaliteit henen met de boodschap, dat en de griffier DUIK en de andere benoemden de taak op zich zouden nemen. Den volgenden dag liet men DUIKS verontschuldigingen evenmin gelden, en eindelijk bekwam de benoeming van al de tot die taak gecommitteerde Heren den 19den November haar beslag met het opstellen eener acte, door de Staten-Generaal te verleenen en werkelijk verleend, waarbij Hun Hoog Mogenden hen, zoowel als de tot denzelfden last gecommitteerde Leden der Generaliteit zelven, tegen alle blaam waarborgden, welke hun wegens deze zaak mocht aangewreven worden [1]. Reeds den 15den was DUIK bij het eerste eigenlijke verhoor van OLDENBARNEVELT werkzaam. Toen werd de Advokaat blootshoofds aan het einde van de tafel, waaraan de Heren gezeten waren, op een gemeen stoeltje zonder leuning nedergezet. In dezen staat verloor hij de bewustheid van zijne waardigheid niet. Hij gaf zelf den Secretaris POTS, toen deze de gewisselde woorden ging aanteekenen, zijnen naam, titel en qualiteit in de pen, als om te kennen te geven, dat hij

1618—1621.

Verhooren van den Advokaat.

[1] *Resol. Holl.* 9, 13, 14, 17 Nov. 1618. *Resol. Stat.-Gen.* 12, 13, 14, 17, 19 Nov. 1618.

1618—1621. niet wettig was afgezet en nog dezelfde man was, onder wiens bewind de Republiek groot geworden was. Zonder af te wachten, dat men het woord tot hem richtte, verzocht hij den lastbrief der Heren te mogen zien, aangezien zij zijne gewone rechters niet waren. Men vond zwarigheid, zonder ruggespraak met de Staten-Generaal, aan dit verzoek te voldoen, en daarop verklarende geen vertraging te willen veroorzaken, sprak hij eene rede uit als tot inleiding van de plechtigheid. Hun Hoog Mogenden, leden der Staten-Generaal en der Staten van *Holland* en *West-Friesland*, Zijne Excellentie en Zijne Genade, Gouverneurs der Provinciën, en allen, wien zulks aanging, wilde hij ootmoedig verzocht hebben, wel te willen gelooven, dat wat hij zeggen zou, tot voorstand en verdediging strekte van het recht en het wettig gezag der Staten van *Holland* en *West-Friesland*. Niemand eerbiedigde meer dan hij, het gezag der Staten-Generaal: immers had hij de eer, als Gedeputeerde van de Provincie *Holland* in de laatste een en dertig jaren nagenoeg onafgebroken, en tien jaren vroeger meermalen, hunne vergadering te hebben bijgewoond. In dien tijd had hij groote en menigvuldige zwarigheden met zeer grooten arbeid, moeiten en gevaren, zoo binnen *den Haag* als daarbuiten, bij dag, dikwijls bij nacht, door Gods genade, meest tot der Landen voordeel, helpen overwinnen. — En na deze kalme getuigenis, aan zijn karakter gegeven, had men den treurigen moed het verhoor te beginnen. Tot den laatsten November toe werd het voortgezet, meestal vóór en na den middag van denzelfden dag, om in de maand Maart van het volgende jaar van den 7den tot den 19den dier maand door de Rechters zelven hervat te worden. Alleen de vermoeijenis van het ongemakkelijk zitten werd hem bespaard, doordien men toeliet, dat hij zich van eenen leuningstoel en stoof bediende; maar het ingespannen spreken veroorzaakte, dat hij steeds uiterst vermoeid van de zittingen terugkwam, den indruk daar gelaten, dien de geheele zaak op hem maken moest [1]. Den 22sten December wendden zijne betrekkingen zich tot de Staten-Generaal met het ootmoedig verzoek, dat zij, lettende op zijnen hoogen ouderdom en zwakheid, bewogen zouden gelieven te worden met goedertierenheid en Christelijk mededoogen, en hem vergunnen mochten in zijn huis verpleegd te worden onder voldoenden waarborg, dat hij zich ten allen tijde weder in verzekerde bewaring zou begeven. Ook deze bede echter was te vergeefsch [2]. — Wat den inhoud van het verhoor betreft, aangezien, zoo iemands leven, dan het zijne, een openbaar leven was geweest, en in het staatkundige gemeenlijk niets minder geheim is, dan de zoogenaamde geheime bemoeijingen, zoo was men genoodzaakt, trots de blaam der grootste onnoozelheid, hem naar zaken te vragen, waaromtrent

---

[1] BRANDT, *Rechtspleg.* bl. 18. *Verhooren*, bl. 7, 8. CARLETON, II, p. 362.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 22 Dec. 1618.

geene onzekerheid hoegenaamd kon bestaan, en, waar men eenige daad van den Advokaat ter sprake bracht om tegen hem eenig bewijs van schuld te bekomen, was die daad doorgaans zoo onberispelijk, dat hij schuldig zou geweest zijn, bijaldien hij niet gedaan had wat men hem als schuld wilde aanrekenen. Zoo ongerijmd waren de verdenkingen, van welke de vragen getuigden, dat, hadden zij eenigen grond gehad, OLDENBARNEVELTS leven eene aaneenschakeling zou hebben moeten wezen van pogingen om weder af te breken, wat hij zelf met zooveel genie als krachtsinspanning had opgebouwd. In één woord, de rechters zaten daar niet alleen als oneerbiedige kinderen tegenover eenen vader, maar ook als schoolknapen tegenover een lankmoedig meester. Want OLDENBARNEVELTS antwoorden waren steeds welwillend, en, waar zijn geheugen hem in kleinigheden niet verlegen liet, afdoende. Niemand bezwaarde hij in zijne getuigenissen. Zelfs tegen de Predikanten, die hem een vijand Gods en een vervolger der Kerk genoemd hadden, straalde geene bitterheid in zijne woorden door; den Prins vooral, die zich aan zoo menig onbezonnen woord had doen kennen, spaarde hij gestadig, en steeds gewaagde hij van hem in de beleefdste termen. Men mag zeggen, dat zijn belang medebracht hen, die thans alles vermochten en zijn leven in handen hadden, te ontzien; maar de hartstocht laat zich immers om zich zelven te bevredigen zelfs door geen doodsgevaar afschrikken. Daarentegen kwam geen woord van te groote ootmoedigheid of wekelijkheid over zijne lippen, en evenmin vrome bijbeltaal, die in zijnen mond slechts beschuldigend voor zijne vervolgers zou geweest zijn, of als eene bedekte schuldbelijdenis zou zijn verstaan geworden. Slechts éénmaal schiet zijn gemoed vol. Het was toen men hem de vraag deed, »of hij niet eens op eenen tijd aan zijnen zaakgelastigde VAN DER VEECKEN de som van 14,000 gulden in dubbele Spaansche pistoletten betaald had." Voor deze vraag, die men herhaalde, nadat de Advokaat reeds in het breede den oorsprong en de bestemming der sommen, welke hij van tijd tot tijd aan VAN DER VEECKEN overmaakte, vermeld had, bestond geenerlei aanleiding dan de domme laster der schotschriften tegen den Advokaat uitgekomen. De vorm alleen reeds verried het uitstrooisel als een verzinsel: immers behoefde de omkoopprijs, omdat hij uit *Spanje* kwam, juist niet in Spaansch geld betaald te wezen. Of kon geen Nederlander, zonder zich verdacht te maken, zulk geld uitgeven? Toen derhalve, na verklaard te hebben niet te kunnen zeggen, in welke munt hij juist altijd zijnen zaakgelastige betaald had, maar wel, waarvan de penningen, die hij hem betaalde, afkomstig waren, verzocht hij, dat de Heren hem niet verder zouden vragen. En daarop werd het verhoor afgebroken. Den volgenden dag, tot een nadere verantwoording op dit stuk overgaande, betuigde hij, uit zulke vragen te bemerken, dat zijne vijanden zich niet tevreden stelden met hunne leugenachtige en eerroovende schotschriften zijn hart zeer en wee gedaan en het gekwetst te hebben, maar dat zij het ook zochten te breken, waarvoor hij God Almachtig bad hem genadig te bewaren en Zijn rechtvaardig oordeel over hem

1618—
1621.

1618—1621. en hen te gebruiken. — En toch waren de rechters, moet het heeten, wreed of bot genoeg om op het eind van het verhoor van dien dag hem alsnog de vraag te doen: waarom hij gisteren verzocht had, dat men hem niet nader zou willen vragen op het stuk van de Spaansche pistoletten. Nu evenwel was de gevangene zijn gevoel weder volkomen meester, en hij antwoordde, dat hij den Heren zoo duidelijk bescheid meende gegeven te hebben, dat zij zich daarmede voldaan konden rekenen [1]. Wel was de geheele plechtigheid eene marteling voor den geest des grooten mans! Zijn ligchaam pijnigde men niet. Graaf WILLEM LODEWIJK, wiens opstoken almede den Advokaat in den kerker gebracht had, ontried dit later uitdrukkelijk [2]; maar de ziel, wier pijn meer foltert, dan ijzers en banden het ligchaam doen, zijne ziel moet vreeselijk geleden hebben bij dien dagelijks herhaalden triomf van onverstand en ondankbaarheid. God spaarde daaronder wonderbaar het leven en de zwakke krachten van den man, die twaalf jaren te voren, zoo als BUZANVAL schreef, reeds wonderlijk moede en mat was [3]: de dood op het schavot was de eer, die zijn martelaarschap verdiende. Immers kan de schande, die het onrecht den onschuldige aandoet, hem niet anders dan tot eer verstrekken. En was het niet uitnemend eervol voor OLDENBARNEVELT, dat de rechters hem alleen voor alles aansprakelijk stelden? Hadden zij een oogenblik aan de Staten willen denken, de nietigheid van hun bedrijf had hun zelven in het gezicht moeten springen: de Staten van *Holland* toch hadden alles wat de beklaagde gedaan had, telkens uitdrukkelijk op hunne verantwoording genomen. Dus was hun vragen een onophoudelijk: Neen! niet de Staten, maar *gij*, *gij*: *gij* zijt de spil geweest van het ontzaggelijk raderwerk; *gij* hebt de Republiek in zooveel belangen gemengd; *gij* hebt voorgezeten in hare vergaderingen; *gij* zijt de eerste staatsman van *Europa* geweest. — Een koning had men niet anders kunnen verhooren, dan hem [4].

---

[1] *Verhooren*, bl. 124—134. [2] *Archiv. de la Maison d'Orange*, S. II, T. II, p. 566.

[3] Zie den brief bij UYTENBOGAERT, *Kerk. Hist.* bl. 513.

[4] Op bl. 81 van de *Verhooren* leest men de vraag: »Of hij niet voorgeslagen heeft, dat men hier in den *Haag* eenige personen behoorde van 't bedde te halen en zonder form van proces een voet te korten, en welke die personen waren?" OLDENBARNEVELTS antwoord is, dat hij hiervan in het allerminste niet gesproken, noch ook ooit gehoord had. Evenwel zegt TRIGLAND (*Kerk. Gesch.* bl. 908), dat OLDENBARNEVELT de meerderheid der Staten en de Hoven van justitie onder de hand had zoeken te bewegen, om op de in die vraag vermelde wijze een voorbeeld te stellen, en hij noemt vier namen. Dit echter maakt de zaak niet waarschijnlijker: want was eenmaal zulk een gerucht verspreid, dan waren de namen er licht bij gevonden: immers die vier personen waren als belhamels der Haagsche scheuring van zelve aangewezen. En dat wij hier werkelijk met een verzinsel te doen hebben, blijkt uit de tegenstrijdigheid, die er tusschen de lezing van TRIGLAND en die van OLDENBARNEVELTS ondervragers bestaat: dezen spreken van eene terechtstelling

De Fransche Gezanten bleven de gramstorige getuigen van alles wat er ten aanzien der gevangenen geschiedde. Alles liep zamen om hen in eene kwade luim te houden, en zoo weinig vertrouwden zij den goeden wil der Nederlanders ten hunnen aanzien, dat zij, toen een oorlogschip, hetwelk op kosten van de Fransche Regering te *Texel* gebouwd was, bij het van stapel loopen reddeloos was omgeslagen, vermoedden, dat dit

1618—1621. Houding der Fransche Gezanten, en betrekkingen met *Frankrijk*.

zonder form van proces: bewijs genoeg, dat zij zich op de getuigenis van geen enkel lid der Hoven van justitie konden beroepen, die toch volgens TRIGLAND met de zaak gemoeid waren. Geen wonder, dat de scheurmakers aan hunne partij iets in den mond legden, wat zij best gevoelden dat deze begeren moest, zoo zij even fel en wreed was, als zij zelven waren. Hoe nu de Contraremonstranten over de wenschelijkheid van geweldige maatregelen tegen de Remonstranten oordeelden, blijkt uit het gezegde van MALDERÉ (zie hiervoor, D. III. St. II. bl. 744). De rechters hebben het niet anders begrepen: immers kwamen zij op de zaak niet terug, noch reppen daarvan een woord in hun vonnis. — Maar éene onverantwoordelijke daad, heeft men gezegd, had OLDENBARNEVELT toch op zijn geweten: zijne doodstraf, heet het, was eene openbaring der goddelijke Nemesis wegens de terechtstelling van DE PESCARENGIS en de zijnen (zie hiervoor, D. III. St. I. bl. 314—318). Maar hoe kunnen Nederlanders een om wraak schreeuwenden gruwel zien in de krachtige onderdrukking van een verraad, tegen hun land gepleegd? Had dan de Republiek in hare geboorte versmoord moeten worden, ter liefde van een vreemdeling, die op den weg was haar ten verderve te brengen? En waarom moest wederom alleen OLDENBARNEVELT eene daad misgelden, waarin Prins MAURITS mede gekend was geweest? Bovendien, wie hier van eene Nemesis spreekt, schijnt in OLDENBARNEVELTS schavotstraf eene schande te zien, terwijl zij voor dengene, die hier ware eer en grootheid duidelijk genoeg heeft leeren onderscheiden, niets minder was dan dat. Zoo weinig begrepen OLDENBARNEVELTS betrekkingen, dat het beter ware van dat geval te zwijgen, dat zij in een adres aan de Staten de terechtstelling van PESCARENGIS met de zijnen door de Leidsche Regering, als een bewijs aanvoeren, dat OLDENBARNEVELTS zaak niet voor de Generaliteit behoorde te dienen (BRANDT, *Rechtspl.* bl. 36). — De verhooren werden, zoowel als zelfs de acte van commissie voor de Heren, die met het voorloopig verhoor belast waren (*Resol. Stat.-Gen.* 19 Nov. 1618), geheim gehouden. Niet dan ter sluiks konden de gevangenen eenige aanteekeningen houden (BRANDT, *Rechtspleg. bl.* 18. *Hist. v. het leven en sterven v.* OLDENBARNEVELT, bl. 227, 237). Uit een gedenkschrift van HOGERBEETS, zijnen kinderen uit *Loevestein* toegezonden, en uit memoriën, door HUGO DE GROOT in de gevangenis te *'s Hage* gesteld, is het een en ander van de verhooren dier beide pensionarissen bekend. Uit deze bron putten G. BRANDT in de *Hist. van de Rechtspleging* enz., en K. BRANDT in het *Leven van* HUGO DE GROOT. OLDENBARNEVELT heeft geene gelegenheid gehad eenig zamenhangend bericht van de hem gedane vragen voor de nakomelingschap te bewaren. Maar juist van zijne verhooren is een afschrift van de hand van den Raadpensionaris JACOB GILLES (midden der 18de Eeuw) bewaard: het wordt op het Rijksarchief gevonden. Een verslag daarvan is medegedeeld door Prof. SIEGENBEEK (Haarl. 1849); maar in hun geheel zijn zij uitgegeven door het *Hist. Genootschap* te *Utrecht* (1849), naar de kopij berustende in de koninkl. biblioth. te *'s Hage.*

1618—1621. met opzet geschied was [1]. Aanvankelijk werd het antwoord op BOISSISES beklag wegens AERSSEN zeer ongunstig opgenomen. De Koning, die ten minste twee van de vier Fransche Godgeleerden, wier tegenwoordigheid men op de Synode wenschte, bij oogluiking had willen laten gaan, herriep deze vergunning op het ontvangen van dat antwoord [2]. Toch gaven de Staten de zaak niet op. Behalve alle andere pogingen, werd thans de Heer DE CHÂTILLON, de voormalige kolonel generaal der Fransche troepen in Nederlandsche dienst, en thans gouverneur van *Montpellier* en *Aigues-Mortes*, door de Staten in den arm genomen, terwijl zij hem door een pillegift, aan zijnen pas geboren zoon toegestaan, aan zich verplichtten [3]. Doch er bestond, gelijk AERSSEN zeer goed inzag, geen gevaar, dat het bondgenootschap van de zijde van *Frankrijk* zou worden opgezegd. Bij de oneenigheid, die telkens tusschen de Hoven van *Groot-Britannie* en *Frankrijk* dreigde uit te breken, en thans zoo ver ging, dat de Engelsche Regering haren Agent uit *Parijs* had teruggeroepen, was de voortduring der vriendschappelijke betrekking met de Vereenigde Provinciën voor *Frankrijk* minder dan ooit te versmaden [4]. Ook achtten de Fransche Gezanten in den *Haag* het niet beneden zich hun leedwezen te kennen te geven, dat men hen zoo scheen te veronachtzamen en zonder berichten liet. Hierop besloten de Staten een drietal leden hunner Vergadering te belasten met de taak, de Heren DU MAURIER en BOISSISE geregeld te bezoeken, ten einde zich met hen over de belangen der beide Staten te onderhouden [5]. Ja, hoe vast zij er op rekenden, dat bij *Frankrijk* thans het besef van het belang der vereeniging met *Nederland* weder levendig was, bleek hieruit, dat zij in dezen tijd de gelegenheid geschikt achtten om weder van de aflossing der achterstallige betaling van de Fransche regimenten te beginnen te reppen [6]. Een rechtstreeksch blijk van *Frankrijks* zucht tot vernieuwde toenadering en van hare vrees, dat de geruchten aangaande de verstoorde eensgezindheid tusschen haar en de Vereenigde Provinciën, hare vijanden stoutmoediger mochten maken, mag men hierin zien, dat de koning nu weder genoegen nam met AERSSENS zelfverdediging op BOISSISES beklag. In de berichten, waardoor LANGERAK dit ter kennis der Staten bracht, klaagde hij tevens over het ongunstig tafereel van den binnenlandschen toestand, in brieven uit *Holland* opgehangen, waardoor men, zoo schreef de Gezant, Zijne Majesteit afkerig van Hun Hoog Mogenden trachtte te maken. Zoo werd derhalve de bestaande verkoeling niet aan den waren staat van zaken, maar aan het opstoken van sommigen geweten. Tevens ried LANGERAK de afvaardiging aan van een buitengewoon Gezantschap naar *Parijs*, ten einde die berichten te ontzenuwen [7].

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 11, 13, 27 Oct.; 27 Nov. 1618.
[2] *Resol. Stat.-Gen.* 18, 19 Oct. 1618.
[3] *Resol. Stat.-Gen.* 3, 5 Nov. 1618.
[4] *Resol. Stat.-Gen.* 16 Nov. 1618.
[5] *Resol. Stat.-Gen.* 9, 12 Nov. 1618.
[6] *Resol. Stat.-Gen.* 16 Nov. 1618.
[7] *Resol. Stat.-Gen.* 27 Nov. 1618.

Blijk genoeg, dat de Fransche Regering op een in het oog loopend teeken van de vriendschappelijke betrekking der beide Staten gesteld was. Van hare zijde gaf die Regering een duidelijk bewijs, dat het haar ernst was het verkeer met dezen Staat niet te laten verflaauwen, door haren Gezanten alhier te gelasten, op eene plechtige wijze mededeeling te doen van de verloving van LODEWIJKS jongste zuster met den prins van *Savoye*. Het bondgenootschap tusschen twee Rijken, verklaarden zij bij deze gelegenheid, bracht mede, dat men elkander van tijd tot tijd belangrijke gebeurtenissen getrouwelijk mededeelde, en allerminst wilde zijne Majesteit dezen plicht verzuimen ten aanzien van de Staten-Generaal, die hij voor de eerste en voornaamste hield van al zijne bondgenooten. Het huwelijksaanzoek van *Savoyes* zijde was zijne Majesteit vooral ook aangenaam, omdat die verbindtenis overeenkomstig was met het belang van deze Landen, gelijkelijk bij den Koning en den Hertog van *Savoye* geliefd. Ten slotte vermaanden de Gezanten Hun Hoog Mogenden ernstig, zijne Majesteit desgelijks van alle belangrijke gebeurtenissen te verwittigen tot onderhouding van den welstand, de rust en den vrede der Christenheid en vooral der Kroon van *Frankrijk*. Hierop zou de Koning zich verlaten. — De Staten beantwoordden deze verklaringen op de hoffelijkste wijze [1]. 1618—1621.

Toch gaf het Fransche Hof de zaak van OLDENBARNEVELT niet op. Alleenlijk koos men tot bevordering van zijne belangen nog een anderen bemiddelaar in den persoon van CHÂTILLON, die onlangs een blijk van de goedgunstigheid der Staten had gekregen, en kans had meer gehoor dan BOISSISE bij Prins MAURITS te vinden. Met weerzin liet hij zich vinden tot deze taak. De Prins kwam hem met de betuiging te gemoet, dat hij *Frankrijk* altijd genegen geweest was en bleef: CHÂTILLON zelve was getuige geweest van de voorliefde, die hij altijd voor de Fransche troepen gehad had; verklaarde LODEWIJK eenmaal de oorlog aan *Spanje*, dan zou deze Vorst ondervinden, hoedanig een bondgenoot hij aan hem had. Zoo stopte de Prins hem den mond, als hij hem wilde doen gevoelen, dat het bondgenootschap met *Frankrijk* eene genadige behandeling van de gevangenen vorderde, en CHÂTILLON was spoedig eerder op de hand van OLDENBARNEVELTS vijanden, dan aan de zijde der Fransche Gezanten, die den Advokaat zoo hartelijk genegen waren. Hij hield veelvuldige bijeenkomsten in den nacht met AERSSEN, en van toen aan trachtte hij den nieuwen stap, dien de Gezanten gezind waren bij de Staten-Generaal ten voordeele der gevangenen te doen, ten minste te doen uitstellen, onder voorwendsel, dat de Koning eerst nader van den waren staat der gemoederen ingelicht moest worden. Wie hem van dien staat der gemoederen onderrichtte, was AERSSEN, en deze verkondigde met 's Prinsen anderen raadsman MARQUETTE, overal luide, dat de veiligheid van den Staat den dood der gevangenen vorderde [2]. Wilde hij zeggen, dat OLDENBARNEVELT als schuldig gestraft moest worden, indien hij zelve en zij die met CHÂTILLON komt herwaarts over.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 3 Dec. 1618. [2] OUVRÉ, p. 291, 292.

1618—1621.

hem in dezen tijd van 's Prinsen rade waren, niet onherstelbaar te schande gemaakt zouden worden, dan sprak hij volkomen de waarheid. AERSSEN was de man, die nu vooral OLDENBARNEVELTS bloed eischte: daarom wilden de Fransche Gezanten, in weerwil van de genadige aanneming zijner zelfverdediging aan het Fransche Hof, van geene verzoening met hem weten [1]. Doch dit schaadde hem weinig. Hij was thans de man, die alles vermocht. In dezen tijd gebeurde het, dat de Raad van State op aanraden van de Staten-Generaal officiëele gemeenschap hield met *die van den Rade van Zijne Excellentie*, en hun advies inwon [2]. Dus was er werkelijk een nieuwe macht in den Staat opgestaan, en dat AERSSEN en MARQUETTE tot *die van den Rade van Zijne Excellentie* behoorden, daaraan valt wel niet te twijfelen.

Nieuw vertoog der Fransche Gezanten.

Den 12^{den} December brachtten de Fransche Gezanten hun plan om de Staten-Generaal op nieuw over den toestand der gevangenen te onderhouden, ten uitvoer. Had niet MAURITS zelve hen tot Hun Hoog Mogenden verwezen, als tot degenen, die hunne zaak in handen hadden [3]? De Prins en Graaf WILLEM LODEWIJK waren tegenwoordig. Voorzien van eenen nieuwen geloofsbrief van hunnen Meester, gedagteekend van het einde der vorige maand, verklaarden zij, in last te hebben voort te gaan met het bewijzen van de diensten, door het welzijn van den Staat dezer Landen vereischt, ofschoon hunne vroegere aanbiedingen niet zoo waren ontvangen, als *Frankrijks* vriendschappelijke bedoelingen verdienden. Kon men niet terugkomen op de verandering der Overheden in de verschillende steden van *Holland*, zoo moest men ten minste zorgen, dat deze zaak geene bron van nieuwe tweedracht werd: daartoe moesten de nieuwe Overheden zich billijk en welwillend gedragen jegens het volk, en gematigd jegens hen, die hadden moeten aftreden: anders zou de onstandvastige menigte reden hebben om de oude orde terug te wenschen, en de afgezette regeringsleden om in twijfel te trekken of de verandering wel in het belang van het algemeen geschied was. Zou de Synode vruchtbaar zijn tot herstel der eendracht, dan moest zij eenen vrijen en veiligen toegang verleenen voor allen, zonder onderscheid, en de gevoelens zonder vooringenomenheid laten onderzoeken: wie die hooge geheimenissen en schatten der goddelijke wijsheid zonder groote nederigheid en ootmoedigheid wilde doorgronden, zou te verder van de waarheid afwijken, naarmate hij ze stouter meende te kunnen bepalen. Ook over de gevangenen moesten zij, op huns Konings last, spreken: de eer van der Staten regering en de vrede hunner Provinciën eischten volstrekt, dat hun goed en kort recht geschiedde. Zij waren van de gruwelijkst mogelijke misdaden beschuldigd: van verraad tegen hun vaderland, van verstandhouding met den vijand, van gewapend verzet tegen het wettig

---

1 *Resol. Stat.-Gen.* 1 Dec. 1618.

2 *Resol. Stat.-Gen.* 26 Nov. 1618.

3 OUVRÉ, p. 291, 292.

Bewind. Stonden zij aan zulke laaghartige overtredingen waarlijk schuldig, dan ried de Koning de gestrengheid der wetten op hen toe te passen. Maar om hen van zulke gruwelen te overtuigen moest men op feiten kunnen wijzen, en het begrip van landverraad niet door allerlei gevolgtrekkingen uitstrekken tot handelingen van gansch anderen aard. Verschillen omtrent regeringsbevoegdheid, naijver op macht en gezag, eerzucht, die den mensch licht verleidt tot aanmatigende daden, waren gewone verschijnselen in elken Staat; maar steeds waren zij door wijze Vorsten en vrije Republieken als vergefelijk, nimmer als misdaden van gekwetste majesteit aangemerkt. Van eenen man als OLDENBARNEVELT was het reeds vóór alle onderzoek moeijelijk te gelooven, dat hij zamengespannen zou hebben tot den ondergang van eenen Staat, wien hij voor de oogen van ingezetenen en vreemden, van Vorsten en volken, sints zoo vele jaren zulke uitstekende diensten had bewezen. Zoo voldingend waren de blijken van zijne eerlijkheid en trouw, dat zij alle vermoedens van verraad en trouweloosheid uitsloten. Doch nu hij voor het gerecht geroepen was, moest voor het gerecht de waarheid blijken. Daartoe moesten zij onpartijdige rechters over hem stellen. Zoo zouden zij door een billijk oordeel aan de geheele wereld toonen, dat zij de taak waardig waren, tot welke God hen geroepen had: het bestuur van dezen Staat. Sloegen de Staten na dezen goeden raad des Konings den weg der gestrengheid in, zoo zou wel zijner Majesteit de roem en de voldoening verzekerd blijven, dat hij zich ten hunnen aanzien van den plicht van een waar vriend had gekweten, maar niettemin zou hij zich grievend beleedigd rekenen, en de onderlinge vriendschap zou er aanmerkelijk bij lijden [1]. 1618—1621.

Het is belangrijk na te gaan, hoe de Staten op deze taal der billijkheid en waarheid antwoordden. Immers, zoo zij niet afzien wilden van het opzet om de gevangenen, en in de eerste plaats OLDENBARNEVELT, als schuldig te brandmerken, schenen zij door dit vertoog gedwongen, om voor de ergste mate van dubbelzinnigheid niet terug te deinzen. De Griffier van de Staten kreeg in last de rede der Fransche Gezanten »op te sluiten en geheim te houden." Men begreep, dat het gevaarlijk zijn kon, zulke waarheden ruchtbaar te maken. In de verlegenheid, in welke men zich bevond, was het beste middel om een beroep te doen op de bekwaamheid van AERSSEN, die zeker al zijn talent te hulp zou roepen om ook thans den slag af te weren. Voorzeker met dit doel besloot men het vertoog aan Zijne Excellentie mede te deelen en met hem te beramen, hoe het stuk te beantwoorden. Nu kon de Prins het stellen van een antwoord aan *die van zijnen Rade* opdragen, en werkelijk belastte hij AERSSEN met die taak. Dat de redevoering hem geen genoegen deed, spreekt wel van zelf: hij zeide tot CHÂTILLON, dat zij uit kwaden wil voortkwam. Hij had in zooverre gelijk, als het den Gezanten werkelijk aan den wil ontbrak om OLDENBARNEVELT dus te laten bejegenen en die han-

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 12 Dec. 1618.

1618—1621. delwijze nog rechtvaardig te heeten bovendien; maar dit van hen te verlangen was het onmogelijke gevergd. Spoedig echter kwam het antwoord niet tot stand. Eene volle week verliep er voor het vatbaar was om aan de Fransche Gezanten te worden medegedeeld. Eerst werd het oorspronkelijke ontwerp aan de Staten van *Holland* tot nader onderzoek toevertrouwd, om als het vastgesteld zou zijn, weder aan den Prins te worden medegedeeld. Toen werd het op nieuw in beraadslaging gebracht, maar nog niet goedgekeurd. Integendeel, er werd eene Commissie benoemd, bestaande uit de vier krachtigste bestrijders der gevallen Regering in de Staten-Generaal, de Heren VOOGT, PAUW, MUYS en MANMAKER, om het oorspronkelijke en een gewijzigd ontwerp in nadere overweging te nemen en den uitslag hunner overweging aan den Prins en Graaf WILLEM LODEWIJK mede te deelen. Van dezen last kweten zij zich en de beide Stadhouders maakten er alstoen nog aanmerkingen op. Dus kwam het stuk op nieuw in de vergadering der Staten-Generaal ter tafel, en eerst den 19den was het gereed [1]. Maar nu was het dan ook een waar meesterstuk in zijne soort. Het was den Staten, zoo luidde het, oneindig leed, zich het verwijt gedaan te zien, dat zij de diensten, hun bij deze gelegenheid door zijne Majesteit aangeboden, niet naar den eisch van 's Konings vriendschap hadden aangenomen. Zij betreurden dit te meer, omdat zij niet konden nagaan, waarop deze klacht gegrond was. — De oprechtheid dezer betuiging kon den maatstaf leveren van de waarheid van hetgeen volgen zou. — In dank namen zij den raad tot eendracht aan, hun gegeven: hun streven had geen ander doel. Ook was men niet dan na rijp beraad tot de verandering van eenige Regenten overgegaan, waarvan misschien buiten af, meer ophef gemaakt was, dan de geheele zaak verdiende. — Dit was van den aanvang aan de manier geweest om *Frankrijks* bemoeijingen af te wijzen. — Het middel der verandering van de Wethouderschappen was zonder moeite, geweld of gevaar van bloedstorting toegepast. Thans was het openbaar gezag verzekerd, en volkomen hersteld was de eendracht en veiligheid tegenover het Buitenland, welke eenige eeren partijzuchtige geesten, indien men langer geduld met hen gehad had, grootelijks in de waagschaal zouden gesteld hebben tot reddeloozen ondergang der weldenkenden en tot ondienst van zijne Majesteit. Aan de wetten, rechten en policie der Steden had men daarbij niet geroerd: alleen had men eenige personen ter zij gezet, door wier toedoen de partijschap zoo ver was gedreven, dat men altaar tegen altaar had opgericht. De nieuw aangestelden waren mannen, zoo wel bevoegd, zoo vertrouwd en vaderlandslievend, dat zij zonder twijfel de genegenheid des volks zouden winnen. Reeds bleek dit in verscheidene steden, waar de bescherming thans aan onschuldigen verleend zoo zeer tegen de vroegere vervolging afstak, dat men de orde met genoegen hersteld zag, en al de leden van den Staat zamenwerkten om de vorige bitterheden te doen vergeten

Antwoord der Staten op hun Vertoog.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 13, 15, 17, 18, 19 Dec. 1618.

en zich tot den plicht der gehoorzaamheid te voegen door vrijwillige erkentenis van hunne Meerderen. — En dit verzekerde men, terwijl men op de rust in de steden zoo weinig vertrouwde, dat men den Engelschen Gezant eenige weken te voren verklaard had, »bij deze gelegenheid van tijd en zaken" niets dat eenigermate de vrije nering kon verkorten aan de Vroedschappen te durven voorstellen, uit vrees voor onlusten onder de gemeente" [1]. En deze vrees was niet ongegrond: immers dat *Engeland* de zaak der visscherij (want deze gold het) weder opvatte, nu OLDENBARNEVELT in den kerker zat, gaf wel aanleiding om hun, die hem ten val gebracht hadden, verwijtend toe te voegen, dat JACOBUS zulks niet zou ondernomen hebben, had OLDENBARNEVELT nog aan het roer gestaan. Te opmerkelijker is het dat in dit staatsstuk met zulk een vertrouwen van de herstelde eendracht gesproken wordt, daar het was opgesteld onder de oogen van denzelfden WILLEM LODEWIJK, die in deze dagen aan CARLETON klaagde over het weinig gezag, dat de nieuwe Overheden van de verschillende Hollandsche steden bij het volk hadden, »hetwelk zij genoodzaakt waren door garnizoenen in bedwang te houden [2]." — Ware evenwel, zoo luidde het antwoord verder, ware eenige tegenstand tegen de regeringsverandering geboden, zoo zouden de Staten gerekend hebben op de middelen, die de ondersteuning van zijne Majesteit hun verleende. Door Gods goedheid was echter deze hulp niet vereischt geweest en alles intijds en zonder opspraak beklonken. — Alsof men te kennen wilde geven, dat de Koning en zijne Gezanten nog van geluk mochten spreken, dat de Fransche troepen niet tot geweldige maatregelen tegen de vorige Regering gebruikt waren. — Wat de Synode aanging, hare bijeenroeping was steeds gedwarsboomd geworden door het drijven van een klein aantal personen, die tegen alle rede en orde van regering, hunne roeping misbruikende, de pogingen, bij het Buitenland gedaan, om de medewerking van uitheemsche godgeleerden te bekomen, verijdeld hadden. Thans nu door de goedheid Gods en het beleid en de behendigheid van den Prins van *Oranje* de uitwendige veiligheid aan den Staat hergeven was, hadden zij al hunne zorgen aan de geestelijke belangen gewijd. De Synode was naar behooren vrij en aan geene voorwaarde gebonden, dan alleen deze, dat zij slechts Gods eer, de rust der gewetens en de zuiverheid der leer zou bedoelen. Door Gods heilige genade zou de uitslag der handelingen van de aangevangen Kerkelijke Vergadering, te oordeelen naar de uitnemende vroomheid en geleerdheid der mannen, die ze zamenstelden, den Koning voldoen, de rust hunner Republiek verzekeren en de aanleggers der bewuste staatspartij beschamen. 's Konings raad met betrekking tot de gevangenen hadden de Staten, dus heette het ten laatste, mede goed opgenomen. Zij zouden hun kort en goed recht doen en hen zacht behandelen, zoo zij niet met de vijanden tot den ondergang van den Staat hadden zamengespannen. Maar nog hadden zij te veel te doen gehad om de noodige veiligheid aan 1618—1621.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 20, 22 Oct. 1618.

[2] CARLETON, II, p. 394, 395.

1618—1621.

de Republiek te hergeven, welke zoo zeer geschokt was geworden door de stoutheid van hen, die het op verandering van de godsdienst, van het recht, van de grondwetten en van alle orde van staatsbestuur toegelegd hadden. Ja! zoo uitgebreid werd de zamenzwering bevonden, dat zij schier niets onbesmet gelaten had. Deswegens hadden zij eene zoo gewichtige rechtszaak niet willen overhaasten, en geen vorm verwaarloosd om het geding op te zetten, ten einde de gegrondheid der zaak hierna duidelijk te doen blijken. Deze vertraging zou den misdadigers echter geen nadeel doen, zoo zij gunstig van hun eigen onschuld dachten. Reeds was men zoo ver gevorderd, dat het vonnis spoedig gestreken zou kunnen worden, en was dit eenmaal geschied, zoo zouden al de bondgenooten en Zijne Majesteit in het bijzonder de rechtvaardigheid van dat vonnis erkennen, wanneer men beter omtrent den aard der zamenzwering ingelicht zou zijn. — Opmerkelijk is hier overal de hardheid en heftigheid, waarmede datgene als reeds uitgemaakt verondersteld wordt, waarvan de Fransche Gezanten bewijs gevorderd hadden, namelijk, dat de gevangenen misdadigers waren, en dat er werkelijk zamenzwering had plaats gehad. Zeker wanneer men zulke middelen niet schroomde te gebruiken, behoefde men op het ernstige woord der Gezanten, die hun op het geweten gedrukt hadden duchtige bewijzen te leveren, geen wederwoord schuldig te blijven. — Ten slotte verklaarden de Staten, dat zij zich steeds op zachtheid en goedertierenheid toeleggen zouden, zoo zeer als de plicht des rechts en het behoud van hunnen Staat het maar eenigzins zouden toelaten. De Koning moest de lastige en ongegronde aanzoeken van eenige schuldige bijzondere personen of van hunne begunstigers niet boven de algemeene belangen stellen van de waardigheid en de veiligheid dezer Republiek; maar in zijn eigen belang en in dat van dezen Staat zich geheel op Hun Hoog Mogenden verlaten. Zij zouden het ten aanzien van het Binnenland met zoo veel billijkheid en zachtheid weten aan te leggen, dat de gehoorzaamheid der onderdanen geëvenredigd zou zijn aan de rechtmatigheid van hun gezag, en met zooveel beleid en omzichtigheid ten aanzien van het Buitenland, dat Zijne Majesteit geen reden hebben zou om aan hunne trouwe nakoming van de verplichtingen van het bondgenootschap te twijfelen. — Deze laatste zinsnede was wegens de vrij stellige verbindtenis, die ze inhield, wel geschikt den Koning neder te zetten.

Onderzoek naar de verrichtingen der Commissie, in 1615 naar *Leeuwarden* gezonden.

Misten de Staten nog altijd geldige bewijzen voor de schuld van de gevangenen, het ontbrak hun niet aan de zucht om ze langs alle wegen op te sporen. De Commissie, in de laatste dagen van het jaar 1615 naar *Leeuwarden* gezonden [1], zou wellicht stof tot beschuldiging geven. Zoo werd dan ook het rapport, door de Commissarissen ingeleverd, opgezocht, en ziet, het was niet te vinden. Dadelijk werd de Raadsheer BERKHOUT, die mede naar *Leeuwarden* geweest was, voor de Staten-Generaal bescheiden en hem

[1] Zie hiervoor D. III. St. II. bl. 664—668.

dat rapport afgevraagd. Hij verklaarde geen rapport geteekend te hebben en verwees naar de instructie hem en zijnen medegecommitteerden naar *Leeuwarden* medegegeven, den brief door hen vandaar geschreven, en hun mondeling verslag. Van dit mondeling verslag was aanteekening gehouden; maar juist deze aanteekening, bij de geheime stukken weggelegd, was verdwenen. Nu werd besloten, dat zij die met het verhoor der gevangenen belast waren, op deze zaak zouden letten [1]. Dit intusschen was eene week geleden reeds geschied, en op de vragen aan OLDENBARNEVELT gedaan, waarom hij altijd verhinderd had, dat het bewuste rapport aan de Gedeputeerden uit *Friesland* werd medegedeeld, en waar het thans gebleven was, had hij toen geantwoord, dat het wel wezen mocht, dat hij met andere leden der Generaliteit niet goed gevonden had, dat aan de handeling te *Leeuwarden*, als van eene »verloren commissie", veel ruchtbaarheid gegeven werd: in andere dergelijke gevallen was men meermalen zoo te werk gegaan: waar voor het overige het rapport gebleven was, wist hij zich niet te herinneren [2]. — De poging, door de Staten-Generaal te *Leeuwarden* aangewend, was mislukt: dit erkende men: wat wilden die Friesche Heren nu meer? stof tot nieuwe verbittering opsporen? Dit was niet raadzaam, en daarom werd het rapport verdonkerd. Tot bezwaar der Commissie en harer Lastgevers kon de inhoud van het verloren stuk nimmer strekken, of de Staten-Generaal moesten nu ook, niet alleen wat op last der Staten van *Holland*, maar ook wat op hun eigen last geschied was, als misdaad gaan veroordeelen. In weerwil van den wenk der Staten, kwamen dan ook zelfs de rechters van OLDENBARNEVELT niet op het verdwijnen van het rapport terug.

1618—1621.

Doch zoo ergens, dan te *Utrecht*, meende men, waren de gewenschte bescheiden tegen de gevangenen te bekomen. Reeds was daar alles onderzocht en menig verhoor afgenomen. Toch geloofde men nog niet alles gedaan te hebben, en den 15den December werden de Heren VOOGT, VAN SWIETEN, GOCKINGA, DUIK en POTS door de Staten-Generaal gecommitteerd om zich te begeven naar *Utrecht* en elders, waar zij zulks noodig zouden vinden, ten einde tot het verhoor over te gaan van al zulke personen, hetzij in of buiten de Regering, als zij dienstig bevinden zouden [3]. Te *Utrecht* onderzochten zij bepaaldelijk den persoon van NICOLAAS VAN BERK, eenen man, die in 1611 na de onlusten van het vorige jaar uit het Lid der Geëligeerden ontslagen, en na de afdanking der waardgelders burgemeester geworden was. Dezen begeerde men tegen OLDENBARNEVELT eene getuigenis te ontlokken, dat in allen gevalle ruim zoozeer tegen BERK zelven als tegen den Advokaat zou pleiten. Immers hoe kon men wegens het met BERK gesprokene in OLDENBARNEVELT schuld willen vinden, en BERK zelven vrijlaten? Doch zoo naauw nam men het niet, ja, openlijk noemden de rechters mannen,

Verhoor van burgemeester BERK te *Utrecht*.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 29 Nov. 1 Dec. 1618. [2] *Verhooren*, bl. 95, 96.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 15 Dec. 1618.

1618— 1621. zooals TORENVLIET, burgemeester van *Leiden*, medeplichtigen van de gevangenen, terwijl zij, bijaldien zij dit waren, niet op vrije voeten hadden behooren te blijven, maar op de bank der beschuldigden te zitten. — Burgemeester BERK was onder de hand mede gemoeid geweest met de eerste geheime openingen over het sluiten van een Bestand met *Spanje*, en was zelfs onder degenen, die in *Spanjes* geschenken gedeeld hadden, hoezeer naar zijn begeren niet ruim genoeg [1]. In dien tijd had hij met den Advokaat meer dan één onderhoud gehad, en zoo deze hem toen gezegd heeft, dat het beste middel om uit den oorlog te komen, was — onder het Huis van *Bourgondië* weder te keren, zoo was daarmede volstrekt niet gezegd, dat men dit middel moest aangrijpen. Integendeel er volgde uit, dat, daar het onmogelijk was dit middel te baat te te nemen, men zich met een minder zeker middel moest behelpen. Dus kon OLDENBARNEVELT naar waarheid met de meeste kracht voor zijne Rechters getuigen, dat de verraderlijke zin, dien BERK in die woorden, welke hij hem toeschreef, leggen wilde, niet in hem had kunnen opkomen [2]. Het verhoor, waartoe men Burgemeester BERK in de maand December onder den eed nam, leverde niets nieuws op. Immers waren de rechters op dit punt niets wijzer, dan men bij het voorloopig onderzoek geweest was [3], en betreffende hetgeen hij toen tegen UYTENBOGAERT getuigde, was hij door dezen reeds in een brief, een paar maanden te voren aan den Prins geschreven, van even onzinnigen als boosaardigen laster overtuigd [4]. En evenwel kwelden de rechters den Advokaat zoo hardnekkig met het ophalen van die bekentenis van BERK! Er moest uit volgen, dat OLDENBARNEVELT het land aan *Spanje* had willen overgeven. Maar was het dan niet nu ten minste bekend, dat *Engelands* Koning slechts daarom zoo ijverig tot zijnen val had medegewerkt, omdat hij in hem een hinderpaal tegen zijne naar *Spanje* overhellende staatkunde vond? En had men zich niet nog onlangs de goedkeuring door den Koning

---

[1] UYTENBOGAERT. *Leven* enz. bl. 234 (Uitg. 1645).

[2] *Verhooren*, bl. 234—237 te vergel. met bl. 179, 180, en met WAGENAAR X, bl. 349 en 350. BERK getuigde ook, dat de Advokaat gewaagd had van de zekerheid der gunst, die de handlangers tot eene onderwerping aan *Spanje* bij deze Mogendheid vinden zouden. Heeft OLDENBARNEVELT zoo iets gezegd, dan zal het te pas gekomen zijn op het een of ander gezegde van BERK. Had deze, bij voorbeeld, gezegd, dat hij zich OLDENBARNEVELTS tegenstand tegen een terugkeren onder het Huis van *Bourgondië* zeer goed kon verklaren uit de omstandigheid, dat hij geen genade van die Vorsten te hôpen had, dan kan de Advokaat daarop gezegd hebben: neen, dit is mijn beweegreden niet: ik maak mij sterk, dat, wilde ik stappen ten voordeele van *Spanje* doen, ik niet alleen genade maar loon zou kunnen bekomen. Zóó en niet anders kan OLDENBARNEVELT gesproken hebben. Maar hoe gruwelijk boos was dan het verdraaijen zijner woorden!

[3] Zie *Verhooren*, bl. 179—181.

[4] Zie dien brief in UYTENBOGAERTS *Leven* enz. bl. 219—238. Verg. voorts WAGENAAR X, bl. 350—352.

J. F. C. Reckleben sculps.

van *Denemarken* aan de omwenteling geschonken, laten aanleunen [1], eene goedkeuring, die men niet kon toegeven zonder OLDENBARNEVELT als den man te erkennen, die, ten spijt van den Koning van *Denemarken*, het Noorden tegen *Spanje* verbonden en krijgsvaardig gemaakt had. Ongelukkige rechters, die veroordeeld waren tot de wanhopige poging om het onware waar te maken! 1618—1621.

Nog een flaauwe hoop bezielde de vervolgers van OLDENBARNEVELT en zijne lotgenooten, dat zij achter een geheim zouden komen, waardoor hunne eer geschandvlekt kon worden. Er bevond zich sedert de maand September in *den Haag* een zekere GODFRIED BOOT. Deze persoon was te voren beambte bij de konvooijen te *Gorkum* geweest. Wegens zijn slecht gedrag uit dezen post ontzet, had hij op eene andere manier fortuin willen maken en van de Aartshertogen geld weten te bekomen door voor te geven, dat hij het hier te lande in hun belang zou besteden. Dit werd ontdekt, hij werd in hechtenis genomen, en het zou hem zijn hoofd gekost hebben, zoo OLDENBARNEVELT niet ingezien had, dat hij meer dwaas dan gevaarlijk was. Zoo was hij vrij gekomen, en hij had zich naar *Brandenburg* begeven. Hier had hij zich door groote beloften gehoor bij de Raadsheren van den Keurvorst weten te verschaffen; doch weldra had men hem als iemand van niet de minste beteekenis zijns weegs laten gaan. Thans rekende hij in JACOBUS van *Engeland* juist den man te vinden om het slachtoffer van zijne plompe bedriegerij te worden, en waarlijk hij vergiste zich niet. JACOBUS nam hem in den arm, en droeg hem allerlei geheime diensten op, van dien aard dat zij het licht niet zien mochten. Bepaaldelijk schijnt hij de taak op zich genomen te hebben om 's Konings verlangen door te drijven, dat de Hollanders zich rekkelijk zouden betoonen op het stuk der haringvisscherij op de Schotsche kust. Met zulk eenen last toegerust, had hij van te voren reeds met snoevende bewoordingen zijne komst te *'s Hage* aangekondigd, en zich, aldaar aangekomen, dadelijk bij den Ambassadeur CARLETON aangemeld. Maar daar zijne rekening als gewezen konvooimeester nog niet zuiver was, en CARLETON voorzeker niet gesteld was op zulk eenen dubbelzinnigen medehelper en ambtgenoot, zoo zetten de Staten van *Holland* hem weldra gevangen. Nu vleide men zich met de hoop, dat uit hem iets ten laste der gevangenen te halen zou zijn. Werkelijk meende men te weten, dat hij een vertrouweling van HOGERBEETS en de overbrenger geweest was van brieven, tusschen UYTENBOGAERT en den Audiencier der Aartshertogen, VERREYCKEN, gewisseld. Thans was het slechts CARLETONS zorg, dat de rechter bij het onderzoek de eer van zijne Groot-Britannische Majesteit niet al te zeer aan de kaak mocht stellen. Doch de Gezant kon gerust zijn, want wat hij ten nadeele van de zaak der gevangenen aan het licht scheen te zullen brengen, viel sterk tegen. »Wat men nu," schrijft CARLETON in Januarij 1619, »wat men nu zegt van zijne verstandhouding met

GODFRIED BOOT gevangen genomen en betreffende zijne verstandhouding met de gevangenen gehoord.

[1] CARLETON, II, p. 357, 358.

1618—1621.

HOGERBEETS en UYTENBOGAERT, dit heeft niet veel te beduiden: ofschoon het schijnt, dat hij zijn best gedaan heeft om van dien kant iets uit te richten, dat zijn mannen van een te goed hoofd om op zijn hoofd te vertrouwen [1]."

Dus kon DU MAURIER op het einde der maand December met recht naar *Parijs* schrijven. »Niets lekt er ten nadeele der gevangenen uit." Hij voegt er bij: »Dit begint vele monden te doen mompelen, die reeds open gaan met zoo veel vrijpostigheid, dat het niet te gelooven is. Reeds voordat de gevangenen veroordeeld zijn, is men besloten hen te onteeren, want van nu aan verzint men, welken naam men hun geven zal, te weten, dien van verstoorders der openbare rust: men vernieuwt de klacht van den wolf uit de fabel tegen het schaap. Later zal men de straf des doods in die van eeuwigdurende gevangenis kunnen veranderen." — »Wij," laat hij later volgen, »hebben thans niets te doen dan te zwijgen; maar het zou gevaarlijk zijn voor onze Regering alle betrekking af te breken en alzoo een nieuw voorwendsel te geven aan de misnoegden in *Frankrijk*. Reeds hoor ik zeggen, dat dit hun doel is [2]." Dus had AERSSEN den hagchelijken toestand van *Frankrijk* juist ingezien en te recht begrepen, dat de Fransche Regering zich deswegens ongestraft zou laten beleedigen. De Ambassadeurs ontveinsden hunne verontwaardiging over de hoofdzaak, en slechts van bijzaken maakten zij gebruik om aan hun noode bedwongen ongenoegen lucht te geven. Zoo was er sints lang een rechtsgeschil hangende tusschen *Frankrijk* en de Republiek. Driehonderd kisten suiker waren door Fransche zeeroovers buit gemaakt op Portugesche onderdanen. Deze suikers waren door verkoop naar *Amsterdam* gekomen, maar hier door Amsterdamsche kooplieden als hun eigendom erkend en in beslag genomen. De zaak was voor het Hof van *Holland* gebracht. Zekere VILLEQUIER, als gemachtigde van eenige kooplieden uit *Rouen*, eischte de opheffing van het beslag, en de Fransche Gezanten vorderden, dat de zaak dienen zou voor het Parlement in *Frankrijk*. Niettemin hielden de Staten van *Holland* vol, dat de zaak voor hun Hof behoorde, en op het meermalen herhaalde aanzoek der Ambassadeurs werd eindelijk volgens besluit van den 15den December geantwoord, dat Hun Hoog Mogenden het er voor hielden, dat het 's Konings verlangen niet zijn kon, hen te dwingen, de belangen en rechten hunner onderdanen te veronachtzamen: anders zou hunne betrekking tegenover *Frankrijk* wegens de van den Koning ontvangen weldaden ongunstiger zijn, dan die van andere souvereine Vorsten en Staten tegenover dat Rijk [3]. Dit mocht stoute taal heeten, en terwijl DU MAURIER

De hagchelijke toestand van *Frankrijk* maakt de Fransche Gezanten te *'s Hage* voorzichtig.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 10 Jan. 1619. CARLETON, II, p. 396, 397—399, 400, 401, 402—404. III, p. 9, 10.

[2] OUVRÉ, p. 294.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 4, 15 Dec. 1618. *Resol. Stat. v. Holl.* 10 Nov. 1618.

DANIEL DE HARTAING
HEER VAN MARQUETTE.

1618—1621.

en BOISSISE het antwoord op hunne voorspraak voor de gevangenen aannamen, »zonder het minste gelaat van ongenoegen te toonen," ontveinsden zij hunne verregaande ontevredenheid niet over het antwoord, op hunnen eisch betreffende dat rechtsgeschil bekomen. Wilden Hun Hoog Mogenden zoo voortgaan, zeiden zij, dan zou Zijne Majesteit eene gansch andere meening van hen opvatten, dan hunne betuigingen schenen mede te brengen [1]. Toch kregen de Gezanten uit *Parijs* den last om tot het laatste toe voor de gevangenen tusschen beiden te treden. »Het is louter liefde en menschelijkheid," zeide BOISSISE [2]. Daar een hooge of bittere toon hunne eigenliefde voldoening gegeven, maar hunne beschermelingen voorzeker geschaad zou hebben, zoo moesten zij bij hunne voorspraak steeds een bescheidenen toon bewaren, en hoeveel moest hun dit kosten, daar men nu ook door openbare eer en voordeel, aan AERSSEN geschonken, *Frankrijk* in het aangezicht scheen te willen slaan. De hebzuchtige aanzoeken van dezen man om schadevergoeding voor hetgeen hij, bij zijn gezantschap in *Frankrijk*, in vergelijking met de bezoldiging, welke LANGERAK genoot, beweerde te kort gekomen te zijn, werden eerst na OLDENBARNEVELTS val met een gunstigen uitslag bekroond. Hij verkreeg uit dien hoofde de som van 12000 gulden [3]. Dat hij bovendien naar de eene of andere waardigheid in de Provincie *Holland* dong, bleek weldra na dit tijdstip hieruit, dat hij zich door de Staten van dit Gewest brieven van naturalisatie liet verleenen [4]. Den 19den Januarij 1619, toen de Staten van *Holland* weder bijeengekomen waren, na den 17den November gescheiden te zijn, werd den griffier der Staten door den Heer VAN BREDERODE uit naam der Edelen aangezegd, dat de Heren DANIËL DE HARTAING, Heer van MARQUETTE enz., en FRANÇOIS VAN AERSSEN, Heer van *Sommelsdijk*, ambachtsheer van *Ooltjesplaat*, enz. beschreven zouden worden om nevens de Heren Edelen ter vergadering te verschijnen en aanstaanden maandag den eed te doen en zitting te nemen. Werkelijk deden deze Heren den 21sten daaraanvolgende den eed in handen van BREDERODE.

AERSSEN door de Staten-Generaal bevoordeeld en door den Prins in het Lid der Edelen van de Staten van *Holland* gedrongen.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 20 Dec. 1618. In een ding, het is waar, gaven de Staten *Frankrijk* toe. Het was in de zaak van PAUL DE LA RAVOYRE. Deze Franschman, gewezen Karthuizer monnik, had sints lang een proces met de Fransche Karthuizers. De Staten hadden hem in hunne bescherming genomen en dit drie jaren lang volgehouden in weerwil van menigen brief des Konings, die de zaak der Karthuizers voorstond, en ondanks herhaalde voorstellingen, door DU MAURIER in hunne vergadering gedaan. Thans na OLDENBARNEVELTS val, nu de Gezanten zoo verstoord waren, gaf men RAVOYRE hun als een prooi over. Slechts voorzag men in de veiligheid van zijnen persoon, ja, de Staten van *Holland* gaven hem eene gift in geld, en de Staten-Generaal verleenden hem, met toestemming van den Prins, een dubbel soldatentraktement. Zie *Resol. Stat.-Gen.* 29 Nov. 5, 19 Dec. 1618. CARLETON, II, p. 348, 349. III, p. 10. *Resol. Holl.* 3 Nov. 1618.

[2] OUVRÉ, p. 295. [3] *Resol. Stat.-Gen.* 13 Dec. 1618. 3 Jan. 1619.

[4] *Resol. Stat. v. Holl.* 18 Oct. 1618.

1618—1621. MARQUETTE, Luitenant Generaal van de Cavallerie, de vertrouweling van den Prins en door dezen reeds meermalen in belangrijke zaken gebruikt, heette dus naar zeker heerlijk goed in *Henegouwen*, welks naam hij, door aankoop eigenaar van de Heerlijkheid *Heemskerk* geworden, in 1612 met bewilliging der Staten, op dit goed in *Holland* had overgedragen. Hij was tegelijk met FRANÇOIS VAN AERSSEN in *Holland* genaturaliseerd. De verkiezing der beide vreemde Heren (AERSSENS vader was uit *Brabant* afkomstig en hij zelf eerst sedert kort door aankoop Heer van *Sommelsdijk* enz. geworden), was niet zonder bezwaar in het werk gegaan. Den 17^{den} Januarij 1619 had de Prins de Edelen bij zich ontboden om hun mede te deelen, dat MARQUETTE en SOMMELSDIJK naar de eer dongen van nevens de Edelen ter Statenvergadering beschreven te worden. Hij ondersteunde dit hun aanzoek en gaf den Edelen tijd tot den volgenden dag om zich deswegens te beraden. Toen het de verkiezing van MARQUETTE gold, staakten de stemmen; maar voor SOMMELSDIJK waren slechts 6 stemmen, de 8 overige verklaarden zich tegen hem. Toen de Prins deze uitkomst der stemming vernam, toonde hij zijn hooggaand ongenoegen: de Edelen hadden het er altijd op toegelegd de godsdienst te veranderen en hem het land uit te jagen (in deze bewoordingen kleedde hij gewoonlijk zijn oordeel in over de staatkunde van OLDENBARNEVELT, door de Edelen steeds aangehangen). Dit kon niet zoo blijven, en, hoe ongaarne ook, hij zou gebruik moeten maken van de machtiging, hem bij de acte der Staten van *Holland* verleend, en de verandering tot op het Lid der Edelen uitstrekken [1]. Deze uitval van den Prins had ten gevolge, dat thans eene stem bij de zes voor SOMMELSDIJK gewonnen werd. Drie van de vijf in October nieuw gekozen leden, te weten VAN ZWIETEN, RAAPHORST en KROONENBURG, bleven zich met MATHENESSE, OBDAM, SCHAGEN en WARMOND tegen hem verklaren: den Prins hierin te wille te zijn, streed, docht hun, tegen hunnen eed en tegen de privilegiën zoo van het Land als van hunne Orde. Nu gaf de Prins ronduit te kennen, dat hij of tot het eigenmachtig vermeerderen van het aantal der Edelen of tot de uitzetting van eenigen uit hun midden zou overgaan. Daar de Edelen hierop van hunne zijde geenen stap konden of wilden doen, zoo deed de Prins hen den 19^{den} in de vergaderzaal der Staten bijeenkomen, en in tegenwoordigheid van Graaf WILLEM LODEWIJK verklaarde hij hun thans, dat hij het doel, hetwelk hij in de steden door verandering der Magistraat had bereikt, ten aanzien van de Edelen had meenen te kunnen treffen door het versterken van hun aantal: zij hadden hem in dank af te nemen, dat hij niet sommigen hunner had ontzet: wilden zij hem alsnog dien stap besparen, dan hadden zij MARQUETTE en SOMMELSDIJK toe te laten, en spoedig ook: hij zou even in zijne kamer gaan om den uitslag hunner beraadslaging af te wachten: wel wilde hij hun eene schriftelijke verklaring verleenen,

[1] De Prins bedoelde de acte van 16 Nov. 1618, waarbij aan zijn goedvinden was overgelaten, nog meer voorziening tot nadere verzekerdheid van den Lande te doen. Zie hiervoor bl. 71.

dat het thans gebeurde hun voor de toekomst niet tot nadeel zou strekken. — Dit mocht dwang heeten. Waarlijk *Holland* werd nu op nieuw in hare aanzienlijkste vertegenwoordigers wel diep vernederd en als onder den voet van haren veldheer vertreden! *Spanje* werd gewroken: want waarom trad de Prins dus op? Alleen opdat de eer en het leven niet mochten gered worden van den eenigen man, in wiens wijsheid *Europa* een bolwerk gevonden had tegen *Spanjes* tirannij en die de geestelijke tirannij had willen weren, waarnaar de Gereformeerden, na het verlies van hunnen oorspronkelijken geloofsmoed, weder als naar het plechtanker der Kerk uitzagen. Immers was het den Prins te doen om den tegenstand te breken, dien de Edelen, zoo als het zich liet aanzien, bieden zouden tegen het voorstel om de rechtspraak over de gevangenen aan de Staten van *Holland* te onttrekken en aan de Staten-Generaal over te laten. — Doch wat deden de Edelen op die gebiedende vermaning van den Prins? Drie van de zeven stemmen sloegen om. Die van SCHAGEN, van ZWIETEN en van KROONENBURG. VAN ZWIETEN gaf tot zijn veranderd gevoelen den wellicht ridderlijken, maar door het Hollandsch hart van ouds gewraakten grond op, dat der Prinsen begeerten bevelen zijn. OBDAM sprak edeler: zijn goed en bloed was ten dienste van zijn Excellentie, maar tegen zijn eed en geweten handelen kon hij niet. Nu waren MARQUETTE en SOMMELSDIJK toegelaten. Eene acte, het is waar, van zoogenaamde *non-prejudicie* werd opgesteld en door den Prins mede onderteekend. Daarbij verklaren de Edelen, dat MARQUETTE en SOMMELSDIJK, als vreemdelingen, niet hadden mogen verkoren worden in een Collegie, waartoe alleen geboren Hollanders, van oude adellijke en ridderlijke Hollandsche stammen, in het bezit van heerlijke stamgoederen in het Land gelegen, beschreven konden worden; op de ernstige begeerte van den Prins, heette het verder, hadden zij hen niettemin toegelaten; maar thans verbonden zij zich jegens elkander op hun adellijk woord, eer en trouw, voor zich en hunne nakomelingen, hunne aloude rechten voortaan stiptelijk in acht te nemen, zonder er rechtstreeks of van ter zijde inbreuk op te laten maken [1]. Deze acte echter staafde veeleer de inbreuk op het recht der Hollandsche Ridderschap geschied, dan dat zij ze goed maakte. 1618—1621.

Utrechts Adel was evenmin gespaard, ja nog erger behandeld, daar de Prins hier werkelijk datgene had uitgevoerd, waarmede hij de Hollandsche Edelen dreigde, en verscheidene Heren uit het Lid der Geëligeerden en uit de Ridderschap had afgezet. De versterking der Ridderschap met zeven nieuwe leden [2] had de partij van OLDENBARNEVELT in de Staten van *Utrecht* nog niet genoeg onschadelijk gemaakt. De erkende

[1] Zie WAGENAAR, X, bl. 332—339. Deze Schrijver heeft hier gebruik gemaakt van een hem in handschrift toegankelijk *Verbaal* van ANDRIES DE WITH, die in deze zaak als onderhandelaar tusschen den Prins en de Edelen optrad.

[2] Zie hiervoor D. III. St. II. bl. 835.

1618— 1621.

vrienden en medestanders van LEDENBERG zelfs had men nog niet durven verwijderen, en luide verhieven zich thans de stemmen van de aanzienlijksten in die Vergadering, zonen van die edellieden, welke de ongenade van den Graaf van LEICESTER hadden moeten verduren. Zij schroomden niet, pogingen aan te wenden om de meerderheid te doen omslaan, en alzoo te weeg te brengen, dat hunne Provincie ophield gedwee aan den leidband te gaan van de partij, welke in de Generaliteit den boventoon had. De mogelijkheid van dezen tegenstand moest in dit tijdsgewricht worden afgesneden, en de Prins begaf zich in de tweede week van Januarij (1619) naar *Utrecht*. Uit het Lid der Geëligeerden ontsloeg hij de Heren Mr. JOHAN DE GOIJER, kanunnik en thesorier van St. Marie, en JOHAN VAN GROVESTIJN, kanunnik ten Dom; uit de Ridderschap JUSTUS VAN RIJZENBURG, Heer van *Rijzenburg*; WILLEM BOR VAN AMERONGEN, Heer van *Zandenburg;* ADOLF VAN DE WALL, Heer van *Moersbergen*, en FREDERIK VAN BAEXEN, Heer van *Koningsvrij*. Voor dit bedrijf liet hij zich door de Staten van *Utrecht* bedanken, ja, hem werd den 9den Januarij eene naar den eisch gezegelde en geteekende acte verleend, waarbij deze Vergadering al wat hij verricht had, goedkeurde. Den 12den Januarij was hij weder te *'s Hage* terug. Naarmate intusschen de afdanking van mannen, wier waardigheid op geboorterecht en op de vrije keuze van een souverein Collegie gegrond was, meer opspraak verwekte, moest de daad van den Prins door de Staten-Generaal te schitterender gerechtvaardigd worden. Hiertoe bleven zij niet in gebreke, en in de merkwaardige acte van *aveu* en *ratificatie*, den Prins wegens het door hem toen te *Utrecht* verrichte verleend, stortten de woordvoerders der Generaliteit eens recht hun hart uit: van lieverlede had men zich tot rechtvaardiging der ongewettigde maatregelen een keur van woorden en zegswijzen eigen gemaakt: geen wonder dat men thans de gelegenheid te baat nam, om eene proeve van den nu eerst volkomen gevestigden spreekvorm te leveren. Dit geschiedde in de genoemde acte. »In aanmerking genomen hebbende," zeggen daarin de Staten-Generaal, »dat eenigen tijd herwaarts eenige eer- en partijzuchtige personen, de macht en het gezag, waarin zij gesteld waren, misbruikende, eenen weg zijn ingeslagen, ten hoogste nadeelig en verderfelijk voor den welstand der Vereenigde Provinciën, daar zij, met zeer grooten schijn van een buitengemeen kwaad opzet tegen den Staat van den Lande en de oprechte ware Christelijke Godsdienst, alle listen en allerlei praktijken hadden aangewend en in het werk gesteld en onder verscheidene schoonschijnende voorwendsels, zoo in de Kerke Gods als in den regeringsvorm (onder welken God de Heer Almachtig met verwondering van al de wereld deze landen zoo heerlijk gezegend heeft), het vuur van oneenigheid en tweedracht gestookt, allerlei wantrouwen tusschen de Provinciën gezaaid en schadelijke nieuwigheden ingevoerd hadden, de grondslagen der Regering ondermijnende en al hunne daden dus inrichtende, dat daaruit niet anders dan gevaarlijke uitersten stonden te wachten, waardoor men reddeloos in eene openbare partijschap geraakt, de Unie en

De Prins ontslaat verscheidene Grooten uit het eerste en het tweede Lid der Staten van *Utrecht*.

De Staten-Generaal bekrachtigen dit bedrijf.

de Vereenigde Provinciën gescheurd en hare macht gebroken zou zijn geworden, en den vijand voet zou gegeven zijn om in het eind zoowel die van de eene als van de andere partij te overrompelen, en de landen onder eene eeuwige slavernij te brengen, bijaldien de voornoemde kwade toeleg door Hun Hoog Mogenden en Zijn Vorstelijke Doorluchtigheid, met moed en beleid, tot voorkoming van de klaarblijkelijke omverwerping en volstrekten ondergang van den Staat van den Lande niet gestuit geworden ware; — dat alzoo zijne Vorstelijke Doorluchtigheid door hoogdringenden nood gedwongen is geweest de voornoemde personen te *Utrecht*, zich begunstigers van de voorzegde bedrijven en partijschappen betoonende, te ontslaan, — zoo verklaren Hun Hoog Mogenden na rijp beraad, dat al wat door zijne Vorstelijke Doorluchtigheid gedaan is, tot welstand strekt van den Staat, welke de hoogste wet is, mitsgaders tot rust, goede orde en verzekerdheid van den Lande, en voortspruit uit gelijke liefde en trouw, als waardoor Zijne Vorstelijke Doorluchtigheid te voren tot welstand van den Staat en tot handhaving van de ware oprechte Christelijke Religie is bewogen geweest, en zich zoo loffelijk, vromelijk en getrouwelijk, zoowel in tegen- als in voorspoed ten dienste van den Lande heeft gekweten. Diensvolgens hebben Hun Hoog Mogenden het aan de voornoemde personen gegeven ontslag eenstemmig goedgekeurd en bekrachtigd, zijne Vorstelijke Doorluchtigheid ten hoogste voor zijne moeite bedankende en ernstig verzoekende, dat het hem gelieve zoo voort te gaan en te doen wat nog verder tot genezing, rust en verzekering van den Staat dezer Landen vereischt zou mogen worden, en daaraan toe te brengen al wat van zijn gezag en hooge ambten afhangt. Zij zijn bereid hem daarin ter zijde te staan, gelastende en bevelende een iegelijk, wien zulks eenigzins mag aangaan, zich daar naar te gedragen, vermits men voor de dienst van den Lande en den welstand der Kerke Gods zulks bevindt te behooren" [1]. — Met deze acte zag de Prins, wien men hier en in andere stukken, omstreeks dezen tijd opgesteld, den titel van Vorstelijke Doorluchtigheid of Genade gaf, alsof die van *Excellentie* niet meer voldeed, zich een waarlijk volstrekte macht toevertrouwd. Voor het overige is het opmerkelijk, dat de Staten van den zegen Gods, tot verbazing der geheele wereld aan Nederland geschonken, gewagen moeten in een stuk, dat den Staat voorstelt als op den rand van den ondergang gebracht, en dat alzoo dezelfde man hier als zamenzweerder tegen zijn land gebrandmerkt wordt, die onmiskenbaar in Gods hand het voornaamste werktuig tot dien zegen geweest was. Dit is eene volstrekte tegenstrijdigheid. Ook was de voorstelling onwaar. Menschelijke bekrompenheid, trouwens een noodwendig element in het zamenstel der gebeurtenissen, zag gevaar, waar het niet bestond. Maar dat men gevaar zag, was een feit, dat niet zonder gevaar wederstaan kon worden. De omwenteling was de noodzakelijke inwilliging aan den volks-

1618—1621.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 12, 15, 23 Jan. 1619.

1618—1621.

waan, die een bondgenoot vond in de hartstochten der bewindhebbers. Maar door deze tijdelijke inwilliging zou de verdere toepassing van OLDENBARNEVELTS staatkunde mogelijk gemaakt worden. Zijne vijanden zouden verrichten, wat hij zelf en zijn vrienden niet meer verrichten konden. Maar had OLDENBARNEVELT die bekrompenheid niet moeten erkennen en ontzien? Neen! De waarlijk edele man moet handelen in het ongekrenkt geloof, dat de waarheid het op de dwaling winnen zal. Voor dit geloof moet hij zelfs zijn leven veil hebben, en dan zijne zaak overlaten aan God, die alleen onbeperkt is in de keuze zijner middelen, en wien het vrij staat zijn doel met tegenstrijdige werktuigen te bereiken. —

De Fransche Gezanten vleijen zich nog met eenige hoop, dat hunne voorspraak voor de gevangenen gehoor zal vinden.

Moest de Prins tot zulke geweldige maatregelen de toevlucht nemen, ten einde de veroordeeling van de staatsgevangenen te verzekeren, dan is hiermede genoegzaam bewezen, dat hunne zaak een tijd lang alles behalve hopeloos gestaan had. Geen wonder dus, dat de Fransche Gezanten het tijdstip gunstig achtten om nogmaals voor hen tusschen te treden. Zij hielden het er voor, dat *Holland* zich onwillig zou betoonen om de rechtspraak aan de Generaliteit af te staan, en dat zoo het geheele geding zou kunnen gestuit worden. »Misschien," schrijft de Heer DE TEIGNEUX, die zich met zijnen vader BOISSISE te *'s Hage* ophield, »misschien kan deze strijd (of de rechters door de Generaliteit gesteld zouden worden al of niet) den loop van dit proces schorsen en geheel staken, en wellicht zullen zij zich gaarne van deze gelegenheid bedienen om den Vorsten geen ongenoegen te geven, die in deze zaak de een deze de ander gene partij gekozen hebben: zoo zouden zij hun gezag bewaren, terwijl zij, in alle geval, hetzij zij veroordeelden of vrijspraken, aan den schijn zouden bloot staan alsof zij voor invloed van buiten onderdeden [1]." Hij wil zeggen: veroordeelde men, zoo zou men schijnen aan *Engelands* inblazingen gehoor te geven; sprak men, daarentegen, vrij, zoo zou het heeten, dat men aan *Frankrijks* invloed toegaf: geen van beide nu was wenschelijk, en deed men noch het een noch het ander, maar maakte men een einde aan het geding, zoo was men van zelve uit de ongelegenheid gered. Doch hoe kon men zich zoo vleijen? Door het eerloos ontslag van die Utrechtsche Edellieden was men van de Staten-Generaal verzekerd, en door de versterking van de Hollandsche Edelen met de personen van MARQUETTE en SOMMELSDIJK was *Hollands* kracht voor goed gebroken. Immers, was hier de Adel geknakt, de Steden waren tot gehoorzame dienaressen der Generaliteit gemaakt. De oude Staten van *Holland* waren er niet meer, en CARLETON zelf ontveinst niet, dat de nieuwe Vergadering niet in ernst geacht kon worden echte Staten uit te maken, waar hij in een vertrouwelijk schrijven gewaagt van de Gedeputeerden der Steden, »die den naam van Staten van *Holland* aannamen [2]." Bovendien wat moesten de Fransche Gezanten voorzichtig zijn in hunne vertoogen, om toch

[1] OUVRÉ, p. 296. CARLETON, II, p. 400. [2] CARLETON, II, p. 311.

AERSSEN en de Generaliteit niet tot een stap van wraak tegen het Fransche Bewind te tergen! De burgeroorlog was in *Frankrijk* zoo goed als weder uitgebarsten. Vooral in *Béarn* lieten de Gereformeerden zich gelden. Daarbij kwam, dat de vrienden des vaderlands op nieuw, en gevaarlijker dan ooit, verdeeld dreigden te worden, daar zich rondom MARIA DE MEDICIS in hare gevangenis te *Blois* reeds weder een partij begon te vormen, die haar weldra in vrijheid zou stellen en die onder andere grieven de staatkunde des Konings in *Holland* veroordeelde, betuigende, dat geen goed Christen noch goed Franschman de zaak van den landverrader OLDENBARNEVELT kon voorstaan [1]. *La Rochelle* werd weder een gevaarlijk broeinest van opstand. De Gereformeerden in deze streek, opgezet door dweepzuchtige predikanten, en aan de eerzucht der *Rohans* ten speelbal verstrekkende, wilden van geene onderdanigheid aan de Kroon van *Frankrijk* weten. *Spanje* zou gaarne eene Republiek, in het bezit eener bijna onneembare vesting, eener schoone zeehaven en eener talrijke scheepsmacht, op de kust van *Frankrijk* gevestigd gezien hebben, al was zij dan ook door Calvinisten bevolkt: zoo aan *Frankrijk* slechts afbreuk geschiedde, was haar wensch bevredigd. En hoe de valsche staatkunde van JACOBUS met de Protestanten in dat deel van *Frankrijk* heulde, ja evenmin als de Fransche Calvinisten een bondgenootschap met *Spanje* zou ontzien hebben, was aan het Fransche Hof maar al te wel bekend: reeds was het diplomatiek verkeer met *Engeland* afgebroken [2], en dat JACOBUS nog altijd op verzwagering met *Spanje* bedacht was, dit was te *Parijs* evenmin een geheim, als te *'s Hage* [3]. Verklaarde in deze omstandigheden de Republiek der Vereenigde Nederlanden zich voor de Gereformeerde partij te *Rochelle*, of ondersteunde zij haar slechts met haar aanzien en hare wenschen, dan was *Frankrijk* verloren. Dus had de Fransche Regering weder meer dan ooit behoefte aan een blijk, haar van wege de Nederlandsche Republiek gegeven, dat zij steeds op de vriendschap en ondersteuning dezer voornaamste Protestantsche Mogendheid, des noods tegen hare wederspannige Protestantsche onderdanen, kon rekenen. Maar hoe op zoo iets te hopen, nu OLDENBARNEVELT, haar oude steun, gevallen, en de partij, die zijne staatkunde en de hulp, door hem aan *Frankrijk* verleend, zoo sterk gelaakt had, aan het bewind was gekomen? Alles hing op dit oogenblik af van AERSSEN. Hij was de man, die, alleen na het aftreden van den Advokaat, den waren staat van zaken, de rechten en kansen der partijen, het karakter der personen in *Frankrijk* kende. Den Prins werd in dezen tijd veel overgelaten; maar hij zou niet geweten hebben, wat aan te vangen, had hij

1618 – 1621.

AERSSEN heeft in dit tijdsgewricht het lot van *Frankrijk* in handen.

[1] OUVRÉ, p. 299. [2] Zie hiervoor bl. 92.

[3] Zoo goed wist men te *'s Hage*, dat JACOBUS voor zijnen zoon nog steeds naar de hand der Spaansche Prinses dong, dat men er zelfs over dacht de behandeling dezer zaak tot een punt der commissie van het Gezantschap, hetwelk naar *Engeland* stond te vertrekken, te maken (*Resol. Stat.-Gen.* 22 Nov. 1618).

1618—1621.

AERSSEN niet gehad. Dus was *Frankrijks* lot te *'s Hage* in de hand van *Frankrijks* vijand gesteld, en niemand wist dit beter dan AERSSEN zelf. Hij trotseerde de Fransche Gezanten in het openbaar. Hadden zich dezen reeds over zijne naturalisatie verstoord betoond [1], en ergerde zijne toelating tot het Lid der Edelen hen niet minder, hij telde dit voor niets: »De Ambassadeurs des Konings, zeide hij, zullen nog van geluk mogen spreken, als zij onder mijne handen komen," en Zijne Majesteit zelve, roemde hij, zou zich ten slotte nog beijveren, de Staten-Generaal aan te halen en alles goed te keuren wat zij verricht hadden [2]. Weldra bood zich voor AERSSEN de gelegenheid aan om te doen blijken, welk gebruik hij maken zou van de ontzettende macht, die de omstandigheden en zijne bekwaamheid hem in den schoot wierpen. In de eerste helft der maand Januarij kwam bij de Fransche Regering het besluit tot rijpheid om van de Republiek weder een vertoon te vergen, waarop zij zich zou kunnen beroepen ten bewijze, dat de Vereenigde Provinciën de woelingen der Calvinisten in *Rochelle* afkeurden. Het verlangen was bescheiden: ditmaal vraagde men slechts om één enkel Nederlandsch oorlogschip, dat voor het eiland *Ré* het anker zou laten vallen, en dat nog wel onder voorwendsel, dat het dienen moest om den zeeroovers het binnenloopen te *Rochelle* te beletten. Dit verzoek, door LANGERAK uit naam van het Fransche Bewind gedaan, werd aan den *Prins van Oranje* om advies medegedeeld, en alzoo hing de aanneming of verwerping van AERSSEN af. Maar AERSSEN was het sints lang met zich zelven eens, dat hij geene andere staatkunde, dan die van zijnen vijand OLDENBARNEVELT zou toepassen. Reeds was alles voorbereid om, zonder dat de zaak veel opspraak maakte, het verzoek van *Frankrijk* ingewilligd te krijgen. In het begin van December 1618 had JOACHIMI, in de vergadering der Staten-Generaal verslag gedaan van aanmerkelijke schade, door Fransche zeeroovers, binnen korten tijd, bepaaldelijk op de kust van *Braziliё*, aan onze zeevaarders aangedaan. Met klaarblijkelijke overdrijving beweerde hij, dat deze schade alles verre overtrof, wat de Barbarijsche zeeroovers onzen handel hadden aangedaan. Zoo dus de zending van dat schip heeten moest door het Fransche Bewind zelve tegen de Fransche zeeroovers te worden aangevraagd, meende men tegen de afkeuring van den Amsterdamschen handelstand gewaarborgd te zijn, bijaldien het schip werkelijk werd toegestaan, en dan zouden de Amsterdamsche kooplieden hunnen predikanten den mond wel snoeren [3]. De Staten-Generaal waren mede genoeg-

Het Fransch Bewind verzoekt de zending van een Nederlandsch oorlogschip naar het eiland *Ré*.

---

[1] CARLETON, II, p. 348. [2] OUVRÉ, p. 295, 296.

[3] Reeds in November hadden zich de Amsterdamsche kooplieden bij de Staten van *Holland* aangemeld, met verzoek dat met geweld van oorlogschepen aan de Fransche zeerooverij een eind gemaakt mocht worden. *Resol. Holl.* 10, 17 Nov. 1618. Den 15den Januarij na zijne terugkomst uit *Utrecht* om zijn advies gevraagd over de zending van een oorlogschip naar 't eiland *Ré*, antwoordde de Prins, dat hij vooraf met die van *Amsterdam* wenschte te spreken (*Resol. Stat.-Gen.* 15 Januarij

zaam bewerkt. Want toen LANGERAK het verzoek herhaalde, besloten zij de Fransche Gezanten over de afzending van dat oorlogschip naar *Ré* te raadplegen, en hun de klachten mede te deelen over de Fransche zeeroovers, opdat aan zulke geweldenarijen een einde mocht komen. Zoo was het antwoord den Franschen Gezanten in den mond gegeven, en hun aan het verstand gebracht, dat de Staten, nu het den naam zou hebben, dat het oorlogschip tot de zoo noodzakelijke bedwinging der zeerooverij zou strekken, geneigd waren het Fransch Bewind te ondersteunen [1]. Zoo gemakkelijk zou OLDENBARNEVELT eene dergelijke zaak er niet door gekregen hebben. Hoe veel tegenstand zou zich in de Staten-Generaal daartegen hebben opgedaan! Welke kreten zouden de predikanten hebben aangeheven! Welke krachtige brieven van de Protestanten van *Rochelle* zouden zij mede te deelen gehad hebben! Maar dan zou ook AERSSEN den tegenstand hebben aangestookt, en misbruik gemaakt hebben van zijne Fransche betrekkingen. En thans was AERSSEN zelf de man, die de zaak bevorderde. Zoo waar is het, dat de voortzetting van OLDENBARNEVELTS staatkunde slechts verzekerd kon worden door zijn aftreden; dat zijn dood de bekrachtiging van zijn werk medebracht. Deze prijs was met zijn bloed niet te duur gekocht: de belangen van geheel *Europa*, de toekomst van het Protestantisme hing er van af. Een RICHELIEU zelfs zou in *Frankrijk* geen meester hebben kunnen blijven, zoo zich de macht der Republiek voor de *Béarners*, voor de Kerkvergadering van *Rochelle*, voor de *Rohans* verklaard, en met *Spanje* en *Engeland* had zamengespannen om de tijdelijke zege van het overdreven Calvinisme voor de verscheuring der Fransche Monarchie te koopen. Anders zag DU PLESSIS-MORNAY ook thans den staat van zaken niet in, en de Hertog van BOUILLON, tot inkeer gekomen, zou weldra uitroepen: »Zoo ik in staat ware mij naar de zaal van de *Louvre* te laten dragen (hij was door de jicht bedlegerig), zou ik mij, zoo lam als ik ben, voor de voeten van den Koning slepen en hem voor de Vergadering te *Rochelle* vergiffenis vragen [2]." Zoo was van nu aan, in weerwil van alle grieven, AERSSEN de man van 1618—1621.

1619). Een nieuw bewijs dat het belang van den Amsterdamschen handel tot een dekmantel voor de zaak verstrekken moest.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 4, 8 Dec. 1618. 12, 19, 22 Jan. 1619.

[2] AMÉDÉE RENÉE, *Mme de Montmorency, Moeurs et caractères au 17me siècle.* — De Hertog van BOUILLON stond in 1618 door het huwelijk van zijne dochter met den zoon van de Hertogin DE LA TREMOILLE, CHARLOTTE BRABANTINA, dochter van Prins WILLEM den Eersten, op nieuw met het Huis van Oranje verzwagerd te worden. Toen verzuimde de Hertogin niet, de Staten van het voorgenomen huwelijk kennis te geven. Zij bevond zich in November 1618 in den *Haag* om de betaling te bekomen van renten, haar in 1580 op de *Beden* van *Brabant* verleend. Gaarne beliefden de Staten haar zooveel hun mogelijk, ja, misschien meer dan strikt rechtvaardig was, en bovendien vereerden zij haar met rijke geschenken (*Resol. Stat.-Gen.* 8, 10, 16, 19 Nov. 1618). Zoo bleven de Fransche betrekkingen van het Huis van *Oranje* aan de politiek der Staten verknocht.

1618— 1621. *Frankrijk.* Ware er in die dagen eene buitengewone bezending naar *Frankrijk* afgegaan, hetgeen de Prins scheen te verlangen [1], AERSSEN zou aan haar hoofd hebben kunnen vertrekken. — De misleiding van de Nederlandsche overdreven Calvinisten had reeds een aanvang genomen, en gelukkig was tevens JACOBUS in de hoop teleurgesteld, die hem bezield had, dat hij met OLDENBARNEVELT den tegenstand tegen zijne laaghartige staatkunde zou zien vervallen.

Waarlijk dat in deze omstandigheden de Fransche Gezanten OLDENBARNEVELTS zaak niet prijs gaven, en, gelijk CHÂTILLON deed, dien men met AERSSEN in het openbaar vertrouwelijk zag wandelen [2], ten einde de vijanden van hun vaderland niet te ontstemmen, zijnen haters hunne prooi niet goedschiks overlieten, dit mag hun wel tot eene eeuwige eer aangerekend worden en als een bewijs gelden, welke diepe wortelen de achting voor den persoon van OLDENBARNEVELT in hunnen geest en hart had geschoten.

Toch moest de toon, waarop zij voor hem spraken, uiterst voorzichtig en bescheiden zijn. Dat was hij dan ook, toen zij den 23sten Januarij voor de Staten-Generaal verschenen. Vernomen hebbende, zeiden zij, dat men op het punt was, rechters in de zaak der gevangenen aan te stellen, en het gewicht van dezen maatregel beseffende, vervoegden zij zich op nieuw tot de Vergadering, niet om haar tot iets te overreden, waartoe zij uit zich zelve reeds genoeg gezind moest geacht worden te wezen; maar om hen te vermanen, dat de kennis der zaak niet werd onttrokken aan diegenen, wien zij rechtens toekwam, en aan rechtschapen en billijke personen werd opgedragen. Stonden de gevangenen schuldig aan hoog verraad, gelijk men zeide, dan zeker waren de gewone straffen niet voldoende; maar, zoo na een lang en zeer naauwlettend onderzoek slechts vermoedens en gevolgtrekkingen tegen hen konden ingebracht worden, zou het onredelijk zijn, hen deswegens als staatsmisdadigers te beschouwen. Eene staatsmisdaad bestond slechts daar, waar een duidelijk sprekend feit bedreven was, en hier gold het slechts handelingen, die voor verschillende opvatting vatbaar waren, en dat wel verricht door mannen, wier daden tot dusverre onbesproken geweest waren, ja, die het Land de belangrijkste diensten bewezen hadden. Zoo ergens kwam dus hier billijkheid en goedertierenheid te pas. En dat zij deze hier mochten oefenen, smeekten zij hen in naam des Konings bij het bondgenootschap, dat er tusschen de beide Staten bestond, bij de gedachtenis van HENDRIK IV, die zoo menigen schuldige vergeven had, en bij de genegenheid jegens hen, welke die onvergetelijke Vorst als een erfgoed aan zijnen zoon had nagelaten, om, zoo God zijn jeugdig leven spaarde, nog lange jaren in hem voort te leven. Zij moesten niet meenen, dat de Koning zich met hunne zaken en geheimen bemoeide om hunne vrijheid eenigzins te kort te doen of de onbeperkte macht te kwetsen, die hun over hunne onderdanen toekwam, en van wier gebruik zij aan

Nieuw vertoog der Fransche Gezanten.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 8 Dec. 1618. [2] OUVRÉ, p. 295.

niemand verantwoording schuldig waren. Integendeel, die macht, wier bezit zij aan 's Konings Vader dank wisten, wenschte Zijne Majesteit hun zelfs vermeerderd te zien. De verplichting van bondgenoot en vriend, die zich vrij wat verder uitstrekte, dan de letter der verdragen, was het alleen, die hem noopte, hun eenen raad te geven, dien trouwens het belang zelve van hunnen Staat hun gaf. De gestrengheid eener veroordeeling kon de Provincie *Holland* vervreemden, daar zij mannen zou treffen, die hare rechten en privilegiën tot dusverre verdedigd hadden, en ongetwijfeld zou de eendracht verstoord worden door de getergde wraak der verwanten en vrienden der veroordeelden. Vrees, gevangenis, bloedige terechtstellingen zouden den Staat niet bevestigen, maar veeleer het volk in opstand brengen: immers kon macht, op geweld en dwang gegrond, onmogelijk duurzaam zijn. Dit was de raad van *Frankrijk*, vanwaar hun nog nimmer eenig kwaad of schade toegekomen was [1]. 1618—1621.

Blijken van ontevredenheid van de zijde van *Engeland*.

Terwijl dus van *Frankrijks* wege gesproken werd, sprak *Engeland* een andere taal. Er bevond zich thans een Gezantschap der Staten te *Londen*. Maar die Gezanten waren overgekomen zonder van voldoenden last voorzien te zijn om nader over de *tarra* der lakens, over de *munt* en over het geschil aangaande de visscherij op de Schotsche kust te onderhandelen. Bovendien hadden zij eene ongezegelde commissie medegebracht. Dit een en ander scheen de verbolgenheid van JACOBUS in de hoogste mate gaande gemaakt te hebben. Men had, dus liet zich CARLETON uit in de vergadering der Staten-Generaal, den hagchelijken binnenlandschen staat van zaken tot verontschuldiging aanvoerende, gezegd, dat men de burgerij vreesde te ontstemmen door te schijnen aan den eisch van *Engeland* betreffende de visscherij te willen toegeven [2]; maar zij moesten zich niet van hunne staatsongelegenheden bedienen om anderen ongestraft schade aan te doen. GROTIUS had hen geleerd zich op het volkenrecht en op een onheugelijk bezit te beroepen. Dit voegde hun allerminst, hun, wier oorsprong van gisteren was, en die hun bestaan als vrije staat mede aan Engelsch bloed te danken hadden. — Alsof onze zelfstandigheid het gevolg der afwerping van het Spaansche juk geweest ware, en niet veeleer omgekeerd de afwerping van het juk van *Spanje* en van den Engelschman LEICESTER het gevolg van Hollands eeuwenheugende zelfstandigheid. — En wat dat zoogenaamde recht der volken betrof, zoo ging de Gezant voort, de Koning, de grootste Eilandsvorst die er bestond, had niet noodig ingelicht te worden noch door hen, noch door dien GROTIUS, wiens ongenade anderen behoorde af te schrikken van het aankleven zijner grondstellingen: daar zijne rechtschapenheid bij Hun Hoog Mogenden zelven verdacht was, zoo moest zijne wetenschap hun even verdacht wezen als zijn persoon. Wat, eindelijk, het vreemd verzuim aanging, dat de Gezanten met eene ongezegelde commissie overgekomen waren, de Koning vorderde, dat men hierin voorzien zou: anders kon men wel

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 23, 24 Jan. 1619. [2] Zie hiervoor bl. 97.

1618—1621. eens al het verhandelde als van geene waarde willen beschouwen, en zou OLDENBARNEVELT later kunnen zeggen, dat de gansche onderhandeling slechts eene onregelmatige conferentie was geweest, door den Prins van *Oranje* op het touw gezet: op dergelijke voorwendsels, dit bleek uit de tegenwoordige omstandigheden, moest *Engeland* een weinig verdacht zijn [1]. — Wat had deze felle uitval te beduiden? Niets anders dan dat JACOBUS gemerkt had, dat hij bedrogen was, en dat OLDENBARNEVELTS staatkunde, die hem in toom hield, en DE GROOTS wetenschappelijke grondbeginselen, van welke hij een afkeer had, hunne ongenade zouden overleven. Niet dat de Hollanders zich onttrokken aan de onderhandeling over de visscherij was de oorzaak van dien grooten toorn. Wanneer dat zoo zwaar bij JACOBUS gewogen had, zou CARLETON de verontschuldigingen, hem deswegens vóór de afreize der Gezanten medegedeeld, niet hebben kunnen aannemen. Die zwarigheid zou bij JACOBUS gewoonte om als hij zijn bijzonder voordeel daarmede dienen kon de gewichtigste belangen niet te tellen, licht uit den weg zijn geruimd. Dit in aanmerking nemende, en bovendien wetende dat met de omverwerping van het gezag van OLDENBARNEVELT *Engeland* een onschatbaar genoegen gedaan was, had de nieuwe Regering in de Nederlanden begrepen van den Engelschen Vorst te kunnen vergen, dat hij uit erkentelijkheid voor de hem bewezen dienst wat inschikkelijk zou zijn op het punt der visscherij. Doch, wilde JACOBUS zich werkelijk aldus laten paaijen, dan moest hij ook werkelijk het voordeel, dat hij zich had voorgespiegeld, van OLDENBARNEVELTS ongenade trekken. Dit nu scheen het geval niet te zullen wezen, en vandaar die verbolgenheid. Inderdaad had het nu ook waarlijk den schijn, alsof die gansche inhechtenisneming van de drie staatslieden niets anders dan bedrog geweest was om *Engeland* te misleiden, en dat de Engelsche Gezant niet ver af was van dit te vermoeden, blijkt uit dat woord zijner rede, waar hij het herstel van den Advokaat als een zeer mogelijk geval voorstelt. Wat nu konden de Staten doen om dien schijn van dubbelzinnigheid van zich af te weren? Den nieuwen raadsman AERSSEN, den vriend van den Prins, op zijne beurt verjagen, en het schip zonder stuurman aan een reddeloos vergaan blootstellen? Neen! op het hoofd der drie staatsgevangenen alleen moest de ongelegenheid nederkomen, waarin de Staten zich tegenover *Engeland* gebracht zagen. Om te bewijzen, dat de omwenteling hun ernst was geweest, moesten de onschuldigen veroordeeld worden. Daartoe derhalve waren alle pogingen aan te wenden; daartoe kon men des noods instemmen met de laaghartige blaam, door den kinderachtig-ijdelen Koning op DE GROOT geworpen, aan wiens onsterfelijken roem dit nog maar ontbrak, dat hij, een ergernis in het oog van den met valsche wetenschap opgevulden Vorst, nu ook als een slachtoffer voor de ware wetenschap bleek te lijden.

Voor dien toorn des Konings zullen zij, in wie iets van OLDENBARNEVELT inzichten

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 12 Jan. 1619.

leefde, zich niet bijzonder beangst gemaakt hebben. Zij hadden van hunnen meester geleerd, hoe JACOBUS neder te zetten. Was zijn overmoed licht gaande gemaakt, even spoedig gaf hij gehoor aan bezadigende voorstellingen, en al die verbolgenheid maakte plaats voor ontmoediging, of al die ijdelheid vergaapte zich aan eenig ander voorwerp. Reeds vóór dat CARLETON die rede gehouden had, moeten er onderrichtingen naar *Engeland* overgezonden zijn, die den Koning tot inkeer brachten. Hoe vele gronden waren daar niet toe aan te voeren! Juist hadden de Staten een vrij krachtig besluit tot aanmoediging van de Stenden van *Bohemen* genomen, en dus eene zaak omhelsd, die 's Konings schoonzoon eene zoo belangrijke toekomst opende. Van den anderen kant was BOOT en met hem 's Konings eer in de handen der Staten gevallen. Eindelijk kon de Gezant voorgeven, dat in de Nederlanden de zaken nog niet rijp waren voor de bedoelingen van *Engeland*: de Koning moest nog een weinig geduld hebben, dan vervielen die stoutmoedige Staten van zelven tot afhankelijkheid van hem. Hoe het zij, reeds den 21sten Januarij liet CARLETON de Staten-Generaal weten, dat zij zich met hun antwoord op zijne laatste voordracht niet behoefden te haasten, vermits Zijne Majesteit op het met redenen omkleed verzoek van de Nederlandsche Gezanten toegestaan had, dat de onderhandeling over de visscherij tot den eersten September zou uitgesteld worden [1]. Volkomener herroeping van het gesprokene was wel niet mogelijk. Dat CARLETON Zijne Majesteit werkelijk op dergelijke wijze nederzette, leeren wij uit een schrijven van hem in het eind van Januarij. Hier meldt hij, dat hij Prins MAURITS met toestemming van Graaf WILLEM LODEWIJK had aangespoord zich van het opperbeleid der openbare zaken meester te maken. Maar hij had den Prins niet bijzonder geneigd gevonden, om daartoe voor alsnog over te gaan. — En geen wonder, want de schroom om OLDENBARNEVELTS boos vermoeden waar te maken moest alleen reeds hem terug houden. — Doch, zoo schrijft de Gezant verder, het kon niet missen of van lieverlede moesten de zaken in de war loopen: zij waren OLDENBARNEVELT kwijt, en een schip kon niet zeilen zonder stuurman, en al was de Synode gesloten en het proces der gevangenen ten einde en de band der Unie versterkt, toch zouden de Staten blijken niet op eigen beenen te kunnen staan. Dan zouden zij »wegens de godsdienst noodwendig meer onder de afhankelijkheid van Zijne Majesteit, dan onder die van eenig ander Vorst moeten komen, en bij gevolg zou de Koning hen alsdan beter tot reden kunnen brengen in alles wat hij billijkerwijze van hen meende te kunnen vergen." Dus ried hij Zijne Majesteit, wel »volgens zijne gewone wijsheid te willen handelen, en voort te gaan de Nederlandsche Afgevaardigden ten zijnent goed te bejegenen, al was het dat de onderhandeling ten opzichte der voortvarendheid en de volledigheid der te behandelen punten niet aan Zijn Majesteits bedoelingen beantwoordde [2]." Welk een schitterend getuigenis voor het ontzag, dat OLDENBARNEVELT den Engelschen staatslieden had

1618—1621.

De toorn van JACOBUS schijnt spoedig te bedaren.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 21 Jan. 1619. [2] CARLETON III, p. 8, 9. vergel. met II, p. 323, 332, 362.

1618—1621.

ingeboezemd, en welk een bewijs van de minachting, met welke zij Prins MAURITS beschouwden! Deze mocht doen wat hij wilde, nu die hooghartige en zoo weinig Engelschgezinde BARNEVELT van het tooneel was afgetreden, viel de Republek onfeilbaar als een buit den al te gelukkigen JACOBUS in den schoot. Terwijl hij zoo schreef, misleidde CARLETON misschien zich zelven, maar stellig zijnen Meester: immers moest hij te midden van al die bemoedigende voorstellingen de weinig troostrijke erkentenis laten invloeijen, dat hij nog »veel van den ouden zuurdeesem onder die lieden" aantrof. Elders [1] schrijft hij: »het zijn veeleer andere menschen, dan andere karakters." En Gode zij dank, dat hij dit naar waarheid schrijven kon. De zamenzwering van *Engeland* tegen OLDENBARNEVELT was eene zamenzwering tegen de onafhankelijkheid der Republiek geweest, en ware er niets van OLDENBARNEVELTS geest overgebleven, zij zou misschien met een goeden uitslag bekroond geworden zijn.

In weerwil van de spoedige terugtrekking van de verachtelijke woorden, waarmede CARLETON de Staten bejegend had, moet de weergalm hun nog in de ooren geklonken hebben, toen de Fransche Gezanten hen zoo wellevend en met zulk eene volledige erkentenis hunner onwedersprekelijke vrijmacht toespraken. Hoe stak deze taal bij de onbeschoftheid af van den Engelschman! Toch was die smeekstem vruchteloos. Volgens de punten van beschrijving, met advies van den Prins vastgesteld [2], hadden de Staten van *Holland* zich moeten voorbereiden op de beraadslaging over de vraag, voor welke vierschaar de gevangenen te recht zouden staan. De Staten-Generaal, dit was duidelijk, stonden er op, dat hun de rechtspraak werd overgelaten. Bekend genoeg was de wijze, waarop het Lid der Edelen met twee leden vermeerderd was, en het doel, waarmede dit geschied was; bovendien het zal niet aan mededeelingen ontbroken hebben, waaruit blijken kon, dat de Staten-Generaal, door den Prins gesteund, en alzoo met de gansche gewapende macht ten hunnen dienste, voor geene maatregelen terug zouden deinzen om hunnen wil door te zetten. Eigenlijk had de Generaliteit zich reeds van het recht op de gevangenen meester gemaakt, en zou zij zich nu door *Holland* in het ongelijk laten stellen, aan de tegenstanders der omwenteling zulk eenen triomf gunnen, en de vrucht van al wat reeds verricht was, in gevaar laten komen van verloren te gaan? Neen! dezulken, die zich verstouten mochten, den wil der Generaliteit te wederstreven, hadden alle reden om voor hunne veiligheid bezorgd te zijn en te vreezen mede in staat van beschuldiging gesteld te worden. Reeds werden er vertrekken in gereedheid gebracht, die voor de wederspannigen tot gevangenis zouden moeten dienen, en RIJZENBURG werd genoemd, als de man, wiens vrijheid in de eerste plaats gevaar liep. Hem vond men niet, zoo het schijnt, en nu sloeg men de handen aan MOERSBERGEN. Deze, die geraden gevonden had naar *Munstersch* grondgebied uit te wijken, werd aldaar den 21[sten] Januarij

De Staten van *Holland* beraadslagen over de rechters over de gevangenen te stellen.

MOERSBERGEN in hechtenis genomen.

[1] CARLETON, III, p. 14.

[2] *Resol. Stat. v. Holl.* 29 Dec. 1618.

op het huis te *Merveld* op last van de Staten-Generaal door verraderlijk binnengedrongen ruiters opgelicht en naar *Zutphen* gebracht om later naar *'s Hage* vervoerd te worden [1]. Gegrond was dus de vrees, die in *Holland* heerschte. Maar ook waren al de gronden tot plichtverzaking, die de vrees slechts aan de hand kan doen, noodig om het mogelijk te maken, dat men zich verstaalde tegen de redenen, in het rekest en de beide deductiën omstreeks dezen tijd door OLDENBARNEVELTS betrekkingen bij de Staten van *Holland* ingeleverd [2]. 1618—1621.

Den 22sten Januarij dan werd het zesde punt van beschrijving, betreffende de rechters over de gevangenen te stellen, ter hand genomen; het rekest van de betrekkingen van OLDENBARNEVELT en een ander van die van HOGERBEETS gelezen, »en al de leden, zoowel de Edelen als de Steden verstonden, dat in deze zaak de hoogheid, vrijheid en gerechtigheid van *Holland* moest worden bewaard." Zoo zou men dan het recht der Provincie toch handhaven? Neen! Op dien aanhef volgt het besluit: »daarom zou men bij de Generaliteit *verzoeken*, dat de judicatuur over de drie gevangenen zou *mogen* komen aan deze Vergadering." Hiermede gaven de Staten van *Holland* hun recht reeds op. In plaats van te verklaren, dat zij zich hun recht niet zouden laten ontnemen, en der Generaliteit aan te zeggen, dat zij er zich van dachten te bedienen, willen zij haar verzoeken het wel te mogen gebruiken. Nog verder ging de inschikkelijkheid: men veronderstelde reeds als zeker, dat het verzoek door de Generaliteit zou worden afgeslagen, en in dit geval besloot men, dat men over deze zaak »met de andere Provinciën niet zou komen in geschil." — Dit was gevaarlijk, en wat zouden zij voor het recht gaan strijden? Dan mochten zij wel beginnen met van hun eigen onrechtmatig verkregen lidmaatschap afstand te doen. — Dus meenden zij, dat het recht van de Provincie genoegzaam gewaarborgd zou zijn, zoo zij de voorwaarde bedongen, dat zij van de aan te stellen rechters een grooter aantal dan de andere Provinciën zouden benoemen. Doch alvorens een vast besluit te nemen verzocht men de Gedeputeerden, die reeds in de zaak der gevangenen werkzaam geweest waren, een bepaald advies op te maken. — Hiermede was de zaak reeds naar den zin der Generaliteit uitgemaakt. Immers konden die Gedeputeerden hun eigen doen niet verloochenen. Dit bleek dadelijk twee dagen later. »Met lange redenen en oude en nieuwe voorbeelden," trachtten zij te staven, dat, »niettegenstaande het recht der Staten van Holland boven bedenking was, in dezen nogtans, daar de punten van beschuldiging alle Provinciën en de Unie betroffen, ook de judicatuur aan de Generaliteit en de Provinciën in het algemeen toekwam, uit kracht

Voorstel om de judicatuur aan de Generaliteit te laten.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 4 Febr. 1619. *Resol. v. Holl.* 4 Febr. BRANDT, *Rechtspleg.* bl. 49. CARLETON, II, p. 373, 374. Volgens CARLETON (III, p. 12) zou MOERSBERGEN zich bij de inhechtenisneming lafhartig hebben aangesteld.

[2] Zie den inhoud van dit rekest en de beide Deductiën bij BRANDT, *Rechtspleg.* bl. 33—37.

1618— 1621. van het 23ste Artikel der Unie, dat in verscheidene gevallen was toegepast, zelfs nog onlangs bij de aanstelling der Gecommitteerden ten verhoore der gevangenen." — De gronden en voorbeelden, in het advies aangevoerd, hadden niet veel te beduiden, als men zich met dit laatste antecedent behielp: immers was het juist de vraag, of het rechtmatig was geweest, het recht om de gevangenen te verhooren aan de Generaliteit over te laten, en dit was nog bovendien geschied met uitdrukkelijk voorbehoud van *Hollands* recht in deze zaak. Maar wat behelst dan het 23ste Artikel der Unie? »De Provinciën beloven al de artikelen (der Unie) te onderhouden en te doen onderhouden, verklarende alles wat daarmede strijdig mocht worden gedaan, nietig en van onwaarde, onder verbindtenis van hare en aller ingezetenen personen en goederen, die zij allen Heren en gerechten onderwerpen, belovende zich niet te zullen behelpen met eenig verzet van rechte, hiermede niet overeenkomstig." Hier is van geene door de Unie gespannen of te spannen vierschaar sprake, maar van *alle Heren en gerechten*, dat is, van de bestaande rechtsmachten zonder onderscheid, voor welke ieder ingezetene, uit kracht van het recht *de non evocando*, betrokken moest worden. Deze gewone rechters mochten, en ziedaar wat dat artikel bedoelt, geen recht tegen dat wat bij de Unie was bepaald, laten gelden, iets dat niet denkbaar was, zoo de Unie gemeend had dat de Generaliteit zelve de rechters zou stellen. Alzoo zegt het artikel der Unie, waarop men zich beriep, juist het tegenovergestelde van hetgeen men er mede bewijzen wilde, en hoe kon dit anders? De Unie was eene confederatie, en confederatie geeft uit haren aard geene rechtsmacht aan eene der in bondgenootschap tredende partijen over de andere. Wel had de Generaliteit recht van bedwang tegen eenige Provincie, die in gebreke bleef den bondsplicht te voldoen; doch dit recht steunde op de natuurlijke vrijheid, welke ieder Souverein, bij aldien hij verongelijkt is, tegen een ander Souverein gebruiken mag, en moest gehandhaafd worden tegen de Provincie, niet tegen enkele ingezetenen, die volstaan konden met te doen, wat hun door hunne Provinciale Overheid werd gelast [1].

Op dezen valschen grond intusschen stelden de Gedeputeerden, wier advies gevraagd was, voor, dat de Staten rechters verkiezen zouden in zulk een overwegend getal, »dat het recht van *Holland* bewaard bleef." Alsof zoo *Holland* haar recht met de andere Provinciën gemeen maakte, de mate waarin zij zelve in dat vervreemde recht deelde, iets tot de zaak afdeed. Op dit advies werd door de meeste stemmen goedgevonden, dat men de judicatuur zou laten aan de Generaliteit, onder beding dat het meerendeel der rechters uit *Holland* en *West-Friesland* zijn zou, »opdat alzoo te beter op alles gelet en het recht van het Land en van de gevangenen bewaard mocht worden." Alsof het recht der gevangenen, die men verried en uitleverde, met eene huichelachtige betuiging gered ware. Slechts bij meerderheid van stemmen, het is

---

[1] Verg. HUGO DE GROOT, *Verantw.* bl. 142.

waar, en niet eenparig, ging dit besluit door. »Eenige leden verstonden dat men alvorens de adviezen der Hoven behoorde te hooren. Andere leden der Vergadering begrepen, dat men eerst verlangen moest nader met de beschuldiging bekend gemaakt te worden," en waarlijk dit was redelijk genoeg: immers grondde men het geheele besluit op de beschuldiging, en de punten van beschuldiging waren niet ambtshalve bekend gemaakt, ja, de bijzonderheden werden geheim gehouden. Nog anderen, eindelijk, »zeiden, dat men de rechtspraak niet moest afstaan." Die dit beweerden, waren de Gedeputeerden van de steden *Leiden* en *Rotterdam*, die elk haren pensionaris aan haar recht onttrokken zagen, en bovendien die van *Schiedam* en van *Hoorn*. Tegen zulk eene krachtige minderheid dreef men de zaak vooralsnog niet door: »als van groot gewicht" werd zij tot de eerste gelegenheid uitgesteld [1]. Twee dagen daarna kwam men tot het besluit om de Generaliteit te doen gevoelen, dat *Holland* zich op genade aan haar geweld overgaf, en slechts verlangde te weten, hoever zij in hare rechtsverkrachting gaan zou. Dit is de zin van de resolutie, zoo als zij in het Register op 25 Januarij 1619 aangeteekend staat: »Nog gelezen een rekest van de betrekkingen van HUGO DE GROOT. Alsnu verstaan de Edelen en nagenoeg alle Leden, dat de zaak zeer bedenkelijk is, te meer daar eenige Leden zich niet ten volle gelast vinden, en van oordeel zijn dat het recht, de hoogheid en de souvereiniteit van het Land volstrekt dient bewaard te worden. Van den anderen kant beseft men, dat men zorgen moet met de andere Provinciën niet in onmin te komen. Alzoo zal men door eenige Gedeputeerden aan de Generaliteit doen aanzeggen, dat, naardien in deze zaak zoo ver is geprocedeerd, dat men de judicatuur aan de Generaliteit niet kan onttrekken, en men dus naar geschikte rechters zal dienen om te zien, men gaarne te voren verstaan zou, in welke mate de Provinciën zouden verlangen de zaak aan zich te trekken, en hoe veel zij van zins waren aan *Holland* te laten." Nogmaals twee dagen later deden de Gedeputeerden verslag van hetgeen zij van het goedvinden der Staten-Generaal vernomen hadden. De Provinciën, berichtten zij, verstonden allen zes, dat de zaak niet *Holland* in het bijzonder aanging. Evenwel zouden Hun Hoog Mogenden zich niet zelven als rechtbank constitueren, maar rechters benoemen en aan dezen hunne macht overdragen. Elk der zes Provinciën zou twee zoodanige rechters aanwijzen en *Holland* zou er vier, zes of zeven benoemen of zoo vele, als waaromtrent men het eens zou kunnen worden. Hierbij voegden zij de mededeeling, dat de rechters hoofdelijk zouden stemmen, en dat ook *Utrecht*, omdat LEDENBERGS zaak mede voor deze vierschaar zou moeten komen, op het benoemen van meer dan twee personen aanspraak maakte. Toen de zaak zoo ver gevorderd was, kwam er een nieuw verzoekschrift in van de betrekkingen van OLDENBARNEVELT, hetwelk de strekking had om aan de personen van den Heer van

1618—1621.

Holland geeft zich in deze zaak aan de genade der Generaliteit over.

Verzoekschrift van OLDENBARNEVELTS betrekkingen.

[1] *Resol. Holl.* 22, 23, 24 Jan. 1619.

1618—1621. SOMMELSDIJK, MUYS VAN HOLY en REINIER PAUW de bevoegdheid te ontzeggen van in de zaak van den Advokaat mede te stemmen. De eerste, zeiden zij daarin, had zich sedert eenige jaren herwaarts een doodvijand betoond van hem en zijn huis, en zijnen haat ten laatste met gedrukte libellen wereldkundig gemaakt. MUYS en PAUW, begrepen zij verder, moesten noodwendig voor aanklagers en mitsdien voor partijen van den gevangene gehouden worden: hunne partijdigheid hadden zij door kwade getuigenissen in het openbaar en in het bijzonder aan den dag gelegd, en daarenboven wist de geheele wereld, dat zij medeaanleggers waren van zijne inhechtenisneming en van de harde bejegening, waaraan hij sedert ten doel had gestaan. — Toen over dit rekest, dat de waarheid zoo onbewimpeld voordroeg, zou beraadslaagd worden, verwijderden zich SOMMELSDIJK en MUYS (PAUW was afwezig), en nu werd als het gevoelen der Vergadering vastgesteld, dat bij dat verzoek aan die drie Heren ongelijk werd aangedaan, en het alzoo niet in aanmerking zou genomen worden. — Wat hadden zich de betrekkingen van OLDENBARNEVELT reeds veel malen en onvermoeid bij de Staten, zoo Algemeene als Provinciale, aangemeld, maar altijd te vergeefs; zij hadden gesmeekt, zij hadden de waarheid onverholen gezegd, maar niets baatte. Welk een schat van toorn moest zoo doende opgegaard worden in het gemoed van wereldschgezinde menschen, zoo als de Heren van GROENEVELD en STOUTENBURG, die hunnen zwakken vader zoo tegen alle recht en reden zagen bejegenen, en evenzeer hunne gebeden als hunne eischen in den wind slaan! Waarlijk wie niet geleerd had het Gode op te geven en in den onschuldig geleden dood de zege der deugd te begroeten, hij *moest* alles voorbij zien om het schreeuwend onrecht, eenen vader aangedaan, ten minste op éénen en dan op den hoogstgeplaatsten t' huis te zoeken. Eeuwig betreurenswaardig is het dat het werkelijk zoo ver gekomen is, en dat de zoons zoo ver ontaardden van de verhevene lijdzaamheid van den vader!

Bij het afslaan van het rekest lieten de Staten van *Holland* het niet berusten, maar daar het eene scherpe veroordeeling inhield van al wat tot dusverre op last van de Generaliteit in de zaak der gevangenen geschied was, zoo moesten zij hunne volvaardigheid toonen om elke afkeuring van het bedrijf der Generaliteit te versmoren. Terwijl zij het aan het goedvinden van den Heer van SOMMELSDIJK overlieten, of hij bij de beraadslaging over deze zaak tegenwoordig wilde zijn, al of niet, stonden zij den Heren MUYS en PAUW niet toe, zich van die beraadslaging te verschoonen. Immers zou daarmede al het tot dusverre verrichte als onwettig gebrandmerkt zijn geweest. Wat meer is, uitdrukkelijk namen zij het op voor de gewraakte Heren: zij zouden hen, gelijk mede de andere Gedeputeerden tot dezelfde zaak, tegen alle lasterlijke aantijgingen verdedigen, en namen hunne personen in hunne bijzondere bescherming [1].

[1] *Resol. Stat. v. Holl.* 25, 27, 29, 30 Jan. 1619. BRANDT, *Rechtspleg.* bl. 41—43.

Dat rekest van OLDENBARNEVELTS betrekkingen was recht geschikt om de tegenwoordige leden van de Staten van *Holland* te doen gevoelen, dat zij hun lidmaatschap aan eene uit onbillijken haat voortgesproten omwenteling te danken hadden. Verzetten zij zich niet met alle kracht tegen de erkentenis van zulk eene waarheid, dan mochten zij hunne plaatsen wel weder verlaten. Van nu aan derhalve hield alle bezwaar en stilzwijgend beklag tegen den eisch der Staten-Generaal ten eenen male op. »Naardien dus besloot men, de Generaliteit de zaak der gevangenen van den aanvang aan ter hand had genomen en zoo ver met het verhooren als anderzins was gevorderd, dat men haar de kennis en de medejudicatuur niet kon onttrekken," zoo zou men geen hinderpaal tegen de benoeming van de rechters in den weg leggen, met dien verstande, dat elke Provincie er zes en *Holland* alleen twaalf zou benoemen. Vond men echter dit getal van twaalf te groot, dan zou men zich met dat van tien ja des noods van acht vergenoegen. *Holland* gaf alzoo nog meer toe, dan de Generaliteit ten slotte blijken zou te begeren: deze, namelijk, zag er geen bezwaar in, aan *Holland* de verkiezing van twaalf rechters toe te staan: immers was het gemakkelijk na te gaan, dat er in dit Gewest wel twaalf personen waren te vinden, van wie men voor het gewenschte doel genoegzaam zeker zijn kon. Hoe het zij, de Gedeputeerden van *Holland* ter Generaliteit drongen er met het aanvoeren van eenige gronden op aan, dat men hunner Provincie zou vergunnen, twaalf rechters te stellen: met moeite slechts, zeiden zij, had men *Holland* tot afstand der rechtspraak kunnen overhalen, en door die inwilliging zou men eenigermate toegeven aan de stemmen, die zich van den kant van het Buitenland, van de Steden en van de betrekkingen der gevangenen hadden laten hooren. Toch oordeelden de andere Provinciën het getal van twaalf nog te groot: negen zou voldoende zijn; evenwel, stonden de Staten van *Holland* op het getal van twaalf, zoo zou men toegeven [1]. 1618—1621.

Holland bleef bij het getal van *twaalf*, en den 31sten Januarij werden benoemd: de vier Heren, die leden geweest waren van de Commissie tot het verhoor der gevangenen, met name: VAN ZWIETEN, MUYS, PAUW en BRUININK, voorts nog vier leden der Staten: MEINERTSZ, VAN SANTEN, VAN BROEKHOVEN en SCHAGEN, en eindelijk vier leden van het Hof van *Holland*: CROMHOUT, ADRIANUS JUNIUS, COUWENBURG VAN BELOIS en HENDRIK ROSA. Dit moesten »neutrale" rechters heeten. Onder hen stonden bovenaan de namen van MUYS en PAUW, volstrekt tegen het rechtmatig verzoek van OLDENBARNEVELTS betrekkingen. BRUININK was uit *Enkhuizen* en voorstander van de vijandelijke houding, door deze Stad steeds tegen OLDENBARNEVELT aangenomen. Door de omwenteling was VAN ZWIETEN in het Lid der Edelen, MEINERTSZ tot het burgemeesterschap van *Haarlem* en tot het lidmaatschap van het Collegie der Gecommitteerde Raden *Holland* benoemt twaalf rechters.

[1] *Resol. Holl.* 30 Jan. *Resol. Stat.-Gen.* 31 Jan. 1619.

1618—1621.

gekomen. Ook VAN SANTEN en BROEKHOVEN hadden deze laatste bediening aan dezelfde oorzaak te danken, en SCHAGEN was eerst na de verandering van de Regering te *Alkmaar* uit deze stad ter vergadering der Staten gedeputeerd. Hadden deze personen tot OLDENBARNEVELTS vrijspraak medegewerkt, zij zouden tevens hunne verheffing als onrechtmatig hebben veroordeeld. Ook verdient het opmerking, dat van de vier tot rechters in deze zaak benoemde Raadsheren er twee, namelijk COUWENBURG en ROSA, uit *Zeeland* waren. Evenwel, begerig naar zulk eenen last konden de benoemden wel niet zijn. Zij zochten zich allen met vele redenen daarvan te verontschuldigen [1]; maar geene redenen mochten gelden: «de staat van zaken," dit drukte men hun op het hart, vorderde volstrekt, dat zij zich niet aan die taak onttrokken. Denzelfden grond liet het Hof van *Holland* gelden, toen het een paar dagen later verklaarde, »der gemeene zaak ten gevalle" met de aanwijzing van vier leden uit zijn midden tot het lidmaatschap van de buitengewone rechtbank genoegen te nemen. En toen nu de zaak voldongen was, zorgde men voor het opstellen van eene acte, waarbij *Holland* zich de rechten voorbehield, waarvan de Staten *voor dit maal* afstand hadden gedaan [2].

Waren de Staten van *Holland* voorgegaan met het verkiezen van die personen, welke reeds met het verhoor belast geweest waren, de Staten-Generaal waren evenzeer van zins dit te doen; doch het moest den schijn hebben dat zij daartoe op verzoek van de Provincie *Holland* overgingen. Dus wist MUYS in dezelfde zitting, waarin hij bericht gaf van de inhechtenisneming van MOERSBERGEN, van de Staten van *Holland* den last te bekomen om de Generaliteit te verzoeken, dat zij bij de benoeming der rechters aan hen de voorkeur zou geven, die zich reeds van de taak gekweten hadden om het verhoor bij te wonen. Tevens zou hij van Hollands wege den wensch te kennen geven, dat aan de rechters ook de rechtspraak over MOERSBERGEN «en alles wat verder met de zaak zamenhing" werd opgedragen. Hiermede zou aan de Gedelegeerde Rechters de macht in handen gegeven worden om wie hun verder goed docht, voor hunne vierschaar te dagen: er trad daarmede eene buitengewone Macht op in den Staat, welke de handen kon slaan aan een ieder, die met de gevallen Regering éénе lijn getrokken had. Geschikter middel om door angst en schrik alle betuigingen of handelingen ten voordeele der gevangenen te keer te gaan, was er niet uit te denken [3]. De Staten-Generaal vereenigden zich met dit tweeledig verzoek van *Holland* en den 6den

De Staten-Generaal benoemen insgelijks twaalf rechters.

---

[1] COUWENBURG voerde bepaaldelijk zijne verwantschap met de echtgenoot van DE GROOT als grond van verontschuldiging aan. *Resol. Holl.* 5 Febr. 1619. WAGENAAR, X, bl. 340 (5). JUNIUS was vooral ongezind om de taak op zich te nemen. Hij moest met dreigementen van zijn post te verliezen en bovendien nog eene groote geldboete te betalen gedwongen worden (BRANDT, *Rechtspl.* bl. 53).

[2] *Resol. v. Holl.* 31 Jan.; 6 Febr. 1619.

[3] *Resol. Holl.* 4 Febr. *Resol. Stat.-Gen.* 4 Febr. 1619.

Februarij werden, behalve de door *Holland* benoemden, de Heren: VOOGT, MANMAKER, SCHOLTE, PLOOS, AITSMA en GOCKINGA, die reeds met het verhoor der gevangenen belast waren geweest, en bovendien VAN ESSEN, uit *Gelderland*, SALMIUS, uit *Utrecht*, VAN DEN SANDE, uit *Friesland*, SLOET en VAN HEMERT, uit *Overijssel*, en SCHÄFFER, uit *Groningen*, tot de rechtspraak gedelegeerd en gecommitteerd [1]. Nog lieten de betrekkingen van OLDENBARNEVELT de zaak er niet bij. Zij wendden zich tot de Staten met het verzoek, dat eenige rechtsgeleerden, liefst door de Hoven van Justitie te benoemen, aan de rechters werden toegevoegd [2]. Doch ook dit was te vergeefsch, en den gedelegeerden werd van wege de Generaliteit aangeschreven, zich den 19den Februarij tegenwoordig te bevinden, ten einde den volgenden dag hunne commissie te ontvangen en den eed te doen. Deze aanschrijving ging gepaard met de ernstige vermaning dat zij, »inziende hoe veel er voor de verzekerdheid van den Staat van den Lande aangelegen was, dat dit geding niet langer werd uitgesteld," toch niet in gebreke zouden blijven op den gezetten tijd te verschijnen [3]. Toch werden de commissie en het formulier van den eed eerst den 20sten dier maand voor goed vastgesteld [4]. In den aanhef der commissie herinneren de Staten, dat zij »om gewichtige redenen, ter liefde van de eenigheid en rust der Vereenigde Nederlanden, en tot behoud van de ware Christelijke Religie, en om te verhoeden dat de Unie verbroken, de Religie veranderd, de krijgsoversten en soldaten van hunnen eed afvallig gemaakt en bij gevolg vele plaatsen van deze Landen in wanorde gebracht, tot tegenstand verwekt en in een bloedbad verkeerd werden," de personen der vier gevangenen in hechtenis hadden doen nemen. Thans droegen zij aan de vier en twintig rechters, »met volkomen vertrouwen op hunne wijsheid, kloekheid en ervarenheid," de taak op om kennis van de beschuldigingen te nemen »en voorts over te gaan tot verder onderzoek, *willig* of *pijnlijk*, van de gevangenen en *anderen*, die nog bevonden zouden worden aan dezelfde zaak schuldig te wezen, en tot opsporing van alles wat hun dunken zou met die zaak *hetzij al of niet dadelijk* [5] in verband te staan." Bij de meeste stemmen zouden zij hunne besluiten nemen, en die »door de Officieren van de Generaliteit, daartoe gecommitteerd, laten uitvoeren," weshalve de Staten »allen Gouverneurs, Commandeurs, Officiers, Justiciers en onderdanen van de Vereenigde Nederlanden geboden, hen te gehoorzamen." Bij deze commissie deed de Generaliteit tevens de belofte dat »zij de rechters en hunne *nakomelingen* waarborgde tegen alles wat hun door eenigen mensch, hoe ook genaamd, ter zake van deze taak in eenig opzicht mocht worden aangedaan of gepoogd mocht worden aan te doen, in woorden of werken, aan lijf of goed, binnen of buiten 's Lands, in eer, goeden naam of waardigheid." Dat

1618—1621.

Commissie der rechters.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 6 Febr. 1619.
[2] *Resol. Holl.* 7 Febr. 1619.
[3] *Resol. Stat.-Gen.* 8 Febr. 1619.
[4] *Resol. Stat.-Gen.* 9, 11, 13, 20 Febr. 1619.
[5] *Rechtstreeks of incidenter*, zegt de text.

1618—1621.

alles zou zij »aanmerken als tegen haar zelve bedreven, en het alzoo *met hare volle macht*" op den dader te huis zoeken [1]. — Zonderlinge tegenstrijdigheid tusschen deze belofte en de opsomming dier gruwelen in den aanhef der commissie! Strekte de taak der rechters in waarheid om de redding des Lands en der Godsdienst tegen zulke aanslagen te voldingen, dan kon er immers geenerlei smaad of schande mede worden beloopen. Toch verlangden de rechters zulk eene belofte, en op die voorwaarde slechts namen zij den last aan, — alsof eene diergelijke getuigenis iets anders deed dan staven, dat er iets aan het eervolle der handeling haperde. Dit zagen de rechters ongetwijfeld zeer goed in, en het was hun er slechts om te doen, om de zedelijke verantwoordelijkheid van hunne daad op de Staten-Generaal te laden. Maar is het niet juist de grootste schuld, zich van zijne zedelijke verantwoordelijkheid ontheven te rekenen en als een onvrij werktuig te laten gebruiken? Hoe het zij, de rechters waren er op gesteld, dat het blijken zou, dat zij weken voor dwang, en buitendien wonnen zij aldus de zekerheid, dat niemand hun in hun uitwendig bestaan eenig letsel zou durven aandoen: »*met hare volle macht*" zou de Generaliteit het, als haar zelve aangedaan, wreken! Waarlijk de Staten van *Holland* hadden grond om te schroomen met de Generaliteit in »verschil, onlust of onmin" te komen: bij tegenstand zouden zij verpletterd geworden zijn. Heeft dus de acte der Staten-Generaal natuurlijk niet vermocht (wat zij niettemin voorhad) het oordeel der nakomelingschap te versmoren, zoo heeft zij ons toch grond gegeven om de rechters, voor zoo velen zij in de bevrediging van hunnen haat geen treurigen troost vonden, meer te beklagen, dan te veroordeelen.

Toen de commissie hun was voorgelezen, verklaarden de Gedelegeerden, »dat zij liever van zulk eene taak ontslagen waren geweest, maar, inziende, dat zij strekte tot dienst, rust en welstand van den Staat van den Lande, alle bedenkingen ter zijde stelden, en ze aannamen." Hierop deden zij den eed. Ook de drie fiskalen verkregen goedkeurende bekrachtiging van hetgeen zij reeds verricht hadden, en werden tegen schade en oneer gewaarborgd, waarop zij op nieuw eenen eed aflegden, die mede de belofte van volstrekte geheimhouding inhield [2]. Ten overvloede verbonden de rechters zich onderling bij eede, niets van 't geen hun voorkwam te openbaren [3].

OLDENBARNEVELTS rede tot de rechters vóór den aanvang van het verhoor.

Het spreekt van zelve, dat de gevangenen de wettigheid der rechters niet erkenden. OLDENBARNEVELT hield hen drie dagen achtereen bezig met de gronden te ontvouwen, die hem noopten hun rechterlijk gezag als aangematigd aan te merken, het onraadzame van de handeling, die men zich tegen hem veroorloofde, uit een te zetten, en de voornaamste geschilpunten in het licht te stellen. Hij was een vrij ingezetene, vassal van de Grafelijkheid van *Holland*, en ambtenaar van de Staten van dit Gewest, die geen

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 20 Febr. 1619. [2] *Resol. Stat.-Gen. t. a. pl.* [3] DE GROOT, *Verantw.* bl. 154.

gezag boven zich erkenden, dan God Almachtig alleen, en de Overheden, in de eerste plaats de Prins, als Gouverneur en Vassal van die Staten, waren bij eede verplicht hem als zoodanig te handhaven en te beschermen. En bepaaldelijk was men hem dit schuldig, daar men hem herhaaldelijk zoo goed als gedwongen had in zijne bediening te blijven, en niet had overgehaald dan onder de uitdrukkelijkste verzekering van bescherming tegen alle ongelegenheid en gevaar. Eene zeer harde zaak voorwaar zou het zijn, indien hij na dit alles, na meer dan veertigjarige dienst, na door zijne bemoeijingen het land door een eervollen vrede voor de voortzetting van een bloedigen en verderfelijken oorlog behoed te hebben, op zijn tweeënzeventigste jaar voor eene buitengewone rechtbank te recht moest staan, en hoe zou het den goeden naam in opspraak brengen van de Vereenigde Nederlanden en van het Huis van *Oranje*, zoo men, na zich zoo stout tegen den Koning van *Spanje* verzet te hebben, thans met het aanwenden eener buitengewone rechtspleging hetzelfde deed, wat PHILIPS gedaan had en met vrij wat meer schijn van recht had kunnen doen, dan thans de Staten-Generaal. De Unie had geene der Provinciën hare souvereiniteit doen verbeuren, ook konden de Staten-Generaal geene besluiten nemen, dan in overeenstemming met den last, aan de Gedeputeerden ter Generaliteit door hunne lastgevers verstrekt: ten blijke daarvan kon strekken dat meer dan één gewichtig punt der Unie alsnog onuitgevoerd bleef, alleen omdat enkele Provinciën daartoe niet te brengen waren of geene er op aandrong [1]. Na dit een en ander te hebben aangetoond, ging de Advokaat over tot eene bondige uiteenzetting der voornaamste punten van geschil, als het aannemen van krijgsvolk door de Steden, het recht der Overheid tot het uitvaardigen van kerkeordeningen, de vrije beschikking van elk der Provinciën over de godsdienst. Hij besloot met eene rechtvaardiging van het afzonderlijk met *Utrecht* in de zaak der waardgelders verhandelde, en van de uitlegging, aan den krijgsmanseed gegeven, om op al dat gesprokene het ernstig verzoek te gronden, dat tegen hem geene buitengewone rechters zouden worden gebruikt. Hiertegen was hij verplicht zich te beroepen op degenen, die de commissie aan de Rechters gegeven hadden, of anders aan hunne Lastgevers. Ging men niettemin tot de rechtspleging over, dan verzocht hij, dat zich ten minste dezulken van de judicatuur zouden onthouden, die zich zijne doodvijanden betoond hadden [2].

1618—1621.

Deze uit het hoofd in de pen gegeven rede kon niet anders dan eene onvolkomene zelfverdediging zijn. Ook hoopte hij, dat men hem vergunnen zou, zijne redenen behoorlijk op schrift te brengen, en hem daartoe het hem ontnomen en steeds onthouden

Behoorlijke gelegenheid tot verdediging wordt den gevangenen niet gegund.

[1] Bepaaldelijk het stuk der gemeene middelen, volgens Art. 5, de opschrijving van al de ingezetenen van 18 tot 60 jaar, volgens Art. 8, en het bezweren der Unie door de in Art. 24 en 25 genoemde personen en Corporatiën.

[2] *Verhooren*, bl. 183—210.

1618—1621. schrijfgereedschap terug zou geven en eenen secretaris toevoegen [1]. Wel heeft het den Advokaat, door de geheim gebleven of oogluikend toegelaten bestelling van zijnen dienaar, nooit aan papier en inkt ontbroken; maar wat hij dus schreef, was hij genoodzaakt verborgen te houden: het waren aanteekeningen omtrent de verhooren ten einde zijn geheugen te hulp te komen; kort afgebroken briefjes aan zijne betrekkingen; ontwerpen van brieven aan den Prins, en een onvoltooid gebleven vertoog aan de Staten van *Holland* [2]. Doch het opstellen eener verdediging werd hem nimmer veroorloofd. Slechts werd aan DE GROOT na den afloop der verhooren een enkel vel papier en de tijd van vier of vijf uren gegund om zijne beginselen en gedragingen uit een te zetten. Doch deze verklaring leiden de rechters bij zich neer. Over het algemeen werd niets van het door de gevangenen bij de verhooren gesprokene hun nader voorgehouden of er ook iets minder juist in gesteld was [3]. Zich onderling of met rechtsgeleerden te beraden werd hun volstrekt niet vergund [4]. Alzoo kan men naar waarheid zeggen, dat zij onverdedigd, ja, hoogst onvolkomen gehoord, veroordeeld zijn [5]. Toch hebben zij zich de onvolkomen middelen, hun ter hunner rechtvaardiging gelaten, zoo veel doenlijk en voor zoo veel ziekte en zwakte het hun toelieten, ten nutte gemaakt. Zij hebben zich niet in een verachtelijk stilzwijgen gehuld; niet aan de rechters toegevoegd, dat zoo zij hun eer of leven wilden, zij hen dan maar zonder verderen omslag tot hun slachtoffers moesten maken. Neen! zelfs OLDENBARNEVELT toonde zich boven de kwelling, die men hem aandeed, geenszins verheven; meer dan eens slaagden de rechters er in, hem zekere angstvalligheid aan te jagen. Die onzamenhangende briefjes, welke hij aan de zijnen deed toekomen, om hun, ter voorkoming van mogelijke tegenspraak, met een woord te kennen te geven, wat hij geantwoord had op deze of gene vraag [6], zij bewijzen ons zijne bezorgdheid en hoe hij zijn best deed, dat er toch geen schijn tegen hem bestaan mocht. Ja, hij, en evenzeer zijne medegevangenen, hebben de waarheid, hunnen goeden naam en hun leven voet voor voet en tot het laatste toe verdedigd, met alle mogelijke middelen, slechts niet met de wapenen van leugen of laaghartigheid.

Bijzonderheden van OLDENBARNEVELTS verhoor.

De ondervraging van OLDENBARNEVELT in de tegenwoordigheid der rechters begon den 11den Maart met het opwerpen van eenige vragen aangaande de geschenken, met medeweten van den Griffier AERSSEN, gedurende de onderhandelingen over het Bestand door sommigen ontvangen [7]. Den volgenden dag was AERSSEN zelf tegenwoordig en werd hij tegen den Advokaat ondervraagd. Zijne getuigenissen betroffen slechts bijzonderheden, welke met de uitdeeling dier geschenken in verband stonden, en behelsden geenerlei rechtstreek-

---

1 *Verhooren*, bl. 184, 207. 2 BRANDT, *Rechtspl.* bl. 131, 132. 3 *Rechtspl.* bl. 33.

4 Ald. bl. 48. 5 Ald. bl. 57, 72. DE GROOT, *Verantw.* bl. 155.

6 *Rechtspl.* bl. 80, 81, 87—89. 7 *Verhooren*, bl. 210—213.

sche aantijging tegen OLDENBARNEVELTS eigene onbesprokenheid. Intusschen liepen zij lijnrecht in tegen hetgeen de Advokaat, herhalende wat hij daags te voren gezegd had, verklaarde. AERSSEN beriep zich tot staving van hetgeen hij getuigd had op den afgelegden eed, en voegde er de verklaring bij, dat hij geen vijandschap ter wereld tegen den Advokaat koesterde [1]. Des anderen daags bracht de gevangene de zaak zelf nogmaals ter sprake, en deed alstoen de betuiging, dat de griffier AERSSEN, die de zaak van zijnen zoon tegen hem had opgenomen, en derhalve zijn erkende wederpartijder was, geen vertrouwen verdiende, en slechts uit wraakzucht iets tegen hem gezocht had. Zijn getuigenissen, voegde hij er bij, betroffen slechts losse woorden en voorslagen, die volgens zijn eigen zeggen niet waren uitgevoerd, en bijaldien zij gedaan waren, slechts ten bewijs zouden strekken, dat de griffier zeer ter kwader trouw met hem gehandeld had [2]. — Het tweede punt, waarop men den gevangene onderzocht, betrof de vraag of zijn spreken en handelen niet gestrekt had om den Prins verdacht te maken, dat hij naar de souvereiniteit stond. Dit was 's Prinsen grootste grieve tegen den Advokaat. Maar ontleedt men die beschuldiging van den Prins, wat zegt zij dan anders dan dit, dat het gezag, door OLDENBARNEVELT in de Republiek bekleed, de strekking had om hem overtollig te maken, in zoo verre hij zich niet met de rol van een gewoon krijgsoverste en ambtenaar der Staten wilde vergenoegen? Dit was volkomen waar; maar strekte zulks tot bezwaring en niet veelmeer tot verhooging van den roem van den Advokaat? En lag voorts in die grieve van den Prins niet tevens de erkentenis, dat hij er aanspraak op maken kon meer dan louter een militair en burgerlijk ambtenaar in de Republiek te wezen? Dus vloeide die verdenking noodwendig voort uit de omstandigheden, en lag er in haar, althans voor OLDENBARNEVELT, niets misdadigs. Toch vielen de rechters, die door hunne betrekking veroordeeld waren om de rol van den kortzichtige te spelen, hem met een aantal vragen over dit punt lastig [3]. Werkelijk had OLDENBARNEVELT een bewijs van wantrouwen tegen den Prins gegeven: het was toen hij de Leidsche Regering in den nacht had laten waarschuwen, dat de Prins het voornemen scheen te hebben in hunne

1618—
1621.

---

[1] *Verhooren*, bl. 231—233.

[2] *Verhooren*, bl. 244. OLDENBARNEVELTS redenering is deze: was de Griffier alleen en niet in zijn gezelschap bij den Prins geweest om Zijne Excellentie van de overgezonden geschenken te spreken, dan was hij onoprecht genoeg geweest om hem dit bezoek te verzwijgen. Hij, OLDENBARNEVELT, toch zou geen voorslag gedaan hebben om aan vier andere personen mededeeling van het geheim der geschenken te doen, bijaldien hij geweten had, dat de Prins reeds in het geheim was. Dus óf die voorslag was niet gedaan, en AERSSEN loog, of AERSSEN had hem misleid, en was alzoo reeds toen gebleken hem vijandig te zijn. Slechts zeer onduidelijk is deze gedachte in de Verhooren wedergegeven.

[3] *Verhooren*, bl. 213—224.

1618—1621. stad onverhoeds de waardgelders te komen afdanken [1], en dit maakte ook een punt van het verhoor uit [2]. Maar toen had de Prins ook reeds voor de Contraremonstranten partij gekozen, hetgeen men hem terecht als het eenige middel om OLDENBARNEVELT ten val te brengen en zijn Huis op een minder nederigen voet in de Republiek te doen optreden, had leeren erkennen: van toen aan had de Prins dat wantrouwen maar al te zeer gewettigd; van toen aan bestond er zamenspanning tegen de rechten der Hollandsche Staten. — Hoe menigmaal had OLDENBARNEVELT, gedwongen zich tegen de aantijging van zamenspanning te verdedigen, indien hij vrij uit had mogen spreken, zijnen rechters te gemoet moeten voeren, dat, zoo er sprake was van zamenspanning, deze in den aanvang alleen bestaan had in het verzet tegen de regeringsbeginselen, door hem, in volmaakte overeenstemming met de Unie, voorgestaan. Doch hij wilde de waarheid ontzien, en slechts een enkel maal zeide hij onbewimpeld, waar het op stond. Het was toen men gewaagde van hetgeen men een protest van uniebraak [3] noemde, ten zijnen huize ontworpen, en de vraag deed, »of zulke particuliere vergaderingen ten zijnen huize geen verboden conventikels en louter complotten waren, en of het niet met de Unie en de orde, in de Generaliteit in acht te nemen, strijdig was, dat drie Provinciën te zamenspanden en met een onderling beraamd protest tegen de andere Leden opkwamen." Toen toch gaf hij ten antwoord, dat zulke vragen gansch niet te pas kwamen: hield het bewuste ontwerp een protest in van uniebraak, — tegen de Unie strijden deed het niet: want wilde de meerderheid in zaken, over welke het niet aan de Generaliteit te beschikken stond, bij overstemming eene, laat staan dan drie Provinciën de wet stellen, dan hadden de Gedeputeerden dezer drie Provinciën ten minste het recht om te verklaren, dat dit met de Unie streed [4].

Na een verhoor, hetwelk den beklaagde de gelegenheid gaf om zijne rechters dus te recht te zetten, gingen die rechters over, — niet om hem en zijnen medegevangenen de deuren van den kerker te ontsluiten, maar om zijnen dood te beramen. Doch alvorens zij tot de uitvaardiging en de uitvoering van het vonnis overgingen, moest eerst het kerkelijk geschil tegen de partij van OLDENBARNEVELT zijn uitgewezen. Voordat wij zien, hoe in de Synode te *Dordrecht* het gewenschte doel bereikt werd, moeten wij nagaan, op welke wijze men de omwenteling doorzette met het toegeven aan de reeds zegevierende godsdienstige partij en het zuiveren van verschillende Regeringscollegies.

Dat zoodra de omwenteling haar beslag gekregen had, aan de godsdienstoefeningen der Contraremonstranten geen beletselen meer in den weg gelegd werden, spreekt van zelve. Te voren waren die godsdienstoefeningen gevaarlijk: zij waren eene daad

---

[1] Zie hiervoor, D. III, St. II, bl. 751.
[2] *Verhooren*, bl. 274, 275, 277—280.
[3] Zie hiervoor, D. III, St. II, bl. 762.
[4] *Verhooren*, bl. 283, 284.

van tegenstand tegen de Regering en vonden daarin voor velen haren prikkel. Doch thans was de partij der Contraremonstranten de Regeringspartij geworden: eene reden om haar te keer te gaan, kon er dus niet meer bestaan; ook zou dit tot niets gediend hebben. Bovendien met de verandering der Vroedschappen zaten thans in de te voren Remonstrantschgezinde steden weldra Contraremonstranten op het kussen. Te *Schoonhoven* en te *Rotterdam* vergunden de nieuwe Regenten, zoodra zij hunne bediening aanvaard hadden, den Contraremonstranten bij beurten nevens de Remonstranten in de openbare kerken te prediken [1]. In *Gouda* moest de Regering, welke partij ook sedert den 1sten November in haar midden den boventoon mocht hebben, niettemin de Remonstranten ontzien, en niet zonder de tusschenkomst van zijne Excellentie en de Gecommitteerde Raden, door de Contraremonstranten ingeroepen, predikten dezen aldaar den 26sten December voor het eerst in de Gasthuiskerk [2]. Maar op het platte land, waar de Regenten nog niet waren veranderd, en soms een ambachtsheer zich tegen den nieuwen stroom aankantte, hadden de Contraremonstranten nog de gelegenheid om zich als de *dolerende* partij aan te stellen en bij de Staten om recht te vragen. Zulke verzoeken werden in menigte ingeleverd, en daarop aan de Magistraten, ambachtsheren, schouten en gerechten *gelast*, het verlangen der Contraremonstranten in te willigen. Vrij algemeen werd dit bevel, als der Staten ernstige meening aangedrongen, dadelijk gehoorzaamd. Doch naar *Goedereede* en de *Nieuwe Tonge* werden twee staatsleden, WITSZ en DIERHOUT, afgevaardigd, om »des noods bij autoriteit" de zaak naar der Contraremonstranten wil te schikken [3]. Zoo gebiedend had de vorige Regering niet durven optreden. Te voren was het de leus der Contraremonstranten, dat de wereldlijke Overheid geen dergelijk gezag mocht doen gelden: den Remonstranten werd het tot een blaam aangerekend, dat zij der Overheid gezag toekenden, — en thans oefende de Overheid eerst recht heerschappij uit in het kerkelijke. — Doch dit was nog slechts een begin. Evenwel reeds genoeg om zonneklaar te doen blijken, dat de omwenteling ook in dit opzicht strekte om de regeringsbeginselen van OLDENBARNEVELT te bekrachtigen. Slechts paste zij ze aanvankelijk zoo scherp toe, als nimmer in OLDENBARNEVELTS brein zou zijn opgekomen. De Gereformeerde Godsdienst had in haren medeplichtige, niet alleen eenen beschermer, maar een volstrekt meester gevonden.

1618—1621.

De Contraremonstranten krijgen te *Rotterdam* en elders het gebruik der openbare kerkgebouwen.

Inmiddels waren overal de Provinciale Synoden bijeengekomen, in welke de Nationale Kerkvergadering voorbereid moest worden. De Provinciale Synode van *Gelderland* was

Provinciale Synode van *Gelderland*.

---

1 Dit geschiedde te *Schoonhoven* den 8sten Sept., te *Rotterdam* den 1 Nov. 1618. Zie BRANDT, *Hist. d. Ref.* II, bl. 881, 882, 883.

2 *Resol. Holl.* 27 Nov. 1618. BRANDT, bl. 883, 996.

3 *Resol. Stat. v. Holl.* 14 Sept. 1618. 31 Jan. 1619. Zie voorts 19, 27 Oct.; 1, 16 Nov. 1618. BRANDT, *t. a. pl.* bl. 882.

1618—1621. reeds in het eind der maand Junij (1618) vergaderd. Voordat zij daar zitting namen, verzochten de Remonstrantschgezinden van de Classis van *Bommel*, dat men hen als broeders in CHRISTUS wilde erkennen, en hen ter zake der vijf punten niet bezwaren, maar hen verdragen zoude totdat de Nationale Synode beslist zou hebben. Hierop kregen zij het machtwoord ten bescheid: dat het der Synode toekwam, wetten te geven, niet die van eene Classis te ontvangen. Dien ten gevolge weigerden de Remonstranten zitting te nemen. Doch op het beklag van de Synode bevolen hun de Kanselier en Raden van het Hof van *Gelderland* de vergadering bij te wonen. Hoezeer hier zekere tien stellingen, welke de sterkste overdrijving der praedestinatieleer inhielden, bij vernieuwing verworpen werden [1], viel de keuze der vier predikanten en twee ouderlingen, die ter Nationale Synode gedeputeerd zouden worden, zoo uit, dat de Remonstranten ze voor partijdig hielden. Ook schorste dezelfde kerkelijke Vergadering verscheidene Remonstrantsche predikanten; anderen zette zij af; ja, zij vaardigde eenige predikanten uit haar midden af om den toestand der Kerken door de gansche Provincie te onderzoeken en waar zij zulks noodig achtte, de predikanten met schorsing of afzetting te censureren. Ten einde deze geestelijke Commissie van geloofsonderzoek in staat te stellen den onwil en de verontwaardiging door ontzag voor de Overheid in bedwang te houden, verzocht men den Kanselier en de Raden van het Hof haar met eenige burgerlijke gemachtigden te versterken, en dit verzoek werd gereedelijk ingewilligd [2].

Provinciale Synode van *Utrecht*. Uit de Provincie *Utrecht*, waar de Remonstrantsche predikanten verre de meerderheid hadden, zouden ongetwijfeld uitsluitend Remonstranten naar de Nationale Synode zijn afgevaardigd geworden, bijaldien hier de Contraremonstrantsche minderheid, even als elders de Remonstrantsche, genoopt ware geweest in de Provinciale Synode zitting te nemen en zich aan hare besluiten te onderwerpen. Dit voorziende, verzochten eenige Stichtsche Contraremonstrantsche predikanten, en daaronder een tweetal mannen, die vroeger aan de onderlinge verdraagzaamheid eerlijk de hand gehouden hadden, eene afzonderlijke Synode te mogen vormen, en niet alleen stonden de Staten 's Lands van *Utrecht* dit verzoek toe, maar ook lieten zij het, bij de uitschrijving, aan ieders vrijheid over, of men, in afwachting van de uitkomst der Nationale Synode, op de Provinciale Synode wilde verschijnen, al of niet. Dus ging voor de Nederlandsche Remonstranten

---

[1] BAUDAERT, voorzitter der Geldersche Synode, moest zich later bij FESTUS HOMMIUS nog eenigermate tegen het verwijt verdedigen en zich verontschuldigen, dat hij de verwerping van den godslasterlijken onzin, in die tien stellingen vervat, onvoorwaardelijk had toegestaan. Doch de Geldersche Contraremonstranten konden zich weldra dekken, want de tien stellingen werden door de Raden van het Hof van *Gelderland* bij plakkaat als voor goed verworpen afgekondigd (BRANDT, *t. a. pl.* bl. 892, 893).

[2] BRANDT, *Hist. der Reform.* II, bl. 889—893.

het rechtmatig voordeel te loor, hetwelk hunne getalsterkte in het Sticht beloofde. 1618—1621.
Thans toch benoemde de Contraremonstrantsche Stichtsche Synode, even goed als de Remonstrantsche, hare afgevaardigden ter Nationale Kerkvergadering, te weten elk de helft van het volle getal.

Provinciale Synoden in *Overijssel*, *Zeeland*, *Friesland* en *Groningen*.

In *Overijssel* vormde zich in de Remonstrantschgezinde Classis van *Kampen* nog tijdig vóór de bijeenkomst der Provinciale Synode eene afgezonderde Classis van eenige weinige Contraremonstrantsche predikanten, die, door de Provinciale Synode erkend, twee afgevaardigden naar deze Vergadering zond, en dat wel in mindering van het getal der afgevaardigden van de ongedeelde Classis van *Kampen*. Bij het benoemen van personen, naar *Dordrecht* te deputeren, ging men daarop de predikanten van *Kampen* geheel voorbij [1]. Zoo werd door de verkondigers der rechtvaardigheid Gods de menschelijke billijkheid begrepen. Doch, daargelaten de macht van godsdienstig vooroordeel, zij stonden onder eenen invloed, aan welken het bezwaarlijk zal geweest zijn zich te onttrekken. Immers was het voorzeker niet zonder voorlichting van bekwame staatslieden in of buiten de Provincie, dat men overal met zulk een bewonderenswaardige behendigheid te werk ging ten einde alles ten nadeele der Remonstranten te keren, en zoo doende den uitslag der Nationale Synode te verzekeren. Toch moest volgens AERSSENS zeggen in het officieele stuk, tot de Fransche Gezanten gericht, die Synode naar behooren vrij en aan geene voorwaarden gebonden heeten [2].

In *Zeeland* was het Contraremonstrantsche gevoelen algemeen. Ook werd aldaar in de Provinciale Synode besloten den Gedeputeerden ter Nationale Kerkvergadering in last te geven, dat zij geene verdraagzaamheid op de vijf punten of eenige andere stukken, van de zijde der Remonstranten »op de baan gebracht", zouden toestaan. Voor Remonstrantsche predikanten en hardnekkige lidmaten geene verdraagzaamheid; alleen voor »eenvoudige uit onwetendheid verleide gemeene lidmaten" vriendelijke terechtwijzing, dit moest hunne leuze zijn. Strafbare kwaadwilligheid of medelijdenswaardige onkunde, ziedaar wat de Zeeuwsche predikanten bij allen veronderstelden, die niet dachten, zoo als zij.

De afgevaardigden, door de Friesche en de Groningsche Synoden benoemd waren, het liet zich verwachten, allen contraremonstrantsch. Onder de Friesche gedeputeerden prijkte de naam van BOGERMAN, predikant te *Leeuwarden*, een man, die met aanzienlijke staatslieden in betrekking stond en zich als een ijveraar tegen de vorige Regering had laten kennen, en onder de Groningsche die van HILLENIUS [3], thans predikant te *Groningen*, welken men uit het in 1610 te *Alkmaar* voorgevallene had leeren kennen [4].

Maar gewichtiger dan in de andere Provinciën waren de Synoden in *Holland* zelve.

---

[1] BRANDT, *t. a. pl.* II, bl. 926—929.

[2] Zie hiervoor, bl. 97.

[3] BRANDT, *t. a. pl.* bl. 930—932.

[4] Zie hiervoor, D. III. St. II. bl. 433.

1618—1621.

De bepaling, volgens welke daar waar de Classis in tweeën verdeeld was, de beide deelen elk een tweetal Gedeputeerden ter Provinciale Synode zouden zenden [1], leidde, zoo klaagden de Remonstranten, bepaaldelijk in *Zuid-Holland*, tot misbruik. Op plaatsen, namelijk, waar de Remonstranten verre de meerderheid hadden en zich nog geene Contraremonstrantsche Classis had afgezonderd, vormden zich nu plotseling een afgescheiden Classis, ten einde alzoo ook de Contraremonstranten aldaar de gelegenheid zouden hebben om Gedeputeerden af te vaardigen. Daarentegen werden op enkele plaatsen, waar afgezonderde Remonstrantsche Classes bestonden, deze bij de beschrijving niet gekend [2]. Zoo konden de Remonstranten er op rekenen, dat zij door hunne tegenpartij overstemd zouden worden. Geen wonder, dat zij zich ongezind betoonden, op de Synodale vergaderingen te verschijnen. De Staten van *Holland*, hiervan onderricht zijnde en bepaald hebbende, dat de Synode te *Delft* den 8sten en die te *Enkhuizen* den 10den October zou bijeenkomen, besloten den Remonstranten te gelasten, mede op die Provinciale Synoden te verschijnen, »alwaar zij in alle zekerheid zijn zouden." Het vertoog, door hen laatstelijk ingeleverd [3], zou op die Synoden ter tafel worden gebracht om aldaar »rijpelijk, zonder partijdigheid en hevigheid of menschelijke hartstochten overwogen te worden, ten einde daarop gedaan mocht worden, zoo als voor de dienst van Land en Kerken, mitsgaders tot redelijk genoegen der Remonstranten, zou mogen bevonden worden te behooren [4]." Wat nu was de inhoud van dat vertoog? Het behelsde de voorwaarden, die de Remonstranten als tot eene onpartijdige beraadslaging vereischt aanmerkten, voorwaarden van dien aard, dat wie hun gevoelen niet reeds vooraf als veroordeeld beschouwde, en mitsdien de Synoden tot een onwaardig bedrog wilde maken, haar noodwendig als billijk moest laten gelden. Zou over een vertoog van zulk een inhoud werkelijk onpartijdig en kalm beraadslaagd worden, dan hadden de Remonstranten nog wat te hopen en konden zij gerust verschijnen! Wel onnoozel moest degene zijn, die zoo dacht. Immers door de wijze, waarop de Provinciale Synoden zamengesteld zijn zouden, waren de voorwaarden, die de Remonstranten gesteld hadden, reeds miskend: hun vertoog was alzoo metterdaad reeds verworpen, en hoe zou er dan nog in ernst over beraadslaagd kunnen worden? Dit gaven de Remonstranten op de aanschrijving der Staten, waarbij hun gelast was op de Provinciale Synoden te verschijnen, onbewimpeld te kennen. Slechts als de Staten goedvonden te verklaren, dat zij

Provinciale Synode van Zuid-Holland. Bezwaren der Remonstranten om aldaar te verschijnen.

[1] Zie hiervoor, bl. 63.

[2] BRANDT, bl. 898, 899, en TRIGLAND, wiens oordeel over deze zaak aldaar ter sprake komt.

[3] Hier wordt de remonstrantie bedoeld, door UYTENBOGAERT gesteld, en den Advokaat weinige uren voor zijne gevangenneming in handen gegeven. Zij is te vinden bij BRANDT, II, bl. 893—898.

[4] *Resol. Holl.* 20 Sept. 1618. BRANDT, bl. 898.

de beslissing aangaande de wijze, waarop de Synode ingericht moest worden, aan zich zouden houden, alsmede dat over het vertoog zou gehandeld worden, vóórdat de Synode zich nog als zoodanig geconstitueerd had, betuigden zij zich geneigd, zich met eenige beraadslagingen in te laten [1]. Aan dit verlangen werd niet voldaan, ja, het verzoekschrift, waarin het was uitgedrukt, eerst ter tafel gebracht toen de Provinciale Synoden reeds geopend waren. — Op de Zuidhollandsche Synode waren bij de opening verscheidene Remonstrantsche Classes niet vertegenwoordigd. Dus verzocht de Vergadering bij monde van den Raadsheer GROMHOUT, van wege de Staten ter Synode gecommitteerd, dat Hun Edel Mogenden zouden gelieven aan de Remonstrantsche predikanten in de Classes van *Leiden* en *Woerden*, uit welke niet een enkele, en aan die van *Gouda*, *Rotterdam* en *den Briel*, uit welke slechts weinigen waren verschenen [2], te bevelen, hunne bedenkingen op de Geloofsbelijdenis en den Catechismus aan de Synode kenbaar te maken, en tevens zich rond te verklaren aangaande de artikelen en tegenartikelen in de Delftsche Conferentie gewisseld [3], ten einde het der Synode niet aan de middelen ontbreken mocht om den staat der vraagstukken op te maken en bij de te houden Nationale Synode in te leveren. Volgens dit verzoek, hun gedaan van de zijde van predikanten, die tegen hunne wederpartij de inmenging der Overheid op het hardnekkigst gewraakt hadden, gelastten de Staten aan de achtergebleven Remonstranten, binnen den tijd van een tiental dagen alles in te zenden wat de Synode verlangde. Bij deze gelegenheid herinnerden de Goudsche Gedeputeerden, dat hunne lastgevers niet in de bijeenroeping der Synode bewilligd hadden, en verzochten het nemen van een besluit alsnog uit te stellen [4]. Niet alleen dat dit niet baatte, maar ook, toen den 19den October het vertoog der Remonstranten, waarbij zij verklaarden niet ter Synode te kunnen verschijnen, eindelijk in de vergadering der Staten gelezen werd, besloten dezen, in plaats van de rechtmatigheid der aangevoerde gronden te erkennen, hen te doen weten, hoe verwonderd men was, dat zij het schrijven van den 20sten September niet hadden gehoorzaamd, en hun diensvolgens te gelasten, zich alsnog hoe eer hoe liever op de Synode te laten vinden en aldaar hunne bezwaren mede te deelen zonder verwijl. Hetzelfde werd gelast aan de Remonstrantsche predikanten van de Classis van *Alkmaar*, die bij missieve aan de Staten de redenen hadden medegedeeld, waarom zij ter Synode te *Enkhuizen* niet hadden kunnen verschijnen [5]. — Zoo werden de Remonstranten als het 1618—1621.

---

[1] BRANDT, bl. 900—903. [2] BRANDT, bl. 900.

[3] Zie hiervoor, D. III. St. II. bl. 653, 654.

[4] *Resol. Holl.* 13 Oct. 1618. De Regering te *Gouda* was nog niet veranderd: eerst den eersten November werd zij afgezet (Zie hiervoor, bl. 69).

[5] *Resol. Holl.* 19, 25 Oct. 1618. BRANDT, II, bl. 923.

1618—1621.

ware gesleept voor hunne rechters om rekenschap te geven van gevoelens, die, sedert het verbreken van de boeijen der Spaansche Inquisitie, uit den aard der zaak vrij waren en voor vrij gegolden hadden. — Zij weken voor het geweld. Sommigen betuigden zich bereidvaardig om de verlangde stukken bij de Synoden in te leveren [1]; anderen verschenen alsnog aldaar in persoon. Zij waren niet moedig en eenstemmig genoeg [2] om het gedrag vol te houden, dat UYTENBOGAERT in het vertoog, den Advokaat op den morgen zijner inhechtenisneming overhandigd, als den eenigen weg had voorgesteld, die hun te volgen stond. »Indien wij," stond in dit stuk te lezen, »indien wij (om onzes gewetens wil) moeten lijden, zullen wij het lijden, wat het ook zou mogen wezen, tot de uiterste smaadheid, verachting en armoede toe, hopende, dat ons de Heer, dien wij dienen, geven zal het om zijns naams en der gerechtigheid wille te verdragen. Wij weten, dat de waarheid gedrukt, maar niet onderdrukt kan worden. Zij is een erfgenaam der eeuwen en een dochter der eeuwigheid, die als een vuur, hoe meer dat zij ineen wordt gedrongen, te sterker daarna zal uitbarsten, en haar hoofd te hooger opsteken, niet in uiterlijke wereldlijke aanzienlijkheid, maar in goddelijke kracht. Dit zal geschieden, wanneer God, die merkelijk over onze en 's Lands zonden is vertoornd, zijne welverdiende kastijding doende ophouden en zijne roede van ons nemende, den partijdigen dommen tuimelgeest, waardoor nu velen gedreven worden, zal doen verdwijnen, en wanneer Gods zake, eens ter dege ontbloot van de uiterlijke, bedriegelijke, partijzuchtige voorwendselen en bewimpelingen, zich vertoonen zal in haren eigenen glans en heerlijkheid. Intusschen willen wij ons beroepen op God en op JEZUS CHRISTUS, den Rechter der levenden en der dooden, die onze zaak zal rechten, en *onze ooren tegen alle citatien op zoodanige partijdige Synode sluitende*, zullen wij onder de gehoorzaamheid van Uw Edel Mogenden onze gemeenten in stilheid bedienen en voorts afwachten wat ons wedervaren zal [3]." — Zulke taal konden de Staten van *Holland* vernemen, zonder dat een edele geestdrift hen aangreep om met mannen, die zoo spraken, liever te lijden, dan hen te vervolgen. Voorzeker zijn er onder de regeringsleden, die door den Prins werden afgezet, velen geweest, die zich verruimd gevoelden dat zij van nu aan ontheven waren van de taak om tot de ongerechtigheid mede te werken.

Hoe de Remonstranten aldaar bejegend werden.

Dat de Remonstranten, die op de Delftsche Synode nog verschenen waren, niet zouden zwijgen, was even gemakkelijk te bevroeden, als dat hunne klachten en verwijten niets zouden baten. Werkelijk liepen de wederzijdsche beschuldigingen en de geschillen over de vraag, wie oorzaak was van de oneenigheden, zoo hoog, dat de Remonstranten thans voor goed de Synode schenen te zullen verlaten. Deze stap zou voor het oog der

[1] BRANDT, bl. 904, 923. [2] CARLETON II, p. 344.
[3] BRANDT, *t. a. pl.* bl. 897, 898.

wereld alle besluiten, die er genomen zouden worden, krachteloos maken, en moest dus met alle mogelijke middelen gekeerd worden. Bovendien beriepen de Remonstrantsche leden zich, met het oog op *Gouda*, op de omstandigheid, dat niet alle Steden van *Holland* in deze Synode bewilligd hadden, hetgeen men als een anderen grond om wat de Vergadering verrichtte, te verijdelen, kon laten gelden. Alzoo was er voorziening noodig. CROMHOUT begaf zich om raad en bijstand naar de Staten. Hij maakte hen bekend met den stand der zaken, en meldde tevens, dat de vragen, hoe te handelen met VORSTIUS en met de lidmaten, die als tot de dwaalleer verleid moesten beschouwd worden, de Vergadering bezig hielden: VORSTIUS wilde men voor goed verwezen hebben, en van de misleide lidmaten meende men schuldbekentenis te moeten vorderen. Ook begreep CROMHOUT aan de Staten te moeten mededeelen, dat het gevoelen der Remonstranten over het gezag der Overheid in kerkelijke zaken een punt der beraadslaging uitmaakte. — De Staten besloten zich aangaande al die vragen niet te verklaren; maar aan de beide staatslieden, hunne Gecommitteerden, de taak op te dragen om toch te zorgen, dat de Synode aan een eind kwam, en dat wel zonder dat de Remonstranten de vergadering voordat zij gesloten was, verlieten: dus had men alle doellooze geschillen achter wege te laten en alle menschelijke driften af te leggen, maar veeleer God te bidden om eene goede uitkomst. Ten slotte verklaarden de Staten niet te weten, dat eenige van de Leden in de Synode niet zouden bewilligd hebben [1]. — Dus hield men het er voor, dat *Gouda* gerekend kon worden, al was het ook onwillens, ingewilligd te hebben. — Uit dat besluit der Staten blijkt ten duidelijkste, dat zij, uit vrees voor de ongelegenheden, die er mede gepaard gingen, geene doorgronding van de vraagstukken begeerden: met een schijnvertooning waren zij tevreden, en om dien schijn te bewaren, moest toch vooral het vertrek der Remonstranten verhoed worden. Dit was de vrijheid, dit het ontzag bij de Overheid, dat de omwenteling den kerkedienaren had opgeleverd! Zij mochten thans voor hun geweten de vraag beantwoorden, met hoe veel billijkheid zij OLDENBARNEVELT, die de Haagsche Conferentie met zoo veel zorgvuldigheid had verordend en met zoo veel geduld had bijgewoond, eenen vijand der Kerke Gods hadden genoemd. Doch neen! Nog gevoelden zij den druk niet, die op hen werd uitgeoefend: want die dwang strekte om de bij hen gehate partij hoe eerder hoe beter in het verderf te storten. Daarom slechts was het te doen; daartoe moesten aan de eene zijde de Remonstranten met allerlei voorstellen gepaaid worden, opdat zij niet doldriftig of wanhopig de Vergadering vaarwel zouden zeggen, maar evenzeer, aan den anderen kant, de weg tot verzoening worden afgesneden. Dit geschiedde dan ook. Toen de Remonstranten verklaarden, dat zij bereid waren, hun gevoelen met geene andere woorden dan die van MELANCHTHON en BULLINGERUS voor te stellen, waren de Contraremonstranten

1618—1621.

[1] *Resol. Holl.* 25 Oct. 1618.

1618—1621.

in de noodzakelijkheid gebracht om den Remonstranten gelijk te geven of die beide Godgeleerden te verketteren. Toen zij verklaarden met de Contraremonstranten geen verschil te hebben, bijaldien dezen de tien door de Geldersche Synode verworpen stellingen insgelijks verwierpen, waren de Contraremonstranten genoodzaakt zich met hen eensdenkend te verklaren of een gevoelen door de rechtzinnige Geldersche Kerkvergadering veroordeeld tot het hunne te maken [1]. Maar uit al die engten baanden zij zich een uitweg. Het belang der leerstellige vraagstukken was op den achtergrond geraakt: het was een strijd geworden om den triomf eener eenmaal gekozen partij. De Provinciale Synode moest in waarheid eene voorbereidende Vergadering tot de Nationale Synode wezen, dat is, zij moest de Remonstranten onder de verdenking eener onverzoenlijke schuld aan die Nationale Kerkvergadering overleveren, en de laatste mogelijkheid afsnijden, dat zij aldaar de zege zouden behalen. Daartoe bestond een krachtig middel hierin, dat men den bekwaamsten en welsprekendsten Remonstrantschen predikanten door schorsing of afzetting het karakter benam, dat hun toegang tot die Synode verleende.

TAURINUS, schrijver van de *Weegschaal*, vervolgd.

JACOBUS TAURINUS had spoedig na de afdanking der waardgelders, zich niet zonder grond te *Utrecht* niet veilig meer achtende, de partij gekozen om naar *Antwerpen* uit te wijken [2]. Hij werd voor den schrijver van de *Weegschaal* gehouden [3], en werkelijk heeft hij, ten einde de verdenking van dat boekje geschreven of er toe medegewerkt te hebben van DE GROOT of UYTENBOGAERT af te wenden, vóór zijnen dood erkend er de schrijver van geweest te zijn. Het was hem niet raadzaam in het land terug te komen om de zaak der Remonstranten te bepleiten. Immers had de Prins het niet beneden zich geacht, CARLETONS aandacht op nieuw op de zaak van de *Weegschaal* te bepalen en hem voorgesteld, te vorderen, dat het plakaat, door de Staten-Generaal daartegen gericht, thans ook in *Holland*, *Utrecht* en *Overijssel* werd uitgevaardigd. In zijnen brief van den 13^{den} September aan den Prins had HUGO DE GROOT met betrekking tot de *Weegschaal* TAURINUS genoemd [4], en de drukker verzweeg nu ook zijnen naam niet langer [5]. Zijn dood verschoonde hem van de verplichting om voor den schout en het gerecht van *Utrecht*, die hem ingedaagd hadden, te verschijnen [6]. In *den Haag* vermoedden sommigen, dat men hem vergiftigd had om alzoo de namen van hen, die tot de *Weegschaal* medegewerkt hadden, geheim te houden; anderen hielden het bericht van zijn dood voor een uitstrooisel, dat slechts dienen moest om de maatregelen van het gerecht te doen staken [7]. Zoo vurig had men gewenscht, de mannen, op wie men het gemunt

---

1 BRANDT, *t. a. pl.* bl. 906. 2 BRANDT, *t. a. pl.* II, bl. 820. CARLETON, II, p. 299.

3 Zie hiervoor, D. III. St. II. bl. 770, Noot. 4 BRANDT, *Leven v.* DE GROOT, bl. 146.

5 CARLETON, II, p. 299, 312, 327. *Resol. Stat.-Gen.* 4, 21 Sept. 1618.

6 BRANDT *Hist. d. Reform.* II bl. 833—835. 7 CARLETON, II, p. 327, 334.

had, ook ter zake dier *Weegschaal* aan de ongenade der Engelsche Regering prijs gegeven te zien. Nu TAURINUS dood was, zou men gaarne, of ook dit nog iets opleveren mocht, tegen den Franschen vertaler der *Weegschaal* even streng als tegen den schrijver zelven zijn opgetreden; doch thans kon men van de schuld dier vertaling geen gewichtiger persoon verdenken dan NIELLIUS, Fransch predikant te *Utrecht*, die zich wegens zijne leerstellige gevoelens geweerd zag uit de Walsche Synode, sedert September mede te *Delft* vergaderd [1]. 1618—1621.

Of UYTENBOGAERT door zijn gedwongen uitlandigheid niet reeds genoeg onschadelijk was gemaakt, zoo ontbood hem de Zuidhollandsche Synode, bij missieve van den 29sten October, om tegen den 4den November te komen vernemen, wat hem de Synode zou voorstellen. Daar hij toen te *Antwerpen* was, kon hij onmogelijk ten bestemden tijde tegenwoordig zijn. Niettemin nam de Synode op dien dag zijne zaak ter hand, en ontzette hem, op grond dat hij zich bij de godsdienstgeschillen onbehoorlijk had gedragen, van alle kerkelijke diensten, totdat hij zich voor de Synode of hare gelastigden bevredigend zou verantwoord hebben [2]. UYTENBOGAERT ontzet.

Een sterken steun vonden de Remonstranten nog altijd bij den Rotterdamschen predikant GREVINCHOVEN [3]. Daar hij het gevoelen was toegedaan, dat zij in de gegeven omstandigheden niet op de Synoden vermochten te verschijnen [4], zoo werd hij persoonlijk voor de Delftsche Synode ontboden. Toen hij, alvorens te komen, verzocht had te mogen weten, welke de gewichtige zaken waren, die men, gelijk men zeide, hem mede te deelen had, zoo werd dit als een weigering aangemerkt, en onmiddellijk tegen hem, op grond van minachting van het gezag der Synode en vijandigheid tegen de ware Gereformeerde religie, het vonnis van afzetting gestreken [5]. Ook GREVIUS, predikant te *Heusden* [6], werd ontzet [7], gelijk ook HENRICUS SLATIUS, predikant te *Bleiswijk*. Deze man had zich in het jaar 1617 door zijne heftigheid en strijdlustigheid hoogst berispelijk gedragen [8], dermate, dat DE GROOT in zijne hoedanigheid van Pensionaris der stad *Rotterdam*, wier Magistraatspersonen ambachtsheren van *Bleiswijk* waren, zijne afzetting had aangeraden. Thans was er reden om te duchten, dat hij zich om het kerkelijk vonnis niet zou bekreunen, en den leeraar, dien de Synode zenden zou om in GREVINCHOVEN en anderen desgelijks.

[1] CARLETON, II, p. 328. BRANDT, *t. a. pl.* bl. 932, 933.

[2] BRANDT, *t. a. pl.* II, bl. 908.

[3] Zie over hem hiervoor D. III, St. II, bl. 499.

[4] CARLETON, II, p. 312.

[5] BRANDT, *t. a. pl.* bl. 909.

[6] Zie hiervoor, D. III, St. II, bl. 778.

[7] *Resol. Holl.* 9 Nov. 1618. Om bijzondere redenen bleef hem zijne jaarwedde toegekend totdat de Nationale Synode zou gescheiden zijn.

[8] BRANDT, bl. 539—542.

1618—1621.

zijne plaats te prediken, zou weren. De Synode nam derhalve tot handhaving van haar gezag de Staten in den arm, en dezen schreven den Burgemeester van *Rotterdam* aan, op de zaak orde te stellen [1]. Doch ernstiger tegenstand zou zich opdoen. Toen JOHANNES TAURINUS, broeder van JACOBUS TAURINUS, door de Delftsche Synode geschorst was op grond dat hij onwettig zou beroepen zijn (hij was volgens de Kerkeorde van 1591 tot leeraar gekozen en dit moest thans onwettig heeten), wendde zich de Haagsche Kerkeraad met een allerernstigst vertoog tot die Synode, haar verzoekende zich niet tegen haar eigen geweten te bezondigen en tegen de rust der gemeente zamen te spannen door zich te bemoeijen met eene zaak, die niet voor hare vierschaar behoorde. In weerwil der schorsing liet de Kerkeraad TAURINUS prediken, en zes leden dier Vergadering klaagden de Synode bij de Staten aan. Doch de Staten stelden hen in het ongelijk en verwezen hen en TAURINUS naar de Synode, wier gezag zij niet behoorden te miskennen. Weldra verzoende TAURINUS zich met de Contraremonstranten door openlijk wegens onbehoorlijk en ergerlijk gedrag schuldbelijdenis te doen voor de Delftsche Gemeente, bij welke hij vroeger predikant was geweest en aan welke de Delftsche Synode hem voorgeschreven had voldoening te geven [2]. Zoo bedroog TAURINUS de Remonstranten, maar, gelijk UYTENBOGAERT schreef, allermeest zich zelven, en God gansche-lijk niet: die liet zich niet bedriegen noch bespotten [3]. Maar in *Rotterdam* scheen de uitvoering van het vonnis, over GREVINCHOVEN geveld, niet zoo gemakkelijk in 't werk te zullen gaan. De Synode, den indruk duchtende, dien de zaak in die stad, waar de Remonstranten nog zoo talrijk waren, maken kon, stelde de uitvoering van haar vonnis uit, totdat de Staten van alles verwittigd zouden zijn. Alzoo beschreven de Staten den predikant voor zich, om hem het vonnis der Synode aan te zeggen. Toen deze oproeping te *Rotterdam* bij het volk bekend werd, stroomde de burgerij naar zijn huis om hem te bidden en te smeeken niet naar den *Haag* te gaan: er waren er die zeiden, dat zij niet dulden zouden, dat hij derwaarts ging, vermits hij er zeker gevangen gehouden zou worden. Deze betuigingen werden van lieverlede zoo krachtig, dat er reden was om voor oproer te vreezen. Nu gelastte de Magistraat zelve (het was korte dagen na de verandering van de Wet), dat hij niet vertrekken zou; ja, GREVINCHOVEN vond zelfs middel om in weerwil van het verbod der Synode als leeraar voor de gemeente op te treden. Van dezen toestand gaven vier afgevaardigden der Vroedschap en der Schutterij den Staten kennis, en de predikant FRANCISCUS LANSBERGEN belastte zich met de bezorging van eene schriftelijke mededeeling van GREVINCHOVEN zelven aan den

Tegenstand van den Haagschen Kerkeraad.

Stemming onder het volk te *Rotterdam*.

---

1 *Resol. Holl.* 4 Nov. 1618.

2 *Resol. Holl.* 5 Nov. 1618. BRANDT, II, p. 916—918, 937—939.

3 Zie UYTENBOGAERTS brief aan Mr. N. VAN SORGEN, bij BRANDT, II, bl. 940.

Prins en de Staten. Zij brachten het bericht terug, dat de Staten GREVINCHOVENS gedrag afkeurden en hem vermaanden zich voortaan van alle kerkedienst te onthouden; alleenlijk hadden zij, op het verzoek der Rotterdamsche Leden hunner Vergadering, behoudens goedkeuring van Zijne Excellentie, elke nadere beslissing uitgesteld. Doch den volgenden dag, zondag den 11den November, verergerde de zaak nog aanmerkelijk. De heftige SLATIUS van *Bleiswijk* predikte toen op de openbare straat, met voorgeven, dat de gewone predikplaatsen de schare van wegens hare menigte niet konden bevatten. De Staten zagen de zaak zoo ernstig in, dat zij eene Commissie van vijf hunner medeleden tot den Prins zonden om met hem in het geheim te beraadslagen, wat de dienst van den Lande vorderde, en toen op nieuw eenige afgevaardigden uit *Rotterdam* zich zelven en GREVINCHOVEN waren komen verontschuldigen, kregen zij tot antwoord, dat men tegen den volgenden dag de komst van den Prins moest verwachten. De Prins echter verontschuldigde zich wegens ongesteldheid van die hagchelijke taak, en nu vertrokken op zijn voorstel twee leden van het Hof van *Holland*, CROMHOUT en JUNIUS, derwaarts, met eenen last, die verried, dat men geen geweld durfde gebruiken: de eene predikplaats moest men doen vergrooten; zoo GREVINCHOVEN zich bezwaard achtte, had hij zich tot de Nationale Synode te wenden; alleen SLATIUS werd met straf aan den lijve gedreigd, zoo hij het nogmaals waagde te prediken [1]. Ruimschoots maakte de Remonstranten, wier getal aanmerkelijk scheen toe te nemen, van eene nieuw ingerichte predikplaats en van de bij deze gelegenheid vergroote Prinsenkerk gebruik [2]. 1618—1621.

Den 7den November was de Delftsche Synode gesloten. Het was hoog tijd: want de Nationale Synode zou binnen eene week daarna geopend worden, en vóór dit tijdstip moesten alle voorbereidende maatregelen genomen zijn. Deze kortheid van tijd was een uitnemend middel geweest om de afdoening der zaken te bespoedigen: zij gaf eene gereede verontschuldiging aan de hand voor de lichtvaardige behandeling van vraagstukken, van welke het levensgeluk van zoo menig godsdienstleeraar afhing. Maar bovendien leende zij een voorwendsel om de noodwendig onafgedaan gebleven zaken door eene buitengewone Synodale Commissie te laten afdoen. Aan deze Commissie werd volmacht verleend om op alle plaatsen, die zij bezochten, en in alle gevallen, die zulks schenen te vereischen, op gezag der Synode te handelen, alsof deze Vergadering nog bijeen ware, en ten einde aan deze gevolmachtigden het ontzag bij te zetten, dat zij bij de geweldige maatregelen, die zij nemen zouden, wel behoefden, zoo werden hun van wege de Staten drie staatslieden toegevoegd. In de Delftsche Synode hadden de Gedeputeerden van elke Classis, op een deswegens genomen besluit, de namen van al Handelingen der Zuid-Hollandsche Synodale Commissie.

[1] Dit gebod overtreden hebbende, werd hij door het Hof vervolgd (*Resol. Holl.* 28 Dec. 1618).

[2] *Resol. Holl.* 7, 9, 10, 12, 13, 14 Nov. *Res. Stat.-Gen.* 12 Nov. 1618. BRANDT, *t. a. pl.* II, bl. 944—946.

1618—1621. zulke predikanten aangebracht, die onder voorwendsel van het patronaatsrecht, dat *is*, in den geest van de Kerkeorde van 1591, beroepen waren, of wegens hunne leer of gedrag ergernis gegeven hadden. De zaken van die allen had men niet kunnen onderzoeken, en vele waren ook op de beschrijving niet verschenen. Dus zag zich die Commissie den last opgedragen, »om bij hare visitatie op al zulke personen te letten, mitsgaders op anderen, die nog aan het licht gebracht mochten worden." Zij werd zamengesteld uit vijf Contraremonstrantsche ijveraars, met ABRAHAM MUISENHOL, predikant te *Breda*, aan hun hoofd, een man, die door de scherpe pen van GERARDUS JOHANNES VOSSIUS in al zijne bekrompenheid en hatelijkheid voor de oogen der nakomelingschap geteekend staat [1]. Zoo zag een aantal predikanten hun lot in handen gesteld van een klein deel partijdige ambtgenooten. Het is waar, wie zich bij hunne uitspraak bezwaard vond, kon zich op de Nationale Synode beroepen [2]; maar dit beroep scheen slechts uitzicht te geven op langer angst, openbaarder schande, en naauwelijks minder ongenade. Ook was het er om te doen de handelingen der Nationale Synode te bekorten, veeleer, dan deze Vergadering met eene menigte zaken te overladen. De Nationale Synode moest een wapen zijn, behoorlijk toegerust om kort en zeker te treffen. Wat zou het geweest zijn, zoo de staatkundige omwenteling door eene kerkelijke uitspraak ten voordeele van de Remonstranten gewraakt ware? Dan zou de Prins ten onrechte tegen hen opgetreden, en alle geweld ten onrechte gebruikt zijn; men zou voor het Buitenland en tegenover zijne binnenlandsche vijanden te schande zijn gemaakt. Neen! aan zoo iets mocht niet eens gedacht worden. De Contraremonstrantsche predikanten moesten hunne taak wel begrijpen: zij hadden zulk een hagchelijke kans af te snijden; billijk te zijn stond hun niet vrij. Thans zagen zij zich medegesleept door de beweging, die zij, vaak op hunne beurt door geestdrijvers van geringen stempel opgezet, hadden gaande gemaakt. Zij waren van nu aan de speelbal van de machten, met welke zij gespeeld hadden: de staatkundige hartstochten der Grooten en den godsdienstwaan des volks. Niets zou minder vrij, niets minder ernstig zijn, dan de Dortsche Nationale Synode.

Toen de Synodale Commissie na hare aangevangen rondreis van Classis tot Classis de eerste slachtoffers getroffen had, deed zij van haar bedrijf verslag aan de Staten, en zij verkreeg hierop volkomen goedkeuring, ja eene onbeperkte volmacht: waar zij de zaken even zoo gesteld zou vinden, als in de gemeenten waar zij reeds hare vonnissen geveld en uitgevoerd had, »mocht zij op gelijken voet handelen zonder verslag te behoeven te doen [3]." Natuurlijk waren de Staten met zulk eene krachtige manier van handelen bijzonder tevreden; niets wenschten zij dan haar nog sneller werkend en onverantwoor-

---

[1] Zie zijn brief aan H. DE GROOT, vertaald bij BRANDT, *t. a. pl.* II, bl. 304—310.

[2] BRANDT, bl. 918, 919. [3] *Resol. Holl.* 31 Nov. 1618.

delijker treffend te maken. Niet alleen had de Commissie toen reeds een paar dorpspredikanten, van *Zoetermeer* en *Schipluiden*, afgezet; maar ook in *den Haag* was zij als machthebbende opgetreden. Hier was intusschen ROSAEUS, wiens schorsing was opgeheven, weder opgetreden. Hij predikte op zijne beurt in de Groote Kerk, terwijl toch de Kerkeraad van de *Prinsenkerk*, zoo noemde men de Kloosterkerk, afgezonderd bleef bestaan [1]. Lang evenwel duurde het gelijktijdig bestaan van twee Kerkeraden niet. Immers werd door de Synodale Commissie, met goedkeuring van den Prins en de weinig tijds te voren veranderde burgemeesters, de oude Kerkeraad, die zich zoo stout tegen de Delftsche Synode verklaard had, afgezet, en de predikant LAFAILLE, die de scheuring niet had willen goed heeten, geschorst. Wanneer het zelfs eene misdaad wezen moest, zich naar de Kerkeorde van 1591 gedragen te hebben, was het gemakkelijk Kerkeraad en leeraar beiden van misdaad te overtuigen. Ten overvloede gaf men echter voor, dat LAFAILLES levenswandel zelfs een dadelijk ontslag zou verdiend hebben [2]. Over den toestand, in welken zijne geliefde Haagsche Gemeente zich door deze gebeurtenissen gebracht zag, was UYTENBOGAERT uiterst bedroefd. Doch hij gaf den moed niet op. Gaarne zou hij zijn leven er aan gewaagd hebben, indien dit had kunnen baten. Maar ware hij weder in *den Haag* gekomen, hij zou zijne vrijheid onmiddellijk kwijt geweest zijn en niets hebben kunnen uitrichten. Toch ried hij geheime godsdienstoefeningen der Remonstranten aan: de ijver »om de ware vrijheid der conscientie voor God te bewaren" moest gaande gehouden worden [3]. Werkelijk werd door de Haagsche Remonstranten, nadat zij zich tot GREVINCHOVEN gewend hadden om eenen voorganger te bekomen, den 16den December de eerste afgezonderde vergadering gehouden ten huize van eenen tuinman op de Laan, waar een student in de Theologie hun voorging. De Haagsche Magistraat bracht dit onmiddellijk ter kennis van de Staten, die daarop besloten, dat er een plakaat tegen diergelijke vergaderingen zou worden ontworpen, en dat de twee personen, die den naam van den voorganger niet hadden willen zeggen, op de poort gevangen gezet zouden worden. De uitvaardiging van het plakaat achtte men, zoo het schijnt, nader gerechtvaardigd door de verklaring van éénen Remonstrant, een smid van zijn ambacht, die getuigd had, dat de Remonstranten zich onderling verbonden hadden ook den volgenden zondag te laten prediken, al zou het hun lijf en goed kosten; alsdan dachten zij gewapend en voorzien van steenen op te komen. Het plakaat bedreigde den voorganger en den eigenaar der plaats, waar de godsdienstoefening zou gehouden zijn, met zware boeten; dengeen, die, eenige jaarwedde van het Land genietend, daaraan deel nam, met verlies dier bate, en de rechterlijke ambtenaren, die

1618—1621.

Haar optreden te *'s Hage*.

De Remonstranten houden te *'s Hage* afgezonderde godsdienstoefening.

Plakaat daartegen.

---

[1] *Resol. Holl.* 9, 16 Nov. 1618. BRANDT, *t. a. pl.* bl. 884. CARLETON, II, p. 204.

[2] Zie *Resol. Holl.* 27, 31 Nov. 1618. [3] Zie zijnen brief aan VAN SORGEN bij BRANDT, II, bl. 940.

1618—1621. in gebreke bleven de bijeenkomst te beletten, met hun ontslag; alles behoudens arbitrale correctie. Aan deze verordening waren de Staten van meening streng de hand te houden. De bezetting der stad werd met twee vendels vermeerderd. Den eerstvolgenden zondag kwamen drie vendels in de wapenen, en bij de minste beweging was bepaald, dat de soldaten zouden oprukken, en de officieren van justitie bij de hand zouden zijn en een vijftal belhamels in hechtenis zouden laten nemen om hen tot het noemen van de hoofdaanleggers te dwingen [1].

De Synodale Commissie ondervindt tegenstand te *Schoonhoven*.

Intusschen ging de Synodale Commissie voort met het afzetten en schorsen van een groot aantal predikanten [2]. Te *Schoonhoven* raakte zij in geene geringe moeijelijkheid. Derwaarts hadden zij verscheidene leeraars uit de Classis van *Gouda* bescheiden, ten einde zij zich aldaar op bepaalde beschuldigingen zouden komen verantwoorden. De gedaagden zochten in den hun gestelden termijn, die volgens de instructie der Commissie zelve te kort was, eene reden om niet te verschijnen. Slechts WITTIUS, de Remonstrantschgezinde predikant van *Schoonhoven*, verscheen met zijn ambtgenoot GALENUS in de kerkekamer, en verontschuldigde de teruggebleven predikanten. Terwijl de geestelijke Heren vergaderd waren, liep de kerk zoo uitermate vol volks, dat de Commissie en LYDIUS, die bij haar was, ernstig ongerust werden, ja LYDIUS meende zich met groot misbaar wegens overlast, van de zijde des volks geleden, te moeten beklagen. Zelfs de soldaten, die de Regering in de kerk had laten komen, raakten daar zoo in gedrang, dat de kapitein ze weder liet aftrekken. Onder deze omstandigheden richtte de Commissie te *Schoonhoven* niets uit [3]. Maar het laat zich denken, dat WITTIUS, dien men beschuldigde het volk te hebben willen opruijen, het ongenoegen der zich beleedigd achtende partij zou moeten ondervinden. De Gecommitteerde Raden, door zijne Excellentie op het gebeurde te *Schoonhoven* opmerkzaam gemaakt, zonden op zijn advies hunne medeleden DIERHOUT en den Fiskaal KINSCHOT derwaarts. Hun verslag aangaande hetgeen zij aldaar hadden vernomen, leidde tot eene vervolging der schuldigsten; de baljuw werd naar *'s Hage* ontboden om zich te verantwoorden, en hierin niet ten genoegen der Gecommitteerde Raden geslaagd zijnde, afgezet. WITTIUS werd mede naar *'s Hage* ontboden, en aldaar opgehouden totdat de Commissie hare rondreize volbracht had. Toen werden hem eenige punten van aanklacht voorgehouden, waarop men zich gerechtigd achtte hem af te zetten. Dit vonnis, door de Staten bekrachtigd, werd van hunnentwege ter zijner kennis gebracht met het verbod om zonder hunne uitdrukkelijke toestemming binnen *Schoonhoven* terug te keren. Terwijl WITTIUS zich aan het veer tegenover deze stad bleef ophouden, hielden hier de afgezonderde vergaderingen der Remonstranten

[1] *Resol. Stat. v. Holl.* 18, 19, 20 Dec. 1618. BRANDT, *t. a. pl.* II, bl. 941—943. CARLETON, II, p. 372, 373.

[2] *Resol. Holl.* 30 Jan.; 20 Maart, 1619. [3] UYTENBOGAERT, *Kerkel. Hist.* bl. 1040, 1041.

aan; doch de Staten meenden met omzichtigheid te werk te moeten gaan. Niettemin verboden zij die bijeenkomsten, en beschreven WITTIUS op nieuw naar *'s Hage* om hem te bevelen zich uit de nabijheid der stad te verwijderen [1]. 1618—1621.

Vooral ten aanzien van *Gouda* en *Rotterdam* namen de Staten omzichtigheid in acht. Beducht voor opschudding in die steden, legden zij den ijver der Synodale Commissie aan banden, en beletten haar tot vervolging en schorsing of afzetting van de predikanten aldaar over te gaan [2]. De zaak van GREVINCHOVEN had reeds genoeg stof tot bezorgdheid opgeleverd, en zoo weinig waren de Remonstranten van *Rotterdam* geneigd om zich te ontzien, dat zij op den eersten kersdag (1618), als om te toonen dat de gewone predikplaatsen hun aantal niet konden bevatten, ten overvloede voor en na den middag op de Beurs voor zich lieten prediken. De schoonzoon van GREVINCHOVEN speelde hierbij eene groote rol, en het gevolg was, dat op besluit van de Gecommitteerde Raden ter tegenwoordigheid van zijne Excellentie genomen, thans te *Rotterdam* een plakaat werd afgekondigd, nagenoeg van denzelfden inhoud als dat te *'s Gravenhage* uitgevaardigd [3].

Plakaat tegen de Remonstranten te *Rotterdam*.

De Noord-Hollandsche Synode, te *Enkhuizen* bijeengekomen, handelde in denzelfden geest en op dezelfde wijze als de Delftsche Kerkvergadering. De toestand van de Haarlemsche Gemeente hield haar een geruimen tijd bezig. De predikanten aldaar hadden de Kerkeorde van 1591 helpen invoeren; één hunner, DIONYSIUS SPRANKHUYZEN, was volgens die Kerkeorde beroepen, en zij hadden zich ongunstig over de bijeenroeping eener Nationale Synode uitgelaten. In één woord, zij hadden zich gehoorzaam in den geest der vorige Regering uitgelaten en gedragen. Dit kon thans niet zonder berisping gelaten worden, en al had men het ongewraakt willen laten, de afgezette Kerkeraad drong bij de Synode aan op afzetting van leeraren, op wier leer men niet de minste aanmerking vermocht te maken. Hiertoe evenwel kon de Synode niet besluiten; men bepaalde er zich toe, twee predikanten te verplaatsen, den een naar *Woudrichem*, den anderen naar *Katwijk;* de twee overigen erlangden na schuldbekentenis de gunst van te *Haarlem* te mogen blijven [4]. — In weerwil hunner bezwaren [5] waren twee Remonstrantsche Alkmaarsche predikanten naar de Synode vertrokken; doch daar zij niet dan onder zekere voorwaarde zitting wilden nemen, geenszins toegelaten. De Staten werden met de zaak gemoeid, en op hunnen last getroostten zich de Remonstranten der Alkmaarsche Classis op nieuw gedeputeerden te zenden. Doch aan dezen werd dubbelzinnigheid in de bedoelingen,

Handelingen der Noord-Hollandsche Synode.

---

[1] *Resol. Holl.* 29 Nov. 6, 12 Dec. 1618. 23 Febr.; 4, 12, 18, 20 Maart, 1619. UYTENBOGAERT, *t. a. pl.* bl. 1041—1043.

[2] BRANDT, *t. a. pl.* bl. 944.

[3] *Resol. Holl.* 28 Dec. 1618. BRANDT, bl. 946.

[4] BRANDT, bl. 920—922. *Resol. Holl.* 10 Novbr.

[5] Zie hiervoor bl. 133.

1618—1621.

met welke zij verschenen waren, te laste gelegd, en te verstaan gegeven, dat zij wel weder vertrekken mochten [1].

Noord-Hollandsche Synodale Commissie. Haar optreden te *Hoorn*.

De Gedeputeerden der Noord-Hollandsche Synode, die den 5den November gescheiden was, met name PETRUS PLANCIUS en JOHANNES GERARDUS, kwamen, bijgestaan door een vijftal predikanten en twee ouderlingen, tegen het einde van de maand December (1618) te *Hoorn*, waar de Remonstranten zeer talrijk waren, ten einde hier de kracht van den tegenstand te breken. Zij begonnen met twee predikanten dadelijk af te zetten en eenen te schorsen: de vierde predikant, SAPMA, was voor de Nationale Synode gedaagd. Voorts zetten zij de twee Kerkeraden af, en deden er een nieuwen, evenwel uitsluitend door Contraremonstranten, benoemen. De Remonstranten lieten hen begaan, wel begrijpende, dat dergelijke verordeningen buiten staat waren eene gemeente van Contraremonstranten te scheppen, aanzienlijk genoeg om het gebruik der groote kerk eer aan te doen. Ook duchtten de nieuwe Regenten, dat zij met de zaak schande zouden inleggen. In deze verlegenheid zonden zij hunnen secretaris tot den Prins van Oranje om raad. Zijne Excellentie, wel begrijpende, dat men van hem vergde eene onredelijke zaak met geweld door te drijven, ontveinsde niet, dat hij over den staat van zaken te *Hoorn* bekommerd was, en raadpleegde de Gecommitteerde Raden. In dit Collegie werd goedgevonden, dat men den Secretaris van *Enkhuizen*, BRUININK, naar *Hoorn* zou zenden, om de uitvoering der verordende maatregelen te schorsen, zoo dit, behoudens het ontzag van de geestelijke Heren afgevaardigden der Synode en van de stedelijke Regenten, nog geschieden kon; doch zoo niet, alsdan de uitvoering door te zetten, «met vertrouwen dat God de Heer het zegenen zou," dat is, met andere woorden: in de hoop dat de uitkomst het vermetel bedrijf goed zou maken [2]. Nu meende de Regering der stad volmacht te hebben om elke beweging van de zijde der Remonstranten te keer te gaan, en maakte daarvan gebruik om de predikanten door den bevelhebber van het krijgsvolk te laten waarschuwen, de wachten dag en nacht door de bezetting in buitengewonen getale te laten betrekken, en des zondags, toen een predikant van *Medemblik* in de groote kerk prediken zou, soldaten buiten en binnen het gebouw te doen post vatten. Er werd gepredikt; maar het is licht na te gaan, van welken aard de hoorders waren en in welke stemming zij opkwamen. Toen de zaak aldus was doorgezet, vond Zijne Excellentie zich verder niet bezwaard, al het gebeurde goed te heeten: hij sloeg het verzoek der Remonstranten, die op het gebruik van eene der kerken, ten minste bij beurten, aandrongen, af; verbood hun alle godsdienstoefening, zelfs in bijzondere huizen, en verwees hen voorts naar de Nationale Synode [3].

---

1 BRANDT, *t. a. pl.* bl. 923—925. *Resol. Holl.* 2, 10 Nov. 1618.

2 *Resol. Holl.* 21 Dec. 1618.

3 BRANDT, *t. a. pl.* bl. 947—952.

De ervaring, door de Gedeputeerden der Noordhollandsche Synode te *Hoorn* opgedaan, deed hen beseffen, hoe raadzaam het was, dat zij bij hetgeen zij verder dachten te volvoeren, even als de Zuidhollandsche Synodale Commissie, door eenige burgerlijke Overheidspersonen werden bijgestaan. Met een verzoek daartoe strekkende meldden zij zich, zonder dat de Provinciale Synode hun gelast schijnt te hebben zulks te doen, bij de Staten aan, en verkregen gereedelijk wat zij verlangden [1]. Te *Alkmaar* ondervond deze Commissie al spoedig de blijken van het ongenoegen der Remonstranten. Terwijl zij aldaar met de Contraremonstrantsche Classis in de kerkekamer vergaderd was, werd de kerk door het volk overweldigd, en de kerkekamer, die gelukkig tijdig door de Vergadering verlaten was, opengeloopen. Een der nieuwe vroedschappen werd door de menigte aangegrepen en in een kruiwagen de kerk rond en de stad door gereden. De maatregelen van voorzorg, door de Magistraat genomen, hadden niet gebaat. Alzoo wendde men zich tot de Staten om vermeerdering van garnizoen te bekomen. Dit verzoek werd door den Prins dadelijk ingewilligd, en sedert vergaderden de kerkelijke heren niet dan door eene bende soldaten behoorlijk verzekerd. Men vertrouwde de Schutterij zoo weinig, dat er weldra met den Prins onderhandelingen plaats grepen, over de verandering van de kapiteins dezer gewapende burgermacht. De predikant JOHANNES GEESTERANUS werd beschuldigd, 's avonds vóór de beroerte eenige gemeenteleden bijeengeroepen en hen afgevraagd te hebben, of hij hun wettig leeraar was al of niet, en of zij gezind waren hem tegen een ieder te handhaven [2]. Deswegens werd hij door de Synodale Commissie ter verantwoording geroepen. Hij ontkende de aantijging, en men kon hem niet van schuld overtuigen. Maar daarna wegens geloofsartikelen ondervraagd, werd hij, zoo als de aard der zaak medebracht, bevooroordeeld aangehoord en onheusch bejegend, en toen hij zich over de handelwijze, waaraan hij ten doel gestaan had, in krachtige uitdrukkingen schriftelijk beklaagd had, dadelijk afgezet. Zijnen broeder PETRUS, predikant aan de beide *Egmonden*, trof hetzelfde lot, en daar men hunnen aanhang zeer scheen te vreezen, werden zij beiden door de Staten, bij gelegenheid dat dezen ook de andere maatregelen van schorsing en afzetting, door de Noordhollandsche Commissie getroffen, goedkeurden, tot een gedwongen verblijf te *'s Gravesande* verwezen. Overdreven vrees voor hetgeen men met hen voor mocht hebben — zij lieten zich zelfs bang maken, dat de Staten hen naar *Engeland* zouden laten ontvoeren, om daar als loochenaars van de Drieëenheid verbrand te worden — noopte hen dat bevel niet te gehoorzamen, maar zich naar *Oostfriesland* te begeven [3].

1618—1621.

Onlusten te *Alkmaar*.

[1] *Resol. Holl.* 1 Maart 1618. BRANDT, III, bl. 357.

[2] *Resol. Holl.* 8, 19 Maart 1618. CARLETON III, bl. 32, 41, 42.

[3] BRANDT, t. a. pl. III, bl. 357—390. *Resol. Holl.* 19 Maart 1619.

1618—1621.

Uit zulke geruchten, hoe ongerijmd ook, blijkt, welk een dunk er toen ter tijd omtrent *Engeland* en de Engelschen heerschte. Wat de meening omtrent de gezindheid van den Engelschen Gezant betreft, zij blijkt hieruit, dat zeker vreemdeling hem omstreeks dezen tijd het voorstel durfde doen om de personen van OLDENBARNEVELT en DE GROOT ter zijner voldoening door sluipmoord uit den weg te ruimen [1].

De Remonstrantsche predikanten te *Utrecht* afgezet.

In de Provincie *Utrecht* reisde wel is waar geen Synodale Commissie rond, om de Remonstranten reeds vóórdat de Nationale Synode uitspraak gedaan had, te veroordeelen en te straffen; maar de Regering vond er geene zwarigheid om zonder zulk een hulpmiddel niettemin hetzelfde te doen. Toen de Prins te *Utrecht* geweest was om de waardgelders af te danken, had hij den Predikanten der stad te woord gestaan, hun verzekerd, dat de Nationale Synode niet strekken zou om de vijandige houding, door de Contraremonstranten tegen hen aangenomen, te wettigen, en met de hand op de borst beloofd, dat hij niet zou gedogen, dat iemand ter oorzake der Godsdienst en der bekende verschillen zou verdrukt worden: hij wilde, zeide hij, een vader en voorstander zijn der Remonstranten, zoowel als der Contraremonstranten, en bepaaldelijk zou hij niet toelaten, dat de Utrechtsche predikanten werden afgezet [2]. Meteen gaf hij den oudsten predikant tot nadere geruststelling de hand. — Hoe weinig wist de Prins, dat er eene macht was boven hem, die zijne woorden tot leugen en bedrog zou maken. Immers in Februarij 1619 werden de Remonstrantsche predikanten der stad *Utrecht* voor de Vroedschap ontboden, om daar het vonnis hunner afzetting te hooren, met de even hatelijke als onwaarachtige verwijten van Burgemeester BERK tot toegift, verwijten, die trouwens door den predikant SPEENHOVEN eenvoudig en waardig teruggewezen werden. Sedert gingen de Utrechtsche Remonstranten in sommige naburige dorpen, met name te *Vleuten*, bij DIRK RAPHAELSZ. KAMPHUIZEN, ter kerk, totdat dit kerkgaan der stedelingen op het platteland verboden en ook KAMPHUIZEN afgezet werd [3].

Zoo hadden de Staten van de bijzondere Gewesten, ja de Overheden der steden reeds nagenoeg voltrokken, wat de Nationale Synode slechts zou kunnen verrichten; zoo hadden zij de stelling der gevallen Regering, dat de Godsdienst ter beschikking stond der Provinciën en der stedelijke Overheden, eene stelling, wier felle veroordeeling de leus van den tegenstand in de Generaliteit geweest was, op hunne wijze en in hun belang waar gemaakt en toegepast. Waarlijk, wie OLDENBARNEVELT zou willen rechtvaardigen, hij zou een overbodig werk ondernemen: zijne tegenstanders hebben dit door hunne gedragingen reeds genoeg gedaan.

---

[1] CARLETON, III, p. 11.

[2] BRANDT, uit de aanteekeningen van eenige der toenmalige Utrechtsche predikanten, II, bl. 810.

[3] BRANDT, t. a pl. III, 390—394.

De Nationale Synode was niettemin bijeengekomen en vervulde hare bestemming. 1618—1621.
Van den aanvang aan hielden de Staten-Generaal een waakzaam oog over alles, wat den geregelden voortgang der Kerkvergadering kon verzekeren. Toen zich tusschen de Steden van *Overijssel* een geschil geopenbaard had, wáár de voorbereidende Synode harer Provincie moest gehouden worden, en deze zaak de bijeenkomst dier Provinciale Synode scheen te zullen vertragen, wendden zij zich tot de Regeringen van *Kampen* en *Zwolle* met de dringende bede, dat zij »om het gewicht der zaak" toch over het bezwaar wilden heen stappen en *Deventer* genoegen geven: met die oneenigheid verliep slechts de tijd, en dat »moest met alle middelen verhoed worden." Eindelijk moesten de Staten toch nog de Regering van *Deventer* raden, aan den onverzettelijken eisch der andere Steden toe te geven [1]. De Provincie *Holland*, die thans zelfs den schijn wilde vermijden, alsof zij eenigermate gedwongen de Synode voortgang liet hebben, en deswegens eene uitdrukkelijke *acte van consent* bij de Generaliteit inleverde [2], zag nog niet dadelijk af van de poging om zich op de Synode eenig voorrecht boven de andere Provinciën verleend te zien. Zij verlangde, dat terwijl elk van dezen op de Synode slechts ééne stem zou uitbrengen, de zes burgerlijke personen, die *Holland* derwaarts afvaardigde, op grond van het groot aantal der Kerken in *Holland*, gezamenlijk drie of minstens twee stemmen zouden hebben. Doch toen dit verlangen niet gunstig werd opgenomen, gaf zij de zaak op, om deswegens »geen onlust te weeg te brengen" [3].

Maatregelen vóór de bijeenkomst der Nationale Synode genomen.

Nog altijd was het onzeker, of de Koning van *Frankrijk* aan eenige Gereformeerde Godgeleerden uit zijn Rijk verlof zou geven om de Nederlandsche Synode bij te wonen. Opdat zijne Raadslieden geen voorwendsel hebben mochten om zich aan de vroeger naar *Frankrijk* geschreven brieven te houden, waarbij de Staten van *Holland* verklaard hadden, dat de Nationale Synode geen wettigen voortgang hebben kon, werd na den ommekeer der zaken van wege diezelfde Staten aan den Koning van *Frankrijk* en de Gedeputeerden van de Fransche Kerken het bericht toegezonden, dat alsnu alle leden in de Synode bewilligd hadden [4], waarbij het verzoek gevoegd werd om de toezending van eenige Godgeleerden ter bijwoning der Synode. Ongeveer eene maand later kwam er een brief van LANGERAK met de tijding, dat de Koning eindelijk, tegen alle gewetensbezwaren aan, aan twee Fransche predikanten vergund had, zich herwaarts te

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 3, 17, 30 Sept. 1618.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 29 Oct. 1618. *Resol. Holl.* 25, 27 Oct. 1618.

[3] *Resol. Holl.* 27 Oct.; 1, 6 Nov. 1618. *Resol. Stat.-Gen.* 29, 31 Oct.; 5 Nov. 1618. Het getal Kerken in *Holland* werd op 500 begroot.

[4] *Gouda*, waar de Regering nog niet veranderd was, hield zich echter toen nog aan hare vroegere verklaringen.

1618—1621.

Den Franschen Godgeleerden wordt het verlof onthouden om ter Synode te komen.

begeven. Doch dit verlof werd welhaast weder ingetrokken, en de Fransche Godgeleerden moesten de reeds aangevangen reize staken. De betrekking was bij de vergeefsche tusschenkomst der Fransche Gezanten te weinig vriendschappelijk, dan dat LODEWIJKS Raadslieden gezind zouden zijn geweest de Nederlandsche Regering in dit opzicht te wille te zijn [1].

De andere uitheemsche Godgeleerden komen aan.

De Godgeleerden der andere vreemde natiën kwamen van lieverlede aan [2]. Der Staten Agent BREDERODE had zich zeer ijverig betoond. Hij had zelfs eene reize naar *Zwitserland* ondernomen, ten einde de bemoeijingen van den Franschen Resident aldaar tegen te werken en de afreize der Godgeleerden uit *Zurich*, *Bern*, *Basel* en *Schaffhausen* te bevorderen [3]. Aanvankelijk was er slechts sprake geweest om de Kerken van *Engeland*, *Frankrijk*, *de Palts*, *Hessen* en *Zwitserland* te noodigen om Godgeleerden ter Synode te zenden, en men had nog onbeslist gelaten, of men ook Godgeleerden van *Bremen*, *Embden*, *Brandenburg*, *Genève* en *Nassau* beschrijven zou. Van het gevoelen, dat de vertegenwoordigers der Kerken van *Bremen*, *Embden* en *Brandenburg* zouden voorstaan, schijnt men te weinig zeker te zijn geweest, en daarentegen scheen aanvankelijk de te *Genève* en in *Nassau* gepredikte leer te kennelijk den Contraremonstranten gunstig, dan dat Godgeleerden uit die oorden zonder schijn van partijdigheid genoodigd konden worden. Later toen men de noodzakelijkheid erkend had om van de Synode het middel ter veroordeeling eener staatspartij te maken, scheen dit geen bezwaar meer. Van den anderen kant verschenen nu ook Godgeleerden uit *Bremen* en *Oostfriesland*. Uit *Brandenburg* werden insgelijks Godgeleerden afgevaardigd, doch de tegenstand der Lutherschen noopte den Markgraaf hen te huis te houden en hun wegblijven met een beleefden brief bij de Staten te verontschuldigen. De godsdienstleeraars van het Vorstendom *Anhalt* werden niet beschreven: de oude Confessie der *Anhaltsche* Kerken was te stellig tegen de prædestinatieleer, die men wilde vaststellen, aangekant. Bij de Engelsche Geestelijken zond JACOBUS later den Godgeleerde WALTER BALCANQUAL, om de Schotsche gemeenten te vertegenwoordigen. Deze Engelsche Geestelijken zouden de groote steun zijn der zaak, die men wenschte te doen zegevieren. CARLETON ontveinsde niet, dat zij van den Koning een bepaalden last mede hadden gekregen, hoe zich op de Synode te gedragen, en dat deze last strekte om de Arminianen verder ten val te brengen. De Engelsche Godgeleerde PETRUS HEYLIN, hofkapellaan van Koning KAREL I, verklaart onbewimpeld in zijne *Geschiedenis der vijf Artikelen*, dat JACOBUS

---

[1] *Resol. Holl.* 20 Sept.; 18 Oct. 1618. CARLETON II, bl. 351, 352, 376. BRANDT, t. a. pl. III, bl. 10, 11.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 29 Oct.; 2, 3, 5, 10 Nov.; 15 Dec. 1618.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 11 Oct. 1618. Vgl. hiervoor bl. 76.

ten gerieve der partij, die hij in de Nederlanden ondersteunde, zoodanige Godgeleerden had gezonden, van wie hij verzekerd was, dat zij in den gewenschten zin zouden spreken en handelen, en TILENUS vergeleek de Dortsche Synode bij de Kerkvergadering te *Constantinopel* van het jaar 869, waar niemand werd toegelaten, dan die zich te voren voor eene der beide partijen verklaard had [1]. 1618—1621.

De vreemde Godgeleerden werden goed onthaald. Er werd voor hun kosteloos verblijf hier te lande gezorgd, en hun alle eer aangedaan. Tot beveiliging van hen, die uit *Duitschland* en *Zwitserland* en alzoo door eene landstreek komen moesten, hier en daar door vijandelijk gezinde troepen bezet, werd, zoo het schijnt, een militair geleide verordend. Ja, er ware, volgens eenen wenk, door den Nederlandschen Gezant te *Londen* gegeven, om de Engelsche Godgeleerden af te halen een oorlogschip gezonden, indien men er een beschikbaar gehad had [2]. Sommige der vreemde godgeleerde bezendingen werden in de Vergadering der Staten-Generaal, na het houden eener plechtige rede, bijzonder plechtstatig begroet. Deze eer viel den 5den November aan den Engelschen bisschop van *Llandaff* met de Geestelijken, die hem vergezelden, ten deel. De Prins van *Oranje* en Graaf WILLEM LODEWIJK waren beiden tegenwoordig: want CARLETON had op de terugkomst van den Prins gewacht. De Geestelijken werden door den Gezant aangediend en aan de Staten voorgesteld met eene Latijnsche rede, die hem door zijnen meester zelven in den mond was gegeven. Nimmer heeft een vorst minder koninklijk gesproken, dan hier ook nu weder door JACOBUS gedaan werd. Hij doet de toezending zijner Godgeleerden als een hooge gunst voorkomen; maar in plaats van die gunst inderdaad genadig te bewijzen, is zijn mond vol verwijten. Zelfs van den afstand der Pandsteden kan hij niet zwijgen. Terwijl hij eigenlijk in dien afstand de oorzaak zijner machteloosheid verwenscht, wil hij dien als een bewijs zijner belangeloosheid doen gelden. Ja, hij acht deze gelegenheid niet ongeschikt om te klagen over een geschrift, in *Zeeland* uitgekomen, waarin het gezag, dat hij in zijne landen over de Kerk uitoefende, werd aangerand [3], en ten slotte veroorlooft hij zich een uitval tegen de Fransche Regering, alsof de raad, door haar gegeven, niet als de zijne, op belangeloosheid en heilzaamheid aanspraak kon maken. En welke was zijn raad? Hij strekte om de eendracht te herstellen door de krachtige tusschenkomst der Overheid. Hiervan beloofde hij »eene waarachtige eenheid der zielen, die, gelijk de dauw van Hermon en gelijk de zalf op den baard van AÄRON en op den zoom zijner kleederen, van de Overheden op de Kerken, en van de Kerken op de burgers, tot de geringsten toe, zou afdalen." De Latijnsche aanspraak, door den Bisschop gehouden, was een lofrede op de

De Engelsche Godgeleerden met den Gezant in de vergadering der Staten-Generaal.

---

[1] BRANDT, t. a. pl. III bl. 9, 10, 12, 13. [2] *Resol. Stat.-Gen.* 11, 12, 13 Oct.; 2 Nov. 1618.

[3] Het geschrift van BUCERUS, predikant te *Veere, de regimine ecclesiae.*

1618—1621. rust in de Kerk. De eenstemmigheid van de geloofsbelijdenissen, sedert de Hervorming ontstaan, was een blijk, dat zij het werk des Heiligen Geestes waren. Wat behoefde de Gereformeerde Kerk alleen zich dan verder over eenig stuk der leer te verontrusten? Neen! Zij had slechts bij den eenmaal gelegden grond te blijven, en de hooge vraagstukken van den leerstoel te weren: dan was alles afgedaan: immers van de leeken vergde CHRISTUS gehoorzaamheid, gelijk van de Geestelijkheid licht en waarheid, dat is kennis, die alle ijdele twijfelingen uitsluit. Wat hen, Engelsche Godgeleerden, aanging, zij hadden voor de eendracht in de Kerk alles, arbeid en moeite, ja hun bloed zelfs veil. — Dus waren zij vastberaden genoeg. Zij zouden voor de doodsche rust der Kerk hun eigen rust en des noods hun leven opzetten. Maar hoe ver is de Engelsche Kerk gekomen met dien waan van onfeilbaarheid en dien afkeer van al wat hare zoete rust onder de schoolmeestersroede van den Koning zou hebben kunnen storen! Hoe weinig voorzag zij, dat zulke grondbeginselen den zoon van dien JACOBUS op het schavot, en *Engeland* onder het gezag der verkondigers van afwijkende leerstellingen brengen zouden! Zulk een raad was het wat *Engeland* ons te geven had in vergoeding voor hetgeen het ons, door eenen HUGO DE GROOT te vervolgen, had ontnomen! — CARLETON begreep, dat die uitval tegen de Fransche Regering al te onbeschaamd was; deswegens voegde hij er onmiddellijk uit zich zelven de verklaring aan toe, dat die woorden niet strekten om de verdiensten en de oprechtheid hunner andere naburen en vrienden te verkleinen; neen, zij moesten alleen dienen om den Staten te toonen, wat liefde en liefelijkheid op 's Konings harten grond lag. Liever grijpt de Gezant de gelegenheid aan om de gevallen Staatslieden te hoonen. »Thans zou, dit voegde hij er bij, 's Konings heilzame raad beter gevolgd worden: immers waren zij nu genoegzaam ingelicht aangaande de kwaadaardige bedoeling van sommigen en hoe groote ondienst die bedoelde personen hun gedaan hadden door hun te ontraden, den raad van Zijne Majesteit ten aanzien van VORSTIUS te volgen, alsof de nabuurschap van Zijne Majesteit hun verdacht ware geweest en hij plan gehad had om zich het recht aan te matigen van zich in hunne regering te mengen." — De Engelsche Gezant vraagde weinig naar de waarachtigheid van hetgeen hij zeide; anders had hij moeten zeggen, dat zij die JACOBUS verdacht hadden, vooral thans, in het gelijk waren gesteld. En zulk een zinspeling op het voorgevallene met VORSTIUS veroorloofde hij zich in eene Vergadering, in welke de gewezen Curator der Leidsche Hoogeschool, MATHENESSE, juist den Voorzitterstoel bekleedde! — Alsof er nog niet genoeg woorden waren gehoord, die bij de plechtige ontvangst der geestelijke Heren weinig te pas kwamen, bracht de Gezant onmiddellijk na hun vertrek de zaak ter sprake van het Gezantschap naar *Engeland*, dat toen nog niet vertrokken was [1]. Hij drong er bij vernieuwing op aan, dat de Staten hunnen Gezanten een bepaalden last betreffende de *tarra*

[1] Zie hiervoor bl. 113.

der lakens en de visscherij zouden medegeven: deden zij dit niet, zoo was het zoo veel gezegd als: wij *willen* daarover niet handelen, en niet anders zou de Koning het verstaan. »Het gold thans óf de vernieuwing van het huwelijk van *Engeland* met de Vereenigde Provinciën, óf echtscheiding, en dit was de derde afkondiging, die hij er in hunne Vergadering van deed: de voltrekking van het een of het ander hing thans van hen af." Zulk eenen ruiterlijken, half schertsenden, zoet-bitteren toon meende de Engelsche staatsman, nu het heilzaam ontzag voor OLDENBARNEVELT hem niet meer in bedwang hield, tegen de Nederlandsche Staten en hunne Stadhouders te mogen voeren! Geen wonder, dat de Voorzitter ten minste, door de koelheid zijner antwoorden, zijn ongenoegen verried, en tegen de gewoonte niet eens de schriftelijke mededeeling der uitgesprokene redevoeringen vraagde. Dit verzuim werd echter goedgemaakt door gedienstige personen, die met den Prins en den Graaf den lof der wijsheid en goedgunstigheid van zijne Grootbritannische Majesteit luide verkondigden [1].

1618—1621.

De brieven door de Geneefsche Godgeleerden voor de Staten-Generaal medegebracht.

De brieven, welke de Geneefsche Godgeleerden voor de Staten-Generaal medebrachten, zijn mede merkwaardig. De Syndici en Raad van *Genève* wenschen, »dat de oneenigheid mocht worden geheeld door het cement der Christelijke waarheid en vastgelegd met het anker der orthodoxe leer." Ten slotte danken zij God, dat het Hem behaagd heeft, aan hunne »Excellenties" de lagen hunner vijanden te ontdekken, die er op uit waren om onder het deksel van die kerkelijke oneenigheden zich van hunnen Staat meester te maken. — Zoo werd de laster in het Buitenland geloofd. — De geleibrief der Geneefsche predikanten hield in, dat het gevaar der oneenigheden te grooter was, omdat de Nederlandsche Kerk een der bolwerken der ware Christenheid mocht heeten, daar zij als dijk gediend had tegen zoo vele en zoo vreeselijke stormen, en daarbij het tooneel was geweest van de wonderen hunner eeuw. Het was uit het gevoel der verplichting, die zij allen aan de Staten en de Kerken der Nederlanden hadden, dat hunne Overheid de medehulp der Geneefsche Godgeleerden niet had willen terughouden [2].

De Dortsche Synode geopend.

Hoezeer de Prins het denkbeeld opperde, om de Synode te *'s Hage* te laten bijeenkomen, ten einde zij zich des gevorderd te gemakkelijker met »de Raden en Collegiën, die aldaar resideerden, in betrekking zou kunnen stellen" [3], begreep men toch van de vroegere bepaling niet te moeten afwijken, noch de reeds gemaakte toebereidselen onnut te mogen maken, en den 13den November werd zij werkelijk te *Dordrecht* geopend, alwaar zij in de Stads Doelen vergaderde. De eerste bijeenkomst werd voorafgegaan door eene Nederlandsche en eene Fransche predikatie, bij welke gelegenheid men de gebeden herhaalde, op den opzettelijk ter voorbereiding der Synode den 17den October gehouden vast- en bededag gedaan, dat God de Kerkvergadering met

[1] *Resol Stat.-Gen.* 6 Nov. 1618. CARLETON, II, p. 349—351.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 10 Nov. 1618. [3] *Resol. Stat.-Gen.* 13 Oct. 1618.

1618—1621. Zijnen Heiligen Geest wilde bijwonen en geven wilde dat aldaar alle zaken in Zijne vreeze verhandeld werden tot herstel van de rust in Kerk en Land [1]. Ten gevalle van de vreemdelingen werd alles in het Latijn verhandeld: ook was een goed Latinist, Professor DANIEL HEINSIUS uit *Leiden*, tot Secretaris der politieke Gedeputeerden aangewezen. Deze moest voor deze Heren het woord voeren, wanneer zij op eenig beklag of verzoek, door de Remonstranten aan hen gedaan, te antwoorden hadden, hetgeen den meesten hunner, die zich zelfs het gesprokene eerst moesten lagen uitleggen, onmogelijk zou geweest zijn in het Latijn te doen. De Instructie aan de politieke Gedeputeerden, door de Staten-Generaal gegeven, gelastte hun te zorgen, dat geene staatkundige zaken en in het algemeen niets anders verhandeld werd, dan in de punten van beschrijving was begrepen; dat de handeling zoo veel mogelijk bespoedigd werd; dat, ten einde ontijdige oordeelvellingen af te snijden, alles geheim gehouden werd tot na den afloop der Synode [2]; dat, zoo er goedgevonden werd eene algemeene Kerkeordening te beramen, de rechten der Provinciën, en met name het patronaatsrecht, niet gekrenkt mochten worden [3]. Dit laatste artikel druiste rechtstreeks in tegen den geest, die het drijven der Contraremonstranten in *Holland* gekenmerkt had en nog kenmerkte, en was dus een nieuw bewijs, hoe weinig eerlijk het van de Staten-Generaal geweest was, die partij onvoorwaardelijk te ondersteunen.

In de tweede zitting werden BOGERMAN tot voorzitter, JACOBUS ROLANDUS, predikant te *Amsterdam*, en HERMANNUS FAUKELIUS, predikant te *Middelburg*, tot bijzitters, SEBASTIAAN DAMMAN, predikant te *Zutphen*, en FESTUS HOMMIUS, predikant te *Leiden*, tot secretarissen gekozen. Al deze mannen waren heftig tegen de Remonstranten ingenomen. Doch hoe zou de keuze anders hebben kunnen uitvallen? Slechts twee erkende Remonstranten en één Ouderling van dat gevoelen, door de *Utrechtsche* Synode afgevaardigd, woonden de vergadering bij. Dus zou men de Remonstranten ongehoord gaan veroordeelen? Dit miste zelfs den schijn van billijkheid, en deswegens moest in de ongelegenheid op de eene of andere wijze voorzien worden. Men nam, nadat de Re-

---

[1] *Resol. Holl.* 3 Oct.

[2] Ook besloten de Staten, dat de briefwisseling tusschen hun Hoog Mogenden en de politieke Gedeputeerden ter Synode geheim zou blijven. *Resol. Stat.-Gen.* 16 Nov. 1618. Toch werden, ten minste in den aanvang, hoorders toegelaten; onder anderen woonde BARLAEUS als hoorder eenige vergaderingen bij, en van de door hem gemaakte aanteekeningen heeft BRANDT gebruik gemaakt (zie *Hist. d. Ref.* III, bl. 26).

[3] Zie de Instructie bij BRANDT, III, bl. 18—22. De Groningsche Gedeputeerden ter Generaliteit hadden aanteekening verzocht, dat hunne principalen niet verkozen, dat hunne *jura patronatus* en andere gerechtigheden op de Dortsche Synode aan de Heilige Schrift getoetst werden (*Resol. Stat-Gen.* 19 Nov. 1618).

monstranten bij de Provinciale Synodale verkiezingen opzettelijk geweerd waren, het voorkomen aan, alsof men reden had zich te verwonderen, dat er geene Remonstranten op de Nationale Synode verschenen. Immers stond, zoo sprak men, voor een ieder de toegang tot de Synode vrij. De Prins liet den 13den November de Staten van *Holland* weten, dat hem ter oore gekomen was, hoe de Remonstranten *voorgaven*, zich bezwaard te vinden op de Nationale Synode te verschijnen, als zouden hunne personen binnen *Dordrecht* niet genoegzaam veilig wezen. Dus stelde hij voor, dat er in die stad eene afkondiging zou geschieden, waarbij een iegelijk op zware straffe verboden werd zich van elke beleediging of overlast ten hunnen aanzien te onthouden. Hierop werd aan de Dortsche Magistraat geschreven, dat »aangezien de toegang tot de Synode vrij moest wezen voor een ieder, die iets zou hebben voor te stellen, met name voor de Remonstranten, Hun Edel Mogenden goed zouden vinden, dat hun *vrij geleide* verleend werd.'' De Dortsche Magistraat, begrijpende, dat dit vrij geleide niet door haar, maar door de Staten-Generaal moest verleend worden, bracht de zaak ter kennis van Hun Hoog Mogenden. Doch dezen, zich eenigzins gevoelig toonende, dat zij in deze zaak niet dadelijk gekend waren, besloten niets anders, dan dat men zich tot de Staten van *Holland* zou wenden, om te vernemen, wat en waarom zij aan de Overheid te *Dordrecht* hadden geschreven [1]. 1618—1621.

In de vierde zitting (den 15den November) werd de vraag in beraadslaging gebracht, op wat wijze men de Remonstranten tot de Synode roepen zou, en er werd besloten, dat men aan het geheele ligchaam der Remonstranten zou schrijven, ten einde zij eenigen uit de hunnen, minstens drie uit elke Provincie, zenden zouden. Volgens dit besluit stond het den Remonstranten vrij, zich door zoo vele personen, als zij slechts wilden, te laten vertegenwoordigen. Hetzij nu dit besluit, gelijk de Remonstranten beweerd hebben, met medeweten der Politieke Gedeputeerden onder de hand gewijzigd is, al of niet, zeker is het, dat goedgevonden werd, eenige weinige met name te noemen Remonstranten voor de Synode te *dagen*. Doch juist denzelfden dag dat dit besloten werd, kwamen benevens Professor EPISCOPIUS, wien door de Staten van *Holland* aangeschreven was met zijnen ambtgenoot POLYANDER de Synode bij de wonen [2], een drietal Remonstranten te *Dordrecht* aan, afgevaardigd door eene Vergadering van Remonstranten, die te *Leiden* bijeengekomen was. Zij hadden in last, uit naam der hunnen te verzoeken, dat zij in behoorlijken getale en onder vrij geleide op de Synode mochten verschijnen, om hunne zaak te verantwoorden, en dat men hun ten dien einde zou toelaten, zoodanige personen te zenden, als zij zelven zouden verkiezen. In antwoord op dit verzoek, door hen aan de Hollandsche Politieke Gedeputeerden medegedeeld,

Een bepaald aantal Remonstranten voor de Synode gedaagd.

[1] *Resol. Holl.* 13 Nov. *Resol. Stat.-Gen.* 15 Nov. 1618.

[2] *Resol. Holl.* 20 Sept. 1618. CARLETON, II, p. 337.

1618— 1621. moesten zij vernemen, dat er besloten was, eenige Remonstranten ten getale van dertien te dagvaarden. Slechts uit de provincie *Utrecht* werden geen Remonstranten gedaagd, vermits er uit dit Gewest twee Remonstranten zitting hadden. Daarentegen bevond zich EPISCOPIUS onder de gedaagden. — Het was er, gelijk CARLETON aan het licht gebracht heeft [1], van den aanvang aan op toegelegd, EPISCOPIUS, dien men slechts voor de leuze met POLYANDER had uitgenoodigd, niet anders dan als beklaagde ter Synode te laten verschijnen. — De Remonstranten kwamen bij de Politieke Gedeputeerden op tegen de onbillijkheid om den Hoogleeraar, die reeds als beschreven door de Staten gekomen was, thans nog als beschuldigde te dagen, en toen deze klacht niet baatte, verzochten zij, dat ten minste de keus van degenen, wien zij hunne zaak het best toevertrouwden, aan hen zelven gelaten werd. Bepaaldelijk gaven zij den wensch te kennen, dat al de Remonstranten, die de Haagsche Conferentie hadden bijgewoond, op de Synode mochten verschijnen, welk verzoek inhield, dat aan UYTENBOGAERT onder vrij geleide terugkeer in het Vaderland werd toegestaan, en dat voor GREVINCHOVEN zijne ontzetting uit de dienst geen beletsel tegen zijne toelating tot de Synode zijn mocht. Op dit verzoek werd door de Politieke Gedeputeerden, die de Synode in de zaak niet kenden en zich tot het inwinnen van het advies van het kerkelijk Bestuur der Vergadering bepaalden, het volgende geantwoord: dat, »dewijl de Staten-Generaal geen ander ligchaam der Nederlandsche Kerken erkenden dan hetwelk in de Synode vergaderd was, zij niet wilden toestaan, dat de Remonstranten een ligchaam zouden uitmaken of uit gemeenen name personen zouden deputeren om hun stuk in de Synode uit aller naam te verhandelen; dat zij aan UYTENBOGAERT en GREVINCHOVEN niet konden toestaan op de Synode te verschijnen, vermits zij door de Provinciale Synode waren afgezet, en het derde der artikelen op de bijeenroeping en orde der Nationale Synode medebracht, dat al de leden in werkelijke dienst zijn moesten." Niettemin mochten »GREVINCHOVEN en ieder ander, volgens het achtste dier artikelen, onder de toehoorders verschijnen en, na verlof van den President of de Vergadering bekomen te hebben, hunne bedenkingen voorstellen, mits zich aan het oordeel der Synode onderwerpende." Eindelijk »op het vrijgeleide mocht men zich verlaten, daar niemand op de Synode om iets kerkelijks zou aangehouden of gemoeid worden; alleenlijk, zoo iemand iets in het staatkundige mocht hebben misdaan, of de Officieren van Justitie iets tegen hem mochten hebben, zoo wilden zij voor hunne veiligheid niet instaan." Dit antwoord weerde UYTENBOGAERT en GREVINCHOVEN uit *Dordrecht*. Immers was het maar al te duidelijk, dat de burgerlijke rechter hunne personen bedreigde, en hoe zou dan de eerste in het Vaderland hebben kunnen terugkeren, en de laatste de hem liefhebbende gemeente van *Rotterdam*, waar men hem niet aan durfde randen,

[1] II, p. 337, 338.

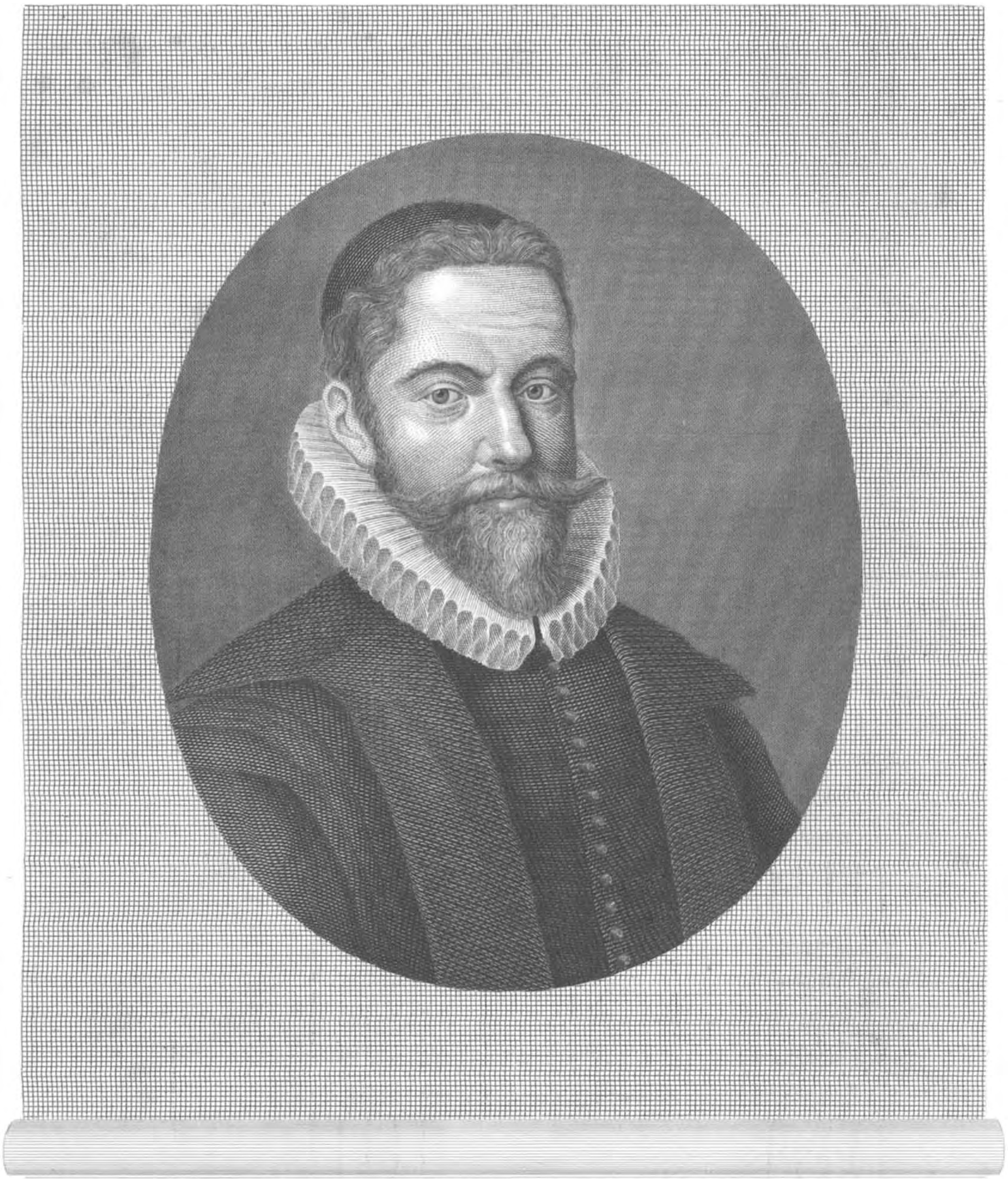

NIKOLAAS GREVINCHOVEN.

J. F. C. Reckleben sculps.

hebben kunnen verlaten [1]. — De drie Remonstranten, geen middel ziende om eenige wijziging in de beslissing der Politieke Gedeputeerden te verkrijgen, beloofden binnen den bestemden tijd van veertien dagen als gedaagden te zullen verschijnen. Ook de andere gedaagden besloten dit te doen. Want wie de dagvaarding niet gehoorzaamde, zou schuldig gehouden worden aan »verlating zijner zaken en wederhoorigheid" en onbevoegd om later eenige bedenkingen tegen de dan uitgemaakte leer te opperen [2]. Dus was men er in geslaagd, om, even als Prins MAURITS gedaan had, toen hij de waardgelders afdankte en de Vroedschappen afzette, de tegenstanders vóór den veldslag te ontwapenen. Het gevecht dat volgde, kon niet anders dan een wreedaardig spel zijn, dat men met de Remonstranten zou drijven. 1618—1621.

De behandeling der vijf punten, die volgens de vastgestelde orde [3] in de eerste plaats moest geschieden, en de beraadslaging over de bezwaren tegen de Belijdenisschriften, welke men van de Remonstranten wachtte [4], moesten noodwendig tot hunne aankomst ten bestemden dage uitgesteld blijven [5]. Dus maakten in de eerst volgende zittingen eenige vragen aangaande de overzetting des Bijbels uit de oorspronkelijke talen in het Nederlandsch en betreffende het prediken van den Catechismus, de Catechisatiën enz. het onderwerp der beraadslagingen uit. Toen de nalatigheid in het prediken van den Catechismus in de namiddagpredikatiën ter sprake kwam, weten sommigen ze daaraan, Eenige vragen van *pastoralen* aard in de Synode behandeld.

[1] Zooveel prijs stelden de Remonstranten op de tegenwoordigheid van GREVINCHOVEN op de Synode, dat zij, bevroedende dat de Staten-Generaal, die de orde, welke aan afgezette leeraars den toegang verbood, vastgesteld hadden, deze orde ook vermochten te wijzigen, zich met een verzoekschrift tot die Staten wendden, daartoe strekkende, dat aan hem en aan GOULARD, den geschorschten Waalschen predikant van *Amsterdam* (men schijnt te hebben willen ontveinzen, dat het bepaaldelijk om GREVINCHOVEN te doen was), vergunning verleend werd om benevens de gedaagden ter Synode te verschijnen. De Staten-Generaal echter verwezen de adressanten naar de Politieke Gedeputeerden te *Dordrecht*, die in deze zaak reeds uitspraak gedaan hadden (*Resol. Stat.-Gen.* 30 Nov. 1 Decbr. 1618. BRANDT III, bl. 46, 47).

[2] BRANDT, bl. III, 36—45. *Resol. Stat.-Gen.* 17, 21 Nov. 1618. [3] Artikel 9.

[4] In de maand September verzocht de Classis van *Dordrecht* de Staten-Generaal om de stukken, in November 1608 door verscheidene predikanten ingeleverd, behelzende hunne bedenkingen op de Confessie en den Catechismus. Toen dit verzoek in de vergadering was medegedeeld, verklaarden de Gedeputeerden van *Holland*, dat zij die stukken niet hadden, maar meenden dat zij onder OLDENBARNEVELT berustten. Dus zou men bij hem er onderzoek naar doen (*Resol. Stat.-Gen.* 22 Sept.). In December zeide BOGERMAN in de vergadering der Dortsche Synode, dat OLDENBARNEVELT de plaats, waar die stukken waren, had aangewezen, maar dat ze daar niet gevonden waren (BRANDT, III, bl. 136).

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 17 Nov. 1618. CARLETON, II, p. 365.

1618—1621.

dat men de landlieden zeer bezwaarlijk op de zondagen van hunne spelen of van hun werk in de kerk kon trekken. Er waren er, die zulke landlieden en de lidmaten in het algemeen, naar de toen in de Engelsche Kerk en bij die van de Palts heerschende gewoonte, door politieke macht en geldboeten tot het gehoor wilden gebracht hebben. Ten laatste bepaalde men zich tot het dreigen met kerkelijke censuur, en tot het voornemen om de Overheid te verzoeken, met strenge plakaten te verbieden, den sabbath met dagelijkschen arbeid en inzonderheid met spelen en drinken te ontheiligen. Veel min gaf men gehoor aan het verlangen van een der Geldersche Godgeleerden, die zeide, dat men de onwillige schoolmeesters door politieke autoriteit moest dwingen om den Catechismus te leeren en de ouders om hunne kinderen tot de catechisatie te zenden [1], en bij de vraag, hoe het uitgeven van kettersche en godloochenende boeken te weren, vond de Geneefsche Godgeleerde DEODATUS geen tegenspraak, toen hij zeide, dat men zich ontzien moest, het Nederlandsche volk »als genegen tot vrijheid en vermakelijkheid," met een al te streng juk te bezwaren [2].

Toen de gedaagde Remonstranten zich den zesden December (reeds een dag te laat) bij de Politieke Gedeputeerden en den Voorzitter aangemeld en nog een paar dagen verzocht hadden om nog eenige beschikkingen te treffen, werd hun gelast dadelijk voor de Synode te verschijnen, om in persoon dit verzoek te doen. EPISCOPIUS, als toen voor hen het woord voerende, zeide, dat zij in allen gevalle bereid waren des noods zonder uitstel *in conferentie te treden.* Op dit woord werd den Remonstranten scherp genoeg aan het verstand gebracht, dat zij daar slechts gekomen waren om verhoord te worden: de Synode was hun rechter en geenszins hunne partij [3]. — Maar van die Synode maakten de twee Utrechtsche Remonstranten leden uit. Hoe konden dezen tegelijk rechters zijn en aangeklaagden? Dit was alleszins onbestaanbaar; doch men wist raad. Opzettelijk, naar het schijnt, had men den leden den eed nog niet afgevorderd, en alvorens dit geschiedde, vraagde de Voorzitter de Remonstrantsche Gedeputeerden van *Utrecht* af, of zij van nu aan liever onder de rechters wilden zitten, dan

De Utrechtsche Remonstrantsche leden der Synode nemen plaats onder de gedaagden.

---

[1] Brieven van JOHN HALES, aangeh. bij BRANDT, III, bl. 54, 55. [2] BRANDT, bl. 76.

[3] BRANDT, II, bl. 79—82. Aan de geloofwaardigheid der berichten, die BRANDT betreffende de Dortsche Synode mededeelt, kan geen redelijke twijfel bestaan. Niet alleen van het *Historisch Verhaal* en andere geschriften van de zijde der Remonstranten, niet alleen van hunne brieven, bepaaldelijk van die van BARLAEUS (opgenomen in de *Epistolae ecclesiast.* 1660. p. 512—538), maakt hij gebruik; maar ook van de berichten van CARLETONS kapelaan, Mr. JOHN HALES, opzettelijk door dien Gezant naar *Dordrecht* gezonden om hem op de hoogte te houden, en van die van het Schotsche medelid der Synode, BALCANQUAL. Voorts verdient opmerking, dat de geschriften der Remonstranten over de Synode tijdig genoeg zijn uitgegeven geworden om door leden en tijdgenooten der Synode wedersproken te worden, en dat er echter geen tegenspraak gekomen is.

of zij zich bij de gedaagden wilden voegen: zij waren, deze gronden voerde men hun aan tot dit verzoek, volgens hunnen geloofsbrief gelast de zaak der Remonstranten voor te staan, en hoe konden zij tegelijk voorstanders en rechters zijn in dezelfde zaak? Voorts, hun geval was hetzelfde als dat van EPISCOPIUS, die, hoezeer mede beschreven, echter thans onder de gedaagden behoorde. Eindelijk waren zij, vermits er onder de gedaagden geene Utrechtsche Remonstranten opgeroepen waren, alreede stilzwijgend als zoodanig aangemerkt. Deze gronden haalden de Utrechtsche Remonstranten niet over om van hun recht af te zien. Doch slechts op zekere voorwaarden wilde men hen tot den Synodalen eed toelaten. Zij verkozen zich aan sommige van die voorwaarden niet te onderwerpen, en moesten zich eindelijk getroosten aan de tafel der gedaagden plaats te nemen [1]. 1618—1621.

Bij de bezoeken, die de Remonstranten dadelijk na hunne aankomst bij de uitheemsche Godgeleerden aflegden, hadden zij hen over het algemeen zeer onkundig gevonden van hetgeen hier te lande in de laatste jaren in het kerkelijke was voorgevallen. Dit gaf hun aanleiding om hun een geschrift te overhandigen, waarin de staat van zaken nader werd uiteengezet, en tevens de bescherming der Uitheemschen tegen het ongelijk, den Remonstranten aangedaan, werd ingeroepen. Deze daad trok de aandacht der Staten-Generaal, die besloten het geschrift te laten onderzoeken [2]. Maar nog meer ongenoegen verwekte de redevoering bij de eerste gelegenheid door EPISCOPIUS in de Synode uitgesproken. De Voorzitter had den Remonstranten bekend gemaakt, dat het door hen herhaald verzoek, dat GREVINCHOVEN en GOULARD mede gedaagd worden mochten, was afgeslagen, en iedereen dacht, dat zij hierop een woord van leedwezen of beklag spreken zouden, toen Professor EPISCOPIUS opstond, en na de Vergadering begroet en gehoor verzocht te hebben eene redevoering begon uit te spreken. Dadelijk boeide of ontstelde de toon, dien de redenaar aansloeg, zoo zeer, dat niemand scheen te beseffen, dat het aan gedaagden niet voegde, ongevraagd te spreken en als beschuldigers op te treden. Inderdaad, de rede was eene welsprekende klacht over het ongelijk, den Remonstranten aangedaan, eene klare uiteenzetting van de ware toedracht der zaken sedert den aanvang der geschillen; de Nederlandsche leden der Vergadering hoorden hun vonnis uit den mond der beschuldigden, en de uitheemsche Godgeleerden vernamen de zaken nu eens van een ganschen anderen kant, dan te voren. De godsdienst, dus begon de Leidsche Hoogleeraar, was het hoogste en eigenlijk menschelijke in den mensch. Dit beseffende, hadden zij, Remonstranten, de liefde voor de godsdienst met de zuiverheid der leer in hunne gemeenten naar hun vermogen bevorderd. Er waren enkele punten, ten aanzien van welke het verschoonlijk was van een uiteenloopend gevoelen of niet genoegzaam ingelicht te zijn: niemand was er, die niet op eenig punt in het onzekere

Redevoering van EPISCOPIUS in de Synode.

[1] BRANDT, bl. 101, 125, 127—133. [2] *Resol. Stat.-Gen.* 11 Dec. 1618.

1618—1621. verkeerde. Maar andere stukken waren er, in welke de dwaling tot omverwerping der noodwendigste leerstellingen, tot aanstoot der vromen strekte, en den vijanden der Hervorming eene aanleiding gaf om op haar te smalen. Zulk een blaam hadden zij van de Kerk willen weren. Maar, helaas! met weinig gunstigen uitslag. Hun geneesmiddel had, zoo als het bij kwaadsappige gestellen meer geschiedt, eene bijna doodelijke ziekte doen uitbreken. Maar dit was hunne schuld niet: integendeel, hun pogen strekte hun tot eer. Ook berouwde hen geenszins wat zij gedaan hadden. Doch niettemin was de haat, dien zij beloopen hadden, zwaar om te dragen. Men had hen uitgemaakt voor vijanden der Godsdienst en der Hervorming, verstoorders van de gemeene rust, verraders van het Vaderland; hen met den allergruwelijksten laster overladen, gescholden en bespot, in één woord, als een uitvaagsel van het menschdom behandeld; degenen, die hen te voren meer dan hunne eigene zielen lief hadden, had men door argwaan in hun gemoed te zaaijen, van hen vervreemd. »Lieve Jezus," zoo barstte hier de redenaar uit, »wat hebt gij al van uwen troon gezien en gehoord, dat men ons, zonder eenige schuld van onze zijde, heeft aangedaan! Hoe menigmaal is ons zuchten en jammeren tot u ten hemel opgeklommen! Hoe vurig hebben wij onze zielen voor u uitgestort, als voor dengenen, wien onze onschuld alleen bekend was! Wij roepen u tot getuige, die de levenden en de dooden oordeelen zult, of wij ook iemand rechtvaardige oorzaak tot zoo zware beschuldigingen en ongelijk gegeven hebben!" Niet, voegde hij er onmiddellijk bij, niet dat zij, Remonstranten, zich altijd en in alles onberispelijk hadden gedragen: neen! zij hadden ondervonden, hoe moeijelijk het was, zelfs voor dengenen, die van de goedheid zijner zaak volkomen overtuigd is, het gemoed te midden van zoo vele losgelaten hartstochten steeds kalm en gelaten te houden. — Toen er dan scheuring dreigde, waren zij op middelen bedacht geweest om den vrede te herstellen. Zij hadden van de Overheid eerst de bijeenroeping eener Synode, daarna handhaving eener onderlinge verdraagzaamheid gevraagd, en zich bereid verklaard om op haar bevel de kerkdienst te verlaten: op haar bevel, want dit uit vrije beweging te doen, ware in hun oog een schandelijk verzaken van de belangen hunner gemeenten geweest. Daar alle middelen tot herstel des vredes ijdel geweest waren, en daarentegen de scheuring was bevorderd en als een heilzame plant gekoesterd en opgekweekt, zoo was thans deze Synode belegd met geen ander doel, dan om de scheuring te wettigen. Dit had niet anders kunnen geschieden, dan door de begunstiging der aanzienlijken. Nog onlangs was uit het smaadschrift, *Monster der Nederlandsche verschillen*, gebleken, hoe men het er op toeleide, hen van allerlei ketterijen verdacht te maken. Die aantijgingen echter waren louter bedrog, verzonnen om aan de scheuring een glimp te geven. — In weerwil van dat alles waren zij nu *vrijwillig* herwaarts gekomen, want niemand zou hen hebben kunnen dwingen te verschijnen, en wat hun eenig vertrouwen gaf, was de tegenwoordigheid van de uitheemsche leden, van wie zij billijker oordeel

verwachtten, dan zij van hunne landgenooten ondervonden hadden. Dus smeekten zij die vreemde Godgeleerden, »bij den dood en het bitter lijden van onzen Heer en Zaligmaker, Jezus Christus; bij den heiligen naam, over alle Christenen aangeroepen; bij alle verplichtingen, door de Christelijke gemeenschap en broederschap op het hart gedrukt," dat zij billijk over hen oordeelen zouden. Niets verzochten zij, dan hetgeen zij, in hunne plaats staande, wenschen zouden, — niets dan gemoederen, vrij van vooroordeel. Indien het genoeg was, dat men iemand beschuldigde, wie zou dan onschuldig worden bevonden? Zij vleiden hen niet, noch jaagden hunne gunst na: hunne zaak behoefde niemands gunst: ook zou de gunst van menschen hunne conscientiën in het allerminst niet gerust kunnen stellen: alleen de gunst van hunnen eenigen God zochten zij, wien, als den hoogsten rechter, zij stonden en vielen. Niemand mocht zich ergeren aan hun klein getal: een goede zaak behoefde slechts éénen voorspraak; eene kwade zaak had er aan duizend niet genoeg. Ook was het Gode bekend, door welke listen en streeken men hen verhinderd had in genoegzamen getale en in billijke verhouding tot de andere leden op te komen, en — hierop zouden zij niet nalaten zich bij de geheele wereld te beklagen — hunne hoofden, op welke zij naast God meenden te mogen steunen, waren hun wreed ontnomen. Desniettemin en hoezeer, tot op dit oogenblik toe, de Provinciale Synoden voortgingen de hunnen onder allerlei voorwendsels af te zetten, gaven zij den moed niet verloren, besloten, gelijk het Christenen betaamde, niet met een menigte volks, maar met de kracht der zaak zelve ten strijde te gaan. Zij zouden zich niet ontzetten voor vonnissen, al kwamen zij van de alleraanzienlijkste rechtbanken van de wereld: een wijs man werd niet bewogen, door de personen zijner rechters, maar door de degelijkheid en de billijkheid van het vonnis. Al leden zij voor deze tegenwoordige rechtbank de nederlaag, mits slechts de waarheid, aan welke zij zich volgaarne onderwierpen, hier uitspraak deed, zij zouden zich de nederlaag tot winst rekenen. 1618—1621.

Zoo sprak de Leidsche Hoogleeraar, en de roem van de Nederlandsche godsdienstige, wetenschappelijke en burgerlijke vrijheid was gehandhaafd. De onderdrukte onschuld had begrepen niet te moeten zwijgen; zij had den moed gehad voor God en de wereld te spreken. Buitendien, in het vertrouwen op de kracht der waarheid, hadden de Remonstranten nog eenige hoop op die vreemdelingen, welke immers niet door hunne eigenliefde en de eenmaal gekozen partij genoopt waren hun tegen te zijn. Was het ongerijmd te denken, dat die uitheemsche Godgeleerden, na het hooren van zulk eene taal, verklaren zouden, de Nederlandsche Contraremonstranten niet op hunnen weg te willen volgen? Doch hoe weinig berekenden de Remonstranten, die op zoo iets hoopten, dat de Engelsche Godgeleerden volslagen afhankelijk waren van de instructiën van hun Hof en de gedurige onderrichtingen van CARLETON; dat de Geneefsche afgevaardigden, verontwaardigd over den redenaar, die zulk eene verderfelijke strekking aan de

Hare uitwerking en gevolgen.

1618—1621. leer van hunnen CALVIJN had toegekend, thans meer dan ooit op de veroordeeling van het Arminianisme zouden aandringen; dat de Nederlandsche predikanten en professoren, zoo ongenadig ten aanhooren van vreemdelingen ontsluijerd; dat een Leidsche predikant, FESTUS HOMMIUS, wiens boek, *Monster der Nederlandsche verschillen*, als een zamenweefsel van bedrog door zijnen hooggeleerden stadgenoot was gebrandmerkt, alles zouden aanwenden om die vreemdelingen tegen hen in te nemen; dat, eindelijk, vooral de Politieke Gedeputeerden niet vrij waren en OLDENBARNEVELT moesten vellen in hen. Wel roerde de redevoering, met eene krachtige stem en het edelst gebaar uitgesproken, de hoorders zoo zeer, dat niet alleen de mond van den Voorzitter der Vergadering en van dien der Politieke Heren, die hier anders niet schroomden gebiedend tusschen beiden te treden, geboeid bleef; maar verscheidenen, ja zelfs eenigen van de Gedeputeerden der Staten de tranen uit de oogen barstten. Doch spoedig werd die indruk uitgewischt. Toen EPISCOPIUS ophield met spreken, stond de Voorzitter BOGERMAN op, en vorderde hem een kopij af, die de Remonstranten dadelijk onderteekenen moesten, alsof men schroomde, dat er eenige wijzigingen in gebracht zouden worden. Daarop zijn eigen verzuim vergoelijkend, zeide hij, dat de gedaagden nu konden bemerken, hoe lankmoedig de eerwaarde Synode met hen handelde, daar zij hun toegelaten had zoo lang te spreken, zonder dat zij den president eerst kennis gegeven hadden van den inhoud der rede. Dit voegde niemand, allerminst gedaagden, en dat zij bij hunne eerste intrede ter Synode met zulk eene voorbedachte redevoering, vol van valsche beschuldigingen tegen hunne mededienaren, de harten zochten voor in te nemen en te verbitteren, was gansch onbetamelijk. Zóó begon men ook deze handelwijze der Remonstranten zwart te maken. Aan de Staten-Generaal werd door de Politieke Gedeputeerden met de kopij der redevoering het bericht toegezonden, dat hij ze »met groote en impetueuse animositeit" gehouden had [1]; men verspreidde het gerucht door de stad, dat er wonderlijke en strafwaardige zaken in de redevoering stonden, die men den gedaagden en vooral EPISCOPIUS wel zou doen bezuren; er werd bovendien verzekerd, dat hij nog veel hatelijks bepaaldelijk tegen de Politieke Gedeputeerden gezegd had, wat niet in de overgeleverde kopij stond, alsof hij de mogelijkheid had willen afsnijden van deswegens achterhaald te worden. Die Heren hadden hem beleefdelijk bij zich ontboden en hem de bekentenis ontlokt, dat, al was ook de gansche rede te voren bedacht en op schrift gebracht, ja met de Remonstranten overlegd geworden, hij toch wel een woord meer of min kon gezegd hebben, dan in de kopij stond. Men had hem met de verklaring, dat men wel begreep, dat een professor zich niet juist aan de woorden bond, vriendelijk laten gaan, en intusschen van die bekentenis gebruik gemaakt, om hem in den mond te leggen wat men verkoos. Ja, men gaf voor te vermoeden, dat hij de echte kopij had achtergehouden, en toen

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 11 Dec. 1618.

men zich van de gelijkheid der twee kopijen overtuigd had, was BOGERMAN nietig genoeg hem in de volle vergadering van een leugen te beschuldigen, die zou hebben moeten strekken om eene der beide kopijen achter te houden, welke hij toch reeds zonder erg had afgegeven [1]. Neen! de gehouden welsprekende redevoering moge den Remonstranten bij de nakomelingen tot eere verstrekken, bij hunne rechters strekte zij hun tot te zekerder verderf. Hunne veroordeeling was besloten; men kwam er voor de menigte zelfs rond vooruit, even als die predikant, welke 's zondags na EPISCOPIUS rede te *Dordrecht* op den predikstoel zeide, dat het beter was dat de Remonstranten zich aan de Synode onderwierpen en van haar eene *kleine* censuur ontvingen, dan dat zij hier namaals in den eeuwigen toorn Gods vielen [2]. Men handelde genadig met zulke ketters: immers zonder hen, gelijk aan andere ketters geschied was, te verbranden, behoedde men hen voor de straf der hel.

1618—1621.

Om zoo spoedig mogelijk met de Remonstranten aan een eind te komen, verzocht hen de Voorzitter nu dadelijk, hun gevoelen omtrent de vijf Punten met hetgeen zij ter staving daarvan hadden aantevoeren, alsmede hunne bedenkingen op de Geloofsbelijdenis en den Catechismus, schriftelijk in te leveren. Doch alvorens dit aan te nemen, verzochten de Remonstranten een geschrift te mogen voorlezen, hetgeen zij meenden, dat voor moest gaan. BOGERMAN zocht het gevraagde verlof te weigeren; doch de President der Politieken zeide, dat men het stuk zou voorlezen. Het hield in, dat zij deze Synode niet als hunnen wettigen rechter konden erkennen, daar hare leden voor het grootste gedeelte, de Uitheemschen uitgezonderd, aan de scheuring schuldig stonden en alzoo hunne geslagene partijen waren. Voorts gaf het alsnog de voorwaarden aan, welke bij eene behoorlijke inrichting der Synode inachtgenomen moesten worden: werden deze toegestaan, zoo zouden zij met blijden geest tot de behandeling der zaak overgaan en hunne liefde tot het behoud des vredes in het Vaderland en in zoo vele Vaderlandsche Kerken met de daad bewijzen; zoo niet, alsdan hadden zij ten minste gedaan wat hun geweten vorderde, en tijdgenooten en nakomelingen konden oordeelen, dat zij billijke voorwaarden hadden verzocht, maar dat de Synode geweigerd had ze te verleenen. Hierop voerde BOGERMAN hun te gemoet, dat zij met hunne beschuldiging tegen de Synode niet alleen haar, maar ook de Staten-Generaal, die haar bijeengeroepen hadden, verongelijkten: Hun Hoog Mogenden hadden dezen vorm der Synode verordend, en een anderen vorm te willen voorschrijven was onbetamelijk. De President der Politieken voegde daar eenige woorden bij, die moesten dienen om de Remonstranten te doen gevoelen, dat, zoo zij zich niet onderwierpen, zij als oproermakers zouden worden aangemerkt, en daarop hield BOGERMAN op nieuw eene rede, van welke de strekking was, dat zij mochten denken van de Synode wat zij wilden: toch moesten zij zich aan haar oordeel

De Gedaagden weigeren de Synode als wettig Rechter te erkennen.

[1] BRANDT, III, bl. 102—124, 126, 127, 135, 136. [2] BRANDT, III, bl. 133, 134.

1618—1621. onderwerpen: Christus en de Apostelen hadden zich wel aan den Raad hunner tegenpartijders, de Schriftgeleerden en Pharizeën, onderworpen. Oordeelde de Synode kwalijk in hun oog, evenwel moesten zij het lijden: want het had God nu eenmaal beliefd, dat het zoo was uitgevallen, dat zij geene andere Godgeleerden tot rechters hadden. Allen verderen strijd sneed hij af met een gebiedend: »zwijgt, laten wij tot iets anders voortgaan." Toch zeide EPISCOPIUS nog: »Indien gij, heer President, in onze plaats waart, en wij in de uwe, zoudt gij u aan ons oordeel onderwerpen?" Waarop BOGERMAN antwoordde: »Wij zouden, indien het zoo ware uitgevallen, het hebben moeten lijden, en nu de Overheid het anders heeft goed gevonden, behoort gij het met geduld te verdragen [1]." Klaarder kon wel niet worden te kennen gegeven, dat de Contra-remonstranten van zins waren, alle partij van de in hunnen zin uitgevallen omwenteling te trekken, en daartoe bij die omwenteling als bij een uitspraak Gods berustten. Jammer maar, dat de Overheid van hare zijde hare maatregelen vergoelijkt had, door zich op den eisch der godsdienstige partij, door BOGERMAN en de zijnen voorgestaan, te beroepen, en OLDENBARNEVELTS hoofd niet eerder zou vallen, voordat de uitspraak dezer Synode hare handelingen zou schijnen bekrachtigd te hebben. Zoo wierpen Overheid en Geestelijkheid inderdaad de schuld op elkander.

In weerwil van de gelatenheid van BOGERMAN, die verklaard had, dat de Remonstranten de leden der Synode zijnenthalve voor Schriftgeleerden en Pharizeën mochten houden, liet zich de Vergadering dien naam van scheurmakers toch niet welgevallen. De Voorzitter moest op last der Synode de Remonstranten wegens hunne »oneerbiedigheid en onbeschaamde taal" bestraffen. Die beschuldiging van scheurmakerij, zeide hij, raakte ook de Staten Generaal, ja, den Prins van *Oranje*, met wier goedkeuring (dus had hij zich kort te voren laten ontvallen) de scheiding was tot stand gekomen, en op wier gezag thans de Synode was bijeengeroepen. In eene uitvoerige beantwoording wierpen de Remonstranten de blaam van zich af, alsof zij ook de Overheden en den Prins scheurmakers noemden: gelijk zij de voorgaande Regenten geëerd hadden, zoo zouden zij ook den tegenwoordigen Overheden steeds alle eer en gehoorzaamheid bewijzen, zoolang het met eene goede conscientie kon geschieden; maar de kerkelijken hadden zij scheurmakers genoemd, en deze aantijging hielden zij, als genoegzaam bewezen, vol, en daarom »maakten zij aan de gansche Christenwereld bekend, dat zij de tegenwoordige Synode, ten minste het meerendeel derzelve, niet voor een wettig rechter erkenden, en derhalve haar oordeel bij hen en hunne Kerken van geene waarde zijn zou." Na dit plechtig protest verklaarden zij zich bereid om te komen tot de zaak ten principale, om welke zij meenden gedagvaard te zijn. »Toen ik deze dingen hoorde," schrijft een ooggetuige, »verwonderde ik mij over den moed van deze lieden: zij waren vol-

[1] BRANDT, *t. a. pl.* III, bl. 136—141.

strekt onversaagd, en spraken in de Synode als tot huns gelijken, met een ernstig en helder gelaat, en het uiterste, zoo 't scheen, getroost [1]." Zoo was het inderdaad, en had zich menig lid der Vergadering eenig genot beloofd van het oogenblik, dat zij die fiere tegenstanders als aangeklaagden aan de trappen van hunnen rechterstoel zien zouden, het volslagen gemis aan ontzag en onderdanigheid bij de Remonstranten verstak hen geheel en al van die voldoening. — Eene scherpe bestraffing, in den vorm van een besluit der Vergadering ingekleed, en de adviezen bij welke de uitheemsche Godgeleerden en de politieke Gedeputeerden het protest ongegrond en onbetamelijk verklaarden, werden den Gedaagden voorgelezen en hun het bevel herhaald om zonder verder uitstel tot de verklaring van hun gevoelen over de vijf Punten over te gaan. Alvorens hierop te antwoorden, verzochten zij over de tegen hen uitgesproken oordeelvellingen en de hun gedane eischen gezamenlijk te mogen beraadslagen. Het werd hun geweigerd: zij maakten, dit voerde men tegen hen aan, geen Collegie uit: hoofd voor hoofd waren zij gedagvaard, en elk moest voor zich zelven spreken. Er vielen harde woorden. De Secretaris HEINSIUS, die meermalen met het aannemen van een trotschen toon, het opsteken van het hoofd, het zetten van een hooge borst, en het aanwenden van hoogdravende woorden den Gedaagden ontzag poogde in te boezemen, schreeuwde ditmaal gedurig, met de vuist op de tafel slaande: »men gebiedt u te gehoorzamen, zegt of gij het doen wilt, ja of neen!" De Remonstranten antwoordden, dat zij de vrijheid huns gewetens aan geen menschen of menschelijke besluiten konden onderwerpen, en verzochten dat men hun, in een vrij land en in eene (zoo het heeten moest) vrije Synode, in het onderzoeken der goddelijke waarheid geen geweld aan zou doen. Eene poging om hen hoofd voor hoofd te vragen, stuitte af op hunne verklaring, dat zij besloten waren in eene gemeenschappelijke zaak niets zonder advies hunner medebroederen te doen. Eindelijk liet men hen gezamenlijk beraadslagen, en zij antwoordden, dat zij »behoudens hun oordeel over de Synode" hun gevoelen over de vijf Artikelen vrij zouden verklaren en verdedigen, en zoo zij eenige twijfelingen hadden aangaande de leer, in de Geloofsbelijdenis en den Catechismus vervat, die met de gronden, op welke zij steunden, in geschrift zouden stellen. Hiermede moest de Synode genoegen nemen, alleenlijk kwam zij op tegen zulk een uitleg, aan dat woord *oordeel* gegeven, alsof de Synode zich liet welgevallen, dat hare leden voor partijdige rechters en scheurmakers gehouden werden. Ten slotte verbood men den Gedaagden, in eene veroordeeling van dat gevoelen over de Voorbeschikking, hetwelk tegen het hunne overstond, te treden, en gelastte men hun, ook de verklaring van hun gevoelen over de vijf Artikelen schriftelijk in te leveren. Noode lieten zich de Remonstranten deze nieuwe voorwaarden, die hun strijdig met den Citatiebrief schenen, welgevallen, en

1618—
1621.

[1] Zie bij BRANDT, III, bl. 153.

1618— 1621.

eerst na vele woorden en wederwoorden kwamen zij tot de schriftelijke verklaring van hun gevoelen [1].

Men legt het er op toe, hen te beletten in eene vrije beoordeeling van het leerstuk der Verwerping te treden.

Toen de Remonstranten hun gevoelen betreffende het eerste der vijf Artikelen schriftelijk hadden ingeleverd, vond men, dat zij zich nog niet genoeg tot de eenvoudige uiteenzetting van hun gevoelen bepaald en van de beoordeeling van het tegenovergestelde gevoelen onthouden hadden. Men vreesde de kracht, die de Remonstranten steeds ontleend hadden uit de voorstelling der ongerijmdheden en gruwelijkheden, waartoe de prædestinatieleer, kwalijk begrepen, leidde, en vergde van de tegenpartij, dat zij, even als de Contraremonstranten zelven, de leer der Verwerping bescheidenlijk in de schaduw zouden laten. Nog een ander middel om der Remonstranten kracht te breken, had men bedacht. De Voorzitter stelde voor, of het niet raadzaam zou zijn, de Gedaagden één voor één binnen te roepen en elk in het bijzonder over zijn gevoelen te onderzoeken, zonder dat zij elkander konden bijstaan. Immers had hij vernomen, dat zij onder elkander een Tegensynode vormden, en eenen Voorzitter hadden aangesteld met twee Bijzitters en twee Secretarissen, en alles met meerderheid van stemmen uitmaakten, gelijk eene kleine Synode. Werkelijk vonden de Remonstranten veel baat bij hunne onderlinge beraadslagingen, aan welke ook Remonstranten, die niet tot de Gedaagden behoorden, onder anderen BARLAEUS en VAN DEN BORRE, deelnamen. Doch het voorstel van den President werd door de uitheemsche Godgeleerden naar verdienste gelaakt: het smaakte, zeiden zij, naar arglistigheid, en had den schijn alsof men zich van streeken wilde bedienen: der Synode betaamde het in alle oprechtheid te handelen, en de waarheid nam geene snoode kunstenarijen te baat. In een ander punt betoonde zich de Voorzitter weder voor het oogenblik eerlijker. Toen, namelijk, de Geneefsche Godgeleerden reeds nu beweerden, dat men het gevoelen der Remonstranten uit hunne boeken moest opmaken, antwoordde hij, dat dit niet kon geschieden, aangezien zij gedaagd waren om zelven hun gevoelen voor te stellen en te verdedigen [2].

De schriftelijke mededeeling van hun gevoelen over de vier overige Artikelen deden de Remonstranten gepaard gaan van een vertoog, dat zij noodwendig ook het tegenovergestelde gevoelen aanroeren en van de Verwerping gewagen moesten. Geen wonder, dat zij dit punt niet opgaven. Hunne voornaamste kracht lag in de wijze, op welke zij hunne denkbeelden mededeelden, en dat zij goed op den weg waren om op gemoederen, die ten minste nog eenigermate onbevooroordeeld waren, een gunstigen indruk te maken, bleek reeds bij eenigen der Uitheemschen [3]. Men schroomde derhalve alsnu terstond tot de beoordeeling der vijf Punten te komen, en wilde de Remonstranten eerst nog in de noodzakelijkheid gebracht zien om nieuwe ergernis te geven. Deswegens eischte de Voorzitter, dat zij hunne bedenkingen op de Geloofsbelijdenis en den Catechismus

---

[1] BRANDT, III, bl. 156—163. [2] BRANDT, bl. 167—170. [3] BRANDT, bl. 170, 171.

dadelijk zouden overleveren, opdat zij tegelijk met de vijf Punten het onderwerp van de beraadslaging der Synode zouden kunnen uitmaken. De Remonstranten verontschuldigden zich wegens de kortheid van den tijd, en op grond der uitdrukkingen van den Citatiebrief en der orde, door de Staten-Generaal vastgesteld, achtten zij zich ongehouden om te doen wat men eischte, voor en aleer over de vijf Punten gehandeld was. Dit antwoord leidde tot vele woorden, waaronder men den Secretaris der politieken telkens, met groot geklop op de tafel, hoorde roepen: »de Heren Gecommitteerden der Heren Staten begeren, bevelen, gelasten en gebieden, dat gij zult gehoorzamen." Wat dreef hierbij hunne tegenpartij, dus moesten de Remonstranten wel vragen. Verscheidenen hunner verklaarden geene bedenkingen hoegenaamd of slechts bedenkingen van geenerlei gewicht op die belijdenisschriften te hebben, en de Hollandsche Remonstranten wilden niet gehouden zijn aan de bedenkingen, vóór tien jaren bij de Staten hunner Provincie ingediend. Wat vorderde men dan die bedenkingen vóór den tijd, vraagde EPISCOPIUS, en waartoe stond men daarop zoo zeer? »Zulks geschiedt," antwoordde de Geldersche Raadsheer MARTINUS GREGORIUS, »zulks geschiedt, opdat blijken moge, wat de leer en het gevoelen der rechtzinnige Kerken is." — »Ja maar," antwoordde EPISCOPIUS weder, »bedenkingen doen geen uitspraak, noch bepalen wat men voor waarheid houdt, al of niet." — »Deze bedenkingen," zeide hierop de Raadsheer, »zullen voor een bepaald gevoelen gehouden worden." — »Als het zoo gaan zal," zeide alstoen EPISCOPIUS, »dan hebben wij in het geheel geene bedenkingen." — De Voorzitter scheen op dit woord te gevoelen, dat men zich te zeer bloot gegeven had. Niettemin verried hij op zijne beurt niet onduidelijk, dat de Vergadering aan eene drijvende macht van buiten gehoor moest geven: vereenigde en bekortte men niet zoo veel mogelijk de zaken, dan zou het, zeide hij, »te veel tijds en gelds kosten," en »voldeden de Remonstranten hunne conscientiën niet," daarom moest het hun ook niet zoo zeer te doen zijn, »als wel om de Resolutiën der Staten na te komen." — Den Remonstranten werd geen langer tijd dan van vier dagen gegund, om, elk afzonderlijk, hunne bedenkingen op de belijdenisschriften in te leveren [1]. 1618—1621.

Middelerwijl had de Synode den tijd om aan eene bezending uit de stad *Kampen* gehoor te verleenen, die kwam klagen over de vier Remonstrantsche predikanten dezer stad, hen van oproerige predikatiën en van den toeleg om de Contraremonstranten de stad uit te jagen beschuldigende. Het was er natuurlijk om te doen om de Remonstranten aldaar uit de kerken te drijven, en dit doel werd volkomen bereikt; want, hoezeer de uitheemsche en eenige andere leden te recht begrepen, dat deze zaak, als bijzondere personen en omstandigheden betreffende, nog geen punt van beraadslaging mocht uitmaken, liet men de drangreden gelden, dat zij licht zou verspreiden over het

De Kampensche Remonstrantsche predikanten voor de Synode ontboden.

[1] BRANDT, bl. 187—190.

1618—1621.

gevoelen der Remonstranten, hetwelk dezen, dus sprak men op de Synode, ongezind waren te ontdekken. De twee Kampensche predikanten (de andere twee waren onder de Gedaagden) werden vóór de Synode ontboden, en waarschuwende brieven aan de Magistraat geschreven [1]. Dus werd ook te *Kampen* de gemeente der Remonstranten van hoofd en kracht beroofd. Weldra schoot er geen vrijplaats voor de vervolgde partij meer over, en was er naauwelijks meer een uitgever voor de geschriften, in welke hunne zaak bepleit werd, te vinden. Toch besloten de Staten-Generaal, omstreeks dezen tijd, te verbieden, dat er, zoo lang de Synode duurde, door de eene zoo min als door de andere partij, iets over het daar verhandelde werd uitgegeven. Dit besluit werd genomen op het bericht der naar *Dordrecht* gedeputeerde Politieken, wegens een voornemen, dat er bij de Remonstranten zou bestaan, om de stukken, die zij in de Synode brachten, tot beschimping van de handelingen dier Vergadering en tot ophitsing des volks, te laten drukken [2].

Den 21sten December in de Vergadering geroepen, verklaarden de Gedaagden, dat zij hunne bedenkingen op de Geloofsbelijdenis gereed hadden en bereid waren ze voor te lezen. Dit liet men hun echter niet toe: zij hadden, zeide men, al redevoeringen genoeg gedaan. De voorrede, die zij daarbij gevoegd hadden, werd in hun afzijn voorgelezen. Het haalde den Remonstranten al dadelijk verwijten op den hals, dat zij die bedenkingen niet elk afzonderlijk, maar, alsof zij een ligchaam uitmaakten, gezamenlijk hadden gesteld, te meer daar er onder hen waren, die verklaard hadden geene bedenkingen te hebben. Ook wraakte men, dat zij de bedenkingen op den Catechismus niet tegelijk ingeleverd hadden. Zoo vele zware misdaden, want daarvoor werd die wijze van handelen uitgekreten, konden niet ongestraft blijven, en van wege de Politieke Gedeputeerden werd den Remonstranten een besluit voorgelezen, waarbij zij vermaand werden, voortaan meer acht te geven op zich zelven en degenen, die, door God met de hoogste macht toegerust en thans naar aller oordeel zoo dikwijls getergd, den smaad hun aangedaan niet alleen konden, maar ook moesten straffen. Van deze Resolutie werd den Gedaagden kopij geweigerd: want, riep de Geldersche Raadsheer VAN ESSEN, een der Politieken, »wij willen onze Resoluties door u niet onderzocht hebben: het voegt u ze te gehoorzamen, en niet ze te beoordeelen [3].”

De Gedaagden bij Besluiten der Politieken tot stipter gehoorzaamheid aan de verordeningen der Synode vermaand.

Den 27sten, nadat de Synode om het Kersfeest eenige dagen geschorst was geweest, leverden de Remonstranten hunne bedenkingen op den Catechismus over, en dadelijk verklaarde SCHULTETUS, uit naam der met hem verschenen Godgeleerden uit de *Paltz*, dat zij de zaak van den Heidelbergschen Catechismus op last van den Keurvorst als hunne zaak aannemen zouden. — Ditmaal waren de bedenkingen der Remonstranten

[1] BRANDT, III, bl. 191—193. [2] *Resol. Stat.-Gen.* 22 Dec. 1618.
[3] BRANDT, III, bl. 197—200. CARLETON, III, p. 380—389.

in twee onderscheidene door verschillende namen onderteekende geschriften vervat, en drie van de Gedaagden verklaarden geene bedenkingen te hebben. Thans kwam de President op de vraag terug, of het den Gedaagden behoorde vrij te staan, hun gevoelen in de vijf Artikelen vervat, dus te verdedigen, dat zij ook in eene vrije beoordeeling traden van het tegenovergestelde gevoelen, bepaaldelijk van de leer der Verwerping. Deze vrijheid, meende hij, kon hun niet onvoorwaardelijk worden gegund, en zijne meening werd door een Synodaal Besluit bekrachtigd. De Gedaagden, daarentegen, begrepen alsnog het eenig hun overgebleven voordeel niet in de waagschaal te moeten stellen. In het vertrouwen op de uitwerking eener krachtige voorstelling der bezwaren, die de tegen hun gevoelen overgestelde meening aankleefden, hadden zij zoo veel verduurd. Dus gaven zij zoo goed als te kennen, dat zij liever vertrekken zouden, dan zich aan de hun gestelde voorwaarde onderwerpen. Deze verklaring lokte een Besluit der Politieken uit, bij hetwelk hun gelast werd te gehoorzamen, met bedreiging dat zij anderzins voor wederspannigen gehouden en met burgerlijke straffen gekastijd zouden worden. Niettemin volhardden de Remonstranten bij hunnen eisch. Zij lieten zich den volgenden dag niet in het wachtvertrek vinden, maar bleven te huis, en verklaarden hun gevoelen nader in eenen brief aan de Synode. De Politieken oordeelden, dat deze brief in de Vergadering niet zou worden voorgelezen, maar dat men eerst de Gedaagden zou ontbieden. Toen zij binnengekomen waren, werd hun eene nieuwe Resolutie voorgelezen, waarbij hun onder dezelfde bedreiging nu bepaaldelijk verboden werd, door stilzwijgen of vertrekken de besluiten der Synode en der Heren Politieken krachteloos te maken, en tegelijk begon de President hen hoofd voor hoofd rekenschap te vorderen van hun gevoelen eerst aangaande het eerste der vijf Artikelen. De Remonstranten echter, betuigende, dat zij aldaar gekomen waren in het vertrouwen, dat men hen vrij zou laten ten aanzien van de wijze hunner verdediging, beriepen zich op den inhoud van den brief, door hen ingezonden, en EPISCOPIUS verklaarde het billijk te achten, dat hun volle vrijheid gelaten werd om hun gevoelen te verdedigen, niet naar de mate en de wijze, welke de Synode, maar welke zij zelven goed zouden vinden. Dit zeggen verwekte bij de leden der Synode een luid gelach. Zoo treffend was het contrast tusschen het volle vertrouwen op vrijheid, dat uit EPISCOPIUS woorden sprak, en den dwang, welken de Vergadering gezind was zich tegen hem en de zijnen te veroorlooven. Zoo uiterst belagchelijk vond men het, dat er nog predikanten in *Nederland* gevonden werden, onnoozel genoeg, om, terwijl zij anders de strekking van de voorgevallen verandering in het staatkundige wel schenen in te zien, op dit oogenblik niet te begrijpen, dat deze verandering aan hunne vrijheid een einde gemaakt had. Dit ontzag de Voorzitter zich niet openlijk en duidelijk uit te drukken [1]. — Met de onwillekeurige gewaarwording, die

1618—1621.

[1] *Acta Syn. Nat.* (Dordr. 1621.) bl. 169, 170.

1618—1621.

zich thans en later bij eene dergelijke aanleiding nog meer dan eens in zulk lagchen verried, was de Vergadering en de gansche staatkundige toestand geoordeeld. — Thans moest het spoedig tot een beslissenden maatregel komen. Daar de Remonstranten op hun stuk staan bleven, had de Vergadering zich te beraden, welken weg zij nu zou inslaan. Hoewel het genoeg bekend was, dat de Remonstranten verklaarden, in geenen deele voor den inhoud van al de gedrukte boeken van hunne partij in te staan, ried de President de Synode, hare gedachten te laten gaan over de vraag of men zou besluiten het gevoelen der Remonstranten alsnu uit hunne boeken op te maken. Ging de Synode daartoe over, alsdan was de tegenwoordigheid der Remonstranten onnoodig, en schenen zij zich vrijelijk uit *Dordrecht* te kunnen verwijderen.

Hun wordt verboden de stad *Dordrecht* zonder verlof te verlaten.

Juist daarom werd hun door de Politieken aangezegd, dat »dewijl zij in hunne hardnekkigheid volhardden, de Heren Gedeputeerden geboden, dat niemand hunner zonder verlof de stad zou verlaten [1].” Men vreesde, namelijk, den invloed, dien de Remonstrantsche leeraren, zich onder den indruk der ondergane bejegening door het land verspreidende, op hunne gemeenten zouden uitoefenen [2], en hield hen binnen de muren van *Dordrecht* gevangen.

Na den middag van denzelfden dag, het was de 28sten December, vergaderde de Synode met gesloten deuren. Het gold de vraag, welk middel te vinden om de Remonstranten tot het in beraadslaging brengen hunner gevoelens te krijgen, zonder hun te veel voordeel tegenover de Synode te gunnen. Men vond goed in eene rechtvaardiging en nadere verklaring te treden van het laatste Synodale Besluit, waarbij den Gedaagden niet anders dan eene voorwaardelijke vrijheid verleend was om ook over de Verwerping te handelen. Dit deed men in een geschrift, waarin tevens het recht werd gehandhaafd om de Gedaagden, waar zij hun gevoelen niet volledig genoeg zouden voorgesteld hebben, hoofd voor hoofd te ondervragen. Van dit stuk, in de vergadering van den volgenden dag voorgelezen, verzochten de Remonstranten kopij, ten einde behoorlijk te kunnen overwegen, of zij zich alsnu in den eisch der Synode konden schikken. Men stond hun niets anders toe, dan zich even met het voorgelezen geschrift naar de kamer te begeven, waarin zij zich, zoo zij niet binnen de vergadering waren, ophielden. Weldra kwamen zij terug met de verklaring, dat hun meer tijd tot beraad gegund behoorde te worden. Doch dit verzoek werd niet ingewilligd, maar daarentegen werden hun de adviezen voorgelezen, die de uitheemsche leden in deze zaak uitgebracht hadden, opdat zij te eerder zouden inzien, hoe onraadzaam het was, langer zwarigheid te maken. Al die adviezen brachten mede, dat men eerst van de Verkiezing moest handelen, en van de Verwerping slechts met mate, en dat de Remonstranten zich ten aanzien van de wijze, waarop de handeling zou ingericht worden, naar de Synode moesten schikken. Die

---

1 BRANDT, III, bl. 201—216. *Acta Syn. Nat.* bl. 172. CARLETON, II, p. 401, 402.

van de Engelsche en de Bremensche Godgeleerden waren bezadigd gesteld; maar de Heidelbergschen betoonden zich verontwaardigd, dat de Remonstranten zich als de bezoldigde pleitbezorgers der verdoemden wilden aanstellen tot bemoeijelijking der uitverkorenen, en die van *Genève* ontzagen zich niet met de diepste minachting van de Remonstranten te spreken en hen van sluwheid en strafbare hardnekkigheid te beschuldigen. De mededeeling dezer adviezen was niet geschikt om de Remonstranten te bewegen, de handen in den schoot te leggen: zij verzochten op nieuw tijd van beraad. Nu bevolen de Politieken, dat men hun hoofd voor hoofd zou afvragen, of zij wilden gehoorzamen, ja of neen: verderen tijd van beraad was men niet voornemens te geven, vermits er eenige Heren op het punt stonden naar den Haag te reizen om den Staten hunne ongehoorzaamheid en stijfzinnigheid bekend te maken. Deze mededeeling, om den Gedaagden schrik aan te jagen tot driemalen toe herhaald, belette hen niet, ten minste vier uren van beraad te vragen. Eindelijk verleende men hun uitstel van antwoord op het Synodaal besluit tot 's avonds zes uren, — het was toen reeds drie uren na den middag. — Dit antwoord, op den bepaalden tijd schriftelijk in de Synode gebracht en aanvankelijk slechts door den President, de Assessoren en de Politieken gelezen, gaf aanleiding tot langdurige gesprekken tusschen die geestelijke en wereldlijke Heren buiten de overige leden der vergadering om. Het hield eene toetreding in tot de eischen der Synode, doch met dien verstande, dat de bepaling van der Remonstranten vrijheid in het behandelen der zaken aan hun eigen gevoel van betamelijkheid overgelaten zou blijven, en voor het overige de duur der handelingen van het oordeel der politieke Gedeputeerden afhankelijk zou zijn. Daarenboven bevatte het de uitdrukking, dat zij (de Gedaagden) het gevoelen der Contraremonstranten en *dergenen die de Contraremonstranten voor rechtzinnig hielden*, wederleggen zouden. Deze uitdrukking deed BOGERMAN met een groot vertoon van ontsteltenis vragen, wie zij verstonden onder die leeraars, welke de Contraremonstranten voor rechtzinnig hielden. EPISCOPIUS achtte deze vraag ontijdig, en zeide, dat zij die leeraars wel zouden noemen, als men zoo ver gekomen zou zijn. De Remonstranten, begrijpende, dat het noemen van namen sommige der uitheemsche leden tegen hen in het harnas zou jagen, bleven ook na herhaalden aandrang, het stilzwijgen bewaren, en eindelijk voerde de President, als buiten zich zelven van verontwaardiging, hun tegemoet: »Wilt gij ze niet noemen, zoo zal ik ze noemen," en met een galmde hij de namen uit van ZWINGLIUS, BUCERUS, CALVINUS, BEZA en anderen: »deze dappere helden, deze lichten der Kerk en gezaligde zielen, bij God en de menschen gezegend, wilt gij (voegde hij er bij), wilt gij, Remonstranten, ten toon stellen." Na zulk eenen heftigen uitval was er aan geen genoegen nemen met het antwoord der Gedaagden te denken. Integendeel, de President misduidde alles wat de Remonstranten tot nog toe gedaan hadden, en waarschuwde de Politieken tegen hunne listen; hij twijfelde niet, zeide hij, of zij rekenden op onder- 1618—1621.

1618—1621.

steuning van een staatkundigen kant: dat maakte hen zoo stout. Doch alles zou welhaast aan het licht komen: immers zou God de vurige gebeden der Synode niet onverhoord laten. — Wel zullen BOGERMAN en zoo menig ander vurig gebeden hebben om een gunstigen afloop van de Synode, te vuriger naarmate zij minder grond hadden om volkomen gerust te zijn ten aanzien der middelen, van welke zij tot de zege gebruik maakten. Wat die zinspeling op den steun van eene staatkundige zijde door de Remonstranten gehoopt, aanbelangt, de spreker schijnt bepaaldelijk op Frankrijks Gezanten te doelen, aan wier listen men den weinigen voorspoed toeschreef, waarmede de zaken in de Synode voortgingen [1]. — De uitheemsche Godgeleerden thans in de eerste plaats over het antwoord der Remonstranten gevraagd, gaven te kennen, dat zij hen moede waren, en begrepen, dat men zeer goed in hun afwezen uit hunne boeken tot een oordeel over hunne gevoelens kon overgaan. Volgens SCHULTETUS, den woordvoerder van die van de *Paltz*, waren zij onwaardig, dat de Synode met hen in conferentie zou treden: zij moesten als lasteraars uit de Synode geworpen worden, en aan het oordeel Gods en de willekeur der Overheid worden overgeleverd. Alleen de Godgeleerden van *Bremen* beaamden zulke woorden niet. In even bitteren geest als de uitheemsche, spraken de inlandsche leden. — Terwijl zoo veel vloeks en smaads tegen hen werd uitgebraakt, hadden de Remonstranten buiten gestaan. Weder binnen geroepen, werden zij gedrongen, de vraag, of zij de order der Synode volgen en de resolutie der Heren Gedeputeerden en der Synode gehoorzamen wilden, met ja of neen te beantwoorden. Dit meenden zij niet te mogen doen, en ten laatste maakte de Voorzitter der Politieken aan het dringen en weigeren een einde met te roepen: »Het is genoeg!" er bijvoegende, dat er eenige uit hun midden naar den Haag zouden vertrekken om te vernemen, wat de Staten-Generaal over de personen en zaken der Remonstranten verordenen zouden, hun ten derden male gelastende, *Dordrecht* zonder verlof niet te verlaten, en vooral niet in de buurt te prediken. Bij de eerstvolgende gelegenheid, den 31sten December, predikte Professor POLYANDER in het Latijn voor de Synode over de woorden: »hoe liefelijk zijn op de bergen de voeten dergenen, die het goede boodschappen en den vrede verkondigen!" — Gelukkig dat het woord van God door het ijdel gebruik der menschen, niet krachteloos gemaakt worden kan. Dat zullen de Remonstranten gedacht hebben, toen zij van deze leerrede vernamen: tot het aanhooren der redevoeringen, die van tijd tot tijd gehouden werden, waren zij niet toegelaten. — De Voorzitter daarentegen wilde in deze en dergelijke sierlijke verhandelingen over bijbeltexten een bewijs gezien hebben, dat God met zijnen goeden Geest in hun midden was [2]. Derhalve vond hij zulk een bewijs niet in de handelingen der Synode zelve.

Men besluit eene Bezending naar *'s Hage* te zenden om de Staten-Generaal ter zake van de hardnekkigheid der Remonstranten te raadplegen.

Op dienzelfden laatsten dag des jaars 1618 verschenen de Heren VAN ESSEN, MUYS VAN

---

[1] CARLETON, II, p. 373. [2] BRANDT, III, bl. 217—233.

HOLT en VAN HEMERT, Gedeputeerden ter Synode, met FAUKELIUS, den assessor, en DAMMAN, den secretaris, in de vergadering der Staten-Generaal. De Prins van *Oranje* en Graaf WILLEM LODEWIJK waren tegenwoordig. Zij deden verslag van het in de laatste dagen, bepaaldelijk sedert den 21sten December, in de kerkelijke vergadering voorgevallene. Hierop ontstaan lange beraadslagingen. Eene Commissie, benoemd tot het ontwerpen eener resolutie, die den wil der Staten zal uitdrukken, komt vóór den avond niet gereed, en de morgen van den eersten dag des jaars wordt aan de behandeling van het ontwerp gewijd. Eerst na den middag wordt het vastgesteld. Het luidt aldus: De Staten-Generaal, begerende dat alles in de Synode aangelegd worde op het gewenschte doel, de verbreiding van de eere Gods en de handhaving der ware Christelijke Religie, tot de meeste dienst van den Lande en de rust en vrede in de Kerk en de eenigheid der goede ingezetenen, — verklaren de besluiten, in de Synode tegen de Remonstranten genomen, voor overeenkomstig met hunne bedoeling en de orde, door hen voorgeschreven. Dus verstaan zij, dat de gedaagde Remonstranten zich daaraan dadelijk hadden behooren te onderwerpen en dit alsnog zullen hebben te doen, bij gebreke waarvan tegen hen niet alleen bij kerkelijke censuren, maar ook als overtreders der bevelen van het openbaar Gezag zal worden geprocedeerd. Niettemin zullen de Gedeputeerden tot de Synode de hoofdzaak, tot welke zij is uitgeschreven, ter hand hebben te nemen, en hare behandeling zoo veel doenlijk bespoedigen, en bijaldien de Gedaagden in hunne ongehoorzaamheid volharden, zal men uit hunne uitgegevene schriften en uit hunne verklaringen, schriftelijk en mondeling, ook in de Provinciale Synoden gedaan, hun gevoelen in de leer vernemen, onderzoeken en naar Gods woord oordeelen. Ten slotte wordt den Gedaagden bevolen, niet uit *Dordrecht* te vertrekken, dan met uitdrukkelijke schriftelijke toestemming van de Heren Politieken, om telkens, ontboden zijnde, oprecht en zonder tegenstribbelen te antwoorden [1]. Zoo waren de Remonstranten, die door het verbod om *Dordrecht* te verlaten zich hun recht benomen gezien hadden om hunne zaak door eene Bezending uit hun midden voor de Staten Generaal te bepleiten, thans uitdrukkelijk door de hoogste macht overgeleverd aan hen, in wier handen zij gevallen waren.

1618—1621.

De Staten besluiten, dat men, bij voortgezette hardnekkigheid der Remonstranten, hen uit hunne schriften zal mogen oordeelen.

Middelerwijl was het den Remonstranten volkomen duidelijk geworden, dat van de Synode geen billijk oordeel te wachten was; dat deze Vergadering, hare grondslagen en de zamenhang harer zaak met die van de Regering in aanmerking genomen, hen niet anders dan veroordeelen *kon*. Intusschen waren zij ten diepste overtuigd van de waarheid van hun stelsel en van de heiligheid hunner zaak: deze prijs te geven aan een doemvonnis, dat zich op eenen schijn van wettigheid zou hebben kunnen beroemen, vermochten zij niet, zoo zij in hunne eigene oogen niet bloot wilden staan aan het verwijt,

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 31 Dec. 1618. 1 Jan. 1619.

1618—1621.

dat zij hunne zaak op het spel gezet en verraden hadden. En zulks nimmer te doen, daartoe zullen zij zich jegens zich zelven en de hunnen met een duren eed verbonden hebben. Daarom besloten zij zich in geenen deele te onderwerpen aan de voorwaarden, die de Synode aan de verdediging van hun gevoelen wilde stellen. Die voorwaarden toch zouden hen in den aangevangen strijd onfeilbaar tot eene nederlaag geleid hebben, hun toegebracht met wapenen, die zij zelven als eerlijk zouden hebben erkend. De betuiging, dat hun geweten hun verbood de mate en wijze goed te keuren, door de Synode voor de behandeling der vraagstukken verlangd, die betuiging zou het schild zijn, waarop al de aandrang dezer Vergadering zou afstuiten. In dit besluit waren zij versterkt door eenen roerenden recht apostolischen brief, door UYTENBOGAERT uit zijne ballingschap aan de kleine schaar geschreven, die, aan al den smaad en den toorn hunner vijanden ten prooi, voor het Remonstrantisme zoo dapper in de bres stond. In dien brief beschouwt hij de vervolgde Remonstranten als de eenige zelfs in het anders vrije *Nederland* overgeblevene getuigen tegen kerkelijke heersch- en verdoemzucht, die één in wezen, hetzij zij door Rome of door de Gereformeerde Kerk in praktijk werd gebracht, der Christenheid tot oneer en ondergang moest strekken. Al ware hij het, schrijft hij, in alle leerstukken met de tegenpartij volkomen eens, toch zou hij haar drijven onlijdelijk vinden, een grove dwaling van iemand, die luisteren wil naar den zin Gods, veel dragelijker achtende, dan louter waarheid van iemand, die heerschen wil met zijnen zin. Wie op zulk eene wijze de waarheid bezat, had ze maar door een gelukkig toeval, niet bij rechtmatig bezit, voortspruitende uit de gifte Gods; en zulks was der waarheid zoo zeer tegen de borst, dat zij, liever dan te blijven, waar zij zoo gevangen was, zich uit zulke handen maakte om zich als in het vrije veld zelve te helpen met hare eigene wapenen. Deze dingen had God hen doen verstaan; bij hen was de waarheid in leven en kracht, terwijl zij aan de anderen slechts hare schaduw gelaten had. Voor die waarheid moesten zij voortgaan dapper te strijden, en het liever tot een scheiden uit de Synode laten komen, dan een voetbreed toe te geven. Vragen moesten zij niet wat zij doen zouden, als zij uitgeworpen waren. Dat zou God hen wel doen zien, en wat de tegenpartij aanging, hoe zij 't maakte, de waarheid zou over haar triomferen door hunne welaangename dienst in CHRISTUS JEZUS. »Strijdt," dus eindigt hij, »strijdt gij vromelijk: ik ben op den berg; mijne handen zullen niet loom worden, daar de zwakheid mijner armen ondersteund wordt door den geest des gebeds [1]." Hoe konden de Remonstranten, dus toegesproken, anders handelen dan zij deden? Ten einde aan het door hen genomen besluit betreffende de handelwijze, die zij in acht te nemen hadden, gevolg te geven, stelden zij een geschrift ten betooge, dat de zaak, over welke zij met de

Brief van UYTENBOGAERT aan de Gedaagden.

[1] Zie den brief bij BRANDT, III, bl. 235—241.

1618—1621.

De Gedaagden beroepen zich op hunne conscientie, ten einde niet gedwongen te worden tot den eisch der Synode toe te treden.

Synode in geschil waren, eene zaak van conscientie was, en het hun bij gevolg niet vrij stond, in dat stuk de Synode te wille te zijn [1]. Dit geschrift deed, zoo als wel te wachten was, de Synode niet van gedrag ten hunnen aanzien veranderen. In de zitting van den derden Januarij, toen de Resolutie der Staten Generaal, in de zaak der Synode genomen, in het Nederlandsch en in het Latijn was voorgelezen, begon de president BOGERMAN de Remonstranten op nieuw hoofd voor hoofd te ondervragen: de eerste vraag was, of zij de vijf Artikelen, en bepaaldelijk het eerste Artikel, voor de uitdrukking van hun gevoelen erkenden. Vast besloten om zich niet aan de ongunstige kansen van een geloofsonderzoek, door den vrager naar willekeur in zijn voordeel ingericht, te onderwerpen, gaven zij hierop in de ernstigste bewoordingen ten bescheid, dat zij geen andere manier van behandeling hunner zaak konden toelaten, dan zij in hun laatste schriftelijk antwoord hadden te kennen gegeven. Niettemin begreep de President verder te kunnen vragen en dan die vragen, op grond van de klaarblijkelijkheid der zaak, voor hen te mogen beantwoorden. Doch daar de Remonstranten voortgingen met ernstig tegen deze wijze van handelen te getuigen, zoo verloor hij het geduld. De Politieken mengden zich in de woordenwisseling, en eindelijk riep de Voorzitter uit: »'t is nu genoeg, en 't is tijd, dat gij vertrekt, want gij vermoeit mij en u zelven en zoudt de geheele wereld wel moede maken met tegenspreken." Hierop gebood men den Remonstranten de zaal te verlaten [2]. Des avonds van den volgenden dag had er eene bijeenkomst van de voornaamste leden der Synode plaats, in welke besloten werd, dat men de Remonstranten zou blijven vragen, maar dat de Vergadering met haar werk zou voortgaan, al wilden zij niet antwoorden: slechts zou men in dit geval hun gevoelen uit hunne boeken opmaken. Van hunne zijde stelden de Remonstranten in eenen brief den staat der zaak aan de Staten Generaal voor. »Zij namen God, den hartekenner, tot getuige, dat zij door louter drang van hunne conscientie deden, wat zij deden, en geen anderen ruggesteun hadden; dan de rechtvaardigheid hunner zaak. Daarom baden zij de Heren Staten, hen, hunne onderdrukte onderdanen, in bescherming te nemen, en medelijden te hebben met hen en hunne mededienaren, die men middelerwijl alom uit hunne diensten stiet." Op dit schrijven bekwamen zij nooit eenig antwoord. Na er naauwelijks eenige aandacht aan geschonken te hebben, deden de Staten niets anders, dan dat zij besloten, het verzoekschrift aan de Politieke Gedeputeerden ter Synode toe te zenden om advies [3].

Den 11[den] Januarij ontbood men de Remonstranten weder ter vergadering, en de Voorzitter zeide hun aan, dat men hen een tijd lang ongemoeid gelaten en hun de gelegenheid gegeven had om zich nader te bedenken. Thans vermaande hij hen voor het

---

[1] BRANDT, III, bl. 243, 247, 248.

[2] BRANDT, III, bl. 244—260.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 9 Jan. 1619. BRANDT, III, bl. 266, 267.

1618—1621.

laatst, op de voor te stellen vragen te antwoorden, en met een kwam hij met eene groote lijst van vragen voor den dag, in dien tusschentijd met gemeen overleg opgesteld. Toen hij de eerste vraag gedaan had, las EPISCOPIUS hun een geschrift voor, met goedvinden van al de Remonstranten ontworpen. Zij zagen zich, dus luidde dit geschrift, teleurgesteld in de hoop, dat men hunne conscientie zou hebben voldaan. Toch hadden zij aan de Synode geene wetten voorgeschreven, maar geene andere vrijheid begeerd, dan goddelijke en menschelijke rechten den gedaagden verleenden en de citatiebrieven hun toekenden. Uitvluchten zochten zij niet: immers was er in hun gevoelen niets dat zij behoefden te vergoelijken: dit was veeleer het geval met hen, die het tegenovergestelde gevoelen dreven. Stond men hun toe, hunne stellingen, zoo veel zij zelven noodig zouden achten, te verdedigen en de tegenovergestelde meening te wederleggen, dan wilden zij op alle vragen antwoorden, die men hun wilde voorleggen en nog op duizend andere; maar konden zij die vrijheid niet verwerven, zoo hadden zij geene reden om van hun voornemen af te wijken en op de vragen te antwoorden. De Voorzitter oordeelde het niet noodig, zeide hij, op deze nieuwe beschuldigingen te letten: men gunde hun alle billijke vrijheid, en thans hadden zij slechts te antwoorden. Na vele woordenwisselingen, waarbij de Raadsheer VAN DEN HONAERT, toen Voorzitter der Politieken, op het punt was den Remonstranten meer toe te staan, dan de toongevers der Vergadering goedgevonden zouden hebben, begon BOGERMAN op nieuw te ondervragen. Alweder te vergeefs. In de nu hervatte woordenwisseling liet de Voorzitter zich ontvallen, dat zoo zij slechts eerst die vragen beantwoordden, men hun daarna zou toelaten, er bij te voegen wat hun dunken zou nog te ontbreken: dus was het, zeide hij, slechts een verschil omtrent de orde. Hierop nam EPISCOPIUS het woord, en zeide, dat zij om de orde niet wilden twisten: was het de meening, hetgeen nooit te voren gezegd was, dat zij in hunne verklaring buiten de voorgestelde vragen mochten gaan en daaraan mochten toevoegen wat hun dunken zou te ontbreken, zoo waren zij bereid de vragen aan te nemen ten einde ze schriftelijk te beantwoorden. Zij zouden, voegde hij er bij, de antwoorden in hunne verklaring inlasschen of daar bijvoegen en ze eerstdaags met de verklaring over het eerste Artikel, die gereed was, overleveren. Dit zeggende stak hij de hand uit. Nu meenden velen der tegenwoordigen, dat de zaak gevonden was; eenigen, bepaaldelijk de uitheemsche Godgeleerden, zegt BRANDT, stonden op, en gaven met het uitsteken hunner handen en met wenken aan den President te kennen, dat men den Remonstranten de vragen behoorde over te geven. Doch in plaats hiervan, opperde BOGERMAN de zwarigheid, of het wel de manier was, dat men aan gedaagden de vraagpunten schriftelijk overleverde; dit, docht hem, was het geval niet; ook was het hier niet noodig: de vragen, zeide hij, waren niet duister, de Remonstranten konden ze licht op staanden voet beantwoorden, indien zij slechts wilden. Hij begreep, dat met het toestaan van der Remonstranten laatst verlangen, hun het recht zou worden toegekend om de

Voortdurend misverstand.

Synode als hunne partij en niet langer als hunnen rechter te beschouwen, en dit gezegd hebbende, beval hij hun te vertrekken [1]. 1618—1621.

Door zich op dat verleidelijk oogenblik voor toegeven te wachten, had de Voorzitter de Vergadering voor een overijld besluit behoed. Thans kon men in allen geval nader overwegen, of men den Remonstranten nog datgene zou toestaan, waarmede zij genoegen hadden genomen. Wat den Voorzitter zelven betrof, deze was het wel met zich zelven eens, dat de Vergadering zich van de tegenwoordigheid der Remonstranten moest ontslaan. Naauwelijks hadden zij de zaal verlaten, of hij vatte het woord om te beweren, dat het hoe langer hoe meer bleek, dat men tot dien stap zou moeten komen. Men had nu, zeide hij, te beraadslagen, wat thans verder te verrichten, ten einde het bevel der Staten en de verwachting der Kerken te voldoen. De Remonstranten bleken niet uit hunne vorige schriften alleen geoordeeld te willen worden, maar ook naar het gevoelen, dat zij thans hadden, en dat zij wilden verklaren naar hun goeddunken, zonder aan de vragen der Synode gebonden te zijn. Zoo stelde BOGERMAN den eisch der Remonstranten voor; maar, in plaats van uit die voorstelling zelve de billijkheid van den eisch af te leiden, kwam hij tot het besluit, dat het derhalve tijd was, dat men, met terzijdezetting van het bijzonder gevoelen van dezen of genen, eens in overweging nam, wat zij in hunne schriften tot nog toe voor den dag hadden gebracht. — Duidelijker kon hij niet verraden, dat hij voor het te voren door de Synode opgevatte gevoelen de nederlaag vreesde, bijaldien men aan het verlangen der Remonstranten gehoor gaf. — Op zijn voorstel verzocht BOGERMAN het goeddunken der politieke Gedeputeerden te mogen vernemen, wel wetende, dat hij in den geest van de meerderheid dezer Heren gehandeld had, en dat van deze zijde alle kracht komen moest. Dit maal echter was het besluit der Politieken niet dadelijk vaardig. Na bijna een half uur te zamen beraadslaagd te hebben, stelden zij nog hunne beslissing tot 's avonds vijf uren uit. Het werd zeven uren vóór zij in de Synode verschenen. Toen door den Voorzitter gevraagd, hoe zij wilden, dat men van nu aan met de Remonstranten zou handelen, begeerden zij eerst het advies der Synode te verstaan. Velen van de uitheemsche Godgeleerden waren van oordeel, dat men het verzoek der Remonstranten zou voldoen. Sloeg men het af, zoo zouden zij met den glans, welke dengenen omstraalt, die het recht aan zijne zijde heeft, uit de handeling scheiden, en de Synode zou er geen eer bij inleggen. Maar de Professoren en meest al de inlandsche Godgeleerden oordeelden, dat men het gevoelen der Remonstranten zonder hen verder te vragen of te vermanen, uit hunne schriften moest oordeelen: langer moest men niet den spot laten drijven met deze eerwaarde Vergadering, maar de wederspannigheid der Remonstranten straffen en eenigen van hen tot een afschrikkend voorbeeld stellen. Thans lieten de Politieken de Remonstranten in

[1] BRANDT, III, bl. 274—283.

1618—1621.

de Vergadering roepen en deden eene Resolutie voorlezen, die zij gereed hadden medegebracht. Dit ergerde de Uitheemschen, want zoo bleek het hun, dat men hun advies slechts eerst had willen hooren om zich daarop te kunnen beroepen, wanneer het met der Heren zin overeenkwam, terwijl men zich thans kennelijk om hun gevoelen niet bekreunde. Bij die Resolutie bejammerden de Gedeputeerden der Staten de voortdurende hardnekkigheid der Remonstranten, en zij kenden der Synode het recht toe om hen van nu aan uit hunne schriften te oordeelen; maar daarenboven geboden zij den Remonstranten, zoo zij nog iets hadden tot verklaring of verdediging van hetgeen door hen was uitgegeven, dit in te leveren, mits zij verklaarden, dat zij de Synodale besluiten zouden gehoorzamen. Om zich hierop te bedenken, werd hun (het was thans vrijdag) tijd vergund tot maandag vóór den middag. — Dit besluit behelsde alzoo eene toestemming van het door de meerderheid goedgevondene; maar zonder daarom aan de Remonstranten te vergunnen, zich op een eervolle wijze terug te trekken; integendeel, het dwong hen óf zich aan de ongunstigste beslissing te onderwerpen, óf met een daad van ongehoorzaamheid te besluiten. Dit mocht een stout gebruik heeten van het geweld, dat men in handen had. Zoodra de Resolutie gelezen en op verzoek der Remonstranten, die geene kopij mochten erlangen, herlezen was, begeerden de Politieken, dat dezen hun geschrift tot verklaring van het eerste Artikel, hetwelk volgens hetgeen EPISCOPIUS voor den middag gezegd had, gereed was, terstond of den eerstvolgenden dag zouden overleveren. EPISCOPIUS antwoordde, dat hun tijd gegeven was tot maandag, en buitendien dat geschrift niet zoo zeer gereed was, dat het dadelijk kon overgeleverd worden. Deze verklaring, waaruit blijken moest in welken zin hij verstaan wilde hebben wat hij vroeger gezegd had, werd hem als eene schandelijke leugen aangerekend. — Hoeveel eer doet deze aantijging den Remonstranten: want hoe onberispelijk moet hunne houding en taal geweest zijn, dat men zulk een woord zoo breed uitmat en daarvan als een gruwel door de Remonstranten bedreven, met gretigheid partij trok [1].

Waaraan de Politieken door een Besluit een einde pogen te maken.

In den namiddag van den volgenden dag, den 12den Januarij, werden de Remonstranten bij de Politieken afzonderlijk ontboden. Hier trachtte men hen zoo door ernstige waarschuwing als door schoone beloften van billijke behandeling tot onderwerping aan de laatste Resolutie over te halen. Doch toen de Remonstranten standvastig bleven, moesten zij, bepaaldelijk van de Geldersche Raadsheren, GREGORIUS en VAN ESSEN, en van de Hollandsche Gedeputeerden, BREDERODE en MUYS, de smadelijkste verwijten hooren. Zij antwoordden met vrijmoedigheid, en er ontstond een tooneel, van dien aard, dat de Raadsheer VAN DEN HONAERT, die te vergeefs gepoogd had door kloppen op de tafel de geregelde orde te herstellen, een uur lang daar neder zat, tot zwijgen gedoemd door een gevoel van schaamte, dat zich de aanzienlijken zijns volks op eenen weg be-

[1] BRANDT, III, bl. 282—288.

vonden, die tot zulk eene vernederende hartstochtelijkheid leidde. Eindelijk kwam men overeen, dat de Remonstranten in korte woorden schriftelijk zouden te kennen geven, tot welke toenadering zij zich alsnog verstaan konden. Diensvolgens boden zij aan, op de vraagpunten, hun door den President voorgesteld of nog over ieder der vijf Artikelen voor te stellen, volledig schriftelijk te antwoorden, en deze antwoorden, tegelijk met hunne verklaring over ieder Artikel, binnen een behoorlijken tijd aan de Synode ter hand te stellen. Dit aanbod voldeed nog niet. De Politieken stelden, na beraad met het Geestelijk Bestuur der Synode, daar eene acte tegenover, wier onderteekening zij van de Remonstranten vorderden. Deze acte herhaalde nagenoeg de woorden van het aanbod, maar met eenige uitlatingen en, wat meer zegt, met eenige toevoegingen. Zij wilde, dat de Remonstranten niet alleen beloven zouden, bij geschrifte, maar ook *bij monde* te antwoorden, en dat wel niet alleen op vragen ontleend aan ieder van de vijf Artikelen, gelijk zij zelven ze gesteld hadden, maar ook aan *de zwarigheden*, uit de Artikelen (onbepaald hoe of door wien gesteld) *ontstaan*. Hadden de Remonstranten deze acte onderteekend, zij zouden niets gewonnen hebben boven hetgeen zij tot nog toe hadden meenen te moeten afwijzen. Toch wilden zij tot eene voorwaardelijke onderteekening overgaan. »Opdat het blijke, verklaarden zij, dat wij niet om de orde twisten, zoo onderteekenen wij de acte, mits ons de andere voorwaarden, in ons schriftelijk antwoord van den 29sten December uitgedrukt, niet ontzegd worden.” Eene voorwaardelijke onderteekening echter namen de Heren niet aan, en dus zou op maandag, den 14^den^, alles beslist worden. Dien dag werd de vergadering geopend met eene mededeeling der Politieken betreffende de vergeefsche moeite door hen aangewend, om, zeiden zij, de Remonstranten tot inschikkelijkheid en gehoorzaamheid te brengen. Daarna verzochten zij, dat de Synode zich zou verklaren omtrent de vraag, of men den Remonstranten de maat had volgemeten al of niet, en zoo ja, of men hen dan niet nog eens behoorde binnen te roepen om hen voor het laatst tot gehoorzaamheid te vermanen, en of men, zoo zij hardnekkig bleven, niet volgens het Besluit der Staten-Generaal tot het onderzoek van hun gevoelen uit hunne schriften diende over te gaan. De twee Assessoren en Secretarissen verklaarden zich dadelijk vóór het advies der Politieken. Dit was te verwachten. Maar thans was het aan de Uitheemschen om hun oordeel uit te spreken, en ook dezen stemden in den zin van het voorstel. Mede geen wonder! De partijdige voorstelling, door de Politieken gegeven van de woorden en stukken, tusschen hen en de Remonstranten gewisseld, gaf hun een uitweg aan de hand om over hun gevoel te zegevieren, en gehoor te geven aan den invloed, die op hen werd uitgeoefend. Hoe zouden bepaaldelijk de Engelsche Godgeleerden het met den last, dien zij mede gekregen hadden, overeen hebben kunnen brengen, zoo zij in dit gewichtig oogenblik tegen den zin der Politieken gestemd hadden? En de andere Uitheemschen volgden gaarne het voorbeeld, hun door de Engelsche Godgeleerden

1618—1621.

Het geschil over de wijze, op welke de Remonstranten zich zouden mogen verdedigen, nadert zijne beslissing.

1618— 1621. gegeven [1], of zouden, zelfs dan wanneer de Engelschen van een ander gevoelen geweest waren, zich tegen de Remonstranten verklaard hebben. Dus betuigden de Uitheemschen, dat het thans bleek, hoe sommigen hunner door het aanbod, dat de Remonstranten verleden vrijdag gedaan hadden, waren misleid: derhalve oordeelden zij nu, dat de Gedaagden het geduld der Heren Politieken en der Synode lang genoeg misbruikt hadden: het was duidelijk, dat hunne hardnekkigheid niet te breken was. SCHULTETUS voegde daarbij, dat de Remonstranten met niets dan met leugens, bedriegerijen, uitvluchten en wederspannigheden hadden omgegaan. Toen de Uitheemschen hun advies uitgebracht hadden, bevolen de Gedeputeerden der Staten, dat de President het omvragen zou staken, en de Remonstranten zou laten binnenroepen. Wat beoogden zij met dit bevel? Het heeft aanleiding gegeven, dat menigeen, bepaaldelijk van de uitheemsche Godgeleerden, het toen betreffende de Remonstranten beslotene voor onwettig verklaard heeft: immers waren de stemmen slechts van een derde deel der Vergadering gehoord. Zeiden de Remonstranten, zoo schreef BANCALQUAL aan CARLETON, dat een vonnis was uitgesproken, hetwelk het vonnis der Synode niet was, zoo zouden zij niet liegen. Doch hierom bekreunden de Politieken zich geenszins. Zij namen, wetende dat de staatkundige nooddwang de veroordeeling der Remonstranten eischte, alle verantwoordelijkheid gaarne op zich. De Uitheemschen hadden gesproken, en dit was genoeg: want het mocht den schijn niet hebben, dat hun gevoelen niet geteld was. Die Uitheemschen verlieten het land weldra weder, en niemand zou hen van hun doen of laten rekenschap afvorderen; doch met de inlandsche Godgeleerden was dit geenszins het geval: menigeen uit hun midden, in zijne woonplaats teruggekeerd, zou weerloos tegenover verwijt en overlast gestaan hebben. Zulk een overlast vreesden de Staatsleden niet: zij waren immers gewapend met de »volle macht" der Generaliteit. Daarom, als echte Politieken, dat zij waren, onthieven zij de inlandsche Godgeleerden gaarne van eene hatelijke verplichting, zich sterk genoeg achtende om alles voor hun geweten en de geheele wereld te verantwoorden.

Zoodra de Remonstranten binnengekomen waren, vraagde hen de President, of ze nu het besluit der Heren Staten-Generaal en der Synode zonder beding wilden gehoorzamen en zonder verdere uitvluchten tot de handeling treden. EPISCOPIUS zeide hierop, dat zij hun antwoord in een geschrift vervat hadden, hetwelk hij verzocht te mogen voorlezen. Men verkoos dit niet toe te staan, willende dat elk in het bijzonder met ja of neen zou antwoorden: de Voorzitter der Politieken, verradende wat hen in deze gansche handeling dreef, verbood het zelfs met te zeggen, *dat er het Land aan gelegen was.* Eindelijk gebood hij den Remonstranten hun geschrift over te geven. In hun afzijn werd het gelezen. Het hield in, dat zij, bij hunne vroegere meening vol-

[1] CARLETON, II, p. 376.

hardende, niet onvoorwaardelijk konden toestaan wat men van hen eischte. Indien men hen deswegens kerkelijke en burgerlijke straffen waardig keurde, zouden zij ze zich getroosten, aan onbevooroordeelden overlatende, in hoeverre die bejegening billijk was. Ten einde te toonen, dit zeiden zij ten slotte, dat zij geene uitvluchten zochten, legden zij hierbij de verklaring van het eerste Artikel over, en verklaarden zich bereid op gelijken voet tot het vervolg voort te gaan. — De vraag, hun, nadat zij weder binnengeroepen waren, voorgesteld, of zij bleven bij het antwoord, in dat geschrift begrepen, werd door allen toestemmend beantwoord. Toen vorderde de Voorzitter, dat zij één voor één de plaats uit het geschrift, op welke hun weigerend besluit stond uitgedrukt, aan zijne tafel zouden komen onderteekenen. Doch het is gevaarlijk zekere toestanden al te lang te rekken, en van de gemoederen eener gansche Vergadering, die in eene onnatuurlijke spanning verkeert, een geruimen tijd lang eene volkomene lijdelijkheid te verwachten. Dit werd de Voorzitter gewaar, en om het veel tijd vorderend heen-en-wederloopen te voorkomen, liet hij den Remonstranten toe, hetgeen hij met eene in de oogen van vele leden der Synode ergerlijke hooghartigheid aan EPISCOPIUS geweigerd had, aan hunne eigen tafel de verlangde onderteekening te verrichten. Toen deze was afgeloopen, wendde hij zich tot de Remonstranten, in eene krenkende rede, hem door zijn ontsteld gevoel van het oogenblik ingegeven, onzamenhangend en zonder waardigheid uitgesproken. Hij liet hen gaan, zeide hij, na de optelling van eene lange reeks van grieven, met het getuigenis, hetwelk een der Uitheemschen hun had gegeven: »met een logen zijt gij begonnen, met een logen eindigt gij," en na zich op God, den hartenkenner, tot staving van hunne arglistigheid en van de oprechtheid en het geduld der Synode, beroepen te hebben, verklaarde hij hen onwaardig, dat de Synode langer met hen handelde, en met de bedreiging van de straf, die hen voor het oog der gansche Christenheid wachtte, gaf hij hun uit den naam der Heren Gecommitteerden en der Synode hun afscheid, met de woorden: »men ontslaat u, gaat henen!" Dat hier door den Voorzitter eener zich eerwaardig noemende Vergadering bij zulk eene gelegenheid zulk een toon gevoerd werd, was het gevolg en tegelijk de straf van de valsche betrekking, waarin de Synode zich van den aanvang aan tot de nu uitgeworpenen geplaatst had. Veel heeft BOGERMAN van zijne medeleden moeten hooren over de wijze, waarop hij den Remonstranten hun afscheid gegeven had, en de Bremensche Godgeleerde Professor CROCIUS merkte te recht aan, dat er, in plaats van eenige bittere woorden van een enkel hartstochtelijk man, een door de gansche Vergadering vastgesteld plechtig formulier van afscheid had behooren uitgesproken te worden. Met volkomen recht en dieper beteekenis, dan hij zelf kon meenen, verontschuldigde zich de Voorzitter op dezen grond, dat de Politieken hem gelast hadden, de zaak dadelijk af te doen. Werkelijk, de President en al de Geestelijken waren niet vrij: terwijl zij, zoo als EPISCOPIUS klaagde, tirannij op de Remonstranten uitoefenden, had hun hartstocht hen tot de slaven gemaakt

1618—1621.

De Remonstranten worden uit de Synode geworpen.

1618—1621.

eener politieke partij, die op hare beurt, hoezeer schijnbaar alvermogend, de baan ten einde toe *moest* afloopen, die hare strafbare staats- en ijverzucht haar geopend had. — Toen de President zijn laatste woord gesproken had en terwijl hun nog door de Politieken toegeroepen werd zonder hun verlof niet uit de stad te vertrekken, stonden de Remonstranten op, en verlieten de zaal. EPISCOPIUS zeide onder het henengaan op kalmen toon: »Ik zal met mijnen Zaligmaker, JEZUS CHRISTUS, op dit alles zwijgen, en God zal tusschen ons en de Synode oordeelen." Iets dergelijks zeiden ook anderen der Remonstranten, en HOLLINGERUS, onder de toehoorders gekomen — in dezen tijd waren er als bij eene openbare terechtstelling ook vele vrouwen onder —, zeide tot zijne medebroeders, die vóór hem gingen: »Gaat uit de Vergadering der boozen!" [1]

De Staten-Generaal keuren deze handelwijze der Synode goed.

Wat geschied was, moest door de Staten-Generaal bekrachtigd worden. Daartoe vertrokken de Heren BREDERODE en MUYS met den Assessor FAUKELIUS en den Scriba FESTUS HOMMIUS naar 's Hage, en deden den 17^{den} verslag aan de Staten in tegenwoordigheid van den Prins en van Graaf WILLEM LODEWIJK. In de resolutie, naar aanleiding van dit verslag vastgesteld, werden de besluiten, die de Politieken en de Synode tegen de Remonstranten hadden genomen, met den naam van *meer dan billijke decreten* bestempeld; de houding der Gedaagden als van alle rondheid en eerlijkheid ontdaan gebrandmerkt, en zij zelven als schenders van het openbaar gezag van den Lande gekenschetst. Op grond van deze beschouwingen werden alle maatregelen, aangaande hen door de Synode en de Politieken verordend, volkomen goedgekeurd [2]. — Dus waren nu de Remonstranten in het vrijgevochten *Nederland* om des geloofs wil, nog vóór de kerkelijke rechtspraak en zonder dat zij zich aan het minste vergrijp tegen hunne eigenlijke patronen en Overheden hadden schuldig gemaakt, tot arrest veroordeeld in de stad, waar de Vergadering zetelde, die met hunne personen niets meer te doen wilde hebben [3]. Niet geheel en al echter zweeg de stem der billijkheid. MATHENESSE was nog altijd lid van de Staten-Generaal — eerst met den aanvang der maand Mei trad de reeds in het begin van Februarij door de Staten van *Holland* benoemde Heer VAN WIMMENUM in zijne plaats op [4] —, en bij deze gelegenheid kon hij zich niet onthouden te zeggen, dat de Gecommitteerden zich niet schenen te vergenoegen met de rol van rapporteurs, maar dat zij ook als beschuldigers optraden. Ja, zelfs de Prins, niet volkomen gerust bij den weg, dien men bewandelde, zeide, dat hij niet begeerde, dat men iemand zou dwin-

---

[1] BRANDT, III, bl. 289—299. [2] *Resol. Stat.-Gen.* 17, 18 Jan. 1619.

[3] Niet alleen had men het voornemen niet om hen nog op eenig punt te hooren, maar zelfs belette men met de meeste zorgvuldigheid, dat er zich Remonstranten onder de hoorders bevinden mochten. Zie BRANDT, III, bl. 396.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 1 Mei. *Resol. v. Holl.* 2 Febr. 1619.

gen, of iemand in eenige zaak, die de conscientie aanging, zou lastig vallen. Op zulk eene wijze liet hij zich uit, dat MATHENESSE naderhand van hem verklaarde, dat Zijne Excellentie toen de zachtste en gematigdste geweest was van alle leden der Vergadering, die vrij dorsten spreken [1]. Het was de oude eerlijkheid van den Prins, doch die hem niet belette, als de invloed van anderen of de drang der omstandigheden hem te machtig werden, zelf de onbillijk bejegende partij te treffen of ze door hare tegenpartij te laten treffen. 1618 — 1621.

Den 21sten Januarij werd den Remonstranten te *Dordrecht*, voor de Politieken ontboden, die Resolutie voorgelezen. Zij verzochten daarop, dat het verzoek, hetwelk zij reeds een paar dagen vroeger gedaan hadden, hun alsnu werd toegestaan om eenigen uit de hunnen naar *'s Hage* te zenden, ten einde hunne onschuld en de oprechtheid hunner handelingen te bepleiten. Het werd hun ontzegd. Maar, en dit was voorzeker een gevolg zoowel van 's Prinsen gebleken verlangen, als van de blijkbare afkeuring, die de bejegening der Remonstranten bij het publiek en bij de Uitheemschen vond, twee dagen later werd hun door de Politieken aangezegd, dat, alhoewel zij van alle verdere Synodale handelingen waren uitgesloten, en de Synode gemachtigd was, hun gevoelen uit hunne geschriften te beoordeelen, de Heren nogtans, om hun alle oorzaak van klagen te benemen, toestonden, wat zij nog verder tot verklaring en verdediging van hunne vijf Artikelen bij te brengen hadden, binnen veertien dagen den President der Politieken ter hand te stellen. Met deze vergunning waren de Remonstranten hoogelijk ingenomen; zij achtten, dat men hun daarmede nagenoeg alles verleende, wat zij begeerd hadden; alleenlijk klaagden zij, dat de tijd, dien men hun stelde, veel te kort was. Toch namen zij op zich, tegen den bepaalden tijd in die mate, als zulks mogelijk zijn zou, gereed te wezen. Intusschen wendden zij zich bij brieven zoowel tot de Staten-Generaal, als tot den Prins van *Oranje*, om de ware toedracht der zaken aan Hun Hoog Mogenden en aan Zijne Excellentie mede te deelen, en over het onrecht te klagen, door hunne herderlooze Gemeenten en alle Remonstranten in het land geleden. »Al ware het, schreven zij aan de Staten, dat zij van de Synode mochten veroordeeld worden, nogtans vertrouwden zij, dat Hun Hoog Mogenden niet zouden toelaten, dat hunne goede zaak onderdrukt werd, en dat men den heerlijken roem, dien de bescherming van de vrijheid der conscientie Hun Hoog Mogenden de geheele wereld door had doen verwerven, nu in de zaak der Remonstranten niet zou laten bevlekken." In den anderen brief zochten zij door eene onbewimpelde voorstelling van hunne grieven op 's Prinsen rechtvaardig gemoed en mededoogen te werken. Op geen dezer brieven echter, in kopij aan de Politieken te *Dordrecht* toegezonden, is immer eenig antwoord gevolgd [2].

De Politieken vergunnen den Gedaagden hun gevoelen nog schriftelijk te verdedigen.

[1] BRANDT, III, bl. 401.

[2] BRANDT, III, bl. 402, 411, 412, 415—418. *Resol. Stat.-Gen.* 29. Jan. 1619.

1618—1621. Op den bepaalden termijn leverden de Remonstranten een geschrift in, meer dan tweehonderd bladen groot, hetwelk nog slechts over de eerste twee Artikelen handelde. Naauwelijks hadden de Politieken het ingezien, of zij bestraften de Remonstranten wegens verschillende vergrijpen: zij hadden in de voorrede, die zij aan dit geschrift hadden vooraf laten gaan, de Synode op nieuw beschuldigd; zij hadden zulk een uitvoerig werk geleverd en toch nog niet alles op den bepaalden tijd afgehad, en, eindelijk, hadden zij zich veroorloofd, ook het gevoelen der Contraremonstranten te weerspreken. Evenwel werd hun voor den arbeid, zóó verbazend groot in gewicht en omvang bij de naauwkeurigheid, die zij zich voorstelden, dat zij zelfs hunne nachtrust veil moesten hebben, van tijd tot tijd nieuw uitstel verleend. Toch haastte men hen gedurig en gewaagde meer dan eens op eene hoogst onkiesche wijze van de kosten, op welke zij het land jaagden [1]. Het laatste van alle door hen gestelde geschriften, werd door hen aan de Politieken overhandigd in eene zoo moedige en lustige stemming des geestes, dat men duidelijk zien kon, dat zij de voldoening smaakten van mannen, die hun geweten gekweten hadden en boven alles verheven waren wat het gevolg van hunnen stap kon zijn. Hun slotwoord luidde aldus: »Laat nu deze Nationale Synode over deze zaak raadslagen en vonnis strijken; laat haar ons afzetten en in den ban doen; niettemin betuigen en verklaren wij oprechtelijk, als in de tegenwoordigheid van den oppersten Herder, voor wiens rechterstoel wij en onze wederpartij zullen verschijnen, dat wij de leerpunten, die wij tot nog toe bestreden hebben en alsnog bestrijden, alleenlijk uit een eerbiedige vreeze Gods verwerpen; en op dit getuigenis der goede conscientie steunende, zullen wij onzes Meesters voetstappen drukken, en dengenen, die rechtvaardiglijk oordeelt, onze gansche zaak aanbevelen." — Slechts welstaanshalve nam de Synode van deze geschriften kennis, en de adviezen over de artikelen waren, in het algemeen gesproken, reeds vastgesteld, voordat de verdediging der Remonstranten gelezen was [2].

Na de uitzetting der Remonstranten gingen de zaken in de Synode over het algemeen voorspoedig en vlug van de hand. Alles wat belemmeren, afleiden of opspraak verwekken kon, trachtte men zoo veel mogelijk te vermijden. »De Synode," schrijft HALES aan CARLETON, »gaat nu voort gelijk een uurwerk. De voornaamste raderen, die het geheel in beweging brengen, zijn het minste in het gezicht: want alle zaken van gewicht worden in geheime zittingen verhandeld. Hetgeen in het openbaar wordt gedaan, geschiedt slechts voor het oog en welstaanshalve." De zeldzaamheid der openbare zittingen was een groote teleurstelling voor zoo velen, die gedurig uit andere steden kwamen om de Synode te zien, en voor hen, die voordeel hadden bij het vertier, hetwelk het verblijf van zoo vele vreemdelingen in de stad medebracht. Dus was men op een middel bedacht ter bevrediging van het verlangen van dezen en genen. Men

Beklag over de wijze, sedert door de Synode gevolgd, om met gesloten deuren te vergaderen.

---

[1] BRANDT, III, bl. 431—434. [2] BRANDT, III, bl. 513, 514, 525, 526.

vond er dit op, dat telkens als de Synode bijeenkwam, iedereen ingelaten werd om het schouwspel der vergaderde Heren te genieten: de toeschouwers mochten blijven tot dat het gebed was gedaan, maar moesten dan weder vertrekken. — Toen men begonnen was de oordeelen over de vijf Punten voor te lezen, kwam er beklag tegen die gewoonte om met gesloten deuren te beraadslagen. De Engelsche Godgeleerden, die voor het publiek verantwoord wilden zijn, dat zij de overdreven uitdrukkingen, waarin de Calvinisten vaak hunne stellingen begrepen, geenszins goedkeurden, lieten zich dus hooren, dat de oordeelen der Collegiën (in welke de Vergadering naar den landaard en de Proviciën verdeeld was) zoo niet in het geheim behoorden gelezen te worden: er was huns bedunkens voor de eer der Synode grootelijks aangelegen, dat dit zoo openlijk mogelijk geschiedde: het moest den schijn niet hebben alsof men reden had te schroomen, dat eenig verschil van gevoelen aan het licht zou komen. Doch de Engelschen lieten zich overreden, zij berustten in de beschikkingen van den President, in overleg met de Politieken getroffen, en de gansche Vergadering vereenigde er zich desgelijks mede [1]. 1618—1621.

Groot echter was de invloed, dien deze Engelsche Godgeleerden op den loop der zaken in de Synode uitoefenden. Door hun toedoen is meer dan eene ergernis voor uitbarsting behoed. Zij behartigden hunnen last, en die schreef hun voor, te zorgen, dat de Staten in de Synode een gewillig werktuig en in hare handelingen geene belemmering of stof tot beschaming zouden vinden. Tot het bereiken van dit doel leende hun CARLETON gedurig de behulpzame hand, zoo zeer dat deze Gezant van den Koning, wiens ware gezindheid jegens de Republiek genoeg bekend is, een hoofdbeleider der in de Dortsche Synode verrichte zaken genoemd mag worden. Toen er tusschen MARTINIUS, eenen der Godgeleerden uit *Bremen*, en GOMARUS een twist was uitgebarsten over de wijze, op welke CHRISTUS het fondament der Verkiezing was, en de felheid van den laatsten het ergste deed vreezen, riep de Bisschop van *Llandaff* eene bijzondere zamenkomst der uitheemsche Godgeleerden ten zijnent bijeen, om MARTINIUS tot toegefelijkheid te stemmen, en verkreeg van hem de verzekering, dat er ter zake van zijne meeningen geene oneenigheid in de Synode zou ontstaan. Opmerkelijk is de wijze, op welke de Bisschop van deze zaak in een brief aan CARLETON melding maakt: »Gisteren, schrijft hij, heb ik mij een soort van bisschoppelijk gezag aangematigd. Ik heb een der voornaamsten van ieder Collegie der Uitheemschen laten komen, en wij hebben ten mijnent een kleine Synode gehouden. Ik heb hen doen gevoelen, hoe noodig het was, dat wij het onderling eens waren, en welk een schandaal er uit zou kunnen voortspruiten, zoo er verschil tusschen ons bestond. — Zonder bezwaar verzekerden mij allen, dat hun oordeel over het eerste Artikel met het onze overeenstemde, en men bedankte mij zeer, dat ik dit middel had gevonden om hen overeen te brengen. Dit was zoo veel

Invloed door de Engelsche Godgeleerden en den Engelschen Gezant op de Synode uitgeoefend.

---

[1] BRANDT, III, bl. 425, 449, 497—499.

1618—1621. gewonnen voor de Synode. Evenwel één was er, die zwarigheid maakte (te weten MARTINIUS), en om hem tevreden te stellen was de bijeenkomst voor een deel bestemd. Hij scheen zich vast te klemmen aan zekere dingen (de Bisschop bedoelt het woord [1], dat God zijnen eeniggeboren Zoon in de wereld gezonden heeft, opdat een iegelijk, die in hem gelooft, niet verloren ga); maar (voegt hij er bij) wij hopen hem ten laatste wel stil te krijgen. Wij hebben hem bij ons ten eten gehouden en hem met liefkozingen overladen. Men zal niet in gebreke blijven hem te vleijen ten einde hem te winnen, en hem gronden bij te brengen ten einde hem in te lichten. Ons doel is de Synode voortgang te geven, en meenen hier in twee of drie uren meer gedaan te hebben, dan men in verscheidene zittingen gedaan heeft" [2]. Werd MARTINIUS hier met streelende middelen bewerkt, een andermaal werd hij door bedreigingen tot rede gebracht, en die bedreigingen kwamen van niemand geringers, dan van Graaf WILLEM LODEWIJK zelven, en eenige anderen uit *den Haag*, die hem waarschuwden, dat hij zien zou wat hij deed om niet in ongenade te vervallen: klaagde men over hem bij de Magistraat te *Bremen*, dan liep zijn bestaan groot gevaar [3]. Deze waarschuwingen gewerden hem bij gelegenheid van een fellen aanval op hem gedaan door SIBRANDUS LUBBERTUS, hoogleeraar te *Franeker*, ondersteund door GOMARUS en SCULTETUS van *Heidelberg*. De woede, welke GOMARUS toen liet blijken, was zoo groot, dat de Bisschop van *Llandaff* er eene vermaning op liet volgen, die het den Voorzitter betaamd had te doen, en het ongenoegen der Bremensche Godgeleerden steeg zoo hoog, dat zij op het punt stonden de reize huiswaarts aan te nemen, niet zonder het voornemen van in een openbaar geschrift rekenschap te geven van de wijze, op welke zij behandeld waren. Dit schandaal moest op alle manieren verhoed. Wederom werden daartoe de Engelsche Godgeleerden in den arm genomen, hoezeer de Bisschop zelve door GOMARUS beleedigd was. Men schreef aan CARLETON, of het niet mogelijk was, dat hij zelf over kwam om den »brand te blusschen." BALCANQUAL verwittigde den Prins en Graaf WILLEM LODEWIJK van den staat van zaken, en dezen haalden den Gezant over, om een ernstig woord aan BOGERMAN, dien hij van nabij kende, te richten, en hem te vermanen, dat hij het twistvuur zou tegengaan, in plaats van het aan te blazen door zamen te spannen met LUBBERTUS en GOMARUS, die door de Engelschen als mannen van een onverdragelijk humeur gebrandmerkt werden. Deze brief was van uitwerking; van den anderen kant was MARTINIUS gewaarschuwd, en zoo werd de twist bijgelegd [4]. Later werd SCULTETUS op last van zijne Groot-Britannische Majesteit door CARLETON gewaarschuwd, en aan het

[1] *Evang.* van *Joh.* 3: 16.

[2] CARLETON, III p. 4, 5. BRANDT, III, bl. 409, 410.

[3] BRANDT, III, bl. 460, 461.

[4] BRANDT, III, bl. 451—454, 458—460, 543. CARLETON, III, p. 20—22

bevel herinnerd van zijn Vorst, den Keurvorst van de Palts, in wiens dienst hij was [1]. 1618—1621.

Het gevoelen van GOMARUS wordt door de Synode geenszins toegestemd.

Wanneer de ervaring, dat het gevoelen, hetwelk men zich gerechtigd achtte als hoogst gewichtig te beschouwen, ten laatste toch niet zal zegepralen, eenigen grond geeft tot misnoegen, dan had GOMARUS alle reden om hoogelijk misnoegd te zijn. Hij dreef de stelling, dat God den mensch bij het besluit der Verwerping had aangemerkt niet als gevallen, maar vóór den val. Dit gevoelen nu miste van den aanvang aan alle kans van aannemelijk gevonden te worden. Intusschen, verwierp men die stelling, dan mocht men wel geheel tot de zijde der Remonstranten overgaan, want wie stelt, dat God, behoudens zijne rechtvaardigheid, niet besloten kan hebben den mensch te straffen, zonder hem als schuldig of gevallen aan te merken, hij bindt de Praedestinatie ter Verwerping inderdaad aan eene voorwaarde, en op hem zijn ten slotte al de aantijgingen van Pelagianisme, met welke men de Remonstranten brandmerkte, toepasselijk. Dus kon het gevoelen van GOMARUS niet rechtstreeks veroordeeld worden, en terwijl men jaren lang hardnekkig geweigerd had, zich met de Remonstranten te verstaan, wist men thans het verschil tusschen *Benedenvaldrijvers* en *Bovenvaldrijvers* te bemantelen, en eene inkleeding van het leerstuk te vinden, waarbij geen der beide meeningen ontkend werd, en waarin alzoo de beide partijen konden berusten [2]. Zoo leverde de Synode zelve het bewijs, dat de door OLDENBARNEVELT aanbevolen onderlinge verdraagzaamheid, in zich zelve uitvoerlijk, slechts door partijzucht onmogelijk gemaakt was. Of zou de liefde niet hebben kunnen tot stand brengen, wat hier door den gemeenschappelijken haat tegen de Remonstranten, en door de noodzakelijkheid om tegen hen eenstemmig te zijn, werd uitgewerkt?

Terwijl men alzoo over en tegen de Remonstranten beraadslaagde, werd het hun dikwijls bang, gedurende hun lang voortgezet gedwongen verblijf te *Dordrecht*, bij de gedachte aan de bekommerde huisgezinnen en betrekkingen, die zij achtergelaten hadden. Toen de Utrechtsche predikanten onder de Gedaagden, FREDERICI en NIELLIUS, plotseling bericht kregen, dat zij waren afgezet, — de eerste vernam er nog bij, dat hem zijn huis tegen een korten termijn was opgezegd, — drongen zij bij de Politieken aan op het bekomen van verlof [3]. Nog smartelijker was het gevoel van den Hoornschen predikant SAPMA, mede een der Gedaagden, toen hij tijding bekwam, dat aan zijne zwangere vrouw van wege de Magistraat bevel was gegeven haar huis binnen acht dagen te verlaten. Ten einde zijne echtgenoot in dien druk niet aan zich zelve over te laten, versmaadde de predikant natuurlijk al de gronden, die de Politieken aanvoerden, om hem het vertrekken naar huis te beletten, te meer omdat blijkbaar deze Heren

SAPMA begeeft zich naar *Hoorn*.

[1] CARLETON, III, p. 37.

[2] BRANDT, III, bl. 500, 501, 503, 504, 506, 507, 620.

[3] BRANDT III, bl. 407, 468.

1618—1621. zelven zonderling gestemd waren bij die terechtstellingen, door stedelijke Overheden uitgeoefend tegen personen, wier zaak hangende was voor eene rechtbank, op het gezag der Staten-Generaal bijeengeroepen. Eenen grond van bijzonder gewicht deed hij gelden: uit dat opzeggen van zijn huis bleek, docht hem, dat hij afgezet was: afgezette predikanten mochten, volgens de beslissing van de Staten-Generaal, niet onder de Gedaagden optreden: bij gevolg mocht hij zijne medebroeders niet langer behulpzaam zijn, en stond het hem in alle opzichten vrij te vertrekken. Hij vertrok. Te *Hoorn* gekomen, werd hem terstond door de Magistraat de last toegezonden, dat hij zich van alles had te onthouden wat eenige oproerige vergadering van gemeenteleden ten gevolge kon hebben. Weldra kwam er van wege de Staten van *Holland* bevel, dat hij dadelijk naar *Dordrecht* terug moest keren, en hij maakte dan ook aanstalten om in stilte de stad te verlaten. Maar de Magistraat wilde, zoo het schijnt, aan zijn vertrek het voorkomen van een gedwongen uitzetting geven, op het gevaar af, dat dit onlusten kon verwekken. Zij deed op een later uur van den morgen den stadswagen openlijk voor

Onlusten aldaar. zijn deur komen. Toen SAPMA dien met vrouw en kind bestegen had, begonnen sommige Contraremonstranten het volk te tergen met te zeggen: »waar zijn nu de Arminianen? Waarom staan zij nu hunnen valschen leeraar niet bij?" Hierop grepen eenigen uit den hoop de paarden bij den toom, sneden de zeelen aan stukken, haalden den predikant met de zijnen van den wagen, en braken de wielen. Daarop rukten de soldaten aan, die de Overheid reeds een paar uren vroeger in de wapenen had laten komen; zij werden met het werpen van pannen begroet, daar de straatsteenen vast gevroren lagen. Schieten met los kruid baatte niet. Toen kregen andere soldaten, het waren Zwitsers, het bevel om met scherp te schieten, en er vielen zes of zeven lijken bij een veertigtal gekwetsten. De baldadigheid dier soldaten bedreigde of trof daarna nog meer dan éénen vreedzamen burger, terwijl SAPMA met de zijnen op een anderen wagen niet zonder levensgevaar werd weggevoerd. Ware de gemeente der Remonstranten, in den tuin van eenen afgezetten burgemeester vergaderd, het was op een zondag, niet door hare voorgangers teruggehouden, de soldaten zouden aan de wraak der burgerij niet ontsnapt zijn. Spoedig na dit gebeurde kwamen er twee leden uit den Hoogen Raad, door de Staten van *Holland* na overleg met den Prins gezonden, te *Hoorn* aan, om, met kennis van den Officier en de Magistraat, de grootste overtreders in hechtenis te doen nemen, ze door den schout voor schepenen te recht te doen stellen, en alles te doen, wat de stad tot rust kon brengen. De stedelijke Overheid had reeds eenige personen gevat, en toonde zich naijverig tegenover de Commissarissen der Staten. Niettemin werd eene schikking tusschen het tweeerlei gezag getroffen. Tot afwending van toekomstig gevaar werd dienstig gevonden, reeds nu te zorgen dat SAPMA zelfs bij het scheiden van de Synode niet meer te *Hoorn* terugkwam. Voor het overige vond de Hooge Overheid raadzaam om de zaak niet op het strengst door te zetten, maar liever verzoenende

maatregelen te treffen. Toch liet men de gevangenen weken lang in hechtenis, daar men hen niet ontslaan wilde, voordat zij vergiffenis hadden gevraagd [1]. 1618—1621.

Uit zulke voorvallen bleek, dat de partij der Remonstranten nog niet volkomen gefnuikt was. Inderdaad, zoo verre was het daarvan daan, dat den 5den Maart eenige Remonstrantsche predikanten en ouderlingen te *Rotterdam* bijeen kwamen om te overleggen, wat hun in het belang hunner zaak te doen stond. Zij besloten, dat de Remonstrantsche gemeenten moesten behouden wat zij hadden, ja, moesten trachten zich te versterken. Daartoe zouden zij, ten spijt van de plakaten, hunne afgezonderde godsdienstoefeningen aanhouden: thans toch, oordeelden zij, moesten de grondslagen van de vrijheid hunner conscientiën gelegd worden, of zij en hunne nakomelingen zouden altijd slaven moeten zijn van den Calvinistischen geest. De Gedaagden te *Dordrecht* oordeelden evenzoo. UYTENBOGAERT bleef raden in denzelfden zin, maar hij wenschte, dat men de leden der verdrukte gemeenten ernstig afvragen zou, of zij den beker wel drinken wilden, dien hun Meester gedronken had, en opofferingen over hadden ook tot verzorging van hunne weldra door den Staat niet langer bezoldigde leeraren. Vooral wilde hij hen herinnerd hebben, dat het hun niet te doen moest zijn om deze of gene meening te handhaven of wereldsche partijschap onder het dekkleed der godsdienst te voeden, of om iets dat wereldsch was, maar om een recht godzalig leven onder de menschen te planten, en alzoo een ruimen toegang te verkrijgen in het Koningrijk van JEZUS CHRISTUS [2]. Dus schreef UYTENBOGAERT, terwijl hij als een misdadiger eerst voor den kerkelijken, straks voor den burgerlijken rechter gedaagd, zijn huis in den *Haag* bewaakt, zijn goederen verbeurd verklaard werden [3]. Dus trachtte hij, terwijl de Dortsche Vaderen doode verstandsvormen smeedden, en de Kerk tot een werktuig ter bereiking van wereldsche bedoelingen leenden, in het vrije *Nederland* eene gemeente van ware belijders in stand te houden.

De Remonstranten achtten zich verplicht hunne gemeenten te blijven stichten.

Waar de Regering in *Holland* geen anderen dan zulk eenen tegenstand tegen over zich had, kon zij zich rustig gevestigd achten. Bovendien van de hoofden des volks was men sints lang verzekerd. Hadden de Staten van *Utrecht* en *Overijsel* reeds in de maand September van het vorige jaar nieuwe Raden van wege hunne Provinciën in de Collegiën ter Admiraliteit te *Hoorn* of *Enkhuizen*, te *Rotterdam* en weldra ook te *Amsterdam* aangesteld, met intrekking van den lastbrief der oude

---

[1] BRANDT, III, bl. 472—477. *Resol. Holl.* 4, 7, 11, 12, 13, 21, 25 Maart; 30 Apr.; 1 Mei 1619. *Resol. Stat. Gen.* 2, 18 Maart, 1619. CARLETON (III), wiens bericht op bl. 33 te vergelijken is met zijn nader en juister bericht op bl. 41, 42.

[2] BRANDT, III, p. bl. 480—495. De brief van UYTENBOGAERT wordt aldaar aangehaald, bl. 496.

[3] CARLETON, III, p. 43, 91. *Resol. Stat.-Gen.* 18 Mrt. 6 Apr. 1619.

1618—1621.

leden [1], in *Holland* maakte de zuivering van de Deputatiën ter Generaliteit en ten Rade van State een der met advies van Zijne Excellentie ontworpen punten van beschrijving uit tegen de bijeenkomst der Staten in den winter van 1619 [2]. In de steden was men door de verzetting der Wet zeker, dat men in de Magistraat gewillige werktuigen vinden zou, en oordeelden deze stedelijke Overheden meer gezag of bijstand te behoeven, zoo hadden zij zich slechts, volgens besluit van den 16den Maart, tot de in OLDENBARNEVELTS tijd zoo naijverig bestreden Gecommitteerde Raden, tot Zijne Excellentie, of tot het Provinciale Hof te wenden, die gelast waren haar de hand te bieden, en haar met raad en daad bij te staan, »alsof de Vergadering der Staten zelve bijeen ware" [3]. En waar men aan de bevolking geene wapenen toevertrouwde, en zulks veilig geschieden kon, ging men tot eene verandering over van de bevelhebbers der Schutterijen, gelijk men deed in *den Briel*, in de maand November (1618), en te *Woerden* en te *Alkmaar*, in Maart en April [4].

Regeringscommissarissen in *Holland* uitgezonden om Roomsche Regenten af te zetten.

Had de Regering alzoo geen geweld te schroomen, des te meer was er haar aan gelegen, dat de aanhangers van het vorige Bewind als gevaarlijke vijanden van het Vaderland verdacht bleven. Daartoe kon de maatregel dienen, dien de Staten van *Holland* omstreeks dezen tijd verordenden, en die hierin bestond, dat in verscheidene Noordhollandschen plattelandsgemeenten, waar nog veel Roomschkatholieken onder de Regenten waren, »bij autoriteit," zoo als men het noemde, en onder dezelfde leus, die de omwenteling tegen *Spanje* gevoerd had, de bevordering van de *ware Religie*, zulke Regenten door anderen werden vervangen. In dezen zin besloten de Staten van *Holland*, den 21sten Maart, op verzoek van den Kerkeraad en de Vroedschapsleden *van de ware Religie* te *Warmenhuizen*, eenen burgemeester van *Amsterdam* en van *Alkmaar* te »committeren en te autoriseren," zich naar die Gemeente te begeven, en aldaar, »ten overstaan van den Ambachtsheer en de Magistraat al zulke orde op alles te stellen als de rust zou vorderen, met zulken verstande dat zulks geschiedde zonder praejudicie van het recht van den Heer of het Dorp." Den volgenden dag, toen de Staten gescheiden waren, werd op de begeerte van »zijne Vorstelijke Genade wegens de tegenwoordige gevaarlijke tijden en geruchten van de uitrusting van den Koning van *Spanje* en van de lichtingen van de Aartshertogen acte van autorisatie verleend aan den Heer WITSZ, lid van het Collegie der Gecommitteerde Raden, zich te begeven naar *Texel*, *Vlieland* en *Terschelling* en naar het Dorp *Huisduinen*, en aldaar de Magistraten te veranderen, en aan te stellen »bevoegde eerlijke personen van de ware Christelijke Gereformeerde Religie

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 3, 7, 14, 15 Sept. 1618.

[2] *Resol. Holl.* 29 Dec. 1618.

[3] Zie *Resol. Holl.* 16 Maart 1619.

[4] *Resol. Holl.* 9, 15, 16 Nov. 1618. 20 Maart; 11, 15, 24 April 1619.

en liefhebbers van het Vaderland, met last voor een iegelijk hem in zijne hoedanigheid te eerbiedigen en hem allen bijstand te verleenen." Eene afzonderlijke dergelijke acte kreeg hij van »zijne Vorstelijke Genade." — Op den laatsten dag der volgende maand (April) werd in de vergadering der Staten van *Holland* de mededeeling ontvangen, dat »Zijne Excellentie goed zou vinden, dat men tegen den tweeden Pinksterdag iemand zond naar *Noordscharwoude op Langedijk* om aldaar *bij autoriteit die van de Religie te maken het meerder getal.*" Hierop kwamen twee afgevaardigden van die Gemeente in de vergadering, en zij kregen de belofte, dat men volgens het goedvinden van den Prins handelen zou. Werkelijk werd aan den Heer WITSZ geschreven, dat hij bij zijne terugkomst van *Huisduinen* zich tot die taak vereenigen zou met den Heer VAN DER BURG, die weldra, belast met eene andere dergelijke commissie, naar *Noord-Holland* stond te vertrekken. Immers daags daaraan werd, mede op advies van Zijne Vorstelijke Genade, denzelfden VAN DER BURG, met den Meester van de Rekening JOHANNES BASIUS en den Fiskaal KINSCHOT, de last opgedragen om zich met den Heer van DUIVEVOORDE te vereenigen, die met twee Raadsheren naar *Alkmaar* vertrokken was om de godsdienstige bijeenkomsten der Remonstranten te beletten. De vier Heren moesten zich gezamenlijk naar *Egmond* en de onderhoorige dorpen begeven, ten einde aldaar *alle* regenten en ambtenaren te ontslaan en in hunne plaats, hetzij bij herkeuze of bij nieuwe benoeming, aan te stellen »bevoegde personen, professie doende van de ware Christelijke Gereformeerde Religie of *ten minste* liefhebbers van dezelve en van den Staat en het welvaren van het gemeene land: alles alleen voor deze reize en zonder praejudicie van eenige rechten." Ook het eiland *Wieringen* moesten de Heren WITSZ en VAN DER BURG bezoeken, om daar »hetzelfde te doen, wat zij te *Noordscharwoude* gedaan hadden." Zoo was *Noordholland* vervuld van Commissarissen der Staten, die aldaar handelen moesten alsof onder OLDENBARNEVELT de ware Religie gevaar had geloopen, en gelijkelijk optraden tegen Roomschen en Remonstranten, alsof dezen evenmin als genen voor ware liefhebbers des Vaderlands te houden waren. Groot gevaar van tegenstand schijnt er voor die Commissarissen bij het volvoeren hunner taak niet te duchten geweest te zijn. Immers traden zij stout genoeg op, terwijl men toch waar verzet of ongenoegen te wachten was, voorzichtigheid gebruikte, zooals bepaaldelijk te *Rotterdam*, en zelfs te *Bleiswijk*, alwaar men bij de verandering der Regenten, op staatsgezag geschied, »tot beter contentement" een paar »Arminianen" in de Regering liet [1]. 1618—1621.

Evenmin als in *Holland* maakten zich de Remonstranten elders aan oproerig verzet tegen het geweld schuldig. Wel kwam er omstreeks het midden der maand Maart bericht van de Politieken uit *Dordrecht*, dat het volk te *Kampen* dag en nacht zamenrotte tegen de »rechtgevoelende Gemeente," en dat aldaar eene Luthersche Gemeente was

---

[1] *Resol. Holl.* 21, 22 Maart; 25, 30 April; 1, 8, 9, 10 Mei, 1619.

1618—1621. opgericht, die het met de Remonstranten zou houden; doch toen de Staten-Generaal op advies van den Prins deswegens een waarschuwenden brief aan de Magistraat dier stad geschreven hadden, kwam er een schrijven terug, waarbij de Regenten van *Kampen* verklaarden niets van zulk een zamenrotting vernomen te hebben: ook was er huns wetens geene Luthersche Gemeente opgericht. Zij verlangden, schreven zij ten slotte, dat de namen van hen, welke diergelijke onwaarheden verbreidden, hun kenbaar gemaakt mochten worden, opdat zij dezulken naar verdienste mochten bestraffen [1].

De Geloofsregelen door de Synode gesteld. Geregeld was in de Synode de mededeeling der Oordeelen van de verschillende Synodale Collegiën over de vijf Artikelen voortgegaan, en thans kwam het aan op het stellen der Geloofsregelen. Hoe eenstemmig de besluiten ook tegen de Remonstranten geweest waren [2], bijna had de door den Voorzitter voorgestelde wijze om de Geloofsregelen te stellen tot nieuw ongenoegen geleid. BOGERMAN, namelijk, had reeds eenige *Canones*, die de uitspraak der Synode zouden inhouden, in gereedheid, en deze wenschte hij, behoudens de door de Collegiën noodig gekeurde wijzigingen, aangenomen te zien. In dit plan zagen voornamelijk de Uitheemschen eene onlijdelijke aanmatiging van den President, en men dreef door, dat aan hem en zijne Assessoren eenige zoo uitheemsche als inlandsche Godgeleerden werden toegevoegd om de Geloofsregelen te ontwerpen. Desniettemin achtte BALCANQUAL de zaak der billijkheid en der redelijkheid aldus nog niet genoeg verzekerd, en hij schreef aan CARLETON, dat, »indien deze zich nu niet beijverde, dat er goede raad tot het maken der *Canones* gezonden werd, het dus of zoo stond, dat men de Synode voor alle eeuwen ten spot zou stellen [3]." — Hoe zouden deze *Canones* uitvallen? Ziedaar thans de vraag. De gevoelens herroepen, de uitdrukkingen wijzigen en als het ware uitwisschen, die men zoo langen tijd tegen de Remonstranten had gedreven, dat vermocht men niet. Zoo toch zou men die verbitterde tegenstanders ten slotte nog gelijk gegeven en met de daad verklaard hebben, dat het land in rep en roer gebracht was om een geschil, dat met een weinig inschikkelijkheid op te lossen was geweest. Dus was het belang der inlandsche Godgeleerden er grootelijks mede gemoeid, dat de Geloofsregelen wel degelijk eene duidelijke veroordeeling van de gevoelens en stellingen der Remonstranten inhielden. Zulk een belang dreef de

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 14, 15, 22 Maart, 1619.

[2] Van deze eenstemmigheid werd hoog opgegeven. Den 9den Maart getuigde de Heer MUYS daarvan in de vergadering der Staten van *Holland*, en den 24sten dier maand berichtte diezelfde Heer in de vergadering der Staten-Generaal, dat drie dagen te voren de laatste Oordeelen over het laatste Artikel gelezen waren en de zaak »met eene zeer gewenschte en *ongeloovige* overeenstemming besloten was." Zoo staat er te lezen in de *Resol. d. Stat.-Gen.* Men schijnt te hebben willen zeggen *ongeloofelijke* overeenstemming.

[3] BRANDT, III, bl. 539—545. CARLETON, III, p. 46, 47.

Uitheemschen niet, en daarom was van hen meer billijkheid te wachten. Doch waren er onder hen, die tot dusverre geloofd hadden aan de mogelijkheid om de *Canones* alzoo te stellen, dat de Remonstranten er zich mede hadden kunnen vereenigen, zij zullen in den tusschentijd, die er vóór de vaststelling der *Canones* verliep, wel ingelicht geworden zijn omtrent de noodzakelijkheid, die gebood den invloed van den President bij het ontwerpen te laten begaan. En de Remonstranten zelven verlangden thans in geenen deele de uitspraak der Synode dus te zien uitvallen, dat zij er zich aan zouden hebben kunnen onderwerpen. Zij waren te grievend beleedigd, dan dat zij geene eer zouden gesteld hebben in de rol van onderdrukten, die de onbillijkheid hunner tegenpartij hun had opgelegd. Zouden zij thans hunnen vervolgers de hand moeten toereiken, en ten slotte erkennen: gij zijt toch niet zoo onbillijk, als wij u verklaard hadden te wezen? Neen! dan werden zij liever tot den einde toe mishandeld; opdat de wereld zien mocht, hoedanig hunne tegenpartijders waren. Er was, docht hun, geen heil mogelijk dan in de overmaat der kwaal. De breuke moest niet bewimpeld, maar recht gapend gelaten worden. Voor het beginsel, dat zij gevoelden te vertegenwoordigen, zou het gevaarlijk zijn, met de zegevierende richting een vergelijk aan te gaan, en die richting mocht, dit gunden zij haar, ondervinden, hoe ver zij het, aan zich zelve overgelaten, brengen zou. — Denkt men zich aldus de stemming der Remonstranten, dan laat zich de moed en fierheid, in dit tijdsgewricht door hen aan den dag gelegd, ten volle verklaren: zij zegepraalden in de nederlaag; hunnen zielen, dus drukten zij het met Davids woorden uit, hunnen zielen zou het bang gevallen zijn te wonen bij degenen, die den vrede haatten [1]. 1618—1621.

De *Canones* dan werden met groote eenstemmigheid door alle leden goedgekeurd, en daaraan een Besluit of Narede toegevoegd, waarin, op voorstel der Engelsche Godgeleerden, eene reeks van harde manieren van spreken, die zich sommige Contraremonstranten veroorloofd hadden, gelaakt werden [2]. Gaarne hadden de Engelschen en andere Uitheemschen die reeks uitgebreid gezien; doch niet al te zeer kon men de rol van zaakwaarnemer der veroordeelden op zich nemen [3].

Het was den 22sten April, toen over dat Formulier van harde manieren van spreken beraadslaagd werd, en thans wenschten de Staten, dat de Synode ten aanzien van de veroordeeling der Remonstranten ten spoedigste tot een eindbesluit kwam [4]. Het was tijd, dat er eindelijk uitspraak gedaan werd over het lot der Gevangenen, en hiermede wachtte men totdat de Synode met het voornaamste deel harer taak gereed was. Reeds had men de gemoederen des volks tot het gewichtig tijdstip, dat het vonnis over OLDENBARNEVELT zou geveld en uitgevoerd worden, willen voorbereiden door het uitschrijven

---

[1] BRANDT, III, bl. 549. [2] *Acta Syn. Nat.* bl. 317. [3] BRANDT, III, 553—558.

[4] BRANDT, III, 542, 557.

1618—1621. Een Vast- en Bededag uitgeschreven.

van een plechtigen, algemeenen Vast- en Bededag. In den uitschrijvingsbrief heette het, dat »eenige eerzuchtige menschen, tot bevordering hunner bijzondere oogmerken, de geheele Godsdienst in de *Nederlanden* vernietigd en het Land ten eenen male te gronde gericht zouden hebben, ten ware men de Nationale Synode bijeengeroepen en het wettig gezag der Regering en der Justitie hersteld had." Het laat zich denken, dat menig predikant bezwaar vond om de gemeente op eenen Bededag, op zulke overwegingen uitgeschreven, voor te gaan. In *Gelderland* en *Utrecht* en in de stad *Kampen* liet men dan ook bij de uitschrijving de aanstootelijke uitdrukkingen weg. Maar toen de uitschrijvingsbrief in *Holland* onder het volk bekend was geworden, grepen er hier en daar onordelijkheden bij de godsdienstoefening plaats. Te *Nieuwpoort*, dus kwam de predikant LYDIUS van *Oudewater* bij de Staten van *Holland* aanbrengen, had er onder de predikatie groot getier en moedwil plaats gehad. Te *Zevenhuizen* had op den zondag vóór den biddag (die op woensdag den 17^{den} April stond gehouden te worden) de predikant zijne preek niet ten einde kunnen brengen, en het liet zich aanzien, dat er, ten ware er orde op gesteld werd, op den Biddag niet gepredikt zou kunnen worden. Te *Hazerswoude* ontstond er op zaturdag, den 13^{den}, onder aanvoering van een jongen, die een half vat als trommel gebruikte, een oploop voor de kerk, waarbij eenige baldadigheden gepleegd werden. De Staten namen de noodige maatregelen. Den predikant van *Oegstgeest* lieten zij naar *'s Hage* komen om zich te verantwoorden wegens de wijze, op welke hij zich tegen den uitschrijvingsbrief verklaard had. Men wilde hem doen bekennen, dat hij zich door anderen had laten opstoken, want steeds was men begerig vat op mannen als GREVINCHOVEN te krijgen, en toen hij niemand bezwaarde, werd hij door een deurwaarder op de gijzelkamer gebracht om door het Hof nader gehoord te worden [1]. Te *Gouda* en te *Rotterdam* zag men door de vingeren dat de predikanten den uitschrijvingsbrief of niet, of niet zonder verkorting of protest, van den predikstoel aflazen. Maar de predikant VAN DEN BORRE van *Leiden* werd wegens zijne weigering om dat stuk in zijn geheel te lezen uit zijne bediening gezet. Hij had niet geschroomd voor de Heren van den Gerechte te verklaren, dat zulke vast- en bededagen, met onverzoende harten en met woorden van haat op de lippen gevierd, den Here een gruwel waren, en God plechtig met de gemeente te danken, omdat de Goddelijke waarheid door de Synode veroordeeld stond te worden, dat, zeide hij, vermocht hij niet. Deze vrijmoedigheid moesten met hem al de Remonstranten te *Leiden* misgelden; want bij deze gelegenheid werd tevens aan de andere leeraars van die gezindheid het prediken verboden: al de kerken werden door de Contraremonstranten ingenomen, en toen de Remonstranten in een bijzonder huis wilden vergaderen, leden zij zwaren

---

[1] *Resol. Holl.* 15, 17 April 1619. CARLETON, III, p. 63. BRANDT, III, bl. 706.

overlast, en het huis werd ongestraft geplunderd en gesloopt [1]. — Ook de Gevangenen zelven, wier vonnis door dien Biddag werd aangekondigd, wilde men in hunnen kerker aan de algemeene godsdienstoefening deel doen nemen. Men vraagde hen, verhaalt CARLETON [2], elk afzonderlijk, of zij hem vieren wilden, zonder hen de bijzondere gelegenheid te doen vernemen, waarbij hij was uitgeschreven. Zij deden dit allen gaarne, en zonder zich met elkander verstaan of eenige gemeenschap met elkander gehad te hebben, zong elk hunner met zijn bediende en bewaker den zevenden Psalm. Deze overeenstemming is niet zoo vreemd als CARLETON meent. In geenen Psalm toch vonden zij hunnen toestand treffender geteekend, hun zielsverlangen juister uitgedrukt. Die Psalm was hun een geliefkoosd troostlied geworden. Maar bedroog nu het diepste gevoel hunner zielen hen niet, logen hunne lippen niet, terwijl zij zongen, welk een getuigenis legden zij dan niet af aangaande hen zelven en tegen hunne wederpartijders, toen zij op dien dag als met éćne stem hunne harten in de eenzaamheid voor God uitstortten met de woorden: »Mijn God! zoo 'k immer heb bedreven Het booze stuk, mij aangewreven".... en met vol vertrouwen er bij voegden: »Sta op, o Heer..... Beklim dan, boven dit gewoel, Uw hemeltroon, uw rechterstoel. Geef dan, o Heer, dat voor elks oog Mijn recht en vroomheid blijken moog!" [3] 1618—1621.

Lang zou de Synode de Staten nu niet meer ophouden. Den 23sten April werden de *Canones* door al de Leden der Synode, zoo uitheemsche als inlandsche, onderteekend. De Politieken onderteekenden ze niet, dan alleen met deze woorden: »Dat dit alles over de vijf betwiste hoofdartikelen der leer alzoo besloten is, getuigen wij [4]." Dezelfde leden der Synode, die met het stellen der *Canones* belast geweest waren, ontwierpen ook een Formulier van het Synodale vonnis tegen de Remonstranten. Dat ontwerp bestempelde hen niet alleen met de namen van dwaalleeraars, schenders der godsdienst en scheurmakers, maar ook met die van beroerders des Vaderlands en der Republiek. Deze laatste benaming echter werd bij de herziening weggelaten, op grond, dat het der Synode niet toekwam, hen ook als staatkundige misdadigers te veroordeelen. Het vonnis, strekkende tot afzetting der Remonstranten van alle kerkelijke en akademische ambten, werd slechts door de Inlandschen en eenigen der Uitheemschen goedgekeurd. De Engelsche Godgeleerden, alsmede die van *Hessen* en *Bremen*, begrijpende, dat zij over Nederlandsche staatsburgers niet hadden te oordeelen, keurden de sententie nog goed noch af. Zij waren dus ook niet gezind ze te onderteekenen, en opdat nu het ontbreken hunner handteekening geen opspraak mocht veroorzaken, schreven slechts de

Sententie tegen de Remonstranten.

---

[1] BRANDT, III, bl. 701—710. [2] CARLETON, III, p. 62.

[3] De geheele VII Psalm verdient met toepassing op de Gevangenen nagelezen te worden.

[4] BRANDT, III, bl. 569, 602. *Acta Syn. Nat.* bl. 320.

1618—1621. beide Secretarissen der Synode, DAMMAN en HOMMIUS, hunne namen er onder. De Secretaris der Politieken onderteekende ze met de woorden: »tot getuigenis dat dit alzoo gepasseerd is [1]." — Nu de zaak der Remonstranten en mitsdien der Gedaagden beslist was, ontbrak verder alle voorwendsel om hen te *Dordrecht* op te houden. Op een rekest, den 26sten Maart aan de Staten-Generaal aangeboden, en op een schrijven aan den Prins, waarbij zij verzochten uit hun arrest ontslagen te worden, hadden zij een afwijzend antwoord bekomen [2]. Maar thans rees de vraag hoe met hen te handelen, met nieuwe kracht. Deze vraag deden dan ook de Politieken den 26sten April bij monde hunner afgevaardigden ter vergadering der Staten-Generaal, waar ook de Prins tegenwoordig was. Naar aanleiding hiervan werd denzelfden dag eene buitengewone vergadering der Staten van *Holland* beleid. Daar de zitting den 21sten Maart gesloten was, waren thans slechts de Gecommitteerde Raden bijeen, en in zulk een belangrijke zaak begreep men de Staten buitengewoon zamen te moeten roepen. Echter kwam alleen een grooter getal Edelen, dan gewoonlijk de vergadering der gecommitteerde Raden bijwoonde, en SOMMELSDIJK en MARQUETTE ontbraken niet. Voor het overige verschenen geene vertegenwoordigers der steden, dan die, welke tot het Collegie der Gecommitteerde Raden behoorden. Grootendeels waren de aanwezigen tevens rechters in de zaak van OLDENBARNEVELT, en dat MUYS als afgevaardigde der Politieken uit *Dordrecht* tegenwoordig was, spreekt van zelf. In deze vergadering dan werd de vraag herhaald en de overweging er bijgevoegd, dat het voor de rust van het Land en van de steden, waar zij gediend hadden, niet geraden was, dat men hen liet vertrekken. Hierop werd besloten, dat men uit naam der Staten van *Holland* in de Generaliteit zou voorstellen, den gedaagden Hollandschen Remonstranten *'s Gravezande* als plaats van hun voorloopig verblijf aan te wijzen, totdat de Staten van *Holland* volkomen van alles onderricht zouden zijn: zij zouden aldaar intusschen hunne jaarwedde blijven genieten en het noodige tot hun onderhoud bekomen, mits zich aldaar stil en rustig houdende. Den volgenden dag besloten de Staten-Generaal, dat de Politieken den Gedaagden, wanneer hun vonnis afgekondigd en hun medegedeeld zou zijn, gelasten zouden, tot nader order van hun Hoog Mogenden te *Dordrecht* te blijven [3].

---

[1] BRANDT, III, bl. 560, 561, 564. *Acta Syn. Nat.* bl. 323. HUGO DE GROOT, in zijne *Verantw.* bl. 84, vindt het vreemd, dat de Staten, zoo ze niets anders aangaande die sententie getuigden, daarop echter zulke harde plakaten gebouwd hebben, door bloedige terechtstellingen gevolgd. BRANDT (III, 602) weerspreekt dit niet. Doch beiden bedenken niet, dat de Staten de handelingen der Synode in het algemeen uitdrukkelijk goedgekeurd hebben, bij *Resol.* van den 2den Julij 1619, opgenomen in de *Acta Syn.* bl. 323, 324.

[2] BRANDT, III, bl. 545, 546. *Resol. Stat.-Gen.* 5 April, 1619.

[3] *Resol. Holl.* 26 April. *Resol. Stat.-Gen.* 26, 27 April, 1619.

1618—1621. De Belijdenisschriften door de Synode goedgekeurd.

In dezelfde vergadering van den 27sten April werd ook bepaald, dat alsnu de Nederlandsche Geloofsbelijdenis en de Heidelbergsche Catechismus in de volle Synode gelezen, en zoowel de Uitheemschen als de Inlandschen gevraagd zouden worden, of zij daarin iets strijdigs met Gods woord hadden opgemerkt. Alleenlijk zouden het 31ste en het 32ste Artikel der Geloofsbelijdenis later door de Inlandschen alleen onderzocht worden, »aangezien in die Artikelen over de kerkelijke orde gehandeld werd, en sommige Uitheemschen in dat stuk van de onzen verschilden.” Reeds den volgenden dag, nadat de Politieken in de Synode de begeerte der Staten, dat de belijdenisschriften zouden onderzocht worden, hadden kenbaar gemaakt, begon men de omvrage over de Confessie, en nog denzelfden dag, den 30sten April, hadden allen, zoo Inlandsche als Uitheemsche Leden verklaard, dat zij niets daartegen aan te merken hadden. Den 1sten Mei werd de Heidelbergsche Catechismus voorgelezen en in de namiddagvergadering voor onverbeterlijk verklaard. — Zoo wisten dan voortaan de Nederlandsche Godgeleerden, waaraan zij zich ten aanzien hunner wetenschap op den predikstoel en niet minder op de Hoogescholen te houden hadden; zoo was van nu aan de Gereformeerde Kerk in *Nederland* aan formulieren gebonden; zoo werden geschriften, opgesteld in het geloof, dat de geest die hen ingaf, geen menschelijke hulp behoefde, en bestemd om van eene bestaande eenheid van overtuiging rekenschap te geven en allerminst om eenige overtuiging op te dringen [1], onder de bescherming der Staatsoverheid geplaatst, opdat zij al wie niet bij hen zwoer, in Kerk en School vervolgen en straffen mocht. — Bevreesd geworden voor zijne vrijheid, had het Nederlandsche volk zijnen eigenen geest aan banden gelegd. — Dat gewichtig werk kwam haastig genoeg tot stand. Van de aanmerkingen der Remonstranten, op de Belijdenisschriften ingeleverd, nam men geen ernstige kennis: immers hoorde men hen daarover niet; ja zelfs werd alles met gesloten deuren afgehandeld [2]. Had men nu besloten op de bedenkingen der Remonstranten geen acht te slaan, van de leden der Synode waren in de tegenwoordige omstandigheden geene ernstige aanmerkingen te wachten, en inderdaad zoo weinig wachtte men tijdroovende beraadslagingen op dit stuk, dat de dag, op welken de openbare afkondiging der Synodale *Canones* zou geschieden en mitsdien alles afgeloopen zijn moest, reeds te voren in overleg met de Staten bepaald was [3]. Toch moest vóór den tot die plechtigheid bepaalden dag nog tijd overschieten voor een ander werk, aan de Synode op te dragen. Het betrof de leer van VORSTIUS.

Wel wetende, dat het de wensch des Konings van *Groot-Britannië* was, VORSTIUS, dien hij als zijnen persoonlijken tegenstander aanmerkte, eindelijk uit de Republiek verbannen te zien, had men begrepen, dat dit niet beter dan ten gevolge eener veroordee-

[1] Men vergelijke hier, wat Prof. R. FRUIN opmerkt en aanhaalt in de *Gids* van Maart, 1860, bl. 389, 390. [2] BRANDT, III, bl. 574, 578, 579. [3] *Resol. Stat.-Gen.* 1 Mei, 1619.

1618—1621.

ling door de Synode kon geschieden. Maar men vreesde, dat de behandeling zijner zaak een onafzienbaren tijd zou kosten. Daarom liet men in de maand Maart den Engelschen Gezant polsen, of het niet kwalijk zou genomen worden, zoo men in gebreke bleef VORSTIUS en BERTIUS te dagvaarden en de geschriften van VENATOR, die onlangs te *Orléans* gestorven was, te onderzoeken. De laatsten twee vermeldde men er bij om CARLETON te doen gevoelen, dat men niet de zaak van VORSTIUS alleen naliet in het bijzonder te behandelen. De Gezant antwoordde met het Latijnsche spreekwoord: »het gerecht schenkt vergiffenis aan de raven, en is meêdoogenloos voor de duiven" [1]. De duiven, die hij bedoelde, waren de Remonstranten, en zijne aanhaling moest dienen om de Staten te doen gevoelen, dat, zoo zij ter hunner voldoening onschuldigen of, ten hoogste, geringe overtreders hadden getroffen, er ter voldoening van CARLETONS Meester wel een erger schuldige mocht getroffen worden. Hierop lieten de Staten bij hunne vertegenwoordigers ter Synode vernemen, hoe men aldaar de zaak van VORSTIUS met het minste tijdverspil zou kunnen ter hand nemen, en CARLETON schreef naar zijn Hof: »de manier laat ik aan hen zelven over, mits het Land maar van zulke menschen verlost worde, en de Synode over hunne leer vonnis velle [2]." Van nu aan was VORSTIUS zaak verloren. Hem schoot geen beschermer meer over dan de Heer van MATHENESSE, die, Curator der Leidsche Hoogeschool tijdens zijn beroep uit het vreemde land herwaarts, zich verplicht rekende voor zijn onderhoud en vrijheid te zorgen. Toen de toenmalige Curatoren bij de Staten van *Holland* hadden laten vragen, hoe verder met VORSTIUS te handelen, die tot dus verre de jaarwedde als Hoogleeraar had genoten, had hij de handelwijze, die men tegen hem voor had, met den naam van tirannij bestempeld [3]. Doch wat vermocht die Heer in dezen tijd? Hem in zijnen gunsteling te grieven was slechts een prikkel te meer.

De leer van VORSTIUS door de Synode veroordeeld.

Den 27[sten] April derhalve, toen de Staten-Generaal de voornaamste eindbeschikkingen betreffende de Synode namen, werd ook bepaald, dat er een uittreksel uit de schriften van VORSTIUS, zijne verderfelijkste stellingen behelzende, in de Synode ter tafel zou gebracht worden, en dat men zijne gevoelens, zonder hem in persoon te hooren, daarop zou oordeelen [4]. VORSTIUS, hiervan reeds kennis dragende, schreef denzelfden dag aan de Synode een brief, die geschikt is om tot in onzen tijd toe een ieder te overtuigen, dat de Synode zelfs tegen hem onrecht gepleegd heeft. Maar niets mocht baten. De Engelsche Godgeleerden bepaalden zich er niet toe, hem het ambt van hoogleeraar onwaardig te verkla-

---

[1] *Dat veniam corvis, vexat censura columbas.*

[2] CARLETON, III, p. 42. *Resol. Holl.* 17 Maart. *Resol. Stat.-Gen.* 27 Maart, 1619.

[3] *Resol. Holl.* 17 Maart, 1619. CARLETON, III, p. 63. BRANDT, III, bl. 596.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 27 April, 7 Mei, 1619. CARLETON, III, p. 63.

ren; maar wilden zijne boeken uit den handel geweerd en zijne verhandeling *over de eigenschappen van God* op last der Overheid openlijk en plechtig verbrand hebben, gelijk dat in *Engeland* geschied was. Hoezeer men op dit laatste punt niets besliste, had de Synode reeds den 4[den] Mei de sententie tegen VORSTIUS gereed, waarbij hij op grond van ergerlijke dwalingen het ambt van hoogleeraar onwaardig verklaard werd, en de Staten-Generaal gebeden werden, de Nederlandsche Kerken van zulk een schandvlek te zuiveren. Eenige weken later (den 27[sten] Junij) bekrachtigden de Staten van *Holland* het gestreken vonnis, ontzetten hem van zijn ambt en verbanden hem uit hun Gewest. De Staten-Generaal breidden, den 31[den] Agustus 1619, dit vonnis in zoo verre uit, dat zij hem het geheele grondgebied der Vereenigde Nederlanden ontzegden op boete van anders naar goeddunken aan den lijve gestraft te worden. De schande, dat een vreemdeling, om den roem zijner bekwaamheid ingehaald, om zijns geloofs wil werd uitgeworpen, was in dit tijdsgewricht nog over *Nederland* bestemd! Hoe beschamend was voor ons de handelwijze van dien Graaf van *Benthem*, die »alzoo helaas (dus schreef hij) in de tegenwoordige Nederlandsche troebelen en onderlinge twisten vele vrome en onschuldige lieden uit schrik en vrees voor der tegenpartijderen onbillijk geweld (gelijk zulks altijd en niet anders bij zulke droevige gelegenheden placht te geschieden) tot hunne en hunner betrekkingen veiligheid wijken en vluchten moesten," den in *Nederland* bedreigden geleerde een toevluchtsoord op een zijner kasteelen had laten aanbieden [1]!

1618—1621.

Hij zelf uit het Land gebannen.

Met de veroordeeling der leer van VORSTIUS was dat gedeelte van het werk der Synode afgedaan, waartoe de hulp der Uitheemschen vereischt was, en mitsdien was de tijd daar om hun een beleefd en eervol afscheid te geven. Van de openbare afkondiging der Canones en der sententie tegen de Remonstranten maakte men eene plechtigheid, die mede het hare toebracht om hun verblijf ter Synode feestelijk te eindigen. Den 6[den] Mei hield de Synode eene openbare vergadering in de groote kerk. Eene talrijke schare, zoo vrouwen als jonkvrouwen, jongelingen en mannen uit alle oorden des lands zamengevloeid, woonde ze bij. Te midden van het groot aantal Edelen zag men ook Graaf ERNST KASIMIR VAN NASSAU onder de hoorders. Het was een waar feest en ongeveinsde opgeruimdheid straalde van aller gelaat en sprak in aller houding. Immers was men thans van die rustverstoorders verlost, van die lastige onderzoekers, die nimmer voldaan schenen te willen wezen, alsof de waarheid nog steeds te verwerven was.

Openbare afkondiging der Geloofsregelen en der Sententie.

---

1 BRANDT, III, bl. 581—597. Echter hield VORSTIUS zich, niet zonder gedurig gevaar, tot in het jaar 1622 binnen *Utrecht* of in den omtrek van deze stad verscholen. Toen begaf hij zich naar *Frederikstad*, het toevluchtsoord, door den Hertog van *Holstein* den Remonstranten in zijn gebied geopend; maar nog voor hij zich daar gevestigd had, kwam hij op het slot Tonningen, aan dien Vorst toekomende, te sterven. BRANDT, IV, 828—830, 839—843.

1618— 1621. Waarlijk de groote wereld had alle reden om met de Kerk feest te vieren! — Het vermoeijende voorlezen van de Canones en van de sententie werd voorafgegaan door een gebed van den President in de Latijnsche taal. Op het tafereel, in den aanvang van dit gebed opgehangen, hoe God met de Vaderen geweest was, volgde de klacht, dat er een ander geslacht was opgestaan, hetwelk den Heer had vergeten. BOGERMAN had gelijk: alleenlijk vergiste hij zich in de personen, die al en die niet getrouw waren gebleven aan den geest der Mozessen en Jozuas van de Republiek. — Na het lezen der sententie werden de toehoorders verblijd met het bericht, dat de Geloofsbelijdenis en de Catechismus eenstemmig tegen alle aanmerkingen beproefd waren bevonden, en alles werd besloten met een tweede even lang gebed en dankzegging, waarbij de voorganger niet verzuimde aan de Vorsten en Overheden, die hunne afgevaardigden ter Synode hadden gezonden, gedachtig te zijn, in de eerste plaats aan den »grootmachtigsten Koning JACOBUS, Koning van *Groot-Britannië*, door wiens goddelijken ijver, vurig mededoogen en echt koninklijken arbeid God de leden der Synode zoo menigmaal in hunne zwarigheden verkwikt had [1]."

Na deze feestviering hadden de Heren Gedeputeerden der Staten ter Synode nog eene hun eenigzins onaangename taak te vervullen. Zij hadden den Gedaagden hunne sententie bekend te maken. HEINSIUS las ze hun in de tegenwoordigheid der Heren voor. Daarna werd hun op nieuw aangezegd, *Dordrecht* niet te verlaten. Hierop nam EPISCOPIUS het woord en zeide: »Is dit alles? Welnu, mijne Heren, wij danken God Almachtig en JEZUS CHRISTUS, onzen Heiland, dat hij ons waardig geacht heeft, ook deze smaadheid en schande om zijnentwil te lijden. — Wij zijn veroordeeld, omdat wij tot nog toe de waarheid, die naar de godzaligheid is, bij monde en bij geschrifte hebben verdedigd. — Wij hebben het onze gedaan. — De Heren zullen allen te zamen, elk voor zijnen persoon, in dien grooten dag rekenschap geven, waarom ons dit werd aangedaan. Alleenlijk wenschen wij, dat U Edel Mogenden in dien dag zulken Rechter niet mogen vinden, als ons hier in deze Synode door U Edel Mogenden gegeven is. Van haar oordeel beroepen wij ons op dien grooten Rechter, die de levenden en de dooden oordeelen en rechtvaardig oordeelen zal. En wat aangaat, dat wij hier nog moeten blijven, wij zullen met God en onze conscientie te rade gaan; en daarin doen, gelijk wij in goeden gemoede verstaan zullen te behooren." Tot eene bepaalde belofte dat zij te *Dordrecht* zouden blijven, konden de Heren hen niet brengen. Zij beschouw-

---

[1] *Acta Syn. Nat.* bl. 363—371. BRANDT, III, bl. 599—603. *Resol. Stat.-Gen.* 7 Mei 1619. CARLETON (III, p. 69.) laat het verhaal van de plechtigheid in de kerk te *Dordrecht* onmiddellijk voorafgaan door 't bericht dat het toen Haagsche kermis was. Daardoor waren, zegt hij, alle zaken gestaakt. Toch maakte hij zich deze vakantie niet ten nutte om mede naar *Dordrecht* te gaan.

den den band tusschen zich en hunne gemeenten door het onrechtvaardig vonnis der Synode geenszins als verbroken, en achtten zich dus van de verplichting jegens die gemeenten niet ontslagen. — Eene kopij van de sententie wilde men hun, ook op hunne herhaalde ernstige aanvrage, niet geven [1]. Men vreesde de verontwaardiging, die dit stuk bij de liefhebbende gemeenteleden der afgezette leeraars zou verwekken, vóórdat de schrik van OLDENBARNEVELTS schavot zijn heilzame werking zou hebben uitgeoefend. 1618—1621.

Den 9den Mei, het was hemelvaartsdag, ontvingen de Uitheemschen in eene openlijke vergadering een dankzeggend afscheid van den Voorzitter der Politieken, waarna zij uitgenoodigd werden om in den *Haag* door Hun Hoog Mogenden zelven bedankt te worden en van hen hunne afscheidsbrieven aan hunne Vorsten en Overheden te ontvangen. BOGERMAN eindigde ook deze plechtigheid met eene lofspraak op de Synode: het had, gaf hij met vele woorden te kennen, het had onbedenkelijk veel ingehad om het zoo ver te brengen, dat de Synode bijeen kwam, en nu zagen zij hare gewenschte uitkomst met hunne eigene oogen. Welk een stof tot vreugde! Thans was alles gewonnen, de stoutheid der vijanden gebreideld, en na tijdelijke verduistering kwam de Kerk weder, gelijk de maan, door het volle zonlicht beschenen, helderder dan ooit te voorschijn [2]. Alleszins gepast werd deze blijdschap over den val van den tegenstander met een maaltijd bekroond. Keur van spijzen en Rijnsche wijn verheugden de harten; de ooren werden gestreeld door het snarenspel en de stemmen van toonkunstenaars en achter gordijnen verborgen toonkunstenaressen, uit de omliggende steden ontboden, en — men dacht niet aan de Remonstranten, en hunne betrekkingen, wien men den bitteren beker der vervolging en het sobere brood der ballingschap bereid had. — Des anderen daags gingen de Heren Politieken de uitheemsche Godgeleerden aan hunne huizen begroeten en hun den gouden penning overhandigen, waarmede de Staten hen ter eeuwige gedachtenis aan de Synode begiftigden [3]. Bovendien kregen zij een ruim reisgeld mede [4]. Diegenen hunner, welke niet naar den *Haag* gingen, namen bij deze gelegenheid de afscheidsbrieven aan hunne Vorsten en Overheden aan. De anderen reisden daarna af naar de hofstad, niet onbewust, dat hun daar eene belangwekkende vertooning, de terechtstelling van den Advokaat, bereid was. Afscheidsfeest aan de Uitheemschen gegeven.

---

[1] BRANDT, III, bl. 607—610. [2] *Acta Syn. Nat.* bl. 375.

[3] Op de eene zijde van den penning stond de Synode afgebeeld met de woorden: *religione asserta* (*de godsdienst gehandhaafd*) en op de andere zijde de tempel op Sion van alle kant door de winden bestormd, en door den Naam Gods beschenen, met dit opschrift: *erunt sicut mons Sion* (*zij zullen den berg Sion gelijk zijn*). Deze woorden, aan den 125 Psalm ontleend, moesten, volgens de verklaring van den Heer MUYS in de vergadering der Staten-Generaal, tevens eene zinspeling zijn op de *volharding der heiligen. Resol. Stat.-Gen.* 22, 24 Maart, 1619.

[4] BRANDT, III, bl. 613, 614. *Resol. Stat.-Gen.* 27 April; 9 Mei, 1619.

1618—1621.

Werkelijk stond de doodstraf, bij sommigen lang over hem besloten, maar tot dusverre uitgesteld, thans weldra uitgevoerd te worden. Reeds op het eind van Maart had CARLETON geschreven: »Men vermoedt, dat de zaak der Gevangenen opzettelijk slepend wordt gehouden, opdat de uitspraak der Synode over de nieuwigheden in de Godsdienst hunne veroordeeling voorafga: immers zijn hunne aanslagen om de Godsdienst te veranderen een der voornaamste stukken der aanklacht tegen hen, en de uitspraak der Synode moet doen blijken, waarin die verandering bestaat [1]. Men redeneerde aldus: door het vonnis der Synode tegen de Remonstranten is door de bevoegde kerkelijke Macht het bewijs geleverd, dat er verandering in de Godsdienst beoogd is, en dat die verandering strafbaar was. Aan den aanslag tot die verandering staan de Gevangenen voornamelijk schuldig: dus kan men hen thans gerust veroordeelen. De rechters erkenden alzoo, dat zonder het kerkelijk bewijs tegen OLDENBARNEVELTS staatkunde alle andere bewijzen tegen hem onvoldoende waren, en van welke kracht dat kerkelijk bewijs was, is niemand onbekend, die eensdeels doorgrondt, dat de kerkelijke uitspraak niets anders was dan de uitspraak van de wereldlijke Macht zelve, en anderdeels weet, aan welke zijde de afval was van de ware beginselen der Godsdienst en der Hervorming.

Staatkundige betrekkingen met *Frankrijk*.

Zoo was dan nu het vonnis der Gevangenen ieder oogenblik te wachten. Toch gaven hunne vrienden het nog niet op. Bepaaldelijk de Fransche Gezanten bleven tot het laatste toe der Gevangenen voorspraak. Er bestaat alle grond om te vragen: hoe was het mogelijk, dat de Fransche Regering hun dit niet verbood, hun het zwijgen niet opleide en den eenen zoowel als den anderen niet terugriep? Inderdaad, de Staten waren in dit tijdsgewricht zonder voorbehoud op de hand van het Bewind des Konings van *Frankrijk*, en gezind hem tegen alle zijne tegenpartijders zonder onderscheid te ondersteunen. Zij vergunden den uitvoer van wapenen, bepaaldelijk ten behoeve des Konings en zijner veldheren [2]; zij gelastten den met verlof, hetzij in *Frankrijk*, hetzij in *Engeland* of elders afwezigen officieren van de Fransche troepen in onze dienst zich tegen eenen bepaalden tijd bij hunne regimenten of compagniën te vervoegen [3], en beletten hun alzoo tegen de Fransche Regering zamen te spannen; zij verklaarden zich bereid, die benden, ja, nog andere meer, op de eerste aanvrage der Fransche Regering te laten vertrekken [4]; zij waren niet ongeneigd schepen naar het eiland *Ré* te zenden, en opdat het aan geen openlijk teeken ontbreken mocht, dat zij in de op nieuw uitgebroken burgeroorlog voor LODEWIJK XIII partij kozen, gaven zij hunnen Gezant het bevel, dezen Koning op zijnen tocht naar *Blois* te volgen [5],

---

[1] CARLETON, III, p. 46. [2] *Resol. Stat.-Gen.* 13, 14 Februarij; 18 April, 1619.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 2 Maart, 16 April, 1619. [4] *Resol. Stat.-Gen.* 3 April, 1619.

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 6 Maart, 1619.

1618—1621.

toen de Koningin-Moeder eenige dagen vroeger zich vandaar met vijandige bedoelingen verwijderd had. Wat kon dan de Fransche Regering meer verwachten? Vreesde zij dan niet, dat zij de Staten, door hen lastig te vallen met vertoogen ten voordeele der Gevangenen, van zich afkerig zou maken en hen voor de Koningin-Moeder, die daar de gelegenheid gaarne toe open stelde, en voor de Calvinisten partij zou doen kiezen? Was haar, nu zij van de nieuwe Regering niet minder erlangde, dan vroeger van de gevallene staatslieden, de zaak van OLDENBARNEVELT zoo dierbaar, dat zij daarvoor de kans wilde trotseren om de ondersteuning der Staten te verbeuren en alzoo hare binnenlandsche tegenstanders onbedwingbaar te zien worden? Werkelijk moeten de raadslieden van LODEWIJK XIII, zoo zij de zaak der Gevangenen tot het laatste toe door zijne Gezanten lieten bepleiten, nog iets anders beoogd hebben, dan deze rechtvaardige zaak zelve. Dat zij, wanneer het er op aan kwam, de Staten vrij zouden laten om met die Gevangenen te handelen naar hun goeddunken, en de kostbare alliantie met de Vereenigde Provinciën daarom niet zouden verbreken, dit wist AERSSEN maar al te wel. — In een zijner berichten schrijft LANGERAK [1], dat de Fransche Regering alle betaling van de achterstallige en loopende soldij der regimenten en compagniën in onze dienst volstrektelijk weigerde, zoolang de oorzaak van haar ongenoegen op Hun Hoog Mogenden, dat is hunne weigerachtigheid om aan de vertoogen ten voordeele der Gevangenen gehoor te geven, voortduurde. Zou zij dan soms met die vertoogen niets anders bedoeld hebben, dan een voorwendsel te vinden voor hare nalatigheid in die betaling? Neen! om de Staten niet al te lastig op de afdoening van die schuld te doen dringen, daartoe ware eenige inschikkelijkheid in het stuk der Gevangenen een veel beter middel geweest, en bij de moeijelijkheden, waarin *Frankrijk* thans weder verkeerde, waren er waarlijk geene voorwendselen voor het verzuim van schuldaflossing noodig. Het vraagstuk van de betaling der achterstallige soldij was van ondergeschikten aard, en met bijzondere bedoelingen, zoo het schijnt, werd het thans weder opgeworpen. Die openstaande schuld van *Frankrijk*, namelijk, was een geschikte gelegenheid om den Nederlandschen Gezant aan den eenen kant het leven aan het Fransche Hof onaangenaam te maken, en hem van den anderen kant te *'s Hage* van gemis aan ijver en bekwaamheid te doen beschuldigen. Deze tweeledige uitkomst werd bereikt, zoo de Gezant uit *'s Hage* gelast werd telkens op nieuw op de betaling aan te dringen, en dit zijn aandringen vruchteloos bleef. Nu deden de Fransche Gezanten te *'s Hage* den 20sten Februarij de mededeeling, dat zij niet konden begrijpen, waaraan het mocht haperen, dat de achterstallige soldij van 1615 nog niet was aangekomen: reeds voor geruimen tijd was de noodige som aangewezen: voorzeker lag de schuld aan LANGERAK, die de zaak niet genoeg scheen te bevorderen. Diensvolgens werd er een vermanend schrijven aan den

Het vraagstuk van de betaling der achterstallige soldij van de Fransche troepen in Nederlandsche dienst.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 22 Maart, 1619.

1618—1621.

Nederlandschen Gezant gericht. Den volgenden dag echter werden de Gezanten door de Staten, die thans beter ingelicht waren, verwittigd, dat de zaak niet aan LANGERAK haperde, maar wel degelijk aan de Fransche Regering. Intusschen was de vermaning aan den Nederlandschen Gezant afgegaan. Ten minste schreef deze, omstreeks het midden der maand Maart, dat hij zulk eene felle berisping niet gewacht had: zoo weinig had het hem aan ijver ontbroken, dat »men hem ten laatste wegens zijn lastig aandringen met spijtige woorden bejegend had, zoodat het hem een groot kruis was aldus te leven: alles kwam voort uit de berichten van de Fransche Gezanten te *'s Hage*: die dreven hem tot uitersten." In weerwil van dit schrijven besloten de Staten hem alweder te gelasten, met het aanhouden om betaling voort te gaan [1]. — Zoo doende was de Gezant te *Parijs* aan onaangenaamheden blootgesteld en zijne betrekking bijna moede gemaakt, en tevens was hij tegen de Ambassadeurs BOISSISE en DU MAURIER en de berichten die zij overbriefden, ingenomen. Door niets konden de openlijke en geheime bedoelingen van AERSSEN beter in de hand gewerkt worden.

Ware reden van *Frankrijks* onvermoeide voorspraak voor de Gevangenen.

Maar zoo het punt van de betaling der soldij slechts stof gaf tot een tusschenspel, wat bewoog dan toch de Fransche Regering de zaak van OLDENBARNEVELT niet op te geven? Zeker was zuivere liefde voor het recht, was ware hoogachting voor de Gevangenen bij DU MAURIER de voornaamste drijfveer; maar niettemin moest hij een grond hebben, dien hij bij zijn Hof kon laten gelden, ten einde een herhaald tusschentreden als raadzaam te doen voorkomen, en dien grond ontleende hij voorzeker aan de mogelijkheid, die er nog altijd scheen te bestaan, dat OLDENBARNEVELT vrijgesproken werd of de Prins tot een ander gevoelen oversloeg: gebeurde dit, kwamen de Gevangenen eens weder tot eer en invloed, hoe zou men dan de houding van het Fransche Bewind in hunne oogen goed hebben kunnen maken, bijaldien het hen, zijne trouwe vrienden, in den steek had gelaten? Dus was het goede staatkunde, die de Fransche Regering aan den eenen kant eene vriendschapsbreuk met de Staten op het zorgvuldigst deed vermijden, ja, haar zelfs zoo ver deed gaan van BOISSISE terug te roepen; maar haar van den anderen kant DU MAURIER deed vergunnen tot het uiterste voor de Gevangenen tusschen te treden.

Klachten van Fransche kooplieden wegens schaden, hun door Nederlanders aangedaan.

Een andere zaak was er in dezen tijd tusschen de Vereenigde Provinciën en *Frankrijk* hangende, die mede in het groote spel der staatkunde slechts eene ondergeschikte plaats innam. Zij betrof de klachten van Fransche onderdanen wegens schaden hun van den kant van Nederlanders aangedaan [2]. De geweldenarijen van Fransche zeeroo-

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 20, 21 Febr.; 22 Maart, 1619.

[2] In Februarij 1619 klagen kooplieden uit *Rouen* en verzoeken recht, omdat de schepen der Nederlandsche Oost-Indische Compagnie hen gedwongen hadden de Hollanders, die op hunne schepen voeren, over te leveren, en hen alzoo belet hadden in de Oost-Indiën zaken te doen.

vers tegen Nederlandsche koopvaarders moesten voor de reden doorgaan, dat een of meer Nederlandsche oorlogschepen zich in de wateren van *Ré* zouden gaan vertoonen [1]. Maar was dan *Frankrijk* zoo laag gezonken, dat het eene vreemde scheepsmacht behoefde om zijne eigene onderdanen het plegen van zeeroof tegen eene bevriende Mogendheid te beletten? Deze vraag lag voor de hand, en alzoo moest er eene reden worden opgespoord, die *Frankrijk* hebben kon om de Nederlanders niet tegen Fransche zeeroovers te beschermen, en die bescherming, des noods, aan de Nederlandsche scheepsmacht zelve over te laten. Zulk een reden vond men in de geweldenarijen, welke Nederlanders op hunne beurt tegen Fransche koopvaarders hadden bedreven. Werden deze niet vergoed, dan zou de Fransche Regering ook de zeerooverijen door Fransche onderdanen gepleegd, niet beteugelen. Vandaar in dezen tijd al die klachten. Met den staat van zaken ten volle bekend, ontwierp LANGERAK eene memorie aangaande de middelen om de zeerooverijen te keer te gaan, van welke de strekking was, dat er oorlogschepen naar de wateren van *Rochelle* zouden gezonden worden. Met deze memorie gewapend zond hij zijnen secretaris naar *'s Hage*. Doch wat deed men? De memorie werd in handen gesteld van de Staten van *Holland* en door dezen weder in die van AERSSEN. Van dezen staatsman was wel geen gunstig oordeel over een ontwerp van LANGERAK te wachten. Dus wordt die memorie ter zijde gelegd; maar daarom de zaak der zeerooverijen niet vergeten; neen! deze moest thans dienstbaar gemaakt worden aan AERSSENS bijzondere eerzucht. De Pensionaris PAUW wordt door de Staten van *Holland* gelast, de aandacht der Staten-Generaal op nieuw te bepalen op de alles te bovengaande verliezen, door de Hollandsche kooplieden van de Fransche zeeroovers geleden. LANGERAK, dus raadt hij, moest met groote kracht bij den Koning van *Frankrijk* aanhouden, dat Zijne Majesteit de processen, reeds op eenige plaatsen ter herkrijging van de geroofde goederen ingesteld of in te stellen, voor zijn Hof trok. Wijders, 1618—1621.

Later klaagden kooplieden uit Dieppe en St. Malo, dat twee schepen van hen te Bantam door de onzen waren aangehouden, waarbij de opvarenden waren verongelukt. Ja, de Koning zond twee afgevaardigden herwaarts om schadevergoeding ten bedrage van 800,000 kroonen, en om recht voor het ombrengen van Zijner Majesteits onderdanen ten getale van tweehonderd. Over deze zaak traden Gedeputeerden van de Bewindhebbers der Compagnie met de Fransche afgevaardigden in gesprek, en de uitkomst was, dat de klacht van die van Dieppe wel te onderscheiden was van die van St. Malo. Ten aanzien der eerste zaak, meer dan een jaar geleden, was de O. I. Comp., even als in het geval der kooplieden uit *Rouen*, volkomen in haar recht geweest ter handhaving van haar octrooi; de andere zaak zou hier te lande aanhangig gemaakt worden. Zie *Secrete Resol. v.* 1615—1634, 18 Apr. 1619. en *Resol. Stat.-Gen.* 21 Febr.; 6, 23, 25 Maart; 13, 18 April; 10 Mei, 1619.

[1] Zie hiervoor bl. 110.

1618— 1621. zoo gaat hij voort, vinden de Staten van *Holland*, dat als van wege Hun Hoog Mogenden een buitengewoon Gezant aan den Koning van *Frankrijk* gezonden zal worden, den zoodanige onder andere punten ook opgedragen worde, krachtiglijk herstel van al die dus beloopen schaden te verzoeken. — Hieruit blijkt, dat de zaak gebruikt werd om de zending van een buitengewoon gezant aan te bevelen. Wie die gezant zijn wilde, is niet onduidelijk. — Dat werkelijk de aanbeveling van een buitengewoon gezantschap een voornaam doel van PAUWS voordracht was, blijkt hieruit, dat de Staten-Generaal op zijne mededeeling besloten, ter zake van de buitengewone zending met Zijne Excellentie in nader overleg te treden [1]. De Gezant LANGERAK, dit vernemende, wist evenwel zijn eigenen raad te doen zegevieren. Nadat hij in eenen brief van den 11den April het denkbeeld eener buitengewone zending ter zake van de zeerooverijen in het algemeen had toegejuicht, voegde hij er bij wijze van naschrift het bericht bij, dat hij langs een geheimen weg vernomen had, hoe de Fransche rechter te *Rochelle* in last had den Hollandschen kooplieden geen recht te verschaffen, voordat de Franschen beter recht in de Vereenigde Provinciën erlangden. Hierom gaf hij alsnog in bedenking, »om een oorlogschip of twee op de kusten en omtrent de havens van *Frankrijk*, inzonderheid *Dieppe*, *Rochelle* en het eiland *Ré* en daaromtrent als tot convooi en beteugeling van zulke onlijdelijke en barbaarsche zeerooverijen te zenden": hij had, zeide hij ten slotte, een trouw en ervaren persoon, die al de Fransche roofschepen wel kende en aanbood zich op onze oorlogschepen te begeven, ten einde die zeeroovers aan te wijzen. Besloot men tot dien maatregel niet, dan, vreesde hij, zouden de schaden dagelijks vermeerderen, zonder dat er eenig recht tegen gedaan zou worden [2]. Hiermede was de raad van LANGERAK en de zin der Fransche Regering zonder het uitstel, hetwelk die buitengewone bezending zou medegebracht hebben, doorgedreven. De Staten besloten onmiddellijk, dat er met Zijne Excellentie gesproken zou worden over het »houden van *eenige schepen* voor *Rhé* [3]."

In het licht van deze opmerkingen moeten de vertoogen beschouwd worden der Fransche Ambassadeurs in de zaak van de Gevangenen, alsmede de briefwisseling, daaruit met den Nederlandschen Gezant te *Parijs* ontstaan.

Het vertoog, den 23sten Januarij door de Fransche Gezanten voor de Staten-Generaal gedaan [4], had alleen op hen, die alles schuwden wat de veroordeeling der Gevangenen zou kunnen keren, een onaangenamen indruk gemaakt. Hoe gunstig het door ieder ander was opgenomen, blijkt het best hieruit, dat CARLETON door eenen hatelijken uit-

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 25, 27 Febr. 20 Maart, 1619. *Resol. Holl.* 28 Febr. 1619.

[2] Deze *depêche* van LANGERAK berust in het *Secreetboek* der *Stat.-Gen.* ten Rijksarchieve.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 16 April, 1619. [4] Zie hiervoor bl. 112, 113, 116.

val tegen de Fransche Gezanten den indruk trachtte weg te nemen. In dezelfde mate als dezen en de door hen aanbevolen zaak in de schatting rezen, in dezelfde mate daalde de ingenomenheid met den Engelschman en den raad, door hem gegeven. Daarom poogde hij zijn geschokten invloed te herwinnen door de woorden, die hij den 25sten Februarij sprak bij gelegenheid dat hij van zijn Hof bevelen had om de Staten over andere staatkundige belangen te onderhouden. Geen vreemde Vorsten, zeide hij toen, moesten zich met hunne bijzondere zaken bemoeijen, en het voorbeeld van anderen zou den Koning, zijnen Meester, nimmer doen afwijken van zijne gewone bescheidenheid, noch hem verleiden om partij te trekken van hunne tegenwoordige geschillen ten einde zich eenige inbreuk te veroorlooven op hunne vrijheid en souvereiniteit in eene zaak, die buiten kijf tot de rechtsmacht der Vereenigde Provinciën behoorde: deze ried hij hun aan ongeschonden te bewaren zonder haar te laten verkrachten, hetzij door binnenlandsche aanslagen, hetzij door buitenlandsche bemoeijingen, en hij was steeds bereid haar te helpen handhaven met raad en daad. »Ik weet, voegde hij er bij, dat de vertegenwoordigers van andere Vorsten u dezelfde aanbiedingen doen. Daarop ben ik volstrekt niet naijverig. Alleenlijk bid ik u met uwe gewone wijsheid onderscheid te maken tusschen hen, die zich tot de beschermers opwerpen van bijzondere personen en van eene staatspartij, en hen, die het welzijn van den Staat en van uwe regering bedoelen." — Zoo trachtte hij de Fransche Gezanten te bezwalken met de aantijging eener fout, aan welke hij zich zelf schuldig gemaakt had. Maar alzoo maakte hij het toch te grof: zijn eigen Bewind laakte zijn gedrag. Hij verontschuldigde zich deswegens met te verzekeren, dat er van zijnen kant niets was voorgevallen, wat den Gezanten mishaagd had: zijn vertoog toch was slechts mondeling gehouden en niet schriftelijk overgeleverd [1].

1618—1621.

Hatelijke uitlating van CARLETON tegen de Fransche Gezanten.

Het was geheel overeenkomstig met het belang van de Fransche Regering, dat zij, tegelijk met het bericht van de ontsnapping der Koningin-Moeder, aan hare Gezanten te *'s Hage* het bevel deed toekomen om in de zaak der Gevangenen met matiging te werk te gaan, ten einde de Staten niet te ontstemmen [2]. Geene week na die gebeurtenis werd BOISSISES terugroeping geteekend, die trouwens niets liever gewenscht had. Hij had om zijn ontslag gevraagd, met de woorden: »Wat doe ik hier? Mijn blijven nevens DU MAURIER brengt slechts te weeg, dat *Frankrijk* dubbele schande ondergaat [3]." Weinige weken later had de staatsman zijn afscheidsgehoor bij de Staten-Generaal. Bij deze gelegenheid verhaalde hij kortelijk den Staat van zaken in *Frankrijk:* de Koning

BOISSISE teruggeroepen.

---

[1] Daaraan is het te wijten, dat wij de Propositie niet in de *Resol. der Stat.-Gen.* terug vinden. In de uitgave van CARLETON (III. p. 16, 17) zijn feilen ingeslopen: tweemaal leest men op bl. 16 *Provinces*, waar *Princes* staan moet. Men zie CARLETONS verontschuldiging, III, *p.* 55.

[2] CARLETON III, p. 23. [3] OUVRÉ, p. 298.

1618—1621.

verwachtte eene gelukkige uitkomst; maar, mocht het kwaad zich soms verder uitbreiden, dan was hij voornemens de regimenten, die hij hier te lande had, terug te roepen, en rekende hij er op, dat de Staten hem volgens de alliantie bij zouden staan. Hierop verlangde hij ten spoedigste hun antwoord te vernemen. Intusschen verzocht hij, dat zij de krijgstucht bij die troepen zouden bewaren en onder geenerlei voorwendsel aan de bevelhebbers verlof zouden geven om zich te verwijderen ten einde misschien in *Frankrijk* de tegenpartij des Konings te gaan versterken. Dat hij vertrekken zou zonder een woord ten behoeve der Gevangenen te spreken, was wel niet van hem te wachten. De Koning, zeide hij, meende nog altijd, dat hij den Staten geen beter raad kon geven, dan dien hij steeds gegeven had: want, daar de oorzaak van het kwaad, dat hunnen Staat verontrustte, in meeningen en opvattingen gelegen was, zoo zouden zachtheid en overreding meer vermogen, dan geweld. Reeds uit de lange gevangenschap, die de vermeende staatsmisdadigers doorgestaan hadden, bleek dat zij onschuldig waren aan de hun te last gelegde gruwelen. De Staat was niet in gevaar; geen hunner onderdanen beklaagde zich over de gevangenen; bloed was er om hunnent wil niet gestort. Dus ried hun de Koning alsnog, het volk niet te verbitteren door een streng vonnis: want nimmer moest de straf de schuld te boven gaan. — Na nog een kort woord ten behoeve van de Fransche onderdanen, die voor het in de *Oost-Indië* geleden ongelijk recht zochten, nam BOISSISE afscheid, dankende voor de ondervonden beleefdheden, en zich op eene oprechte en uiterst eenvoudige wijze verontschuldigende wegens zijne gebreken, die, zeide hij, opgewogen zouden worden door zijne blijvende genegenheid [1].

Alvermogen van AERSSEN in dit tijdsgewricht.

Het antwoord op dit Voorstel zou, dus besloten de Staten, ontworpen en vastgesteld worden met advies van Zijne Excellentie [2]. Wat dit in dit tijdsgewricht zeggen wilde, is duidelijk. Buiten den Raad van State om had de Prins sedert de stoute wending, die aan de zaken gegeven was, zijne raadslieden. In staatsstukken werd gesproken van *die van den Rade van Zijne Excellentie.* Zekere huishoudelijke beschikking in belastingzaken werd bij de Staten van *Holland* voorgedragen *op den vertooge van de Raden van Zijne Excellentie.* De Prins had een eigen kas ter vrije beschikking: want op zijne aanmaning stemmen de Staten de aanstelling toe van eenen Correspondent aan het Hof van den Keizer: de Prins moest dien zelf slechts kiezen en betalen »uit de penningen tot zulken einde bestemd en aan Zijne Excellentie in handen gesteld." Ook lezen wij daarna van een Correspondent te *Frankfort*, die den Prins berichten van den Staat van zaken in *Bohemen* toezendt [3]. En de ziel van dien Raad van Zijne Excellentie, de man, die ten slotte de beschikking had over al die betrekkingen en penningen, was

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 23, 24 Maart, 1619. *Resol. Stat.-Gen.* 28 Maart.

[3] *Resol. Holl.* 8 Febr., 1619. *Resol. Stat.-Gen.* 26, 29 Nov., 1618. 18 Febr. 1619.

niemand anders dan de Heer VAN SOMMELSDIJK. Deze dan zou het antwoord aan BOISSISE ontwerpen, en uit deze handen gekomen, zou het onwederstaanbaar gezag van den Prins het allen tegenstand bij de Staten doen trotseren. Het is waar, breed had BOISSISE niet over de Gevangenen uitgeweid; men begreep, dat hij slechts om aan zijn bekend gevoelen niet ontrouw te schijnen van hen gewaagd had. Maar niettemin had hij duidelijk te kennen gegeven, dat hunne lange gevangenschap, gedurende welke geen bezwarend feit tegen hen was uitgekomen, genoegzaam bewees, dat het hier niets betrof dan staatkundige beschouwingen, waaromtrent men straffeloos van meening kan verschillen [1]. Naarmate dit onwederlegbaarder waar was, moest dit onbeschaamder weêrsproken worden, en daartoe moest AERSSEN zich aan het werk zetten, te meer, vermits dat gevoelen op eene onrustbarende wijze veld won, zelfs bij personen, die den grootsten invloed op den Prins hadden. In dezen tijd, namelijk, was Graaf WILLEM LODEWIJK ten volle overtuigd geraakt, dat het een schreeuwend onrecht zou zijn, de Gevangenen op te offeren. Hij sprak in dezen zin met de Friesche Gedeputeerden [2], en besloot al het mogelijke te beproeven om hen te redden. Ten dien einde ontbood hij den Fiskaal DUIK bij zich. Na wel twee of driemaal met hem geraadpleegd te hebben, hoe den »ouden man, die zoo vele diensten gedaan had," het leven te redden, werd ten laatste tusschen hen beraamd, dat DUIK den Prins zou spreken. Deze, na de zaak herhaaldelijk in beraad genomen te hebben, ontbood zijnen neef en DUIK te zamen bij zich. Zij hadden een langdurig geheim onderhoud, en de uitkomst van dit gesprek schijnt geweest te zijn, dat, kon men OLDENBARNEVELTS zonen er toe bewegen om voor hunnen vader vergiffenis te vragen, de Prins zich zou laten overhalen om ze hem te verleenen. Niemand scheen die trotsche mannen met meer hoop van slagen tot dien stap te kunnen brengen, dan de Prinsesse-Weduwe van ORANJE. Dus bewoog Graaf WILLEM LODEWIJK de Vorstin om daartoe eene poging te doen. Zij sprak de echtgenoot van den Heer VAN GROENEVELD 's Advokaats oudsten zoon; doch kreeg, nadat deze haren man en schoonbroeder gesproken had, het fiere antwoord, »dat zij daarvoor geen voet zouden verzetten, al moest hun vader het met zijn hals bekoopen [3]." Weldra daarna vertrok de Graaf naar *Friesland* [4]; maar zijn geweten liet hem geen rust: hij schreef den Prins een brief [5], waarin hij als de voorspraak van den Advokaat optrad, en dezelfde gronden gebruikte als de Fransche Gezanten steeds bij de Staten-Generaal hadden doen gelden. Bovendien schrijft hij: het welzijn, het herstel der rust van den Staat is de

1618—1621.

Graaf WILLEM LODEWIJK pleit voor OLDENBARNEVELTS behoud.

[1] CARLETON, III, *p.* 44, 49.

[2] *Archiv. de la Mais. d'Or.* S. II, T. II, p. 567.

[3] BRANDT, *Rechtspleg.* bl. 134, 135.

[4] CARLETON, III, p. 44.

[5] Deze brief is na KLUIT door GROEN VAN PRINSTERER uitgegeven in de *Archiv. de la Maison d'Orange* S. II, T. II, p. 564—567.

1618—1621. hoofdzaak. Dit doel nu werd beter door goedertierenheid, dan door de uiterste strengheid bereikt. 's Prinsen leven zou aan dubbel gevaar worden blootgesteld, indien hij behalve den buitenlandschen vijand nog de wraak eener zonder genade behandelde binnenlandsche partij tegen zich wapende. Van eenen man van OLDENBARNEVELTS wijsheid en karakter was niet te wachten, dat hij de hem bewezen goedertierenheid zou misbruiken: al wilde hij zulks, hij zou er niet toe in de gelegenheid zijn, en al was het ook dat sommigen niet gerust zijn konden, wanneer de Advokaat in het leven bleef en de Prins vóór hem kwam te sterven, mocht men om zulk eene reden een mensch om het leven brengen, en verried zulk een drijven geen gemis aan vertrouwen op God, die immers na 's Prinsen dood zijne zaken wel even goed als nu zou weten te redden? Dus moest men in geen geval tot pijniging overgaan, veel min mocht eenig bloed vergoten worden. Geschiedde dit, zoo zou deze overdreven gestrengheid door de geheele wereld aan den Prins geweten worden, terwijl het zijner Excellentie tot lof zou strekken en door de gansche wereld voor een groot werk gehouden zou worden, indien deze zaak zonder bloedstorting kon worden gevonden. — Werd de Prins aldus door zijnen neef toegesproken, dan behoefden de Fransche Gezanten, die zeker door de Prinses van ORANJE onderricht zullen geworden zijn van hetgeen er omging, hunne zaak volstrekt niet op te geven, en dan had van den anderen kant AERSSEN alles te vreezen. Hij is het, dien de Graaf in zijnen brief bepaaldelijk op het oog heeft, waar hij spreekt van dezulken, die voor het geval beefden, dat de Prins vóór den Advokaat kwam te vallen. Dan, dacht hij, den Advokaat en zijne aanhangers naar zijn eigen wraakgierig hart beoordeelende, ben ik en al mijne medestanders kinderen des doods [1]. De Prins was dengenen, die de omwenteling doorgedreven hadden, het eenig plechtanker hunner hoop. Ontviel hij hun, zoo was de tegenomwenteling, docht hun, niet te keren. Zij sidderden op het denkbeeld dat hij in dezen tijd mocht sterven, hetzij een natuurlijke dood, hetzij het staal van een moordenaar aan zijn leven een einde maakte. Vandaar die thans weder herhaalde aanmaningen van de Staten-Generaal, dat de Prins toch voorzichtig zijn mocht en zich van eene lijfwacht trouw mocht laten bewaken [2]. Maar in allen geval, de Prins was sterfelijk, en AERSSEN dacht met den Psalmdichter: vertrouw niet op Prinsen; gaat hun geest van hen uit en keren zij weder tot de aarde, zoo vergaan hunne aanslagen met hen, — en in plaats van met Graaf WILLEM LODEWIJK derhalve op God te vertrouwen, wilde hij het zekere voor het onzekere nemen en OLDENBARNEVELT uit het land der levenden bannen [3]. Bij alles wat AERSSEN in dezen tijd bezorgd maakte,

---

[1] Zie zijne woorden bij BRANDT, *Rechtspleg.* bl. 133.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 23 April; 9 Mei, 1619.

[3] CARLETON, III, 61. »Le plus grand nombre de voix va à prendre le mesures les plus sûres."

kwam nog dit, dat verscheidene van de Rechters niet ontveinsden, geene genoegzame gronden te vinden om over OLDENBARNEVELT het vonnis des doods te vellen [1], en genoeg deden blijken, dat zij, naar de vergunning om hem het leven te redden, als naar eene verlossing uitzagen. 1618—1621.

Antwoord der Staten op BOISSISES afscheidsrede.

Hoe vele stemmen had AERSSEN derhalve te smoren in het antwoord, dat hij stellen zou op BOISSISES afscheidsrede, wier taal de kreet van bijna aller harten was geworden! Het stuk vangt aan met de ruimste toezegging van bijstand, ingeval 's Konings gezag in *Frankrijk* door de nieuwe onlusten ernstig bedreigd mocht worden. »De Staten hadden zoo groot eene liefde voor 's Konings dienst en zulk een belang bij zijnen voorspoed, dat zij tegen zich zelven en tegen den plicht der dankbaarheid zouden zondigen, zoo zij (in dat geval) niet in allerijl toeschoten om met al hunne macht en, zonder eenige nadere aanmaning af te wachten, met der daad te voldoen aan alle bepalingen van het bondgenootschap, zoo zeer, ja! meer dan hunne eigene zaken het zouden toelaten." Deze sterke taal wordt echter aanmerkelijk verzwakt door hetgeen er volgt aangaande de krijgstoerustingen der Aartshertogen en des Konings van *Spanje*, die de Republiek noopten hunne troepen, ook de Fransche benden (natuurlijk in haar eigen land) onder de vanen te houden, en vooral door de bedreiging, die er schuilt in de herinnering, dat, zoo de door *Holland* voorgeschoten soldij niet voldaan werd, de Koning licht zou kunnen zien gebeuren wat hij gaarne vermeden zag. Doch zulk eene dubbelzinnigheid behoorde, zal AERSSEN gedacht hebben, tot den eisch eener fijne staatkunde, die zelfs niet behoefde terug te deinzen voor eene twijfelachtige waarheid, zoo als het gerucht van krijgstoerustingen in *Spanje*, hetwelk, en AERSSEN moest het weten, onlangs van wege het Collegie der Admiraliteit te *Amsterdam* zelve op grond der jongste berichten was geloochend [2]. Niettemin meende de steller van het antwoord met die eerste toezeggingen, welke trouwens, in *Frankrijk* ruchtbaar gemaakt, veel goeds konden doen, den Koning zoo gelukkig gemaakt te hebben, dat men ten aanzien der Gevangenen niets behoefde toe te geven, ja, hem en menigeen zijner Raadslieden de hardste taal kon doen hooren. Wat betreft, dus heet het, Zijner Majesteits tusschenkomst voor de Gevangenen, zoo wilden de Staten daarin gaarne een bewijs zien van 's Konings medelijdenden en goedertieren aard; maar niettemin hielden zij het er voor, dat zij hem was afgedwongen door de onophoudelijke inblazingen van personen, die hem in den waan brachten, alsof die misdadigers onwedersprekelijk onschuldig waren en niemand hier te lande buiten hen het welzijn der Fransche Kroon lief had. Zij, de Souvereinen des Lands, durfden zich verzekerd houden, dat de Koning blootelijk op de aantijging van eenige onruststokers Hun Hoog Mogenden niet zou verdenken, dat zij bij de inhechtenisneming niet met alle behoorlijke kennis van zaken, beleid en matiging te werk zouden zijn gegaan, en ondersteldeni,

---

[1] BRANDT, *Rechtspleg.* bl. 132.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 26 Maart, 1619.

1618 — 1621. dat hij van de beëedigde Rechters geen oneerlijk vonnis zou wachten. Dus moest Zijne Majesteit het voor den geheelen Staat onteerend vermoeden afwijzen, alsof de Gevangenen zich niet aan een gruwelijke misdaad hadden schuldig gemaakt. De lange duur hunner gevangenschap verdiende veeleer aan zachtheid en lankmoedigheid te worden toegeschreven, daar hij hun tijd gaf tot boete en berouw. Beter ingelicht, zou Zijne Majesteit het geduld en de billijkheid toejuichen, door hen in acht genomen bij het bestaan van eene zamenzwering, hoedanige gewoonlijk door de terechtstelling der verdachten zonder voorafgaand onderzoek onderdrukt werd [1]. Zoo zou Zijne Majesteit én de zamenzweerders zelven veroordeelen én degenen, die bevonden zouden worden hun raad en toevlucht verleend te hebben, ten einde hen te helpen de vrijheid en het Vaderland te gronde te richten. Zij gaven toe dat er een verschil van meeningen en opvattingen onder liep, en voor zoo verre het kwaad van dien aard was, hadden zij werkelijk den weg van zachtheid en overreding ingeslagen door eene Synode bijeen te roepen en haar de uitspraak over te laten. — Dus sprekende misleidde men dubbel: want waar BOISSISE van verschil van meeningen en opvattingen had gesproken, had hij juist en uitsluitend de staatkundige gevoelens der Gevangenen op het oog gehad, en ten anderen: op de Synode liet zich waarlijk niet als op een zacht middel van overreding wijzen! — Doch (zoo gaat het staatstuk voort) de andere grond van de onrust in den Staat, te weten, de toeleg om zonder eenige reden of recht en alleen om aan de breidellooze eerzucht en het boos opzet van eenigen te voldoen, de Unie, de Godsdienst, de Justitie en het geheele gezag der Regering om ver te werpen, en bijgevolg den ganschen Staat in het verderf te storten, die toeleg had hen genoopt de beslissing van 's Lands wetten zonder eenig ontzag en toegefelijkheid in te roepen. Dit doende hadden zij in geenen deele de wraak van hunne onderdanen te duchten, die in allen gevalle, noodig hebbende met klem bestuurd te worden, voorzeker veel gehoorzamer zijn zouden, als zij bespeurden, dat hunne Overheden en Meerderen zonder aanzien des persoons recht deden; en tevens zou aldus de Republiek beter in staat zijn om haren bondgenooten, met name Zijner Majesteit van dienst te wezen. — Na deze laatste wending wordt nog met betrekking tot de klachten over schaden, door Franschen in de Oost-Indiën geleden, kort en goed recht, zoo als, heet het, de Staten gewoon waren te verleenen, toegezegd, en ten slotte de hoop uitgedrukt, dat Zijne Majesteit van haren kant de onlijdelijke zeerooverijen harer onderdanen zou tegengaan.

Dit stuk, in hetwelk echter op te merken valt dat de steller, hoe onbeschaamd ook, de Gevangenen niet van zamenspanning met het Buitenland durfde betichten, werd zonder dat het eenigen tegenstand schijnt gevonden te hebben, door de Staten-Generaal

---

[1] Dit was de leer van den tijd, door *Venetië* onlangs in toepassing gebracht, zie hiervoor bl. 43, en vergel. L. RANKE, *über die Verschwör. gegen Venedig, in* 1618, *p.* 189.

goedgekeurd, en de Heren VOOGT en MAGNUS benoemd om het den Ambassadeur BOISSISE aan te bieden, tegelijk met den gouden ketting, ter waarde van 4000 gulden, dien hij vroeger geweigerd had aan te nemen [1]. Toen der Staten Afgevaardigden bij den Gezant ontvangen werden, was ook DU MAURIER daar tegenwoordig. Zij lazen het stuk voor, en dadelijk bleek dat het der Gezanten hooggaand ongenoegen wekte. Geen wonder! Hoe konden zij een stuk met welgevallen of maar met geduld aannemen, in hetwelk zij zelven als voorwerpen van het verdiende misnoegen van hunnen Koning werden voorgesteld: immers waren zij niet onduidelijk bedoeld, waar gesproken werd van degenen, die den zamenzweerders raad en toevlucht verleend hadden. Zij verklaarden zich heftig tegen de strekking van het antwoord. Zij vorderden, dat Hun Hoog Mogenden onvoorwaardelijk beloven zouden de Fransche troepen te laten vertrekken, en dat de plaats gewijzigd zou worden, waar gezegd werd, dat 's Konings tusschenkomst ten behoeve der Gevangenen hem door de inblazingen van kwaadgezinde personen was afgedwongen. Werd dit een en ander niet gewijzigd, zoo konden zij zulk een antwoord niet aannemen, en ten bewijze, dat zijne ontevredenheid ernst was, wilde BOISSISE het hem aangeboden geschenk evenmin aanvaarden. Hij was een eerlijk man, en had er de opoffering van zijn eigen voordeel voor over om niet medeplichtig te worden aan de dubbelzinnigheid der Staten, die tegelijk schenen te willen beloonen en te bestraffen. Uit eerbied, zeiden de Heren VOOGT en MAGNUS, voor de Vergadering brachten zij de redenen der Fransche Gezanten niet eens in al hare hevigheid aan de Staten over. Reeds hadden zij het advies van Zijne Excellentie en zonder twijfel tevens dat van AERSSEN ingewonnen, en de Prins had verklaard, dat het Hun Hoog Mogenden tot schande zou verstrekken, indien zij, tegen alle gebruik aan, iets veranderden in een na rijp overleg vastgesteld en niets dan waarheid behelzend staatstuk. Dus stelde hij voor, het te laten zoo als het was, en het, buiten de Ambassadeurs om, aan LANGERAK te zenden met den last het den Koning aan te bieden. De Staten vereenigden zich met dit advies, en bouwende op den staat van zaken in *Frankrijk*, besloten zij de Fransche Gezanten te trotseren. Alleenlijk zouden zij in eene afzonderlijke *acte* eene nadere verklaring afleggen, dat zij de troepen zenden zouden, wanneer Zijne Majesteit die tot hare dienst zou begeren [2]. Evenwel wilden zij nog eene poging doen, of BOISSISE soms nog tot meerdere inschikkelijkheid was over te halen. De Heren VOOGT en MAGNUS deden hem uitgeleide tot *Rotterdam*, hetgeen hij de vorige reize versmaad had [3], en boden hem nogmaals het antwoord en het geschenk aan. Doch hij bleef een en ander weigeren: alleen den recredentiebrief aan Zijne Majesteit nam hij aan. Alsnu werd bij buitengewonen bode het antwoord aan den Nederlandschen Gezant in *Frankrijk* toegezonden

1618—1621.

De Fransche Gezanten weigeren het antwoord aan te nemen.

Een buitengewone bode brengt het naar *Frankrijk* over.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 29 Maart, 1619. [2] *Resol. Stat.-Gen.* 1 April, 1619.

[3] Zie hiervoor, bladz. 49.

1618—1621. met den last het ten allerspoedigste aan den Koning te overhandigen en daarbij te verklaren, dat Hun Hoog Mogenden niets liever doen zouden dan bij alle gelegenheden grond te geven tot vermeerdering van Zijner Majesteits gunst en genegenheid: ten dien einde waren zij bereid om naar hun vermogen zijn gezag te helpen stijven, opdat zijne Rijken in rust en vrede mochten gehouden worden tot afbreuk van de aanslagen van zijne en dezer landen vijanden, en hielden zij de Fransche troepen en *andere meer* in gereedheid. — Zoo zagen zich de Staten door hunne zucht om van het Fransche Bewind eene verloochening zijner eigene Gezanten en mitsdien een oogluikend oordeel over de omwenteling en de behandeling der Gevangenen te verwerven, tot eene ondubbelzinnige ondersteuning van dat Bewind tegen zijne binnenlandsche wederpartijders genoopt. Die ondersteuning was de prijs, dien *Frankrijk* aannam voor OLDENBARNEVELTS bloed. Dat bloed heeft het Fransche Koningschap gered. — Toch kreeg de Heer VAN LANGERAK behalve dat alles een vertrouwelijk schrijven van dezen inhoud: aangezien hij in zijne berichten telkens gewaagde van eenige invloedrijke Raden van Zijne Majesteit, van een groot Heer en dergelijke toespelingen meer, zoo moest hij opgeven, wie die bedoelde persoon of personen waren, al gaf hij hunne namen slechts in cijferschrift: Hun Hoog Mogenden moesten hen kennen: de dienst van het Land vorderde zulks, daar het noodig zijn zou invloed op hen uit te oefenen: want, vergde men de toezending der troepen, dan moest men tevens geld en tijd gunnen om nieuwe soldaten in plaats van de dan weggezonden troepen te lichten: onze Staat kon zich niet verzwakken tegenover den vijand, die zijne grenzen bedreigde, en alle goede Franschen en ware vrienden des Konings zouden toch inzien, dat intusschen onze Staat bij zijne macht en middelen bewaard moest worden [1]. Uit deze missieve blijkt, dat AERSSEN toch nog niet alles wist van den stand der zaken in *Frankrijk*, en dat hij gaarne volkomen op de hoogte gebracht wilde wezen om zijne mijnen te graven en den een of anderen weerbarstige, zoo mogelijk, tot gedweeheid te dwingen.

Daags nadat de Nederlandsche Gezant den 7^{den} April de missieve zijner Regering ontvangen had, verkreeg hij bij den Koning gehoor. Bij de ondubbelzinnige veroordeeling van den stap der Koninginne-Moeder en de stellige belofte van ondersteuning, aan Zijne Majesteit te verleenen, liet hij echter niet na, op grond der wapeningen van den Aartshertog en van den Koning van *Spanje* en in het belang van de handhaving der tucht onder de Fransche regimenten, op de betaling der achterstallige soldij aan te dringen. Ook van de Gevangenen gewaagt hij, betuigende dat zij zacht en lankmoedig behandeld waren; doch misdadigers noemt hij hen niet: hij spreekt van hen slechts als beschuldigd van gruwelijke misdaden, en zijne voorstelling sluit de mogelijkheid hunner vrijspraak niet uit. Niettemin herhaalt hij dat woord, hetwelk de Gezanten

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 3 April, 1619.

zoo zeer geergerd had, dat 's Konings bemoeijingen ten behoeve der Gevangenen, hem waren afgedwongen door slecht onderrichte of kwaadwillige personen. De Staten, dus sprak hij ten slotte, waren zeer bedroefd, dat men, bij hunne goede en oprechte gezindheid voor de dienst van Zijne Majesteit, zwarigheid gemaakt had om hun antwoord, »vol toegenegenheid, trouw en oprechtheid," aan te nemen; daarvoor wisten zij geene reden te bedenken: integendeel zij waren zich bewust, nimmer in het minst aan de verplichting, door het bondgenootschap hun opgelegd, te kort gedaan te hebben. Nadat hij Zijne Majesteit hiermede het antwoord, dat BOISSISE niet had willen aannemen, overhandigd had, begaf hij zich terstond naar den Hertog DE LUYNES en andere Heren van 's Koning Raad en hield hun uitvoeriger en nog sterker, schrijft hij, dezelfde zaken voor. Hij kreeg ten antwoord, dat BOISSISE geen last gehad had, het geschenk, veelmin het antwoord te weigeren: sommige leden van den Raad vonden zijne handelwijze zeer vreemd, maar weten de schuld daarvan niet aan hem, maar »aan een ander, die Hun Hoog Mogenden wel bekend was." — Hiermede wordt voorzeker DU MAURIER bedoeld. — Doch anderen, en dit waren de voorstanders van DU MAURIERS staatkunde in 's Konings Raad, konden zich, zeiden zij, BOISSISES gedrag zeer goed verklaren, en wilden zijn verslag afwachten. Dezen poogde LANGERAK alstoen het gevaar te doen gevoelen, dat er voor de handhaving der alliantie in gelegen was, zoo men de tegenwoordige Nederlandsche Regering bij den Koning hatelijk maakte. Doch, schreef hij, de personen, die aan het Fransche Hof der Nederlandsche Regering een kwaad hart toedroegen, »konden niet veel kwaad doen:" hunne uitlatingen, dacht hij, kwamen van Franschen, aan wier woorden zoo veel niet gehecht moest worden, en dagelijks won de meening meer veld, dat wie de Regering van Hun Hoog Mogenden ongenegen was, 's Konings vriend niet was. Zijne vertrouwdste vrienden in den Raad zeiden hem dagelijks dat een weinig tijds alles zou kunnen herstellen. — Deze uitdrukking beteekende, dat, als men eenmaal, hoe dan ook, overtuigd kon zijn dat OLDENBARNEVELT en zijne partij zich later niet zouden kunnen wreken, alle aanstoot uit den weg geruimd zou wezen, en gaf te denken hoe het leven van OLDENBARNEVELT thans een hinderpaal geworden was voor het herstel der vertrouwelijkheid tusschen *Frankrijk* en de Vereenigde Provinciën. — Zoo maakte alles, zelfs het belang van zijne oude vrienden, OLDENBARNEVELTS dood noodzakelijk. — Dezelfde vertrouwde vrienden van LANGERAK verlangden de terugroeping van DU MAURIER, die sints Februarij mismoedig zijn ontslag gevraagd had [1], en bij deze gelegenheid beval onze Gezant aan de Staten den persoon van DU AGEAN, als hunner staatkunde volkomen toegedaan, bijzonder aan. — Behalve al dit wetenswaardige vernamen de Staten uit zijn schrijven, dat men er gerust op kon zijn, dat het vertrek der Fransche regimenten niet zou worden gevorderd: de Koning toch begreep eensdeels,

1618—1621.

LANGERAKS berichten uit *Frankrijk*.

[1] OUVRÉ, p. 298.

1618—1621.

dat hij in dit geval de soldij zou moeten betalen, iets waaraan niet te denken viel, en anderdeels duchtte hij, dat die troepen, zoo zij de Fransche grenzen over waren, zich geheel of gedeeltelijk bij zijne vijanden zouden voegen [1]. — De Generaal CHÂTILLON had reeds verzocht bij deze omstandigheden in Frankrijk te mogen blijven [2]. Hij nam tegen den Koning de wapenen op in *Languedoc*, en liet zich weldra voor de Vergadering der Hugenoten te *Rochelle* winnen. — Ook was de overkomst dier weinige honderden manschappen niet zoo hoog noodig. Dat der Staten zedelijke ondersteuning aan den Koning verzekerd en aan zijne wederpartijders onthouden bleef, daarop kwam het aan. Schepen voor *Ré* waren vrij wat noodzakelijker, en deze werden bij deze gelegenheid onvoorwaardelijk toegezegd [3]: dat daarentegen die troepen in hun Nederlandsch garnizoen onzijdig gehouden werden, dit was al wat men verlangde.

Na BOISSISES vertrek had DU MAURIER, overeenkomstig het eenmaal bepaalde plan der Fransche Regering, last gekregen om voor OLDENBARNEVELT en de andere Gevangenen te blijven pleiten, zelfs dan nog, wanneer er reeds een veroordeelend vonnis tegen hen gestreken zou zijn, en zoo lang dit niet ten uitvoer gelegd zou wezen. Dus verzocht en verkreeg hij den eersten Mei gehoor bij de Staten-Generaal. Alles, zeide hij, wat BOISSISE hier verricht had, was door den Koning ten volle goedgekeurd, niettegenstaande sommigen 's Konings bemoeijingen aan eene hatelijke oorzaak toeschreven, en trots de onlusten in zijn Rijk bleef hij den Staten denzelfden raad geven: zoo degelijk waren de gronden, die hem daartoe bewogen. Ware het geen liefde voor hun welzijn, die hem dreef, hij zou de wijze op welke zijne laatste raadgevingen waren ontvangen, kwalijk genomen hebben. Thans weet hij die onheuschheid niet aan hen, maar slechts aan hunne bedriegelijke en kwaadaardige raadgevers. Hij zou den geneesheer navolgen, die zich niet op den gemelijken kranke vertoornt. Dus bleef hij zeggen: stonden de Gevangenen schuldig aan verraad en verstandhouding met den vijand, dan moesten zij voorbeeldig gestraft worden; maar bestond hunne schuld slechts hierin, dat zij van eene andere meening geweest waren ten aanzien van de middelen om den Staat zijn rust te hergeven, zoo zou het hoogst onbillijk zijn, hen daarvoor te straffen dat zij hunne meening door de tegenovergestelde overvleugeld hadden gezien. Wel wilde hij gelooven dat de rechters zoo eerlijk waren, dat zij het onontwijkbaar oordeel der geheele wereld en des geduchten hoogsten Rechters gerust konden afwachten; maar van den anderen kant stonden zij bij eenen staatkundigen toestand als die der Republiek aan een achterdocht bloot, die alles ongunstig uitlegt en geene grenzen kent. — Moeijelijk was het in deze

Nieuwe rede van DU MAURIER ten voordeele der Gevangenen.

---

[1] De Propositie van LANGERAK aan den Koning, den 8sten April gehouden, en zijne missieven aan de Staten van 11 April, reeds aangehaald hiervoor bl. 204, Noot 2, zijn te vinden in het Secreetboek der Staten-Gen. ten Rijksarchieve.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 3 April, 1619.

[3] Zie hiervoor bladz. 204.

zaak iets nieuws te zeggen, en dit maal trachtte de Gezant dit bezwaar door een keur van rechtsgeleerde stellingen en geschiedkundige voorbeelden, ten koste van de kracht zijner taal, te verhelpen. Maar treffend was zijne wending tot den Prins: »En wat u betreft, Mijnheer, daar uwe uitstekende verdiensten uw gezag tot de spil gemaakt hebben, waarop in dezen Staat de zaken voornamelijk draaijen, zoo beveelt Zijne Majesteit die zaken al meer en meer aan uwe wijsheid aan, opdat gij in deze Provinciën, welke naast God hare hoogste hoop vestigen op u, die haar in den oorlog tot schild en zwaard verstrekt hebt, ook in vredestijd de toevlucht zijn moogt van allen zonder onderscheid. Te grooter zal de roem zijn, dien gij daarmede inoogst, naarmate het meer wereldkundig is, dat gij u door hen, die thans in den nood verkeren, beleedigd acht. Na zoo vele overwinningen, door u op de vijanden van den Staat behaald, zal dit de schoonste wezen, zoo gij van u zelven verkrijgen kunt, genadig te zijn zelfs tegen hen, die gij u vijandig acht, en velen, die thans reden hebben om van droefheid te weenen, door uwe grootmoedigheid in tranen van blijdschap doet smelten...... Zoo zal dit Volk recht hebben te zeggen, dat God hun in u eenen beschermer verwekt heeft, die hun den zoeten drank der vrijheid heeft weten te doen smaken zonder er een enkelen droppel alsem in te mengen." [1]. 1618–1621.

Hoe de Prins deze woorden aanhoorde, blijkt niet; maar wel, dat zij, die geen genade of, beter gezegd, geen recht voor de Gevangenen verlangden, den indruk der rede trachtten weg te nemen, door te klagen, dat DU MAURIER de gedelegeerde Rechters van onrechtvaardigheid beschuldigd had. Zoo veel ingang vond dit beweren, dat de Gezant het noodig achtte zich tot den Raadsheer CROMHOUT te wenden en hem te verzoeken zijne redevoering aan zijne ambtgenooten ter hunner betere overtuiging mede te deelen [2].

De Staten besloten drie dagen, nadat de *Propositie* gehouden was, haar onbeantwoord te laten zoolang als DU MAURIER niet op antwoord aandrong. Evenwel 's Prinsen advies zou men inwinnen, en dit hield in, dat in het te geven antwoord alweder herhaald moest worden, dat Zijne Majesteit kwalijk was ingelicht omtrent den toestand van zaken en de Regering hier te lande; voorts, dat als men op het verlangen van den Gezant tot het stellen van het antwoord zou zijn overgegaan, het gezonden moest worden aan LANGERAK om het aan den Koning te overhandigen: eerst eenige dagen later moest het aan DU MAURIER ter hand worden gesteld. Dezelfde hatelijke wijze van handelen volgde men, toen besloten werd de rechtvaardiging der Oostindische Compagnie tegen de klachten der Fransche kooplieden mede rechtstreeks aan LANGERAK op te zenden, en ze eerst later aan DU MAURIER over te geven. Op deze wijze wilde men den Gezant

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 1, 4 Mei, 1619. OUVRÉ, *Pièces justif.* VI. p. 346—351.

[2] OUVRÉ, p. 300.

1618—1621.

wegens de berichten, die hij geacht werd naar zijn Hof te zenden, wrok en wantrouwen toonen, en zijne dienst hier te lande overtollig maken [1].

De Rechters vinden bezwaar in het vellen van het vonnis des doods.

Zoo bleek dezelfde invloed bij den Prins alles te blijven vermogen, en mitsdien stond de noodzakelijkheid van OLDENBARNEVELTS dood volkomen vast. Maar de rechters dan? Konden die hem niet vrijspreken? Slechts enkelen onder hen waren van denzelfden geest als AERSSEN, en evenzeer als hij in de noodwendige gevolgen eener eenmaal gepleegde ongerechtigheid verstrikt. Eene bezending uit de Rechters, met BRUININK in hun midden, deed zelfs, zegt men, opening van zaken, en verklaarde, dat de meerderheid niet tot het strijken van het doodvonnis kon verstaan. Bepaaldelijk de Raadsheer JUNIUS pleitte met kracht voor den Advokaat. CARLETON, die steeds met de meestmogelijke lichtvaardigheid met diegenen instemt, welke OLDENBARNEVELTS dood noodzakelijk rekenden, noemt dien Rechter bij deze gelegenheid een rechtvaardig en rechtschapen man, en verhaalt hoe men zich beijverde om hem tot een ander gevoelen te brengen [2]. Hoogst waarschijnlijk is het, dat men de meerderheid der Rechters slechts tot het uitspreken van het vonnis des doods bewoog, door hun voor te spiegelen, dat, al werd dat vonnis geveld, de Prins den grijzaard kwijtschelding van die straf zou schenken [3]. Zoo werd wat het behoud van den Advokaat had moeten wezen, tot het middel om hem te doen omkomen misbruikt. Want genade bewijzen zou de Prins niet. Hij zou het genot niet smaken, den Advokaat en zijne echtgenoot, dankbaar na al het doorgestane leed, en zijne zonen, wier trots alleen door goedertierenheid te breken was, met tranen aan zijne voeten te zien, en in de bewustheid van een edele daad gedaan te hebben, de uitkomst te trotseren. Neen! Hij zou zich tot het laatste toe overtuigd houden, dat hij zich niet vernederen kon noch mocht, en ongevraagd geen vergiffenis had te schenken. En vergiffenis gevraagd worden zou er niet. Wel vergiffenis geven kon OLDENBARNEVELT, en dit had hij reeds gedaan bij dien brief, welken hij kort na zijne inhechtenisneming geschreven had; maar vergiffenis vragen zou erkentenis van schuld en bijgevolg verraad van zijne zaak geweest zijn. Dat hij in zijne staatkunde niet zich zelven bedoeld had, moest thans blijken doordien hij zijn leven veil had voor zijne zaak. En zijne zonen, hun karakter maakte het hun onmogelijk het geringste goede woord tegen de vervolgers huns vaders van zich te verkrijgen. Tot het einde toe was hunne leus: geen genade, maar recht, recht! Nog in de laatste dagen der maand Februarij was hun verzoek om toegang tot hunnen vader, ten einde hem in den nood ter zijner verdediging bij te staan, onbarmhartig afgeslagen [4], en omstreeks het begin der maand Mei, nu het genoeg gebleken was, dat alle smeekschriften bij de Staten-Generaal en de Staten van *Holland* vruchteloos waren, leverden zij, ten einde

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 4, 7, 10 Mei, 1619. [2] CARLETON, III, p. 84.

[3] BRANDT, *Rechtspleg.* bl. 133. [4] *Resol. Stat.-Gen.* 26, 29 Febr. 1619.

niets onbeproefd te laten, achtereenvolgens drie vertoogen bij de Rechters in ter staving van hun recht om in staat gesteld te worden hunnen vader te verdedigen, en ter afwering van de beschuldiging van opstokerij tot oproer en van majesteitsschennis [1]. Zoo de Rechters niet reeds hun eigen gevoel van recht gesmoord hadden, zij zouden door den inhoud dier vertoogen overreed geworden zijn. Thans bleven zij onbeantwoord, en de verontwaardiging der trots en wreed teruggestootenen steeg ten top en verleidde hen tot uitersten. Zij wilden huns vaders vijanden tarten en voor het oog des volks te kennen geven, dat zij veeleer lust en oorzaak hadden om te juichen en te zegepralen, dan om zich te vernederen en rouw te bedrijven, en met wrokkende harten en voorzeker niet zonder de bittere tranen hunner moeder plantten zij met den eersten dag der Meimaand een bontversierden meiboom voor de deur van het slachtoffer. Beter konden zij AERSSENS doel niet in de hand werken. Immers dit hun gedrag ergerde den Prins zoo zeer dat hij nu reden genoeg meende te hebben om zich ongenadig te betoonen, en wat DUIK later verklaard heeft, dat OLDENBARNEVELTS eigen kinderen oorzaak geweest zijn van zijnen dood, is in zooverre waar, dat zonder dat betoon van trots de Prins tot het heldhaftig besluit had kunnen komen om zijn eigen ongelijk te erkennen en het den Advokaat te vergeven, dat hij gelijk had tegen hem [2]. Maar thans zeide men, als het ware, tot de zonen: gij juicht in uws vaders ongeluk, gij wilt zijnen dood; welnu, gij zult uw verlangen hebben. Men doodde den vader, en wierp de schuld op de zoons. Dit was een uiterst wreede scherts, en voorzeker is bij OLDENBARNEVELTS zonen de wrevel over het verwijt, dat zij huns vaders levensbehoud in den weg hadden gestaan, onder de redenen geweest, dat zij den dood gezocht hebben van den man, die huns vaders dood hun op het geweten geschoven had.

1618—1621.

De houding van OLDENBARNEVELTS zonen.

In de laatste dagen van April was het voor elk, die in de geheimen van staat was ingewijd, reeds zeker, dat OLDENBARNEVELT zou moeten sterven [3]; de Rechters waren genoegzaam bewerkt, en de meerderheid sprak het doodvonnis uit. Nooit was de Advokaat op het denkbeeld gekomen, dat zijne rechtszaak zulk een einde zou nemen, totdat hij den uitschrijvingsbrief tot den vast- en biddag had gelezen. De woorden, daar gebezigd, deden hem de geheele diepte meten van den afgrond, voor welken hij stond; maar hij peilde ze kloekmoedig, en, — verhaalde later zijn dienstknecht, — »met groot geduld, godvruchtigheid en stilheid bereidde hij zich tot het uiterste, wel getroost

[1] BRANDT, *Rechtspleg.* bl. 113—129.

[2] Zie BRANDT, *Rechtspleg.* bl. 134 en den brief van den Prins aan zijnen neef in de *Archiv. t. a. pl.* p. 568. Dat de Prins het planten van dien meiboom ophaalt in dien brief, in welken hij OLDENBARNEVELTS terechtstelling mededeelt, bewijst, dat dit feit bij hem voor reden gold dat het doodvonnis, in weerwil van 's Graven raad, geveld en daaraan gevolg gegeven was.

[3] CARLETON, III, p. 60.

1618— 1621. in God en in het getuigenis van zijn geweten [1]." Maar nog gaf hij tevens het vertrouwen niet verloren op de kracht der gronden, die hij voor zijne zaak kon aanvoeren. Hij verzocht dat hij nogmaals door al zijne Rechters gehoord, of hem de gelegenheid verschaft mocht worden om zich op enkele punten schriftelijk nader te verklaren. Noch het een noch het ander werd hem vergund. In plaats van hem te woord te staan, hielden de Rechters zich bezig met de vraag, hoe alle dingen tot zijnen dood gereed te maken. Men liet WALAEUS, als tot loon dat hij zich verreweg den bekwaamsten op de Synode getoond had [2], uit *Dordrecht* te *'s Hage* komen om hem tot zijn lot voor te bereiden. Toch verontschuldigde hij zich van de taak om den Advokaat den dood aan te kondigen: deze last werd diensvolgens aan de beide Fiskalen VAN LEEUWEN en SYLLA opgedragen. OLDENBARNEVELT stond tegen zijn stoel te leunen, toen de eerste het hooge woord zou spreken. Voordat hij daartoe overging, vraagde hem de Fiskaal, of hij niet wilde gaan zitten: voorzeker vreesde hij, dat de oude man van ontsteltenis zou bezwijmen, als hij hoorde, wat hij hem te zeggen had. Hij verkoos te blijven staan en het bericht, dat hij op morgen de sententie des doods tegen hem moest komen hooren uitspreken, vernam hij zonder ontsteltenis. — »De sententie des doods!" zeide hij: »de sententie des doods! Dat had ik niet verwacht. Ik meende, dat men mij nog zou hebben gehoord. Ik had sommige dingen gesteld, die ik meende te veranderen, waar ik door gramschap vervoerd geweest was." Deze woorden teekenen 's grijzaards gemoedstoestand ten volle. Hij betoonde zich boven zich zelven verheven, en dit bleek niet uit hoogdravende woorden of fierheid van houding, maar daaruit, dat hij zich in zulk een oogenblik op de natuurlijkste wijze over zich zelven uitliet. Ik was, zeide hij, nog bedacht op zelfverdediging: misschien ben ik nog niet kalm genoeg geweest bij de uiteenzetting van sommige punten, en nu komt men mij den dood aanzeggen: dat bevreemdt mij. — Voorwaar een zaakwaarnemer had het lot van zijn beschermeling niet kalmer kunnen vernemen! Zoo zeer beschouwde hij zich zelven als een gansch gewoon beklaagde, dat hij daarna ter goeder trouw de diensten begon op te halen, die hij zoo menigeen bewezen had, en die hem, meende hij, den dood toch niet op den hals gehaald konden hebben. Ja, hij liet zich zelfs het woord ontvallen: »dat ik toch maar wist, wáárom ik sterven moet!" Zoo weinig besefte hij toen zijne eigene grootheid: anders had het hem levendig voor den geest gestaan, dat het maar al te duidelijk was, waarom hij sterven moest: dat hij een slachtoffer was van de gruwelijkste zamenspanning, een martelaar voor de edelste zaak. — Hoewel hij bij de bewustheid zijner oprechtheid en onschuld in het vervolg van zijn gesprek het vonnis zijner Rechters onverantwoordelijk voor God moest noemen, was er bij zulk eene stemming geen toorn tegen die Rechters in zijn hart: veeleer zocht hij bij zich zelven eenig ongelijk, of hij soms niet al te stout gesproken had. De macht van het feit,

Den Advokaat wordt de dood aangezegd.

---

[1] BRANDT, *Rechtspleg.* bl. 130. [2] BRANDT, *Hist. d. Reform.* III, bl. 413.

hetwelk zijne beslissingen als recht opdringt, deed zich op den geest van OLDENBARNEVELT gelden, en hij was eenvoudig genoeg om zijnen tegenstanders grondstellingen van staatkunde toe te schrijven: andere maximen, zeide hij, werden thans gevolgd dan in zijnen tijd. Zijn edele geest bedroog zich; want zijne tegenstanders waren niet in staat andere grondstellingen in te voeren: wat er in dit tijdsgewricht tegen de oude staatsregelen strijdigs gedaan werd, was slechts een tijdelijk aangegrepen middel, dat eene gehate richting en benijde personen moest treffen, en dat men wegwierp zoodra het getroffen had. — Na de woordenwisseling met den Fiskaal, die hem den dood had aangekondigd, begrijpende dat hier geene redenen baatten, zeide de Advokaat: »dat men mij dan pen, inkt en papier geve om mijne huisvrouw het laatst vaarwel te zeggen." Terwijl de Fiskaal VAN LEEUWEN zich verwijderd had om hem, zoo de Heren het toestonden, schrijfbehoeften te bezorgen, zeide hij tot den anderen: »SYLLA, SYLLA, zoo uw vader eens opzag, dat gij u tot deze zaak laat gebruiken!" Toen hem het schrijfgereedschap gebracht was, zette hij zich dadelijk aan het stellen van den brief, en wel met zulk eene bedaardheid, dat de Fiskaal daaruit afleidde, dat de inhoud van alles behalve dan van onderdanigheid en schuldbesef zou getuigen. Ten minste meende hij den Advokaat te moeten waarschuwen, dat hij geen oorzaak geven mocht, dat de brief niet besteld werd. Op zijne aanmerking keerde de Advokaat zich om, nam den bril van de oogen en zeide half lagchende: »Wel SYLLA, zult gij mij in mijn laatste uur de wet komen stellen wat ik schrijven moet? Wat zal mij nu nog meer gebeuren!" O! treffende toon van den ouden man, die tot die jongere menschen als tot zijne kinderen spreekt, en, met den wreedsten dood op het schavot voor oogen, vergeten kan, dat hij met zijne moordenaren te doen heeft. — Toen de Fiskalen bleven, terwijl hij schreef, zeide hij hun, eenvoudig genoeg, dat zij wel vertrekken mochten; maar zij moesten wachten, totdat WALAEUS zou gekomen zijn. Deze vond hem nog aan het schrijven, en kondigde zich bij hem aan met de woorden: »Mijn Heer, het is mij leed, dat ik genoodzaakt ben in zulk eene droevige omstandigheid bij u te komen." De Advokaat, hem niet kennende, zeide: »Wat komt gij hier doen?" De Predikant hield deze eenvoudige vraag, zoo weinig overeenkomstig met zijne geestelijke waardigheid, voor een blijk van verstoordheid, en zeide: »Ik kom hier op hoogeren last... het is om mijn Heer te troosten in zijne zwarigheid." OLDENBARNEVELT, die niet zonder God zijn lange leven aan de gewichtigste belangen der menschheid gewijd had; die wist, dat eenige oogenblikken, opzettelijk tot godsdienstige gesprekken afgezonderd, niets te beduiden hadden, en die, schoon geen godgeleerde, in kennis van goddelijke en menschelijke zaken den knapsten man van de geheele Synode verre te boven ging, zeide daarop: »Ik ben een oud man en een christen, en weet hoe ik mij in dezen tijd heb te gedragen en te troosten. Nu heb ik wat anders te doen: ik moet schrijven en mijne huiszaken bestellen;" en toen de predikant verklaarde, hem niet te willen storen, en aanbood zich des noods zoo lang

1618—1621.

Hij schrijft aan zijne betrekkingen.

1618—1621. te willen verwijderen, zeide hij: »doe wat u goed dunkt," en schreef voort. De brief, ten einde gebracht, luidde aldus:

»Zeer lieve beminde huisvrouw, kinderen, schoonzonen en kindskinderen!

Ik groet u allen te zamen zeer vriendelijk. Ik ontvang op deze ure eene zeer bezwaarlijke en droevige tijding, dat ik, oude man, voor al mijne goede en getrouwe diensten, zoo vele jaren lang aan het Vaderland, en, voor zooverre mijne landsbedieningen zulks toelieten, met oprechte toegenegenheid en ontzag aan zijne Prinselijke Excellentie en uit vriendschap aan allerlei menschen bewezen, zonder dat ik weet iemand verongelijkt te hebben, — mij voorbereiden moet om op morgen te sterven. Ik troost mij in God den Heer, die een kenner der harten is, en die alle menschen oordeelen zal. Ik bid u te zamen hetzelfde te willen doen. Ik heb mijne Heren de Staten van Holland oprecht, vroom en getrouw gediend, en den Heren Staten van Utrecht, als hooge Overheid van mijn Vaderland, op hun verzoek oprecht en getrouw geraden om hen te bevrijden van alle oproer der gemeente en van alle bloedstorting, waarmede zij sints lang bedreigd werden. Dezelfde bedoelingen heb ik gehad met mijnen raad aan de Steden van Holland, opdat een iegelijk beschermd en niemand beschadigd zou worden. Leeft met elkanderen in liefde en vrede. Bidt voor mij God den Heer Almachtig, die ons allen in zijne heilige hoede genadiglijk bewaren zal. Uit mijne kamer der droefheid, den 12*den* *Mei, anno* 1619.

Uw zeer lieve man, vader, schoonvader en grootvader,

JOHAN VAN OLDENBARNEVELT [1]."

Zijn onderhoud met WALAEUS.

Na 't afzenden van dezen brief wendde zich de gevangene vriendelijk tot WALAEUS met de vraag wie hij was, en begon met hem te spreken over de Synode en de onbevoegdheid der Rechters, die hem veroordeeld hadden. Had hij niet zonder tranen in de oogen kunnen gewagen van het loon, dat hem nu na drie-en-veertigjarige moeite en zorg te wachten stond, de predikant kon zich evenmin van tranen onthouden, zoodat OLDENBARNEVELT tot hem zeide: »Wordt ook gij, WALAEUS, door mijn ongeluk bewogen?" en van dit oogenblik sloot hij zich als aan een vriend aan hem aan. Wilde hij, zoo als WALAEUS verhaald heeft, van zijne zonden niet hooren spreken, het was niet, gelijk de predikant vermoedde, omdat hij schroomde met het belijden zijner zonden tevens te bekennen, dat hij de straf des doods verdiend had; maar omdat hij de man niet was om te meenen, dat de vergiffenis Gods van een vertoon van boetvaardigheid jegens een geestelijke afhankelijk zijn kon. Op de onderscheidingen, die WALAEUS, naar der godgeleerden manier, tegen het volle geloof overstelde, dat de grijzaard deed blijken, antwoordde hij met eene belijdenis, die den hoogleeraar in de godgeleerdheid voorkwam zuiver Contraremonstrantsch te wezen. Dat moge zij geweest zijn, maar zeker is het,

[1] Zie dezen brief en de overige bijzonderheden in BRANDT, *Rechtspleg.* bl. 136—139.

C. L. van Kesteren sculps.

dat zij christelijk was, en dat was de leer en het leven van zoo velen onder de Remonstranten ook; slechts kon dit niet bevroed worden door dezulken, wier wetenschap niet hooger reikte, dan tot de tegenstellingen van een half inzicht. Na al die gesprekken noodigde de Advokaat den predikant, benevens den Provoost KAREL NIJS, bij zich ten avondmaal. Hij verzocht WALAEUS het gebed te doen, en diende hem spijs en drank toe, alsof hij hem in zijn eigen huis had onthaald. Wel was hij blijkbaar vol van allerlei gedachten, doch, oplettend op zijne gasten, at hij zelfs met smaak: alleen dronk hij geen wijn, om zijn gevoel te beter meester te kunnen blijven. Na het avondeten kwamen er twee soldaten binnen, die in last hadden hem voortdurend gade te slaan, als ware het noodig, dat zij, die het leven van den ouden man verbeurd verklaard hadden, zich verzekerden, dat hij hun niet op de eene of andere wijze ontsnapte. De gevangene ontveinsde niet, dat de tegenwoordigheid dier bewakers hem hinderde. Toen was het, dat hij WALAEUS opdroeg, van zijnentwege den Prins van *Oranje* te gaan spreken, en zijne Excellentie te verzoeken, vooreerst, indien hij, niettegenstaande hij hem steeds, zoo veel zijne bedieningen toegelaten hadden, met oprechte genegenheid gediend had, tegen hem in eenig opzicht misdaan mocht hebben, het hem te willen vergeven; ten tweede, zijnen kinderen, »die met geslachten van de beste des Lands en van den aanvang aan der Hervormde godsdienst toegedaan," verzwagerd waren, gunstig te willen wezen, en hen niet te laten misgelden, wat men meende dat de vader misdaan had. Op het vernemen dezer woorden vraagde WALAEUS, of het niet beter zijn zou, dat hij het eerste verzoek onvoorwaardelijk voorstelde en eenvoudig vergiffenis verzocht voor hetgeen hij misdaan had. Voorts vraagde hij, wat hij onder dat *vergeven* verstond, en of hij hiermede bedoelde, dat de uitvoering van het tegen hem gestreken vonnis mocht afgekeerd worden. — Hoe licht ware eenen man, die minder gewoon was zijne woorden te wegen, of zwak genoeg om ze zich door zijn eigen lust of belang te laten ingeven, hier een min of meer rond uitgesproken: ja ontvallen. Zijn leven hing er van af; de smartelijke dood op het schavot kon er door afgewend worden, en toch — de Advokaat zweeg, en, ten blijke dat hij niet onbewust noch zonder strijd overwon, hij bedacht zich — en antwoordde: neen! WALAEUS vertoefde nog eenigen tijd; want hij moest den Prins laten vragen, of hij hem gehoor kon verleenen: nog kon derhalve de ter dood veroordeelde zijn neen herroepen of minder stellig maken. Hij deed het niet, en liet WALAEUS gaan. De Prins hoorde zijne boodschap aan, en er ongetwijfeld eene voorbode inziende, dat de Advokaat kwijtschelding van straf zou vragen, was zijn hart reeds gebroken, en verleende hij hem, zoo veel hij nu reeds gevoegelijk doen kon. Immers betuigde hij met tranen in de oogen, dat het ongeluk van den Advokaat hem leed was, en hij hem altijd lief had gehad, en op den toon van iemand die zich omtrent grieven uitlaat, welke voortaan eene afgedane zaak zijn, verklaarde hij, wat hem genoopt had zich tegen hem te stellen, namelijk, dat hij een anderen regeringsvorm had

1618—1621.

WALAEUS gaat van OLDENBARNEVELTS wege tot den Prins.

1618—1621.

trachten in te voeren, waartoe hij het krijgsvolk aan zijn gezag had gepoogd te onttrekken, en haalde hij op, wat hij tegen hem gehad had, te weten, dat hij hem van de zucht had verdacht om zich de souvereiniteit aan te matigen, en hem te *Utrecht* in zulk een gevaar gebracht had. Doch hij liet het aan het oordeel van den predikant over, of hij hem dit wilde mededeelen, al of niet: »want," zeide hij, »ik zoek niets anders dan 's mans behoud. Ook heb ik van de Rechters verlangd, dat hetgeen hij tegen mij misdaan heeft, hem niet tot misdaad zou toegerekend worden. En (voegde hij er bij) wat zijne kinderen aangaat, ik zal hun gunstig zijn, zoo lang zij wel doen." Meer kon de Prins niet zeggen, om den bode den mond tot een nader verzoek te openen. Maar dit verzoek kwam niet: integendeel WALAEUS had niets meer te zeggen en wilde henengaan. Nu kon de Prins zich niet bedwingen; hij schroomde niet te verraden, wat hij verwacht en gehoopt had; hij riep den predikant weerom: »Spreekt hij niet van pardon?" zeide hij. Nu moest WALAEUS het *neen* van den ter dood veroordeelde voor den Prins herhalen, en het gevoel, dat hij den edelen man, die hem en het land na zijns grooten vaders marteldood tot een vader geweest was, moest laten sterven, zal den Prins weder als lood op het hart gevallen zijn. — Toen WALAEUS hem 's Prinsen taal tot het laatste woord toe had medegedeeld, en hij daarop eenige welwillende aanmerkingen gemaakt had, zette de Advokaat, zoo getuigen zij, die hem waarnamen, alle persoonlijke bedenkingen en grieven en alle wereldsche zaken, als ijdel in het gezicht van den dood, uit den zin, en hield zich slechts met geestelijke overdenkingen bezig. Zoo hij nog telkens op zijn openbaar leven terug kwam, het was slechts de schuld der drie predikanten: want de Haagsche leeraars LA MOTTE en BEIJER, met de taak belast om hem in deze oogenblikken te troosten, waren mede in de gevangenis gekomen. Zij wilden hem gedurig tot eenige bekentenis brengen, daar het volhouden van zijne onschuld in hun oog de Rechters en ook de Synode te zeer bezwaarde. Alsdan moest hij wel telkens weder de beweegredenen zijner handelingen ophalen, en dit deed hij dan met eene onvergelijkelijke eenvoudigheid, en, zeide hij, had hij soms wat driftig gesproken en zekere staatsstukken wat voortvarend opgesteld, het was, dat oude lieden zich zoo gemakkelijk niet over de zwarigheden, die zij ondervinden, kunnen heenzetten. Hij wilde zeggen: oude lieden, als ik, zien in het leven slechts ernst en plicht, en geen lichtzinnigheid komt hun, zoo zij onredelijken tegenstand ondervinden, te stade. Doch eenige verkeerdheid in de maatregelen, die hij verordend had, zelven erkende hij niet. Maar al ging de Regering, naar zijn oordeel, nu men hem verwierp, een verkeerden weg op, aan de toekomst van het Land wanhoopte hij niet: integendeel zijn sterven, vertrouwde hij, zou de oogen openen: »na mijnen dood," zeide hij, »zullen zij eerst weten wat regeren is." En nog zorgde hij voor zijne vrienden, en achtte hij voor hen de gelegenheid om het Land te dienen niet verloren. »Zal mijn GROTIUS ook sterven," sprak hij, »en ook HOGERBEETS? Het zou mij van hen jamme-

OLDENBARNEVELTS onderhoud met de andere predikanten.

ren: zij zijn nog jong en zouden den Landen nog groote dienst kunnen doen. Voor mij, ik ben oud en afgesloofd, en kan niet meer. Ik heb schier meer gedaan dan ik kon, en voor 's Lands zaken mijne eigene niet kunnen waarnemen. Gaarne had ik nog eenige rust genomen, en ik had mijn huis te *Loosduinen* daartoe laten opmaken, om daar te gaan wonen en eenige order te stellen op mijne bijzondere belangen. Verscheidene malen heb ik de Staten om mijn afscheid verzocht; doch het heeft mij niet mogen gebeuren. Het schijnt dat God mij dit heeft opgeleid." Is er meer verloochening van zich zelven en aandoenlijker blik op eigen bestel bij gelatener overgave aan Gods bestel mogelijk? Toch zeide hij zulke dingen zonder overmatige ontroering, en hield hij nog kracht en adem over om de Predikanten, argeloozer dan zij verdienden, te vermanen, dat zij »den Remonstranten niet hard zouden vallen, maar met alle zachtmoedigheid tegen hen handelen, opdat na zijnen dood de rust van 't Land te beter mocht worden getroffen en alle zwarigheden in de Kerken terneder geleid." Dus kon het naar zijne voorstelling, in weerwil van zijne nederlaag, het Land nog welgaan, en het doel, waarvoor hij te vergeefs zoo veel had opgeofferd, nog bereikt worden. Zulks mogelijk te achten, was de triomf der zelfverloochening en des geloofs aan zijn volk en aan God! 1618—1621.

Zijn laatste nacht.

Na zulk druk spreken in den laatsten avond zijns levens had de oude man rust noodig. Hij verzocht een der predikanten het avondgebed te doen, en toen LA MOTTE dit gedaan had, zeide hij, dat zij ook zouden gaan slapen en 's morgens met den dageraad terugkomen. WALAEUS antwoordde, dat zij in last hadden, den geheelen nacht bij hem te blijven. »Dat is onnoodig," zeide hij, en zij gingen naar een belendend vertrek. Naar bed gaande, trok hij zijn zegelring van den vinger en zeide tot zijnen dienaar, JAN FRANKEN, »geef dat aan mijn oudsten zoon." Toen hij te bed liggende herhaaldelijk met zijnen trouwen knecht wilde gaan spreken, werd het hem door de soldaten belet. Dit was een harde dwang bij de levendige opgewektheid van zijnen geest op dit oogenblik: want slapen kon hij niet. Daar hij alzoo van zijnen dienaar vorderde, dat hij hem wat uit den *Ziekentroost* zou voorlezen, zorgden de wachters, dat er een van de predikanten kwam om dit te doen. Het was BEIJER. Toen deze het lezen met vele vermaningen uit de Heilige Schrift afwisselde, antwoordde hij zoo, dat de godsdienstleeraar wel een half uur zat zonder een woord in te brengen. Het trok de aandacht der soldaten, die zeiden: »Al waren er tien predikanten, hij zou het hun wel te raden geven." Later nogmaals te vergeefs beproefd hebbende, of hij den slaap kon vatten, liet hij zich zijn Fransch Psalmboek geven. — Zoo liep de korte Meinacht ten einde, en BEIJER werd door WALAEUS en LA MOTTE vervangen, die hij zeer vriendelijk bejegende. Toen zij hem vraagden, of hij wel gerust had, en wel besloten was, JEZUS CHRISTUS in het eeuwige leven te verwachten, antwoordde hij: »ik had wel gehoopt wat te rusten, maar daar kon geen rust in mijn oogen komen; doch ik hoop haast de eeuwige rust." En op de vraag, of er niets was, dat hem kwelde, zeide hij: »ik ben

1618—1621.

zeer wel gerust en bereid om te sterven;" en daarop al weder dat voor zijne vijanden zoo beschamende: »maar ik kan niet begrijpen, waarom ik sterven moet," alsof zij hem niet zonder oorzaak doodden. »Ik wensch," voegde hij er bij, »ik wensch van harte, dat door mijn dood en bloed alle tweedracht en oneenigheid, die in het Land zijn, mochten ophouden!" Dus was hij gewillig, wat hij was: een slachtoffer voor het welzijn van zijn Vaderland. Toen de predikanten, wier troostredenen hij goedwillig en niet ongeroerd had aangehoord, bij de Rechters waren ontboden, om verslag te doen in welken staat de ter dood veroordeelde verkeerde, liet hij zijnen dienaar zijn hemd van voren open snijden, hetgeen hij zonder eenige ontsteltenis aanzag, en zeide voorts tot hem: »JAN, zult gij tot het laatste toe bij mij blijven?" Dit was de eenige vleeschelijke steun, dien hij verlangde. En, toen de dienaar zich daartoe bereid betuigd had, mits het hem werd toegelaten: »Help mij bedenken, als de predikanten komen, dat ik het de Heren laat vragen." Toen sprak hij, als ware het zijn uiterste wil: »Zeg aan mijn huisvrouw en kinderen, dat zij elkander in liefde en eenigheid vertroosten; dat ik door Gods genade wel gerust ben, en hoop, dat zij dit desgelijks zullen wezen; dat mijn kinderen jegens mijne huisvrouw minnelijk en vriendelijk willen zijn, den kleinen tijd, dien zij nog te leven heeft; dat zij u voor aanbevolen houden; dat zijne Excellentie mij beloofd heeft, mijne zonen en kinderen gunstig te willen wezen, zoo lang zij wel doen, hetgeen ik hun uitdrukkelijk en ten stelligste aanbeveel, en dat mijne kinderen en kindskinderen elkander kussen voor de laatste maal in mijnen naam." En toen zijn dienaar hem zijn dankbaarheid meende aan den dag te leggen door hem te beloven, dat hij zijner altijd in zijne gebeden gedachtig zou zijn: »Neen JAN, dat is op zijn Paapsch: dat is uit, als men dood is. Wilt gij wat goeds doen, doe het nu. Nu is het tijd om te bidden: na den dood bidt men niet." Daarop liet hij zich aankleeden, en toonde zich daarbij op alles bedacht, wat hij op het schavot behoeven of niet behoeven zou. De predikanten, weder binnen gekomen, vraagden, of hij nog wat had kunnen slapen. »Neen," zeide hij, »maar ik heb wat in mijn Fransch Psalmboek gelezen: daar staan schoone dingen in, die de Fransche Kerken gemeenlijk in zwarigheden gebruiken, en die zeer troostelijk zijn." Dus had hij voor het laatst nog met meer medegevoel voor de verdrukte Fransche Hugenoten, dan voor zich zelven, gelezen, ja, toen WALAEUS op zijn verzoek het morgengebed, dat hij geknield aanhoorde, gedaan had, en hij zich verzekerd had, dat een der geestelijken ook »daarbuiten" een gebed zou doen, was zijn geest zelfs bezig met de andere uitlandsche Gereformeerden, bepaaldelijk in *Vlaanderen:* want hij vraagde, of hunne Kerken aldaar in rust waren en ook toenamen. Toch vergat hij voor de verre vrienden zijne naastbestaanden niet, maar verzocht LA MOTTE, dat hij zijne huisvrouw somtijds zou bezoeken en troosten. De predikant ontweek een toestemmend antwoord. Wij willen hopen, dat hij dit deed, omdat hij vreesde dat hij aan de weduwe, zoo hij dien last op zich had genomen, van

Zijn onderhoud met zijnen dienaar.

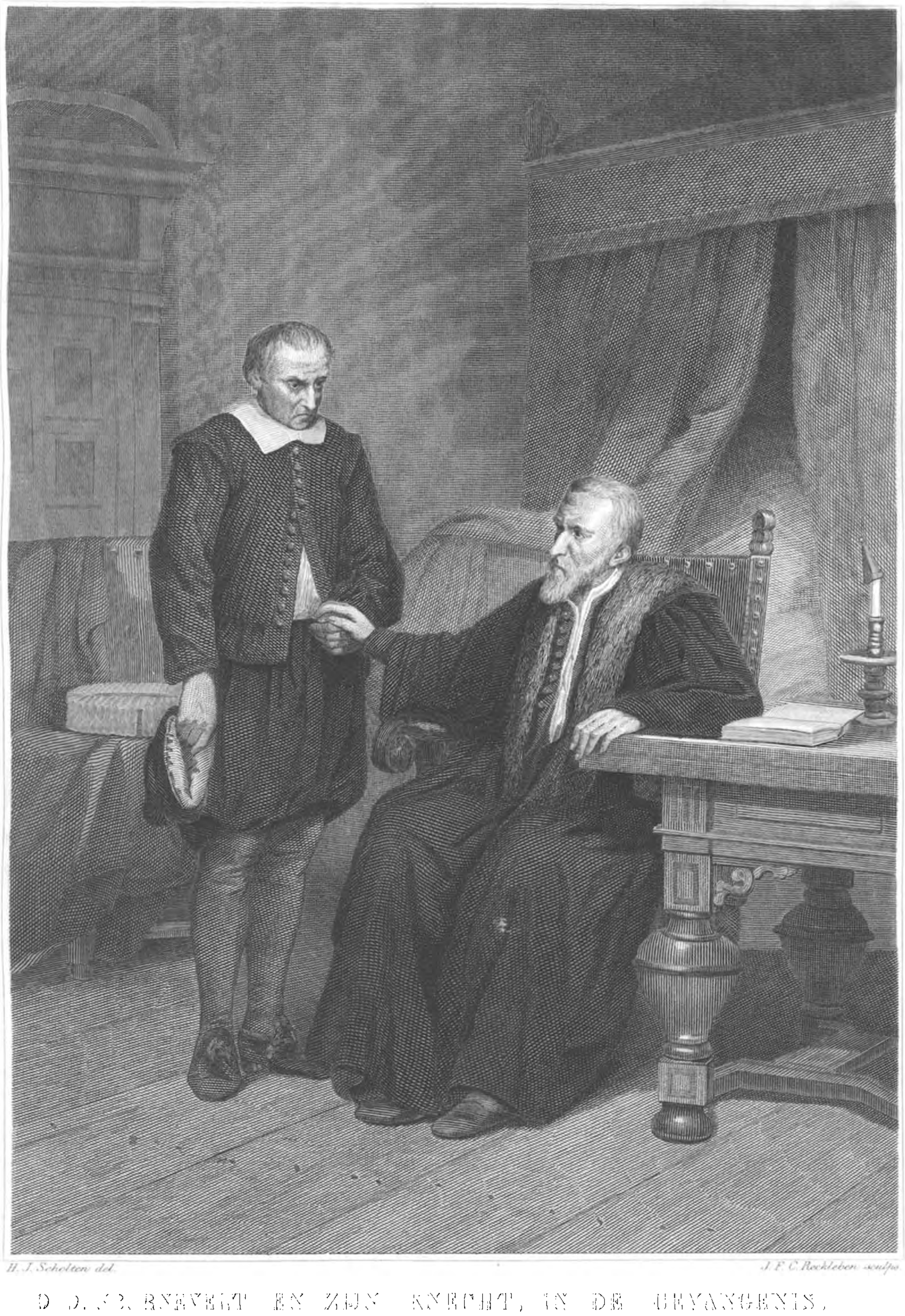

H. J. Scholten del. — *J. F. C. Reckleben sculps.*

OLDENBARNEVELT EN ZIJN KNECHT, IN DE GEVANGENIS.

haren afgestorvene meer goeds zou gezegd hebben, dan in zijn eigen belang raadzaam was [1]. 1618—1621.

De brief, den vorigen avond na het vernemen van zijn doodvonnis door den veroordeelde geschreven, was dadelijk aan zijne betrekkingen bezorgd. CARLETON, wiens berichten getuigen, dat de waarheid hem door den mond van den een of anderen vijand van OLDENBARNEVELT was overgebracht, zegt, dat die brief, als de hand aan den wand in de feestzaal van BELSAZAR, zijne betrekkingen kwam verrasschen, terwijl zij te zamen bij een zijner zonen ten avondmaal waren, en dat men zelfs toen de grootspraak en het stout vertrouwen niet opgaf, de rechters lafhartigen en ellendelingen noemende en zeggende, dat zij hun vonnis niet zouden durven uitvoeren [2]. De Nederlandsche schrijver BRANDT verhaalt het anders. »De afscheidsbrief veroorzaakte in het huis eene droefenis, die onuitsprekelijk is. De tranen en de klachten, die daar uitgestort werden, zijn met geen pen te beschrijven. De rouw en het hartewee, dat hen beving en trof, bracht hen in zulk eene verlegenheid, dat zij, ten einde van allen raad, niets anders wisten te doen, dan in allerijl een verzoekschrift van eenige weinige regels te schrijven," waarbij zij ootmoedig verzochten, den ter dood veroordeelde nog eens voor het laatste te mogen zien en spreken. Des maandags morgens te vier uren kwamen OLDENBARNEVELTS zonen te zamen dit verzoekschrift aan een der Rechters overhandigen. Het noopte de Rechters den Advokaat te laten vragen, »of hij geen lust had zijne huisvrouw en kinderen en kindskinderen te spreken," doch zij gaven hem niet te kennen, dat zijne betrekkingen verzocht hadden hem nog eens te zien. Hij dan was zoo wijs en standvastig van te antwoorden: »dat dunkt mij ongeraden: de tijd nadert: het zou voor mij en hen een nieuwe ontsteltenis zijn." De Rechters lieten zijne betrekkingen weten, dat hij verklaard had, hun bezoek niet goed te vinden [3].

Hij weigert zijne betrekkingen nog te zien.

Na de ontvangst van OLDENBARNEVELTS brief door de zijnen, kon zijn aanstaande dood aan de Prinses van *Oranje* niet lang verborgen blijven. Diep bedroefd op het vernemen der tijding, wilde zij beproeven, wat hare voorbede nog zou vermogen. Zij trachtte des morgens te vier uren gehoor bij haren stiefzoon te bekomen, die haar eerst liet antwoorden, dat hij sliep, en straks daarna, dat alle voorbede vruchteloos zou zijn. DU MAURIER, die in last had om zelfs nadat OLDENBARNEVELT veroordeeld zou zijn, zijne pogingen om hem te behouden niet op te geven, was bij de Staten-Generaal niet gelukkiger, dan de Prinses bij Prins MAURITS. Te vijf uren verzocht hij bij die Vergadering gehoor en kreeg een weigerend antwoord. Toch wilde hij zijne stem niet laten versmoren en schreef hun een brief, waarin het volgende voorkwam: »Zoo er iets aan de verzekerdheid van dezen Staat ontbreekt, zal zulks niet verholpen worden door de

Laatste pogingen van de Prinses van *Oranje* en DU MAURIER.

[1] BRANDT, *Rechtspleg.* 140—156. CARLETON, III, *p.* 72—75.

[2] CARLETON, III, p. 78. [3] *Rechtspleg.* bl. 156, 157.

1618— 1621. weinige droppelen bloeds, nog overgebleven in de aderen van eenen grijzaard, die in den gewonen loop der natuur en zonder het toedoen van eenig geweld niet missen kan haar weldra den tol te betalen. — De raad van zijne Majesteit strekt alsnog om het leven te sparen van den oudsten ambtenaar van den Staat, en dien raad op te volgen is veel wenschelijker nog voor deze Republiek, dan voor den veroordeelde zelven. Immers, wordt het vonnis voltrokken, dan is hij in één oogenblik voor goed uit alle ellende; maar de bezwaren, die uw Vaderland uit zijnen dood kunnen voortkomen, dreigen van langen nasleep te wezen. Want behalve dat men het zeer vreemd zal vinden, dat gij geen barmhartigheid gehad hebt met hem, die zijn leven heeft besteed in uwe dienst, zoo zal ik u zeggen met de vrijmoedigheid, die den dienaar van een groot Koning betaamt, dat, zoo gij deze strenge terechtstelling voltrekt, gij weder een zwaar gewicht van benaauwdheid laden zult op zoo vele Overheidspersonen, als er in deze Provincie zijn afgezet: want hoe men hun ook deze bittere medicijn zal willen verzoeten, zij zullen zich ongetwijfeld op nieuw aangerand achten in dezen man, wiens staatkunde niet alleen de hunne geweest is, maar wiens val zij gedeeld hebben.” — Duidelijker kon de Gezant niet doen gevoelen, dat men of OLDENBARNEVELT moest sparen, of zoo zijn dood door het recht gevorderd werd, al de voorstanders der gevallen staatspartij om het leven moest brengen met hem. — De brief besloot met het verzoek uit ’s Konings naam, dat men de doodstraf veranderen mocht in eene ballingschap hetzij op een zijner landgoederen, hetzij buiten het grondgebied der Vereenigde Provinciën, »en thans,” dus eindigde hij, »schiet mij niets meer over te doen, dan God te bidden, dat Hij u in deze zaak beziele met een geest van zachtheid, om de eenige bede, die zijne Majesteit u ooit gedaan heeft, niet af te slaan.”

Zoo waren OLDENBARNEVELTS vrienden in den vroegen morgen in de weer om nog het uiterste te beproeven. Te vergeefs. De Staten lieten den Gezant door eene bezending van drie hunner medeleden antwoorden, dat zij aan de Rechters volmacht hadden gegeven. — »Toch blijft u het soevereiniteitsrecht,” antwoordde DU MAURIER, »en gij hebt het in uwe macht het vonnis te verzachten.” Hierop volgde de uitvlucht, dat de Staten niet voltallig waren. »Dan kunt gij,” zeide hij, »de uitvoering van het vonnis schorsen.” De Gedeputeerden verlieten hem met de belofte, dat zij hunnen medeleden van het gesprokene verslag zouden doen [1]. Zulks is echter niet geschied: ten minste blijkt uit het Register der Resolutiën niet, dat er in de vergadering der Staten-Generaal van den 13den Mei iets is verhandeld.

Te zeven uren vervulde de ter dood veroordeelde, met vergunning der Rechters, eene belofte, aan zijnen dienaar gedaan, met het schrijven van een brief aan zijne vrouw en kinderen, die behalve de herhaling van de raadgevingen, welke hij FRANKEN mon-

---

[1] OUVRÉ, p. 301. BRANDT, *t. a. pl.* bl. 158—160.

deling verzocht had hun over te brengen, eene uitdrukkelijke aanbeveling behelsde van dezen zijnen laatsten bijstand in den nood. 1618—1621.

Intusschen was 's morgens te drie uren het garnizoen met trommelslag in de wapenen geroepen. Het werd in slagorde geplaatst zoo op het Buiten- als op het Binnenhof, waar na zeven uren zoo veel volks werd binnengelaten, als het bevatten kon, en alwaar uit ruwe oude planken een schavot was opgeslagen over de trap der groote zaal, in dier voege, dat de vensters tot doorgang dienden om er gelijkvloers op te komen. Daar stortte men een hoop oud graauw zand neder. Maar men had vergeten een doodkist te bezorgen. Dus werd er een gemeene kist gehaald van het gewone schavot op de Plaats, welke bestemd was geweest voor een Franschman, die een manslag had begaan, maar van den Prins vergiffenis had bekomen. Op die doodkist zag men twee soldaten zitten, spelende (zegt men) wie de ziel van OLDENBARNEVELT zou hebben, God of de duivel. Even vóór acht uren kwam WALAEUS den Advokaat waarschuwen, dat het tijd begon te worden. Dadelijk was hij bereid om te gaan, en nadat een der predikanten nog eerst een gebed gedaan had, nam WALAEUS, die hem niet op het schavot zou volgen, afscheid van hem, en zeide hij de beide andere predikanten, den Provoost, zijnen knecht en de twee soldaten, die bij hem gewaakt hadden, vaarwel met het geven van de hand. Zoo ging hij tot voor de kamer der Rechters. Maar de Heren waren nog niet gereed, en de veroordeelde moest weder voor een half uur naar zijne kamer terug, waar hij den pijnlijken tijd doorbracht met in zijn Fransch Psalmboek te lezen. Toen men hem eindelijk voor goed kwam roepen, en hij de kamer verliet, had hij nog een vriendelijk woord voor den Provoost: »Heer geweldige, zeide hij, ik ben u altijd een goed vriend geweest." Welk woord de man met meêwarigheid beantwoordde. Nu werd hij beneden op de Rolle van 't Hof gebracht, waar de vier en twintig Rechters gezeten waren met de drie Fiskalen en den Secretaris POTS. Voorts stonden er eenige leden der Staten-Generaal als toeschouwers in de zaal. De Secretaris las de sententie voor. Dit stuk is voor dengenen, die de ware beteekenis en toedracht der daarin opgehaalde feiten kent, eene aaneenschakeling van valsche soms lasterlijke beweringen, van nietige aanmerkingen en van aantijgingen op grond van openbare door nooddwang gevorderde handelingen, bij welke hij, al waren zij strafbaar geweest, de wettige Regering van twee Provinciën tot medeplichtige zou gehad hebben [1]. Men dichtte hem daarin

Toebereidselen tot de terechtstelling.

De sententie hem voorgelezen.

[1] Een en andermaal gewaagt de sententie van OLDENBARNEVELTS *complicen.* Des noods zou men daardoor de andere gevangenen of enkele voortvluchtigen kunnen verstaan, maar, waar het gebeurde te *Utrecht* vóór het afdanken der Waardgelders wordt opgehaald, wordt gesproken van HOGERBEETS, GROTIUS en *eenige anderen.* Was dat feit zoo misdadig, en volgens CARLETONS mededeeling (III, p. 84) had het de schaal tot het uitspreken van het vonnis des doods, zelfs bij eenen JUNIUS, doen overslaan, dan hadden die andere, en bepaaldelijk burgemeester TORENVLIET van *Leiden,* mede terecht behooren te staan.

1618— 1621. op een paar plaatsen een aanslag toe tegen de veiligheid van het Land en het opzet om de Kerk en de Staatsregeling in verwarring te brengen; maar men had den moed niet van zamenspanning met den buitenlandschen vijand te gewagen [1]. En op zulke overwegingen, dit was het besluit, veroordeelen de Heren Rechters den gevangene »om gebracht te worden op het Binnenhof ter plaatse daartoe bereid, en aldaar geëxecuteerd te worden met den zwaarde, dat er de dood na volgt. En verklaren alle zijne goederen verbeurd."

Geen wonder, dat men onder het lezen van dit lange stuk den Advokaat zich op zijn stoel had zien keren en wenden, en somtijds oprijzen als om iets te gaan zeggen. Hij voelde zich gedurig genoopt verklaring te vorderen, of zich over misduiding te beklagen, of eene volstrekte ontkenning tegen hetgeen hij hoorde beweren over te stellen. Doch de Secretaris las voort, totdat hij aan het gruwelijk besluit van al die drogredenen en onrechtvaardige beoordeelingen gekomen was. Toen besloot de Advokaat al wat hij had willen zeggen in deze woorden: »De Rechters zetten veel in mijne sen-

---

[1] Had men van zamenspanning met het Buitenland gewaagd, spoedig had men kunnen verwachten, door de een of andere Buitenlandsche Mogenheid tot rekenschap geroepen en voor het oog van *Europa* beschaamd te worden. Daarom liet men dien laster aan onderhandsche mededeelingen over, en gaf te verstaan, dat er nog misdaden ten laste van OLDENBARNEVELT waren, die niet in de sententie stonden. In de aanteekening ten dage van den 13^{den} Mei in het Register der *Resol. van Holland*, staat, dat de Advokaat is onthoofd »om redenen in zijne sententie uitgedrukt *en andere*." En CARLETON schrijft (III, p. 83) tien dagen na OLDENBARNEVELTS dood, dat de brief, dien de Staten-Generaal aan de Provinciën schreven, iets meer dan de sententie bevatte. »Het bewijs," voegt hij daarbij, »van de verstandhouding van BARNEVELT met den vijand, is, naar ik verneem, een zeker pakket met brieven en andere papieren in cijferschrift, waaruit *schijnt* te blijken, dat hij *vóór het Bestand* eene geheime onderhandeling had met een aanzienlijk koopman, die in het vijandelijke Land woonde, en wiens weduwe na den dood van haren man die brieven en geschriften voor den dag gebracht heeft. Zij behelzen de gansche reeks der plannen en maatregelen ten behoeve van het Bestand, en verscheidene dingen, die aanleiding geven om *te gissen*, dat BARNEVELT met de veranderingen, die hij sedert het Bestand in de regering ingevoerd had, reeds toen het voornemen had de Provinciën onder het juk van *Spanje* terug te brengen." Stelliger bewijs kan men niet verlangen van de ongerijmdheid van den laster, die den Advokaat als schuldig aan landverraad wilde doen voorkomen. — In de sententie wordt gezegd, dat de Advokaat, »zonder voorweten van iemand van de Provinciën, zekere notable aangeboden alliantie, waaraan de Republiek ten hoogsten was gelegen, had afgeslagen." Hiermede kan, gelijk het mij voorkomt, niets anders bedoeld zijn dan eene alliantie met de Fransche Prinsen tegen het Bewind van de Regentes. Zoo zou er toch eenige zinspeling in de sententie voorkomen op de betrekking tusschen den Advokaat en den afgedankten Gezant te *Parijs*, AERSSEN, van wiens grieven voor het overige in de sententie geen gewag wordt gemaakt, zeker om niet te verraden dat die veete niet weinig had toegebracht om de zaak zoo ver te brengen.

tentie, dat zij uit mijne bekentenis niet zullen trekken. Dat men die daarbij voege." De vergelijking, meende hij, tusschen hetgeen hij bekend had en hetgeen hem hier te laste gelegd werd, was voldoende om de onrechtmatigheid van het vonnis te bewijzen. Dat hij ter dezer zake niet meer woorden gebruikte, getuigt van eene verbazende zelfbeheersching. Voorts zeide hij: »Ik dacht, dat zich de Heren Staten-Generaal vergenoegd zouden hebben met mijn lijf en bloed, en dat zij het goed, dat er is, mijne huisvrouw en kinderen zouden hebben laten behouden." Het was niet mogelijk zijnen dood duidelijker eene voldoening te noemen, niet voor de Justitie, maar voor de Staten-Generaal, en te kennen te geven, dat de Rechters zich als werktuigen hadden laten gebruiken om hun die voldoening te verschaffen. En eindelijk in het volle gevoel, dat, — terwijl al wat hij gehoord had, slechts van vergrijpen en misdaden en van zijnen haat tegen het welzijn van zijn Land gewaagde, — als de stem der waarheid en des rechts hier had kunnen klinken, zijne liefde en opoffering voor de Republiek geroemd, en al wat hij goeds en groots tot het behoud der Provinciën en ter verzekering van haren bloei en haar aanzien verricht had, niet verzwegen zou zijn, — in één woord, dat hij dank verdiend had en geene straf, riep hij uit: »Is dit het loon voor drie en veertig jaren dienst, die ik den Lande gedaan heb?" Dit was OLDENBARNEVELTS vonnis over zijne Rechters, en het is niet te verbergen, wie der beide partijen de rechtvaardig gevonnisde was, hij of zij! 1618—1621.

Reeds hadden de Rechters genoeg gehoord. Ook stond, nadat hij dit gesproken had, een hunner op, het was de Heer VOOGT, en zeide: »Uw sententie is gelezen," en met de hand wijzende, voegde hij daar bij: »Voort, voort!" Er behoorde een zeker soort van moed toe om OLDENBARNEVELT, dien men dagelijks op het tooneel van zijne grootheid gezien had, dus de deur te wijzen, die hem op het schavot zou brengen. — En OLDENBARNEVELT ging. Hij wist, dat niet een nietig mensch hem verwees, maar dat hij thans moest toonen te kunnen sterven. Tegen dat hij het schavot naderde, gaf zijn bediende hem den arm, en bij den aanblik van den slechten toestel van zijn geweldigen dood, zeide hij nogmaals, thans meer op een toon van bittere scherts: »Dit is een schoone belooning voor mijn drie-en-veertigjarige trouwe dienst, aan de Landen gedaan!" Inderdaad, hier had een wonder plaats, of mag het geen wonder heeten, dat eene natie zich zoo ver laat vervoeren, dat zij den man, die alles voor haar heeft veil gehad, en haar eer en schatten heeft doen verwerven, na hem zijn goed ontnomen te hebben, het schavot tot loon verleent. Dat wonder te zien, en niet aan de eeuwigheid te gelooven, is het werk van een redeloos dier en niet van een mensch. — Een der predikanten, die hem naar het schavot verzelden, het was LA MOTTE, sprak, toen hij hem die woorden hoorde zeggen: »Mijn Heer, het is nu geen tijd om daarvan te spreken; maar bereid u tot God!" Zou hij waarlijk in ernst gemeend hebben, dat er voor hem nog een bijzondere voorbereiding tot de eeuwigheid noodig was? — OLDENBARNEVELT zweeg. Op zijn stokje

Zijne houding op het schavot.

1618—1621.

steunend en, thans niet meer geleund op den arm van zijn knecht, het schavot betredend, sloeg hij de oogen ten hemel, en zeide: »o God, wat komt er van den mensch!" Hij dacht niet meer aan zich zelven: hij dacht slechts aan het gemeene lot der menschelijkheid, in een ongeval als het zijne geopenbaard. Dat was een roerende gedachte! En dan dat volk te zien in dichte rijen om zijn schavot geschaard, en die Nederlandsche soldaten, door de veerkracht, die hij in de Republiek wekte, in staat gesteld om in zoo menigen strijd tegen de Spanjaarden aangevoerd te worden. — De aanblik van eene schare, door eenig voorwerp van openbaar vertoon bijeengebracht, heeft altijd iets dat een soort van medelijden opwekt bij den man, die voor de schare, maar niet met haar voelt. En voor welk een schouwspel was zij hier bijeen! Geen wonder dat OLDENBARNEVELTS gansche houding van ontroering getuigde: hij zeeg met zijne armen op de leuning van het schavot, en zeide tot zijnen dienaar: »Is er geen stoel of kussen — om te knielen." Tegenover de grootheid Gods, in dit éénig oogenblik aan zijnen geest geopenbaard, kon hij niet in staande houding blijven. Voordat er een stoel of kussen kwam, knielde hij reeds neder op de bloote planken. Nu kon LA MOTTE toetreden en de gelegenheid waarnemen om op zijne wijze te bidden, omtrent een vierendeel uurs lang, terwijl OLDENBARNEVELT onder het geknield liggen door zijn dienaar werd opgehouden. Toen de stem van den Predikant ophield, rees hij op: de ontroering was voorbij, en »Mannen" zeide hij tot de schare, »gelooft niet, dat ik een landverrader ben: ik heb oprecht en vroom gehandeld, als een goed patriot, en die zal ik sterven!" — Door *goed patriot* verstond hij dengenen, die door geen zelfzucht of sectegeest in de behartiging van de belangen des Vaderlands op een dwaalspoor wordt geleid. Zoodanig eenen, zeide hij, heb ik mij betoond, en als zoodanig zal ik sterven. — Nu was zijn laatste afscheid van zijn Land en Volk genomen, en het oogenblik daar. Hij liet zich door zijn knecht van zijne bovenkleederen ontdoen, en op den beul wijzende, zeide hij: »dat die niet aan mij kome!" O kinderlijke kieschheid van den ouden man, die zich nimmer met zulk slag van menschen, zelfs niet in de gedachte, gemeenzaam had gemaakt! Daarna eischte hij de donkerkleurige fluweelen muts, die hij zijnen knecht tot dat einde had laten medenemen, en trok ze zich met trillende vingeren over de oogen, zeggende: »Heer, wees mij, uwen armen zondaar, genadig." Naar het zand gaande, zag hij op nieuw ten hemel met de woorden: »JEZUS CHRISTUS zal mijn leidsman zijn. Heer, ontferm u mijner! Heer God, hemelsche Vader, ontvang mijnen geest!" Toen hij nu wilde nederknielen, was alles nog niet naar behooren. Hij moest zich naar een anderen kant richten, opdat de zon den beul niet in de oogen zou schijnen. Alstoen den slag wachtende, zeide hij, »Maak het kort! Maak het kort!" en ten onloochenbaren bewijze, dat hij met eene fiere houding en met moedig biddend opgeheven handen den dood ontvangen had, hieuw de beul hem met het hoofd enkele vingertoppen af. Zijn bloed werd door de naaste omstanders met hunne neusdoeken opgenomen, of met het zand

Zijn dood en begrafenis.

n stukken hout, van de planken en de leuning afgesneden, medegedragen. Het gchaam en het hoofd werden in de gemelde doodkist gelegd en in de hofkapel gebracht. Het verzoek der weduwe en der kinderen, die zijn overschot begeerden om et binnen zijne Heerlijkheid *Berkel* met eenige plechtigheid ter aarde te bestellen, verd afgeslagen. Men duchtte den toeloop van volk, dien het luiden van de klokken n de lijkstatie te weegbrengen mocht. Evenwel stond men de nagelaten vrouw toe :en voegzamer kist te laten maken en eenige getuigen bij de begrafenis tegenwoordig e doen zijn, die nog denzelfden nacht in de hofkerk plaats had [1].

1618—
1621.

---

[1] BRANDT, *Rechtspleg.* bl. 161—178, 180, 181, 183, 184. CARLETON, III, *p.* 75—77. Deze aatste vermeldt, als niet bij het eerste bericht, maar later door hem vernomen, dat toen het gebed van LA MOTTE uit was, OLDENBARNEVELTS knecht hem in het oor fluisterde: »Er komt geen genade. Laten wij ons haasten!" In het Leven van WALAEUS worden de woorden: »Jan, komt er niemand?" den Advokaat in den mond gelegd. Daaruit zou moeten blijken, dat hij toen nog hoop op genade had, gelijk hij dan ook tot het laatste toe niet geloofd zou hebben, dat de doodstraf zou voltrokken worden. Zoo zou dan zijn geheele houding op het schavot een tooneelvertooning geweest zijn; zijn hart zou niet geweest zijn bij hetgeen hij zeide; hij zou eigenlijk met niets anders bezig zijn geweest dan met het afwachten van den bode, die het bericht van genade zou komen brengen! — Neen! OLDENBARNEVELT had wel reden gehad om te verwachten, dat men hem niet ter dood zou veroordeelen; maar, nu men het zoo ver had gebracht, te vermoeden, dat men dat vonnis niet zou uitvoeren, zou de uiterste dwaasheid geweest zijn, en hem zulk eene dwaasheid toe te dichten, kon alleen opkomen in den geest van menschen, die er belang bij hadden zich zijn schoonen dood te ontveinzen. Misschien is zijn vraag of er geen kussen was om neder te knielen, opzettelijk misverstaan, alsof hij gevraagd zou hebben, of er niemand kwam. Ook meldt CARLETON, dat hij zich in het uiterst oogenblik de muts met zulk een driftige woede over de oogen trok, dat hij zich met de nagels in het gezicht kwetste, en dat de toeschouwers dit zijn beven en zijne bleekheid meer aan verontwaardiging en woede, dan aan vrees en zwakheid toeschreven. Wederom eene beschouwing, uit dezelfde bron geweld. Woede legt geene nederige en geloovige gebeden, maar batelijke en onwijze woorden op de lippen. BAUDAERT geeft er ons een bewijs van. Hij schrijft (Memor. XI, 61.), met betrekking tot de omstandigheid, dat de beul den terechtgestelde tegelijk met het hoofd eenige vingertoppen afhieuw: »Velen hebben geoordeeld, dat dit door een rechtvaardig oordeel Gods was geschied, als aanwijzende en straffende BARNEVELTS meineedigheid, die den eed was te buitengegaan, dien hij met uitgestrekte vingeren den Landen had gedaan, maar niet gehouden." — In het *Register der Resol. van Holl.* staat op den 13[den] Mei 1619 het bericht der terechtstelling aangeteekend met het opschrift: »*Onthoud de memorie!*" d. i. bewaar de gedachtenis. Dit bericht eindigt met de woorden: »een man van grooten bedrijve, besogne (d. i. vruchtbare werkzaamheid), memorie (d. i. verstand) en directie (d. i. beleid), ja singulier in alles. Die staat zie toe dat hij niet valle, en zij God zijne ziele genadig, Amen!" Verhevener is een gebed van den stervende voor de achterblijvende moordenaren, dan van de achterblijvende voor den gestorvene, wiens plaats men heeft ingenomen of gereed is in te nemen. — Voor hem na

1618—1621.

Bejegening der andere Gevangenen.

Toen OLDENBARNEVELT door dien roemvollen dood aan de staatszorgen was ontheven, was het de voornaamste zorg der Rechters en der Staten-Generaal, hoe nu met de drie andere Gevangenen te handelen. Het wenschelijkste was voorzeker, dat zij vergiffenis vraagden. Daardoor zouden zij zich zelven schuldig erkend, de maatregelen tegen hen genomen gerechtvaardigd, en de Rechters ontheven hebben van de noodzakelijkheid om op den weg der wreedheid voort te gaan. Ten dien einde moest men den Gevangenen de uiterste vrees aanjagen, en door het bevorderen van de meening, dat geen ander lot dan dat van OLDENBARNEVELT hun deel zou zijn, ten minste hunne betrekkingen trachten te bewegen om voor hen vèrgiffenis te vragen. Daartoe moest dienen, dat men het schavot liet staan en de beulen in *den Haag* hield en den Gevangenen zonder de minste verzachting de terechtstelling van OLDENBARNEVELT en het vonnis tegen LEDENBERGS lijk liet ter oore komen [1]. Terwijl de nòodige tijd gelaten werd om deze middelen te laten werken, deden de Staten-Generaal hun best om den laster tegen den persoon van den terechtgestelde meer algemeen ingang te doen vinden. Dit doel meenden zij te bereiken met het schrijven van een brief aan de Provinciën. De toezending, namelijk, van de sententie van OLDENBARNEVELT aan de Provinciën deden de Staten-Generaal vergezeld gaan van een brief, waarin zij meldden, dat hun van wege de Rechters opening gedaan was van verscheidene andere punten ten zijnen laste, waarvan in de sententie geen gewag gemaakt was. Die punten, zeiden zij, »hadden groot bedenken gegeven, dat hij zijne oogen wel naar den vijand zou gehad hebben, en niet alleen zijne gedragingen er op had ingericht om den vijand geen aanstoot te geven, maar hem veeleer begunstigd had." Slechts had dit, bij gebrek van in rechte geldende bewijzen, niet uitgemaakt kunnen worden dan door den beklaagde op de pijnbank te brengen, hetgeen men echter en om zijnen hoogen ouderdom en om andere redenen — voorzeker om het verbod van Graaf WILLEM LODEWIJK — had nagelaten. Toch was men, daar de uitspraak geen langer uitstel leed en de punten, in de sententie vermeld, genoegzaam waren, er toe overgegaan, om in zijn persoon een voorbeeldige straf te stellen. — Dus erkenden zij zelven, dat er slechts vermoedens bestonden, en waar zij tot het omschrijven van de misdaad komen, kunnen zij geen andere woorden vinden, dan die deels eene lofspraak inhouden (immers is het een lof den vijand in vredestijd geen aanstoot te geven), deels eene in hare on-

---

zijnen dood te bidden had OLDENBARNEVELT aan zijn knecht verboden. — De spreuk: »die staat zie toe dat hij niet valle" op het waarschuwend voorbeeld van OLDENBARNEVELT toegepast, kan geen anderen redelijken inhoud, hebben dan deze fraaije les: zoo gij in het bezit zijt van eereposten, zorg dan dat gij ze niet door te streng aan uw beginsel vast te houden, komt te verliezen. Immers had OLDENBARNEVELT bij zijnen val niets verloren, dan zijn post; zijn deugd en eer had hij behouden.

[1] BRANDT, *Rechtspleg.* bl. 204, 205.

bepaaldheid onzinnige aantijging behelzen. Hoe toch en waarin kon de vijand begunstigd zijn door den voornaamsten staatsdienaar eener Republiek, die ten spijt van den vijand in bloei was toegenomen?

1618—1621.

Doch hoe gebrekkig, ja gansch nietig hunne redeneringen ook waren, men had een voorwendsel noodig om het voltrokken doodvonnis te vergoelijken. Ook aan *Frankrijk* was men zoo al geene rekenschap, dan ten minste eene met redenen omkleede mededeeling verschuldigd van den onherroepelijken maatregel, waartoe men in weerwil van den gegeven raad gekomen was. Dit deed men bij eenen brief aan den Koning, in welken men denzelfden toon volhield, dien men steeds in antwoord op *Frankrijks* vertoogen had aangeslagen: ook was hij weder door AERSSEN gesteld. Zijne Majesteit, dus schreven de Staten, was niet onbekend met de stoornis der rust, sedert jaren reeds in de Republiek veroorzaakt door de vermetelheid van eenige weinige personen, die, hunne bediening en der Staten goedertierenheid misbruikende, eene verandering in den Staat hadden aangevangen, welke tot zijnen ondergang moest leiden. De uitvoering van zulk eenen aanslag hadden zij verhoed door de hoofden aan het Gerecht over te leveren. Maar zijne Majesteit was van eenige hunner aanhangers, vrienden en bloedverwanten, vijanden van de rust en den welstand van den Staat, aangezocht om tusschen te treden ter hunner verlossing, en, hoezeer hij hierop door de Staten behoorlijk was ingelicht, had zijn Gezant zijn heftig voorspreken slag op slag herhaald. Hieruit bleek, dat de Koning de geheele zaak niet goed had begrepen: immers zou anders zulk een rechtvaardig Vorst niet ten aanhooren van gansch Europa de voorspraak hebben willen zijn van zulke gruwelijk misdadige handelingen, van denzelfden aard (dit is de strekking van de beschrijving der aanslagen hier ter plaatse in den brief ingelascht) als die welke de Koning bij de opstandelingen in zijn Rijk kon waarnemen. Reeds had BARNEVELT die gruwelen met de doodstraf geboet, en thans hielden de Staten zich verzekerd, dat zijne Majesteit, beter ingelicht, hunne voorzichtige standvastigheid zou prijzen, en zijnen Ambassadeur zou verbieden, voortaan met zoo weinig bescheidenheid en geheimhouding als hij tot nog toe gedaan had, diergelijke of andere factien in deze Republiek te ondersteunen tegen zijnen schuldigen plicht en zijns Meesters koninklijke bedoeling aan. — Wanneer men dit schrijven leest, moet men AERSSEN de getuigenis geven, dat hij zijn vernuft heeft weten op te voeren tot de hoogte van zijne treurige taak, welke hem dwong gruwelen te aanschouwen te geven in handelingen, die niet alleen niets misdadigs hadden, maar tot roem en welvaren des Lands gestrekt hadden, en niets tegen zich hadden, dan dit, dat zij in een anderen zin en door andere personen verricht waren, dan zijn belang medebracht. — Doch al die woorden troffen geen doel. *Frankrijk* had gedaan, wat het gemeend had te moeten doen, en veranderde zijne meening niet, terwijl het zich getroostte zoo weinig geslaagd te zijn. DU MAURIER kreeg weldra een brief van zijn Hof, waarin zijne Majesteit en hare Raadslieden zich eenstemmig uiterst verstoord ver-

Bericht van OLDENBARNEVELTS terechtstelling aan de Fransche Regering.

1618—1621. klaarden, dat men zoo weinig acht had geslagen op hunnen welmeenenden en gematigden raad: de beide Gezanten (zoo DU MAURIER als BOISSISE) hadden niets gedaan, dan overeenkomstig den hun verstrekten last; ja, DU MAURIER had nog niet eens van al de vrijheid gebruik gemaakt, die hem verleend was om in deze zaak krachtdadig op te treden, en, wat dat laatste schrijven der Staten aanging, men vond er geen spoor in van den eerbied, met welken men vroeger den Koning gewoon was te bejegenen. Ook herkende hij en zijne raadslieden er lichtelijk den stijl in van dat zelfde onwaardige voorwerp, dat uit Parijs was weggejaagd, en zijn best deed om verandering te brengen in het verbond, waarmede Zijne Majesteit hen had vereerd. Hiermede bedroog die persoon kennelijk hen, die op hem vertrouwden, en zij zouden de bittere vruchten plukken van de slinksche en vermetele maatregelen, in welke hij den Staat inwikkelde [1]. — Voorwaar er behoorde moed toe om zulk eene verdiende bejegening te trotseren.

De middelen, beproefd om de overige Gevangenen tot het vragen van genade te brengen, baatten niet. Evenmin zij, als hunne betrekkingen, wilden zich dus onteeren. De huisvrouw van HUGO DE GROOT zeide van haren jongen man, van den vader harer kinderen: »men sla hem 't hoofd af, zoo hij het verdiend heeft." En HOGERBEETS verklaarde aan drie van de Rechters: »Indien mijne huisvrouw en kinderen voor mij vergiffenis verzoeken, zal ik daartegen protesteren. Ik behoef geen vergiffenis. Laat de justitie plaats hebben. Denkt niet, Mijne Heren, dat ik met vergiffenis te verzoeken, uwe handelingen tegen mij zal rechtvaardigen [2]." — Dus moesten de Rechters met hen tot eene beslissing komen. De sententiën van DE GROOT en HOGERBEETS werden opgesteld, en den 18den Mei lieten zij eerst DE GROOT als een misdadiger op de rol komen, waar hij, gelijk hij zelf zegt [3], »de eer der justitie zoo dikwijls bewaard had." Hier werd hem zijn vonnis voorgelezen, waarin hem geen enkele andere handeling kon verweten worden, dan die hij als ijverig en bekwaam dienaar op last en in den geest van bevoegde Overheden verricht had, en waarbij hij niettemin, als ten spot van alle recht en rede, veroordeeld werd »tot een eeuwige gevangenis en diensvolgens gebracht te worden in eene verzekerde plaats, door de Staten-Generaal aan te wijzen, en aldaar zijn leven lang gehouden en bewaard te worden." Als tot toegift verklaarden de Rechters al zijne goederen verbeurd, en beroofde men mitsdien hem en de zijnen van zijne bezittingen, die, schreef hij later, »weinig waren en zoo eerlijk gewonnen als eenige in het geheele Land [4]." Deze uitspraak was in zekeren zin nog wreeder, dan die welke OLDENBARNEVELT getroffen had. Het lange roemrijke leven van den Advokaat

Sententie van DE GROOT.

[1] BRANDT, *Rechtspleg.* bl. 185—191.
[2] BRANDT, *Rechtspleg.* bl. 206.
[3] *Verantw.*, *Opdracht* bl. 11.
[4] *Verantw. t. a. pl.*

had men niet kunnen te niet doen; maar DE GROOTS leven vernietigde men met dit vonnis: men verbrak den band, die hem met het werkelijke leven en met zijn Vaderland verbond, men doemde hem tot de rol van den letterkundige, die geen gedachte uitspreken kan, wier openbaarmaking niet van de willekeur van kwaadwillige of onbevoegde keurmeesters afhangt. — Onder het aanhooren van het vonnis sprak DE GROOT geen woord. De aandacht, met welke hij luisterde, en die de scherpte van het oordeel raden deed, aan hetwelk zijn onoverwonnen geest de redenen der Rechters onderwierp, was voor hen beschamend genoeg, zoo zelfs, dat velen hunner onder het lezen de oogen van hem afwendden. In zijne kamer teruggebracht, was zijn gevoel van de machteloosheid dergenen, die slechts het aardsche leven konden dooden, zoo diep, dat hij zeide: »Er staat in de sententie van een eeuwige gevangenis; maar ik ken geen straf voor eeuwig dan de hel." [1]. Bovendien DE GROOT was jong, en zijn blik voorzag voorzeker gebeurtenissen, den dood van Prins MAURITS, den invloed van Prins HENDRIK, het ontwaken uit den roes, die thans de geesten bevangen hield: kortom hoe veel kon er voorvallen, dat aan die zoogenaamde eeuwige gevangenis een eind kwam maken! 1618—1621.

Daarna zou aan HOGERBEETS het vonnis voorgelezen worden. Vooraf vraagde hij iets in het midden te mogen brengen. Hij was voornemens de Heren te verzoeken eerst nog kennis te nemen van de aanmerkingen, die hij op zijn eerste en tweede verhoor gemaakt had, en hem te kennen te geven, welke punten uit zijne bekentenis men hem te last wilde leggen, opdat hij zich daarover met advokaten beraden en daarna zijne behoorlijke verdediging inbrengen mocht. Bepaaldelijk zou hij diegenen onder de Rechters, wier partijdigheid hen onbevoegd maakte, alsnog hebben willen vermanen, hun geweten niet met deze handeling te bezwaren. Doch men weigerde hem het woord en ging terstond over tot het doen voorlezen der sententie, die niets anders bevatte dan eene herhaling van het tegen DE GROOT uitgesproken vonnis met weglating van al wat van de voorgewende misdrijven van dezen staatsman niet op hem toepasselijk was. Slechts twee bijzonderheden had men gevonden om die ledige vakken te vullen: namelijk dat hij »uit eigen beweging in besprek geweest was om de stad *Woerden* te doen verzekeren, en dat met nieuwe soldaten, over welke hij achtte dat de Magistraten van de steden beter gezag hadden, en van welke zij meer verzekerd waren dan van het gewone garnizoen." Het is waarlijk alsof de Rechters met de opgave dier beweegreden van de als misdaad aangerekende handeling zich ten taak gesteld hadden om zijn doen te rechtvaardigen: immers hadden HOGERBEETS en de geheele partij van de Edelen en van de meerderheid der Steden van *Holland* toen ter tijd alle reden gehad om de gewone troepen te mistrouwen. De andere bijzonderheid is deze, dat men in November 1617, toen hij, na twintig jaren lang Sententie van HOGERBEETS.

[1] C. BRANDT, *Hist. v. 't Leven v.* H. DE GROOT, bl. 207.

1618— 1621. als raadsheer in den Hoogen Raad een toonbeeld van een rechtvaardig rechter geweest te zijn, te *Leiden* in de Regering gekomen was, aldaar op middelen bedacht was geweest om den Prins, van wien men grond had eenen aanslag te duchten, uit de stad te houden. Dit voerde men aan zonder eenigermate te doen blijken, dat HOGERBEETS meer dan zoo vele andere leden der Leidsche Regering, die men ongemoeid liet, de verantwoordelijkheid van dat besluit moest dragen. Toch eindigde het vonnis met de verwijzing tot eeuwige gevangenis en verbeurdverklaring van goederen. HOGERBEETS vermocht zoo veel onredelijks niet te verduren. Hij zeide zonder omwegen: dat men in meer dan één punt eene onware uitlegging aan zijne bekentenis gegeven had, en verzocht, dat men dit herstellen zou. Men beval hem te zwijgen. Toen verklaarde hij de Rechters voor leugenachtige beschuldigers, terwijl hij, met de hand op de borst slaande, een tweetal versregels van den Latijnschen dichter HORATIUS aanhaalde, waarvan de strekking is, dat de bewustheid van onschuld en de gerustheid des gewetens een onoverwinnelijk bolwerk moet geacht worden [1]. Hij ging henen, en liet de Rechters ontsteld achter. Twee Leden van de Staten-Generaal kwamen nog dienzelfden avond bij hem en onderhielden hem scherp over de woorden, die hij na het vernemen van het vonnis gesproken had, en ontzagen zich niet hem en de zijnen met wraak te dreigen. Dit was den man te zwaar om te dragen, dat hij in zijne vrouw en kinderen, die hij na negen maanden smachtte weder te zien, zijne vrijmoedigheid zou moeten misgelden. Hij begreep, dat hij voor de boosheid zijner vijanden bukken moest, en schreef een briefje aan de Staten-Generaal, waarin hij zijn leedwezen over de gesprokene woorden betuigde en daarvoor vergiffenis verzocht, terwijl hij als oorzaak dat hij zich dus had uitgelaten, van ontsteltenis en verrukking des verstands gewaagde [2]. — Met dit briefje gewapend, strooide men uit, dat HOGERBEETS nu zelf de rechtmatigheid van het vonnis erkend had. Dit lag echter ganschelijk niet in zijne woorden, en ten overvloede legde de veroordeelde eene schriftelijke verklaring af, waarin hij die uitlegging, aan zijn briefje gegeven, ten stelligste verwierp [3].

---

[1] ..... Hic murus aëneus esto:
Nil conscire sibi, nulla pallescere culpa (HORAT. *Epist. Lib.* I. *Epist.* I, *v.* 60, 61).

[2] Deze woorden *verrukking des verstands* doen denken aan de ongesteldheid, van welke boven gesproken is bladz. 85, Noot 3: *memorie* in de daar aangehaalde woorden beteekent *geestvermogens*, en CARLETON verhaalt werkelijk, dat HOGERBEETS toen teekenen van waanzin zou gegeven hebben: hij sprak, namelijk zijne kinderen aan, alsof zij tegenwoordig waren, en handelde alsof hij in zijn huis was. Doch later herhaalde zich zulk eene verbijstering niet, en men hield het er voor, dat hij zich opzettelijk dus had aangesteld, om te eerder de oppassing der zijnen te verkrijgen (CARLETON II, 379, 380 III, p. 10).

[3] BRANDT, *Rechtspleg.* bl. 219—229.

J. F. C. Reckleben sculps.

Nu bleef het lot van den Heer VAN MOERSBERGEN nog te beslissen. Niets minder dreigde hem, dan DE GROOT en HOGERBEETS ondergaan moesten: ja, het scheen dat het lot van OLDENBARNEVELT ook hem zou treffen. Het schavot bleef staan, en kon alleen voor hem bestemd schijnen. Niet dat men hem voor schuldiger kon houden, dan de anderen; integendeel men redeneerde aldus: DE GROOT, HOGERBEETS en LEDENBERG waren de werktuigen geweest van OLDENBARNEVELT, en MOERSBERGEN wederom het werktuig van LEDENBERG; dus was hij, als het ware, een graad verder van de oorzaak der schuld verwijderd. Maar daartegenover stond, dat de Staten een vonnis dienden te laten vellen genoegzaam in verhouding tot den stap, waartoe zij gekomen waren, toen zij hem op vreemd grondgebied hadden laten oplichten. Niet het recht van den beklaagde, maar de noodzakelijkheid om het onrecht van den aanklager te vergoelijken, moest ook hier het vonnis uitwijzen. Doch MOERSBERGEN was de man niet van dezelfde kracht van beginselen, als de anderen, en hoe zou hij kracht gehad hebben om kloekmoedig te sterven? Toen hij door het venster van zijne gevangenkamer het volk op de daken zag om OLDENBARNEVELTS terechtstelling te aanschouwen, zou hij, CARLETON deelt het mede, zoo wanhopig geworden zijn, dat hij zijnen dienaar drong hem door verwurging het leven te benemen. Deze stemming was wel geschikt om de Rechters, die de kalmte en onwrikbaarheid der anderen te recht als eene beschuldiging tegen hun bedrijf aanmerkten, tot inschikkelijkheid ten aanzien van den zwakken man te bewegen. Men stond zijnen betrekkingen toe hem te gaan troosten, en nu kwam spoedig het besluit tot rijpheid dat hij vergiffenis zou vragen. Dit deed hij, zich beroepende op de diensten door zijnen vader aan de zaak der vrijheid bewezen en op de eer van zijn geslacht, en ootmoedig verklarende, dat al wat hij in overleg met de Hollandsche staatslieden gedaan had, vergrijpen waren, tot welke hij zich had laten verleiden. CARLETON, die, zelfs in weerwil van het aanzoek van de Prinses VAN ORANJE, daartoe in persoon ten zijnent gekomen, geweigerd had een goed woord voor DE GROOT te spreken, liet zich overhalen om MOERSBERGENS verzoek om genade te ondersteunen. Ook de Graaf van *Oost-Friesland* en de adellijke betrekkingen van den gevangene in *Friesland* en *Over-ijsel* trokken zich zijner aan. Wel had hij vrienden ook in *Utrecht*; doch hier bepaaldelijk in den kring der sedert de omwenteling van 1618 bovendrijvende regeringspartij, was men evenzeer als bij de Staten van *Holland* bevreesd voor het gebruik, dat hij tegen hen van zijne vrijheid zou kunnen maken, zoo hij een onvoorwaardelijke kwijtschelding verwierf. Dus kreeg hij vergiffenis, maar onder zulke voorwaarden, dat de belanghebbenden het in hunne macht hadden hem onschadelijk te doen blijven. Immers moest hij niet alleen zijnen persoon en goederen verbinden ten waarborg dat hij zich voortaan stil zou houden; maar bovendien werd hij gesteld onder het bijzonder opzicht van Graaf ERNST CASIMIR, die hem door soldaten liet bewaken, terwijl hij zich op zijn huis *Moersbergen* bevond om zijne zaken in orde te brengen, en daarna ge-

1618—1621.

MOERSBERGEN erlangt vergiffenis.

1618—1621.

noodzaakt het grondgebied der Vereenigde Provinciën te ruimen om na verloop van zes jaren slechts met uitdrukkelijk verlof der Staten-Generaal en der Staten van *Utrecht* terug te keren [1]. — ERNST CASIMIR maakte zich hiermede en met andere diensten zoo aangenaam, dat hem, nadat hij zich tot het bekomen van eenige gemoetkoming bij zijne verachterde zaken tot de Staten-Generaal gewend had, eene vereering van 40,000 gulden verleend werd [2].

Veroordeeling van DE HAAN.

Buiten deze hadden er nog andere rechtspraken plaats tegen mannen, in de staatkundige gebeurtenissen van vóór de omwenteling betrokken. Tegen JOHANNES DE HAAN [3] was den 18den Maart (1619) een last tot inhechtenisneming uitgevaardigd, en daar hij zich buiten het bereik der gerechtsdienaren bevond, werd hij gedagvaard voor de Gedelegeerde Rechters op boete van ballingschap en verbeurte van goederen. Hij verscheen niet, wetende dat hij zich daarmede slechts over zou gegeven hebben aan zijne vijanden MEINERTS, PAUW en MUYS, die hem in den tijd toen zij nog voor den triomf der Contraremonstranten streden, met openbare bedreigingen hunne boosaardigheid betoond hadden; maar in brieven en vertoogen aan de Staten, Zijne Excellentie, de Rechters en de Magistraat van *Haarlem* bepleitte hij zijne zaak en stelde hij het onredelijke en onrechtmatige zijner vervolging in het licht. Den 24sten Mei spraken de Rechters, zonder eenige misdaad in zijn vonnis te noemen, het oordeel eener vijftienjarige ballingschap over hem uit, en verklaarde de helft zijner goederen verbeurd. Hij bevond zich toen in *Holstein*, waar de Hertog hem tot zijnen geheimen Raad aanstelde, welke betrekking hij tot zijnen dood, voorgevallen in het najaar van 1624, bekleedde [4].

UYTENBOGAERT, herhaaldelijk ingedaagd [5], was niet verschenen: wanneer zijne eigen wijsheid het hem niet ontraden had, de smeekingen zijner vrienden en geloofsgenooten, de waarschuwingen zijner edele beschermster, de Prinses van ORANJE, en zelfs van Prins MAURITS, zouden hem teruggehouden hebben. Maar het liet zich verwachten, dat

Brief van UYTENBOGAERT aan de Staten-Generaal.

hij zich niet onbetuigd zou laten. Hij schreef uit het oord zijner ballingschap eene verantwoording aan de Staten-Generaal, die met eene treffende voorstelling eindigde van de gevaren, welke de onpartijdigheid der Rechters bedreigden. Het was, zeide hij onder anderen, het was geene geringe zaak, die de Rechters zich onderwonden, van te rechten over zaken, waar zoo vele hartstochten van groot en klein onder gespeeld hadden. De Rechter te *Jeruzalem*, hoezeer JEZUS onschuld kennende, liet zich evenwel door andere inzichten van het recht aftrekken. »Hij was een heiden, maar wat wij al of

---

[1] CARLETON, III, p. 66, 79, 80, 84, 85, 91. BRANDT, *Rechtspleg.* bl. 237—242.

[2] *Resol. Stat. Gen.* 2, 6, 7 Febr.; 22, 23 Maart, 1619. *Resol. Holl.* 6 Febr. 25 Apr. 1619.

[3] Zie hiervoor, bl. 68.

[4] BRANDT, *Rechtspleg.* bl. 242—254. [5] Zie hiervoor, bl. 187.

niet zijn mogen van belijdenis, van nature zijn wij menschen. Staatszucht, nijd, jaloezij, heimelijke vijandschap, de gedachtenis van vroeger wel eens veracht of onvriendelijk bejegend te zijn, zoo men meent, door hen, wie men nu voor zijne voeten ziende het onder deksel van recht betaald kan zetten, dat zijn alle kwade raadgevers. Toch willen zij bij ons indringen; eens, twee malen, drie malen buitengesloten, laten zij niet na weder te komen, en eindelijk sluipen zij binnen, eer men 't weet, door reten en spleten. — De waarschijnlijkheid gaat dikwijls boven de waarheid, omdat zij het veld eerst inheeft en het oog lichtelijk, zonder eenige moeite van onze zijde, van zelve ontmoet, terwijl de waarheid zoo diep ligt, dat men ze zoeken en er naar bukken moet, hetgeen sommigen te pijnlijk en te gevaarlijk is. Velen ook vreezen haar te grijpen, om niet van haar gegrepen te worden. — Waarom roept de Prediker: Ik zag den stoel der gerechtigheid en daar was ongerechtigheid? Zulks kan nog gebeuren. Beide het vrijspreken van de schuldigen en het veroordeelen der onschuldigen is een gruwel, zegt de Heilige Schrift. Men meent somtijds, dat er de rust van een Land aan hangt, *dat er één sterve voor het gansche volk*. CAJAPHAS niet alleen had toen in dat zwarte boek gestudeerd, maar ook velen nu. Om een beweren, dat men sterk gedreven heeft vol te houden, moet men soms schijn van recht zoeken voor de gemeente. *Ware deze geen boosdoener*, zeiden zij, *wij zouden hem niet overgeleverd hebben*. De Koningen van *Egypte* deden de Rechters bij eede zweren, dat zij zelfs om geene bevelen, door den Koning zelven hun in strijd met hunnen eed gegeven, een haarbreed van hun geweten afwijken zouden. Maar best is het, dat de Rechter dat in zich zelven zwere. Hem kan een met zijnen eed strijdig bevel van binnen komen, hetwelk hem eer verleiden zal, dan een bevel van buiten. Die dat te voren uit zich zelven niet weet, en er door lange praktijk niet aangewend is, zal het kwalijk leeren in een uur uit een voorschrift, dat hem van elders komt. Het opsteken van de vingeren bedwingt de hartstochten niet: daar behoort vrij wat meer en wat anders toe. In het kort, gij zijt Goden, maar God is een Rechter over de Goden, zegt DAVID. Zoo zullen dan allen, die nu zitten om te oordeelen, staan om geoordeeld te worden. Daarom, Mijne Heren, ziet toe, wat gij doet: gij houdt het gericht niet den mensch, maar den Heer, en Hij is met u in het gericht." Deze taal, zoo besloot hij, mocht stout geacht worden; maar de nood en zijne goede conscientie deden hem spreken. Zijne conscientie alleen was zijn Rechter: indien het vonnis van Hun Hoog Mogenden daarmede overeenkwam, dan zou hij het toejuichen; maar viel het anders uit, hij zou zich niet aan het vonnis van Hun Hoog Mogenden, maar aan dat van zijne eigene conscientie houden. Hij kende zich zelven het best. Een dienaar van CHRISTUS zijnde, meende hij als zoodanig Hun Hoog Mogenden te mogen aanspreken: immers had hij onder velen van hen zoo vele jaren als herder en leeraar verkeerd, en bij dezen meende hij al vrij wat te mogen zeggen. — Waarlijk het heeft den Staten-Generaal en den

1618—1621.

1618— 1621.

gedelegeerden Rechters niet aan waarschuwing en ontdekking der waarheid ontbroken! Maar deze smaakte zoo weinig, dat UYTENBOGAERTS vrienden hem meenden te moeten waarschuwen, dat men er op uit was om hem, waar hij zich bevond, om het leven te laten brengen. Daarop schreef hij aan den Prins van ORANJE een roerenden en beschamenden brief. »Hij had niet gedacht, dat de Prins (zoo als onlangs op een gerucht, dat hij in den *Haag* was) zijn kapitein *des armes* en zijne *garde* zou hebben laten gebruiken om hem te vervolgen. Zijne Excellentie geliefde den vorigen tijd, zijne ootmoedige diensten en grijze haren te gedenken, en hem die gerust in het graf laten brengen. Waartoe was het, dat zijne soldaten, die hij in het veld geleerd had, uitgingen om hem op de wegen te verspieden en na te jagen?" — Den 24sten Mei werd zijn vonnis vastgesteld, waarin, even als bij het vonnis van DE HAAN, tegen het erkende gebruik in de *Nederlanden*, maar, zoo als UYTENBOGAERT zelf opmerkte, volgens het gebruik der inquisitie in *Spanje*, de misdaden om welke men hem veroordeelde, niet stonden uitgedrukt. Hij werd daarbij ten eeuwigen dage uit het gebied der Staten-Generaal gebannen, en al zijne goederen verbeurd verklaard. Er was sprake geweest om hem in beeldtenis te laten ophangen, zoo stellig, dat de Prinses van ORANJE er den Engelschen Gezant over onderhield; doch zelfs CARLETON gevoelde, en dat zegt veel, dat deze wraak, op den onkreukbaren godsdienstleeraar genomen, hoe gewenscht ook door hen, die hij in hun geweten getast had, wegens overmaat van laaghartigheid onuitvoerlijk was [1].

Zijn vonnis.

HOGERBEETS en DE GROOT naar *Loevestein* gevoerd.

Weinige dagen na het uitspreken van het vonnis tegen HOGERBEETS en DE GROOT werd aan hunne betrekkingen vergund, hen in de gevangenis te bezoeken. Den 5den Junij werden zij 's nachts om elf uren met een geleide van soldaten naar *Loevestein* vervoerd, waar zij hunne straf zouden moeten ondergaan. De Majoor der vesting behandelde hen beleefd, en de huisvrouw van HUGO DE GROOT en desgelijks de vrouw en kinderen van HOGERBEETS mochten vrijelijk tot hen komen. Doch dit duurde niet lang. Nog had men de hoop niet opgegeven, dat de veroordeelden vergiffenis zouden vragen. Maar daartoe moest men hen de gevangenis niet al te dragelijk maken. Ten dien einde werd de bewaring der gevangenen den Majoor der vesting ontnomen, en opgedragen aan den Luitenant der aldaar in bezetting liggende Compagnie, met name PROUNINCK, eenen zoon van dien PROUNINCK, welke onder LEICESTER te *Utrecht* zulk eene

---

[1] BRANDT, *Rechtspleg.* bl. 254—258, 261—264. CARLETON III, p. 85. — DANIËL TRESEL, eerste klerk der Staten-Generaal, werd mede ingedaagd. Uit vrees voor pijniging en gevangenis niet verschenen, werd hij voor twee jaren gebannen en met eene boete van 2000 gulden gestraft. Ten zijnen huize had het mondgesprek plaats gehad tusschen de Utrechtsche afgevaardigden, die in last hadden om over de afdanking der waardgelders te onderhandelen, en de pensionarissen van *Haarlem*, *Leiden* en *Rotterdam* benevens den burgemeester DE LANGE van *Gouda*. Doch hij was daar natuurlijk niet bij tegenwoordig geweest. Zie DE GROOTS *Verantw.* aangeh. bij BRANDT, *Rechtspl.* 267, 268.

rol gespeeld had. Deze bejegende hen hoogst onbeleefd en kwelde hen door betoon van achterdocht. Het schriftelijk verkeer met de buitenwereld werd bemoeijelijkt; een sober daggeld werd hun toegewezen, hetwelk trouwens hunne huisvrouwen nooit hebben aangenomen, daar zij hare echtgenooten liever wilden dienen van hetgeen haar van haar goed over was gebleven. Thans mochten ook hunne bloedverwanten hen niet meer zoo vrij bezoeken. Hunne huisvrouwen zouden, dus verordende men, bij hen opgesloten moeten blijven en de gevangenis niet zonder bijzondere vergunning mogen verlaten. Na herhaalde weigering en langdurig uitstel werd haar eindelijk vergund, tweemaal in de week iemand uit te zenden of zelven uit te gaan, ten einde voor de gevangenen het benoodigde aan te schaffen [1]. HOGERBEETS gade stierf in de maand October van het volgende jaar (1620) in den kerker. Hij zelf bleef zich beijveren zijn lot met onderworpenheid te dragen, totdat hij, na Prins MAURITS dood, op voorspraak van Prins FREDERIK HENDRIK werd overgebracht naar zijn eigen huis te *Weer* bij *Wassenaar*, waar hij verder in bewaring zou worden gehouden. Doch reeds vijf weken na zijne aankomst aldaar kwam hij in vierenzestigjarigen ouderdom te overlijden [2]. 1618—1621.

HUGO DE GROOT bracht zijnen tijd op de edelste wijze door. Hij wijdde zich geheel aan wetenschappelijk onderzoek en schreef eene reeks van uitstekende werken. Hier vervaardigde hij zoo menige onovertrefbare vertaling van Grieksche dichtkunst in Latijnsche versmaat; hier schreef hij zijne zes Boeken van de *Waarheid der Christelijke Religie* in Nederlandsche verzen, en verscheiden stichtelijke liederen; hier hield hem de *Hollandsche Rechtsgeleerdheid* bezig, die, ware hij in het Land gebleven, van hem voorzeker eene volledige systematische bewerking zou hebben erlangd, welke nu moest achterblijven; hier eindelijk verrijkte hij de uitlegkunde van het Nieuwe Testament met nog te waarderen aanteekeningen op de Evangeliën [3]. Dus was zijn geest gelukkig en vrij in den kerker, en van de hoogte, op welke hem de wetenschap en de dichtkunst gedurig opvoerden, kon hij zijn lot met kalmte, ja met voldoening beschouwen. Hij had zich, schreef hij later in zijne Verantwoording, met groote voorbeelden te troosten. »Waar zijn ooit," dus vraagde hij zich af, »personen geweest, die belangrijke diensten bewezen hebben, inzonderheid in Republieken, of zij zijn gedood, gevangen of gebannen?" — »Inzonderheid in Republieken"! — Dezen regeringsvorm derhalve moest hij laken, en van zijne antimonarchale dwaling was hij teruggekomen? Neen! Aan de zaak, eenmaal door zijn Vaderland aanvaard, vertwijfelde hij niet om zijn eigen ongeval. »Die vorm van regering," dit laat hij onmiddellijk op die woorden volgen, »is daarom niet te verachten: de andere hebben ook hunne nadeelen. Wie 's Lands vrijheid DE GROOTS werkzaamheid te *Loevestein.*

[1] BRANDT, *Rechtspleg.* bl. 232—235. Mr. H. VOLLENHOVEN, *Broeders gevangenisse, Dagboek v. W. de Groot betreff. het verblijf v. zijnen broeder op Loevestein.* 's Gravenh. 1842.

[2] WAGENAAR, X, bl. 414. XI, 45. BRANDT, *Rechtpleg.* bl. 234. [3] BRANDT, *Rechtspl.* bl. 237.

1618—1621.

wil voorstaan, moet getroost zijn de zijne daarvoor te wagen. Ik wil het mijn Vaderland niet wijten, daar ik niet van mijn Vaderland, maar om en met mijn Vaderland lijde" [1]. — Ware hij in de gevangenis gebleven, bij de van lieverlede veranderde stemming in de regeringskringen van het Land, zou het ten laatste onmogelijk geworden zijn den voortreffelijken man aan eene onrechtvaardige straf ten prooi te laten, en hem eene volkomen genoegdoening te onthouden. Zoo zou, wat het ook kosten mocht, de zaak van de slachtoffers der omwenteling eervol gewroken zijn geworden, en DE GROOT, verzoend door de tegemoetkoming derzelfde Regering, die hem veroordeeld had, in de dienst van den Nederlandschen Staat zijn teruggekeerd. Maar hij bezweek voor de verleiding en maakte gebruik van de gelegenheid om door list uit den kerker te ontvluchten. De kist, welke diende om hem van tijd tot tijd nieuwe boeken te bezorgen en de gebruikte geleerde werken terug te zenden, verbergde eens den geleerde zelven, en voordat men hem vermiste, had hij zich, in een metselaarspak verkleed, ongemerkt naar *Frankrijk* op reis begeven [2]. Ongeduld om nog op het tooneel der wereld eene aan zijne gaven geëvenredigde schitterende rol te spelen benevelde zijnen blik en deed hem het oor leenen aan het denkbeeld, dat in den geest zijner vrouw was opgekomen. De gevangenis, die hij, al had zij wijd open gestaan, niet ongenoodigd en zonder openlijk eerherstel had moeten willen verlaten, ontsloop hij thans op eene wijze, die hem aan erge ongelegenheid en grievende beschaming blootstelde, en, losgerukt van den natuurlijken bodem zijns Vaderlands, op welken hij alleen waarlijk uitblinken en gelukkig zijn kon, begon hij een leven in vreemde staatsdienst, dat rijk was in zorgen en karig in ware voldoening, terwijl hij tot loon voor de wraak, die hij zich door het uitgeven zijner voor het overige uitmuntende *Verantwoording* op zijne vijanden verschafte [3], zich ten eeuwigen dage den terugkeer in *Holland* afsneed.

Hij ontvlucht vandaar.

Zoo was dan de wraak der vijanden van OLDENBARNEVELT en zijne partij geboet. Trok men nu te velde tegen de beginselen, die de om het leven gebrachte staatsman had gehandhaafd? Werd de Godsdienst nu aan de vrije beschikking der Provinciën onttrokken? Het gezag der Generaliteit in bepaalde gevallen boven dat der bijzondere Gewesten verzekerd? Aan de Steden het recht om gewapende manschappen te lichten

De regeringsvorm wordt niet veranderd.

---

[1] *Verantw.* bl. 276, 277.

[2] C. BRANDT, *Hist. v. H. de Groot*, bl. 242—251.

[3] Toch spaarde hij ook nu den Prins van Oranje. In de toespraak aan de Overheden zijns Vaderlands, vóór de *Verantw.* geplaatst (bl. 13), betuigt hij, ze tot niemands injurie geschreven te hebben. Hij had zich, zeide hij, binnen zekere termen gehouden, en »vele importante zaken, die groot licht in deze materie zouden hebben gegeven, voor dezen tijd verzwegen, omdat die niet verhaald konden worden zonder eenige aanzienlijke personen wat particulierder aan te raken. Zoo ik nader word geperst (voegt hij er bij), zal ik niet kunnen nalaten nader te spreken en, zonder verschooning van de beleiders, al de geheimenissen te ontdekken."

ontnomen? Tegen de uitspraak der Stedelijke Overheden in zaken van gemeentelijke politie beroep op de Hoven vergund? Den Prins eenige soevereine macht opgedragen? — Niets van dit alles. De beginselen, die de vorige Regering geleid hadden, werden onstraffelijk bevonden, althans hunne toepassing noodwendig gerekend, ja, nog verder gedreven, dan vroeger het geval zou geweest zijn. Wij zagen het reeds, de Provinciale Overheden en Kerken gingen, voordat de uitspraak der Dortsche Synode gevallen was, eigenmachtiger dan ooit in kerkelijke zaken te werk; de Nationale Synode, die vóór hare bijeenroeping een noodwendig, heilig en goddelijk werk had moeten heeten, was aan de Nederlandsche Provinciën en Gemeenten zoo goed bekomen, dat er nimmer meer naar zulk eene Kerkvergadering getaald is, en Kerk en predikanten waren van nu aan strenger dan ooit aan het gezag der Magistraat onderworpen [1]. De Provinciale en Stedelijke soevereiniteit bleef ongekrenkt. Terwijl de Hollandsche Heren, zoo het heette, wegens miskenning van het gezag der Unie nog gevangen zaten, waagden het de Overijselsche Steden van haar muntrecht een eigenwillig gebruik te maken en zich tegen de resolutiën der Generaliteit op haar hooger Rijksrecht te beroepen [2], en scheelde het niet veel, of er was een oorlog tusschen twee Hollandsche Steden, *Dordrecht* en *Rotterdam*, over het stapelrecht der wijnen uitgebroken [3]. In *Utrecht* durfden zich weder personen en richtingen doen gelden, die in 1610 door de krachtige tusschenkomst der Unie waren gefnuikt [4]. En wat de macht van den Prins *van Oranje* aangaat: was hem wel eens een hooger titel gegeven; was zijn persoon in staatszaken meer gekend geworden, had men de bijzondere raadslieden, van welke hij zich verkoos te omgeven, in zekere mate erkend en hem het vrij beheer over zekere gelden vergund [5], dit alles had slechts het karakter van iets tijdelijks en voorloopigs; niets daarvan werd wettig ingevoerd en in de Staatsregeling opgenomen. Neen! het afgehouwen hoofd van OLDENBARNEVELT was en bleef een onoverkomelijk struikelblok, dat aan Prins MAURITS den toegang tot de soevereiniteit versperde. Of was het hem mogelijk, haar te aanvaarden, nu de grieve dat OLDENBARNEVELT hem van den toeleg om zich soeverein te maken verdacht had gehouden, een van de voornaamste gronden van des Advokaats veroordeeling en dood geweest was? Wel werd het vraagstuk betreffende eene wijziging der *Unie* bij de Provinciën aanhangig gemaakt, opdat men voortaan niet alleen 1618—1621.

---

[1] BOGERMAN zelf kende aan de Staten de macht toe om alles te verwerpen, wat op de Nationale Synode zou besloten worden (BRANDT, *Hist. v. d. Reform.* III, bl. 72, 73).

[2] *Resol. St.-Gen.* 26 Maart; 3, 25 Apr.; 1 Mei, 1619. [3] CARLETON, III, p. 45, 46.

[4] De in 1610 uitgebannene Utrechtenaren wendden zich in Maart 1619 om kwijtschelding van straf tot de Staten-Generaal, en de belangen van den Heer van BRAKEL werden in denzelfden tijd door de Staten-Generaal aan die v. Utrecht aanbevolen (*Res. St.-Gen.* 13, 20, 22 Mrt.; 12, 25 Apr.).

[5] Zie hierboven, bl. 206.

1618—1621. van de geschillen over de *quote* verlost worden mocht, maar ook het recht der Provinciën in het stuk der Religie *beslist* mocht worden [1]. Wel werden er van de zijde van den Engelschen Gezant stappen gedaan, die tot eene wijziging van den regeringsvorm en tot vermeerdering van 's Prinsen macht moesten strekken; doch men beduidde den Gezant, dat daaraan in de gegeven omstandigheden niet te denken viel [2]. Wel liepen er allerlei geruchten, dat de Prins een huwelijk zou aangaan, met eene Brandenburgsche Prinses, die hem de rechten op *Gulik*, *Kleef* en *Berg* zou medebrengen, er daarbij dat de Staten van *Gelderland* het erfelijk recht van het Huis van *Nassau* op het Hertogdom *Gelder* en Graafschap *Zutfen* ten zijnen behoeve weder zouden doen gelden [3]; doch geen dier droomen werd verwezenlijkt. De wezenlijkste uitkomst der omwenteling was nog deze, dat de Hollandsche en de Utrechtsche [4] Adel, die zijne rechten miskend had gezien en eene grievende vernedering had ondergaan [5], vrij aanmerkelijk aan gezag en invloed had verloren. Alzoo was de stedelijke Aristocratie, met welke niets dan eene verandering van personen was voorgevallen, en die zich in den voorloopigen toestand krachtiger kon laten gelden dan ooit [6], niet alleen onaangetast gebleven, maar voor goed van alle mededingers naar het staatsgezag bevrijd, en daar in alle belangrijke vraagstukken de Regeringen der voornaamste Hollandsche Steden het voortaan genoegzaam eens waren of zulks gemakkelijk konden worden, zoo heerschte van nu aan in de Staten van *Holland* en bijgevolg van die Provincie, welke een overwegenden invloed van staatkundig talent en stoffelijke middelen in de Staten-Generaal vermocht te doen gelden, de geest der regeringsfamiliën van de Hollandsche, door handel en nijverheid rijk geworden en haren rijkdom steeds uitbreidende steden. Was dit de noodwendige

---

[1] *Resol. Holl.* 14 Maart; 26 Aug.; 21 Dec. 1619. CARLETON III, p. 88. Men erkende dus thans zelf, dat wat men tegen de Provincie *Holland* als bewezen had volgehouden, niet uitgemaakt was.

[2] Zie hierbov. bl. 115. [3] BRANDT, *Rechtspl.* bl. 269. CARLETON, III, p. 67, 70, 71, 104.

[4] De Adel op de grenzen was de middeleeuwen in dezen tijd nog niet vergeten. Tusschen de Heeren VAN DORTH en VAN DONEP, die een rechtsgeschil te beslechten hadden, kwam het in het begin van het jaar 1619 tot dadelijkheden. De eerste, een Geldersch edelman, gebruikte Nederlandsch krijgsvolk om het kasteel *Offenberch* op Kleefsch grondgebied te bezetten. De Staten-Generaal gelastten hem deze soldaten terug te roepen, en verzochten tevens de Brandenburgsche Raden den Heer VAN DONEP van dadelijkheden terug te houden. *Resol. St.-Gen.* 7 Febr. 1619.

[5] Zie hiervoor bl. 204—206.

[6] *Resol. Holl.* 16 Maart, 1619. Immers bleven de Stedelijke Magistraten, in afwachting van een plakaat »tot onderhoud van een bondige en vaste orde," hetwelk nooit gekomen is, geautoriseerd »elk in den haren zulke orde te stellen als zij noodig zouden oordeelen tot constitutie harer steden."

voorwaarde der handhaving van het eigenaardig karakter der Republiek en van de rol, welke het haar gegeven zou zijn alsnog op het tooneel der wereld te spelen, een rol, geheel overeenkomstig met die, welke OLDENBARNEVELT haar had toegedacht, en tot welke hij alles had trachten in te richten, dan mag men wel zeggen, dat OLDENBARNEVELTS woord: »hij die vast gaat en alleenlijk Godes eere en 's Lands welvaren voor heeft, overwint alle zwarigheden [1]," bewaarheid was geworden. Alle zwarigheden, die de toepassing van zijn stelsel in den weg stonden, waren overwonnen, en, was door den naijver der staatslieden en de bekrompenheid der menigte zijn eigen leven eene zwarigheid geworden, deze zwarigheid was door den schoonsten dood, dien hij had kunnen wenschen, een middel tot te zekerder zege geworden [2]. 1618—1621.

In later tijd wellicht kon het overwicht der neringdoende Hollandsche Steden tot overvoorzichtige raadgevingen leiden, zoo als men ze wacht van hen, die beducht zijn, hun stoffelijk voordeel te verbeuren; thans, nu de handel en de nering bijna geen gebied kenden, waar zij zich niet tegen vijand of mededinger te handhaven hadden, thans kon het den Hollandschen kooplieden en visschers niet naar wensch gaan, zoo de natie niet van top tot teen gewapend bleef, en de oorlog niet veeleer gezocht dan ontzien werd. De handelaars betoonden zich stout genoeg, en maar al te zeer geneigd om hunne stoutheid met het ontwikkelen eener geduchte oorlogsmacht goed te maken, getuige hun aanzoek om de vloot in de Middellandsche Zee krachtdadig te versterken [3]; en zij die, bij gemis van aandeel in de Oost-Indische Compagnie niet genoeg baat bij de handelsondernemingen der laatste jaren meenden gehad te hebben, wenschten niets liever dan in de West-Indiën veroveringen te gaan maken, gelijk aan die, welke men gedurende den oorlog in Azië gemaakt had. Vloeiden de winsten van den Oost-Indischen handel vooral in Hollandsche kassen, thans beloofden zich de andere Provinciën in de oprichting der West-Indische Compagnie een middel te vinden om *Holland* te evenaren. Zoo was er dan ook van die Gewesten geen vredelievende staatkunde te wachten: integendeel van hunne zijde vooral kwam de aandrang tot de oprichting dier Maatschappij. Maar het plan dier oprichting griefde den Spanjaard op eene uiterst gevoelige wijze. *Amerika* was tot nog toe nagenoeg onaangerand gebleven. Bij het veldwinnen der De handel bracht krijgshaftigheid mede.

---

[1] Brief aan *Ledenberg*, in DODTS. *Arch. voor kerkel. en wer. Geschied.* V, bl. 155.

[2] Toen koning JAKOB de vrees voorwendde, dat wat te *Londen* gehandeld werd, bij een mogelijken terugkeer van OLDENBARNEVELT tot het bewind, mocht gewraakt worden (vgl. boven bl. 113, 114), verklaarden de Gezanten zelven: dat de Constitutie van den Staat »in geenen deele in haren vorm de minste verandering had erlangd" (Rapport, *Prov. Utr. Arch.* fol. recto 38). En dit verklaarde men, terwijl men CARLETON in de Vergadering der Staten-Gen. liet zeggen, dat zij thans *aan het hervormen* van hunnen Staat bezig waren (*Resol. Stat.-Gen.* 3 Oct. 1618).

[3] Zie hiervoor bl. 6, 8.

1618—1621. Hervorming in de *Nederlanden* hadden de Roomschgezinden zich getroost, dat er in *Amerika* meer Kerken gesticht werden, dan er hier en in *Frankrijk* in het bezit der Geuzen kwamen [1], en thans zouden die Geuzen ook daar post vatten en den bezitters hun goed afzetten! Doch om de gevoeligheid van *Spanje* bekreunde men zich niet. In het najaar van 1618 waren er reeds ontwerpen ter oprichting eener West-Indische Compagnie, door Gecommitteerden uit de Staten-Generaal opgemaakt, in gereedheid, en was men bedacht, de Provinciën te verzoeken, haren Gedeputeerden voldoenden last te verstrekken, ten einde op een gemaakt ontwerp een besluit te kunnen nemen, en een paar dagen vóór OLDENBARNEVELTS terechtstelling drukte men den wensch uit, de beraadslagingen over deze zaak niet langer door het uitblijven van den last der Gedeputeerden van sommige der Provinciën uitgesteld te zien: immers was de aandrang groot van dezulken, die des noods op eigen hand de handelskans op de kusten van *Brazilië* en de West-Indische eilanden wilden gaan beproeven [2].

Was men alzoo op uitbreiding der handelsondernemingen uit, men was niet gezind hetgeen men had, wegens eenigen tegenspoed of ondervonden moeijelijkheden te laten varen. Geen vijandelijke bejegening der Engelschen schrikte de Hollandsche en Zeeuwsche walvischvaarders af [3]; geene veelvuldige bankroeten, ten gevolge van de schaden, door de zeeroovers toegebracht [4], weerhielden de kooplieden van nieuwe ondernemingen; geene belangrijke nederlaag, in eene ontmoeting met de Spanjaarden bij de *Manilles* geleden [5], doofde den moed der Oostindievaarders uit. Die rampen leidden slechts tot de gewapende bescherming van vischvaart [6] en handel, zoo als dan ook die nederlaag de Oost-Indische Compagnie slechts tot het besluit bracht om het getal van vijf groote schepen, welke naar de Oost-Indiën bestemd waren, met twee nieuw uitgeruste te vermeerderen [7]. Alleen verbazend groote winsten konden tot zoo vele opofferingen kracht en moed geven.

De noodzakelijkheid om den handel en de vischvangst gewapend te drijven, dwong tot vereeniging van krachten en tot instandhouding of vestiging van maatschappijen, door de hulpmiddelen van den Staat ondersteund, en naijverig op de voordeelen, die zij zich door eigen inspanning verwierven. Voor het overige leerde de ervaring de

---

[1] Zie *Polit. balladen, Refer., liederen en spotgedichten der 16de eeuw*, uitgegeven door de *Maetsch. v. Vlaemsche Biblioph.* II *Serie*, N°. 7, bl. 18.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 22, 23 Oct.; 12, 16 Nov. 1618. 25 Jan.; 1, 6, 11 Febr.; 10 Mei, 1619.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 8 Nov. 1617. Hiervoor, D. III, St. II, bl. 592.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 21 Nov. 1617. *Resol. Holl.* 13 Jan. 1618.

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 28 Apr. 1618. CARLETON II, p. 254.

[6] *Resol. Stat.-Gen.* 12, 30 Jan. 1618. [7] *Resol. Stat.-Gen.* 1 Mei 1618.

voordeelen, aan het onbelemmerd verkeer verknocht, genoegzaam kennen om in geene verbodsbepalingen heil te zoeken. In die Gewesten en Steden, waar handel en nijverheid het meest bloeiden, was men gemeenlijk ook het onbekrompenst. Kwam uit *Zeeland*, dat sedert het Bestand zijne welvaart natuurlijk eenigermate had zien lijden, of van elders soms eene stem ter aanbeveling van verbodswetten om den een of anderen tak van nijverheid en handel te beschermen, de Collegies ter Admiraliteit van *Amsterdam* en *Rotterdam*, door de Staten-Generaal geraadpleegd, of de eisch van andere belangen, rieden doorgaans vrijen uit- en invoer aan [1]. 1618—1621.

Had men zich ten koste der Spanjaarden en Portugezen in de Oost-Indiën een ruim veld voor den handel weten te verwerven; bleven de pogingen der Franschen en Denen om zich toegang tot dezelfde bron van winst te verschaffen, zwak of onzamenhangend; de mededinging der Engelschen scheen op den duur niet afgewezen te mogen worden. Tegenover hen kon men de gronden niet doen gelden, die men tegen genen aanvoerde. Met hen was men niet, als met de Spanjaarden, in voortdurenden staat van vijandelijkheid: integendeel, gelijke staatkundige belangen schenen Nederlanders en Engelschen te verbinden, en de sommen, die de Engelschen ten behoeve van de Oostindievaart veil hadden, waren niet, als bij de Franschen en Denen, zoo geheel buiten alle evenredigheid met de kapitalen, welke wij in die vaart gestoken hadden, dat zij er niet naar zouden hebben kunnen dingen om hun deel aan de rijke baten te bekomen. Kon men tot eene billijke verdeeling van het handelsgebied in de Oost-Indiën tusschen de Engelschen en ons geraken, dan ware men aan de bezorgdheid voor gedurige botsingen tusschen de kooplieden der beide natiën ontheven, de staatkundige betrekkingen der beide Regeringen liepen niet telkens gevaar van verbitterd te worden, en men kreeg daarentegen in de Britsche macht een bondgenoot tegen de Spanjaarden en een steun om de mededinging van Franschen en Denen te beter te weren [2].

Noodzakelijkheid om zich ten aanzien van den handel in de *Oost-Indiën* met *Engeland* te verstaan.

Dien ten gevolge kan het niet bevreemden, dat er in 1618 ernstig sprake was om de vroeger afgebroken onderhandelingen wegens eene vereeniging der Engelsche met de Nederlandsche Oost-Indische Compagnie [3] te hervatten.

Het is uit de handelingen zelven genoegzaam gebleken, dat Koning JACOBUS bij de zending van CARLETON herwaarts ten doel had, de maatregelen der Republiek tegen *Spanje* zoo veel mogelijk te verlammen, en haar tegenover *Engeland* een ondergeschikte plaats te doen innemen. Het gezag, hetwelk *Engeland*, op deze wijze over de Vereenigde Provinciën zou bekomen, gunde *Spanje* dat Rijk gaarne, vermits het den Vorst aan zijnen leidband kon doen loopen. Het voornaamste stuk van CARLETONS taak was

JACOBUS staatkunde ten aanzien van de *Nederlanden*.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 7, 21 Nov.; 23 Dec. 1617. 2 Jan.; 29 Mei; 25 Aug.; 3, 23, 25, 30, 31 Oct.; 3, 5 Nov. 1618.

[2] CARLETON, II, p. 140, 141, 228. [3] Zie hiervoor D. III, St. II, bl. 591.

1618 — 1621.

natuurlijk, dat hij OLDENBARNEVELT, aan wiens wijsheid en moed de grootheid en stoutheid der Republiek alleen scheen te hangen, den voet trachtte te lichten; maar tot de ontwerpen, die tot het gewenschte doel moesten strekken, behoorde ook, dat de Staten Generaal overgehaald werden tot het zenden van eenige Gecommitteerden naar *Engeland* [1]. Dit zou voor *Europa* den schijn hebben, alsof de vertegenwoordigers der Nederlanden aldaar komen moesten om recht of gunstige beschikking op de punten van verschil te bekomen. Daartoe moesten vraagstukken worden opgeworpen, die de Nederlanders niet toelieten onverschillig te blijven. Van zoodanige strekking waren de maatregelen, door JACOBUS genomen tot bederf van de Nederlandsche lakenverwerijen en tot bemoeijelijking van de haringvisscherij. Door OLDENBARNEVELTS gezag en wijsheid waren al die ontwerpen verijdeld. Zijne overtuigingskracht maakte gedurig van CARLETON zijnen bondgenoot tegen des Ambassadeurs eigen Regering, en zijne goed gekozen maatregelen hieven de noodzakelijkheid op om over Nederlandsche belangen in *Engeland* te gaan onderhandelen. Doch nu OLDENBARNEVELT gevallen was, beloofde zich het Engelsch Bewind de vervulling zijner wenschen, en, werkelijk, dadelijk wordt tot het vertrek van eenige afgevaardigden naar *Engeland* besloten. Maar zouden de Nederlanders dan thans de vraagstukken, door OLDENBARNEVELTS gezag tot een goed einde gebracht en in *Holland* afgehandeld, op nieuw als onopgelost erkennen en te *Londen* de beslissing dienaangaande gaan afwachten? Gaven de Staten-Generaal verlof tot zulken stap, dan voorwaar had de partij van OLDENBARNEVELT de schoonste gelegenheid om breed uit te meten, hoe hunne onderdanigheid en toegefelijkheid voor JACOBUS verraderlijke plannen bij des Advokaats hooghartigheid en standvastigheid afstak. Dus beijverde men zich aan de afvaardiging van eenige leden der Staten een ander karakter te geven. Er zou gehandeld worden over de vereeniging der Nederlandsche met de Engelsche Oost-Indische Compagnie; de Bewindhebbers der Nederlandsche Maatschappij zouden eenige Commissarissen, ditmaal naar *Londen*, afvaardigen, en de Staten eenige Gezanten met hen zenden om de onderhandelingen te leiden en tot een beslissend einde te brengen; bovendien zou de Bezending den Koning hulde en dank bewijzen voor de ondersteuning door hem ter bijlegging der kerkelijke geschillen verleend; — maar de visscherij en de verwerij en bereiding der lakenen op nieuw ter sprake te laten brengen, dit werd hun niet toegestaan. Vandaar de verbolgenheid van Koning JACOBUS [2]. — Zoo laat zich tevens verklaren, dat hij het voorkomen aannam alsof hij de afgevaardigden niet zonder gezegelde commissie of procuratie tot de onderhandeling kon toelaten, als waren zij geene Gezanten eener zelfstandige Mogendheid, maar slechts gevolmachtigden in eene zaak van staatshuishoudelijken aard. De Gezanten en de Staten-Generaal hielden zich standvastig.

Besluit tot het zenden van eenige Gezanten naar Engeland.

[1] Zie hiervoor D. III, St. II, bl. 618, 622.

[2] Hiervoor bl. 113.

Doch beschouwen wij de zaak van het bedoelde Gezantschap en bepaaldelijk wat er ten aanzien van de vereeniging der beide Oost-Indische Compagniën verhandeld werd, eenigzins van nader bij.

1618—1621.

Van beide zijden wordt de vereeniging der Nederlandsche en der Engelsche Oost-Indische Compagnie gewenscht.

Dat van de zijde van *Engeland* de wensch naar vereeniging oprecht was, lijdt geen twijfel. *Holland*, het is waar, moest duchten eenmaal de kosten, ter verdediging van den Oost-Indischen handel vereischt, niet langer alleen te kunnen dragen, en scheen dus aansluiting aan eene andere Mogendheid noodig te hebben; maar kon de Nederlandsche Compagnie zich niet trachten aan te sluiten aan *Frankrijk?* [1] Tegen de vergunning van eenig aandeel in den Oost-Indischen handel zouden de Franschen zich gaarne verbinden een aanmerkelijk deel van de verdedigingskosten te dragen. Kwam zulk eene vereeniging met *Frankrijk* tot stand, dan was juist het tegenovergestelde van het doel van *Engelands* staatkunde en van CARLETONS zending bereikt: de alliantie tusschen *Frankrijk* en de Vereenigde Provinciën ware hechter, en de beide volken daardoor sterker geworden, terwijl het *Engelands* streven was, ze beiden ten gelieve van *Spanje* te verzwakken. Was er daarentegen eene vereeniging der Nederlandsche Maatschappij met de Engelsche tot stand gekomen, dan hadden de Engelschen een vasten voet in de Oost en zouden zij wel middel weten te vinden om de zenuw van den Nederlandschen Staat in het belang der Engelsche staatkunde min of meer te verlammen. — Maar ook de Nederlandsche Oost-Indische Compagnie had eene bijzondere reden om te verlangen, dat er over de vereeniging met *Engeland* ten minste onderhandeld werd. De termijn, tot welken haar octrooi was verleend, zou na verloop van nog slechts vier jaren daar zijn, en vurig verlangde zij er de verlenging van voor vijftig of minstens dertig jaren. Het vraagstuk, of men het octrooi op nagenoeg gelijke voorwaarden hernieuwen zou, ja of neen, moest in de vergadering der Staten-Generaal behandeld worden, en de Provinciën werden uitgenoodigd haren Afgevaardigden voldoenden last te geven ten einde op dit punt te kunnen besluiten. Maar van den kant van de vijf Provinciën, buiten *Holland* en *Zeeland*, was tegenstand te wachten tegen de vervulling van den wensch der Compagnie. Zij hadden niet in de baten der Maatschappij gedeeld, en wenschten thans voor hare ingezetenen de vaart op de *Oost-Indiën* niet langer ten behoeve eener Hollandsch-Zeeuwsche koopliedenvereeniging afgesneden te zien. Vooral *Friesland* zette zich bij deze zaak op den voorgrond. Bij dezen stand der zaak zag de Oost-Indische Compagnie in het openen van onderhandelingen over eene vereeniging met de Engelsche Oost-Indische Compagnie een middel om zich de verlenging van haar octrooi verleend te zien. Immers, wilde men over eene zoodanige vereeniging onderhandelen, dan diende alles niet op losse schroeven gesteld, maar de

Vooral *Friesland* en *Groningen* verzetten zich tegen de onvoorwaardelijke verlenging van het octrooi der Oost-Indische Compagnie.

[1] Werkelijk uit CARLETON deze vrees, en gebruikte ze als grond om de vereeniging als wenschelijk te doen voorkomen (II, p. 141).

1618—1621. vraag omtrent de toekomstige inrichting der Maatschappij beantwoord te wezen. *Friesland* zag in dien tijd, uit haat tegen OLDENBARNEVELT, de aansluiting aan *Engeland* gaarne: bijgevolg zou het zich, dus vleiden zich de Bewindhebbers der Compagnie, een weinig inschikkelijk betoonen op het stuk van het octrooi, ten einde de aansluiting aan *Engeland* niet in den weg te staan [1].

Nu het derhalve ernst scheen te zijn, dat er over de vereeniging der beide Compagniën zou gehandeld worden, werden er uit de Gedeputeerden der Provinciën in de Staten Generaal Gecommitteerden benoemd om met eenige Gecommitteerden van de Bewindhebbers der Nederlandsche Compagnie in wisseling van gedachten te treden. Van de zijde van *Holland* ontbrak onder die Gecommitteerden natuurlijk GROTIUS niet. Tegelijk werd in *Engeland* door onzen Gezant CARON met den Goeverneur der Engelsche Compagnie, Sir THOMAS SMITH, over de vereeniging en de plaats der bijeenkomst gehandeld [2]. Dus was tot dusverre nog niet uitgemaakt, dat de onderhandelingen in *Engeland* zouden gevoerd worden en dat er bovendien eenige Gezanten der Staten-Generaal naar *Engeland* zouden gezonden worden. Maar naauwelijks is OLDENBARNEVELT in de gevangenis, of het is eene uitgemaakte zaak, dat er in *Engeland* zal onderhandeld worden: CARON belooft zulks uitdrukkelijk aan den Koning; en tevens staat het vast, dat eenige afgevaardigden der Staten, op kosten der Oost-Indische Compagnie, mede derwaarts zullen vertrekken. Daar evenwel de vraag omtrent de verlenging van het octrooi hiermede stilzwijgend in den zin der Nederlandsche Compagnie opgelost scheen te worden, zoo verzetten de Provinciën *Friesland* en *Groningen* zich nog tegen het vertrek der Bezending, waarop daarentegen en van de zijde van *Engeland* en van die der Bewindhebbers der Nederlandsche Compagnie bij herhaling werd aangedrongen [3]. Nu moest er wel bepaald worden, dat men zich bij de onderhandeling over de vereeniging voor geen later tijdstip verbinden zou, dan het octrooi duurde. Maar dit stond den Bewindhebbers der Compagnie in het geheel niet aan. Zij verzochten den 24sten November gehoor ter Generaliteit, in tegenwoordigheid van den Prins van *Oranje* en Graaf WILLEM LODEWIJK, om zich over die beperking te beklagen: daardoor zagen zij, dus betoogden zij, hun voordeel verkort en het Land benadeeld, en bijgevolg verzochten zij ook voor eenige jaren na den termijn van den afloop van het octrooi te mogen handelen. Zij rekenden er op, zoo het schijnt, dat daarmede de verlenging van het octrooi reeds eenigermate toegestaan zou zijn. Hoe het zij, hun verzoek werd hun verleend, onder bepaling echter, dat tot niets besloten zou worden dan met voorkennis van Hun Hoog Mogenden,

---

[1] *Resol. St.-Gen.* 15 Maart; 16, 20 Junij, 1618. CARLETON, II, p. 267.

[2] *Resol. St.-Gen.* 4, 17 Julij; 13 Aug. 1618.

[3] *Resol. St.-Gen.* 7, 12, 15, 19 Sept; 8, 18 Oct. 1618.

1618—1621.

en dat de voorwaarden, welke sommige Provinciën aan de verlenging van het octrooi gesteld wenschten te zien, niet terzijdegesteld werden: kon men elkander bij tijd en wijle niet verstaan, dan zou aan de Stadhouders de uitspraak overgelaten worden, aan welke zich een ieder te onderwerpen had. Dit besluit ging niet door, dan onder protest van die van *Friesland.* Zij duldden, zeiden zij, in deze zaak geene overstemming, en behielden hunner Provincie het recht voor om na afloop van het octrooi handel te mogen drijven, waar het hun goed dunken zou. Die van *Groningen* vereenigden zich thans met het besluit, onder beding evenwel, vooreerst, dat, voor en aleer aan de Oost-Indische Compagnie verlenging van octrooi werd verleend, aan hunne Provincie, de vrijheid gegeven werd om zoo goed als anderen op de *Oost-Indiën* handel te drijven, en, ten tweede, dat de te openen onderhandelingen de oprichting der West-Indische Compagnie niet in den weg zouden staan [1]. Dus bleek op nieuw, dat de West-Indische Compagnie een soort van vergoeding zou moeten zijn voor hen, die van de Oost-Indische Compagnie geene voordeelen getrokken hadden.

Klachten der Engelschen over geweldenarijen der Nederlanders in de Oost en in de Noordelijke zeeën.

Maar dit aldus uit den weg geruimde bezwaar was het eenige voorval niet, dat de Staten in spanning gehouden had, voordat de Bezending naar *Engeland* werkelijk afreisde. Ten einde met gunstiger kans belangrijke inwilligingen van de Nederlanders te kunnen verlangen, meenden de Engelschen met eene reeks van aanklachten voor den dag te moeten komen. Dit geschiedde bij een voorstel van CARLETON, op den 3den October (1618) ter Generaliteit gedaan. Zijne Majesteit, zeide hij, had twee vertoogen ontvangen met hevige klachten over gewelddadigheden, rooverijen en moorden, door Nederlanders tegen Engelsche onderdanen in de Oost-Indiën en in de Noordelijke zeeën gepleegd. — Ook de botsingen tusschen de Engelsche en de Nederlandsche walvischvaarders zouden tegelijk met de Oost-Indische zaken een onderwerp van de onderhandelingen der bezending naar *Engeland* uitmaken. — Wat in de wateren van *Groenland* gebeurd was, ging de Engelsche Gezant voort, kon niet ontkend worden: de zaak maakte den inhoud uit van een straatlied, dat in *den Haag* werd gezongen, en waarin naauwkeurig werd opgegeven, hoe vele stukken geschut en vaten traan aan de Engelschen waren ontnomen, en hoe vele manschappen waren gewond en gedood, volkomen alsof het een op den vijand behaalde zege betrof. En hoe zij zich wegens het gebeurde in de *Oost* zouden kunnen verontschuldigen, dit was Zijner Majesteit een raadsel: immers hadden zij, in de maand Mei laatstleden, hunnen onderzaten het recht toegekend om de Engelschen in de *Oost-Indiën* vijandig te bejegenen. — De Gezant doelde op eene acte, toen ter tijd aan de Oostindievaarders door de Staten-Generaal verleend, waarbij in even stoute als bondige taal de Engelschen, die zich, ter vergoeding van door eigen schuld beloopen schade, in het bezit van forten of schepen mochten stellen,

---

[1] *Resol. St.-Gen.* 19 Oct.; 24 Nov. 1618. CARLETON, II, p. 321, 322, 360.

1618— 1621. onder bedreiging van verdiend geweld vermaand werden, dezelven dadelijk terug te geven [1]. — De Spanjaarden en Portugezen te beschuldigen, dat zij zich den Oost-Indischen handel uitsluitend wilden toeëigenen en hetzelfde te doen, dit (zeide CARLETON toen verder) ging niet aan, evenmin als het *de zee vrij* uit te bazuinen, en dit element aan niemand vrij te laten; de Engelschen te vleijen met den naam van hunne beste vrienden en bondgenooten (hetgeen zij dan ook werkelijk, zeide de Gezant, in hunnen nood geweest waren), en hen daarbij als vijanden te bejegenen, was niets anders, dan vrede in den mond en de wapenen in de hand te voeren. Hoe gaarne de Koning alle aanleiding tot misverstand vermeed, dit bleek uit zijne bereidwilligheid om zekere vroeger uitgebarsten bloedige geschillen bij te leggen, in welke eene Mogendheid, die hun minder genegen was, eene vurig gewenschte gelegenheid zou gezien hebben om haren moed aan hen te koelen. Doch eindelijk moest het geduld van den lankmoedigsten uitgeput raken. Was het ook geene bespotting van den Koning en zijnen Raad, dat reeds in het vorige jaar de overkomst van een Gezantschap beloofd was, om over de lakenen en de haringvisscherij te handelen, en dat daar niets van gekomen was. Thans zou dat Gezantschap voortgang hebben, maar weder was de eerst bepaalde tijd verloopen. Zij mochten, dit smeekte hij hen in Gods naam, de afreize hunner Gezanten niet langer uitstellen, ten einde zijner Majesteit voldoening voor die grieven te verschaffen en eens voor goed de betrekkingen tusschen de wederzijdsche onderdanen te regelen. De beide Staten, wier zeehavens door de beschikking der Voorzienigheid tegen elkander overlagen als de deuren van de magazijnen van twee goede buren, slechts door eene straat gescheiden, moesten zich deze ligging ten nutte maken tot vriendschappelijk handelsverkeer, waaraan den Nederlanders alles gelegen was. Zonder behoedzaamheid echter van de zijde der Staten stond de betrekking gansch anders dan vriendschappelijk te worden: want, zonden zij, zoo als hij vernam, oorlogschepen mede ter bescherming der walvischvaarders, ook in *Engeland* rustte men oorlogschepen naar *Oost-Indiën* uit [2]. — In deze rede werd voor de eerste maal van ter zijde te kennen gegeven, dat de Engelschen de zending, die nu ophanden was, als de volvoering zouden beschouwen van een vroeger bij gelegenheid van de geschillen over de lakens en de visscherij gegeven belofte, en dat derhalve deze geschillen als onafgedaan en hunne vereffening als op nieuw ter hand te nemen aangemerkt werden. — In plaats van de zaak van het Gezantschap met zulk eene taal en zulke wenken te bevorderen, werden de Staten daardoor huiverig voor het gevaar van aan de eischen der Engelschen te veel toe te geven. Die grieven hadden maar al te zeer den schijn van gezocht te zijn, en men wist maar al te goed, dat de Nederlanders zich ruim zoozeer over geweldenarijen der Engelschen

[1] *Resol. St.-Gen.* 25 Mei, 1618.
[2] *Resol. St.-Gen.* 3 Oct. 1618.

te beklagen hadden [1]. In weerwil van herhaaldelijk met aandrang gedaan verzoek om antwoord op zijn voorstel van den 3den October bleef men het antwoord schuldig: men had tot verontschuldiging de reden bij de hand, dat men naar de gegrondheid der klachten onderzoek moest doen [2]. Hoe CARLETON weldra met een uitdrukkelijk verzoek aankwam, dat de Gezanten met een genoegzamen last zouden komen om ten aanzien van de *tarra* der lakens en de haringvisscherij eene afdoende schikking te kunnen treffen, en hoe men zich deswegens verontschuldigde, hebben wij boven gezien [3], en werkelijk liet de Gezant zich overreden om hen te laten vertrekken, al kon hij wel nagaan, dat zij op die punten niet genoegzaam gelast waren [4]. 1618—1621.

Doch nog andere middelen nam *Engeland* te baat om den Nederlanders schrik aan te jagen en hen tot de uiterste inwilligingen te nopen. In het begin der maand November vernamen de Staten van goeder hand, dat van wege den Koning van *Groot-Britannië* in *Engeland* order gegeven was, om de Nederlandsche schepen, die nog rijk beladen uit de *Oost-Indiën* verwacht werden, aan te houden. Zoo ver ging de vermetelheid der Engelschen in dit tijdsgewricht! Men had voorgenomen de Republiek, van haar hoofd beroofd, te dwingen, en niet als eene vijandige Mogendheid, maar als een onwillig onderdaan te bejegenen. Maar beter had *Engeland* het niet kunnen aanleggen om bij de Nederlanders den geest van OLDENBARNEVELT wakker te maken. Onder de Heren, die als afgevaardigden der Staten of der Oost-Indische Compagnie naar *Engeland* zouden vertrekken, waren er enkelen, zooals EWOUD VAN DER DUSSEN, benoemd vóórdat de Prins de stedelijke Magistraten had afgezet, vrienden en geestverwanten van den Advokaat, wier namen als die van kwalijkgezinden door CARLETON in zijne brieven aan zijn Hof werden gebrandmerkt [5]: hij noemde kwalijkgezind een ieder die niet geneigd was om Nederlands onafhankelijkheid aan *Engeland* met zijne beginsellooze staatkunde op te offeren, en moed genoeg had om het verheven werk van den man voort te zetten, die thans, ten spot van alle rede, als misdadiger tegen de vrijheid van *Europa* en de onafhankelijkheid van zijn Vaderland gevangen zat. Op de inrichting van het Bestuur van de Oost-Indische Compagnie had de omwenteling geenen rechtstreekschen invloed kunnen uitoefenen; dus vaardigden ook de Bewindhebbers dier Maatschappij mannen af als DIRK BAS en JAKOB BOREEL, die mede de eer hadden van door CARLETON als *Arminianen* te worden zwartgemaakt. Al was het nu ook dat MEERMAN zich liet vervangen door LODESTEIN [6]; die anderen bleven leden der Bezending: men begreep hen noodig te hebben om tegenover *Engelands* vermetelheid pal te staan

De Engelschen zijn bedacht op het aanhouden der Nederlandsche Oost-Indievaarders op de terugreize.

---

[1] *Resol. St.-Gen.* 5, 13 Oct. 1618.
[2] *Resol. Stat.-Gen.* 6, 8, 16 Oct. 1618.
[3] Zie hiervoor, bl. 113, 150, 151.
[4] *Resol. Stat.-Gen.* 21 Nov. 1618. CARLETON II, p. 359.
[5] CARLETON, II, p. 354, 362, 368.
[6] *Resol. St.-Gen.* 8 Dec. 1618. CARLETON II, p. 368.

1618— 1621. voor de eer van het Land. Ook dien smaad van het gedreigde aanhouden der uit de *Oost* teruggewachte schepen zouden de Staten niet verduren. Zij schreven dadelijk naar het Collegie ter Admiraliteit te *Hoorn* of *Enkhuizen*, dat de oorlogschepen, naar de Middellandsche zee bestemd, ten spoedigste uit zouden loopen met den last om die gewelddadigheid af te weren, en thans trachtte men de afreize der Gezanten ten zeerste te bespoedigen, opdat zij het Engelsche Bewind op zulk een schandelijk bevel zouden doen terugkomen. Men sprak CARLETON over de zaak, die veinsde er niets van te weten, ja later, toen men in *Engeland* begrepen had, dat zulke handelingen het rechte middel waren om *Nederland* tot het uiterste te drijven, durfde zeggen, dat het slechts een valsch gerucht was geweest. Bij deze leugenachtige mededeeling voegde hij de verzekering, dat de Gezanten, die op het punt stonden te vertrekken, voor de veiligheid van hunne personen niet bezorgd behoefden te zijn, met andere woorden, dat *Engeland* zich niet als een barbaarsch roofnest zou aanstellen: eene eervolle verzekering voorwaar! Bovendien vond zij zoo weinig vertrouwen, dat de aanstaande Gezanten van de Staten eenigen waarborg voor hunne veiligheid in het vreemde land verlangden, en dezen hun niet ontveinsden, dat zij wel op eenig middel van verzekerdheid bedacht mochten zijn [1], en niet zonder grond: de verdediger des geloofs op dien vermolmden troon, de hater van ARMINIUS, had het wel eens in den zin kunnen krijgen, sommigen van hen als ketters te recht te stellen; en CARLETON had uitdrukkelijk geraden, op grond dat er *kwalijkgezinden* bij waren, dat men in *Engeland* zonder plichtplegingen met hen te werk moest gaan, en veeleer dreigementen dan gronden van overreding tegen hen moest te baat nemen [2]. Zelden is er eenig Gezantschap onder ongunstiger voorteekenen aangevangen, en — mogen wij er tot eer onzer voorouders bijvoegen — eervoller ten einde gebracht.

Behalve den boven reeds genoemden EWOUD VAN DER DUSSEN, oud-burgemeester van *Delft*, waren JOHAN VAN GOCH, burgemeester van *Zutfen*, en JOACHIM LIENS, Raadpensionaris van *Tholen*, van wege de Staten-Generaal gecommitteerd om benevens hunnen gewonen Gezant CARON den Afgevaardigden der Oost-Indische Compagnie ter zijde te staan in hunne onderhandelingen met de Gecommitteerden der Engelsche Handelmaatschappij, en voorts den Koning dank te zeggen voor hetgeen hij had toegebracht om de maatregelen ter bijlegging der binnenlandsche geschillen tot een goed einde te brengen; de belangen van de Nederlandsche walvischvangst te verdedigen; nog eenige andere handelsbelangen van minder gewicht voor te staan, en eindelijk des Konings bedoelingen te polsen ten aanzien van de onderneming tegen de zeeroovers en het hu-

---

[1] *Resol. St.-Gen.* 2, 3, 5, 21, 22 Nov. 1618. CARLETON, II, p. 360, 361.

[2] CARLETON, II, p. 361.

welijk van zijnen oudsten zoon met eene Spaansche prinses. Alle woordenwisseling over de haringvisscherij en de *tarra* moesten zij zien af te snijden [1]. De Gedeputeerden van de Bewindhebbers der Oost-Indische Compagnie waren, behalve de Heren BAS en JAKOB BOREEL, ALBERT SONCK, ANDRIES RIJCKAERTS en ARNOUD JAKOBSZ. LODESTEIN, met den Advokaat der Compagnie Mr. WILLEM BOREEL. Den 5den December (1618) in *Engeland* aangekomen, werden zij met alle eerbewijzen naar hun logement, het huis van een voornaam Nederlandsch koopman in *Londen*, gebracht. Het eerste intusschen wat zij vernamen, was dat een Schotsch Heer van aanzien met een Schotsch beambte hunne komst reeds sedert een maand te *Londen* verbeidde. Hieruit bleek, dat de Koning het er opgezet had om de zaak der visscherij op de Schotsche kust op het touw te zetten. Den 20sten December verleende hun de Koning gehoor. In hunne toespraak, vleijend genoeg ingericht, gewaagden zij, na vele plichtplegingen en dankbetuigingen, van de geschillen tusschen de kooplieden der beide Natiën. De onzen, zeiden zij, schreeuwden luid, dat de Engelschen hunne verdragen met de Indiërs niet telden, ja, met de Spanjaarden tegen hen zamenspanden, en daarvan waren de bewijzen in hunne handen; de Engelschen van den anderen kant klaagden even luid over ons. Eerder waren zij niet in staat geweest zijne Majesteit te komen inlichten (hij wist zelve wat hen belet had), maar thans verwachtten zij van 's Konings wijsheid en toegenegenheid, dat de onbewezen klachten van eenige weinigen zijner onderdanen de gemeene zaak niet benadeelen zouden. Immers, bleven Engelschen en Nederlanders in *Oost-Indiën* elkander vijandig bejegenen, dan zou de Koning van *Spanje* hun weldra beiden den voet lichten, den geheelen handel aan zich trekken en dien met zoo vele belastingen bezwaren, dat hij geheel *Europa* aan zich cijnsbaar zou maken en zich een middel zou gegeven zien om de geheele wereld de wet te stellen. — Eenige dagen later werden zij, en wel met veel onderscheiding, ontvangen in den Geheimen Raad. Hier voerde de Kanselier, de beroemde BACON *van Verulam*, het woord. Op zijne vraag naar hunne procuratie hadden zij niets dan hunne geloofsbrieven aan den Koning te vertoonen. Daar deze alleen van onderhandelingen over de zaken van *Oost-Indiën* en *Groenland* gewaagden, zoo werd hun afgevraagd, of zij ook op de andere punten, te weten de groote visscherij, de tarra der lakenen en bovendien op het stuk der munt, gelast waren. Op hun ontkennend antwoord werden zij verzocht de redenen, die zij voor hunne handelwijze hadden, in een geschrift te stellen, dat men aan zijne Majesteit zou opzenden. In dit schriftelijk vertoog zeiden onze Gezanten, onder anderen, dat zij van de onvergelijkelijke wijsheid en billijkheid van het gezalfde hoofd zijner Majesteit niet anders verwachtten, dan dat hij nimmer zou toelaten, dat hunne natuurlijke vrijheid, door onheugelijk bezit bevestigd en ge-

1618—1621.

De Gezanten komen in *Engeland* aan.

Zij verontschuldigen zich deswegens dat zij geen procuratie bij zich hebben en op zekere punten niet gelast zijn.

---

[1] Zie de Instructie in het Verbaal, waarvan een afschrift berust in het Prov. Utr. Archief. Waar geen andere bron is aangehaald, zijn de bijzonderheden uit dat stuk geput.

1618—1621. rugsteund door het onveranderlijke volkenrecht, door eenige nieuwigheid zulk een inbreuk zou lijden, als de belemmering hunner haringvisscherij zijn zou. Wat het vraagstuk van de *tarra* en den handel der lakenen aanging, de stipte nakoming van 's Konings eigen plakaten zou de klachten van de Compagnie der *Merchants-adventurers* doen ophouden. — Wat hun bij een tweede gehoor, door den Geheimen Raad hun verleend, op dat schriftelijk vertoog aan den Koning werd tegemoet gevoerd, laat zich afleiden uit hetgeen CARLETON den 12den Januarij in de Vergadering der Staten-Generaal in het midden bracht [1]. Voorts sprak de Kanselier thans meer bepaald van het stuk der munt: wij zochten, beweerde hij, door het doen rijzen der waarde het geld en den handel uit hun land te trekken. — Over de honderd personen, meest Nederlanders, en van de aanzienlijkste kooplieden, werden door het gerecht beschuldigd van belangrijke sommen aan geld uit het Rijk uitgevoerd te hebben. — Op der Gezanten verzoek om niettemin tot de behandeling van de zaak van *Oost-Indiën* en *Groenland* te worden toegelaten, antwoordde de Kanselier, dat hij gegronde reden had om aan de inwilliging van dit verzoek te twijfelen, en bij het scheiden veroorloofde zich de Baron HAMILTON de schampere aanmerking, dat het niet goed zou zijn, zoo de Koning van *Spanje* »onze traagheid" kwam te vernemen. De hun voor den voet geworpen bezwaren trachtten onze Gezanten in een nieuwe memorie uit den weg te ruimen, waarin zij aanvoerden, dat CARLETON van het stuk der munt niet eerder dan daags voor hun vertrek gesproken had [2], en dat alstoen de Generaalmeesters van de munt gelast waren Hun Hoog Mogenden in deze zaak van advies te dienen. Wat het gemis der verlangde procuratie betrof, dit moest bij den Koning geen wantrouwen wekken, aangezien de regeringsvorm van hunnen Staat, niet de minste verandering had ondergaan [3]: Prins MAURITS, wilden zij zeggen, had geenerlei stap gedaan, die later zou kunnen gewraakt worden. Eindelijk verklaarden zij niet te verwachten, dat de Koning, die zich zoo verdienstelijk gemaakt had met het opheffen der zwarigheden en onlusten in hunnen Staat, hun thans nieuwe moeijelijkheden en geschillen in den weg zou stellen. — Dit vertoog, verre van den Koning neder te zetten, wekte bij hem hooggaande ontevredenheid. Zoo de Staten-Generaal niet beloofden, op een anderen tijd door middel van afgevaardigden uit hun midden over de visscherij en de *tarra* te handelen om aan de geschillen een eind te maken, dan, vreesden de Gezanten, zou men thans niet in de onderhandeling over de zaak van *Oost-Indiën* en *Groenland* treden. — Sedert onderricht, dat de toorn des Konings steeds vermeerderde, vermits hij begrepen had, dat zij de onderhandeling over de visscherij ten eenen male hadden afgeslagen en ronduit gezegd hadden, dat wij het recht daarop volstrekt niet in twijfel getrokken wilden hebben,

---

1 Zie hiervoor bl. 113, 114.

2 Verg. *Resol. Stat.-Gen.* 28 Nov. 1618.

3 Zie hiervoor, bl. 245, Noot 2.

vonden de Gezanten raadzaam zich eenigzins nader te verklaren, en verzochten op nieuw gehoor bij den Koning, op het gevaar af van het zich geweigerd te zien. Doch het werd hun den 8sten Januarij verleend. In de toespraak, die zij bij deze gelegenheid tot den Koning richtten, kwam niets voor van »onheugelijk bezit;" alleen verzochten zij om uitstel van de onderhandeling over de visscherij tot betere gelegenheid, dat is, totdat hunne zaken op vaster en zekerder voet geregeld zouden zijn [1]. Uit deze oprechte verklaring, voegden zij er bij, kon Zijne Majesteit wel zien, dat zij zich niet met looze vonden [2] behielpen. — Met deze taal veroorloofden zij zich den Koning ten koste der waarheid op tweeërlei wijze genoegen te geven: zij gaven hem op nieuw uitzicht op eene wijziging in hunnen regeringsvorm, die dan immers naar 's Konings zin kon uitvallen, en zij zinspeelden met dat *looze vonden* niet onduidelijk op de leer van GROTIUS, die JACOBUS zoo zeer mishaagde. Deze tegemoetkoming aan de ijdelheid des Konings miste hare uitwerking niet. Bovendien was hij sedert door brieven uit *'s Hage* nedergezet [3]. Hij antwoordde hun, dat hij wel erkennen wilde, dat zij niet alles tegelijk konden doen; ook wilde hij hun niet kwalijk nemen, dat zij van onheugelijk bezit spraken: hij zelf zou dit ook gedaan hebben. Zijn doel was dan ook niet het visschen op zijne kusten geheel te verbieden; slechts eischte hij erkenning van zijne voorrechten en van zijns Rijks gerechtigheden: die had hij gezworen te handhaven. Dus verlangde hij, dat Hun Hoog Mogenden zich verbonden over het stuk der visscherij te handelen, wanneer hun Staat tot meer rust gebracht zou zijn. Ontkenning of vermindering van zijne rechten evenwel zou hij niet dulden, al moest het zijne kroon, zijn leven en al zijn hebben en houden kosten. Den volgenden dag zou hij, na zijnen Raad gehoord te hebben, zich verklaren, of hij al of niet Commissarissen zou aanwijzen ten einde over de zaken van *Oost-Indiën* en *Groenland* te handelen. — Hiermede scheen voor het oogenblik alles gewonnen, wat de Gezanten verlangen konden. Ook was 's Konings houding aanmoedigend: althans zij meenden de gelegenheid waar te kunnen nemen, om, volgens hunne instructie, een ander punt ter sprake te brengen. Het betrof de onderneming tegen de zeeroovers van *Algiers*, en zij noodigden den Koning uit, mede tegen hen ten strijde te trekken, daar de kosten ten behoeve eener zaak, bij welke allen belang hadden, ook door al de belanghebbenden moesten gedragen worden. De Koning erkende de billijkheid van dit beweren, en daarom, zeide hij, had hij getracht *Spanje* mede in de zaak te betrekken, bepaaldelijk omdat de havens van dit Rijk eene geschikte gelegenheid aanboden voor de schepen, hetzij om de wijk te nemen, hetzij om zich te ververschen. Maar de zaak was vertraagd door de ijverzucht van *Spanje*,

1618—1621.

Het plan van JACOBUS betreffende eenen tocht tegen de zeeroovers in vereeniging met *Spanje*.

[1] »Jusques à ce que leurs (des États-Gén.) affaires trouveront une plus seure et ferme assiette et constitution."

[2] »Subterfuges controuvés."

[3] Zie hiervoor, bladz. 114, 115.

1618— 1621. hetwelk alleen de eer van de onderneming hebben wilde en zich met niemand verkoos te vereenigen. Toch hoopte hij zijn doel nog te bereiken. — Dus kwam ook dit plan thans wederom in hem op, alsof OLDENBARNEVELT, die het terecht wantrouwde, er de onuitvoerbaarheid niet van had aangetoond [1]. — Maar de Koning was blijkbaar in eene goede luim. Met betrekking tot de onderneming tegen de zeeroovers verwaardigde hij zich te zeggen, dat Hun Hoog Mogenden door hunnen laatsten verdelgingstocht tegen hen zelfs in *Spanje* grooten roem behaald hadden, gelijk zijn Agent hem telkens van daar schreef. — Gaarne had de Koning den tocht tegen de zeeroovers tot een onderwerp der onderhandelingen zien maken; doch onze Gezanten sneden zulks af. Dus kwam hij later langs een anderen weg op dat fraaije plan terug, naar aanleiding van eene mededeeling, op last der Staten-Generaal door onze Gezanten aan den Geheimen Raad gedaan, dat, volgens geruchten, die gedurig herhaald en nog niet weêrsproken werden, de Koning van *Spanje* eene oorlogsvloot van wel honderd vijftig ronde schepen uitrustte. Elf dagen na deze mededeeling (den 13^{den} Februarij) kwam de Vice-Kanselier DIGBY van 's Konings wege bij de Gezanten met het bericht, dat Zijne Majesteit tegen den eersten April zes oorlogschepen zou uitrusten; daaraan zouden nog veertien schepen van de kooplieden toegevoegd worden, en deze scheepsmacht zou hij, met de onze vereenigd, tegen de zeeroovers uitzenden. De admiraals zouden eenen geheimen last mede krijgen om een waakzaam oog op de Spaansche vloot te houden, en in geval deze, gelijk men voorgaf, het werkelijk op *Algiers* gemunt had, zouden onze admiraals aan de Spanjaarden verklaren, dat zij hetzelfde doel hadden: zoo zouden de Spanjaarden zich niet, zonder dat wij eenig aandeel aan den buit hadden, met de middelen van *Algiers* tot andere ondernemingen kunnen versterken. Doch ingeval men vernemen mocht, dat de Spaansche armade naar de Golf van *Venetië* bestemd was om daar tegen de Republiek van *Venetië* op te treden en de bestrijders van de Boheemsche Stenden te versterken, alsdan zouden onze admiraals hunnen geheimen last openen en de Spanjaarden, des noods met geweld, den tocht derwaarts beletten. — Welk een plan! Men had ons even goed rechtstreeks kunnen uitnoodigen, onze scheepsmacht aan onze vijanden in handen te leveren. Zoo zij op zulk eene wijze in aanraking gekomen ware met de Spaansche en de Engelsche scheepsmacht te gelijk, van welke de eene zoo min als de andere te vertrouwen was, wie waarborgde ons dan, dat dezen zich niet onder het een of ander voorwendsel gezamenlijk tegen haar gekeerd zouden hebben? Want ook voor de Boheemsche Stenden was JAKOBUS een dubbelzinnig vriend, en voor zijnen schoonzoon, den Keurvorst van de *Paltz*, hoopte hij reeds meer van de Spanjaarden, dan van hunne tegenpartij te zullen verkrijgen. Hoe werkzaam de zamenspanning tusschen *Engeland* en *Spanje* toen ter tijd was, hadden onze Gezanten de gelegenheid om

---

[1] Zie hiervoor, bladz. 3—6.

op de plaats zelve te bemerken. Kort te voren hadden zij naar *den Haag* geschreven, 1618—1621.
dat zij vernamen, hoe er in *Engeland* door *Spanje* langs zijne gewone wegen gewerkt werd, om de goede verstandhouding tusschen *Engeland* en de Staten te ondermijnen. — Onze Gezanten namen aan, dat plan aan hunne Meesters mede te deelen; zij onthielden zich van aanmerkingen, maar gaven echter den Koning in bedenking, of het raadzaam heeten mocht den Spanjaarden behulpzaam te zijn in de vermeestering van *Algiers*, en zulk een groot aantal schepen van onze landen te verwijderen, daar de geruchten niet alleen gewaagden van een door *Spanje* voorgenomen tocht naar de Golf van *Venetië*, maar ook naar de Noordzee. — Hieromtrent meende DIGBY hen gerust te kunnen stellen: op de Noordzee hadden de Spanjaarden het niet gemunt. Daarop vraagden de onzen, hoe men met *Algiers* handelen zou: buitgemaakte schepen kon men verdeelen, maar eene stad diende men in haar geheel te laten. En nu was het antwoord, dat *Spanje Algiers* zou houden: onze handel zou daarbij geen nadeel lijden: of waren *Gibraltar*, *Cadix* en andere Spaansche plaatsen niet ruim zoo geschikt om, des verkiezende, den handel afbreuk te doen? Bovendien *Spanje* zou zich door het bezit van *Algiers* genoopt zien om de Turken te bestrijden. — DIGBY scheen niet te bedenken, dat en de Engelschen zelven en wij toen vrede hadden met de Turken. — Het antwoord, dat de Staten-Generaal in een schrijven van den 2[den] Maart op de mededeeling gaven, sloeg het plan voor goed den bodem in. Gaarne wilden zij met de 21 goed uitgeruste schepen, die zij tegenwoordig in zee hadden, in vereeniging met den Koning van *Groot-Britannie* handelen; maar daar en *Engeland* en zij vredeverdragen met den Grooten Heer hadden aangegaan, zoo was het niet geraden zich met *Spanje* te vereenigen, vermits dit Rijk met den Sultan in openbaren oorlog was. Immers dit zou door den Grooten Heer als eene vijandelijke daad worden aangemerkt, en de geheele handel op de *Levant* met al de personen en goederen, aldaar aanwezig, zou gevaar loopen verloren te gaan. Ook wisten de Staten niet, wat eer of voordeel er voor de Engelschen en onze natie in steken zou den Spanjaard behulpzaam te zijn in de verovering van zulk een gewichtige plaats als *Algiers*, waarmede hij meester zou zijn van de geheele Straat. Bovendien zou het te bezien staan, of de Spanjaarden gedoogen zouden, dat wij onze schepen met de hunne vereenigden: aan eene verachtelijke afwijzing wenschten wij ons niet bloot te stellen. Maar, dit voorbij gezien, al bemerkte men nu, dat de Spaansche vloot het niet op *Algiers* gemunt had, hoe zou men haar dan die andere onderneming kunnen beletten. Zij had zich slechts te verdeelen, en haar plan tegen *Venetië* zou reeds volvoerd zijn vóór wij het vernomen hadden. Eindelijk, het ontwerp des Konings leidde er toe om, in geval *Spanje* vijandelijkheden tegen *Venetië* beoogde, ons te nopen openlijk en plotseling, ten behoeve van *Venetië*, met welke Republiek wij nog geen verdrag gesloten hadden, te breken met *Spanje*, dat, zoo lang het Bestand duurde, zich met ons op een voet van vrede geacht werd te bevinden. Een eensklaps uitgebro-

1618—1621. ken oorlog met *Spanje* zou het gevolg met zich slepen, dat al onze koopvaardijschepen onbeschermd bleven tegen de zeeroovers, en dat de millioenen schats aan koopwaren, die onze handelaars, op het Bestand gerust, in *Spanje*, *Portugal* en *Italië* hadden opgeslagen, den Spanjaarden in handen vielen. Neen! dan konden wij den strijd tegen de zeeroovers alleen wel volhouden en gelukkig ten einde brengen. De Collegiën ter Admiraliteit waren gelast, met spoed tien nieuwe oorlogschepen op stapel te zetten. Reeds hadden de Algerijnen meer dan de helft der Nederlanders, die zij tot slaaf gemaakt hadden, losgelaten, en de overigen waren zij bereid vrij te geven, zoodra de schepen, op welke zij zich bevonden, te huis gekomen zouden zijn. Ja, zij betoonden zich geneigd om over vrede te handelen en de voorwaarden na te komen, die wij in onze verdragen met den Grooten Heer bedongen hadden. — Waarlijk, de Staten, dus sprekende, gaven de blijken, dat er onder hen waren, die vrucht van OLDENBARNEVELTS lessen gehad hadden. Tot handhaving van 's Lands onafhankelijkheid, eer en voordeel kon men niet beter doen, dan den man navolgen, die om landverraad op zijn leven gevangen zat.

Doch wij hebben nog niet gezien, of het onzen Gezanten vergund werd om over de zaken van *Oost-Indiën* en *Groenland* in onderhandeling te treden. Den 10[den] Januarij (1619), door den Geheimen Raad uitgenoodigd, vernamen zij, dat men werkelijk toestond, de onderhandeling over de visscherij tot beter gelegenheid uit te stellen; maar men verlangde een vasten tijd, en wel den laatsten Augustus bepaald te zien als termijn van het uitstel: geschiedde dit niet, alsdan had Zijne Majesteit onlusten onder zijne onderdanen te duchten, even goed als de Staten onder de hunne. Voorts verzocht men van de Gezanten eene gezegelde procuratie om dan over te gaan tot de onderhandelingen, doch niet alleen, zoo als de Nederlanders begeerden, over *Indië* en *Groenland*, maar ook over de *tarra* en de munt. Tegen den tijd dat de procuratie ingekomen was, kon men handelen op het stuk van de zeeroovers. — Dus werd de vervulling van hunnen wensch en dat nog wel slechts van een deel van hunnen wensch aan onaannemelijke voorwaarden verbonden. — De Gezanten antwoordden dan ook, dat het niet mogelijk zou zijn, eenen termijn van uitstel voor de onderhandelingen over de visscherij te bepalen; dat de procuratie tot niets diende, aangezien de geldigheid van een traktaat niet afhangt van de procuratie der contractanten, maar van de bekrachtiging van het gecontracteerde, die toch aan beide zijden zou moeten volgen, al ware de procuratie voorafgegaan; dat over de *tarra* gevoegelijkst in *Nederland* kon worden onderhandeld, en, hield men slechts de hand aan 's Konings plakaten, daarover in het geheel niet behoefde gehandeld te worden; dat het stuk der munt hen te lang zou ophouden, en Hun Hoog Mogenden deze zaak met CARLETON zouden weten te schikken; eindelijk, dat men tegen de zeeroovers niet met het ontwerpen van traktaten, maar met het uitrusten ten oorloge moest optreden. — Op dit antwoord werd

de Koning geraadpleegd. De inlevering eener procuratie en de belofte dat men de onderhandelingen over de visscherij binnen het jaar aanvangen zou, bleef hij verlangen. Nam men deze voorwaarden niet aan, hij zou het aanmerken als een volslagen afsnijden van alle verdere onderhandeling. De eer van Zijne Majesteit was gemoeid met het stuk van de tarra en de munt; bepaaldelijk over de *tarra* moest mede gehandeld worden in zijn Rijk en omtrent het deswegens in *Nederland* verordende *conclusie* genomen worden in *Engeland*. Voorloopig kon de onderhandeling over de zaken van de *Oost-Indiën* en *Groenland* aangevangen worden; doch alles zou zonder uitwerking blijven, in geval zijn verlangen op de andere punten niet voldaan werd. — Zoo konden dan toch de onderhandelingen over de *Oost* en *Groenland* geopend worden. Maar ten dien einde moesten er ook van de Engelsche zijde Commissarissen worden benoemd, om op de onderhandelingen der Gedeputeerden uit het Bewind der Engelsche Oost-Indische Compagnie toe te zien. En dit had eenige moeijelijkheid in. Noch de Heren van den Raad zelven, noch Zijne Majesteit waren gezind eenigen uit hun midden tot dat werk te committeren, vermits hunne eer en rang niet toeliet, met kooplieden uit hunne landgenooten in eene vergadering te komen, waar dezen het recht zouden hebben te zitten en zich te dekken. Eindelijk echter werd deze zwarigheid uit den weg geruimd. Toch moesten de Nederlandsche Gezanten, ten wier gevalle men tot zulk eene afwijking van het aristocratisch gebruik was overgegaan, deswegens eenig verwijt hooren. Sir THOMAS EDMOND kwam hun uit naam van Zijne Majesteit zeggen, dat zij, zoo het scheen, in *Engeland* de wet kwamen stellen, daar men om hunnentwil tegen een nooit overtreden gebruik ging handelen. Dit verwijt konden de onzen zich gemakkelijk laten welgevallen: immers getuigde het van het ontzag, dat men onwillens voor de Hollandsche zeden had.

1618—1621.

De onderhandelingen over de vereeniging der beide Compagnien geopend.

Toen eindelijk de onderhandelingen, den 24sten Januarij, geopend waren, begon de Engelsche Compagnie met het vragen om vergoeding voor geleden schaden en beleedigingen. Hiertegen stelden de Gedeputeerden der Nederlandsche Maatschappij hunne klachten over. Bij de tweede bijeenkomst kwamen de Engelschen al weder met beschuldigingen voor den dag, hoe de onzen hunne landgenooten uit hunne bezittingen hadden verjaagd, de Engelsche banieren neêrgehaald, en Chinezen onder Engelsche vlag genomen hadden. Doch thans kwamen onze Gezanten, wien deze gang van zaken niet aanstond, tusschen beiden. Hun Hoog Mogenden, zeiden zij, zouden zoodanige handelingen, van de onzen in de *Oost-Indiën* bedreven, gaarne wraken en ze voor het toekomende verbieden, mits zulks van de Engelsche zijde ook geschiedde. Doch hiertoe gingen de Engelschen niet gereedelijk over: zij beweerden, dat de eer huns Konings eerst voldoening eischte, voordat men kennis van onze klachten kon nemen. — Die eisch verried al weder, hoe noode de Engelschen er toe verstaan konden om ons het recht eener Mogendheid, die zich als zoodanig met Koningen gelijk mocht stellen, toe te ken-

1618—1621.

nen. — De volgende bijeenkomst scheen weder met onvruchtbare aantijgingen en verdedigingen te zullen verloren gaan, toen onze Gezanten op nieuw tusschen beiden kwamen met te zeggen, hoe het nu genoegzaam gebleken was, dat deze manier van handelen tot niets leidde: zij waren niet gekomen, om zulke pleidooijen aan te hooren en dan eene uitspraak te doen, maar om een traktaat te sluiten, waartoe slechts inschikkelijkheid van beide zijden leiden kon. Dit begrepen de Engelschen nu ook, en zij waren geneigd om ter zake te komen, mits het eerste artikel van eene algemeene amnestie en wederzijdsche teruggave van het genomene zou gewagen, daar de eer van Zijne Majesteit niet toeliet te onderhandelen zonder dat de loslating zijner onderdanen eerst was vastgesteld. Hiertegen werd van onze zijde geen bezwaar ingebracht. Doch dat eerste artikel zelf kwam zoo spoedig niet tot stand. Men ontkende van wederzijde op zekere punten de verplichting tot de teruggave van het geen de tegenpartij vorderde; eenmaal zelfs braken de Engelschen de onderhandeling metterdaad af, en slechts door de oplossing van het gerezen geschil tot het einde uit te stellen, wanneer men het omtrent het traktaat zelf eens zou zijn, werd de voortzetting der onderhandelingen mogelijk gemaakt. Thans lieten de Commissarissen der beide Natiën de Gedeputeerden der beide Compagniën eenige vergaderingen zonder hun bijzijn houden, om opening te doen elk van hun kapitaal en daarnaar elks *quote* te bepalen.

Nieuwe poging om onderhandelingen over de visscherij aan te knopen.

Intusschen had de Koning getracht het uitstel van de onderhandelingen over de visscherij vruchteloos te maken. Immers had hij laten weten, dat hij uit *Schotland* nieuwe klachten had ontvangen over de geweldenarijen, vier of vijf jaren geleden door onze schippers bedreven. Deswegens, zeide hij, moest hij zijnen onderdanen eenig genoegen geven, en alzoo verzocht hij, dat de Staten bij plakaat zouden gelasten, dat de Nederlandsche schippers 14 Engelsche mijlen ver van de kust zouden afblijven, totdat bij traktaat anders in de zaak zou voorzien zijn. Onze Gezanten antwoordden op deze mededeeling, dat de gegrondheid dier klachten eerst diende onderzocht te worden, te meer omdat zij ze voor ongegrond hielden en dergelijke aanslagen reeds bij plakaat waren verboden, en wat de bepaling aanging betreffende den afstand, op welken de onzen van de kust zouden moeten blijven, stond men die toe, dan verleende men iets waarover eerst onderhandeld moest worden en dat van onze zijde nooit zou toegestaan worden. Een dag of zes later liet de Koning weten, dat hij juist niet op die 14 mijlen afstands stond, zoo onze schippers slechts buiten het gezicht van het land bleven. Deze voorslag was reeds vroeger gedaan [1] en werd door de onzen niet beantwoord. — Doch hoe beantwoordden de Staten het sedert ter hunner kennis gekomen nader verzoek om eene procuratie en de verlangde bepaling van eenen termijn, waarop de onderhandeling over de visscherij zou geopend worden? Den 31sten Januarij werd over deze twee punten

[1] Vergel. hiervoor, bl. 30.

beraadslaagd, en in beginsel aangenomen, dat men eene gezegelde procuratie zou overzenden en eene acte, bij welke beloofd werd dat men in onderhandeling zou treden over den handel, de zeevaart en de visscherij, wanneer de staat des lands zulks zou veroorlooven, liefst binnen het jaar, tot welken termijn toe alles in den tegenwoordigen toestand blijven zou. In het antwoord op CARLETONS »scherpe" propositie van den 12[den] Januarij, bij deze gelegenheid den Koning medegedeeld, zeiden de Staten, dat zij ten aanzien der procuratie aan het verlangen voldeden, »hoezeer er geen grond was voor vrees, dat de traktaten, in *Engeland* te sluiten, ten gevolge van eenige kuiperij of verandering zouden gewraakt worden: hunne regering hing niet af van eenigen ambtenaar, en zij waren voornemens, den regeringsvorm, dien zij gedurende den oorlog met Gods zegen en den bijstand hunner bondgenooten gesticht hadden, verder met gelijke volharding en moed te handhaven." De Staten gaven slechts toe voor de leus. Al schenen die beide stukken veel toe te geven, zoo schreven zij bij de verzending in een bijzondere missieve aan de Gezanten, toch moesten zij niet meenen, dat zij van hunne oorspronkelijke instructie mochten afwijken: het bleef der Staten meening, dat het stuk van de *tarra* hier te lande afgehandeld moest worden; zelfs moesten zij, zoo de Koning genoegen nam met hun kalm antwoord op zulk een felle propositie, de acte zoo lang mogelijk onder zich houden [1]. 1618—1621.

Verscheidene afzonderlijke bijeenkomsten van de Gedeputeerden der beide Compagniën werden besteed tot het taxeren van het kapitaal, dat elk der beide natiën in de Oostindievaart had steken. De Engelschen namen de werkelijkheid aan van het aan onze zijde opgegeven kapitaal, doch schatten, naar het gevoelen onzer kooplieden, het hunne veel te hoog. De Commissarissen der beide Regeringen woonden weldra de vergaderingen weder bij, ten einde de twistende partijen tot een vergelijk te brengen. Men begreep, dat men thans ten naasten bij elkanders kapitaal kon begrooten, en dat hierbij geene volstrekte naauwkeurigheid noodig was. Dus zou men dan nu overgaan tot het bepalen der quote, welke elk der partijen in den handel hebben zou. Hierop eischten de Engelschen de helft van het bedrag van de gansche winst: alleen in de *Molukken* wilden zij den onzen een grooter aandeel gunnen. De onzen daarentegen verlangden, dat de Engelschen zich met een vijfde of hoogstens met een vierde zouden tevreden stellen. Wilden de Engelschen hun kapitaal verhoogen, om den onzen gelijk te komen, dan konden de onzen hun kapitaal weder in evenredigheid verhoogen, en zoo bleef de verhouding dezelfde. Dien voorslag nu vonden de Engelschen volstrekt onaannemelijk; zij verklaarden geen verderen eisch te willen doen, en verrieden hunne dwaze laatdunkendheid door te beweren, dat het strijdig zijn zou met de eer van Zijne Majesteit, zoo den onzen bij contrakt grooter aandeel in den handel werd toe- De onderhandelingen over de vereeniging voortgezet.

---

[1] *Resol. St.-Gen.* 31 Jan.; 13, 14 Febr. 1619.

1618—1621.

gekend. — Even alsof dat wat wij door de inspanning onzer krachten verkregen hadden een onrechtmatig bezit was, omdat wij geene machtiging van eenige Mogendheid afgewacht hadden om het ons te verwerven, en alsof de rang van *Engeland* onder de Mogendheden aan de onderdanen van dat Rijk het recht gaf om zich een deel van ons goed toe te eigenen.

Den 21[sten] Februarij deden onze Gezanten eenen stap, die getuigde, dat zij vermoedden op het zwakke karakter van den Koning invloed te kunnen uitoefenen, en het vervolg bewees, dat zij zich in die meening niet bedrogen. Zij deelden Zijner Majesteit den bijna wanhopigen staat der onderhandelingen mede. Doch aanvankelijk zonder hun doel te bereiken. De Koning was uiterst beleefd jegens hen, maar sprak in gelijken zin als zijne onderdanen: hadden de Engelschen, zeide hij, slechts een vierde van den Indischen handel, alsdan zou men in *Indië* meenen, dat de »Koning der Nederlanders" een grooter vorst was, dan hij, JACOBUS. — Een overtuigende grond van redenering, voorwaar! — Doch, voegde hij er bij, de Commissarissen moesten de zaak slechts zamen zien te vinden. Dit woord schrikte niet geheel af, en onze Gezanten achtten de gelegenheid gunstig om andere handelsbelangen ter sprake te brengen, te weten het verbod, waarmede de invoer van staal en spelden getroffen was. Hierop antwoordde de Koning op eene aanmoedigende wijze. In hetzelfde gehoor kweten zich de Gezanten van den hun gegeven last, om het misverstand tusschen de Kroon van *Engeland* en die van *Frankrijk* ter sprake te brengen. Reeds in de eerste dagen van het jaar 1619 was er te *Londen* gesproken van de komst van een buitengewonen Gezant van *Savoye*, die in last hebben zou eene poging aan te wenden ter bijlegging van het verschil tusschen *Frankrijk* en *Engeland*, en ten dien einde een huwelijk voor te slaan tusschen den Prins van *Wales* en de jongste dochter van wijlen den Koning van *Frankrijk*. Werkelijk kwam er vóór het midden van Februarij een Gezant van den Hertog van *Savoye* aan. Dus was het vraagstuk der verzoening reeds aan de orde gesteld. — Thans kreeg de Koning van de onzen den raad om een nieuwen zaakgelastigde naar *Frankrijk* te zenden en er eenen vandaar te ontvangen. De Koning van dit Rijk, dit konden zij op grond van LANGERAKS berichten mededeelen, was daartoe geneigd. Dezen raad beantwoordde de Koning met dezelfde redenen, die hij, zeide hij, den Gezant van *Savoye* had voorgehouden. Hij had grieven tegen *Frankrijk*: een' geneesheer van hem, hoezeer van aanbevelingsbrieven van hem zelven voorzien, had men smadelijk gelast uit *Frankrijk* te vertrekken; de Agent van dit Rijk had WALTER RALEIGH, toen deze man, te groot voor de kleingeestigheid der toenmalige regeerders van *Engeland*, nog gevangen zat om weldra onthoofd te worden, een Fransch schip ter ontvluchting laten aanbieden, en, wat niet het geringste was, LODEWIJK XIII, 's Konings misnoegen deswegens vernemende, had gezegd, zijne vriendschap wel te kunnen missen, daar hij andere vrienden genoeg had. Op zijn vredelievend uitgedrukt verzoek, dat de Fransche Regering hare

De zaak van het huwelijk van den Prins van *Wales* ter sprake gebracht.

handelwijze mocht verklaren, had hij geen voldoening gekregen. Niettemin, wilde *Frankrijk* hem eenen ambassadeur zenden, hij zou dien ontvangen en er alsdan ook eenen heenzenden. Doch den zijnen gelijktijdig te zenden, dit kon hij niet »om niet in gelijken grade met *Frankrijk* gesteld te worden." — Den 11[den] Mei kwam in den persoon van den Markies DU TREIGNEL een buitengewoon Gezant van *Frankrijk* te *Londen* aan, en met hem, zoowel als met den *Savooischen* zaakgelastigde, hadden onze Gezanten verscheidene vertrouwelijke zamensprekingen. Op eene audientie, welke JACOBUS hun den 27[sten] dier maand verleende, wierpen zij de zoo uiterst belangrijke en kiesche zaak nogmaals op. Zij begonnen met eene openhartige verklaring betreffende het door den Koning zoo onverdroten begeerde huwelijk zijns zoons met eene Spaansche Prinses: zulk eene verbindtenis, zeiden zij, moest noodwendig leiden tot terugbrenging der Vereenigde Provinciën onder het slavenjuk van *Spanje*. — Wat zou de Koning hierop zeggen? Hij koos de partij van niet verstoord te worden, en zeide uitwijkend, dat de onderhandeling omtrent dat huwelijk niet ver gevorderd was: trouwens steeds had hij CARON met den staat der onderhandeling bekend gemaakt, en met die vertrouwelijke mededeelingen zou hij voortgaan: immers bedoelde hij niets dat ten nadeel zijner bondgenooten strekken kon. Toen nu onze Gezanten zeiden, uit de komst van eenen Franschen Ambassadeur hoop te scheppen, dat de onderhandeling over een huwelijk met eene Fransche Prinses hervat zou worden, gaf de Koning, niet zeer streelend voor den moedertrots van MARIA DE MEDICIS, ten antwoord, dat hij niet geweten had, dat er nog eene koningsdochter in *Frankrijk* was, en dat hij duizendmaal liever een huwelijksverdrag met het Fransche, dan met het Spaansche Hof zou sluiten; maar, voegde hij er niet zonder behendigheid bij, *Spanje* toonde zich inschikkelijker dan *Frankrijk* in zijne eischen ter verzekering van de onbelemmerde uitoefening der Katholijke Godsdienst door de aanstaande Koningin van *Engeland*, en in de bepalingen betreffende den bruidschat. Niettemin vond hij den voorslag zoo vreemd niet, en mogelijk zou het te eeniger tijd nog wel tot eene verzwagering met *Frankrijk* kunnen komen. Bij zijn afscheid kreeg de Markies DU TREIGNEL de belofte, dat er in deze zaak niets besloten zou worden, zonder dat de voorwaarden aan *Frankrijk*, de Vereenigde Provinciën, *Venetië*, *Savoye* en andere bondgenooten zouden worden medegedeeld. 1618—1621.

Toen de Koning de onderhandelingen over de vereeniging der beide Compagniën bij vernieuwing aan de wederzijdsche inschikkelijkheid had aanbevolen, kwamen de Engelsche Commissarissen met een nieuwen voorslag aan. Al kregen de Engelschen, zeiden zij, de helft van den Oostindischen handel, dit zelfs zou beneden hunne waardigheid zijn. Daarom zou het beter wezen, dat de handel door geheel *Indië* voor de beide Maatschappijen vrij bleef, en dat zij met zoodanig kapitaal, als elk gelegen kwam, zouden mogen handelen: in de *Molukken*, *Amboina* en *Banda* evenwel zouden zij zich uit hoofde van de groote kosten, door de onzen gemaakt, met een derde deel van de voordeelen tevreden stellen, De onderhandelingen over de vereeniging voortgezet.

1618—1621.

Geschil betreffende het deel, dat elk der beide Natiën aan de verdediging zou hebben.

en, wat niet het onbelangrijkste deel van het voorstel was, elk zou de helft der verdediging over geheel *Indië* op zich nemen: alleenlijk in de *Molukken* zouden de bijdragen tot de verdediging geëvenredigd zijn aan de uit die eilanden getrokken voordeelen. Onze Gezanten antwoordden dadelijk, dat dit voorstel in strijd was met den grondslag, op welken de Bewindhebbers onzer Compagnie derwaarts waren gekomen: de bedoeling was geweest, dat elk deelen zou in de baten van den handel naar de mate van het gebezigde en ten dien einde begroote kapitaal: hadden zij meer willen toegeven, dan hadden zij dit ook wel bij brieven kunnen doen en de moeite niet behoeven te nemen van over te komen. Doch de Bewindhebbers der Nederlandsche Maatschappij betoonden zich gunstiger omtrent dien voorslag gestemd: de verbindtenis, die de Engelschen nu verklaarden ten aanzien van de verdediging op zich te willen nemen, verraschte hen aangenaam. Bij de vorige onderhandelingen, namelijk, hadden de Engelschen zich ongeneigd betoond om zoo veel tot de verdediging bij te dragen, als de onzen noodig keurden; zij hadden dus verlangd, dat wij onze strijdkrachten in de *Oost-Indiën* aanmerkelijk verminderen zouden, om, wanneer zij zelven evenveel als wij aan de verdediging ten koste zouden leggen, niet genoodzaakt te zijn daaraan zulke verbazende sommen te besteden. Dien eisch, dat de onzen hunne strijdkrachten beperken zouden, beschouwden de onzen als strekkende om ons en alles wat wij in de *Oost* gewonnen hadden, den Spanjaard in handen te spelen, en de onderhandelingen waren daarop afgebroken [1]. Zoo derhalve de Engelschen thans, nu men hen, niet zonder reden, meer dan ooit van den toeleg om ons aan *Spanje* te verraden, verdacht hield, van gelijke bijdragen tot de verdediging spraken, rekenden zij veel gewonnen. Althans onze Bewindhebbers vonden goed, dat onze Commissarissen op dien voet met de Engelsche Commissarissen in conferentie traden: konden zij eenige billijke artikelen ontwerpen, zij zouden de bekrachtiging gaarne aan hunne principalen aanbevelen. Werkelijk kwam thans het ontwerp van eenige artikelen tot stand. Doch de voortgang van het werk werd weldra belemmerd doordien de onzen zich ongeneigd toonden om dadelijk en uitdrukkelijk tot den afstand van een derde van den handel op de *Molukken* over te gaan. De Engelschen, daarentegen, wilden voor en aleer de onzen daartoe besloten, met geenerlei aanbiedingen van hunne zijde voor den dag komen. Op gevaar af van de onderhandelingen afgebroken te zien, hielden de onzen vol, en eindelijk leverden de Engelschen, den 5den Maart, hunne voorslagen in op de nog te regelen punten. Nu scheen men, bijaldien de wederzijdsche Bewindhebbers het zamen vinden konden, het in alles eens, zoo slechts van onze zijde een derde van den handel op de *Molukken* werd toegestaan.

Eisch der Engelschen ten aanzien van hun aandeel aan den peperhandel.

Maar twee dagen later deden de Engelschen een nieuwen eisch: zij verlangden de helft van de winst van den peperhandel door geheel *Indië*. Dit, zeiden de onzen,

---

[1] Zie hiervoor D. III. St. II, bl. 591.

streed met het eerste der ontworpen artikelen, volgens hetwelk het aandeel in de voordeelen geëvenredigd zou zijn aan ieders in den handel gestoken kapitaal. En welk voorwendsel hadden de Engelschen voor dien onredelijken eisch? Zij beweerden, dat, zoo zij de helft van de kosten der verdediging dragen zouden, zij ook de helft van de profijten hebben moesten, ten minste van den peperhandel, die de zekerste bron van inkomsten was. Dus kwamen zij eigenlijk met eenen omweg op het stuk der verdediging terug. Het beginsel derhalve, hetwelk de handeling had doen hervatten, werd thans op nieuw op losse schroeven gesteld. Zoo braken dan ook de onzen de onderhandelingen af, en de Gedeputeerden der Nederlandsche Compagnie zeiden, dat zij zich tot de reis gereed wilden maken, waarop de Engelschen koel verklaarden, dat zij dit wel lijden mochten. 1618—1621.

Doch de Gezanten meenden nog met eenige hoop op goeden uitslag een beroep op den Koning te kunnen doen. Zij deelden hem mede, dat van de Engelsche zijde de helft van de peper geëischt werd, en dat hierop de onderhandeling noodwendig zou moeten afspringen. De dood evenwel der Koningin kwam tusschen beide, en weldra werd de Koning zelf ernstig ziek. Op verzoek der Gezanten deed CARON eene reize naar de toenmalige verblijfplaats des Konings. Deze reize was niet geheel en al vruchteloos, want, was de Koning nog buiten staat geweest om zich met zaken te bemoeijen, de Heren van den Geheimen Raad hadden onzen gewonen Ambassadeur te kennen gegeven, dat men de onderhandelingen over de vereeniging der Compagniën hervatten zou, en ten dien einde het stuk van de peper tot 's Konings beterschap onbeslist zou laten. Zulks geschiedde werkelijk. Doch nu kwamen de forten, door de onzen in de *Oost-Indiën* aangelegd, ter sprake. Waren de Engelschen voor de helft met de verdediging belast, dan moesten zij ook evenveel forten hebben als wij: dus stelden zij voor, dat wij zoo vele forten aan hen zouden overgeven, als noodig zou zijn om het getal der door de beide natiën bezeten forten gelijk te maken. Evenwel herinnerd aan een vroeger gegeven woord, verklaarden zij, onze forten niet te begeren, maar bevoegd te willen zijn om door het bouwen van nieuwe forten het getal gelijk te maken: doch, zeiden zij, de zaak kon vereenvoudigd worden, zoo wij eenige van onze forten, die hun overtollig voorkwamen, verkozen te slechten. Dus kwam het al weder op gedeeltelijke ontwapening der onzen neder. Wat de zaak nog hatelijker maakte, was dat de Engelschen er rond voor uitkwamen, dat zij daarom bepaaldelijk een gelijk aantal forten wenschten te bezetten, omdat zij niet wilden staan of komen onder onze bescherming, noch ons meester wilden laten over hunne personen en goederen. Onze Gezanten beantwoordden dezen laatsten wenk met de verzekering, dat zij zich tegen ons niet in staat van verdediging behoefden te stellen: wij waren overgekomen om hun een deel aan te bieden van hetgeen wij in zoovele jaren met zoo groote inspanning van krachten veroverd hadden; dus wilden wij hen niet benadeelen,

1618—1621.

maar veeleer begunstigen; en rekenden zij zich soms tegen de Indianen niet veilig, ook dit was een ijdele vrees; immers konden zij zich tegen dezen door onze forten genoegzaam verzekerd achten. En wat de zaak zelve aanging, forten te eischen op plaatsen, die wij rechtstreeks op onze vijanden veroverd hadden, was onredelijk, en waar wij bepaalde traktaten met inlandsche Vorsten hadden aangegaan, konden wij geen forten afstaan, zonder die Vorsten daarin te kennen, aangezien sommigen van hen, de Koning van *Ternate* bij voorbeeld, in die forten een bolwerk ter hunner veiligheid vonden. Daar niettemin de Engelschen bij hunnen eisch volhardden, verklaarden de onzen op nieuw, in de voortzetting der onderhandelingen geen heil te zien. Hierop merkte JOHN DIGBY aan, dat, aangezien er Ambassadeurs uit *Denemarken* aangekomen en andere uit *Frankrijk* en *Spanje* te wachten waren, wij, indien wij wijs wilden wezen, ons haasten moesten, en hij voegde er bij, dat de Engelschen, in spijt van ons, binnen kort zoo sterk in de *Molukken* zijn zouden als wij. — In plaats echter van de onderhandelingen geheel af te breken, wilden onze Gezanten nog eene poging op den Koning beproeven. Dus wachtten zij af, dat hij, geheel hersteld, op nieuw gehoor zou kunnen verleenen. Doch de Bewindhebbers van de Nederlandsche Compagnie behoefden zich niet langer op te houden. Zij konden vertrekken, en na een luisterrijk afscheidsgastmaal bij eene der Engelsche kooplieden namen zij werkelijk den 30sten April de reize huiswaarts aan.

De onderhandelingen geschorst.

Audientie bij den Koning.

Den 10den Mei had de gewenschte audientie plaats. Nadat onze Gezanten hun rouwbeklag wegens het overlijden der Koningin en hunne gelukwenschen met 's Konings herstel hadden uitgebracht, nam Zijne Majesteit het woord om den wensch te ontboezemen, dat God hem nog sparen mocht, ook tot het welzijn onzer Republiek. Binnen korten tijd zou men vernemen, welke groote weldaden hij haar door en in de Synode gedaan had. Altijd had hem de leer en de factie van ARMINIUS tegengestaan, en hij had zich steeds verwonderd, dat BARNEVELT had beweerd, dat onze oorlog tegen den Koning van *Spanje* niet ontstaan en gevoerd was ter oorzake der godsdienst: verderfelijker stelling uit te braken, dus liet Zijne Majesteit zich uit, was niet licht mogelijk. Nimmer zou hij, toen hij nog slechts Koning van *Schotland* was, noch Koningin ELISABETH onze zaak hebben voorgestaan, zoo de godsdienst hen daartoe niet genoopt had, en de oorlog niet ter zake der godsdienst ondernomen ware. — Alsof OLDENBARNEVELT zoo iets had kunnen zeggen met het doel om de godsdienst te miskennen, en niet veeleer om, op het voetspoor van WILLEM *van Oranje*, een beginsel te huldigen, hetwelk Roomschen en Onroomschen vereenigen kon om naar dien staat van ware vrijheid te streven, waarbij de mogelijkheid afgesneden zou wezen om de godsdienst tot een middel te misbruiken ten einde de menschen in ketenen geboeid te houden. Van zulk een beginsel kon zeker een Koning JACOBUS geen begrip hebben, of bracht hij niet juist daarom hier de godsdienst ter sprake, omdat, volgens den onwaardigen wenk,

hem door CARLETON gegeven, de godsdienst het middel moest worden, waardoor hij de Nederlanden van hunne onafhankelijkheid zou kunnen berooven [1]? Grooter beschaming konden de Contraremonstranten niet ondervinden dan dezen mond zijnen afschuw van hun slachtoffer te hooren betuigen. — Eindelijk ter zake komende, gaf de Koning zijn verlangen te kennen om de beide partijen, die der Engelsche en der Nederlandsche kooplieden, op alle punten van verschil te hooren: daarna hoopte hij eene onbevooroordeelde uitspraak te doen. Hierop werden de Engelsche Heren, die tot de onderhandeling gecommitteerd geworden waren, binnengeroepen, en de onzen, dus uitgenoodigd, konden niet nalaten hunne zaak weder te bepleiten. Dit deden zij met kracht van redenen. DIGBY, die na hen voor de andere partij het woord voerde, scheen daartegen niet veel in te brengen te hebben, maar wierp een vraag op, die den grondslag zelven der geheele onderhandeling betrof: wij, Nederlanders, zeide hij, hadden ongelijk, dat wij de vrije vaart op de *Molukken* verboden, aangezien wij wegens dergelijk verbod den Spanjaarden aldaar den oorlog hadden aangedaan. Eerst antwoordden de onzen, dat de Spanjaarden in beginsel en door geheel *Indië* den handel van alle andere natiën weerden. DIGBY liet hen niet uitspreken en wierp hun tegen, dat wat de Spanjaarden over het geheele gebied gedaan hadden, wij datzelfde deden in een deel van dat gebied. Dit achtte de Koning volkomen juist gesproken. Toen kwamen de onzen met hun voornaamsten grond voor den dag, en die bestond hierin, dat wij door de noodwendigheid van den oorlog aan het souverein bezit van een deel van *Indië* gekomen waren, en ons van het recht, daaruit voortspruitende, meenden te mogen bedienen. Hierop beweerde DIGBY, dat wij zulks wegens het Bestand niet mochten doen. Maar, antwoordden de onzen weder, in weerwil van het Bestand was het in *Indië* oorlog gebleven. — Deze redenering scheen den Koning te overtuigen. Doch DIGBY voerde thans aan, dat wij onze souvereiniteit over een groot deel der *Molukken* en onze traktaten, tusschen ons en de Indische Vorsten met uitsluiting van andere natiën aangegaan, niet mochten laten gelden, vermits bij den aanvang der onderhandelingen bepaald was, dat men de zaak ten principale niet zou aanroeren. — Gedachteloozer kon DIGBY niet spreken: was het waar wat hij zeide, dan moest hij den oorsprong en den tegenwoordigen staat van onze betrekkingen in *Indië* slechts onaangeroerd laten, en ons niet dwingen, daarvan rekenschap te geven. — Toen de onzen hem dit hadden doen gevoelen, meende hij weder, dat de Engelschen recht van eigendom op sommige van de *Molukken* konden doen gelden; — doch de Koning viel hem in de rede, en zich op een zacht dringenden, bijna smeekenden toon tot de onzen wendende, trachtte hij hen over te halen om de zaak te schikken en (als wilde hij in de *Oost* herwinnen, wat hij in onze Provinciën zelven verspeeld had) den Engelschen eenige plaatsen van verzekering toe te staan: dit wenschte 1618—1621.

[1] Zie hiervoor bladz. 115.

1618— 1621. hij zonder daarom gelijkstelling met de onzen te begeren in plaatsen, die wij met zoo veel bloed en kosten hadden verworven. Maar de eer van *Engeland* duldde niet, dat zijne onderdanen geheel onder onze bescherming stonden: alreede werden zij in de Oost al te zeer veracht en de »Koning van Holland" boven hem verheven. Steeds zou hij zijnen onderdanen gelasten, vrede en vriendschap met ons te houden, indien wij hun slechts wilden toestaan, in de *Oost-Indië* eenigzins op een voet van gelijkheid met ons op te treden. Hij zou het de droevigste tijding achten, zoo hij moest vernemen, dat de onderhandelingen niet tot het doel geleid hadden. Wel zou dit de alliantie met de Staten-Generaal niet verbreken; maar toch veel opspraak geven in de geheele Christenheid, en voornamelijk zou onze vijand, de Spanjaard, — van wien ik niet weet, zeide zijne Majesteit, hoe hij jegens mij gezind is, — hier door kans krijgen om en hen en ons uit de *Indiën* te verjagen. — Aldus verried de Koning, dat het er hem slechts om te doen was om zijnen zin te krijgen, al moest hij daartoe zijne waardigheid wegsmijten en het verlangde als een gunst van de onzen aannemen. — Het laat zich denken, hoe het den trotschen edellieden, die dit aanhoorden, smaken moest, den Koning zich dus te zien wegwerpen. Doch nog was er geene gelegenheid om den loop, dien het gesprek genomen had, te stuiten. De onzen trachtten op eene bescheidene wijze te doen gevoelen, dat er zulke inwilligingen niet te pas kwamen, en eerst toen de Koning, aandringende op hetgeen hij gezegd had, den Engelschen Commissarissen gelastte, dat zij van de Bewindhebbers der Engelsche Compagnie de opgaven vorderen zouden, die tot het gewenschte doel moesten leiden, nam Lord GREVILE, kanselier van de schatkist, hem ter zijde. Zijn Lordschap schijnt hem te hebben willen overhalen om de voorstellen, die er te doen waren, aan de Bewindhebbers der Engelsche Compagnie over te laten. Hoe het zij, na deze afzonderlijke woordenwisseling meende de Koning zijne meening nader te moeten verklaren, en altijd redenerende alsof de zaak in beginsel door de onzen was toegestaan, zeide hij, dat de Commissarissen hem geen grooter noch aangenamer dienst konden doen, dan zoo zij de Bewindhebbers bewogen om met betrekking tot de plaatsen van verzekering niet zoo veel te eischen, dat het bij ons eenig wantrouwen kon wekken. — Hierna werd de zaak van de peper voor de Koning ter sprake gebracht en van wederzijde bepleit. Eindelijk deed zijne Majesteit als middel om de uiteenloopende belangen overeen te brengen den voorslag, dat het gemeenschappelijk inkoopen van de peper zou beperkt worden tot het eiland *Java Mayor*, terwijl in de overige landen van *Indië* ook ten aanzien van de peper de algemeene vrijheid van handel bleef bestaan. De onzen antwoordden op dezen voorslag, die op eene valsche veronderstelling berustte, dat het elk der beide partijen vrij zou staan, zoo veel te koopen als zij wilde, mits aan de andere partij de helft leverende. Hierin scheen de Koning geen zwarigheid te vinden; doch de Lords vielen hem in de rede, en overreedden hem, zulks aan de Engelsche kooplieden over te laten.

Den zelfden dag ontvingen de Gezanten eenen brief van Hun Hoog Mogenden, waarbij dezen hun schreven [1], dat zij van de onlangs teruggekomen Gedeputeerden der Oostindische Compagnie vernomen hadden, welke moeijelijkheden er kortelings op nieuw gerezen waren: daarvan dienden zij in persoon ten spoedigste rapport te doen. Dus hadden zij dadelijk bevel gegeven, dat er een oorlogschip naar *Engeland* zou gezonden worden om hen met Gods hulp herwaarts over te brengen: alzoo moesten zij onmiddellijk na de ontvangst van dezen brief met de meest mogelijke beleefdheid van zijne Majesteit en de leden van den Geheimen Raad afscheid nemen, zonder evenwel de onderhandeling ganschelijk af te breken. Het ontbrak alzoo den Staten-Generaal niet aan standvastigheid, en dit is te hooger te waarderen, omdat zij daarbij niet schroomden grond te geven aan de aanmerking, dat men thans, evenmin als onder OLDENBARNEVELTS bestuur, met *Engeland* in oprechte vriendschap bleek te kunnen leven. In weerwil van deze letteren meenden de Gezanten de nadere opgaven, door den Koning van de Bewindhebbers der Engelsche Compagnie gevorderd, te moeten afwachten. In plaats van die verlangde opgaven te doen, kwam men van de Engelsche zijde voor den dag met het aanbod om ons de onkosten te vergoeden, gemaakt bij het bouwen der forten, die wij hun zouden inruimen. De Gezanten antwoordden, dat de vergoeding voor de aarde van een bolwerk niets te beduiden had. Later verlangden de Engelsche Commissarissen van de onzen opgave op wat plaatsen wij hun forten konden toestaan. Dit verzoek wezen de onzen natuurlijk af. Intusschen steeg de eisch al hooger en hooger. Vóór het laatste gehoor bij zijne Majesteit had men vijf forten verlangd, dat is een derde van de zestien forten; thans begeerde men er zeven. Een nieuw gehoor, door onze Gezanten bij den Koning verzocht, werd eerst op grond van de begrafenis der Koningin en om andere redenen afgeslagen; maar eindelijk den 27sten Mei verleend. Hier verzochten de Gezanten, dat zijne Majesteit den eisch zijner Commissarissen wat lager zou gelieven te stemmen, en hun dan hun afscheid geven, daar zij teruggeroepen waren om verslag te doen. De Koning zeide wel te bemerken, dat wij op alles wat de zijnen verzochten, redenen van verontschuldiging hadden in te brengen. Doch hij had een uitweg bedacht: men zou, namelijk, overgaan tot het vaststellen der andere artikelen betreffende den handel en de verdediging, en de beslissing van het geschil over de forten uitstellen tot na twee of drie jaren. Toen de Gezanten hierop om hun afscheid verzochten, verlangde de Koning, dat zij zouden blijven totdat er op zijnen voorslag antwoord uit den *Haag* zou gekomen zijn. Dit mochten zij niet weigeren. Nu werden de Commissarissen en Bewindhebbers der Engelsche Compagnie binnengeroepen. De Koning sprak met hen in het Engelsch, hetwelk de onzen niet zoo goed verstonden: alleenlijk maakte hun de Koning na afloop van het gesprek bekend, dat de Engelsche Heren zijnen

1618—1621.
Onze Gezanten, hoezeer door de Staten-Generaal teruggeroepen, meenen nadere opgaven van de Engelsche zijde te moeten afwachten.

---

[1] Men verg. *Resol. Stat.-Gen.* 4 Mei, 1618.

1618—1621.

voorslag goed vonden. — Toen de Gezanten alsnu den veranderden stand der onderhandelingen aan de Staten-Generaal bekend maakten, verzochten zij spoedig antwoord »om aan de kwalijkgezinden geenen tijd te laten om de zaak weder tegen te werken." Door hunnen invloed op den Koning, dien zij gunstig hadden weten te stemmen, hoopten zij den onwil en de onbeschoftheid der Engelsche Heren te overwinnen. Weldra bleek ten duidelijkste het verschil tusschen de gezindheid des Konings en die zijner Raden. Dezen beweerden, dat de voorslag van zijne Majesteit dus moest verstaan worden, dat het nu reeds vast stond, dat er forten aan de Engelschen zouden worden toegestaan, en na twee of drie jaren slechts het getal en de plaats dier forten zouden worden bepaald. Deze opvatting, uitdrukkelijk nog in de tegenwoordigheid van den Koning door de onzen gewraakt, werd dan ook door zijne Majesteit, die daartoe opzettelijk en buiten de Engelsche Commissarissen om door de Gezanten geraadpleegd werd, als onjuist afgewezen, hetgeen echter niet belette, dat de Raadsheren met de meeste hevigheid, tegen 's Konings meening in, op hun stuk bleven staan. — CARLETONS raad om met grove middelen tegen de Nederlandsche Heren te werk te gaan, werd aldus getrouw nagekomen. Die Ambassadeur had niet zonder beteekenis bij dien raad de mededeeling gevoegd, dat die Heren rijke lieden waren: misschien moest die onbeschofte toon slechts dienen om de Nederlanders te doen gevoelen, dat er zekere aanbiedingen dienden gedaan te worden. Hoe het zij, eindelijk kwam het artikel, waarbij het geschil aangaande de forten werd uitgesteld, dus tot stand, dat de vraag niet als reeds vooraf tegen onzen zin beslist kon aangemerkt worden. Nu werden ook de overige artikelen herzien en in vorm van traktaat gebracht. Eindelijk schoot nog slechts de tot het laatst uitgestelde vraag over betreffende de door de onzen te leveren vergoeding voor de in den grond geboorde of beschadigde schepen. Thans zagen de Engelschen van dezen eisch af, en het traktaat behoefde nog slechts de bekrachtiging der beide Mogendheden. Nog vóór het midden van Julij kwamen er eenige Gedeputeerden van de Nederlandsche Compagnie op nieuw naar *Engeland* over om het traktaat te teekenen, en den 17den Julij werden de artikelen, 31 in getal, van beide zijden bezegeld. De voornaamste punten, die, buiten de reeds vermelde, bij dit traktaat bepaald werden, waren deze: Welwillendheid en hulpvaardigheid zouden de betrekkingen tusschen de ambtenaren der beide Compagniën kenmerken; zoo veel doenlijk, zouden de buitengewone belastingen en geschenken afgeschaft worden; met gemeen overleg zou men trachten eenen prijs te bepalen, beneden welken de waren niet verkocht zouden worden; de peper zou (in onderscheiding van de andere vrije waren) op *Java* ingekocht en tusschen de Engelschen en de Nederlanders gelijk verdeeld worden; daar de Engelschen in de *Molukken* een derde van den geheelen handel bekwamen, zoo zouden factoren van de beide natiën de waren aldaar voor den couranten prijs koopen en ze dan bij loting naar eisch verdeelen; tot de verdediging van den handel zou elk der beide Compagniën in de

Er komt een ontwerp-traktaat tot stand.

Oost-Indiën tien oorlogschepen houden, elk van 600 tot 800 ton, bemand met 150 koppen en gewapend met 30 acht- tot achttienponders; een Raad van defensie, uit de beide natiën zamengesteld, zou het getal der verder noodige kleinere schepen bepalen; gemeenschappelijk zou men streven in *China* en andere kwartieren van *Indië* den vrijen handel te openen en te vestigen; zonder toestemming der beide Compagniën zouden geene derden tot deelgenootschap worden toegelaten, en in geval andere Engelsche of Nederlandsche onderdanen iets ten nadeele der Compagniën ondernamen, zouden dezen hun zulks beletten; de Koning van *Groot-Britannië* en de Staten-Generaal zouden de oprichting van geene andere Maatschappij tot den handel in *Indië* vergunnen gedurende den termijn van het traktaat, voor twintig jaren gesloten; de geschillen, eindelijk, voor zoo verre de Raad van *Indië* en de Bewindhebbers der Compagniën ze niet konden beslechten, werden verwezen naar den Koning en de Staten-Generaal. 1618—1621.

Toen de Gezanten, den 24sten Julij, nadat zij, door den Koning ter maaltijd genoodigd, op de eervolste wijze behandeld waren, Zijne Majesteit voor zijne tusschenkomst, die het afbreken der onderhandeling verhoed had, dank gezegd, en verklaard hadden, daarin een nieuw blijk van zijne oprechte toegenegenheid te zien, verzochten zij hem het traktaat, waarvan hem de eer toekwam, te ratificeren. De Koning antwoordde, dat het tot stand komen van het traktaat hem te meer genoegen deed, omdat de verbittering van zijne onderdanen tegen de Nederlanders zoo groot was geworden, als zij ooit tegen de Spanjaarden geweest was. Hij zou, ging hij voort, het verdrag bekrachtigen *in hoedanigheid van Koning van Engeland*, daar hij niets tegen de rechten der Schotten vermocht te bepalen. — Dit kwam den Gezanten voor te strijden tegen de strekking van dat artikel van het traktaat, waarbij de handel op *Indië* aan andere Engelsche of Nederlandsche onderdanen verboden was. Zij beantwoordden derhalve de verklaring van den Koning, met de aanmerking, dat de Provinciën onderling in geene andere betrekking tot de Staten-Generaal stonden, dan *Schotland* tot den Koning van *Groot-Britannië*, en dat elk der Provinciën, even goed als *Schotland*, wel eene eigene Compagnie zou wenschen op te richten. Niettemin vonden Hun Hoog Mogenden beter, alle Provinciën te zamen tot eene algemeene Compagnie te brengen. Hierop antwoordde de Koning, dat ook hij even zoo trachten zou, de Schotten in dezelfde Compagnie met de Engelschen te vereenigen: want, liet hij de oprichting eener Schotsche Compagnie toe, dit begreep hij zelf, zoo zouden de beide Britsche Compagniën elkander slechts benadeelen. — Weldra volgde van beide zijden de ratificatie van het traktaat. — En heerschten er sedert oprechtheid en welwillendheid in de betrekkingen tusschen de beide Compagniën in de Oost-Indiën? Verre van daar. Hoe zou het mogelijk geweest zijn? »De Engelschen waren de minste," zegt VAN AITZEMA [1], »en zij wilden gaarne

Het traktaat komt tot stand. Hoe de Nederlanders het nagekomen hebben.

[1] *Saken van Staet en Oorlogh*, 's Gravenh. 1669, bl. 360.

1618—1621. de meeste zijn, en gierigheid is een gemeen gebrek onder kooplieden. Alzoo is het accoord niet langdurig geweest." Reeds weder in 1621 klaagde de Koning van *Groot-Britannie* aan de toenmaals in *Engeland* aanwezige Nederlandsche Gezanten, dat de Engelsche Oost-Indische Compagnie haren eisch niet kreeg; dat de Hollanders te *Jacatra* en elders soevereiniteit over de Engelschen lieten gelden, en echte bloedzuigers waren, die den Engelschen hunne voedingstoffen afzogen [1]. In 1622 veroorloofden zich de Nederlanders eenige Engelsche onderdanen, beschuldigd van zamenzwering tegen de onzen, op *Amboina* gerechtelijk ter dood te brengen. Ook was het KOENS advies, in weerwil van zijne alles behalve uitsluitende handelspolitiek, den Engelschen, die volgens hem steeds klachten en moeijelijkheden opwierpen, niet in het minste toe te geven [2], en in 1641 komt de toenmalige Goeverneur-Generaal VAN DIEMEN, in eene Instructie aan den Commandeur QUAST, die *Goa* ging blokkeren, er rond vooruit, dat het eene »maxime" der onzen was, den Engelschen »den smaak van den Indischen handel te doen vergaan [3]." Hiertoe ontzag men geene slinksche middelen, bestemd om de Engelschen slechts schrale voordeelen van den handel te laten behalen. Zoo weerde men tevens van zelve alle andere mededinging: want waar de Engelschen te kort schoten, hoe zouden daar de Denen of de Franschen aan het indringen binnen een zoo goed bewaakt gebied hebben kunnen denken? En hoe zouden de Engelschen zelven, nog niet tot het nieuwe leven ontwaakt, dat zich bij hen eerst op het eind der zeventiende eeuw door eenen Prins van *Oranje* de baan zag geopend, hoe zouden zij vóór dien tijd gelijken gang hebben kunnen houden met de Nederlanders, die in de *Oost-Indiën* door een wonderlijken geest van overmoed, gepaard aan een stout vertrouwen op God, gedreven werden. De Oost-Indische Compagnie, die de haar bewezen diensten niet onbeloond liet, wist bij hare dienaren nevens eene strenge tucht eene waarachtige geestdrift voor hare belangen levendig te houden. De Goeverneurs-Generaal of hunne onderbevelhebbers zonden hunne onderhoorigen uit met zegenwenschen als de volgende: »De Almogende verleene u tot de onderneming allen te zamen goed beleid, volle couragie en zijnen heiligen zegen tot volkomen overwinning en ruïne onzer vijanden;" en met betuigingen, als deze: »Vertrouwende, dat gij de zaak zoo zult inrichten, dat Gods eer daarbij gevorderd, vele blinde Heidenen mettertijd tot zaligheid gebracht zullen worden en daar benevens de Compagnie de lang gewenschte vruchten zal erlangen. — Hetwelk u te zamen wil gunnen de Gever van alle milde gaven, de opperste Krijgsman, de Heer onze God, Amen!" En welke zijn de hier bepaaldelijk bedoelde lang door de Compagnie gewenschte vruchten? De onderneming, welke die vrome

[1] V. AITZEMA, ald. bl. 17. [2] *Histor. Gen. v. Utr.*, *Kronijk* 1853, bl. 67—129.

[3] P. A. LEUPE, in *Bijdrag. tot de Taal- Land- en Volkenkunde van Ned. Indië*, N. Volgr. 2de Deel, bl. 335.

beden medekrijgt, is naar *Formosa* gericht en heeft het gemunt op het vinden van *goud*, »hetwelk, heet het in hetzelfde stuk, de bruid is, waar het al om danst," en zoo de inboorlingen den toegang tot de goudstreek niet goedschiks verleenden, noch het goud voor billijken prijs verkoopen wilden, moest dien blinden Heidenen, tegen dat zij »mettertijd" tot de zaligheid gebracht werden, »bij alle middelen zooveel mogelijk afbreuk gedaan worden: te weten, men moest hunne personen levend of dood in handen trachten te bekomen, hunne landen en huizen ruïneren en verder hun zooveel schade zoeken toe te brengen, als doenlijk was: want met harde sporen moest die goddelooze hoop gegoeverneerd worden [1]." Roekeloozer en dapperder tevens is er nooit tegen heidensche en voor valsche Christenen gehouden medemenschen gehandeld onder stoutmoediger opzien tot God, dan door de Nederlanders in de *Oost-Indiën*. Werkelijk liep hun alles mede, totdat eindelijk in 1661 zich in den val van *Tayouan* het: *tot hiertoe en niet verder* hooren deed, juist toen men door de vestiging op *Formosa* den Chinezen den zeehandel hoopte af te snijden, en ook nog de koopvaart op hun onmetelijk Rijk in handen dacht te krijgen, — een doel, waarvoor men volgens KOENS oordeel zelfs een honderdjarige strijd veil moest hebben [2]. Had dit denkbeeld van den stichter van *Batavia* verwezenlijkt kunnen worden, er ware eenmaal een tweede en grooter *Batavia* op *Formosa* verrezen. Doch de opening der betrekkingen met *China* is aan later dagen voorbehouden gebleven en niet meer uitsluitend aan de zonen der manhaftige Nederlanders van de eerste helft der zeventiende eeuw. 1618—1621.

De overeenkomst aangaande de belangen der beide Oost-Indische Compagniën was niet het eenige doel der bezending naar *Engeland* in 1619. Ook den overlast, die onze

---

[1] Zie LEUPE, t. a. pl. bl. 26, en een opstel aldaar van denzelfden: *Over de verovering van het Fort la sanctissima Trinidad op Formosa* in 1642. — Toch verzuimde men niet bij tijd en wijle op de bekering der Heidenen tot het Christendom bedacht te zijn. Het ontbrak niet aan predikanten, die onze kooplieden en krijgslieden vergezelden, en de beoefening der Maleische taal werd dienstbaar gemaakt aan het onderwijs der inboorlingen. Reeds in 1611 gaf ALBERT RUYL, van *Enkhuizen*, eenige leerboekjes in het Maleisch uit. In 1612 gaf hij eenen *Spiegel van de Maleische taal, ten behoeve der Indiaansche Jeugd, met een Duitsch-Maleisch Woordenboek* (vergel. *Kronijk v. h. Hist. Gen. te Utr.* 1848, bl. 233). In 1618 werd aan JUSTUS HEURNIUS eene gratificatie toegestaan door de Staten-Generaa wegens de opdracht van zijn boek: *de legatione Evangelica ad Indos capessenda admonitio*, dat is: *Vermaning tot de Zending onder de Indiërs* (*Resol. St.-Gen.* 25 Sept. 1618). VAN DEN SANDE (*Nederl. Histor.* bl. 236) spreekt van zekere vertaling van de Evangeliën in het *Maleisch*, en in de Notulen van den Raad van XVII wordt op den 29 Aug. 1629 en Maart en Aug. 1630 achtereenvolgens melding gemaakt van de vertaling der vier Evangeliën door RUYL in het Maleisch.

[2] LAUTS, in *Bijdr. tot de Taal- Land- en Volkenk. v. Nederl. Ind.* D. II van de N. Volgr., bl. 282 en volgg.

1618—1621.

Onderhandelingen over de walvischvangst bij *Spitsbergen.*

walvischvaarders van de Engelschen leden, moesten zij trachten voor het vervolg te voorkomen. Die gewelddadigheden, door de Engelschen sedert eenigen tijd tegen onze visschers op de kusten van *Spitsbergen* en *Groenland* gepleegd, hadden de onzen, dus moesten de Gezanten verklaren, genoodzaakt op middelen bedacht te zijn, niet om de Engelschen te verjagen, maar om door hen niet verjaagd te worden. Wij waren geneigd de genomene waarden terug te geven tegen die, welke ons ontnomen waren. Wat het recht om in die wateren te visschen aanging, het visschen in de ruime zee stond ieder vrij, al ware het ook, dat de naburige landen door een ander bezeten werden. Zoo hadden de Franschen *Terre Neuve* ontdekt, en niettemin lieten zij anderen natiën toe in den omtrek te visschen. Bovendien de Nederlanders waren de eerste ontdekkers dier kusten, en het was niet te bewijzen, dat de Engelschen ze vóór 1596 gekend hadden, toen wij ze ontdekt en van enkele punten op de kust bezit genomen hadden. Toch wilde men gaarne de hand leenen tot eene billijke verdeeling van het gebied, waarop gevischt werd, of wel tot de bepaling, dat de Engelsche en de Nederlandsche Noordsche Compagnie een gelijk getal schepen naar *Spitsbergen* zouden uitrusten. — Den 6[den] Maart, toen de onderhandeling over de Oost-Indische zaken scheen afgebroken te zullen worden, werd op verzoek van onze Gezanten een dag bepaald, op welken men over *Groenland* in wisseling van denkbeelden zou treden. Dit geschiedde den 16[den] Maart. Toen meenden de Engelschen ook op dit punt met zware klachten te moeten beginnen: de wijze, waarop onze visschers en oorlogschepen de hunnen behandelden, noemden zij barbaarsch en onlijdelijk. De Nederlandsche Heren wezen die klachten af en beweerden, dat de Engelschen zich aldaar rechten aanmatigden, die hun niet toekwamen: zelfs de Engelsche schrijvers EDWARD WRIGHT en RICHARD HACLUYT gaven toe, dat de onzen *Spitsbergen* in 1596 ontdekt hadden, en HUGO WILLIGBY was in 1553 zoo ver niet doorgedrongen. De Engelsche Commissarissen beweerden daarentegen hardnekkig, dat het land hun alleen toekwam, en dat *Frankrijk* en *Spanje* niets tegen hunne aanspraak inbrachten. Op de volgende bijeenkomst deden de onzen verscheidene voorslagen om tot eene bijlegging der geschillen te komen, doch geen dier voorslagen was gelukkig genoeg om den Engelschen te behagen. Zij verlangden, dat wij ons bij *Spitsbergen* met geen grooter aandeel aan de visscherij zouden vergenoegen, dan wij hun in de *Molukken* gunden. Namen wij hiermede genoegen, dan zoude men gezamenlijk de andere natiën weren. Moest, daarentegen, ons beweren aangaande de oorspronkelijke vrijheid der visscherij gelden, dan was er geen grond om de Franschen en de Denen te weren. — Nader kon men tot elkander niet komen: de eenige weg, die nog open scheen, was, zeiden de Engelschen, de vrije gunst van den Koning. De onzen verzochten dan ook in deze zaak gehoor bij Zijne Majesteit, doch zij vonden hem tegen hunne verlangens sterk vooringenomen. Naauwelijks begonnen zij te spreken, of hij viel hun in de rede en gewaagde van het uitsluitend

recht der Engelschen, aan de onzen geen grooter recht toekennende, dan aan de Franschen, Spanjaarden en Denen, die toch van hunne aanspraak op de visscherij hadden afgezien. De Franschen en Spanjaarden hadden er het oog op, wat aan de onzen zou worden toegestaan, en om den naijver dier natiën niet gaande te maken, had hij ook zelfs met *Denemarken* geen accoord omtrent de walvischvangst willen aangaan. In weerwil dat de Gezanten onze zaak met de bekende gronden verdedigden, wonnen zij niets dan de verklaring, dat zoo hij ons die visscherij toestond, hij dit als eene daad van vriendschap en inschikkelijkheid wilde aangemerkt hebben. Later kregen de onzen door CARON het bericht, dat de Koning de zaak uitstelde tot na drie jaren, en dat men elkander intusschen ongestoord zou laten visschen. Tot denzelfden termijn was ook het vraagstuk aangaande de forten in de Oost uitgesteld. Dan zou tevens het Bestand met *Spanje* ten einde zijn, en was de oorlog op nieuw uitgebroken, alsdan zou de Koning wellicht meer open voor zijne ware gezindheden ten onzen aanzien kunnen uitkomen. — Korte dagen voor hun vertrek, toen zij reeds van den Koning afscheid genomen en de eer genoten hadden om door hem tot ridder geslagen te worden, brachten zij de vraag over de wederzijdsche teruggave van het in de Noordsche Wateren genomene ter sprake. De Engelsche Commissarissen wilden van geene wederzijdsche teruggave hooren. Zij waren tot het plegen van geweld gerechtigd geweest; de onzen niet; en dus hadden wij, zeiden zij, gehandeld als zeeroovers, die zij in hun land zouden doen hangen. Dezen harden uitval moesten onze Gezanten tusschen al de beleefdheden, die zij vóór hun vertrek ontvingen, nog verduren. Zij wisten niet beter te doen, dan hun belang in een uiterst beleefd schrijven aan den markies van BUCKINGHAM aan te bevelen, en ten slotte werd van de onzen gevorderd de teruggave van het in *Groenland* aan de Engelschen ontnomene binnen drie maanden, en de vergoeding voor de hun toegebrachte schaden binnen drie jaren te verstrekken; eerst dan zouden de Engelschen het aan ons ontnomene teruggeven.

1618—1621.

Uit alles, wat in de laatste maanden tusschen de Republiek en *Engeland* was voorgevallen, en bepaaldelijk uit de omstandigheden, welke de onderhandeling, thans te *Londen* zoo goed mogelijk ten einde gebracht, vergezeld hadden, was den Nederlandschen staatslieden genoegzaam gebleken, hoedanigen bondgenoot zij aan JACOBUS hadden en hebben zouden, wanneer eenmaal de oorlog weder uit mocht breken. En dat dit het geval zijn zou, was maar al te zeer te voorzien. Er waren nog te veel belangen, die den staat van onzekerheid en van dreigend gevaar, waarin zij verkeerden, niet verdragen konden, en geene bevrediging konden erlangen zonder nieuwe inbreuk op de orde, welke door de vestiging van de Republiek der Vereenigde Nederlanden zulk een geweldigen schok had gekregen; — en verre van nieuwe inbreuken te dulden, was de partij van het Katholicisme er op uit om weder voet te vatten op verloren grondgebied, en, als het ware schakel aan schakel, een groote keten te smeden van vaste punten,

Stand der partijen in *Europa*.

1618—1621.

waaruit geheel Europa in bedwang kon gehouden, en eindelijk de aan den band ontsprongen Gewesten weder overrompeld konden worden. Bij dit streven had de Katholijke partij natuurlijk de oogen gevestigd op *Spanje*. Dit Rijk beschouwde zij als hare hoofdmacht, aan welke van rechtswege het beleid toekwam. De Spaansche Mogendheid had nu eenmaal hare staatkunde met die der Katholijke Kerk onoplosbaar vereenigd, en al had zij zich misschien liever onttrokken, zij moest zich de taak laten welgevallen, tot welke men haar aan het hoofd van een deel van Europa plaatste. Van den anderen kant, zoo eenig vorst of volk belangen had te doen gelden, die door eene Katholijke macht bedreigd werden, zoo zochten zij hunnen steun bij de Vereenigde Provinciën. *Frankrijk* was te zeer door inwendige partijschap verdeeld en het was nog niet te wachten, dat dit Rijk het binnenlandsche godsdienstige vraagstuk als ondergeschikt aan zijn buitenlandsch staatkundig belang zou erkennen; *Groot-Britannië* was in naam Protestantsch, maar hare Regering was inderdaad vol minachting voor de orde van zaken, die hier te lande uit het jongst en krachtigst verzet tegen de onbeperkte Vorstenmacht en het Katholicisme was ontstaan. Dus stond werkelijk de Nederlandsche Staat aan het hoofd van *Spanjes* tegenpartij in *Europa*, en beiden, *Spanje* en de Republiek, gevoelden het, dat zij zich vroeger of later, elk met zijne bondgenooten achter of nevens zich, gedwongen zouden zien, het pleit op het slagveld te voldingen. Geen van beiden ontwapende zich; beiden loerden op elkanders handelingen; de een verdacht den ander, niet zonder grond, dat hij zijne strijdkrachten met vijandelijke bedoelingen vermeerderde. *Spanje* streefde om zonder mededinger meester te worden van de Middellandsche zee en het zuidelijk schiereiland *Italie*, en daartoe zocht het door de oostelijke Alpenpassen gemeenschap te houden met de bevriende Oostenrijksche macht, vanwaar de hulptroepen moesten toevloeijen. De Vereenigde Provinciën daarentegen zochten meester te blijven in de Oostzee, en aan de bevriende Mogendheid van *Zweden* het noordelijk schiereiland *Scandinavië* te verzekeren. Nog altijd was *Zwedens* Koning niet door SIGISMUND van *Polen* erkend, en kon deze zich van de *Koerlandsche* en *Pruisische* havens meester maken, dan stond zijne kans schoon om zijne aanspraak op *Zweden* met goeden uitslag te doen gelden. Het beletsel, dat *Polen* hier in den weg stond, was de persoon van den Keurvorst van *Brandenburg*, wiens stelling in westelijk *Duitschland* de troepen der Republiek niet te vergeefs tegen zijne mededingers handhaafden. De Keurvorst was Hertog van *Pruisen*, hetwelk een leen was van de Poolsche Kroon. Te laat zag de Koning van *Polen* in, dat hij een misslag begaan had, toen hij den Keurvorst met dat leen begunstigde, en thans zocht hij *Pruisen* door list aan zijnen invloed en gezag te onderwerpen. Daartoe steunde hij op eene partij onder de Ridderschap in het Hertogdom. De *querulanten*, dit was de naam der partij, waren ijverzuchtig op het geslacht der Heren van DOHNA, en bepaaldelijk op FABIAAN VON DOHNA. Vreezende, dat de Hertog door zijne gunstelingen zou regeren, zochten zij een voorwendsel tot uitsluiting

Betrekkingen tusschen *Polen* en *Pruisen*.

van vreemdelingen, en vonden dit gereedelijk in de godsdienstige belijdenis. De Keurvorst en zijne aanhangers waren Gereformeerd; zij zelven Luthersch, en nu dreven zij, dat geene andere dan de Augsburgsche geloofsbelijdenis in het land behoorde geduld te worden, en wilden een geloofsonderzoek tegen de Gereformeerden ingevoerd hebben; ja, zij ontzagen zich niet op te komen tegen de uitoefening der Gereformeerde Godsdienst bij den Hertog zelven op het slot te *Koningsberg*. Eenmaal tegen den Hertog opgetreden, zochten zij zich te versterken door allerlei misnoegden tegen de Regering van den Keurvorst in het harnas te jagen, en de Koning van *Polen* had de schoonste gelegenheid om zijn voordeel met dezen stand van zaken te doen. Hij stond aan de zijde der Katholijken; maar dit kon hem niet beletten in *Pruisen* den Lutherschen de hand boven het hoofd te houden: immers had hij er zelfs geene zwarigheid in gevonden, een zijner zonen in de Luthersche leer te laten opvoeden, opdat de godsdienst hem niet beletten mocht eenmaal den Zweedschen troon te bestijgen; ja, zijn oudste zoon was bereid in de Grieksche Kerk over te gaan om heerscher van *Moscovië* te kunnen worden, waarnaar hij steeds met de wapenen streefde. Op zulk eene wijze droomde hij zijn Huis eenmaal aan het hoofd te zien eener groote »Noordelijke Monarchie," die met de Oostenrijksche en de Spaansche macht door gemeenschap van stelsel ten naauwste verbonden zou zijn. Twee groote tegenstanders tegen de uitvoering van zulke ontwerpen vond hij tegenover zich: aan zijne zuidelijke grenzen waren zulks de Turken. *Turkije* duchtte door de vereeniging van *Polen* en *Moscovië* onder één hoofd eene groote Mogendheid te zien ontstaan, en bedreigde deswegens den eerzuchtigen Poolschen Vorst met een leger van veertigduizend man, waardoor deze zich belet zag eene genoegzame macht tegen de Moscovieten op de been te houden, en tevens ernstig aan een oorlog tegen *Zweden* te denken. De andere tegenstander was de Republiek der Vereenigde Provinciën. Door het bondgenootschap met haar kon de Keurvorst van *Brandenburg* een geduchte vijand worden, en was hij in staat geweest den Koning van *Polen* met den oorlog te dreigen, bijaldien hij langer toefde hem met het Hertogdom *Pruisen* te beleenen. Deze bedreiging, aan welke de verovering van *Gulik* door zijne bondgenooten kracht bijzette, had dan ook ten gevolge gehad, dat hij met *Pruisen* beleend was geworden, hetgeen twee vorige Keurvorsten met al hunne geldelijke opofferingen van het omkoopbare *Polen* niet hadden kunnen verkrijgen. In zijne tegenwoordige moeijelijkheden zocht dan ook de Hertog steun bij de Nederlanders. Hij verlangde eenig sprekend teeken, dat de band tusschen hem en de Republiek zoo naauw was als ooit, opdat het zijnen tegenstrevers blijken mocht, dat hij zijn stelsel en de handhaving der Gereformeerde Godsdienst niet zou opgeven en in staat was om zich des noods, ondersteund door de wapenen der Vereenigde Provinciën, ook in het oostelijk gedeelte van zijn gebied te handhaven. Had hij reeds vroeger eene compagnie Nederlandsche

1618—1621.

1618—1621.

soldaten verzocht [1], om te toonen, dat het geduchte leger van Prins MAURITS ter zijner beschikking stond; thans nu al die belangen op den Landdag te *Koningsberg* ter sprake zouden komen en er twee Poolsche Gezanten om zijne onderdanen tegen hem op te zetten, waren te wachten, verzocht hij de Staten-Generaal, dat zij eenen Gezant naar zijn Hof wilden zenden, wiens tegenwoordigheid ten bewijze zou verstrekken, dat hij steeds met de Republiek te rade ging, en bij de uitvoering van de maatregelen, die hij noodig keurde, op hare ondersteuning rekenen kon. Gaarne voldeden de Staten-Generaal aan dit verzoek: immers was hun te veel aan de versterking van het Brandenburgsche Huis ook in dat deel van *Duitschland* als voormuur voor *Zweden* gelegen, en den ouden eerwaarden DIEDERIK STICKE, den vader van den Brandenburgschen Resident te *'s Hage*, die reeds als Deventersch regeringspersoon in 1615 medelid van het Gezantschap naar de Hansesteden geweest was [2], zonden zij naar *Pruisen* om den Keurvorst met zijnen raad ter zijde te staan [3]. In het voorjaar van 1617 nam hij de reize aan met een vijftal Overijselsche Edellieden in zijn gevolg [4], en toegerust met een Instructie, door OLDENBARNEVELT geteekend. Te *Koningsberg* werd hij met de meest mogelijke onderscheiding, gemeenzaamheid en hartelijkheid door den Keurvorst en de Keurvorstin bejegend, meer dan eens met voorbijgang der Poolsche, Saksische en Culmbachsche [5] Gezanten. Gaf de Hertog dien Gezanten gehoor, zoo werd STICKE uitgenoodigd daarbij tegenwoordig te zijn. Aan de tafel van de keurvorst werd hij tusschen de beide Poolsche Heren geplaatst, hetgeen te weeg bracht, dat de tweede niet meer te gelijk met den Nederlandschen Gezant aan het Hof ter maaltijd wilde verschijnen. Na het vertrek der andere Gezanten werd STICKE zelfs op het slot gehuisvest [6], en de Keurvorst nam hem mede naar *Posen* en *Litthauen*, waar hij veel

De Staten zenden STICKE als Gezant naar *Pruisen*.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.*, 7 Maart, 1617.

[2] Zie hiervoor, Deel III, St. II, bl. 577.

[3] *Relatie, Journail, Protocoll van briefven ende saken voorgevallen in de Pruissense besending van wegen die H. M. H. Stat. Gen. om Sijne Curf. Dorl. van Brandenburg, bij* DID. STICKE *in* 1617 en 1618 (op het Rijks-archief). In dit stuk zijn de bewijzen te vinden voor hetgeen hier verder met betrekking tot de zaken van *Pruisen*, *Polen* en *Koerland* enz. bericht wordt.

[4] De vijf Heren, die hem volgden, waren JOHANNES STICKE, Doctor in de Rechten, broederszoon van den Gezant; WILLEM RIPPERDA, zoon van den Drost van *Twente;* REYNIER SCHAEP; ENGELBERT VAN DOTINCHEM, zoon van den burgemeester van *Deventer*, en HANS HENDRIK TISEL, een voornaam Pruisisch edelman, doch wiens moeder uit het Overijselsche geslacht COEVERDEN gesproten was, en die hier te lande in den oorlog gediend had. Als secretaris ging mede: MENGERUS MENGER.

[5] *Culmbach* in *Beijeren* was toen de residentie van CHRISTIAAN, Markgraaf van *Baireuth*, overste van den Frankischen Kreis.

[6] Te voren was hij gehuisvest bij eenen raadsheer, die te *Leiden* gestudeerd had en in Nederlandsche dienst was geweest, met name GEORGE LANGEVELT.

belangrijks kon waarnemen en aan menige jacht op herten, beren, wolven, elanden en oerossen deel nam. Tot het najaar van 1618 hield de Keurvorst den Nederlandschen Gezant bij zich en hij had alle reden om zich geluk te wenschen met de uitwerking van zijne komst. Eén oude man, uit *Nederland* derwaarts gezonden, rugsteunde den Keurvorst, versterkte de Koningsbergsche Regeringsleden in hunne gunstige stemming jegens hunnen Hertog, die de belangen van den handel der stad goed begreep, en zonder iemand aanstoot te geven boezemde hij de partij der querulanten in de Stenden ontzag in en verijdelde de pogingen van de Poolsche Gezanten, die bij hun afscheid zelven verklaarden, dat wat zij tot bijlegging der geschillen in *Pruisen* gedaan hadden, zij dit voornamelijk ten gevalle van de Staten-Generaal hadden verricht. Werkelijk kwam de Koning van *Polen*, vooral toen hij bij den Poolschen Rijksdag eer tegenwerking dan steun vond, tot het inzicht, dat al zijne pogingen ijdel zijn zouden, zoolang hij de Republiek tot vijand had, en getrouw aan de huichelachtige staatkunde, die zijne zonen voor de Lutherschen Luthersch, en voor de Moskovieten Grieksch deed worden, zocht hij nu ook een verbond met de Gereformeerde Mogendheid der Staten-Generaal aan te gaan. Ook meende SIGISMOND niet ten onrechte waarlijk nog verplichting aan de Staten te hebben. Niet alleen vernam hij, dat de Nederlandsche Gezant te *Constantinopel* zijne zaak bij den Sultan voorstond [1], maar ook moest hij begrijpen, dat hij in nog veel ongunstiger toestand zou verkeerd hebben, zoo de Staten den Keurvorst hadden willen opzetten om hem den oorlog aan te doen. Dit hadden zij niet gedaan: integendeel STICKE had den vermetelen leenman der Poolsche Kroon ernstig geraden, zijn leen niet te verbeuren door het aanvangen van wapengeweld, dat wellicht niet met de overwinning zou bekroond worden en bij de Staten niet die ondersteuning zou vinden, met welke hij zich vleide. De Staten-Generaal, had STICKE gezegd, wilden in hem liever een bondgenoot dan een beschermeling verkrijgen, en daartoe moest hij zich van het voeren eener uitputtende oorlog onthouden, en veeleer op de verbetering van de bronnen van bestaan in zijne Provinciën bedacht zijn. Onder anderen beval hij den Pruisen en Brandenburgers, die, zeide hij, uit onverstand het voordeel hunner eigene rivieren niet wisten te gebruiken, zeer de vrijverklaring aan van de vaart op de rivier de *Warthe*, en de voleindiging van een kanaal ter verbinding van de *Oder* met de *Elbe*. Kwam dit werk tot stand, dan zouden het koren uit *Polen* en de waren uit *Pommeren* en *Silezië* over *Hamburg* naar *Holland* vervoerd kunnen worden, zonder dat zij de *Sond* behoefden door te varen, en zou, in plaats van twist en oorlog, met *Polen* een voor beide partijen winstgevend handelsverkeer geopend zijn, hetwelk meer dan iets anders tot de eindelijke zege der Nederlandsche en Brandenburgsche staatkunde zou kunnen toebrengen: immers zou daardoor een welvarende middelstand, die begrip van vrijheid had, kunnen ontstaan, een stand aan wel-

1618—1621.

Zijn bedrijf aldaar.

[1] Een bericht echter, dat later wedersproken werd.

1618—1621.

ken het in *Polen*, waar men edelman zijn moest om met eenig ambt of waardigheid begiftigd of liever voor diensten, den Koning bewezen, betaald te worden, nog al te zeer ontbrak. Bracht de handel geld in de handen der kooplieden, dan konden zij den Koning en den Adel onder hun bedwang krijgen, daar dezen evenzeer voor hen, als thans voor de Jezuiten en voor allen die van hen gunst of recht te hopen hadden, te koop zouden zijn.

Zoo was het dan vrede, wat STICKE predikte, en de gronden, die hij bijbracht, waren ontleend aan eene juiste kennis van den waren staat van zaken en het ware belang dergenen, wien hij raad gaf. Den binnenlandschen vrede bevorderde hij in *Pruisen* tusschen Lutherschen en Gereformeerden, door genen te doen beseffen, dat de Katholieken, zij mochten hen nu vleijen ten einde met hunne hulp de Gereformeerden te fnuiken, niettemin ook hun vijandig waren: of hadden niet nog onlangs te *Posen* de Lutherschen zich evenzeer als den Gereformeerden de vrije godsdienstoefening ontzegd gezien? Zoo moesten zij dan de Gereformeerden van *Koningsberg* als bondgenooten tegen den algemeenen vijand beschouwen. Werkelijk verwierf STICKE de opheffing van eenige verordeningen, over welke de *Koningsbergsche* Gereformeerden zich te beklagen hadden. Indien nu *Pruisen* zijne kracht, door eendracht verhoogd, niet tegen *Polen* keerde, maar, in plaats van dezen zijnen zuidelijken nabuur te tergen, hem tot welwillendheid stemde en bij hem de hoop wekte van eenmaal nog bij den Keurvorst bijstand te vinden tot volvoering zijner oogmerken op *Moscoviё*, waaraan bij de afleiding, die de legermacht der Turken en de invallen der Tartaren aan zijne strijdkrachten gaven, en bij de ongezindheid van den Rijksdag om hem gelden te verleenen, niet te denken viel, — zoo zou de Koning van zelve zijne vijandschap tegen *Pruisen* laten varen, en mitsdien van den oorlog tegen *Zweden*, van de maatregelen van bedwang tegen *Elbing*, en van de voortzetting der vijandelijkheden in *Lijfland* moeten afzien, en het hoofddoel, de beveiliging van *Zweden*, zou bereikt zijn. Want ook van de zijde van

Staat van zaken in *Koerland*.

Koerland was *Zweden* genoegzaam verzekerd. Immers handhaafde zich de Hertog aldaar ten spijt van den Koning van *Polen*. Eerst had Hertog WILLEM een uitgeweken Poolschen Edelman van Duitsche afkomst, VOLMAR FARENBEEK, tot Stadhouder aangesteld, die, door Zweedsch krijgsvolk ondersteund, zich niet ontzag de Koerlandsche Edelen, welke op de hand des Konings waren, met het opleggen van belastingen en het plunderen en slechten hunner kasteelen te straffen. En toen deze FARENBEEK zich door den Koning van *Polen* had laten omkoopen, hadden de Zweden met meer macht dan ooit voor den Hertog partij getrokken. Eindelijk zag de Koning van *Polen* zich door zijnen Rijksdag gedwongen, den Hertog FREDERIK, broeder van Hertog WILLEM, met *Koerland* te beleenen [1].

---

[1] Vergel. hiervoor, bladz. 13—15.

1618—1621.

Polen wenscht eene alliantie met de Staten te sluiten.

In deze omstandigheden kon den Koning van *Polen* het denkbeeld aanlagchen om zelf eene alliantie te sluiten met eene Republiek, die zulk eene staatkunde in het Noorden aanbeval en wist door te drijven, en, zoo als STICKE schreef, »door de assistentie en de bezendingen, die zij haren vrienden deed, en de moderatie, die zij in alle zaken gebruikte, zich ook in die streken groot ontzag en eeuwigen roem" had verworven. Reeds door zijne beide Gezanten had hij STICKE te *Koningsberg* zekere artikelen van een verdrag laten voorstellen, en daarbij de verklaring gevoegd, dat hij zeer wel wist, hiermede twee van de grootste Vorsten, die daarenboven zijne naaste verwanten waren, met name *Oostenrijk* en *Spanje*, te kwetsen. De Nederlander had het aanzoek niet afgeslagen; want al begreep hij, dat zulk een verbond van geen der beide zijden ernstig gemeend kon zijn, toch kon het, zeide hij, voor het oogenblik strekken om den vrede tusschen *Polen* en *Zweden* te bevorderen. In den zomer van het jaar 1618 zond de Koning van *Polen* zijnen secretaris SADORSKI, een der beide Gezanten van het vorige jaar, naar *Koningsberg*, om met STICKE nader over de zaak te handelen. De van 's Konings wege voorgestelde artikelen verzekerden vrijheid van handel en bedongen in geval van oorlog de ondersteuning van 2500 man voetvolk en 500 ruiters, of wel eene geldelijke bijdrage, aan het onderhoud van zulk eene krijgsmacht geëvenredigd. Wel beloofden zij gelijke ondersteuning van *Polens* zijde in geval van nood aan de Staten te verleenen; maar de voordeelen waren niettemin alles behalve gelijk: immers bedong de Koning, dat niet alleen de Nederlandsche hulptroepen door Nederlandsche schepen naar *Polen* gebracht, maar ook de Poolsche hulptroepen naar *Nederland* door Nederlandsche schepen zouden moeten afgehaald worden. Bovendien verlangde de Koning de toezending van een tien- of twintigtal oorlogschepen, eene dienst, die hij geenszins met eene dergelijke wederdienst vergelden kon. Het laat zich denken, dat men zich van onze zijde niet beijverde een dergelijk traktaat te sluiten, even zonderling wegens de ongelijkheid van de wederzijdsche voorwaarden, als wegens de volstrekte onmogelijkheid, dat de staatkundige beginselen der contractanten zich ooit met elkander verdroegen. De Staten gelastten STICKE na zijne terugkomst den voorslag als bijzonder persoon met algemeene beleefde bewoordingen te beantwoorden; maar vóórdat de voortreffelijke man dit antwoord gereed had, kwam hij te sterven, en, zegt CARLETON, de zaak van het traktaat met *Polen* stierf met hem [1]; doch de vrucht zijner wijze bemoeijingen in *Pruisen* ging niet met hem verloren: DIEDERIK STICKE heeft krachtig medegewerkt tot de grondvesting der Pruisische Monarchie.

Niet zonder beteekenis had STICKE gezegd, dat de onderhandeling met *Polen* ten minste zou kunnen strekken om het sluiten van den vrede tusschen *Polen* en *Zweden* te bevorderen. Inderdaad had de voorslag van *Polen* voornamelijk ten doel om *Zweden*

[1] CARLETON, III, p. 40. *Resol. Stat.-Gen.* 16, 22 Febr. 1619.

1618— 1621.

van de krachtige ondersteuning te berooven, die dit Rijk van de Republiek erlangde, en het alzoo te nopen zijne aanvallende houding te staken. Het verdrag, dat SIGISMOND aanbood, was op gelijke leest geschoeid als dat, hetwelk GUSTAAF ADOLF met de Staten gesloten had, en verried juist daardoor, dat men wenschte het voordeel, hetwelk *Zweden* zoo sterk maakte, op zijne zijde te hebben. — Deze poging, door den Koning van *Polen* aangewend om de tusschenkomst der Staten in zijnen strijd met *Zweden* te doen ophouden, stond niet alleen. Met geen ander doel had hij in het najaar van 1617 eenen Gezant met een groot en prachtig uitgedost gevolg naar CHRISTIAAN van *Denemarken* gezonden, opdat deze hem tegen *Zweden* de behulpzame hand bieden en den Nederlanders den doortocht door de *Sond* beletten mocht, zoo zij den Zweden met oorlogschepen te hulp kwamen [1]. Ook trof ons Gezantschap in den zomer van 1618 op de terugreize uit *Denemarken* bij den Bisschop van *Minden* eenen Poolschen Gezant aan, die betuigde niets tegen onze Republiek te hebben, dan alleen dit, dat zij den Koning van *Zweden* tegen Koning SIGISMOND stijfde [2]. Zoo veel wist die Gezant van den Bisschop te verkrijgen, dat deze den Staten ten sterkste aanbeval, zoo al geen vrede, dan ten minste een Bestand van zes jaren tusschen *Polen* en *Zweden* te bewerken [3]. Eindelijk, zelfs den Hertog FREDERIK van *Lijfland*, *Koerland* en *Semgallen*, broeder van den vervallen verklaarden Hertog WILLEM van *Koerland*, wist *Polen* over te halen om zich mede te beijveren den band tusschen de Vereenigde Provinciën en *Zweden* los te maken. De Koning schijnt dien Hertog beloofd te hebben, hem in de plaats zijns broeders te begunstigen en ten minste diens nakomelingen (FREDERIK zelf had geene kinderen) niet uit te sluiten, onder voorwaarde, dat hij eene poging, daartoe strekkende, zou aanwenden. Werkelijk zond de Hertog eenen afgevaardigde naar *'s Hage*, om der Staten tusschenkomst te verzoeken, vooreerst bij den Poolschen Rijksdag ten behoeve van zijn Huis, en ten tweede bij GUSTAAF ADOLF, opdat deze den oorlog tegen *Polen* staken mocht: want niets, verklaarde de Hertog, zou zijne verzoening met zijnen leenheer, den Koning van *Polen*, zoo zeer in den weg staan, als de voortzetting van de gewapende tusschenkomst der *Zweden* [4]. — Zoo veel middelen stelde *Polen* in het werk om de gevreesde komst van een zestal Nederlandsche oorlogschepen in de Oostzee te keren, die zijn geliefkoosden droom van eenmaal de heerschappij in die wateren te voeren voor goed den bodem zou ingeslagen hebben. De Staten zonden hunne schepen niet [5]; doch niet omdat de beden van *Polen* zoo veel op hen vermoch-

Andere pogingen van *Polen* om de Staten van de zijde van *Zweden* af te trekken.

---

[1] Zie het boven aangehaald rapport van STICKE, op het Rijksarchief, en verg. hiervoor bl. 14.

[2] Zie hiervoor, bl. 40, Noot 1.

[3] *Resol. Stat-Gen.* 6 Dec. 1618.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 18 Oct. 1618. In denzelfden geest zal de brief gesteld geweest zijn, dien de Staten in Sept. 1617 uit Riga ontvingen. Zie hiervoor bl. 15, Noot 3.

[5] Zie hiervoor, bl. 7.

ten, maar omdat zij uit den benarden toestand van dit Rijk afleidden, dat van deze zijde geene vijandelijkheden van eenig aanbelang tegen *Zweden* te duchten waren. Doch *Zweden* vreesde niets zoozeer, als de gunstige kans, die het zich bij den zwakken toestand van zijnen vijand gegeven zag, te verzuimen. GUSTAAF ADOLF wilde van geen wapenstilstand hooren, en zijn Gezant VAN DIJCK liet zich dan ook hoogst ongunstig uit over het voorstel van den Afgevaardigde van WILLEM van *Koerland*, en ontveinsde zijn vermoeden niet, dat het op aandrang van *Polen* gedaan was [1]. Hechtten de Staten aan het aanzoek van den Hertog gewicht, zoo liep VAN DIJCK gevaar, zich de geldelijke toelage niet verleend te zien, welke hij den 31sten Augustus (1618) uit naam van zijnen Koning bij vernieuwing aangevraagd had [2]. Dankbaar voor de reeds verleende geldelijke ondersteuning, verzocht GUSTAAF ADOLF alstoen de Staten, daarmede voort te gaan, daar de oorlog met *Polen*, dus zeide hij, zulks volstrekt noodig maakte. SIGISMOND had alle vredesonderhandelingen afgeslagen: hij ging thans in *Esthland* met openbaar wapengeweld, en binnen *Zweden* met allerlei kuiperijen te werk. Zoo zag zich GUSTAAF genoodzaakt, twee legers te onderhouden, één in *Lijfland*, het andere in *Zweden* zelve, en daarenboven schepen uit te rusten ten einde het gebied op de Oostzee te handhaven. Zoo vele onkosten, als tot dat alles vereischt waren, kon hij alleen niet dragen, te meer omdat hij dit jaar den Koning van *Denemarken* den laatsten termijn voldoen moest voor de lossing van *Helsingborg*. Hij wilde niet gelooven, dat de Staten hem in dezen staat van zaken zouden verlaten, maar vertrouwde, dat zij ten minste nog vier maanden lang hunne geldelijke ondersteuning zouden voortzetten, en hem bovendien op nieuw eene som van 150,000 rijksdaalders, ter gemoetkoming in de betaling van *Denemarken*, zouden voorschieten. Eerst den 12den October brachten de Staatslieden, die tot het onderzoek van dit voorstel gecommitteerd waren geweest, een gunstig verslag deswegens uit. Maar alsnu waren alle Provinciën met name *Friesland* en *Groningen* nog niet genoegzaam gelast om in het verzoek te bewilligen. Maar de nood drong, en de meerderheid in de Staten-Generaal wenschte, in de veronderstelling dat het eindelijk toegestaan zou worden, zich reeds nader met den Zweedschen commissaris RUTGERS in te laten, ten einde hij genoegzame waarborgen geven mocht voor het deels te verlengen, deels op nieuw te verleenen krediet. Ten laatste wilde *Friesland* dit wel vergunnen, en nu kwam er weldra, in het eind der maand November een nieuw verdrag aangaande de leening van de gevraagde som met VAN DIJCK en RUTGERS tot stand [3]. Nauwelijks was de som toegestaan, of er kwam eene klacht van den Koning van *Zweden*, dat het CHRISTIAAN van *Denemarken* geen ernst scheen te zijn *Helsingborg* in zijne handen terug te geven. Dit verontrustte de Staten, aangezien

1618—1621.

Nieuwe aanzoeken van *Zweden* om bijstand.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 19 Oct. 1618. [2] Verg. hiervoor, bl. 18—22.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 31 Aug.; 18 Sept.; 12, 13, 24 Oct.; 2, 5, 17, 19, 22, 26 Nov. 1618.

1618—1621. zulks wel de voorbode van nieuwe vijandelijkheden tusschen *Denemarken* en *Zweden* kon wezen. Dus verzochten zij Koning JACOBUS door middel hunner Gezanten, toen nog in *Engeland* aanwezig, zijnen invloed op den Koning van *Denemarken* te laten gelden. Gelukkig werd deze steen des aanstoots uit den weg geruimd, daar de vesting tegen den losprijs aan *Zweden* werd overgegeven [1].

Terwijl alzoo de Staten-Generaal hunnen Noordschen bondgenoot ondersteunden, ten einde het evenwicht tusschen de beide in *Europa* tegen elkander overstaande groote partijen gehandhaafd en juist daardoor een algemeene oorlog verhoed worden mocht, hadden er in een der landen, waar het Oostenrijksche Huis heerschte, gebeurtenissen plaats, welke het uitbreken van eenen oorlog ten gevolge zouden hebben. — Twee utraquistische Gemeenten te *Braunau* en *Klostergrab*, in *Bohemen*, hadden in het jaar 1611 aangevangen nieuwe kerken te bouwen. De beide landsheren dier twee plaatsen, de abt te *Braunau* en de Aartsbisschop van *Praag*, verboden daarmede voort te gaan, en Keizer MATTHIAS, Koning van *Bohemen*, bevestigde dit verbod. Het gold hier de vraag, of de onderdanen van Katholijke Heren het recht op godsdienstvrijheid konden doen gelden, dat bij den Augsburgschen godsdienstvrede slechts aan die Leden des Rijks was toegekend, welke rechtstreeks van het Rijk afhingen. De Utraquisten wilden de geestelijke heerlijkheden als koninklijke goederen beschouwd en alzoo gelijk gesteld hebben met de koninklijke Steden, aan welke de vrije beschikking over de godsdienst toegekend was. De beide Gemeenten gingen aldus, onder toestemming van de utraquistische Stenden, met het bouwen der kerken voort; maar in Februarij 1618 liet de Katholijke Overheid ze eerst sluiten, daarna slechten, ja, een aantal Afgevaardigden gevangen nemen. Deze gebeurtenis mat de maat van de aanmatigingen der Katholijken vol: de Protestanten, die, onder de verschillende benamingen van Utraquisten, Boheemsche Broeders en Evangelischen, drie vierden van de bevolking van *Bohemen* uitmaakten, besloten zich tegen de Jezuiten, die weder van de uitroeijing der ketterij droomden en de oogen naar *Spanje* gewend hadden, krachtdadig te doen gelden en, was *Bohemens* recht op eene vrije koningskeuze miskend en de broederszoon van Keizer MAXIMILIAAN II de katholijkgezinde FERDINAND hun als toekomstig Vorst opgedrongen, thans besloten zij hunne rechten te handhaven. Herhaalde smeekschriften aan den Keizer hadden geene gewenschte uitwerking gehad. De Stenden verschenen in Mei 1618 gewapend op het slot te *Praag*, en toen de Stadhouders, SLAWATA en MARTINIZ, zich huns bedunkens niet voldoende rechtvaardigden, verklaarden zij, dat de *Bohemers* zich niet langer als slaven lieten behandelen, en wierpen die beide Heren met hunnen geheimschrijver ten venster uit. Wegens zulk een gedrag moesten zij zich verantwoorden. Dit trachtten zij te doen door de uitgave van twee apologiën aan den Keizer en aan

Opstand in *Bohemen*.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 28 Dec. 1618. 18 Jan. 1619. CARLETON, III, p. 39.

het Boheemsche en Duitsche Volk. Niettemin gevoelden zij, dat hun stout bedrijf, weldra in Junij 1618 door de opdracht der regering aan de dertig Directoren en door de verbanning der Jezuiten gevolgd, niet ongestraft zou blijven. Deswegens lichtten zij soldaten, stelden den Graaf THURN, die als tegenstander van den Aartshertog FERDINAND bij het Hof in ongenade was, aan hun hoofd, en vermaanden de *Sileziërs*, *Moraviërs*, *Lausitzers*, *Oostenrijkers* en *Hongaren* tot bijstand op grond van de met hen bestaande oude overeenkomsten, en dit niet alleen, maar ook berichtten zij in eenen brief, gedagteekend den 16[den] Junij (1618), de Staten-Generaal van het voorgevallene met verzoek hen in geval van nood met raad en daad bij te staan [1]. 1618—1621.

Hoe moesten deze gebeurtenissen in Duitschland opgenomen worden? Dat de Katholijke partij strenge onderdrukking der oproerige beweging verlangde, spreekt wel van zelve; maar weinige Vorsten waren zoo zuiver katholijkgezind, dat zij daarbij de belangen hunner eigene grootheid en den eisch hunner onafhankelijkheid tegenover het Oostenrijksche Huis en *Spanje* over het hoofd zagen. De opstand was minder tegen den Keizer gericht, dan tegen den persoon van FERDINAND, dien men niet tot Koning begeerde, en wiens hoop op de Keizerskroon zelfs een MAXIMILIAAN van *Beijeren*, het hoofd der door *Oostenrijks* eerzucht ontbonden *Liga*, gaarne zou verijdeld hebben, — en, beriepen de Stenden zich op den godsdienstvrede, zelfs den Keizer, die menigmaal getoond had dat verdrag te willen erkennen, kon zulks niet ergeren. Kon alzoo de Keizer, of liever de partij van den Aartshertog MAXIMILIAAN, die zich van het bewind had meester gemaakt, op geene dadelijke ondersteuning van de zijde der hoofden van de voormalige *Liga* rekenen, dit maakte de zaak te zorgelijker: want nu zou *Oostenrijk* de aangeboden hulp van *Spanje* dienen aan te nemen. Werkelijk zond de Spaansche Regering naar *Italië* en bepaaldelijk naar *Napels* het bevel om zich ten oorlog toe te rusten, en ook in het gebied der Nederlandsche Aartshertogen werden troepen gelicht. Dit stijfde de vermoedens der *Boheemsche* Stenden, die aan FERDINAND het doel toeschreven om hun land eenmaal aan *Spanje* te doen vervallen, en aan de *Unie*, die zich ten spijt des Keizers gehandhaafd had, en bij welke de zaak der Boheemsche Protestanten een gunstig oor vond, gaf het aanleiding om krachtig tegen de inmenging der Spanjaarden in Duitschland op te treden en met den Hertog van *Savoye* over het leveren van hulptroepen onderhandelingen aan te knopen.

De stand der partijen in *Duitschland* ten aanzien van het gebeurde in *Bohemen*.

Wat zouden in dezen staat der zaken de Staten-Generaal op den brief der Boheemsche Stenden besluiten? Beide voor eene krachtdadige hulpbieding en voor een uitstellend antwoord waren gronden aan te voeren. Trad *Spanje* openlijk nu ook in dat deel van Duitschland als voorvechter van hunne tegenpartij op, zoo kon de inmenging van

Welke partij stond den Staten in deze zaak te kiezen?

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 20 Julij, 1618. Reeds dadelijk na het gebeurde had der Staten Agent BREDERODE hen uit *Heidelberg* bericht gezonden (*Resol. Stat.-Gen.* 11 Junij, 1618).

1618—1621. deze Mogendheid op hunne grenzen daardoor slechts bekrachtigd en op den duur versterkt worden; triomfeerde het Huis van Oostenrijk, na den spoedig te verwachten dood van den zwakken en weifelenden MATTHIAS, met behulp van de Spaansche macht, dan zou het ontwerp om de Katholijke Duitschen Vorsten van hunne naijverige houding terug te brengen en de Unie te fnuiken zijne uitvoering kunnen erlangen, en de Republiek zag haren doodvijand alvermogend en aan hare grenzen gewapend. Daarenboven zou men de Bohemers, die onze geloofsgenooten waren, onverschillig, neen! lafhartig laten onderdrukken, en eenen kostbaren bondgenoot in het hart der vijandelijke Oostenrijksche macht laten verdelgen? Zoo veel pleitte er voor eene gunstige beantwoording der opening, hun door de Bohemers gedaan. Maar voor een ontwijkend bescheid was ook wel wat te zeggen. Immers weigerden de machtigste Katholijke Duitsche Vorsten den Keizer hunne medewerking, en de Unie, die uit hare werkeloosheid scheen te willen ontwaken, zou de Bohemers niet in den steek laten. Bood het geene gunstige kansen aan, dat *Spanje* hare krachten zoo ver van onze grenzen ging verspillen, en was het niet onraadzaam om, door partij voor hare tegenstanders te kiezen, hare macht ook ons op den hals te halen en misschien alle hoop op de voortduring van het Bestand voor goed af te snijden? Zulke gronden zou men voorzeker in den boezem van de vergadering der Staten-Generaal tegen het verleenen van bijstand aan de Boheemsche Stenden hebben aangevoerd, wanneer zulk een voorstel van Staatslieden ware uitgegaan, die men wenschte tegen te werken: dan had men wellicht geveinsd in het verdeelen der krachten en het vermenigvuldigen der verstrekte geldelijke hulpmiddelen het geheime opzet te vermoeden om den Spanjaard te zekerder in het land te halen. Maar toen het tijd werd om de aanvrage der Bohemers in overweging te nemen, was juist de gehate OLDENBARNEVELT gevallen, en, wilde men hem onder het voorwendsel, dat hij met den vijand in verstandhouding gestaan had, uit den weg ruimen, zoo moest men thans geene stoute maatregelen tegen de staatkunde van *Spanje* ontzien. Ware er anders tweespalt tusschen de Provinciën te wachten geweest, thans was men door de gemeenschappelijke medeplichtigheid aan de vervolging en straks aan den dood van OLDENBARNEVELT tot eendrachtige bevordering van de zaak der Boheemsche Protestanten gedreven, en had de Prins van *Oranje*, die voor zich en zijne verwanten veel van den oorlog hopen mocht, bij de Staten gereede goedkeuring van zijne krijgszuchtige plannen te wachten.

Voorslagen in de Staten-Generaal gedaan. Juist op den eersten dag na OLDENBARNEVELTS gevangenneming werd, na de mededeeling van nieuwe berichten uit *Bohemen*, in de Staten-Generaal in rondvraag gebracht, wat op den brief van de Boheemsche Stenden te antwoorden. De redenen, die de Bohemers tot den opstand gehad hadden, werden onbewimpeld voorgedragen: de opstand, heette het volgens den inhoud van den brief, was tegen de Jezuiten en »anderen van de Pauselijke Ligue" gericht; wat de Stenden gedaan hadden, was »tot voorstand van de

Religie en de gemeene Christelijke Republiek" geschied. Toch kwam het alstoen niet tot een voorstel om zelf hulp te bieden. De vraag werd geopperd, of het niet goed zou zijn, van wege de Staten aan den Keurvorst van de *Palts*, den Landgraaf van *Hessen* en andere Duitsche Vorsten te schrijven en hen te vermanen, »aangezien deze zaak het gemeene wezen der Christenheid van de Religie aanging," de Boheemsche Stenden aan te moedigen in hun besluit en hun hulp en bijstand aan te bieden, waar de nood zulks zou vereischen. In dit voorstel werd het beginsel erkend, dat de Republiek en de Boheemsche Stenden werkelijk de hoogste belangen gemeen hadden, en de bevordering van den gewapenden tegenstand als een doel, waarnaar men streven moest, aanbevolen. Doch de meerderheid toonde zich niet geneigd om dadelijk zulk een gewichtig besluit te nemen, en de zaak werd alsnog in bedenking gehouden [1]. Evenwel den 8sten September werd besloten den brief in dien zin te beantwoorden, en alzoo zouden de Stenden van wege de Staten vermaand worden »in hun aangevangen werk voor de eere Gods en het behoud van hunne vrijheid en recht met alle wijsheid, voorzichtigheid en beleid voort te gaan, en daartoe ten spoedigste op alles te letten wat ter hunner verdediging noodig zijn kon, zonder iets te verzuimen, niet twijfelende, of God de Heer zou hun met zijnen Heiligen Geest in hunne ondernemingen tegen hunne vijanden nabij zijn." Voorts zouden Hun Hoog Mogenden verklaren, dat zij zich, dewijl hunne zaak die der Godsdienst was in het algemeen, verzekerd hielden van de bereidwilligheid der Protestantsche Vorsten van het Duitsche Rijk om met alle andere geloofsgenooten hun alle goede diensten te bewijzen en bijstand te verleenen, gelijk zij zelven bereid waren te doen, ten gemeenen beste der Christenheid, in die mate als de toestand, waarin de zaken der Vereenigde Provinciën verkeerden, het zou toelaten. Het liep echter nog eenige dagen aan, bepaaldelijk door bezwaren van den kant der Provincie *Holland*, voordat een dus gesteld schrijven werd vastgesteld [2]. 1618—1621.

Intusschen had het Keizerlijke Hof de vijandelijkheden aangevangen. Daar er geen Oostenrijker te vinden was, dien men genoeg vertrouwde om hem de betrekking van bevelhebber der tegen de opstandelingen bestemde troepen op te dragen, zoo werd de Graaf van BUCQUOI met die waardigheid bekleed. Deze, zijne tegenpartij te gering achtende, werd tot twee malen toe geslagen. Hierdoor steeg de moed der Bohemers; de Sileziërs kozen hunne partij, en van verschillende kanten stroomden hun hulp toe. De Graaf GEORGE FREDERIK VAN HOHENLOHE wierf krijgsvolk voor hen in het Brunswijksche, terwijl de Graaf ERNST VAN MANSFELD, die zich in hunne dienst begeven had, in de kwartieren van *Nijmegen* eene compagnie ruiters deed lichten [3], en hun, onder bedekte begunstiging van den Keurvorst van de *Palts*, 4000 voor *Savoye* geworven soldaten Vijandelijkheden tusschen den Keizer en de Bohemers.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 30 Aug. 1618.
[2] *Resol. Stat.-Gen.* 8, 15, 20 Sept. 1618.
[3] *Resol. Stat.-Gen.* 22 Sept. 1618.

1618—1621.

bezorgde [1]. Tot het onderhoud van al die troepen was geld noodig. Dus wendden zich de Stenden bij missieve van den 3den October tot de Staten-Generaal met verzoek om de som van zeshonderdduizend florijnen te leen. Hiertoe konden de Staten op het oogenblik dat men besloot ook aan *Zweden* nieuwe kredieten te verstrekken, niet zoo gereedelijk komen. Zij duchtten, dat de Bohemers, van alle kanten door vijanden omringd, geene genoegzame hoop op de zege mochten koesteren, en meenden dat zij geene voldoende waarborgen voor het hun te verleenen krediet konden geven. Toch wilden zij, dit gaven zij ten antwoord, de zaak ernstig bij de Provinciën, die nu nog niet gelast waren, aanbevelen, en (hetgeen de Stenden tevens verzocht hadden) beletten, dat er in hun gebied troepen voor hunne tegenpartij gelicht werden [2]. Evenwel nader den hagchelijken toestand vernemende, waarin het Huis *Oostenrijk* verkeerde, aan hetwelk de stoutmoedige Aartshertog MAXIMILIAAN door den dood ontviel, terwijl de Oostenrijkers zelven de Bohemers begunstigden en de Unie der Protestantsche Vorsten er op uit scheen te zijn om het Keizerlijke Huis thans ten val te brengen, werd allengs de hoop bij de Staten levendig, dat er zich in *Bohemen* en de met dit Land verbonden Gewesten een Staat mocht vormen, naar het voorbeeld der vrije Nederlanden ingericht. Daartoe moesten de Bohemers niet stil zitten, maar zich van het blijvend bezit eener geoefende krijgsmacht en van geregelde uit hun eigen boezem vloeijende geldmiddelen verzekeren. Deze beschouwing bracht te weeg, dat men den Bohemers weldra met meer vertrouwen gelden meende te kunnen voorschieten [3], en zich voornam het hun niet aan goeden raad te laten ontbreken. Doch de eerzucht van een Duitschen Vorst, den Keurvorst van de Palts, en de dubbelzinnige staatkunde van zijnen schoonvader, den Koning van *Groot-Britannië*, zouden in plaats van de Bohemers aan te sporen zich op eene duurzame en krachtige inrichting hunner zaken toe te leggen, eerlang den weg der onderhandelingen met den Keizer aanbevelen. Eigenlijk beoogde men den val van het Oostenrijksche Huis volstrekt niet. Hoe ook kon men, wanneer men, na den spoedig te wachten dood van MATTHIAS, zelf de Keizerskroon niet op het hoofd kon zetten, de verheffing van eenen Hertog van *Beijeren* of Keurvorst van *Saksen* in de hand werken? Neen! men zou blijken de Bohemers slechts geducht te hebben willen maken, opdat de verdienste, die er in steken zou, het Huis van *Habsburg* opgebeurd te hebben, des te grooter zijn mocht, en met te beter kans de verheffing van een gereformeerd Vorst op den Boheemschen troon den Keizer, ja *Spanje* zelfs aannemelijk mocht gemaakt worden. De republikeinsche zin der Bohemers, die in de Nederlanden, waar, zoo als CARLETON zeide, het oude zuurdeesem nog niet geheel had uitgegist [4], geen ergernis baarde, maar ondersteuning vond, smaakte te *Heidelberg*

Geheime bedoelingen van den Keurvorst van de *Palts*.

[1] PFISTER, *Gesch. d. Teutschen*, IV, S. 438, 439. [2] *Resol. Stat.-Gen.* 5 Nov. 1618.

[3] CARLETON, II, p. 374. [4] Zie hiervoor bl. 116.

in geenen deele. Wel was de Keurvorst gereformeerd, maar, even als onlangs in de Nederlanden door toedoen der Dortsche Synode, had ook in de Keurpalts het Calvinisme sints lang zijne grenzen gevonden en zich, ruim zoo zeer als de van ouds tot stilstand gekomen Luthersche Kerk, tot orde en regel geschikt, en het geloof, op zijne beurt tot een taak en een werk geworden, had in de geschreven letter der godgeleerden een met zijn eigenlijk voorwerp strijdig voorwerp gekregen. Groot was dan ook te *Heidelberg* de ingenomenheid met die Dortsche Kerkvergadering. Om haren goeden uitslag van God af te smeeken, had de Paltsgraaf op een plechtigen Vastendag gebeden voorgeschreven, te vereenigen met die, welke men »voor den welstand van den staat van *Bohemen*" tot God zou opzenden [1]. Veelbeteekenende vereeniging voorwaar! De Dortsche Synode en de vrijheidskamp der Utraquisten, dier laatst overgeblevenen van de vroegste voorvechters eener slechts van lieverlede door staatkundige bedoelingen en gemis aan geestelijk vertrouwen vervalschte Hervorming! 1618—1621.

Doch eerst langzamerhand kwamen zulke raadslagen van de *Palts* en *Engeland* aan het licht. Ook de gunstige verwachting der Nederlandsche staatslieden aangaande den Boheemschen opstand kwam niet plotseling tot rijpheid. Den 12^den^ December verscheen de kapitein HERMAN FRÄNCK, een Nederlander in de dienst der Boheemsche Stenden en thans herwaarts gezonden, ter vergadering der Staten-Generaal, om de zaak der leening, die de Nederlanden aan de Bohemers verstrekken zouden, met een verhaal van den voordeeligen staat van den oorlog tegen den Keizer aan te dringen, en tevens te verzoeken, dat de Staten hunnen invloed bij den Koning van *Groot-Britannië* en de Hansesteden zouden gelieven aan te wenden, ten einde hun ook van die zijden geldelijke ondersteuning mocht geworden: dan was er hoop, zeide hij, dat de zaken van *Bohemen* spoedig tot een gewenschten staat zouden gebracht zijn [2]. Aan der Staten aanbeveling bij JACOBUS zou het niet ontbreken; maar van den anderen kant had die JACOBUS eenen handlanger te *'s Hage* en in het hart der Regering zelve, die trachten kon op de beraadslagingen in den zin van zijnen Meester invloed uit te oefenen. Immers zond CARLETON dadelijk een afschrift van FRÄNCKS voordracht naar *Engeland* over, en voegde er bij: »dit voorstel zal, zoo als hier de gewoonte is, wanneer het de zaken van oorlog betreft, naar den Raad van State om advies worden verzonden, en in dien Raad (in welken hij steeds zitting had) zal ik blijde zijn mij te kunnen regelen naar

Een zaakgelastigde der Boheemsche Stenden te *'s Gravenhage*.

[1] Nadat de Keurvorst den Staten-Generaal kennis gegeven had, dat hij zulk een vast- en bededag had uitgeschreven, verordenden zij desgelijks, »dat in alle Kerken na de predikatie gebeden zou worden voor den welstand van den staat van zaken in *Bohemen* en de behoudenis van de Religie aldaar tegen het geweld der vijanden, die ze zoeken te verdrukken." *Resol. Stat.-Gen.* 10 Nov. 1618.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 12 Dec. 1618.

1618—
1621.

de uit *Engeland* te bekomen onderrichtingen, op de manier, met de bedoelingen van Zijne Majesteit meest overeenkomstig [1]. De Staten besloten het verzoek van FRÄNCK ten aanzien der leening met gelijke algemeene bewoordingen als vroeger te beantwoorden; maar drie dagen later vonden zij goed, de laatst ontvangen brieven van de Boheemsche Stenden, waarin weder hetzelfde verzoek begrepen was, om advies in handen van Zijne Excellentie en den Raad van State te stellen. De Prins had juist in dezen tijd de gelegenheid den Baron VON DOHNA te spreken, die, door den Keurvorst van de *Palts* naar *Engeland* gezonden, op zijne reize *'s Gravenhage* doortrok. Het advies hield de ronde verklaring in, dat de zaak dier Stenden volkomen dezelfde was als de onze geweest was en nog was: zij betrof even zoo de Gereformeerde Religie, de vrijheid en de privilegiën. De uitkomst van hunnen strijd ging de gansche Christenheid ten hoogste aan, en onze Landen konden niet zekerder van het geweld onzer vijanden ontlast worden, dan daardoor dat dezen genoodzaakt werden elders op hunne verdediging bedacht te zijn. Dus moesten de Bohemers tot den aangevangen krijg aangemoedigd en hun onze belangstelling en bereidvaardigheid betuigd worden. Konden wij, daar de Provinciën nog niet gelast waren, voorshands niet meer dan zulke verzekeringen geven, de Stenden moesten bedenken: dat wij reeds veel voor hen deden, daar wij door den staat van oorlog, dien wij voortgingen te onderhouden, een groot deel der strijdkrachten hunner vijanden aan onze grenzen in bedwang hielden [2]. — De Staten vereenigden zich volkomen met dit advies, en beantwoordden de brieven in dezen zin.

Geheime Instructie aan dien zaakgelastigde naar *Boheme* medegegeven.

Bovendien wilden zij den kapitein FRÄNCK in last geven, den Stenden hun verlangen kenbaar te maken, dat zij over geenen vrede zouden handelen zonder Hun Hoog Mogenden en de andere Koningen en Vorsten, die in hunne zaak belang stelden, er in te kennen, er den zoo gewichtigen raad bijvoegende, dat zij toch tegen *alle* bedriegelijke aanbiedingen van onderhandeling of verdrag op hunne hoede zouden zijn. Deze geheime Instructie gaf, voordat zij vastgesteld werd, stof tot aanmerkingen van de zijde van Zijne Excellentie. Waarschijnlijk zal hij, door DOHNA en den Engelschen Gezant aangezocht, de waarschuwing tegen de aanbieding van onderhandeling of verdrag niet zoo onbepaald verlangd hebben. Ten slotte evenwel werd aan de ontworpen Instructie nog dit toegevoegd, dat FRÄNCK dáárop zou aandringen, dat de Stenden bedacht zouden zijn, zich door het invoeren van belastingen als anderzins eene geregelde bron van inkomsten te verzekeren, ten einde recht onafhankelijk te wezen en alle nadeelige voorwaarden te kunnen afslaan. Dit voorwaar was wel een raad, die de strekking had om de Bohemers het voorbeeld, door de Nederlanden gegeven, te doen navolgen. — Slechts vonden zich de Gedeputeerden van *Friesland* en *Groningen* bezwaard, dat die Instructie van wege de Generaliteit zou geteekend worden: zij waren niet gelast zich

[1] CARLETON, II, p. 370. [2] *Resol. Stat.-Gen.* 14, 17, 29 Dec. 1618. CARLETON, II, p. 380.

in eenige verbindtenis in te laten. Bijzonder stout waren die Gedeputeerden hier wederom niet: tegen OLDENBARNEVELT en voor de Nationale Synode had het hun niet aan stoutheid ontbroken. Hoe het zij, zij wilden de zaak gaarne op het gunstigst aan hunne lastgevers voordragen. Op hunne aanbeveling lieten de Staten het echter niet aankomen: zij zonden zelven eene vermaning tot de Provinciën, opdat zij eindelijk een vruchtbaar besluit in de zaak der Bohemers zouden kunnen nemen [1]. De nood drong, en wanneer slechts onder de Geünieerde Vorsten de eerzucht van sommigen haren rol niet gespeeld had, zou het den Bohemers aan den bijstand der Staten niet ontbroken hebben. Nog vóór het midden van de maand Februarij (1619) ontvingen zij een brief van den Keurvorst van de *Palts*, waarin de dringende behoefte der Boheemsche Stenden aan geld en soldaten werd aangetoond, met verzoek om bericht wat de Staten van zins waren voor hen te doen. De Staten antwoordden, dat hun besluit slechts wachtte naar den last, dien de Provinciën eerstdaags zouden verstrekken, maar namen de gelegenheid waar om de Geünieerde Vorsten ten ernstigste te vermanen ten behoeve der noodlijdende Bohemers zelven handen aan het werk te slaan. Geschiedde zulks werkelijk, dan verzochten zij daarvan ten spoedigste bericht: want niets zou zoozeer de bereidwilligheid der Provinciën bevorderen, als de zekerheid, dat de Geünieerde Vorsten niet stil zaten. Dus maakten de Staten den bijstand, aan de Boheemsche Stenden te verleenen, eenigermate afhankelijk van dien, welken de Duitsche Protestantsche Vorsten hun verstrekken zouden. En dit was eene wijze daad. Immers hadden zij reden om te vermoeden, dat FREDERIK V van de *Palts* alsnu schroomde openlijk voor de Bohemers partij te trekken, ten einde zijne zaak bij den Keizer en de *Liga* niet te bederven, en intusschen de Nederlanders gebruiken wilde om den opstand in die mate levendig te houden, dat zijne erkenning als Koning van *Bohemen* door *Oostenrijk* als een redmiddel zou worden aangegrepen. Daartoe konden, daartoe wilden de Staten zich niet leenen: hoe konden zij zich met eene zaak bemoeijen, die toch voorzeker eene Rijksaangelegenheid was, wanneer de Duitsche Vorsten zelven zich onttrokken? Slechts beschaming kon hun deel zijn, als hunne tusschenkomst mislukte. Doch dit was voor den Koning van *Groot-Britannië* eene reden te meer om hen tot zulk eenen stap aan te zetten. Dat bepaaldelijk JACOBUS met de Boheemsche zaak slinksche bedoelingen had, begrepen de Staten reeds toen, en als om dezen Vorst tot gelijke openheid te nopen, besloten zij hunnen Gezanten in *Engeland* te gelasten, den Koning alles wat zij in die zaak besloten hadden, daar zij haar als een gemeenschappelijk belang beschouwden, kenbaar te maken, en hem zelfs het antwoord op de voordracht van FRÄNCK en de hem gegeven geheime Instructie mede te deelen [2]. Tevens moesten

1618—1621.

De Keurvorst van de *Palts* beveelt den Staten de zaak der Bohemers aan.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 2, 4, 9, 10, 15, 18, 19 Jan.; 6 Febr. 1619.

[2] Ook aan LANGERAK zonden de Staten die staatstukken, om er »bij gelegenheid gebruik van te maken." *Resol. Stat.-Gen.* 11 Febr. 1619.

1618—1621. de Gezanten Zijne Majesteit mede tot werkdadige ondersteuning van het »christelijk voornemen" der Bohemers, »voor de gemeene godsdienst zoo uiterst gewichtig," trachten te bewegen. De Koning was niet van zins aan zulk eene vermaning gehoor te geven, maar om de Staten te bewegen reeds dadelijk geld en troepen te zenden, moest hij het voorkomen aannemen, alsof hij mede tot hulpbieding genegen was. Terwijl uit *Duitschland* op den Prins van *Oranje* gewerkt werd door middel van zijnen »correspondent" te *Frankfort*, en deze Vorst de zaak van *Bohemen* dan ook onvoorwaardelijk aan de Staten-Generaal deed aanbevelen [1], verscheen de Baron VON DOHNA op zijne terugreize uit *Engeland* te *'s Hage*, en bracht het bericht mede, dat JACOBUS aan de *Keurpalts* verlenging van de bestaande Alliantie voor den tijd van zes jaren en »belofte van eenig secours" voor die van *Bohemen* verkregen had. Hij kreeg den 22sten Februarij gehoor bij de Staten-Generaal, in tegenwoordigheid van den Prins en Graaf WILLEM LODEWIJK. Zijne voordracht was een verzoek om der Staten bijstand voor de Boheemsche Stenden. Er was, dus sprak hij, voor hen geen kans op een vertrouwden vrede: het keizerlijke Hof hield hen op met allerlei voorslagen, die tot den ondergang van hunne godsdienst en vrijheid leidden; ja, het stond te bezien, dat men tegen de lente in verbond met *Spanje*, dat uit *Italië* hulp kon zenden, hen geheel zou ten onder brengen. Had *Oostenrijk* op dit punt den tegenstand onderdrukt, dan was het op het doordrijven van de verkiezing van den Aartshertog FERDINAND tot Keizer met verkrachting van de vrije keuze der Keurvorsten gemunt, en zoo liep dan de Duitsche vrijheid in het algemeen en de geheele zaak van het Protestantisme in het Rijk gevaar. In dezen staat van zaken waren de Stenden van *Bohemen* besloten, in den naam van God tot hun zelfbehoud hun uiterste vermogen aan te wenden, en alle vrije Mogendheden waren in hun eigen belang gehouden hun hulp te bieden. Derhalve werden de Staten Generaal verzocht hen, ter voorkoming van muiterij en desertie onder de troepen, met eene geldelijke bijdrage bij te staan. De Heer VON DOHNA voegde er niet bij, wat CARLETON in zijn brief aan het licht brengt, dat men het geld aan den Keurvorst in handen gesteld wenschte te zien om daarvan naar zijnen zin gebruik te maken [2]. Maar, zeide hij tot geruststelling der Staten, aan het Koningrijk *Bohemen* ontbrak het, mits men het tijd liet, geenszins aan middelen om die gelden terug te geven. De Koning van *Engeland*, verzekerde hij, had beloofd, *zoo zij geen goeden vrede verkrijgen konden*, hen niet te verlaten, en de Geünieerde Vorsten hadden besloten, met raad en daad het hunne te doen, *zoo veel als de toestand van het Duitsche Rijk het toeliet.* — Nog een ander verzoek had de Heer VON DOHNA te doen. Daar het zich liet aanzien, voegde hij bij al het gesprokene, dat de Geünieerden zich tot eigen behoud zouden moeten wapenen, zoo werden de Staten verzocht in tijds op het bij de Alliantie met de Duitsche

De Baron VON DOHNA te *'s Gravenhage.*

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 18 Febr. 1619.

[2] CARLETON, III, p. 15.

Unie door hen in geval van oorlog toegezegde »secours" bedacht te zijn. — Uit deze propositie bleek zoo veel, dat JACOBUS geen dadelijke hulp zou verleenen, daar hij nog op den uitslag der vredesonderhandelingen zou wachten, en dat de Protestantsche Unie dit evenmin doen zou, daar zij in den toestand van het Duitsche Rijk beletsels genoeg zou vinden. Dus zou de Republiek de zaak alleen moeten doen. Maar bovendien moest zij gereed staan om in geval van nood de Duitsche Unie bij te springen. FREDERIK V voorzag namelijk het geval, dat hij in weerwil van zijne inwilligingen aan de Katholijke partij en aan haar krachtigst hoofd, den Hertog MAXIMILIAAN van *Beijeren*, wien hij zelfs zijne stem tot de Keizerskeuze had toegezegd, niet de Stenden, maar zich zelven in *Bohemen* met de wapenen zou moeten handhaven, en tegen dit geval wilde hij zich de hulp der Unie en harer bondgenooten verzekeren. — Men mag niet twijfelen of de heldere hoofden in de Staten-Generaal doorzagen dit weefsel van zelfzucht ten volle. — Naarmate nu de oprechtheid van *Groot-Britannië* en de *Keurpalts* meer aan bedenking onderhevig was, naar die mate moest er meer moeite aangewend worden, om het vertrouwen der Staten te winnen en DOHNAS aanbeveling kracht bij te zetten. JACOBUS moest voorgesteld worden als der zaak van *Spanjes* tegenstanders oprechtelijk toegedaan en gezind om krachtdadig tegen deze Mogendheid op te treden. Dus kwam CARLETON den 25sten Februarij met eene propositie aan de Staten-Generaal voor den dag, nog voordat het antwoord, aan den Heer VON DOHNA te geven, was vastgesteld, en zeker had men de vaststelling van dit reeds ontworpen staatstuk in afwachting van zijne mededeeling uitgesteld. Bij monde van zijnen Gezant [1] bracht de Koning ditmaal zelf de uitrustingen ten oorlog, door *Spanje* gemaakt, ter sprake, aan welke hij anders niet veel gewicht scheen gehecht te willen hebben. De Koning, dus zeide CARLETON, zou die niet werkeloos aanzien. Hij liet eenige oorlogschepen uitrusten en had door al zijne Rijken eene algemeene monstering van krijgsvolk verordend om gereed te zijn tot bijstand van zijne vrienden tegen de aanslagen van den Koning van *Spanje*. Reeds had hij den Graaf van ARGYLE, die in *Schotland* krijgsvolk had willen lichten, zulks verboden, omdat hij hem van begunstiging van de Spaansche partij verdacht hield, en toen die graaf, na gedaagd te zijn, niet was verschenen, had hij hem verbannen met verbeurdverklaring zijner goederen. Ten slotte beval CARLETON als ter loops den Staten aan, den Bohemers bijstand te verleenen. Toch was dit de hoofdzaak, en dat andere slechts bestemd om onnoozelen in slaap te wiegen door de meening, dat de Koning toch een trouw vriend en zijn raad evenmin te versmaden was, als zijn bondgenootschap, bepaaldelijk in een tijd, dat men tegen het ten einde loopen van het Bestand op de verlenging van de Alliantie met *Engeland* en *Frankrijk* moest bedacht zijn [2]. Op CARLETONS mededeeling antwoord-

1618—1621.

CARLETON tracht op het besluit der Staten te werken.

[1] In den aanhef zijner rede sprak hij de hiervoor (bl. 205) vermelde woorden.

[2] Werkelijk werd de zaak der verlenging van de Alliantie met *Engeland* en *Frankrijk* op den

1618—1621. den de Staten dadelijk in algemeene bewoordingen van dankzegging en met de betuiging, dat zij niet nalaten zouden »alles te doen wat der geheele Christenheid van nut kon zijn en dienen kon om de aanslagen van den Koning van *Spanje* te verhinderen" [1]. — Nu werd ook het antwoord aan VON DOHNA vastgesteld. Het hield eene lofspraak in op den christelijken ijver van den Keurvorst voor de zaak der Boheemsche Stenden. Hun zaak was één met die der Geünieerde Geloofsverwanten. Dus baden Hun Hoog Mogenden den Keurvorst en hen, die even als hij, wanneer die van *Bohemen* mochten komen te vallen, het dichtst bij den brand zaten, hen bij tijds met raad, macht en middelen bij te staan. Wat Hun Hoog Mogenden zelven betrof, zij hadden allen grond om een gunstig besluit der Provinciën op de voorgeslagen geldelijke ondersteuning te wachten, en reeds beletten zij den vijand metterdaad, de troepen, die hij op onze grenzen houden moest, ter anders spoedig voldongen onderdrukking der Bohemers aan te wenden, en, had de Gezant van het bij de Alliantie met de *Unie* beloofde *secours* gewaagd, als de zaken zulks vereischten, zouden zij nakomen wat zij bij traktaat beloofd hadden [2]. Toen eenige leden der Staten dit antwoord den Gezant CARLETON ambtshalve kwamen mededeelen, had hij hun gaarne de bijzondere belangen van JACOBUS schoonzoon willen aanbevelen. Maar niet vast genoeg op hunne gunstige meening ten dien aanzien rekenende, begreep hij, dat het beter was daarvan te zwijgen [3]. Zoo weinig gaven de Staten zich bloot. Hunne staatkunde bleef krachtig en voorzichtig tevens. Trouwens, zij hadden slechts voort te arbeiden aan het weefsel, zoo stevig en met zulke duidelijk aangeduide trekken opgezet door den man, die op dit oogenblik nog als landverrader gevangen zat om weldra als zoodanig het schavot te betreden. Had hij hun JACOBUS niet leeren kennen, zoo zouden de Staten wellicht in den strik gevallen zijn: maar dan zou hij voorzeker zelf niet op den dood gevangen gezeten hebben.

In het begin van April, toen men bericht gekregen had van het overlijden des Keizers, begreep men, dat, wilde men iets doen ten voordeele der Bohemers, deze hulp thans dringend noodzakelijk kon worden, en, hoezeer eenige Provinciën nog niet gelast waren, benoemden de Staten niet te min alreede gecommitteerden uit hun midden, uit elke Provincie éénen, om met Zijne Excellentie bepalingen aangaande die zaak te

---

dag zelven van DOHNAS terugkomst uit *Engeland*, in de Staten-Generaal ter sprake gebracht. *Resol. Stat.-Gen.* 22 Febr. 1619. [1] CARLETON, III, p. 17, 18.

[2] De Heer VON DOHNA werd vereerd met een geschenk van honderd Rijksdaalders ter gemoetkoming in de verblijfkosten. — In deze dagen verzocht de Graaf VAN STIRUM vergunning om hier te lande soldaten ten dienste van de Boheemsche Stenden te mogen lichten; de Staten lieten dit »ter discretie van zijne Excellentie." Trouwens waren de ruiters reeds gelicht en marschvaardig (*Resol. Stat.-Gen.* 25, 26 Febr. 26 April 1619).

[3] CARLETON, III, 19. *Resol. Stat.-Gen.* 13, 14, 22, 25, 26, 29 Febr. 1619.

maken. Het advies van den Prins strekte om ten spoedigste ter voorkoming van gevaren tot het verleenen van den bijstand te besluiten, en daar er zaakgelastigden van de Boheemsche Stenden te *'s Hage* waren, ging men er alsnu toe over om met hen te handelen over den waarborg, dien zij voor de teruggave der ter leen te geven gelden konden aanwijzen [1]. Nadat dit geschied was, werd het nemen van een besluit alleen nog maar belet door de achterlijkheid van *Friesland* in het verstrekken van volmacht aan hare Gedeputeerden, en men besloot het gewicht der zaak in eenen brief den Staten dier Provincie op het hart te drukken. Welhaast werd van wege de Boheemsche zaakgelastigden verzocht, dat de Staten hun voorloopig eenige penningen tot het lichten van een duizendtal dragonders voorschieten, en brieven ter aanbeveling hunner zaak schrijven wilden aan den Koning van *Groot-Britannië*, aan de Republiek van *Venetië* en aan de *Hansesteden*. Het tweeledig verzoek werd ingewilligd: de som, die men hun, evenwel zonder volkomen toestemming van *Friesland*, voorschoot, bedroeg 25000 gulden. Den eersten Mei, toen de volmacht van *Friesland*, zoo het schijnt, was ingekomen, werd eindelijk het bepaalde voorstel gedaan om de Bohemers vier of vijf maanden lang eene som van veertig of vijftigduizend gulden in de maand toe te staan. *Holland* wilde deze gunst aan de voorwaarde verbonden hebben, dat de Geünieerde Vorsten en Stenden zich de zaak der Bohemers insgelijks door het werkelijk verleenen van hulp aantrokken [2]. Bovendien werd alstoen bepaald, dat men de Boheemsche Gezanten zou polsen, in hoe verre zij gemachtigd waren om eene bepaalde alliantie met de Staten aan te gaan, en men nam de vraag of er op het gedane verzoek eene bezending van wege de Staten naar *Bohemen* gezonden zou worden, in ernstige overweging: alleen verlangde men op dit laatste punt nog slechts het advies van Zijne Excellentie te verstaan. Dus bleek ten duidelijkste, dat de Staten genegen waren, de Boheemsche Stenden als eene Mogendheid te erkennen. Bij het onderhoud, dat de gecommitteerden uit hun midden met de Gezanten hadden, bleek, dat dezen niet tot het aangaan eener alliantie gemachtigd waren, maar slechts in last hadden om de gezindheid der Staten op dit punt te polsen. Thans werd de geheele zaak aan het oordeel van den Prins onderworpen. Zijn advies, niet buiten CARLETONS invloed opge-

1618—1621.

De Staten verleenen den Boheemschen Stenden onderstand.

---

[1] Behalve Kapitein FRÄNCK, die nog altijd niet naar *Bohemen* terug was gekeerd, worden als Gezanten der Boheemsche Stenden genoemd ELIAS ROSIJN VAN JAWERINCK en later Kapitein MARIO.

[2] *Holland* wilde nog eene andere voorwaarde aan het subsidie verbonden hebben, namelijk deze, dat de Bohemers hunne wapenen hier te lande kochten, en men hun die leveren zou uit de magazijnen op afkorting van het subsidie (*Resol. Stat.-Gen.* 4 Mei 1619). Werkelijk gaven die van *Holland* aan het subsidie van 50,000 gulden hunne toestemming onder voorwaarde, dat »daarin van Hollandswege zou aangeleverd worden voor omtrent 12,000 gulden aan waren, als musketten, spiesen" enz. (*Res. Holl.* 9 Mei, 1619).

1618— 1621.

maakt, luidde, dat men de hulp aan geene voorwaarde moest verbinden, en zonder af te wachten wat anderen deden, in zulk een schoone zaak het voorbeeld moest geven. Dit beduidde niets anders dan dat men den Keurvorst van de *Palts* de handen ruim moest laten om zijn eerzuchtig doel te bereiken. Hoe dit zij, er werd drie dagen later (den 10den Mei) besloten, den Boheemschen Stenden gedurende de maanden Mei, Junij en Julij de som van 50,000 gulden in de maand te verleenen, bijaldien de Stenden zoo lang in oorlog en Hun Hoog Mogenden zoo lang buiten oorlog bleven, en dat onder geen andere voorwaarde, dan dat de Bohemers geen onderhandeling met den vijand zouden openen zonder de Staten daarin te kennen [1].

De houding van JACOBUS van *Groot-Britannië* ten aanzien van de Bohemers.

Wel hadden de Bohemers alle reden om de Staten te verzoeken, hunne zaak aan den Koning van *Groot-Britannië* aan te bevelen. In een tijdsgewricht toch, dat zij niet door onderhandelingen, welke slechts dienen moesten om hen te verlammen, wenschten opgehouden te worden, zond JACOBUS eenen buitengewonen afgezant, JACOB HAYES, Burggraaf van *Doncaster*, naar *Duitschland* om aan eene bijeenkomst, die tot bijlegging der Boheemsche geschillen strekken zou, deel te nemen, en alzoo aan zulke onderhandelingen zijn gezag bij te zetten. Lord DONCASTER zou op zijne reize *Holland* aandoen, en reeds was de Prins van wege de Staten-Generaal uitgenoodigd om hem overeenkomstig zijnen rang te onthalen. Hij zou Hun Hoog Mogenden van wege zijne Majesteit begroeten, en hun zijnen last mededeelen, ten einde daarop hunnen raad en advies te vernemen. Vertrouwelijker kon er niet gehandeld worden. Maar wat gebeurt er? De Gezant werd, zoo het heette, door tegenwind en andere tegenspoeden zoo opgehouden, dat de Koning hem moest gelasten, den naasten weg te nemen over *Brussel*. Hoezeer CARLETON opzettelijk bij de Staten gehoor verzocht om zijne Regering wegens het gebeurde te verontschuldigen, en den brief mededeelde, welken de Gezant zou hebben moeten overhandigen, alsmede de punten zijner Instructie, toch bleef er argwaan bij de Staten over: immers had het den schijn, alsof de Koning zich wel met de Vorsten te *Brussel*, maar niet met ons had willen verstaan. En wie waarborgde ons, in weerwil van CARLETONS mededeeling, dat wij met den eigenlijken en volledigen last van Lord DONCASTER bekend waren gemaakt [2]? Derhalve droegen de Staten hunnen Gezanten, die alsnog te *Londen* vertoefden, de taak op, om den Koning het verderfelijke van zijne tusschenkomst in de Boheemsche zaken recht krachtig onder het oog te brengen: gaven de Bohemers (dus lieten zij hunne Gezanten zeggen) aan de vredesvoorslagen gehoor, dan was hunnen vijand de deur geopend om door list en omkooping, zijne gewone wapenen, verlegenheid en tweedracht onder hen te verwekken; dan wer-

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 5, 6, 11, 13 April; 1, 4, 7, 10 Mei, 1619. CARLETON, III, p. 56, 59, 64. *Resol. Holl.* 7 Apr.; 1, 8 Mei, 1619.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 9 April; 27 Mei, 1619. CARLETON, III, p. 38, 89, 93.

den hunne bondgenooten, bij de onzekerheid van de uitkomst der onderhandelingen, teruggehouden van hun voornemen om zich krachtdadig voor hen te verklaren; dan eindelijk zouden de groote kosten, die de Bohemers tot onderhoud hunner troepen maakten, vergeefs besteed wezen en hunne geldmiddelen in eenen reddeloozen staat geraken, en alles zou tot onberekenbare schade verstrekken van »het geheele Christelijke gemeenebest, op een oogenblik, dat God zulk eene schoone en heerlijke kans opende om het voor goed tegen zijne vijanden te verzekeren. Daartoe immers zou de opstand der Bohemers kunnen leiden, als men met gemeen overleg en krachtsinspanning hunne zaak op zich nam, gelijk het behoorde." De Koning beantwoordde deze vermaning op de audientie, die hij den Gezanten op den 24[sten] Julij verleende, met te zeggen, dat hij, van wederzijde tot tusschenkomst aangezocht, niet had kunnen nalaten, zich daartoe te leenen: zijn koninklijk woord had hij gegeven, en daarvan wilde hij zich getrouwelijk kwijten. Bovendien hij was van nature vredelievend, en vooral wenschte hij den vrede, als het een strijd tusschen eenen Vorst en zijne eigene onderdanen gold. Niettemin had hij zijnen Ambassadeur zulk eene Instructie gegeven, dat de nadeelen, die de Staten van de onderhandelingen duchtten, gemakkelijk verhoed zouden kunnen worden. Ook zou hij niet toelaten, dat die van Bohemen tot het aannemen van onbillijke voorwaarden werden verplicht, of zich ontwapenden, voordat de zaak tot een goed einde geleid had [1]. 1618—1621.

Ook bij de Republiek van *Venetië* hadden de Boheemsche Stenden de Staten-Generaal verzocht ten hunnen behoeve tusschen te treden. Inderdaad, veel was er voor hunne zaak aan de houding dier Mogendheid gelegen. Hunne vijanden trachtten van de Republiek den doortocht te verkrijgen voor de troepen, die zij in *Italië* op de been gebracht hadden om ze tegen hen te gebruiken. Dit wenschten de Bohemers, mede door den invloed der Staten op de Venetiaansche Regering, verhoed te zien, en dezen weigerden niet aan hun verzoek gehoor te geven [2]. Had *Venetië* werkelijk voor een deel den sleutel van den toegang uit *Italië* naar de Zuid-Oostelijke provinciën van *Duitschland* in handen, dan is het duidelijk, hoeveel er in het belang der zamenwerking van het Keizerlijke Hof en *Spanje* aan gelegen was, dat die Republiek onder hun bedwang stond. Doch *Venetië* was ongezind hare onafhankelijkheid prijs te geven en den Spanjaard uitsluitend heer en meester in *Italië* te laten. Zij versterkte zich met soldaten en schepen, van de Republiek der Vereenigde Provinciën gehuurd [3], en zoo de Paus zich maar eenigzins als beschermer der Italiaansche onafhankelijkheid durfde doen gelden, vond hij in *Venetië* zijnen natuurlijken bondgenoot. Aan pogingen van de Oostenrijksche en de Spaansche zijde ontbrak het niet om *Venetië* te verzwakken en te fnuiken. Terwijl

Stelling van *Venetië* tusschen de partijen.

---

[1] Zie het Verbaal der Gezanten, boven (bl. 255) aangehaald.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 16 Apr. 1619. [3] Zie hiervoor, bladz. 12.

38*

1618—1621. de Spaansche Regering de vriendschappelijke betrekkingen met *Venetië* aanhield, en dit moest zij wel om dezen Staat niet tot een aanvallend bondgenootschap met de geduchte Vereenigde Provinciën te dwingen, stonden de Goeverneur van *Milaan* en de Onderkoning van *Napels* met die Republiek nagenoeg in openbare vijandschap, ja de beruchte zamenzwering van 1618, die de stad *Venetië* met eene overrompeling bedreigde, was, tot op eene zekere hoogte, met medeweten van den Hertog van OSSUNA en van den Spaanschen Gezant gesmeed [1]. Was *Venetië* van hare zijde gezind om *Spanje* en *Oostenrijk* tevens den oorlog aan te doen? Neen! zij bepaalde er zich toe, zich zoo goed mogelijk weerbaar te stellen tegen de gewelddadigheden en mogelijke aanvallen van de Bewindhebbers der Spaansche Provinciën in *Italië*, zonder met het Hof van *Madrid* te breken. Had zij meer gedaan; had zij een openbare alliantie met de Vereenigde Provinciën aangegaan, zoo zou zij onfeilbaar (zoo zij meende) zich de wapenen van *Spanje* op den hals gehaald hebben. Dit, gevoegd bij het verschil van staatkundige meeningen binnen den boezem der Republiek zelve, was de oorzaak dier halve mededeelingen van den Venetiaanschen Resident te *'s Hage* betreffende het sluiten van een bondgenootschap [2], tot nog toe door geene volkomen opening dienaangaande gevolgd. Het bondgenootschap met *Nederland*, nog altijd niet gesloten, maar steeds op het punt van gesloten te worden, was in de hand van *Venetië* een wapen, dat zij zich niet wilde laten ontvallen om de dreigende oorlog met een werkelijk uitgebroken krijg te verwisselen. Naarmate zich echter de partijen in *Europa* scherper verdeelden en het uitbarsten van eene algemeene oorlog onvermijdelijker scheen, moest *Venetië* er minder bezwaar in zien, om tot eene alliantie met de Vereenigde Nederlanden te komen.

Ruimschoots had *Venetië* ondervonden, van hoeveel waarde de welwillendheid van onzen Staat voor haar was. De tijd, voor welken de Nederlandsche schepen door de Venetiaansche Regering gehuurd waren, alsmede het krediet, hetwelk de eigenaars en reeders haar verleenden, werd met bemiddeling der Staten bij herhaling verlengd, ja! in het volgende voorjaar werden op nieuw vier groote schepen van deze Landen aan *Venetië* in gebruik afgestaan, evenwel niet zonder bezwaar, daar men ze zelven meende noodig te hebben [3]. Steeds hielden de Staten een waakzaam oog op de vervulling der

---

[1] Zie RANKE, *über die Verschwör. gegen. Venedig in* 1618. [2] Zie hiervoor bl. 12.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 3 Sept. 1618. 7, 8, 9, 13, 19 Febr.; 12, 20 Maart, 1619. In het najaar van 1618 deed de Nederlandsche Consul te *Venetië* eene reize herwaarts. Zijne commissie werd bij deze gelegenheid vernieuwd; maar naauwelijks had hij zich weder op reis naar *Italië* begeven, of hem werd bij expressen bode aangezegd, dat hij den hem overhandigden brief van credentie aan de Republiek van *Venetië* terstond terugzenden of in persoon terugbrengen moest. Een zekere L. S. D'ENGELBRONNER had het aanbod gedaan om de taak van consul op *Candia*, *Zante* en *Cephalonia*, zoo het schijnt, op onkostbaarder voorwaarden, op zich te nemen. OUWERICX

voorwaarden, op welke het Nederlandsche scheepsvolk in dienst van den vreemden Staat was overgegaan, en toen er hooggaande klachten waren ingekomen, omtrent de wijze, waarop die Nederlanders in Venetiaansche dienst behandeld werden, droegen zij het onderzoek deswegens op aan eenige Gedeputeerden van de Collegiën ter Admiraliteit te *Amsterdam* en te *Rotterdam*. De voeding, dus luidden de grieven, was onvoldoende, de verzorging der zieken liet veel te wenschen over, de betaling geschiedde met muntspeciën, op welke verlies geleden werd, en onder de Venetiaansche soldaten, die op de schepen geplaatst waren, heerschte eene afgrijselijke onreinheid, aan welke dan ook de veelvuldige ziekten geweten werden. In zulke omstandigheden verlangde het volk niet langer in dienst te blijven. Zij waren zulk eene onordelijkheid niet gewoon, en hunne hier te lande achtergelaten betrekkingen waren uitermate verstoord. Dus besloot men zich over deze zaak tot de Venetiaansche Regering te wenden, en werd de uitslag van het ingestelde onderzoek ter harer kennis gebracht, tegelijk met den voorslag tot verbetering van het lot der schepelingen, met medewerking van de Luitenants-Admiraal OBDAM en HAULTAIN opgemaakt. Spoedig kon SURIANO berichten, dat de zoo gegronde grieven hersteld waren [1]. Toch vermeerderde de lust bij ons scheepsvolk om *Venetië* te dienen in geenen deele. 1618—1621.

Doch het tijdstip naderde, dat *Venetië* wenschen moest, de betrekkingen met de Vereenigde Provinciën niet tot het ontvangen en betalen van zulke diensten, hoe gewichtig ook, bepaald te zien. Gedurende vele jaren was er geen grond geweest om te vreezen, dat het Spaansche Bewind te *Madrid* dadelijk aan eenige Mogendheid den vrede zou opzeggen. De geest van den opvolger van FILIPS II was onbekwaam om moedig en krachtig partij te kiezen voor de staatkunde van zijnen vader. Niet dat het hem aan ingenomenheid met de Katholijke Godsdienst ontbrak; maar deze was hem slechts een zaak van stomme vereering en vrome oefening: zich door haar belang geroepen te achten om *Spanje* bij voortduring en vernieuwing krachtdadig in *Europa* te doen optreden, daartoe was zijn blik te beperkt en zijn bevattingsvermogen te gering. Dus voegde hij zich van den aanvang aan naar de richting, die zijn gunsteling, de Hertog van LERMA, door hem met het gezag bekleed, aan de zaken gaf. Deze staatsman had zijner eerzucht veel te bekrompen grenzen gesteld, dan dat hij aan den oorlog voor de zaak, die *Spanje* op zich genomen had, een nieuw leven zou hebben

De Koning van *Spanje* en het Hof te *Madrid*.

---

kwam van de reize terug; hij noemde dat aanbod *impertinent* en *inciviel*. Zijne bediening bleef hem opgedragen, onder voorwaarde, dat hij D'ENGELBRONNER tot zijn plaatsvervanger te *Zante* zou aanstellen, maar niets van hem zou trekken noch hem eigendunkelijk zou mogen afzetten. Later werd aan D'ENGELBRONNER, tot vermeerdering van gezag, rechtstreeksche commissie van H. H. M. verleend (*Resol. Stat.-Gen.* 30 Oct.; 10, 17, 24, 26 Nov.; 1 Dec. 1618; 22 Oct. 1619).

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 25, 26, 31 Jan.; 9, 16, 19 Febr.; 19 Maart; 9 April, 1619.

1618—1621. willen bijzetten. Liever maakte hij zich met den Koning tot het middelpunt van een schitterenden kring, waar de Grooten van *Spanje* hunne ridderlijke hoedanigheden kwamen afleggen en afleeren, en stelde hij zich ten doel, zijne verwanten ruimschoots in de eer en de baten te doen deelen, die zonder mededoogen met de ellende van het uitgeputte volk door de aanzienlijken werden genoten. Doch zijn rijk was niet eindeloos. De Koning kreeg eenen biechtvader, die niet aan den leidband van den Minister liep, en nu bezat de partij, voor wie de vrede met de ketters een gruwel of de hoop op den buit van verre Provinciën een prikkel was, een gemakkelijk middel om invloed op den Koning uit te oefenen. Was de toestand van het volk ellendig, zoo heette het thans, hoe kon het ook een katholijk koningrijk welgaan, als men aan ketters vrede en aan afvallige Gewesten de onafhankelijkheid vergunde, en kon de Koning het voor God verantwoorden, dat hij in zaken van zulk een oneindig belang van allen eigen wil afstand deed om alles aan het bestuur van een wereldling over te laten? Hierbij kwam, dat de katholijke partij in gansch *Europa Spanje* tot nieuwe krachtsinspanning aanzette, en niets liever verlangde dan onder hare aanvoering den strijd op nieuw aan te vangen. Daarenboven, de begeerte van FERDINAND van *Stiermarken* om de koninklijke waardigheid in *Hongarije* en *Bohemen* te erlangen bracht te weeg, dat men zich met den Koning van *Spanje* moest trachten te verstaan, die als kleinzoon van MAXIMILIAAN II aanspraak op die Koningrijken maakte. Dus beloofde FERDINAND, in het grootste geheim, ingeval hij Koning werd van *Hongarije* en *Bohemen*, aan *Spanje* de Oostenrijksche Voorlanden te zullen afstaan. Deze belofte opende den Spaanschen Vorst het vooruitzicht van het bezit eener landstreek, uit een krijgskundig oogpunt, ter verbinding van Zuid- en Noord-Europa, en ter vorming van een zamenhangend geheel uit zijne Italiaansche en Duitsche Provinciën van onschatbaar belang. Kon *Spanje* slechts het in 1512 aan *Graubunden* afgestane *Valtellina* meester worden, dan was er een nadere gemeenschap tot stand gebracht tusschen *Lombardije* en de Landen, die FERDINAND, als zijne plannen gelukten, gezind was af te staan [1]. Vandaar de ondersteuning door *Spanje* aan FERDINAND in zijnen strijd tegen de Boheemsche Stenden verleend; vandaar, in één woord, dat *Spanje* zich weder openlijk ten oorlog ging uitrusten; vandaar derhalve dat *Venetië* begreep, zelfs geen schijnvrede met dit Rijk te zullen kunnen houden, en den tijd gekomen achtte om zich openlijk aan de Republiek der Vereenigde Nederlanden aan te sluiten.

Spanje waakt op tot nieuwe krachtsinspanning.

De zaak van eene alliantie met *Venetië* ernstiger op het touw gezet.

In het najaar van 1618 was LERMA gevallen, en reeds in den aanvang van het jaar 1619 begon de Resident van *Venetië* te *'s Gravenhage* de zaak van een nader bondgenootschap met meer ernst dan ooit te behartigen. Immers is het niet te denken, dat de Prins van *Oranje* buiten kennis van dien Resident de Staten-Generaal zou hebben

[1] RANKE, *Fürsten und Völker von Süd-Europa*, 3te Aufl. B. I, s. 160—167, 239—258.

aangemaand om op nieuw in ernstig beraad te nemen, of zulk een bondgenootschap thans niet raadzaam zijn zou. Zijne Excellentie ging toen zelfs reeds zoo ver van voor te slaan, dat men *Venetië* zou beloven, haar in geval van oorlog met *Spanje* met een twaalftal oorlogschepen bij te staan, waartegen de Venetianen alsdan in geval dat ook wij met *Spanje* in oorlog kwamen, ons met eene som in geld, met de kosten van uitrusting en onderhoud van zoo groot eene vloot geëvenredigd, zouden ondersteunen. De Prins was van nu aan zeer gestemd voor zulk eene alliantie, en geen wonder, want de raadslieden, die thans zijn oor hadden, zagen de macht van *Spanje* gaarne op alle manieren in ontzag gehouden ter veiliger uitvoering van de plannen van JACOBUS schoonzoon, en AERSSEN schijnt, als het hem niet gelukte naar *Frankrijk* afgevaardigd te worden, een gezantschap naar *Venetië* als den geschikten weg te hebben aangemerkt om weder in het middelpunt der Europesche diplomatie te geraken. Het kon dienstig zijn ten einde *Spanje* in haren toeleg om het Huis van *Oostenrijk* te ondersteunen tot nadenken te brengen, zoo de Staten eenig bewijs gaven, dat zij op hunne hoede waren. Daarom gaf de Prins te gelijker tijd den raad, dat men eenige Gedeputeerden uit de Collegiën ter Admiraliteit zou oproepen om met de Luitenants-Admiraal van *Holland* en *Zeeland* te beraadslagen over den aanbouw van nieuwe schepen, zoo het heette, ter beveiliging van de zee tegen de zeeroovers, maar met de berichten omtrent de uitrusting eener vloot door *Spanje* tot erkende beweegreden. Om aan dit dubbele advies meer kracht bij te zetten, verscheen SURIANO op den dag zelven in de vergadering, en deelde mede, dat hij uit *Napels* tijding had, hoe hier te lande zelve onder de hand schepen voor den Onderkoning werden uitgerust. Zoo besloten de Staten dan werkelijk, de verlangde bijeenkomst ter behandeling der zeezaken uit te schrijven [1]. 1618—1621.

Tot de kunstgrepen der partij, die *Spanjes* optreden in de Duitsche zaken beletten wilde, behoorden ook de pogingen om eene opheffing van den staat van spanning tusschen *Frankrijk* en *Engeland* te bewerken. Dreigde JACOBUS zich naauwer aan *Frankrijk* aan te sluiten, ja, kwam er een plan tot een huwelijk van den Prins van *Wales* met eene zuster van LODEWIJK XIII op het tapijt, dan zou *Spanje* het bondgenootschap met *Engeland* meer op prijs leeren stellen en te eerder geneigd zijn om de geheime bedoelingen van den Koning van *Groot-Britannië* in *Duitschland* niet tegen te werken. Vandaar dat *Savoye*, toen ter tijd met de *Palts* in naauw verbond, ter bevordering eener verzoening tusschen de beide Rijken, eenen Gezant naar *Londen* zond [2] om *Spanje* te doen zien, dat er zoo iets gaande was; vandaar dat mede aan onzen Gezant te *Parijs* de last werd opgedragen om stappen te doen tot herstel der goede verstandhouding tusschen de beide Hoven. Werkelijk liet *Frankrijk* zich bewegen, eenen buitengewonen Gezant naar *Engeland* te zenden [3]. Dat onze Staat zich met hart en ziel aan

Pogingen tot verzoening tusschen *Engeland* en *Frankrijk*.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 16 Jan. 1619. [2] Zie hiervoor bl. 264. [3] Zie ald. bl. 265.

1618— 1621. zulke pogingen aansloot, dit laat zich gemakkelijk denken: want, kwam er ooit een huwelijk tusschen den troonsopvolger in *Engeland* en eene Spaansche Koningsdochter tot stand, dan zou die prinses licht de *Nederlanden* ten bruidschat bekomen, en aan de Nederlanders onder dien schijn een terugkeer tot den afgezworen staat van zaken smakelijk gemaakt kunnen worden; maar dat *Venetië* zich uit eigen beweging tot het ondersteunen van pogingen zou geleend hebben, die toch eigenlijk slechts strekten om *Spanje* te meer op de vriendschap van *Engeland* gesteld te doen zijn, dit is niet waarschijnlijk. Niettemin hield SURIANO den 23sten Januarij 1619 in de vergadering der Staten-Generaal eene rede om het belang aan te toonen, dat er voor dezen Staat in eene verzoening tusschen *Frankrijk* en *Engeland* gelegen was. Naar hij zeide, was hij daartoe gelast; maar zeker is het, dat hij op deze wijze werkte in den geest der bemoeijingen, welke in dezen tijd de bijzondere raadslieden van den Prins van *Oranje* ten aanzien der buitenlandsche zaken bezig hielden [1]. Op die mededeeling liet de Resident het verzoek volgen, dat de Staten, wegens de nieuwe uitrustingen van *Spanje*, aan hunne Vlootvoogden, in de Middellandsche zee met de vervolging der zeeroovers belast, zouden bevelen het oog te houden op de maatregelen der Spanjaarden en zich daartoe te verstaan met de beambten der Venetiaansche Republiek. Vernamen, voegde SURIANO daarbij, vernamen zulks de Spanjaarden, dan zou de ruchtbaarheid daarvan alleen reeds veel goeds kunnen uitrichten en veel kwaads kunnen afsnijden. Deze voorslag had de strekking om onze vloot ter beschikking van Venetiaansche ambtenaren te stellen, en de uitrusting tegen de zeeroovers tot een voorwendsel te maken voor vijandelijkheden, op de Spanjaarden en wel in de naaste plaats op den Hertog van OSSUNA gemunt. Wien zulk een denkbeeld ook mocht aanlagchen, de thans ter beraadslaging over de zeezaken vergaderde Gedeputeerden keurden dat plan gansch niet goed. Vooral toen uit een schrijven van het Collegie ter Admiraliteit te *Rotterdam* gebleken was, dat er, voor zoo veel hun bekend was, hier te lande geen schepen of krijgsbehoeften voor den Onderkoning van *Napels* aangeschaft werden, adviseerden zij, dat de Staten de goede verstandhouding tusschen onze Vlootvoogden en de Venetianen zich niet zoo ver mochten laten uitstrekken, dat de Venetiaansche Regering daardoor als het ware beslag op onze schepen zou kunnen leggen: de beveiliging der zee tegen het geweld der zeeroovers moest een ernstig gemeende zaak blijven [2].

Beoogde *Venetië* de baten van een bondgenootschap met de Vereenigde Provinciën te genieten zonder dat het kwam tot het sluiten van een werkelijk traktaat, zoo zouden de Staten zich zulks niet laten welgevallen. Het verslag der Heren, welke zij gecom-

[1] SURIANO was geen man van hooge bekwaamheden: zijne gebrekkig gestelde proposities getuigen het: dat hij door de waardigheid van zijn karakter boven indringende invloeden verheven was is niet te denken.
[2] *Resol. Stat.-Gen.* 23, 24 Jan.; 19 Febr. 1619.

mitteerd hadden om met SURIANO in gesprek te treden nopens de nadere alliantie, ten einde de meening zijner Lastgevers dienaangaande te verstaan, viel dus uit, dat Hun Hoog Mogenden begrepen, dat de Resident duidelijker behoorde te spreken, voor men, behoudens de eer van het Land, de onderhandeling met hem kon voortzetten. Nu sloeg SURIANO welhaast een anderen toon aan, en op nieuw werden eenige Heren, thans twee in getal, MAGNUS en SCHAFFER, gecommitteerd om hem behendig te polsen, of hij thans werkelijk een bepaalden last tot het sluiten eener alliantie ontvangen had. De uitslag van het onderhoud was, dat men zich van de oprechte begeerte van *Venetië* om met onze Republiek een bondgenootschap aan te gaan verzekerd meende te mogen houden en de Provinciën verzocht werden de zaak op hare aanstaande Landdagen ter sprake te brengen, ten einde zij hare Gedeputeerden van de noodige volmacht mochten voorzien. Dit verzoek leidde tot het doel, en den 21sten Julij werden gecommitteerden benoemd, uit elke Provincie één, om eenige voorloopige artikelen te ontwerpen, waarop men met *Venetië* in alliantie zou kunnen treden. Maar het bleek dadelijk maar al te zeer, dat de Senaat der Italiaansche Republiek nog geenszins tot het besluit kon komen om openlijk een verdrag met de Vereenigde Provinciën aan te gaan. De brief, dien de Staten van de Venetiaansche Regering ontvingen in antwoord op hunne aanbeveling van de zaak der Boheemsche Stenden, bevatte niets dan onbepaalde betuigingen, waarmede wel erkend werd, dat de beide Staten één doel beoogden, doch tevens te verstaan scheen gegeven te worden, dat wat reeds tot bereiking van dit doel gedaan werd, toereikend was [1]. Werkelijk had er in den Senaat van *Venetië* een levendige strijd plaats vóórdat de Doge en zijn Raad de vrijheid bekwamen om den Resident te *'s Gravenhage* voor goed te machtigen tot onderhandelingen, welke tot een traktaat moesten leiden. Eene machtige partij schrikte nog altijd voor een verbond met een Protestantschen Staat, »als voor het hoofd van Medusa" terug [2]. De gronden, die men tegen een naauwer aansluiting aan de Vereenigde Provinciën aanvoerde, waren: dat daardoor de oorlog met *Spanje* onvermijdelijk zou worden en *Venetië* buitendien reeds alle wenschelijke ondersteuning in schepen en krijgsvolk van de Nederlanders genoot, zonder dat er vrees bestond, dat dezen tot dat dienstbetoon op den duur onbekwaam zouden worden, daar zij door hunne overige bondgenootschappen tegen de macht van *Spanje* genoegzaam verzekerd waren [3]. Intusschen zette men alhier de pogingen voort om te weten te komen, hoe ver men met SURIANO vorderen kon. De Resident werd ter Vergadering der Staten-Generaal bescheiden. Hier verklaarde hij thans gelast te zijn om te

1618—1621.

Voortzetting der onderhandelingen tot het sluiten van een verbond met *Venetië*.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 31 Jan.; 2, 14 Febr.; 9 April; 24 Mei; 21, 23 Julij, 1619.

[2] CARLETON, III, p. 124.

[3] BAPT. NANI, *Hist. della Rep. Ven.*, aangeh. bij DE JONGE, *Nederl. en Venetië* bl. 108.

1618—1621. vernemen, hoedanig verbond Hun Hoog Mogenden zouden verlangen, een verdedigend of een aanvallend. Hij had, zeide hij, steeds begrepen, dat een verdedigend verbond in de bedoeling lag, en hij begeerde te weten, hoe veel de Vereenigde Provinciën in geval van nood aan schepen en krijgsvolk voor *Venetië* over hadden, en wat zij in gelijk geval van *Venetië* verwachtten. Hij voegde er bij, dat de Venetianen niet slechts eene nadere bevestiging van de tot dus verre bestaande vriendschappelijke betrekking, maar wel degelijk een eigenlijke alliantie voor een aantal van minstens twaalf jaren bedoelden: geen voorwendsel, hoopte hij, zou te baat genomen worden om de zaak op de lange baan te schuiven. — Nog evenwel achtten de Staten deze verklaring niet voldoende: zij was mondeling gegeven, en de een meende haar dus, de ander wederom anders te moeten opvatten. Alzoo verzocht men den Resident ze schriftelijk te geven, maar kreeg ten antwoord, dat de Republiek, die hij vertegenwoordigde, zulks niet gewoon was. Wat hij doen kon, was, dat hij de verklaring door den Griffier uit zijnen mond liet opschrijven. Hierin werd niet zonder eenige zwarigheid toegestemd, en nu gaf SURIANO in zijn barbaarsch Fransch den Griffier in de pen: dat de Republiek van *Venetië*, bewogen door de gemeenschappelijkheid der belangen en de waardij der wederzijds te verleenen diensten, geneigd was om in onderhandeling over een verbond te treden, maar daartoe bepaaldelijk verlangde te weten, of, ingeval zij geene schepen noodig had, de Staten haar zouden ondersteunen door het verstrekken van geld, of het bewerken van eene afleiding der vijandelijke macht. Hierop werden, nadat herhaaldelijk ook in tegenwoordigheid van den Prins en Graaf WILLEM LODEWIJK over de zaak was beraadslaagd, de gecommitteerden van de zijde der Staten gemachtigd, den Resident op schrift, doch zonder dag- of naamteekening, de volgende verklaring te geven: dat de Vereenigde Provinciën zeer geneigd waren een blijvend of tijdelijk verbond van wederzijdschen bijstand met *Venetië* aan te gaan, en haar met een zeker aantal oorlogschepen, behoorlijk toegerust en bemand, te hulp te komen, of wel met eene zoodanige som gelds, als waarop men de kosten van de vloot zou begrooten. Uit de beraadslagingen was gebleken, dat men bedacht was om, ingeval van dadelijke oorlog met den Koning van *Spanje*, eene vloot van twaalf schepen te verleenen, wier kosten in de maand op ongeveer 50,000 gulden begroot werden. SURIANO nam aan, die verklaring, hoezeer hij ze wel wat meer bepaald gewenscht had, naar zijne Regering op te zenden. Nog vóór het einde van de maand September kwam er ten antwoord een brief van den *Doge*, ANTONIO PRIULI, waarbij de Resident gemachtigd werd onderhandelingen tot het sluiten eener Vereeniging aan te knopen [1]. Toch kwam er aan zijne

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 26, 27 Julij; 1, 2, 5, 10 Aug.; 30 Sept; 1 Oct. 1619. CARLETON, III, p. 111, 117, 123. Den 18[den] October werd een ontwerp vastgesteld op den staat door de Neder-

weifelende houding nog geen einde. Wat voor de onzen eene reden was om de onderhandelingen bespoedigd te zien, de zucht namelijk om van de met moeite behaalde zege der partij, die in den Senaat het sluiten van een verdrag met de Nederlanden had doorgedreven, een tijdig gebruik te maken, voordat de stem der andere partij weder den boventoon bekwam, dit gold voor SURIANO in geenen deele. Integendeel hij had alle reden om eene wending in de staatkunde der Venetiaansche Regering te duchten. — Wanneer een Gezant zich bij eene vreemde Mogendheid tot een doel beijvert, dat in den Staat, dien hij vertegenwoordigt, algemeen gewenscht wordt en waarop men moedig durft aansturen, dan vergeeft men hem veel; maar bij SURIANO was zulks niet het geval, en hij ondervond het, daar zijne Regering hem haar ongenoegen deed misgelden wegens de lastige aanzoeken der onwillig op de vloot te *Venetië* dienende Hollanders [1]. Dus was bij hem geenszins dat zelfvertrouwen aangekweekt, hetwelk hem thans tot een kloek besluit der onderhandelingen zou hebben kunnen doen overgaan. Na de ontvangst van des *Doges* brief maakte de Resident nog geenerlei spoed: de eerste stappen kwamen van onze zijde, en wederom heette het, dat hij geenen last had om eenigen voorslag schriftelijk te doen. Deswegens kregen onze gecommitteerden in last om de voorgeslagen artikelen, als uit eigen beweging, zonder hunne lastgevers te verbinden, aan den Resident mede te deelen. Dit leidde echter zoo weinig tot het doel, dat onze Staatsleden met het bericht terugkwamen, dat SURIANO in het geheel geenen last had om te onderhandelen. Toch gaf men het niet op, en werkelijk bracht men SURIANO, eerst evenwel nadat er gewichtige berichten uit *Venetië* ontvangen waren, op nieuw tot het in de pen geven van zijne aanbiedingen. Thans was er een grondslag, op welken, met raadpleging van den Prins, kon gehandeld worden, en er kwam een ontwerp tot stand, dat ter goedkeuring naar *Venetië* werd opgezonden. Voordat het antwoord van daar aankwam, was SURIANO kiesch genoeg het geschenk van een gouden penning en keten af te slaan, hem als tot vergoeding der kosten van het tweemaal onthalen van een Venetiaanschen Gezant, die hier op zijne reizе naar *Engeland* doortrok, door de Staten aangeboden. Welhaast kwam er nu volmacht om de ontworpen alliantie te sluiten. Uit vrees, dat bij nog wenschelijke veranderingen het ontwerp weder naar *Venetië* terug zou gezonden moeten worden, en dat er aldus niets van de geheele zaak zou komen, waren de onzen bijzonder inschikkelijk, en nog vóór het einde des jaars, den 30sten December, werden onze gecommitteerden gemachtigd het verdrag, 1618—1621.

landsche Gezanten voortaan aan de verschillende Hoven te voeren; daarbij werden de bezoldiging en de getalssterkte van het gevolg van den Gezant te *Venetië* gelijk gesteld met die van de Gezanten in *Engeland*, *Frankrijk* en *Denemarken*, en zijn rang hooger geplaatst dan die der bij de Keurvorsten geaccrediteerde Ambassadeurs.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 23 Mei; 9, 10 Aug. 1619.

1618—1621. Het verdrag komt tot stand.

behoudens ratificatie, voorloopig te teekenen [1]. Het verdrag behelsde, behalve de algemeene verzekering van wederzijdsche bevoordeeling en bescherming, de belofte eener ondersteuning van 50,000 gulden 's maands, ingeval eene der beide Republieken vijandelijk aangerand werd. *Venetië* kon, inplaats van die som, schepen en krijgsvolk verlangen, en een Nederlander zou onder het opperbevel der door *Venetië* gestelde macht over vloot en soldaten bevel voeren. Onder de gevallen, die, wat *Venetië* betrof, als openbare oorlog werden aangemerkt, werd uitdrukkelijk de schennis van de *Golf* door vreemde oorlogsvaartuigen gerekend. Op haar uitsluitend gezag in den zeeboezem was de Republiek, wier hoofd jaarlijks een huwelijk met de zee aanging, bijzonder jaloersch. Zelfs geenen vrijen handel vergunden zij aan vreemde koopvaarders in dat heilig watergebied. Burgemeester WITSZ, van *Amsterdam*, ondervond het: van hem werden er juist in den tijd, dat de onderhandelingen voortgang hadden, twee schepen aangehouden, omdat zij de negen eeuwen heugende privilegiën der Venetianen in de Golf miskend hadden: zoo ver was het er af, wat men gehoopt had, dat er bij de alliantie nog eenig handelsvoordeel te bedingen zou geweest zijn [2]. — Voorts werd van de zijde van de Nederlandsche Republiek bij het verdrag gezorgd, dat hare krijgslieden geen overlast om de godsdienst zouden lijden, en dat de zieken en gekwetsten behoorlijk (beter dan vroeger) verpleegd zouden worden. Ten slotte werd er bepaald, dat de toegezegde hulp niet zou kunnen gebruikt worden tegen zulke Vorsten, Staten of Steden, met wie eene der Republieken vroeger verbonden gesloten had, waartoe, en eene nadere verklaring, aan het verdrag toegevoegd, getuigde zulks uitdrukkelijk, noch het Huis *Oostenrijk* noch *Spanje* behoorde [3]. Deze verklaring was uitgelokt door de Nederlandsche gecommitteerden en zij had haren goeden grond: immers had *Venetië*, in weerwil van alle vijandelijkheden met *Milaan* en *Napels*, tot nog toe vrede met *Spanje* weten te bewaren. Dus strekte de *clausule* om ons de verzekering te geven dat die vrede niet op een geheim verdrag gegrond was, en dat de thans gesloten alliantie niet eeniglijk moest dienen om OSSUNAS schepen uit de Golf te houden.

Zoo was dan het verdrag tusschen de beide Republieken eindelijk tot stand gekomen. Door de schoorvoetende wijze, waartoe *Venetië* er toe was gekomen, was zulks *zonder gedruis*, zoo als CARLETON [4] zeide, met weinig glans naar buiten geschied. Bovendien

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 4, 12, 14, 29, 31 Oct.; 1, 4, 5, 25 Nov.; 17, 19, 21, 30 Dec. 1619. CARLETON, III, p. 138, 139, 159, 160, 171, 172, 181. CARLETON (p. 210) meldt, waarom men den Venetiaanschen Gezant op zijne doorreize niet vrij gehouden had: het was, omdat de Staten besloten hadden, zulke kosten voortaan te besparen.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 18, 24, 26, 27 Julij, 1619. CARLETON, III, p. 139.

[3] DE JONGE, *Nederl.* en *Venetië*, bl. 110—112. CARLETON, III, p. 159, 239—242.

[4] *Senza strepito*, III, 117.

was er inderdaad niet veel meer bedongen, dan nu reeds werkelijk door de Vereenigde Provinciën, tegen betaling het is waar, aan *Venetië* verstrekt werd. Een en ander moest de zaak voor *Spanje* en de tegenpartij in den Senaat minder aanstootelijk maken. De rechte glans zou eerst aan het feit gegeven worden, wanneer een Nederlandsch Gezant, en wel in den persoon van FRANÇOIS VAN AERSSEN, naar *Venetië* gezonden werd. Daarop werd het dan ook van nu aan van 's Prinsen zijde aangelegd. Maar vond *Venetië* tegenover *Spanje* er hare rekening bij, dat de alliantie weinig opspraak gaf, met Koning JACOBUS was het gansch anders gesteld. Hij had er belang bij, dat *Spanje* door het ontzag voor de nu openlijk, ook des noods tegen haar, vereenigde macht der beide Republieken in ontzag gehouden, zich afgeschrikt vond van dadelijke hulpbieding aan *Oostenrijk* tegen *Bohemen*. Dus zien wij CARLETON tot tweemalen toe optreden en de Staten-Generaal ernstig aanbevelen, eerst om zonder verwijl de onderhandeling ter hand te nemen, daarna om aan het gesloten verdrag de door JACOBUS zoo zeer gewenschte openbaarheid te geven [1]. 1618—1621.

Immers kwam het er thans voor dezen Koning op aan, dat *Bohemen* zonder dat hij zelf vijandelijk tegen *Spanje* optrad, in het bezit van zijnen schoonzoon gehandhaafd werd. — Na een stoutmoedig voortdringen van de legermacht der Boheemsche Stenden tot voor de poorten van *Weenen*, had de in zijne hoofdstad ingesloten FERDINAND welhaast weder adem kunnen scheppen ten gevolge van tijdig onder DAMPIERRE aangerukte hulp, en van de nederlaag, spoedig daarna door BUCQUOI bij *Budweis* aan MANSFELD en HOHENLOHE toegebracht. De Graaf van THURN moest op de beveiliging van *Praag* bedacht zijn. Intusschen kon FERDINAND zich ter uitgeschreven Keizerskeus naar *Frankfort* begeven, en de vriendschap van MAXIMILIAAN van *Beijeren*, die zelf de Keizerskroon versmaadde, omdat hij ze aan de belangzuchtige bedoelingen van den Paltsgraaf en aan andere Protestantsche Vorsten dank zou hebben moeten weten, bewerkte dat FERDINAND tot Keizer werd verkoren. Doch den dag te voren (den 27sten Augustus, 1619) was FREDERIK V te *Praag* door de Stenden, die FERDINAND »als erfvijand van de gewetensvrijheid en slaaf van *Spanje* en de Jezuiten" van den troon vervallen verklaard hadden, tot Koning van *Bohemen* gekozen. De Bohemers achtten het noodig, na de geleden nederlaag en tegenover den glans, die FERDINANDS nieuwe Keizerlijke waardigheid op hem deed afstralen, eenen Vorst aan hun hoofd te plaatsen [2], en voor JACOBUS schoonzoon was het doel zijner kuiperijen bereikt. Wat langs slinksche wegen verkregen was, werd niet met vastberadenheid aanvaard. Toen FREDERIK bespeurde, dat zijne pogingen om MAXIMILIAAN van *Beijeren* voor zich te winnen mislukt waren, en dat *Oostenrijk* geenszins van meening was, zijne verheffing als eene soort van uitkomst voor zich en het

Boheemsche zaken.

---

[1] *Resol. Stat-Gen.* 1 Oct.; 27 Dec. 1619. CARLETON, III, 138, 139.

[2] PFISTER, *Gesch. d. Teutschen*, B. IV, S. 439—442.

1618—1621.

Rijk aan te merken, weifelde hij, of hij de Kroon zou aannemen. Hij raadpleegde bijna alle Hoven, doch eindelijk verschanste hij zich tegen zijn geweten achter den waan, dat hij door God geroepen was om, met die nieuwe waardigheid bekleed, de zaak van de Godsdienst en het Protestantisme te dienen, en tegen den Raad van bijna alle Duitsche Vorsten, van een deel der Paltsische Raden en van zijne moeder, WILLEM van *Oranjes* dochter, nam hij de Kroon aan. Zijn biechtvader SCULTETUS, in *Nederland* van de Nationale Synode te *Dordrecht* bekend, bracht niet weinig toe tot 's Vorsten besluit.

Doch laat ons zien, hoe zich de Staten-Generaal gedurende deze omstandigheden tegenover de Bohemers en de Geünieerde Vorsten en Stenden des Rijks gedroegen.

Gedrag der Staten ten aanzien der Bohemers en der Geünieerde Duitsche Vorsten.

Steeds bleven de oogen der Boheemsche Stenden op de Vereenigde Provinciën gevestigd, en telkens zonden zij nieuwe afgevaardigden om de ontvangst der geleende sommen te bespoedigen, de voortzetting van de verstrekking der geldelijke bijdragen te verwerven, en de lichtingen van krijgsvolk in deze en de aangrenzende kwartieren te bevorderen. Hunne brieven hielden de Staten op de hoogte van hunne krijgsbedrijven en drongen steeds aan op de aanbeveling hunner zaak bij *Savoye*, *Venetië*, *de Palts*, *de Hansesteden*, en vooral bij *Groot-Britannië*. De Prins betoonde zich steeds hunne zaak ijverig toegedaan, en ten hunnen behoeve was hij minder streng in het handhaven der maatregelen, die den overgang onzer goede soldaten in vreemde dienst beletten; ja toen de Overste FRÄNCK, op het einde van Mei (1619), eene bedekking van Nederlandsche ruiters verzocht om zijne geworven manschappen door *Duitschland* heen te geleiden, zou hij dezen soldaten, bijaldien de Keurvorst van *Keulen* hun den doortocht geweigerd had, met eene ontzagwekkende macht eene veilige reize hebben verzekerd. Aan waarschuwing tegen de dubbelzinnigheid van den Koning van *Engeland* ontbrak het niet, en toen de afgevaardigde ELIAS ROSIJN VON JAWERINCK weder naar *Bohemen* vertrok, kreeg hij op verzoek der Staten uit den mond van den Prins, met duidelijke zinspeling op JACOBUS tusschenkomst, den raad mede, dat de Stenden in tijds op hunne zaken letten en zich niet met onderhandelingen inlaten zouden, daar zulke bemiddelingsmaatregelen gemeenlijk slechts de verzwakking en den ondergang van de eene der partijen bedoelden: zij ten minste liepen gevaar door eene staking van den oorlog inwendige verdeeldheid te zien uitbreken en het hulpbetoon hunner bondgenooten te verlammen. Dat de oprechtheid en tevens het gezag van den raad, die hun van dezen kant toekwam, door de Directoren der Boheemsche Stenden gewaardeerd werden, blijkt uit het verzoek, dat zij in den zomer aan de Staten-Generaal richtten, om de toezending van eenige Gezanten ten einde hun met raadgeving bij te staan [1].

Toen de berichten van de nederlagen der Bohemers en van het ontzet van *Weenen*

---

[1] *Resol. St.-Gen.* 21, 22, 23, 24, 25, 27, 30 Mei; 27, 29 Junij; 29, 30, 31 Julij; 11, 17 Sept.; 2, 3 Oct. 1619. CARLETON, III, p. 104.

te *'s Gravenhage* aangekomen waren, begreep men, dat de hulp van het Protestantsche *Duitschland* noodig was, zou aan *Bohemen* niet op nieuw en knellender dan ooit het juk van *Oostenrijk* opgelegd worden. Dus wendden zich de Staten in de maand Julij tot de Geünieerde Vorsten en Stenden met de ernstige vermaning om, gedachtig aan het doel hunner Unie, zich de zaak der Bohemers aan te trekken en hen krachtdadig bij te staan. Doch liever dan zelven handen aan het werk te slaan, verzochten genen de Staten, dat zij hun binnen twee maanden de hulptroepen zenden zouden, bij de met hen aangegane alliantie bedongen. Het was een belangrijke vraag, of werkelijk uit die alliantie de verplichting kon afgeleid worden om in dit geval aan de Geünieerden hulpbenden toe te zenden. Over deze vraag werd in de tegenwoordigheid van den Prins en van Graaf WILLEM LODEWIJK door de Staten-Generaal beraadslaagd. De Provinciën helden eenparig over tot het denkbeeld, dat zij tot het verleenen van hulp gehouden waren, zoo zij in haren eigenen toestand geen wettige verontschuldiging vonden. Evenwel werd er geen dadelijk besluit genomen, daar de Hollandsche Gedeputeerden de zaak aan het oordeel hunner Gecommitteerde Raden wenschten te onderwerpen, en dezen begrepen, dat men den brief der Protestantsche Duitsche Unie beleefdelijk zou beantwoorden, doch haar te verstaan zou geven, dat zij zelve de zaak van *Bohemen* wel wat vuriger had mogen behartigen: was dus de Republiek der Vereenigde *Nederlanden* daardoor reeds genoeg verontschuldigd, niettemin zou zij niet in gebreke blijven dat te doen, waartoe de alliantie haar verplichtte, mits anderen desgelijks deden [1]. Dat was een wijs antwoord. Immers ging de Unie niet voor, en gaf van de Mogendheden buiten *Duitschland* JACOBUS van *Groot-Britannië* niet het voorbeeld eener tusschenkomst, dan zou het verleenen van hulp van den kant der Nederlandsche Provinciën eene groote vermetelheid, ja eene volslagen dwaasheid geweest zijn. Niet dat de Staten-Generaal de Steden en Landen van *Duitschland*, ten minste de in het Noord-Westen gelegene, niet gewend hadden op hen te zien, als op de hoogste scheidslieden van hunne belangen; niet dat zij niet vaak, wanneer hun handelsvoordeel of de eisch hunner staatkunde er mede gemoeid waren, in de geschillen tusschen Duitsche Vorsten onderling of tusschen Vorsten en onderdanen zich eenen toon aanmatigden, dien de Keizer niet voeren kon, omdat hij geen legermacht had om op staanden voet aan zijne stem nadruk bij te zetten; maar eene zaak, waarbij de krachtsinspanning van geheel het Protestantsche *Duitschland* te pas zou komen, te gaan verrichten, terwijl dit Protestantsche *Duitschland* gedeeltelijk of geheel stil bleef zitten, en zich ter vervulling van de geheime wenschen van den Koning van *Engeland* op te offeren, terwijl deze Vorst niet 1618—1621.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 2, 9, 15, 22 Julij; 1 Aug. 1619. *Resol. Holl.* 2 Aug. 1619. CARLETON, III, p. 110.

1618— 1621. eens den goeden dunk van *Spanje* wilde verbeuren, laat staan dan troepen tegen *Spanje* in het veld wilde brengen, dat zou eene daad, even vermetel als onnoozel, geweest zijn. En werkelijk de Unie zou niet krachtdadig optreden. De bekrompen veete van de Lutherschen tegen de Calvinisten overleefde de verandering van den aard van het Calvinisme, en de Luthersche leden der Unie vraagden, of men de zaak van de gehate secte in *Bohemen* zou gaan ondersteunen. Bovendien de Keizer hield den Geünieerden het lokaas der opheffing van de bestaande grieven voor; de Rijkssteden trokken zich terug; de vrije Rijksridderschap had allerlei bedenkingen [1]; in één woord, de Unie zou de wijselijk door de Gecommitteerde Raden van *Holland* gestelde voorwaarde niet vervullen. — In weerwil van het advies van Zijne Excellentie, die eene volledige erkentenis van de verplichting om de Evangelische Unie hulp te bieden verlangd zou hebben, zegevierde het gevoelen van die van *Holland*, en het antwoord op den brief der Evangelische Duitsche Vorsten, hield allerlei verontschuldigingen in: de geldelijke onderstand, zeiden de Staten, dien zij maandelijks aan de Bohemers verstrekten, was voor een deel op aanzoek der Unie verleend: dus kon die bijstand als eene gedeeltelijke kwijting van hunne verplichting jegens de Unie aangemerkt worden; het leger, dat zij steeds op de been hielden, belette de Nederlandsche Aartshertogen hunne krijgsmacht naar *Duitschland* te doen optrekken: ook dit was zoo goed als dadelijke hulp; eindelijk een groot deel hunner troepen was binnenslands van noode om het volk in bedwang te houden. Niettemin, werden de Evangelische Vorsten aangevallen, of vatteden zij zelven de wapenen op, zoo zouden wij hun hulp bieden in manschappen of geld, overeenkomstig het traktaat, en gingen de troepen der Aartshertogen in een noemenswaardig aantal *Duitschland* in, dan zouden wij onze ruiterij ter beschikking der Unie stellen [2]. — Om ze tegen dit geval beschikbaar te houden (zoo schijnt het), verkoos de Prins dan ook omstreeks dezen tijd aan de Compagniën door de Heren VAN GOLSTEIN en LANSKROON, hier te lande voor *Bohemen* gelicht, geen ruiters ten geleide af te staan [3]. — Weldra kregen de Staten een bijzonder verzoek om bijstand van den Landgraaf van HESSEN, die en wegens zijne oprechte eenstemmigheid met de Nederlandsche staatkunde en wegens het gewicht van zijn grondgebied, tusschen *Beijeren* en de door SPINOLA bezette plaatsen van de *Guliksche* erflanden gelegen, wel op bijzondere verhooring aanspraak scheen te kunnen maken. Om hare zuster te bezoeken, die gehuwd was met den Heer van BREDERODE te *Vianen*, was de Landgravin in het Land en juist in dezen tijd te *'s Gravenhage* gekomen, zeker niet zonder het doel om aan de vertoogen van haren gemaal door vertrouwelijke gesprekken met Prins MAURITS kracht bij te zetten, en zij werd door

Gezantschap van den Landgraaf van HESSEN.

---

[1] PFISTER, t. a. pl. *bl.* 444, 445. [2] *Resol. St.-Gen.* 2, 6, 9 Aug. 1619. CARLETON, III, p. 122.
[3] *Resol. St.-Gen.* 10, 13, 14 Aug. 1619.

de Staten eervol ontvangen en mild begiftigd. Onder de gronden, die de Landgraaf door zijne afgevaardigden bij de Staten liet gelden, bekleedde eene eerste plaats, dat hij bij de dreigende godsdienstoorlog, zoo den vijand niet tijdig een dam werd opgeworpen, zeker een der eerst aangeranden wezen zou: immers was hij, als een der ijverigste leden van de Evangelische Unie door de Katholijken even onverzoenlijk, als Hun Hoog Mogenden zelven, gehaat. Doch hij vertrouwde, dus betuigde hij, op de bereidvaardigheid van de Staten, en wist, dat zij overeenkomstig hunne gewone wijsheid altijd niet alleen hunne eigen gevaren hadden voorzien en verhoed, maar ook die van hunne bondgenooten, tot welke hij er roem op droeg te behooren. — Reeds den dag nadat deze voordracht gedaan was, werd het antwoord der Staten, na ingewonnen advies van den Prins, vastgesteld. Ook zij, dus luidde het, beschouwden den toestand des Rijks als hoogst zorgelijk: het was blijkbaar gemunt op de overweldiging van die Staten en Vorsten, welke niet zouden willen medewerken tot de bevrediging der eerzucht van het Huis van *Oostenrijk*. Niettemin moest de Landgraaf bedenken, dat zij, naauwelijks bekomen van eene lange en zware oorlog, onmogelijk hunne strijdkrachten konden leenen overal waar het belang der gemeenschappelijke zaak zulks scheen te vorderen en de toegenegenheid der Staten zulks zou verlangen. Bovendien, zij boden den Bohemers reeds de behulpzame hand en hunne troepen hadden zij tot hunne eigene veiligheid van noode. Hoezeer nu dit een en ander tot verontschuldiging volstaan kon, herhaalden zij niettemin hunne aan de Evangelische Unie gedane belofte, en zouden, als de tijd daar was en in zoo ver hun eigen omstandigheden zulks veroorloofden, aan al hunne verplichtingen voldoen. Wat den Landgraaf in het bijzonder betrof, zij hoopten, dat hunne naburen, de Spanjaarden in het gebied der Aartshertogen, zich onthouden zouden troepen in zijn land te doen rukken uit vrees van daardoor aan de Staten grond te geven om op hunne beurt meer plaatsen in *Duitschland* te bezetten; mochten zij zich evenwel zoo ver vergeten, dan zouden zij toonen, dat de veiligheid der Staten van zijne Hoogheid hun na aan het harte ging [1]. 1618—1621.

Bewegingen onder de troepen der Aartshertogen, en maatregelen van onze zijde daartegen.

In de maand September liet het zich aanzien, dat de Staten een deel hunner troepen naar *Duitschland* zouden zenden om daarmede, volgens hunne beloften, een tegenwicht in de schaal te leggen tegen eene onderneming, die men van de troepen der Aartshertogen verwachtte. Er kwamen uit *Meurs*, *Gulik* en *Rees* berichten in, dat de garnizoenen der Aartshertogen in den omtrek dezer steden order hadden gekregen om zich marschvaardig te houden. Nu, dacht men, zou het ook in die kwartieren tot vijandelijkheden komen, en dadelijk werd de Prins gemachtigd mede aan onze troepen

[1] *Resol. St.-Gen.* 4, 5, 10, 11 Sept.; 31 Oct. 1619. De propositie der Hessensche Gezanten werd in het Hoogduitsch gehouden, doch op verzoek der Staten in het Fransch op schrift gesteld (*Resol. St.-Gen.* 10 Sept. 1619).

1618—1621. bevel te geven om op het eerste teeken gereed te zijn, en een genoegzaam aantal wagens te laten aanschaffen tot het vervoer van eene bende infanterie, die door de snelheid van hare verschijning op het bedreigde gebied hare geringe getalssterkte zou vergoeden. Ook ging men reeds met CARLETON bespreken, wat nu door den Koning, zijnen Meester, zou dienen gedaan te worden, en men liet het niet op hem aankomen, maar zond JACOBUS een krachtigen brief, die hem door CARON zou worden overhandigd. Van dag tot dag kreeg men nadere tijdingen: reeds, heette het, trokken de troepen der Aartshertogen te velde, en alsnu stelde de Prins de werving van waardgelders voor, om de troepen, die zouden moeten uittrekken, te vervangen. Doch weldra kwam het bevreemdend bericht, dat de troepen der Aartshertogen niet tegen den vijand, maar tegen *Brussel* optrokken. Het was waar. De Regering der zuidelijke Nederlanden had eene militaire vertooning tegen hare eigene onderdanen noodig. Het betrof eene van die woelingen in *Brabant*, welke getuigden, dat het ongelukkige volk zijne privilegiën terugwenschte, maar welke steeds met een afdoend machtsbetoon onderdrukt werden. Ditmaal was de burgerij der hofstad oproerig geworden wegens eene nieuwe belasting op het bier, en na zich door een sterke krijgsmacht bedreigd te hebben gezien, moest zij negen Compagniën voetvolk zich binnen hare muren zien legeren [1]. In zulke omstandigheden laat het zich nagaan, of de Aartshertogen te *Brussel* op een vredebreuk met hunne noordelijke naburen bedacht waren. Neen, zij verlangden niets liever dan de voortduring van de gerustheid, die het Bestand hun van deze zijde waarborgde, en weldra zou de man, die zich, als Spaansch Gezant te *Venetië*, bij gelegenheid van de in het vorige jaar onderdrukte zamenzwering aldaar zoo zeer bloot gegeven had, *Don* ALONZO DELLA CUEVA, markies van *Bedmar*, te *Brussel* aankomen, mede om over de voortzetting van het twaalfjarig Bestand te onderhandelen. De Spanjaarden deden het voorkomen, alsof binnen weinige dagen die verlenging beklonken zijn zou, om daarmede de Duitsche Unie in den waan te brengen, dat zij op onze ondersteuning niet rekenen moesten. Van onze zijde daarentegen nam men, ten einde de Aartshertogen te meer van alle inmenging in de Duitsche zaken af te schrikken, het voorkomen aan, alsof men de verlenging van 't Bestand niet wenschte, ten minste stellig niet verwachtte [2].

Welken invloed had de aanvaarding der Boheemsche Kroon door FREDERIK V op de Staten?

Al trokken de Brabantsche troepen niet naar *Duitschland* op, toch stond den Boheemschen Stenden met hunnen nieuwen Koning een hagchelijke strijd te wachten. Dus meldden zij zich bij de Staten-Generaal aan met het verzoek niet alleen om voortzetting van het subsidie voor nog twee maanden, maar ook om de vergunning om eene som van 200,000 daalders op hun krediet te mogen opnemen [3]. Het antwoord, op deze nieuwe aanvragen te geven, moest afhangen van de wijze, waarop de Staten den

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 17, 18, 20, 23, 24, 26 Sept. 1619. CARLETON, III. p. 132, 133, 134, 137, 138.

[2] CARLETON, III, p. 13, 117, 118, 169, 170.

[3] *Resol. Stat.-Gen.*, 3 Oct. 1619.

stap beoordeelden, waartoe de Boheemsche Stenden gekomen waren met eenen Koning te kiezen. Deze daad stiet de verwachting omver, dat zij een gemeenebest, aan het hunne gelijk, in die gewesten zouden zien oprijzen, en in zooverre moest zij hen eenigzins teleurstellen; maar van den anderen kant hadden zij reden genoeg om zich in de verkiezing van den Keurvorst van de *Palts* te verheugen. Zij meenden, namelijk, niet zonder grond, dat JACOBUS zich alsnu bewogen zou vinden om openlijk ter liefde van zijnen schoonzoon voor de Bohemers partij te kiezen. Zoo zou hij voor goed van de zijde van *Spanje* zijn afgetrokken; in de misschien weldra hervatte oorlog tegen dit Rijk zouden wij alzoo den Koning van *Groot-Britannië* tot bondgenoot hebben, in plaats van zijne bedekte zamenspanning met *Spanje* te behoeven te vreezen; en, wat ook op verre na niet onverschillig was, de scheepsmacht van *Engeland* zou zich een ander veld geopend zien, dan het verre Oosten en het hooge Noorden, waar zij slechts onzen handel en onze vischvangst belemmerde. Dus waren de Staten geneigd, tegen den tijd dat JACOBUS met zijne hulp gereed zou zijn, de Bohemers en hunnen Koning niet te verlaten, en weinige dagen slechts na het verzoek der Bohemers was de verlenging van den duur van het subsidie met eenparige stemmen toegestaan, ja nog geen maand later werd besloten, de geldelijke bijdrage al weder twee maanden langer vol te houden, en de verstrekking van het gevraagd crediet aan de Provinciën aan te bevelen [1]. Doch straks wendde zich de Keurvorst, nog voordat hij zich verklaard had, of hij de Kroon zou aannemen al of niet, zelf tot de Staten [2]. Nu de zaak te *Brussel*, schreef hij, door toedoen van den Pauselijken Nuncius aldaar geschikt was, vreesde hij, dat de nu eenmaal op de been gebrachte troepen, even als zij vroeger na de tuchtiging van *Aken* op *Wezel* aangerukt waren, ditmaal tegen hem zouden aangevoerd worden. Om dit zooveel mogelijk te beletten, verzocht hij de Staten-Generaal de Keurvorsten van *Keulen* en *Trier* en de Stenden van *Munster* en *Paderborn* te willen waarschuwen, dat zij den Spanjaarden den doortocht door hun gebied niet veroorloofden, en hun tevens rekenschap af te vragen, waarom zij zich dus wapenden: immers waren de Geünieerde Vorsten niet van zins eenige vijandelijkheid tegen hen te plegen. Ook dit verzoek werd gaaf toegestaan, en de Staten schreven een en andermaal aan die geestelijke Vorsten en aan de Stenden dier Stiften, dat zoo zij troepen bezoldigden om de Geünieerde Vorsten vijandelijk te bejegenen, zij hen dwingen zouden om nog eens zoo veel troepen te betalen ten einde zich zelven te verdedigen [3]. Toen FREDERIK V

1618—1621.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 7, 8, 25, 28, 31 Oct.; 1, 27 Nov.; 2 Dec. 1619.

[2] Met een brief, uit *Heidelberg* gedagteekend den 18den Sept.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 11, 12, 14 Oct. 1619. CARLETON, III, p. 144, 145. De Bisschop van *Keulen* en de Stenden van *Munster* en *Paderborn* antwoordden op het eerste schrijven, dat de lichtingen, door hen gedaan, slechts gestrekt hadden tot beveiliging van hun land tegen de

1618—1621. eindelijk zijn besluit genomen had, meende hij met brieven niet genoeg te kunnen doen, hij zond eener zijner Raden, den Heer VON RUESTORFF, herwaarts om den toestand met al de hem dreigende gevaren uit een te zetten en bepaaldelijk de som van 400,000 Brabantsche guldens, den bruidschat zijner vrouw, dien hij hier uitgezet had, maar thans noodig zou hebben, op te vragen [1].

Houding van JACOBUS na de bevordering zijns schoonzoons tot Koning van *Bohemen.*

Doch beantwoordde JACOBUS aan de verwachting der Staten, dat de verkiezing zijns schoonzoons hem tot een krachtig partijkiezen zou nopen? In geenen deele. Op de vragen, door eenige Staatsleden den Gezant CARLETON bij gelegenheid van de troepenbewegingen in *Brabant* voorgesteld, had hij nader antwoord van zijne Regering gevraagd, en dit was zoo uitgevallen, dat hij schroomde aan 's Konings gevoelen ruchtbaarheid te geven: had CARLETON dat antwoord bij wijze eener propositie in de Staten-Generaal bekend gemaakt, hij zou het verzoek om schriftelijke mededeeling niet hebben kunnen afslaan: dus noodigde hij diezelfde Staatsleden bij zich en toen zij met gespannen verwachting dachten te zullen vernemen, welken invloed de aanvaarding der Kroon van *Bohemen* door zijnen schoonzoon op 's Konings staatkunde zou hebben, zweeg de Gezant, en daar een der Nederlandsche Heren zijn ongeduld niet kon bedwingen en hem zonder omwegen vraagde, wat de Koning in dezen doen zou, gaf hij een ontwijkend antwoord. Ook was de brief, bij welken CARON bericht gaf van de wijze, waarop zijne Majesteit het schrijven van Hun Hoog Mogenden over dezelfde zaak had opgenomen, zoo weinig bevredigend, dat men besloot den brief geheim te houden, uit vrees, dat 's Konings gezindheid te ongunstig zou beoordeeld worden [2]. Doch toen de zending van den Burggraaf van DONCASTER in *Duitschland*, waar hij laatstelijk den zoogenaamden *Uniedag* of vergadering der Geünieerde Duitsche Vorsten en Stenden had bijgewoond, was afgeloopen, moest hij, volgens de gegeven belofte, *'s Gravenhage* aandoen en de Staten-Generaal begroeten, en thans kon hij niet geheel van zijns Meesters inzichten en bedoelingen zwijgen. Den 28sten December verscheen *Mylord* in de vergadering. De Koning, zeide hij, dankte de Staten voor hunne belangstelling in de zaak van zijnen schoonzoon, en spoorde hen aan voort te gaan dezen Vorst te ondersteunen: hun was dit veel gemakkelijker, dan hem: immers waren zij dichter bij en hadden altijd een voldoende krijgsmacht in dienst, steeds gereed om dadelijk te velde te trekken. Dat de Aartshertog ALBERT met de wapenen tusschen beide zou komen,

---

doortrekkende troepen: thans waren die troepen weder afgedankt. (De soldaten van den Keurvorst van *Keulen* gingen in de dienst van *Beijeren* over, CARLETON III, p. 208.) Daar dit antwoord door de feiten werd weersproken, zoo schreven de Staten andermaal (CARLETON III, p. 227).

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 18 Oct.; 9, 10, 11 Dec. 1619. CARLETON III, p. 145, 151.

[2] CARLETON, III, p. 142, 143, 144. *Resol. Stat.-Gen.* 14 Oct. 1619.

verwachtte hij niet van zijne vriendschappelijke gezindheid te zijnen aanzien. Doch wat aanging, dat de Staten er op schenen te rekenen, dat Zijne Majesteit den Bohemers met hunnen nieuwen Koning bijstand zou verleenen op gelijken voet als zij, zoo had zijn Lordschap in last, hun te zeggen, dat Zijner Majesteit niets ter wereld zoo lief was als zijne eer, en opdat deze zijne eer bij die Boheemsche zaak geen schade lijden mocht, achtte hij zich voor alle dingen verplicht, allen schijn van eigenbelang te mijden: reeds was er genoeg aanleiding om hem te verdenken, dat hij gedurende de onderhandelingen, aan welke hij op verzoek en tot dank van *Spanje* was overgegaan, de verkiezing van zijnen schoonzoon in het geheim bevorderd had. Maar hij riep God, den hartekenner, tot getuige, van hetgeen hij ook den Keizer gesmeekt had te willen gelooven, dat hij onschuldig was aan zulk een onwaardig bedrijf. Zoodra derhalve zijne eer gewaarborgd zou zijn, zou hij zien wat hij te doen had om zich aan het gemeenschappelijke belang aan te sluiten, en dan zouden Hun Hoog Mogenden als Zijner Majesteits goede vrienden en beste naburen de eersten zijn, die zijn besluit vernamen [1]. — Dus luidde de huichelachtige verontschuldiging van JACOBUS dubbelzinnige staatkunde [2]. Het antwoord der Staten was alles behalve een bloote weerklank van DONCASTERS rede. Wel beginnen zij met de betuiging, dat zij de zending, die de Burggraaf bij hen volbracht had, als eene nieuwe weldaad van zijne Majesteit aanmerkten; maar van lieverlede doen zij den Koning de klare en krachtige taal der waarheid hooren. Zij hadden gehoopt, dat het door hen zoo vaardig gegeven blijk, dat zij hunne bondgenooten niet ongestraft aan den vijand prijs lieten, Zijne Majesteit aanleiding zou gegeven hebben om zich insgelijks bereid tot ondersteuning te verklaren. Toch erkenden zij, dat Zijne Majesteit, hoe hoog wijs en welberaden ook in alles, nog niet had kunnen besluiten zijne beslissing kenbaar te maken: immers wilde hij zich den tijd gunnen om de rechtvaardigheid van de geheele zaak te onderzoeken, opdat, zoo het tot een oorlog kwam, het ongelijk aan de zijde van de tegenpartij mocht wezen. Deze matiging zou in ieder ander minder dringend geval door Hun Hoog Mogenden niet anders dan geprezen kunnen worden; maar, wanneer zij bedachten, dat die van *Oostenrijk*, gewoon traktaten te versmaden en er steeds op uit om de Vorsten door allerlei voorspiegelingen, naar hunne verschillende geaardheden berekend, te misleiden, thans van meening waren

1618—1621.

JACOBUS ernstig door de Staten vermaand.

---

[1] *Resol. Stat-Gen.* 16, 18, 27, 28 Dec. 1619.

[2] Ware het, in weerwil van 's Konings eed, niet van elders bekend, dat hij de benoeming zijns schoonzoons tot Koning van *Bohemen* bevorderd heeft, het zou alleen reeds blijken uit dien brief van den Heer VON PLESSEN uit *Heidelberg* aan CARLETON (III, p. 163), waarin deze woorden voorkomen: »wij erkennen de bewonderenswaardige bereidvaardigheid der Engelsche natie om hunne Keurvorstelijke Hoogheden bij te staan en hen die vereerende verkiezing en wettige roeping te doen verwerven.”

1618—1621. op alle punten een beslissenden slag te slaan, en het gezag van den Paus te herstellen, de Gereformeerde Godsdienst uit te roeijen, het Duitsche Rijk te overweldigen en de Evangelische Unie ten verderf te brengen, dan moesten zij Zijne Majesteit smeeken in aanmerking te nemen, dat *Duitschland* verdeeld, *Bohemen* uitgeput, de Koning van *Spanje* in beweging en van een machtig leger voorzien was, en dat daarentegen hunne Republiek, hoezeer nog vermoeid van een zware oorlog, van binnen door partijzucht bedreigd, en met het eind van het Bestand kort op handen, niettemin alle bedenkingen moedig ter zijde had gezet om hare vrienden bij te staan ten einde den Koning tijd te geven, een kloek besluit te nemen. Misleiden zouden zij Zijne Majesteit, zoo zij hem in den waan lieten, dat hun Gemeenebest in staat was alleen tegen de gansche macht van *Oostenrijk* op te wegen: immers konden zij zich niet weerloos maken door hunne troepen zoo ver weg te zenden. Dus was het voor Zijne Majesteit meer dan tijd om de zaak des Konings van *Bohemen* en zijner bondgenooten in het Rijk koninklijk en op eene zijner grootheid waardige wijze op zich te nemen, ten einde door zijn voorbeeld al de Vorsten en Staten, die hetzelfde belang hadden, aan te moedigen om de wapenen mede op te vatten. Koos de Koning die partij, dan zouden de voorstanders van *Oostenrijk* tot nadenken komen en de geestelijke Vorsten zich terughouden, terwijl, in het tegenovergestelde geval, de Koning van *Bohemen* zonder ondersteuning van alle kanten overrompeld zou worden. Ten slotte verklaarden zij, dat zij het zich tot een eer zouden rekenen, zoo de Koning hun zoo spoedig mogelijk zijne beslissing kenbaar maakte: dan konden zij daarnaar in tijds hun besluit regelen, hetwelk zij vertrouwden te zullen strekken tot bevordering van de zaak van God, van den roem van Zijne Majesteit, van de vrijheid van zoo vele groote Vorsten en tevens van de rust hunner Republiek. — In den brief, dien zij er voor den Koning bijvoegden, drukten zij bovendien vrijmoedig den wensch uit, dat Zijne Majesteit de kunstgrepen zijner bedekte vijanden niet hooger zou stellen dan de rechtmatige en dringende wenschen van hen, met wie hij 't zelfde staatkundig en godsdienstig belang gemeen had, en wier behoud geheel en al van zijne gunst en koninklijke ondersteuning afhing. Zij van hunnen kant, dus gaven zij beteekenend genoeg te kennen, behoefden niet achterhoudend te zijn: de feiten getuigden genoeg van gezond en krachtig streven, en hoezeer het voor hen bezwarend en gevaarlijk was dikwijls dergelijke slagen te willen slaan, niettemin zouden zij over alle bijzondere bedenkingen heenstappen en zich aan Zijner Majesteits ondernemingen aansluiten. — Zulk eene taal getuigde van eenen geest, door geen valsch begrip van eigenbelang tot lafhartigheid gedoemd, maar door een verheven doel tot stoutmoedigheid aangevuurd. — Met zulk een boodschap kon de Engelsche Lord met zijn weidsch gevolg van bijna tachtig personen naar zijnen Meester vertrekken. De Staten stonden hem tot zijne reize twee schepen af, ten hunnen koste buitensporig mild van wijn en allerlei levensmiddelen voorzien.

Hij zelf werd met een kostbaar kamerbehangsel van 31 en een halven gulden de el, begiftigd, en tot zijnen Secretaris en predikant toe kregen geschenken. Zoo meenden de Staten het best op zijn gemoed te kunnen werken; zoo wisten zij tevens hunne verontwaardiging te ontveinzen, over de bekrompene staathuishoudkundige beginselen en de schraapzucht der Engelschen, die nog op dit tijdstip zoo duidelijk bleken. Eenige Nederlandsche kooplieden, namelijk, in Engeland gevestigd, stonden wegens verboden uitvoer van edel metaal voor de Sterrekamer te recht [1], en nu was, gelijk CARON juist gemeld had, de van hen gevorderde boete op niet minder dan 143,000 pond sterling begroot. Zeker was de onlangs ontvangen laatste helft der meer dan drie millioenen bedragende som, voor de aflossing der Pandsteden verschuldigd [2], nog niet toereikend om de behoefte van de machtelooze staatkunde en de reddelooze schatkist van Koning JACOBUS te voldoen. Hoe het zij, Mylord DONCASTER kreeg ernstige aanbevelingen van de zaak dier met ondergang bedreigde Nederlandsche kooplieden mede [3], welke trouwens reeds bij brieven aan BUCKINGHAM en andere gunstelingen en Grooten was aanbevolen [4]. 1618—1621.

Het laat zich denken, dat zoo JACOBUS zelf niet van zins scheen, zijnen schoonzoon in zijne nieuwe waardigheid op te houden, de Staten aan zijne erkenning als Koning van *Bohemen* niet geneigd waren zulk een karakter van openbare plechtigheid en feestelijkheid te geven, als anders het geval zou geweest zijn. Toen in de Generaliteit de vraag was geopperd, of men bij gelegenheid van FREDERIKS krooning »eenig uitwendig teeken van blijdschap" zou verordenen, werd besloten, »dat men dit voor alsnog daarbij zou laten verblijven." Evenwel men zou den nieuwen Koning van wege de Staten geluk wenschen. Maar toen alweder gevraagd werd, of dit door middel van een brief, of wel van eene ambassade zou geschieden, was het antwoord, dat men zich tot het schrijven van eenen brief zou bepalen [5]. Reeds begonnen zeer velen in het land de verheffing van den schoonzoon des Konings van *Groot-Britannie* met een ongunstig oog aan te zien. Zou, dus redeneerde men, Koning JACOBUS niet te machtig worden, nu hij welhaast zulk een krachtigen bondgenoot in *Duitschland* zou bekomen. Dan zou

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 31 Oct. 1619.   [2] *Resol. Stat.-Gen.* 16 Aug. 1619.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 31 Dec. 1619. 1, 2, 3, 4 Jan. 1620. DONCASTER was vrijmoedig genoeg om zelf te kennen te geven, dat hij die kostbare »tapitserie van *François Spiering* tot *Delft*, representerende *Orlando Furioso*," boven ieder ander geschenk verkoos, en onkiesch genoeg om boven de acht stukken, door de Staten betaald, en die reeds 8930 gulden kostten, nog vier stukken te begeren, die zij hem de vrijheid gelaten hadden des verkiezende zelf te betalen. Zij lieten zich echter niet tot meer kosten verleiden. — CARLETONS jaloezij werd grootelijks door DONCASTERS tegenwoordigheid te *'s Hage* gaande gemaakt. Immers kwamen er voor zijn Lordschap met een expressen bode uit *Engeland* brieven, die zelfs CARLETON niet mocht openen (CARLET. III, p. 158).

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 25 Sept. 1619.   [5] *Resol. Stat.-Gen.* 25, 26 Nov. 1619.

1618— 1621. hij zijne plannen om onze Republiek aan zich ondergeschikt te maken, voorzeker nog kunnen verwezenlijken. Of handelde hij niet reeds alsof de strijdkrachten van de Vereenigde Nederlanden de zijne waren? Ons alleen liet hij de Bohemers helpen en de Unie ondersteunen, en hij nam daarvoor van de vrienden van den Keurvorst van de *Palts* dank aan, alsof hij en niet wij dien dank verdiend hadden [1]. Was dit niet zoo goed alsof hij onze Republiek reeds als eene provincie van zijn Rijk aanmerkte? En aan zulke beschouwingen gaven de Prins en zijne vertrouwelingen voet, door zich uit te laten, dat ingeval de *Palts* door de troepen des Keizers bezet werd, JACOBUS hem zulks moest doen boeten door eene landing in de Zuidelijke Nederlanden te ondernemen [2]. Zoo zou hij onze zuidelijke nabuur geworden zijn en de vrucht van de aflossing der Pandsteden verloren zijn gegaan. Neen! dan stond het te bezien, van wien hatelijker tirannij en geloofsdwang te wachten was, van *Oostenrijk* en *Spanje*, of wel van JACOBUS en de partij, die hem hier te lande voet zou gegeven hebben. Dat zij, die dus spraken, niet de raddraaijers der omwenteling waren, laat zich evenzeer begrijpen, als dat een ieder, die in de verheffing van FREDERIK V niet juichte, door eenen CARLETON voor een Arminiaan of een Papist werd uitgemaakt [3].

Wie zulke achterdochtige gevoelens ten aanzien van JACOBUS en *Engeland* koesterde, gevoelde zich daardoor als van zelve naauwer aan *Frankrijk* aangesloten. Onze Staatsleden, die CARLETON den 16[den] Februarij, 1619, het antwoord op zijne »scherpe Propositie" van den 12[den] Januarij kwamen overhandigen, zeiden het zelven. Zij vonden hem in eene vrij goede luim en namen die gelegenheid waar, om hem te verzoeken, zulke harde en scherpe vertoogen niet meer te willen doen: het was gebleken, dat er van die propositie afschriften onder den man gekomen waren en er werd »zeer nadeelig" van gesproken, en anderen (hier bedoelden de sprekers de Fransche Gezanten), anderen maakten daarvan gebruik tot losmaking van den vriendschapsband, die ons met den Koning van *Groot-Britannië* verbond, daar het hun in de oogen stak, dat wij van dien Vorst alles goeds verwachtten [4]. Deze woorden wilden zeggen, dat *Frankrijk* van den heerschzuchtigen toon, dien JACOBUS en zijn vertegenwoordiger zich tegen ons veroorloofden, partij trok om menigeen van *Engelands* zijde af te trekken.

Doch was *Frankrijk* in dit tijdsgewricht een bondgenoot, op welken onze Staat vei-

---

[1] In een brief aan CARLETON spreekt de Heer van BENNINGHAUSEN, Raadsheer van den Hertog van Wurtemberg, even alsof de maatregelen, bij gelegenheid der troepenbewegingen in *Brabant* genomen, niet door de Staten, maar door hem CARLETON en zijne Engelschen verordend en uitgevoerd waren (CARLETON, III, p. 162).

[2] CARLETON, III, p. 232, 233. [3] CARLETON, III, p. 146, 178, 179.

[4] *Resol. St.-Gen.* 16 Febr. 1619.

lig zou hebben kunnen bouwen? Het spreekt wel van zelve, dat zelfs de vurigste Arminianen geene aansluiting aan *Frankrijk* begeerden, wanneer men daarmede tegenover *Spanje* in eene stelling had kunnen geraken, die voor onze eenmaal bevochten zelfstandigheid gevaarlijk had kunnen worden. Wij behoefden, en dit begrepen ten minste de Protestanten in ons Vaderland algemeen, wij behoefden eenen steun tegen de Spaansch-Oostenrijksche staatkunde, maar eerlijker en veiliger dan men dien bij JACOBUS kon vinden. En was nu *Frankrijk* willens en bij machte ons zulk eenen steun te verzekeren? Neen! Nog altijd onzeker was het, welken kant *Frankrijks* buitenlandsche staatkunde zou uitgaan, wanneer eene der beide binnenlandsche partijen zou getriomfeerd hebben, en zoolang geene dier beide partijen de zege behaald had, was *Frankrijk* machteloos. Dit maakte wezenlijk het uitzicht van ons Land bij de te verwachten uitbarsting der vijandelijkheden in *Europa* zorgelijk genoeg. In de eerste helft van het jaar 1619 scheen de vrede geteekend tusschen MARIA DE MEDICIS en haren zoon, en onze Gezant bracht den Koning in het begin der maand Junij uit naam der Staten zijne gelukwenschen wegens het herstel van den binnenlandschen vrede [1]; maar wanneer twee partijen een verdrag sluiten, strekt juist dit ten bewijze, dat geene der beiden geheel is gefnuikt noch gezind is van hare aanspraken afstand te doen. Hoedanig echter de toestand van *Frankrijk* ook zijn mocht, het was van het grootste belang te weten, welke houding zij, die op het oogenblik daar te lande de regering leidden, tegenover de in *Bohemen* voorvallende zaken zouden aannemen. Zoo veel prijs stelden onze Staten op eene gelegenheid om dit te weten te komen, dat zij zich door omkooping kopiën verschaften van de berichten, die te *Heidelberg* uit *Frankrijk* aankwamen [2]. Het ontbrak niet aan pogingen, evenmin van den kant des Keizers, als van dien des Keurvorsten van *de Palts*, om *Frankrijk* elk voor zijne zaak gunstig te stemmen. De partij van den laatste beijverde zich aan het belang, dat zij voorstond, den schijn te benemen, alsof het de godsdienst betrof: zoo, meende men, zou *Frankrijk* overtuigd kunnen worden van de noodzakelijkheid om zich op zuiver staatkundigen grond tegen de macht van *Oostenrijk* te verklaren. Doch men kon *Frankrijk* de opdracht der koninklijke waardigheid van *Bohemen* aan FREDERIK van de *Palts* in geenen deele smakelijk maken. Zij zag daarin niet zonder reden het rechte middel om een algemeenen oorlog in *Europa* te doen ontbranden, en DU MAURIER, die, nadat *Frankrijk* in de zaak van OLDENBARNEVELT zoo zeer het hoofd had gestooten, zich nog steeds van openbare mededeelingen in de Staten-Generaal onthield, deed bij de staatsleden, welke hij spreken kon, zijn uiterste best, dat de Staten den Keurvorst de aanvaarding dier Kroon mochten ontraden. Weldra liet het Fransche Bewind den Nederlandschen Gezant brieven van dezelfde strekking schrijven, en de Staten vermanen, even als de Koning van *Frankrijk* en zelfs gelijk die van *Engeland*, in de

1618—1621.

Frankrijks staatkunde, bepaaldelijk ten aanzien van de Boheemsche zaken.

[1] *Resol. St.-Gen.* 25 Mei; 15 Junij; 1 Julij, 1619. [2] *Resol. St.-Gen.* 27 Junij, 1619.

1618—1621.

Boheemsche zaak de onzijdigheid te bewaren [1]. Vooral werd MAURITS gewaarschuwd, dat hij over de Fransche regimenten niet tegen de vijanden der Bohemers zou mogen beschikken [2]. Was dus van de zijde van *Frankrijk*, evenmin als van *Engeland*, ondersteuning tegen de dreigende macht van *Oostenrijk*, door *Spanje* gerugsteund, te verwachten, ook de handelsbetrekkingen met *Frankrijk* stonden naauwelijks op beter voet, dan die met *Engeland*. Deze grieve recht duidelijk in het oog te doen vallen, was de strekking van het vertoog, den 2den Augustus uit naam van de Magistraat van *Amsterdam* in de Staten-Generaal gedaan door FRANS HENDRIKSZ. OETGENS, burgemeester, en ADRIAAN PAUW, raad en pensionaris van *Amsterdam*. Hun was door verscheidene kooplieden en door de Bewindhebbers der Oost-Indische Compagnie bekend gemaakt, dat een zekere MICHEL EUSTACHE onlangs een machtiging van de Admiraliteit te *Rouen* bekomen had om al zulke schepen te mogen aanhouden, welke bevonden werden aan de deelhebbers dier Compagnie toe te komen, ten einde aldus eene schade te verhalen van 600,000 gulden, die de Compagnie hem volgens zijn beweren schuldig was. Hierop waren verscheidene Nederlandsche in *Frankrijk* gevestigde kooplieden gedagvaard en gedwongen om bij eede verklaring af te leggen en inzage van hunne boeken te geven, ten einde blijken mocht of zij ook goederen en andere waarden, die de Oost-Indische Compagnie eenigzins aangingen, onder zich hadden. Ook de kooplieden van *St. Malo*, die zich zoozeer door de ambtenaren der Compagnie verongelijkt rekenden, en FORESTIER, die aanspraak maakte op een deel van een aantal kisten suiker, te *Amsterdam* in beslag genomen [3], hielden aan om brieven van represaille te bekomen. Werd deze weg eenmaal ingeslagen, waar zou men dan blijven staan? Dan zou zich de Oost-Indische Compagnie haren geheelen handel zien afsnijden. Hadden de Franschen klachten, zij konden den weg van rechte volgen. EUSTACHE had immers zelf eene rechtsvordering bij de Admiraliteit van *Zeeland* ingesteld, en de zaak van die van *St. Malo* was door Hun Hoog Mogenden ter uitspraak aan bepaaldelijk daartoe aangewezen Gecommitteerden onderworpen [4]. Wat de eisch van FORESTIER aanging, het was de vraag of die voor eene Hollandsche rechtbank of wel voor het Parlement van *Parijs* te huis behoorde, hetgeen de Fransche Regering beweerde [5]; maar in allen gevalle behoorde ook deze zaak door het gerecht en niet door geweldige maatregelen van schadeverhaal uitgemaakt te worden. Wilde men in *Frankrijk* zulke handelingen niet staken, dan zouden ook de onzen »provisiën van arrest" op de personen en goederen van de Franschen hier te lande moeten verzoeken, en dit zou niets dan wederzijdsche aanrandingen

Onze handelsbetrekkingen met *Frankrijk*.

---

[1] CARLETON, III, p. 146, 161, 164, 165, 167, 186, 187. [2] OUVRÉ, t. a. pl. p. 306.

[3] Zie hiervoor, bladz. 102.

[4] Zie hiervoor, bl. 202 en 203, Noot 2. [5] *Resol. St.-Gen.* 29 Julij, 1619.

ten gevolge hebben, die de gemoederen, door de zeeschuimerijen der Franschen reeds al te zeer ontstoken, slechts nog meer verbitteren zouden [1]. — De zeerooverij door Fransche onderdanen gepleegd, wij hebben het gezien [2], was het voorwendsel geweest, waarvan de Fransche Regering zich bediend had om het vertoon eener Nederlandsche scheepsmacht in de wateren van *Rochelle* te kunnen verkrijgen. Maar neemt men eenmaal tot zulke dubbelzinnige middelen de toevlucht, dan wordt de bedoeling wel eens min of meer opzettelijk misverstaan. Hoe het zij, wonder was het niet, dat sommigen den weg van rechte thans straffeloos meenende te kunnen verlaten, de proef namen, of zij met geweld spoediger en zekerder het doel konden bereiken, en van de eene of andere autoriteit zoogenaamde provisiën van arrest wisten te bekomen [3]. — Het laat zich denken, dat reeds vóór de openbare mededeeling van OETGENS en PAUW de zaken, door hen vermeld, ruchtbaarheid gekregen hadden. Reeds was, zoo het schijnt, de Heer VAN LANGERAK deswegens ernstig onderhouden. Op een vertoog, door DU MAURIER ingediend, ten bewijze, dat de zaak van FORESTIER, behoudens 's Konings soevereiniteitsrecht, niet bij een Hollandsch Hof aanhangig blijven kon, was »met expressen bode" een antwoord aan LANGERAK toegezonden. Deze zaak nu was zoo dringend niet, maar bij dezelfde gelegenheid werd onzen Gezant eene andere zaak aanbevolen, en de vermaning met de betuiging besloten, dat Hun Hoog Mogenden deswegens »zeer verwonderd waren, achtende dat er manquement van devoir plaats had om zulke inconvenienten voor te komen" [4]. Met die »inconvenienten" kan niets anders verstaan zijn dan de *represailles*, tegen de Nederlandsche kooplieden genomen of te nemen, en aan LANGERAK schijnt met die woorden verweten te zijn geworden, dat hij de Fransche Regering niet duidelijk genoeg had doen begrijpen, dat het geweld, door onze koopvaarders van den kant van de Franschen geleden, wel een voorwendsel wezen mocht, maar daarom niet aangemoedigd mocht worden. Intusschen had LANGERAK met dat verwijt op nieuw ervaren, hoe vele onaangenaamheden in de tegenwoordige omstandigheden met zijne betrekking gepaard gingen, en tevens was er een geschikt middel gevonden om een iegelijk de noodzakelijkheid eener buitengewone zending naar *Frankrijk* aan het verstand te brengen. Ten minste toen daags daaraan en nogmaals eenige dagen later over het vertoog van OETGENS en PAUW in de Staten-Generaal beraadslaagd was, werden die van *Holland* vermaand ernstig op die belangrijke zaak te letten en tot voorkoming van meer vervreemding tusschen ons Land en *Frankrijk* de buitengewone zending derwaarts zooveel mogelijk te bespoedigen [5]. De vraag, aan wie die zending op te dragen, zou moeije- 1618—1621.

[1] *Resol. St.-Gen.* 2 Aug. 1619. [2] Zie hiervoor, bl. 203.

[3] *Resol. St.-Gen.* 16 Mei, 1619. [4] *Resol. St.-Gen.* 31 Julij, 1619.

[5] *Resol. St.-Gen.* 3, 8 Aug., 1619.

1618—1621.

lijkheden baren: want men begreep zeer wel, dat zij, die men daarvoor in aanmerking zou willen doen komen, in *Frankrijk* niet aangenaam zouden zijn. Daarom had men de beantwoording dezer vraag opzettelijk uitgesteld en intusschen last tot het ontwerpen der Instructie gegeven [1]. De man, dien men in de eerste plaats met die zending naar *Frankrijk* wilde belasten, was AERSSEN, en nevens hem noemde men MARQUETTE en VOSBERGEN, mede een der bijzondere raadslieden van den Prins; maar men begreep, en weldra gaf DU MAURIER onbewimpeld te kennen, dat men in *Frankrijk* even min de beide laatsten als den eerstgenoemde verkoos te ontvangen [2].

LANGERAKS pogingen verhinderden niet, dat EUSTACHE, van de hem verleende machtiging gebruik makende, een Zeeuwsch schip te *Caen* liet aanhouden, en voor de loslating van den schipper een waarborg van 6400 gulden vorderde [3]. Maar weldra verklaarde zich het Fransche Bewind nader, bij eene nota, den 20sten September door DU MAURIER ingeleverd. Die nota sprak van 's Konings rechtmatig ongenoegen over de eindelooze klachten, dagelijks door zijne onderdanen ter zijner kennis gebracht, wegens de onwaardige en onlijdelijke behandeling, die zij op zee aan deze en aan gene zijde der evennachtslijn bij alle gelegenheden van Nederlanders ondergingen, en wegens de weinige moeite, die men nam, om hen recht te doen wedervaren. Zoo hadden de kooplieden van *St. Malo* en EUSTACHE te vergeefs herstel gezocht bij den rechter: men had hen tot nog toe met allerlei uitvluchten recht onthouden, en dien ten gevolge had de Admiraliteit te *Rouen* zich genoodzaakt gezien voorloopig verlof tot den bekenden geweldigen maatregel te geven. Op belofte van den Nederlandschen Gezant dat van nu aan het recht beter zou behartigd worden, had de Koning de uitwerking van het op de Nederlandsche goederen gelegde beslag wel gedurende vier maanden willen opschorten, en dit uitstel konden de Staten zich ten nutte maken om op eene billijke schadeloosstelling bedacht te zijn. Maar er was bij al de oude een nieuwe grieve gekomen. Drie maanden geleden had zich bij de havenstad *Treguier* in *Bretagne* een ergerlijk voorval toegedragen. Een Zeeuwsch scheepskapitein CORNELIS DANIELS had eenige zeeroovers, die kort te voren Fransche kooplieden beroofd hadden, tot drie mijlen ver de rivier op vervolgd, beschoten en genomen, en nu wilde hij de goederen van de Fransche kooplieden, die zich op de roofschepen bevonden, niet afleveren, ja, een bootje, dat mede Fransch eigendom was, had hij verbrand. Dit bedrijf noemde de Koning onvergelijkelijk onbeschoft en stout, en het herinnerde aan de daad van dien kapitein JAN JANSSEN, in 1616 op de rivier van *Charente* bedreven [4], en waarvoor tot nog toe, ondanks de plechtig gegeven belofte, geen voldoening verschaft was.

Nota van beklag door DU MAURIER ingeleverd.

[1] *Resol. St.-Gen.* 8, 13 Julij, 1619.
[2] OUVRÉ, p. 305. CARLETON, III, p. 121, 140.
[3] *Resol. St.-Gen.* 13 Sept., 1619.
[4] Zie hiervoor, Deel III, Stuk II, bl. 627, 628.

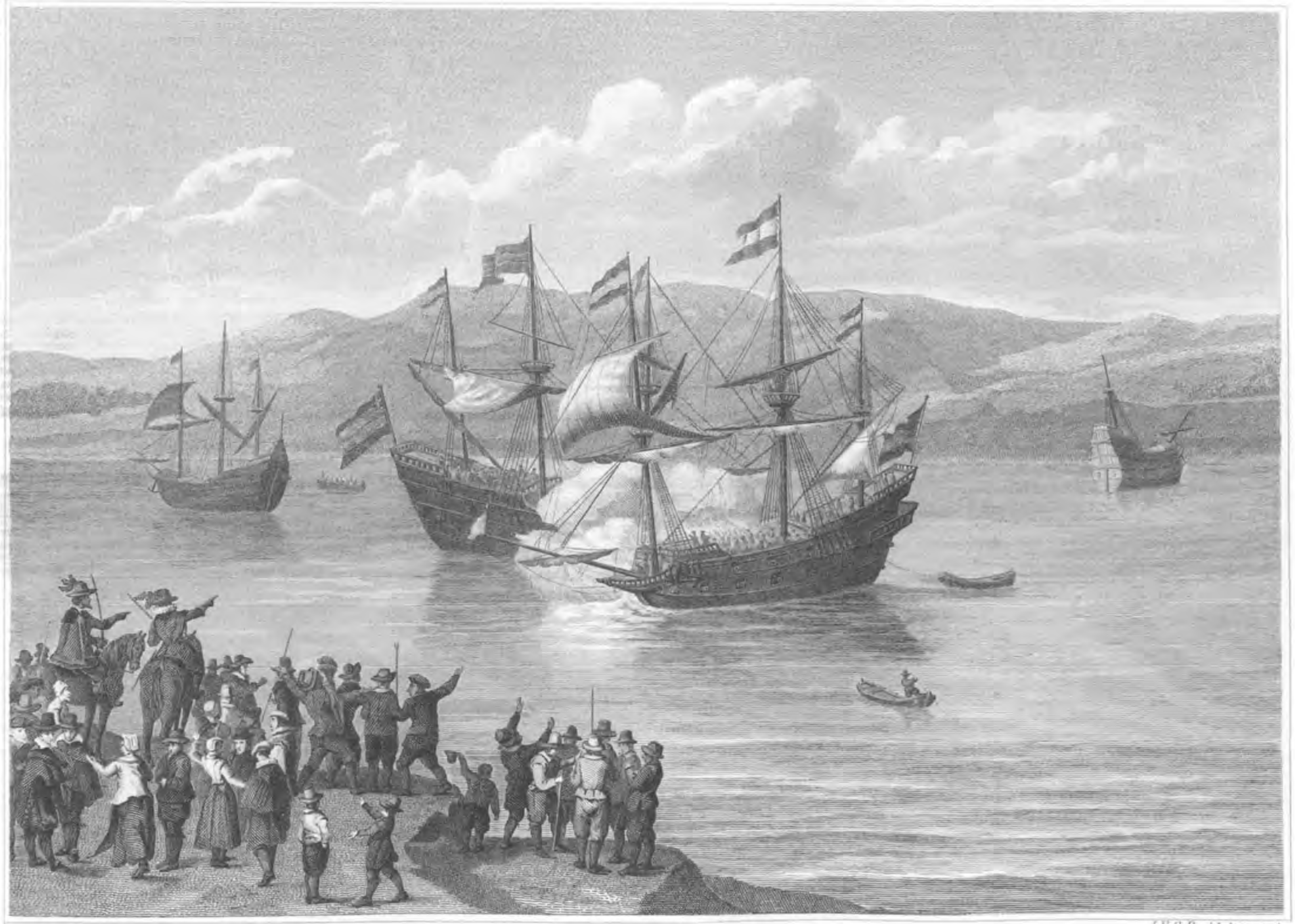

J.F.C. Rechleben sculps.

OVERWINNING VAN EEN' FRANSCHEN ROOVER, DOOR KAPT C. DANIELS.

Voor beide aanslagen vraagde Zijne Majesteit thans tegelijk behoorlijk herstel [1]. — Treffender bewijs kon er niet geleverd worden, dat de bestraffing der zeeroovers slechts een voorwendsel geweest was, hetwelk dienen moest om Nederlandsche schepen in de wateren van *la Rochelle* te bekomen. Immers, nu er werkelijk een zeeroover vervolgd en genomen was geworden, kwam men met allerlei aanmerkingen aan. De groote grieve was, dat die van *Rochelle* thans bleken het er voor te houden dat de Nederlandsche schepen niet gekomen waren om den *Hugenoten* ontzag in te boezemen, maar om de zeeroovers in ernst te tuchtigen. Uit een bericht, namelijk, van CARLETON aan zijn Goevernement weten wij, dat die Zeeuwsche kapitein de zeeroovers vervolgd had op verzoek van die van *Nantes* en van *la Rochelle*, en dat hij wegens zijn bedrijf niet alleen door hen bedankt en beloond, maar door 's Konings ambtenaren zelven hoogelijk geprezen was geworden [2]. Geen wonder dat AERSSEN, die den waren staat van zaken doorzag, en wist, dat de Fransche Regering, zoo zij al te fel op voldoening aandrong, duchten moest, dat de Staten toch nog eindelijk voor de Koninginne-weduwe en de Protestanten partij zouden trekken, weinig gewicht aan die ingediende memorie hechtte. Ook toonde zich de Prins zoo onverschillig ten aanzien van het gebeurde, dat DU MAURIER deswegens naar zijn Hof schreef, dat nooit een Vorst minder rechtsgevoel aan den dag had gelegd. Gaarne had DU MAURIER in plaats van klachten denzelfden ruwen toon door zijne Regering tegen de Staten zien aannemen, dien, meende hij, de Engelschen met goeden uitslag tegen hen hadden gebezigd [3]; doch hoe zou men de Staten hebben durven tarten? Wederom hief, al te spoedig na de bevrediging, de Koninginne-weduwe klachten aan en kwam met trouwelooze hervormingsvoorslagen voor den dag. Zij bleef met den Hertog van EPERNON verbonden; werd meer en meer het middelpunt, om hetwelk zich de partij der Prinsen en Grooten vereenigde; het volk verwachtte, als hare partij aan het bewind kwam, van de gehate belasting op het zout ontheven te worden, en, wat hier het meeste afdeed, zij deinsde niet terug voor een verdrag met de Gereformeerden, die sedert den 25sten September te *Loudun* vergaderd waren [4]. Hoe kon 's Konings Bewind in zulke omstandigheden de Staten anders dan zorgvuldig ontzien. Toch kon men niet nalaten te pogen zich te wreken op den man, wiens bekendheid met de wonden van *Frankrijk* hem zoo geducht maakte. Aan hem weet men alles; op hem kwam alle wrok neder. Maar AERSSEN bekreunde zich daarover in geenen deele. Toen men hem mededeelde, dat de Koning zelf zich over hem bij LANGERAK beklaagd had, antwoordde hij: »gij zijt wel onnoozel, dat gij daaraan eenig gewicht hecht: men heeft veertien dagen noodig gehad om hem veertien woorden tegen mij van buiten te laten leeren." En zoo DU MAURIER den Prins verweet, dat hij dien mensch

1618—1621.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 20 Sept. 1619.

[2] CARLETON, III, p. 140.

[3] OUVRÉ, p. 308.

[4] RANKE, *Franz. Gesch.* B. II. OUVRÉ, p. 310.

1618—1621.

begunstigde, antwoordde MAURITS: »hij vermag hier niets, en *ik* bemoei mij slechts met de krijgszaken [1].”

De Staten haastten zich niet om de nota van DU MAURIER te beantwoorden: zij stelden ze aan de Gedeputeerden van *Holland* ter hand, en zoo kwam de taak om ze te beantwoorden als van zelve in AERSSENS handen. Om hen te beter aangaande de ware toedracht der zaak te onderrichten, kwamen twee leden van het Collegie ter Admiraliteit te *Middelburg* de Staten-Generaal nader inlichten, en nu werd het antwoord, dat men aan DU MAURIER, die ernstig op bescheid aandrong, geven moest, eerst recht het onderwerp der beraadslaging. Die van *Holland* waren van oordeel, dat, aangezien de zaken van *St. Malo* en *Rouen*, van EUSTACHE en FORESTIER, door de Staten van *Holland* aan den rechter waren opgedragen, daarin niets veranderd kon worden. Op den aanstaanden Landdag zou men die zaken ter hand kunnen nemen, en dan zouden zij, gelijk zij hoopten, ten genoegen van Zijne Majesteit beslist worden. Ten overvloede zou, naar zij vertrouwden, alle misnoegen door de buitengewone Ambassade, die men voornemens was naar *Frankrijk* te zenden, uit den weg geruimd worden. Na dit advies werd besloten, dat men nogmaals na zou gaan, wat reeds vroeger over de bedoelde zaken aan den Koning geschreven was, en zich intusschen bij DU MAURIER zou verontschuldigen, dat men zoo spoedig niet antwoorden kon. Eerst negen dagen later was het antwoord na ingewonnen advies van Zijne Excellentie vastgesteld. De Staten betuigden daarbij hun leedwezen, dat zulke klachten nog herhaald werden, daar zij door de laatstelijk gegeven antwoorden Zijner Majesteit reeds voldoening verschaft meenden te hebben. Voor het overige was het antwoord geheel overeenkomstig het door de Gedeputeerden van *Holland* gegeven advies. Voorts legden zij betreffende de daad van CORNELIS DANIELS een verslag van de Staten van *Zeeland* over, en ten aanzien van den kapitein JAN JANSSEN gaven zij te kennen, dat hij bij zijne terugkomst ontslagen was en op een Venetiaansch oorlogschip dienst had genomen [2].

Antwoord der Staten op die nota.

Het spreekt van zelve, dat men in *Frankrijk* met een zoo weinig bevredigend antwoord geen genoegen kon nemen. Men zag er het werk van AERSSEN in, die de Staten, dacht men, geleerd had, hoe weinig men zich om *Frankrijks* verbolgenheid behoefde te bekreunen. Dus duurde het ongenoegen voort, en men bereidde eenen aanval voor, bepaaldelijk op AERSSEN gemunt [3], te stouter omdat de partij van den Koning weder meer moed was beginnen te scheppen. Gevoelende, dat hij met zijnen aanhang zonder nieuwen bondgenoot op den duur niet tegen de Koninginne-Moeder opgewassen zou zijn, had LUYNES den Prins van CONDÉ, die onder de heerschappij van die Vorstin gevangen gezet was, in de maand October zijne vrijheid hergeven, en hem alzoo voor

---

[1] OUVRÉ, p. 307.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 24 Sept.; 7, 9, 10, 18, 19 Oct. 1619.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 18 Nov.; 7 Dec. 1619.

1618—1621.

Propositie van DU MAURIER, voornamelijk op AERSSEN gemunt.

den Koning gewonnen. Dus versterkt zou, meende men, de Koning, bij het minste blijk van moed en kracht in zijn gansche Rijk gemakkelijk de bovenhand behouden. Zoo verscheen dan DU MAURIER den 30sten December (1619) in de vergadering der Staten-Generaal: het was de eerste maal na OLDENBARNEVELTS terechtstelling. De vruchteloosheid, zeide hij, der pogingen, die de Koning gedaan had om zich en zijnen onderdanen recht te verschaffen, dwong hem alsnog voldoening te vragen. Zij hadden een voorbeeld moeten stellen aan den eersten den besten, die zoo vermetel was geweest, hunnen schatbaarsten bondgenoot te beleedigen. Doch het was er zoo ver af, dat zij dit gedaan hadden, dat de Franschen op al de zeeën, waar toch de onderdanen van Zijne Majesteit even goed als andere Europesche volken recht hadden handel te drijven, zich prijs gegeven zagen aan de beleedigingen der Nederlanders. Overal waar dezen de sterksten waren, pleegden zij geweldenarijen tegen de Franschen: de paspoorten en commissies van den Groot-Admiraal van *Frankrijk* werden niet geteld. Een iegelijk, die een greintje menschelijkheid bezat, rezen op 't bloot verhaal van al de gepleegde wreedheden de haren te berge. Daar er misschien in de vergadering waren, die dat alles niet wisten, vermits het hier te lande niet ontbrak aan listige personen, die hun de waarheid ontveinsden, zoo zou hij de voornaamste grieven nogmaals ophalen, ten einde de kwade trouw derzulken te beschamen, die, het bedreven kwaad verkleinende, opzettelijk de daarvoor te verleenen vergoeding verschoven. — En hier trad de Gezant in een verhaal, hoe twee Fransche schepen te *Bantam*, op welke plaats (zeide hij) toch de vaart voor alle natiën open stond, waren aangehouden, omdat een drieëntwintigtal Nederlanders, genaturaliseerde Franschen, een deel der bemanning uitmaakten. Deze manschappen had men de Fransche koopvaarders gedwongen uit te leveren, en zoo was de tocht gansch mislukt. Zulk een bedrijf lokte de vraag uit, of de voorrechten, die hunne Oost-Indische Compagnie zich aanmatigde, ook erkend moesten worden door alle andere natiën, bepaaldelijk door de Franschen, wier groote Koning HENDRIK IV toch de vrije vaart op de Indiën voor de Nederlanders bedongen had, en of alzoo geen drie en twintig Nederlanders op een Fransch schip gebruikt mochten worden, terwijl zoo vele Fransche soldaten hun bloed in Nederlandsche dienst veil hadden. Van de schade, den kooplieden van *St. Malo* aangedaan, behoefde hij niet uitvoerig te spreken; maar, wilde men weten, waarover EUSTACHE zich beklaagde, de kapitein van een schip der Oost-Indische Compagnie had de door hem overhandigde volmacht van den Groot-Admiraal in zee gesmeten, ja, den kapitein met veertien man van het scheepsvolk doorstoken, en andere door pijnigingen willen dwingen, de plaats aan te wijzen, waar het kostbaarste deel der lading te vinden was. En boven dit alles had de Gezant rekenschap te vragen van een nieuwen aanslag: een Vlissingsch kapitein, met name LEGIER, had een Fransch schip, gevoerd door kapitein RICHARDIÈRE, uitgeroofd en verbrand, zoodat de Admiraliteit van *Luçon* een vonnis tegen LEGIER had uitgesproken.

1618—1621. Weigerden zij nu voor deze en andere dergelijke feiten den Koning, waar hij voor de onderdanen optrad, wier bescherming God hem had toevertrouwd, voldoening te geven, zoo zou hij zich die zelf moeten verschaffen. Liever evenwel zou hij zien, dat zij zich van den plicht van goede bondgenooten kweten: ook weet hij hun gedrag voornamelijk aan de vergiftigde inblazingen van dezulken, die hun best deden om hen van Zijne Majesteit te vervreemden. Hiermede betoonden de zoodanigen zich de ergste vijanden van hunne Republiek: immers kon men haar geen feller wonde slaan, dan door in den persoon van den Koning van *Frankrijk* haren grootsten weldoener tegen haar in te nemen, en hem in den aanvang zijner regering eenen onuitwischbaren ongunstigen indruk te geven. Hunne wijsheid had alle reden om dezulken verdacht te houden, die door bedekte kunstgrepen en door hun gewoon bedrog en laster hen afkerig zochten te maken van hetgeen hun het dierbaarst wezen moest. Gelooft mij, mijne Heren (dus ging de Gezant voort), het doel van zulke pesten, uit hunne dubbelhartigheden en uit de beleediging, die zij zijner Majesteit aangedaan hebben, u genoeg bekend, is geen ander, dan den band, die u met uwen voornaamsten bondgenoot verbindt, los te maken, uit vrees, dat als gij tot uwe vroegere staatsmaximes terugkeerdet, de valschheden, die zij in het openbaar hebben durven verkondigen en waarvoor tot heden toe nog geene voldoening verschaft is, hen eindelijk de verdiende straf zouden doen beloopen, die zij niet ontgaan kunnen, zoo gij ten minste het verwijt ontziet, dat gij bijzondere personen, die zooveel kwaad stichten, voortrekt boven zulk een groot Koning, die u zooveel goeds bewijst. Ten slotte, de Koning zou voor der Staten belangen waken, zoo zij tot hunnen vroegeren eerbied jegens hem terugkeerden en zijnen onderdanen het recht verschaften, dat hij hun niet langer onthouden wenschte te zien. Een expresse bode wachtte hun antwoord, en het was hun geraden dit te geven vóór het einde der vier maanden, gedurende welke Zijne Majesteit de uitwerking van het beslag, op hunne goederen en schepen gelegd, had opgeschort [1]. — Waarlijk de Gezant gaf aan zijne bitterheid tegen AERSSEN al te zeer toe, en hij vermeerderde door zulk eenen aanval slechts het gewicht van den aangeranden persoon. Ook was het tafereel van de door Hollanders en Zeeuwen toegebrachte beleedigingen, waaronder hij, en dit is opmerkelijk genoeg, ditmaal met geen woord van het bedrijf van den kapitein CORNELIS DANIELS gewaagde, dit tafereel, door hem opgehangen, was eenzijdig en bijgevolg onjuist. In één woord, de Gezant had al te goed zijn eigen voorschrift opgevolgd en de ruwheid nagebootst, van welke de Engelschen in hunne bejegening van de Nederlanders het voorbeeld gegeven hadden. Doch hij wilde de Nederlanders bang maken, opdat zij in den angst AERSSEN zouden opofferen, wien de Franschman nog altijd den toeleg toeschreef om met 's Konings binnenlandsche vijanden zamen te spannen. Ware het AERSSEN maar vergund geweest,

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 30 Dec. 1619.

zelf als buitengewoon Gezant naar *Frankrijk* te gaan (en bij iederen dergelijken aanval van de Fransche zijde drukte men de zaak der buitengewone zending aan de daartoe gestelde Commissie met ernst op het hart [1]), hoe spoedig zou hij in een gemeenzaam gesprek het vertrouwen hebben kunnen herwinnen! Doch slechts mondeling en in vertrouwen kon hij zich uiten, en DU MAURIER was niet gestemd om bij hem iets anders dan leugen en bedrog te onderstellen. 1618—1621.

Bij de Provinciën buiten *Holland* en *Zeeland* slaagde de Ambassadeur werkelijk in zijnen toeleg. Hij maakte ze bang. Zij waren minder ingewijd, dan een AERSSEN en PAUW, in de geheimen der staatkunde, en het verdroot haar door den overmoed der Hollandsche en Zeeuwsche schippers en kooplieden in zulke moeijelijkheden met een Rijk als *Frankrijk* gewikkeld te worden. Toen den 31sten December de Propositie van DU MAURIER bij de Generaliteit ter sprake kwam, werden *Holland* en *Zeeland* van wege de overige Gewesten vermaand, de waarschuwingen van *Frankrijk* ter harte te nemen ter voorkoming van zoo vele ongelegenheden, aan welke zij, de andere Provinciën, verklaarden niet schuldig gehouden te mogen worden. Maar de Hollandsche staatslieden achtten zich sterk genoeg om alle zwarigheden op te lossen: alleenlijk, om den Gezant naar den eisch te antwoorden, was er tijd noodig; en er werden eenige Leden belast met de taak om den Ambassadeur te verzekeren, dat men ijverig met de zaak bezig was en de hoop koesterde, dat Zijne Majesteit met hun antwoord genoegen zou nemen. Wilde men echter de Provinciën van de mogelijkheid en gepastheid overtuigen om AERSSEN niet aan de eischen van *Frankrijk* op te offeren, zoo was het volstrekt noodig, dat enkele mannen, die het vertrouwen der Provinciën genoten, in het geheim werden ingewijd, en werkelijk werd den eersten Januarij (1620) in de Generaliteit besloten: »nademaal eenige zaken van hoog belang zijn voorgevallen, de dienst van den Lande grootelijks betreffende, die geheim gehouden dienen te worden," uit elke Provincie één Lid aan te wijzen, aan welke Zijne Excellentie de noodige opening doen zou. De aangewezene zeven Leden waren: VIJGH, BOEKHORST, Heer van *Wimmenum*, JOACHIMI, PLOOS, LIJCKLAMA, SLOET en SCHAFFER. — Van de meerderheid dezer Heren kon men verzekerd zijn. — Op den nieuwjaarsdag brachten MUYS en MAGNUS tegelijk met der Staten zegenwenschen hunne verontschuldiging wegens het uitstel der beantwoording zijner Propositie aan den Heer DU MAURIER over. Hij bejegende hen met alle beleefdheid, maar beval niettemin ernstig aan, dat men hem nog deze week (de nieuwjaarsdag viel op woensdag) antwoord op zijne laatste voordracht zou geven: langer toch kon hij niet wachten [2]. Intusschen zorgde men, dat er sprekende bewijzen geleverd werden, die een ieder moesten overtuigen, dat, hoezeer de schijn ook tegen ons was, de Nederlanders zich ruim zoo zeer over Fransche geweldenarijen

Indruk door zijne Propositie gemaakt.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 31 Dec. 1619. [2] *Resol. Stat.-Gen.* 31 Dec. 1619; 1, 2 Jan. 1620.

1618— 1621. te beklagen hadden. Nog denzelfden 2^{den} Januarij kwam er een rekest in van Amsterdamsche kooplieden, wien voor omtrent drie jaren vier karaveelen, met suiker geladen, door Fransche zeeroovers aan deze zijde van de linie (kennelijk een weerklank op de uitdrukking door DU MAURIER gebruikt) ontnomen waren. — De week, door den Gezant als termijn ter beantwoording zijner Propositie gesteld, was voorbij, en de ongerustheid van sommige der vertegenwoordigers van de andere Provinciën nog niet geweken. Zij vermaanden die van *Holland* en *Zeeland* wederom ernstig, dat men DU MAURIER toch tevreden zou stellen. Wederom werd eene Commissie naar den Ambassadeur gezonden om hem te verzoeken nog een korten tijd geduld te willen nemen. Doch dit belette hem niet op woensdag, den 8sten Januarij, »tusschen dit en vrijdag eerstkomende ten allerlaatste" antwoord te verzoeken: anders was hij van zins de Franschen, die herwaarts met hunne klachten overgekomen waren, naar *Frankrijk* te laten vertrekken, vermits de tijd van vier maanden, door Zijne Majesteit Hun Hoog Mogenden ter verschaffing van voldoening gesteld, was verstreken. Op den vrijdag evenwel was het antwoord nog niet gereed, en in plaats daarvan werd de Vergadering bezig gehouden met een rapport van den Pensionaris PAUW betreffende de zaak van FORESTIER, om welke DU MAURIER »zoo vele en zoo hevige propositiën en instantiën" had gedaan. Vier dagen later was het antwoord, doch slechts in ontwerp en in de Nederlandsche taal, gereed; maar alweder kwam er een soort van antwoord op de Fransche klachten in den vorm van een rekest van Portugesche kooplieden uit *Amsterdam*. Dezen verzochten, den persoon van EUSTACHE en anderen, zijne medestanders, hier te lande tegenwoordig, te mogen laten gijzelen, als zeeroovers, die hunne goederen in zee hadden genomen, en zes dagen later kwam MUYS in de vergadering met eene uitspraak in de zaak van FORESTIER door de beide Hoven van *Holland* gewezen, ten bewijze van den ijver, door de Staten in dezen aangewend [1]. Den 21sten Januarij werd het antwoord eindelijk, doch nog slechts in het Hollandsch vervat, door de Staten vastgesteld. Het was hoofdzakelijk van den navolgenden inhoud: Ten einde den eerbied te bewijzen, dien Hun Hoog Mogenden voor Zijne Majesteit koesterden, hadden zij goed gevonden, eenigen uit hun midden te committeren, ten einde, ten overstaan van DU MAURIER, EUSTACHE en zijne geassocieerden ter eener, en de Gedeputeerden der Oostindische Compagnie ter anderer zijde te hooren. En wat was nu gebleken? Het schip *la Madelaine*, over welks prijsverklaring hij klaagde, had, op de hoogte der Kaapverdische eilanden, het eerst de felste vijandelijkheden aangevangen, en toen het deswegens wettig was bedwongen, was het gebleken een zeeroover te zijn, die reeds menig Engelsch, Hollandsch en Portugeesch vaartuig had genomen. Niettemin wist men niet, dat er eenig nadeelig woord tegen den Koning gesproken of eenige wreedheid tegen het scheepsvolk begaan was. Daar het nu alleen aankwam op de be-

Antwoord op de Propositie door de Staten gegeven.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 6, 7, 8, 10, 14, 17, 20 Jan. 1620.

grooting der schade, die de Franschen zeer hoog en de onzen zeer laag stelden, zoo was de weg van rechte de eenige, die open stond, te meer daar nog anderen behalve de Oostindische Compagnie hier te lande schadevergoeding op EUSTACHE hadden te verhalen. Toch was door het Gerecht alhier nog geen lijfsdwang tegen EUSTACHE of zijne geassocieerden verleend, gelijk men hier en in *Frankrijk* uitstrooide. De zaak was aan de Admiraliteit van *Zeeland* opgedragen, en deze zou reeds uitspraak gedaan hebben, als de Franschen zelven zich niet teruggetrokken hadden. Wat de dadelijkheden aangaat, wegens deze zaak in *Frankrijk* tegen Nederlanders aangevangen, zoo konden Hun Hoog Mogenden niet begrijpen, hoe men de beklaagden buiten de plaats hunner inwoning in rechte had kunnen betrekken, ja, tegen hen een vonnis had kunnen verkrijgen, zonder dat zij gedaagd, veel min gehoord waren of hadden kunnen wezen. Zoo iets wierp alle rechtsgebruiken omver, en in weerwil van de zeer groote schaden, door Nederlandsche kooplieden geleden, had men hier te lande niet aldus tegen Fransche onderdanen gehandeld, maar in *Frankrijk* recht gezocht. — Al deze gronden pleitten ook in de zaak der grieven van die van *St. Malo* tegen de Oostindische Compagnie. De gemachtigden dezer Maatschappij stelden het feit, waarover sprake was, geheel anders voor. Zij verzekerden, dat zij den Franschen op hunne reize behulpzaam waren geweest, en daarvan konden zij de getuigenissen overleggen. Niettemin waren Hun Hoog Mogenden ten gevalle van Zijne Majesteit gezind den weg van justitie te bekorten en de zaak aan een der Collegies ter Admiraliteit of aan den Hoogen Raad of het Provinciale Hof van *Holland* ter beslissing zonder beroep op te dragen. — Wat de zaak van die van *Dieppe* tegen dezelfde Compagnie betrof, Hun Hoog Mogenden hadden wel gehoopt, dat Zijne Majesteit met het vorige antwoord genoegen zou genomen hebben. Dat Nederlanders op vreemde schepen naar *Oost-Indië* voeren, was bij plakaten verboden tot handhaving eener Compagnie, die het eerst met opoffering van zoo veel bloed en schatten den weg naar *Indië* gebaand had. De Nederlanders, welke die plakaten overtraden, moesten zich hunne toepassing laten welgevallen, en hier had men bovendien den bewusten manschappen eene weldaad bewezen, daar zij tegen hunnen zin door bedrog en bedreiging op het Fransche schip gekomen en gehouden waren, en, zeide men dat door onze schuld een der Fransche schepen verongelukt was, dit was niet waar: integendeel, nadat de Nederlandsche opvarenden verlost waren, had men de Franschen voortgeholpen. — Wat voorts de in beslag genomen kisten suiker aanging, had VILLEQUIER de zaak, die hij zelf voor het Hof van *Holland* gebracht had, slechts voor deze Rechtbank willen laten, hij zou lang recht gekregen hebben. Om aan het geschil een eind te maken, hadden Hun Hoog Mogenden de zaak alsnu buitengewoon aan den Hoogen en den Provincialen Raad opgedragen, en deze Hoven hadden dezer dagen op rechtsgronden uitgemaakt, dat over het vraagstuk verder niet in *Holland* zou gepleit worden, maar dat de Amsterdamsche kooplieden hunne zaak moesten behandelen voor

1618—1621.

1618—1621. zoodanig Parlement of zoodanige rechters in *Frankrijk*, als zijne Majesteit goed zou vinden. — Eindelijk was het niet moeijelijk op de nieuwe klacht van den kapitein RICHARDIÈRE bescheid te geven. Hij vorderde tenuitvoerlegging van een vonnis van de Admiraliteit van *Luçon*, die last had gegeven den kapitein LEGIER aan te houden, als hij niet binnen drie dagen verscheen en schadeloosstelling verleende. Was het dezen kapitein ten laste gelegde feit waar, Hun Hoog Mogenden zouden tot niets bereidvaardiger geweest zijn dan om aan zulk eenen misdadiger een afschrikkend voorbeeld te stellen. Dus hadden zij den persoon van LEGIER dadelijk [1] uit *Middelburg* ontboden. Hij was acht dagen te voren naar zee vertrokken; maar de Admiraliteit van *Zeeland* had hun een uittreksel medegedeeld van zijn journaal, hetwelk hij hun overgeleverd had. En wat bleek nu uit dat journaal? Dat LEGIER uitgenoodigd was door de Magistraat van *Alle Flotte* [2] om eenen zeeroover, die hun veel kwaad gedaan had, te kastijden, en dat sommigen uit die plaats hem vergezeld en gebracht hadden bij het schip van RICHARDIÈRE. De bemanning van dit schip was op dat oogenblik aan land: derhalve had LEGIER het niet aangerand, maar het aan die van *la Rochelle* gelaten, die beweerden er recht op te hebben. De *Maire* van *la Rochelle* had hem doen bedanken voor de dienst aan de Fransche Kroon bewezen, en had, buiten zijn weten, het schip laten verbranden. Dus moest RICHARDIÈRE zich om schadevergoeding liever tot de Magistraat van *Alle Flotte* en tot die van *la Rochelle* wenden, en Hun Hoog Mogenden hoopten, dat DU MAURIER dien kapitein te recht zou zetten, opdat hij verder geene geruchten mocht uitstrooijen, zoo valsch als het verzinsel, dat LEGIER van Hun Hoog Mogenden last gekregen had om te handelen, zoo als hij valschelijk gezegd werd gehandeld te hebben [3]. — En van zulk een feit had de Fransche Gezant met zooveel ophef rekenschap gevraagd! De zaak evenwel was duidelijk. Om de zeeroovers te bedwingen, zoo heette het, waren er Nederlandsche schepen in de wateren van *Ré* aangekomen. Wie de Fransche Regering, als waren zij die zeeroovers, in bedwang gehouden wenschten te zien, is bekend: het waren de Calvinistische ingezetenen van *la Rochelle* zelven. Maar dezen hielden de Regering bij haar woord, en, wij hebben er vroeger reeds een voorbeeld van gezien, zij trokken partij van de tegenwoordigheid der Nederlandsche schepen om hunne belagers, zij mochten dan zeeroovers zijn, al of niet, te doen boeten, en wat meer zegt, dit deden zij niet geheel buiten weten van den Nederlandschen Gezant zelven: immers zagen wij hier gebeuren, wat LANGERAK in een geheime *dépêche* gezegd had, namelijk, dat men den onzen de zeeroovers wel zou weten aan te wijzen [4]. —

---

[1] *Resol. St.-Gen.* 30 Dec. 1619.

[2] Dus staat er te lezen: op het eiland *Ré* ligt een plaats *la Flotte*.

[3] *Resol. St.-Gen.* 21 Jan. 1620.

[4] Zie hiervoor, bl. 204.

Toen men het antwoord, welks overbrenging in het Fransch nog een dag ophield, eindelijk den 23sten aan DU MAURIER overhandigde, zal hij minder gestemd geweest zijn om zich verder te beklagen, dan om met schaamte over de dubbelzinnigheid en zwakheid der Fransche Regering en over den list en de onaantastbaarheid der Nederlandsche bewindslieden tot zich zelven in te keren. Eene wijze van handelen ten zijnen aanzien volgende, die reeds eene gewoonte geworden was, liet men de overzending van het antwoord niet aan den Gezant over, maar zond een afschrift bij expressen bode aan den Heer van LANGERAK om het aan den Koning of de Ministers te overhandigen [1]. 1618—1621.

Eene beschaming, als DU MAURIER nu weder ondervonden had, was recht geschikt om hem zijn verblijf in *Holland* nog onaangenamer te maken, dan het hem reeds was. De groote moeijelijkheid echter om voor hem eenen opvolger te vinden, bracht te weeg, dat zijne Regering hem hier moest laten. Misschien is door de Hollandsche Bewindslieden gevolg gegeven aan den wenk van LANGERAK [2], en is van hunne zijde op de zending van DU AGEAN aangedrongen; doch van de Fransche zijde zal de mededeeling, alsof die persoon werkelijk in aanmerking kwam om herwaarts afgevaardigd te worden, niet oprecht gemeend zijn geweest: wellicht moest zij slechts strekken om eene verklaring van de zijde der Staten uit te lokken, die den invloed van dien staatsman bij de raadslieden der Kroon vermeerderen kon. Immers kon LUYNES de zaakkennis van eenen DU AGEAN niet missen, en zoolang die Hertog in *Frankrijk* zijnen invloed behield, zou hij zijnen trouwen dienaar niet herwaarts laten gaan [3]. — Doch ook de genoegelijkheid van LANGERAKS betrekking nam geenszins toe. Hij had zich van den last, hem gegeven [4], gekweten, en op zekere Fransche Heren, natuurlijk met geschenken, invloed trachten uit te oefenen. Hiervoor bracht hij een bedrag van 17,000 carolusguldens in rekening, en de beoordeeling van dezen post werd aan de Staten van *Holland* overgelaten, in wier midden AERSSEN zitting had. Men kan denken, of er ook aanmerkingen zullen gevallen zijn over de wijze, waarop hij die som had besteed. Deze aanmerkingen werden hem medegedeeld, maar hij schreef terug, dat die gelden »deugdelijk en rechtvaardiglijk verschoten waren op uitdrukkelijken last en tot groote dienst van den Lande," en dat hij dus geene zwarigheid met de voldoening gemaakt wenschte te zien [5]. Maar mocht deze onaangenaamheid al zonder geldelijke schade voor hem afloopen, de voorstander eener zaak, die omkooping noodig schijnt gehad te hebben om zich aan te bevelen, wint

LANGERAKS toestand in *Frankrijk*.

---

[1] *Resol. St.-Gen.* 22, 23 Jan. 1620. [2] Zie hiervoor, bl. 213.

[3] RANKE (*Franz. Gesch.* Bd. II, s. 219) noemt DU AGEAN (wiens naam bij hem DEAGEANT geschreven wordt) een van die bureaucratische geesten, die ook in eene ondergeschikte betrekking door het vertrouwen, dat zij zich bij hunne meerderen verschaffen, beslissenden invloed weten te krijgen.

[4] Zie hiervoor, bl. 212. [5] *Resol. Stat.-Gen.* 24 Oct.; 28 Dec. 1619.

1618—1621. daarbij nimmer in achting en vertrouwen, en, wat hem vooral nadeelig was, zijnen vijanden alhier had hij een wapen tegen hem in handen gegeven, toen hij, hoe geheim dan ook, van dien vertrouwden persoon geschreven had, die de ware zeeroovers aan onze schepen wel zou weten aan te wijzen [1]. Dit aan de Raadslieden des Konings mede te deelen was toereikend om hem ruim zoo hatelijk bij het Hof te maken, als AERSSEN ooit geweest was. En dat men hem van deze zijde noch oprechtelijk zou handhaven, noch gezind was hem eenigzins te ontzien, was hem uit zoo menige onheusche aanmerking gebleken, en ook daaruit dat men, zonder hem daarin te kennen, het kasteel *Loevestein*, waarover hij Goeverneur was, tot gevangenis voor de veroordeelde slachtoffers der omwenteling had gekozen, zoodat aan den Sergeant Majoor, die over het slot en wat zich aldaar bevond gesteld was, het gezag en bijna de noodige ruimte tot berging van LANGERAKS goederen was ontnomen [2].

De man, die bij die moeijelijkheden met *Frankrijk* ten slotte het meest gewonnen had, was juist hij, dien DU MAURIER ten val had pogen te brengen. Immers was AERSSENS triomf te grooter, naarmate de aanval heftiger was geweest. En wat konden diegenen nu verder zeggen, die steeds de bescheidenheid van *Frankrijk* tegenover de onbeschoftheid van *Engeland* gesteld hadden? Ja, werden aan JACOBUS heerschzuchtige bedoelingen ten aanzien der Republiek toegeschreven, dat *Frankrijk* ook niet geheel vrij was of ten minste geweest was van den toeleg om ons aan haren leidband te laten loopen, dat zou, meende men, kunnen blijken uit de briefwisseling tusschen VAN DER MIJLE en LANGERAK gevoerd. In dezen tijd werden dan ook de brieven van VAN DER MIJLE, welke in LANGERAKS handen waren, opgeëischt, — eene zaak almede hoogst onaangenaam, ja, hagchelijk voor dezen laatste, — en werkelijk schijnt aan deze opeisching het doel niet vreemd geweest te zijn, om daaruit te doen blijken, wat men, volgens CARLETONS schrijven, er al dadelijk in meende gevonden te hebben, te weten, het bewijs dat men dezen Staat »onder de plak" van *Frankrijk* had willen brengen [3].

Zoo werd tevens aan de overwonnen partij en aan de Remonstranten een uitnemende grond, waarop zij gewoon waren hunne staatkunde te bepleiten, de roem op *Frankrijks* belangeloosheid, benomen. — Maar eensklaps liet het zich aanzien, alsof *Frankrijk* zich door een opmerkelijke daad op nieuw den naam wilde verwerven, de voorkomende bevorderaar en bemiddelaar van der Provinciën hoogste belangen te wezen. Omstreeks het midden van de maand December 1619, ontving de Prins van *Oranje* van LANGERAK onder het zegel der geheimhouding een bericht, dat de *Nuncius* van den Paus en de Ambassadeur van *Spanje* in *Frankrijk* van den Koning en zijnen Raad hadden weten

Gerucht van een buitengewoon Fransch Gezantschap.

---

[1] Zie hiervoor, bl. 204. [2] *Resol. Stat.-Gen.* 26, 27 Junij; 1 Julij, 1619.

[3] CARLETON, III, p. 225. *Resol. Stat.-Gen.* 8 Nov. 1619.

te verkrijgen, dat twee voorname leden van het Ministerie, de Heren DE MODÈNE [1] en DE BULLION, benoemd waren om als buitengewone Gezanten naar *'s Gravenhage* te vertrekken, en aldaar over de verlenging van het Bestand te handelen. Van eenige aanzienlijke personen, schreef LANGERAK, had hij zulks vernomen onder voorwaarde, dat hij het niet aan de Staten zou schrijven, en de reden, die den Pauselijken en den Spaanschen Gezant tot dien stap zou bewogen hebben, was de zucht om niet door vernieuwing van den oorlog in de *Nederlanden* belemmerd te worden in hetgeen men tegen *Bohemen* voorhad [2]. De waarheid van dit bericht werd in *Holland* niet in twijfel getrokken: want zonder tegenspraak werd in de vergadering der Staten van *Holland*, den 19den December, in tegenwoordigheid van SOMMELSDIJK, gesproken in de veronderstelling, dat er Ambassadeurs uit *Frankrijk* herwaarts komen zouden [3]. Zulk eene tijding kon niet aangenaam zijn. Daar gelaten, dat zij voor AERSSEN in het bijzonder onaangenaam zijn moest: hij had nog altijd hoop om als buitengewoon Gezant ter vernieuwing der alliantie, die met het Bestand ten einde liep [4], naar *Frankrijk* te vertrekken, en nu moest die geheele zending vervallen en het was alsof *Frankrijk* ons liever wilde voorkomen, dan genoodzaakt wezen zijnen gehaten persoon te *Parijs* te dulden. Doch, wat meer zegt, men verlangde hier thans niet in de verzoeking gebracht te worden om den vrede te bestendigen, daar men juist de mogelijkheid van de hervatting der vijandelijkheden in deze streken als een middel wilde gebruiken om *Spanje* en *Oostenrijk* in hunne plannen op *Duitschland* tot nadenken te brengen. Bovendien wat zou de uitwerking zijn van zulk eene daad van *Frankrijk* op den binnenlandschen toestand der Republiek? Niets minder dan eene tegenomwenteling scheen er van te duchten. Kreeg *Frankrijk* eens al de voorstanders van eenen op nieuw verzekerden vrede op zijne hand, hoe zou men dan den aandrang kunnen weerstaan en er in slagen om *Frankrijk* verdacht te doen blijven; hoe kon in dat geval *Engeland* langer de vergelijking uithouden, daar het ons tot den oorlog aanzette en zelf vrede zocht, terwijl *Frankrijk*, zonder dadelijk belang te hebben bij het behoud van den vrede in *Duitschland* of in de *Nederlanden*, ons door een schitterend Gezantschap den vrede kwam bieden? — Van den aanvang aan derhalve legde men het er op toe om de bedoelingen van *Frankrijk* met dat buitengewone Gezantschap bij den koopman verdacht te maken: voorzeker, zeide men, is het er op gemunt om ons de vrije vaart op de Oost te benemen en de belemmeringen, waarmede wij den handel van Antwerpen nog altijd drukten, op te heffen [5], en bij de Contraremonstranten kon men, ten einde alle aanbod

1618—1621.

[1] De Baron de MODÈNE was een der krachtigste steunpilaren van 's Konings gunsteling LUYNES.

[2] CARLETON, III, p. 220. [3] *Resol. Holl.* 19 Dec. 1619.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 22 Febr.; 1 Maart, 1619.

[5] CARLETON, III, p. 221, 224, 231. *Resol. Holl.* 19 Dec. 1619.

1618—1621.

van vrede in een ongunstig daglicht te plaatsen, op de omstandigheid wijzen, dat de Remonstranten grootendeels naar het grondgebied der Aartshertogen uitweken en daar vertrouwelijk ontvangen werden: dus, zeide men, staken de Jezuiten en de Jezuitenvrienden de hoofden bijeen: wat was daarvan voor het behoud van dezen Staat te wachten: het moest zijn, dat men in den vrede den ondergang van de ware Gereformeerde Religie zag, anders zou men ons dien toch niet van die zijde komen aanbieden. Doch niet lang zou de spanning duren. Reeds in een eigenhandig naschrift bij den brief, die zijnen Koning het bericht dier buitengewone Fransche Ambassade brengen moest, meldde CARLETON, dat DU MAURIER, over de zaak onderhouden, hare waarheid ontkende [1], en reeds den 21sten December vernamen de leden der Staten van *Holland*, dat het gerucht van de komst van buitengewone Gezanten uit *Frankrijk* was gebleken ongegrond te zijn [2]. Toch was de zaak niet uit de lucht gegrepen geweest; maar de kracht der hier te lande heerschende partij, die *Frankrijk* met eene nieuwe beschaming bedreigde, gelijk aan die, welke BOISSISE had moeten verduren, en de vrees, dat die partij, wier val men beoogde, zich mocht wreken door voor MARIA DE MEDICIS en de Hugenoten partij te trekken, schijnen van den maatregel te hebben afgeschrikt. Men hield het er thans voor, dat aan de zaak slechts zekere ruchtbaarheid was gegeven om de proef te nemen welken indruk zij hier zou maken [3].

Middelen van der Staten zijde aangewend om de verlenging van het Bestand te bemoeijelijken.

Wel was de Regering te *'s Hage* besloten, geene begeerte hoegenaamd naar de verlenging van het Bestand aan den dag te leggen, ja men had reeds voorgenomen, met zekere hooge eischen aan te komen, wier bevrediging, hoe moeijelijk ook, men vóór alle verdere onderhandeling vorderen zou. Groot mocht de schade zijn, door verscheidene Nederlandsche kooplieden geleden, die hunne schepen met manschap en goederen in de havens van *Spanje* en van de Spaansch-Italiaansche Provinciën hadden zien aanhouden; maar wat was daaraan meer te doen, wat daartegen doeltreffender te ondernemen, dan hetgeen in de jaren 1617 en 1618 gedaan en ondernomen was? Toen had men van *Spanje* schadeloosstelling geëischt, en sedert had men eene ontzagwekkende scheepsmacht naar de Middellandsche zee gezonden om bij de hand te zijn, ook wanneer de Spanjaarden zich iets tegen onze koopvaarders mochten veroorlooven [4]. Het is waar, de vergoeding, ten minste voor een gedeelte der geleden schade beloofd, was achtergebleven; maar het was lichtelijk na te gaan, dat de reden daarvan minder in onwil dan in onvermogen gelegen was. Kon de Spaansche Regering nog wel in buitengewone uitgaven voorzien, wanneer zij door de standen, die nog vermogend waren, vooral door de Geestelijkheid ondersteund werd, — hoe aan geld te komen, dat als schadevergoeding

---

[1] CARLETON, III, p. 226. [2] *Resol. Holl.* 21 Dec. 1619. [3] CARLETON, III, p. 237.

[4] Zie hiervoor, bl. 5, 7.

uitbetaald zou hebben moeten worden aan vermetele ketters, die waarlijk niet bloot de lijdende partij waren? Dat OLDENBARNEVELT de schuld van de geleden schade niet zonder grond aan onze kooplieden zelven geweten had [1], moesten, toen hij gevangen zat, de Staten-Generaal zelven erkennen. Den 15den Maart, 1619, namelijk, besloten zij de Collegies ter Admiraliteit aan te schrijven, hunne kapiteins op boete van lijfstraf te verbieden, wat zij in Spaansche havens misdeden. Velen dier kapiteins, bevelhebbers van 's Lands oorlogschepen, deden niet alleen, zoo schrijven de Staten, de Spaansche havens lichtvaardig aan, en bleven daar een geruimen tijd onder voorwendsel van mondbehoeften in te nemen en het schip schoon te maken; maar namen lading in van koopmansgoederen en van geld en zilver in groote hoeveelheden, hoezeer de uitvoer van deze artikelen op zware straf verboden was. Dus benadeelden zij niet slechts den koophandel en rekten hunnen tocht onnoodigerwijze ten koste van 's Lands kas; maar laadden een zware blaam op onze oorlogsvloot en stelden zich bloot aan het gevaar van prijs verklaard te worden. Wat moesten, dus verklaarden de Staten ten slotte zelven, in zulke omstandigheden de klachten uitwerken over de schaden in *Spanje* aan onze kooplieden aangedaan [2]? Smokkelden de bevelhebbers der oorlogschepen op zulk eene wijze, waaraan zullen de koopvaarders zich al niet schuldig gemaakt hebben? Zoo kon dan de zaak der »beschadigden," — want aldus noemde men hen, wier schepen en goederen in de Middellandsche zee last hadden geleden, — billijkerwijze als afgedaan beschouwd worden, en zoo men het Spaansche Bewind sedert nog met dezelfde eischen bezwaarde, het was met het doel om de onderhandelingen over de verlenging van het Bestand reeds in de geboorte te bemoeijelijken. 1618—1621.

De zaak der in de havens van *Spanje* en van de Spaansche Provinciën aangehouden Nederlanders was door den Koning van *Spanje* onvoorwaardelijk aan de beslechting der Aartshertogen opgedragen [3]. Wat dus ten behoeve dier gevangenen werd ondernomen, moest men verkrijgen door zich tot de Aartshertogen te wenden. Aanvankelijk hadden zich de Staten-Generaal bepaald tot het verleenen van aanbevelingsbrieven aan bijzondere personen, die zich met dat doel bij het Hof te *Brussel* aanmeldden. Hadden zij bij vroeger gelegenheid geschroomd een brief van aanbeveling aan den Koning van *Spanje* te schrijven »om het respect van Hun Hoog Mogenden niet te prejudiciëren [4]," bij de Aartshertogen konden zij zich van de inachtneming der behoorlijke beleefdheidsvormen verzekerd houden. Welk een heuschen toon zij zelven in hunne betrekkingen met de Aartshertogen wisten aan te slaan, kan uit het antwoord blijken, dat zij in de maand

Betrekkingen met de Aartshertogen.

---

[1] Zie hiervoor, bl. 8. [2] *Resol. Stat.-Gen.* 15 Maart, 1619.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 15 Sept. 1618, en vergel. hiervoor, bladz. 5.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 11 Maart, 1618.

1618—1621. October 1618 hunnen Griffier aan den Audiencier VERREYCKEN lieten schrijven. Deze had bericht gegeven, dat de Koning van *Spanje* eenigen tijd te voren (natuurlijk nog voor den val van LERMA) den persoon van zekeren CORNELIS HUBERTS, die zich aan groot gevaar van straf had blootgesteld, omdat hij eenige Katholieken had willen bekeren, maar aan wiens lot de Staten zich gelegen hadden laten liggen, door verbanning uit de hand der *Inquisitie*, aan welke hij hem volgens het Bestand had kunnen overlaten, gered had [1]. Op dit bericht nu werd de Griffier door de Staten gelast, den Audiencier van hunnentwege ten vriendelijkste te bedanken, en hem te verzoeken, hunne Doorluchtigheden te doen weten, dat die koninklijke genade, op hare vriendelijke tusschenkomst verleend, hun ten hoogste aangenaam was. Zij lieten er de ernstige bede bijvoegen, dat hunne Doorluchtigheden ook genadiglijk bij Zijne Majesteit geliefden tusschen te treden ten behoeve der onderdanen van deze Landen, die reeds zoo vele jaren bepaaldelijk in *Portugal* gevangen gezeten hadden, van welke zij er eenen met name noemden, te weten MAARTEN VAN DOMBURG. VERREYCKEN antwoordde, dat men op het ontslag van DOMBURG en andere gevangenen zou aandringen, mits men van onze zijde vijf Spanjaarden los liet, die, in *Oost-Indië* gevangen gemaakt, herwaarts heen gevoerd waren. Eenige dagen later lieten de Aartshertogen bovendien weten, dat zij, »begerig alle goede nabuurschap in acht te nemen," over de aangehouden goederen van zekere Amsterdamsche kooplieden der Portugesche natie naar *Spanje* schrijven zouden [2].

Zoo vriendschappelijk waren de betrekkingen met de Aartshertogen en door hen met *Spanje*, vriendschappelijker waarlijk, dan met de zoogenaamd bevriende Mogendheid van *Engeland* en vaak zelfs met *Frankrijk*, — totdat alles veranderde ten gevolge der partij, die de beide Mogendheden, de Nederlandsche Provinciën aan de eene, en *Spanje* aan de andere zijde, in de Boheemsche zaak gekozen hadden. Van dien tijd aan worden er geruchten verspreid of door den Prins aan de Staten medegedeeld van eene *armada* van niet minder dan 150 schepen in *Spanje* uitgerust, van Engelsche soldaten door de Aartshertogen in dienst genomen, van bewegingen onder de troepen van den Graaf VAN DEN BERG, van eene lichting van 3000, straks van 12,000 man voetvolk, en 2000 ruiters, door het Bewind te *Brussel* verordend, om ze, zoo het heette, naar *Spanje* te zenden of in *Duitschland* tegen de Bohemers te gebruiken [3].

---

[1] Toch kreeg de zaak haar beslag niet voordat er een som van 100 Spaansche dukaten (van elf realen) gestort was bij *Fray* HENRIGO CONDE, *administrador* van de Nederlandsche kapel te *Seville* (*Resol. Stat.-Gen.* 1, 5 Dec. 1618).

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 19, 31 Oct.; 14 Nov. 1618.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 9, 23 Nov. 1618. 15, 18, 21 Jan.; 1, 8, 13, 14, 22 Febr.; 1, 2, 7, 15, 29 Maart; 18 April; 1 Mei, 1619. CARLETON, III, p. 23, 24.

Wel werden zulke geruchten van oorlogstoebereidselen telkens wedersproken [1]; maar het was er om te doen, de lieden hier te lande te doen begrijpen, dat er geen voedsel gegeven moest worden aan de hoop op vrede met *Spanje*. Werkelijk wilde men geen vrede (wij zagen het reeds), ten einde *Spanje* te beletten zijne gansche macht met volle gerustheid ter verdediging van het Huis van *Oostenrijk* aan te wenden; men wilde zelfs de hoop afsnijden dat de onderhandelingen over de verlenging van het Bestand met eenige kans van slagen opgevat zouden kunnen worden, en daartoe kwam men thans, juist op den dag, dat er met ophef van wege den Prins van ontzaggelijke krijgstoerustingen gewaagd was, met het voorstel voor den dag, om maatregelen te nemen ter vergoeding van de schaden door de kooplieden geleden, wier schepen en goederen in *Spanje* en elders aangehouden waren [2]. Acht dagen later kwam er op dit voorstel een vertoog in van die van *Holland*, en het is duidelijk wat van deze zijde te wachten was in eenen tijd toen AERSSEN in het Collegie der Edelen was toegelaten, en de oude leden van de Staten dier Provincie met hem ééne lijn trokken, terwijl de nieuwe leden niet op de hoogte waren om eene afwijkende meening te doen gelden. Het stuk moest een reden aanvoeren, waarom men diende af te wijken van de tot nog toe gevolgde manier en het niet langer aan bijzondere bemoeijingen overliet om de gewenschte vergoeding te bekomen. Zulk eene reden vond men hierin, dat het gevaarlijk zijn zou, zoo de onderzaten niet tot vergoeding van hunne gehoorzaamheid en trouw door hunne Overheid met de middelen, die haar ten dienste stonden, beschermd werden. — Zou men zich vergissen, zoo men hier den toon van Bewindslieden meende te hooren, die bij de uitoefening van hun gezag, op overweldiging gegrond, in de gehoorzaamheid en trouw der onderdanen eene hun bewezen dienst wanen te moeten erkennen? — Op dien grond dan moesten de klachten over de in *Spanje* geleden schaden niet meer overgelaten blijven aan bijzondere personen, met wier vertoogen men slechts den spot dreef, maar ter hand genomen worden door de Staten-Generaal, die het Traktaat van Bestand hadden gewaarborgd. Diensvolgens moesten de Collegiën ter Admiraliteit aangeschreven worden, naauwkeurige berichten in te winnen ter begrooting der geleden schaden. Daarna moest er een persoon benoemd worden, — wel zonder den rang van Ambassadeur, maar toch een man van ervaring en aanzien, opdat hij zich door de waardigheid van den Vorst, tot wien hij gezonden zou worden, niet mocht laten verblinden, — ten einde in het begin der aanstaande maand Maart den Aartshertog ALBERT en zijne gemalin binnen den tijd van vier maanden schadevergoeding te verzoeken. Was aan het verzoek binnen dien tijd niet voldaan, dan moesten de Staten-Generaal een zoodanig besluit nemen, als zij tot handhaving hunner soevereine rechten en tot bescherming hunner onderdanen

1618—1621.

Voorstel om vergoeding te vragen voor schaden door de onzen in Spaansche havens geleden.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 3, 8, Dec. 1618. 24 Jan.; 19 Febr.; 26 Maart; 23 Mei, 1619.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 1 Febr. 1619.

1618 — 1621. bevinden zouden te behooren. Voorts strekte het advies van *Holland* om van dit besluit kennis te geven aan de Koningen van *Frankrijk* en *Groot-Brittannië*, als borgen van het Bestand, met verzoek om ondersteuning van der Staten eisch. Eindelijk stelde men voor, ten einde de eer van het Land niet te laten kwetsen, na eene plechtige en laatste verklaring, en na ook den handel tijdig te hebben gewaarschuwd, tegen het einde van de maand Augustus de kusten van *Vlaanderen* met oorlogschepen te doen bezetten, en alle schepen, die ze bezochten, aan te halen en op te brengen om aldus zich zelven recht en schadeloosstelling te verschaffen. — De Staten-Generaal, hoezeer, zoo het scheen, tegen den invloed van *Holland* in opstand gekomen, liepen thans met *Holland* zelve aan den leidband van één ingedrongen lid der *Hollandsche* Edelen, en vereenigden zich dadelijk met de eerste en voornaamste conclusiën van dit advies, zoodat er besloten werd, de schaden te laten begrooten en een afgevaardigde naar de Aartshertogen te zenden. De overige punten zouden later in overweging genomen worden; alleenlijk zou men reeds nu onze Gezanten LANGERAK en CARON van het genomen besluit kennis geven, om er bij gelegenheid gebruik van te maken [1]. — Het Hof van *Engeland* zou niet in het onzekere behoeven te verkeren ten aanzien der strekking van den maatregel: want reeds den volgenden dag schreef CARLETON: »ik zie niet in, waarom men thans met zulk een drift handelt, zoo het niet is om de *Spanjaarden* in spanning te houden, en hen te beletten al hunne macht tegen de Bohemers te gebruiken [2]."

De Admiraliteit te *Hoorn of Enkhuizen* was het eerst gereed met de begrooting van de schaden, in *Spanje* geleden door kooplieden van haar ressort; zij bedroeg de som van 450,785 gulden [3]. Terwijl de andere Collegiën ter Admiraliteit met deze zaak nog bezig waren, verzocht men den Prins, zijne gedachten te laten gaan over den persoon, die den eisch der Staten aan de Aartshertogen zou overbrengen, en in het midden der maand April werd aan eene Commissie de taak opgedragen om met den te benoemen persoon de begrootingen der schaden, thans door de verschillende Admiraliteiten ingezonden, aan een naauwgezet onderzoek te onderwerpen. Eerst op het eind der volgende maand, Junij, werd KAREL VAN CRAKAU uitgenoodigd om de opgegeven schaden te onderzoeken, zonder dat men zich nog verklaarde, dat hij de man zou zijn, die naar de Aartshertogen zou worden afgevaardigd [4]. — Terwijl die onaangename boodschap de Aartshertogen bedreigde, scheen de Prins niettemin jegens hen den plicht der beleefdheden niet te willen verzuimen, welke gewoonlijk door Vorsten jegens elkander worden in acht genomen. Toen hij in den zomer van dit jaar (1619) zijnen broeder Prins

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 8 Febr. 1619. *Resol. Holl.* 2, 7 Febr. 1619.

[2] CARLETON, III, p. 12, 13, 40, 41.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 26 Maart, 1619.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 11 Febr.; 9, 16 April; 26 Junij; 9 Julij, 1619.

HENDRIK ter verrichting van hoognoodige zaken, naar zijn Prinsdom *Oranje* zou zenden, liet hij de Staten-Generaal vragen, of zij er ook bezwaar in zagen, niet alleen, dat zijn broeder deze reize ondernam, maar ook, dat hij op zijnen doortocht de Aartshertogen in *Brabant* begroette. De Staten lieten een en ander aan 's Prinsen eigen goeddunken over [1]. Van den anderen kant bleef bij de rechtsgedingen, die er nog hangende waren over eigendommen, welke Brabantsche onderdanen op Nederlandsch en Nederlandsche onderdanen op Brabantsch grondgebied bezaten, de geheime Raad der Aartshertogen zich geneigd betoonen tot het bewaren der goede verstandhouding [2]. — In het begin van Augustus had VAN CRAKAU de opgaven der geledene schaden onderzocht; zij bedroegen 1,827,000 gulden. Doch noch was de zaak niet rijp om de aanspraak der kooplieden met eere te kunnen laten gelden: sommigen, verklaarde de Commissaris, hadden eene veel te hooge som opgegeven; anderen geenerlei bewijs ingeleverd. Dus zou hij op de plaatsen, waar de verschillende Admiraliteiten gevestigd waren, de zaken in persoon nader dienen te gaan onderzoeken. Ruim twee maanden later kon hij den uitslag van zijn onderzoek mededeelen, waarmede de Staten-Generaal zich vereenigden, en nu schoot er niets anders over, dan te beslissen wien men nu de taak zou opdragen om met den gestelden eisch tot de Aartshertogen te gaan. Doch bij de zaak was geene haast: het was genoeg, dat zij nu zoo ver gevorderd was, dat men ze bij tijd en wijle als een struikelblok tegen den voorspoedigen voortgang der onderhandelingen over de verlenging van het Bestand kon laten dienen. Deswegens schroomden de Staten niet, de kooplieden, wier hoop op schadevergoeding thans was wakker gemaakt, te leur te stellen. Ten einde hunnen aandrang af te weren, en de geheele zaak tot nader order ter zijde te zetten, werden uit elke Provincie één Staatslid gedeputeerd om met zijne Excellentie en Graaf WILLEM LODEWIJK in overweging te nemen, wat verder te doen, en deze Commissie begreep de zaak te moeten laten rusten. Men zou zich voor alsnog tot een ernstig schrijven, door een expressen bode aan de Aartshertogen toe te zenden, bepalen. Dit voorstel werd echter eerst voor goed aangenomen, toen de vrees voor de komst van een buitengewoon Fransch Gezantschap ter vernieuwing van het Bestand, was geweken. Zelfs liet men CRAKAU nu vertrekken, ten blijke dat men zijne dienst niet meer meende noodig te hebben [3].

1618—1621.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 24 Junij, 1619. CARLETON, III, p. 98, 99.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 9 Julij 1619.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 2 Aug.; 9, 16 Oct.; 26, 27 Nov.; 18, 20 Dec. 1619. 4, 8 Jan. 1620. *Resol. Holl.* 27 Nov.; 19 Dec. 1619. Volgens het bericht van CARLETON (III, p. 222) vergrootte men het bedrag der schaden, in eenen tijd dat men belang had om de verlenging van het Bestand als uiterst bezwaarlijk te doen voorkomen, zoo zeer, dat men van wel 3 millioen guldens sprak. Trouwens er waren nog nieuwe opgaven bij CRAKAU ingekomen (*Resol. Stat.-Gen.* 7 Dec. 1619).

1618—1621.

Moest werkelijk in het gevaar van verdere schade voorzien, en aan de Provinciën, tegen het geval dat het op het sluiten van een nieuw traktaat zou aankomen, de kans op gunstige voorwaarden verzekerd worden, dan kon niets doelmatiger en te gelijk waardiger wezen, dan dat een ontzaggelijke oorlogsvloot binnen en buiten de Straat van *Gibraltar* kruisend gehouden werd. Daardoor wekte men een hoogen dunk van de macht der Republiek, en men was in staat om *Spanje* bij de minste vijandelijke vertooning van hare zijde dadelijk te bedwingen. De betrekking van onzen Staat met de Barbarijsche Staten gaf genoegzame aanleiding om aan dien eisch eener gezonde en eerlijke staatkunde te voldoen. In weerwil, namelijk, van het met *Algiers* gesloten Verdrag was er nog steeds geweld noodig tegen de onderdanen van een zoo slecht geregelden Staat, en, tuchtigden wij het bedrijf van den een of anderen zeeroover, dan liepen onze handelaars te *Algiers* of te *Tunis* gevaar van bij wijze van wedervergelding tot slaven gemaakt te worden. Ook was de toestand van onzen consul WIJNAND DE KEYZER te *Algiers* van dien aard, dat hij dringend smeekte, dat Hun Hoog Mogenden hem toch niet zouden verlaten, maar hem van daar zouden helpen [1]. Daarom werden de noodige maatregelen genomen om een genoegzaam aantal oorlogschepen voortdurend in zee te houden en de beschikbare bodems tot een getal van dertig te versterken, en het belang van DE KEYZER, op wiens persoon de Algerijnen alle grieven verhaalden, werd den Prins en den Collegiën ter Admiraliteit op het hart gedrukt [2]. Maar wat voor hem te doen? Wat te doen voor de personen, die te *Algiers* gevangen gehouden werden? Zij zelven waren niet in staat zich los te koopen. Kon dan de Staat dezen last op zich nemen? Daar gelaten de zware onkosten, die hij hiermede op zich zou laden, hoe kon de Staat aangesproken worden voor de schaden van personen, die hunne tochten op eigen gevaar, zonder eenigen waarborg van staatswege, ondernamen? Was het dan wellicht mogelijk de tot slaaf verkochte Nederlanders tegen gevangen genomen Barbarijsche onderdanen uit te wisselen? Doch daartoe zouden er gevangene *Algerijnen* en *Tunetanen* in onze handen hebben moeten zijn, en was dit werkelijk het geval, zoo streed het tegen de instructie onzer scheepsbevelhebbers, welke hun voorschreef, allen zeeroovers zonder genade de voeten te spoelen, dat is, hen te verdrinken. De Prins vooral drong er bepaaldelijk op aan, dat men aan dit voorschrift streng de hand hield. Geen wonder, dat de Staten bij zulke moeijelijkheden tot nadenken kwamen. Was het raadzaam dien verdelgingskrijg voort te zetten, en de bewoners der Barbarijsche kust steeds te beschouwen als buiten de wet gesteld en als onbevoegd om met christenvolken in gemeenschap te komen, en dat om den wil eener zeerooverij, aan welke zoo menig woesteling van

Betrekkingen met *Algiers*.

Plannen tot vrede met *Algiers*.

---

[1] Zie hiervoor, bl. 3. *Resol. Stat.-Gen.* 7 Nov. 1618.

[2] Zie hiervoor, bl. 259, 260. *Resol. Stat.-Gen.* 17 Sept.; 4, 15 Oct.; 9 Nov. 1618. 19 Oct. 1619.

Nederlandsche of Engelsche afkomst medeplichtig was? Het was duidelijk, dat, als men die wijze van zien en handelen bleef volgen, wij verstoken moesten blijven van de voordeelen, welke de handel op die streken kon opleveren. Immers de in de havens van *Algiers* en *Tunis* aanwezige Nederlanders moesten de straf misgelden, die de onzen de zeeroovers lieten ondergaan. Was er dan geen middel om een degelijk verdrag met de Algerijnen aan te gaan en moest men zich door eene aanvankelijk kwalijk gelukte proef laten afschrikken? Was er, nu de Nederlanders, dubbel sterk gewapend, vrede en bondgenootschap zouden komen aanbieden, geene hoop, dat de Bassa en de Douane van Algiers rede zouden verstaan en des noods, zoo zij zelven geen gezag over hunne onderdanen hadden, onzen oorlogschepen zouden toelaten de tucht op zee te handhaven? Zulke denkbeelden bezielden thans de Staten, en zij besloten al vast, dat er een schip met witte vaan naar Algiers zou gezonden worden, met de gevangene zeeroovers, die wij wel in handen zouden weten te bekomen, aan boord, ten einde te beproeven, hoe ver men het met de voor te stellen uitwisseling zou kunnen brengen. Reeds werd besloten de smeekschriften van de betrekkingen der in *Algiers* en *Tunis* tot slaaf verkochte ongelukkigen aan den kapitein QUAST op te zenden. Wat men meer bedoelde, hield men geheim wegens de groote ergernis, die het voornemen om op nieuw en degelijker met de zeeroovers te onderhandelen, ongetwijfeld bij de Mogendheden baren zou [1]. Van de zijde van *Algiers* scheen men ons tot de verwezenlijking van zulk een plan te gemoet te komen. Ten minste verstond men eenen brief van den Bassa van *Algiers*, in de eerste dagen van de maand Januarij, 1619, ontvangen, aldus dat men hem het verlangen toekende om een nieuw traktaat van vrede met bepaling van vergiffenis van al het gebeurde te sluiten. Op dit schrijven was echter de Prins van meening, dat men de zaak voor eerst op haar beloop moest laten en nader bericht afwachten [2]. Immers daar men thans den strijd tegen de zeeroovers noodig had om een voorwendsel te hebben voor de uitrusting van eene geduchte scheepsmacht ten einde *Spanje* ontzag in te boezemen [3], zoo vertoonde men zich alles behalve vredelievend jegens *Algiers* gezind. Integendeel de Commissie, bestaande uit de Gedeputeerden van de Collegies ter Admiraliteit en de Luitenants-Admiraal van *Holland* en *Zeeland*, toenmaals vergaderd, stelde voor, den verdelgingskrijg tegen de zeeroovers binnen en buiten de Middellandsche zee voort te zetten niet alleen, maar wanneer de machtsontwikkeling nog niet voldoende zijn mocht om hen te vernielen en voor goed uit zee te houden, »tot volkomener reputatie van het Land," de vloot gedurende het wintersaizoen te blijven bekostigen, in diervoege, dat men tegen dat de schepen, die thans

1618—1621.

Die van *Algiers* schijnen vrede te verlangen.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 10, 14, 17 Nov. 1618. [2] *Resol. Stat.-Gen.* 7, 12, 15 Jan. 1619.

[3] Zie hiervoor, bl. 303.

1618— 1621. in zee waren, met het najaar terugkwamen, dadelijk een gelijk getal schepen in zee zou zenden; voorts nieuwe plakaten uit te vaardigen tegen hen, die krijgsbehoeften aan de zeeroovers leverden, onverschillig of zij landzaten of vreemdelingen waren, daar toch ook de vreemde Mogendheden dien handel verboden, hetgeen, zeer tot haar eigen nadeel, zoo luidde het rapport, nagenoeg het eenige was, wat zij tegen de zeeroovers deden. Eindelijk zag de Commissie gaarne de hand gehouden aan het plakaat van 1607, waarbij bevolen was, dat de koopvaardijschepen weerbaar moesten zijn, en zij verlangde het niet meer geoorloofd te zien, dat onweerbare fluiten in zee liepen, zoo als men dagelijks »tot groot verderf van den koophandel en tot vermindering van het zeevarend volk" zag geschieden [1]. Terwijl men aldus het voorkomen aannam, alsof men alles behalve op een verdrag met de zeeroovers bedacht was, zou toch de vredesgezindheid, die er bij ons bestond en ook bij het Bewind van *Algiers* scheen te bestaan, niet lang geheim kunnen blijven. Sprekende bewijzen van de stemming te *Algiers* deden zich op, daar veertig personen, uit de slavernij losgelaten »ten teeken dat die van *Algiers* met deze Landen vrede verlangden te houden", in het eind van Februarij in het Vaderland terugkwamen. De brief van de KEYZER, dien zijn secretaris JOHAN MAURICQUE bij deze gelegenheid overbracht, bevestigde, dat de *Algerijnen* aanboden, het traktaat, door de Staten-Generaal met hunnen Heer, den Sultan, gesloten, en waarbij de Porte de Nederlanders tegen alle geweld van hare onderdanen gewaarborgd had, voortaan stiptelijk te gehoorzamen. Wat de brief meer bevatte durfde men nog niet ruchtbaar maken: zelfs voor de Staten-Generaal werd het verborgen gehouden. Eerst later kwam het uit, dat DE KEYZER werkelijk vrede met den Onderkoning en de Douane van *Algiers* gesloten had. De Staten achtten nadere onderhandelingen noodig, tot welke zij niet wenschten over te gaan, zoo de Algerijnen niet vooraf aan een tweetal eischen voldeden. Hun Hoog Mogenden, dus besloten zij het aanbod van *Algiers* te beantwoorden, Hun Hoog mogenden deden de *capitulatie* met den Grooten Heer van hunne zijde oprechtelijk nakomen, wilden nu de Algerijnen voortaan geene vijandelijkheden meer tegen onze schepen plegen, zoo zouden zij insgelijks alle vijandelijkheden staken, terwijl zij in het andere geval hen met dubbele macht zouden bestrijden; maar voordat de onderhandelingen van onze zijde geopend werden, moesten eenige gijzelaars uit de leden der *Douane* uitgeleverd en al onze gevangenen dadelijk losgelaten worden. Voldeed men niet aan deze eischen, dan vorderden de Staten ten minste dat men DE KEYZER met zijn gevolg en goederen vrij zou laten vertrekken. De persoon, die werd aangewezen om dit antwoord naar *Algiers* over te brengen, was JOHAN MAURICQUE [2]. — Thans kon de waarheid niet langer verholen blijven, te minder daar er in de maand

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 19 Febr. 1619.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 27 Febr.; 9, 20, 28 Maart; 6 Aug. 1619. *Resol. Holl.* 19 Maart 1619.

Mei al weder een losgelaten slaaf met nieuwe brieven van het Algerijnsch Bewind aankwam, en nu zelfs de Raad van *Hamburg* het verzoek deed, dat ook aan de burgers uit hunne stad, die te *Algiers* in slavernij verkeerden, door tusschenkomst van Hun Hoog Mogenden de vrijheid mocht hergeven worden. Om tegen deze blijken van eene bestaande vriendschappelijke betrekking tusschen onze Republiek en *Algiers* op te wegen, baatte het niet, dat van den kant der Admiraliteit te *Amsterdam* een voorstel inkwam, strekkende om aan den voorslag, vervat in het rapport der Commissie, die met de Luitenants-Admiraal beraadslaagd had, alsnu tot verdelging der zeeroovers gevolg te geven; noch ook dat er zekere ruchtbaarheid werd gegeven aan het bericht, dat een Nederlandsch zeekapitein nog in het eind van de maand Junij »een Turkschen zeeroover veroverd en den bevelhebber met zijn volk de voeten gespoeld had volgens zijne instructie" [1]. Toen zekere Kapitein ROEST te *Amsterdam* binnengeloopen was met een in het Kanaal buitgemaakten Algerijnschen zeeroover [2], met 68 koppen bemand, was het duidelijk, dat de in het leven gespaarde manschap zou moeten dienen om tegen slaafgemaakte Nederlanders uitgewisseld te worden. Nog evenwel wilden de Staten het doen voorkomen, alsof zij aan de noodzakelijkheid geloofden om *Algiers* met eene geduchte macht te blijven beoorlogen, en zij ontboden eenige Gedeputeerden uit het Collegie ter Admiraliteit te *Amsterdam* om dadelijk advies te geven »op de veiling (dat is, de beveiliging) van de zee tegen dat de schepen te huis zouden komen," doch eigenlijk om over de vredesvoorslagen van die van *Algiers* te handelen. Maar er was genoeg uitgelekt om de Staten te nopen den noodigen stap te doen, ten einde te voorkomen, dat CARLETON (want *Engelands* oordeel was het vooral, dat zij duchtten) niet het eerst de zaak ter sprake bracht. Den 14den Augustus besloten zij aan CARLETON en tevens aan onzen Gezant te Londen mede te deelen, wat zij gelast hadden met die van *Algiers* te handelen. Zij deden het met de verzachtende vermelding, dat niets anders bedoeld werd dan dat die van *Algiers* de capitulatie zouden nakomen, door den Grooten Heer aan de onderzaten dezer Landen verleend [3]. Doch geen verzachtende voorstelling baatte tegen de vooringenomenheid van *Engeland*, gelijk bleek, toen CARLETON den 25sten Augustus in de vergadering der Staten-Generaal verscheen. Eerst den zelfden morgen, zeide hij, had hij last gekregen Hun Hoog Mogenden te onderhouden over eene zaak, die hunne eer en het belang van geheel *Europa* aanging. Zijne Majesteit had vernomen, dat zij in een vriendschapsverbond getreden waren met de zeeroovers van *Algiers* en dat zij thans beraadslaagden over de ratificatie van het traktaat. Hadden zij te voren roem

1618—1621.

Ongenoegen van *Engeland* wegens de vreedesonderhandelingen met *Algiers*.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 15 Mei; 26 Junij; 25, 29 Julij; 8 Aug. 1619.

[2] Het was een Hollandsch schip, van eene Enkhuizensche reederij, door de zeeroovers vermeesterd (*Resol. Stat.-Gen.* 10 Sept. 1619).

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 5, 6, 7, 14, 22 Aug. 1619.

1618— ingeoogst door die vijanden van het menschelijk geslacht te bestrijden, thans zouden zij
1621. schande beloopen door met hen vrede te maken. Wat eer stak er in, vriendschap te sluiten met vijanden Gods en der menschen, zonder geloof of wet, gehaat en verfoeid bij alle Vorsten, Volkeren en Staten, zelfs gewraakt door den Grooten Heer, onder wiens bescherming zij beweerden te staan. — Na deze algemeenheden beijverde zich de Gezant om te bewijzen, dat zulk een verdrag eensdeels niets baten zou, en anderdeels veeleer tot ons nadeel, dan tot ons voordeel zou strekken. Het eerste volgde daaruit, dat de zeeroovers toch hun woord niet hielden: deden zij zulks, dus spraken zij zelven, zoo zouden zij Christenen zijn en geene Muzelmannen. Bij gevolg zouden zij hunne rooverijen, thans onbedwongen, voortzetten, en hun getal, bepaaldelijk door Nederlanders, op het zeerooversleven belust, aanmerkelijk versterkt zien. — Werkelijk was het bandelooze leven van den Muzelman, op de wateren der Middellandsche zee voor menigeen verleidelijk genoeg. — En, ten bewijze dat het verdrag de Nederlandsche zeevaart zou benadeelen, hunne »tallooze" schepen in die wateren zouden voortaan door de zeeroovers óf nog altijd vijandelijk bejegend, of zonder overlast gelaten worden. In het eerste geval zouden geene vreemde Natiën zich meer van hunne schepen bedienen, en in het andere geval zouden alle Vorsten en Volken verplicht zijn, om redenen van staat, hunnen onderdanen ten strengste te verbieden, zich van Nederlandsche schepen te bedienen, ten einde de gemeene vaart te handhaven, die de Nederlanders zich niet uitsluitend door zulk eene wijze van handelen mochten toeeigenen. — Hier vertoonde zich de eigenlijke grond van die verontwaardiging van *Engeland*: men vreesde, dat de Nederlanders, wier zeevaart reeds nu die van alle andere natiën overvleugelde, door een verbond met de *Algerijnen* alle mededinging ten eenen male onmogelijk zouden maken. Nog duidelijker verraadt zich de spreker, als hij zegt: dat de Nederlandsche kooplieden bloot zouden staan aan onophoudelijke jaloezij en achterdocht: men zou hen verdenken, dat zij aan den eenen kant de zeeroovers van krijgs- en mondbehoeften voorzien, en hun van den anderen kant, als er een prijs te maken viel, tot spionnen dienen zouden, opdat hunne vaart te meer zou bloeijen, naarmate die der andere natiën meer gevaren te verduren had. Eindelijk, dit voegde de Gezant er nog bij, hunne vriendschap met alle Vorsten en Staten zou grootelijks schade lijden: want wie, die onder de Mogendheden zijne eer lief had, zou hen, die een verbond met het »booze ras" der zeeroovers sloten, den titel van vrienden en bondgenooten waardig keuren? Ook nam, dit kon hij niet verzwijgen, de Koning hun kwalijk, dat op het oogenblik, waarop zij hem door hunne Gezanten hadden laten uitnoodigen om mede den strijd tegen de zeeroovers op te vatten, zij zich met dezen in onderhandeling hadden ingelaten. Dezer dagen was er een schip van *Algiers* te *Amsterdam* opgebracht, en zij waren van zins het los te laten. Gebeurde dit, dan werd het schandaal wereldkundig, en *Amsterdams* eer was prijs gegeven: hare haven stond gebrandmerkt als een veilige toevlucht voor zeeroovers.

Waren er op dat roofschip, gelijk hij vernam, Engelsche onderdanen, zoo mochten zij ze vrij naar verdiensten kastijden of ze naar *Engeland* opzenden, ten einde aldaar in de handen der Justitie te worden overgeleverd [1]. — Zoo werd in dezen tijd een streven van echte menschelijkheid, dat, ware het uitvoerbaar geweest, niet dan gezegend had kunnen wezen in zijne gevolgen, door de jaloezij der Mogendheden bestreden. — Het mondeling antwoord, dat CARLETON dadelijk in de vergadering bekwam, strekte om hem te betuigen, dat er nog niets stelligs besloten was, en, zeide men, het was zeer onzeker, of er wel iets van het verdrag zou komen, daar verscheidene aanzienlijke kooplieden er tegen waren. Dadelijk na de vergadering ging CARLETON den Prins van *Oranje* spreken. In het gesprek liet de laatste invloeijen, dat de Staten tegen het einde van het Bestand in de Middellandsche zee behoorlijk toegerust wilden zijn, en aldaar eene veilige haven wilden hebben voor hunne schepen: daartoe had men de zaak van *Algiers* thans ernstiger ter hand genomen, dan men anders zou gedaan hebben: werd het Bestand vernieuwd, dan achtte hij het sluiten van een verdrag met *Algiers* onraadzaam. De Gezant antwoordde, dat de Staten, in geval van de hervatting der vijandelijkheden, in plaats van op zulke bondgenooten als de Algerijnen, liever op hunne oude vrienden moesten rekenen [2]. 1618—1621.

De Staten verlangden den vrede met *Algiers*, maar zij werden door de omstandigheden genoopt om de grondstelling in toepassing te brengen: zoo gij vrede wilt, bereid u ten oorlog. Voor *Engeland* moesten zij den schijn aannemen, alsof zij den Algerijnen onaannemelijke voorwaarden zouden stellen [3] en het alzoo op een dubbel zware tuchtiging der zeeroovers zou nederkomen; bovendien van de nog altijd bestaande gelegenheid moest gebruik gemaakt worden om de zeemacht in de Middellandsche zee tot schrik van *Spanje* te versterken. Eenen dag na die rede van CARLETON ontvingen de Staten-Generaal het advies van zijne Excellentie en van de gedeputeerden van de Admiraliteiten, nog aanwezig om te beraadslagen over »de veiling van de zee." Men zou, dus luidde dat advies, voortaan twee vloten, voor de Middellandsche zee bestemd, uitrusten, de eene uit te zenden met het begin van April om aldaar den zomer, en de andere met het begin van October om er den winter door te brengen: zoo zou den zeeroovers de tijd niet gelaten worden om zich te verhalen. In plaats van uit elf zouden die vloten voortaan elk uit dertien schepen bestaan. Men zou de noodige maatregelen moeten nemen, dat de Consul WIJNAND DE KEYZER zijne residentie ongehinderd zou mogen verlaten. De te *Amsterdam* opgebrachte zeeroover zou niet met één oorlogschip, maar met de geheele vloot moeten wederkeren; eindelijk, er moest een jacht uitgerust worden om den persoon, die met de ontworpen artikelen van verdrag naar *Algiers* gaan zou, derwaarts

[1] *Resol. Stat-Gen.* 23 Aug. 1619.

[2] CARLETON, III, p. 125, 126.

[3] CARLETON, III, p. 127, 140.

1618—1621. heen en vandaar terug te brengen. — Recht behendig waren hier de maatregelen, die tot oorlog en die tot vrede konden leiden, dooréén vermeld, en de laatste vooral niet te veel in het licht gesteld. Bepaaldelijk die raad om den zeeroover met eene geheele vloot terug te voeren, was uitnemend: eene natie, die aan eenen zeeroover eene gansche oorlogsvloot ten geleide verstrekte, kon wel niet verdacht worden hem uit laakbare zwakheid ongetuchtigd te laten. — De Staten vereenigden zich met dit advies, mits de kosten van de uitrusting zouden gevonden worden uit de inkomsten van de convooijen en licenten, en ten dien einde vermaanden de andere Provinciën die van *Holland* en *Zeeland* al vast een vierde van die rechten te laten verpachten [1]. — Men begreep voor het overige CARLETON in eene goede luim te moeten houden. Had men reeds een paar weken te voren besloten zijnen Koning door eenen brief te moeten bedanken voor de heuschheid, die hij bij de onderhandelingen over de vereeniging der beide handelscompagniën betoond had [2], — als het ware om hem door zijne eigene goedwilligheid te binden, — thans vaardigden de Staten twee hunner medeleden tot CARLETON af, om ook hem dank te zeggen voor den ijver door hem betoond, en den goeden raad door hem gegeven ten behoeve van diezelfde zaak, en hem tevens te onderrichten van hetgeen Hun Hoog Mogenden voornemens waren »te handelen met *Algiers* en *Tunis* tot handhaving van de capitulatie met *Turkije*". Na zooveel zoete woorden van lof voor zijn persoon en zoo vele betuigingen betreffende de innigheid van den band, die de beide Staten verbond, te hebben aangehoord, kon CARLETON moeijelijk anders dan de mededeeling omtrent *Algiers* »goed opnemen" [3]. Het duurde nog langen tijd, voordat de Gezant een rechtstreeksch antwoord kreeg op zijne propositie. Vooraf wilden de Staten de zaak zoo ver brengen als zij wezen moest om hunne commissarissen, van goeden last voorzien, naar de Barbarijsche Staten te doen vertrekken. Slechts één artikel van den vredesvoorslag, in den brief van den *Aga* en de *Douane* van *Algiers* vervat, was onaannemelijk. Het bepaalde, dat Nederlandsche schepen met goederen van vreemde natiën, bij voorbeeld van Spanjaarden en andere vijanden der Algerijnen aan boord, door dezen onderzocht, die goederen zouden uitleveren. Dit streed rechtstreeks met de capitulatie, in 1612 met den Grooten Heer aangegaan, als waarbij niet alleen den Nederlanders vrijheid was gegeven om de zeerooverij met geweld te keer te gaan, en den Algerijnen gelast alle slaven zonder losgeld op vrije voeten te stellen, maar hun ook verboden was goederen van natiën, met den Grooten Heer niet bevriend, op Nederlandsche schepen aan te slaan, of onderdanen van andere Mogendheden, op Nederlandsche schepen varende, tot slaaf te maken. Bovendien was in 1617 door HAGA te *Constantinopel*, onder goedkeuring

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 24 Aug. 1619.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 14 Aug. 1619.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 26, 27 Aug. 1619.

van den Sultan, met eenige afgevaardigden van *Algiers* nader bepaald, eensdeels, dat geene Nederlandsche schepen, menschen of goederen te *Algiers* mochten verkocht worden, en anderdeels dat de Algerijnen zich het recht niet zouden aanmatigen om schepen onder Nederlandsche vlag te onderzoeken, wanneer slechts de schippers zeebrieven vertoonden »van Graaf MAURITIUS, die een heer en bezitter is van eer en grootheid onder het volk van Messia en Goeverneur te lande en te water van wege de Heren Staten-Generaal van *Nederland*." Op grond van een en ander werd besloten, den Aga en de leden der Douane te doen verstaan, dat men geenerlei onderzoek van onze schepen zou gedoogen. Wilden die van *Algiers* dit punt opgeven, dan zou er vrede kunnen bestaan en DE KEYZER zou zijne betrekking kunnen blijven bekleeden; maar in het andere geval zou door onze vloot dadelijk aanvallenderwijs tegen de schepen van *Algiers* te werk gegaan worden. Daar men, alvorens een zaakgelastigde naar *Algiers* te zenden, het advies van de aanzienlijkste handelaars der voornaamste koopsteden wenschte in te winnen, zoo sloeg men daartoe, vermits de termijn, door die van *Algiers* gesteld, ten einde spoedde, den kortsten weg in, en droeg aan de Heren VOOGT, MUYS en BRUININK den last op om zich naar de zetels der Admiraliteiten en de voornaamste handelsteden te begeven, ten einde te vernemen, of de kooplieden met die bepalingen genoegen namen [1]. 1618—1621.

Nadat de adviezen der kooplieden gehoord en de Instructie bij de onderhandelingen in acht te nemen, was opgesteld, benoemde men, behalve MAURICQUE, den persoon van JORIS VAN CATS, die reeds meermalen te *Algiers* geweest was, om met WIJNAND DE KEYZER aldaar over het uitwisselen der gevangenen en het sluiten van vrede te handelen. Ten einde, met een dergelijke zending belast, bij dezelfde gelegenheid naar *Tunis* op reis te gaan, vanwaar mede een aanzoek om vrede of wapenstilstand tot ons gekomen was [2], werden aangesteld CASPAR VAN AKEN, ANTONIE VAN ABT en ALBERT ADRIAANSZ. VAN VELZEN, een schipper, die, als te *Tunis* bekend, zich zelven tot deze dienst had aanbevolen [3]. De eerste dezer drie was met brieven van die van *Tunis* herwaarts gekomen. Hij was opgetreden als met de bediening van Consul te *Tunis* bekleed; doch de Staten hadden verklaard hem als zoodanig niet te kennen. Daar men echter nog dienst van hem meende te kunnen hebben, en hij zich ter goeder trouw, als door WIJNAND DE KEYZER aangesteld, dat karakter toekende, zoo lieten de Staten zich de zaak welgevallen [4]. — Eerst nu, tegen het einde van October, werd het antwoord op CARLETONS propositie van den 23sten Augustus ontworpen. Het was niet vrij van zekere

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 29, 30, 31 Aug. 1619. [2] *Resol. Stat.-Gen.* 16 Sept. 1619.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 25, 30 Sept.; 4, 9, 14 Oct. 1619.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 17, 22 Mei; 1 Oct. 1619.

1618—1621. Antwoord der Staten aan CARLETON.

ironie; immers was het van den volgenden inhoud: De Staten achtten de gronden, die volgens CARLETON tegen het aangaan van een verdrag met de Algerijnen pleitten, van dat gewicht, dat volgens hen alle Christelijke Mogendheden daardoor gedrongen moesten worden om die vijanden van het menschelijk geslacht hunne zeeschuimerijen te beletten. Maar alleen konden Hun Hoog Mogenden zulks niet doen, wanneer anderen werkeloos bleven. Hoe het wezen mocht, een nieuw verdrag waren zij niet van zins met hen aan te gaan: slechts wilden zij hen dwingen tot trouwe nakoming der capitulatiën, tot loslating der gevangenen en (deze voorwaarde was zeker door de kooplieden gesteld) tot teruggave der geroofde schepen en goederen. Onderwierpen zich de Algerijnen niet aan deze eischen, hetgeen maar al te zeer te duchten was, dan zouden de Staten hen zoo fel mogelijk blijven beoorlogen, steeds evenwel ter handhaving der capitulatie van den Grooten Heer, welk doel die Christenvorsten, welke vrede met hem hadden, hun niet ten kwade konden duiden [1]. — Wat dit antwoord scherps had poogden de beide Gedeputeerden, die het den Gezant mededeelden, door hunne verplichtende bewoordingen weg te nemen [2]. Tot in December 1619 werd de naar *Algiers* bestemde vloot door tegenwind in onze havens teruggehouden. Den 9den dier maand zeilde zij uit onder het opperbevel van LAMBRECHT HENDRIKSZ., onder wien QUAST den post van vice-Admiraal bekleedde. Men had er zelfs over gedacht om eenen der Luitenants-Admiraal als Commandeur over de vloot te stellen [3]. Het door Kapitein ROEST veroverde schip ging mede: aan de renegaten, die met dat vaartuig in onze handen gevallen waren, had men de keus gelaten om vrij in *Europa* te blijven of mede te gaan ten einde in de uitwisseling begrepen te worden [4]: de Turken gingen natuurlijk naar *Algiers* mede [5]. In het eind der maand Januarij (1620) was nagenoeg de geheele vloot te *Cadix* aangekomen. Hier diende zich een Algerijnsche jongeling, thans als slaaf van eenen Franschman in die stad woonachtig, bij de onzen aan met het verzoek om mede naar *Algiers* te mogen varen, ten einde met de anderen uitgewisseld te worden: daar zijn ouders vermogende lieden waren, zoo was zijn bezit voor ons geen onverschillige zaak. De Commandeur voldeed aan zijn verzoek: zijnen meester zou men het verlies, dat hij daardoor lijden moest, wel vergoeden door hem eenen anderen slaaf

Eene vloot vertrekt met de onderhandelaars naar *Algiers*.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 21, 23, 29 Oct. 1619.

[2] CARLETON III, p. 149.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 4 Oct. 1619. Ook was WEMMER VAN BERCHEM »uit een zeer oud geslacht in *Gelderland*" als Commandeur der vloot aanbevolen (ald. 25 Oct.).

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 11 Oct. 1619.

[5] Uit het Rapport van de zending onzer Afgevaardigden naar *Algiers* schijnt te blijken, dat VAN AKEN, met de vloot te *Falmouth* gekomen, aldaar met een Engelsche boot aan wal ging zonder terug te keren. Zie dat Rapport op het *Utr. Prov. Archief.*

te verschaffen, of denzelfden jongen, zoo het niet tot de uitwisseling kwam, terug-bezorgen. Eene maand later te *Alicante* aangekomen, trof men daar drie schepen van de vloot aan, die uit den koers waren geraakt. Dezen hadden intusschen eenen Algerijnschen roover veroverd, het schip in den grond geboord, de 23 christenslaven, die er zich op bevonden, in vrijheid gesteld, en den kapitein met 80 andere Muzelmannen in het leven behouden, ten einde des te meer gevangenen ter uitwisseling in handen te hebben. Wanneer men van onze zijde dus te werk ging om te voordeeliger voorwaarden te kunnen maken, dan mag men zich niet verwonderen, dat ook die van *Algiers* zeerooverij bleven plegen in weerwil van het aangegane verdrag [1]. Ja, bedenkt men, dat nog in Junij een Turksche zeeroover met schip en manschap door Kapitein THOEN te gronde was gericht; dat Kapitein ROEST den bewusten prijs mede »na den gemaakten vrede" veroverd had, en dat DE KEYZER slechts gevangen was geraakt en zich voor veel geld had moeten vrijkoopen ten gevolge van het bedrijf van een Edamschen Kapitein, die »na het sluiten van het traktaat" een Algerijnschen zeeroover genomen en het volk over boord geworpen had [2], — dan waarlijk kan men niet zeggen, dat wij met een zuiver geweten tegenover die van *Algiers* verschijnen konden. — Toen de onzen, voor *Algiers* gekomen, aanvingen met den eisch, dat twee aanzienlijke leden van de *Douane* en een beambte van het Huis van den *Bassa* als gijzelaars op de vloot zouden komen, kregen zij ten antwoord, dat nooit een lid van de *Douane* gijzelaar was geweest: lieden van het Huis van den *Bassa* konden wij krijgen, wel tien in getal. De onzen gaven hunnen eisch niet op, en drongen er reeds op aan, dat de Consul tot hen op de vloot zou komen, waarna zij dadelijk met hem zouden vertrekken. Wilde men tot eene uitwisseling der gevangenen overgaan, dit was ook goed, mits de Consul zich onder de eerst uitgewisselden zou bevinden. Niet gezind om den Consul te laten gaan, dien zij van het tijdstip af, dat onze vloot in het gezicht der stad gekomen was, als een gevangen man behandelden, getroostten zich de Algerijnen de verlangde gijzelaars te zenden. Zij deden dit evenwel slechts nadat de Consul met verpanding van zijn hoofd verzekerd had, dat zij goed zouden behandeld worden. Nu begaven zich MAURICQUE en CATS aan wal om de onderhandelingen te openen. Zij werden gehuisvest in de woning van den Consul; maar hier scheen men hen door gerechtsdienaren te willen laten bewaken. Dit verdroot hen, en zich uiterst vertoornd aanstellende, eischten zij onmiddellijk de wegzending dier bewakers: later herhaalde zich dezelfde bejegening, maar de Nederlandsche Heren lieten ze zich geen enkele maal welgevallen. Toen de onzen des anderen daags in de *Douane* de vredesvoorwaarden gesteld hadden, kregen zij ten antwoord, dat men voortaan de capitulatiën wenschte te onderhouden, en ten bewijze der oprechtheid van dit voornemen de vloot tot slechts twintig schepen zou beperken, die in twee afdeelin-

1618—1621.

De onderhandelingen te *Algiers* geopend.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 28 Sept. 1619. [2] *Resol. Stat.-Gen.* 29 Julij; 6 Aug.; 19 Oct. 1619.

1618—
1621.
gen zouden uitzeilen met zulke goede orders, dat Hun Hoog Mogenden niet te klagen zouden hebben. Ook zou men de Nederlandsche gevangenen, die verklaarden Christenen te zijn, overleveren; maar wat de gevorderde schadeloosstelling aanging, het bloed der hunnen, die wij over boord geworpen hadden, eischte eene wraak, die met den buit, op ons behaald, naauwelijks voldaan kon geacht worden: van wederszijde was er kwaad gedaan: dus maakte het eene het andere goed en men moest daarvan verder niet spreken. De onzen verklaarden daartegen aanvankelijk, dat zij niet konden afzien van den eisch om herstel der schaden, sedert de maand October 1618 aangedaan; maar later stelden zij zich tevreden met eene vergoeding voor de schaden, sedert Junij 1619 toegebracht. Die van *Algiers* voerden daartegen aan, dat Kapitein ROEST nog na dit tijdperk een hunner schepen genomen, en Kapitein KLEINSORGE (in de maand November laatstleden [1]) het volk van een ander schip over boord geworpen had: daardoor waren hunne vijandelijkheden uitgelokt en gewettigd. Daar de onmogelijkheid om deze feiten behoorlijk te verantwoorden de onzen verleidde om uitvluchten te zoeken, zoo zeide DE KEYZER, dat van de *Douane* in geen geval recht en billijkheid te wachten was, aangezien de meerderheid dier Vergadering uit reeders van de roofschepen bestond; zelfs wees hij er enkelen met den vinger aan, dreigende allen te zullen aanwijzen, die alzoo de zeerooverij ondersteunden. Dit veroorzaakte een groot misbaar, en tot den *cadi* en *mufti*, daar tegenwoordig, schreeuwde men om vergoeding voor het door de onzen vergoten bloed. De Nederlandsche Gezanten toonden in hunne houding, dat zij zich om al dat geschreeuw niet bekreunden. Den volgenden dag, — want dat onstuimig tooneel had belet de woordenwisseling voort te zetten — zou intusschen ten huize van den *Bassa* de te vergoeden schade begroot worden: aldaar kwamen verscheidene Algerijnsche Kapiteins en de geschillen werden hevig. Het eenige wat men teruggeven wilde, was een tweetal schepen met eene lading van weinig waarde. De onzen volhardden bij den eisch om teruggave van al wat ons sedert Junij was ontroofd, en gedroegen zich aan de uitspraak van den *Bassa*: stelde deze ons in het ongelijk, dan zouden wij dadelijk afzeilen. Verder kwam men niet, en den volgenden dag (9 Maart) wierp de *Douane* een middel op om onzen eisch te ontduiken. Zij beweerde, dat uit den brief van Hun Hoog Mogenden, die haar overhandigd was, geenszins bleek, dat de onzen op het punt der schadeloosstelling niet mochten toegeven: de andere brief, in welken van dezen eisch gewaagd werd, was, zeide men, zonder last van de Staten-Generaal, door onze Gezanten opgesteld, omdat zij door de Spanjaarden omgekocht waren en geen vrede met *Algiers* wenschten. Zoo de *Douane* meende, wat zij zeide, zag zij de zaken geheel verkeerd in. De Staten-Generaal, na de kooplieden gehoord te hebben, verlangden werkelijk de vervulling van

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 2 Dec. 1619.

H. J. Brill del. J. F. C. Reckleben sculps.

DE NEDERLANDSCHE GEZANTEN TE ALGIERS.

voorwaarden, die zij aan CARLETON als onuitvoerlijk voorgesteld hadden [1], en de bevelhebbers van de vloot voor *Algiers*, die toch wel met hunne bedoeling bekend zullen geweest zijn, gaven telkens te kennen, dat hen de voortzetting der onderhandelingen verdroot. — Nu echter de *Muzelmannen* zich die meening eenmaal in het hoofd gezet hadden, ontzagen zij zich niet onze onderhandelaars verachtelijk te behandelen en wierpen hun, naar de wijze der Turken, de scheldnamen van *Joden*, *vee* en *varkens* naar het hoofd. Te midden van deze geschillen ontvingen de onzen een brief van den Krijgsraad op de vloot, welks inhoud medebracht, dat zij verzochten met den Consul aan boord te mogen gaan: immers kon men zich met elkander niet verstaan: de Algerijnen zouden hunne gijzelaars terug bekomen, en daarna konden voor het vertrek onzer vloot de gevangenen uitgewisseld worden. Hiermede nam de *Douane* geen genoegen; men weigerde de onzen met den Consul te laten gaan, en toen de Gezanten waarschuwden, dat dan de gijzelaars ook niet aan land zouden komen, dreigde men den Consul als vleeschspijs te zullen kleinhakken. De onzen bedreigden de gijzelaars met geen zachter lot, en met verwenschingen tegen den *Aga* op de lippen verlieten zij op eigen gezag de vergadering. Den Consul hield de *Bassa* bij zich, hem ontradende zich uit zijne nabijheid te begeven, daar de leden der Douane hem anders om het leven zouden brengen. De Gezanten, niet zonder dwang teruggehaald, protesteerden wegens het hun aangedaan geweld, vragende wat dit voor eene manier van doen was, dienaren van den Prins, die gekomen waren om met hen over vrede te handelen, dus te bejegenen: men kon verzekerd zijn, dat zij er aan hunne Heren en Meesters bericht van doen zouden. Op deze hunne taal kreeg de *Aga* van den Bassa en de rechterlijke ambtenaren eene bestraffing, die hem beschaamd deed staan. 1618—1621.

In weerwil van dezen stand van zaken, gaven de Gezanten de hoop niet op om nog iets van de Algerijnen te erlangen. Zij wisten, dat dezen vurig begeerden, de Turken, die in onze macht waren, weder te zien, en dat men slechts daarom zwarigheid maakte hen naar de vloot terug te laten gaan, omdat men vreesde, dat er alsdan van de uitwisseling niets zou komen. Dus hoopten de onzen, dat de *Douane*, ten einde de uitwisseling te verkrijgen, nog te bewegen zou zijn tot het verleenen der schadeloosstelling. Diensvolgens gaven zij aan de uitnoodiging van den Krijgsraad om aan boord te komen vooralsnog geen gehoor; maar rieden de vlootvoogden aan, de Algerijnsche schepen, die de haven zouden willen inloopen, te vermeesteren zonder dat men het van den wal zou kunnen merken, en dat met het doel om aldus de kans voor de onzen te gunstiger te maken. Voordat de vlootvoogden het bericht met dezen raad hadden kunnen ontvangen, liep er een Nederlandsch schip de haven binnen. Onze onderhandelaars vernamen, dat het reeds geen Nederlandsch eigendom meer was, maar verkocht

[1] CARLETON III, p. 150.

1618—1621. was en betaald. Hierover toonden zij zich, bij den *Bassa* ontboden, zeer verstoord, en zeiden, dat nu op nieuw bleek, wat de Algerijnen in het schild voerden: alles wat in hunne handen viel, maakten zij prijs, en zoo zij zulks thans durfden doen, terwijl er onderhandelingen waren aangeknoopt en onze vloot voor de haven lag, wat zouden zij dan niet doen buiten het bereik onzer macht. De *Bassa* verontschuldigde zich met de betuiging, dat men in de meening verkeerd had, dat het een Engelsch schip was. In het gesprek erkende die Vorst, dat de oorlog hem groote voordeelen opbracht: behielden de roovers in de gevechten de overhand, dan zag hij zijne onderdanen met buit verrijkt, en kwamen zij om, dan erfde hij hun goed zonder tot eenige uitkering aan de verwanten gehouden te zijn: ware, bij voorbeeld, de zeeroover, dien Kapitein ROEST genomen had, omgekomen, zoo zou hij er wel 20,000 dobbels (of 5000 stukken van achten) bij gewonnen hebben.

De hoop onzer onderhandelaars dat zij de gewenschte schadeloosstelling nog zouden bekomen, werd verijdeld, schoon zij thans hunnen eisch tot de teruggave van slechts drie schepen en eene geringe som gelds beperkten: wel een honderdste minder, zeiden zij, dan de schade beliep. Intusschen drongen de Admiraal en Krijgsraad er steeds op aan, dat zij aan boord zouden komen en de uitwisseling, aan welke de Staten-Generaal zich alleen waarlijk gelegen lieten liggen, gevolg mocht hebben. Dus zou men zich dan thans tot die uitwisseling bepalen, en er werd besloten, dat al de jongens, die in de tegenwoordigheid der Nederlandsche Gezanten verklaren zouden Christenen te zijn, en al de gevangenen, genomen onder Nederlandsche vlag, zouden uitgeleverd worden. Doch verre was het er van daan, dat deze bepaling eerlijk werd uitgevoerd. Verklaarden de jongens dat zij Christenen waren, dan lieten de Turken, wien zij toekwamen, en onder hen de *Bassa* zelf, de verklaring niet gelden en dwongen hen door bedreigingen of beloften de verklaring af dat zij Muzelmannen wilden worden of wilden blijven. Dit veroorzaakte nieuwe verwijten, en de *Douane* scheen er op uit, een moorddadigen volksoploop tegen de onzen uit te lokken: reeds maakte zich de tolk van angst uit de voeten. Daar de Nederlanders zich om het geweld te keren op de capitulatie van den grooten Heer beriepen, verzocht de *Bassa* dit stuk te mogen zien, en toen hij het ontvangen had, wilde hij het niet teruggeven onder voorwendsel het te laten afschrijven. Nu verzochten de Gezanten op nieuw aan boord te mogen gaan, en aldaar gekomen het werk der uitwisseling voort te zetten: zij begrepen, dat de gedurige vrees, dat de vloot zou wegvaren, de *Turken* alsdan tot eene eerlijker uitwisseling zou dringen: want voeren wij met onze Turksche gevangenen henen, dan waren de gevolgen van de woede en smart hunner betrekkingen in de stad niet te voorzien. Doch met geweld werden de Gezanten aan land gehouden, en zelfs de weinige jongens, die volhard hadden bij de betuiging dat zij Christenen waren, mochten niet met hen mede naar hun nachtverblijf.

Des anderen daags (11 Maart) kregen de beide Nederlanders eindelijk de vrijheid om aan boord te gaan, doch zonder den Consul en tegen uitlevering der drie gijzelaars. Daarbij werd ten overstaan van eenen *Chiaux* of deurwaarder van den Sultan, aldaar tegenwoordig, eene acte opgemaakt, ten bewijze dat de schuld van het afbreken der onderhandelingen aan onze zijde gelegen was. Als ware dit nog niet genoeg, zoo schreven de *Bassa* en de *Douane* brieven aan den Krijgsraad op de vloot, waarbij zij over de kwaadwilligheid van onze onderhandelaars klaagden, en werkelijk toonden de Commandeur en Krijgsraad zich inschikkelijker, daar zij in een brief buiten de Gezanten om verklaarden geenszins aanspraak te maken op al de gevangenen, die onder Nederlandsche vlag waren genomen: van de Engelschen, Franschen en Spanjaarden verlangden zij de uitwisseling niet, al waren zij ook onder onze vlag gevangen gemaakt. Op dit bericht verspreidde zich blijdschap door de geheele stad. 1618—1621.

Den 13den Maart, hoezeer die op een Vrijdag viel, dat is op den dag bij de Muzelmannen aan de godsdienst gewijd, had de uitwisseling plaats. De Nederlanders, die aldus hunne vrijheid herkregen, waren tachtig, de jongens slechts vijf in getal. Daarna gelastte de Krijgsraad de Gezanten, thans de onderhandeling over den vrede ten einde te brengen: intusschen zou de vloot den volgenden dag onder zeil gaan om na een dag of tien den uitslag te komen vernemen. De *Bassa* en de *Douane*, dit vernemende, wilden van den last onzer Gezanten niets hooren, en verlangden, dat dezen alsnu tegen de drie gijzelaars en een drietal jongens, waaronder de jongen van *Cadix*, welke alsnog op onze vloot waren, zouden worden uitgewisseld. De Gezanten namen hier genoegen mede, mits men den Consul met hen mede liet gaan; doch kregen van de Algerijnen ten antwoord, dat de gijzelaars slechts tegen hen beiden waren geleverd, en dat, zoo dezen niet terugkwamen, de Consul, die voor hen borg was gebleven, het met zijn leven zou boeten. Eindelijk evenwel scheen men het vertrek van den Consul met zijn gezin en goederen toe te zullen staan, mits ook de jongen van *Cadix* werd uitgeleverd. De *Bassa* verzekerde ten overvloede, dat nu niets dat vertrek meer in den weg stond. Doch den volgenden dag moest alles nog nader door de volle *Douane* bekrachtigd worden. Dien dag zond de Commandeur twee van de drie jongens aan land: dien van *Cadix* achtte men niet in de uitwisseling begrepen, en tegelijk kwam er een brief van de gijzelaars, dat de schepen op het punt waren zich met hen aan boord voor een dag of tien te verwijderen. Dit bericht veroorzaakte een geweldig misbaar, zoodat de Gezanten moesten beloven, dat de gijzelaars dadelijk zouden komen; alleenlijk deden zij dit onder voorwaarde dat men den Consul zou laten gaan. Deze voorwaarde werd niet aangenomen; maar men vraagde, of wij den jongen van *Cadix* wilden uitleveren, in welk geval men den Consul en nog twee pas aangekomen Nederlandsche jongens uit *Medemblik* vrij zou laten. Dit was zoo goed als beklonken, toen drie of vier leden van de *Douane* zich er met veel geschreeuw tegen verzetten, en een algemeen geroep ver-

De gevangen gemaakte Algerijnen worden tegen Nederlandsche slaven uitgewisseld.

1618—
1621.

wekten, dat, als de gijzelaars niet kwamen, de Consul het met zijn leven zou betalen, en zoo de vloot met hen wegvoer, de Gezanten het zouden bezuren. Dezen antwoordden, dat men hun vrij het leven mocht benemen: de gijzelaars zouden niettemin geenszins komen, of den Consul moest vergund worden mede te vertrekken. Nu werden al de Grooten van de stad in de vergadering geroepen, en toen de Nederlanders op hun stuk bleven staan, raakte de *Douane* onderling verdeeld. Doch weldra keerden zich de hartstochten gezamenlijk tegen de Gezanten: zij waren, heette het, slechts gekomen om oneenigheid te zaaijen, en de partijen zetten elkander aan om hun te lijf te gaan. Door enkelen, minder dolzinnig gestemd, werden zij in veiligheid gebracht. Toen de woede een weinig bedaard was, werd hun andermaal de vraag gedaan, of zij alsnu de gijzelaars met den jongen van *Cadix* in ruil voor hen beiden aan land wilden laten komen, en tot aandrang voegde men er bij, dat de *Douane* reeds tegen den *Bassa* in opstand kwam, omdat hij onze partij trok. Niettemin bleven de Gezanten op de uitlevering van den Consul aandringen. Doch wat vingen de Algerijnen toen aan? Zij maakten zich meester van de manschappen, die de beide Turksche jongens aan wal gebracht hadden, ten einde te meer zekerheid te hebben voor hunne gijzelaars. Dit staaltje van trouweloosheid ontwapende onze Gezanten. Zij protesteerden alsnu wegens kracht en geweld, schennis van de vredevlag en miskenning van het vrijgeleide, den Consul eenmaal verleend, en gaven toe, dat de gijzelaars tegen hen beiden, en de jongen van *Cadix* tegen de twee jongens van *Medemblik* zouden uitgewisseld worden. Nu het op een vertrekken stond, beloofden de Algerijnen, dat zij niets tegen onze schepen zouden ondernemen, dan om geweld te keren, en dat zij den Consul geen schade zouden doen. De onzen antwoordden, dat men na zulk een trouwelooze manier van handelen op vijandelijkheden van onze zijde moest rekenen. Schreijend begeleidde de Consul de vertrekkenden tot aan de poort der stad [1]. De vloot verzeilde naar *Tunis;* de Gezanten voeren met den Vice-admiraal QUAST en den Kapitein THOEN naar het vaderland, en den 6^{den} Junij (1620) waren zij te *'s Gravenhage* terug [2]. — Zoodanig was de afloop eener zending, waarbij zich de Nederlanders naauwelijks in oprechtheid en waardigheid boven de Barbarijsche Turken onderscheidden.

Voor het overige vertrekken onze Gezanten onverrichterzake uit *Algiers*.

Handelsbetrekkingen met de *Ottomannische Porte*.

Hoedanig was onze betrekking met de Ottomannische Porte zelve, terwijl wij zulke geschillen hadden met hare vasallen? De zich in de *Levant* en in de Roode zee gedurig uitbreidende Nederlandsche handel had in den persoon van onzen Ambassadeur

---

1 Het medelijden met den achterblijvenden Consul zal minder groot geweest zijn, dan men denken zou, als er grond is geweest voor de klachten, door eenen scheepskapitein bij de Staten ingediend, »over de harde comportementen van W. DE KEYZER tegen dezer landen onderzaten te *Algiers*" (*Resol. St.-Gen.* 9 Dec. 1619).

2 Zie *Rapport* van deze zending in handschrift op het *Prov. Utr. Archief.*

HAGA een krachtigen en tevens wijzen beschermer. Toen onze handelaars sedert het jaar 1616 de haven van *Mocca* aandeden en aldaar koffijboonen innamen, die zij in *Perzië*, waar de koffij toen reeds algemeen in gebruik was, verkochten [1], was het noodig, dat zij in die wateren niet aan de belemmeringen van Turksche Landvoogden blootgesteld bleven. De Oostindische Compagnie derhalve, hoezeer niet voorziende, in hoedanige mate (gelijk de Goeverneur Generaal VAN IMHOFF in de eerste helft der 18de eeuw aanteekende) »de koffij haar een steunsel" zou worden [2], verzocht dat door HAGA op die zaak order mocht gesteld worden, en werkelijk verkreeg de Gezant, dat de schepen der Compagnie in de havens van *Aden*, *Mocca* en elders op de kusten der Roode Zee zouden mogen handelen, en dat zich aldaar Nederlandsche Consuls zouden mogen vestigen [3]. Van nu aan werd de toestand van *Perzië* en de kansen van onzen handel aldaar met dubbele belangstelling gadegeslagen [4]. 1618—1621.

Grooter was het gezag van HAGA, dan dat van den Franschen en den Engelschen Gezant te *Constantinopel*. Dezen werkten gemeenlijk met hunne vertoogen niets uit; maar de Nederlandsche Ambassadeur was niet gezind of gewoon om vergeefs te klagen, wanneer er redenen tot klachten waren wegens gewelddadige handelingen van Turksche bevelhebbers [5]. Dit gezag steunde op de rechtvaardigheid, waarmede hij zorgde, dat de wettelijke bepalingen op den handel in de *Levant* door onze koopvaarders, die maar al te zeer geneigd waren, ze niet te tellen, in acht genomen werden. Zeker was het om zulk eene tucht en tevens de rechten, door de Nederlandsche Consuls geheven, te ontduiken, dat nog altijd in 1617 Hollandsche en Zeeuwsche schepen in de *Levant* onder Fransche vlag handel dreven [6]. Immers is het bij het gezag, dat HAGA boven de vertegenwoordigers van andere natiën te *Constantinopel* gelden deed, en bij het ontzag, dat onze vloten in de Middellandsche zee inboezemden, volstrekt niet aan te nemen, dat onze schippers om eenige andere reden meer heil in die vreemde, dan in hunne vaderlandsche vlag zagen. Jammer maar, dat HAGA, na zijn Land zoo langen tijd op dien moeijelijken en verdrietigen post gediend te hebben, op zijn ontslag begon aan te dringen, evenwel niet zonder een bekwaam opvolger aan te wijzen in den persoon van CORNELIS PAUW, Consul te *Aleppo*, die in het najaar van 1619 herwaarts overkwam en in de Staten-Generaal van zijne verrichtingen verslag deed [7].

Doch niet alleen het belang van den handel hadden de Staten bij hunne betrekkingen met *Turkije* in het oog. Dit Rijk, de natuurlijke bondgenoot der tegenstanders van

1 LEUPE, in *Bijdr. tot de Taal- en Volkenkunde v. Nederl. Indië*, N. Volgreeks, D. II bl. 53 en volgg.

2 LEUPE, ter aangeh. plaatse. 3 *Resol. St.-Gen.* 3 Nov. 1617; 13 Aug. 1618.

4 *Resol. St.-Gen.* 21 Jan.; 14 Febr. 1618. 6 Nov. 1619. 5 CARLETON III, p. 150, 151.

6 *Res. St.-Gen.* 15 Febr.; 5 Junij 1617.

7 *Resol. St.-Gen.* 29 Nov.; 2, 11 Dec. 1619. *Resol. Holl.* 2 Dec. 1619.

1618—1621.

het Huis van *Oostenrijk*, zou, docht hun, bij den dreigenden oorlog in *Duitschland* een belangrijk gewicht in de schaal kunnen leggen, en derhalve meenden zij niet in gebreke te moeten blijven op de staatkunde der *Porte* invloed uit te oefenen. — Het bestaande verkeer was vriendschappelijk. In den winter van 1618 kwam een Gezant van de *Porte* herwaarts, met name HUSSEIN, *Chiaux* (dat is, *deurwaarder* van den Grooten Heer), om den Staten-Generaal het bericht te brengen der troonsbeklimming van den nieuwen Sultan, OTHMAN II, dertienjarigen zoon van wijlen ACHMET I, en in plaats van zijnen kortlings als Sultan erkenden, maar weldra weder door de Janitsaren afgezetten oom MUSTAPHA I tot de regering verheven. De brief van den jongen Sultan, dien hij in een goudlakensch zakje besloten, den 22sten December (1618) in de vergadering der Staten overhandigde, klonk in de vertaling vrij zonderling. »Gij die zijt, zoo luidde de aanhef tot de Staten gericht, Gij die zijt van de geëerde en groote Heren van de Christenheid, toevlucht van al de grooten, die onder de wet zijn van Messia, berichters van alle actiën van het volk van Jezus, patronen van eer en *grandezza*, de Staten-Generaal van *Nederland*, en Goeverneurs van de Provinciën, daaronder begrepen, en daarenboven van vele landen, gelegen in *Oost-Indiën*, dat God u bescherme en eene goede uitkomst verleene!" Van de regeringsverandering wordt gesproken alsof ACHMETS broeder wegens de jonkheid van den zoon was opgevolgd en na eenigen tijd vrijwillig was afgetreden, en nu was des tegenwoordigen Sultans »heerschappij geworden als een loopende rivier door alle Staten en Rijken van het vierde deel der bewoonde wereld, en de duisternissen van de ongerechtigheid en den overlast waren verdwenen voor het heldere licht van de zon zijner gerechtigheid en goedertierenheid." Van zulk eene gebeurtenis bracht het gebruik mede de verbondene Mogendheden bericht te geven door eenen van des Sultans geëerde »slaven," en bij deze gelegenheid betuigde de Groote Heer, dat hij aan alle verdragen, met *Nederland* aangegaan, blijvende kracht toekende. Nu de Gezant zich van zijne taak gekweten had, waren de Staten, ten einde te eerder ontslagen te worden van de kosten van zijn verblijf, die zij op zich genomen hadden, er slechts op bedacht om hem en zijn gevolg van vijftien of zeventien personen eene scheepsgelegenheid te bezorgen, waarvan hij zich bedienen kon om huiswaarts te vertrekken. Dit had wegens het wintersaizoen eenige moeite in. Eindelijk werd hij den 7den Februarij in de vergadering der Staten ontvangen ten einde zijn afscheid te bekomen. Hij werd met eenige geschenken vereerd, en op reis naar *Texel*, waar het schip zeilree lag, door den Commissaris DOUBLET vergezeld, en op last der Staten in de gelegenheid gesteld om de steden *Leiden*, *Haarlem*, *Amsterdam* en *Enkhuizen* te bezichtigen [1].

Een Gezant van *Turkije* komt herwaarts.

---

[1] *Resol. St.-Gen.* 17 April; 17 Sept.; 9 Oct.; 11, 19, 22 Dec. 1618. 2, 5, 12, 16, 25, 26, 28, 29 Jan.; 7 Febr. 1619. CARLETON, II, p. 371. De Gezant was meer voldaan over het heusch onthaal, dan over het bedrag der geschenken (CARLETON, III. p. 13).

1618—1621.

Staatkundige betrekkingen met de *Porte.*

Van de dus levendig gehouden betrekking kon partij getrokken worden in het belang dergenen, die door de macht van *Oostenrijk* en *Spanje* bedreigd werden. Het was den Staten niet onbekend, dat de bijstand der Turken zoowel door den Keizer tegen *Bohemen*, als door den Graaf VON THURN en den Vorst van *Zevenbergen*, BETHLEN GABOR, tegen den Keizer werd ingeroepen. Nu kwam het er op aan, de *Porte* over te halen om of onzijdig te blijven, of voor onze bondgenooten partij te kiezen. Toen nu de Stenden van *Bohemen*, op aandrang van den Vorst van *Zevenbergen*, die zich van de Kroon van *Hongarije* had meester gemaakt, den Koning van *Groot-Britannië*, de Republiek van *Venetië* en, niet het laatst, de *Vereenigde Provinciën* verzochten, de Porte, door hunne Ambassadeurs omtrent de omwenteling in *Bohemen* en *Hongarije* te laten inlichten, ten einde zij door het ontzag hunner vereenigde macht teruggehouden worden mocht om aan *Oostenrijk* gehoor te geven, lieten zich de Staten van zulk eene poging niet afschrikken door den blaam, alsof zij het wapengeweld van den Grooten Heer, onder wiens bescherming de Vorst van *Zevenbergen* stond, over de Christenheid haalden, en gaven hunnen Gezant te *Constantinopel* daartoe de noodige berichten, hem gelastende op alle wijzen te verhinderen, dat de Porte vrede sloot met *Spanje*: een Vorst, moest hij zeggen, met de Nederlanden en vele andere groote en machtige Vorsten verbonden, en tegen de grootheid van *Spanje* in de wapenen, was Koning van *Bohemen* geworden, en om geene andere reden trachtte *Spanje* naar vrede, dan om *Hongarije* en *Bohemen* te krachtiger te kunnen bestrijden. Zij voegden er de herinnering bij, dat de Koning van *Spanje* de bondgenoot was van den Koning van *Polen*, wiens heerschzucht de *Porte* duchtte [1], en die nu zeker tegen de nieuwe Koningen van *Bohemen* en *Hongarije* zou opgeruid worden [2].

Betrekkingen met *Marokko.*

Ook met *Marokko* bleven de Staten, mede ten spijt van *Spanje*, op een voet van vriendschap, door bereidvaardigheid van de zijde des Konings om Nederlandsche slaven in vrijheid te stellen [3], en door diensten van onze zijde verzekerd. In het begin des jaars 1616 had de Koning van dat Rijk door zijnen Agent PALLACHE de Staten verzocht hem een oorlogschip in de haven van *Saphi* te zenden, dat hij zou mogen gebruiken om Gezanten hetzij herwaarts, hetzij elders heen te doen vertrekken. Dit verzoek was hem toegestaan [4], en toen er in de maand Maart, 1619, bericht kwam, dat MULEI

[1] Zie hiervoor, bl. 279. [2] CARLETON, III, p. 165, 167, 168, 229. *Resol. St.-Gen.* 13 Dec. 1619.

[3] *Resol. Holl.* 18 Junij, 1619.

[4] Zie hiervoor, D. III, St. II, bl. 393. *Resol. St.-Gen.* 18 April, 1616. 18 Jan. 1617. Die JOSEPH PALLACHE, hoezeer agent van zijne Marokkaansche Majesteit, werd, met zijnen broeder SAMUEL, door dezen Vorst zoo weinig vertrouwd, dat hij een ander persoon herwaarts zond om te vernemen, of dat broederpaar hem ook benadeeld had. De zonen van JOSEPH PALLACHE waren te *Danzig* in hechtenis genomen, en slechts op voorspraak der Staten-Generaal ontslagen (*Resol. St.-Gen.*

1618—1621.

SAIDEN door eenen opstand in zijn Rijk benard werd, ja, dat zeker *santon* hem eene nederlaag had toegebracht, waarna hij zich binnen *Saphi* had opgesloten, gelastte de Prins den Commandeur QUAST, naar die haven te verzeilen met een schip, hetwelk hij ter beschikking van den Koning zou stellen, opdat deze zich daarmede zou kunnen begeven werwaarts hij wilde [1]. Er was evenwel nog wat anders in de haven van *Saphi* te doen. Ook hier, zoo als op zoovele andere punten van den aardbodem, waren gewelddadigheden tusschen onze en Engelsche zeevaarders voorgevallen.

Een Engelsch schip door Nederlanders in de haven van *Saphi* genomen.

In de genoemde haven was een Engelsch schip, met name *de Afrikaan*, door twee Nederlandsche oorlogschepen genomen. Hiervoor werd van de Engelsche zijde schadeloosstelling gevorderd, en de eerste indruk hier te lande bij het Collegie ter Admiraliteit te *Rotterdam*, waar het genomen schip was opgebracht, ontvangen, was van dien aard, dat men erkende, dat de beide Kapiteins te ver gegaan waren, en reeds was men bedacht op middelen om de schade, voorloopig op 28,000 gulden begroot, te vergoeden. De mededeeling van deze verzoenende gezindheid belette echter den Engelschen Gezant geenszins om zich met groote hevigheid bij de Staten-Generaal te komen beklagen, dat de Admiraliteit te *Rotterdam*, hoezeer de onrechtmatigheid van het gepleegde feit erkennende, echter niet alleen weigerde den Kapitein van het Engelsche schip de goederen terug te geven, maar hem ook de vergunning ontzeide om ze in oogenschouw te nemen ten einde ze voor schade te bewaren. De Gezant trad hier alleen als voorspraak voor de belanghebbenden op, zonder last van zijn Hof, dat met de zaak niet gemoeid was [2]. Hoe het zij, de Staten zonden onverwijld bevel naar *Rotterdam* om het schip dadelijk te doen teruggeven en omtrent de schade een vergelijk te treffen. Des anderen daags kwamen eenige leden van de Admiraliteit te dier stede nadere berichten omtrent het voor *Saphi* gebeurde mededeelen: het Engelsche schip was met wapenen geladen, en was, zóo het scheen, voornemens geweest deze wapenen den oproerigen *santon* in handen te spelen: zelfs zouden onze Kapiteins zich op aangifte des Konings van het schip meester gemaakt hebben. Dus verklaarde zich de Admiraliteit wel gezind het bevel van Hun Hoog Mogenden te gehoorzamen; maar zij wenschte het schip ten minste onder borgtocht te mogen teruggeven en de schadevergoeding nog uit te stellen. De

---

18 Jan. 1617. 6 April, 1619). Nog een anderen zaakgelastigde van MULEI SAIDEN, met name JACQUES FABRI, herwaarts gezonden om het rantsoen te bekomen voor eenige door dien Koning uit eigen beweging losgelaten slaven, trof het lot van in hechtenis genomen te worden. Dit overkwam hem te *Amsterdam* ten verzoeke van een koopman van *Marseille*. Zijne waardigheid van Gezant, op welke hij zich beroepen had, belette niet dat hij met deurwaarders naar *den Haag* gebracht werd, waar zijne zaak zou dienen voor den Hoogen Raad (*Resol. St.-Gen.* 17, 22 Junij; 1, 13, 30 Aug.; 2 Nov. 1619). [1] *Resol. St.-Gen.* 29 Maart, 1619.

[2] Vandaar dat CARLETONS briefwisseling niets van deze zaak behelst.

Staten vernemende, dat het Engelsche schip van eene machtiging van den Koning van *Engeland* voorzien was geweest, en bijgevolg beducht, dat Zijne Majesteit met de zaak gemoeid zou raken, meenden de Admiraliteit van *Rotterdam* tot de meest mogelijke toegefelijkheid te moeten stemmen. Toch wendden zich de reeders van de *Afrikaan* tot den Raad van den Koning van *Groot-Britannië*, en de Staten, met het smeekschrift aan dien Raad bekend gemaakt, drukten der Admiraliteit »ter voorkoming van nog meer misverstanden" van denzelfden aard als zich reeds bij de onderhandelingen te *Londen* opdeden, bij herhaling alle matiging op het hart. Ja zoozeer duchtten zij op dit tijdstip, kort na den dood van OLDENBARNEVELT, eene openlijke oneenigheid met *Engeland*, dat zij het Rotterdamsche Collegie verzochten »om verscheidene hoogwichtige redenen van staat" de zaak toch zonder verwijl ten genoegen der Engelschen te schikken. Op het antwoord, uit *Rotterdam* ontvangen, besloten zij den Kapitein KRIMPEN, van *Amsterdam*, op wiens last de *Afrikaan* genomen was, te ontbieden, ten einde ondervraagd te worden. Dit verhoor bracht nog meer ongunstige omstandigheden betreffende den Engelschman aan het licht: hij had, zoo bleek het thans, zich met de zeeroovers verstaan. Niettemin wilden de Staten de zaak geschikt hebben, waartoe zij twee uit hun midden committeerden. Doch alsnu spraken de bewijzen zoo luide tegen den eisch der Engelsche reeders, dat Hun Hoog Mogenden niet konden nalaten, CARLETON te verstaan te geven, dat hun de beweringen dier reeders onbewezen voorkwamen. Volhardden dezen bij hunnen eisch, dan moesten zij slechts den gewonen weg van rechte inslaan. Werkelijk scheen er niets anders over te schieten, daar CARLETON wel de schadevergoeding op een geringer bedrag bepaald wilde zien, maar beweerde, dat het Land die som behoorde te betalen, hetgeen de Staten niet konden toegeven. Nog gaf de Engelsche Gezant de hoop niet op, door het aanwenden van allen mogelijken invloed, zijnen zin te krijgen. Hij verscheen voor de Staten, in wier midden de Prins en Graaf WILLEM LODEWIJK tegenwoordig waren, en hield daar zijn beweren vol, Hun Hoog Mogenden ernstig waarschuwende, dat, bijaldien de weg van rechte werd ingeslagen, het ongenoegen in *Engeland* slechts zou toenemen, hetgeen zij immers zelven poogden te vermijden. De Prins en Graaf WILLEM LODEWIJK stemden in allen deele met hem in. De Staten gaven toe, en van nu aan was het nog slechts de vraag, om de schadeloosstelling tot het kleinst mogelijk bedrag te beperken. Reeds kwam CARLETON van den oorspronkelijken eisch van 36,000 gulden tot 10,000 gulden af, en alsnu besloten de Staten, »al was het, dat het Land tot die vergoeding in het minst niet gehouden was, niettemin om bijzondere redenen van staat bij deze gelegenheid de zaak af te maken," met dien verstande dat niet meer dan 8000 gulden zouden verstrekt worden, voor de eene helft te betalen door de Admiraliteit te *Rotterdam*, voor de andere helft door die te *Amsterdam*, welke Collegies de som van de beide Kapiteins zouden terug

1618—1621.

De Staten geven in deze zaak toe aan den onbillijken eisch van *Engeland*.

1618—1621. vorderen. Dit accoord werd getroffen, en later lieten de Staten de Kapiteins weten, dat zij *slechts in schijn* de 8000 gulden van hen zouden terugvorderen [1].

Zoo oefende de binnenlandsche toestand zijnen invloed uit tot in anders niet zoo gewichtige voorvallen toe. Werkelijk was deze toestand van dien aard, dat er alle reden bestond om te duchten, dat de overwonnen partij in al te luide sprekende feiten eene aanleiding mocht bekomen om de waarachtigheid der gronden, op welke men haren val geeischt had, te logenstraffen. Om bij de verdeeling van de baten der overwinning onder de hoofdbeleiders en bij de toekenning van allerlei belooningen aan de werktuigen der regeringsverandering, en, wat nog meer zeide, bij de toepassing der straffen op de veroordeelden de verontwaardiging voor uitbarsting te behoeden, was het noodig, dat de feiten niet al te in het oog loopend weerspraken wat men zoo aanhoudend en zoo stellig beweerd had, en was het veeleer wenschelijk dat er, zoo mogelijk, nieuwe gronden voor de rechtmatigheid der gestreken vonnissen werden bijgebracht.

Belooningen aan de handlangers der omwenteling verstrekt. In den tijd na de uitvoering der straf tegen de drie groote staatsmannen kregen de Staten-Generaal een menigte aanvragen van personen, die in of bij de gevangenis of bij de terechtstelling diensten bewezen hadden, of zich op eenigerlei soms niet uitdrukkelijk genoemde wijze verdienstelijk hadden gemaakt. De meesten werden tevreden gesteld, sommigen op rekening van het bedrag der verbeurd verklaarde goederen van de veroordeelden [2]. Ook enkele predikanten, die de afscheiding der Contraremonstranten bevorderd hadden, kregen geldelijke belooningen [3].

Dat te midden van zoo vele ondergeschikte handlangers of geestelijke ijveraars de aanzienlijken de vrucht hunner bemoeijingen niet misten, laat zich lichtelijk nagaan. Aerssen verwierf de gelden, op welke hij nog wegens zijne ambassade in *Frankrijk* aanspraak maakte [4], en wat hem nog meer waard zal geweest zijn, zijn lidmaatschap van de Staten van *Holland* verschafte hem een aantal commissies, geschikt om zijnen invloed op de buitenlandsche zaken te verzekeren en hem in staat te stellen om binnen de Provincie met een geducht gezag op te treden. De Heer van duivenvoorde werd stadhouder van de leenen en bewaarder van de groote zegels in oldenbarnevelts plaats [5]. De Heer schagen, een der gedelegeerde Rechters, en nicolaas berk werden leden van den Raad van State [6]. marquette verzocht eene aanmerkelijke verhooging van zijne jaarwedde als Luitenant-generaal, en de Staten van *Holland* bevolen zijne belangen aan de Generaliteit

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 1, 12, 13, 16 April; 22, 27 Mei; 6, 10, 18, 19, 22, 24, 27, 28 Junij; 1, 4, 6, 9 Julij; 22 Aug. 1619.

[2] Zie de *Resol.* der *Stat.-Gen.* in dezen tijd op verschillende plaatsen.

[3] *Resol. Holl.* 27 Febr. 1619. brandt, III bl. 733, 734.

[4] Zie hiervoor bl. 103.

[5] *Resol. Holl.* 22, 23 Nov. 1618.

[6] *Resol. Holl.* 6 Febr. 1619. *Resol. St.-Gen.* 14 Mei, 1619.

aan [1]. ANTONIE DUIK werd lid van den Hoogen Raad [2], en voor zoo menig ander werd eene plaats geruimd in de Collegies, die zich eene zuivering moesten laten welgevallen. Zoo werd de Leidsche Hoogeschool door het afzetten van hoogleeraren en ambtenaren en het benoemen van anderen, zoo het heette, »in eere hersteld:" WALAEUS werd tot hoogleeraar beroepen; VOSSIUS en BARLAEUS moesten als regenten van het Staten-Collegie voor FESTUS HOMMIUS en SINAPIUS plaats maken [3], en de leden der Rekenkamer, »die niet de beste diensten bewezen hadden", werden met het gevaar eener afzetting bedreigd [4]: reden genoeg om te veronderstellen, dat de opengevallen plaatsen slechts voor hen, die hunnen ijver beter betoond hadden, voorbehouden bleven. Het is te bejammeren, dat de aflossing eener eereschuld door de tijdsomstandigheden eenigzins het voorkomen kreeg eener belooning of erkentenis voor medewerking tot het gewenschte doel, den val van OLDENBARNEVELT. Bekend is het, dat ERNST CASIMIR van *Nassau* met zekeren ijver zijne belangstelling in den triomf der Contraremonstranten en zijne bereidvaardigheid tot het bewaken van den voorwaardelijk ontslagen MOERSBERGEN heeft aan den dag gelegd [5]. Zonderling nu klinkt ons daarop het besluit der Staten-Generaal, waarbij zij, door hem aangezocht om zijne jaarwedde als Veldmaarschalk der Vereenigde Provinciën te verhoogen, bepalen, in plaats daarvan hem »met eene vereering te begunstigen" van 40,000 gulden in klinkende munt [6], een besluit, bij de Staten van *Holland* aangedrongen met de verklaring, dat de toelage noodzakelijk was »tot herstel van 's Graven zaken, die om redenen in verloop gekomen waren", en genomen op grond van »zekere door den Graaf gedragen lasten en diensten" [7]. Bovendien kreeg Graaf ERNST CASIMIR zijn deel van de aanzienlijke som, door de Staten aan de zonen van Graaf JAN, broeder van WILLEM *van Oranje*, toegestaan ter aflossing van hetgeen er nog overgebleven was van de schuld, die Prins WILLEM ten behoeve van de zaak der Nederlanden bij zijne verwanten had aangegaan. In 1594 hadden de Staten daarvan 609,000 gulden afgedaan; maar er stond nog een aanzienlijke som te betalen. Ging nu *Holland* met een goed voorbeeld voor, zoo zouden de anderen Provinciën, dus vleiden zich WILLEM LODEWIJK en zijne broeders, zonder zwarigheid volgen. Deze schuld af te doen was eene heilige verplichting, die op de Staten drukte, en de onschatbare verdiensten van het Huis van *Nassau* waren met geene tegemoetkoming, hoe aanzienlijk ook, slechts met oprechte erkentenis genoegzaam te betalen. Dus was het ook OLDENBARNEVELTS stellig voornemen, de aanspraak van het sterfhuis van Graaf

1618—1621.

Het overschot der schuld van WILLEM *van Oranje* aan de zonen van JAN *van Nassau* door de Staten voldaan.

1 *Resol. Holl.* 7 Nov. 13 Dec. 1619. 2 *Resol. Holl.* 4 Oct. 1619.

3 *Resol. Holl.* 4, 23 Julij, 1619. SIEGENBEEK, *Gesch. der Leidsche Hoogesch.* bl. 111, 115.

4 *Resol. Holl.* 12 Dec. 1619. 5 Zie hiervoor, bl. 197, 237.

6 *Resol. St.-Gen.* 2, 6, 7 Febr.; 22, 23 Maart, 1619. 7 *Resol. Holl.* 6 Febr.; 25 April, 1619.

1618—1621.

JAN DEN OUDEN ruim te vereeren; alleenlijk wenschte hij de godsdienstige geschillen eerst bijgelegd te zien. Zoo hij gemeend heeft, hiermede de belanghebbende Vorsten te ijveriger te maken om de bijlegging in den zin, welken hij bedoelde, te bevorderen, heeft hij zich grootelijks vergist. Immers Graaf WILLEM LODEWIJK zag in de wijze, op welke OLDENBARNEVELT de twisten wilde uitgemaakt hebben, geen heil, en misschien duchtte hij, dat, als de staatkunde van den Advokaat triomfeerde, de schadevergoeding wel op nieuw kon uitgesteld worden. Hoe het zij, hij sloeg eenen anderen weg in om de godsdiensttwisten te smoren, en toen dit gelukt was, kwam hij op nieuw en, zoo hij meende, met meer kans op goeden uitslag, met de aanspraak van den boedel zijns vaders bij de Staten aan. Zij maakte een punt van beschrijving uit in de eerste vergadering der Staten van *Holland* na OLDENBARNEVELTS dood gehouden. Men onderhandelde met Graaf WILLEM LODEWIJK, die het aandeel van *Holland* op eene som van 175,000 gulden bepaald wenschte te zien. *Holland* bood 130,000 gulden aan; doch daar de Graaf hiermede gansch niet tevreden was, sloeg de Provincie haar bedrag met 20,000 gulden op. Doch de Graaf liet slechts 10,000 gulden op zijne aanspraak vallen. Eindelijk echter nam hij genoegen met Hollands aanbod van 150,000 gulden, daar hij de toezegging bekwam, dat hem de som in korter termijn uitbetaald zou worden, dan hij voor het hooger bedrag gevorderd had [1].

Grieven aan OLDENBARNEVELTS zonen en schoonzonen aangedaan.

Tegen de belooningen, den voorstanders der omwenteling geschonken, stonden de vernederingen over den leden van het geslacht van OLDENBARNEVELT aangedaan. WILLEM VAN OLDENBARNEVELT, Heer van *Stoutenburg*, werd op grond dat zijn vader »als zich tegen den staat dezer Landen kwalijk gecomporteerd hebbende crimineel geëxecuteerd" was geworden, van het goevernement van *Bergen op Zoom* ontheven, en hem nu ook het ridmeesterschap over eene compagnie, staande ter repartitie van de Staten van *Overijsel*, ontnomen [2]. In October 1619 sloegen de Gecommitteerde Raden van *Holland* Zijne Excellentie voor, OLDENBARNEVELTS oudsten zoon REINIER, Heer van *Groeneveld*, als luitenant-houtvester af te zetten, hetgeen dan ook in den zomer van het jaar 1620 geschiedde. Tegelijk verloor hij zijne waardigheid van Heemraad van *Delfland* [3]. In de acte van afzetting wordt niet gezegd, dat hij de voorwaarde, op welke de Prins van *Oranje* den Advokaat op den dag vóór zijn dood beloofd had zijne zonen goed te behandelen [4], zou hebben overtreden. Ook werd door deze bejegening de wraakzucht

---

[1] *Resol. Holl.* 8 Maart; 28 Mei; 4, 5, 6 Julij, 1619. De Resol. der Staten-Generaal behelzen niets van deze zaak.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 20 Junij; 5, 9, 11, 17 Julij, 1619. LODEWIJK VAN DE KETHULLE, Heer van RIJHOVEN, van het bekende Gentsche geslacht, werd goeverneur van *Bergen op Zoom* in de plaats van OLDENBARNEVELTS zoon. CARLETON II, p. 365, 366. III, p. 109.

[3] *Resol. Holl.* 30 Oct. 1619. 7, 10 Julij, 1620.

[4] Zie hiervoor bl. 222.

in hun hart al meer en meer gevoed. Zelfs de schoonzonen werden niet gespaard, maar bitter gegriefd. Aan VAN DER MIJLE was door de Staten-Generaal ontzegd zitting te nemen in den Raad van State, totdat hij zich zou gezuiverd hebben [1]. Evenzoo nu wenschten de Staten van *Holland* hem, die wederom in het land gekomen was, en den Heer van VEENHUIZEN met hem, het recht om als leden der Edelen in hunne vergadering beschreven te worden te ontzeggen. Zij betuigden hiermede het recht der Edelen in het minst niet te willen verkorten, maar hunne tegenwoordigheid in de vergadering achtten zij aanstootelijk: reeds was er verscheidene malen groot misnoegen ontstaan, doordien de aanwezigheid van den Heer van VEENHUIZEN de leden in de vrijheid hunner beraadslagingen belemmerd had: men had hem dan ambtshalve verzocht op te staan, maar, onbescheiden genoeg in het oog der Heren, had hij zijn recht niet willen opgeven. Nu wilde men hem dwingen, zoo hij dan niet goedschiks weg wilde blijven, en de Heer van DUIVENVOORDE nam de taak op zich om een besluit van de verlangde strekking bij de Edelen door te drijven. Op de vergadering van het Collegie der Edelen, tot deze zaak bestemd, waar alleen de Heer van OBDAM wegens ziekte, en van KROONENBURG afwezig waren (VAN DER MIJLE en VEENHUIZEN waren natuurlijk mede niet tegenwoordig), bezigde DUIVENVOORDE een middel van overreding, waarbij hij, zoo hij inzicht genoeg bezeten heeft, wel op de inschikkelijkheid zijner medeleden moet gerekend hebben: het was raadzaam, zeide hij, dat de Edelen voor den smaad bewaard bleven, die hun boven het hoofd hing, als de Gedeputeerden der Steden mochten verklaren, niet meer met zekere personen uit hun midden zitting te willen houden. Zonder de vraag te opperen, of die Gedeputeerden daar ook recht toe hadden, bedankte de Vergadering, gelijk men vertrouwen mag, op eenigzins spottenden toon, den Heer van DUIVENVOORDE wegens zijne bezorgdheid voor de eer en het recht der Edelen. De Heer van MATHENESSE (dien men bij gemis van eenig voorwendsel, gelijken smaad niet kon aandoen, hoe gaarne men ook gewild had), en met hem de Heren van BENTHUIZEN en van SCHAGEN verklaarden geenen grond te zien, waarom men ten believe van de Gecommitteerde Raden (want dezen gaven gevolg aan het denkbeeld in de vergadering der Staten, die thans niet bijeen waren, geopperd), waarom men ten gelieve dier Raden er toe zou overgaan om de Heren VEENHUIZEN en VAN DER MIJLE niet meer met de Edelen te beschrijven. De Heer van NOORDWIJK wenschte een middelweg ingeslagen te zien: hij stelde voor, den Heer van VEENHUIZEN alleen dan te verwijderen, wanneer er iets zijnen schoonvader betreffende behandeld werd. De Heer van WARMOND begeerde zich nog te bedenken. Niettemin, door de stemmen van de beide ingedrongen leden SOMMELSDIJK en MARQUETTE, erlangde DUIVENVOORDES voorstel de vereischte meerderheid, en er werd besloten, de genoemde Heren niet meer te beschrijven, totdat met eenparigheid van stemmen anders besloten zou zijn [2].

1618—1621.

[1] *Resol. Holl.* 6 Febr. 1619.

[2] *Resol. Holl.* 18, 29 Oct. 1619.

1618—1621. Voor VAN DER MIJLE bleef het hier niet bij. Er moesten bewijzen opgespoord worden dat de Republiek zich niet altijd over de gezindheid van *Frankrijk* te beroemen gehad had. Daartoe doorzocht men de brieven tusschen hem en den tegenwoordigen Gezant te *Parijs* gewisseld [1]. Hier nu meende men »verscheidene zaken van aanbelang" te vinden, deels »onjuist, deels strijdig met 's Lands belang, ja tegen den uitdrukkelijken eed, door VAN DER MYLE in zijne betrekking als lid van den Raad van State den Staten-Generaal gezworen." Daar de Provincie *Holland* op grond dat hij in zijne brieven »den persoon van Zijne Excellentie te na was gekomen, zijne bevoegdheid overschreden en zich grootelijks vergrepen had," hem reeds aan de ongenade van de Staten-Generaal had overgeleverd, op voorwaarde alleen, dat niets tegen hem beslist zou worden, zonder er de Staten van *Holland* in te kennen, zoo besloten de Staten-Generaal, hem in hunne Vergadering te ontbieden en hem eene plaats van verzekerde bewaring aan te wijzen. Toen de deurwaarder dit ten zijnen huize kwam aanzeggen, antwoordde zijne huisvrouw, dat hij niet te huis was, en zij niet wist, wanneer hij terug zou komen. Doch hij achtte het beneden zich, op nieuw de wijk te nemen, en verscheen, nadat hij had laten verklaren dat hij bereid was, den 4den Januarij 1620. De Staten hadden te voren afgesproken, dat zij jegens hem bij het binnenkomen en henengaan geene plichtplegingen zouden gebruiken, maar hem zouden laten staan en dat wel bloots-hoofds. In deze houding werd hem afgevraagd, of hij de bewuste brieven als de zijne erkende. Op zijn toestemmend antwoord moest hij beloven den sleutel van het geheime schrift mede te deelen, waartoe hij zich bereidwillig verklaarde. Voorts werd hem gelast, zoo hij nog andere brieven had, ze af te geven. Hij had geene andere brieven, antwoordde VAN DER MIJLE: want volgens de stellige afspraak, was hij eerlijk verplicht geweest ze te verbranden. Hierop gevraagd, op wiens last hij zulke brieven geschreven had, antwoordde hij, dat de gemeenzaamheid, die er tusschen hem en LANGERAK bestond, hem daartoe had uitgelokt, en dat hij wegens zijne betrekking tot den Advokaat, die toen ter tijd zulk een vertrouwen bij Hun Hoog Mogenden genoot, zich daartoe bevoegd gerekend had. Had hij zich daarin eenigzins vergrepen, en waren er sporen van bitterheid in de brieven, zoo verzocht hij, dat men zulks niet ten kwade zou duiden. Na deze verklaring moest hij buiten staan. Weder binnen ontboden, werd hem aangezegd, dat hij behoudens nader order zijn huis niet zou mogen verlaten, en zonder verdere inlichtingen af te wachten of over de zaak zelve te beraadslagen, bracht men dadelijk in rondvraag, welk oord men zou kiezen om de plaats zijner verzekerde bewaring te zijn. Weldra werd hem *Goedereede* als zoodanig aangewezen [2].

---

[1] Zie hiervoor, bl. 334.

[2] *Resol. Holl.* 14 Dec. 1619. *Resol. St.-Gen.* 28, 30 Dec. 1619. 2, 4 Jan. 1620. BRANDT, *Hist. d. Ref.* IV, bl. 158.

Hoopte men, dat de briefwisseling tusschen VAN DER MYLE en LANGERAK bijzonderheden aan het licht zou brengen, die het vorig Bewind als schuldig aan zamenspanning met *Frankrijk* ten nadeele van de ware belangen der Republiek zouden doen voorkomen; geen geringer verwachting had men gehad van het onderzoek der papieren van OLDENBARNEVELT. Dadelijk na den dood des Advokaats gingen de Staten van *Holland* tot dat onderzoek over: zij begrepen ten dien einde de Staten-Generaal te moeten verzoeken, iemand uit hun midden te benoemen, om de stukken, die de Generaliteit raakten, uit die papieren te lichten. De Staten-Generaal benoemden tot die taak niet éénen, maar drie personen. Weldra brachten deze drie gecommitteerden het bericht, dat de papieren in zulk eene verwarring gevonden waren, dat er maanden noodig zouden zijn om ze te inventariseren. Alsnu werd besloten, al de stukken in kisten te pakken en ze verzegeld te bergen in een vertrek van de Gecommitteerde Raden van *Holland*, zonder de nagelaten betrekkingen van den Advokaat er in te kennen. Hier kwamen de zonen en VEENHUIZEN, de schoonzoon van OLDENBARNEVELT tegen op: zij beweerden recht te hebben op de papieren, die de familie in het bijzonder aangingen. De Staten-Generaal besloten aan dit verzoek »om de dienst van den Lande" geen gehoor te geven. Doch niettemin benoemden de Staten van *Holland* tenzelfden dage eene Commissie met DUIVENVOORDE aan het hoofd, om de papieren, overgebracht ter plaatse door de Staten-Generaal bepaald, te laten onderzoeken, en aan de Generaliteit over te geven wat tot haar behoorde, en desgelijks aan de familie, wat haar in het bijzonder aanging. Op deze wijze waren de leden der Staten-Generaal van het dadelijk onderzoek uitgesloten, zoo wel als de leden van OLDENBARNEVELTS gezin. Dit wekte opspraak, en terwijl de Staten-Generaal weldra aan de betrekkingen van den overledene toestonden, zich door éénen uit haar midden bij de inventarisatie te laten vertegenwoordigen, lieten zij het niet aan pogingen ontbreken om mede bij dat onderzoek vertegenwoordigd te worden. Maar de partij, die in de Staten van *Holland* thans alles dreef, begeerde de uitkomst van het onderzoek in hare hand te houden, en in de vergadering van de Staten dezer Provincie werd onbewimpeld aangedrongen op de noodzakelijkheid, »dat de visitatie van OLDENBARNEVELTS papieren buiten bijwezen van Gedeputeerden uit de Staten-Generaal geschiedde," en, alsof het anders niet duidelijk genoeg zou gebleken zijn, onder wiens beleid men de zaak wilde stellen, tot het onderzoek werden alsnu benoemd SOMMELSDIJK en MARQUETTE, met den in hunnen zin volijverigen pensionaris van *Dordrecht*, ANDRIES DE WITH [1], tot hunnen secretaris. Toen dit besluit ter kennis der Staten-Generaal gebracht werd, kwamen eenige Provinciën daartegen op: toch onthield men zich van een besluit. *Holland* daarentegen volhardde, en maakte in den genomen maatregel alleen deze wijziging,

1618—1621.

Onderzoek van OLDENBARNEVELTS papieren. Strijd deswegens tusschen *Holland* en de Generaliteit.

[1] Zie hiervoor, bl. 105, noot 1. A. DE WITH kweet zich in dezen tijd eenigermate van de werkzaamheden, die de Advokaat van *Holland* te voren waarnam. Zie b. v. BRANDT, III, bl. 732.

1618— 1621. dat ten verzoeke van de Gedeputeerden der Steden van het Noorderkwartier de Heer BRUININK aan de Commissie werd toegevoegd, die dan ook geene wijziging in haar karakter zou aanbrengen. Nog evenwel lieten de Staten-Generaal de zaak hierbij niet berusten, te meer omdat die van *Holland* mede aan de curatoren van de verbeurd verklaarde goederen der veroordeelde staatslieden verboden hadden, zich langer met het beheer over die goederen te bemoeijen. Dit was een nieuwe miskenning van het gezag der Generaliteit, door welke die curatoren benoemd waren. Aan zulk eene aanmatiging van *Holland* verkozen de Staten-Generaal zich niet te onderwerpen. Zij belastten vier leden uit hun midden met de taak om zich nevens de Hollandsche Commissie elk op zijne beurt te verledigen tot het onderzoek van OLDENBARNEVELTS papieren. Doch die van *Holland* gaven niet toe, en vorderden dat de andere Provinciën hun recht niet zouden krenken. — De Provinciën ondervonden, dat de zaak van de Nationale Synode haar gezag tegenover *Holland* volstrekt niet had versterkt. Toen hadden zij aan den leidband geloopen van eene partij in *Holland*, en diezelfde partij liet zich thans tegenover haar gelden. — De vraag betreffende de bevoegdheid der Generaliteit om curatoren van de verbeurd verklaarde goederen te stellen, werd aan de beslissing van de beide Stadhouders onderworpen, en reeds daags daaraan kwam er door tusschenkomst van Zijne Excellentie en van zijne Genade een ontwerp van schikking tot stand; maar toen de Generaliteit al weder met een voorstel aankwam, dat die van *Holland* de gecommitteerden tot het onderzoek der papieren zouden toelaten, gaven dezen nog altijd hunnen tegenstand niet op, en er werd besloten, dat de partijen elk de gronden, die voor haar verlangen pleitten, aan de Stadhouders voordragen en ook deze zaak aan hunne uitspraak onderwerpen zouden. Nu konden de Hollandsche Heren gerust zijn, of waren de Stadhouders na de stappen, die zij gedaan hadden om den triomf van OLDENBARNEVELTS tegenpartij te verzekeren, ten dezen aanzien belangeloos genoeg [1]?

Werkelijk trok de Hollandsche Commissie tot het onderzoek der papieren, zonder wederspraak te ontmoeten, alle mogelijke partij van hetgeen zij zeide in die staatsstukken te vinden. CARLETON schreef in de laatste maand van het jaar 1619 aan den Markies van BUCKINGHAM: »Door de papieren van BARNEVELT, die hij tot ongeluk van zijne vrienden alle bewaard heeft, is men op het spoor gekomen van zeer vele kuiperijen om dezen Staat van zijne Majesteit af te trekken, en hem met *Frankrijk* te vereenigen. Ook heeft men daaruit al de werktuigen zijner plannen in het Binnenland leeren kennen. Dat hebben verscheidene baljuwen, onderbaljuwen, pensionarissen en secretarissen moeten misgelden [2]." Dus moest het onderzoek dier papieren een middel aan de hand doen om te woeden tegen de trouwe dienaren der voormalige Regering. In verband

Maatregelen tegen de officiers der Justitie.

[1] *Resol. St.-Gen.* 15, 17, 18, 28 Mei; 29 Junij; 13, 15, 16, 17, 19 Julij, 1619. *Resol. Holl.* 18 Mei; 28 Junij; 3, 5 Julij, 1619. [2] CARLETON, III, p. 233.

met de gewraakte ontwerpen om deze Landen met de Katholijke Mogendheid van *Frankrijk* te verbinden, werden de ambtenaren verdacht gemaakt, die reeds in het *Noodwendig en levendig Discours* met de benaming van *dronken baljuws* waren beschimpt. Iets bepaalds van hetgeen de papieren aan het licht brachten, vernam men niet; maar wat er van verbreid werd, was wel geschikt om menigeen den angst om 't hart te jagen: al gevoelde een ieder voor zich zijne onschuld, niemand wist, hoe ver een ander gegaan kon zijn, en wat de gevallen Regering, wier werktuig men geweest was, dan toch in het schild mocht gevoerd hebben. In den tijd, dat de vonnissen tegen de Remonstranten moesten uitgevoerd worden, en deswegens op vele plaatsen misnoegen bij de gemeente en onwil bij de ambtenaren van het gerecht te duchten was, kwamen zulke uitstrooisels uitnemend te stade. De zaak werd voorgesteld alsof het Land werkelijk in gevaar was gebracht geweest van verraden te worden, en men had eene aanleiding om, zoo het heette, tot afwending van nog dreigend gevaar of tot straf voor oude schuld, menig ambtenaar af te zetten. Ten einde de openbare meening te zekerder te verwarren, gingen ook deze terechtstellingen met vernieuwde gestrengheid tegen de Roomschen en de Jezuiten gepaard. In de winterzitting van het jaar 1619 werden maatregelen voorgesteld tegen de officieren in de steden en ten platte lande, »die zich niet genoegzaam beijverden," en hunne vervanging door personen »van vertrouwen, lidmaten van de Gereformeerde Religie," als eene zaak »ten hoogste noodig voor den Staat" voorgedragen, en nu werden SOMMELSDIJK en MARQUETTE met vijf Gedeputeerden uit de Steden belast met de taak »om voorziening te doen op de excessen van officieren, schouten, gerechten, secretarissen en boden." Nadat zoo menige Magistraat »bij autoriteit" was afgezet, en daarmede de rechtsmacht in handen van bevriende of gemakkelijk te bewerken personen was gekomen, was thans eene ontzettende macht om al de rangen dergenen, die met de uitvoering des rechts belast waren, tot den minste toe, te zuiveren, aan de rechte handen toevertrouwd. Ook op het gedrag der officieren ten aanzien van de handhaving der Religie zou gelet worden. Immers besloten de Staten op de vertoogen der Gedeputeerden van de Synode van Zuid- en van Noord-Holland, zoo de officieren de hand niet hielden aan de plakaten tegen »de Papisten," het op hunne personen te verhalen, en hen te vermanen voor het nakomen der keuren op het onderhouden van den »Sabbath" zorg te dragen. — De Commissie belast met het beramen van middelen tegen de officieren, die de Regering niet welgevallig waren, leverde een ontwerp in, waartegen men niets inbracht, dan dat de rechten van sommige Ambachtsheren of Steden, die de collatie van eenige ambten bezaten, moesten ontzien worden, en straks werden de Heren SOMMELSDIJK en MARQUETTE benevens twee leden uit het Zuider- en twee uit het Noorderkwartier benoemd »om overal heen te gaan en berichten in te winnen aangaande de gedragingen der officieren, als baljuws, schouten, secretarissen, boden, schepenen, gerechten, ambachtsbewaarders en zoo voorts, en daarvan in de vergadering der Staten

1618—1621.

1618—1621.

van *Holland* rapport te doen" [1]. Waarlijk men mag dit wel het tijdperk van AERSSENS schrikbewind noemen. Dat er daarbij volstrekt geene sprake was om eenige hervorming in te voeren in den zin der grieven, tegen het vorig Bewind ingebracht, laat zich denken: men wilde het wapentuig, dat men thans zelf in handen had, niet moedwillig verstompen. Vandaar dat de Gecommitteerde Raden uitgestrekter volmacht bekwamen dan ooit; dat dit Collegie het Hof van *Holland* durfde voorbijgaan bij het geven van den last om de meubelen van HUGO DE GROOT te *Rotterdam* te verkoopen, en den Hoogen Raad krenkte door, tegen het vroeger gebruik, den president en twee raadsheren tot het vernemen eener mededeeling voor zich te bescheiden [2]. De klachten over provisien van justitie, door den Hoogen Raad verleend, kwamen thans van de zijde van *Amsterdam*, en als om ook de hoogste rechterlijke macht te doen gevoelen, wat zij te wachten had, plaatsten de Staten van *Holland* op de nominatie van president van het Hof van *Holland* den Heer van SOMMELSDIJK bovenaan [3]. Ook in het kerkelijke hield de Regering den teugel vast, dien men het vorige Bewind zoo gaarne had willen ontwringen, en dat wel zonder zich om het goedvinden der Staten-Generaal te bekreunen. Dit toch was de strekking van den last, dien de Gedeputeerden van *Holland* den 18den December, 1619, medekregen, te weten, om ter Generaliteit te verklaren, dat al werd ook de in Julij in hunne Provincie staatsgewijze vastgestelde Kerkeorde [4] niet door de andere Provinciën aangenomen, hunne lastgevers zulks toch zouden doen »ten einde wat zekers te hebben om zich aan te houden" [5].

BLAUHULK, voorbarig beschuldigd, krijgt een eervol ontslag.

In een enkel geval ging men met het gebruik, dat men van de papieren van OLDENBARNEVELT maakte, niet met het vereischte beleid, noch zoo voorzichtig te werk, als in de zaak van de zuivering der ambtenaren van het Gerecht. Waarschijnlijk droeg BRUININK, de Gecommitteerde uit *Enkhuizen*, daarvan de schuld. Den 30sten November (1619) werd de Vergadering der Staten-Generaal bekend gemaakt met een verzoek der Magistraat van *Enkhuizen*. Onder OLDENBARNEVELTS papieren waren brieven gevonden van JAN SIMONSZ. BLAUHULK, equipagemeester van het Collegie ter Admiraliteit te *Enkhuizen*, waarin hij het drijven van de Magistraat dier stad in den tijd der godsdienst-

---

[1] *Resol. Holl.* 22, 30 Nov.; 5, 10, 18, 19 Dec. 1619. BRANDT, *Hist. d. Ref.* III, 909.

[2] *Resol. Holl.* 3 Julij; 16 Oct.; 7 Nov. 1619.

[3] *Resol. Holl.* 20 Dec. 1619. Met SOMMELSDIJK stonden CROMHOUT en JUNIUS op de nominatie. Men wist den Prins te bewegen, niet SOMMELSDIJK, maar CROMHOUT te kiezen (*Resol. Holl.* 24 Dec. 1619).

[4] De Kerkeorde van 1586 was door de Nationale Synode goedgekeurd en daarna door *Holland* aangenomen (*Resol. Holl.* 19, 20, 21 Junij, 1619. BRANDT, *t. a. pl.* III, 627, 628, 749—752, 908).

[5] *Resol. Holl.* 2 Julij; 18 Dec. 1619.

geschillen in een ongunstig licht plaatste. Deze zaak, wenschte de Magistraat, zou de Generaliteit zich aantrekken, en haren ambtenaar tot een voorbeeld voor anderen afzetten. De Staten besloten den persoon van BLAUHULK naar *'s Gravenhage* te bescheiden. BLAUHULK kwam aldaar spoedig genoeg aan; maar een paar dagen later werd van wege den Prins van *Oranje* het advies ontvangen, om de brieven van BLAUHULK geheim te houden, »ten einde ongelegenheden en zorgelijke vijandschappen te voorkomen." Al dadelijk handelde men volgens dit advies, en intusschen werden de gesprekken over deze zaak met zijne Excellentie voortgezet. Het gevolg was een nieuw advies van dezen inhoud: Gaarne had de Prins gezien, dat de zaak door BLAUHULKS verplaatsing geschikt had kunnen worden; doch daar dit niet doenlijk scheen, zoo ried hij, als BLAUHULK zijnen post wel wilde nederleggen, hem zijn ontslag te verleenen met de vergunning van te *Enkhuizen* te blijven wonen, totdat hem eene andere betrekking zou zijn gegeven. Wilde hij zijne betrekking niet nederleggen, dan moest men hem ontslaan, doch eervol. Op dit advies werd besloten, dat de President der Staten den equipagemeester bij zich zou bescheiden, en hem in het vriendelijke »wegens de tegenwoordige gelegenheid van tijd en zaken" zou trachten te bewegen, zijn ambt neder te leggen. Deze uitnoodiging beantwoordde BLAUHULK met de verklaring, dat hij daartoe wel genegen zou zijn; maar dat het hem niet zoo zeer om zijn ambt als wel om zijne eer te doen was: dus verzocht hij, dat men hem bij het Collegie ter Admiraliteit te *Hoorn* eene eervolle betrekking zou verschaffen. In allen gevalle verzocht hij zich nog nader te mogen bedenken. Dit uitstel bracht echter geene verandering in zijne gezindheid. Hij deed van zijnen post vrijwillig afstand tegen verzekering van gunstige aanbeveling tot eene andere betrekking te *Hoorn*. De acte van »vrijwilligen" afstand, vóór de vaststelling door die van *Holland* onderzocht, behelsde, dat hij daartoe »om zekere consideratiën" besloot, en luidde hoogst loffelijk en eervol voor zijn karakter als ambtenaar en »getrouw dienaar van Hun Hoog Mogenden en voorstander van het Vaderland" [1]. — Het laat zich denken, dat het verwijt, den Heer BLAUHULK op grond zijner briefwisseling met OLDENBARNEVELT gedaan, eenen kreet van verontwaardiging zal hebben doen opgaan van de zijde van zoo vele aanzienlijke en edele mannen, die zich gedurende de vorige Regering mede vrijmoedig geuit hadden, en die nu aan eene even hatelijke vervolging bloot schenen te staan. Werkelijk moesten AERSSEN en zijne medestanders begrijpen, dat de boog wel te sterk kon gespannen worden. De hevige aanval, dien DU MAURIER omstreeks dezen tijd tegen hem op het touw zette, was be- 1618—1621.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 30 Nov.; 9, 11, 13, 14, 16, 17, 19 Dec. 1619. In de *Resol. van Holl.* vindt men niets van deze zaak. Wel wordt daar (onder 16 Dec. 1619) gewag gemaakt van eene gunst op aanbeveling van de Magistraat van *Enkhuizen* verleend aan een anderen BLAUHULK (WOUTER GERBRANDSZ).

1618—1621.

stemd om zijne tegenstanders eene aanleiding te bieden ten einde hem met voordeel te bestrijden, en getuigde bijgevolg, dat de Gezant uit de stemming van velen de hoop ontleende, dat hij niet vruchteloos tegen hem zou optreden. Dus scheen tot geruststelling van velen en tot verzachting van den toorn van anderen een verzoenende maatregel noodzakelijk. Althans naauwelijks was het advies van zijne Excellentie om de zaak van BLAUHULK te smoren door de Staten-Generaal ontvangen, of deze Vergadering benoemde eene Commissie om met den Prins eene algemeene amnestie te ontwerpen »over de laatst voorgevallene zaken in den staat van het Land en de gehouden correspondentiën met wijlen JOHAN VAN OLDENBARNEVELT [1]."

Eene vervolging als die der baljuws en anderen, die met het Bewind in vertrouwelijke betrekking hadden gestaan, had men in zijne hand: men kon ze matigen naarmate het belang het vorderde: want van de schuld, die men zou hebben kunnen aanwrijven, behoefde men niets meer ruchtbaar te maken, dan men zelf verkoos. Maar daar waar de overtreding door het gevelde vonnis duidelijk was omschreven; waar de schuldigen zich zelven aangaven en de straf tartten, daar moest de vervolging voortgang hebben tot het uiterst toe. Dit was het geval ten aanzien van de Remonstranten.

Hoe men verder met de Gedaagde Remonstranten handelde.

Toen den gedaagden Remonstranten te *Dordrecht* hun kerkelijk vonnis was medegedeeld, was hun de last gegeven om voor alsnog die stad niet te verlaten [2]. Aan dezen voorloopigen toestand moest een einde komen, en de vraag deed zich op, wat thans met hen aan te vangen. Deswegens werd het advies gevraagd van de Politieken, alsnog tegenwoordig ter Synode, welke onder de inlandsche godgeleerden ter afdoening van overgebleven kerkelijke zaken nog tot het eind der maand Mei werd voortgezet. Den 21sten Mei werd in de tegenwoordigheid van Prins MAURITS over deze zaak door de Staten-Generaal beraadslaagd en besloten, drie leden uit deze Vergadering, met name Jonkheer SWEDER VAN APPELTERN VAN DE POLL, Jonkheer NICOLAAS VAN BOEKHORST Heer van *Wimmenum*, en NANNINGS, rentmeester van *Harlingen*, naar *Dordrecht* te zenden en de dertien Gedaagden met degenen, die zich bij hen gevoegd hadden, dat is, de beide Utrechtsche predikanten, voor zich en de daar aanwezige Politieken te bescheiden, ten einde hen ieder afzonderlijk deze vraag te doen, of zij zich vereenigden met hetgeen in de vergadering, door eenige der Remonstranten den 5den Maart [3]

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 14 Dec. 1619. Reeds was onder de Punten van beschrijving ter zomervergadering van de Staten van *Holland* (1619) de vraag opgenomen geweest, of het niet dienstig zou zijn, de Gecommitteerde Raden te machtigen tot het uitschrijven van eene algemeene amnestie van alle zaken »in de laatste bedroefde factieuse tijden" (*Resol. Holl.* 28 Mei, 1619); doch daarvan was tot nog toe niets gekomen. Den 6 Julij was de zaak uitdrukkelijk uitgesteld (*Res. Holl.* 6 Julij, 1619).

[2] Zie hiervoor bl. 198, 199.

[3] Zie hiervoor, bl. 187.

te *Rotterdam* gehouden, was afgesproken, dan of zij zich voortaan stil wilden houden zonder zich als predikanten te gedragen. Werd deze vraag toestemmend beantwoord, dan zouden de Gecommitteerden eene verklaring deswegens bij schriftelijke acte van hen vorderen, en hun beloven, dat, zoolang zij aan deze verbindtenis getrouw bleven, de Staten voor hun onderhoud zouden zorgen. In allen geval zouden zij voor alsnog de stad *Dordrecht* niet zonder nader order mogen verlaten. Verre de meeste Remonstranten antwoordden stellig als uit éénen mond, dat zij, en wegens hunne eenmaal aangegane verbindtenis en als christenen in het algemeen, niet mochten beloven zich buiten de openbare kerkgebouwen van alle prediking te onthouden, al ware het ook dat de Staten het hun bij plakaten verboden, hetgeen zij trouwens »in deze vrije Nederlanden" niet konden verwachten. De twee Utrechtsche predikanten, FREDERICI en NAERANUS gaven, hoezeer gansch niet onbepaald of onvoorwaardelijk, de belofte zich van alle prediking te onthouden; slechts HENRICUS LEO onderwierp zich aan den gestelden eisch. Daar de Staten met hunne volharding zeer verlegen waren, en terugdeinsden voor de noodzakelijkheid om strenge maatregelen tegen hen te nemen, die hunne aanhangers in verscheidene steden tot eene uitbarsting konden brengen [1], zoo liet men het niet aan pogingen ontbreken om den Remonstranten schrik aan te jagen en hen, wanneer zij hun weigerend antwoord niet herriepen, tot de vlucht te bewegen; doch zij wilden hunne zaak door zulk eenen stap niet bederven en trotseerden het gevaar, waarmede men hen bedreigde. Op het vernemen van het antwoord der Remonstranten, namen de Staten-Generaal zich voor, eene acte te ontwerpen, die men hen op eene nader te bepalen straf zou dwingen te onderteekenen; doch zij verschoven de uitvoering totdat de Dortsche Geloofsregels door de verschillende Provinciën bekrachtigd zouden zijn [2]. Van de zijde der Synode was daartoe alles thans gereed. Den 30sten Mei toch deed de president BOGERMAN, vergezeld van zijne assessoren, den hoogleeraar POLYANDER en den secretaris HOMMIUS, ter Generaliteit in de tegenwoordigheid van den Prins verslag van het ter Synode voorgevallene, en verzocht Hun Hoog Mogenden alles te willen bekrachtigen. Nevens God, die »zijne bedrukte Kerk in de Nederlanden, ja, alle Gereformeerde Kerken na vele jaren van droefenis dezen zaligen tijd zijns heils had laten beleven," dankte BOGERMAN bij deze gelegenheid in Hun Hoog Mogenden en den Prins »de werktuigen, die God beliefd had tot de uitvoering van dit wonderbaar genadewerk te verwekken en te gebruiken". Hij en de predikanten, die hij vertegenwoordigde, zouden aan hunne Gemeenten dankbaarheid, liefde en gehoorzaamheid jegens Hun Hoog Mogenden en Zijne Excellentie inscherpen. En alzoo uit de gewenschte uitkomst der Synode ten duidelijkste bleek, dat dit werk Gode aangenaam was, zoo baden zij

1618—1621.

Het Bestuur der Nationale Synode doet verslag bij de Staten-Generaal.

---

[1] CARLETON, III, p. 91, 92.

[2] *Resol. St.-Gen.* 16, 17, 21, 22, 28 Mei, 1619. BRANDT, *Hist. der Ref.* III, bl. 663—667.

1618— 1621. de Staten en den Prins, met het volste vertrouwen over te gaan tot de uitvoering van hetgeen er nog overbleef: daarmede zouden zij lof en roem inoogsten bij de Christenheid tot aan de voleindiging der wereld, en het loon »van hunnen loffelijken ijver voor den welstand van Gods huis" zou niet uitblijven evenmin in dit leven, als in de eeuwige heerlijkheid. — Zoo werd den Staten op de vervolging der Remonstranten de hemelsche zaligheid beloofd. — Of de roem, deswegens door hen behaald, het einde der wereld zal overleven, deze vraag is reeds na verloop van nog geen derdehalve eeuw gemakkelijk te beantwoorden. — Na het aanhooren dier taal verbonden zich de Staten, te zullen zorgen, dat de Handelingen der Synode ten spoedigste door de Provinciën bekrachtigd werden. Deze Handelingen onttrokken zij intusschen, door hare geheimhouding te verordenen, aan alle onbescheidene aanmerkingen. Voordat zij werden uitgegeven, moest het gebleken zijn, dat het Hun Hoog Mogenden met hare handhaving ernst was [1]. De Staten van *Holland* gingen den 19den Junij tot hare bekrachtiging over. Slechts de Gedeputeerden van *Gouda* verbonden aan hunne toestemming de voorwaarde, dat de uitvoering van het vonnis, in de Acten der Synode vervat, in hunne stad, wegens de godsdienstige richting, die tot nog toe aldaar de overhand had gehad en het groot aantal der ten hunnent gevestigde Remonstranten, met de noodige matiging mocht geschieden, opdat de Goudsche Gemeente van lieverlede »zonder harde bedroefenis" tot overeenstemming met de andere Hollandsche Gemeenten mocht gebracht worden [2].

Intusschen begonnen de Remonstranten, die steeds te *Dordrecht* gehouden werden, te vreezen, dat men hen aldaar zou laten, van allen troost verstoken, zelfs van de voldoening om het offer, dat zij brachten, door het ondergaan van een eindvonnis te bekrachtigen. Ook de Regering van *Dordrecht* begon te verlangen, van hen ontslagen te worden [3]. Dus richtten zij nog voor het einde der maand Junij een smeekschrift aan de Staten-Generaal, waarin zij duidelijk deden uitkomen, hoe de Staten het openbare vertrouwen en hunne eigene uitdrukkelijke belofte als eenen strik hadden gebruikt om hen in te vangen [4]. De Staten besloten dit rekest te laten rusten [5]. Geen wonder: te antwoorden ware zooveel geweest, als de laaghartigheid, waartoe zij vervallen waren, te erkennen, of ze door nieuw onrecht te vermeerderen.

---

[1] *Resol. St.-Gen.* 30 Mei, 1619. CARLETON evenwel kreeg dadelijk inzage van de Acten der Synode. Hij bemerkte, dat men verzuimd had den naam van zijne Groot-Britannische Majesteit daarin uit te drukken, en bewerkte, dat tot herstel van dit verzuim de eerste bladzijden herdrukt werden (*Resol. St.-Gen.* 30, 31 Mei, 1619).

[2] *Resol. Holl.* 19, 22 Junij, 1619.

[3] *Resol. Holl.* 20 Junij, 1619.

[4] BRANDT, t. a. pl. bl. 674—679. CARLETON III, p. 97.

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 21 Junij, 1619.

De bekrachtiging der Dortsche Geloofsregelen kwam in sommige Provinciën niet zoo spoedig tot stand als de Staten-Generaal te recht voor de fnuiking der gevreesde partij noodzakelijk achtten. *Utrecht* was voor den invloed uit *'s Gravenhage* bij de hand, en de omwenteling was aldaar volkomen geweest. De Prins had zich den 31sten Mei in persoon naar den Landdag van het Hertogdom *Gelderland* begeven [1], en zal hier evenmin als vroeger zijn gezag niet vergeefs hebben laten gelden. Dus schoten alleen de Provinciën *Friesland*, *Overijsel* en *Groningen* over. Tot dezen wendden de Staten zich schriftelijk met de verklaring, dat »er den welstand van den Staat des Lands ten allerhoogsten aangelegen was, dat de Dortsche *Canones* ten allereersten door de gezamenlijke Provinciën werden bekrachtigd en uitgevaardigd: de zaak leed geen langer uitstel, en er zouden oogenschijnlijk ongelegenheden uit voortvloeijen, zoo er onzekerheid aangaande de beslissing der geschilpunten bleef bestaan." Dus verzochten en begeerden zij zeer ernstig en vriendelijk, dat de genoemde Provinciën binnen acht of tien dagen ten allerlangsten hare bekrachtiging wilden inzenden. — Hun Hoog Mogenden verlangden in staat gesteld te worden om zich onverwijld van het te smeden wapen tegen de Remonstranten te bedienen. Men was voornemens hen uit *Dordrecht* naar *'s Gravenhage* te ontbieden, en reeds beraamde men wat men hun hier zou afvragen en aanzeggen. Werkelijk werden zij tegen den 3den Julij ontboden. Maar vóór dien dag dienden de Handelingen der Nationale Synode goedgekeurd te zijn, en steeds ontbrak de bekrachtiging van *Friesland*. Na de gedane stappen evenwel was er geen terugkeren noch stilstaan meer mogelijk, en niettegenstaande de Staten van *Friesland* zich nog niet verklaard hadden, ging men den 2den Julij zonder tegenspraak van den Frieschen Gedeputeerde, den Heer VAN VERVOU, tot de goedkeuring van de *Canones* der Synode over [2]. De acte, deswegens opgesteld, noemde het bedrijf der Synode een groot en heilig werk, dergelijke nooit voordezen van den aanvang der Reformatie gezien was [3], en betuigde dat de Staten bij de goedkeuring van de Handelingen der Synode niets meer ter harte namen, dan »de eer van Gods heiligen naam, het behoud der ware Gereformeerde Christelijke Religie, zijnde het fundament van den welstand en de band der Vereenigde Nederlanden, mitsgaders de eenigheid, rust en vrede der binnenlandsche Kerken, alsmede het behoud harer vereeniging met al de Gereformeerde Kerken, van

1618—1621.
Bekrachtiging der Dortsche Geloofsregelen in de Provinciën.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 31 Mei, 1619.

[2] Den 4den Julij werd een brief van de Staten van *Groningen* van den 19 Junij medegedeeld, houdende dat zij hun besluit ten aanzien der goedkeuring van de Dortsche Canones later door hunnen Gedeputeerde, den Heer SCHAFFER, zouden kenbaar maken (*Res. St.-Gen.* 4 Julij). Dat besluit schijnt intusschen reeds den 2den Julij bekend geweest te zijn.

[3] Dus spraken de Staten in navolging van hetgeen BOGERMAN bij het verslag van den 30sten Mei gezegd had.

1618— 1621.

Acte, wier onderteekening van de Remonstrantsche predikanten gevorderd werd.

welke wij ons niet hadden kunnen noch mogen afzonderen." Weshalve elke andere leer verboden werd, en allen Overheden en rechters gelast dit verbod te handhaven. — De acte, die men de ontboden Remonstranten zou vergen te onderteekenen, was door die van *Holland* ontworpen en vastgesteld in overleg met den Prins van *Oranje* en Graaf WILLEM LODEWIJK, ter vergadering tegenwoordig. Zij hield de belofte in: dat zij zich binnen de Nederlanden van alle kerkelijke bedieningen hoegenaamd, het zij in het geheim of in het openbaar, middellijk of rechtstreeks uitgeoefend, onthouden, en zich stil en gehoorzaam naar de bevelen der Overheid gedragen zouden. — Wie deze acte teekende, zou nog gedurende een halfjaar zijne gewone wedde ontvangen, maar zich vooreerst nog niet naar zijne oude gemeente mogen begeven: de Staten zouden hem eene tijdelijke verblijfplaats aanwijzen. Doch wie de onderteekening weigerde, zou als rustverstoorder uit de Vereenigde Provinciën verbannen worden [1].

Zij weigeren, op éénen na, allen die te onderteekenen.

Op den bestemden dag werden de ontboden Remonstranten één voor één ter vergadering binnen geleid. Men duchtte steeds, dat het voorbeeld van den een den ander tot volharding zou opwekken. Nuttelooze voorzorg! want al werden zij afzonderlijk aan de verzoeking blootgesteld, één was hun geest en elk op zich zelven sterk genoeg om staande te blijven. Het eerst kwam LEO binnen, en, zoo als reeds af te leiden was uit zijn antwoord, te *Dordrecht* aan de Gecommitteerden gegeven, hij teekende de hem voorgelegde acte. Maar al de anderen verklaarden eenstemmig, dat die belofte te onderteekenen tegen hun geweten zou strijden, dewijl zij, tot predikanten beroepen, het talent, van CHRISTUS ontvangen, niet in de aarde mochten begraven: voor het overige zouden zij zich rustig gedragen en hunne Overheid gehoorzamen, zich van alle openbare bediening in de kerken ontslagen achtende. — Daags nadat zij dit hun antwoord vernomen hadden, droegen de Staten aan hunnen bittersten vijand MUYS, bijgestaan door BRUININK en VAN HEMERT, de taak op om een voorstel te ontwerpen ter beantwoording van de vraag wat nu met hen te doen. Dit ontwerp, dat dadelijk werd goedgekeurd, behelsde, dat de weigering der Remonstranten om de hun voorgehouden acte te onderteekenen geheel in overeenstemming was met de oproerige en verderfelijke zamenspanning, door eenige Remonstranten, bij wijze van Anti-Synode, zonder toestemming der wettige Overheid, den 5den Maart te *Rotterdam* gesmeed, van welke zij meerendeels beleden hadden kennis te hebben gedragen. Daaruit bleek ten duidelijkste, dat zij volstandig bleven bij hunne onlijdelijke hardnekkigheid en ongehoorzaamheid tegen hunne wettige Overheid, hetgeen tot niet anders leiden kon, dan tot vermeerdering van de onrust der gemoederen van de goede ingezetenen dezer Landen en tot stoornis zoo wel der staatkundige orde als der religie, welke zij bij alle middelen steeds getracht hadden en nog trachtten te scheiden van het eenstemmig en oprecht gevoelen van alle de ware Gereformeerde Kerken binnen en

[1] *Resol. St.-Gen.* 24, 28, 29 Junij; 2, 3, 4 Julij, 1619.

buiten s' Lands. — Op deze gronden berustte het besluit, dat de veertien Remonstranten met boden over de grenzen zouden gebracht worden, zonder weder te mogen keren, zoolang zij zich niet bereid verklaarden de acte te teekenen, op boete van als verstoorders der openbare rust anderen ten voorbeeld volgens 's Rechters goedvinden gestraft te worden. Voordat dit besluit ter kennis der Remonstranten gebracht werd, vraagde de President, de Heer PLOOS, hen wederom één voor één in de volle vergadering, of zij zich niet nader bedacht hadden, er op vriendelijken toon de vermaning bijvoegende om niet langer weigerachtig te blijven, met aanbod van naderen uitleg der acte, bijaldien men zulks noodig achtte. Het antwoord was wederom uit éénen mond, dat zij zich genoeg bedacht hadden en met God te rade gegaan waren: dus bleven zij bij hunne weigering zonder in uitleggingen van woorden te willen treden: immers de strekking der acte was in allen gevalle duidelijk genoeg. — Zoo waren dan de Staten genoodzaakt hun het doemvonnis bekend te maken. — In den strijd waren der Remonstranten begrippen gezuiverd, zoodat het hun nu volkomen om het wezen zelve der godsdienst te doen was, en hun beroep op hun geweten behelsde inderdaad de betuiging, dat zij de stem Gods en der waarheid in hen noch mochten noch konden versmoren. Maar al hadden zij ongelijk gehad, opmerkelijk was het, dat de hoogste Overheid van een Gemeenebest, ontstaan uit den strijd voor de vrijheid tegen wereldlijke en geestelijke tucht, zich thans ten taak gesteld zag, om openlijk te verklaren, dat zij het behoud der godsdienst van uitwendigen dwang afhankelijk achtte. — De Remonstranten hoorden het door MUYS gestelde besluit voorlezen, en na hun vertrek werd hun door den deurwaarder aangezegd, dat zij zich met hunne huisvrouwen moesten beraden, werwaarts zij begeren zouden buiten het Vaderland gebracht te worden; den volgenden dag (6 Julij) hadden zij des morgens te 4 uren aan een bepaald huis bijeen te komen en zich te ontzien tot eenigen oploop van volk aanleiding te geven. In weerwil van deze waarschuwing, waren de Staten toch niet volkomen gerust: althans zij besloten den volgenden morgen reeds te vijf uren bijeen te komen »om orde te stellen op het vertrek der Remonstranten." Doch alles liep uitwendig rustig af. De veroordeelden werden aan het geleide van eenige boden toevertrouwd, en zonder eenig uitstel werden volgens hun verzoek sommigen bij *Nienhuis* op Benthemsch, een enkele te *Huissen* op Kleefsch, en de meesten bij *Waalwijk* op Brabantsch grondgebied gebracht. Hun was nog een week onderhoud, op den voet van hetgeen zij te *Dordrecht* genoten hadden, ten bedrage van 28 gulden ter hand gesteld, benevens 50 gulden, waarvan zij hunne waarden te *'s Gravenhage* hadden moeten voldoen: de boden betaalden de reize — en hiermede rekende het Vaderland zich van hen als van eenen last ontslagen [1]. — Doch zoo het waar is, dat zij in het vreemde land zich ook van alle pre-

1618—1621.

Zij worden over de grenzen gezet.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 3, 4, 5, 6 Julij, 1619. CARLETON, III, p. 102, 103. BRANDT, III, bl. 685—699.

1618— 1621. diking moesten onthouden, en dat van hen, die op Brabantsch grondgebied geweken waren, de Bisschop van *'s Hertogenbosch* dit, zoo het schijnt, uitdrukkelijk gevorderd heeft, waarom dan niet liever de acte onderteekend? Maar stond het dan gelijk, te zwijgen tegenover vreemdelingen en katholijken, met welke zij door geenerlei band verbonden waren, of zich door eene vrijwillige belofte tegenover gereformeerde landgenooten, tot welke zij zich geroepen achtten te spreken, den mond te laten snoeren [1].

Onder de beweegredenen van het besluit was door MUYS de vergadering der Remonstranten, op den 5den Maart te *Rotterdam* [2], als eene zamenzwering voorgesteld.

De Remonstranten, die de vergadering te *Rotterdam* hadden bijgewoond, worden vervolgd.

De Staten van *Holland* hadden dan ook niet verzuimd deze zaak te vervolgen. Volgens een der punten van beschrijving ter zomervergadering der Staten van *Holland* stond Hun Edelmogenden orde te stellen »op alle heimelijke of andere bijeenkomsten of vergaderingen onder het deksel van de Gereformeerde Religie, om daardoor allerlei zamenspanningen in den staat van Land en Kerk te voorkomen." Dienvolgens besloot men, dat het Hof hen, die de bewuste vergadering te *Rotterdam* hadden bijgewoond, in rechte betrekken zoude. GREVINCHOVEN, vier dagen na OLDENBARNEVELTS dood bij eenen brief van wege den Prins en het Hof uit *Rotterdam* naar *'s Gravenhage* ontboden, en duchtende dat men zijne bemoeijingen tot instandhouding van de gemeente der Remonstranten voor een staatsmisdaad zou weten te laten doorgaan, vond raadzaam het land te verlaten, en het Hof, recht doende, alsof er reeds door de Staten een plakaat was uitgevaardigd, dat den Remonstranten het prediken verbood, veroordeelde hem tot ballingschap en verklaarde zijne goederen verbeurd [3]. Ongetwijfeld zou men hem mede over de vergadering van den 5den Maart hebben onderhouden. Ter dezer zake toch werden nog in dezelfde maand Mei verscheidene Remonstrantsche leeraren voor het Hof gedaagd. Onder hen toonden de afgezette predikanten VAN DEN BORRE en CUPUS, de een van *Leiden*, de ander van *Woerden*, de meeste standvastigheid, zich beroepende op de bepaling, juist in die Rotterdamsche vergadering gemaakt, dat niemand, onder voorwendsel van vrijheid van Religie, zich verstouten zou beroerte in het staatkundige aan te richten. Niettemin werden zij met de vijf anderen als rustverstoorders veroordeeld en uit de Provinciën *Holland* en *Utrecht* gebannen, welk vonnis de Staten-Generaal uitbreidden, zoodat ook het grondgebied der overige Provinciën hun werd ontzegd [4].

Middelerwijl was de Regering er op bedacht, om een algemeen geldig verbod tegen

---

1 Toch zagen zij, wier woorden CARLETON (III, 108) tot de zijne maakt, den vinger Gods in de omstandigheid, dat de Remonstranten te *Waalwijk* gedwongen waren te beloven, wat zij hier geweigerd hadden.

2 Zie hiervoor bl. 187.

3 BRANDT, *t. a.* pl. III, bl. 749—752.

4 *Resol. Holl.* 28 Mei; 20 Junij; 16 Julij, 1619. *Resol. Stat.-Gen.* 17, 18 Julij, 1619. BRANDT, III, 753*—750**.

de godsdienstige bijeenkomsten der Remonstranten in te voeren. Het scheen hoog tijd: want, schoon vele hunner predikanten, niet genoegzaam op de bezadigdheid der hoorders vertrouwende, zwarigheid zagen in het houden van talrijke vergaderingen buiten de kerken, die thans voor hen gesloten waren, zoo was men echter ongezind om door het bijwonen der openbare predikatiën en door gemeenschap te houden met de Contraremonstranten den schijn aan te nemen alsof men het onrecht voor recht en de miskenning der waarheid voor iets onverschilligs hield. Derhalve had men in sommige gemeenten aangevangen in bijzondere huizen bijeen te komen. Bepaaldelijk te *Alkmaar* en in den omtrek hadden deze bijeenkomsten een ernstig aanzien. In die stad hadden de Remonstranten sedert Paschen eerst ten huize van zekere kerkeraadsleden van hunne gezindte, daarna in eene schuur godsdienstoefeningen gehouden. Deswegens was de Heer van DUIVENVOORDE met twee Raadsheren tegen het einde van de maand April op last der Staten derwaarts vertrokken. Deze Commissie, ingenomen met de oprechtheid, waarmede de Remonstrantsche ouderlingen, die zij voor zich had gedaagd, het voorgevallene in de vergadering te *Rotterdam* aan het licht hadden gebracht, had hen eer aanmoedigend dan bestraffend bejegend. Niettemin was alstoen de voortzetting van zulke godsdienstoefeningen verboden, en de Kerkeraad der Remonstranten had beloofd zich daarvan te onthouden tot na afloop der Nationale Synode [1]. Toen het nu gebleken was, dat de besluiten dezer Synode hun geenerlei genoegdoening verschaften, hervatten de Alkmaarsche Remonstranten hunne bijeenkomsten, doch alsnu buiten de stad, daar zij voor de sterke militaire bezetting beducht waren. Een plakaat, op last der Gecommitteerde Raden door het Hof opgesteld, verbood zulks op zware boeten, en zoo de schuldige eenige landsbediening bekleedde, op verbeurte dezer betrekking. In weerwil daarvan werd er in den Alkmaarder Hout eene Vergadering van wel tweeduizend menschen gehouden en voortgezet ten spijt van de waarschuwing van den Schout, met zijne dienaren op de plaats verschenen. Zulk eene stoutheid moest krachtdadig gekeerd worden, en dadelijk werden dan ook twee Leden der Staten naar *Alkmaar* gezonden, voorzien van brieven van Zijne Excellentie aan de krijgsbevelhebbers, daar men van zins was allen tegenstand met de wapenen te onderdrukken. Een der beide Staatsleden, met name JACOB VAN BROEKHOVEN, de Schout en twee Burgemeesters, door een ontzagwekkend aantal soldaten met geladen geweer en brandende lont vergezeld, begaven zich den 23sten Junij ter plaatse, waar de Remonstranten op nieuw bijeen waren. De Heren lieten sommigen door de soldaten met den blooten sabel slaan om ze te verdrijven; doch voor dit geweld althans weken zij niet [2]. Weinige dagen later gold het bij de Staten de vraag, of men niet nog meer troepen naar *Alkmaar* zou doen trekken; doch op verzoek van de Gedeputeerden uit die stad zelve werd zulks voor alsnog uitgesteld,

1618—1621.

Vergaderingen der Remonstranten te *Alkmaar*.

---

[1] BRANDT, III, bl. 717—726. *Resol. Holl.* 25 April, 1619.

[2] CARLETON III, p. 96.

48*

1618—1621. Een plakaat tegen zulke vergaderingen ontworpen.

totdat er een algemeen plakaat zou zijn uitgevaardigd [1]. Reeds vóór het einde der maand Junij (1619) was het plakaat in de Vergadering der Staten van *Holland* ver genoeg gebracht om de Staten-Generaal met dit werk bekend te maken en met de gronden, op welke het steunde: »het gemeene volk, zoo heette het, werd door de predikatiën der Remonstranten opgehitst en oproerig gehouden tegen de plaatselijke en andere Overheden." — Het was de vraag, of zulk een plakaat zou uitgevaardigd worden door de Provincie *Holland* afzonderlijk, dan wel van wege de Generaliteit. Het aangenomen beginsel van het verplichtende der te *Dordrecht* vastgestelde leer voor al de Provinciën pleitte voor dezen laatsten maatregel. Evenwel was het er ver af, dat zulk een beginsel reeds uitdrukkelijk in het Nederlandsche Staatsrecht zou zijn opgenomen geweest. Ten minste haastten die van *Holland* zich niet met het nemen van een besluit op het vijfde van de punten van beschrijving ter hunner zomervergadering, van dezen inhoud: »het beramen van een goede orde en generalen voet, opdat men niet weder in gelijke zwarigheden vervallen mocht op het stuk van de Religie, die de band is van de eenigheid dezer Landen." Ook in de Generaliteit werd de vraag geopperd, of de Provinciën gelast waren om te beraadslagen op de herziening der Unie (en het stuk der godsdienst alleen kon aan herziening onderhevig geacht worden); maar op die vraag werd besloten, dit te laten berusten totdat de Consenten van de Provinciën zouden worden geopend, daar in de Propositie van Zijne Excellentie en den Raad van State ter zake der Consenten, die herziening onder andere punten mede zou worden voorgesteld. Dus gaf men voor, in de Propositie tot de Consenten van het jaar 1620 wederom eene aanmaning te verwachten als in die van het verleden jaar. Toen, in de Propositie tot de Consenten van 1619, den 6den December 1618 ingebracht, hadden de Prins en de Raad van State aangedrongen op de herziening van de voorgaande contracten van de Unie, opdat men niet weder bloot zou staan aan verzwakking van den band. Daarvan was niets gekomen, en — opmerkelijk genoeg — de Propositie, den 21sten October 1619 ingebracht, bevatte niets van de geheele zaak: zij betrof slechts punten van financieelen aard [2]. Zoo was het dan tegen het sluiten der wintervergadering van de Staten van *Holland* eene nog onopgeloste vraag, »of niet de traktaten en verbonden der Provinciën onderling behoorden herzien te worden, bepaaldelijk ten aanzien van het verplichtende van de nakoming der ware Gereformeerde Religie" [3]. — Hoe het zij, het plakaat tegen de bijeenkomsten der Remonstranten, in

Het staatsrecht op het stuk der Godsdienst blijft ongewijzigd.

---

[1] *Resol. Holl.* 28 Mei, 21, 24, 25, 26, 27 Junij; 3, 4 Julij, 1619. BRANDT, III, bl. 760—764.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 6 Dec. 1618. 12 Julij; 21 Oct. 1619.

[3] *Resol. Holl.* 28 Mei; 21 Dec. 1619. Men scheen derhalve thans nog onzeker te stellen, wat men vroeger voor uitgemaakt had doen doorgaan, te weten, dat het verplichtende der Gereformeerde Godsdienst bij zulke traktaten erkend was. Vergel. hiervoor, III. D. II. St. bl. 760, 761.

Holland ontworpen, werd van wege de Generaliteit aan alle Provinciën ter uitvaardiging en nakoming toegezonden. In *Holland* zelf evenwel was het niet zonder tegenstand en protest, al was het dan ook slechts van éénen man, tot stand gekomen. Aan het Hof van *Holland* was door de Staten de taak opgedragen om uit de plaatselijke plakaten tegen de ongeoorloofde godsdienstige bijeenkomsten een algemeen plakaat te ontwerpen. In dit Collegie nu had de Raadsheer LANCELOT VAN BREDERODE het gevoelen voorgestaan, dat zoodanig plakaat strijden zou tegen de fundamenten der Reformatie en met name tegen het 28ste Artikel der Nederlandsche Geloofsbelijdenis [1], voorts tegen de Pacificatie van *Gent* en de Unie van *Utrecht*, tegen het gebruik van het Land, tot nog toe gevolgd, en eindelijk, wat alles afdeed, tegen Gods Woord. Van eene tijdelijke afwezigheid van hun medelid had het Hof gebruik gemaakt om het plakaat op te stellen en aan de Staten op te zenden, en over deze verrassching verontwaardigd had BREDERODE tegen de geldigheid van het ontwerp geprotesteerd. — Het plakaat, ten laatste ter Generaliteit vastgesteld, verhaalt op nieuw den oorsprong en den aard der godsdienstgeschillen en de staatkundige strekking, die er aan werd toegeschreven, om met zware boeten al degenen te bedreigen, die bij de verboden bijeenkomsten betrokken zijn zouden, en met gevangenschap al dezulken, die de medeschuldigen niet zouden aangeven. Slechts de huiselijke godsdienst werd uitdrukkelijk vrijgelaten (zoo *Holland* er niet op aangedrongen had, zou zelfs dit punt niet toegestaan zijn geworden) en hierin eene genoegzame handhaving gevonden van de »vrijheid van conscientie, tot nog toe in deze Landen gemaintineerd." De uitvaardiging werd uitgesteld totdat de Dortsche regels en de sententie der Remonstranten in gedrukte exemplaren verspreid waren, hetgeen den 15den Julij (1619) plaats had gevonden [2].

1618—1621.

Met dit plakaat gewapend, meenden nu de Staten van *Holland*, die tot nog toe slechts op het platte land en in kleinere steden de godsdienstoefeningen der Remonstranten hadden doen beletten, ook in de groote steden en zelfs te *Gouda* tot denzelfden dwang te kunnen overgaan. Dit zou meer zwarigheid in hebben. Hier moest veel omzichtigheid in acht genomen worden, en zelfs te *Amsterdam* was de Regering niet geneigd om ten gevalle eener richting, welke zij zelve tot de zege gebracht had, de belangen der nijvere burgerij op het spel te zetten en den handel der stad eenigermate

De denkbeelden te *Amsterdam* aangaande geloofsvervolging gekoesterd.

[1] Dit artikel stelt als den plicht van alle geloovigen, zich tot de ware Kerk te voegen, »al ware het, dat de Magistraten en Plakaten der Princen daartegen waren, en dat de dood of eenige ligchamelijke straf daaraan hing." De Raadsheer ging dus uit van de stelling, dat de Remonstranten in gemoede overtuigd waren, aan de ware Kerk getrouw te blijven.

[2] *Resol. Holl.* 21, 27 Junij; 2, 3, 15 Julij, 1619. *Resol. Stat.-Gen.* 28, 29 Junij, 2, 8, 11, 12 Julij, 1619. BRANDT, *t. a. pl.* III, bl. 764—766, 772, 783—789.

1618—1621. te benadeelen. Zou zij de verontwaardiging van zoo vele aanzienlijke ingezetenen uitlokken en hen in de verzoeking brengen om hunne handelshuizen naar elders te verplaatsen, en was het dan in den bevrijdingsoorlog uit het voorbeeld van *Antwerpen* nog niet genoeg gebleken, dat, zoo een stad op den bloei haars handels prijs stelt, zij geen geloofsvervolgingen moet toelaten? In een smeekschrift, omstreeks dezen tijd door Amsterdamsche Remonstranten opgesteld, stond de veelbeteekenende wenk, dat men hun geen mindere vrijheid behoorde te vergunnen, dan anderen Christenen in deze landen, en ook den Joden binnen *Amsterdam* »uit geen ander inzicht dan van voordeel in het stuk van koophandel, vergund werd" [1]. Dit beroep trof doel: ten minste trad den 8sten Julij de Burgemeester PAUW zelve in de vergadering der Gecommitteerde Raden op, om de eischen der Remonstranten van ter zijde, maar niet te min krachtdadig te doen gelden. Hij gewaagde toen van de voor *Amsterdams* bloei zoo heugelijke gebeurtenis, dat er zich zoo vele Joden uit *Portugal* kwamen vestigen, die zich dan met de ingezetenen verzwagerden. Dit gaf, voegde hij er bij, groote opspraak, daar men den Remonstranten hunne religie verbood, terwijl men die van de Joden toeliet. — Zou men dan, dit volgde uit die mededeeling, ook den Joden vrije godsdienstoefening ontzeggen, dat is, hen uit het land weren, of niet veeleer ook den Remonstranten vrije godsdienstoefening vergunnen, daar het gerucht van hier te lande gepleegde geloofsvervolgingen reeds genoeg was om al die rijke handelaars af te schrikken? Derhalve verzocht de Burgemeester de Gecommitteerde Raden op deze zaak wel te willen letten [2]. — Dit was zoo veel gezegd, als dat de toestand en de belangen der groote koopstad omzichtigheid vorderden, en dat, al maakten de Staten plakaten, zoo veel als zij wilden, de Regering van *Amsterdam* ze binnen de mate, die haar goed docht, zou toepassen [3]. Dus was men bereid op den eisch van het stoffelijk belang toe te geven, wat men op dien van het geestelijk belang geweigerd had, en had men het te voren onbehoorlijk geacht de Remonstranten te dulden, toen zij op het recht des gewetens pleitten, thans achtte men dit hoogst raadzaam, nu men de belangen van den handel ten hunne behoeve gelden deed. — Werkelijk hadden de Amsterdamsche Remonstranten in Junij in eenen tuin even buiten de stad gepredikt, en hielden zij des nachts in de volgende maand vergadering ten huize van een bijzonder burger [4] zonder dat het tot verbodsmaatregelen leidde. — Ook de Regering van *Rotterdam* liet toen het op het uitvaardigen van het plakaat aankwam, bij eene boodschap, gebracht door twee

---

[1] BRANDT, *t. a. pl.* bl. 757. [2] *Resol. Holl.* 8 Julij, 1619.

[3] De reglementen aangaande de Joden werden weldra aan de keur van elke stad overgelaten. Men vond niet goed, hen door een kenbaar teeken te onderscheiden, en stelde de Steden vrij, hen bij elkaar te laten wonen en in een afzonderlijke wijk af te sluiten, al of niet. *Resol. Holl.* 13 Dec. 1619. [4] BRANDT, *t. a. pl.* bl. 760, 834.

Gedeputeerden uit haar midden, de Gecommitteerde Raden gevoelen, dat er rijp beraad noodig was voordat men maatregelen nam om in hare stad de openbare prediking der Remonstranten te beletten [1]. Zelfs de Magistraat van den *Briel* deelde den Gecommitteerden Raden mede, dat zij zich »eenigzins bezwaard achtte in de uitvoering van het plakaat, vermits de Remonstranten aldaar tot nog toe vrije oefening in eene kerk gehad hadden: thans wist zij niet hoe zich te gedragen, of zij de kerk moest sluiten of een anderen maatregel nemen." Wat men in het geheim met de Rotterdamsche Regering schijnt afgesproken te hebben, ried men zonder omwegen aan die van den *Briel*: immers betrof het hier eene kleine stad met genoegzaam garnizoen: de sleutel (dit was de raad door de Staten gegeven) moest den Remonstranten afgevorderd en de kerk gesloten worden [2]. Begreep men onder de groote steden met *Amsterdam* eenige oogluiking te moeten gebruiken; waar men in zulke steden tot vervolging overging, trof men onder de Remonstrantsche leeken slechts de geringen. Inderdaad, men zag onder de plaatselijke Regenten er nog verscheidenen op het kussen, van wie men geene belijdenis durfde vergen uit vrees van hen niet rechtzinnig te vinden: ook bleef het voorstel der Gedeputeerden van *Haarlem* zonder gevolg, volgens hetwelk, even als de predikanten, de theologische professoren en de schoolmeesters verplicht werden de Dortsche *Canones* te onderteekenen [3], zoo ook de Magistraat-personen in steden en dorpen zich bij eede zouden hebben moeten verbinden tot de belijdenis van de ware Gereformeerde Religie, »zoo als die nu geleerd werd [4]. Doch geringe beambten en daglooners, aan Lands- of Stads-instellingen verbonden, gaf men hun afscheid, wanneer zij zich verstoutten de bijeenkomsten der Remonstranten bij te wonen. Dit ondervonden die geringe lieden te *Hoorn*, waar men zelfs de armen, die in het gasthuis verpleegd werden, dreigde daaruit te zetten, zoo zij de bijeenkomst der Remonstranten bijwoonden [5]. Dit ondervonden mede de werklieden en leveranciers der Admiraliteit te *Rotterdam*, dadelijk na hetgeen den 21sten Julij aldaar was voorgevallen. Des zaturdags (den 20sten Julij) was er het plakaat tegen de bijeenkomsten der Remonstranten, niet zonder eenige oproerige kreten van gemeene vrouwen, afgelezen en met klokgelui afgekondigd. Denzelfden dag waren de predikanten FRANCISCUS LANSBERGEN en CHRISTOFFEL HELLERUS afgezet, en de Prinsenkerk, die eenigen tijd geleden ten behoeve van de Remonstranten vergroot was,

1618—1621.

Predikingen der Remonstranten op de openbare straat te *Rotterdam*.

[1] *Resol. Holl. t. a. pl.*

[2] *Resol. Holl.* 19 Julij, 1619.

[3] BRANDT, III, 937, 938. Door schoolmeesters verstond men ook de onderwijzers aan de Latijnsche scholen. Ware de zin der Dortsche Synode geschied, zoo zouden ook alle Hoogleeraren de formulieren hebben moeten onderteekenen, ja, geene godgeleerde onderwerpen zouden door de professoren der philosophie en der talen behandeld hebben mogen worden zonder verlof der theologanten (BRANDT, III, 638).

[4] *Resol. Holl.* 21 Dec. 1619.

[5] BRANDT, III, bl. 834, 835.

1618—1621. gesloten. Om het volk te toonen, dat de Magistraat op het bedwingen van allen tegenstand bedacht was, werden eenige burgers des nachts van het bed gelicht. Doch 's zondags morgens vroeg kwamen de Remonstranten voor de Prinsenkerk bijeen. Na voor de gesloten kerk een psalm te hebben aangeheven, trok men naar de Havensche Roo poort, waar op eenige ledige erven, niettegenstaande de waarschuwing van twee Burgemeesters, ten aanhooren van wel drieduizend menschen gepredikt werd door DIRK RAPHAELSZ. KAMPHUIZEN, predikant te *Vleuten*, dien men daartoe, als ten spot verkleed, met een ruitersrok over zijn predikantsgewaad, een stellaadje van biertonnen had laten bestijgen. Middelerwijl werd de vergadering door vier vendels soldaten met geladen geweer omsingeld. In weerwil van woest getier en felle bedreigingen van beide zijden ging de menigte, eerst door den predikant met de bezadigsten verlaten, langzamerhand uiteen. Na den middag had er een dergelijk tooneel op een ander punt in de stad plaats. Bij deze tooneelen nu hadden zich vele werklieden der Admiraliteit onderscheiden, en toen de Rotterdamsche Regering te *'s Gravenhage* raad liet vragen, wat verder te doen, kreeg zij onder anderen dit bescheid, dat de personen, die bij de Admiraliteit in dienst waren of aan die instelling koopwaren leverden, zoo zij zich mede aan de beweging schuldig gemaakt hadden, behoorden afgezet of van de leverantie beroofd te worden. Ten verzoeke van de Gecommitteerde Raden van *Holland* besloten dan ook de Staten-Generaal, de Admiraliteit te *Rotterdam* aan te schrijven, dat zij, al wie van de schuldigen voor haar arbeidde, of eenige verplichting aan haar had, van zijn dienst ontzetten of van zijn handelsvoordeel versteken zou [1]. Het was voor de bestaande Regering gelukkig, dat zij met zulke maatregelen het oproerig karakter der bijeenkomsten kon tegengaan: immers velen gaven aan de waarschuwing gehoor [2], terwijl de aanzienlijke Remonstranten en allen die onder hen waarlijk edel dachten, afkerig werden van eene prediking, aan welke al het vreedzame en ernstige ontbrak, hetwelk bij geene godsdienstige handeling gemist mag worden. Te *Rotterdam* bleven den volgenden zondag (28 Julij) de voornaamste Remonstraten te huis en namen geen deel aan de poging om weder in 't openbaar te hooren prediken, die dan ook door de ontwikkeling eener sterke militaire macht werd belet [3].

In de afkondiging en uitvoering van het plakaat had de Provinciale Overheid met vrij wat onwil te strijden. De schout en secretaris van *Rijswijk*, onder den reuk van *'s Gravenhage* gelegen, haalden zich tegen het eind van Julij eene berisping op den hals, dat zij het plakaat nog niet afgekondigd hadden. Een klerk van de secretarie in de Hofstad zelve had het plakaat mompelend en met duidelijke teekenen van

---

[1] *Resol. Holl.* 22 Julij, 1619. *Resol. Stat.-Gen.* 22 Julij, 1619. BRANDT, *t. a. pl.* bl. 792—795. CARLETON, III, p. 106, 107.

[2] CARLETON, III, p. 115.

[3] BRANDT, III, bl. 796. *Resol. Holl.* 30 Julij, 1619.

DIRK RAFELSZOON CAMPHUYSEN.

J. F. C. Reckleben sculps.

minachting afgelezen, en werd deswegens met afzetting bedreigd. De Regenten van de *Nieuwe Tonge* kregen de waarschuwing, dat, zoo zij het plakaat niet deden afkondigen en nakomen, men het op hunne personen zou verhalen. Ook over den schout van *Leiden* vielen klachten wegens de slapheid van zijnen ijver [1]. Waar het plakaat zoo veel afkeuring ondervond, dat openbare ambtenaren niet schroomden, hunnen tegenzin aan den dag te leggen, liet het zich denken, dat het volk niet zoo veel ontzag voor het verbod zou hebben, dat het dadelijk alle openbare zamenscholingen staakte. Ook had er te *Alkmaar* den 28sten Julij nog eene zwakke poging plaats om een predikatie op straat te doen plaats hebben, en toen het volk niet uiteen ging, niettegenstaande de soldaten hunne geweren losten in de lucht, werd er in vollen ernst op den hoop geschoten, zoodat er een vijf- of zestal gekwetst werden. Zelfs nu ging de schare niet uiteen, zoodat de Overheid voor meer bloedstorting beducht, de soldaten lieten aftrekken. Zulk eene houding van het volk had thans werkelijk de komst van meer garnizoen in de stad ten gevolge [2]. Dat daarentegen het volk te *Woerden* op de soldaten zou geschoten hebben, zoo als zelfs aan de Gecommitteerde Raden bericht werd, schijnt een uitstrooisel geweest zijn om de soldaten te verbitteren, daar dezen niet overal even vaardig waren om zich tegen de gemeente te laten gebruiken. Ten minste verklaarde een kapitein juist te *Woerden*, dat hij zich verbonden had om tegen den vijand en niet tegen de burgerij te dienen: wilde Zijne Excellentie hem eene schriftelijke verklaring geven, dat de Woerdensche Remonstranten vijanden waren, dan zou hij zien, wat hem te doen stond. Intusschen hadden de Gecommitteerde Raden reeds voorgenomen te zorgen, dat op diegenen, die zich te *Woerden* aan die »openbare rebellie" zouden hebben schuldig gemaakt, de doodstraf werd toegepast [3]. 1618—1621.

Zulk eene gestrengheid zou werkelijk gezien zijn, als er aanleiding toe geweest ware. De beweging zou des noods in stroomen bloeds zijn gesmoord. De Prins, zich niet bekreunende om al wat het vrije Nederlandsche volk daartegen mocht inbrengen, zou daarvoor niet zijn teruggedeinsd [4]. Er was voor hem en de nieuwe Regering te veel aan gelegen: had eenmaal ergens het oproer den boventoon behouden, dadelijk waren de afgezette Regenten door het volk weder op het kussen gezet, en de gevolgen door het gansche land waren niet te berekenen geweest. Maar zoo de Remonstranten zich dan overtuigd konden houden, dat zij met wederspannigheid niets konden winnen, hoe zouden zij zich niet bedwongen hebben? Werkelijk gaven zij van nu aan vrij algemeen

[1] *Resol. Holl.* 23, 30 Julij; 2 Aug. 1619.

[2] *Resol. Holl.* 30 Julij, 1619. BRANDT, III, bl. 837, 838. CARLETON (III, p. 114, 115) meldt, dat het volk, na het schieten in de lucht, met steenen was beginnen te werpen, en dat de gekwetsten, om verontwaardiging op te wekken, in kruiwagens op de markt gebracht werden.

[3] *Resol. Holl.* 2 Aug. 1619. BRANDT, III, p. 833. [4] CARLETON, III, p. 107.

1618—1621.

de openbare zege hunner zaak gewonnen. Bovendien hunne hoofden waren zij kwijt, en den eersten der verbannen predikanten, die uit *Waalwijk* of van elders over de grenzen ware gekomen, zou men zonder genade, gelijk CARLETON zegt, opgeknoopt hebben [1]. Noch slechts buiten de steden bleven zij, die zich met de huiselijke godsdienst niet tevreden wilden stellen, in grooter aantal bijeenkomen. Dit deden onder anderen de Remonstranten van *den Briel* [2]. Die van *Leiden* kwamen te *Warmond* bijeen; die van *Rotterdam* te *Krooswijk*; totdat ook dit belet werd, deels door strenge invordering van de gestelde boeten, als te *Leiden* en in *den Briel;* deels door gewapend geweld, als te *Rotterdam;* deels door beide, als te *Schoonhoven;* zoodat CARLETON op 't eind van October, van het uiteenjagen der vergadering achter het slot van *Honingen* bij *Rotterdam* gewagende, aan zijn Hof kon schrijven: »in de andere steden van *Holland* is alles zeer rustig" [3].

Invoering der rechtzinnige leer te *Gouda*.

Doch in *Gouda*, alwaar van den aanvang der Reformatie aan in den zin der Remonstranten gepredikt was, stonden de Contraremonstranten als een kleine onaanzienlijke partij tegen de gemeente over. Wel waren de Goudsche leeraren POPPIUS en THOMBERGEN onder de verbannenen, en hadden de Contraremonstranten sedert December (1618) het gebruik der Gasthuiskerk bekomen; maar THEODORUS HERBERTS ging den Remonstranten nog steeds in de Groote kerk bij hunne godsdienstoefening voor. Hieraan moest een einde komen: deze ongelijkvormigheid van *Gouda* kon na al het gebeurde in het land niet geduld worden, en nu werd ook HERBERTS met den geheelen Remonstrantschen Kerkeraad door de Zuid-Hollandsche Synode te *Leiden* afgezet: aan dit vonnis derhalve moest de uitvoering verzekerd worden. Dus schreven de Gecommitteerde Raden hunnen commissaris op de Leidsche Synode, den Raadsheer JUNIUS, aan, dat GIDEON SONNEVELD, predikant te *Delft*, den volgenden zondag (28 Julij) van wege die Synode naar *Gouda* zou gezonden worden om aldaar ten spijt der Remonstranten voor de Contraremonstranten in de Groote kerk te prediken. De Burgemeester van *Gouda*, VLAK, die tevens lid was van het Collegie der Gecommitteerde Raden, zag in dezen toeleg geenerlei zwarigheid: de gemeente, docht hem, zou zich alles met hare bekende zachtzinnigheid laten welgevallen. Doch toen SONNEVELD met twee ambtgenooten ELEASAR SWALMIUS en GIJSBERTUS VOETIUS 's avonds te voren te *Gouda* kwamen, werden zij de grootste ongerustheid tegen de gebeurtenissen van den volgenden dag in de stad gewaar. Werkelijk was er des zondags voor de predikatie veel volks op de been, en vond de predikant de kerk vol menschen, die blijkbaar niet gekomen waren om zich vreedzaam te laten stichten, en hem en zijne ambtgenooten met luide teekenen van afkeuring bejegenden. Het gezang en het gebed werden met gelach

---

[1] CARLETON, III, p. 108. [2] *Resol. Holl.* 1 Aug. 1619. CARLETON, III, p. 115.

[3] BRANDT, III, 798—809. CARLETON, III, p. 146, 147.

en geschreeuw, ja met het zingen van wereldsche liederen gestoord, en met het verzetten en omwerpen van banken en het smijten met steenen tegen de kerkdeur veel misbaar gemaakt: in één woord, het vergaderde volk stelde zich aan als een hoop oproerige scholieren. In weerwil van dit alles bracht de predikant zijne leerrede ten einde. Evenwel achtte men het onraadzaam de middagpredikatie te houden, en weldra vertrokken eenige Gedeputeerden uit *ter Gou* naar *'s Gravenhage* om te verzoeken, dat men HERBERTS als predikant zou mogen houden. Hierop kregen zij in geenen deele een toestemmend antwoord, en de Leidsche *Synode* kreeg eene nieuwe aanschrijving van den Prins en de Gecommitteerde Raden, dat zij tegen den volgenden zondag op de dienst in de Groote kerk te *Gouda* weder orde zou stellen. Dit geschiedde dan ook, en met genoegzame rust, want de kerk was met soldaten bezet, en het garnizoen in de stad was vermeerderd. Niettemin bleef de burgerij zoo ontstemd, dat men HERBERTS aanvankelijk niet uit de stad durfde verwijderen, maar goed vond hem aldaar zijne jaarwedde te laten behouden; ja, de Regering der stad begreep de dienst der Remonstranten in de Gasthuiskerk voor alsnog toe te moeten laten. Deze inschikkelijkheid echter mishaagde te *'s Gravenhage* en met het zenden van nog meer garnizoen in de stad wilde men de zaken dwingen. Zulks werd ten uitvoer gebracht, en sedert vergenoegden zich de Remonstranten, hetzij buiten de stad, hetzij in bijzondere huizen binnen de stad te prediken, hetgeen men, nu men zooveel op hen gewonnen had, oogluikend toeliet [1]. 1618—1621.

Aan de Provinciale Synoden was het voorbehouden de bepalingen der Nationale Synode in den meest mogelijken omvang toe te passen. De Zuid-Hollandsche Synode, den 23sten Julij (1619) te *Leiden* bijeengekomen, ontbood dadelijk de predikanten van het gevoelen der Remonstranten, ten einde hen af te vragen, of zij zich aan de Dortsche besluiten wilden onderwerpen. Tegen dat de gedaagden verschenen, hield zich de Synode bezig met de belangen der Leidsche Hoogeschool, en eene Commissie uit haar midden ging de Curatoren bedanken voor hetgeen zij reeds tot »herstel van den vorigen luister" der Universiteit verricht hadden en hen vermanen om op dezen weg voort te gaan door op de godsdienstige gevoelens ook der niet godgeleerde Hoogleeraren te letten. Tevens bevolen zij een tweetal nieuwe theologische Professoren aan, en bepaaldelijk voor het vak der Christelijke zedeleer, den persoon van AMESIUS, een begunstigde van Burgemeester PAUW, wiens kinderen hij had opgevoed [2]. De predikanten, die zich daartoe beijverden, wisten voorzeker niet, dat deze AMESIUS den Koning JACOBUS, wien zij immers zoo innig dankbaar waren, hoogst onaangenaam zijn moest. Omstreeks dezen tijd, namelijk, was CARLETON op het spoor gekomen van het bestaan eener geheime drukkerij te *Leiden*, waaruit Engelsche werken voortkwamen, in Puriteinschen zin ge-

Te *Leiden* worden geschriften tegen de kerkelijke orde in *Engeland* uitgegeven.

[1] *Resol. Holl.* 1, 7, 12, 17 Aug. 1619. BRANDT, III, bl. 809—817. [2] CARLETON, III, 248.

1618—1621. schreven, en zeer vijandig tegen de heerschappij, door JACOBUS over de Kerk uitgeoefend. De verdere verspreiding van zulke boeken in *Engeland* willende voorkomen, deed de Engelsche Gezant zijn best, dat het plakaat, bestemd om geschriften te weren, die de Nationale Synode en de handelingen der Regering ten haren aanzien in een ongunstig daglicht stelden, ook op boeken, die vreemde Regeringen laakten, werd toegepast, en bracht te weeg, dat zekere BREWER, een vermogend man, met verkrachting der privilegiën van de leden der Leidsche Universiteit, tot welke hij behoorde, wegens deze zaak in de gevangenis werd geworpen. Onder de boeken nu van dien oorsprong en strekking behoorde een werk van AMESIUS, en CARLETON ging bij den Prins en de Curatoren zijne verheffing tot de waardigheid van Hoogleeraar tegen. — Deze zaak was een natuurlijk gevolg van de onoverkomelijke klove, die er bestond tusschen het kerkelijke stelsel van de Nederlandsche Calvinisten en dat van den Engelschen Vorst, wiens bondgenootschap zij zich ten nutte gemaakt hadden, en zij levert een nieuw bewijs, hoe afhankelijk men zich van JACOBUS staatkunde gemaakt had, daar de Prins van *Oranje* zelve zich gedwongen zag zijnen invloed te laten gelden om BREWER wederrechtelijk en op het gevaar af, dat er onlusten onder de studenten ontstaan mochten, in de gevangenis te houden, en de godgeleerde Professoren POLYANDER en WALAEUS zich tot de verraderlijke dienst moesten leenen om BREWER over te halen, zich naar *Engeland* te begeven ten einde zich daar aan het onderzoek des Konings te onderwerpen. Met behulp van DANIEL HEINSIUS, den grooten man van de Synode en van de richting, die ten bijzonderen genoegen van *Engeland* aan de Hoogeschool zegevierde, slaagden zij er in, en toen men in JACOBUS de gegeven belofte, dat men hem slechts in verhoor zou nemen, niet geschonden had, betuigden de Curatoren Zijner Majesteit deswegens hunnen onderdanigsten dank. BREWER haastte zich niet om te *Leiden* terug te komen, waar de Akademische Overheid hem ten gevalle van Zijne Majesteit eene nieuwe gevangenschap bereidde [1].

Predikanten door de Zuid-Hollandsche Synode afgezet.

Van de ter Zuid-Hollandsche Synode ontboden Predikanten werden omstreeks zestig door deze kerkelijke Vergadering afgezet. Dat de veroordeelden de standvastigheid hadden om bij hun gevoelen te volharden en tevens zachtmoedigheid genoeg om over het algemeen hun vonnis met kalmte aan te hooren, verdient de bewondering der nakomelingschap; het strekt den predikantsstand van die dagen tot groote eer: jammer maar, dat deze stand thans zelve zoo vele edelen uitstiet. Van die zestig teekenden slechts een betrekkelijk klein getal de zoogenaamde acte van stilstand, bij welke zij aannamen, zich van alle prediking te onthouden. Al de overigen getroostten zich de straf der balling-

---

[1] BRANDT, III, bl. 850, 851. CARLETON, III, p. 113, 114, 127, 133, 134, 135—137, 147, 148, 153—157, 161, 173—176, 251. *Resol. Stat.-Gen.* 20 Nov. 1619. 18 Maart, 1620.

schap, of de gevaren, die hun, wanneer zij, bij verstek veroordeeld, in het Vaderland bleven, onophoudelijk bedreigden [1]. 1618—1621.

Volgens besluit van de Nationale Synode moest de Provinciale Synode ook letten op al de personen, die zich gedurende de voorgaande twisten in leer of geschriften of eenige gedragingen vergrepen hadden. Van den plicht, dien deze hatelijke last hun opleide, meenden de predikanten der Leidsche Synode zich te moeten kwijten door BERTIUS, VOSSIUS en BARLAEUS voor hunne vierschaar te dagen, ten einde hen in de gelegenheid te stellen der Kerk voldoening te geven. De Burgemeesters van *Leiden*, als Curatoren der Akademie, waagden tegenover den president der Synode, FESTUS HOMMIUS, de bescheiden aanmerking, dat BERTIUS en VOSSIUS nooit predikanten waren geweest, en ten aanzien van BARLAEUS verlangden zij, dat de geestelijke Heren zich geen oordeel over hem in zijne hoedanigheid van hoogleeraar zouden veroorlooven. De Synode besloot hierop, eensdeels den Curatoren de verzekering te geven, dat zij zich in hun oordeel over die drie mannen tot het kerkelijke zouden bepalen, en anderdeels hen nader in te lichten aangaande de ergernissen, welke door de gedagvaarde leden der Akademie aan »de Kerk des Heren" zoo binnen als buiten 's Lands gegeven waren. Daar de Curatoren in zoo verre toegaven, dat zij nu nog slechts op uitstel en behandeling der zaak door de Classis of door de Gedeputeerden der Synode na haar scheiden aandrongen, zoo begrepen de predikanten niets te moeten toegeven, vermits »de zaak geheel kerkelijk was, en alle drie lidmaten der Gereformeerde Kerk." BARLAEUS werd, na voor de Synode verschenen te zijn, der kerkedienst onwaardig verklaard en van de tafel des Heren geweerd. Daarna teekende hij de acte van stilstand, en bij het henengaan wenschte hij der Vergadering een gemoed, dat naar waarheid en vrede trachtte. BERTIUS, niet gezind om wegens zijne gevoelens schuldbekentenis af te leggen, werd insgelijks van de Avondmaalstafel geweerd en met de verdere trappen van excommunicatie bedreigd. Hij ontving dit vonnis met de eenigermate zegevierende verklaring, dat hij nu den dag beleefde, dat iemand van het Avondmaal werd geweerd om een gevoelen, dat door de geheele oude Kerk als deugdelijk erkend werd. VOSSIUS, wiens gevoelens die der Contraremonstranten nader schenen te komen, dan die der Remonstranten, trad voor zijne geloofsrechters in eene uiteenzetting van zijne denkbeelden; doch hij voldeed hun niet: zijne zaak werd uitgesteld en naar de Gedeputeerden der Synode benevens de godgeleerde Faculteit te *Leiden* verwezen [2], en intusschen konden de Curatoren zich gewaarschuwd achten, hem de betrekking van hoogleeraar in de welsprekendheid, die zij hem toedachten, niet op te dragen. Eerst later na nog herhaaldelijk door de geloofsrechters gezift te zijn, stond niets zijne benoeming meer in den weg.

De Leidsche Hoogeschool gezuiverd.

---

[1] *Res. Holl.* 1, 29 Aug.; 7, 10, 13 Sept. 1619. BRANDT, bl. 912—917.

[2] BRANDT, III, bl. 888—899.

1618—1621. Ook PETRUS CUNAEUS, professor in de Rechten en schrijver van het beroemde werk over *de Hebreeuwsche Republiek*, moest zich eene berisping en vermaning van de Leidsche Synode laten welgevallen, en aan haren invloed is het toe te schrijven dat de Curatoren weldra overgingen om verscheidene hoogleeraren, die Remonstrantschgezind of niet genegen waren, zich onder de Synode te buigen, hun ontslag te geven. Zoo verloor BERTIUS zijn ambt als professor in de zedekunde, en werd hem verboden, jongelieden ter hunner opleiding ten zijnen huize in de kost te nemen, en dat met versmading eener stellige belofte, hem door den Prins van *Oranje* gegeven. BARLAEUS werd volkomen op dezelfde wijze van zijn hoogleeraarsambt in de *Logica* en van zijn bestaan beroofd. Ook CODAEUS, hoogleeraar in de Hebreeuwsche taal, werd afgezet, omdat de rust van zijn geweten hem liever was dan eene beäming der synodale besluiten, met welke verscheidene andere professoren het voorrecht verwierven om hun ambt te mogen blijven bekleeden. SYLVIUS, hoogleeraar in de Rechten, werd zonder opgave van eenige reden ontslagen [1]. — Uit dit alles blijkt, dat de geestelijke Heren aan de Kerk en de Republiek leeraars en staatslieden wilden verzekeren, die bij de nu zegevierende richting zweren zouden: alsof men den geest eener Natie door het onderwijs in zijne macht kon bekomen. Zelfs den toekomstigen geschiedschrijver wilde de Synode aan banden leggen, door eene kerkelijke geschiedenis te laten schrijven in haren zin, en eene herziene uitgave van VAN METEREN te bezorgen [2]. — Intusschen was dit een en ander wel geschikt om sommigen, niet door partijzucht verblind, tot nadenken te brengen. De Regering had met behulp van eene godsdienstige partij gezegevierd, en deze partij had de inmenging van de Regering gaarne gezien, omdat zij tot den val harer vijanden leidde; maar nu zag men de geestelijke Overheid van een wapen tegen wereldlijke personen gebruik maken, dat zij mettertijd ook tegen hare tegenwoordige bondgenooten zou kunnen keren: het waren louter menschelijke bedenkingen, die te weeg brachten, dat zij nu niet in de gedachten kon krijgen, om den Prins van *Oranje* zelven, als lidmaat der Gereformeerde Kerk, voor hare vierschaar te dagen ten einde die Kerk wegens zijne vroegere betrekking tot UYTENBOGAERT voldoening te geven. In beginsel hadden zij daartoe evenveel grond, als tegen menigeen, dien zij langs den kerkelijken weg zijne plaats deden ruimen. — Duidelijk moest het worden, dat, wanneer de staatkundige Overheid hare burgers aan het oordeel eener kerkelijke rechtbank prijs geeft en de rechten

[1] BRANDT, III, bl. 899, 918—922. Sedert zijn vertrek uit *Leiden* naar *'s Hage*, waar hij zich als advokaat roem en vermogen verwierf, noemde SYLVIUS zich BOSCH. Aan hem wordt door sommigen de vervaardiging van de *Hist. van het Leven en Sterven van* J. VAN OLDENBARNEVELT toegeschreven.

[2] BRANDT, III, 907, vgl. IV, 323. *Resol. St.-Gen.* 29, 30 Nov. 1619. *Resol. Holl.* 18 Dec. 1619 Verg. *Bijdragen van* JANSSEN *en* VAN DALE, D. IV, bl. 292.

des geweteus niet handhaaft, ook tegen de Kerk, zij op den duur van die Kerk afhankelijk moet worden. Maar het gevaar was hier niet zoo groot als het in het afgetrokkene zou schijnen. Die predikanten waren matig bezoldigde grootendeels door leeken benoemde staatsambtenaren, en het voordeel, dat de betrekking van »voedsterheren" der Kerk aan de Regenten verschafte, is uit de geschiedenis van de Republiek der Vereenigde Provinciën gebleken. Wel deden de Nationale en Provinciale Synoden haar best om de Heren er toe te bewegen van het *patronaatrecht* afstand te doen, waarmede de eerste stap zou gedaan zijn om aan de betrekking des kerkedienaars een meer geestelijk karakter te geven: zij namen besluiten strekkende tot afschaffing van dat recht [1]; maar de Gedeputeerden der Leidsche Synode vonden geraden om in de voorstellen, van harentwege aan de Staten van *Holland* gedaan, van het patronaatrecht in het geheel niet te reppen. Althans de Resolutiën dier Staten gewagen daarvan met geen enkel woord [2]. Niettemin trok der Staten aandacht, wat in de acte der beide Hollandsche Synoden deswegens vermeld stond, en daarop besloten zij »te zullen blijven bij het recht en gebruik, dat de Heren Edelen en Steden van het Patronaatschap hadden, en dat in de ontworpen Kerkeorde was erkend [3]." — Onder de maatregelen, den 30sten November door die Gedeputeerden den Staten van *Holland* voorgesteld, was ook deze, dat er van Staatswege gewaakt zou worden tegen de schennis van den Sabbath. Tot nog toe, schrijft CARLETON, wisten de Hollanders niet, wat het was den Sabbath te onderhouden [4]. Doch op dit voorstel werd door de Staten, zoo het schijnt, vooralsnog niet gelet. Maar op de beide Provinciale Synoden was ingevolge van een besluit, te *Dordrecht* genomen, gehandeld over het ontwerpen eener huwelijksorde en het trouwen in verboden graden. Op deze bemoeijing nu werd door de Staten de aanmerking gemaakt, dat, vermits dit zaken waren de politie aangaande, men niet toestond, dat daarin iets door de Synoden werd voor- veel min vastgesteld [5].

1618—1621.

De Staten doen geenszins afstand van het patronaatrecht.

Ook de Synode van *Noord-Holland*, dit jaar in September te *Edam* gehouden, liep niet af, zonder dat er eenige predikanten werden afgezet, die echter allen de acte van stilstand teekenden [6]. De beide Walsche predikanten, GOULARD en NIELLIUS, door eene klassikale Vergadering van Walsche Kerken insgelijks wegens hunne weigering om de Dortsche Canones toe te stemmen afgezet, weigerden die acte der Staten-Generaal te onderteekenen, en werden diensvolgens verbannen [7].

Evenmin als in *Holland* werden de Remonstrantsche predikanten in de Provincie

Maatregelen tegen de Remonstranten in *Utrecht*.

[1] BRANDT, III, bl. 628, 906. [2] *Resol. Holl.* 30 Nov. 1619.

[3] *Resol. Holl.* 18 Dec. 1619. [4] CARLETON, III, p. 114. BRANDT, III, bl. 639, 908.

[5] *Resol. Holl.* 30 Nov.; 18 Dec. 1619. BRANDT, III, 636, 908.

[6] *Resol. Holl.* 13, 21 Sept. 1619. BRANDT, III, 925, 926.

[7] *Resol. Holl.* 18, 27 Sept. 1619. BRANDT, 935.

1618—1621.

Utrecht verschoond. De uitvaardiging van het plakaat was hier het sein om aan de Remonstrantsche predikanten alle kerkedienst te verbieden, en diegenen, welke met de vergadering der Remonstranten van Maart te *Rotterdam* in betrekking gestaan hadden, deswegens in het verhoor te nemen. Twee van de vroeger afgezette predikanten van de stad *Utrecht*, waaronder de oude CAESARIUS, voor de Staten der Provincie ontboden, teekenden de acte van stilstand; doch SYLIUS en SPEENHOVIUS weigerden zulks. De laatste vooral pleitte vroeger voor de Heren van den Gerechte en nu weder voor de Staten met de grootste stoutmoedigheid voor de vrijheid des gewetens, die thans, docht hem, in zijnen persoon snooder geschonden werd dan bij hetgeen van Roomsche priesters en monniken gevergd werd. Door geene smeekingen, zelfs van de Overheid, lieten zij zich overhalen, en zoo werden zij aan hunne betrekkingen ontscheurd en onder de strengste bewaking de grenzen overgebracht. RIJKWAARD werd wegens deelgenootschap aan de Rotterdamsche vergadering verbannen. Daarna werd binnen *Utrecht* eene Provinciale Synode gehouden, in welke alleen de weinige Contraremonstrantsche predikanten zitting en stem bekwamen, versterkt met van elders in de Provincie overgekomen Contraremonstrantsche leeraren en eenigen, onder anderen BOGERMAN, DAMMAN en TRIGLAND, uit de Nationale Synode herwaarts gedeputeerd. De Remonstrantsche Utrechtsche predikanten moesten als gedaagden verschijnen. Het gevolg was dat zij afgezet werden. In het geheel beliep het getal der in deze Provincie thans en kort te voren afgezette predikanten over de dertig [1].

Moest en kon men de zaak van de onderdrukking der Remonstranten in de Provinciën *Holland* en *Utrecht* aan het beleid der Staten en der Synoden dezer Gewesten overlaten, in de andere Provinciën, zoo daar nog Remonstranten in noemenswaardig aantal gevonden werden, was omzichtig en gemeenschappelijk beleid minder van noode.

De Prins en de Staten-Generaal treden op tegen de Remonstranten in *Gelderland* en *Overijsel*.

Hier kon zonder iets te ontzien van Generaliteitswege gehandeld worden, en trad de Prins van *Oranje* op in het belang van de veiligheid van de Republiek. Zoo besloten de Staten-Generaal den 22sten Julij (1619) op de mededeeling van eenen brief uit *Bommel*, aan Zijne Excellentie geschreven, aan de Magistraat dezer stad te doen weten, dat zij met verwondering vernomen hadden, hoe aldaar een afgezette predikant van *Leiden* in een vrij talrijke vergadering gepredikt en kinderen gedoopt had. »Deze aanslag, dus schreven zij, streed rechtstreeks tegen het plakaat en was zeer gevaarlijk in eene grensstad, zoo nabij den vijand gelegen." Derhalve diende daarin ten eersten voorzien te worden: de Magistraat moest trachten de predikant in handen te krijgen: den Commandant was reeds gelast, haar de behulpzame hand te bieden: »dus behoefde zij niets te ontzien" [2]. Al deze voorzorg scheen nog niet voldoende: want in het najaar

---

[1] BRANDT, III, bl. 939—976. *Resol. St.-Gen.* 3, 7 Aug. 1619.

[2] *Resol. St.-Gen.* 22 Julij, 1619.

werd de Magistraat te *Bommel* door graaf ERNST CASIMIR en eenige Gedeputeerden van het Hof van *Gelderland* op last des Stadhouders buitengewoon veranderd: als grond van dezen maatregel werd aangevoerd, dat de partijschap aldaar zelfs door beambten der Generaliteit gevoed werd. De Staten-Generaal bekrachtigden 's Prinsen bemoeijingen, als, zeiden zij, krachtens de hem bij OLDENBARNEVELTS gevangenneming verstrekte volmacht geschied. Ook aan de Magistraat van *Kampen*, die den Prins gevraagd had, wat te doen op het verzoek der Remonstranten om het gebruik eener kerk, werd de verzekering gegeven, dat er reeds orders uitgevaardigd waren om haar de sterke hand te bieden, ingeval zij zulks bij het te keer gaan van alle godsdienstoefening behalve die der ware Gereformeerden behoefde. De twee door de Nationale Synode afgezette, maar nog niet met de andere twee over de grenzen gevoerde Kampensche predikanten, VOSKUIL en SCHOTLERUS, werden rechtstreeks voor de Staten-Generaal ontboden om hun vonnis te vernemen. De laatste antwoordde op deze dagvaarding met eenen brief. Hij had, schreef hij, zijn geweten onderzocht, of hij iets misdaan had, doch niets gevonden. Dus bad hij Hun Hoog Mogenden ootmoedig, dat zij om Christus wil hem, armen afgezetten man, verontschuldigen wilden om voor hen te verschijnen: bovendien had hij ganschelijk geene middelen om de lange reize te doen: niets anders dan honger en zware armoede met zijne huisvrouw en kleine kinderen stond hem te wachten. — Het spreekt van zelf, dat de Staten-Generaal, bij de uitvoering van hun algemeen plan, op zulk eene kleinigheid als de nood van een enkelen wederspanneling niet konden letten. Ten minste schreven zij aan de Magistraat van *Kampen*, dat de predikant hunnen last niettemin nakomen moest [1]. Gestrengheid bleef noodzakelijk, wilde de vrucht van al wat men gewonnen had, niet verloren gaan. Op de aangifte van den Prins van *Oranje* aan de Staten-Generaal, dat een drietal »Arminiaansche predikanten het land doorliepen en hagepreêken deden, waarmede zij het gemeene volk in onrust en beroerte hielden," diende raad geschaft te worden, te meer daar enkelen weder nieuwen moed schenen te vatten, en de belofte herriepen, bij de acte van stilstand, die zij geteekend hadden, gegeven. Onder anderen deed dit de gewezen predikant van *Grave*. Bij een opzettelijk schrijven berichtte hij den Staten en te gelijker tijd den Prins, dat hij zijne belofte terugnam. De Prins beantwoordde den brief dadelijk met het bevel, dat men hem »bij den kop zou nemen" als hij nog te *Grave* was, en een plakaat werd opgesteld bepaaldelijk tegen dezulken, die, ongetrouw aan hunne onderteekening, hier te lande predikten, en »hetzij bij nacht of bij dag heimelijke bijeenkomsten en komplotterijen hielden [2]."

1618—1621.

Al namen alzoo de Staten-Generaal aan de Synoden van *Gelderland* en *Overijsel* een

[1] *Resol. St.-Gen.* 24, 25 Julij; 7, 10, 23 Aug. 1619.

[2] *Resol. St.-Gen.* 26, 30 Oct.; 11, 13, 14, 21, 27 Nov.; 16 Dec. 1619.

1618—1621.

deel haars arbeids uit de handen, toch vonden dezen nog gelegenheid om predikanten af te zetten. De Geldersche Synode, dit jaar te *Nijmegen* vergaderd, ontsloeg vijf predikanten op grond dat zij weigerden de Dortsche regels te onderteekenen. Met de vroeger reeds afgezette of afgetreden leeraren was het getal der in *Gelderland* naar aanleiding der kerkelijke geschillen uit hunne dienst geraakte godsdienstleeraren zes en twintig [1]. De Overijselsche Synode, te *Deventer* vergaderd, liet het niet bij het afzetten van predikanten, maar ontsloeg ook den rector der Latijnsche school te *Kampen*, den ijverig Remonstrantschgezinden GUALTHERUS, hoezeer hij, »geene hierarchie erkennende, die macht had om eenigen burger uit een vrije Republiek ten haren believe voor hare vierschaar te dagen, en zich als gezworen burger van *Kampen* op het recht *de non evocando* beroepende," niet voor haar verschenen en dus niet gehoord was. De Regering van *Kampen*, wetende dat de predikanten de Staten-Generaal en den Prins op hunne hand hadden, lieten zich deze handelwijze met gelatenheid welgevallen. Ten overvloede werd het garnizoen welhaast versterkt en de Regering door twee Gedeputeerden der Staten-Generaal, door Graaf ERNST CASIMIR bijgestaan, op hoog gezag veranderd [2]. — In *Friesland* behoefden slechts twee predikanten afgezet te worden wegens hunne ongezindheid om de Canones der Nationale Synode te teekenen, die door de *Leeuwarder* Synode goedgekeurd waren. In het geheele land bedroeg het aantal der afgezette predikanten ongeveer tweehonderd, van welke er tachtig gebannen werden [3].

Wegens de geringe deelneming, welke de geschilpunten in *Friesland* en *Groningen* bij het gros der godsdienstleeraars gevonden had, was hier geenerlei inmenging van het gezag der Staten-Generaal ter beteugeling van het Remonstrantisme van noode. Ook zouden de bemoeijingen van Hun Hoog Mogenden hier kwalijk zijn opgenomen. In weerwil van al de aanbeveling van BOGERMAN verwierpen de Staten van *Friesland* de kerkeorde, door de Nationale Synode vastgesteld en door de Generaliteit goedgekeurd, en BOGERMAN zelf had scherpe aanmerkingen te verduren, omdat hij te *Dordrecht* de Friesche Politieke Heren buiten het geheim gehouden had van alles wat hij met de hoofdbeleiders aldaar beraamde. Zelfs de Friesche predikanten, die in al hunne *Classes* de kerkeorde afstemden, beschuldigden dien gewezen president der Dortsche Synode zijnen last te hebben overschreden, en sommigen achtten dat hij afzetting en ballingschap verdiend had [4]. De Friezen waren, thans evenmin als vroeger, gestreeld door het denkbeeld, dat zij als blinde werktuigen van enkele invloedrijke personen in de Republiek gebruikt werden.

Hoe BOGERMAN in *Friesland* bejegend werd.

Met dat al waren de Remonstranten door het gansche Land bedwongen, ten minste was de Algemeene Regering genoegzaam tegen hen gewapend, vooral toen tegen alle

---

[1] BRANDT IV, bl. 5.
[2] *Resol. Stat.-Gen.* 9, 24 Jan. 1620.
[3] BRANDT, IV, bl. 13, 14, 16, 23, 24.
[4] BRANDT, IV, bl. 16—21.

pogingen der afgezette leeraars om buiten de tijden der gewone godsdienstoefening in de kerken van sommige Hollandsche dorpen te prediken nog een nader plakaat was uitgevaardigd [1]. Wat de gebannenen buitenslands mochten aanvangen, strekte slechts om hen eerst recht in een dubbelzinnig daglicht te plaatsen: het maakte den vijand niet sterker en deed geen kwaad binnenslands, zoo men hun slechts elken toegang of verstandhouding binnen de grenzen belette. Dus waren de Staten-Generaal er op uit, om eensdeels de Remonstranten, die zich te *Waalwijk* ophielden, voor verdacht van verraderlijke plannen te doen doorgaan; anderdeels om den onderdanen dezer Republiek alle verkeer met hen af te snijden. Vandaar de ophef, met welken de vergadering der Remonstranten te *Bommel* te keer werd gegaan, alsof daardoor deze grensvesting in gevaar was gekomen om den vijand in handen gespeeld te worden [2]. Vandaar mede de orders aan den Graaf VAN HORNE, Heer van *Kessel*, thans goeverneur van *Heusden*, gegeven, volgens welke hij zich verplicht zag te letten op »den grooten toeloop" van personen uit *Holland* en van elders, die de uitgezette predikanten te *Waalwijk* gingen hooren. Hij moest tegen Zondag, den 11den Augustus (1619) en voorts van tijd tot tijd, als er derwaarts weder zulk een toeloop was, de voornaamsten bij hunne terugkomst op Nederlandschen bodem aanhouden en onderzoeken, of zij ook brieven of andere papieren bij zich hadden, die eenige verstandhouding aan den dag brachten; van de gemeene lieden moest hij alleen de namen opteekenen, ten ware dat hunne antwoorden achterdocht verwekten. Werkelijk werden er dien zondag enkelen onder anderen zekeren ROODENBERG, een zeepzieder uit *Utrecht*, aangehouden; doch zij weigerden te verklaren, wat zij te *Waalwijk* te verrichten gehad hadden, en daar men niets tegen hen in te brengen had, werden zij na eenige dagen weder ontslagen [3]. Drie maanden later scheen zich een dergelijke vertooning op een ander punt buiten de grenzen te herhalen. Thans, heette het, had SOPINGIUS, gewezen predikant te *Warmond*, op Kleefsch grondgebied, op een mijl afstands van *Nijmegen*, gepredikt, en wel honderdvijftig burgers uit deze stad waren daarbij tegenwoordig geweest. Ook dit gingen de Staten-Generaal onmiddellijk te keer. Zij schreven aan den Brandenburgschen Stadhouder en Raden te *Kleef* met verzoek, dat zij dien predikant uit hun gebied zouden doen vertrekken, en den Kanselier en Raden van *Gelderland* gelastten zij, hem te straffen, als hij over de grenzen kwam. Weldra kregen de Staten-Generaal bericht van de Regering te *Kleef*, dat zij SOPINGIUS »op hooge straffe" haar grondgebied had doen ruimen [4]. Wegens de verplichting,

1618—1621.

Maatregelen tegen de gemeenschap met de verbannen Remonstranten.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 8, 13, 24, 29, 30, 31 Jan. 1620.

[2] Zie hiervoor, bl. 392.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 9, 14, 22 Aug. 1619. BRANDT IV, bl. 35—38.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 11 Nov.; 5 Dec. 1619. Later teekende SOPINGIUS de acte van stilstand en

1618—1621. welke deze Regering had aan de Staten-Generaal, en tevens wegens het ontzag, dat de Nederlandsche troepen in het Kleefsche inboezemden, had deze toegefelijkheid niets bevreemdends.

Maar belangrijker was het, steeds het oog op de uitgewekenen in *Brabant* te houden. Daar toch bevonden zich de uitstekendste Remonstranten; daar bevond zich UYTENBOGAERT, en de ontmoetingen van dezen man met hooge geestelijken, ja met regeringsleden in *Brabant*, waren wel geschikt eenige achterdocht te verwekken. Een ander verblijf lokte hem niet aan: ver van de grenzen van zijn Vaderland wilde hij zich niet begeven, om den band met zijne vrienden niet geheel af te snijden, en de aangrenzende Staten buiten het gebied der Aartshertogen waren van de Staten-Generaal te zeer afhankelijk, dan dat de Remonstranten aldaar op een goed onthaal hadden kunnen rekenen, en UYTENBOGAERT zich daar voor uitlevering veilig had kunnen zien [1]. Eene uitnoodiging van den burgemeester van *Stade* gaf hem een oogenblik de hoop, dat hier wellicht eenige vrijheid voor de Remonstranten te verkrijgen zou zijn; doch weldra zag hij van dit denkbeeld af. De Lutherschen in die stad zouden hem en de zijnen ongaarne hebben zien komen, en de Aartsbisschop van *Bremen*, tot wiens Stift *Stade* behoorde, moest den Staten-Generaal naar de oogen zien. Buitendien rust beloofde dit verblijf in geenen deele: zelfs zagen zich sommige regeringsleden der stad, in het najaar van (1619), genoodzaakt voor een tijd Deensche troepen in te halen, ten einde, dit ten minste liet de Koning van *Denemarken* de Staten-Generaal weten, de dreigende uitbarsting van onlusten onder de gemeeente te keer te gaan. Voor het overige al zulke aanzoeken, ook van de Koningen van *Denemarken* en *Zweden*, dat de Remonstranten zich in hun land zouden nederzetten, vloeiden voort uit eigen belang. Men hoopte eene vrij talrijke verhuizing van Nederlanders uit te lokken, die hunne nijverheid en handelsgeest zouden medebrengen [2]. — Maar ook in *Brabant* was het verblijf der Remonstranten gansch niet ongestoord. Enkelen hunner werden aangeklaagd wegens het houden van heimelijke vergaderingen binnen *Antwerpen*, en nu kreeg de Bisschop uit *Brussel* bevel om hen te gelasten de stad binnen zekeren tijd te verlaten. Wegens deze zaak ging UYTENBOGAERT naar *Brussel* en hij verwierf met moeite opheffing van dien last. Zelfs te *Waalwijk*, waar de Heer der plaats hen gaarne zag wegens het vertier, hetwelk de bezoeken hunner vrienden aldaar te weeg brachten, werd de gemeente tegen

De verbannenen in *Brabant*.

---

zette zich hier te lande neder (BRANDT, IV, 998). Uit hetgeen BRANDT (IV, bl. 100) van SOPINGIUS zegt, blijkt dat die geschiedschrijver het hier uit de *Resol. der Stat.-Gen.* medegedeelde niet geweten heeft.

[1] BRANDT, IV, bl. 39, 40.

[2] BRANDT, IV, bl. 26, 43, 44, 347, 348. *Resol. Stat.-Gen.* 5, 7 Dec. 1619. De Koning van *Denemarken* verontschuldigde zich bij de Staten-Generaal wegens de tijdelijke bezetting van *Stade*. *Resol. Stat.-Gen.* 10, 16, 21 Dec. 1619. Verg. CARLETON III, bl. 203—208, 217.

hen opgezet door de Dominicanen, verbitterd over den lof, dien de bisschop van *'s Hertogenbosch* aan hun gevoelen aangaande de voorbeschikking had toegezwaaid; doch die bisschop hield hun de hand boven het hoofd, en beval het volk, tot beschaming der Gereformeerden in *Holland*, verdraagzaamheid en vriendelijkheid aan [1]. 1618—1621.

Zagen zich dus de Remonstranten, zoo zij in de nabijheid van hun Vaderland wilden blijven, naauwelijks een ander gebied, dan dat der Aartshertogen aangeboden, de Regering dezer Vorsten bouwde op de Remonstranten groote verwachtingen. Velen in *Brabant*, zelfs onder de Bewindslieden en hooge geestelijken, door den tijd geleerd, zagen in, dat het land door de gestrengheid tegen de Gereformeerden eene groote schade was aangedaan; dat vrijheid en welvaart het deel der Noordelijke, achteruitgang en afhankelijkheid van de Spaansche staatkunde het deel der Zuidelijke Nederlanden was geworden. Voor toelating van de Gereformeerden op billijken voet zou wellicht nog hereeniging met het Noorden, deelgenootschap aan de voordeelen, door die Gewesten behaald, zelfstandigheid tegenover *Spanje*, te verkrijgen zijn. Nu zag men de Regering en de Kerk in de Vereenigde Provinciën denzelfden weg bewandelen, die de Spaansche Regering in de Nederlanden ten verderve geleid had; men wist, dat de partij van het gevallen Bewind slechts met geweld werd nedergehouden; de tegenwerking zou van lieverlede meer kracht bekomen, en door de hoop van eenen afzonderlijken vrede, misschien van een bondgenootschap met de zuidelijke Gewesten, na verloop van het Bestand te sluiten, aanmerkelijk worden gevoed. Dat zulke denkbeelden werkelijk in *Belgie* bestonden, blijkt uit de redenen door den Bisschop van *'s Hertogenbosch* tot EPISCOPIUS en NIELLIUS [2], en, eenige maanden later, door den kanselier van *Brabant* zelven tot UYTENBOGAERT gesproken [3]. Hunne verwezenlijking was wel is waar niet denkbaar zonder den val der Regering, die thans te *'s Gravenhage* aan het roer was, maar zou, zoo het Protestantisme kracht genoeg in zich zelve bezat, en de handel de mededinging van het Zuiden niet behoefde te schroomen, zeer goed met het waar belang der Vereenigde Provinciën gestrookt hebben: zij was eigenlijk voor niemand gevaarlijker dan voor *Spanje* en de personen van de Aartshertogen. Immers had zij stand gegrepen, zoo zouden dezen bij hun kinderloos overlijden veeleer eenen Prins van *Oranje*, dan den Koning van *Spanje*, tot opvolger hebben bekomen. Op Prins FREDERIK HENDRIK had men in *Belgie* de oogen geslagen [4], die op zijne reize naar *Frankrijk* UYTENBOGAERT te *Antwerpen* op eene in het oog vallende wijze een hoogst minzaam gehoor had verleend [5]. Wel had de Prins zich in zijn welbegrepen belang na de omwenteling wat naauwer aan zijnen broeder aangesloten [6]; maar de tijden zouden veranderen; hij was nog ongehuwd: wie weet welke eene verbindtenis hij nog zou aangaan: zijn huwelijk

---

[1] BRANDT, IV, bl. 27—33. [2] BRANDT, IV, bl. 30. [3] Aldaar, bl. 342.
[4] BRANDT, IV, bl. 344. [5] BRANDT, IV, bl. 27. [6] CARLETON, II, p. 397, 401.

1618—1621. Onderhoud van UYTENBOGAERT met Brabantsche Staatslieden.

met de Gereformeerde Prinses van *Hessen* was immers alreede afgesprongen. — Doch genoeg om te doen beseffen, dat, had UYTENBOGAERT ooren gehad voor hetgeen PECKIUS hem in Mei 1620 te *Cantecroy* buiten *Antwerpen* in persoon voorstelde, hij zich nog in geenen deele in eenen tegen zijn Vaderland verraderlijken handel zou gestoken hebben: het aftrekken der zuidelijke Nederlanden van de zijde van *Spanje;* het stichten van een degelijk voorbeeld van godsdienstvrede; het versterken van de partij der echte staatslieden in *Frankrijk;* het beschamen van de dubbelzinnige staatkunde van *Engeland;* het afsnijden van allen gewetensdwang, door Gereformeerden geoefend, ziedaar wat hij zich daarbij kon voorspiegelen. Doch de personen, bij wie het Bewind der Nederlandsche Republiek berustte, hadden alle reden om dergelijke verstandhouding ten hoogste te duchten. Prins MAURITS klaagde dan ook, dat UYTENBOGAERT »het Land te *Brussel* verried, en van binnen het vuur stookte; dat hij te *Antwerpen* op den uitkijk zat, en het wel bleek wat de Remonstranten voor hadden [1]." Hoe UYTENBOGAERT het ook aangelegd had, nimmer zou hij de verdenking van zamenspanning tegen zijn Land ontgaan zijn, en in allen gevalle ontbrak hem van de bestaande Regering elke machtiging om te onderhandelen. Daarom onttrok hij zich en antwoordde hij op de voorstellingen van den Aartshertogelijken Kanselier, dat hij, »eenvoudig, verdreven en bedroefd man," de uitvoerbaarheid van een verdrag als waarop gedoeld was, niet begreep. Daarop lokte men hem door een voorwendsel naar *Brussel*, alsof het belang zijner medebannelingen zijne komst aldaar vorderde. Terwijl hij bij PECKIUS was, en op diens verzoek den aard der scheuring in de Nederlanden had uiteengezet, kwam de hertog van AERSCHOT binnen. Nu begreep UYTENBOGAERT de gelegenheid te moeten waarnemen om duidelijk te kennen te geven, dat er van de Remonstranten geene medewerking te wachten was tot het bereiken der bedoelingen, die de Brabantsche Regering hebben mocht. Daags daaraan werd hij bij SPINOLA ontboden en zeer vriendelijk ontvangen; de Markies vraagde hem naar Prins HENDRIK, en sprak met zeer veel hoogachting van dezen Vorst; voorts verzekerde hij UYTENBOGAERT, dat de Aartshertogen last gegeven hadden, hem eene jaarwedde toe te leggen. De predikant weigerde beleefd, maar stellig; doch SPINOLA wilde van geene weigering hooren. Toen nu in de maand Augustus (1620) ook de Markies DE CUEVA hem wilde spreken, verontschuldigde hij zich; maar een herhaald verzoek kon hij niet afslaan. Hij kwam, en de Gezant scheen het toen juist zeer druk te hebben, zoodat hij hem niets zeide, dan dat hij veel goeds van hem gehoord had en vurig wenschte, dat hij katholijk ware: in welk geval hij goede diensten zou kunnen doen. Van deze voorwaarde, dat hij katholijk zou moeten worden om diensten te kunnen bewijzen, hadden wij nog niets vernomen. Ook bleek nu, dat zich een Spanjaard met de zaak bemoeid had. CUEVA, voorzeker bekend met het voorgevallene

[1] BRANDT, IV, bl. 27, 28.

tusschen PECKIUS en UYTENBOGAERT, en duchtende, dat er voor *Spanje* nadeel uit zou voortvloeijen, schijnt de zaak in duigen te hebben willen werpen: immers zoo de oude voorwaarde der verandering van godsdienst op den voorgrond gesteld werd, was er aan geen verdrag te denken. Inderdaad *Spanje* hield *Belgies* geluk tegen: *Belgie* moest een werktuig in de hand harer staatkunde blijven. Maar al had de Spanjaard de edelaardige denkbeelden der Brabantsche patriotten niet gedwarsboomd, de partij, die in de Noordelijke Nederlanden de zege had behaald, maakte hunne verwezenlijking thans ook van deze zijde onmogelijk. Het belang der Regering van de Vereenigde Provinciën en dat van *Spanje* in de zuidelijke Nederlanden trok ééne lijn om Noord en Zuid gescheiden te houden. Voor een man ik zeg niet van UYTENBOGAERTS braafheid, maar van zijn doorzicht, was het gevaar, dat hij voor dat lokaas bezwijken zou, niet groot. Slechts voor de blindheid des eigenbelangs of voor de vooringenomenheid eener oppervlakkige beschouwing, bestaat er in zulk een geval verleiding. Voor UYTENBOGAERT bestond zij niet. Hij verklaarde onbewimpeld, dat hij niet van godsdienst kon veranderen, noch de liefde en plicht jegens zijn Vaderland verzaken. Desniettemin deed men nog eene poging hetzij om hem voor de Spaansche belangen te winnen, hetzij om hem door oneer onbruikbaar te maken: men ontzag zich niet, goud in zijne oogen te laten blinken. De pensionaris van *Antwerpen*, JAVARELLA, ging hem bezoeken, en terwijl hij hem van eene gunstige beschikking sprak omtrent zekere rente, die zijne huisvrouw in *Brabant* bezat, doch die vóór het Bestand verbeurd was verklaard, poogde hij hem een handvol gouds in de hand te stoppen met de verklaring, dat dit eene gift was van geene beduidenis, maar dat zijne Hoogheid meer voor hem doen wilde. UYTENBOGAERT beantwoordde deze vernederende bejegening, zoo als zij verdiende. De pensionaris ging henen met het zeggen, dat hij tot hetgeen hij gedaan had, last gehad had van SPINOLA [1]. Het spreekt van zelf, dat dit onwaar was. Ware het zoo geweest, hij had SPINOLAS naam verzwegen. Maar de Spanjaarden, die hier in het spel waren, wilden UYTENBOGAERT in de meening brengen, dat de Italiaansche edelman eene lijn trok met hen, en niet met de Brabantsche patriotten. Ten einde alle uitstrooisels, die uit deze ontmoetingen voortvloeijen moesten, af te snijden, diende er iets van UYTENBOGAERTS zijde gedaan te worden. Reeds vóór het eind van het jaar 1619 was hij er op bedacht geweest om zich tijdelijk uit *Brabant* te verwijderen en wel met zulk eene bestemming, als welke alle vermoeden van verstandhouding met den ouden vijand der Republiek den bodem moest inslaan. Hij verzocht den Engelschen Agent te *Brussel*, den Heer TRUMBULL, om voor hem van den Koning van *Groot-Britannië* de vergunning te verwerven van in *Engeland* te komen, ten einde zich bij Zijne Majesteit te rechtvaardigen. — Waren zijne bedoelingen van dien aard, dat zij voor Koning JACOBUS aannemelijk gemaakt konden worden, die nog altijd de groote patroon der

1618—1621.

[1] BRANDT, IV, bl. 342—346.

1618—1621. staatkunde, welke in *Holland* gezegevierd had, heeten moest, dan moest er wel niets aanstootelijks in gelegen wezen. Doch de leiders der Staten duchtten den invloed, dien UYTENBOGAERT op den Koning kon hebben, en toen CARLETON den Staten berichtte wat hij verlangde, lieten zij hem verzoeken te willen bewerken, dat zijne begeerte niet werd ingewilligd, en »maalden" hem UYTENBOGAERT bij deze gelegenheid op nieuw »met al zijne kleuren af", dat is, zij waarschuwden den Engelschman tegen hem, als een hoogst gevaarlijk persoon. Ook CARON te *Londen* kreeg eene onderrichting in denzelfden zin. Men zag hem nog liever in *Brabant*, dan aan het Engelsche Hof, en Prins MAURITS liet zich thans ontvallen: »hij is wel, waar hij is, en het is best, dat hij daar blijve [1]." Beletten de Staten hem alzoo eenen stap te doen, die hem in aller oogen moest rechtvaardigen, zij waren daarom niet van zins hem en zijne medeballingen voortaan als gerechtvaardigd te laten beschouwen. Integendeel het maakte tegen de zomervergadering der Staten van *Holland* een der punten van beschrijving uit: »Alzoo men blijkbaar bemerkt, dat de uitgezette predikanten zich gedurig in de Landen der Aartshertogen blijven ophouden en naar groote waarschijnlijkheid met de lieden aldaar in verstandhouding staan, zoo zal er op gelet dienen te worden, of men tegen hen als zich gedragende gelijk zamenzweerders tegen den Staat, niet bij nader order behoorde te voorzien, alsmede tegen dezulken, die hunne predikatiën, welke tot oproer en opstand leiden, gaan aanhooren" [2]. Wanneer men deze aantijging met de waarheid vergelijkt, doen zich de Staten hier als ten hoogste schuldig aan laster voor. Maar waar is het, dat de denkbeelden der vaderlandslievende Brabanders, met welke zich de Remonstranten tot heil en vrede der beide deelen van *Nederland* zouden hebben kunnen verstaan, het tegenwoordig Bewind met den val bedreigden, en het is niet onwaarschijnlijk, dat een CUEVA zelf gezorgd had, dat UYTENBOGAERT bij de Staten als zamenzweerder en als op het punt staande om katholijk te worden, werd aangebracht.

Maar dat Bewind zou niet ten val komen, en men moet erkennen, dat het alle mogelijke maatregelen nam, die geschikt waren om zich te handhaven. Het slaagde er in, *Frankrijk* verdacht te maken en den invloed van dit Rijk te verijdelen; zelfs hield het zich in de groote zaken vrij genoeg van de zelfzuchtige voogdij van *Engeland*, en in Westelijk en Noordelijk *Duitschland* wist het den invloed der *Nederlanden*, tevens in het belang van hunnen handel, krachtig te handhaven.

Oost-Friesche zaken. *Oost-Friesland* was steeds niet veel meer dan eene Provincie, wier zaken te *'s Gravenhage* beslecht werden. Trouwens die zaken gaven onzen Stadhouders en staatslieden moeite genoeg. Op de klachten van den Graaf over de Ridderschap, en van de Ridderschap over den Graaf [3], vermaanden de Staten-Generaal de partijen zich van feite-

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 24 Dec. 1619. BRANDT, IV, bl. 28, 29.

[2] *Resol. Holl.* 1 Julij. Het is het 12de punt (bl. 120).

[3] Zie hiervoor, bl. 16, 17.

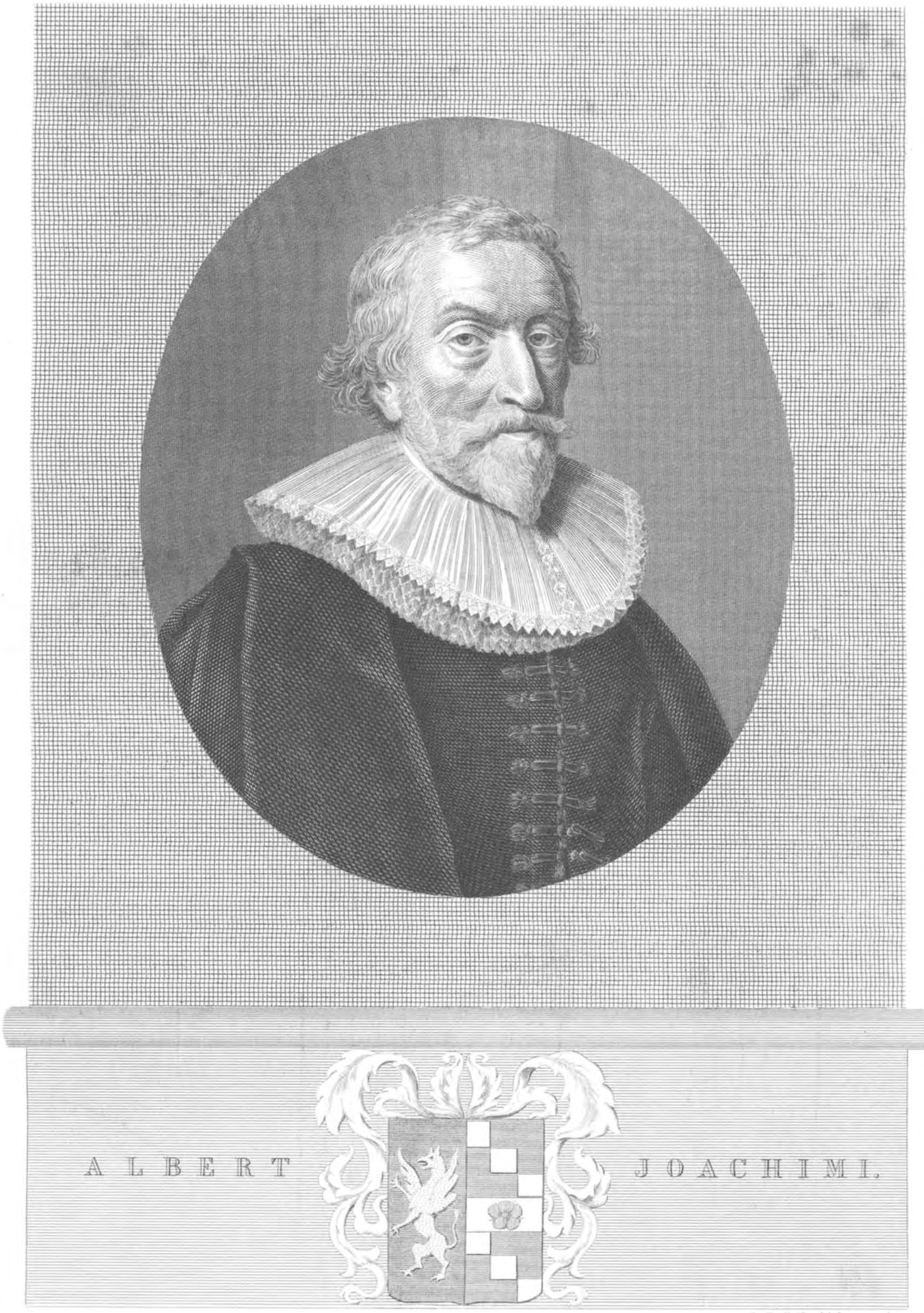

J. F. C. Reckleben sculps.

lijkheden te onthouden en zich naar de gesloten accoorden te gedragen; tevens gaven zij den troepen, die zij te *Embden*, te *Lieroort* en elders hadden, bevel, zich door geene der beide partijen tegen de andere te laten gebruiken. Niettemin waren de zaken in het Graafschap in den herfst van het jaar 1618 zoo gesteld, dat zonder tijdige tusschenkomst de partijen handgemeen stonden te worden: Landdag werd er tegen Landdag gehouden, en de eene dezer beide Vergaderingen was voornemens de andere te verstoren. Voor het einde van het jaar kwamen er al weder Gecommitteerden van de Ridderschap, de stad *Embden* en een deel van den Huismansstand te *'s Gravenhage*, om gezamenlijk (want *Embden* was thans mede tegen den Graaf in verzet) hunne belangen en klachten voor te dragen. Zij werden weldra door afgevaardigden van den Graaf en weinige dagen later van de Steden *Aurich* en *Norden* en van het andere deel van den Huismansstand gevolgd, en op nieuw moesten de Staten-Generaal eene Commissie uit hun midden benoemen om de partijen te hooren. Terwijl deze Commissie zich daartoe verledigde, kwam er bericht uit *Embden*, dat de Graaf in deze stad was aangehouden. CARLETON bemoeide zich dadelijk met de zaak. Hij was, verklaarde hij, volgens zijnen last verplicht de oogen geslagen te houden op den toestand van *Oost-Friesland* wegens de verwantschap, waarin de Koning van *Groot-Brittannië* tot den Graaf stond, en verzocht alzoo de Staten hun gezag te gebruiken, opdat de Graaf, wiens lot alle Vorsten zich zouden aantrekken [1], dadelijk ontslagen mocht worden. In tegenwoordigheid van Zijne Excellentie en Graaf WILLEM LODEWIJK werd alsnu besloten, vooreerst, dat elk der Oost-Friesche partijen éénen uit hare te *'s Gravenhage* aanwezige vertegenwoordigers naar *Embden* zou zenden om de invrijheidsstelling van den Graaf te bewerken; ten tweede, dat weldra eenige Gedeputeerden uit de Staten zelven naar *Oost-Friesland* zouden vertrekken om de nieuwe geschillen uit den weg te ruimen. De Oost-Friesche afgevaardigden hadden nu te *'s Gravenhage* niets meer te verwachten: zij kregen hun afscheid ten einde ten hunnent de komst der Nederlandsche Commissie te gaan verbeiden, welke zamengesteld werd uit de Heren CROMHOUT, JOACHIMI, SCHWARTSENBERG, COENDERS en EUSSUM, met HERMAN VAN DULMEN, als Secretaris. Verlangende met gezag op te treden, stelden deze Heren de vraag, of het niet dienstig zijn zou, dat er eenige oorlogschepen naar de *Eems* gezonden en eenige Compagniën voetvolk op de Oost-Friesche grenzen bijeen getrokken werden. De Staten lieten deze zaak aan den Prins en Graaf WILLEM LODEWIJK ter beslissing over. De eerste zorg der Nederlandsche Gedeputeerden was de invrijheidstelling van den Graaf. Deze dienst, gevoegd bij de vergunning van uitstel der terugbetaling van de hem ge-

1618—1621.

De Graaf van *Oost-Friesland* in zijn eigen land gevangen gehouden.

Commissarissen der Staten derwaarts gezonden.

[1] Werkelijk ontvingen de Staten later brieven van den Aartsbisschop van *Bremen* en andere Vorsten uit die oorden, ja zelfs van den Koning van *Zweden*, ter aanbeveling van de belangen en rechten van den Graaf (*Resol. Stat.-Gen.* 16 April; 16 Mei, 1619).

1618—1621. leende som, maakte den Graaf niet toegefelijker jegens zijne onderdanen. Na drie maanden in *Oost-Friesland* vertoefd te hebben, keerde de Commissie in het midden der maand Maart met een ontwerp van schikking tusschen de partijen te *'s Gravenhage* terug. Alleen de Heer VAN SCHWARTSENBERG, die zich tegen den Graaf in het bezit zijner Heerlijkheid *Oldersum* had te handhaven, was nog in *Oost-Friesland* achter gebleven. Doch voordat de maand Maart ten einde was, kwam er een verzoek van den Raad der stad *Embden*, door den Commandant der Nederlandsche troepen en den Heer SCHWARTSENBERG ondersteund, dat toch de Gecommitteerden ten spoedigste mochten terugkeren, daar de Graaf tegen zijne belofte de inning der belastingen belette. Dadelijk gaven de Staten aan dit verzoek gehoor, en zonden de Commissie, versterkt met eenige nieuwe leden, de Heren GLUMMER, voor *Gelderland*, VAN ZUILEN VAN NIJEVELT, Heer van *Gerestein*, voor *Utrecht*, en DEUTECOM, voor *Overijsel*, naar *Oost-Friesland* terug, met den last om aan alle onordelijkheden voor goed een einde te maken, en toen het nu Junij was geworden vóórdat dit doel bereikt was, vermaanden zij hunne Commissie in *Oost-Friesland* de onderhandelingen aldaar »met autoriteit" te bekorten, of ten minste Hun Hoog Mogenden bericht te geven van de beletselen, die men ontmoette. De Graaf achtte zich door de Commissie verongelijkt, toen zij eindelijk den 12den Junij uitspraak deed, en ook de tegenpartij meende te zeer bezwaard te zijn. Niettemin verklaarden de beide Stadhouders die uitspraak overeenkomstig de instructie, en wilden zij de partijen vermaand hebben, zich daarnaar te voegen. Na dit alles scheen men op het eind van Julij (1619) niet veel verder gekomen; want wederom verschenen er Afgevaardigden van den Graaf en van de steden *Norden* en *Aurich* en een deel van den Huismansstand, wier mededeelingen alweder overleg vorderden. De stad *Embden* had zich thans geschikt, en drong ten krachtigste aan op de uitvoering van de gevallen uitspraak, ten einde van hare »ondragelijke lasten en den zorgelijken toestand", waarin zij verkeerde, verlost te mogen worden. Hun Hoog Mogenden gaven dezen wensch gehoor, begerende, dat er in het onrustige Gewest, bepaaldelijk op het stuk van de heffing der belastingen, iets blijvends tot stand kwam tegen den tijd dat het Bestand zou geëindigd zijn. De Nederlandsche troepen toch moesten uit de te heffen bijdragen betaald worden, en dien eisch achtte men zoo dringend, dat Zijne Excellentie en de Raad van State den raad gaven, de belastingen door middel van het Nederlandsche krijgsvolk te innen, vermits de Huismansstand anders tot de opbrengst niet te bewegen was. Werkelijk werd het Landschap bij proclamatie, door twee trompetters der Staten afgekondigd, aangemaand de belastingen te betalen op straf van door Staatsche troepen overstroomd te worden. Verre derhalve was het daar vandaan, dat alles nu vereffend en bijgelegd zou geweest zijn. De Graaf liet zich aan de uitspraak en de uitgevaardigde amnestie genoegzaam niet gelegen liggen, en die van *Embden* en de Ridderschap verklaarden niet op den Landdag te kunnen komen, zoolang er geene degelijke verzoening

had plaats gegrepen. Thans konden de Staten niet anders dan hunner Commissie den last opdragen, om, zonder op de gemaakte bepalingen en verleende inwilligingen terug te komen, de partijen tot inschikkelijkheid aan te sporen. Bij vermaningen echter bleef het niet; ook met kracht van krijgsvolk traden de Gecommitteerden op [1]. Tegen het eind van September (1619) kwamen zij op twee na terug: de partijen, verklaarden zij, stonden te halsstarrig tegen elkander over, dan dat er aan welwillende uitvoering der bepalingen te denken viel: slechts de weg der »autoriteit" stond den Staten-Generaal open. Niettemin gaven Hun Hoog Mogenden den moed nog niet verloren en zetten de pogingen voort om tusschen de partijen, die hare Afgevaardigden wederom naar *'s Gravenhage* gezonden hadden, vrede te stichten: dag aan dag verledigden zich de Prins, de Graaf, de Raad van State en Gedeputeerden der Staten-Generaal tot het overwegen van de belangen der Leden van het ongelukkig zoo verdeelde Landje, dat ook voorzeker het juk van de Nederlandsche voogdij onwillig droeg. Eindelijk wisten zij er niet beter op dan de Assignatoren, die den Landdag beschrijven moesten, voorloopig te raden, zulks ditmaal in het geheel niet te doen. Hierdoor toch alleen waren zij ontheven van de verplichting om te beslissen, welke der door de partijen tegen elkander verkozen Landdagsgedeputeerden zij voor wettig hielden: zoo alleen schenen nieuwe onlusten voorkomen te kunnen worden en de verpachting der middelen voortgang te kunnen hebben, wier langere vertraging Hun Hoog Mogenden »een onherstelbare ramp" rekenden. In de laatste dagen van het jaar 1619 kwam er op nieuw eene beslissing der Staten tot stand, die zij, om verdere overwegingen af te snijden, besloten niet aan de verschillende Oost-Friesche afgevaardigden te *'s Gravenhage* mede te deelen, maar door dezelfde Gedeputeerden als vroeger plechtig en met gezag ten uitvoer te laten leggen. Reeds vóór hun vertrek zond een der nog in *Oost-Friesland* vertoevende Commissarissen het bericht, dat de algemeene middelen thans »met alle welvoegelijkheid" ten zijnen overstaan verpacht waren. De toewijzing dier middelen behielden de Staten zich voor: althans den Graaf, dien zij juist op nieuw door de verlenging van het hem gegeven crediet aan zich verplichtten, verboden zij »de handen ter voldoening zijner aanspraak aan de verpachte middelen te slaan." Tevens verzochten zij hem tegen den tijd, dat hunne Gedeputeerden in zijn Graafschap zouden aangekomen zijn, de Landstenden zamen te roepen. Nog vóór het einde der maand Maart (1620) vertrok de Deputatie naar *Oost-Friesland.* Op den Landdag te *Norden* vaardigde zij »op de Oost-Friesche grieven" eene beschikking uit, die in Julij, na hare terugkomst, door de Staten-Generaal, tegelijk met de in Junij 1619 gedane uitspraak, behoudens eenige wijzigingen geratificeerd werd, en aangezien de 1618—1621.

[1] Bij het brengen van krijgsvolk in *Norden* vond men tegenstand en eenige burgers sneuvelden (*Resol. Stat.-Gen.* 6 Sept. 1619).

1618—1621. Graaf zich over die beslissingen ten hoogste ontevreden betoonde, ja, verklaarde zich bij de eerste gelegenheid daartegen te zullen verzetten, zoo kreeg de Commandant van het garnizoen te *Embden* de noodige instructiën om alle geweld van 's Graven zijde dadelijk met zijne Nederlandsche krijgsmacht te keer te gaan. Ook behielden de Staten, in weerwil van het verzoek van den Graaf, wegens de dreigende houding van den vijand, hun krijgsvolk te *Lieroord* en verordenden de verbetering der versterkingen van het kasteel aldaar. Men scheen in dezen tijd een aanslag van den vijand tegen *Embden* te vermoeden en den Graaf, wiens broeder eene aanzienlijke betrekking in het leger der Aartshertogen bekleedde, verdacht te houden van het voornemen om SPINOLAS hulp in te roepen. Zulke grieven moesten den Koning van *Groot-Britannië* beletten zich de belangen van zijnen beschermeling tegen de Staten aan te trekken. De kosten van het langdurig verblijf der Nederlandsche Commissarissen werden aan *Oost-Friesland* in rekening gebracht [1].

Zoo traden de Staten als machthebbenden in de zaken van het Graafschap *Oost-Friesland* op. Zelfs op de rechtspleging ontzagen zij zich niet invloed uit te oefenen, wanneer eenig rechtsgeding hunne maatregelen belemmerde. Vermits, zeiden zij, de onzekerheid van het recht van bezit van het Huis te *Oldersum* verscheidene ongelegenheden veroorzaakte, zoo stelden zij den belanghebbenden partijen termijnen en richtten alles dus in, dat de zaak binnen eenen bepaalden tijd uitgewezen zijn moest, »alles zonder prejudicie van het proces te *Spiers* bij het Kamergericht hangende" [2]. Deze verklaring hield juist de erkentenis in, dat men het Rijksrecht dit maal niet telde. Maar wel andere inmengingen veroorloofden zich de Staten in zaken, die het Duitsche Rijk en het Rijksrecht aangingen.

Bemoeijingen der Staten tot afschaffing van den Oldenburgschen tol op de *Weser*.

De afschaffing van den tol op de *Weser*, door den Graaf van *Oldenburg* geheven [3], was iets waarnaar zij steeds bleven streven. Deswegens richtten zij in Augustus, 1619, een schrijven aan dien Graaf, en gaven aan hunnen Agent te *Heidelberg* geloofsbrieven, ten einde hij deze zaak bevorderen zou bij de Keurvorsten, te *Frankfort* vergaderd, en bepaaldelijk bij den Keurvorst van de *Palts*. Zoo maakten zij van hunnen invloed op dezen Vorst, dien zij oneindig aan zich verplichtten, gebruik om hunne belangen en inzichten te bevorderen. Tegelijk bracht de Heer MUYS teweeg, dat er aan dezelfde Vergadering te *Frankfort* een brief gericht werd, strekkende om de buitengewone tollen op den Rijn af te schaffen, en in geval dat niet geschiedde, met de aanwending van middelen van wedervergelding te dreigen [4]. — De tusschenkomst te *Frankfort* ter afschaffing van den Wesertol trof geen doel. Slechts

---

[1] Zie de *Resol. der Stat.-Gen.* telkenmale van 8 Aug. 1618 tot 25 Julij 1620, en voorts CARLETON, II, p. 392, 399; III, p. 6, 39, 49, 50, 118, 119, 152, 153, 244, 352, 353.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 20 Nov. 1619. [3] Zie hiervoor, bl. 16. [4] CARLETON, III, p. 123.

de Keurvorst van *Brandenburg* en de Vorst van *Palts-Neuburg* hadden het verlangen der Staten ondersteund, en de Graaf van *Oldenburg* was in het gelijk gesteld: van de vertoogen van den Raad van *Bremen* was te *Frankfort* niet eens naar behooren kennis genomen. De Regering dezer Hansestad liet de zaak hierbij niet berusten. Zij zond twee afgevaardigden naar *'s Gravenhage*, en, herinnerende aan de alliantie met de Hansesteden gesloten, die de handhaving der vrije vaart op de Oost- en de Noordzee en de zich daarin uitstortende rivieren ten doel had, verzocht zij de ondersteuning der Staten, met te meer hoop van gehoor te vinden, omdat de Rijksvorsten bij hunne beslissing klaarblijkelijk beoogd hadden, eene waarschuwing te geven aan de Vereenigde Provinciën wegens hare inmenging in de Duitsche zaken, en aan de stad *Bremen*, wegens de stoutheid, in het aangaan van het verbond met die Republiek aan den dag gelegd. Deze stap der stad *Bremen* noopte den Graaf van *Oldenburg* zijne zaak mede voor de rechtbank der Staten te brengen. Immers had hij alle reden om te duchten, dat het recht, hem door de Rijksvorsten toegekend, hem weinig baten zou, en er spoedig eenige Nederlandsche oorlogschepen op de *Weser* zouden verschijnen om hem de uitoefening van dat recht te beletten. Dus besloot ook hij Gezanten herwaarts te zenden. Zij kwamen in de laatste dagen van November (1619) aan. Hoezeer zij de aanmerking niet verzwegen, dat zelfs de Koning van *Denemarken* en de Hertogen van *Brunswijk-Luneburg*, schoon meer dan de Vereenigde Provinciën bij de zaak belang hebbende, niet tegen zijnen geringen tol waren opgekomen, was echter hun toon uiterst vereerend en onderdanig. De Graaf, dus verzekerden zij, was, wat ook de laster zeggen mocht, dezen Landen van harte toegedaan, en wilde tevens met *Bremen* gaarne vrede houden. — Zoo verre was het er vandaan, dat de Vorsten van *Brunswijk-Luneburg* tegen den tol zouden opgekomen zijn, dat zelfs een hunner, de Bisschop van *Minden*, de zaak van den Graaf bij brief aan de Staten aanbeval. Het Stift *Paderborn*, daarentegen, kwam tegen den tol op, en van nog andere belanghebbende Vorsten en Steden was de toestemming nog twijfelachtig. Dit bleven de Staten niet in gebreke in hun antwoord op de vertoogen van *Bremen* en van *Oldenburg* te laten gelden. Bovendien ontzenuwden zij den grond, op welken de Graaf van de Keurvorsten de erkenning van zijn recht verkregen had, door te beweren, dat de waterbouwwerken en de vuurtoren, die hij onderhield, niet, zoo als hij zeide, tot bevestiging van 's Rijks grenzen, maar tot behoud van zijn eigen land strekten; voorts deden zij een dubbelzinnig licht op die erkenning vallen, door te herinneren, dat daarbij de voorwaarde bedongen was, dat de onderdanen der Keurvorsten vrijdom van den tol zouden hebben. De vroegere Keizers hadden allen aan *Bremen* het recht om de *Weser* te beschermen toegekend. Tot dus verre had deze stad de politie op dien stroom met gewapende macht gehandhaafd. Nog in 1585 had de Graaf op last des Keizers zijne oorlogschepen uit de *Weser* moeten verwijderen, waarover nog een proces voor het

1618—1621.

Afgevaardigden van *Bremen* en van den Graaf van *Oldenburg* te *'s Hage.*

1618—
1621.

Kamergericht te *Spiers* hangende was. Op grond van dit een en ander vertrouwden de Staten, dat de Keizer de erkenning van den tol niet zou bekrachtigen, en verzochten den Graaf niet alleen, maar vermaanden hem op nieuw, dat hij »tot verhoeding van misverstanden en ongemakken" van dien tol zou afzien, »blijvende niettemin in alle andere gevallen geneigd, hem tot welstand van het gemeene Evangelische wezen te gelieven en het vriendschappelijk verkeer met hem voort te zetten." Beiden, de Bremensche en de Oldenburgsche Gezanten, kregen na de ontvangst van dit antwoord een geschenk tot tegemoetkoming in de kosten van hun verblijf. De Gezanten van *Oldenburg* lieten zich evenwel zulk een afscheid niet geven zonder eene schriftelijke verklaring over te leggen, dat de Staten, in plaats van de gronden van den Graaf te wederleggen, slechts beweringen, en sommige daarvan onjuist, daartegen hadden overgezet: het antwoord konden zij slechts tot nader rapport aannemen, en voor het geval dat die van *Bremen* zich daarvan in hun voordeel mochten bedienen, behielden zij uitdrukkelijk het recht van den Graaf voor. Ongetwijfeld zou deze den tol bij vernieuwing invoeren, en dan zouden Hun Hoog Mogenden, dit vertrouwden zij, Zijne Genade geen beletsel in den weg leggen, veel min de soevereiniteit van het Heilige Roomsche Rijk en zijne Leden willen krenken, maar veeleer het recht handhaven en overeenkomstig hunne aanbieding eene vriendschappelijke gezindheid jegens den Graaf betoonen. — Deze taal liet geene onderwerping van den Graaf aan het goedvinden der Staten verwachten. Werkelijk veroorloofde hij zich weldra eene daad van vijandelijkheid door een der afgevaardigden van den Aartsbisschop van *Bremen*, naar de *Nederlanden* bestemd, gevangen te nemen, en zijne krijgsmacht te versterken. Na veertien dagen lang gevangen gehouden te zijn, kwam de Gezant met zijnen medgezel in het begin van Februarij (1620) te *'s Gravenhage* om over den smaad, door den Graaf van *Oldenburg* den Aartsbisschop en zijnen onderdanen aangedaan, te klagen. De grofste der beleedigingen was wel deze, dat al de onderdanen van den Aartsbisschop, die de *Weser* overgestoken waren, een tijd lang gevangen waren gehouden en hunne schepen bij nacht waren losgesneden en aan den stroom overgelaten. Deswegens achtte de Kerkvoogd zijne vorstelijke hoogheid, en door eene uitdaging om zijn woord, aan 's Graven zuster gegeven, gestand te doen, zijne riddereer gekrenkt, en deze wilde hij ten minste bij de Staten-Generaal tegen den laster gezuiverd hebben. Dadelijken bijstand echter verlangde hij voor het oogenblik niet van hen; slechts beloofde hij zich veel goeds van de uitwerking, die een Gezantschap der Staten, zoo het in die streken verscheen, hebben zou. — Ook de Staten achtten het niet raadzaam krachtdadig tusschen beiden te komen. Zij hielden het belang der partij voor oogen, die zij in de Boheemsche oorlog getrokken hadden, en gaarne zouden zij en den Graaf van *Oldenburg* en den Aartsbisschop van *Bremen* eendrachtig dezelfde partij hebben zien kiezen, en zoo zij dan voor zulk een algemeen belang niet te winnen waren, wenschten zij, dat de

Gewelddadigheden van den Graaf van *Oldenburg* tegen die van *Bremen*.

beide Vorsten althans een tijd lang vrede hielden, opdat, wanneer anderen in hunnen twist gemoeid werden, geene krachten mochten worden afgeleid, die tegen *Oostenrijk* behoorden aangewend te worden. Dit was dan ook de strekking van het antwoord dat zij den Gezanten van den Aartsbisschop gaven [1]. 1618—1621.

Slaagden de Staten te *Frankfort* beter in hunne poging om de nieuwe belemmeringen, die zoo als zij zeiden, de Rijnvaart troffen, uit den weg geruimd te krijgen? Ja, doch veel deed dit niet af. — De schippers klaagden, dat hun te *Wezel* vroeger onnoodige beëedigde verklaringen gevergd werden, en ook over de wijze, waarop de tollen te *Orsoy* en te *Roeroord* (op Palts-Neuburgsch gebied) geheven werden, vielen klachten. Het is gemakkelijk na te gaan, wat daarvan de oorzaak was. De oorlog was in *Duitschland* uitgebroken en daarvan zullen de Nederlandsche schippers gebruik gemaakt hebben om de tolbeambten der Palts-Neuburgsche Overheid, die op de hand van *Oostenrijk* was, te trotseren. Dit moest van die zijde dubbel strenge maatregelen uitlokken, en liever dan zich aan de verplichting te onderwerpen om eeden te zweren en hunne lading aan een scherp onderzoek bloot te stellen, bleven alsnu onze schippers liggen zonder *Wezel* voorbij te willen varen. Toen de tusschenkomst van den Nederlandschen Agent te *Frankfort* bij de drie Geestelijke Keurvorsten, die de vaart op den Rijn ongaarne gestremd zagen, alsmede bij den Keurvorst van de *Palts*, ja bij den Keizer zelven ondersteuning gevonden had, maar *Palts-Neuburg* geene wijziging in zijne handelwijze bracht, wenschten de Staten eene poging te doen om deze kleine Mogendheid door het voeren van een hoogen toon en het aannemen van een ernstige houding tot inschikkelijkheid te bewegen, en benoemden de Heren VOOGT, REINIER PAUW en VAN ZUILEN VAN NIJEVELT om zich naar *Dusseldorp*, den zetel der Palts-Neuburgsche Regering, te begeven. Zij waren nog niet vertrokken, toen de Secretaris van den Vorst van *Palts-Neuburg* verscheen, om inlichtingen te geven, die de geheele zending hadden behooren te doen vervallen. Doch in plaats van thans het vertrek der Gezanten op te houden, besloot men den Secretaris niet te antwoorden voordat gebleken zou zijn, wat de Gezanten te *Dusseldorp* zouden uitrichten [2]. Van *Nijmegen* af namen de Heren wegens de onveiligheid van de wegen een geleide van twintig ruiters mede, met welke men hen zoo te *Xanten* als te *Rijnberk* ongehinderd voorbij liet gaan. Te *Dusseldorp* gansch onverwacht aangekomen, deelden zij den Stadhouder WONSHEIM en den aanwezigen Raden hunnen last mede, daartoe strekkende, dat de nieuwigheden en afpersingen, waarover zich onze kooplieden te beklagen hadden, zouden worden opgeheven. Van onze zijde werd beweerd, dat het licent te *Roeroord* alleenlijk was ingesteld ter betaling

Klachten onzer schippers over de Palts-Neuburgsche Rijntollen.

Gezantschap deswegens naar *Dusseldorp* gezonden.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 12, 15 Aug.; 6 Sept.; 29, 30 Oct.; 4, 23, 25, 26 Nov.; 9, 10, 11, 14, 16 Dec. 1619. 7 Jan.; 3, 7, 8, 12 Febr.; 4, 5 Maart 1620. CARLETON, III, p. 205, 206, 244.

[2] CARLETON, III, p. 152.

1618—1621. van zekere soldaten, *Haneveers* genaamd, die in den tijd der vijandelijkheden tusschen *Brandenburg* en *Palts-Neuburg* geworven waren om den schepen geleide te doen. Thans hadden die vijandelijkheden opgehouden: alzoo diende ook de heffing van dat recht een einde te nemen; doch in plaats daarvan, werden (immers zoo spraken onze Gezanten) de lasten te *Roeroord* en *Orsoy* vermeerderd en verhoogd, in strijd met alle oude gebruiken, Rijksconstitutiën en keizerlijke en natuurlijke rechten. Hierdoor ging de Rijnvaart te niet tot groot nadeel van den Vorst van *Palts-Neuburg* zelven. Van zulk een misbruik nu vorderden de Staten de afschaffing en tegelijk vergoeding, ten bedrage van wel duizend rijksdaalders, voor de schade, die de gestremde Rijnvaart aan de inkomsten van hun tolkantoor had toegebracht. Handelde de *Palts-Neuburgsche* Regering overeenkomstig dit verzoek, dan deed zij niet alleen wat natuurlijk, billijk, recht en met de Rijksconstitutiën en aloude gebruiken in overeenstemming was, maar beantwoordde ook aan de goede bedoelingen van den Keizer en van de meerderheid der Keurvorsten. — Met zulke hooge woorden vorderden onze Gezanten vergoeding voor schade, ons door de vrije verkiezing der schippers toegebracht, die zich niet aan rechtmatige verplichtingen en rechten wilden onderwerpen: want de grond, dien zij aanvoerden, dat het licent te *Roeroord* met den oorlog ingevoerd was en dus ook met den oorlog moest ophouden, was niet waarachtig: het licent, te *Roeroord* geheven, was het oude Kleefsche recht, te voren te *Orsoy* ingevorderd, van hetwelk zij, die te *Lobith* betaald hadden, vrij waren; het tarief was met goedkeuring van de Staten-Generaal zelven opgemaakt, en het convooigeld, gedurende den oorlog geëischt, was reeds sedert eenige jaren afgeschaft. Dit bleven de Stadhouder en Raden niet in gebreke in hun antwoord te verklaren, en wat hadden zij onzen Gezanten niet te gemoet kunnen voeren, daar zij zich als handhavers van het Rijksrecht voordeden en op de uitvoering van den wil des Keizers aandrongen? Kon dan de Keizer hen als de handhavers van zijn gezag erkennen? Ontzag voor de Staten verbood den *Palts-Neuburgschen* Regeringsleden de volle waarheid te zeggen; maar ten aanzien van de zaak zelve bleven zij het vereischte bescheid niet schuldig. Op hun antwoord moesten de Gezanten verklaren, dat zij 's Vorsten rechtmatig regaal op den Rijnstroom niet wilden betwisten; maar, zeiden zij thans, tegen de onrechtmatige wijze der verpachting van den bewusten tol kwamen zij op. — Ook dit was eene uitvlucht. Immers tegen de verpachting zelve konden zij niets inbrengen, maar de tegenwoordige pachter en visiteur stonden onzen schippers niet aan: dezen noemden hen »partijdige, infame en tegen hen ongunstige" personen, dat wil zeggen: de beambten waren hun te streng en te eerlijk. — In weerwil van de degelijkheid van het bekomen antwoord, verklaarden de Gezanten, dat het hun leed was te bespeuren, hoe men, in plaats van de begeerte van Hun Hoog Mogenden in te willigen, de nieuwigheden en afpersingen zocht te rechtvaardigen, en in naam der Staten-Generaal zeiden zij den Stadhouder en Raden aan, dat Hun Hoog

Mogenden »vast besloten waren den handel bij alle middelen zoo te water als te land niet alleen te verdedigen, maar ook te handhaven," en ernstig vermaanden zij hen in overweging te nemen, hoe groote onheilen en moeijelijkheden uit de zaak konden ontstaan: geenszins toch zouden Hun Hoog Mogenden gedoogen, dat hunne ingezetenen met die afpersingen en nieuwigheden bezwaard bleven [1]. Deze bedreiging, met welke onze Gezanten de Regering te *Dusseldorp*, die zij waren komen overvallen, tot een voorbarige inwilliging wilden brengen, trof geen doel. Integendeel zij werd beantwoord met de betuiging van zekere bevreemding, dat de Nederlanders meer bezwaar hadden tegen het recht te *Roeroord* geheven, dan tegen de tollen van *Lobith*, aan het *Tolhuis* en elders. — De zaak was duidelijk: die tollen waren in handen van der Staten staatkundige medestanders. — Ten overvloede, dit voegden de *Palts-Neuburgers* er bij, zij twijfelden niet, of hun Vorst zou het licent te *Roeroord* volgaarne afschaffen, indien ook de tollen te *Kaiserswerth*, te *Rijnberk*, te *Lobith* en aan het *Tolhuis* werden afgeschaft, en ten slotte beloofden zij, dat, ten einde te toonen hoe hun Vorst in goede vriendschap met Hun Hoog Mogenden wenschte te blijven, de ambtenaren, over welke de schippers klaagden, uitgenomen eenen, dien zij noemden, door anderen vervangen zouden worden. — Waarlijk hiermede was den Staten wel alle mogelijke voldoening toegezegd. Doch daar de hoofdzaak bleef gelijk zij was, zoo verklaarden onze Gezanten met het antwoord geen genoegen te nemen. Niettemin, verder vermochten zij niets te verrichten en, na nog eenige aanmerkingen op sommige uitdrukkingen in het hun schriftelijk overgeleverde stuk, vertrokken zij den 5den November, met een jacht, dat zij van *Xanten* hadden laten komen, waar Kapitein LIEFKIND met een Staatsch krijgsvaartuig lag. Te *Rijnberk*, waar zij een bezoek van de visiteurs moesten afwachten, vernamen zij, dat aldaar den vorigen nacht het garnizoen in de wapenen was geweest op het bericht, dat de Nederlandsche Heren, »onverrichter zake" uit *Dusseldorp* terug gekomen, de daar opgehouden schepen met geweld den doortocht zouden verschaffen. Te *Wezel*, waar hetzelfde gerucht verspreid was, werden zij geroepen voor den Goeverneur te verschijnen; doch hunne verontschuldiging wegens den spoed hunner reize werd aangenomen. Op bevriend en vaderlandsch grondgebied spraken zij over hunne zending in dier voege, dat men zich hoogelijk verblijdde en hun dankzegde voor de goede voorzorg, door de Staten-Generaal voor het welvaren der scheepvaart op den Rijn gedragen. Doch naar *'s Gravenhage* schreven zij meer naar waarheid, dat zij slechts »tot hun redelijk contentement" geslaagd waren. Begrepen de Staten-Generaal den inhoud van dezen brief niet anders, dan zoo als die met korte woorden in het register 1618—1621.

[1] De Staten-Generaal hadden goedgevonden de slotbedreiging uit de instructie der Gezanten weg te laten. Dus schijnt zij door den invloed van den Prins, wiens advies men nog eerst daarover hooren moest, er in gebleven te zijn (*Resol. Stat.-Gen.* 21 Oct. 1619).

1618— 1621.

der Resolutiën vermeld staat, dan waren ook zij aanvankelijk ten aanzien van den uitslag der zending misleid. Den 12den November waren de Gezanten in deze hofstad terug om den volgenden dag rapport te doen [1]. — Zoo weinig veranderde de toestand, dat de Burgemeester en Raad van *Wezel* nog vóór het eind des jaars (1619) eenige Afgevaardigden naar *'s Gravenhage* zonden om over de maatregelen van weerwraak te klagen, die Hun Hoog Mogenden tegen Kleefsche onderdanen lieten nemen. Eenigen tijd later klaagden de schippers ook over de nieuwigheden bij de visitatie te *Emmerik* van wege den Keurvorst van *Brandenburg* ingesteld, en dreigden ook nu »den Rijn niet te zullen gebruiken." Het schijnt, dat de Keurvorst begrepen had, van zijne zijde geen voet te moeten geven aan de aanmatigingen der Nederlanders op den Duitschen stroom. Op die klachten antwoordde de Brandenburgsche Overheid, dat als zij dat wat men nieuwigheden noemde, niet mocht toepassen, zij liever voor een tijd van alle onderzoek en tolheffing wilde afzien, en verklaarde zich daartoe bereid, wanneer ook de Staten-Generaal hun tolkantoor zoo lang ophieven. Het Collegie ter Admiraliteit te *Amsterdam*, wien dit kantoor aanging, was daar tegen; doch er werd een nader onderzoek verordend om de zaak af te doen. Terwijl het verschil nog hangende was, werd den Keurvorst »uit bijzondere gunst" verlenging van het hem geschonken crediet vergund [2]. Ook de Vorst van *Palts-Neuburg* was steeds der Staten schuldenaar.

De uitbarsting van den oorlog tusschen de groote Duitsche partijen, de eene door *Oostenrijk*, de andere door *Keurpalts* aangevoerd, was voor menigen kleinen Vorst, zulks bleek reeds uit het gedrag van den Graaf van *Oldenburg*, het sein om de uitvoering zijner heerschzuchtige voornemens tegen zwakke naburen of in zijn oog al te aanmatigende vrije Steden te beproeven. De Rijksvrede was nu toch geschonden, en onder den dekmantel dat men voor eene der beide partijen een gevaar afwendde of toekomstige vijanden beteugelde, meende men de plannen van het eigenbelang met geweld te kunnen doorzetten. Ook schijnt aan de grieven, die in dezen tijd sommigen Hansesteden werden aangedaan, de bedoeling niet vreemd geweest te zijn, om de Staten-Generaal, die zich immers ter harer verdediging verbonden hadden, te nopen voor haar op te komen, en hen alzoo te beletten hunne macht met genoegzame kracht ten voordeele van *Bohemen* aan te wenden.

Vijandelijkheden door den Hertog CHRISTIAAN van *Luneburg* der stad *Hamburg* aangedaan.

Uit dit oogpunt moeten de vijandelijkheden beschouwd worden, die er in dezen tijd tusschen de Hertogen van *Brunswijk-Luneburg* en de stad *Hamburg* uitbarstten, en waarmede de Staten-Generaal gemoeid werden. — De stad *Hamburg* maakte aanspraak op de heerschappij op de *Elbe* en kende niemand het recht toe zich eenige daad van

[1] Zie Rapport van deze zending in HS. op het Rijksarchief.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 12, 15, 22 Aug.; 19, 21, 24, 26, 31 Oct.; 11, 13 Nov.; 16 Dec. 1619. 27 Maart; 6, 7, 8, 14, 15 April, 1620.

bedwang of gezag op dien stroom toe te eigenen. Zij beweerde sedert eeuwen in het bezit van dat recht geweest te zijn, haar door God en de natuur geschonken, en (in den tijd dat de Keizers nog bij de Steden steun tegen de Vorsten zochten) door Keizer op Keizer bevestigd. Evenwel reeds in het midden der vorige eeuw waren de Steden *Luneburg*, *Stade*, *Buxtehude* en de Hertogen van *Luneburg* bij het Keizerlijk Kamergericht tegen *Hamburgs* aanspraak opgekomen; de Hertogen van *Luneburg* hadden zich bepaaldelijk beklaagd over zekeren dijk [1], huns inziens wederrechtelijk door *Hamburg* aangelegd met het doel om alle schepen te dwingen de stad aan te doen. In deze zaak nu was in het voorjaar van 1619 eene uitspraak gevallen, waarbij *Hamburg* in het ongelijk gesteld was. Zoo zeker van haar recht waande de Stad te zijn, dat zij deze nederlaag niet anders meende te kunnen verklaren dan door de ontrouw der door haar gebruikte pleitbezorgers, en zij had de noodige rechtsmiddelen aangewend om eene herziening van het vonnis te verkrijgen. Maar de Hertog CHRISTIAAN van *Luneburg*, Bisschop van *Minden*, begon in de eerste dagen van Maart (1620) met geweld de uitvoering van het vonnis door te zetten. Hij liet zijn krijgsvolk een aan *Lubek* en *Hamburg* toekomend tolhuis, drie mijlen beneden deze laatste stad gelegen, slechten, het omliggende land afstroopen, eene schans, die zeven mijlen beneden *Hamburg* gelegen den ganschen stroom bestreek, van grof geschut voorzien, en maakte aanstalten om den bewusten dijk te doorsteken, en daardoor vele kostbare marslanden, waaronder ook die aan *Lubek* en *Holstein* toebehoorden, onder water te zetten. Eerlang werd de dijk werkelijk op drie plaatsen doorgestoken. Deze zaak, uitvoerig door eenen Gezant van *Hamburg*, Doctor VINCENTIUS MULLER, den 13den Maart ter vergadering der Staten-Generaal voorgedragen [2], was gewichtig genoeg. Hier had een geval plaats, waartegen de met de *Hanse* gesloten alliantie bestemd was te waken: het recht van eene der voornaamste Steden van dit Verbond, haar gezag op eene der in de Noordzee uitstroomende hoofdrivieren werd bedreigd. *Hamburg* verzocht dan ook Hun Hoog Mogenden op grond der alliantie haar »met raad en daad bij te staan en bij te springen," en gaf hoog op van hetgeen zij op raad van Hun Hoog Mogenden volgens die alliantie gedaan had: zij had, zeide de Gezant, hare arsenalen voorzien, soldaten geworven, krijgsoversten aangesteld en hare wallen versterkt, die nu door het water stonden beschadigd te worden, zoo die dijk werd doorgestoken. Van den anderen kant zocht Hertog CHRISTIAAN der Staten vriendschap. Hij drong met toestemming van den Koning van *Groot-Brittannië* op de bekrachtiging van een in 1616 met de Vereenigde Provinciën aangegaan verdrag, en toen de Staten, wel wetende wat hij tegen *Hamburg* in zijn schild voerde, die bekrachtiging

1618—1621.

Gezant van *Hamburg* te *'s Gravenhage*.

---

[1] Steeds wordt die dijk in de stukken de *Gammerdijk* genoemd.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 13, 18 Maart, 1620. CARLETON III, p. 280.

1618—1621.

al uitstelden [1], zond hij, in vereeniging met eenen afgevaardigde van de Steden *Luneburg*, *Stade* en *Buxtehude*, eenen Gezant naar *'s Gravenhage*, die tevens andere Vorsten van het Huis *Brunswijk-Luneburg* vertegenwoordigde, juist toen de uitspraak tegen *Hamburg* gevallen was. De Gezant, Doctor GOSEWIJN MERCKELBACH, verlangde toen uitdrukkelijk, dat het bondgenootschap zijn beslag zou erlangen »ter verdediging van de belangen der Evangelischen en van de aloude Duitsche vrijheid." Voltooiden, zeide hij, de Staten het in 1616 aangevangen en nog in 1618 te *Bremen* voortgezette werk, dan zouden nog meer Vorsten toetreden en de gemeenschappelijke macht des te grooter worden. Dit klonk schoon, en de Staten zouden zich door die taal licht hebben laten verleiden, wanneer het hun niet bekend ware geweest, dat het den Hertog te doen was om zich te verzekeren, dat hij in hetgeen hij tegen *Hamburg* voornemens was, bij de Staten geen beletsel mocht vinden. Als ter loops gaf MERCKELBACH dan ook, na eerst gezegd te hebben, dat de Hertog niet wist, zich iemand tot vijand te hebben gemaakt, ten slotte te kennen, dat hij van het krijgsvolk van Hun Hoog Mogenden geen overlast, maar veeleer bescherming verwachtte, wanneer het er op aan zou komen te verhoeden, dat de overtocht over de *Elbe* niet in verkeerde handen kwam. Duidelijker gaf de Gezant later mondeling den wensch te verstaan, dat Hun Hoog Mogenden de Stad *Hamburg* ernstig vermanen zouden, het te *Spiers* tegen haar gewezen vonnis na te komen. — Aan het verzoek om bekrachtiging van het verdrag met CHRISTIAAN van *Luneburg* gaven de Staten geen gehoor, onder voorwendsel, zoo het schijnt, dat zij meer zekerheid verlangden omtrent de toetreding van den geheelen Nedersaksischen Kreis [2], en alzoo hielden zij de handen ruim om naar bevind van zaken te kunnen handelen. Eindelijk kreeg MERCKELBACH het eenigzins dubbelzinnig antwoord, dat, als *Hamburg* zich niet aan de uitspraak wilde onderwerpen, »de Vorsten en Steden zien zouden, dat Hun Hoog Mogenden zich nu niet minder dan te voren aan den vrijen handel op de *Elbe* gelegen lieten liggen": wilde *Hamburg* eene schikking aangaan, dan zouden zij daartoe gaarne medewerken [3]. Zich om den zin van dit antwoord niet bekreunende, gaven de Hertogen van *Luneburg* voor, dat zij bij hunne gewelddadigheden tegen *Hamburg* op den bijstand der Staten-Generaal rekenden, en hoopten door het verwekken van achterdocht en ongenoegen eene breuk tusschen die Hansestad en Hun Hoog Mogenden te veroorzaken. Hoe het zij, de pogingen en kuiperijen van CHRISTIAAN van *Brunswijk-Luneburg* zouden de Staten niet teruggehouden hebben, de Stad *Hamburg* met de wapenen bij te staan, toen zij dit in de maand Maart (1620) verlangde; maar er waren andere redenen, die hun zulks ontrieden. Was het raadzaam

Gezant van den Hertog van *Luneburg* aldaar.

De Staten verlangen den strijd te smooren.

[1] Zie hiervoor, bl. 39, 40. *Resol. Stat.-Gen.* 7, 14, 16 Febr., 1619.

[2] Vgl. *Resol. Stat.-Gen.* 4, 17 Mei, 1619.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 28, 29 Junij; 9, 12, 17, 21, 26, 30 Julij; 2, 8 Aug. 1619.

zich in meer kosten te steken, dan waarop de bijstand, aan het Koningrijk van *Bohemen* 1618—
verleend en zoo traag door de Provinciën buiten *Holland* opgebracht, hun reeds te 1621.
staan kwam, en door het zenden van troepen naar de *Elbe* hunne krijgsmacht te verzwakken, die ieder oogenblik noodig kon zijn om de Spaansche benden van onze eigene grenzen of uit de door ons bezette Duitsche Gewesten te weren? Moesten er hulptroepen uitgezonden worden, dan kwamen de Geünieerde Vorsten en Stenden der Evangelische *Unie* het eerst in aanmerking. Bovendien, er bestond alle reden om te vermoeden, dat de Oostenrijksche en Spaansche partij niets liever gezien zou hebben, dan dat de Staten in de zaak van *Hamburg* en *Luneburg* tusschen beide waren gekomen, en het is te denken, dat men daarom het geschil door eene beslissing juist nu tot eene uitbarsting gebracht had: immers zouden de Staten door deel te nemen aan eenen strijd, in het Noorden tusschen Protestantsche partijen gevoerd, van *Bohemen* en de *Palts* zijn afgetrokken geweest, of zoo zij zich op beide punten te gelijk hadden laten gelden, zich licht den ondergang bereid hebben.

Dus verlangden de Staten niets liever, dan dat alle oorzaak van rustverstoring in die streken werd weggenomen. In overeenstemming hiermede rieden zij ook de Overheden in het Aartsstift *Bremen*, de keuze van eenen *Coadjutor* uit te stellen, opdat de Vorsten, die op deze betrekking aanspraak maakten, geene aanleiding meer hebben mochten om tegen elkander partij te trekken [1]. Doch het geweld, reeds op de oevers der *Elbe* gepleegd, lokte tegenstand uit. De Regering van *Hamburg* droeg den Kapitein JAN VAN VALCKENBURCH de taak op om hier te lande een paar Compagniën voetvolk te lichten, en daar zij geen kans zag om aan ruiters te komen, verzocht zij de Staten alsnu onbewimpeld, haar te laten ondersteunen door een paar Compagniën Nederlandsche ruiters uit de naastgelegene garnizoensplaatsen, al ware het dan ook slechts bij voorraad en op hare eigene kosten. Niet eens het lichten van krijgsvolk binnen onze grenzen vermocht de Prins, evenmin aan de *Hanse* als aan eenige andere Mogendheid, toe te staan, daar zulks tot verloop van onze krijgsmacht aanleiding zou gegeven hebben: het eenigste wat men vergunnen kon, was de werving te laten plaats hebben in de grensgewesten, waar de Staten troepen hadden, en de manschappen in eene onzer havens te laten zamenkomen, om vandaar scheep te gaan. Maar de ruiters, wier dienst gevraagd werd, wilde de Prins beschikbaar houden om de Compagniën, in deze dagen voor *Bohemen* geworven, op hare reize derwaarts tot geleide te verstrekken, wanneer zij gevaar mochten loopen om onderweg aangerand te worden. Toen dus over het verzoek van *Hamburg* in de tegenwoordigheid van den Prins en van Graaf WILLEM LODEWIJK was beraadslaagd, was het eenparig gevoelen van de Staten, dat men dien strijd moest zien te doen staken. Het was, verklaarde men, slechts eene bijzondere veete, en de algemeene belangen,

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 18 Maart, 1620.

1618—1621. die de alliantie met de *Hanse* bestemd was te handhaven, stonden niet op het spel. Alzoo achtte men zich tot geene hulpbieding verplicht; maar tot bemiddeling wenschte men behulpzaam te zijn. Dus werd aan AITSEMA, onzen Agent bij de *Hanse*, wien sedert November 1616 de hoogere titel van Resident was toegekend [1], de taak opgedragen, om eensdeels aan de strijdvoerende partijen het ongenoegen der Staten te kennen te geven wegens die vredebreuk in eenen tijd, dat zij zoo hoogst ongelegen kwam en zoo uiterst gevaarlijk was voor de groote zaak; anderdeels bericht in te winnen, of er kans was, dat de Staten door het zenden van bemiddelaars iets tot bevrediging der partijen konden toebrengen, in welk geval zij een Gezantschap naar die kwartieren zenden zouden. Middelerwijl moest AITSEMA van den Hertog trachten te verkrijgen, dat hij den dijk herstelde en alle verdere vijandelijkheden staakte [2]. — Thans bleek den Hansesteden, wat zij reeds te voren vermoed hadden, te weten, dat de Staten zich niet zouden haasten, om haar in hare voorrechten anders dan door brieven en vertoogen tegen de eischen en aanmatigingen van den Koning van *Denemarken* en andere aanranders bij te staan. Of straalde dit vermoeden niet door in de woorden, gebezigd door Doctor JOHAN DOMAN, Syndicus der *Hanse*, toen hij in Augustus 1618, als Gezant van dat Verbond in de vergadering der Staten verschenen, Hun Hoog Mogenden verzocht, zich te herinneren, wat de strekking was van het verdrag tusschen hen en de *Hanse* aangegaan, en te bedenken, hoe zij daaraan uitvoering zouden geven, alleen door vriendschappelijke middelen, of ook langs een anderen weg [3]? Het antwoord had niet bijzonder geruststellend

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 27 Nov. 1619. Onze Gezanten, die in 1618 naar *Denemarken* geweest waren, hadden een zeer gunstig getuigenis van AITSEMAS bekwaamheid en ijver gegeven en aangedrongen op de vermeerdering van zijn jaarwedde, ontoereikend »dewijl in die kwartieren alles met groote pracht toeging" *Resol. Stat.-Gen.* 1 Sept. 1618.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 10, 11, 16, 19, 21 Maart, 1619.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 31 Aug. 1618. De taal en stijl van DOMAN en van de meeste Duitsche Staatslieden, met de levendige en klare vertoogen van de Fransche diplomaten of ook met zoo menig Hollandsch staatsstuk van die dagen vergeleken, is ongemeen omslachtig en duister. Waar eene heldere voorstelling van den waren staat van zaken bestond, leert reeds de taal, die men sprak. Dr. VINC. MULLER spreekt duidelijker, doch niet bondig genoeg. — Voordat DOMAN bescheid op zijne zending bekomen had, kwam hij te *'s Hage* te sterven (*Resol. Stat.-Gen.* 30 Sept. 1618). De Secretaris van *Lubek* nam de taak voor hem op, en bracht bovendien van vier andere Hansesteden, *Osnabrück*, *Lemgo*, *Herford* en *Bielefeld* het verzoek over, om mede in het verbond met de Nederlanden te worden opgenomen (*Resol. Stat.-Gen.* 15, 19, 24 Oct. 1618). In de *Resol. v. Holl.* (22 Oct.) leest men, dat in deze Provincie besloten werd, dit verzoek af te slaan. Nevens *Osnabrück*, *Lemgo* en *Bielefeld* leest men daar *Crefelt*, doch uit de bedorven schrijfwijze in de *Resol. der Stat.-Gen.* (*Hertweerd*) maak ik op, dat *Herford* bedoeld is.

geklonken [1], en aan hunne voorzichtige staatkunde tegenover de *Hanse* waren de Staten al dien tijd getrouw gebleven [2]. Ook kwam er geene verandering in den aard der zaak, toen »tot meerder bevestiging der opgerichte alliantie", zoo het heette, in den persoon van den Advocaat RIJSWIJCK een vast Agent der Hansesteden te *'s Gravenhage* erkend werd [3]. 1618—1621.

Evenwel liet de Afgevaardigde van *Hamburg* zich nog niet afschrikken. Hij had nu ook een gemeenschappelijken brief van *Lubek* en *Hamburg* ontvangen, met het verzoek om de tusschenkomst der Staten: dus trok zich de hoofdstad der *Hanse* de zaak als hare eigene aan, — en nogmaals herhaalde MULLER de aanvraag om een tweetal Compagniën ruiters. Het vernieuwde verzoek vond bij den Prins evenmin gehoor als vroeger, en nu bepaalde zich de Gezant tot den zeer bescheiden wensch, dat het zijnen lastgevers vergund mocht worden hier te lande, doch niet uit de manschappen, die in onze dienst waren, een zestigtal ruiters en een veertigtal voetknechten te lichten. Slechts op aandrang van de Staten stond de Prins dit toe, doch onder voorwaarde, dat de werving geschieden zou zonder trompet te steken of trom te slaan [4].

Intusschen staakte de Hertog van *Luneburg* de vijandelijkheden niet, ja, er kwam bericht, dat een kapitein in Staatsche dienst met veertig man van zijne Compagnie den Hertog in het door hem gepleegde geweld behulpzaam was geweest. De bedoelde kapitein echter, in persoon voor de Staten bescheiden, zuiverde zich van dezen blaam. Evenwel zouden de Staten iets doen, dan leed zulks thans geen uitstel. Dus kwam men ten aanzien van de afzending eener Legatie naar *Hamburg* tot een vast besluit: reeds werden sommigen genoemd als voor dit Gezantschap bestemd; het ontwerpen eener instructie werd aan zeven Gecommitteerden, uit elke Provincie één, opgedragen en de Hertog verwittigd, dat hij die Nederlandsche Heren te wachten had [5]. Doch het vertrek der Gezanten werd opgehouden, toen tegen het eind van April een brief van den Bisschop, Hertog van *Luneburg*, het bericht bracht, dat hij zich met *Hamburg* en *Lubek* verstaan had. Dit bericht mocht waar zijn, maar de staat van zaken in die oorden was niettemin hoogst bedenkelijk. De Koning van *Denemarken* toch liet zich gelden. Deze Vorst beoogde niets minder dan de uitbreiding van zijn gezag over het gebied der *Hanse*. Daartoe ondersteunde hij de onbeschoftheid van den Graaf van *Oldenburg* tegen den Aartsbisschop van *Bremen*, en zocht hij zijnen zoon in dit Aartsbisdom in te dringen; daartoe was hij er op bedacht om *Stade* ten koste van *Hamburg* groot te maken [6], welke stad zich aan zijn beschermheerschap poogde te onttrekken

De Koning van *Denemarken* zendt oorlogschepen op de *Elbe*.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 25 Oct. 1618.
[2] Zie b. v. *Resol. Stat.-Gen.* 5 Sept. 1619.
[3] *Resol. Stat.-Gen.* 30 Dec. 1619.
[4] *Resol. Stat.-Gen.* 23, 24, 27 Maart, 1620.
[5] *Resol. Stat.-Gen.* 30 Maart; 6, 7, 8, 9, 10, 11, 13 April, 1620.
[6] CARLETON, III, p. 205—207.

1618—1621.

en hem gaarne door het tot stand brengen van een kanaal ter verbinding der *Oder* en der *Elbe* een aanmerkelijk deel van de winsten, die de Sondtol hem opbracht, had willen benemen. Thans was hij begonnen aan den mond der *Elbe* eene sterkte te bouwen, die hij *Glückstadt* noemde. Bij het ten uitvoer brengen van die plannen had hij niets zoozeer te duchten, als dat de Vereenigde Provinciën het hem zouden beletten. Toen derhalve dat geschil tusschen den Bisschop van *Minden* en de Stad *Hamburg* den Staten eene aanleiding scheen te zullen geven om oorlogschepen op de *Elbe* en troepen op de oevers dezer rivier te brengen, was het voor hem de tijd om te toonen, dat hij niet gezind was aan eenige Mogendheid zijn gezag op die streken prijs te geven. Derhalve versterkte hij zijne krijgsmacht en zond eenige oorlogschepen op de *Elbe*. Zouden de Staten dit gelaten aanzien, de Hansesteden aan de willekeur van den Vorst overlaten, die haar meer dan een der Duitsche Prinsen in hare vrijheden bedreigde, en zich zelven afhankelijk maken van al wat Koning CHRISTIAAN in die kwartieren zou verkiezen te verordenen? Ware hetgeen thans voorviel, vijf jaren vroeger gebeurd, de *Elbe* had eene Nederlandsche vloot zien opdagen, en *Hamburg* ware tegen den Koning van *Denemarken*, even als toenmaals de stad *Brunswijk* tegen haren Hertog, gehandhaafd; doch thans verbood de partij voor den Koning van *Bohemen* gekozen elke verdeeling onzer macht, en het eenig doel moest zijn om CHRISTIAAN IV in zijn al te geruchtbarend optreden tegen te gaan. Kon men hem bewegen om mede voor de *Bohemers* partij te kiezen, dan had men alles erlangd, wat men op het oogenblik wenschen kon. Dus wilde men hem gaarne de verzekering geven, dat men niet gewapend op de *Elbe* tusschen beide zou komen: zoo zou hij dan zijne schepen kunnen terugtrekken, en, al was dan ook de zaak der vrije Steden kwalijk gehandhaafd, men kon haar wijzen op de verademing, die het wegzeilen der Deensche scheepsmacht haar verschafte. Ziedaar wat de strekking was van de instructie, alsnu aan de Legatie, zamengesteld uit de Heren VOOGT, MUYS en SCHAFFER, mede gegeven. Zij vertrok na het midden van Mei, te eerder omdat de *Hanse*steden niet ophielden met brieven en boden op haar vertrek aan te dringen, hopende, dat als de Staten eenmaal dien stap gedaan hadden, zij met daden zouden dienen te staven, wat zij hunne Gezanten zouden laten vorderen, en men vleide zich, dat die eischen in het belang der *Hanse* zijn zouden.

Er vertrekt een Nederlandsch Gezantschap naar *Lubek* en *Hamburg*.

Bemoeijingen van *Engeland* in deze zaak.

Ten einde den Koning van *Denemarken* daar te brengen waar men hem hebben wilde, betoonde zich de Engelsche Gezant te *'s Gravenhage* bijzonder werkzaam. Had CHRISTIAAN op het aanzoek van Koning JACOBUS om geldelijken onderstand ten behoeve van FREDERIK V van de *Palts* geantwoord, dat hij zijne middelen zelf noodig had om gewapend te zijn tegen de Staten, zoo dezen hem de uitvoering zijner plannen op de *Elbe* beletten wilden, CARLETON stelde hem gerust, door hem te laten weten, dat de Staten volstrekt geen voornemen hadden om hem te bemoeijelijken: zelfs geen sloep,

schreef hij, werd er tegen hem uitgerust. Den 1sten Junij (1620) werd er een brief van den Koning van *Denemarken* aan den Keurvorst van *Saksen* aan de Staten-Generaal medegedeeld, waarin hij dezen Vorst vermaande geen partij tegen den Koning van *Bohemen* te kiezen. Dus moest men leeren begrijpen, dat men in de tegenwoordige tijdsomstandigheden in CHRISTIAAN een bondgenoot te ontzien en geen vijand te bestrijden had. Dezelfde strekking had de mededeeling in groot geheim door den Advokaat STRICK, den Deenschen agent te *'s Hage*, aan den Prins en aan een zeker lid der Staten gedaan, volgens welke zijn Meester geneigd zou zijn een verbond met de Vereenigde Provinciën te sluiten. Deze gezindheid kwam de Prins van *Oranje* met alle bereidwilligheid te gemoet. — Het spreekt van zelf, dat bij deze stemming hunner lastgevers de houding onzer Gezanten tegenover de vertegenwoordigers der *Hanse* niet zeer gemakkelijk was. Spoedig moesten dezen bemerken, dat zij geen ondersteuning hadden te wachten tegen den Koning, in wien zij nu een vrij wat dreigender vijand zagen, dan *Hamburg* in den Hertog van *Luneburg* gezien had, en dien zij dus met alle middelen besloten hadden te wederstaan. *Hamburg* rustte oorlogschepen uit, en de *Hanse* was bedacht den Graaf VAN SOLMS, haren krijgsbevelhebber, en hare andere officieren uit de dienst der Evangelische Unie, in welke zij getreden waren, terug te roepen. Deze laatste maatregel was een reden te meer om de voorstanders eener krachtige voortzetting van den oorlog, door *Bohemen* tegen *Oostenrijk* gevoerd, de uitbarsting van eenen strijd op de oevers der *Elbe* te doen duchten, en hen te doen wenschen, het kostte wat het wilde, zulk een strijd te smooren. De *Hanse* begreep zeer goed, dat zij daarbij min of meer zou opgeofferd worden, en hare gemachtigden ontveinsden niet wat zij duchtten. Onze Gezanten wisten de rekenschap, die zij hun noode weigeren konden, eenigen tijd te verdagen door een uit hun midden, met name den Heer VOOGT, naar *'s Gravenhage* te zenden, om mondeling nadere inlichtingen te geven en nadere orders te bekomen. Hoe langer men hem met voegzaamheid hier kon houden, des te langer was men van de verplichting ontheven om den Hansesteden stellig antwoord te geven. Eene ongesteldheid van den Heer VOOGT kwam hiertoe niet ten onpas. Intusschen werden de gemoederen al meer en meer voor den Koning van *Denemarken* gewonnen. Zijn agent verscheen den 8sten Julij ter vergadering der Staten-Generaal met een brief van Zijne Majesteit, uit *Crempe*, in *Holstein* op weinig afstands beneden *Glückstadt*, geschreven. Die van *Hamburg*, dit was de inhoud van dat schrijven, hadden ten onrechte uitgestrooid, dat hij den vrijen handel op de *Elbe* wilde belemmeren. Zulk een laster kwam hem vreemd voor, en van zijne schuldplichtige onderdanen had hij zulk eene vermetelheid niet gewacht. Wie niet eerloos of door drift vervoerd was, moest erkennen, dat juist het tegendeel zijn streven was: immers trachtte hij te bewerken, dat door *Hamburg* geen allerschadelijkst monopolie op de *Elbe* gehandhaafd, maar de handel allerwege op dien stroom volgens het recht der 1618—1621.

1618— 1621. volken vrij en ongehinderd gedreven werd. Niettemin, al hadden die van *Hamburg*, wien hij niet het minste eigendomsrecht op de *Elbe* kon toekennen, eenige kastijding verdiend, toch zou hij hun die in dezen hagchelijken tijd niet toedienen: slechts wenschte hij, dat de Staten aan de uitstrooisels der Hamburgers geen geloof zouden slaan. Deze brief, in een zeer wellevenden toon jegens de Staten gesteld, was als uit den geest dergenen geschreven, die zich in het belang van den grooten strijd niet om de zelfstandigheid der Duitsche Steden bekommerden. Veel echter was er toe noodig om de jaloezij der handelaars te bevredigen, die niet zonder reden duchtten, dat met al die schoone betuigingen de Koning de gelegenheid waar zou nemen om, door tegen *Bremen* partij te kiezen, de *Weser*, en, door zijne maatregelen tegen *Hamburg*, de *Elbe* in zijn bedwang te krijgen, gelijk hij reeds de *Sond* in zijn bedwang had, en alzoo den ganschen handel op oostelijk *Duitschland* en *Polen* aan zich cijnsbaar te maken. CARLETON poogde eenigen tijd later den indruk van dien brief te versterken, door een anderen brief, bij hem ontvangen, mede te deelen, waarin CHRISTIAAN al weder betuigde, dat het er hem niet om te doen was, met zijne maatregelen tegen *Hamburg* Hun Hoog Mogenden eenigzins te bezwaren. Middelerwijl bleef VOOGT steeds te *'s Gravenhage* en nog na de eerste helft der maand Julij liet hij weten, dat hij eerst na tien of twaalf dagen aan de terugreize naar *Hamburg* denken kon. Dit oponthoud maakte eindelijk de aldaar achtergebleven Gezanten en onzen Resident AITSEMA ongeduldig: zij vraagden ronduit, of zij de bemiddeling moesten laten varen al of niet. De Staten antwoordden op eene wijze die geschikt was om hen te doen begrijpen, dat zij een voorwendsel moesten te baat nemen om de zaak nog slepende te houden: zij moesten zich nader laten inlichten omtrent de rechtmatigheid van de wederzijdsche eischen van *Luneburg* en *Hamburg*, voorts den Gedeputeerden op den Hansedag verzekeren, dat het de oprechte bedoeling van Hun Hoog Mogenden was de alliantie te onderhouden, en eindelijk zich wegens het tegenwoordig bescheid ten beste verontschuldigen. — Maar het geschil tusschen *Hamburg* en *Luneburg* was reeds geheel op den achtergrond geraakt: deze partijen, begrijpende, dat waar de meerdere komt, de mindere moet wijken, verlangden niets liever dan den twist voorloopig bij te leggen. Dus had VOOGT alle reden om de Staten te laten weten, dat een antwoord, volgens hetwelk die zaak als van nieuws opgezet moest worden, een slechte uitwerking zou doen. De gemoederen waren alreede maar al te zeer tegen de Staten ingenomen. Blijkens een lateren brief van de Gezanten, geschreven uit *Boitzenburg*, liet men zich in die kwartieren hoogst ongunstig over de staatkunde van Hun Hoog Mogenden uit; de tegenstanders der stedelijke vrijheden schepten moed, en de Hertog van *Brunswijk* begreep, dat hij thans hervatten kon, wat hij zich in 1615 door de ruiters van Prins HENDRIK belet had gezien: ten minste zag zich de stad *Brunswijk* door feitelijkheden van zijne zijde bedreigd. Evenwel had de Haagsche Regering zich intusschen met den Koning van *Denemarken* goed genoeg verstaan, al had men ook

1618—1621.

niet goedgevonden dat VOOGT den Koning volgens eenen wenk, van zijnentwege gegeven, op de terugreize een bezoek bracht. Hoe het zij, CHRISTIAAN besloot in de laatste dagen van Julij zijne oorlogschepen de *Elbe* te doen verlaten: slechts één schip bleef er voor *Glückstadt* en aldus op de kust van 's Konings eigen grondgebied liggen, — en de indruk dezer gebeurtenis was zoodanig, dat ten einde den Koning alle voorwendsel te benemen om zijne oorlogschepen terug te laten keren, *Hamburg* en de Bisschop dadelijk vrede verlangden te sluiten. Dus stond alsnu niets het werk der bemiddeling, door onze Gezanten ter hand genomen, in den weg. Den 11[den] Augustus was het beklonken, en den 20[sten] daaraanvolgende namen de Nederlandsche Heren hun afscheid [1].

Vrede tusschen *Hamburg* en den Hertog van *Luneburg*.

De mededeeling aangaande den staat van zaken in *Brunswijk* liet de Staten niet onverschillig. De Heren MUYS, SCHAFFER en AITSEMA hadden Hun Hoog Mogenden geraden dadelijk als scheidslieden tusschen den Hertog en zijne onderdanen op te treden, en Zijne Excellentie, van wien de Stad *Brunswijk* alles goeds zeide te verwachten, over te halen, zijnen invloed op den Hertog te laten gelden. Diensvolgens besloten de Staten aan den Hertog een beleefden brief te schrijven, en de Stad *Brunswijk* te vermanen zich verzoeningsgezind te betoonen en in het voorstaan harer belangen niet te zeer aan kleinigheden te blijven hangen. In het begin van September verleenden zij hunnen Resident AITSEMA geloofsbrieven aan de beide Hertogen van *Brunswijk*, opdat hij zich, daarvan voorzien, bij de Gedeputeerden der *Hanse* voegen zou, ten einde dezen met te meer gezag tegen de inbreuken op het verdrag van *Stederborch* [2] zouden vermogen op te komen. Alvorens echter de zaak te aanvaarden, moest AITSEMA onderzoek doen, of deze stap den Vorsten van *Brunswijk* wel aangenaam zou zijn [3]. De tijd der stoutmoedigheid was op dit gebied voorbij: men kon vooral Hertog FREDERIK ULRICH [4], verwant van den Koning van *Denemarken*, en zwager van ERNST CASIMIR van *Nassau*, sedert Graaf WILLEM LODEWIJKS dood Stadhouder van *Friesland* en *Groningen*, niet ongunstig stemmen,

Nieuwe oneenigheden tusschen den Hertog van *Brunswijk* en de Stad *Brunswijk*.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen* 17, 20, 22, 23, 25, 27, 28, 30 April; 1, 4, 5, 7, 11, 12, 16, 23, 26 Mei; 1, 13, 15, 17, 19, 30 Junij; 3, 7, 8, 13, 14, 16, 17, 18, 25 Julij; 14, 19, 28 Aug. 1620. CARLETON, III, p. 288, 289, 291, 292, 302, 303, 310, 311, 319, 325, 326, 335, 359, 360.

[2] Zie hiervoor, III D. St. II bl. 576. [3] *Resol. St.-Gen.* 25 Julij; 28 Aug.; 1 Sept. 1620.

[4] De Hertog van *Brunswijk* had reeds in December 1618 eenen zaakgelastigde, HERMAN TITZE, genaamd SCHLUETER, naar *'s Hage* gezonden, om hier te resideren. Hij verklaarde reeds toen meer dan vroeger geneigd te zijn om tot de Evangelische alliantie toe te treden (*Resol. Stat.-Gen.* 20 Dec. 1618. 2, 12 Jan. 1619). Reeds sedert April 1619 was de uitspraak der Staten in de herrezen geschillen tusschen den Hertog en zijne Stad door deze laatste ingeroepen. In October van dat jaar verscheen hier een Gezantschap van de Stad *Brunswijk* (*Resol. Stat.-Gen.* 3, 20 April; 12, 14, 17 Oct. 1619).

1618—1621.

en de uitgebarste oorlog deed der Vorsten aanzien weder rijzen. Of waren zij het niet, die de huurlingen, die men tot den krijg behoefde, zouden moeten aanvoeren?

Het laat zich gemakkelijk denken, dat de Keizerlijke en Katholijke partij in *Duitschland* haar voordeel trachtte te doen met den toestand van zaken en gemoederen in het Hansegebied. De Steden, ziende dat zij aan de Graven en Hertogen en aan den Koning van *Denemarken* werden opgeofferd, zouden, zoo scheen het, lichtelijk voor den keizer te winnen zijn. Dit was de grond der zending van zekeren afgevaardigde, vroeger raadsheer van den Hertog van *Gulik*, thans in de dienst van den Aartsbisschop van *Keulen* en van den Hertog van *Palts-Neuburg*, eenen man, volgens CARLETONS getuigenis, zeer ervaren in de zaken van het Rijk. Hij kwam van wege den Aartshertog ALBERT dadelijk na het uitbreken der vijandelijkheden tegen *Hamburg*, en zijn doel was de Hansesteden over te halen den Keizer bij te staan of ten minste onzijdig te blijven: als de voornaamste drangredenen bezigde hij de diensten, die de Keizers en de Vorsten uit het Huis van *Oostenrijk* aan die Steden bewezen hadden, de voordeelen, die zij voor haren handel in de Landen van den Koning van *Spanje* te wachten hadden, en de gevaren, die haar bedreigden, als zij de tegenovergestelde partij kozen [1].

De Keizerlijke partij tracht de Hansesteden op hare hand te krijgen.

Uit dit gezantschap blijkt rechtstreeks, dat de Katholijke Vorsten in westelijk *Duitschland*, naburen van de Republiek der Vereenigde Provinciën, den loop der zaken niet onverschillig aanzagen. Inderdaad, het was niet anders te verwachten, dan dat in de eerste plaats de Aartsbisschop van *Keulen*, Prins-Bisschop van *Luik*, Bisschop van *Hildesheim*, *Munster* en *Paderborn*, en broeder van MAXIMILIAAN van *Beijeren*, het hoofd der herrezene Liga, van zijne aardrijkskundige ligging en uitgestrekte macht gebruik zou hebben willen maken om zoo mogelijk de gemeenschap tusschen deze Republiek en hare vrienden in *Duitschland* te bemoeijelijken. Dat de omstandigheden eenmaal de vernedering der Republiek mochten medebrengen, niemand kon het vuriger verlangen dan Aartsbisschop FERDINAND. Of veroorloofde zij zich niet, zich het lot zijner gereformeerde soms weerbarstige onderdanen te *Paderborn* [2] en te *Luik* aan te trekken, en zich bij brieven tot de Stenden van *Keulen*, *Munster* en *Paderborn* te wenden, alsof

Grieven van den Aartsbisschop van *Keulen* tegen de Vereen. Provinciën.

[1] CARLETON, III, p. 281.

[2] DOMAN, de Afgevaardigde der *Hanse*, richtte tot de Staten-Generaal de vraag, of zij zich de klachten der Gereformeerden te *Paderborn* niet zouden aantrekken, en de Staten van *Holland* stelden voor, den Aartsbisschop te schrijven, dat hij deze zijne onderdanen billijker zou bejegenen (*Resol. Stat.-Gen.* 31 Aug. 1618. *Resol. Holl.* 16 Oct. 1618). Ook de Koning van *Denemarken*, die de uitbreiding der macht van den Aartsbisschop van *Keulen* met leede oogen zag, en vreesde dat hij eenen Katholijk in het Aartsbisdom *Bremen* dringen mocht, gelijk hij zich zelven in het Bisdom *Paderborn* ingedrongen had, poogde de Staten tot tusschenkomst ten behoeve der Gereformeerden te *Paderborn* te bewegen (*Resol. Stat.-Gen.* 4, 7, 16 Mei, 1619).

dezen eene soevereine macht nevens of boven hem uitmaakten, en met het kennelijke doel om hun een voorwendsel te leenen, waarvan zij zich bedienen konden om, zoo de Keurvorst bijdragen tot buitengewone krijgstoerustingen van hen vraagde, ze hem te weigeren? [1]. Vooral de zaak van zeker Gereformeerde, inwoner van *Luik*, maar in dienst van deze landen, hadden de Staten op hoogen toon voorgestaan. In Maart, 1619, besloten zij een »kloeken" trompetter van het garnizoen van *Breda* met scherpen eisch van dadelijk antwoord naar *Luik* te zenden, ten einde niet alleen recht voor dien persoon te vorderen, maar ook over de »tirannische" maatregelen in het algemeen te klagen, die de Prins-Bisschop tegen de Gereformeerde Religie verordende. De Keurvorst antwoordde, dat het den Staten, die zoo streng tegen OLDENBARNEVELT en zijne aanhangers te werk waren gegaan, weinig voegde zich de gerechtelijke vervolging van verraderlijke ingezetenen van een vreemden Staat aan te trekken, en tevens verklaarde hij tot zulk eenen maatregel te hebben moeten overgaan, omdat hij op zijne hoede meende te moeten zijn, daar het gerucht had geloopen, dat de Staatsche troepen er op uit waren om, met behulp van verstandhouding van binnen, de stad *Luik* te verrasschen. In het eind van het jaar was de zaak nog niet geeindigd. Immers verzocht 's Keurvorsten Agent VAN DER VEKEN, den 17den December (1619), uit zijns Meesters naam, dat de Staten zich toch niet tot uitersten zouden laten overhalen door de klachten van eenige onvergenoegde Luikenaren: hij bood aan, zijn best te doen, dat zij in het gelijk gesteld werden. — Dit, antwoordden de Staten, verlangden zij dat hij doen zou en wel zeer spoedig [2]. — Bij deze grieven kwam de overlast, dien des Aartsbisschops onderdanen leden van het Nederlandsche krijgsvolk, dat steeds voor den Keurvorst van *Brandenburg* zijn aandeel aan de Guliksche erfenis voor aanranding van den kant der tegenpartij bewaarde. In de tegenwoordige omstandigheden was het voor de Staten van het grootste gewicht zulke uitgezette posten in *Duitschland* te bezitten, en eene dreigende krijgsmacht gereed te hebben tegen elken Vorst, die in deze streken hetzij den naar *Bohemen* bestemden hulpbenden den doortocht zou hebben willen beletten, hetzij troepen ten behoeve der tegenpartij op de been brengen. Dus moesten zij niets liever wenschen, dan dat de nog van tijd tot tijd opkomende plannen van schikking tusschen *Brandenburg* en *Palts-Neuburg* [3] geene uitvoering kregen, ten einde de reden waarom zij hunne troepen in het land lieten, niet mocht komen te vervallen. Voorzeker moest men daarbij niet vragen, hoe het verblijf van vreemde soldaten den landzaat smaakte. De geweldenarijen, door de Staatsche ruiters

1618—1621.

Klachten over de gedragingen der Nederlandsche soldaten in *Duitschland*.

---

[1] Zie hiervoor, bl. 315, en verg. CARLETON, III, p. 227.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 5, 6 Maart; 3, 5, 6 April; 17 Dec. 1619. 5 Febr. 1620.

[3] In de *Resol. Stat.-Gen.* 18 Dec. 1618 wordt weder van zulk een plan van schikking gewaagd.

1618—1621.

en soldaten aangericht, lokten gedurige klachten uit, niet alleen van de Palts-Neuburgsche en Keulsche, maar ook van de Brandenburgsche zijde [1]. Zelfs de bevelhebbers gedroegen zich soms als boven de Justitie verheven [2]. De eenmaal tegen zulke misbruiken uitgevaardigde en soms verscherpte plakaten schenen niet te baten. Tegen het eind van het jaar 1618 begonnen al die klachten en vruchtelooze maatregelen de Staten-Generaal in die mate te verdrieten, dat zij de herhaalde uitnoodiging aan Zijne Excellentie en den Raad van State om op de tucht der soldaten orde te stellen besloten met de herinnering, dat de eer van het land met de zaak gemoeid was, gelijk dan ook Hun Hoog Mogenden »tot hunne ontlasting voor God en de menschen" die aanmaning reeds zoo menigmaal tot den Raad van State gericht hadden. Toen sedert al weder nieuwe klachten ingekomen en aan den Raad van State ter kennisneming toegezonden waren, kon dit Collegie bij zijn antwoord zijn ongenoegen deswegens niet ontveinzen: de Staten-Generaal, dus luidde het, schenen wel verkeerd ingelicht, en de klagers behoorden niet te verzwijgen, wat van wege den Prins van *Oranje* en Graaf HENDRIK tot handhaving der krijgstucht gedaan was: bovendien, won men nadere berichten in omtrent de punten van beklag, dan bleek doorgaans de opgave onjuist of overdreven te zijn. Toch bleven de klachten aanhouden, en nu besloten de Staten-Generaal de zaken door hunnen Fiskaal op de plaats zelve te laten onderzoeken, hem tegen de overtreders strenge straffen te doen verordenen, en de onverdiende schade te herstellen. Ook over de Landen van den Aartsbisschop van *Keulen* strekte de Fiskaal zijn onderzoek uit [3]. Toch betoonde de Keurvorst zich ook ten aanzien zijner grieven over het gedrag der Nederlandsche soldaten nog geenszins voldaan, toen hij in de eerste maand van het jaar 1620 eenen Gezant naar *'s Gravenhage* zond. Deze zending moest strekken om de Staten door de voorstelling van het billijke zijner grieven van dadelijke vijandelijkheden terug te houden, die de Katholijke partij gedwongen zouden hebben tot eene voorbarige aanwending en verdeeling der macht, welke zij tot het slaan van een beslissenden slag gereed maakte.

Gezant van den Aartsbisschop van *Keulen* te *'s Gravenhage.*

De man, dien de Keurvorst daartoe koos, was de Heer VAN BUCHOLTZ. Waardig en toch niet kwetsend was zijn voorstel en in goed Nederlandsch vervat, waartoe hem de hulp van 's Keurvorsten Agent, VAN DER VEKEN, te stade zal zijn gekomen. Dadelijk bij den aanhef deed hij gevoelen, dat de Staten geen recht hadden zijnen Vorst als eene vijandelijke Mogendheid te beschouwen: zijne onzijdigheid was erkend en door hem

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 14, 25 Sept.; 9 Oct.; 21, 26 Nov.; 21, 22 Dec. 1618. 3 Jan.; 2 Febr.; 14 Maart; 9, 24 Mei; 19 Junij; 15 Nov.; 4 Dec. 1619. 27 Jan.; 4, 31 Maart, 1620. Ook de Gezanten naar *Dusseldorp* moesten meer dan eens zulke klachten aanhooren.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 7, 15 Sept. 1618. 18 Julij; 8 Aug.; 4 Dec. 1619.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 22 Dec. 1618. 8, 15 Febr.; 13 Julij; 8 Aug. 1619.

steeds geeerbiedigd, maar door de Staten geschonden, wanneer ten minste de geweldige overlast, dien zijne onderdanen van doortrekkend Nederlandsch krijgsvolk leden, niet, zooals hij evenwel vertrouwen wilde, aan misverstand of kwaadwilligheid van enkele personen te wijten was. Met de dreigende brieven (en hiermede kwam hij tot zijn eerste punt van beklag), door Hun Hoog Mogenden aan de *Keulsche*, *Paderbornsche* en *Munstersche* Stenden geschreven, hadden zij, zelfs de inhoud daargelaten, tegen alle regelen gezondigd: zouden *zij* het niet kwalijk nemen, zoo de Keurvorst zich niet tot hen, maar tot hunne onderdanen wendde? Zoo iets moest tot ondermijning van het gezag van den Landvorst strekken, en was dus als eene verdachte zaak te beschouwen. Niettemin had de Keurvorst steeds op hun schrijven geantwoord. Maar in die brieven hadden zij zich ook beklaagd, dat hij in zijne landen krijgsvolk had laten werven, zonder hun daarvan bericht te geven. Inderdaad, hij wist niet, dat de betrekking van goede vrienden en geburen, die er tusschen hem en de Staten-Generaal bestond, hem de verplichting opleide, om Hun Hoog Mogenden van al zijn doen en laten rekenschap te geven. Van hen ten minste zou hij zoo iets niet verlangen. Bovendien zijn Agent had hen, naar hij meende, bericht daarvan gegeven. En wat de zaak zelve betrof, dat werven van krijgsvolk kon hem, evenmin als eenigen anderen Rijksvorst, ten kwade geduid worden, of was hij niet van Gods- en Rechtswege verplicht om in de tegenwoordige tijdsomstandigheden op de bescherming zijner onderdanen bedacht te zijn, al ware het alleen tegen het uit deze Landen over zijn grondgebied doortrekkende bandelooze jonge krijgsvolk. Ten overvloede was die door hem op de been gebrachte krijgsmacht thans weder afgedankt. Maar veinzen wilde hij niet: de Boheemsche zaken werden steeds dreigender. Dus had zijn broeder, de Hertog van *Beijeren*, hem verzocht, die afgedankte manschappen in dienst te mogen nemen: niet dat deze met iemand in oorlog was: maar de strijd werd zoo nabij zijn land gevoerd, dat hij gedwongen was voor de veiligheid zijner grenzen te waken. Om alle misduiding te voorkomen had zijn broeder hem verzocht, Hun Hoog Mogenden zulks beleefdelijk te verklaren. — Een tweede grief was de handelwijze der Staten-Generaal ten aanzien van *Luik*. Zij hadden zich op het ongepaste aanzoek van eenige uitgewekenen en naar goed recht uitgebannen inwoners dezer stad tot de Luiksche Regering gewend, en in plaats van met het bekomen antwoord genoegen te nemen en die personen naar hunne rechtmatige Overheid te verwijzen, schenen zij thans het voornemen te hebben om tegen de arme en onschuldige Luiksche onderdanen krijgsgeweld te gebruiken. Zulks kon hij van Hun Hoog Mogenden niet verwachten. Het Stift *Luik* was een vrij Stift, aan niemand dan aan den Keizer en het Heilige Roomsche Rijk onderworpen: dus zouden alle onpartijdige Mogendheden zulk eene handelwijze van de Staten moeten laken en ze tegen alle onzijdigheid en goede nabuurschap strijdig achten; maar gingen zij niettemin daartoe over, hij zou zich deswegens bij alle Mogendheden moeten beklagen en niets onbeproefd laten om er zich

1618 — 1621.

1618—1621. tegen te weer te stellen. — Ten slotte kwam de Gezant op de geweldenarijen van het Staatsche krijgsvolk terug. Bepaaldelijk de ruiters wisten paspoorten te verkrijgen om zich voor een tijd uit hun garnizoen te verwijderen. Zulke manschappen vereenigden zich dan met anderen, en wanneer men hunne komst niet afkocht, zwierven zij van het eene dorp naar het andere [1]. — Zulk eene krachtige taal van den Gezant van een Vorst, dien zij zich niet anders voorstelden dan bevend voor hunne krijgsmacht, door welke hij steeds bedreigd werd, baarde eenige bevreemding bij de Staten. CARLETON, die eenigzins verstoord was, dat de Heer VAN BUCHOLTZ, die den Resident van *Venetië* ging bezoeken, en met den Franschen Gezant vertrouwelijk verkeerde, zich volstrekt niet met hem inliet, zal de Nederlandsche Staatslieden niet gunstiger voor hem gestemd hebben en hen in zijne stoutheid het gevolg der inblazingen van DU MAURIER hebben willen doen zien. Trouwens de Keurvorst had zich niet over JACOBUS te beroemen: immers, waren de uitgeweken Luikenaars van verstandhouding met de Vereenigde Provinciën verdacht, erger was het, dat er brieven van dien Koning onderschept waren, welke de ter dood veroordeeling en terechtstelling van een Luiksch onderdaan ten gevolge gehad hadden [2]. — Terwijl het antwoord, aan den Keulschen Gezant te geven, met gedurige raadpleging van den Prins werd ontworpen, gewijzigd en herzien, werden dadelijk berichten ingewonnen omtrent het misbruik, volgens den Gezant door onze ruiters in *Duitschland* van hunne paspoorten gemaakt, en voorts kennis genomen van de opgave der door ons krijgsvolk op het grondgebied van den Keurvorst aangerichte schaden en van de processtukken der gevonnisde Luikenaren. — In het begin der maand Februarij was het antwoord gereed. De Staten vingen aan met de betuiging, dat zij, erkentelijk voor het aanbod van voortdurende onzijdigheid, daarbij ook van hunnen kant wenschten te volharden, »zoolang als hun en hunnen bondgenooten geen oorzaak gegeven werd" om daarvan af te wijken. Ten aanzien van hun schrijven aan de Stenden der drie Stiften verontschuldigden zij zich door te verklaren, dat zij daarmede niet bedoeld hadden het soeverein gezag van Zijne Hoogheid te kwetsen, maar alleen om in deze gewichtige tijden die Stenden rondborstig te waarschuwen, opdat zij, door zich met hunnen raad eerbiedig tot Zijne Hoogheid te wenden, hunne schade bij tijds mochten voorkomen [3]. De verzekering aannemende, dat de bewuste troepen werkelijk door den Hertog van *Beijeren* in dienst genomen waren met het doel om zijne grenzen te beveiligen, zoo

Antwoord der Staten op zijne propositie.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 15 Jan. 1620. CARLETON, III p. 249.

[2] CARLETON, III, p. 257, 258. Daar ter plaatse deelt CARLETON een niet onbelangrijk gesprek tusschen den Prins en BUCHOLTZ mede.

[3] Later schreven de Staten niet meer aan 's Aartsbisschops onderdanen buiten zijne Hoogheid om. Ten minste weigerden zij om op verzoek van den Raad van *Bremen* aan de Stiften en Raden benevens het Domkapittel van *Munster* en *Paderborn* te schrijven (*Resol. Stat.-Gen.* 11 Febr. 1620).

1618—1621.

hoopten de Staten, dat hij, »tot welvaren van zijne Landen" bij die bedoeling volhardende, ze slechts binnen zijne landpalen zou gebruiken. En wat de te *Luik* gevelde vonnissen aanging, Hun Hoog Mogenden hadden nooit begeerd zich met de toepassing der Justitie in naburige Landen te bemoeijen; maar hier betrof het eene beschuldiging van zamenspanning tot verraad en plundering, in verstandhouding met onzen Staat gesmeed. Daar geenerlei openbaar feit dat verwijt had gestaafd, zoo hadden zij alle reden gehad om voldoening te eischen, gelijk zij nog steeds deden, opdat hunne Regering voor de geheele wereld van zulk een verfoeijelijken blaam gezuiverd worden mocht [1]. Voorts was het gebeurde te *Luik* door Zijne Hoogheid ten onrechte gelijk gesteld met de onlusten, hier te lande »door ongeruste geesten [2]" verwekt: immers was hier het vonnis wereldkundig gemaakt, zoodat een ieder van de gronden, waarop het steunde, kennis kon nemen. De klachten eindelijk over het gedrag der Nederlandsche ruiters en voetknechten deden hun leed in zooverre zij gegrond waren, en geene gewelddadigheden van het krijgsvolk der Aartshertogen of van manschappen, ten dienste des Keizers of des Konings van *Bohemen* geworven en zich voor Nederlandsche troepen uitgevende, aan onze soldaten te last werden gelegd. Bleken de onzen inderdaad schuldig te zijn, zoo zou men er op nieuw orde op stellen, hetgeen voorzeker met beter gevolg zou kunnen geschieden, als Zijne Hoogheid de onzijdigheid en vriendschap even oprecht als Hun Hoog Mogenden in acht nam, en hunne eer volkomen voldoening deed weervaren [3]. — Ziedaar een antwoord, welks bitsheid de ware gezindheid der Staten ten aanzien van den Aartsbisschop genoeg deed blijken. Ten aanzien van het laatste punt, het gedrag der Staatsche troepen in *Duitschland* gelegerd, scheen het wel, dat èn de Nederlandsche soldaten sints den oorlog minder streng aan de tucht gehouden werden, èn de Vorsten, die te voren uit ontzag veel verduurd hadden, thans luide durfden klagen. Dit bleek vooral uit den stouten toon, dien een lid van het Vorstelijk Huis van *Brunswijk-Luneburg*, PHILIP SIGISMUND, Bisschop van *Osnabrück* en *Verden*, zijnen opzettelijk naar *'s Gravenhage* gezonden afgevaardigde, WERNER VAN MERODE, deed aanslaan. Met de hoogste bevreemding en ongenoegen, dus sprak deze Gezant, bemerkte

Nieuwe klachten over de Nederlandsche soldaten in *Duitschland.*

[1] In April (1620) wachtten de Staten nog op eene verklaring van den Aartsbisschop betreffende deze zaak (*Resol. Stat.-Gen.* 4 April 1620).

[2] Terwijl de Staten de voorstanders der gevallen staatkundige en godsdienstige richting tegenover den Aartsbisschop met den naam van onrustige geesten bestempelden, wisten zij zeer goed, dat zij aldus op hen den blaam wierpen, die bij de Duitschers juist aan de streng Calvinistische richting werd aangewreven. Zoo beweerde HOE VON HOENEGG, de Hofprediker van den Keurvorst van *Saksen*, dat van den »onrustigen Calvinistischen geest" meer onheil te vreezen was dan van de Papisten (zie PFISTER, *Gesch. d. Teutsch.* IV. S. 446).

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 16, 17, 18, 20, 23, 25, 27, 31 Jan.; 1, 4, 5 Febr. 1620.

1618—1621.

de Vorst, dat het vrijgeleide zijnen onderdanen door de Staten verleend, niets baatte. Dagelijks werden zij meer uitgemergeld. Langer kon hij zulks niet toezien, zonder tot andere middelen over te gaan. Opdat echter de uitvoering van zijn voornemen niet aan willekeur mocht geweten worden, zoo gaf hij vooraf bericht van de meer dan vijandelijke bejegening van ons krijgsvolk, met verzoek om teruggave van de duizenden, die de soldaten zijnen onderdanen in dit jaar hadden afgeperst, en stelde voor, dat de Staten hem verlof zouden geven, de ruiters, die van valsche passen gebruik maakten, gevangen te houden, totdat de overtreders door hen zelven gestraft zouden worden. — De klacht werd zonder tegenspraak door de Staten aangenomen en den Vorst toegestaan, de soldaten, van geen voldoende passen voorzien, aan te houden en ze naar den krijgsraad van de naaste grensplaats op te zenden [1].

Gezant van den Koning van *Bohemen* te *'s Gravenhage.*

Terwijl de oorlog zulk eenen invloed op de betrekkingen tusschen de Nederlanders en hunne Duitsche naburen uitoefende, liet de Koning van *Bohemen* niet na, de Staten gedurig tot krachtige ondersteuning aan te zetten. Omstreeks het midden van de maand Januarij (1620) kwam hier weder een Gezant van FREDERIK V, met name Doctor ROSELLUS. Hij dankte voor den bijstand, reeds door de Staten verleend, en verzocht hen, met de maandelijksche bijdrage niet alleen voort te gaan, maar ze zelfs eenigzins te verhoogen, daar de kosten van het onderhoud van drie legers door Zijne Majesteit alleen niet te dragen waren. Voorts strekte de rede van den Gezant tot verontschuldiging, dat de afgevaardigden, die de Koning achtereenvolgens naar *Engeland* gezonden had, de reis niet over *Holland* genomen hadden, noch de Staten genoodigd waren zich op den Evangelischen Bondsdag te *Nurnberg* te laten vertegenwoordigen. Geenszins echter kwam men voor de waarheid uit. De werkelijke oorzaak van het eene was, dat JACOBUS zijn gemis aan goeden wil om zijnen schoonzoon te ondersteunen voor de Staten verborgen wilde houden; die van het andere dat de Geünieerde Vorsten en de Stenden niet zeker genoeg waren van hunne zaak, om openlijk voor het Rijk te willen of te durven erkennen, dat men den raad en den bijstand van de Republiek der Vereenigde Provinciën inhaalde. Wel was de Koning van *Denemarken*, zeide de Gezant, tot die Vergadering beschreven geweest, doch slechts als Hertog van *Holstein; Zweden*, daarentegen, en de Evangelische Zwitsers had men ook niet genoodigd. Ook ten aanzien

---

[1] 3, 7 Febr. 1620. Eenigen tijd later werd van wege de Munstersche Raden verzocht, dat de soldaten, die zich aan geweldenarijen schuldig maakten, herwaarts ontboden en door den Fiskaal tegen hen geprocedeerd mocht worden. Hun Hoog Mogenden besloten, met goedkeuring van den Prins, hunnen Fiskaal naar de plaatsen te zenden, waar de ergste kwaaddoeners zich ophielden, om ze aan te houden en herwaarts te brengen, opdat zij, anderen ten voorbeeld, gestraft werden. Ook verscheidene officieren werden door den Raad van State gedaagd (*Resol. Stat.-Gen.* 16 Maart; 3, 4, 7 April 1620), en verschenen werkelijk in den zomer van dit jaar.

1618—1621.

van de betrekking tot den Hertog van *Beijeren* werd de waarheid vergoelijkt. Deze Vorst legde, dus liet de Gezant zich hooren, een bijzondere vriendschap jegens Zijne Majesteit aan den dag, en de Unie scheen te mogen verwachten, dat hij zijne wapenen niet tegen haar zou keren, — en dit verzekerde men op een tijdstip, dat MAXIMILIAAN van *Beijeren* reeds het vooruitzicht had om voor zijnen bijstand, aan den Keizer te verleenen, FREDERIKS verbeurde rechten op de Keurvorstelijke waardigheid van de *Palts* te bekomen. — Toch verzocht de Gezant, in overeenstemming met den waren staat van zaken, maar in strijd met zijne eigene voorstelling, dat Hun Hoog Mogenden op grond der alliantie op den beloofden bijstand bedacht zouden zijn, ten einde de Unie »in geval van nood" daarvan niet verstoken zijn mocht. Ook gaf hij zijns Meesters wensch te kennen, dat de Staten door hunne Gezanten hunnen invloed zouden uitoefenen, behalve op den Koning van *Groot-Britannië*, dien men dus zelf erkende nog niet voldoende gewonnen te hebben, vooreerst op den *Sultan*, dat hij geen vrede met *Spanje* sluiten, maar *Polen*, *Moscovië* en *Zweden* tegen alle vijandelijkheden tegen *Bohemen* waarschuwen mocht; voorts op den Koning van *Frankrijk*, dat hij aan de staatkunde zijns vaders gedachtig mocht zijn; verder op de Hansesteden, de Nederlandsche niet uitgezonderd, dat zij openlijk tot de Evangelische Unie mochten toetreden, en eindelijk op de Venetiaansche Republiek, dat zij de gunstige gelegenheid niet voorbij zou laten gaan om in *Frioul* haar voordeel te doen. Zoo trachtte de Koning de Staten dienstbaar te maken aan zijne begeerte om de geheele wereld voor zich in beweging te brengen, terwijl hij in *Duitschland* zelf misleid of flaauw ondersteund werd. Nog één ding was er, dat hem voorkwam de algemeene ontbranding, in het belang der handhaving van hetgeen hij in *Bohemen* verworven had, te zullen bevorderen, namelijk, de spoedige oprichting der *West-Indische Compagnie* in de Nederlanden. Deze zou de macht van *Spanje* afbreuk doen door hare rijke Zuid-Amerikaansche bezittingen te bedreigen en tevens de Nederlanders zonder voorbehoud in een nieuwen oorlog met hunne oude vijanden wikkelen. Om deze reden ontzag de Gezant zich niet te verklaren, dat Zijne Majesteit »gaarne zien zou, dat de West-Indische Compagnie voortgang had, als iets, dat het gemeene wezen zeer bevorderlijk zijn zou [1]." — Deze aanmaning was voorzeker niet zonder medeweten van hen geschied, die in ons land zelve de oprichting van de West-Indische Maatschappij dreven. Hoe lang hielden de beraadslagingen der Commissies over het octrooi aan de Compagnie te verleenen niet reeds aan! Waarlijk het was om ongeduldig te worden. Daarom kon zulk eene stem uit het Buitenland geen kwaad, en van den indruk trachtte USSELINCX gebruik te maken, door dadelijk op nieuw een rekest bij de Staten-Generaal in te dienen. Zijn verzoek vond ingang: ten minste besloot men dit rekest aan de Gecommitteerden tot de zaak der West-Indische Com-

De oorlogzuchtige partij drijft de zaak der oprichting van de West-Indische Compagnie.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 13, 14 Jan. 1620. CARLETON, III. p. 243.

1618—1621. pagnie op te zenden, met de vermaning, dat zij hunne taak ernstig ter hand zouden nemen. Ditmaal vond *Amsterdam* in de Provinciën en in *Holland* zelf een onoverwinlijken tegenstand. Hoe ook zouden die Amsterdamsche Heren, welke OLDENBARNEVELT mede ten val gebracht hadden, in staat geweest zijn hier hun belang te doen zegevieren? Immers waren het juist degenen, die zij tot bondgenooten tegen OLDENBARNEVELT gehad hadden, welke nu ook deze bate van des Advokaats val begeerden, dat de oprichting dier Maatschappij niet langer gekeerd werd. — Reeds had de vaart op *West-Indiën* een min of meer dreigend en vijandelijk aanzien beginnen te krijgen. In Augustus 1619 was aan zekere schippers nog commissie verleend om naar de *West-Indiën* te varen »mits niets doende tegen het Bestand;" maar weldra weerstond men niet aan den aandrang bepaaldelijk van Zeeuwsche zeevaarders, die machtiging of »brieven van marke" verlangden om de schaden, door hen in de *West-Indiën* geleden, op de Spanjaarden en Portugezen aldaar te verhalen, en VIERCK RUITERS van *Middelburg*, met de zijnen, erlangde van de Staten-Generaal commissie »om vijandelijk te mogen aantasten ook die, welke hen niet alleen het eerst aanranden, maar ook verhinderen zouden in hunne vaart en handel op zoodanige plaatsen in *West-Indiën*, waar de Koning van *Spanje* geen volstrekte macht bezat [1]." Zoo werd de weg bereid voor het optreden der West-Indische Maatschappij, en daarmede het onfeilbaarste middel aangewend om de Nederlanders in den oorlog te wikkelen. Geen wonder derhalve, dat de voorstanders eener krachtige deelneming aan den strijd, in *Duitschland* uitgebarsten, tevens de drijvers waren van de oprichting der nieuwe Handelscompagnie: reeds wisten dezulken een ieder verdacht te maken, die den voortgang der hagchelijke handelsonderneming niet bevorderde, of moet men eene andere beteekenis hechten aan de betuiging, tot welke men de Staten van *Holland* wist te brengen, »dat alle liefhebbers des Vaderlands het dus begrepen, dat die oprichting eene heilzame zaak was?" Zij derhalve, die er anders over dachten, konden voor geen ware vrienden van het vaderland meer doorgaan. Zoo werd dan ook op het eind van Maart 1620 het ontwerp van octrooi bij de Staten-Generaal voorloopig goedgekeurd, nadat de Staten van *Holland* hunne toestemming verleend hadden met de woorden: dat »het groote werk in Godes naam aangevangen zou mogen worden," eene uitdrukking, die wel bewees dat men gevoelde, hier meer te wagen, dan men op eigen verantwoording nemen kon [2]. — De voorstanders van een onbekrompen

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 23 Aug.; 2, 3, 21 Sept.; 15 Oct.; 7, 27 Dec. 1619.

[2] Om USSELINCX een ongemoeid verblijf in *Holland* mogelijk te maken, werd het hem verleende *sûreté de corps* gedurig door de Staten van dit Gewest vernieuwd. In Febr. 1619 kreeg hij ook *sûreté de corps* van de Staten Generaal, om alom »in de kwartieren van *Brabant* en *Vlaanderen* en andere geassocieerde Landen, steden en plaatsen vrij en vrank te mogen gaan en staan." Van alle kanten won men intusschen berichten in aangaande de manieren en kansen, om bij de

bijstand, aan den Koning van *Bohemen* te verleenen, hadden zulk een bewijsgrond, die geen tegenspraak toeliet, te meer noodig, omdat er maar al te veel gronden waren aan te voeren, welke dien bijstand weinig raadzaam maakten. Vooral was de houding van Koning JACOBUS steeds van dien aard, dat onze hulp, aan zijnen schoonzoon verleend, bijna ongerijmd mocht heeten. Nog altijd werd er niets vernomen van eenige krijgstoerusting in *Engeland* ten behoeve van FREDERIK V, ja, deze Vorst werd door zijnen schoonvader niet eens als Koning van *Bohemen* erkend, en *Frankryk* kon zich op dit feit beroepen om zulks evenmin te doen [1]. Dus deed de Regering ten onzent haar best om de ware gezindheid van den Koning van *Groot-Britannië* voor de menigte verborgen te houden. Dit was de strekking van het besluit om van de propositie van FREDERIKS afgevaardigde, even als van de stukken met Lord DONCASTER gewisseld, slechts onder beding van geheimhouding afschriften aan de Provinciën te verleenen [2]. Vooral aan *Friesland* scheen men geen grond te moeten geven om achterlijk te blijven in het opbrengen van haar aandeel aan de maandelijksche bijdrage, aan *Bohemen* verstrekt. Immers was dit Gewest bepaaldelijk bedoeld door den Agent PHILIBERT DU BOIS, toen hij nog vóór de beantwoording van ROSELLUS propositie ernstig verzocht om afdoening van hetgeen er nog van de subsidie over de laatste vier maanden van het jaar 1619 onbetaald was gebleven [3]. — Het antwoord, dat, door den Prins ingegeven [4], eindelijk in de eerste dagen van Februarij in gereedheid was gekomen, ving aan met de verklaring, dat Hun Hoog Mogenden steeds vertrouwden, dat Zijne Majesteit van *Bohemen* met het aanvaarden der Kroon geen eigen eer of voordeel be-

1618—1621.

Antwoord aan den Boheemschen Gezant.

ondernemingen in de *West-Indiën* te slagen. Personen, bereid om de noodige inlichtingen te geven, meldden zich aan; het werk van ANTONIO DE HERRERA over de *West-Indiën* werd vertaald.— De bezwaren tegen de voleindiging der zaak kwamen van de zijde van *Holland*. Tegen de voorjaarszitting van 1619 werden de Leden der Staten van dit Gewest verzocht te komen »gelast op de concepten van het octrooi op de W.-Ind. C°.", aangezien de andere Provinciën die van *Holland* daartoe »sommeerden." Die van *Amsterdam* maakten hunne goedkeuring afhankelijk van de voorwaarde, dat voor niet minder dan 4 millioen zou worden geteekend, en dat zij de zoutvaart op de West-Indische eilanden vrij zouden houden: de vaart op de Kust van *Guinea* daarentegen stonden zij af ten behoeve der op te richten Maatschappij. — Toch werd de eindbeslissing nog vertraagd, door dat *Friesland* en *Groningen* eene Kamer en het negende deel in de Equipage begeerden, hetgeen bepaaldelijk *Amsterdam* tegenhield. Zie *Resol. Stat.-Gen.* 14 Dec. 1618. 6, 11 Febr.; 10, 25 Mei; 31 Julij; 24 Oct.; 19, 27 Nov.; 21, 27 Dec. 1619. 3, 16, 18 Jan.; 26 Febr.; 13, 17, 19, 24, 25, 26, 31 Maart; 1 April, 1620. *Resol. Holl.* 18 Sept.; 24 Oct.; 18 Dec. 1618. 27 Jan.; 17 Maart; 28 Mei; 2, 19, 23 Julij; 2 Sept.; 10, 18 Dec. 161 7, 12, 18, 20, 25 Maart, 1620.

[1] CARLETON, III, p. 250.
[2] *Resol. Stat.-Gen.* 18 Jan. 1620.
[3] *Resol. Stat.-Gen.* 28 Jan. 1620.
[4] *Resol. Stat.-Gen.* 17 Jan. 1620.

1618—1621. oogd had, maar slechts bewogen was door zijnen ijver voor de eere Gods en door de zucht om de bedreigde belangen der Evangelische Godsdienst te handhaven en de rechtvaardige zaak op gruwzaam geweld te wreken. Op dien grond vertrouwden zij, dat God zijne pogingen verder zegenen zou en op dien grond alleen hadden zij hunnen onderstand verleend. — Zoo stellig sprak men niettegenstaande de Staatslieden van den Keurvorst van de *Palts* zelven in hunne onderhandelingen met *Frankrijk* het godsdienstig karakter van den oorlog in de schaduw stelden, en de Prins van *Oranje* den Gezant van den Aartsbisschop van *Keulen* vermaande, zijnen Meester te raden, zich voor een »papenkrijg" te wachten [1]. — Na die betuiging lieten de Staten onmiddellijk volgen, dat zij hunne hulp verleend hadden in het stellig vertrouwen, dat de Koning van *Groot-Britannië* en andere Mogendheden, met name de Geünieerde Duitsche Vorsten, mede de behulpzame hand zouden bieden: anders konden zij of niet of kwalijk met hunne ondersteuning voortgaan, en slechts bijaldien zij daaromtrent genoegzame verzekering kregen, kon Zijne Majesteit op de voortzetting van de bijdrage rekenen. Wat de Evangelische Unie betrof, zoo hoopten Hun Hoog Mogenden, dat zij zich door geene schoone woorden van eene zijde, die hare vijandelijkheid niet ontveinzen kon, om den tuin zou laten leiden: zij van hunne zijde waren besloten de alliantie, eenmaal met haar aangegaan, naauwgezet te onderhouden, gelijk zij reeds metterdaad getoond hadden. Voorts zouden zij door hunne Gezanten en Residenten voortgaan op alle punten de Boheemsche zaak te bevorderen. — Ten aanzien van *Zweden* beloofden zij niet meer dan dit, dat zij deze Mogendheid zouden aanraden geene andere dan zoodanige traktaten met den Koning van *Polen* aan te gaan, dan waarbij de welstand der Christenheid geen gevaar liep: want, dachten zij daarbij, een nieuwe oorlog tusschen *Zweden* en *Polen*, die de Duitschers gaarne zouden hebben zien uitbreken om *Polens* krijgsmacht af te leiden, zou slechts verdeeling van krachten ten gevolge hebben, daar de Nederlanders bij verdrag verbonden waren den Zweden in geval van oorlog bij te springen [2]. Dus moest, zoo als zij zich in een brief aan GUSTAAF ADOLF uitdrukten, deze Vorst »door list als anderzins" *Polen* bezig houden zonder dit Rijk tot den oorlog uit te tarten [3]. Zij eindigden met de verzekering dat zij »zoover de staat dezer Landen in hunnen tegenwoordigen vast bekommerlijken toestand eenigzins lijden kon," tot alle verder dienstbetoon bereid waren [4]. — Met het eenigzins mismoedig slot had men het oog op het ongenoegen der noode onderdrukte partij, hetwelk niet toeliet de troepen het land uit te zenden [5]. — In dit antwoord was de voortzetting van de maandelijksche bijdrage af-

---

[1] CARLETON, III, p. 257.

[2] CARLETON, III, p. 185, 186.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 12 Febr. 1620.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 7 Febr. 1620.

CARLETON, III, p. 224.

hankelijk gesteld van de voorwaarde, dat de Staten de verzekering bekwamen dat ook JACOBUS en de Evangelische Unie de Bohemers krachtdadig zouden ondersteunen. Bekwamen zij deze verzekering van *Engelands* zijde? Neen: want nog den 10den Februarij ontvingen zij een brief van CARON van zulk eenen inhoud, dat zij geraden achtten hem geheim te houden [1]. En toch (de woorden van het antwoord waren slechts voor het staatkundig publiek berekend) mondeling beloofde men onvoorwaardelijk de bijdrage te verstrekken zoolang als de oorlog in *Bohemen* duren en het Land daartoe slechts eenigzins in staat zijn zou. De Prins en de thans meest vermogende Staatslieden namen dit op hunne verantwoording: want zij hadden het er op gezet des noods ook zonder *Engeland* den oorlog in *Bohemen* te voeden [2], en van de goedkeuring van het Contra-remonstrantsche volk konden zij zich daarbij verzekerd houden: of werd der schare niet voorgepredikt, dat FREDERIK van de *Palts* de bestrijder was van den Antichrist, en dat zijne komst om een eindeloos rijk te stichten reeds voor eene eeuw voorspeld was [3]? — En wat de Duitsche Unie aanging, had deze meer dan *Engeland* voor den Koning van *Bohemen* over? Neen! zij was bezig niet om hulp aan *Bohemen* toe te zeggen, maar om almede van onze Republiek hulp in te roepen. Opmerkelijk was dit algemeene steunen op de kracht en den moed van onze Republiek alleen, en een sterk bewijs van den ongemeenen roem, dien zij verworven had: er mocht bij sommigen de zucht onder schuilen om ons tot de ten verderf gewijde voorvechters eener hagchelijke zaak te maken, zonder een onbepaald hoogen dunk van ons vermogen en onze dapperheid, zou niemand zich met zulke aanzoeken tot ons gewend hebben. — De bevelhebber dan van de legermacht der Unie, JOACHIM ERNST, Markgraaf van *Brandenburg-Anspach*, zond den overste-luitenant STARKENBURG, die te voren in Nederlandsche krijgsdienst geweest was, herwaarts, met de vraag, niet meer of de Staten de Evangelische Unie ondersteunen zouden, maar of zij die ondersteuning in geld of in troepen zouden verleenen, eene vraag, die door de Staten beantwoord werd met de mededeeling, dat den Markgraaf blijken zou wat zij besloten hadden, uit het schrijven van den Prins van *Oranje*, wien zij in deze zaak alles overlieten. De Prins nu en zij, die meenden met hem de zaken te kunnen drijven waarheen zij wilden, hadden reeds vastgesteld, dat de hulp in geld zou geboden worden, voor hetwelk alsdan de Unie troepen zou lichten; de officieren zou het Nederlandsche leger des noods kunnen afstaan [4]. Doch vooreerst bepaalde men zich bij goeden raad, daartoe strekkende, dat de Duitsche Geünieerden alle beschikbare troepen ter verdediging van de *Palts* vereenigen zouden [5]. En waarlijk

1618—1621.

In weerwil der openlijke verklaring wordt aan *Bohemen* onder de hand onvoorwaardelijk bijstand toegezegd.

Ook de Geünieerde Vorsten vragen bijstand.

---

1 *Resol. Stat.-Gen.* 10 Febr. 1620. 2 CARLETON, III, p. 255, 264, 265.

3 Zie *Bibl. v. Pamflett.* bl. 215.

4 *Resol. Stat.-Gen.* 31 Jan.; 1, 3, 4, 7 Febr. 1620. CARLETON, III, p. 256, 261—264.

5 *Resol. Stat.-Gen.* 7, 11 Febr. 1620.

1618—1621. dit Gewest werd van toen aan grootelijks bedreigd: reeds deed onze Agent BREDERODE herhaaldelijk aanzoek om zijne residentie van *Heidelberg* naar *Nurnberg* te mogen verplaatsen, aangezien hij zich bij een te verwachten aanval in die stad niet veilig achtte [1].

En bepaaldelijk de Landgraaf van *Hessen-Kassel.* Tegelijker tijd meldde zich ook de Landgraaf MAURITS van *Hessen-Kassel* [2] bij vernieuwing aan [3] om hulp in geval van nood. In *Duitschland*, zoo sprak zijn Gezant, de Heer VON ZOBEL, ontbrak het bij de onrust, die vermeerderd in plaats van verminderd was sedert de verkiezing van een nieuwen Keizer, aan de zoo hoognoodige zamenwerking onder degenen, die door hetzelfde belang verbonden waren. Een ieder dacht slechts aan zich zelven. Hun Hoog Mogenden daarentegen hadden de onrust, die ten hunnent geheerscht had, gelukkig tot bedaren weten te brengen, en zij dachten niet uitsluitend aan zich zelven, maar hielden ook een wakend oog op hunne vrienden. Daarvoor was de Landgraaf erkentelijk; maar nu scheen de tijd gekomen, dat men het meer bepaaldelijk eens moest worden omtrent de wijze, op welke hij in den nood bijgestaan zou worden. De Unie was niet bij machte om het gevaar af te wenden, dat hem dreigde. Hij bleef blootgesteld aan eenen inval, die hem uit het Keulsche boven het hoofd hing. Het middel nu, dat hij hiertegen aangewend wenschte te zien, bestond hierin, dat de Staten aan hun krijgsvolk, bepaaldelijk aan de ruiters, die in de nabijheid van zijn gebied in garnizoen lagen, zoodanige bevelen zouden geven, dat zij dadelijk gereed stonden om hem te verdedigen tegen geweld of overlast. — Daar deze zaak ondergeschikt was aan de groote vraag, die toch door den drang der omstandigheden en het drijven van de voornaamsten reeds voorloopig beslist was, zoo maakten de Staten geene zwarigheid hem de vervulling van zijnen wensch te beloven [4].

Al die Gezanten uit *Duitschland* en al die telkens herhaalde aanzoeken waren in de oogen van den benarden FREDERIK van de *Palts* nog niet voldoende. In het midden van Februarij verscheen er al weder een nieuwe afgevaardigde uit *Bohemen*. Ditmaal

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 30 Jan. 1620. CARLETON, III, p. 246, 250.

[2] Ook in de bejegening van dezen Vorst toonde *Friesland*, dat zij zich minder dan de andere Provinciën om den roem des Lands tegenover de geallieerde Duitsche Vorsten bekreunde. Aan zijne dochter JULIANA was door de Staten een pillegift toegekend, ten bedrage van 1000 gulden jaarlijks en staande ter repartitie van *Groningen* en *Ommelanden*. *Groningen* nu weigerde sints drie jaren deze som te betalen en was van zins die weigering zoolang vol te houden als *Friesland* in gebreke zou blijven zich de uitvoering te getroosten van de uitspraak der Staten-Generaal aangaande *Delfzijl* (zie hiervoor, D. III. St. II. bl. 631, Noot 1, en bl. 669, Noot 1). In weerwil nu, dat er zulk eene kiesche zaak van afhing, bleef *Friesland* weigeren zich naar die uitspraak te schikken. Zie *Resol. Stat.-Gen.* 8 Jan.; 20 Maart, 1620.

[3] Zie hiervoor, bl. 312, 313.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 20, 21, 24 Jan.; 1, 5 Febr. 1620. CARLETON, III, p. 265, 266.

was het de persoon van ABRAHAM SIXT, die door zijne betrekkingen te *Amsterdam* den wensch des Konings vervuld moest zien te krijgen, en den aandrang tot de oprichting der West-Indische Compagnie nog sterker herhaalde. »Wat groote blijdschap, couragie en constantie," zeide hij, »zou het niet geven om den oorlog tegen de gemeene vijanden der ware Religie, de Spanjaarden, Jezuiten en hunnen aanhang voort te zetten en heerlijk ten einde te brengen, zoo al die krijgshaftige, tot nog toe onderdrukte volken in *Bohemen*, *Moravië*, *Silezië*, *de Lausitz*, *Opper-* en *Neder-Oostenrijk*, *Hongarije*, *Zevenbergen*, *Moldavië* en *Wallachije* eens voor zeker vernemen mochten, dat Hun Hoog Mogenden eene vloot hadden uitgerust om in de *West-Indiën* handelend op te treden [1]." — Het waren dezelfde overspannen verwachtingen, welke reeds vóór het eind der verloopen eeuw, om de echte beginselen en de staatswijsheid van WILLEM van *Oranje* en OLDENBARNEVELT te dwarsboomen, in de hoofden van sommigen in de *Palts* gebroed hadden, en welke thans, nu in de Vereenigde Provinciën dezelfde geest eindelijk scheen te triomferen, op eene algemeene omwenteling rekenden. Doch het was de laatste op groote schaal ondernomen worsteling van dien geest, en in de *Nederlanden* had hij, juist ten gevolge van dien triomf en onder de toejuiching van de Staatslieden en Godgeleerden van de *Palts*, zich ijzeren banden zien aanleggen. 1618—1621.

Nog was de laatste afgevaardigde uit *Duitschland* niet verschenen. De bekwaamste moest nog komen. Het was de Heer VON BENNINGHAUSEN van *Walmerode*, geheimraad van den Hertog van *Wurtemberg*. Hij kwam tegen het einde van Februarij (1620) uit *Heidelberg* alhier aan met eenen brief van de Geünieerde Vorsten en Stenden, welke het verzoek inhield, dat de hulp, aan de Unie te verstrekken, niet in geld, maar in krijgsvolk verleend werd: al werden de soldaten, die de hulpbenden zouden uitmaken, in andere landen geworven, toch, wenschte men, zouden zij op naam van de Staten-Generaal en onder Nederlandsche officieren in *Duitschland* optreden. — Het blijkt, dat het er om te doen was, om de *Nederlanden* tot openbare deelneming aan den oorlog over te halen: eene hulp in geld was niet van die beteekenis en verbond onzen Staat niet zoo sterk, als de verschijning van een corps Nederlandsche troepen in de slagorden der Geünieerde Vorsten. — Een regiment voetvolk of wel duizend man paardevolk, of beide te gelijk, door de Republiek op de been gebracht en gehouden, zietdaar wat men van wege de Evangelische Unie verlangde. Voorts werd op nieuw op de aanwending van onzen invloed op de Mogendheden aangedrongen, en onder die Mogendheden, als om te verraden dat JACOBUS nog steeds ongezind was om bij te springen, ook *Groot-Britannië* genoemd. Dit alles, zeide de Gezant, zou de slappe of afgescheidene en op een dwaalspoor gebrachte leden der Evangelische Unie weder oprichten of tot krachtdadige deelneming aansporen, en de tegenpartij afschrikken, en daarmede zouden

BENNINGHAUSEN, Gezant der Evangelische Unie, verkrijgt wat de Geünieerde Vorsten begeren.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 13, 14, 18 Febr. 1620. CARLETON, III, p. 265.

1618—1621. Hun Hoog Mogenden niet alleen bij de geheele nakomelingschap een onsterfelijken naam verwerven, maar ook Gode en der zaak der Evangelische Christenheid eene groote dienst bewijzen. — Deze taal was wel berekend om degenen, die zwarigheid zouden zien in het toestaan van het verzoek, als vijanden Gods en slechte patriotten te schandvlekken. — Ook werd door dit Gezantschap, zoo al niet dadelijk al wat gevraagd was verkregen werd, toch zooveel uitgewerkt, dat hetgeen door den Prins en enkele Staatslieden onder de hand beloofd was, nu door de Staten-Generaal werd toegezegd. Het antwoord, namelijk, aan BENNINGHAUSEN gegeven, hield in, dat Hun Hoog Mogenden maandelijks 50,000 gulden zouden verstrekken, ingaande met den eersten Maart (1620). Als de Geünieerden door hunne andere bondgenooten naar evenredigheid ondersteund werden, twijfelden Hun Hoog Mogenden niet, of zij zouden onder Gods zegen goede orde op hunne zaken kunnen stellen. De leening van 200,000 rijksdaalders, door SIXT verzocht, liet de tegenwoordige staat van het Land niet toé in te willigen; maar zij beloofden, als het leger van den Koning van *Spanje* en de Aartshertogen in de Brabantsche Landen zich in beweging stelde, van deze zijde, zooveel de veiligheid van het Land slechts eenigzins gedoogde, de Geünieerden boven hetgeen thans werd toegestaan, te zullen helpen. — Met dit antwoord betoonde BENNINGHAUSEN zich niet voldaan. Hij voerde een hoogen toon, en verklaarde ronduit, niet te weten, waartoe de alliantie, onder zijn eigen medewerking tot stand gekomen, diende, zoo de Staten den Geünieerden Vorsten thans geen troepen zonden: het traktaat wist niets van eenige zoodanige voorwaarde als van welke zij die hulp wilden laten afhangen. Dus vorderde hij, dat men een corps van 4000 man tot hulp der Vorsten in gereedheid zou houden, hoe noode de Prins er ook toe mocht komen om een deel van zijn leger uit zijne handen te geven. — Door zulke redenen wist hij de belofte te verkrijgen, dat als de Geünieerden aangevallen werden voordat de nieuw te lichten troepen op de been waren, de Staten hen niet in den nood zouden laten, en ten minste den Keurvorst van *Keulen* en de andere Geestelijke Vorsten krachtdadig zouden dwingen zich stil te houden. — Zoo had de Unie dan nu geld gekregen, en na daarbeneven die belofte bekomen te hebben, scheen zij zich met de lichting niet te behoeven te haasten. Dit gevoelde men en daarom gaf de onderhandelaar op zijne beurt de belofte dat men met de lichting der troepen niet zou talmen. Met de lichting van het geld talmde hij voorzeker niet, want reeds in de eerste dagen van Maart verzocht hij ordonnantie op den Ontvanger-Generaal voor 150,000 gulden, over de drie maanden *Maart*, *April* en *Mei*, en dat niettegenstaande het subsidie voor *Bohemen* over de laatste maanden van het vorige jaar (1619) nog niet door alle Provinciën was aangezuiverd, en daarvan nog een bedrag van 83,375 gulden te betalen stond [1].

Doch *Hollands* krediet voorzag in alles, en *Holland* werd door den krijgszuchtigen

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 20, 22, 25, 26, 27 Febr.; 4 Maart, 1620. CARLETON, III, p. 269—271, 274.

Prins met zijnen Luitenant-Generaal der Cavallerie, MARQUETTE, en den vermetelen SOMMELSDIJK, benevens de andere medeplichtigen aan BARNEVELTS val en dood, in bedwang gehouden, en terwijl deze Provincie den 20sten Maart verklaarde geene subsidiën te willen betalen zonder dat de andere Provinciën er in deelden [1], erkende zij als in eenen adem, dat zij de belofte, aan de Duitsche Unie gegeven, oprechtelijk zou nakomen, »aangezien men daartoe door de alliantie verplicht was," en besloot, »aangezien de zaak van *Bohemen* voor dezer Landen eigen zaak moest gehouden worden," het subsidie van 50,000 gulden aan dit Rijk nog voor het tweede vierendeeljaar van 1620 te zullen voortzetten [2]. Maar vooraf waren de Staten-Generaal reeds eenigermate overrompeld geworden om deze verlenging van den tijd, gedurende welke het subsidie verleend zou worden, toe te staan. Nog slechts de Prins had bepaald, dat het toegestaan zou worden, maar een besluit der Staten was er nog niet. Nu verscheen de Hertog JAN ERNST van *Saksen-Weimar* in persoon te *'s Gravenhage*, ten einde aldaar de middelen te vinden om voor *Bohemen* troepen te lichten. Hij kreeg de vergunning om de manschappen te vinden in de Graafschappen *Mark* en *Ravensberg*, en voorts werden hem Nederlandsche officieren en eenen soldaat uit elke Compagnie van het Nederlandsche leger toegestaan [3]; om het geld, daartoe benoodigd, meldde hij zich aan bij den Agent PHILIBERT DU BOIS, die de sommen voor *Bohemen* in ontvangst nam. Doch deze maakte zwarigheid hem het gevraagde te verstrekken, zonder dat de Staten de subsidiën voor de ingegane maanden hadden toegestaan, en nu wendde zich de Hertog rechtstreeks tot de Staten met het aanzoek om »hem eenige penningen te laten volgen:" immers zou hij anders langer opgehouden worden, dan het belang van het »goede en noodige werk," dat hij voorhad, toeliet: dus moest hij, zeide hij, van den nood eene deugd maken en Hun Hoog Mogenden nogmaals lastig vallen. — Bij dit verzoek werd als reeds toegestaan aangemerkt, wat nog eerst toegestaan moest worden; doch wie kon den Hertog, die zoo beleefdelijk vraagde, teleurstellen, en wie durfde den Prins beschamen? Dus werd gezegd, dat DU BOIS niet langer zwarigheid maken zou, zijner Doorluchtigheid de verlangde gelden uit te betalen: de Provincie *Holland*, namelijk, zou uitgenoodigd worden om eene som van 12 of 15,000 gulden te verstrekken, en zij was »op aanbeveling van den Prins" zoo goed, dit geld te verleenen in afrekening op het eerste subsidie, dat aan *Bohemen* toegestaan zou worden [4].

1618—1621.

De Hertog van *Saksen-Weimar* te *'s Gravenhage*.

[1] Verg. *Resol. Stat.-Gen.* 15 April, 1620. [2] *Res. Holl.* 20 Maart, 1620.

[3] Dit was een groote gunst, want de Prins was tegen elke verzwakking van het leger. Aanzoeken om troepen te werven binnen of op onze grenzen werden dus gemeenlijk afgeslagen (*Resol. Stat.-Gen.* 18, 19, 21, 26, 28, 29 Febr.; 2 Apr. 1620).

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 26 Febr.; 4, 5, 6 Maart, 1620. *Res. Holl.* 10 Maart, 1620. CARLETON, III, p. 271.

1618—1621.

Na dit alles moesten de Staten-Generaal de verlenging der financieele ondersteuning van *Bohemen* wel vergunnen, zoo als dan ook, na herhaalde aanzoeken, op den 1sten April geschiedde [1].

Doch hoe lichtvaardiger men voortging met het verstrekken van geldelijken onderstand aan *Bohemen* en de Duitsche *Unie*, des te moeijelijker viel het de klachten van hen te smoren, die herinnerden, dat men dien onderstand tot nu toe slechts verleend had onder uitdrukkelijk beding, dat, zoo als de Staten-Generaal het nog den 10den April uitdrukten, de belanghebbende Mogendheden, met name *Engeland*, zich eindelijk »met gemeene macht en royale resolutie" de zaak van *Bohemen* zouden aantrekken. Het laat zich denken, dat degenen, die de belofte van onderstand, reeds voor dat de bevoegde Staatsmacht dien verleend had, op hunne verantwoording genomen hadden, bij den Engelschen Gezant gedurig aanhielden, dat zijn Meester toch eindelijk voor zijn schoonzoon zou optreden, ten einde hunne verantwoordelijkheid gedekt mocht worden. CARLETON had in den winter van 1619 het aanstaande voorjaar opgegeven als den tijd, waarop de Koning van *Groot-Britannië* een »secours" zou verleenen [2]; doch het voorjaar kwam, en men vernam van niets. Nu moest er van de zijde van *Engeland* iets gedaan worden om den lastigen aandrang der Nederlanders af te weren, en terwijl dezen zich ten behoeve van zijnen schoonzoon uitputteden, ontzag Koning JACOBUS zich niet hun aan te komen met eenen eisch, die, en hij wist zulks, hen in de grootste ongelegenheid zou brengen, opdat, wanneer hij hen daarin ten slotte met eenige verschooning behandelde, zij zich ook zonder zijne medewerking opofferingen voor hem getroosten mochten. Hij bleef de staatkunde getrouw, door *Engeland* sints de dagen zijner voorgangster gevolgd, en wilde de Nederlanden, al moesten zij daarbij te gronde gaan, gebruiken om zijne eigene zaken tot een gewenscht doel te leiden: de ondergang van dien republikeinschen Staat, van dien onverwinnelijken mededinger op alle zeeën, kon hem daarbij onmogelijk als een vreeselijk voorval voor den geest staan.

Intusschen valt Koning JACOBUS onze Bewindslieden lastig met het weder te berde brengen van de zaak der haringvisscherij.

De Gezanten, die in den winter van 1618 naar *Engeland* vertrokken waren, hadden zich van den aandrang om de zaak van de haringvisscherij in 's Konings zin te schikken,

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 16 Maart; 1 Apr. 1620. De *Resol. der Stat.-Gen.* op dezen laatsten dag zijn dubbelzinnig. Eerst wordt gezegd, dat DU BOIS verzocht heeft »continuatie van de subsidie aan de Kroon van *Bohemen*, en fournissement van dezelve subsidie van de verloopen maanden Jan., Febr. en Maart." Hier worden dus duidelijk twee zaken onderscheiden: voortzetting van 't subsidie, en uitbetaling van reeds verleende subsidiën; beiden werd toegestaan, en toch is er in de acte slechts melding van de *continuatie* van het subsidie over Jan. en Febr. Er schijnt uitgevallen te zijn, dat de continuatie verleend werd voor het juist ingetreden kwartaal, en de uitbetaling verordend voor de genoemde twee maanden.

[2] CARLETON, III, p. 187, 239.

met moeite afgemaakt door de belofte, dat de onderhandelingen over dit vraagstuk hervat zouden worden, wanneer de staat des Lands zulks zou veroorlooven, liefst binnen het jaar [1]. Dit jaar was thans meer dan verstreken, maar de vrees der Staten niet geringer om door eenige inwilliging aan de Engelsche eischen al wat in *Nederland* bij die visscherij wel voer, tegen zich in te nemen, en den mond van hen te openen, die, in strijd met de heerschende staatspartij, in *Engeland* een trouweloos bondgenoot zagen. Thans derhalve, het was den 29sten Januarij (1620), richtte CARLETON zich tot de Heeren VAN GOCH en VAN DER DUSSEN, die tot dat Gezantschap behoord hadden, en deelde hun mede, dat hij last gekregen had om de Staten aan hunne belofte te herinneren: tegenwoordig, zeide hij, liet de, God lof, zoo zeer verbeterde staat dezer Landen de hervatting toe der toen uitgestelde onderhandelingen. — Voorzeker was het te voren uitgelekt, dat men van CARLETON zulk eene mededeeling te wachten had: althans daags te voren was VAN GOCH bij den Gezant geweest om hem voor te stellen, welk een nadeeligen indruk de harde bejegening van de Nederlandsche kooplieden, die gemunt goud en zilver uit *Engeland* uitgevoerd hadden [2], hier te lande maakte: met de bezittingen der beklaagden waren goederen van onschuldige hier woonachtige Nederlanders aangehouden, om binnen kort verkocht te worden. Hoe was het mogelijk, wanneer zoo iets plaats greep, de stemming ten aanzien van *Engeland* gunstig te houden en te verhoeden, dat zij, die aansluiting aan *Frankrijk* begeerden, niet weder den boventoon bekwamen? Deze mededeeling was wel geschikt om den Gezant te doen schroomen, de grieven tegen *Engeland* nog te vermeerderen, en inderdaad schijnt zij zoo veel uitgewerkt te hebben, dat hij het niet ondernam, zich van den bekomen last bij wijze van propositie ter vergadering der Staten-Generaal te kwijten, en dat hij zich voorshands tot dat vertrouwelijk bericht aan de Heren GOCH en VAN DER DUSSEN bepaalde. — Het laat zich lichtelijk nagaan, hoe deze Heren de mededeeling ontvingen: de staat des Lands, zeiden zij, was op verre na nog niet zoodanig, dat men veilig zulk een kiesche zaak zou kunnen te berde brengen, en den toestand der Steden *Kampen* en *Gouda* voerden zij ten bewijze daarvan aan; ook gewaagden zij van de Duitsche zaken en de kostbare ondersteuning, aan 's Konings schoonzoon verleend, als gegronde redenen om hen thans niet lastig te vallen noch de gezindheid dergenen, van wie de besluiten ten voordeele van FREDERIK V uitgingen, van *Engeland* te vervreemden. De Gezant trachtte hierop de kracht hunner gronden te verzwakken door te beweren, dat zij toch, dank de zoo vaak geroemde bemoeijingen van Zijne Majesteit, over het geheel in een ongedachten staat van rust verkeerden. Voor het overige, zeide hij, altijd zou er wel wat in de wereld te doen wezen, en zoo zou de tijd om over de visscherij te handelen, nimmer aanbreken; eindelijk, hij zag niet in, wat de Boheemsche zaak met de visscherij op

1618—1621.

[1] Zie hiervoor, bl. 263.

[2] Zie hiervoor, bl. 256, 319.

1618—1621. de kusten van JACOBUS Koningrijken gemeen had. — Zoo sprak hij, maar hij wist zeer goed, hoe ijdel zijne woorden waren; hij wist, dat de van *Engeland* afkerige partij slechts door geweld werd ondergehouden, en dat, als hij de rijke Hollandsche visschers en kooplieden tegen *Engeland* in het harnas jaagde, die partij kans had om door eene tegenomwenteling weder aan het bewind te komen, en dat er dan althans op geen geld voor *Bohemen* te rekenen viel. Ook was hij het eigenlijk ten volle met de Nederlandsche Heren eens, en bereid zijn Hof de noodzakelijkheid te doen gevoelen om van het doorzetten dezer zaak af te zien. Daar intusschen de Heren de mededeeling van CARLETON niet achterhouden konden, begrepen zij dat het raadzaam was de Staten-Generaal voor te bereiden op het vernemen van nieuwe onaangenaamheden van de zijde van *Engeland* en hen te stemmen tot het denkbeeld, dat het noodzakelijk zou zijn de dreigende schade door eenige opoffering af te koopen. Dus hing de Heer VAN GOGH, den 3den Februarij in deze vergadering, naar aanleiding van brieven uit *Engeland*, zoo hij zeide, een tafereel op van de ongenadige behandeling, die de beklaagde kooplieden ondervonden. Eerst den volgenden dag bracht hij de mededeeling van CARLETON betreffende de wederopvatting van de zaak der haringvisscherij in de vergadering. De Staten besloten daarop eenigen uit hun midden te belasten met de taak om CARLETON te verklaren, dat zij zeer verwonderd waren, bij den tegenwoordigen staat der zaken zulk eene mededeeling van hem te bekomen, aangezien de toestand thans, gelijk de Ambassadeur zelf wel kon merken, veel bezwaarlijker was dan ten tijde van het Gezantschap in het vorige jaar. Tevens moesten de Gecommitteerden den Gezant doen gevoelen, dat zij meer dan ooit grond en recht hadden om van den Koning krachtdadige medewerking ten behoeve van *Bohemen* en de Duitsche *Unie* te verwachten. — CARLETON had hun niets te antwoorden, dan dat de achterlijkheid van *Engeland* in het nakomen van zijne verplichting, bij de alliantie jegens de Geünieerde Vorsten aangegaan, de Staten geenszins van die zelfde verplichting ontsloeg [1]. Dit was eene volledige bekentenis van eigen schuld, maar tevens een blijk, dat men zich den blaam zou getroosten en de Duitschers in den steek zou laten. Zoo zou dan JACOBUS het zich misschien niet eens bijzonder aantrekken, als ook de Nederlanders zijnen schoonzoon verzaakten. Was dit het geval, dan viel ons het wapen tegen zijne vorderingen uit de handen. Wanneer JACOBUS zelf, zoo goed als *Frankrijk*, den oorlog in *Duitschland*, zeker niet tot eer en voordeel van zijnen schoonzoon, wilde gesmoord hebben, ja met *Frankrijk* zelf, gelijk hij weldra werkelijk deed [2], daartoe zamenwerkte, dan zag zich het tegenwoordig Bewind in ons Land den grond onder de voeten weggenomen. Geen wonder, dat men alhier tot handelingen kwam, zooals alleen de vrees en het gevoel van zwakheid ze ingeven: men

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 3, 4, 7, 10, 13, 14 Febr. 1620. CARLETON, III, p. 251—255, 261, 268.

[2] CARLETON, III, p. 286.

verzocht den Engelschen Gezant, Zijne Majesteit te smeeken, medelijden te hebben met den hagchelijken toestand van den Staat [1], en was er op bedacht op sommige Engelsche Grooten invloed uit te oefenen, en met name den Gezant te *'s Hage* door een geschenk te winnen. Ten minste, toen men op verzoek van de Staten van *Zeeland* aan CARON de belangen ook der Zeeuwsche kooplieden aanbeval, die in de zaak der in *Engeland* vervolgde Nederlanders betrokken waren, zond men hem daarbij eenige brieven over, bestemd voor Leden van den Geheimen Raad, maar »zonder opschrift." Blijk genoeg, dat men bedoelde, de invloedrijkste personen van het oogenblik, aan CARON alleen genoegzaam bekend, gunstig te stemmen [2], en wat CARLETON aangaat, bij de Staten van *Holland* werd den 21sten Februarij voorgedragen, dat de Staten-Generaal voornemens waren, hem »zekere vereering te doen, zoo wegens de onkosten bij het vrijhouden en huisvesten van Lord DONCASTER, als wegens zijne goede genegenheid voor den Staat dezer Landen, en om hetgeen men van hem hoopte in de zaak van de bedrukte kooplieden in *Engeland*." Men besloot alstoen eene som van vier of vijfduizend gulden tot dat einde te besteden [3]. Zulke handelingen waren recht geschikt om de Engelschen te doen begrijpen, dat zij op den ingeslagen weg gerust konden voortgaan, al ware het slechts om, wanneer men zich liet overhalen, zijne inschikkelijkheid te hooger beloond te zien. Dus kreeg CARLETON den last om zich bij geene vertrouwelijke mededeelingen aan enkele Staatslieden te bepalen, maar de zaak in de vergadering der Staten-Generaal te brengen. Dien ten gevolge verscheen hij aldaar den 13den Maart. De zaken van zeevaart en handel, zeide hij, waren eenige jaren lang zeer slecht bestuurd geweest door hen, die toen aan het roer waren, en de goede vriendschap, die van ouds tusschen *Engeland* en de *Nederlanden* had bestaan, had er onder geleden. — Zulk eene taal aan te hooren moet eene straf geweest zijn voor hen, die bij de onoplosbare moeijelijkheden, waarin men zich thans gewikkeld zag, met bange harten het gemis gevoelen moesten van het heldere hoofd en de vaste hand van OLDENBARNEVELT, die, omdat hij van zuivere beginselen uitging, verwarring in de betrekkingen van den Staat voorkwam en *Engeland* onschadelijk wist te maken. — Om de klachten, uit dat slecht beleid der vroegere Nederlandsche Bewindhebbers gerezen, weg te nemen, hadden de Staten (zoo ging de Gezant voort) een Gezantschap gezonden. Zij hadden voor de behandeling van het geschil betreffende de visscherij een jaar uitstel verkregen. Geduldig had Zijne Majesteit een jaar laten verloopen en in dien tijd met groot genoegen het herstel hunner zaken, waaraan hij zooveel had toegebracht, vernomen. — Hoe moet het onzen Bewindslieden gesmaakt hebben, terwijl zij op den rand des verderfs gevoelden te zweven, den Gezant aan den heilrijken toestand onzer zaken den 1618—1621.

---

[1] CARLETON, III, p. 283.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 5 Febr. 1620.

[3] *Resol. Holl.* 21 Febr. 1620. Vgl. *Resol. Stat.-Gen.* 6 Maart 1620.

1618— 1621. grond te hooren ontleenen om hen in de grootste ongelegenheid te brengen! Hoe moet men de tong van den man, wiens toegenegenheid (immers dus heette het) men met geschenken ging beloonen, in zijn hart vervloekt hebben! — Thans derhalve, dit was de slotsom van zijne inleiding, herinnerde hen JACOBUS aan hunne belofte en verzocht hen, onverwijld de laatste hand te leggen aan de bij dat Gezantschap onafgedaan gebleven zaken, bepaaldelijk aan die der visscherij, waarmede Zijne Koninklijke waardigheid en het belang zijner onderdanen zoo zeer gemoeid was. Met hunne verontschuldiging deswegens was Zijne Majesteit volstrekt niet tevreden: hij zag daarin niets dan een voorwendsel: altijd zou er nog iets aan de eendracht in hun Land toe te voegen zijn, of eenige onrust in de Christenheid wezen. Wat hunnen Staat aanging, men bespeurde eene groote verandering ten goede: volmaaktheid was het deel der aardsche zaken niet, allerminst daar, waar, na de onderdrukking eener gevaarlijke factie, de hartstochten nog niet tot bedaren waren gekomen, en *Bohemen* had, volgens Zijne Majesteit, niets gemeens met de zee, noch de oorlog aldaar met de visscherij alhier. Trouwens, God wist wie het eind van dien oorlog zou beleven, en waren de Staten zoo zeer betrokken in de beroeringen der Christenheid, Zijne Majesteit zou er ook zijn deel van hebben [1]. — Zoo te spreken was alleen gegeven aan een man, zoo weinig als CARLETON in staat om den ernst der dingen te beseffen. — Denzelfden dag werd deze Propositie aan de Staten van *Holland* medegedeeld, en men wist er niets beters op, dan voor te nemen, om zich nogmaals op grond van de ongelegenheid van den tijd zoo goed mogelijk te verontschuldigen, en voorts den Koning het uitzicht te openen op de komst van het nieuwe Gezantschap, hetwelk, gelijktijdig met eene zending naar *Frankrijk*, over de vernieuwing der alliantie zou komen handelen en tevens ten aanzien van het tegenwoordig geschil den Koning redelijke genoegdoening zou geven [2]. Tegelijk echter besloot men, CARON op nieuw te gelasten, de zaak ten beste te zien te keren, »de humeuren te polsen", dat is, te vernemen, voor welken prijs de invloedrijke hovelingen te winnen waren. — Doch de propositie moest ambtshalve beantwoord worden, en CARLETON gaf te kennen, dat Zijne Majesteit zulk een »verachtelijk" bescheid, als hij op zijne eerste mededeeling bekomen had, niet zou dulden.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 13 Maart, 1620.

[2] De Staten van *Zeeland* wilden met de behartiging der zaak van de »bedrukte" kooplieden niet gewacht hebben tot den tijd dat deze ambassade gereed zou zijn; maar wenschten den Heer Dr. JOHAN BOREEL daartoe vooruit naar *Londen* te zenden (*Resol. Stat.-Gen.* 15 Apr. 1620. *Res. Holl.* 14 Apr. 1620). In 't begin van Mei berichtte CARON, dat men de kooplieden te *Amsterdam*, te *Haarlem* en elders moest zien over te halen om de vervolgden in *Engeland* bij te springen met eene som van 250,000 gulden »tot hunne redemptie en wegens de medeplichtigheid van de kooplieden dezer Landen." Men antwoordde hem, dat men niet goed vond deze kooplieden zoo te bezwaren. Maar met loven en dingen moest hij voortgaan (*Res. Holl.* 5 Mei 1620).

Toch bemerkte hij zelf, dat de ongelegenheid, waarin de Prins en de groote mannen van het oogenblik zich door *Engeland* gebracht zagen, den toorn gaande maakte. Een dier Staatslieden liet zich uit, dat hij zulk eene bejegening van *Engeland* met eene oorlogsverklaring gelijk stelde, en de Prins van *Oranje* verklaarde ronduit, dat de zeesteden zich nimmer eenige belemmering in de vrijheid van de visscherij zouden laten welgevallen, zelfs al wilde men haar met het kanon daartoe dwingen, en op nieuw leide hij den Gezant uit, hoe de Provinciën slechts dan tot het betalen van den onderstand aan den Koning van *Bohemen* te brengen zouden zijn, wanneer zij niet genoodzaakt werden om, alweder ten behoeve van *Holland*, waar de haringvisschers voornamelijk gevestigd waren, zich de onaangenaamheden en geldafpersing van *Engeland* te getroosten, en hoe men dien onderstand te minder zou kunnen volhouden, als men oorlogschepen moest uitrusten om de haring- en walvischvangst tegen het Engelsch geweld te beschermen [1]. Want de vaart achterwege te laten, daaraan dachten de ondernemende schippers niet: integendeel, zich niet bekreunende om de moeijelijkheden, in welke hunne Regering gewikkeld mocht zijn, waren zij op uitbreiding van de vaart en op de oprichting van volkplantingen in *Noord-* en *Zuid-Amerika* bedacht. Had de Regering niet gevreesd, *Engeland* nog meer te ontstemmen, zij zou zich hebben laten overhalen om de stichting eener volkplanting in *Nieuw-Nederland* met de uitrusting van een tweetal oorlogschepen te beschermen. Doch de omstandigheden dwongen tot het doordrijven van de West-Indische Compagnie, en het verzoek om die bescherming werd afgeslagen [2]. 1618—1621.

Eerst tegen het eind van Maart was het antwoord op CARLETONS propositie gereed. Het was op verzoek der Staten-Generaal door die van *Holland* opgesteld. Steeds, zoo luidde dit stuk, hadden de Staten alles gedaan, wat in hen was om de voortduring

[1] CARLETON, III, p. 274—277. Om *Engeland* te doen gevoelen, wat men zich om harentwil moest getroosten, werden de oorlogschepen ter bescherming der haring- en walvischvaart dit jaar met buitengewonen ophef uitgerust. *Resol. Stat.-Gen.* 15, 24 Febr.; 11, 13 Apr. 1620. *Res. Holl.* 14 Maart, 1620. CARLETON, III, p. 305.

[2] Den 12den Febr. (1620) verzocht de Compagnie, volgens octrooi, in het najaar van 1614 verleend (*Res. Stat.-Gen.* 11 Oct. 1614), maar niet uitdrukkelijk gecontinueerd (*Res. Stat.-Gen.* 18 Aug.; 3 Nov. 1616. 4, 9 Oct. 1618), »handelende op *Nieuw-Nederland* tusschen *Nova-Francia* en *Virginia* op 40 en 45 graden", dit »eiland" onder bescherming van Hun Hoog Mogenden te mogen bevolken: zij verlangden daartoe twee oorlogschepen: men had plan 400 huisgezinnen, zoo van hier als uit *Engeland*, naar dat »eerst door de Nederlanders ontdekte land" over te brengen, en er eene colonie te stichten, die zich aan het gezag der Staten-Generaal zou onderwerpen. De Gedeputeerden van de Collegiën ter Admiraliteit rieden de onderneming aan: slechts wilden zij ze met zoo min mogelijk ophef uitgevoerd hebben. Niettemin werd het verzoek om de hulp van oorlogschepen met advies van Z. Excell. afgeslagen (*Resol. Stat.-Gen.* 12, 26 Febr.; 10, 11 Apr. 1620).

1618—1621. van Zijner Majesteits koninklijke gunst en toegenegenheid te verdienen. Dus hadden zij met diep leedwezen ervaren, dat er door zeevaarders en kooplieden redenen tot klachten waren gegeven. Daarom hadden zij, met den goedgunstigen bijstand van Zijne Majesteit, de voornaamste geschillen bijgelegd. Gaarne hadden zij bij dezelfde gelegenheid ook het vraagstuk van de haringvisscherij tot oplossing gebracht; maar de staat van hunne zaken had zulks niet veroorloofd, en Zijne Majesteit, wie zij daarvoor ten hoogste dankbaar bleven, had tot de behandeling van dat punt uitstel verleend. Hoezeer zij nu de zaak niet op de lange baan wilden schuiven, konden zij toch niet nalaten vrijmoedig te verklaren, dat zij de haringvisscherij moesten handhaven, vermits van deze sints onheugelijke tijden bezeten bron van welvaart, met de zeevaart en den handel in het algemeen, het bestaan des Lands afhing. Buitendien, de moeijelijkheden, waaronder hun Staat had gebukt gegaan, en die wel, God dank, voor een groot gedeelte, maar toch nog niet geheel waren verholpen, hadden hun niet vergund, de zaak van de visscherij en eenige andere onbeslist gebleven punten ter hand te nemen. Evenwel, gedachtig aan hunne belofte, hadden zij uit zich zelven begonnen zich voor te bereiden om aangaande al die zaken diervoege in onderhandeling te treden, dat zij in eens voor goed konden uitgemaakt worden, en bijaldien de overgebleven binnenlandsche zwarigheden in verband met de behartiging van de belangen der Godsdienst in het buitenland, die zij met al hunne macht en zware geldelijke offers ondersteunden, zulks niet belet hadden, zoo zouden zij reeds eenigen uit hun midden benoemd hebben om met Zijne Majesteit in vriendschappelijk besprek te treden. Bij de eerste gelegenheid zouden zij alsnu daartoe overgaan, te meer, omdat zij met Zijne Majesteit niet alleen over visscherij en handel, maar ook over zeer belangrijke Staatszaken te spreken hadden. Zij eindigden met den wensch, dat het Gode behagen mocht met zijnen bijstand en zegen de voortduring eener vaste en onkreukbare vriendschap tusschen Zijne Majesteit en de Staten-Generaal te bevorderen, en dat Zijne Majesteit hun daartoe volgens zijne aangeboren goedaardigheid zijne koninklijke genegenheid mocht blijven toedragen. — Dit antwoord vermeed al wat den Koning eenigzins onaangenaam zou hebben kunnen klinken, maar deed toch gevoelen, dat, wilde hij zijnen schoonzoon verder door de hulpmiddelen van dezen Staat gediend zien, hij de vraag der haringvisscherij niet moest roeren. CARLETON ontving de staatslieden, die hem het antwoord overbrachten, met kwalijk ontveinsde welwillendheid. Hadden de Staten alleen redeneringen gebezigd, hij zou met scherpheid en hooghartigheid hebben kunnen vergoeden, wat aan de degelijkheid der gronden, die hij daartegen aan kon voeren, ontbrak; maar thans was hij bewogen om geld aan te nemen, en dit kon hij niet zonder een vriendelijk gelaat te vertoonen. Den 7den April deden de Heren VAN BOEKHORST en MAGNUS verslag, dat zij, daags vóór de overhandiging van het antwoord, de beurs met vierduizend gulden volgens het besluit der Staten aan Mevrouw CARLETON hadden aangeboden. De Gezant was niet te huis. Zijne gemalin

De zaak wordt op nieuw uitgesteld.

had eenige zwarigheid gemaakt om in zijn afwezen het geschenk aan te nemen, maar had niettemin op hun verzoek de beurs gehouden, en daags daaraan had CARLETON met het antwoord ook de vierduizend gulden in dank aanvaard. Den 27sten Mei liet hij de Staten weten, dat de Koning genoegen nam met het uitstellen van de onderhandelingen over de haringvisscherij [1]. 1618—1621.

Zoo konden de Staten zich dan vleijen, dat de behandeling dier lastige zaak voor eerst was uitgesteld tot den tijd, dat het Gezantschap gereed zou zijn, hetwelk zij ter vernieuwing der alliantie tegen den afloop van het Bestand van zins waren naar *Engeland* te zenden. Ook naar *Frankrijk* zou een Gezantschap met hetzelfde doel afgevaardigd worden. Ten einde allen schijn te mijden, alsof men aan de eene dezer beide Mogendheden eenige voorkeur gaf, zoo moest het Gezantschap naar *Londen* en dat naar *Parijs* gelijktijdig vertrekken. Alzoo kon het eerste geen voortgang hebben, voordat alles uit den weg was geruimd, wat het nemen van een vast besluit ten aanzien van de zending naar *Frankrijk* belette. Nog steeds begreep AERSSEN de man te zijn, die de staatkundige betrekkingen te *Parijs* moest gaan ontwarren, en de Prins ondersteunde den reeds op zich zelven zoo machtigen staatsman met al zijn vermogen. Maar nog altijd gruwde men in *Frankrijk* van den persoon, die zich bij zijn vroeger gezantschap aldaar onaangenaam had gemaakt en later *Frankrijks* vrienden in de Nederlanden ten val had gebracht. Intusschen te huis te blijven zonder op het veld der groote Europesche staatkunde werkzaam te zijn, dit duldde AERSSENS eerzucht niet. Alzoo werd hij door den Prins voorgedragen als Gezant naar *Venetië*: misschien zou deze zending hem de gelegenheid geven om zich dus te doen kennen, dat *Frankrijk* daarna geen zwarigheid meer zou maken om hem aan haar Hof toe te laten, en dat hij zijne diensten zou leenen ter bevordering der alliantie met eene Katholieke Mogendheid, was immers voor *Frankrijk* ook een geruststellend teeken [2]. Doch dan moest de zending naar *Venetië* spoedig voortgang hebben en afgeloopen zijn vóórdat de zendingen naar *Engeland* en *Frankrijk* ten uitvoer zouden dienen gebracht te worden. Men bemerkt, dat de zaak der drie gezantschappen vermengd was, en dat men omtrent een der drie niets kon of liever wilde besluiten, voordat de vraagstukken, die de beide andere betroffen, eenigermate waren opgelost.

AERSSEN door den Prins voorgedragen als buitengewoon Gezant naar *Venetië*.

Tot de richtige uitvoering van het gemaakte plan behoorde dat de zending naar *Venetië* ter ratificatie van het Verdrag spoedig haar beslag kreeg. Nadat dit Verdrag in de laatste dagen van het jaar 1619 was tot stand gekomen [3], werd reeds den 10^den^ Januarij

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 1, 7 April 1620. CARLETON, III, p. 283—285, 291. Van het geschenk is natuurlijk in CARLETONS correspondentie geen spoor te vinden. Het moest hem te meer welkom zijn, omdat zijne Regering hem naar zijn geld liet wachten (CARLETON, III, p. 373).

[2] CARLETON, III, p. 306.

[3] Zie hiervoor bl. 307, 308.

1618—1621.

(1620) in de Staten-Generaal voorgesteld, de ambassade naar *Venetië* alsnu voortgang te doen hebben. Maar nog altijd betoonde de Venetiaansche Regering weinig ijver om de volkomen bekrachtiging der alliantie te doen plaats grijpen. Zij kwam aan met het voorstel tot eene wijziging in het Traktaat. Van onze zijde werd daarin zonder zwarigheid bewilligd, en besloten, als ware het om nieuwe bedenkingen af te snijden, der Republiek ten spoedigste den Gezant toe te zenden, die de ratificatie van het Verdrag moest voltrekken. Evenwel nog altijd was de persoon niet bepaaldelijk aangewezen. Besloten de Staten een vasten Ambassadeur voor *Venetië* aan te stellen, alsdan was het AERSSENS zaak niet, deze betrekking te aanvaarden, en zich voor een onbepaalden tijd zoo verre van het hoofdtooneel der gebeurtenissen te gaan verwijderen. Besloten zij, zich te *Venetië* slechts door eenen Resident te laten vertegenwoordigen, dan was AERSSEN ook hierdoor buitengesloten, dat hij zich niet kon vergenoegen met eenen rang, beneden dien, welken hij in *Frankrijk* bekleed had. Dus moest het door hen die aan AERSSEN den glans van een tocht naar *Venetië* gunden, daarheen gedreven worden, dat de Staten bepaalden, eenen buitengewonen tijdelijken Gezant ter ratificatie van het Verdrag naar *Venetië* te zenden, al was het ook dat men goedvinden mocht aldaar later een vasten Ambassadeur te houden. Dit was dan ook het stellig advies van den Prins, den 8sten Februarij aan de Staten-Generaal gegeven, en als om te doen gevoelen dat er geen minder bekwaam staatsman, dan AERSSEN, met die buitengewone zending kon belast worden, zoo hield dat advies mede in, dat de te benoemen Gezant zich niet tot de voltrekking van het Verdrag zou bepalen, maar tevens *Venetië* gunstig voor *Bohemen* stemmen en zorgen moest, dat de *Graauwbunders* aan de troepen, die den Keizer uit *Italië* ter hulp gezonden werden, den doortocht ontzegden. — Dit laatste was wel geschikt om *Frankrijks* aandacht te trekken: immers stond het nu te vreezen, dat AERSSEN de staatkunde, door den Franschen Gezant GUEFFIER bij de *Graauwbunders* gevolgd en hier te lande tot in pamfletten toe gelaakt [1], zou trachten te dwarsboomen. — Na dat advies bond zich de Vergadering door een tweeledig besluit: vooreerst, zou er een buitengewoon Gezant naar *Venetië* gezonden worden, en ten tweede, deze zending zou binnen zes weken plaats hebben. Ofschoon men bepaalde, dat in deze tijdsruimte behalve over de instructie, aan den Gezant mede te geven, ook over den persoon van dien Gezant zou beraadslaagd worden [2], was met dat besluit de zaak eigenlijk reeds uitgemaakt, en waren al de voorstellen afgewezen, welke dezulken, die AERSSEN ongaarne met die taak belast zagen, te baat zouden hebben kunnen nemen om hem uit te sluiten. Inderdaad, en wel juist onder hen, die AERSSEN in al zijn bedrijf het meest onder-

Bezwaren tegen AERSSENS vertrek.

[1] *Bibl. v. Pampl.* N°. 1703, 1704, 1705. *Res. Stat.-Gen.* 27 Jan.; 14 Febr. 1620. CARLETON, III, p. 249, 300, 301.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 10 Jan.; 3, 4, 8 Febr. 1620.

steund hadden, moesten er zijn, die hem niet zonder bezorgdheid zouden zien vertrekken, al was het dan ook slechts voor een korten tijd. AERSSEN hield in *Holland* de tegenomwenteling tegen: zou deze niet uitbarsten, wanneer hij den voet gelicht had, en wat stond dengenen dan te wachten, die thans in de Provinciën de hoofdrol speelden? AERSSEN zelf was ongerust, dat zijne afwezigheid tot ongewenschte gebeurtenissen aanleiding geven mocht [1], en zelfs dat de Prins zoozeer zijne zending naar *Venetië* aanbeval, kon hem stof tot nadenken geven. Immers waren er, die zeiden, dat de Prins, zoo hij gehoopt had zich meer gezags te verschaffen, zeer bedrogen was uitgekomen, daar hij thans de slaaf van zijne werktuigen geworden was [2]. Konden zij, die zoo spraken, geen gehoor bij den Prins vinden en hem den lust inboezemen om zich van het juk te ontslaan, dat hij zich opgelegd zag? Maar van den anderen kant moest in *Holland* ook bij dezulken, die juist geene tegenomwenteling begeerden, het verlangen levendig wezen om aan AERSSEN eindelijk eenmaal eenen werkkring buitenslands te zien aangewezen: want waarlijk zijne tirannij drukte in dit Landschap, en niet het minst de aanzienlijksten, al te sterk; ook drongen, toen wel de instructie voor den Gezant was ontworpen, maar de Gezant zelf nog steeds niet benoemd was, die van *Holland* op die benoeming aan [3]. Groot was de spanning ten gevolge van de afzetting van ambtenaren [4] in dit Gewest ontstaan. Had men getracht te verhoeden, dat bij de uitvoering van den last, aan AERSSEN en MARQUETTE verstrekt om het land te doorreizen en nieuwe rechterlijke beambten aan te stellen, het recht der Ambachtsheren ongedeerd bleef, dit had weinig gebaat. Over het algemeen bekreunde men zich weinig om de waardigheid der Ambachtsheren. Immers toen de Staten van *Holland* besloten naar eenige dorpen, waar de Remonstranten zich nog verstoutten te prediken, Commissarissen te zenden ten einde maatregelen van bedwang te nemen, verwittigden zij de Ambachtsheren van die dorpen, dat zij gereed moesten zijn om met die Commissarissen te handelen: kwamen zij niet op, of waren zij tegen de noodige maatregelen ingenomen, zoo zouden de Commissarissen zonder hen voortvaren [5]. Met zulk eene handelwijze was het in volkomen overeenstemming, dat de Staten van *Holland* den 21sten Januarij (1620) den Ambachtsheren schriftelijk gelastten, elk in zijne Heerlijkheid te zorgen, dat de officieren, secretarissen en andere ambtenaren, wier gevoelens mishaagden, binnen acht, tien of twaalf dagen afgezet waren [6]. Zulk een eigenmachtig optreden was wel geschikt om tegenstand uit te lokken. Het deed zulks werkelijk, en bepaaldelijk in

1618—1621.

Spanning in *Holland* wegens de maatregelen tegen de Officieren van Justitie.

---

1 CARLETON, III, p. 290. 2 OUVRÉ, p. 308.

3 *Resol. Stat.-Gen.* 11, 12, 18, 20, 24 Febr. 1620.

4 Zie hiervoor, bl. 368, 369 en vergel. CARLETON, III, p. 272, 273.

5 *Resol. Holl.* 20 Jan. 1620. 6 *Resol. Holl.* 21 Jan. 1620.

1618—1621. *Noord-Holland* nam het verzet een vrij bedenkelijk karakter aan. De Magistraten der steden van *West-Friesland* en het *Noorderkwartier* kwamen te *Hoorn* bijeen, en aldaar als eene afzonderlijke Statenvergadering optredende, verwittigden zij de Rekenkamer te *'s Gravenhage* (die de officieren in de Grafelijkheidsdorpen aanstelde), dat men zich onthouden zou in hunne kwartieren officieren van justitie ten platte lande af te zetten en aan te stellen, zonder advies en goedvinden van het te *Hoorn* gevestigd Collegie van Gecommitteerde Raden. De Heren van de Rekenkamer brachten deze aanschrijving ter kennis van de Gecommitteerde Raden te *'s Gravenhage*. Dezen begrepen aan de Magistraten der steden van *West-Friesland* en het *Noorderkwartier* te moeten herinneren, dat zoo van hun Collegie maatregelen tegen de rechterlijke ambtenaren uitgingen, zij hierin niet handelden als Gecommitteerde Raden, maar »bij autoriteit van de Staten van *Holland* en van Zijne Vorstelijke Doorluchtigheid": desniettemin wilden zij zich wel verbinden het advies van het Collegie te *Hoorn* te vragen [1]. Dus vorderden zij gehoorzaamheid bij de maatregelen ter benoeming van nieuwe baljuws, op grond dat zij ze ten gevolge eener buitengewone commissie verordenden; doch rechtstreeks verzetten zij zich niet tegen de Steden, die in deze zaak Staten tegen Staten overgezet hadden: slechts namen zij voor, de zaak aan Zijne Excellentie mede te deelen en hem te verzoeken die van *West-Friesland* en het *Noorderkwartier* bij gelegenheid te ontraden, voortaan zulke afzonderlijke vergaderingen te houden [2]. — Sommige Ambachtsheren lieten zich niet zonder eenig tegenstreven tot gehoorzaamheid aan de orders der *Hollandsche* Gecommitteerde Raden bewegen. Zoo zag men zich genoodzaakt den Heer van *Hoogeveen*, IJSBOLD VAN VEEN, en den Ambachtsheer van *Vlaardingen*, den Heer RUITENBURG, aan te schrijven, den eersten: dat hij zijnen officier zou afzetten, den tweeden, dat hij binnen veertien dagen in de plaats van den sints November (1619) afgezetten secretaris zijner Heerlijkheid een anderen zou aanstellen, of dat men het zonder hen doen zou. De Heer van *Benthuizen*, die reeds vóór de omwenteling ter vergadering der Staten van *Holland* beschreven was, vorderde wegens de buitengewone verandering van officieren eene behoorlijke acte van *non-prejudicie*, en de Gecommitteerde Raden zagen zich genoodzaakt de verandering te *Benthuizen* op te schorten, totdat het dien Heer gelegen zou komen die ten zijnen overstaan te laten geschieden [3]. Om de maat van de vernederingen, welke de Hollandsche Adel en Heren in deze dagen te verduren hadden, vol te meten, had toen juist de onteerende afzetting plaats van den Raadsheer LANCELOT VAN BREDERODE,

[1] Toen in April de Vroedschap en Regenten van *Egmond-binnen* en *op den Hoef* buitengewoon veranderd werden, zorgden de Gecommitteerde Raden dan ook, dat het Collegie te *Hoorn* er tijdig van verwittigd werd (*Res. Holl.* 25 April 1620).

[2] *Resol. Holl.* 28 Jan. 1620.

[3] *Resol. Holl.* 7, 14, 15 Febr. 1620.

op grond dat hij zich tegen de vervolging van predikanten, die in gebreke waren gebleven voor het Hof van *Holland* te verschijnen, verzet had. De Edelen hadden den smaad hem aangedaan pogen af te wenden, zich beroepende op de omstandigheid, dat hij hun Lid in het Hof vertegenwoordigde en door hen aangesteld was. Maar het baatte hen weinig. Slechts bekwamen zij bij het ontslag, aan BREDERODE gegeven, eene bijzondere waarschuwing: wie »in den Raad of in andere Collegiën, ambten of bedieningen," zoo luidde de Resolutie bij deze gelegenheid door de Staten genomen, »zich even als BREDERODE kwam te ontgaan, zou desgelijks worden afgezet, zonder dat iemand zulke personen in zijne bescherming zou mogen nemen" [1]. Tegelijkertijd, ja, op den zelfden dag werd, daarentegen, een ander lid van het geslacht van *Brederode* bijzonder begunstigd. Maar het was ook de erfgenaam van den kortlings overleden Heer van BREDERODE, die eerst na de omwenteling in de Staten van *Holland* ijverig op zijn post was geweest en de nieuwe richting krachtdadig ondersteund had. Dadelijk maakte de jongere BREDERODE van zijn recht van eerste Edele gebruik om voor de afzetting van LANCELOT VAN BREDERODE te stemmen. De Heer van MATHENESSE kon hierop zijne verontwaardiging niet bedwingen; hij verliet de vergadering, zeggende, dat hij nu reeds zag, dat de nieuwe BREDERODE evenmin zou deugen als de oude [2]. Zoo bleek aan de aanzienlijksten in den Lande wat men te hopen en wat men te vreezen had. Geen wonder, dat zij, die door AERSSENS invloed gesteund werden, zijn vertrek met onrust vooruitzagen, terwijl al degenen, die van hem niets goeds te verwachten hadden, naar zijn vertrek als naar eene verlossing moesten uitzien. Dat de haat, door geweldige maatregelen opgewekt, hem bepaaldelijk als zijn voorwerp beschouwde, laat zich afleiden uit de poging, die hij tegen Februarij (1620) aanwendde om ontslagen te worden van zijne taak als Gecommitteerde ter afzetting van voor verdacht gehouden officieren. De Gecommitteerde Raden verleenden hem natuurlijk dit ontslag niet. Zij mochten niet schijnen eenigermate toe te geven, noch verlangden zich door het afscheid van den man, die hen tot dusver had aangevoerd, tegenover de tegenpartij te verzwakken [3]. 1618—1621.

---

[1] *Resol. Holl.* 21 Febr.; 5, 10 Maart 1620. Bij de benoeming van eenen opvolger van LANCELOT zagen de Edelen van hun recht af, »willende aldus 's Prinsen recht vermeerderen" (*Res. Holl.* 17 Dec. 1620).

[2] CARLETON, III, p. 278, 279. De nieuwe Heer van *Brederode*, was JOHAN WOLFERT, Heer van *Cloetingen*, broeder des overledenen. »Uit erkentenis voor het Huis *Brederode*" verleenden hem de Staten de beide Compagniën van wijlen zijnen broeder, hoezeer anders bepaald was, dat voortaan het kapiteinschap niet erfelijk wezen zou, noch één persoon twee Compagniën zou mogen bezitten (*Resol. Holl.* 10 Maart 1620).

[3] *Resol. Holl.* 31 Jan. 1620. De Gecommitteerden tot het onderzoek naar het gedrag der

1618—1621.

Toen evenwel tegen het einde van Februarij (1620) in *Holland* het gevoelen, dat AERSSEN met de waardigheid van Gezant naar *Venetië* bekleed diende te worden, algemeen genoeg was geworden om de Gedeputeerden van deze Provincie ter Vergadering der Staten-Generaal in staat te stellen op de onverwijlde benoeming van eenen Ambassadeur derwaarts aan te dringen, begrepen de andere Provinciën, dat men het eerst eens moest zijn ten aanzien van den trein van den Gezant, en dat men daarover met Zijne Excellentie moest handelen. Op deze wijze kreeg AERSSEN zelf de gelegenheid om te zorgen, dat aan zijne zending door een aanzienlijken stoet van Edellieden hooge luister werd bijgezet. Reeds hadden aanzienlijke Edelen hunne zonen aanbevolen om in het gevolg van den Gezant mede te gaan [1]. Doch nog steeds was de oplossing der vraag of AERSSEN naar *Venetië* vertrekken zou, afhankelijk van allerlei kansen. De Resident van *Venetië* en de Gezant van *Frankrijk* bemoeiden zich met de zaak: de eerste, dien de Nederlandsche Bewindhebbers gewoon waren naar hunne hand te zetten, deed zulks met het doel om zijne wenschen te bevorderen; de ander, om hem tegen te werken. De betrekkingen met *Frankrijk*, die na het laatste antwoord op DU MAURIERS klachten [2], een tijd lang vrij vertrouwelijk [3] geweest waren, dreigden thans weder nieuwe bezwaren op te leveren, die AERSSENS tegenwoordigheid te *'s Gravenhage* volstrekt schenen te vereischen. Daar deze Staatsman niet verlangde, dat dit als een voorwendsel gebezigd werd om te bewerken, dat hem de ambassade naar *Venetië* ontging, trad SURIANO op om, naar aanleiding eener mededeeling aangaande den staat van zaken in *Italië*, Hun Hoog Mogenden de dringende vraag voor te leggen: *wien* zij nu als Gezant naar zijne Meesters afvaardigen zouden, en *wanneer* zij deze zending dachten ten uitvoer te laten brengen. Dit was een wenk aan Hun Hoog Mogenden gegeven om met de benoeming niet langer te dralen, en werkelijk besloten zij alsnu »de Gezantschappen naar *Venetië*, *Frankrijk* en *Engeland* definitief bij de hand te nemen en daarvan een eind te maken" [4]. Maar nu was het ook tijd voor de Fransche Regering om de wapenen gereed te houden ten einde te beletten, dat een man, haar zoo hatelijk, met zulk eene luisterrijke bediening werd bekleed, die hem, zoo het scheen, den weg naar het Gezantschap te *Parijs* moest banen. Den 21sten Maart werd den Staten-Generaal mededee-

De Resident van *Venetië* en de Gezant van *Frankrijk* trekken zich in tegenovergestelden zin de zaak van AERSSENS benoeming als Gezant naar *Venetië* aan.

---

officieren hadden mede in last voor eene behoorlijke bezoldiging der schoolmeesters ten laste der plattelandsgemeenten te zorgen, en te onderzoeken, welke bedijkte wateren of gorsen nog niet in de verponding waren gequotiseerd. Zoo was men er tevens op bedacht, de belastingen op te drijven.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 20, 24 Febr. 1620.

[2] Zie hiervoor, bl. 330—333.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 25, 27, 28 Jan.; 14 Febr. 1620.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 14, 16, 20 Maart 1620.

ling gedaan van een brief van den Nederlandschen Gezant te *Parijs:* het ongenoegen tegen Hun Hoog Mogenden, dit was de inhoud van dien brief, hield in *Frankrijk* nog steeds aan: de kooplieden, die zich door de onzen verongelijkt achtten, hadden gezamenlijk hunne grieven in den vollen Raad, waarbij eenige Prinsen tegenwoordig geweest waren, op het heftigst voorgesteld: vooral de zaak van *St. Malo* en die van Kapitein RICHARDIÈRE [1] hadden de algemeene verontwaardiging gewekt, en men zag in het bedrijf der onzen eene schennis van de alliantie en van het volkenrecht tegelijk. Reeds had DU MAURIER in last, op nieuw strenge straffen tegen den Vice-Admiraal LEGIER te vorderen. LANGERAK vond gehoor noch geloof bij alles wat hij tot verklaring van het gebeurde aanvoerde, en over het algemeen was men thans zoo ongunstig tegen de Nederlanders gestemd, dat de enkelen, die voor hem zouden willen of kunnen getuigen, dit niet durfden [2]. — Wel mocht onze Gezant dus schrijven. De openbare meening in *Frankrijk* zag wederom het heil des Lands in de bedwinging der Gereformeerden, en de sympathie met *Spanje* en *Oostenrijk* was in dezelfde mate aangewakkerd, als de argwaan tegen de Republiek der Vereenigde Provinciën was opgewekt. Reeds beraamden de beide partijen, die van den Hertog DE LUYNES en van de Koningin-Moeder, eene verzoening tegen de Hugenoten, wier vergadering te *Loudun*, op straffe van als schuldig aan openbare rebellie beschouwd te worden, gelast was uit één te gaan, en de Prins van *Condé* ijverde thans zoo zeer voor de Katholijken, dat hij den Spaanschen Gezant verklaarde de verbreking van het Twaalfjarig Bestand met toejuiching te zullen begroeten [3]. — Kon in zulke omstandigheden AERSSEN in *'s Gravenhage* gemist worden, of was hij het niet, die de klachten der Fransche kooplieden nog kortlings zoo zegevierend had weten te beantwoorden? En wie was, beter dan hij, in staat om de Fransche Regering tegelijker tijd waarborgen te geven tegen hetgeen zij van de zijde der Calvinisten duchtte, en haar tegelijk in eene aansluiting aan het Protestantisme het middel te doen zien om het Huis van *Oostenrijk*, dat zij nu in het omsingelen van zijne vijanden behulpzaam was, in ontzag te houden? Dus werd de benoeming van den Gezant naar *Venetië* natuurlijk alweder verschoven: »op de ambassaden van *Venetië*, *Frankrijk* en *Engeland*, dus leest men in de *Resolutiën der Staten-Generaal* op den 26sten Maart, wordt alsnog geen eindbesluit genomen, wegens de onzekerheid welke personen daartoe te gebruiken," en dat niettegenstaande de Staten van *Holland* zich in de begeerte van

1618—1621. Nieuw ongenoegen in *Frankrijk* tegen ons Bewind.

[1] Zie hiervoor, bl. 203 (Noot), en 327, 332. [2] *Resol. Stat.-Gen.* 21 Maart 1620.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 14 Maart 1620. CARLETON, III, p. 237, 238, 259. RANKE, *Franz. Gesch. B.* II, *s.* 260. De Prins van *Condé*, zwager van wijlen FILIPS WILLEM van *Oranje*, deed Prins MAURITS een proces aan ten behoeve van zijne zuster, wegens het Prinsdom *Oranje*, en aan LUYNES werd de begeerte toegeschreven van zich van dit Prinsdom meester te maken (CARLETON, III, p. 279, 280).

1618—1621.

den Prins geschikt hadden en op AERSSENS benoeming aandrongen [1]. SURIANO zat intusschen niet stil. Wel wetende, hoe men nu reeds voorspelde, dat de ambassade naar *Venetië* vruchteloos zou zijn, aangezien deze Italiaansche Republiek schuilen zou achter de noodzakelijkheid om zich tegen *Turkije*, hetwelk door *Spanje* tegen haar werd opgeruid, te verdedigen, en zich alzoo aan alle werkdadige ondersteuning van *Bohemen* zou onttrekken, beijverde hij zich in eene openlijke mededeeling aan de Staten-Generaal de dienst, welke aan *Venetië* juist te *Constantinopel* door onzen Gezant HAGA bewezen werd, breed uit te meten [2]. Zoo zou HAGA, dus mocht men redeneren, het oorlogsgevaar, dat *Venetië* uit *Turkije* dreigde, ook wel weten af te wenden, en aldus verviel het bezwaar, dat tegen de belangrijkheid van het kostbare Gezantschap gemaakt werd, van zelf. — Zoo scheen dan toch de benoeming doorgedreven te zullen worden. Reden genoeg voor DU MAURIER om gevolg te geven aan zijnen reeds voor eenige dagen ontvangen last en eene nota aan de Staten te richten met den eisch, dat LEGIER niet aan de verdiende straf onttrokken werd. De verontschuldigingen, dus luidde dat stuk, voor LEGIER aangevoerd, kon de Koning van *Frankrijk* niet aannemen: had die scheepsbevelhebber gemeend eenen zeeroover aan te houden, hij had een anderen weg moeten inslaan; bovendien RICHARDIÈRE was geen zeeroover: dit nam men alsnog aan te bewijzen. Aldus bleven de Nederlanders, die handdadig waren geweest aan het nemen van zijn schip, onder het vonnis te *Luçon* over hen geveld. De beste partij, die de veroordeelden kiezen konden, was den beleedigden Franschman schadeloos te stellen, en om het bedrag te bepalen was zekere Heer DE LA TOUR herwaarts overgekomen [3]. Dus scheen alles wat door de bekwaamheid van AERSSEN in deze zaak gedaan was, volstrekt ijdel te wezen, en was er nog wat tot handhaving van het vroeger aangevoerde te zeggen, wie beter, wie anders dan AERSSEN kon zulks thans ter beantwoording dier nota laten gelden? Zoo scheen dan deze zaak door *Frankrijk* aangegrepen als een middel om AERSSENS vertrek te dwarsboomen. Doch de Prins duldde geen verdere tegenwerking. Hij verscheen den 2den April in de vergadering der Staten-Generaal, en de benoeming van eenen Gezant naar *Venetië*, benevens de zendingen naar *Frankrijk* en *Engeland*, waren aan de orde gesteld. Zijne Excellentie stond het gevoelen voor, dat de Gezant naar *Venetië* zonder verwijl moest vertrekken, opdat de bekrachtiging der alliantie niet verijdeld mocht worden door de partij, welke haar in den Venetiaanschen Senaat ongenegen was. Dadelijk ging alsnu de Vergadering over tot de benoeming: AERSSEN was de gekozene, en wat meer is, tegelijk wenschte de Prins zijne benoeming als hoofd van het Gezantschap naar *Frankrijk* door te drijven. Hij stelde voor, dat men binnen een dag of twee mede een vast besluit zou nemen ten aanzien van de personen, die

AERSSEN tot buitengewoon gezant naar *Venetië* benoemd.

[1] *Res. Holl.* 10, 16, 25 Maart, 1620. [2] *Res. St.-Gen.* 28 Maart, 1620.

[3] *Res. St.-Gen.* 30 Maart; 1 Apr. 1620.

naar *Frankrijk* zouden afgevaardigd worden, en van de instructie hun mede te geven, en aarzelde dus niet, met zijn doel voor oogen, de zaak der bezending naar *Engeland* van die naar *Frankrijk* af te scheiden, in weerwil van de »jaloezijën en misverstanden", welke zulks tusschen deze beide Rijken geven kon. De Gedeputeerden uit *Gelderland* verklaarden ten overvloede, dat het Gezantschap naar *Venetië* niet moest vertrekken, dan nadat de instructie voor de ambassade naar *Frankrijk* vastgesteld en de persoon, daarmede te bekleeden, benoemd zou zijn [1]. Dus gaf men niet onduidelijk te kennen, dat hierin niets zonder AERSSEN moest besloten worden. Thans derhalve kwam het er op aan, den weerzin van Frankrijks minister tegen den persoon van AERSSEN te trotseren en dezen tegenstand te breken. Den 5den April had er een onderhoud plaats tusschen den Prins en DU MAURIER. De Prins beklaagde zich ronduit, dat *Frankrijk* de personen, welke hij aanbeval, uitsloot alleen op grond, dat zij hem toegenegen en zijne trouwe dienaren waren, gelijk men vroeger, zeide hij op OLDENBARNEVELT doelende, zijne persoonlijke vijanden in bescherming genomen had, en toen DU MAURIER te kennen gaf, dat AERSSEN en wie de Prins nevens hem wilde zenden, met de ambassade naar *Engeland* tevreden gesteld konden worden, want dat *Frankrijk* zich moest blijven verontschuldigen en hem niet kon ontvangen, liet de Prins zich in toorn ontvallen: »ik zie wel dat men onze Gezanten onheusch wil bejegenen." — Inderdaad de vrees, dat, zoo de Gezanten, die wij zenden zouden, niet naar 's Konings zin waren, hun in *Frankrijk* geen eervol onthaal te wachten stond, was toereikend om AERSSENS benoeming tot Gezant derwaarts te verijdelen: want zou hij zich immer schande voor eer, en miskenning voor invloed kunnen laten welgevallen? — Het onderhoud leidde tot niets: slechts strekte het, om bij DU MAURIER den ongunstigsten dunk te versterken van 's Prinsen gezindheid aangaande de Regering van LODEWIJK XIII. Werkelijk had de Prins gezegd, dat de Staten 's Konings gunst des noods wel konden missen, en DU MAURIER had hierin een blijk gezien, dat zij bij gelegenheid geenszins zouden aarzelen om voor de oproerlingen in *Frankrijk* partij te trekken [2]. — Zoo moest dan het denkbeeld om AERSSEN ook met het Gezantschap naar *Frankrijk* te bekleeden, worden opgegeven. De Fransche Gezant had het pleit gewonnen, en de zaak van RICHARDIÈRE werd alsnu spoedig bijgelegd. Het antwoord aan DU MAURIER op zijne vernieuwde klacht over den Vice-Admiraal LEGIER, haalde op nieuw de sedert nog bevestigde bijzonderheden ter ontlasting van den Zeeuwschen Scheepsvoogd met groote kalmte op, maar hoezeer daaruit volgde, dat LEGIER volstrekt onberispelijk was, verklaarden de Staten, »om den Koning nog duidelijker te doen blijken, dat zij zijne getrouwe bondgenooten en dienaren van zijne Kroon" waren, zich bereid om de waarde der goederen, die LEGIER van RICHARDIÈRES schip had medegenomen, niettegenstaande zij door den bevoegden rechter goede prijs verklaard

1618—1621.

De Prins moet zijne benoeming tot Gezant naar *Frankrijk* opgeven.

---

[1] *Res. St.-Gen.* 2 April 1620. [2] OUVRÉ, p. 308—310.

1618—1621.

waren, terug te geven. Dergelijke prijzen zouden zij, om het ongenoegen van Zijne Majesteit niet gaande te maken, hunne Scheeps-Kapiteins verbieden voortaan te nemen, en dat wel »in erkentenis van de zeer groote gunsten en weldaden, die zij ontvangen hadden van wijlen 's Konings vader en van den Koning zelven, en van die, welke zij nog van Zijne Majesteit en van zijne Kroon verwachtten [1]." — Dit stuk was onderdanig genoeg en daarmede zagen de onzen voor goed af van de dubbelzinnige tuchtiging der Fransche zeeroovers. Dat AERSSENS benoeming tot Gezant naar *Venetië* niet langer door *Frankrijk* werd tegengewerkt, was eene inwilliging, die met onderdanigheid moest erkend worden. — AERSSEN nam zijne nieuwe betrekking niet aan zonder zijne veiligheid en voordeel zooveel doenlijk te behartigen. CARLETON drukt het dus uit, dat hij alvorens den post op zich te nemen, een weinig loofde en dong over zijne bezoldiging [2]. Hem werd eene som toegelegd van 125 gulden daags, mits hij geen geringeren stoet medenam, dan van achttien of twintig personen [3]. Wat de zorg voor zijne veiligheid betreft, bij de verklaring, dat hij het ambt aanvaardde, voegde hij dezen wensch: »aangezien hij de zending niet zonder gevaar kon uitvoeren, vermits Hun Hoog Mogenden partij getrokken hadden voor *Bohemen* en de Geünieerde Duitsche Vorsten, en hij door de landen van de tegenpartij zou moeten reizen, zoo verlangde hij, te meer daar hij naar de eer dezer legatie niet gedongen had, van Hun Hoog Mogenden eene acte, strekkende om aan zijnen persoon op de reize heen en weder veiligheid en schadelooshouding te verzekeren." Op dit verzoek viel het besluit, dat men op den Heer van SOMMELSDIJK zou toepassen, wat vroeger ter verzekering van de veiligheid der Gezanten besloten was, doch dat men hem daarvan geene bijzondere acte zou geven [4].

Instructie aan AERSSEN voor zijne reize naar *Venetië* medegegeven.

De Instructie, den Gezant medegegeven, droeg hem de taak op om op zijne reize de hoofden der Geünieerde Duitsche Vorsten, met name ook den Markgraaf van *Baden-Durlach* en den Hertog van *Wurtemberg*, te begroeten en hen zooveel mogelijk tot krachtdadige behartiging van den oorlog tegen de Oostenrijksche partij aan te zetten, door hen van der Staten ijver voor deze zaak te verzekeren. Voorts moest hij zijnen weg nemen door het gebied der Evangelische Zwitsersche Cantons, en indien hij door *Graauwbunderland* trok, de gelegenheid waarnemen om hen, die hem aldaar mochten komen begroeten, onder verzekering van de belangstelling van Hun Hoog Mogenden, aan te sporen om alle verbond met *Spanje* te verwerpen en aan het krijgsvolk, tegen den Koning van *Bohemen* en de Geünieerde Vorsten bestemd, den doortocht te weigeren. Ook moest hij trachten den Hertog van *Savoye* tegen *Oostenrijk* partij te doen kiezen, en vernemen op welken bijstand de Staten, ingeval zij werden aangevallen, van de zijde van dezen Vorst, dien zij vroeger zoo volijverig ondersteund hadden, rekenen konden.

[1] *Res. St.-Gen.* 8, 13, 14, 15, 22 April 1620.
[2] CARLETON, III, p. 292.
[3] *Res. St.-Gen.* 11 April 1620.
[4] *Res. St.-Gen.* 7, 13 April 1620.

Te *Venetië* zelve moest hij al spoedig de Boheemsche zaak ter sprake brengen, en den Doge en den Senaat trachten over te halen om de wapenen tegen FERDINAND op te vatten, als die voor hen nog geduchter was dan voor onze Republiek, daar hunne bezittingen aan zijn gebied grensden en zij reeds ondervonden hadden, wat hij, nog slechts Aartshertog zijnde, tegen hen in het schild voerde. Eindelijk, met onderhandelingen over de scheepvaart in de *Golf* moest hij zich niet inlaten: immers, drongen wij op den vrijen toegang tot dien zeeboezem aan, zoo kon *Venetië* hem niet langer voor de Spaansche transportschepen gesloten houden [1]. 1618—1621.

Den 24sten April vertrok de Gezant. Hun Hoog Mogenden gaven DU MAURIER door eenen uit hun midden daarvan kennis, daar de vijandelijkheid, die er tusschen hem en SOMMELSDIJK bestond, dezen niet toeliet in persoon afscheid van hem te nemen [2]. Te *Venetië* zou onzen Ambassadeur geen gevaar loopen met den Franschen Gezant in botsing te komen: immers, was deze reeds te voren op het punt geweest van daar te vertrekken, nu AERSSEN aldaar te wachten was, bespoedigde hij zijn vertrek op last zijner Regering om hem geen bezoek te behoeven te brengen [3]. Op de heenreize sprak SOMMELSDIJK de Hoofden der Evangelische Unie; doch niet veel troostrijks kreeg hij te berichten van den staat van zaken, welken hij in dit deel van *Duitschland* aantrof: *Frankrijk* oefende een verlammenden invloed uit, en terwijl de Markgraaf van *Anspach* het voornemen scheen te hebben om zich eerstdaags met den Hertog van *Beijeren* te meten, had men, door schoone beloften misleid, den pas te *Breisach*, voor de Beijerschen open gelaten [4]; de macht van de Unie was klein, de Steden ongezind om de lasten van den oorlog te dragen, en al eer de krijg begonnen was, heerschte er reeds schaarsheid van alles. Onze Gezant had getracht de oneenigheden, die de zoo noodige zamenwerking beletten, uit den weg te ruimen, doch dat deze poging blijvende vruchten zou dragen, was niet te wachten [5]. Had men door den pas van *Breisach* op te geven, de gelegenheid verwaarloosd om de gemeenschap af te breken, welke *Oostenrijk* en *Spanje*, van den *Elsasz* af tot aan de *Nederlanden* toe, langs een reeks van door hen bezeten gewesten onderhielden, ook in *Graubunden* zou onze Gezant niets vermogen, om dit land voor den

Hoe hij zich van het Gezantschap kweet.

---

[1] Zie de Instructie bij DE JONGE, *Nederl. en Venetië*, Bijl. VI (bl. 415—419).

[2] CARLETON, III, p. 293. [3] CARLETON, III, p. 301.

[4] In een gesprek met onzen afgevaardigde den Heer van RANDWIJK in het eind van Julij (1620) te *Durlach*, wierp de Markgraaf van *Baden-Durlach* al de schuld van het verlaten van den Pas van *Breisach* op de bevelen van de Evangelische Unie (zie het Rapport van RANDWIJK op het Rijksarchief, fol. 11 recto).

[5] DE JONGE, t. a. pl. Bijl. VII (bl. 420—422).

1618— vijand te sluiten. Alleen door met *Graubunden* op een voet van vriendschap te zijn,
1621. had HENDRIK IV gemeend, over *Italië* te kunnen beschikken, en nu was dit land, ten gevolge van een heilloozen godsdienstkrijg, die ook hier *Frankrijks* staatkunde het spoor bijster gemaakt had, gansch en al in de macht of onder den invloed van *Spanje* en *Oostenrijk* gevallen, en de Bisschop van *Chur* en de beide *Bonden*, uit welke het gewest bestond, zouden welhaast den Koning van *Spanje* beloven, zijnen soldaten den vrijen doortocht naar het Noorden te vergunnen [1]; reeds waren er troepen uit *Napels* door *Zwitserland* in *Duitschland* doorgedrongen [2], en werden er nog meer gewacht [3]. Slechts in *Parijs* zelve zou een staatsman van een krachtigen geest misschien de oogen der Bewindslieden hebben kunnen openen en de gemoederen omzetten, om *Graubunden* door de macht van *Frankrijk*, onder welks bescherming het stond, aan *Spanje* en *Oostenrijk* te ontrukken, en aan onzen Gezant had men, om den argwaan van *Frankrijk* niet op te wekken, zelfs geene geloofsbrieven aan de Overheden in dat Zwitsersch Canton durven medegeven [4]. — Den 13den Junij kwam de Heer van SOMMELSDIJK te *Venetië*, na overal op den Venetiaanschen bodem met zoo veel eerbewijzen als »de ambassadeur van den grootsten Keizer zouden kunnen bewezen worden" ingehaald te zijn: bijna had het den Gezant zijne gezondheid gekost: voor geen honderd dukaten 's daags, schreef hij, zou hij op nieuw zulk een lastigen en vermoeijenden tocht in de onlijdelijke hitte doorstaan [5]. Trouwens, de Republiek kon moeijelijk minder doen, nadat de ontvangst van *Signor* LANDO, eenen Venetiaanschen Ambassadeur, die, naar *Engeland* bestemd, hier in den vorigen winter slechts doorgetrokken was, als het ware den maatstaf gegeven had, naar welken men verlangde dat onze Gezant zou onthaald worden: die Edelman was — eene gansch ongewone eer — door den Prins van *Oranje*, Graaf WILLEM LODEWIJK en Prins FREDERIK HENDRIK ingehaald [6]. — Al die eerbewijzen echter vergoedden, voor AERSSEN ten minste, de vruchteloosheid van zijne zending niet: hij ondervond maar al te zeer de waarheid van hetgeen hij naar *'s Gravenhage* schreef: dat »aan die ceremoniën meer gewicht gehecht werd, dan aan de zaken zelven [7]." De Republiek over te

[1] Zie hiervoor, bl. 302. RANKE, *Franz. Gesch.* Bd. II. s. 261. Den 10 Aug. 1620 deelde SURIANO aan de Staten mede, dat de bannelingen of rebellen onder de Grisons *Valtellina* hadden ingenomen met behulp der Spanjaarden door toedoen van den Goeverneur van *Milaan*, en daarmede de pas door 't gebergte den vijand openstond. Aan SOMMELSDIJK, die toen terug was, zou opgedragen worden een brief aan de Zwitsers te schrijven, ten einde daartegen zoo mogelijk, maatregelen genomen werden (*Res. St.-Gen.* 10 Aug.; 5 Sept. 1620. CARLETON, III, p. 363, 364, 370, 371).

[2] *Res. St.-Gen.* 12 Febr. 1620. CARLETON, III, p. 189, 242.

[3] *Res. St.-Gen.* 2 April 1620. CARLETON, III, p. 245.

[4] Zie CARLETON, III, p. 293. *Res. St.-Gen.* 22 Apr. 1620.

[5] DE JONGE, Bijl. VII (bl. 423).

[6] CARLETON, III, p. 209.

[7] DE JONGE, bl. 424.

halen tot het verleenen van bijstand aan den Koning van *Bohemen* en de Duitsche *Unie*, dit vermocht hij niet. Nu de Hertog van *Ossuna* van zijn onderkoningschap te *Napels* was ontzet, was bij de Venetianen de vrees voor den oorlog van de Spaansche zijde genoegzaam geweken. Zij zagen de Spaansche troepen zich in *Italië* verzamelen, hetzij om FREDERIK V te gaan tuchtigen, hetzij om de Vereenigde Provinciën tegen den afloop van het Bestand tot redelijke eischen te gaan stemmen, en zij zouden wel dwaas geweest zijn, zoo zij door eene daad, die met eene oorlogsverklaring gelijk stond, zich die troepen op den hals hadden gehaald. Dus beantwoordden zij het vertoog van den Heer van SOMMELSDIJK met uitvluchten en bezwaren: reeds betoonden zij hunnen goeden wil door den Spaanschen troepen den doortocht te water en te land te ontzeggen, — alsof dit den Koning van *Spanje* eenigermate belette zijne krijgsbenden door het Milanesche en *Savoye* of *Zwitserland* in *Duitschland* te brengen, — en voorts: de Turken dreigden met oorlog, en dit, zeiden zij, noopte hen, hunne middelen tot zelfverdediging te bewaren. Zulks was waar. De Hertog van OSSUNA had weleer eenige Venetiaansche galeijen genomen, op welke zich Turksche goederen hadden bevonden [1], en deze schade wilden de Turken op *Venetië* verhalen; maar tevens bepaalden zij zelven reeds de geldsom, voor welke de vrede te koop was, en weldra kwam er een vredesverdrag tot stand [2]. — Gemakkelijk was het voor eenen man van AERSSENS doorzicht te bespeuren, dat alle moeite vergeefsch zou geweest zijn, ja, men mag veronderstellen, dat hij de vruchteloosheid der poging reeds te voren bevroed had. Hij rekte dan ook zijn verblijf niet, en daar hem de vrijheid gelaten was om zonder nader order af te wachten te vertrekken, wanneer hij begreep, dat zijne taak was volbracht [3], zoo aanvaardde hij in het begin van Julij de reis naar huis. Bovendien de toestand, dien hij daar had achtergelaten, gunde hem geene rust. Dus poogde hij niet eens den Hertog van *Savoye* op de terugreize te spreken, en tot zijn verontschuldiging voerde hij aan, dat een onderhoud met dezen Vorst volstrekt niet geraden was, aangezien de Hertog op twee gedachten hinkte, of hij zijne dochter, de Hertogin-weduwe van *Mantua*, aan den Keizer ten huwelijk zou geven en dezen zijne troepen zou aanbieden, dan of hij de zaak der Geünieerde Vorsten trouw zou blijven. Dus, beweerde AERSSEN, 1618—1621.

---

[1] *Res. St.-Gen.* 4 Julij, 1620.

[2] *Res. St.-Gen.* 3 Aug. 1620. Nadat het verdrag tusschen *Venetië* en *Turkije* tot stand was gekomen, viel de Venetiaansche Gezant te *Constantinopel* bij zijne meesters in ongenade, zoozeer dat hij niet alleen zijne eer, maar zelfs zijn leven scheen te zullen verliezen. In deze omstandigheid schreef HAGA, die hem steeds tegen den Turk beschermd had, een verzoek aan de Staten, dat zij de vervolging van den Gezant bij de Venetiaansche Regering zouden zien te keren, aangezien dat verdrag afgeperst was door geweldige dreigementen. De Staten gaven aan dit verzoek gehoor (*Res. St.-Gen.* 25 Oct. 1620).

[3] *Res. St.-Gen.* 18 Apr. 1620.

1618—1621.

liet het zich aanzien, dat zijn bezoek slechts zou strekken om den Keizer en *Spanje* te meer pogingen te doen aanwenden om zich van 's Vorsten bondgenootschap te verzekeren. Buitendien, voor zijn persoon, voegde hij er bij, kon hij zich geen goed onthaal bij den Hertog beloven, wiens Gezant te *Venetië* hem niet eerder dan daags voor zijn vertrek een bezoek had gebracht [1]. — De gansche ambassade naar *Venetië* was eene zaak deels van persoonlijk belang voor AERSSEN, deels van ceremonie geweest: de alliantie was plechtig geratificeerd, en de Venetianen hadden op eene vrij boertige wijze beloofd, dat zij ze stipt zouden nakomen, door te zeggen, dat zij wel veroordeeld zouden willen wezen om den daarbij toegezegden bijstand aan onze Republiek te verleenen: immers zou dit het zekerst bewijs zijn, dat de oorlog verre van hunne grenzen was uitgebroken en wij, niet zij, er de slachtoffers van waren [2]. Geen wonder dat het verslag door AERSSEN, den 11den Augustus mondeling en den 4den September (1620) schriftelijk aan de Staten medegedeeld, volgens besluit der Vergadering op zijn verzoek genomen, geheim gehouden werd, niet om de gewichtige zaken, die het behelsde, aan onbescheidene mededeelingen te onttrekken, maar om de nietigheid der resultaten, die deze kostbare ambassade had opgeleverd, verborgen te houden [3].

Wel had AERSSEN alle reden om zijne terugkomst in *Holland* te bespoedigen. Zijne tegenpartijders zaten gedurende zijn afzijn niet stil, en menigeen, die zich kortlings niet had durven uiten, deed zich thans tegen het dwangbewind gelden. Hij ging, wel is waar, eenig gevaar te gemoet; maar slechts stoutheid kon hem redden: rekte hij uit overgroote omzichtigheid zijn verblijf buitenslands, dan stond het te bezien, of hij immer in zijn vaderland terug zou kunnen komen.

In *Holland* poogt men de afzetting van de Officieren van Justitie, die de Regering in den weg stonden, door te drijven.

Het onderzoek naar het gedrag der Officieren van Justitie was tegen het midden der maand Julij afgeloopen. Tot het afzetten dergenen, die hun mishaagden, hadden de Commissarissen, wegens den tegenstand, die zich had geopenbaard, niet durven overgaan. De Staten zouden van de zaak kennis nemen. Het lezen der verslagen, door de Commissarissen opgemaakt, hield hen drie zittingen lang bezig [4]. Nu was het de vraag, of men die ambtenaren, aangaande wie het verslag ongunstig luidde, als onher-

---

1 CARLETON, III, p. 302, 313, 318, 354, 364. 2 DE JONGE, Bijl. VII (bl. 424—426).

3 In de »secrete Kast" is het Verbaal niet te vinden geweest. Men mag vermoeden dat men middel heeft weten te vinden om het stuk geheel te verduisteren. De kosten der Ambassade bedroegen meer dan 28000 gulden. Zie DE JONGE, t. a. pl. bl. 121, Noot 1, en bl. 127, Noot 3. De billijkheid vordert hier bij te voegen, dat door toedoen van den Gezant eenige Nederlandsche onderdanen, die zich gedurende hunnen diensttijd aan muiterij schuldig gemaakt hadden, zonder losprijs van de slavendienst op de Venetiaansche galeijen werden ontslagen (DE JONGE, bl. 125. *Resol. Stat.-Gen.* 8 Mei, 1620).

4 *Resol. Holl.* 15, 16 en 17 Julij, 1620.

roepelijk veroordeeld zou beschouwen. Dadelijk verhieven zich stemmen in de Vergadering, om het gewicht dezer vraag te doen uitkomen: zij ging, dus zeide men, het geheele Land aan, en voordat daaromtrent een besluit genomen werd, moest men althans het advies van den Prins vernemen. Welhaast werd dit advies ingebracht. Het hield in, dat men onderscheid zou maken tusschen zulke Officieren, die zich aan misbruik van gezag of aan knevelarij hadden schuldig gemaakt, en anderen, die de staatkundige misdaad op hun geweten hadden, dat zij de voormalige Regering met ijver hadden gediend en onhandelbare werktuigen waren voor het tegenwoordig Bewind. De eersten, ried de Prins, moesten voor het Hof te recht staan, maar de anderen voor de Gecommitteerde Raden gedaagd worden, om, zoo dezen er reden toe vonden, dadelijk afgezet te worden, of anders met de waarschuwing vrij te komen, dat men op hun verder gedrag streng zou letten en zij, zoo zij zich in het minst vergrepen, mede hun ontslag konden verwachten. Deze laatsten, derhalve, zou men alsnog genadig behandelen, »om niet (zeide het advies) met zoo grooten slag alteratie of onrust in den Staat te veroorzaken." — Het scheelde veel, dat dit advies dadelijk goedgekeurd werd. Er waren nog mannen, die met zulk een uit den weg ruimen van staatkundige tegenstanders en met deze buitengewone rechtspleging buiten het Gerecht om geen vrede hadden. De volgende dag was getuige van een bedekten aanval tegen het Collegie der Gecommitteerde Raden. Er werd voorgesteld, dat, aangezien de tegenwoordige bemoeijingen van dit Collegie niet meer in overeenstemming waren met hunne Instructie, dit stuk na het reces der vergadering zou herzien worden. Dit voorstel scheen de strekking te hebben om op wettige wijze uitbreiding te geven aan de macht der Gecommitteerde Raden; maar er lag juist daarom de gewichtige beschuldiging in besloten, dat dit Collegie thans op eenen weg was, die hunne Instructie te buitenging, in één woord, dat zij een onwettig en aangematigd gezag uitoefenden. Niet anders vatteden zij zelven het voorstel op. Dadelijk verhieven zij eene stem van beklag, dat men buiten hen om met zulk een voorstel aankwam, terwijl men anders het opstellen der Punten van beschrijving aan hen overliet: zij wenschten te weten, of zij in eenig opzicht misdaan hadden: was er iemand, die iets tegen hun Collegie of tegen een hunner in het bijzonder in te brengen had, hij werd verzocht hiervoor uit te komen, opdat zij in staat zouden zijn zich te verantwoorden: liever leiden zij hunne commissie neder, ten minste totdat hun eene andere Instructie zou gegeven zijn, dan dat zij zich de blaam getroostten van in eenig punt hunne taak niet naar behooren te hebben vervuld. — Deze felle uitval was wel geschikt om alle tegenkanting uit het veld te slaan. Het bleek, dat de Heren het hoog op namen, en wat weinigen, door den Prins ondersteund, vermochten, was maar al te zeer gebleken. Geen wonder, dat de Vergadering verklaarde, niets tegen de Gecommitteerde Raden te hebben, noch tegen hun Collegie in het algemeen, noch tegen iemand van hen in het bijzonder:

1618—1621.

Bedekt verzet tegen de Gecommitteerde Raden.

1618—1621.

integendeel, hun oprechte ijver voor de dienst van het Land was bekend, en men verzocht, dat zij voort zouden gaan het Land te dienen: de Vergadering zou hen handhaven, als die haar zelve vertegenwoordigden. Niettemin vond men goed, dat de Instructie te eenigertijd herzien werd, evenwel niet zonder het Collegie zelve daarin te kennen. Hiermede was alle vijandelijke bedoeling, die aan het voorstel ten grondslag kon gelegen hebben, volstrektelijk verloochend; het denkbeeld om na het reces de zaak te behandelen, vervallen, en de buitengewone macht der Gecommitteerde Raden, stilzwijgend en van ter zijde, maar niettemin onwedersprekelijk, bekrachtigd. Nog in dezelfde Vergadering kwam de zaak van de Officieren, naar wier gedrag onderzoek gedaan was, ter sprake; doch wat men voorhad, kon nog niet doorgedreven worden. Immers waren van de Edelen, nevens DUIVENVOORDE, WIMMENUM en MARQUETTE, ook NOORDWIJK en BENTHUIZEN tegenwoordig. Wel was de meerderheid der Vergadering voor de goedkeuring van 's Prinsen advies, maar verscheidene leden benevens de Edelen waren van meening, dat men niemand ongehoord moest veroordeelen. Dus kwam men dezen dag niet verder; maar den volgenden dag had men het er op gezet om de tegenstanders van den maatregel tegen de Officieren eene nederlaag te bereiden. De zitting begon met het voorlezen van een rekest van Burgemeesters en Regenten van *'s Gravenhage*, behelzende klachten tegen hunnen Baljuw, en een verzoek, dat hij in het belang van de dienst der Stad en »van de ware Christelijke Gereformeerde Religie" mocht afgezet worden. Dus kwamen dan de Steden zelven den voorstanders van de afzetting van sommige Officieren te gemoet. Wat was er tegen den maatregel in te brengen, wanneer der Gemeente, onder welke zulke Officieren hunnen post bekleedden, daarmede eene dienst gedaan was? *'s Gravenhage* had geene vertegenwoordigers in de Staten, maar het liet zich aanzien, dat de eene of andere Stad, die Gedeputeerden in de Vergadering had, zich op eene dergelijke wijze zou verklaren. Werkelijk trad de Pensionaris van *Haarlem* op. Het was Meester GILLES DE CLARGES, een der Commissarissen, die met het onderzoek naar de Baljuws belast was geweest. Hij zeide, dat het oordeel moest beginnen met den Schout der stad, die hij vertegenwoordigde, en ten bewijze dat *Haarlem* zelve de afzetting van dien beambte begeerde, deelde hij een bijzonderen brief mede, door drie Burgemeesters en eenen oud-Burgemeester onderteekend. Dit getuigenis, gevoegd bij de mededeeling van het verslag der Commissarissen tegen den Schout, al was het ook door geene getuigen gestaafd, moest, docht den Pensionaris, aan alle gewetensbezwaar een einde maken en de Vergadering in de afzetting doen berusten. Werkelijk deed zij dit: uit aanmerking, heette het, dat de Stad *Haarlem* zulks zelve scheen te wenschen, werd de ambtenaar opgeofferd. Maar DE CLARGES had nevens den Schout van *Haarlem* nog anderen aangewezen, tot wier veroordeeling men dadelijk moest overgaan, met name den Baljuw van *Gouda* en dien van *'s Gravenhage*, en den baljuw en dijkgraaf van de *Zijpe*, om

Men neemt tegen de baljuws de tusschenkomst der Stedelijke Regeringen te baat.

dan later tot de afzetting van nog anderen te komen. In het vonnis over den Schout van *Haarlem* gestreken, was die van *'sGravenhage* stilzwijgend mede vervat. Of gold hier niet dezelfde grond? Wat men aan de begeerte van *Haarlem* toestond, zou men dat aan den zoo veel ondubbelzinniger gebleken wensch van *'sGravenhage* ontzeggen? En zoo men twee personen, die zeker niet meer dan de overigen op hun geweten hadden, ter liefde van het verlangen van eene stedelijke Overheid opofferde, had men dan recht om iemand te sparen? Dus was de vraag eigenlijk reeds uitgemaakt. Niettemin verklaarden de Edelen, en de Gedeputeerden van *Dordrecht*, *Delft*, *Leiden*, *Gouda* en *Rotterdam*, dat de beschuldigden eerst moesten gehoord worden: de Baljuw van *'sGravenhage* was, zeide men, immers bij de hand: hij kon dadelijk worden gehoord: nog dezen middag, men wist het, was hij in het Collegie der Gecommitteerde Raden geweest, en had hij verzocht slechts te worden gehoord, opdat hij met korte woorden mocht doen blijken, dat wat men tegen hem aanvoerde, van grond ontbloot was. — Nu kwam het er op aan om door te tasten. De meerderheid verklaarde, dat men in deze zaak met moed en kracht te werk moest gaan en aan de drie genoemde Officieren een voorbeeld moest stellen. En wat deden nu de Edelen? — Slechts DUIVENVOORDE, WIMMENUM en MARQUETTE waren tegenwoordig. — De Edelen sloegen voor, de zaak nogmaals aan het gevoelen van zijne Excellentie te onderwerpen, maar tegelijk gaven zij te kennen, dat het wenschelijk was, dat de minderheid zich hier aan de meerderheid onderwierp om in zulk een kiesche zaak een schijn van eenparigheid te verkrijgen. Dit advies werd ondersteund, en als nu verklaarden de Edelen wel niemand ongehoord te kunnen veroordeelen: zulks ware ook tegen de rechten van het Land, maar — voor deze reize zich te kunnen laten welgevallen, dat zij overstemd werden. Zulk een voorbeeld kon veilig nagevolgd worden. Al de Steden, op *Gouda* na, onderwierpen zich dan ook, met meerdere of mindere mate van zelfbeschuldiging, aan de meerderheid; de ééne stad *Gouda*, schoon hare stem hier veel afdeed, daar het haren baljuw betrof en dus wat voor de afzetting der Schouten van *Haarlem* en *'sGravenhage* gegolden had, voor het behoud van dien van *Gouda* pleitte, — *Gouda* alleen kon het besluit niet keren, en de afzetting was beslist. De Gecommitteerde Raden kregen alsnu in last, dit besluit »op de gevoegelijkste wijze" ten uitvoer te leggen. Doch thans, zoo het scheen, beschroomd om buiten de orde te gaan, verontschuldigden zij zich. Bij gevolg werd den Secretaris bevolen, in den naam der vergaderde Staten zelven den vier veroordeelden hun vonnis aan te schrijven [1]. Dus moest de verontwaardiging niet de Gecommitteerde Raden alleen, maar de geheele Vergadering der Staten treffen, en ten overvloede

1618—1621.

De afzetting van eenige voorname baljuws wordt doorgedreven.

[1] Na deze aanschrijving heeft de Secretaris, ADRIAAN DUIK, niet vele stukken meer geteekend. Binnen het halfjaar was zijne pen hem uit de hand gevallen door den dood. *Resol. Holl.* 7 December 1620.

1618—1621.

werd besloten, dat de stemmen, die er in deze zaak waren uitgebracht, geheim zouden gehouden worden, hetgeen met herinnering aan den gezworen eed aan een ieder op het hart werd gedrukt. De behandeling van de zaak der overige verdachte Officieren werd tot na het reces uitgesteld [1].

En zelfs toen werd zij nog niet behandeld, maar op voorstel van de Gedeputeerden van *Haarlem* uitgesteld tot de eerstvolgende bijeenkomst der Staten; maar dan, bepaalde men er bij, zou zij niet in vergetelheid mogen komen. Dus bleef het zwaard nog boven het hoofd van velen zweven. Intusschen werd ook zonder bepaald besluit het beginsel aangenomen, dat aan de Officieren, die het minst mishaagden, en van wier zijde bovendien een verzoenende stap te wachten was, de gelegenheid gegund zou worden om het misnoegen te ontwapenen. Doch de bedreigde ambtenaren, fier op hunne onschuld, tartten door hunne onverschrokken houding de Staten uit, om de mate der ongerechtigheid vol te meten: zij bleken hunne onwettige afzetting te zullen afwachten.

Om de afzetting van de overigen gedaan te krijgen, neemt men te vergeefs petities van bijzondere burgers te baat.

Had vroeger de invloed van stedelijke Regeringspersonen tot het doel geleid, thans werd een nog wetteloozer middel beproefd: ambtelooze burgers van *Delft*, maar die zich getrouwe patriotten noemden, leverden bij de Staten het verzoek in, dat hun Officier mocht worden afgezet. Eenige gemeenteleden uit *Rijswijk* maakten het nog erger: zij brachten klachten in niet alleen tegen hunnen Schout, maar tegen den Secretaris, eenige schepenen en den bode der Gemeente. Dit ging al te ver, en de Staten, begrijpende, dat aldus geen Magistraat meer met rust zou gelaten worden, oordeelden, dat zulks een zaak van een slecht voorbeeld was, en gingen over tot de orde van den dag. Maar dadelijk daarop vielen er wederom heftige beraadslagingen, terwijl de voorstanders der afzetting den hatelijken maatregel niet zonder de stilzwijgende toestemming der anderen wilden toepassen, en deze laatsten zich niet zoo gemakkelijk tot het onrecht lieten overhalen. Dus werd de zaak in September (1620) alweder tot de volgende vergadering uitgesteld. Maar toen ook wendden de Gedeputeerden van *Haarlem* een uiterste middel aan om hunnen zin door te drijven. Op de Propositie tot de Consenten, waaraan thans, nu in de zoo hoog opgevoerde oorlogskosten bewilligd moest worden, zoo buitengemeen veel gelegen was, verklaarden zij geen advies te zullen uitbrengen voor en al eer er een besluit zou genomen zijn in de zaak der baljuws. Slechts op de stellige belofte dat deze zaak onmiddellijk na die Propositie afgehandeld zou worden, lieten zij zich bewegen, hun advies te geven. Zoo was zij dan den 7den December aan de orde; doch de tegenstand was alstoen nog niet overwonnen. Wel wilden de Edelen, zeiden zij, geenszins als verdedigers optreden van Officieren, die zich in hunne dienst onbehoorlijk gedragen hadden: integendeel dezulken moesten, ook huns bedunkens, afgezet of anderzins naar verdienste gestraft worden; maar zulks moest met

---

[1] *Resol. Holl.* 18, 21, 22, 23 Julij, 1620.

goede kennis van zaken geschieden, en de beschuldigden tot zelfverdediging worden toegelaten. Dus drongen zij er op aan, dat nevens de Commissarissen, die met het onderzoek belast geweest waren, een even groot aantal leden uit de Staten benoemd werden om kennis van het resultaat des onderzoeks te nemen, de Officieren, die de meeste blaam beloopen hadden, voor zich te dagen, ze te hooren, en dan van hunne bevinding verslag te doen, waarna de Staten zelven over het lot der beklaagden beslissen zouden; met dien verstande, dat zij die zich aan knevelarij en dergelijke vergrijpen hadden schuldig gemaakt, aan den Advokaat Fiskaal zouden worden overgeleverd. Met dit gevoelen vereenigden zich de Steden *Dordrecht*, *Delft*, *Leiden*, *Gouda*, *Rotterdam*, *Schiedam* en *Schoonhoven*. De eerste voegde er den wensch bij, dat men alsnu ook over zou gaan tot het uitvaardigen eener amnestie, ten einde »de gemoederen gerust te stellen." Zelfs *Haarlem* sloot zich aan het gevoelen der Edelen aan; doch onder beding dat de dagvaarding en het verslag der te benoemen Commissie nog gedurende deze winterzitting zou gedaan worden. Maar *Amsterdam*, met haren pensionaris PAUW, een man die met anderen van zijn geslacht in de omwenteling, even zeer als SOMMELSDIJK en MUYS VAN HOLY, eene groote rol gespeeld had, *Amsterdam*, begreep dat men zich gelijk moest blijven. Had men enkele Officieren in aanzienlijke steden alleen op het onderzoek, door de Commissarissen ingesteld, afgezet, en bepaalde men nu, dat voor de andere beklaagden zulks niet geschieden mocht, dan zou men een blaam van onrecht werpen op de handelwijze tegen genen gevolgd. Dus vond hij best, dat de Commissarissen zonder verdere vormen eenige Officieren, hoe minder hoe beter, aan de Vergadering ter afzetting voorstelden, en al de overige Steden omhelsden het gevoelen van *Amsterdam*. Doch hiermede was het advies der Edelen niet ter zijde gesteld; de Vergadering bleef verdeeld, en de zaak werd op nieuw uitgesteld. Toch kwam zij, ook zonder geregelde beraadslagingen, zoo het schijnt door invloed en tusschenspraak, inmiddels zoo ver, dat de Commissarissen, van den aanvang aan met het bewuste onderzoek belast den 15den Januarij (1621) eene lijst inleverden van zulke Officieren, die stellig afgezet dienden te worden. De Edelen, met de Steden *Dordrecht*, *Leiden*, *Schoonhoven* en *den Briel*, verlangden nog altijd nader onderzoek en schifting der beklaagden. Doch *Rotterdam*, hoezeer, zeiden hare Gedeputeerden, niet bij machte om iemand ongehoord af te zetten, gaf thans het voorbeeld van onderwerping aan het bovendrijvend gevoelen: verstond de Vergadering de op de lijst gebrachte Officieren te veroordeelen, zij zou zich dit laten welgevallen. In den zelfden zin verklaarden zich al de overigen. Slechts de Edelen en de Steden *Delft* en *Leiden* verzochten aanteekening, dat zij daarin niet toestemden. En hiermede had de zaak haar beslag gekregen. De lijst der Commissarissen bevatte de namen van acht en twintig Schouten of Secretarissen, die allen werden afgezet, met den Schout van *Delft*, DIRK VAN DER DUSSEN,

1618—1621.

Toch wordt de zaak doorgedreven.

1618—1621.

bovenaan [1]. De Overheden, aan welke in dit geval de benoeming van nieuwe ambtenaren in de plaats der afgezetten vrijgelaten werd, met name de Ambachtsheren in de dorpen, kregen aanschrijving, dat zij met den eersten bevoegde personen hadden aan te stellen, »liefhebbers en voorstanders van de Religie en de Regering, opdat de Staten niet genoodzaakt mochten zijn, de nieuw benoemden op nieuw te ontslaan." Voorts werd eene andere lijst opgemaakt van dezulken, die met eene bedreigende vermaning vrij zouden komen. Al de slachtoffers kregen bovendien de ernstige waarschuwing, dat zij zich niet zouden trachten te wreken op hen, die eenig getuigenis ten hunnen nadeele hadden afgelegd. Eindelijk werden al de stukken en rapporten, deze zaak betreffende, verzegeld in de vergaderzaal der Staten weggeborgen [2].

Invloed aan de stedelijke Overheden op de benoeming der baljuws toegelaten.

In deze zaak, aldus tot het gewenschte einde gebracht, hadden de plaatselijke Regeringen, die zich met de personen en de betrekking der baljuws harer Gemeenten bemoeid hadden, eene belangrijke rol gespeeld. Tot het eerste voorbeeld van zulk eene bemoeijing had, opmerkelijk genoeg, de Heer HUGO MUYS VAN HOLY, Schout van *Dordrecht*, aanleiding gegeven. Hij nam, zoo het schijnt omstreeks den tijd dat hij als Gezant naar *Hamburg* vertrok, zijn ontslag als zoodanig. De Stadhouder had het recht om den Schout te kiezen uit een drietal, door de Staten opgemaakt. Natuurlijk had de Stad, waar de post te vervullen was, door hare Gedeputeerden invloed op de vorming van zulk een drietal; maar het waren niettemin de Staten, van wie de nominatie uitging. Bij deze vacature nu kwam *Dordrecht* openlijk uit voor den man harer keuze. Zij gaf den wensch te kennen, ARNOUD MUYS VAN HOLY, Baljuw van *Zuid-Holland*, tot haren Schout aangesteld te zien. Doch deze sloeg de hem voorgestelde betrekking af, en wetende, dat de Regering van *Dordrecht* haren aanstaanden Schout gaarne tegelijk de betrekking van Baljuw van *Zuid-Holland* zag bekleeden, zoo deed hij ook afstand van deze laatste waardigheid, ten einde de Dortsche Heren eenen man zouden kunnen voordragen, die tevens tot Baljuw van *Zuid-Holland* kon benoemd worden. Werkelijk droegen de Gedeputeerden van *Dordrecht* den 9den Julij (1620) in de vergadering der Staten van *Holland* een drietal voor, uit hetwelk Zijne Excellentie alsnu iemand verkiezen zou, die tegelijk Baljuw van *Zuid-Holland* zou worden. Men kan nagaan, dat deze handelwijze hen, die in de geheimen niet ingewijd waren, grootelijks moest bevreemden: niet alleen toch werd aldus aan de Staten het recht van nominatie benomen, maar het recht van den Stadhouder zonderling beperkt. Niettemin werd de wensch van *Dordrecht* voldaan;

---

[1] De Secretaris van *Vlaardingen*, DWINGELO, was reeds in het najaar van het vorige jaar afgezet, na eerst in hechtenis genomen te zijn, omdat hij het had durven wagen met zijn broeder, den afgezetten Leidschen predikant, briefwisseling te houden (*Resol. Holl.* 22, 27, 30 Nov. 1619. Zie hiervoor, bl. 446).

[2] *Resol. Holl.* 28 Aug.; 15, 19 Sept.; 3, 7 Dec. 1620. 15, 19 Jan. 1621.

wie kon, waar van de zijde der Heren MUYS VAN HOLY zooveel belangeloosheid betoond werd, de vrucht dier opoffering verijdelen? De Staten dan namen, als het ware, het drietal over, alleenlijk met de betuiging, die in zulke gevallen steeds gehoord wordt, dat deze inwilliging niet moest aangemerkt worden als recht gevend tot eene herhaling van het misbruik. Hoe het zij, het is licht te beseffen, welke partij van deze handeling getrokken kon worden, toen de Regering van *'s Gravenhage* welhaast verzocht, dat men haren Schout zou afzetten. Immers zou men aan deze Stad den wensch onthouden om zich van haren Schout te ontdoen, terwijl men kortelings aan *Dordrecht* vergund had zich nagenoeg zelve eenen Schout te verkiezen. Het was alzoo in het belang der bedoelingen van de raddraaijers van het oogenblik, dat de Stedelijke Overheden zich eenen openlijken invloed op de benoeming harer Schouten aanmatigden. *Haarlem*, dat in dit tijdsgewricht, dank zij het karakter van haren Pensionaris, die, met de omwenteling opgekomen, zich steeds aan de spits stelde, kwam den 11^{den} Augustus insgelijks met een drietal voor den dag, dat de Vergadering slechts zou hebben over te nemen, en waaruit de Prins dan den Schout zou kiezen. Doch thans waren de Edelen wakker. Zij begrepen, dat deze handelwijze strekte tot vermeerdering van de onafhankelijkheid der Stedelijke Overheden, en verklaarden, dat zij ze slechts konden goedkeuren onder beding, dat de Ambachtsheren ontslagen werden van de verplichting om zich aan eene hun voorgestelde nominatie te houden. Deze eisch gaf stof tot nadenken, en de beslissing werd uitgesteld. Weldra kwam ook *'s Gravenhage* met een drietal ter verkiezing van eenen nieuwen Schout voor den dag, en wat men aan Steden, die hare Gedeputeerden in de Staten hadden, wilde vergunnen, behoefde men nog niet aan *'s Gravenhage* toe te geven. Toen een paar dagen later *Gouda* eene dergelijke nominatie inleverde, en de Edelen daar weder tegen opkwamen, redde men zich door te beweren, dat de Staten zich in allen gevalle vrijwillig aan de voorgedragen drietallen bonden en desverkiezende andere personen op de nominatie konden stellen. Onder dit voorbehoud werd het drietal van *Gouda*, en dat van *Haarlem* meteen, door de Vergadering goedgekeurd. *'s Gravenhage* werd eenigzins minder heusch behandeld: de Staten hielden zich niet aan de nominatie van die Gemeente: evenwel plaatsten zij den eersten der drie door haar benoemden bovenaan, zoodat de Hofstad toch haren zin kreeg [1]. Geen wonder, want om zich van oogluiking te verzekeren, moest men de keuze ter vervanging der slachtoffers zooveel mogelijk vrij laten: zoo was het dat zelfs de Ambachtsheren de vergunning kregen om nieuwe Baljuws aan te stellen [2].

1618—1621.

---

[1] *Resol. Holl.* 9 Julij; 11, 13, 15, 19 Aug. 1620.

[2] Een niet onbelangrijk voorval had met de nominatie voor den Schout van *Haarlem* plaats. Toen deze aan den Prins was toegezonden, kwam het uit, dat de tweede en de derde van het drietal volgens de privilegiën dier Stad onbevoegd waren voor de betrekking: zoo doende was den

1618—1621.

Sporen van de losmaking der banden van het centraal gezag in *Holland*.

Zoo moest men, om het zoover te brengen, dat men zonder tegenstand en met onderdanige werktuigen kon heerschen, aan plaatselijke heersch- en zelfzucht zoo veel toegeven, dat daardoor van den anderen kant het gezag van het Bewind ernstig bedreigd werd. Zelfs bij de Leden van het ééne *Zuid-Holland* heerschte er nog zoo weinig begrip van eene staatseenheid, die gemeenschappelijke belangen voor allen medebracht, dat in de maand Februarij 1619 de Gedeputeerden *van den Briel*, toen zij geen kans zagen om een blijvenden vertegenwoordiger in de Gecommitteerde Raden te bekomen, zich niet ontzagen te verklaren, dat zij dan liever weder »een vrij landschap op zich zelf" werden, »gelijk zij van ouds geweest waren [1]." Deze onnoozelheid, welke een volslagen gemis verried aan besef van hetgeen *Holland* was als Mogendheid in *Europa*, had niet veel te beduiden; maar de denkbeelden van zelfstandigheid van *West-Friesland* en het *Noorder-kwartier* kwamen gedurig weder boven, en deze konden bij toenemend misnoegen over het Bewind in *den Haag* tot ernstige ongelegenheid leiden. Men was op dat Gewest niet gerust, en toen de Noord-Hollandsche Gedeputeerden ter Statenvergadering in het begin van December (1620) bericht gekregen hadden, dat al de dorpen van *West-Friesland* en het *Noorder-kwartier* eene vergadering belegd hadden, eerstdaags te *Uitgeest* te houden, met het doel om te beraadslagen en besluiten te nemen, toen besloten de Staten die vergadering, als in strijd met hun gezag, volstrektelijk te beletten. Duivenvoorde en twee Raadsheren uit het Hof van *Holland* vertrokken derwaarts, en de Rekenkamer en de Ambachtsheren kregen in last, de eerste om aan de officieren der Grafelijkheidsdorpen en de anderen om aan de Officieren in hunne Heerlijkheden over de zaak te schrijven. Weldra bleek het, dat men slechts over huishoudelijke belangen had wenschen te beraadslagen, en weinig moeite kostte het om hen, die de vergadering belegd hadden, van hun voornemen te doen afzien [2]. Maar, hoezeer minder dreigend van aanzien, gewichtiger van strekking was de verklaring van den Heer koorn, Secretaris van *Alkmaar*,

---

Prins in het geheel geene vrijheid van keuze overgelaten, en hij vraagde de Staten wat hem in dit geval te doen stond. De Gedeputeerden van *Haarlem* beweerden, dat het bezwaar, tegen de twee personen ingebracht, ongegrond was. Vrij lang bleef deze zaak slepende: men kon het daaromtrent niet eens worden. Eindelijk daar er toch een eind aan moest komen, werd het drietal goedgekeurd. De Leidsche Gedeputeerden verzochten aanteekening van hun afwijkend gevoelen, en, wat meer zeide, de nieuw ter vergadering gedeputeerde vertegenwoordiger van *Haarlem* zelve, jan van napels, Burgemeester der stad, protesteerde tegen het genomen besluit: hij achtte het drietal strijdig met de privilegiën der Gemeente, en de pensionaris de clarges voerde hem te gemoet, dat hij handelde in strijd met den hem verstrekten last (*Resol. Holl.* 31 Aug.; 4, 15, 17 Dec. 1620).

[1] *Resol. Holl.* 7 Febr. 1619.

[2] *Resol. Holl.* 7, 11 Dec. 1620. *Arch. de la Maison d' Orange*, S. II. T. II, p. 578.

den 21sten December (1620), uit naam van de Steden van *West-Friesland* en het *Noorder-kwartier* gedaan, dat zij niet gezind waren tot de vervulling der ledige plaatsen in de beide Hoven mede te werken, wanneer de Staten zich niet verbonden om teweeg te brengen, dat in elk der Hoven ten minste twee leden uit hun Gewest zitting kregen. Hoezeer hiertegen werd aangevoerd, dat *Noord-* en *Zuid-Holland* te zamen slechts ééne Provincie uitmaakten; dat er in die Collegies geen plaatselijke vertegenwoordiging te pas kwam, en de Prins bij de keuze door geene andere bedenking mocht geleid worden dan door het belang der Justitie alleen, toch hield het geschil over deze zaak de Staten het overige van dien namiddag en een deel van den volgenden dag bezig [1]. 1618 — 1621.

Getuigden al zulke eischen van ijverzucht, en verraadt ijverzucht tegen het Bewind gemis aan ontzag, juist dit ontzag leed in dit tijdsgewricht een geweldigen schok. Niet alleen, dat het niet ontbrak aan geschriften en geruchten onder het volk gestrooid, waarbij de personen van DUIVENVOORDE, BREDERODE, WIMMENUM, AERSSEN en MARQUETTE als werktuigen van de tirannij van den Prins, of omgekeerd de Prins als de speelbal van de mannen, die hem bij de omwenteling ter zijde gestaan hadden, werd voorgesteld [2]; maar zelfs bij de Staten-Generaal en de Staten van *Holland* kwamen de beide felste bevorderaars der jongste omkering van zaken, MUYS en AERSSEN, op eene voor hunnen naam hoogst kwetsende wijze ter sprake. De zaak was deze. — De Zweedsche Ambassadeur JACOBUS VAN DIJCK had, door zijnen Koning ontboden, in de maand Mei (1620) *'s Gravenhage* verlaten, en had van de Staten-Generaal, met den last om zijnen Meester over de gewichtige staatkundige belangen van den tijd te onderhouden, tevens het gunstigste getuigenis mede gekregen omtrent de wijze, op welke hij de zaken van Zijne Majesteit te *'s Hage* behartigde. Bovendien was hij met een gouden ketting vereerd [3]. Doch nu had de Koning van *Zweden*, die in den zomer (van 1620) onder een vreemden naam eene reize in *Duitschland* deed [4], te *Brunswijk* den Heer MUYS VAN HOLY ontmoet, die toen deel uitmaakte van het Gezantschap der Staten bij de Hansesteden. Het laat

Eene onvoorzichtige uitlating van MUYS wordt hem betaald gezet.

[1] *Resol. Holl.* 21 Dec. 1620. Wat die van *Noord-Holland* verkregen, was dat men ten minste voor dit maal bij de nominatie op hun verzoek letten zou. Toen het tot het opmaken der nominaties kwam, stond KOORN op die van Raadsheer in den Hoogen Raad bovenaan, en op elk der twee nominaties voor het Hof van *Holland* stond een lid uit het Noorder-kwartier de tweede van de drie.

[2] CARLETON III, p. 404. *Bibl. v. Pamfletten*, No. 1759, 1772, 1777. OUVRÉ, t. a. pl. *p.* 308. Brief van ANT. DUIK in *Arch. de la M. d'Orange.* S. II, T. II, p. 574; in plaats van: *Ouderede* en [*Meermannen*], schijnt men aldaar te moeten lezen: *Brederode* en *Wimmenum.* Men vergelijke slechts de aangeh. plaats van CARLETON. — Van een heftig schotschrift tegen PAUW is er sprake in *Resol. St.-Gen.* 6 Nov. 1620.

[3] *Resol. St.-Gen.* 14 Mei, 1620. [4] CARLETON, III, p. 353.

1618—1621. zich denken, dat de Koning bij het gesprek blijken gaf, dat hij den binnenlandschen toestand in de *Nederlanden* niet op zoodanige wijze beschouwde, als met de inzichten van den Heer MUYS overeenkwam. Immers de persoon, die Zijne Majesteit steeds had ingelicht, was de Gezant VAN DIJCK, die, met SKYTTE vereenigd, gedaan had wat hij had kunnen doen om de vooringenomenheid tegen OLDENBARNEVELT weg te nemen [1]. Even natuurlijk is het, dat MUYS den Koning trachtte te doen gelooven, dat zijn Ambassadeur hem kwalijk had ingelicht. Hierop kon de Koning den brief aanvoeren, waarin de Staten-Generaal hem nog onlangs een onbepaald loffelijk getuigenis van VAN DIJCK hadden gegeven, en nu liet MUYS zich ontvallen, dat dit getuigenis niet veel te beduiden had, en dat, ware hij, MUYS, in *den Haag* geweest, het anders zou zijn uitgevallen. Van deze verklaring maakte GUSTAAF ADOLF geen geheim; hij deelde ze aan VAN DIJCK mede, en deze, daarover diep gekrenkt, schreef een brief aan ROCHUS VAN NIEUWLAND met het verzoek, dat hij van de Staten-Generaal een nieuw schrijven tot bevestiging van hun gunstig getuigenis zou zien te verkrijgen. Met dit verzoek wendde NIEUWLAND zich den 10den Augustus tot de Staten-Generaal, en men kan denken, dat de indruk niet gunstig was voor den Heer MUYS: immers had deze zich veroorloofd eene daad der Staten in een dubbelzinnig licht te plaatsen, en zoō hoog van zijnen invloed op te geven, alsof hij alleen hunne stem anders had kunnen doen uitvallen; ja, volgens den inhoud van VAN DIJCKS schrijven, moest de Koning van *Zweden* thans in den waan verkeren, alsof de Staten zich bij de afwezigheid van MUYS tot ijdele handelingen lieten belezen, en »niets bondigs of afdoends" verrichten konden. Zoo leerden dan de Staten in MUYS hunnen meester kennen. — Dit was alles behalve vleijend voor hen, en zij stonden het verzoek van den Ambassadeur gereedelijk toe, en logenstraften op hunne beurt bij den Koning van *Zweden* de woorden van hunnen ongeroepen tolk [2]. Doch noch MUYS noch zijne vrienden lieten de zaak daarbij berusten; maar hunne bemoeijing strekte niet om hem inderdaad te regtvaardigen. MUYS, uit *Duitschland* teruggekeerd, had vernomen, wat er van hem ruchtbaar was geworden. Geen andere weg scheen er open te staan om zijne regtvaardiging te beproeven, dan van NIEUWLAND te eischen, dat hij met den brief van VAN DIJCK te voorschijn kwam: mogelijk stond daarin het een en ander, waarom hij het minder raadzaam moest achten aan dezen eisch gehoor te geven, en dan bleef de aantijging voor eerst onbewezen. Dat deden dan ook *Hollands* Gedeputeerden ter vergadering der Staten-Generaal. Werkelijk scheen die eisch NIEUWLAND een weinig verlegen te maken: hij was, zeide hij, den bedoelden brief kwijt; maar las den Staten andere brieven voor, die op den inhoud van den verloren brief sloegen. Wat hij mondeling had medegedeeld, moest hij schriftelijk leveren, en MUYS zorgde, dat toen hij hiermede wat lang scheen te talmen, het hem door eenen deurwaarder werd afgevorderd. Toen

---

[1] Zie hiervoor, bl. 20.

[2] *Resol. St.-Gen.* 10 Aug. 1620.

hij aan den last voldaan had, kregen de Gedeputeerden van *Holland* eene kopij van zijn stuk: verder werden er geene kopiën van vergund. Nu meende MUYS zich ten minste den schijn eener voldoening te moeten verschaffen. Hij beklaagde zich in de vergadering der Staten van *Holland* over hetgeen gedurende zijne afwezigheid op aangifte van NIEUWLAND tot nadeel van zijn eer bij de Staten-Generaal geschied was. Doch hij verkreeg hierop geen ander besluit, dan dat de Vergadering, gezien de stukken, verstond, dat hierin niet zoo ordelijk was te werk gegaan, als wel behoorde, en dat zij gehouden was de eer van den Heer MUYS te helpen verdedigen. Diensvolgens werden de stukken in handen van den Advokaat Fiskaal gesteld om daarop de partijen te hooren, en, genoegzaam onderricht, van zijne bevinding verslag te leveren. Het laat zich denken, dat er niet veel voor den Heer MUYS te verklaren viel. Althans eene week later deelde hij mede, dat de Fiskaal afwezig was, en dat, daar de Vergadering op scheiden stond, de leden wel uiteengegaan konden zijn, voordat hij in zijne eer hersteld was. Dus verzocht hij de Vergadering aan de Gecommitteerde Raden den last te geven om het verslag van den Fiskaal te hooren, en daarop te beschikken. Hiermede was de zaak aan de kennis der Vergadering onttrokken en in den schoot van een weinig talrijk Collegie, uit vertrouwden van den Heer MUYS bestaande, begraven. Werkelijk deed na de scheiding der Staten de Advokaat-Fiskaal rapport aan de Gecommitteerde Raden, die daarop niets besloten: slechts kreeg MUYS een afschrift van het verslag [1]. 1618—1621.

Aan nog erger onvoorzichtigheid had AERSSEN zich schuldig gemaakt. In de maand Junij (1620) werd in den *Haag* een brief in kopij verbreid, die gezegd werd door SOMMELSDIJK op zijne reize naar *Venetië* uit *Heidelberg* aan een zijner vertrouwden te *Parijs* geschreven te zijn. In dit schrijven werden de Venetianen hansworsten genoemd, en de leden der Staten als lieden zonder eenige beteekenis uitgekreten, alsof er niemand was, die iets te beduiden had, dan de Prins van *Oranje* en hij, AERSSEN, alleen. Dit scheen een nieuw bewijs van den overmoed der weinige mannen, die alles gedreven hadden: terwijl velen gemeend hadden Gode en der waarheid dienst te doen, bleken zij thans de speelbal geweest te zijn van enkele eerzuchtigen; terwijl men het gezag van den ouden, ernstigen OLDENBARNEVELT niet had kunnen verdragen, maar hem zijnen koninklijken ijver voor 's Lands eer had laten boeten op het schavot, zag men zich thans het voorwerp der verachting van eenige vertegenwoordigers van een jonger geslacht, die zich niet ontzagen met de ernstigste zaken en de achtbaarste personen den spot te drijven. Was het wonder, dat AERSSEN zich met deze zaak een schat van verontwaardiging en haat opleide, en dat hij, zoodra hij vernam, wat hier gaande was, de belan-

AERSSEN maakt zich gehaat door zijnen overmoed.

[1] *Res. Stat.-Gen.* 10 Aug., 3, 5, 7, 8 Sept. 1620. *Resol. Holl.* 10, 17, 23 Sept. 1620. Zie voorts den brief van ANT. DUIK, *Archives*, *t. a. pl.* bl. 574, 575.

1618—1621. gen van het Land bij den Hertog van *Savoye* onder schoonschijnende voorwendsels verzuimde te behartigen, en zich herwaarts spoedde om het uitgebarsten onweder te bezweren, en te verhoeden, dat men van de gelegenheid gebruik maakte om hem de reis als banneling te laten voortzetten, die hij aanvaard had om, naar zijn eigen onwaardig woord, onder hansworsten op te treden. Het eenige wat hem bij zijne terugkomst te doen stond, was hardnekkig de echtheid van den brief te loochenen. Dit deed hij dan ook; hij zwoer de duurste eeden om het feit te loochenen; maar hij overtuigde zelfs zijne vrienden niet: zijn levendige geestige stijl was te onnavolgbaar: geen ander kon den brief geschreven hebben [1].

Of de Heren MUYS en AERSSEN moeten voorbeelden van onbeschaamdheid geweest zijn, of zij moeten eenigermate verlegen zijn geweest, toen zij na hunne buitenlandsche gezantschapsreizen weder onder de oogen hunner ambtgenooten kwamen, en al wilde men in het vorstelijk onthaal, dat, tot ergernis van den Franschen Gezant, aan den Venetiaanschen buitengewonen Ambassadeur TREVISANO, die hier niets noemenswaards uitrichtte, in de Hollandsche steden ten deel viel [2], het volk doen zien, hoe AERSSENS ontvangst in het Venetiaansche wel moest geweest zijn, als ze aldus werd beantwoord, het baatte hem weinig in het oog dergenen, die de keerzijde zagen.

Maar nog ernstiger dan door dien brief werd AERSSENS eer met die van anderen in de waagschaal gesteld bij eene zaak, die in denzelfden tijd hier te lande voorviel.

HENDRIK STICKE wegens hagemunterij veroordeeld.

In het begin van Mei (1620) kwam men op het spoor van het bestaan eener geheime werkplaats van munters te *Amsterdam*, waaruit reeds drie jaren lang rijksdaalders en *groschen* met het beeld van den Keurvorst van *Brandenburg* vooral in *Duitschland* en de Landen aan de Oostzee verspreid waren, en welhaast gouden *Jacobussen* zouden voor den dag komen. Dadelijk werd de Heer VAN DER BURG door de Gecommitteerde Raden naar *Amsterdam* gezonden om onderzoek naar de zaak te doen. Hier waren de werktuigen, die tot het vervaardigen der munt gestrekt hadden, gevonden aan het huis van

---

[1] CARLETON, III, p. 324, 332, 365.

[2] Zie over TREVISANOS onthaal en zijn bezoek te *Amsterdam*, dat hij wenschte te zien »omdat hij er zoo veel van gehoord had:" *Res. Stat-Gen.* 8, 20, 21 Aug.; 10, 21, 25 Sept.; 3, 5, 19, 20, 30 Oct. 1620. Aan de Grenzen werd hij door Zijne Excell. en de Gecommitteerden te velde begroet. Twee dezer laatsten geleidden hem naar *Holland*, waar hij eerst te *Rotterdam*, vervolgens aan de *Hoornburg*, eindelijk te *'s Hage* door Deputaties werd verwelkomd. SOMMELSDIJK werd hem tot voortdurend gezelschap toegevoegd, en ter zijner eer aan het huis van dezen Heer een maaltijd gegeven, voor welken hij den Staten 1500 gulden in rekening bracht. Al de edellieden van zijn gevolg kregen gouden medailles; ook SURIANO werd bij deze gelegenheid begiftigd. CARLETON zegt, dat de geheele ontvangst, buiten de geschenken, 50,000 gulden kostte, dat is zoo veel als een maand subsidie zou bedragen hebben volgens de alliantie. CARLETON, III, p. 397.

zekeren BALTEN GERRITS [1], die zelf naar *Antwerpen* gevlucht was, maar wiens zoon en bediende in hechtenis werden genomen. Zij beschuldigden eenen bankbreukigen Amsterdamschen koopman, met name DE BURRY, die, op de pijnbank gebracht, aanzienlijke personen als zijne medeplichtigen noemde. Met dit rapport keerde VAN DER BURG naar *'s Gravenhage* terug, en de Gecommitteerde Raden besloten, dat men de in de bekentenis van DE BURRY genoemde personen in handen zou zien te krijgen, en verbonden zich onder eede tot stilzwijgen. De man, dien DE BURRY voornamelijk genoemd had, was HENDRIK STICKE, zoon van DIEDERIK STICKE en alzoo Nederlander van geboorte, maar als Resident in de dienst van den Keurvorst van *Brandenburg*. Te *Amsterdam* werd hij in hechtenis genomen, en hij klaagde zijne beide broeders als medeplichtig aan, van welke de een, CHRISTOFFEL STICKE, in Brandenburgsche Staatsdienst was en door den Koning van *Groot-Britannië* ridder was gemaakt, en de ander, JOHAN genaamd, kapitein was in Venetiaansche dienst. De vermogensomstandigheden van de familie STICKE waren niet gunstig. De oude Heer had gedurende zijn verblijf in *Pruisen* meermalen geklaagd, dat zijn langdurig verblijf buitenslands zeer tot verachtering zijner zaken strekte [2], en JOHAN STICKE had zich in Junij 1618 tot de Staten-Generaal gewend met het verzoek om hunne aanbeveling, ten einde niet geheel en al »geruineerd" te worden, opdat hij van de Republiek van *Venetië* betaling voor zijne diensten mocht erlangen [3]. Onder de papieren van HENDRIK STICKE werd eene obligatie van 100,000 gulden, door den Keurvorst van *Brandenburg* bij den vader opgenomen, gevonden, en in April 1620 hadden de Staten aan DIEDERIKS erfgenamen ter vergoeding voor de buitengewone uitgaven, door hunnen vader op zijn gezantschap gedaan, de som van 1500 gulden toegezegd [4]. Den Ridder STICKE, die zich uit *Deventer* naar *Kleef* begeven had, lieten de Staten door den Commandant van *Nijmegen*, LAMBERT CHARLES, op Kleefsch grondgebied, evenwel met medeweten van den Brandenburgschen Stadhouder en Raden aldaar, in verzekerde bewaring stellen. — Dat personen, door vreemde Mogendheden in hunne dienst gebruikt of met adellijken titel vereerd, als schuldig aan zulk eene misdaad in de handen van het Gerecht waren gevallen, was reeds genoeg om opspraak te veroorzaken; maar, behalve nog een paar Amsterdamsche kooplieden, die de vlucht genomen hadden, raakten bovendien eenige aanzienlijke Nederlanders verdacht als in de zaak betrokken, en wel niemand geringers dan de Amsterdamsche Burgemeester PAUW en AERSSEN *van Sommelsdijk*. Hoe was het mogelijk, zoo redeneerde men, dat die hage- 1618—1621.

[1] In het rapport, vermeld *Res. Holl.* 19 Junij, schijnt deze zelfde persoon met den naam MATHIJS MATHIJSEN te worden aangeduid.

[2] Zie zijn rapport op het Rijksarschief.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 16 Junij, 1618.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 28 April, 1620; 7 Jan. 1621.

1618—1621. munterij zoo langen tijd in *Amsterdam* was gedreven zonder oogluiking van de Overheid, en wel bepaaldelijk van dien allesvermogenden burgemeester? En wat AERSSEN betreft, juist op den tijd, dat die inhechtenisnemingen plaats hadden, toen hij zich derhalve nog buitenslands bevond, was er uit het huis van den Resident STICKE een koffer bezorgd aan het huis van SOMMELSDIJK. Wat mocht die koffer bevatten? Voorzeker de bewijzen van AERSSENS medeplichtigheid. Zoo sprak het volk en allen die AERSSEN niet genegen waren noch met hem stonden of vielen. De Regering moest zich de zaak aantrekken, en op voordracht van den Raadsheer ROSA en den Griffier POTS, vonden de Gecommitteerde Raden goed, »voor de eer en den goeden naam van den Heer VAN SOMMELSDIJK en om alle naspraak weg te nemen," dat de koffer in naam der Justitie door de leden van het Hof »met alle beleefdheid" werd geopend. Zulks geschiedde dan ook in tegenwoordigheid van den vader en de echtgenoot van den Heer VAN SOMMELSDIJK, en men vond een zilveren servies, »zeer slecht en licht," zegt het rapport, dat blijkens een daarbij liggende missive door den Keurvorst van *Brandenburg* aan AERSSEN vereerd werd. — Of deze ontdekking bij de zekerheid, dat de groote Heren, die in de zaak betrokken waren, aan de werklieden het vereischte zilver leverden, geschikt was om de achterdocht weg te nemen of te versterken en tot den Keurvorst zelven uit te breiden, zulks kan met grond als twijfelachtig beschouwd worden. Hoe het zij, van rechtswege werd niet aan de vervolging van SOMMELSDIJK gedacht, hoezeer met de meest mogelijke strengheid tegen DE BURRY en STICKE gehandeld werd. De Officieren van Justitie waren in dezen tijd onder bedwang van het Bewind, en den Schout van *'s Gravenhage*, die zich naar *Antwerpen* begeven en BALTEN GERRITS onder belofte van straffeloosheid tot bekentenis gebracht had, en die zich over het algemeen uiterst ijverig in het opsporen van deze zaak betoonde, hing eene klacht van de Haagsche Regering en eene afzetting boven het hoofd [1]. Dus was niet te verwachten, dat het proces zich verder zou uitbreiden, dan gewenscht kon zijn, of dat verklaringen en bekentenissen zouden uitlekken, die niet aangenaam waren [2]. De Resident STICKE was in de handen van de rechters te *Amsterdam*, die zich op de privilegiën der Stad

[1] Nog na zijne afzetting kreeg de Schout van *'s Gravenhage* van de Staten van *Holland* eene vereering van 300 gulden wegens de diensten ter ontdekking van de geheime munters bewezen. *Resol. Holl.* 20 Oct. 1620. Zou men raadzaam geacht hebben, hem in eene welwillende stemming te houden?

[2] Toen de Baljuw van *den Haag* uit *Antwerpen* terugkwam, drong hij er op aan, dat zekere andere personen te *Amsterdam* mede in hechtenis genomen zouden worden. Hierop werd door de Gecommitteerde Raden de Heer WITSZ zelf naar *Amsterdam* gezonden, »om de zaak met te meer voorzichtigheid uit te voeren." *Resol. Holl.* 19 Junij, 1620. Men merkt niet, dat er meer medeplichtigen in handen der Amsterdamsche Justitie gevallen zijn.

beroepende hem niet aan de Staten van *Holland* verkozen uit te leveren. Den Ridder STICKE, die van den aanvang aan zijne onschuld volhield, zouden de Staten-Generaal gaarne in hunne macht gehad hebben. Doch de Brandenburgsche Overheid verschoonde zich, dat zij aan het verlangen der Staten niet vermocht te voldoen, en hield hem te *Kleef* gevangen, om hem, voor het jaar ten einde was, ongestraft los te laten. Ook de uitlevering van den Resident liet de Keurvorst vorderen, op grond van zijn karakter als Gezant eener vreemde Mogendheid, [1] en de afgevaardigde, die daartoe te *'s Hage* kwam, trachtte op zonderlinge wijze de schuld der begane overtreding als klein en vergeeflijk te doen voorkomen. Toch behoefden de Staten niet te vreezen, dat de Keurvorst een al te hoogen toon zou aannemen om zijn recht te doen gelden, of dat er van de Brandenburgsche zijde iets ruchtbaar zou worden, dat eenig man van gewicht in de Nederlanden tot blaam kon verstrekken. De Keurvorst was in dezen tijd bedroevend afhankelijk van de Staten, en om hem dit recht duidelijk te doen gevoelen, drongen zij juist in dezen tijd ernstig aan op de voldoening van de bij Hun Hoog Mogenden aangegane schuld, die hij buiten staat was te betalen [2]. Zoo scheen men de zaak genoegzaam in zijn macht te hebben, en intusschen trachtte men de openbare meening op een dwaalspoor te leiden door den Ambassadeur VAN DIJCK als medeplichtig te brandmerken: hij was, zoo herinnerde men, met STICKE bevriend, en hoezeer men wist, dat hij een man was zonder vermogen, had hij onlangs een landgoed gekocht. Zelfs bracht men in de gedachtenis dat de oude STICKE het eerst VORSTIUS had aanbevolen, en stelde de schande van zijn geslacht als een straffe Gods voor dien gruwel voor. Doch de openbare meening zou zich nimmer hebben laten bevredigen, zoo men eenige oogluiking ten aanzien van de gevangenen gebruikt had; zulks zou aangemerkt zijn geworden als geschied ter liefde van de zich op vrije voeten bevindende medeplichtigen. Dus waren DE BURRY en STICKE, in weerwil van het verzoek om genade, door den Brandenburgschen afgevaardigde tot de Staten-Generaal gericht, kinderen des doods. De Gedeputeerden van *Holland* dreven de zaak door, en ontzegden den Provinciën hier alle 1618—1621.

---

[1] Ten gevolge van de moeijelijkheid, welke de betrekking van HENDRIK STICKE als gevolmachtigde van een buitenlandsch Vorst medebracht, werd de aandacht bepaald op de vraag, of het niet raadzaam ware, voortaan »geenen landzaten meer te veroorlooven, zich te laten gebruiken tot agenten of residenten van uitheemsche Mogendheden." Deze vraag maakte een der punten van beschrijving uit tot de zomervergadering der Staten van *Holland* in 1620: tot aandrang voegde men er de aanmerking bij, dat die uitheemsche bedieningen, door inboorlingen bekleed, tot openbaarwording van staatshandelingen strekten, en dat zij, die zulke posten waarnamen, op allerlei vrijdommen aanspraak maakten. Toch kwam men tot geen stellig verbod. Slechts nam men in beginsel aan, dat geen inboorling, agent of resident eener vreemde Mogendheid, lid van de Staten der Provincie, van de Staten-Generaal of van eenig Generaliteitscollegie zijn mocht (*Resol. Holl.* 1 Julij; 2, 21 Dec. 1620).

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 10, 11, 28 Julij.

1618—1621. recht van oordeel of genade. De vaardige terdoodveroordeeling en terechtstelling moest het bewijs leveren dat men niet ontzag de gevangenen te straffen, en dat er geene andere schuldigen waren dan zij [1].

Invloed van zulke voorvallen.

Zulke voorvallen waren wel geschikt om de bestaande Regering, wier eer zich zag aangerand in den man, die haar met zijnen naam en bekwaamheid moest dekken, geweldig te schokken. Men voege hierbij den wrok der van het kussen verjaagde regenten en der met schande en schade afgezette ambtenaren, de onbedrevenheid en angstvalligheid der nieuw aangestelden [2], de ontevredenheid van de burgerij in eenen tijd, dat men om de kosten der Gezantschappen, der subsidiën, aan *Bohemen* en de Duitsche *Unie* verstrekt, en der belangrijke oorlogstoebereidselen te dekken, de opbrengst der belastingen op alle wijzen trachtte te doen stijgen en op de invoering van nieuwe belastingen bedacht was, en men zal het niet vreemd vinden, dat de Prins, toen hij zich in het voorjaar naar *Gelderland* ter Statenvergadering, en in den zomer naar het leger op de grenzen begaf, niet zonder groote zorge was en begreep, dat hij door zich uit *'s Gravenhage* te verwijderen de rust van het Land aan eene gewaagde proeve onderwierp [3]. Doch hij kon gerust zijn. Zoo hagchelijk was de toestand der Regering, dat hare tegenstanders zich stil hielden en bepaaldelijk de Remonstranten zich niet roerden [4]. Zij hielden het er voor, dat de heerschers van het oogenblik bezig waren zich zelven den kuil te graven, en dat iedere poging, elke oproerige beweging van hunne zijde de kans slechts bederven kon, — en waarlijk zij hadden grond genoeg om zoo te denken, wanneer de aanstaande Raadpensionaris DUIK in dezen tijd schrijven moest: »het is te beklagen, dat de zaken van *Holland* met zulk een desorder gaan," en straks weder: wordt in het gemis van een Raadpensionaris en Secretaris niet spoedig voorzien [5] »uit

[1] *Res. Stat.-Gen.* 26 Mei; 1, 2, 3, 8, 10, 11, 23, 25 Junij; 8, 9, 24, 28 Julij; 7, 21 Aug.; 1, 15 Dec. 1620. *Resol. Holl.* 7, 21, 29 Mei; 19, 25 Junij; 9 Julij, 1620. CARLETON, III, p. 308, 309, 317, 322, 365.

[2] *Arch. de la M. d'Orange*, t. a. pl. bl. 579.

[3] CARLETON, III, p. 299, 372.

[4] Zie brieven van ANT. DUIK in *Arch. de la Mais. d'Orange.* S. II. T. II, p. 574 en 578.

[5] Van het eind des jaars 1619 aan was het de vraag bij de Staten van *Holland*, hoe men weder in de leiding der Vergadering zou voorzien, en of men die, als vroeger aan éénen, dan wel aan twee personen zou opdragen. De behoefte drong tot de aanstelling van een opvolger van den Advokaat; de vrees voor eenen nieuwen meester hield daarvan terug. Van den beginne aan stond het vast, dat de nieuwe titularis niets op eigen gezag of buiten de leden der Staten om zou mogen verrichten, met name, geen brieven achterhouden noch openen, dan ten overstaan van eenige leden der Staten. In de Instructie, welke in Maart (1620) tot stand kwam, werd den te benoemen ambtenaar verboden, anders dan gevraagd, in de vergadering zijn advies te zeggen, of eenige correspondentie met Mogendheden of hare Gezanten te hebben, anders dan op order der

jaloezij of andere redenen van oneenigheid, die er onder ons maar al te veel bestaan, zoo zou ik vreezen, dat het de hand Gods is, die ons in confusie wil brengen [1]." Toen de Prins in den winter met het veldleger terug was gekomen, en de gevaren, die de Regering schenen te bedreigen, geweken waren, en de mannen, die alles dwongen, weder vaster waren gezeten dan ooit, toen barstte het ongeduld met minder kans van te slagen, ja, met de zekerheid van niet te slagen, alleenlijk om het geperste hart lucht te geven, weder los, en op de kersdagen predikten de Remonstranten te *Rotterdam* weder op de straat, en te *Gouda* baatte de tusschenkomst der soldaten niet om te beletten, dat zij in de huizen predikten. De Prins zond er nog vier Compagniën heen, maar of die toereikende zouden zijn om hun krachtdadig te keer te gaan, daaraan had men nog reden te twijfelen [2]. 1618—1621.

Houding der Kerkelijken in dezen tijd.

Doch wat het meeste toebracht om de Regering van *Holland* staande te houden, was voorzeker de houding van hen, die, terwijl zij alles wreedaardig misduid hadden wat de vorige Regering had verricht, thans stilzwegen en hun, op wie zij invloed hadden, het stilzwijgen aanbevolen. Hoe ook konden de predikanten anders doen, dan het oog luiken voor de handelingen van mannen, die, onder de leus van de handhaving der ware leer, aan het bewind gekomen, door hen als de verdedigers van Gods zaak tegen helsche boosheid en dwaling waren voorgesteld, en nu het zwaard togen of ten minste de natie geldelijke offers deden brengen om in *Bohemen* den Antichrist te bestrijden? Neen! de predikanten moesten alles wat zij hoorden en zagen, stil verduren: of konden zij erkennen, dat wat bepaaldelijk door hun toedoen was geschied, verkeerd was? Het strekte der Kerk niet tot voordeel, dat zij dus door gemeenschappelijkheid van belangen met een zedeloos Bewind was verbonden. Hoe moest de prediking in zulke omstandigheden al meer en meer ontaarden! Redenaren als GREVINCHOVEN, EPISCOPIUS, UYTENBOGAERT, die een christelijk leven aanbevolen, waren uitgeworpen, en zij, die thans uitsluitend het recht hadden om den kansel te betreden, hadden niets aangelegener dan afgetrokken leerstellingen, waarin immers het wezen der godsdienst gezocht

---

Staten. Toen de Instructie ontworpen was, deed zich de moeijelijkheid op, wie de man voor het ambt zijn zou. Men begreep, dat hier geen toegeven te pas kwam aan de eerzucht, die zich opdrong, en de Prins, dien men gaarne in de keuze kennen wilde, wees de verantwoordelijkheid van zich af. Intusschen bleef ANDRIES DE WITH, schoon als pensionaris in dienst en eed van *Dordrecht* en sedert Augustus (1620) tot Raadsheer in het Hof van *Holland* gekozen, den post van Raadpensionaris waarnemen. In December werd een drietal opgemaakt, bestaande uit de Heren ANT. DUIK, ANDRIES DE WITH en den Raadpensionaris van *Amsterdam* ADRIAAN PAUW, waaruit in Januarij (1621) de eerste gekozen werd (*Res. v. Holl.* 5, 17 Dec. 1619. 5, 11, 17 Maart; 1 Julij; 13, 27, 28 Aug.; 17, 21 Dec. 1620. 22 Jan. 1621).

[1] *Arch. de la M. d'Orange*, t. a. pl. bl. 575, 577. [2] *Archiv. de la M. d'Orange*, p. 579.

1618—1621.

was, als ware het gezonde spijs, voor de gemeente op te disschen, en tegen uitwendigheden te velde te trekken, eensdeels tegen onschuldige, maar als onheilig uitgekreten vermakelijkheden en gebruiken van het maatschappelijk leven, anderdeels tegen die aardsche machten, welke men zich als zamengezworen voorstelde tegen de ware Kerk.

Trouwens in dezen hagchelijken tijd baarde ten minste de Kerk den Regeerders in *Holland* geene kwellende zorgen. Hunne eenige zorgen ten dezen aanzien waren, de plakaten tegen de Remonstranten, wier uitvoering gemeenlijk aan de Staten-Generaal verbleef, te handhaven en te versterken [1]; bij de uitputtende uitgaven, die de Staat vorderde, aan geld te komen om de jaarwedden der predikanten in de kleine steden en ten platten lande te verhoogen, en met den minsten aanstoot de vervulling te verijdelen der theocratische droombeelden, waaraan men vroeger voet had gegeven.

De Staten-Generaal deinsden geenszins voor de taak terug om de uitvoerders te zijn van de hatelijke maatregelen, welke nog steeds tot bekrachtiging van de voltrokken omwenteling dienen moesten. Terwijl zij voortgingen met de handlangers dier omwenteling te beloonen, aan MARQUETTE een jaarlijks inkomen van duizend gulden tot vergoeding van zijne buitengewone kosten verzekerende [2], en den verloopen notaris DANKERTS [3] »wegens de goede diensten door hem den Lande gedaan en om eenige andere redenen" eene schuld van duizend gulden kwijtscheldende en hem een geschenk van 350 gulden bovendien verleenende [4], lieten zij de erfgenamen der gevonnisde Staatslieden, die tegen de verbeurdverklaring hunner goederen opkwamen, omdat zij niet als schuldig aan *gekwetste majesteit* veroordeeld waren, op wettelijke wijze ontzetten, door de gedelegeerde rechters nogmaals bij een te roepen ten einde hen het vonnis nader in dien zin te laten verklaren, dat de veroordeelden ook als aan die misdaad schuldig beschouwd moesten worden [5]. — Zoo pasten zij dan ook hardvochtig genoeg de plakaten toe tegen de verbannen Remonstrantsche leeraren, die zich binnen de grenzen lieten betrappen. De uitgeloofde prijs van 500 gulden bracht te weeg,

Vervolging der binnen de grenzen betrapte verbannen predikanten.

---

[1] Zie het plakaat tegen het houden van briefwisseling met de uitgebannenen; tegen het verspreiden van Remonstrantsche geschriften enz. *Res. Holl.* 7 Febr. 1620. Zelfs tegen het koopen van Remonstrantsche boeken op de Frankforter mis werd streng gewaakt (*Res. St.-Gen.* 26 Maart, 1620). In Julij (1620) is er sprake van ampliatie van de plakaten, tegen hen die de vergaderingen der Remonstranten gewapend bezoeken (*Res. Holl.* 22, 23 Julij).

[2] *Res. St.-Gen.* 3 Apr.; 8 Mei, 1620. [3] Zie hiervoor, D. III, St. II, bl. 788, 789.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 20 Febr. 1620. Latere aanzoeken van denzelfden persoon sloeg men af (*Resol. St.-Gen.* 9 Sept. 1620). Nog in het volgende jaar hoopte hij wat geld te verdienen door aan te brengen, dat OLDENBARNEVELTS weduwe zekere goederen aan de verbeurdverklaring onttrokken zou hebben (*Res. Stat.-Gen.* 20 Jan. 1621).

[5] *Resol. St.-Gen.* 6 Mei; 9 Junij, 1620. CARLETON, III, p. 309, 322, 343.

dat er geregeld jacht op hen gemaakt werd [1]. De gewezen predikant van *Heusden*, GREVIUS, werd op last van den kolonel UTENHOVE, die te *Emmerik* bevel voerde, op Kleefsch grondgebied, wegens den invloed aldaar door hem geoefend en de gesprekken door hem gehouden, in hechtenis genomen, en, door de Brandenburgsche Regering uitgeleverd, met soldaten naar *'s Hage* gevoerd. De predikanten SAMUEL DE PRINCE en BERNER VESEKIUS werden binnen het land verraden en aan het Gerecht overgeleverd; de eerste in den *Haag*, en de Gecommitteerde Raden leverden hem aan het Hof van *Holland* [2]. De aanbrenger van den laatsten was niemand geringers dan BRUININK zelf. In het dorp *Kudelstaart* kreeg hij, in zijnen wagen gezeten, den banneling in het oog, en dadelijk liet hij hem door zijnen voerman in de herberg grijpen en door den baljuw van het dorp in verzekerde bewaring nemen. Dit was een vangst, van welke hij zelf in de Staten-Generaal verslag deed; doch op het loon van 500 gulden voor den aanbrenger maakte hij, hoezeer op verre na niet rijk [3], voor zich zelven geen aanspraak: zijnen voerman beval hij daartoe aan. De Staten van *Utrecht*, tot wier gebied dat dorp behoorde, leverden den gevangene op aanvrage uit onder acte van non-prejudicie, en zoo kwam VESEKIUS, even als de anderen, te *'s Gravenhage* in de gevangenis, om daar door commissarissen van de Staten-Generaal, onder welke de Heer MUYS niet ontbrak, verhoord te worden. VESEKIUS was halsstarrig: hij weigerde de rechters te antwoorden, in weerwil dat men hem met verzwaring zijner gevangenschap bedreigde: liever dan door zijne bekentenissen zijne vrienden te bezwaren, getroostte hij zich alles uit te staan. Intusschen werd ARSENIUS, gewezen predikant te *Blankenheim*, te *Kampen* aangehouden, en almede onder acte van non-prejudicie door de Magistraat dezer stad, naar *'s Hage* gezonden. VESEKIUS werd veroordeeld om, behoudens de »welwillende" beschikking van Burgemeester en Regeerders van *Haarlem*, in het tuchthuis dezer stad geplaatst te worden, »om aldaar te raspen en behandeld te worden als een gemeen tuchteling, onder voorbehoud dat zijne krachten het lijden mogen en het zijn leven niet verkorte, tot tijd en wijle dat hij zal willen antwoorden." Maar GREVIUS, die de hem gestelde vragen wel beantwoord had, werd veroordeeld om, in weerwil van de zeer aanzienlijke kosten, die daar op liepen [4], gebracht te worden in »het sekreet tuchthuis te *Amsterdam*, ten einde aldaar zijn leven lang als andere tuchtelingen behandeld en bewaard te worden." Zijn vonnis bevatte de volgende grieven tegen hem: dat hij, met een schriftelijken last van de hoofden der uitgeweken Remonstranten in 1618—1621.

[1] CARLETON III, p. 279.

[2] *Resol. Holl.* 11 Maart, 1620.

[3] BRANDT, *Hist. v. de Rechtpleg.* bl. 200.

[4] Bij het eerste inkomen 800 gulden, en voorts jaarlijks 160 gulden (*Resol. St.-Gen.* 23 Mei; 15 Aug., 1620). Er werden hier personen opgesloten, wier verwijdering uit de maatschappij eenige opoffering waard was (BRANDT, IV 245).

1618—1621. het land gekomen, meer dan eens te *Kampen* in de huizen gepredikt had; dat hij te *Antwerpen* eene vergadering had bijgewoond, waar gehandeld was over de wijze, op welke men de bedrukte gemeenten hier te lande door bezoek en prediking zou in stand houden, en over de vraag, of de ballingen zich naar *Staden* zouden begeven [1] en tot die verhuizing eenige ingezetenen der Vereenigde Provinciën zouden zien over te halen; eindelijk, dat hij te *Wezel* ergerlijke taal tegen dit Land en de Religie gevoerd had. — Met de noodige voorzorgen, ten einde allen oploop te verhoeden, werden de veroordeelden in de tuchthuizen te *Haarlem* en te *Amsterdam* bezorgd. DE PRINCE volgde VESEKIUS spoedig naar een tuchthuis mede te *Amsterdam* [2]. ARSENIUS werd, na tegen de andere gevangenen gehoord te zijn, volgens het verlangen der Magistraat naar *Kampen* teruggezonden, om daar te recht gesteld te worden [3]. De kanselier en Raden van *Gelderland* waren minder naijverig op het privilegie om de predikanten, die in hunne handen vielen, te recht te stellen. Ten minste verzochten zij de Staten-Generaal, den predikant REMAUTIUS, die, zeide men, te *Bommel* en te *Tiel* gepredikt had, voorloopig in *Holland* of *Utrecht* in een tuchthuis op te laten sluiten »om aldaar te raspen: aangezien zij in hunne Provincie van zulke tuchthuizen niet voorzien waren [4]."

Het laat zich denken, dat de andere Gezindheden, die in allen gevalle geacht moesten worden nog verder dan de Remonstranten van de leer der zaligheid verwijderd te zijn, al ware het alleen welstaanshalve, niet zachter dan vroeger behandeld konden

---

[1] Blijkens het op die vergadering te *Antwerpen* verhandelde, verlangde de Koning van *Denemarken* voor de toelating der Remonstranten te *Staden*: dat zij eene bepaalde Geloofsbelijdenis zouden opstellen. De Remonstranten waren ongezind om hetzij een eigene *Confessie* op te stellen, of zich aan eene bestaande Confessie aan te sluiten. *Res. Stat.-Gen.* 16 Mei, 1620, BRANDT, *Hist. d. Ref.* IV, bl. 43, 44. CARLETON, 299, 300.

[2] BRANDT. *Hist. d. Reformatie*, IV, p. 244.

[3] *Res. Stat.-Gen.* 24 Maart; 22 Apr.; 1, 4, 6, 8, 9, 12, 15, 16, 18, 19, 21, 23, 25 Mei; 2, 3, 4, 5 Junij, 1620. CARLETON, III, p. 279, 297, 323. Na eenigen tijd te *Haarlem* gezeten te hebben, verklaarde VESEKIUS zich bereid om de vragen te beantwoorden: hij werd daarop in een ander vertrek van het tuchthuis geplaatst; ook GREVIUS kreeg te *Amsterdam* een ruimer vertrekje. Aan de huisvrouwen der gevangenen werd slechts onder beperkende voorwaarden toegang tot hen verleend. Toen de Staten-Generaal een gunstig woord voor de vrouw van GREVIUS gesproken hadden, werden zij door de Regenten van het tuchthuis te *Amsterdam* vermaand, dat zij zich niet met hunne directie te bemoeijen hadden. Hun Hoog Mogenden verontschuldigden zich ootmoedig (*Res. Stat.-Gen.* 14 Mei; 6, 10, 13, 19 Junij; 3 Julij; 4, 24 Aug. 1620).

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 31 Julij, 1620. REMAUTIUS ontkwam echter de gevangenis door de vlucht (BRANDT, t. a. pl. 282). Ook VESEKIUS, DE PRINCE en GREVIUS raakten, even als WELSING en SAPMA, die ook gevangen waren, mede door list op vrije voeten. BRANDT, t. a. pl. 577, 578, 584.

worden. Zoo werd dan bij de vrijheid, die de Lutherschen zich te *Bodegraven* en in den *Haag* veroorloofden, bepaald, dat men hun, »in de tegenwoordige gesteldheid van tijden en zaken, geen grootere vrijheid zou toestaan, dan zij vroeger genoten hadden." [1] Aan de plakaten tegen de Roomschen werd de hand gehouden; bedevaarten in het Noord-Brabantsche tegengegaan; aan den Resident van *Venetië* en den Heer van EGMOND te *'s Gravenhage* scherp verboden, geene andere dan huisgenooten tot hunne godsdienstoefening toe te laten; de armoedige kerkplechtigheden der Roomschen op *Urk* en te *Emmeloord* met den naam van »afgoderij" gebrandmerkt en als een gruwel geweerd [2]. Alleen de Joden leden, te *Amsterdam* ten minste, geen overlast: want dit verhoedde het belang dier stad. Ook de Mennonieten werden geduld: want zij schenen naar geenerlei wereldsch gezag te streven: zelfs kochten zij de verplichting tot bedieningen af, waarnaar de heerschzucht en ijdelheid van anderen dongen.

1618—1621.

In *Holland* laten de Staten hun gezag tegen de predikanten gelden.

Te midden van deze vervolgingen van allen, die anders leerden dan de Contraremonstrantsche Gereformeerden, genoten de predikanten dezer laatsten een ontzaggelijk monopolie; maar het beheer der kerkelijke goederen was in wereldlijke handen; van giften aan de Kerk, als zedelijken persoon, kon geene sprake zijn, en de kerkedienaren, als huisvaders in de bemoeijingen van het burgerlijke leven gemengd, dienden zich een bestaan verzekerd te zien en konden van geene zijde de vervulling hunner behoeften verwachten, dan van die van den Staat. Aan die behoeften wenschten dan ook de Staten van *Holland*, erkentelijk voor den steun, dien de bescheidenheid der predikanten tegenover de tegenwoordige Regering hun verschafte, zoo veel mogelijk te gemoet te komen. De levensmiddelen stegen in prijs, en de beperktheid der hulpmiddelen in de kleine steden en de dorpen dwong de leeraars met verhoogde kosten zich van boeken en hunne kinderen van onderwijs te voorzien. Dus was het alleszins billijk, dat in de eerste plaats de jaarwedden der dorpspredikanten verhoogd werden. Maar de Staten van *Holland* lieten op eene zeer behendige wijze de sobere uitbreiding van der predikanten stoffelijke middelen met eene aanmerkelijke beperking hunner geestelijke bevoegdheden gepaard gaan. De Nationale Synode was bijeengeroepen onder de leus van de eenheid van alle Gereformeerde Kerken in *Europa* en bepaaldelijk in de *Vereenigde Provinciën*. Welnu, in Julij 1620 vraagden de Gedeputeerden der Zuid-Hollandsche Synode, of zij niet, volgens zekere bepaling der laatste te *Leiden* gehouden vergadering, in correspondentie zouden mogen treden met de Kerken van *Utrecht* en ze uitnoodigen, naar hunne Synode afgevaardigden te zenden, welke dan op 's Lands kosten in *Holland* zouden verblijven: wanneer de Zuid-Hollandsche Synode, voegden zij er bij, afgevaardigden naar *Gelderland* en *Groningen* zond, hielden hen de Staten dezer Provinciën

[1] *Resol. Holl.* 28 Jan.; 14 Maart 1620.

[2] *Resol. Holl.* 28 Febr.; 11, 16 Mei, 1619. *Res. Stat.-Gen.* 19 Nov. 1620.

1618—
1621.

vrij. Ziedaar wel een bescheiden toepassing verlangd van een beginsel, dat de tegenwoordige Bewindslieden, toen zij tot de tegenstanders van de Regering behoorden, met zooveel nadruk hadden verkondigd. Toch begeerde men het verzoek niet toe te staan. Men zou het, dus werd geantwoord, in bedenken houden tot dat de kerkeorde eenmaal vastgesteld zou zijn. Doch dit was slechts eene uitvlucht, en om de bitterheid van zulk eene bejegening van een billijk te achten wensch te verzoeten, stelde men dadelijk bij de Staten de verbetering van het onderhoud der kerkedienaren aan de orde, en, hetgeen mede dienen moest om de predikanten te bevredigen, men besloot de Dortsche kerkeorde, des noods zonder de andere Provinciën, goed te keuren en vast te stellen. Doch het was er verre af, dat men de kerkeorde wilde aannemen, zoo als zij daar lag. Ook de wijziging van verscheidene punten in den arbeid der Dortsche Synode zouden de predikanten zich moeten laten welgevallen, en het was voor de Staten slechts de vraag, hoe op de minst aanstootelijke wijze het doel te bereiken. Konden de mannen der Synode het gevaar niet afwenden, dat de Dortsche kerkeorde aan eene herziening werd onderworpen, zij verzochten de Staten, dat er ten minste geene wijzigingen ingebracht werden zonder dat de Zuid- en de Noord-Hollandsche Synode er in gekend werden. De Staten antwoordden hoogst beleefd, en, wel mochten zij dit, zij prezen de predikanten om hetgeen zij deden tot de rust en het welzijn der Kerk; maar intusschen onthield men hun, om hunne aanmerkingen af te snijden, elke schriftelijke mededeeling van de voorstellen ter wijziging. Middelerwijl vertrouwden zij de voorstellen aan eene Commissie uit hun midden, welke in last kreeg haar advies te geven, op welke wijze men de Hoven van Justitie en de Synoden van Zuid- en van Noord-Holland »allergevoegelijkst mededeeling doen zou van de voorgestelde wijzigingen, om niet te geraken in disputen," en van nu aan besloten zij, dat zekere Steden zich in het armwezen niet aan de kerkeorde zouden behoeven te houden; dat geene Synodale acten iemand zouden verbinden, zonder door hun Edelmogenden bekrachtigd te zijn, en dat voortaan geene klassikale vergaderingen zouden mogen gehouden worden, dan in de hoofdsteden, die gedeputeerden in de Statenvergadering hadden; eindelijk, dat alle predikanten voor de Staten eenen eed zouden moeten afleggen. Zoo bleek zonneklaar, welke eenheid in kerkelijke zaken, en welke zelfstandigheid voor de Kerk te verwachten was: de klassikale vergaderingen op het land waren een middel tot bereiking der bedoelingen van de raddraaijers der thans zegevierende partij geweest: reden genoeg om ze alsnu te verbieden. — Welke manier van mededeeling der wijzigingen voor de »gevoegelijkste" gehouden werd, bleek spoedig, toen men voorstelde, ze met de verhooging van de jaarwedde der behoeftigste predikanten gepaard te doen gaan, en later nog meer bepaald voornam, die verhooging dan toe te staan, wanneer de kerkeorde zou goedgekeurd zijn. Dus zou de Synode haren armen ambtsbroederen het brood uit den mond houden, wanneer zij zwarigheid maakte tegen de wijzigingen, die de wille-

keur der Staten in de Dortsche kerkeorde bracht [1]. — Zoo trachtte men de kerkedienaren in deze zaak tot gehoorzaamheid te dwingen, en ook in alle andere opzichten brachten de Staten hun aan het verstand, dat zij geen overlast of machtsaanmatiging van hen zouden dulden. Toen de Zuid-Hollandsche Synode, te *Gouda* vergaderd, het onderzoek naar het geloof van VOSSIUS wilde voortzetten [2], gaven de Staten haar te kennen, dat zij »om te ontgaan meerdere disputen, die er (God betere het!) slechts meer dan te veel in den Lande geweest waren," de zaak van VOSSIUS aan de Theologische Faculteit te *Leiden* zou overlaten [3]. Toen voorts de Gedeputeerden van de Noord-Hollandsche Synode eene aanmerking betreffende zekere bepaling der huwelijksverordeningen maakte, antwoordden de Staten, dat in de politieke ordonnantie de zaak was uitgemaakt, en zij niets daarmede in strijd zouden toelaten [4]; en eindelijk werd op het verzoek van de Zuid-Hollandsche Synode om een uit haar midden naar de Utrechtsche Synode te mogen afvaardigen, kortaf geantwoord, dat in dezen »gebleven zou worden bij den ouden voet, zonder voor alsnog op het stuk der correspondentie verder te gaan." [5]. 1618—1621.

Bij deze stemming van *Holland* sprak het wel van zelf, dat er niets komen zou van de herziening der Unie ter versterking van den godsdienstigen band tusschen de Provinciën. In de handelingen der Staten-Generaal is er geen spoor meer van eene dergelijke voordracht; slechts moest men in *Holland* sommige onnoozelen nog een enkel maal paaijen met eene aanbeveling dier zaak. Hiertoe strekte, dat op voorstel van de Gedeputeerden van *Haarlem* aan het slot van de acte, waarbij de consenten voor het jaar 1620 werden vastgesteld, de Gecommitteerde Raden aan de Staten-Generaal verklaarden, andermaal gemachtigd te wezen, »de Unie te helpen herzien en *zonder hare ontbinding* zulks te verbeteren, dat de band tusschen de Provinciën vaster werd tot verzekerdheid van den staat van den Lande en tot bewaring van de ware christelijke Gereformeerde Religie, verzoekende de andere Provinciën hare Gedeputeerden daartoe, alsmede tot de aanneming van de algemeene kerkeorde, desgelijks te willen machtigen [6]." Met hoe sterken aandrang deze verklaring in de Staten-Generaal gedaan werd, behoeft niet bepaald te worden; maar zeker is het, dat deze Vergadering er geen gevolg aan gaf; gelijk zich *Holland* dan ook genoodzaakt zag de kerkeorde alleen voor zich in te voeren. En hoe konden de Gecommitteerde Raden bij de Staten-Generaal eene algemeene

Het vraagstuk betreffende de herziening der *Unie* geheel ter zijde geschoven.

---

[1] *Resol. Holl.* 7, 11, 13, 22 Julij; 13, 19, 21, 27 Aug.; 9, 14 Dec. 1620.

[2] Zie hiervoor bl. 389.

[3] *Resol. Holl.* 12 Aug. 1620.

[4] *Resol. Holl.* 28 Aug. 1620.

[5] *Resol. Holl.* 14 Sept. 1620.

[6] *Resol. Holl.* 20 Maart, 30 Junij, 1620. *Gelderland* nam in Julij van dit jaar de Dortsche kerkeorde, niet belangrijk gewijzigd, aan (BRANDT, *Hist. d. Ref.* IV, bl. 288).

1618—1621. aanneming der Dortsche kerkeorde wenschelijk of mogelijk achten, terwijl men ze in *Holland* zelf slechts gewijzigd en niet volstrekt algemeen kon ingevoerd krijgen? Opmerkelijk zijn bovendien in die verklaring der Gecommitteerde Raden de woorden *zonder ontbinding der Unie.* Werd *Holland* dan verdacht van den toeleg om den band der Unie los te willen maken, en dat terwijl deze Provincie een voorstel deed, hetwelk alleen de versterking van dien band kon bedoelen? — Dit juist niet; doch het was maar te duidelijk dat dit voorstel tot versterking van den band ijdel was, en daarentegen bleek het maar al te zeer dat er bij *Holland* veeleer de begeerte schuilde om de Unie in het belang der vrije beweging en heerschappij dezer Provincie los te maken. Van veel vertrouwen op de gemeenschappelijkheid van belangen tusschen de Provinciën getuigde het althans niet, dat *Amsterdam* onder verscheidene andere voorstellen »tot verbetering van den staat," vrij geheimzinnig aan de Staten van *Holland* aangeboden, ook dit punt te berde bracht: »dat om den luister van *Holland* en *West-Friesland* te bewaren, niemand correspondentie zou mogen houden met andere Provinciën, noch gifte of gave ontvangen." — Onder die punten behoorde mede, dat geene personen tot eenig ambt bevorderd zouden worden, dan die de ware Gereformeerde Religie beleden en dat dezulken (deze toevoeging verzwakte het voorstel ongemeen), wanneer het overige gelijk stond, boven anderen zouden verkozen worden. Hoezeer die Amsterdamsche voorstellen, in Maart gedaan, op de punten van beschrijving ter zomervergadering zouden gebracht worden, werd de behandeling *met die van het voorstel van Haarlem*, zeggen de Resolutiës der Staten, van zitting tot zitting uitgesteld [1]. Het voorstel van *Haarlem* was geen ander dan dat ter herziening der Unie. Alzoo schoven de Staten van *Holland*, in weerwil der verklaring, die zij door hunne Gecommitteerde Raden aan de Staten-Generaal hadden gedaan, zelven de zaak op de lange baan. Het werd er op aangelegd, haar in het vergeetboek te brengen, en ook den laatsten nagalm van de leus der omwenteling in het niet te doen verloren gaan. Welhaast waren de Staten van *Holland* zoodanig in zaken van oorlog en vooral van financiën verdiept, dat er naauwelijks voor het noodigste onderwerp van anderen aard tijd en aandacht overschoot.

Want de Duitsche oorlog zou ons Land tot deelneming medeslepen. — Toch ontbrak het ons Bewind evenmin aan gronden als aan aanzoeken, om tot stipte onzijdigheid over te gaan. JACOBUS bleef nog altijd werkeloos, en nu deed ook *Frankrijk* eene poging om ons tot de staatkunde over te halen, die hare houding tegenover de in

Staat van zaken in *Duitschland*. *Duitschland* strijd voerende partijen bestuurde. Van den kant der Oostenrijksch-Spaansche partij waren alle maatregelen ontworpen om den Keurvorst van de *Paltz* te tuchtigen en hem buiten staat te stellen in *Bohemen* eene voldoende macht tegen den Keizer te velde te brengen. Daartoe moest de krijgsmacht der Geünieerde Vorsten belet worden

---

[1] *Resol. Holl.* 12, 20 Maart; 20 Julij; 15 Sept. 1620.

hem naar *Bohemen* ter hulp te snellen, en daarentegen den Hertog van *Beijeren* de mogelijkheid verschaft worden om zijn leger den Keizer toe te voeren. Dit doel kon slechts dan bereikt worden, wanneer tegen den tijd, dat de dienst van het leger van hertog MAXIMILIAAN in *Bohemen* zou gevergd worden, de Duitsche Unie door een nieuwe krijgsmacht en wel door die van SPINOLA, uit het Gebied der Aartshertogen opgetrokken, werd bezig gehouden. *Frankrijk* moest op de hand van *Oostenrijk* zijn, omdat het meende niet te kunnen dulden, dat door de vestiging van den Keurvorst van de *Palts* in *Bohemen* het getal der Protestantsche Keurvorsten voortaan dat der Roomsch-Katholieken te boven ging, waarmede het evenwicht in *Europa* ten koste der Roomschen verbroken scheen te worden. Dus ondersteunde het de rustige volvoering van dat krijgsplan. Van ééne zijde scheen het beraamde ontwerp nog krachtdadig gedwarsboomd te kunnen worden, namelijk, van die der Vereenigde Provinciën: zonden dezen tijdig eene belangrijke macht naar *Duitschland*, dan was de uitkomst voor het minst aan eene hagchelijke kans blootgesteld. Dus kwam het er op aan, dat de Nederlanden zich van zulk eene tusschenkomst onthielden, en geene andere Mogendheid kon in dien zin invloed op de besluiten der Staten-Generaal trachten uit te oefenen, dan *Frankrijk* alleen. Gelukte het dit Rijk om de Vereenigde Gewesten weder zoo naauw aan zich te verbinden, dat van die verbindtenis eene gemeenschappelijke staatkunde het gevolg moest zijn, dan was men naar wensch geslaagd. Ditmaal trachtte men geenszins zulk een oogmerk te bereiken door omverwerping der tegenwoordige Regering: men achtte ze van nu aan te stevig gezeten om daaraan te denken: althans men begreep de bestaande Regering en zelfs den Heer VAN SOMMELSDIJK door inwilligingen tot aansluiting te moeten overhalen. 1618—1621.

Sedert Mei (1620) kwamen er brieven van LANGERAK uit *Parijs*, waarin hij er op aandrong, dat men er alsnu toe zou overgaan om een buitengewoon gezantschap derwaarts te laten vertrekken [1]. Wat gaf dit anders te kennen, dan dat *Frankrijk* een openlijken stap van vertrouwelijkheid aangenaam zou vinden, en dat 's Konings raadslieden geneigd waren zich ten aanzien der personen, die met de zending belast zouden worden, met onze Regering te verstaan? Zelfs kwam het Fransche Bewind er in dezen tijd toe om alhier onder de hand zekere mededeelingen te laten doen. De Staatsman, die zich daarbij op den voorgrond plaatste, was de tot nog toe protestantsche hertog, maarschalk LESDIGUIÈRES. Hij liet een zijner edellieden, den Heer DE BELLUJON [2], de berichten van LANGERAK naar *'s Gravenhage* overbrengen, en deze Heer gaf den Griffier der Staten- Voorkomendheden van de zijde van *Frankrijk*.

[1] *Res. St.-Gen.* 14, 28 Mei, 1620.

[2] Bij CARLETON heet hij DE BELLEAUJUIN; doch in de *Resol. der Stat.-Gen.* vindt men den naam na eenige weifeling in de spelling (zoo als gewoonlijk als er een nog onbekend persoon optreedt) eindelijk gespeld DE BELLUION. Maar BELLUJON is de ware naam van den edelman, uit de brieven van MORNAY aan LESDIGUIÈRES bekend.

1618— 1621. Generaal ter mededeeling aan deze Vergadering te verstaan, dat de meening van den Koning en zijnen Raad aangaande onze Bewindslieden, door toedoen van den Maarschalk, zoo zeer veranderd was, dat, zoo men thans de gelegenheid waarnam, een buitengewoon Gezantschap alle kans had om met de meeste welwillendheid ontvangen te worden. Men zag thans zelf in, dat Zijne Majesteit verkeerd was ingelicht geworden, en dat Hun Hoog Mogenden en Zijne Excellentie in hetgeen men te voren had afgekeurd, met wijs beleid gehandeld hadden. — Dit was niets minder dan eene volstrekte verloochening van de tot dus verre gevolgde staatkunde en van den persoon van DU MAURIER, en eene volkomen erkenning van de Regering, die alhier na den val van *Frankrijks* ouden vriend was opgekomen; ja, het scheelde niet veel, of AERSSEN zelf werd thans in het gelijk gesteld. Ditmaal nog, gaf BELLUJON te kennen, wenschte de Koning zekeren persoon van het Gezantschap uitgesloten te zien, maar na deze reize zouden Hun Hoog Mogenden als Gezant kunnen gebruiken, wien zij maar wilden [1]. Dus werd aan AERSSEN het uitzicht geopend om eenmaal weder als Gezant in *Frankrijk* op te treden. — De Prins was niet gezind de uitwerking dezer poging van *Frankrijk* iets in den weg te leggen: immers kon hem die inwilliging ten aanzien van den persoon van zijnen gunsteling niet anders dan genoegen doen, en bovendien was de Fransche edelman de overbrenger eener schikking tusschen den Prins van *Condé* en hem betreffende het Prinsdom *Oranje*. Dus was het met zijne goedkeuring, dat de Staten een beleefden brief aan LESDIGUIÈRES schreven. Meer deden zij voor het oogenblik niet, daar zij in aanmerking namen, dat de geheele mededeeling zonder openbaren last geschied was: zelfs ontzagen zij het den gedienstigen bode eene vereering te geven om DU MAURIER niet te grieven [2]. Ook was het buitendien de vraag, of men er toe zou kunnen besluiten, aan de zoete woorden van *Frankrijk* het oor te leenen. Wel gaf *Frankrijk* veel toe, en, sloot men eene vernieuwde vriendschap met die Mogendheid, men kon tegenover de ingezetenen als reden daarvan opgeven, dat zij nu ook alles goedkeurde wat tegen OLDENBARNEVELT verricht was; bovendien de mededeeling, uit naam van LESDIGUIÈRES geschied, scheen eene vermindering van LUYNES invloed aan te duiden, van wien deze Staat niets goed verwachtte, en dien Prins MAURITS vooral gaarne moest zien vallen, vermits zijn onbegrensde eerzucht ook op het Prinsdom *Oranje* vlamde. Maar toch, men was reeds te ver gegaan met de ondersteuning van *Bohemen* en de Evangelische Unie, om ze nu te kunnen verlaten zonder het verwijt van verraad op zich te laden; men had de zaak van den Koning van *Bohemen* als onze eigene hoogste zaak, als de zaak der ware godsdienst voorgesteld, en vond in het voorstaan van die zaak de rechtvaardiging van alles wat men bedreven had en bedreef, en zou men haar dan nu verlaten en zich ten slotte

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 6 Junij 1620.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 10 Junij, 1620. CARLETON, III, p. 315, 321, 323, 324.

met dat *Frankrijk* vereenigen, onder welks bedwang men zeide dat OLDENBARNEVELTS staatkunde ons had willen brengen. Zoo zou men zich al de vervloekingen op den hals halen, waarmede de openbare en bedekte tegenstanders van den Koning van *Bohemen* van den predikstoel werden overladen, en hoe kon men dan nog de vervolging volhouden der baljuws, die men uit den weg ruimen wilde, en die, daar de beschuldiging van Spaanschgezindheid voor de leugen zelve te leugenachtig was, als gevaarlijk wegens hunne Franschgezindheid waren voorgesteld? Neen! de daden der menschen hebben noodwendige gevolgen en, eenmaal vrij uitgevoerd, leggen zij den dader aan banden. 1618—1621.

Doch ook in *Frankrijk* was het er ver af, dat men kracht en vertrouwen genoeg zou bezeten hebben om eene openlijke vriendschapsverbindtenis aan te gaan met de Protestantsche Republiek. De Regering zag steeds in de Hugenoten hare vijanden, en, verwachtten de Gereformeerde geestdrijvers de uitroeijing der Papisten, de Roomsch-Katholieken legden het, met meer voorzichtigheid maar met niet minder hardnekkigheid, toe op de fnuiking der ketters. RICHELIEU oefende wel reeds invloed uit, maar hij stond nog niet aan het hoofd der zaken. Dus kon het tusschen de beide Staten voor alsnog niet tot een oprechte aansluiting komen, en, werd de buitengewone zending naar *Frankrijk* steeds noodzakelijk geacht, zij zou de wegruiming van de misverstanden, die den handel tusschen de beide Staten belemmerden, tot hare voorname bedoeling heeten te hebben [1].

Gepaard aan nieuwe eischen om schadevergoeding.

Werkelijk bleven er voor onze handelaars op *Frankrijk* steeds bezwaren te vereffenen over. Nog altijd was de zaak van de aangehouden kisten suiker hangende, en wederom legde MICHEL EUSTACHE, uit kracht van brieven van de Admiraliteit van *Rouen*, beslag op de goederen van in *Frankrijk* gevestigde Hollandsche kooplieden, ten einde zich recht te verschaffen tegen de Nederlandsche Oost-Indische Compagnie, door welke hij zich steeds verongelijkt achtte [2]. Ook betroffen, in weerwil van de vertrouwelijkheid dier onderhandsche mededeelingen, de openbare onderhandelingen in dezen tijd slechts de tusschen bijzondere personen gerezen moeijelijkheden. Juist toen de Heer DE BELLUJON te *'s Gravenhage* was, kwam er een brief van den Koning van *Frankrijk* in antwoord op de verklaring der Staten, betreffende de klachten over den Vice-Admiraal LEGIER. Hij had ze, schreef de Koning, met genoegen vernomen, en rekende er thans op, dat Hun Hoog Mogenden hunnen onderzaten niet meer zouden toelaten, iets op de Fransche kust in het gezicht van de havens van Zijne Majesteit te ondernemen, alsmede, dat zij de goederen, door LEGIER genomen, »met het geheele schip of de waarde van dien" zouden teruggeven. De woorden, door DU MAURIER bij de overhandiging van

---

[1] In dezen zin spraken de Gedeputeerden van *Holland* in de vergadering der Staten-Generaal, den 16den Sept. 1620 (Zie *Resol.* ald.).

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 11 Mei; 3 Julij; 19, 29 Aug.; 2 Sept. 1620.

1618—1621. dezen brief gesproken, strekten veeleer om den gunstigen indruk te verzwakken dan te versterken. Hij bestempelde het tegen RICHARDIÈRE gepleegde feit met den naam van een roofstuk, en herinnerde, dat het eigenlijk voorbeeldig gestraft had behooren te worden. Voorts vorderde, zeide hij, de waardigheid des Konings, dat de teruggave van de genomen goederen, of zoo zij niet meer voorhanden waren, van hunne waarde en van die van het schip geschiedde ter plaatse, waar het schip prijs gemaakt was, of ten minste te *Parijs*. Evenwel ten slotte verklaarde de Gezant, dat LEGIER recht zou mogen zoeken tegen hen, op wier aanwijzing hij beweerde het schip prijs verklaard te hebben, en dat, zoo RICHARDIÈRE bleek zich werkelijk aan zeerooverij te hebben schuldig gemaakt, de Koning hem deswegens zou laten tuchtigen. — Dadelijk namen de Staten maatregelen tot het opsporen en begrooten der terug te geven goederen of waarden, te meer daar het genoegzaam bleek, dat het der Fransche Regering ernst was met den gedanen eisch [1]. Toen de inventaris gereed was om aan DU MAURIER overhandigd te worden, gaven de Staten-Generaal hem, tegelijk met de verklaring dat de Koning over het bedrag kon beschikken, een antwoord op zijne laatste propositie. Met genoegen, dus betuigden zij daarin, hadden zij gezien, dat hun vorig antwoord (hetwelk zij met al zijne onderdanige uitdrukkingen herhaalden) den Koning aangenaam was geweest. Ten gevalle van Zijne Majesteit zouden zij order stellen, dat hunne onderdanen voortaan niets meer tegen 's Konings wil op de kusten van zijn Rijk ondernamen, en nederig verzochten zij hem, zich verzekerd te willen houden, dat zij nooit verlangd hadden zich eenig recht op zijne kusten aan te matigen. Alleenlijk hadden zij gemeend, de zeeroovers, die vijanden van het menschelijk geslacht, tegen welke zij alleen nu reeds sedert zoo vele jaren eene groote oorlogsvloot in zee hielden, ook in de havens der Vorsten, die bij hunne uitroeijing belang hadden, te mogen vervolgen, hetgeen de Koning van *Groot-Brittannië* toestond. Niettemin, zouden zij, daar zij niets liever wenschten, dan Zijne Majesteit te behagen en te dienen, niet in gebreke blijven de bewuste voldoening te geven om 's Konings gunst en genegenheid te behouden, die zij hoopten zich meer en meer waardig te zullen maken. — Dus schenen zij van hunnen kant de toenadering der Fransche Regering, zoo deze daartoe meer openlijke stappen mocht willen doen, niet af te wijzen, en waarlijk bij de onbeschaamde trouweloosheid van *Engeland*, die juist in deze dagen op nieuw ten duidelijkste bleek, konden zij het geval vooruitzien, dat zij geen andere toevlucht zouden hebben, dan een naauwer verbond met *Frankrijk*. De kans daartoe scheen nog niet verloren: want nog denzelfden dag was een brief van den Hertog DE LESDIGUIÈRES met betuigingen van dezelfde strekking, als zijn zaakgelastigde hier gedaan had, aan de Vergadering medegedeeld [2]. Voor het overige moet erkend worden, dat de Staten *Frankrijk* niet misleidden: want nog onlangs hadden zij

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 12, 22, 25, 27 Junij 1620. [2] *Resol. Stat.-Gen.* 29 Junij 1620.

den Gezant opening gedaan, wat zij, ingeval er eene legermacht van de zijde der Aartshertogen in beweging kwam, van zins waren te doen [1]. Ontveinsden zij derhalve voor *Frankrijk* niet, dat zij de Boheemsche zaak getrouw bleven, zij bleven van den anderen kant gaarne waarborgen geven, dat zij de oproerige onderdanen niet tegen den Koning wilden opstoken. Immers in Julij kwam herwaarts de Heer DE LUC met het verzoek om een oorlogschip, dat hem naar *Brouage* zou voeren, eene vesting bij den mond der *Charente*. Daar was hij tot Goeverneur benoemd, maar, zeide hij, over land kon hij wegens de tegen den Koning vijandige gezindheid van die streken in zijn Goevernement niet komen. Tegen de inwilliging van dat verzoek maakte men geene zwarigheid, en zoo zou wederom een aanzienlijk koninklijk ambtenaar met een Staatsch oorlogschip voor het oog dier Protestantsche bevolking verschijnen [2]. 1618—1621.

Sedert het midden van Mei (1620) was het uit de lichting van voet- en paardenvolk, door de Aartshertogen verordend, duidelijk, dat hunne macht bij de oorlog in *Duitschland* niet werkeloos zou blijven. Dadelijk verboden de Staten den uitvoer van paarden, om hun van onze zijde de oprichting hunner benden ruiters niet gemakkelijk te maken [3]. Maar, wat meer zegt, 's Prinsen plan was genomen om de Nederlandsche krijgsmacht een veldleger te laten betrekken op onze Oostelijke grenzen. Zijn doel was, de bewegingen der uit *Brabant* oprukkende macht gade te slaan en den vijand tot nadenken te brengen en hem wellicht terug te houden, zijne troepen verder te zenden. Ook zal de Prins niet vreemd geweest zijn van het denkbeeld om, wanneer zulks geraden zijn mocht, door het plotseling afzenden van een deel des legers, een beslissenden slag te slaan. Doch het was bij den binnenlandschen toestand gevaarlijk het land bijna geheel van troepen te ontblooten. De Stedelijke Regeringen konden niet ongewapend blijven tegen het ongenoegen van zoo vele, aanzienlijken en geringeren: de uittrekkende soldaten moesten door anderen vervangen worden, en wel door waardgelders, die de Provinciën voor den tijd dat het leger te velde zijn zou, in dienst zouden nemen. Dadelijk werd bepaald, hoe velen van het geheele getal van 4000 zoodanige soldaten elke Provincie zou werven en bekostigen. Evenwel de naam *waardgelders* had sedert het jaar 1618 een te kwaden klank, dan dat die nu kon behouden worden, en de te werven soldaten kregen den naam van *garnizoenhouders*. *Holland*

Prins MAURITS brengt een leger op de grenzen te velde.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 24, 25 Junij 1620.

[2] CARLETON, III, p. 353, 354. In de *Resol. van de Stat.-Gen.* vindt men niets van dit bezoek van den Franschen Heer, dat toch opzien genoeg baarde. Thans kon men zulke dingen beklinken, zonder de Staten-Generaal er in te kennen. In OLDENBARNEVELTS tijd zou er van de zaak een schandaal gemaakt zijn. CARLETON noemt den Franschen Heer Mr. DE LUC. Het zal TIMOLÉON D'ESPINAY geweest zijn, Heer van *Saint-Luc*, Graaf *d'Estelan*, Maarschalk van *Frankrijk* en zoon van *den dapperen* SAINT-LUC.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 14, 16, 18 Mei 1620.

1618—1621. leverde meer dan de helft der manschappen. Omstreeks het eind van Junij waren zij reeds in de wapenen, en alzoo juist op den tijd, dat, volgens de berichten, de troepen der Aartshertogen marschvaardig zouden wezen [1]. De Prins zorgde tegen denzelfden tijd gereed te zijn en voorzag zich van de noodige wagens en trekpaarden, alsmede van bootsvolk om de soldaten langs de rivieren opwaarts te kunnen voeren [2]. Het liep evenwel tot in het eind van Julij of het begin van Augustus, eer SPINOLA, die van den Paus eenen standaard met zijnen zegen ontvangen had, uit *Brabant* optrok, en Prins MAURITS zich, vergezeld van eenige Gecommitteerden te velde, te weten vier leden van de Staten-Generaal en drie van den Raad van State, naar het leger op de grenzen begaf. Naar hetgeen men CARLETON opgaf, voor wien men echter reden had onze macht gering te doen voorkomen, bedroeg het leger te velde ongeveer 10,000 man voetvolk en 2400 ruiters [3].

Bij deze belangrijke toebereidselen ten oorloge waren het voornamelijk twee dingen, die den Prins en de Regering zorg moesten baren: de houding van *Engeland*, en de moeite, die het inhad, vooral bij de geringe volvaardigheid van sommige Provinciën, om aan de noodige gelden te komen.

Houding van *Engeland* bij het gevaar, dat *de Palts* bedreigde.

Onze Staat had, behalve de maandelijksche toelagen aan *Bohemen* en de *Unie*, de ontzettende kosten van het te velde brengen van een leger veil; van dat leger zou wellicht een deel ter verdediging van de *Palts* met SPINOLA slaags raken, en zie, JACOBUS roerde zich niet om den bijstand aan de Unie te verleenen, waartoe hij zich bij de Alliantie verplicht had, en zijnen schoonzoon bij te springen, ja, ernstiger dan ooit, en CARON meldde zulks uitdrukkelijk [4], werd met *Spanje* over het huwelijk van den Prins van *Wales* met eene Spaansche Prinses onderhandeld. Wel had men in het voorjaar van het lichten van eenige troepen in *Engeland* ten behoeve van *Bohemen* vernomen; maar dit geschiedde slechts door de bemoeijingen van bijzondere personen: het eenige wat de Regering daarbij deed, was, dat zij zulks niet uitdrukkelijk verbood: bovendien zij rekende er op, dat die troepen over de *Nederlanden* naar hunne bestemming zouden vertrekken: zoo raakten zij met de vele andere soldaten, die daar voor *Duitschland* geworven werden, vermengd, en de ergernis was voor *Spanje* des te geringer. De Staten hadden gaarne gezien, dat die Engelschen over zee naar *Bremen* waren gezonden en vandaar de reize naar *Bohemen* hadden aanvaard [5]; doch dit kwam met *Engelands* bedoelingen niet overeen. Intusschen hoe zou JACOBUS den aandrang en de gegronde

---

[1] *Resol. St.-Gen.* 20 Mei; 9, 13, 15, 29, 30 Junij, 1620. *Resol. Holl.* 22 Mei; 15, 24 Junij 1620. De voorname Steden van *Holland*, zelfs *Gouda* en *Alkmaar*, leverden 200, *Amsterdam* alleen 400 man. CARLETON III, p. 311.

[2] *Resol. St.-Gen.* 11, 19, 20, 27 Junij; 1 Julij, 1620.

[3] *Resol. St.-Gen.* 6, 18 Julij; 3, 6, 11 Aug., 1620. CARLETON III, p. 328, 340, 361, 366.

[4] *Resol. St.-Gen.* 8 Junij, 1620.

[5] *Resol. St.-Gen.* 7 April, 1620.

verwijten van de Nederlanders beantwoorden? Wat hun te gemoet voeren, zoo zij dreigden, hetgeen zij werkelijk deden, dat zij zonder *Engeland* de ondersteuning van de zaak van FREDERIK V zouden moeten opgeven [1]? — Wederom was JACOBUS er op bedacht eene moeijelijkheid op te werpen van dien aard, dat de Nederlanders, ten einde de zaak slechts door de inschikkelijkheid des Konings bijgelegd te zien, zich gaarne van alle lastige aanzoeken zouden onthouden. Ditmaal was het eene vijandelijke ontmoeting tusschen de Nederlanders en de Engelschen in de *Oost-Indiën*, welke JACOBUS te baat nam. Vorderde hij daarvoor voldoening, dan waren, docht hem, de Staten genoegzaam in het naauw gebracht om van hem wat door de vingeren te willen zien. Door een schrijven van CARON, hetzelfde, waarin hij van de zwarigheden meldde, die JACOBUS maakte met het kennelijke doel om zich van het verleenen van hulp aan de Duitsche Unie te verontschuldigen, waren de Staten reeds verwittigd, dat er in *Engeland* over die ontmoeting in de Oost geklaagd werd en de door de Engelschen geleden schade op niet minder dan 50,000 pond sterling werd begroot [2]. Dit, gevoegd bij de nog altijd hangende zaak van de Hollanders, die wegens uitvoer van gemunt edel metaal vervolgd waren [3], scheen genoeg om de Nederlanders prijs op 's Konings goedertierenheid te leeren stellen. Toen dan nu den 23sten Junij eene Deputatie van vier leden der Staten-Generaal tot CARLETON gezonden was om hem plechtig te verwittigen, dat het leger van SPINOLA het op de *Palts* gemunt had, en van hem te vernemen, welken last hij deswegens van zijn Hof bekomen had, en, in geval hij nog geenen last ontvangen had, hem te verzoeken, ten spoedigste daarop aan te dringen, vermits de zaak haast had, — toen was het voor *Engeland* tijd om aan zijn hatelijk voornemen gevolg te geven. Op die stellige vraag had de Gezant niets anders te antwoorden gehad, dan dat hij nog geenen »openbaren" last van zijne Majesteit had ontvangen, hoezeer hij er herhaaldelijk om geschreven had, gelijk hij nogmaals doen zou. Voorts had hij de Heren verzocht in den namiddag terug te komen. Toen had hij eenen brief van Zijne Majesteit, van Maart laatstleden, opgedolven, waarin hem gemeld was, dat de Koning Gezanten naar *Duitschland* zou zenden om in vereeniging met de Fransche Gezanten den vrede tot stand te zien te brengen, maar dat, bijaldien de vijand intusschen de erflanden van den Keurvorst van de *Palts* mocht aanranden, Zijne Majesteit zich daartegen verzetten zou. Nu wisten de Staten genoeg, en zij besloten den Koning te schrijven, dat de lichtingen van den vijand zoo buitengemeen groot waren, dat hunne macht alleen onmogelijk toereikend was om hem te keer te

1618—1621.

---

[1] CARLETON, III, p. 336, 339. [2] *Resol. St.-Gen.* 8 Junij, 1620.

[3] *Resol. St.-Gen.* 4 Mei; 8, 29 Junij; 4, 13 Julij, 1620. CARON had geaccordeerd, dat de zaak geschikt zou worden voor een bedrag van 60,000 pond sterling, aan Zijne Majesteit te betalen. Van deze som verzocht hij nu nagenoeg een vierde van de Staten. Doch de Staten van *Holland* keurden het accoord gestrengelijk af (*Resol. Holl.* 13 Julij, 1620).

1618—1621.

Opgeraapte klachten van *Engeland* over vijandelijkheden door de onzen in de Oost bedreven.

gaan: weshalve zij Zijne Majesteit ernstig verzochten en vermaanden dadelijk een moedig besluit te nemen om de verdedigers van de *Palts* bij te staan. Het besluit tot het afzenden van dezen brief was voor CARLETON het sein om in de Staten-Generaal met zijne klachten voor den dag te komen. Terwijl de Engelsche Regering, sprak hij, bij de gewelddadigheden, die hare onderdanen op zee van de onzen te verduren hadden, met ons handelde als met goede vrienden, buren en bondgenooten, te weten door middel van vredelievende vertoogen, gingen de onzen voort met hunne gewone daden van vijandelijkheid, alsof zij met verklaarde vijanden te doen hadden. Nu hadden zij weder te *Bantam* en elders in de *Oost-Indië* vier schepen en eene pinas, aan de Engelsche Oost-Indische Compagnie toekomende, genomen, en dat wel niettegenstaande het bericht van het tusschen de beide Compagniën gesloten accoord reeds tot hen gekomen was, en de Engelschen bezig waren vreedzaam peper in te laden op de reede van *Tecco*: acht en twintig personen waren daarbij gedood, en de overigen beleedigd en uitgescholden en in boeijen geslagen. Deswegens verzocht de Koning spoedige voldoening en schadeloosstelling. — Deze taal jaagde den Staten niet veel vrees aan: ook zij hadden berichten uit de Oost, en zij wisten, dat, op het tijdstip der ontmoeting, ten minste de tijding van het traktaat van vereeniging der beide Compagniën aldaar onmogelijk bekend had kunnen wezen, en hoe konden de Engelschen zoo onbeschaamd zijn zoo veel ophef van die zaak te maken, aangezien er sedert Sir THOMAS DALE met eene vloot in de Oost gekomen was, een openbare oorlog tusschen de Engelschen en de Nederlanders was aangevangen [1]? Dus ging de brief aan JACOBUS af, en CARON kreeg daarbij den last om hem den Koning in persoon te overhandigen, en bij hem aan te houden op een spoedig krachtdadig besluit »ten einde bij tijds alle onherstelbare ongelegenheden te voorkomen." CARLETON gevoelende, dat hij met dat gezochte bezwaar van het voorgevallene in de Oost niet ver zou komen, wist er niet beter op, dan op nieuw de zaak van de haringvisscherij op te halen, en ontzag zich niet, voor de even heerschzuchtige als laaghartige bedoelingen van JACOBUS met onzen Staat nagenoeg onbewimpeld uit te komen. Hij zeide, dat zijne Majesteit reden had om de oprechtheid hunner handelingen te verdenken, en dat, al had men de hand verwijderd, die het roer van den Staat te voren zoo geweldig wist te wenden, het toch genoegzaam bleek, dat het roer nog steeds dezelfde beweging had. Bemerkte zijn Meester thans, dat zij hem werkelijk om den tuin leidden, dan zou hij allen grond hebben om te denken, dat bij hen meer de personen dan de beginselen veranderd waren, en zou hij er op bedacht zijn om andere wegen dan die der traktaten in te slaan [2]. — Dit was zoo veel gezegd, als dat, wanneer de Koning voor goed bespeurde, dat de omwenteling tot niets geleid

[1] CARLETON III, p. 128, 129.

[2] *Resol. St.-Gen.* 22, 23, 24, 25 Junij, 1620. CARLETON III, p. 326, 327, 344—349.

en de Republiek zich daardoor geenszins onvoorwaardelijk ter zijner beschikking gesteld had, hij geweld zou gebruiken, om haar naar zijnen zin te zetten. Aangezien nu JACOBUS op zich zelven niet sterk genoeg was, zoo lag in die bedreiging de beteekenis, dat hij zich met *Spanje* tegen ons zou verbinden. Werkelijk openbaarde hij in dezen tijd aan *Spanje* zijn voornemen om den Prins van *Wales* met troepen naar *Holland* te zenden, ten einde de Hollanders tot reden te brengen [1]. — Zoo de Vereenigde Provinciën door *Engeland* aan *Spanje* geleverd werden, zou de Prins van *Wales* eenmaal al de Nederlanden als bruidschat der Spaansche Prinses, naar wier hand hij dong, kunnen erlangen, en er bleven, dus droomde men, slechts twee machtige Koningen over, dubbel machtig door hun verbond, JACOBUS van *Groot-Britannië* en FILIPS van *Spanje*. — Ziedaar welke bittere vruchten en welk een vreeselijk gevaar voor het Land het heulen met *Engeland* medebracht, waaraan zij, die thans aan het Bewind waren, zich hadden schuldig gemaakt om OLDENBARNEVELT ten val te brengen, die steeds begrepen had, dat de Republiek zich tegen *Engeland* moest versterken. 1618—1621.

Intusschen had de zekerheid, dat de tocht van SPINOLA geen ander doel had dan een aanval op de *Palts*, indruk op den Koning van *Groot-Britannië* gemaakt. Hij werd er door bewogen, de lichting van vierduizend man, in zijn Rijk ten behoeve van *Bohemen* ondernomen, openlijk toe te staan (zoo althans liet hij het aan de onzen voorkomen), en vaste zaakgelastigden bij de Geünieerde Vorsten en bij den Koning van *Bohemen* aan te stellen. Hiervan kreeg CARLETON dadelijk bericht, en hij deelde het den 27sten Junij aan de Staten mede. Hij voegde er de tijding bij, dat er in *Engeland* in haast twintig schepen tegen de zeeroovers werden uitgerust. [2] — Wat had dit te beduiden? Was de zaak eensklaps zoo dringend geworden, dat de Koning, die zoo noode tot belangrijke krijgstoerustingen overging, zich genoodzaakt gezien had tot die onderneming te besluiten? — De reden zal deze geweest zijn. In de maand Februarij waren uit onze havens dertien oorlogschepen uitgezeild om de zeeroovers in de Middellandsche zee in ontzag te houden; tevens was bepaald, dat in Maart daaraanvolgende weder drie schepen zeilree moesten zijn, en dat die dertien bij hunne tehuiskomst in het najaar dadelijk dertien andere gereed zouden vinden om hen te vervangen: bovendien zouden steeds drie schepen tot beveiliging van het Kanaal in dienst gehouden worden [3]. Deze sterke oorlogsvloot in de nabijheid der Spaansche havens was allezins geschikt om *Spanje* vrees in te boezemen in eenen tijd, dat de omstandigheden eene vijandelijke ontmoeting tusschen hare krijgsmacht en die van de Staten in *Duitschland* konden medebrengen. Konden de Nederlanders die schepen niet gebruiken om zich van

Engeland neemt het voorkomen aan, eene vloot, met de onze vereenigd, tegen de zeeroovers uit te zenden.

[1] Dit deelt E. GACHET mede uit de *Corresp. des Archiducs*, in het Arch. v. Belgie. Zie *Lettres inéd. de* P. P. RUBENS, *Introd.* XXVI.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 27 Junij, 1620.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 24 Febr. 1620.

1618—1621. een pand meester te maken ten einde *Spanje* tot werkeloosheid of des noods tot schadevergoeding te dwingen? Eene vloot, tegen de vloot der Nederlanders opgewassen, bezaten de Spanjaarden niet; maar werd door Koning JACOBUS eene vloot, mede onder de leus van de beveiliging der zee tegen de zeeroovers, derwaarts gezonden, dan kon zijne scheepsmacht, des noods met die van *Spanje* vereenigd, die der Staten in bedwang houden. Toen nu de Staten in het begin van Junij hunne scheepsmacht nog sterker schenen te willen maken en aan al hunne Admiraliteitscollegies aanschreven, al de beschikbare oorlogschepen met allen spoed in behoorlijke orde te brengen en alleen nog maar tot de bemanning nader bevel af te wachten, toen was het voor JACOBUS tijd om aan de toerusting der vereischte schepen te denken. Wel was Burgemeester PAUW op nieuw bij de hand om van de groote schade te gewagen, welke de zeeroovers van *Algiers* onzen kooplieden weder berokkenden [1]; maar wie stond er voor in, dat die belangrijke toerustingen geen bijoogmerk hadden, en dat letterlijk waar was, wat de Staten in het midden van Julij verklaarden, dat er maatregelen dienden genomen te worden »tot behoud van den vrijen handel op de *Levant*, die anders langer niet kon gedreven worden." Werkelijk werd alsnu besloten, geen kleiner scheepsmacht tegen de zeeroovers uit te zenden, dan van 21 bodems, waarvan 16 binnen de Middellandsche zee en 5 buiten in de Spaansche zee dienst zouden doen. HAUTAIN zou als Admiraal-Generaal over die scheepsmacht gesteld worden met twee Commandeurs onder hem [2]. Waarlijk, was die macht alleen tegen de zeeroovers bestemd, dan mocht zij overmatig heeten, vooral daar het hier eene natie betrof, wier koopvaarders zelfs niet gewoon waren zich weerloos over te geven, zoo als reeds bleek uit het besluit, in dezen zelfden tijd genomen, dat de schippers der koopvaardijschepen een derde deel van de veroverde schepen en goederen zouden bekomen, waarvan wederom de eene helft voor de reeders, de andere voor den schipper en de bootslieden zijn zou: dit besluit moest uitdrukkelijk strekken »om hen aan te moedigen zich niet te spoedig aan de zeeroovers over te geven." [3] — Hoe het zij, de verzekering bekomen hebbende, dat de Koning van *Groot-Brittannië* mede een twintigtal schepen naar de Middellandsche zee zou zenden, lieten de Staten geen wantrouwen blijken, maar verzochten CARLETON, zijnen Meester bekend te maken met hunne uitrusting en hem aan zijn voornemen te herinneren,

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 12, 15 Junij, 1620.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 14 Julij, 1620. CARLETON III, p. 361. Ook werd het nemen van maatregelen tegen de zeeroovers, op de Punten v. Beschr. der *Stat. van Holl.* gebracht (*Resol. Holl.* 1 Julij 1620.)

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 8 Aug. 1620. Bij deze maatregelen vergat men echter den ongelukkigen WIJNAND DE KEYZER niet. »Alhoewel men (dus werd bepaald) den genomen roovers de voeten zou spoelen naar 't gebruik, toch zou men, als er iemand van aanzien onder was, hem in leven houden om tegen DE KEYZER uitgewisseld te worden" (*Resol. Stat.-Gen.* 4 Aug. 1620).

1618—1621.

opdat de beide vloten gemeenschappelijk zouden kunnen te werk gaan [1]. Verklaarde zijne Majesteit zich deswegens nader, zoo zouden zij, maar niet eerder, de instructie mededeelen, die zij hunnen Vlootvoogd mede zouden geven [2]. Misschien hoopten zij, nu de Koning eenmaal overtuigd moest zijn, dat zijn schoonzoon het slachtoffer worden zou van zijnen valschen Spaanschen vriend, de Engelsche vloot tot eene vijandelijke houding tegen *Spanje* mede te slepen: zoo veel is zeker, dat toen de Staten bericht hadden, dat de Engelsche Admiraal den last mede krijgen zou om met de onzen bij gemeen overleg te handelen [3], er een plan werd opgeworpen, waarvoor CARLETON reeds half gewonnen schijnt geweest te zijn, maar dat JACOBUS, nog altijd hinkend op twee gedachten, met het vertoon eener edele verontwaardiging van zich wierp [4], gelijk hij dan ook zijne toestemming tot de vereeniging der beide vloten niet gegeven had zonder eenig wantrouwen aan den dag te leggen en te kennen te geven, dat hij eigenlijk meer reden had om met den Koning van *Spanje* gemeenschappelijk te handelen, dan met hen, die zijne onderdanen in de *Oost-Indiën* zoo slecht bejegenden en, terwijl zij thans zoo veel ijver aan den dag legden om de beide vloten te vereenigen, te voren de zamenwerking tegen de zeeroovers hadden afgewezen [5]. Zoo onbeschaamd en beleedigend durfde CARLETON ons aan 's Konings vroegere dubbelzinnige plannen herinneren en nogmaals van het gebeurde in de *Oost-Indiën* ophalen. — Nadat JACOBUS ernstig vermaand was, alsnu zijne vloot met de onze te vereenigen, vertrok HAUTAIN nog voor het einde van September, maar tegen het einde des jaars lag hij nog voor *Duins:* — men had begrepen, de vloot bij de dreigende breuk van 't Bestand voor eerst niet ver van huis te moeten zenden [6]. Weldra daarna echter ging zij naar de Middellandsche zee onder zeil, zonder dat er van eene vereeniging met de Engelsche sprake was.

De Staten verzuimden niets om die klachten over het voorgevallene bij *Bantam* te logenstraffen. Er kwamen gedeputeerden van de Bewindhebbers der Oost-Indische Compagnie opzettelijk naar *'s Gravenhage* om verslag te doen van de laatstelijk uit de Oost ontvangen berichten, en de Admiraal VAN DER HAGEN, van daar teruggekeerd, was in staat omtrent al wat men verlangde nader inlichting te geven. Met deze berichten toegerust, gaven zij aan CARLETON het volgende antwoord: de vijandelijkheden

Antwoord der Staten op de laatste klachten van *Engeland*.

---

[1] CARLETON III, p. 361.

[2] *Resol. Holl.* 18 Aug. 1620.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 14, 15 Sept. 1620.

[4] CARLETON, III, p. 380, 381.

[5] CARLETON, III, p. 377.

[6] *Resol. Stat.-Gen.* 17 August.; 18, 21 Sept.; 27, 28 Decemb. 1620. Bij al die toerustingen tegen de zeeroovers, scheen ook *Frankrijk* niet geheel achter te willen blijven. Althans liet de Hertog van NEVERS hier te lande een zevental schepen uitrusten en wapenen om tegen de zeeroovers te dienen. Met Februarij (1621) waren er vijf gereed (*Resol. Stat.-Gen.* 12 Oct. 1620. 3 Febr. 1621).

1618—1621. van THOMAS DALE waren de aanleiding van het gebeurde geweest: onder schijn van vriendschap had hij zich van een rijk geladen Nederlandsch schip meester gemaakt, de matrozen gevangen genomen, en gedreigd den goeverneur op te hangen en al onze schepen te nemen. Te *Jacatra* had hij ons belegerd, ons eene nederlaag toegebracht; in één woord hij was opgetreden, alsof hij ons geheel uit de *Indië* verjagen wilde, waartoe hij dan ook, zoo erkende hij zelf, gekomen was. Was de oorlog te voren tot de Molukken, *Amboina* en *Banda*, beperkt geweest, hij had ze (misschien tegen zijne instructie) in de kwartieren van *Bantam* overgebracht. Hoe kon het dan euvel geduid worden, dat de onzen zich hunne vernietiging niet hadden laten welgevallen, maar zich tegen hem te weer gesteld hadden. Er had eene ontmoeting plaats gehad op den 2den Augustus en op den 1sten October 1619, terwijl het traktaat van vereeniging den 7den Julij van dat jaar gesloten was: hoe kon dan toen de tijding dezer gebeurtenis reeds te *Bantam* bekend geweest zijn? Wel was het schip *de Ster* in December 1618, toen de gecommitteerden om over de vereeniging te handelen aangekomen waren, uit *Engeland* vertrokken; doch toen was de gunstige uitslag der onderhandelingen niet te voorzien, en dat schip had ook bevelen mede om op het voetspoor van DALE met geweld te werk te gaan. Thans was door het tot stand komen van het traktaat in de zaak voorzien, en waren de partijen tot wederzijdsche schadeloosstelling verplicht. Dus konden Hun Hoog Mogenden niet begrijpen, wat de Bewindhebbers der Engelsche Oost-Indische Compagnie had kunnen bewegen om Zijne Majesteit met zoodanige klachten lastig te vallen, te meer daar die Heren zelven reeds in Mei aan onze Compagnie over de zaak geschreven en verklaard hadden, op grond van het traktaat, op schadeloosstelling te rekenen. Ten slotte smeekten zij den Koning, wel te willen gelooven, dat Zijne onderdanen nimmer hetzij in de Oost, hetzij in het Noorden, vijandelijk door de onzen bejegend waren zonder eerst uitgedaagd te zijn. Derhalve verzochten zij Zijne Majesteit de noodige bevelen te geven, dat zulke aanslagen niet meer plaats grepen. Wat de beleedigende woorden aangaat, door de matrozen tegen Zijne Majesteit gebezigd, Hun Hoog Mogenden verfoeiden ze onbepaald, en zouden daarvan bij de eerste gelegenheid het bewijs geven, opdat de eerbied blijken mocht, die zij Zijner Majesteit toedroegen [1]. — Zoo was het wel zonneklaar gebleken, dat de geheele klacht slechts een gezocht middel was geweest om de rechtmatige klachten af te weren, die de Staten tegen den Koning wegens zijne werkeloosheid bij de oorlog in *Duitschland* hadden in te brengen. Voor het overige werd bij deze gelegenheid de handelwijze der Engelschen tegen de onzen in de *Oost-Indiën* in het klaarste licht gesteld: het bleek, dat zij zich ook daar ten doel gesteld hadden om, onder den schijn van onze bondgenooten te wezen, ten gevalle van *Spanje* te doen, wat de Spanjaarden als vijanden niet vermochten, en reeds was er plan om

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 3, 22, 23 Julij, 1620.

de *Oost-Indiën* tusschen *Engeland* en *Spanje* te verdeelen [1]. — Toen de Gedeputeerden der Staten-Generaal dat antwoord aan CARLETON overbrachten, had hij, hij erkent het in zijne briefwisseling zelf, daarop niets te zeggen. De afgevaardigden brachten in de vergadering het bericht terug, dat hij op nieuw aangedrongen had op antwoord betreffende de zaak der visscherij [2]: bewijs genoeg dat hij slechts woorden gesproken had, die ter zake niets afdeden. — De Koning, het spreekt van zelf, was met dit antwoord weinig in zijn schik. Om hem een schijn van voldoening te verschaffen, beloofde CARLETON hem, dat de matrozen, die beleedigend over hem gesproken hadden, streng ondervraagd en daarna voorbeeldig gestraft zouden worden. Wat er verder betreffende deze zaak te doen zou overblijven, stelde de Koning ten slotte uit tot de komst der buitengewone Ambassade [3]. 1618—1621.

Voorstel om eenige Engelsche soldaten over *Nederland* naar de *Palts* te zenden.

Had JACOBUS de werving van eenige troepen in *Engeland* ten behoeve van *Bohemen* meer dan bloot bij oogluiking toegelaten, hij beijverde zich niettemin aan deze krijgsonderneming het voorkomen te geven, alsof niet hij, maar de Staten-Generaal die troepen uitzonden. Dadelijk had hij te kennen gegeven, dat hij niet wist, wien hij het bevelhebberschap over de te werven benden zou toevertrouwen. Dit beteekende, dat hij den naam van geen Engelsch Heer van zijn Hof als haar hoofd genoemd wilde hebben. Het doel was, aan HORACE VERE, den bevelhebber der Engelsche regimenten in Nederlandsche dienst, het bevel over de nieuwe soldaten op te dragen. Zoo zouden zij slechts een deel schijnen uit te maken van de reeds vroeger in de Nederlanden aanwezige Engelsche manschappen. Toen het verzoek kwam om HORACE VERE aan hun hoofd naar de *Palts* te laten vertrekken, maakten de Staten en de Prins daartegen geene zwarigheid. Tot JACOBUS plan behoorde ook, dat die Engelsche soldaten over de Nederlanden naar *Duitschland* zouden vertrekken: zoo toch smolten zij van zelve met het Nederlandsche leger zamen. Dus bracht de secretaris van den Koning van *Bohemen*, DIEDERIK ERCKENBRECHT, uit *Londen* eenen brief mede van den Baron VON DOHNA, Zijner Majesteits buitengewonen Gezant aldaar, met het verzoek, dat de 2200 Engelschen (te voren had men steeds van 4000 man gesproken) te *Dordrecht* zouden mogen landen, om van daar met schuiten verder gevoerd te worden: dit was de kortste en de veiligste weg, en — voegde hij er oprecht genoeg bij — gingen deze troepen langs een anderen weg, dan zou de vijand hunne bestemming dadelijk bemerken. Reeds was deze beschikking aan den Koning van *Bohemen* en aan zijnen Luitenant-Generaal in de *Palts*, den Hertog van *Tweebruggen*, medegedeeld: eene verandering in het reisplan was niet meer mogelijk: zij zou de geheele onderneming

---

[1] Zie GACHET, *t. a. pl.*

[2] CARLETON, III, p. 356. *Resol. Stat.-Gen.* 24 Julij, 1620.

[3] CARLETON, p. 372, 373, 402.

1618—1621.

kunnen doen falen. — Zoo had men de vergunning van de Staten en den Prins niet afgewacht, en bleek het, dat JACOBUS de geheele onderneming eer verbieden zou, dan ze op andere wijze laten vertrekken. Immers slechts op deze en geene andere wijze kon hij de zaak voor zijne bijzondere vrienden, de Spanjaarden, vergoelijken. — De brief van DOHNA eindigde met het verzoek om schuiten, ten einde de troepen den Rijn op te voeren; om wapens en mondbehoeften; om wagens tot vervoer der bagaadje van het punt af, waar zij de schuiten zouden verlaten, tot in de *Palts* toe; om een gewapend geleide door *Duitschland* heen, en eindelijk om een paar schepen ten einde hen op zee te geleiden en om loodsen, aangezien er in *Engeland* geen loodsen genoeg te vinden waren. — Dus bleek het, wat er van die met zoo veel ophef aangekondigde uitrusting te denken was. De geheele zaak was eene misleiding: *Engeland* leverde niets, dan een klein aantal van alles ontbloote manschappen. Die benoodigdheden, door de onzen te leveren, zouden, heette het, door den Koning van *Bohemen* betaald worden; maar wat had dit te beduiden, daar de Koning van *Bohemen* immers door ons met geld ondersteund werd? — De Staten waren niet gezind om zich zonder tegenspraak naar JACOBUS zin te schikken. De Prins verscheen in de vergadering, en nu besloot men den Heer VON DOHNA te antwoorden, dat de reis langs de *Wezer* Hun Hoog Mogenden veiliger en minder kostbaar voorkwam: zelfs al moest men langs de *Wezer* te land reizen, had men het voordeel, dat men verre van den vijand bleef en bovendien door de rivier gedekt was. Bovendien Hun Hoog Mogenden wisten niet, of zij een genoegzaam aantal troepen tot geleide beschikbaar hebben zouden. — Doch wat baatten deze aanmerkingen? Ten slotte verklaarden de Staten, dat, zoo men begreep bij het ontworpen plan te moeten blijven, zij voor alles zouden zorgen en zelfs den Wagenmeester der Generaliteit zouden gelasten den Engelschen ten dienste te staan. Het eenige waarin zij JACOBUS niet ten volle te wille waren, was dit, dat zij niet twee, maar slechts één oorlogschip zonden om de troepen op zee tot geleide te verstrekken. Werkelijk werden de nieuwe Engelschen (want met deze benaming werden zij onderscheiden), in het begin van Augustus (1620) aangekomen, tegelijk met onze troepen den Rijn opgevoerd, om vooreerst, totdat zij behoorlijk toegerust zouden zijn, in de garnizoenen op de grenzen te blijven vertoeven [1].

Financieele toestand der Republiek in dit tijdsgewricht.

Hoe in al die kosten, de subsidiën bij voortduring aan *Bohemen* en de Evangelische Unie verstrekt [2], de voltalligmaking der compagniën [3], de lichting der *garnizoenhouders*,

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 27 Junij; 4, 6, 9, 10 Julij; 6 Aug. 1620. CARLETON, III, p. 362.

[2] *Resol. Holl.* 4 Julij; 2, 17, 19 Decemb. 1620. *Resol. Stat.-Gen.* 5, 9 Mei; 17, 19, 20 Junij; 31 Julij; 11, 12 August.; 10, 26, 30 Sept.; 20 Oct.; 1, 21 Nov.; 3, 18, 21, 31 December, 1620.

[3] Voorgesteld in de Propositie tot de Consenten, 21 Oct. 1620, en later ten uitvoer gebracht.

het betrekken van het veldleger, hetwelk eene uitgave van 600,000 gulden vereischte [1], te voorzien, ziedaar wat, niet minder dan de houding van Koning JACOBUS, geschikt was om voortdurende zorgen te baren. De krijgszaken vereischten vele kosten; maar het was niet, omdat het vorig Bewind het onderhoud van het leger en de oorlogsbenoodigdheden verwaarloosd had. Integendeel in de Propositie tot de Consenten voor het jaar 1619, door den Prins en den Raad van State in de maand December 1618 ingeleverd, terwijl OLDENBARNEVELT nog in de gevangenis zat, wordt verklaard, dat »Hun Hoog Mogenden zeer wijselijk gedurende het Bestand altijd geraden gevonden hadden niet alleen al het krijgsvolk, tractementen en andere lasten van den staat van oorlog aan te houden, maar ook (iets waartoe eigenlijk het Fransche Bewind verplicht was) voor de betaling der Fransche troepen te zorgen." In 1618 hadden dan ook de oorlogslasten zes en een half millioen gulden bedragen [2], en dat de Staten van *Holland*, nog vóórdat de Prins de voorstanders der vorige Regering uit die vergadering verdreven had, volstrekt niet gezind waren om de oorlogszaken onder de moeijelijkheden van het oogenblik te doen lijden, kan hieruit blijken, dat toen zij de Consenten niet wilden inbrengen vóórdat aan Hollands rechtmatige financiëele eischen voldaan was, zij niettemin toestonden »dat de loopende lasten van den oorlog zouden betaald mogen worden [3]." Maar niettemin gingen de kosten, in de jaren 1619 en 1620 gemaakt, de gewone inkomsten verre te boven. OLDENBARNEVELT had nimmer op het geld gezien, waar het gewichtige belangen gold. Ook hadden de Provinciën in 1618 hare loopende schulden, in den vorigen oorlog gemaakt, nog niet betaald, en beliep de schuld ten laste der Generaliteit de som van ongeveer 5,680,150 gulden [4]. Deswegens beschuldigden hem zijne tegenstanders, dat hij de finantiën in verwarring gebracht had: niettemin behoefde in dien tijd aan geene buitengewone belastingen gedacht te worden. Maar toen zijne tegenstanders aan het bewind waren, stroomde het geld langs alle kanalen de staatskas uit, en moest men op het opdrijven van de oude en het invoeren van nieuwe belastingen bedacht zijn. Het Bewind van *Holland*, hetwelk in het volhouden van den staat van zaken, sedert de omwenteling ontstaan, zijn eenig behoud zien moest, beijverde zich ongemeen om de ingezetenen op alle manieren geld te doen opbrengen [5], te meer omdat men zich zoo veel mogelijk 1618—1621.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 27 Junij, 1620.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 6 Dec. 1618. In 1620 bedroeg de staat van oorlog ongeveer twee millioen meer (*Resol. Stat.-Gen.* 29 Julij, 1620).

[3] *Resol. Holl.* 20 Sept. 1618. Zie Hollands toenmalige financieele eischen, hiervoor D. III. St. II, bl. 808, 809, 846.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 6 Dec. 1618. In de Proposities van zijn Excellentie en Raad van State voor 1620 en 1621, wordt de Generaliteitsschuld begroot op 4,893,960 gulden (*Resol. Stat.-Gen.* 21 Oct. 1619. 29 Julij, 1620).

[5] *Resol. Holl.* 1, 11, 17 Julij, 1620.

1618—1621. van het opnemen van geld op renten meende te moeten onthouden, »daar, zeide men, die renten of interessen toch niet anders waren dan de kanker van den Staat [1]." Maar in de andere Provinciën was men te minder gezind om zich de geweldige opofferingen van geld te getroosten, naarmate er met de omwenteling minder verandering van overheidspersonen had plaats gehad. In *Utrecht*, waar de omwenteling andere personen op het kussen had gebracht, had de Regering er belang bij om aan den gang van zaken geene bezwaren in den weg te leggen. In *Overijsel* had de Prins bij den Adel, wiens beroep de oorlog was, en bij de Predikanten in de Steden invloed genoeg. In *Zeeland* beloofde men zich van de hervatting des oorlogs eene vernieuwing der voordeelen, vóór het Bestand behaald; maar in *Gelderland* [2] en vooral in *Friesland* en *Groningen* moesten de bezwaren op verschillende manieren overwonnen worden. Een eerste middel daartoe was de krachtige taal door den Prins, Graaf WILLEM LODEWIJK en den Raad van State in hunne jaarlijksche Propositie tot de Consenten gevoerd, waarbij zij de noodzakelijkheid van een voortdurend verzet tegen de vijanden, die steeds onzen ondergang bedoelden, deden uitkomen, en als den geschiktsten weg om tot dit verzet in staat te zijn de invoering van de gemeene middelen van *consumptie* aan die Provinciën aanbevolen, waar zij nog altijd achterwege bleef: was, zeiden zij, slechts de goede wil en de noodige vaderlandsliefde voorhanden, dan zou de maatregel der algemeene invoering van die middelen wel te treffen wezen [3]. Om *Gelderland*, dat in Mei (1620) nog geen last gegeven had om zijne Consenten te openen [4], tot het willig dragen der lasten te bewegen, zal het bezoek veel toegebracht hebben, hetwelk de Prins in het voorjaar van 1620 aan de Staten van *Gelderland* bracht, wier Landdag hij bijwoonde bij gelegenheid dat hij de grensvestingen in oogenschouw ging nemen [5].

Gezindheid in de Provincie *Friesland*. Maar in de beide Noordelijke Provinciën kwam veel op den invloed van den Stadhouder Graaf WILLEM LODEWIJK aan: dezen invloed kon hij in *Groningen*, waar hij slechts met ééne groote Stad te doen had [6], gemakkelijker doen gelden, dan in *Friesland*. Boven-

---

[1] *Resol. Holl.* 2 Dec. 1620.

[2] In September 1619 verklaarde *Gelderland* zich ongezind om langer bij te dragen tot het in dienst houden der *bidets*. De Provincie kreeg toen eene ernstige vermaning, dat het thans geen tijd was om ze af te danken (*Resol. Stat.-Gen.* 13 Sept. 1620).

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 21 Oct. 1619; 29 Julij, 1620. In December 1620 werd eene Commissie benoemd om eenige middelen te beramen, die in alle Provinciën zouden kunnen ingevoerd worden. *Holland* beval als zoodanig den impost op de tabak aan (*Resol. St.-Gen.* 15 Dec. 1620.)

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 9 Mei, 1620. [5] *Resol. Stat.-Gen.* 8, 13 Mei; 6 Junij 1620.

[6] De Stad *Groningen* was bereidwillig genoeg om zich opofferingen ten behoeve van den oorlog te getroosten. De Staten-Generaal roemden hare »goedwillige, heroïque en courageuse resolutie" om uit eigen middelen bij te dragen tot voltooijing van de vestingwerken der stad.

dien vereischten de moeijelijkheden, die de Regering te overwinnen had, zijn gedurig verblijf in *'s Gravenhage.* Wel veroorzaakte hem dit geen persoonlijk nadeel: want de Staten-Generaal stonden hem in Maart, 1620, tot vergoeding zijner moeiten en kosten eene som toe van 4000 gulden [1]; maar de behartiging der algemeene belangen in *Friesland* en *Groningen* scheen er bij te lijden. Dus besloot Graaf WILLEM LODEWIJK in dezelfde maand Maart den Landdag dezer Gewesten te gaan bezoeken, en wat meer is, op zijn advies en dat van Zijne Excellentie, besloten de Staten-Generaal een tweetal afgevaardigden uit hun midden naar den Frieschen Landdag te zenden, met het erkende doel om *Friesland* te bewegen zich niet langer te verzetten tegen de uitvoering van de uitspraak der Staten-Generaal in de zaak van *Delfzijl* [2], maar mede om de Staten van *Friesland*, die nog eene schuld aan de Generaliteit van ongeveer 150,000 gulden te betalen hadden, en draalden hunne Gedeputeerden last te geven tot het openen hunner Consenten, bereidvaardiger te maken tot het vervullen hunner verplichtingen, en tevens om hen over te halen de Dortsche kerkeordening aan te nemen, en alzoo een einde te maken aan den slechten indruk, door hunne weigering om daartoe over te gaan te weeg gebracht [3]. De Heren GOCH en REINIER PAUW werden van den aanvang aan tot deze bezending bestemd [4]. De eerste had juist gelegenheid gehad om zijne bekwaamheid in het bijleggen van geschillen te oefenen, daar hij te *Hasselt*, alwaar de Overheid tegen het gewelddadig optreden van eene onvergenoegde partij had moeten gehandhaafd worden, de gemoederen had weten te verzoenen [5]. In April bezochten GOCH en PAUW de stad *Leeuwarden* slechts voorloopig [6]; want in het begin van Mei werd van de zijde van *Groningen* op nieuw aangedrongen, dat zij den Frieschen Landdag, die tegen den 25sten dier maand zou plaats hebben, toch niet verzuimen, maar zich aldaar van hunne taak kwijten zouden. Werkelijk vertrokken zij weder naar *Friesland* [7]. Of zij het voornemen gehad hebben, zoo zij geen genoegzamen goeden wil aantroffen, den een of anderen gewichtigen maatregel te nemen, is moeijelijk te zeggen; maar zooveel is zeker, dat daartoe de medewerking van Graaf WILLEM LODEWIJK niet gemist zou hebben kunnen worden, en deze ontviel aan de Provincie en het geheele Vaderland ten gevolge eener beroerte, die hem den 23sten Mei overviel, en, hoezeer er zich eenige teekenen van

1618—1621.

Dood van Graaf WILLEM LODEWIJK.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 20 Maart, 1620.

[2] Zie hiervoor bl. 432, Noot 2.

[3] *Resol. St.-Gen.* 30 Maart; 9 Mei; 27 Junij; 8 Julij, 1720. BRANDT, IV, bl. 285.

[4] *Resol. St.-Gen.* 20, 21 Maart, 1620.

[5] *Resol. St.-Gen.* 14, 15 Febr.; 24 Maart, 1620. Ook in *Elburg* hadden den 27sten Febr. (1620) onlusten plaats. De Prins zond er twee Compagniën soldaten heen (*Resol. St.-Gen.* 2 Maart).

[6] *Resol. St.-Gen.* 4, 15, 18 April, 1620.

[7] *Resol. St.-Gen.* 4, 14 Mei, 1620.

1618— 1621. beterschap hadden opgedaan, den 10den Junij daaraan volgende in het graf sleepte [1]. Van zijne jeugd af aan had hij, op het voetspoor zijner heldhaftige ooms en vader, zijn leven en al zijne krachten voor de zaak der Nederlandsche vrijheid veil gehad en daaraan nooit volprezen diensten bewezen. Hoe moeijelijk zijne taak aan het hoofd des bestuurs in *Friesland* en *Groningen* geweest moet zijn, kan slechts hij beseffen, die zich voorstelt, welke elementen van oneenigheid en burgertwist er in die Gewesten waren blijven woelen. Des te grooter eer komt hem toe, dat hij meester heeft weten te blijven zonder geweld, tot instandhouding der Unie, het groote werk zijns vaders. Jammer maar, dat er een tijd gekomen is, dat hij het belang van het Land en het voordeel van zijn Huis heeft gemeend te moeten zoeken op eenen weg, die hem den voortreffelijksten voorstander van de waarachtige belangen der Republiek als zijnen tegenstander moest doen beschouwen, en dat sommigen er een zekere beteekenis in hebben kunnen vinden, dat de aanval van beroerte, die zijnen dood ten gevolge heeft gehad, hem overkomen is op den verjaardag van OLDENBARNEVELTS dood [2]. — Prins MAURITS was dadelijk bezorgd, dat dit sterfgeval ten gevolge hebben zou, dat er of geene of minder Compagniën, dan hij verlangde, uit *Friesland* en *Groningen* zouden komen om zich bij het leger te velde te voegen. Zijne ongunstige verwachting werd niet verwezenlijkt: ten minste lieten de Staten van *Friesland* negen van de ter hunner repartitie staande Compagniën uittrekken [3]; maar van den anderen kant kwamen GOCH en PAUW onverrichter zake terug: de Staten van *Friesland* bleven bij hunne vroegere besluiten aangaande de zaak van *Delfzijl* en de Dortsche kerkeordening [4], en nog herhaaldelijk moesten zij ernstig vermaand worden niet alleen om hunnen Gedeputeerden last te geven hunne Consenten te openen, waartoe zij niet voor het einde van Julij overgingen [5]; maar ook, en de Staten van *Overijsel* en van *Groningen* met hen, om hun aandeel van de kosten van het leger te velde te voldoen [6]. De Friesche Admiraliteit te *Dokkum* onttrok zich aan de verplichting om mede te werken tot de uitrusting der vloot van 21 schepen, die tegen de zeeroovers werd uitgezonden, hoezeer zij slechts één schip van de 21 te leveren

---

[1] *Archiv. de la Maison d'Orange*, S. II, T. II, p. 570, 571. CARLETON, III, p. 309, 318, 321, 332.

[2] Den 13den Mei, naar den ouden stijl, die in *Friesland* nog gevolgd werd. BRANDT, *Hist. d. Ref.* IV, bl. 285.

[3] *Resol. St.-Gen.* 16, 24 Junij, 1620.

[4] Slechts het vierde Lid der Staten, de Volmachten der Steden, keurden de kerkeordening goed; doch de drie andere Leden (OOSTERGO, WESTERGO en ZEVENWOLDEN) overstemden dat ééne Lid (BRANDT, IV, 285).

[5] *Resol. St.-Gen.* 16 Junij; 20 Julij, 1620.

[6] *Resol. St.-Gen.* 26 Sept., 1620.

had [1], en haalde zich wegens deze »willekeurige schennis eener plechtig aangegane verbindtenis" de strenge bestraffing der Staten-Generaal op den hals [2]. Tegen den winter, eindelijk, was er al weder sprake van eene bezending naar de Staten van *Friesland* om hen op nieuw tot onderwerping aan het besluit der Generaliteit ten aanzien van *Delfzijl* te bewegen [3]. — Toch bekwam Graaf WILLEM LODEWIJK in den persoon van zijnen broeder ERNST CASIMIR eenen opvolger, die wel met minder invloed, maar toch met niet minder ijver de Contraremonstrantsche partij en Prins MAURITS gediend had. Ten tijde van het overlijden van den Stadhouder was hij te *Leeuwarden* tegenwoordig, en in Augustus werd hij tot Goeverneur van *Friesland* benoemd. In *Groningen* en *de Ommelanden* echter volgde hij zijnen broeder niet op. In dit Gewest werd de Prins van *Oranje* in December daaraanvolgende tot Goeverneur gekozen [4]. Er waren er geweest die Prins MAURITS, door hem de beide goevernementen op te dragen, tot Stadhouder van al de Vereenigde Provinciën hadden willen maken; maar dit zou den Prins al te zeer het voorkomen van Monarch der *Nederlanden* hebben doen verkrijgen. Anderen weder hadden de betrekking van Stadhouder onvervuld willen laten; maar dit zou *Friesland* en *Groningen* tegenover de Generaliteit, en de Staten dezer Gewesten tegenover hunne ingezetenen te eigenmachtig hebben gemaakt. Dus kwam slechts Prins HENDRIK nevens ERNST CASIMIR ernstig in aanmerking [5]. Maar Prins HENDRIK zou wellicht spoedig als zijns broeders opvolger in de andere Provinciën in aanmerking komen, en alsdan zou deze Vorst weder te groote kans hebben om alle *Nederlanden* tot één goevernement te verbinden; bovendien men kon van hem eene terugwerking tegen de staatkunde van het oogenblik duchten. Geen wonder derhalve dat ERNST CASIMIR ten minste in *Friesland* benoemd werd. Aan Prins HENDRIK werd weldra eene rol in de krijgsbewegingen tegen SPINOLA toebedeeld.

1618—1621.

Graaf ERNST CASIMIR volgt hem op in *Friesland*, Prins MAURITS in *Groningen* en *Ommelanden*.

Om behoorlijk op de hoogte te zijn van hetgeen de Geünieerde Duitsche Vorsten besloten en verrichtten, alsmede om hun van goeden raad te dienen en hen van de waakzaamheid en bereidvaardigheid der Nederlanders te verzekeren, had de Prins den Heer VAN RANDWIJK, lid van den Raad van State, naar de *Palts* gezonden [6]. Naauwelijks was hij in de eerste dagen van Julij te *Heidelberg* aangekomen, of hij vernam de tijding van het verdrag, in het eind der vorige maand te *Ulm* tusschen den Hertog van *Beijeren* en den bevelhebber der Unie, den Markgraaf van *Anspach*, gesloten. Dit verdrag,

Zending van RANDWIJK naar de *Palts*.

[1] De Admiraliteit van *Middelburg* leverde 3 schepen, die van *Rotterdam* 3, die van *Enkhuizen* of *Hoorn* 4, die van *Amsterdam* 10 (*Resol. St.-Gen.* 4 Aug.).

[2] *Resol. St.-Gen.* 29 Oct., 1620. [3] *Resol. St. Gen.* 17 Nov., 1620.

[4] *Resol. St.-Gen.* 15 Junij; 20 Aug.; 31 Dec., 1620. 2 Jan., 1621. [5] CARLETON, III, p. 332.

[6] CARLETON, III, p. 340, 341. Van het Rapport van dezen Heer, op het Rijksarchief voorhanden, is voor de volgende bijzonderheden gebruik gemaakt.

1618—1621. waartoe de Geünieerde Vorsten te eerder overgingen, omdat het leger der *Liga* sterker was dan het hunne [1], en zij, zoo SPINOLA naderde, tusschen twee vuren vreesden te komen, stelde MAXIMILIAAN van *Beijeren* in staat om zijne geheele macht, den Keizer ter hulp, tegen den Koning van *Bohemen* te keren. De Vorsten der Unie meenden genoeg te doen, zoo zij de *Keur-Palts* tegen SPINOLA verdedigden. Zelfs vleiden zij zich nog, dat de Spanjaarden geene vijandelijkheden tegen de *Palts* plegen zouden: uit ontzag voor *Engeland* en *Frankrijk*, door welks bemiddeling het verdrag was tot stand gekomen, zouden zij zich (dus redeneerde men) daarvan wel onthouden. Bovendien werd er uitgestrooid, dat de Aartshertog ALBERT te *Brussel* overleden, en dus de geheele tocht van SPINOLA afgesprongen was. Bij deze stemming kon de ijver om zich ten strijde toe te rusten niet groot zijn. Niet voor na het midden van Augustus kwam de Paltsische Landweer, en dat nog slechts op aandrang van RANDWIJK, in de wapenen. De strijdlustigste en heftigste der Vorsten van de Unie scheen de Markgraaf van *Durlach:* deze dacht over de Fransche staatkunde geheel in den geest van de Nederlandsche Contraremonstranten; hij was verstoord over het verdrag van *Ulm* en bijna geneigd om zijne verdere dienst aan de Unie te onttrekken; maar RANDWIJK, daartoe door de andere Hoofden der Unie uitgenoodigd, zette hem neder, en toonde zich in de verwachtingen, die hij van *Frankrijk* zeide te koesteren, geheel een leerling van OLDENBARNEVELT [2]. — Na het verdrag, te *Ulm* tot stand gekomen, was het leger der Unie vandaar opgebroken, en had zich, na den Rijn overgetrokken te zijn, in verscheidene dorpen op Paltsisch gebied, van *Worms* tot *Oppenheim*, *Mainz* en *Ingelheim*, gelegerd. Deze beweging droeg RANDWIJKS goedkeuring weg, aangezien men daardoor den vijand den pas over den Rijn afsneed, en den troepen, die de Prins van *Oranje* wellicht te hulp zou zenden, zoo veel nader kwam. Maar de strijdlust der Geünieerde Vorsten was daarom niet vermeerderd. Zij hadden eene bijeenkomst gehad, waartoe RANDWIJK niet was uitgenoodigd. Blijk genoeg, dat zij daar maatregelen te beramen hadden, die zij wel begrepen dat den Nederlander niet behagen zouden. Werkelijk beschouwde men het in die bijeenkomst reeds als uitgemaakt, dat, zoo SPINOLA kwam, *Bohemen* en niet de *Palts* het doel van zijnen tocht zou wezen, en besloot men hem den pas van *Breisach* niet te betwisten, maar dien van *Wetterau* te ontzeggen. RANDWIJK zou hem den pas van *Breisach* betwist hebben willen zien, op grond van de instellingen des Duitschen Rijks, daar hij komen zou met eene uitheemsche macht op gezag van een vreemd Vorst: dat hij op zou treden als uitvoerder van den Rijksban tegen FREDERIK V [3], dit wilde RANDWIJK

Staat van zaken aldaar.

---

[1] Het leger der Unie bedroeg volgens AERSSENS opgave niet meer dan 12,000 man voetvolk en 4000 ruiters (CARLETON, III, p. 362).

[2] Zie het Rapport van RANDWIJK op het Rijksarch. fol. 10 recto.

[3] Den 27sten Julij werd de ban, door den Keizer tegen FREDERIK en zijne medestanders uitgevaardigd, aan de Staten-Generaal bekend gemaakt (*Resol. St.-Gen.* 27 Julij, 1620).

slechts als een voorwendsel aangemerkt hebben. Op die bijeenkomst der Vorsten was juist een brief van den Prins van *Oranje* ontvangen, waarin hij hun aanried, zich toch goed tegen SPINOLA te weer te stellen, te meer, daar het hoogst onzeker was, of, ingeval zij door dien Spaanschen veldheer werden aangevallen, hun uit *Nederland* troepen te hulp zouden komen. Dit bericht had groote ontsteltenis veroorzaakt; maar ANSPACH had de gemoederen weder gerust gesteld door te zeggen, dat hij alles goeds verwachtte, daar Hun Hoog Mogenden gewoon waren meer te doen, dan te beloven. 1618—1621.

SPINOLA trekt derwaarts.

Terwijl de Geünieerde Vorsten dus dobberden tusschen hoop en vrees, nam SPINOLA met een leger, zoo het heette, van 30,000, maar zeker niet grooter dan van 20,000 man den tocht naar *Duitschland* aan. Zoodra Prins MAURITS dit vernam, begaf hij zich naar het leger te velde bij *Schenkenschans*, en legerde zich voor *Wezel*, in de hoop dat dit den Markies nog van zijnen tocht zou terughouden. Doch wel veroorzaakte 's Prinsen opdagen groote ontsteltenis binnen *Wezel;* maar SPINOLA zette zijnen marsch voort: hij liet eenige benden onder DON VELASCO achter, om onze armee gade te slaan [1]. Tegen dezen iets te ondernemen, kon het belang der onzen niet medebrengen. Immers zou zulks eene openbare inbreuk op het Bestand geweest zijn, en de Gecommitteerden te velde hadden den bepaalden last mede, dat er niets tegen het Bestand zou ondernomen worden [2]: of de vrede met *Spanje* niet bewaard kon blijven, dit zou eerst later moeten blijken, en in allen geval zou de schennis van den vrede zonder oorlogsverklaring door niets gewettigd zijn geweest. Het eenige wat Prins MAURITS zou hebben kunnen doen, was dat hij SPINOLA zelven had aangevallen, of nog beter, dat hij hem ware nagetrokken, om hem, met de macht der Unie tegenover hem, tusschen twee vuren te brengen. Maar voorwaar het was geen gebrek aan moed noch verzuim van de gunstige gelegenheid, dat hem met zijn leger op de grenzen deed blijven. Bij den binnenlandschen toestand, bij het rechtmatig ongenoegen, dat er tegen de Regering bestond, mocht hij de grenzen niet verlaten: alleen de zekerheid, dat 's Prinsen troepen plotseling in genoegzamen getale op elk punt tegenwoordig konden zijn, hield hen, die eene tegenomwenteling zouden hebben willen uitlokken, in bedwang. Bovendien, al had Prins MAURITS zich, ten aanzien van het Binnenland gerust, van de grenzen kunnen verwijderen, waagde hij niet te veel, indien hij zich met nagenoeg al de gewapende macht der Republiek aan een toch altijd mogelijk gevaar blootstelde? Ware zijn leger een ongeluk overkomen, het Land had er zijne onafhankelijkheid bij kunnen inschieten [3]. Zoo ware

[1] CARLETON, III, p. 328, 334, 362, 366, 367. *Resol. St.-Gen.* 29 Aug., 1620.

[2] *Resol. Holl.* 12 Aug., 1620.

[3] CARLETON, III, p. 335. Op deze bladz. van CARLETON moet in plaats van *toutes les Provinces-Unies* gelezen worden: *tous les Princes Unis.* Met het oorspronkelijk Engelsch (*all the United Princes*) voor oogen kon de vertaler zich lichtelijk dus vergissen.

1618—1621. het dan wellicht raadzamer geweest, de ontzettende kosten te besparen en het leger, waarmede men toch niets kon uitvoeren, niet eens op de grenzen te brengen. Maar men moest toch iets doen, vooral om *Engelands* wil, deels ten einde de verwijten van Koning JACOBUS te ontgaan, deels ten einde hem de zedelijke verplichting op te leggen om onze pogingen te ondersteunen, die in 't belang van zijn geslacht werden ondernomen [1]. Daarom werd het te velde trekken van het leger doorgedreven, en opdat de mare van den te *Ulm* gesloten vrede, waarmede het lot van den Koning van *Bohemen* eigenlijk reeds beslist was, de Staten niet mocht doen besluiten, alle verdere toerustingen te doen staken, hield de Prins het bericht van dat verdrag weken lang terug. Met een brief, den 21sten Junij gedagteekend, was het hem geworden, en eerst den 20sten Julij, toen de maatregelen reeds genomen waren, bracht hij het in de vergadering der Staten-Generaal [2].

Op zijnen tocht door het Guliksche beijverde SPINOLA zich den Nederlanders geene reden van klachten te geven: hij ontzag zoo veel mogelijk de plaatsen, waar Staatsche bezetting lag, gelijk de Prins op zijne beurt van zijne soldaten geene geweldadigheden in de buurt van *Wezel* duldde [3]. Zelfs schijnt het, dat de komst van een kwartiermeester van SPINOLA te *'s Hage* (hij was, zoo het heette, wegens onmin uit de dienst verwijderd) moest dienen om den Prins gerust te stellen, dat men niets tegen *Gulik* voor had [4]. Maar hoe bleef onder zulke omstandigheden een vijandig optreden van Prins MAURITS tegen SPINOLA nog mogelijk? Waarlijk de Prins was onwillens mede in de zamenspanning verstrikt, die den ongelukkigen FREDERIK aan de straf overleverde. — *Dietz*, eene bezitting van het Huis van Nassau, werd op den tocht door SPINOLA ingenomen, niettegenstaande de Graven van Nassau met ERNST CASIMIR aan het hoofd zich te voren tot de Staten-Generaal gewend hadden met het verzoek hunne verdedigingsmiddelen tegen SPINOLAS komst met eenige Staatsche officieren en geoefende manschappen te mogen versterken: dit was hun toegestaan, en voorzeker zal deze bijstand *Siegen* en het Huis te *Dillenburg* voor vijandelijke inlegering behoed hebben [5].

Tegen het einde van de maand Augustus waren de onlangs uit *Engeland* aangekomen manschappen genoegzaam toegerust om den tocht naar *Duitschland* te aanvaarden [6]. Zij moesten door eene genoegzame macht beschermd zijn, ten einde niet voordat zij met het leger der Geünieerde Vorsten vereenigd waren, in de handen van SPINOLA te vallen,

[1] CARLETON, III, p. 336.

[2] *Resol. St.-Gen.* 20 Julij, 1620. Slechts door drogredenen kon men zich het gewicht van dat verdrag ontveinzen. Een staaltje van zulke drogredenen levert ons CARLETON, p. 349, 350.

[3] CARLETON, III, p. 368. [4] CARLETON, p. 350, 358.

[5] CARLETON, III, p. 367. *Resol. St.-Gen.* 7, 8, 10, 31 Julij, 1620.

[6] *Resol. St.-Gen.* 31 Aug., 1620.

C. E.^d Taurel sculps.

1618—1621.

Prins MAURITS zendt de ruiterij onder Prins HENDRIK naar de *Palts* ten geleide der Engelsche hulpbenden.

en nu besloot de Prins hun zijne gansche ruiterij onder Prins HENDRIK en 2000 musketiers ten geleide mede te zenden [1]. Voorwaar een opmerkelijk besluit! Wel mocht de Prins ook voor onze eigene landgenooten niet heeten den Geünieerden Vorsten dadelijke hulp te gaan bieden, aangezien *Holland* besloten had, dat de subsidiën aan *Bohemen* en de *Unie* zouden ophouden als wij gewapende hulp gingen bieden [2]. Maar bovendien had de verklaring, dat HENDRIKS tocht slechts moest strekken om de Engelschen te geleiden, nog eene andere beteekenis. Had JACOBUS de hulp, hoe gering ook, die hij zijnen schoonzoon uit *Engeland* liet toekomen, onder den schijn willen doen doorgaan, alsof zij hem uit de Vereenigde Provinciën werd toegezonden, thans zette Prins MAURITS hem zijne misleiding met eene gelijke misleiding betaald, daar hij de hulp, die hij den Geünieerden Vorsten niet onthouden kon, hun onder de leuze toezond, alsof zij slechts den Engelschen hulpbenden tot geleide strekte. Zoo waren de Nederlanders tevens tegen de blaam van vredebreuk met *Spanje*, en 's Prinsen ridderlijk karakter tegenover SPINOLAS heuschheid eenigermate gedekt: de verantwoording kwam op het hoofd der Engelschen neder. En aan het hoofd der uittrekkende ruiterij stond Prins HENDRIK, de zoon der Fransche Prinses, hij, die zich van een dergelijken ruitertocht onder het bewind van OLDENBARNEVELT had gekweten [3], en thans voor het eerst weder een openbare taak aanvaardde. Waarlijk meer waarborgen waren er voor het Buitenland, voor *Frankrijk* en *Spanje* zelfs, niet noodig. Maar moeten wij het dan daarvoor houden, dat Prins HENDRIK zich tot eene eenigzins bedriegelijke vertooning zou geleend hebben? Integendeel, onder welke leuze hij dan ook uittrok, hij zou de gelegenheid niet voorbij hebben laten gaan om een glansrijk wapenfeit te bedrijven, en dat de tocht noch roem noch voordeel heeft opgeleverd, is voorzeker aan hem niet te wijten geweest. Dat hij zich, nu zijn broeder alles vermocht, weder in de dienst van het Land liet gebruiken, is het bewijs, dat hij zich onvoorwaardelijk aan dien broeder had aangesloten, aan wien thans zijne geheele toekomst en die van het Huis zijns vaders hing. Dit had LOUISE DE COLIGNY gevoeld, en zij had hare taak hier te lande als voleindigd beschouwd. Weduwe bij eene wieg door den grooten Prins achtergelaten als vertegenwoordigster van de rechten van het sterfhuis van *Oranje* op de dankbaarheid der natie, voor welke hij zich en al het zijne had opgeofferd, als bewaarster van de panden, die dat Huis nog bezat ter verzekering van WILLEMS werk, had zij de overlevering van zijne beginselen ten minste bij haren eigenen zoon trouw voortgeplant. Thans was de zuivere toepassing dier beginselen grootelijks in de waagschaal gesteld; ook was haar zoon HENDRIK de moederlijke tucht reeds lang ontwassen. Wat had zij dan nog in een land te doen, hetwelk den grooten staatsman had gedood, dien zij vertrouwde, en den voortreffelijken predikant had verbannen, dien zij

[1] *Resol. St.-Gen.* 14 Sept., 1620. CARLETON, p. 367. [2] *Resol. Holl.* 4 Julij, 1620.

[3] Naar *Brunswijk*, zie hiervoor, D. III, St. II, bl. 574.

1618—1621. liefhad; waar niet alleen hare vijanden de regering in handen hadden, maar zelfs het volk op straat haar begon te smijten en uit te jouwen [1]? Nu het zoo ver gekomen was, besloot zij terug te keren naar haar vaderland. Dat zij na de omwenteling nog zoo lang hier was gebleven, was het laatste offer geweest van haar leven, aan zelfverloochening zoo rijk: want ook de Albestuurder verklaarde hare taak volbracht, door haar uit het leven op te roepen: zij stierf nog geen half jaar na haren terugkeer in *Frankrijk*, den 9den October 1620, te *Fontainebleau*. Den 24sten Mei van het volgende jaar werd haar lijk nevens dat van haar echtgenoot bijgezet in het praalgraf, hem te *Delft* door de Staten opgericht [2].

Dood van LOUISE DE COLIGNY.

Toen Prins HENDRIK den 9den September met zijne troepen van hier vertrok, was het niet twijfelachtig meer, dat SPINOLA de *Palts* zou aantasten. Op het bericht van zijne nadering liet de Markgraaf van *Anspach* zijn leger den *Rijn* boven *Mainz*, en daarna den *Main* bij *Frankfort* overtrekken, doch de stelling op den rechter oever dezer rivier niet geschikt oordeelende om SPINOLA af te wachten, deed hij zijn volk weder over den *Main* terugtrekken en legerde zich langs den linker oever. Maar SPINOLA, tot *Königstein* (op den rechten weg van *Coblenz* naar *Frankfort*) voortgerukt, sloeg den weg naar *Mainz* in. Hier stak hij den *Rijn* over, waarna hij zijn voetvolk onder de beschutting van de stad en het bisschopshof verschanste. Dus lag dat gedeelte van de *Palts*, hetwelk aan den linker oever van den *Rijn* gelegen is, met zijne onversterkte steden en door het leger der *Unie* ontruimd, voor hem open. De Markgraaf van *Anspach* echter talmde niet lang; maar van bij *Frankfort* opgebroken, maakte hij gebruik van eene schipbrug, eerst nu, na lang verzuim en nog slechts door bestel van een bruggemeester, kortlings door Prins MAURITS gezonden, over den *Rijn* gelegd, en betrok zijn voormalige legerplaats bij *Oppenheim*. Toen SPINOLA al zijn volk den *Rijn* had overgebracht en eene voorwaartsche beweging gemaakt had, lagen in de eerste dagen van September de beide legers tegen elkander over; maar, had SPINOLA reeds vroeger vriendschap laten toezeggen, ingeval de Geünieerde Vorsten den Keizer in zijne rechtvaardige zaak tegen de *Keurpalts* ondersteunen of zich voor het minst onzijdig houden wilden, thans liet hij door den Keurvorst van *Mainz* weten, dat, bijaldien men hem eene plaats, hetzij *Kreuznach* of *Alzey* of eenig ander oord, afstond, hij rustig zou afwachten, tot de zaak tusschen den Keizer en den Koning van *Bohemen* geschikt was. Of de Geünieerden

---

[1] BRANDT, *Hist. d. Ref.*, IV, bl. 397.

[2] BRANDT, t. a. pl. bl. 398. Voorzeker om de verdenking af te snijden, alsof hij uit eigenbelang de Franschgezinde staatkunde zou bevorderen, weigerde Prins HENDRIK voor zijnen persoon de jaarwedde, die de Koning van *Frankrijk* aan zijne moeder geschonken had. Daarentegen verzocht hij de Staten, hem de jaarwedde zijner moeder nog eenige jaren te laten genieten. Men stond het hem toe, voorloopig voor een jaar na haren dood (*Res. Stat.-Gen.* 14, 20 Jan.; 19 Febr. 1621).

hierna bijzonder gezind waren, om slag te leveren, is voor het minst aan bedenking onderhevig. Althans men liet SPINOLA den 10den September *Kreuznach* en den 11den *Alzey* innemen, waar hij een grooten voorraad wijn en koren vond, dien men aldaar, tot RANDWIJKS reeds vroeger betuigde bevreemding, den vijand prijs had gelaten. Zoover gekomen scheen SPINOLA naar *Worms* en alzoo verder naar *Heidelberg* op te willen trekken. ANSPACH, alsof SPINOLA zulks met het leger der Unie in den rug zou gewaagd hebben, verliet zijne legerplaats bij *Oppenheim* met achterlating van slechts 800 man [1] landweer; hij ging *Worms*, *Frankenthal* en *Spiers* dekken, en SPINOLA maakte den 14den September van de gelegenheid gebruik om de zoo goed als verlaten legerplaats te bezetten en de Geünieerden den overtocht over den *Rijn* aldaar af te snijden. Dit gaf groote verslagenheid in de Regeringskringen: men gaf hoog op van SPINOLAS macht en beleid en zag laag op het leger der *Unie* neder, en het vertrouwen op de Staten-Generaal was, bij het achterblijven van alle hulp van die zijde, geheel geweken. Het gezin van den Keurvorst maakte zich gereed om *Heidelberg* te verlaten en zich naar *Stuttgard* te begeven. RANDWIJK, dit vernemende, ging naar *Heidelberg* om het vertrek van het Hof wegens den hoogst ongunstigen indruk, dien het maken zou, te beletten. Doch hij vond het Hof reeds vertrokken. De Nederlandsche Resident, BREDERODE, reisde de Keurvorstin nog achterna, doch kon haar niet tot den terugkeer bewegen. Eerst toen kwam het bericht dat Prins HENDRIK van *Wezel* vertrokken was. Een paar kapiteins werden hem met eenig paardevolk te gemoet gezonden om hem den geschiktsten weg te wijzen; maar zij meenden hem uit overmatige bezorgdheid langs een grooten omweg boven *Trier* de *Moezel* over te moeten voeren, zoodat hij veel later aankwam, dan men verwacht had en een plan, hetwelk men, zoo het heette, op zijne tegenwoordigheid rekenende gemaakt had, vervallen moest. Ten slotte trok de Prins toch nog bij *Koblenz* den *Rijn* over [2]. — Toen de hagchelijke toestand van de *Palts* te *'s Gravenhage* bekend was geworden, en men vermoedde dat Prins HENDRIK, die bovendien niet eens stellige bevelen gehad schijnt te hebben om met zijne ruiters vijandelijk tegen SPINOLA op te treden [3], zich niet meer met het leger der Geünieerden zou kunnen vereenigen, herhaalde men den aandrang bij Koning JACOBUS, dat hij zich toch eenmaal ernstig de zaak zijner kinderen zou aantrekken [4], en Prins MAURITS liet CARLETON te verstaan geven, dat een inval van den Koning in *Brabant* het eenige middel was om SPINOLA tot den terugtocht te dwingen en alzoo de *Palts* te redden. Het schijnt dat de Prins begreep, dat zulk eene onderneming het Engelsche volk zoo aangenaam zijn zou, dat de Koning daartoe de middelen wel met hoop op een gelukkigen uitslag van het Parlement zou kunnen vragen: in allen geval de vloot, tegen de zeeroovers uitgerust, was nog bij

1618—1621.

SPINOLA nestelt zich in de *Palts*.

Nieuwe pogingen om JACOBUS over te halen, om krachtdadig voor zijnen schoonzoon op te treden.

[1] Volgens CARLETON (p. 381) 1200 man.
[2] *Resol. St.-Gen.* 28 Sept., 1620.
[3] CARLETON, p. 368.
[4] *Resol. St.-Gen.* 10 Oct., 1620. CARLETON, p. 388.

1618— 1621. de hand. Hoe het zij, die inval in *Brabant* was een lievelingsdenkbeeld van den Prins [1]. Had JACOBUS zich door de ramp van de *Palts* daartoe laten overhalen, dan zou Prins MAURITS die ramp niet al te zeer betreurd hebben: immers zou JACOBUS alsdan onherstelbaar met *Spanje* gebroken hebben; de Republiek zou, schijnbaar onwillens, tot den oorlog medegesleept zijn; in één woord, er ware een algemeene oorlog tegen *Spanje*, *Oostenrijk* en de Katholieken ontstaan, waarbij wij JACOBUS op onze hand zouden gehad hebben. Alleenlijk zou onze zelfstandigheid met een groot gevaar bedreigd zijn geworden, zoo de Engelsche macht zich weder op onze grenzen ware komen nestelen. Doch ook omtrent dit gevaar was het mogelijk zich te misleiden: was eenmaal de Puriteinsche volkspartij in *Engeland* en *Schotland* ontboeid, wie wist of er dan geene gebeurtenissen konden voorvallen, gevaarlijker voor de Dynastie van JACOBUS, dan voor de onafhankelijkheid van ons Vaderland. Er waren thans rondom den Prins raadslieden, fijn genoeg om zulke mogelijkheden te bedenken. — Nog een ander plan had de Prins ontworpen om den Koning van *Groot-Britannië* in den oorlog te trekken en de Duitsche Gereformeerden te redden: wilde JACOBUS niet met *Spanje* breken, welnu dan had hij slechts de Geestelijke Duitsche Vorsten aan te tasten, om eene afleiding te bewerken [2]: *Keulen* en *Luik*, zoo rekende de Prins, waren minder gemakkelijk te verdedigen, dan *Frankfort*. Voor dit laatste plan zou JACOBUS voorzeker meer ooren gehad hebben; maar hij wenschte *Luik* liever door verraad van binnen in zijne macht te krijgen [3]. Was dit vroeger mislukt, zoo was het, docht den Prins, thans tijd om met geweld van buiten te werk te gaan. — Er bestond alzoo reden genoeg voor den Keurvorst om ongerust te zijn. Ook liet hij in de maand Julij verklaring vragen, wat de Staten met hunne oorlogstoebereidselen beoogden. Dezen lieten hem antwoorden, dat, zoo hij slechts oprechtelijk de onzijdigheid bewaarde, hij zich deswegens evenmin als over de krijgstoerustingen van de Aartshertogen behoefde te bekommeren [4]. Later, juist in September, moest de Aartsbisschop klagen over eenige ingezetenen van het Graafschap *Horn* niet ver van *Roermond*, in het Sticht van *Luik*, die zich aan »notoire rebellie" hadden schuldig gemaakt en zich bij den Commandant van *Nijmegen* in dienst hadden begeven, en den 12^{den} November meende MUYS de vraag te moeten voorstellen, wat de Staten-Generaal, bij de straffen te *Luik* tegen landverraders uitgeoefend en de geruchten die daarbij liepen, »tot verdediging van de eer des Lands" konden verrichten [5]. Het blijkt niet, dat er iets op dit voorstel geschied is [6].

---

[1] CARLETON, p. 330, en hiervoor, bl. 320.

[2] CARLETON, t. a. pl.

[3] Zie hiervoor, bl. 424.

[4] *Resol. St.-Gen.* 11, 14 Julij, 1620.

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 3, 4 Sept.; 12 Nov. 1620.

[6] In Jan. 1621 wendden zich eenige herwaarts uitgeweken slachtoffers van de bewegingen in *Luik* tot de Staten met verzoek om hunne krachtdadige ondersteuning (*Resol. Stat.-Gen.* 16, 20 Jan. 1621).

Maar hoe nam CARLETON het plan van eenen inval op, door zijnen Meester in *Brabant* te doen? Hij beloofde het denkbeeld mede te zullen deelen en deed zulks op eene wijze, die genoegzaam verried, dat hij er mede ingenomen was, en onder herinnering aan de belangen van de belijders eener godsdienst, »die zijne Majesteit, naast God, de macht had te beschermen, gelijk hij dan ook den titel van haren Beschermheer voerde [1]." 1618—1621.

Stichting der schans *Papenmuts.*

In afwachting van hetgeen JACOBUS besluiten zou, maakte zich Prins MAURITS al vast van een punt in het hart van het Aartsstift *Keulen* meester, tusschen 's Keurvorsten hofstad *Bonn* en zijne hoofdstad *Keulen.* Hij zond in de maand September den kolonel LAMBERT CHARLES, dienzelfden commandant van *Nijmegen*, met zes compagniën uit het leger te velde, versterkt met negen compagniën uit *Gulik* en nog twee compagniën ruiters bovendien, om daar ter plaatse een middelweerd in den Rijn, behoorende tot het Land van *Berg*, te bezetten en er eene schans op te werpen, aan welke, den katholieken Kerkvorst ten spot, de naam van *Papenmuts* gegeven werd. Toen de schans tegen het eind van October in staat van verdediging gebracht was, werden er een zestigtal wagens met krijgsbenoodigdheden heengezonden. De Keizer gaf bevel tot het slechten van deze versterking; maar wendde zich ten dien einde tot de Brandenburgsche Overheden, alsof dezen daaraan schuld hadden. De Staten-Generaal, met 's Keizers schrijven bekend gemaakt, zonden over de zaak aan de Brandenburgsche Overheden een brief terug, geschikt om den Keizer vertoond te worden, en de Keurvorst van *Keulen*, juist door van de Staten de verklaring te verzoeken, dat de schans niet bestemd was om hem of zijne onderdanen overlast aan te doen, toonde genoegzaam te begrijpen, dat hij zich de gewelddadige handeling moest laten welgevallen. Toch verwaardigden zich de Staten des Aartsbisschops verzoek opzettelijk te beantwoorden. Zij deden het met de verklaring, dat zij met het leggen van die schans niets anders hadden voorgehad, dan wat zij, en zulks was uit al hunne vroegere handelingen aan de gansche wereld gebleken, steeds bedoeld hadden, namelijk, dat én hun eigen Land beveiligd én hunne naburen en vrienden bij het bezit van vrijheid en rust bewaard mochten blijven. Gaarne zouden zij van de kosten ontslagen zijn gebleven, die de aanleg en de voortdurende bezetting van het fort vorderden; maar de eenmaal op hen rustende taak om de landen van *Gulik* en *Kleef* te beschermen, noopte hen daartoe in eenen tijd, dat hunne vrienden schade zouden kunnen lijden van de Spanjaarden en andere vreemden, die zich als van ouds vijanden en onderdrukkers toonden, zoo wel van de geestelijke als van de wereldlijke Duitsche Vorsten, en toch door sommigen werden ingehaald. Niets zouden zij liever zien, dan dat het Heilige Roomsche Rijk in rust en vrijheid hersteld en van de vreemdelingen ontslagen ware. Voor het overige, met den Keurvorst verlangden zij op den voet van onzijdigheid te blijven, en uit de schans had

[1] CARLETON, p. 368, 373, 374, 381—384.

1618— 1621.

bij geene vijandelijkheid te vreezen [1]. — Dit antwoord, hetwelk aan OLDENBARNEVELTS staatkunde betuigingen ontleende, die thans niet meer zuiver waar konden heeten; hetwelk de ongevergde dienst, die men den Keurvorst van *Brandenburg* bewees, als eene daad van opoffering voor *Duitschland* voorstelde, en den Keurvorst gerust wilde stellen, terwijl men niets liever gedaan zou hebben, dan hem als vijand te bejegenen, het mag een model in zijn soort geacht worden. Ook hielden de klachten over die schans niet op, en de drie Geestelijke Keurvorsten bleven bij den Keurvorst van *Brandenburg* op hare slechting aandringen [2]. — Wanneer eenige Overheid, in weerwil van hare betuigingen in staatsstukken geuit, vijandelijke bedoelingen tegen een vreemd land koestert, verraden zulks gemeenlijk de gedragingen van hare onderhoorigen. Dit was het geval, toen later de officieren van Prins HENDRIKS ruiters bij hunne terugkomst uit de *Paltz* de ingezetenen van het Stift *Paderborn*, het Vorstendom *Westfalen* en het Nederstift van *Keulen* als vijanden behandelden, en *Luik* bedreigden, ja zich uitlieten, dat Hun Hoog Mogenden hun die Landen hadden overgeleverd, opdat zij zich daar eens recht zouden te goed doen. Behalve hetgeen zij den ingezetenen afpersten, dwongen zij de Overheden tot beloften van duizenden Rijksdaalders, later te betalen [3]. De Koning van *Frankrijk* trok zich zelfs de zaak der mishandelde onderdanen van den Keurvorst van *Keulen* aan [4], en toen nu ook van den Bisschop van *Minden* het bericht kwam, dat 1500 ruiters onder bevel van den Heer van MARQUETTE, op hunne terugkomst, in zijn Stift allerlei schade hadden aangericht, juist op het oogenblik, dat de Stenden van het Stift bezig waren te beraadslagen over den bijstand aan den Koning van *Bohemen* te verleenen, en dat hij zich deswegens bij de Koningen van *Frankrijk*, *Groot-Britannië* en *Denemarken* beklaagd had, toen trokken zich de Staten zulks zeer aan wegens de schande, die zulke gedragingen der Nederlandsche soldaten over de Regering des Lands brachten, en zij vermaanden den Prins, te zorgen dat de schade vergoed en de beloofde sommen kwijtgescholden werden. De Prins gaf daarop zijne bevreemding te kennen, dat hij van dat alles niets recht-

Vijandelijkheden door de Nederlandsche ruiters tegen de Landen der Geestelijke Vorsten bedreven.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 29 Sept.; 6, 25 Oct.; 23 Nov.; 9, 18 Dec. 1620. CARLETON, III, p. 388, 389, 390, 391. CARLETON zegt, dat het fort den naam *Papenbril* bekwam.

[2] Toen die klachten niet baatten, werd *Deutz* tegenover *Keulen* versterkt. *Brandenburg* zocht daartegen wederom heul bij de Staten, doch dezen meenden, op advies van den Prins, zich dit niet te behoeven aan te trekken. *Resol. Stat.-Gen.* 4, 11 Jan. 1621.

[3] Zie de klachten van den Keurvorst bij monde van den Agent VAN DER VEKEN, bij de Staten ingebracht den 20 Jan. 1621. De Keurvorst verzocht teruggave van onnoodig afgeperste gelden en kwijtschelding van de uit nood beloofde sommen, zoo men althans »de kleinachting" wilde verhoeden, van Hun Hoog Mog. »autoriteit, eer en vorige loffelijke reputatie."

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 20 Jan. 1621.

streeks vernomen had, en men zou Prins HENDRIK er over hooren. Deze had niets tot zijne verontschuldiging aan te voeren, dan dit, dat hij niet geweten had, dat *Minden* een gereformeerd Stift was [1]. Dat alzoo Prins HENDRIK de eigenlijk schuldige was, gaf den Agent van den Keurvorst van *Keulen* grond genoeg om te duchten, dat men uitvluchten zou zoeken en de schadeloosstelling zou achterblijven. Juist daarom meende hij dubbel krachtig te moeten pleiten, en op denzelfden dag, dat er nu ook een brief van PHILIPS SIGISMUND van *Brunswijk*, bisschop van *Osnabrug*, werd medegedeeld, klachten behelzende over den overlast door de Nederlandsche ruiters met schennis van de *sauvegarde*, door Hun Hoog Mogenden verleend, den ingezetenen van dit Stift aangedaan, trad VAN DER VEKEN in de vergadering der Staten op met de vermelding van nadere bijzonderheden, de geweldenarijen onzer troepen betreffende, en met herhaald verzoek om voldoening. Hun Hoog Mogenden, zeide hij, hadden zelven verklaard, 's Keurvorsten Landen voor onzijdig te houden: gaven zij alzoo geene voldoening, dan protesteerde hij voor God en de wereld wegens het ongelijk, zijnen armen en ellendigen onderdanen geschied door de schuld der Staten, die zulke misdaden ongestraft lieten. Dus spoorde hij hen aan »eenmaal moed te vatten en de soevereine macht, door God den Heer hun gegeven, te gebruiken tot afwering van het onrecht, dat men hunnen naburen en vrienden deed tot vermindering van den verdienden roem, waarmede deze Landen voor dezen door God den Heer zoo overvloedig waren gezegend." Werden de begane buitensporigheden thans niet gestraft, zoo zouden zij in nog erger mate vernieuwd worden. Kwamen dan de ingezetenen tot wanhopige stappen, zoo liet hij in het midden, wat glorie of eer Hun Hoog Mogenden er uit zouden trekken: hunne officieren zouden er de schandelijke winst van hebben, zij de schande zonder winst, en de geheele wereld zou gelooven, dat waar was wat die soldaten gezegd hadden, dat de Staten hun de vrijheid gegeven hadden om te handelen, zoo als zij gehandeld hadden. — Krachtige taal voorwaar, en hoogst opmerkelijk in den mond van den afgevaardigde van een katholiek Kerkvorst die getuigenis aangaande Gods zegen onder het vorig Bewind aan dezen Staat geschonken. — De rede maakte indruk, en dadelijk besloot de Vergadering eene Deputatie uit haar midden naar Prins HENDRIK te zenden om hem al die klachten mede te deelen en wat zij van zins waren daarop te antwoorden, met de verklaring dat zij langer niet zouden kunnen nalaten met ernst daarin te voorzien, en het verzoek dat hij ook zelf aan de beleedigde Vorsten zou schrijven om zich te verontschuldigen. Tevens bescheidden zij de Ridmeesters STAKENBROEK en RIJHOVEN voor zich, om te antwoorden op de vraag, op wat last zij zoo vele plaatsen in het Sticht van *Keulen* gebrandschat hadden. — Deze maatregelen werden niet dadelijk uitgevoerd. Integendeel Prins MAURITS verzocht, dat Hun Hoog Mogenden geene brieven over deze zaak

1618—1621.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 28, 29, 30 Jan.; 2 Febr. 1621.

1618—1621.

naar *Duitschland* zouden zenden zonder »voorgaande goede kennis." Niettemin werden de brieven opgesteld, maar de zaak had zoo weinig voortgang, dat VAN DER VEKEN op nieuw met klachten aankwam. Nu namen de Staten voor, al wat zij besloten hadden uit te voeren, en de onaangename zaak werd Prins HENDRIK verzoet, doordat hem het pensioen zijner moeder nog een jaar na haren dood werd verzekerd [1]. Nog evenwel was de onwil van Prins MAURITS niet overwonnen, en de Staten moesten zich eindelijk schikken in zijn verlangen, dat de zaak nader onderzocht en Prins HENDRIK van de verplichting om zich te verontschuldigen verschoond zou worden. Niettemin werd, op herhaalde aanvragen van den Agent VAN DER VEKEN, Prins HENDRIK op nieuw verzocht order op de zaak te stellen. Maar zij bleef hangende en verscheidene leden der Staten aarzelden het besluit der Vergadering tegen 's Prinsen zin door te zetten. Eindelijk kreeg VAN DER VEKEN van Hun Hoog Mogenden de verklaring, dat zij onderzoek zouden laten doen naar de, zoo het heette, afgeperste schuldbekentenissen: de invordering zou intusschen achterblijven: waren er reeds gelden afgedwongen tegen de plakaten, dan konden de belanghebbenden deswegens eene actie instellen bij den Raad van State [2].

De Koning van *Groot-Britannië* schijnt zich de Duitsche zaken krachtdadig te zullen aantrekken.

Had men hier te lande gerekend op de uitwerking, die de berichten van de verovering van een deel der *Palts* en van de vlucht der Keurvorstelijke familie op Koning JACOBUS hebben zouden, aanvankelijk scheen men zich niet vergist te hebben. In het begin van October bracht een brief van CARON de tijding, dat de Koning, zoo het scheen, de zaken in *Duitschland* beter begon te behartigen, en eenige dagen later, dat als SPINOLA de *Palts* niet op staanden voet wilde ruimen, de Koning besloten was alles wat God hem gegeven had, er aan te wagen om hem van daar te verdrijven: reeds verklaarden de Engelsche Grooten, zich belangrijke opofferingen te zullen getroosten: de Graven zouden elk 10,000, de Baronnen elk 5000, de Ridders elk 3000 gulden vrijwillig bijdragen; de prins van *Wales* zou 100,000 gulden geven, en voorts anderen naar hun vermogen. Deze penningen zou men binnen acht dagen aan den Baron VAN DOHNA ter hand stellen, en Zijne Majesteit nog vóór Kersmis 10,000 man doen lichten en onder het bevel van den Graaf van SOUTHAMPTON naar de *Palts* zenden. Tot deze veranderde gezindheid van den Koning hadden zekere brieven aan den Keizer en den Koning van *Spanje* het hunne toegebracht. Zij waren in *Duitschland* onderschept en hadden JACOBUS klaar doen zien, hoe zeer hij door die Vorsten om den tuin werd geleid. De inhoud was van dien aard, dat de Prins ze niet aan de Staten mededeelde, voorgevende dat niemand alhier ze ontcijferen kon, en dat ook CARLETON in de overzending naar *Engeland* de hand niet wilde hebben. Toen de brieven uit *Engeland* terugkwamen, werden zij rechtstreeks naar den Prins in het leger gezonden. Ook nu mochten de

1 *Resol. Stat.-Gen.* 12, 13, 17, 19 Febr. 1621.

2 *Resol. Stat.-Gen.* 1, 4, 8, 9, 11, 16, 17, 18 Maart, 1621.

Staten ze niet zien [1]. — Zoo scheen er dan eenige krachtsontwikkeling van Koning JACOBUS te wachten; maar eene mededeeling, ambtshalve door CARLETON aan de Staten-Generaal gedaan, strekte zeer om die verwachtingen te logenstraffen. Wel sprak hij van 's Konings stellig voornemen ter handhaving van zijns schoonzoons gezag in de *Palts*; maar, voegde hij er bij, thans was het jaargetijde te ver verloopen: in het voorjaar zouden de hulptroepen gereed zijn, — als, en ziedaar hoe JACOBUS zijn gewone handelwijze niet verzaakte, — als de pogingen tot vrede, nu nog aan te wenden, geen doel troffen [2]. — Werkelijk bleek nog niets van maatregelen tot dadelijke ondersteuning. Op nieuw werd JACOBUS door de onzen herhaaldelijk aangemaand; men deelde CARLETON eenen brief van de Geünieerde Vorsten mede, waarin met het oog op den Koning van *Groot-Britannië* gezegd werd, dat voortaan geene vredesvoorslagen, maar slechts geweld zou baten om de schade en schande, waartoe men vervallen was, te herstellen. Dezen brief moest CARON krachtig bij den Koning ondersteunen, en dadelijk bericht overzenden, hoe hij was opgenomen [3]. CARLETON, die intusschen, alsof er niets dringenders te doen was, de Staten met proposities van ondergeschikt belang bezig, ja wederom lastig moest vallen [4], CARLETON zelf werd ongeduldig. Met bitterheid stelde hij in zijn schrijven naar *Engeland* de vorderingen voor, die de tegenpartij maakte: bij vijands bedrijvigheid en behendigheid was het zoo ver gekomen, dat, zeide hij, slechts God door een wonder of, naast God, de Koning door zijne macht, spoedig en krachtig aangewend, hem zou kunnen weerstaan: de tegenpartij besteedde millioenen om 's Konings naaste bloedverwanten te verdelgen: in hagchelijker toestand had men in deze eeuw nog niet verkeerd, en toch waren er nog, die den Koning gunstig voor dien vijand wilden stemmen. De Staten-Generaal, die maandelijks eene som van 30,000 pond sterling voor de zaak van 's Konings kinderen over hadden, waren de rechte vrienden van zijne Majesteit. Men zocht grieven tegen hen en klaagde over hetgeen in de Oost-Indiën voorviel; maar de waarheid was, dat er in langen tijd geen Engelschman of Schot iets tegen hen had in te brengen gehad, terwijl er te voren telkens klachten tegen het gedrag hunner zeevaarders op alle zeeën inkwamen: dat was geschied in den tijd van die vroegere »slechte en verwarde" Regering, van welke ook de aanleiding tot de oneenigheden in de Oost dagteekende, welke men wegens den afstand niet zoo spoedig had kunnen voorkomen. Maar thans was de Regering ordelijk en dienstwillig jegens zijne Majesteit gezind: zoo had God 's Konings bemoeijingen gezegend tot handhaving der godsdienst in dit Land tegen geheime aanslagen, en zoo zou God op nieuw zijne pogingen tot behoud der godsdienst in de ge-

1618—1621.

Doch dit is niet meer dan schijn.

[1] CARLETON, p. 357, 394, 395.
[2] *Resol. Stat.-Gen.* 10, 18, 21, 22, 24 Oct. 1620.
[3] *Resol. Stat.-Gen.* 24 Nov.; 1 Dec. 1620. CARLETON, III, p. 407, 408, 411, 412, 413.
[4] *Resol. Stat.-Gen.* 18, 30 Nov. 1620.

1618—1621.

heele Christenheid zegenen [1]. — Aldus werd tot zelfs de schande van de tegenwoordige Nederlandsche Regering op de huichelachtigste wijze dienstbaar gemaakt aan het doel om den Koning tot het opvatten der wapenen tegen de Katholieke partij te bewegen.

Bewegingen der troepen in de *Palts.*

SPINOLA, die zich sedert van *Bacharach* en *Kaub* en van eenige plaatsen op den *Hondsrug* had meester gemaakt, zonder dat een tocht van FREDERIK VAN SOLMS daar iets tegen had uitgericht, vernam naauwelijks dat Prins HENDRIK den *Main* naderde, of hij nam voor, hem te gemoet te trekken, en zijne vereeniging met het leger der Unie te beletten. Met een deel zijner macht bij *Gerau* op den rechter oever van den Rijn tegenover *Oppenheim* gelegerd, liet hij den eersten October een deel zijner ruiterij den *Main* bij *Höchst*, beneden *Frankfort*, doorwaden: zijn voetvolk wilde hij met wagens de rivier overzetten; doch de eerste dier wagens sloegen om, en nu, van zijn voornemen afziende, keerde hij naar zijne brug bij *Oppenheim* terug. ANSPACH, op het vernemen van hetzelfde bericht, trok met zijn leger de brug bij *Worms* over, en sloeg den weg langs de *Bergstrasse* in. Maar toen hem ter oore kwam, dat SPINOLA van zijn voornemen had afgezien, zond hij de helft van zijne macht weder naar *Worms* terug en hield zelf stand te *Bensheim.* Van hier zond hij de kapiteins GOLSTEIN en MEGANCK met troepen, op de Nederlandsche grenzen gewonnen, den Prins te gemoet, die den 4den October zonder bezwaar den *Main* doorwaad was. Vier of vijf dagen daarna had bij *Heppenheim*, tegenover *Worms*, de vereeniging van 's Prinsen troepen met het leger der Unie plaats. — Thans scheen het de tijd om met vereenigde krachten iets van belang tegen SPINOLA uit te voeren; doch de daartoe voorgestelde plannen hadden elk hunne bezwaren, en men kon het omtrent geen van alle eens worden. Den 13den October werd een overval op *Alzey* beproefd, maar niet doorgezet. Des anderen daags zou het op *Oppenheim* los gaan. Hier verraschte men SPINOLA, terugkomende van *Alzey*, dat hij was gaan beschermen. De Spaansche Generaal had nog den tijd om zijne troepen in slagorder te scharen, en zelfs, daar de tegenpartij draalde met het aanvangen van den strijd, om ze in zijne verschanste legerplaats terug te doen keren. Op het eind van October maakte SPINOLA nog eene beweging naar het noordwestwaarts van deze plaats gelegen *Opper-* en *Neder-Olm*, terwijl hij slechts een paar regimenten te *Oppenheim* achter liet. Dit lokte ANSPACH hem een eind weegs achterna; doch wederom zonder uitwerking. Weldra was hij in zijne kwartieren bij *Worms* terug, en hiermede was de winter daar [2]. Bovendien waren de tijdingen van den Koning van *Bohemen*

---

[1] CARLETON, III, p. 393, 394.

[2] RANDWIJK vertrok tegen het einde van November; hij weigerde de geschenken, die men hem wilde vereeren (Zie zijn Rapport). *Resol. Stat-Gen.* 20 Oct. 1620. Toen men hem later een gouden kop met eenige gouden nobels te huis zond, verontschuldigde hij zich niettemin ze aan

niet geschikt om de flaauwe verdedigers zijner Erflanden moed in te boezemen. FREDERIK V ging voort met de geheele wereld om zijnentwil in rep en roer te willen brengen; hij dreef nog in het midden van October de Staten aan om SPINOLAS tocht den Geestelijken Vorsten van *Keulen*, *Trier* en *Mainz* betaald te zetten, en om het Bestand niet te ontzien [1]. Maar niets baatte: al zijne vrienden en bondgenooten hadden redenen om zich van dadelijke hulp te onthouden. Nog altijd werden er van onze zijde pogingen aangewend om *Venetië* over te halen om door een vijandelijk optreden tegen *Spanje* deze Mogendheid te dwingen, hare troepen, tot tuchtiging des Konings van *Bohemen* bestemd, terug te roepen, of dezen Vorst ten minste geldelijken onderstand te verleenen. Doch *Venetië* bleef zich verontschuldigen, en slechts om tegenover een verzoek, dat men niet wilde inwilligen, een verzoek over te stellen, dat wij niet vervullen konden, schijnen SURIANO en TREVISANO de Staten in dezen tijd gedurig te hebben aangemaand om zich de zaak van *Graauwbunderland* door het verschaffen van geld aan te trekken en er een gezant of krijgsoverste heen te zenden. Hoe konden de Staten, niet door de *Graauwbunders* aangezocht, en, gelijk zij zeiden, buiten staat iemand in hun midden te vinden, die met de zaken aldaar genoegzaam bekend was, zulk een verlangen bevredigen? Juist toen de Koning van *Bohemen* reddeloos verloren was, vond SURIANO een voorwendsel om aan den aandrang, dat de Staten zich opzettelijk met die zaak zouden bemoeijen, een einde te maken [2].

1618—1621.

De vereenigde legers van *Oostenrijk*, *Spanje* en de Katholieke *Liga* kon de ongelukkige Koning van *Bohemen* niet weerstaan. Het gevaar voorziende, had hij reeds het dierbaarste wat hij bezat, in veiligheid gebracht. Zijnen zoon, dien men Kroonprins van *Bohemen* noemde, zond hij niet naar zijnen trouweloozen grootvader in *Engeland*, maar, aandoenlijk bewijs van vertrouwen! naar de *Nederlanden* om daar in het gezin van Graaf ERNST CASIMIR opgevoed te worden. Doch nu kwam 's Graven benoeming tot goeverneur van *Friesland* tusschenbeide, en hoe kon de Prins, schrijft CARLETON, in die onbeschaafde en afgelegen Provincie behoorlijk opgeleid worden? Kon de Gravin met den jongen Prins te *Utrecht* blijven of in den *Haag* of nog beter te *Delft* komen wonen, dan ware voor 's Prinsen gezondheid en veiligheid naar behooren gezorgd [3]. — Doch hoe nietig moesten zich deze bemoeijingen voordoen, toen in de laatste

Nederlaag van den Koning van *Bohemen*.

te nemen (*Resol. Stat.-Gen.* 9 Jan. 1621). Hij leverde eene declaratie in van de kosten zijner zending, van 11,830 gulden, waarvan de Gecommitteerden tot onderzoek zijner aanspraak 2600 gekort wilden hebben (*Resol. Stat.-Gen.* 12 Jan. 1621). CARLETON, III, p. 391, 396, 406.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 19 Oct. 1620.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 12, 18, 19, 30 Sept.; 1, 3, 19, 21 Oct.; 12, 30 Nov. 1620.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 3, 21 Oct.; 3 Nov. 1620. CARLETON, III, p. 386, 387, 395, 406. De

1618—1621. dagen van November het bericht aankwam, dat de vader van den jongen Prins verslagen, en na zijn leger verstrooid te hebben gezien, met zijn echtgenoot naar *Silezië* was geweken. Welk eenen indruk moet deze tijding in *Holland* gemaakt hebben op de mannen van die partij, welke Koning FREDERIK als den uitverkoren verbreker van het rijk des satans had aangeduid; op hen, die zeker dat God hem des noods met wonderen bij zou staan, gezegd hadden, dat de Katholieken wel beven mochten, en, spot bij bedreiging voegend, den Keizer als een geplukten arend in een kooi hadden voorgesteld [1]. Welk eene deemoediging zag zij hiermede zich als van Gods wege aangedaan! Dus was voor haar de tijd om alles door te drijven, om hare buiten- en binnenlandsche vijanden uit te roeijen, en de geheele wereld met Oost en West te winnen, dan nog niet gekomen! — Nog vóór de ontvangst van dien ongeluksbode uit *Bohemen* had de Prins besloten, »wegens het verloopen saizoen" het veldleger bij *Schenkenschans* op te breken, en wanneer de troepen weder in hunne garnizoenen terug zouden zijn, de Garnizoenhouders af te danken. Den 7den November was Prins MAURITS te *'s Gravenhage* terug. Een maand later was er sprake, Prins HENDRIK met zijne ruiters uit *Duitschland* terug te ontbieden, en de Geünieerde Vorsten door toezending van een of twee afgevaardigden op den Uniedag met woorden te gaan bemoedigen. Vooreerst deed men het met eenen brief af, en Prins HENDRIK was den 28sten December terug. Toch lieten de Staten de handen niet moedeloos zinken, zij namen het besluit om hunne compagniën te versterken, hetgeen hunne macht met een getal van 9000 man voetvolk en 1500 ruiters vermeerderde; ook onttrokken zij den vernederden Koning van *Bohemen* hunne ondersteuning nog niet. Zij besloten de subsidie voort te zetten, in geval er nog eene krijgsmacht overgebleven mocht zijn om ze te ontvangen, en toen de Overste FRÄNCK uit *Pilsen* geschreven had, dat hij zich daar bevond zonder geld, zonder krijgs- of mondbehoeften, zonder eenig bericht van den Koning, en dat hij aldus die plaats en *Tabor* er bij zou moeten verlaten, antwoordde hem de Prins van *Oranje*, dat hij die plaatsen nog moest trachten te houden, want dat hij uit de subsidie, die Hun Hoog Mogenden wel zouden blijven verstrekken, geld zou krijgen. Ook de Koning zelf werd aangemoedigd, op grond dat de Staten het mogelijke doen zouden om hem te ondersteunen. Eindelijk, ten einde den Staten eene nadere gelegenheid te verschaffen om zich te verklaren, verscheen de Resident van *Venetië* den 2den Januarij ter vergadering der Staten-Generaal. Hij betuigde bij zijne nieuwjaarswenschen, Hun Hoog Mogenden zijne deelneming in de smart, welke de nederlaag van den Koning van *Bohemen* en de

Besluiten daarna door de Staten genomen.

Prins werd te *Zwol* aan Graaf ERNST gebracht door zijnen oom LODEWIJK, Hertog van *Simmeren*, die daarop naar *'s Hage* vertrok. *Resol. Stat.-Gen.* 14 Nov. 1620.

[1] BRANDT, *Hist. d. Ref.* IV, bl. 422, 424.

vorderingen van SPINOLA hun aandeden; hij maakte hen opmerkzaam, dat *Spanje*, met 1618—
Oostenrijk vereenigd, aldus haren toeleg nader kwam om zich van de wereldheerschappij 1621.
meester te maken en de vrije Volken te onderdrukken, en de Staten vermanende het gevaar der Christenheid niet voorbij te zien bij de partij, die zij kiezen zouden, hetzij zij besloten den oorlog te hervatten hetzij het *Bestand* te doen voortduren, prees hij het besluit, dat zij genomen hadden, om hunne krijgsmacht te versterken. — Hoe kon deze taal anders dan met kloeke woorden beantwoord worden? Ook betuigde men te hopen, dat »God de Heer de zaak wederom ten beste zou richten door zijne hand," en verklaarde, daartoe van onzentwege al het mogelijke te zullen doen [1].

---

[1] *Resol. Stat-Gen.* 28 Octob.; 7, 23, 24, 30 Nov.; 7, 8, 9, 15, 26, 28, 31 Decemb. 1620. 2 Jan. 1621. *Resol. Holl.* 7 Nov.; 19 Dec. 1620. CARLETON III, p. 407, 416, 417.

TWEEDE HOOFDSTUK.

VAN DE HERVATTING VAN DEN OORLOG

TOT

DEN DOOD VAN PRINS MAURITS.

1621–1625.

1621—1625.

Toen de Prins eindelijk begrepen had af te moeten zien van den toeleg om den Heer van SOMMELSDIJK aan het hoofd van het buitengewone Gezantschap naar *Frankrijk* te doen vertrekken [1], scheen niets meer te beletten, dat deze Ambassade, en tevens die naar *Engeland*, alsnu spoedig voortgang had, en werkelijk werd bepaald, dat de Instructies voor de beide zendingen in gereedheid gebracht zouden worden [2]. Niettemin en in weerwil van de mededeelingen uit *Parijs*, volgens welke men aldaar van eene vereerende ontvangst verzekerd kon zijn, bleef de zaak nog een geruimen tijd hangende.

Strijd over de personen, die met de zendingen naar *Frankrijk* en naar *Engeland* belast moesten worden.

De moeijelijkheid lag thans in de vraag, aan welke der Provinciën de personen, die met de zendingen zouden belast worden, te benoemen stonden. Die van *Holland* begrepen, dat de zege der staatkunde, welke zij dreven, slechts dan verzekerd zou zijn, zoo er naar *Frankrijk* en *Engeland* mannen gingen, die niet belemmerd werden door de bewustheid, dat de stemming in de Provincie, uit welke zij afkomstig waren, met die staatkunde in strijd was. Dus verstonden zij zich met die van *Zeeland* en kwamen aan met den eisch, dat *Holland* en *Zeeland* ditmaal de personen, die naar *Frankrijk* en *Engeland* zouden vertrekken, moesten benoemen. De andere Provinciën waren niet geneigd dezen eisch in te willigen. Vandaar dat de Staten van *Holland* de zaak nog uitstelden, onder voorwendsel dat het door *Engeland* op nieuw geopperde vraagstuk der haringvisscherij nieuw onderzoek vereischte [3]. Dat dit niet meer dan een voorwendsel was, blijkt daaruit, dat zij zelven herhaaldelijk besloten, dat de Gezanten het punt der haringvisscherij niet zouden mogen aanroeren [4]. Eindelijk evenwel moest er toch

---

1 Zie hiervoor, bl. 451.

2 *Resol. St.-Gen.* 14 April, 1620.

3 *Resol. Holl.* 17 Julij, 1620.

4 *Resol. Holl.* 27 Aug.; 20 Sept., 1620.

een proef genomen worden, in hoeverre de Provinciën er toe te brengen zouden zijn, om zich naar het verlangen van *Holland* en *Zeeland* te voegen. De Staten van *Holland* besloten, eenige buitengewone Gedeputeerden uit hun midden in de vergadering der Generaliteit te laten optreden, ten einde het belang hunner Provincie bij de zaak der buitengewone Gezantschappen krachtdadig voor te staan. Nadat die Afgevaardigden met vele woorden hadden aangetoond, hoe noodig het was, dat de zaak niet langer werd uitgesteld, voerden de vertegenwoordigers der andere Provinciën hun te gemoet, dat het uitstel haar niet te wijten was. Alsnu genoopt om op het punt te komen, waaraan het haperde, droegen die van *Holland* en *Zeeland* voor, dat, aangezien hunne Gewesten bepaaldelijk belang hadden bij de te *Parijs* en te *Londen* te behandelen zaken, het ditmaal aan hen staan moest, de Gezanten te benoemen. Hiermede wilden zij zich niets boven de andere Provinciën aanmatigen: een ander maal waren zij geneigd haar een dergelijk voorrecht te gunnen. Bovendien de te benoemen personen, uit welke Provincie dan ook afkomstig, waren slechts uitvoerders van den wil der Staten-Generaal, die immers de instructie, buiten welke zij niet gaan mochten, zelven zouden vaststellen. — Door deze redenen lieten de Gedeputeerden der andere Provinciën zich geenszins overreden. Er waren, dus beweerden zij, verscheidene punten, bij welke al de Gewesten gelijkelijk belang hadden, te weten, de vernieuwing van de Alliantiën en de waarborging van het Bestand. Dus konden zij niet van meening veranderen, zonder hunne lastgevers daarin te kennen, en dat dezen zouden toegeven was niet waarschijnlijk: integendeel, zij zouden zich over zulk eenen voorslag verwonderen: immers werd op die wijze de band der Unie niet bevorderd en slechts ijverzucht opgewekt. — Voor het oogenblik waren de gemoederen niet te verzetten: die van *Holland* zouden het nader gevoelen der Staten hunner Provincie inwinnen, en verzochten de Gedeputeerden, intusschen niets van het gebeurde naar hunne lastgevers te schrijven. Des anderen daags echter kwamen zij bij vernieuwing op voor hunne zaak. De redenen, thans door hen aangevoerd, waren minder algemeen en hadden meer het karakter van verwijten. Hoe veel hadden de Staten van *Holland* niet voorgeschoten tot de betaling der Fransche Regimenten! Zij drongen niet aan op de teruggave van die voorschotten; maar mochten dan ook wederkerig op eenige inschikkelijkheid van de Provinciën rekenen; en dan, zoo dezen der staatkunde, welke men aan de Hoven van *Frankrijk* en *Engeland* zou voorstaan, niet schenen te vertrouwen, hadden zij zelven niet op de oprichting der West-Indische Compagnie aangedrongen: hieruit bleek, dat, als haar belang er mede gemoeid was, ook zij niet schroomden stoute maatregelen te nemen. Wat was de reden, dat de zaak der West-Indische Compagnie nog niet beklonken was? *Holland* was thans bereid om daar dadelijk toe over te gaan, maar kon dan ook te meer van de andere Gewesten zamenwerking en vertrouwen verwachten. Trouwens een spoedig besluit was noodig: want de zendingen leden geen uitstel meer. — Op deze taal verklaarden de Gedeputeerden der Provinciën, 1621—1625.

1621—1625.

dat zij wel bij hun gevoelen bleven, maar hunne lastgevers zouden raadplegen, en wat de West-Indische Compagnie aanging, zij waren oogenblikkelijk bereid om de laatste hand aan hare oprichting te leggen. — Dus was de zaak eigenlijk reeds ten genoegen van *Holland* geschikt; want, zetten de Provinciën thans de West-Indische Compagnie door, dan verbonden zij zich onoplosbaar met de oorlogspartij, en er was geen gevaar meer te duchten, dat zich te *Parijs* en te *Londen* eene staatkunde zou willen laten gelden, met 's Prinsen verlangen in strijd [1]. Zoo ten minste schenen de Staten van *Holland* de zaak te begrijpen: want zij stelden van nu aan vast, dat van wege hunne Provincie de Heren WIMMENUM en de Pensionaris PAUW naar *Frankrijk*, en BENTHUIZEN benevens den Delftschen Pensionaris CAMERLING en den Oud-Burgemeester van *Hoorn*, SONCK, naar *Engeland* zouden worden afgevaardigd. Bij dezen zou *Zeeland* hare afgevaardigden voegen; maar aan geene andere Provincie zou men toelaten zich in de Gezantschappen, die reeds talrijk genoeg waren, te laten vertegenwoordigen: ten hoogste zou men kunnen toestaan, dat er nog één aan toegevoegd werd uit eene der vijf andere Provinciën, die aanspraak maken mocht een bijzonder belang bij de zaken te hebben [2]. Toch gaf zich de tegenstand in de Staten-Generaal nog niet dadelijk gewonnen. De Hollandsche Gedeputeerden, op grond van de afwezigheid van WIMMENUM, die zich in het leger bevond, tijdelijk versterkt met den geduchten persoon van SOMMELSDIJK, achter wien men gewoon geworden was den Prins te zien, moesten den aandrang herhalen en vriendelijke verzoeken bij redegronden voegen. Ook *Zeeland* zond omstreeks dezen tijd twee buitengewone Gedeputeerden in de aanzienlijke en als gewezen rechters van OLDENBARNEVELT beruchte personen van MANMAKER en SCHOTTE [3]. Thans zouden eerst de Instructies vastgesteld worden, opdat men in staat mocht zijn te beoordeelen, van welken aard de taak zou wezen, die men aan de te benoemen personen zou toevertrouwen. Er verliepen nog ruim veertien dagen voordat de Instructies gereed waren, zoodat men noodig vond zich wegens het lange dralen bij de Fransche Regering te verontschuldigen. *Holland* trachtte te vergeefs in de Instructie van het Gezantschap naar *Frankrijk* de bepaling ingelascht te krijgen, dat, zoo men in *Frankrijk* inlichting verlangde aangaande de denkbeelden der Staten betreffende de voortzetting van het Bestand, onze Gezanten zouden verklaren, dat zij deswegens geen bepaalden last hadden. Wat *Holland* toen moest opgeven, wist het later te verkrijgen, ten minste vindt men een dergelijk artikel in eene nadere Instructie, den 12den Januarij 1621 gedagteekend [4]. Hoezeer, zoolang zulk een artikel in de Instructie niet was opgenomen, een onderhoud, dat onder bemiddeling

Holland benoemt de Gezanten, die van harentwege naar *Frankrijk* en naar *Engeland* zouden worden afgevaardigd.

[1] *Resol. Holl.* 15 Sept., 1620. *Resol. St.-Gen.* 16, 17, 18 Sept., 1620.

[2] *Resol. Holl.* 20 Sept., 1620. [3] *Resol. St.-Gen.* 23 Nov., 1620.

[4] Zie het Verhaal der Gezanten, op het Rijksarchief.

van *Frankrijk* tot verlenging van het Bestand kon leiden, niet was afgesneden, hield *Gelderland* zelfs nu nog de benoeming der Gezanten tegen. Eindelijk stonden de Gedeputeerden dezer Provincie, alhoewel zij nog geen bericht van hunne lastgevers hadden, en derhalve voorwaardelijk toe, dat men tot de benoeming zou overgaan. Tevens gaven zij hun verlangen te kennen, dat benevens *Holland* en *Zeeland* de Provincies *Utrecht* en *Overijsel* elk eenen Gezant tot de Legatie naar *Frankrijk*, en *Friesland* en *Groningen* elk eenen Gezant tot die naar *Engeland* benoemen zou. *Gelderland* zag voor ditmaal van haar recht af, om des te meer kracht bij haren tegenstand uit naam der Provinciën tegen *Holland* en *Zeeland* bij te zetten. Het spreekt van zelf, dat *Holland* hier geen genoegen mede nam: hoogstens, dit verklaarden thans hare Gedeputeerden, zouden zij aan *Friesland* vergund wenschen te zien, eenen Gezant naar *Frankrijk*, en aan *Utrecht* eenen naar *Engeland* bij de door *Holland* en *Zeeland* benoemden te voegen. Met dit voorstel nam *Friesland* genoegen; maar *Utrecht*, *Overijsel* en *Groningen* hielden zich aan het gevoelen van *Gelderland.* Tot het uiterste gebracht, verklaarde *Holland* zich met de meening der meerderheid slechts onder deze voorwaarde te kunnen vereenigen, dat elke Provincie de kosten droeg van den door haar te benoemen Gezant. Hierop werd geen antwoord gegeven, en de strijd, waarbij het eigenlijk aankwam op de vraag, of de staatkunde des vredes of der oorlog de bovenhand zou hebben, werd nog eene maand lang buiten het tooneel van de vergaderzaal der Staten-Generaal voortgezet. SOMMELSDIJK nam dan ook wederom zijn afscheid als tijdelijk lid der Staten-Generaal. Bij het groote vraagstuk was het van weinig belang, dat zich ook in *Holland* zelf zekere tegenstand openbaarde. De Gedeputeerden van *Enkhuizen* gaven bij de Gecommitteerde Raden hun verlangen te kennen, dat een uit hunne stad mede afgevaardigd zou worden naar *Engeland* wegens het belang hunner stad bij het stuk der haringvisscherij: werd hun eisch niet ingewilligd, zoo vorderden zij, dat de beslissing uitgesteld bleef tot de aanstaande zitting der Staten van *Holland.* Werkelijk waren de Gecommitteerde Raden ongezind aan het verzoek gehoor te geven, en nu toonden die van *Enkhuizen* hun ongenoegen en verklaarden in de Instructie geenszins de uitdrukking van hun gevoelen te willen erkennen. Toen de winterzitting der Staten bijeen was, weigerde *Enkhuizen* de gemeene middelen toe te staan, wanneer zij haar verlangen niet verkreeg, zich beroepende op het voorbeeld der stad *Schiedam*, die voor dezen op gelijke wijze de benoeming van haren stadgenoot MUILWIJK had doorgedreven. De Edelen vonden den eisch en de weigering der Consenten onbehoorlijk, te meer daar eensdeels reeds een afgezant uit *Hoorn* benoemd was, dien men gemakkelijk op de hoogte kon brengen, en anderdeels besloten was, dat er in het geheel niet over de visscherij zou gehandeld worden. Doch het was om eenen bepaalden persoon te doen: men wilde BRUININK in het Gezantschap opgenomen hebben, en de meerderheid der Staten van *Holland* gaf aan *Enkhuizens*

1621—1625.

De benoeming van BRUININK als medeafgevaardigde naar *Engeland* doorgedreven.

1621—1625.

onredelijken eisch gehoor: BRUININK werd nevens SONCK benoemd [1]. — Tegen het einde van November werd de groote vraag weder in de Staten-Generaal opgevat. Alstoen trachtte *Gelderland* nogmaals te verhoeden, dat den Gezanten in *Frankrijk* de pas werd afgesneden om over de verlenging van het Bestand en tegelijk van de Alliantie met de Fransche Kroon te handelen. Voor de leus liet men het artikel voor alsnog achterwege, om het later, wij zagen het reeds, in eene nadere Instructie op te nemen. Hoe het zij, de tegenstand was thans verwonnen. *Gelderland* gaf toe, en eerst na een ernstig geschil over de vraag, welke Provincie aan elk der Gezantschappen een afgevaardigde zou toevoegen, werd niet zonder dat de Prins met de zaak gemoeid was, bepaald, dat *Utrecht* een afgevaardigde bij het Gezantschap naar *Frankrijk*, en *Friesland* er eenen bij dat naar *Engeland* voegen zou. Nu kostte het alleen nog eenige moeite om voor de personen, die door *Holland* tot het Gezantschap naar *Engeland* benoemd waren, de toestemming der Provinciën te verkrijgen, en in het midden van de maand December kregen de benoemingen eindelijk haar beslag [2]. Tot de Legatie naar *Frankrijk* waren benoemd, WIMMENUM en ADRIAAN PAUW voor *Holland*, MANMAKER voor *Zeeland* en PLOOS voor *Utrecht*. Tot die naar *Engeland*, BENTHUIZEN, CAMERLING, SONCK en BRUININK voor *Holland*, SCHOTTE voor *Zeeland* en VERVOU voor *Friesland*. Aan de naar *Frankrijk* bestemde Gezanten kon de zaak der tegenwoordige Regering gerustelijk toevertrouwd worden. Immers was WIMMENUM sedert den laatsten tijd een van 's Prinsen handlangers; omtrent ADRIAAN PAUWS gezindheid viel ook niet te twijfelen, en de beide anderen waren onder OLDENBARNEVELTS rechters geweest: betoonden dezen zich zwak, zoo veroordeelden zij hun eigen gedrag. Men ziet het, *Frankrijks* gevoeligheid werd niet ontzien: integendeel, tot in het toelaten van deze Gezanten toe, zou het Fransche Bewind gedwongen worden het met OLDENBARNEVELT gebeurde eindelijk te erkennen. Bij de Legatie naar *Engeland* had de Nederlandsche Regering minder waarborgen noodig, want JACOBUS belang bracht mede hare tegenwoordige staatkunde te stijven: ook was er aanvankelijk slechts één gewezen rechter van OLDENBARNEVELT, in den persoon van SCHOTTE,

De benoemingen tot de Gezantschappen krijgen haar beslag.

[1] *Resol. Holl.* 5 Nov.; 3, 4, 7 Dec., 1620. Zoo krachtig bleef in *Enkhuizen* de oude partij, die tot OLDENBARNEVELTS val had medegewerkt, dat zij de herbenoeming van BLAUHULK (zie boven bl. 370—372) wist te weren, hoezeer het Collegie ter Admiraliteit verklaarde, zoo de zaken goed gaan zouden, zulk een bekwaam en eerlijk equipagiemeester niet te kunnen missen, en dat men »om de particuliere questie van nu weinige personen 't Land geen ondienst behoorde aan te doen." Vruchteloos bevolen de Staten-Generaal zijn herstel in zijne vroegere betrekking: »om rust in de stad van *Enkhuizen* te houden" moesten zij het Collegie ter Admiraliteit verzoeken geduld te nemen (*Resol. Stat.-Gen.* 12 Febr.; 17, 30 Maart; 5, 6 April, 1621).

[2] *Resol. St.-Gen.* 3, 5, 16, 20, 21, 24 Oct.; 7, 10, 17, 20, 21, 25, 28 Nov.; 1, 8, 10, 15 Dec., 1620. *Resol. Holl.* 20, 24 Oct., 1620. CARLETON, III, p. 403, 404.

onder de naar *Engeland* bestemde Gezanten: slechts de ijverzucht van BRUININK bracht te weeg, dat er ten slotte ook twee bij OLDENBARNEVELTS terdoodbrenging persoonlijk betrokken staatslieden onder hen waren. CARLETON zond hun reeds eene schildering van hunne personen vooruit: het waren geschikte en welgezinde menschen, schreef hij, hoezeer weinig bedreven in de buitenlandsche zaken. Wat de hoedanigheid *welgezind*, bepaaldelijk ook op BRUININK toegepast, in den mond van den Engelschman beteekent, is niet onduidelijk. Maar SCHOTTE, voegde hij er bij, was de ziel van het talrijk Gezantschap: het was, een werkzaam en bekwaam man en geacht wegens zijne rechtschapenheid [1].

1621—1625.

Doel der zending naar *Engeland.*

Hadden de Gezanten, die den 25sten Januarij, 1621, de reize naar *Engeland* aanvaardden, aldaar zaken te verrichten, wier afdoening hunne tegenwoordigheid vorderde? In geenen deele. Zouden zij JACOBUS op nieuw trachten te bewegen tot krachtige ondersteuning van zijnen schoonzoon in *Duitschland*, — om op de vermaning, die zij ten dien einde tot den Koning richten zouden, het wel te verwachten antwoord te bekomen, behoefden zich waarlijk geen zestal afgevaardigden naar *Engeland* te begeven. Alle onderhandelingen over de haringvisscherij en over de oneenigheden in de Oost-Indië en de wateren van *Groenland* hadden zij uitdrukkelijk in last ten eenen male af te snijden. Zelfs de vernieuwing der Alliantie mochten zij slechts bij gelegenheid ter sprake brengen, en zoo de Koning ten dezen aanzien op nadere verklaring stond, moesten zij eerst naderen last uit *'s Gravenhage* afwachten. Immers voorzag de Nederlandsche Regering, dat zij bij de opening van onderhandelingen over deze zaak tot eene besliste verklaring zou moeten komen aangaande haar voornemen om het Bestand al of niet te verlengen, en dit verkoos zij niet: om allen tegenstand tegen het besluit, dat zij nemen wilde, te voorkomen, verlangde zij alles in het onzekere te laten, totdat de zaak op het oogenblik zelve, waarop de twaalf jaren ten einde liepen, beslist zou zijn. Alleen op het stuk van de munt zouden zij mogen verklaren gelast te zijn onderhandelingen te openen, ten einde een eenparigen voet op den koers van het geld in de beide Landen te beramen [2]; — doch was tot deze betrekkelijk geringe zaak een zoo plechtig en talrijk Gezantschap van noode? Dus waren er andere beweegredenen. Tegen den tijd, dat het Parlement vergaderde, zag JACOBUS om den wil der partij, die in dit Parlement het hoogste woord zou voeren, niet ongaarne in de komst eener Nederlandsche Legatie een bewijs geleverd van zijne goede verstandhouding met de Republiek, en wederkerig moest onze Regering op een tijdstip, dat de zending van een Gezantschap naar *Frankrijk* niet vermeden kon worden, ten einde noch JACOBUS, noch de oude Calvinistische partij ten onzent achter-

[1] CARLETON, III, p. 385, 417, 418.

[2] Zie de *Instructie* der Gezanten in het *Rapport* op het Rijksarchief. Dit Rapport is de bron, uit welke wij de bijzonderheden betreffende dit Gezantschap putten.

1621—
1625.

dochtig te maken, den schijn verhoeden, alsof men het heil meer bij *Frankrijk*, dan bij *Engeland* zocht.

Door een ongeluk, den vooruitgezonden hofmeester overkomen, was nog niets ter huisvesting der Gezanten gereed, toen zij den 29sten te *Gravesend* aanlandden. Zij moesten er toe overgaan om een logement, de *Paltsgraaf* genaamd, af te huren.

Eerste gehoor der Gezanten bij JACOBUS.

Den 7den Februarij bekwamen zij gehoor bij den Koning. In dien tusschentijd ontvingen zij wel beleefdheden van de Ambassadeurs van *Frankrijk*, *Venetië* en *Savoye*, maar liet geen der Engelsche Grooten zich aan hen gelegen liggen: slechts Generaal CECIL kwam hun een bezoek brengen. Op den dag der audientie werden zij echter door een goed aantal Edelen van 's Konings kamer afgehaald: hun trein hofwaarts bestond uit een vijfentwintigtal koetsen. Bij hun binnentreden stond de Koning op met ongedekten hoofde, doch eene ongesteldheid aan zijne beenen belette hem hun eenige passen te gemoet te gaan. Tegelijk met hen drong eene »overgroote menigte menschen van allerhande soort" de audientiezaal binnen, zoodat er genoeg getuigen waren van de taal, die zij Zijne Majesteit lieten hooren. Onsterfelijke dankbaarheid, zeiden zij, waren zij en hunne nakomelingschap zijner Majesteit verschuldigd wegens de hulp hun bewezen tot herstel der rust hunner Republiek in het geestelijke en het wereldlijke. Hunne Meesters, de Staten-Generaal, wetende, hoe *Spanje* van den toestand van *Duitschland* gebruik maakte om onder de leus van het belang der godsdienst zich van de wereldmonarchie meester te maken, hadden zich opgewekt gevoeld om te verhoeden, dat de ware Godsdienst en de rechtvaardige zaak van den Vorst, die haar verdedigde, niet werd »gesmoord onder de gewelddadigheden van hen, die gezworen hadden, de dolle woede hunner eerzucht langs allerlei wegen te koelen." Daar zij echter alleen niet bij machte waren het kwaad te keren, zoo hadden zij Zijne Majesteit te danken, dat hij eindelijk »een heilig besluit" genomen had. — Zij doelden op CARLETONS mededeeling van den 21sten October, en, veinzende niet te weten dat de toen gegeven belofte slechts voorwaardelijk was, wilden zij het doen voorkomen, alsof de Koning door zijn woord was gebonden. — Het was dan ook hoog tijd, zeiden zij, om aan die belofte gevolg te geven. Ter liefde van den Koning van *Bohemen* hadden Hun Hoog Mogenden niet geschroomd het gevaar dat de oorlog na afloop van 't Bestand hervat zou moeten worden, te trotseren, en nu lieten zij het aan 's Konings »onvergelijkelijke wijsheid" ter beslissing over, of zij recht hadden, hem aan te sporen, dat hij hen mocht ondersteunen tot een doel, hetwelk hem zoo van nabij betrof, daar zijne eer er mede gemoeid was en het behoud zijner kinderen, die er op rekenden, dat hij het hart en de liefde van een vader niet zou uitschudden." De Vorst antwoordde niets op dit onbewimpeld beroep op zijne ouderliefde en godsdiensttrouw. Zoodra hij eenige orde op zijne zaken gesteld had, — hij doelde op de bemoeijingen, die het Parlement medebracht, — zou hij zorgen, dat kennis genomen werd van hetgeen de Gezanten nader te zeggen hadden,

en, even als bij de vorige legatie, zou hij de onderhandelingen tot een gunstige uitkomst trachten te leiden. 1621—1625.

De toon, dien de Koning aansloeg in het Parlement, hetwelk den 9den Februarij, na een tijd lang geschorst te zijn, weder plechtig was geopend, en de wenschen en eischen van het Lager Huis vervulden onze Gezanten met de schoonste verwachtingen. JACOBUS, schreven zij, had zich »zeer treffelijk nopens den stand der zaken in *Duitschland* en voornamelijk in de *Palts*" uitgelaten: hij zou niet gedogen, dat men zijne kinderen zoo onrechtmatig uit hun Land verjaagde, en zou hen weder in het bezit daarvan stellen, »al moest het zijn Rijk, zijne Kroonen, ja zijn eigen en zijns zoons leven kosten." — Dit was eene taal geheel overeenkomstig met 's Konings aard: immers wist hij de ware beginselen in het afgetrokkene krachtig uit te drukken; maar wanneer het op een uitvoeren aankwam, kon hij zich gemakkelijk vergeven, dat het hem aan de noodige geestkracht faalde. — Ook van het huwelijk van zijnen zoon had hij in het Parlement gewaagd, en gezegd, dat hij wel met een Katholiek Vorst in eenige onderhandeling over 's Prinsen huwelijk was getreden; maar de zaak was nog niet beklonken, en kwam zij tot stand, dan zou hij wel zorgen, dat daardoor in zijne Rijken geen nadeel voor de Gereformeerde Godsdienst werd te weeg gebracht. Op zijne uitnoodiging, dat het Parlement ten spoedigste een afdoend besluit tot herstel der in *Duitschland* door de Protestanten geleden schaden mocht nemen, was het Lager Huis gezind hem eene goede som toe te staan, maar onder voorwaarde van krachtige maatregelen tegen de Katholieken: dezen moesten gedurende de zitting van het Parlement tien mijlen ver van *Londen* verwijderd blijven, en de plakaten tegen »de Papisten" moesten vernieuwd worden, daar het uitzicht op een huwelijk van den erfgenaam der Kroon met eene Spaansche Prinses hun stoute verwachtingen inboezemde. — Zoo had de Koning dadelijk alle reden van te duchten, dat hij door de Puriteinsche partij, met wier geestverwanten hij wel in *Holland* en *Frankrijk* wilde heulen, maar die hij in zijn eigen Rijk niet verdragen kon, overvleugeld zou worden.

Staat der zaken in *Engeland*.

Wegens de werkzaamheden, die hun het Parlement baarde, kon de geheime Raad onze Gezanten niet eerder dan den 15den Februarij ontvangen om hunnen last nader te hooren. Alstoen brachten de onzen drie punten ter sprake. In de eerste plaats weidden zij uit over den rampzaligen staat der zaken in *Duitschland:* herhaaldelijk van den tocht van FREDERIK HENDRIK met zijne ruiters naar de *Palts* gewagende, wachtten zij zich wel er bij te voegen, dat die tocht slechts ondernomen zou zijn geweest om den Engelschen hulptroepen ten geleide te strekken; ja, van die Engelschen spraken zij zelfs met geen enkel woord: blijk genoeg, dat het in *Engeland* bij de regeringsmannen den naam niet hebben mocht, dat JACOBUS werkelijk reeds gewapende hulp aan de vijanden zijns zoons verleend had. Het tweede punt, dat de Gezanten in het midden brachten, was de schade, door onze kooplieden geleden, ten gevolge van de gewelddadige handelingen

Nadere opening onzer Gezanten.

1621—1625. tegen onze schepen en zeevaarders in de Spaansche havens gepleegd. — Wat was de reden, dat onze Bewindslieden hunne Gezanten deze zaak te berde deden brengen? De Gezanten lieten het voorkomen, alsof de oorzaak, dat de Staten zich zelven tegen die gewraakte overtreding van het Bestand geen recht verschaft hadden, daarin was gelegen, dat zij den Koning de eer wilden laten om de schennis te wreken van een Verdrag, dat hij mede gewaarborgd had. In waarheid echter diende de vermelding van de geheele zaak nergens anders toe, dan om 's Konings Bewind te doen gevoelen, dat de verlenging van het Bestand bij de geschillen, die er nog te vereffenen waren, groote moeijelijkheden zou in hebben [1]. — Het derde punt, bij deze gelegenheid voor den geheimen Raad geopperd, was de vernieuwing van de Alliantie met *Engeland*. Dit punt meenden zij thans veilig te kunnen aanroeren, vermits de tijd reeds ver genoeg verloopen scheen te zijn om niet meer te behoeven te duchten, dat men van onze zijde tot ontijdige verklaringen aangaande de verlenging of staking van het Bestand zou verplicht worden. — Dadelijk na de mededeeling dezer drie punten, vraagde de Kanselier, Lord BACON, of de Gezanten geenen last hadden nog andere punten ter sprake te brengen, met name, de groote visscherij, de *tarra* der lakenen, de munt, de forten in *Oost-Indië?* — Zoo bleek dan dadelijk de Engelsche Regering hare kwelzieke staatkunde tegenover ons voort te willen zetten, een bewijs, dat zij, in weerwil van 's Konings groote woorden, nog altijd ongezind was, om met ons openlijk en krachtig gemeene zaak te maken tegen de Spaansch-Oostenrijksche partij in *Duitschland* en op elk gebied. — De Kanselier had evenwel de punten, op welke men verlangde den last onzer Gezanten te weten, een weinig al te zeer vermenigvuldigd. Zijne medeleden zelven vielen hem in de rede, toen hij van de Indische forten gewaagde: dit punt, zeiden zij, moest onvermeld blijven, daar het vroeger was afgehandeld [2]. Hoe het zij, op de overige punten vorderde men bescheid, aangezien wij, dus sprak men, beloofd hadden, wanneer wij weder Gezanten zonden, hen van volmacht te zullen voorzien om op die onderwerpen in onderhandeling te komen. — Na eenig onderling beraad antwoordden de onzen, dat zij den Koning verzoeken moesten het stuk der visscherij nog te willen laten rusten: de omstandigheden buiten- en binnenslands hadden de Staten niet veroorloofd deze zaak in behandeling te brengen: de opofferingen, die men de natie moest vergen, waren al groot genoeg, zoodat men haar niet had kunnen aankomen met eene zaak, die een belangrijk deel der bevolking met eene aanmerkelijke winstderving bedreigde: herinnerde men ons aan eene belofte, steeds hadden wij, toen wij ze aflegden, gehoopt, dat de Koning onze bezwaren in aanmerking zou gelieven te nemen. Wat de tarra en de munt aanging, zij waren gelast te hooren, wat hieromtrent van wege Zijne Majesteit geopend zou worden. En

[1] Vergelijk hiervoor, bl. 336—341. De Gezanten begrootten thans die schade op 2,111,147 gulden.

[2] Zie hiervoor, bl. 267, 271, 272.

hiermede liep de bijeenkomst af. Op een bal van den Adel, waar men alweder vrij onbescheiden scheen te willen afhooren, wat Zijne Majesteit met de Nederlandsche Heren spreken zou, kregen dezen van den Koning de belofte, dat zij spoedig antwoord op hetgeen zij voorgedragen hadden, zouden bekomen. Toch verliep er vooraf nog eene geheele week. In dien tusschentijd brachten zij een bezoek aan sommige Grooten, onder anderen aan den Hertog van BUCKINGHAM, die over de Duitsche zaken gansch anders bleek te denken, dan zij: hij hield de oorlog van den Koning van *Bohemen* voor onrechtmatig, en 's Keizers zaak voor rechtvaardig; de *Palts* achtte hij geheel verloren. Toch zou de Koning daarvoor alles opzetten; maar zoo spoedig kon zulks niet geschieden. — Zoo bleek uit den mond van den gunsteling, hoe weinig er voor ons op JACOBUS medewerking te rekenen viel. Evenwel verlangde de Koning, die hier, gelijk hij gewoon was, zijnen gunsteling in het vertrouwen nam zonder zijne Ministers daarin te kennen, van de onzen te weten, wat zij dan voor de *Palts* verricht wenschten te zien. Dus liet hij hen door BUCKINGHAM verzoeken, hunne denkbeelden op het papier te brengen over de vraag: wat »de geschiktste middelen zouden zijn om *Duitschland* en de *Palts* dadelijk te helpen." Met goede hoop op de hieruit te wachten gevolgen, zetten zij zich aan het werk. Slechts twee middelen, dus schreven zij, kwamen tot dat doel in aanmerking: de Koning moest zijne soldaten langs den Rijn *Duitschland* inzenden, of wel den vijand in *Vlaanderen* werk geven. Het eerste was minder aan te bevelen: immers hield de vijand zoo menig punt aan den Rijn bezet, en door de legers, waarmede van de Spaansche zoowel als van onze zijde die streken bezwaard werden, was het land daar, hoe vruchtbaar ook, uitgeput, en buiten staat nog meer krijgsvolk te voeden. Het andere middel daarentegen beloofde de beste uitkomst: de Engelschen konden, door slechts de zee over te steken, op de plaats hunner bestemming komen: daar was het land overvloedig van alles voorzien, en kon men bovendien op een gedurigen toevoer van onze grenzen rekenen. Door 's Konings inval op hun gebied zouden de Aartshertogen zich genoodzaakt zien hunne troepen uit de *Palts* terug te roepen. Dit derhalve was het eenige middel; maar het moest onverwijld worden aangewend: immers moest de Koning niet meenen, dat het gemakkelijker zou wezen, de *Palts* terug te bekomen, nu zij nog slechts half, dan wanneer zij geheel verloren en aan een Katholieken Keurvorst weggeschonken zou zijn, en elk der Geünieerde Vorsten zijn afzonderlijken vrede met den vijand gemaakt zoude hebben. Bij dezen raad, dus eindigde de Memorie, werden de Staten door niets gedreven dan door »den ijver tot bevordering van de waarheid des levenden Gods en van den ondergang dergenen, die haar trachtten uit te roeijen: weshalve zij niet moede zouden worden hunnen bijstand, zoo ver het hun eenigzins doenlijk zijn zou, te blijven verleenen, zich verzekerd houdende, dat Zijne Majesteit, als te recht beschermer van de Christelijke Gereformeerde Godsdienst geheeten, niet verzuimen zou te doen, wat goddelijke en menschelijke wetten, het voor-

1621—1625.

Zij deelen, op verzoek den Koning een oorlogsplan mede.

1621— 1625. beeld zijner bondgenooten en de nood zijner kinderen hem aanmaanden te doen." — Dit was het krijgsplan van Prins MAURITS [1]. Ook was het allezins in het belang van onzen Staat ontworpen. Ware het gevolgd, ons bijzonder voordeel ware tegenover onzen naburigen vijand uitnemend gewaarborgd: wij konden een ander voor ons laten strijden, en met eene armee, op die wijze gemakkelijk in den besten staat te houden, bepaalden wij ons tot de verdediging van onze wel bevestigde grenzen. Maar naarmate dit krijgsplan gunstiger was voor ons Land, naar die mate moet het voor eenen BUCKINGHAM, die zijns Meesters geheimste roerselen kende, gemakkelijker geweest zijn, het in JACOBUS oogen verdacht te maken: daartoe behoefde hij hem slechts voor te houden, dat het hem niet geraden was, zich tot het werktuig te maken van de belangen der Staten, die hij in zijn hart verfoeide en benijdde. Neen! kon hij, met oorlogsgeweld zijnen schoonzoon niet redden zonder de Staten nog grooter en geduchter te maken, alsdan schoot er niets anders over, dan te pogen door vriendschappelijke onderhandeling met *Spanje* en den Keizer de herstelling van den Paltsgraaf te verwerven. — Onze Gezanten hadden zich verpraat, en toch beloofden zij zich wonder veel van hunne krachtige redenen, niet bevroedende, dat JACOBUS die oorlogsplannen, zoowel als de oorlogzuchtige en antikatholische gezindheid van zijn Parlement slechts gebruikte om den Spanjaard te doen zien, hoe raadzaam het was, hem te vriend te houden door het inwilligen van zijn verlangen. — Het aan den Koning gegeven antwoord deelden onze Gezanten den Boheemschen Ambassadeur VON DOHNA mede, die zeer met het plan was ingenomen, en, verklarende dat zijn Meester en hij geen ander middel tot herstel zagen, dankbaar betuigde op nieuw te bemerken, dat zijn Koning geen trouwer noch vaardiger vrienden had, dan de Staten-Generaal. Toen nu ook tot VON DOHNA door BUCKINGHAM een gelijk verzoek als tot onze Gezanten gericht was geworden, en gene in zijn antwoord op hetzelfde aanbeeld had geslagen, als dezen, meende men het beste te kunnen verwachten. DOHNA had bovendien verlangd, dat JACOBUS, om onmiskenbaar te toonen, dat hij zich de zaak zijns schoonzoons openlijk aantrok, aan de Generaals VERE en GREY, die zich met hunne soldaten in *Duitschland* bij de Geünieerde Vorsten bevonden, veroorlooven zou, voortaan in zijner Majesteits naam de wapenen te dragen, en openlijk van zijnentwege den oorlog te voeren. Nog meer werd de goede hoop van de vrienden des Konings van *Bohemen* aangewakkerd, daar het Parlement alreede een subsidie toegestaan had

---

[1] Zie hiervoor, bl. 506. Een enkele trek in de Memorie deed meer in het bijzonder 's Prinsen denkbeeld uitkomen. Werd de vijand, dus stond er mede in te lezen, door de diversie genoopt zijne troepen uit de *Palts* terug te roepen, dan zouden wij ons land niet meer behoeven te ontblooten, noch de ruiterij buitenslands aan het gevaar om ontredderd t'huis te komen blootstellen. Nu was het van ouds Prins MAURITS zwak, zijne armee gaarne onverdeeld onder zijn oog en hand te houden.

van 256,000 pond sterling, in twee termijnen te betalen, en zich gezind had verklaard, al de kosten tot een oorlog ter herovering van de *Palts* vereischt, op zich te nemen. De Koning, dus vleide men zich, zou zich weldra door het Lager Huis medegesleept zien: immers had deze Vergadering hem de weigering om aan de katholieke godsdienstoefeningen ten huize van den Spaanschen en andere Ambassadeurs alle openbaarheid te ontzeggen, reeds zeer kwalijk genomen. 1621—1625.

Den 2[den] Maart waren onze Gezanten voor den Raad genoodigd om 's Konings antwoord op hunne voorstellen te vernemen. De Koning, zoo luidde het, was erkentelijk voor den bijstand, door de Staten aan den Koning van *Bohemen* verleend, en hoopte, dat zij daarmede voort zouden gaan. Hij zelf had besloten, en dit was de geheele wereld bekend, zijnen schoonzoon, *ingeval hij naar zijnen raad wilde luisteren*, te zijner tijd en plaats met al zijne pogingen tot herkrijging zijner Erflanden bij te staan. Wat het verzoek betrof om zijne medewerking ter vergoeding der door onze kooplieden in de Spaansche havens geleden schaden, zoo verlangde hij eene naauwkeurige opgave van de artikelen van het Traktaat van Bestand, die de Koning van *Spanje* in dezen zou overtreden hebben, ten einde zich daarna gemeenschappelijk met den Koning van *Frankrijk*, die het Bestand mede gewaarborgd had, deswegens tot het Spaansche goevernement te kunnen wenden. Ten aanzien van den afloop van het Bestand wachtte hij de openingen van de Staten af, en was bereid hun in deze zaak zijn besten raad te geven, en wat de voortzetting van de Alliantie aanging, zoo moest hij de Staten uitnoodigen zich duidelijker te verklaren, welke Alliantiën zij bedoelden en hoe die met het Bestand kwamen af te loopen. Zoo noodig, zou hij Commissarissen aanwijzen om daarover met ons te handelen; maar deze onderhandeling zou niet kunnen aanvangen, zoo de Nederlandsche Gedeputeerden niet tevens voorzien waren van de vereischte volmacht om ook over de haringvisscherij en de andere openstaande vraagstukken tot vaste bepalingen te komen. — Dit antwoord stond onzen Gezanten gansch niet aan. Zij zagen daarin den toeleg om ons te wikkelen in onderhandelingen, die ons belemmeren moesten in het nemen van een vrij besluit tot hervatting van den oorlog na den afloop van het Bestand, en zagen daarin het gevolg van »Spaansche machinatiën." Dus bleven zij niet in gebreke eene krachtige repliek te leveren. Al weder namen zij daarbij de gelegenheid waar om op ondersteuning van de Gereformeerden in *Duitschland* aan te dringen, en voor den geheimen Raad niet ontveinzende, dat zij den Koning een krijgsplan hadden medegedeeld, smeekten zij, dat het zijne Majesteit gelieven mocht, zich naar dat ontwerp te richten. 's Konings aanbod van goeden raad bij den afloop van 't Bestand wezen zij af met te zeggen, dat het hun voornemen niet was geweest, hem deswegens te raadplegen, en wilde hij weten wat zij met de voortzetting der Alliantie bedoelden, zoo herinnerden zij hem, dat bij gelegenheid van het vredesontwerp tusschen *Spanje* en de Staten, in 1608, voor het geval dat wij in weerwil van den vrede aange-

Antwoord door onze Gezanten ontvangen.

Hun wederantwoord.

1621—1625. vallen werden, of wel den Koning de oorlog werd aangedaan, tusschen de Staten en *Groot-Britannië* een verdrag van wederzijdschen bijstand was tot stand gekomen: het ontwerp van vrede had geen gevolgen gehad; maar bij het Bestand, een jaar later gesloten, was in een afzonderlijk verdrag den 17den Junij 1609 bepaald, dat de overeenkomsten, beloften en verplichtingen, in het ontwerpverdrag van vrede vervat, van kracht zouden blijven gedurende den tijd van het Bestand. Dit nu was de alliantie, wier vernieuwing zij verlangden, hopende, dat de Koning, nu zij den oorlog stonden te hervatten, hen niet in den steek zou laten. Maar de Koning had de opening van de onderhandeling over een verdrag afhankelijk gesteld van de voorwaarde, dat men gelast op het stuk der visscherij zou verschijnen. Dus brachten onze Gezanten hunne laatste gronden te berde om den Koning den lust te benemen van langer op dit punt aan te dringen. Na nogmaals verklaard te hebben, dat de Staten, door aan deze zaak te roeren, gevaar liepen zich »eene verwarde menigte volks op den hals te halen," beijverden zij zich te doen uitkomen, dat zij waarlijk bij dien tak van nijverheid zoo veel voordeel niet hadden. Zoo verre was het er vandaan, dat daaruit eenige baten in de schatkist der Provinciën *Holland* en *Zeeland* vloeiden, dat dezen zich veeleer belangrijke opofferingen moesten getroosten om die visscherij door het verleenen van oorlogschepen ter harer bescherming en door andere middelen aan den gang te houden. — Dus scheen men JACOBUS aan het verstand te willen brengen, dat, zoo het hem met zijn lastig aandringen om een deel van de winsten der haringvisscherij te doen was, hij ten eenen male in dwaling verkeerde. Zijne Majesteit, zeiden zij ten slotte, zou »met zijne ongemeene zakenkennis" inzien, dat het niet mogelijk was de minste nieuwigheid »op het povere trafiek van de visscherij" aan te vangen, zonder of de haringvangst te gronde te richten, of het ruwe bootsvolk tot opstand te brengen, en dit kon niemand ter wereld minder verlangen dan Zijne Majesteit, die zoo veel had toegebracht tot vestiging van hunnen Staat: bij gevolg verzochten zij óf deze zaak geheel te laten rusten, óf de behandeling tot gelegener tijd uit te stellen. — Waarschijnlijk zal deze redenering, ondersteund door uitgereikte geschenken [1], voor het oogenblik eenigen invloed gehad hebben: althans de Engelsche Ministers wierpen in hun antwoord op de repliek onzer Gezanten de andere grieve op, die ons gewoonlijk werd voorgeworpen, wanneer JACOBUS verlangde, dat wij onze eischen een weinig lager zouden stemmen. Voor eenigen tijd waren de Heren ABBOT en Sir DUDLEY DIGGES, Bewindhebbers der Engelsche Oost-Indische Com-

De Engelschen werpen de geschillen op, die in de Oost-Indiën waren voorgevallen.

[1] Zie *Resol. Holl.* 1621, bl. 342. De Staten van *Holland* zagen niettemin bezwaar in die omkoopingen. Zulks ging, oordeelden zij, »tegen de vrijheid van den Staat en kon lichtelijk alle jaren een geldfeest" opleveren, dat is: daarmede gaf men te kennen, dat men zijn recht niet voldoende achtte, en lokte men de Engelschen uit, telkens een vraagstuk op te werpen, dat zulke voordeelen afwierp (*Resol. Holl.* bl. 350).

pagnie, naar *Holland* geweest om zich met de Nederlandsche Compagnie te verstaan ten aanzien van de wederkerige schadevergoeding. Onlangs hadden zij, vóórdat alles vereffend was, aan hun verblijf aldaar een einde gemaakt. Zij hadden geklaagd, dat men van onze zijde niet inschikkelijk genoeg was, maar toch tevens het voorwendsel te baat genomen, dat de opening van het Parlement hunne tegenwoordigheid in *Engeland* vereischte. Bovendien was in de laatste dagen van het jaar (1620) een schip der Nederlandsche Compagnie te *Plymouth* aangehouden, [1] iets dat de schikking mede grootelijks in den weg moest staan. Hoe het zij, thans waren de Engelsche Commissarissen bij de hand om hun Goevernement in het oprapen van grieven tegen de Hollanders behulpzaam te zijn. — Bij het antwoord, aan onze Gezanten gegeven, bedankte hen de Raad in de eerste plaats, uit 's Konings naam, voor hun wijs advies betreffende het herstel der zaken in de *Palts:* slechts kon zijne Majesteit er geen gebruik van maken, daar hij thans aan het onderhandelen was om zijnen schoonzoon dat Gebied te doen teruggeven, en hij geene vijandelijkheden plegen kon tegen hen, met wie hij bezig was te onderhandelen. Hadden zij onbepaald uitstel van de zaak der visscherij verzocht, zijne eer en soeverein recht waren hem zoo dierbaar, dat hij haar niet altijd onbeslist kon laten. Dus verlangde hij alsnu te weten, tegen wanneer de Staten dan over dat punt gereed zouden zijn te handelen. Van hun antwoord zou zijn besluit afhangen. Maar nu had hij nog eene reden van klacht: de Gedeputeerden van de Engelsche Compagnie waren ontevreden van hunne zending terug gekomen: de onzen hadden hen wijs willen maken, dat de verzochte teruggave van geleden schaden reeds in de Oost geschied was, en, in plaats van eenige schade terug te geven, vergoeding verzocht voor het verlies van het schip *de Zwarte Leeuw*, dat met de lading verbrand was, terwijl het zich in de handen der Engelschen bevond. Bovendien hadden wij tegen de uitdrukkelijke bepaling van het Verdrag van vereeniging het fort te *Jacatra* vergroot of herbouwd, en deden tegen de aldaar gevestigde Engelschen eischen gelden, alsof wij de uitsluitende soevereinen van het Land waren: reeds de naam *Batavia*, aan *Jacatra* gegeven, was een blijk van die onlijdelijke aanmatiging. Deze zaak verlangde de Koning afgehandeld te zien, en wel door de tegenwoordige Gezanten, die, zoo zij beweerden deswegens niet onderricht te zijn, wel binnen een twee- of drietal weken door eenen hunner den vereischten last konden laten halen. Was hierin aan 's Konings verlangen voldaan, dan zou hij het punt van de vernieuwing der Alliantie in overweging nemen. — Op het ontvangen van dit antwoord begrepen de Gezanten, dat hun niets overschoot, dan te beproeven, wat zij in een vertrouwelijk onderhoud op den persoon des Konings zouden vermogen. Dus lieten zij door CARON gehoor bij zijne Majesteit vragen, hetwelk hun dan ook verleend werd. Toen zij den 31sten Maart te *Theobalds*, waar de Koning zich bevond, aankwamen, troffen

1621—1625.

De Gezanten bekomen een bijzonder gehoor bij den Koning.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 4, 8, 9, 18, 21, 22, 27 Jan. 1621.

1621—1625. zij daar in de wachtkamer eenige directeuren der Engelsche Oost-Indische Compagnie met ABBOT aan het hoofd. Hieruit liet zich reeds niet veel goeds voorspellen. Van eenige Edelen vergezeld, verscheen de Koning uit de eetzaal in het vertrek, waar hij gehoor zou geven. Hij begaf zich met onze Gezanten naar eenen uithoek der kamer: hier liet hij zich een stoel plaatsen, en terwijl BUCKINGHAM alleen bij hem staan bleef, verleende hij den onzen het woord. De reden, zeiden zij, dat zij hem een bijzonder onderhoud gevraagd hadden, was dat de onderhandeling op de lange baan scheen geschoven te worden, en zij binnen korten tijd naar huis moesten keren om bij de beraadslagingen tegenwoordig te zijn, die het gewichtig oogenblik van den afloop van het Bestand mede zou brengen. Voorts wilden zij den Koning bedanken voor zijn »goedgunstig onthaal en gunstig antwoord." Had het hun een oneindig genoegen gedaan, dat zijne Majesteit hen wel had willen raadplegen omtrent het beste middel tot herkrijging van de *Palts*, zij hadden wel gewenscht, dat hij het had kunnen aangrijpen: immers waren »alle menschen van oordeel" het eens, dat het middel, door hen aangegeven, het eenige was. Intusschen verwachtten zij van zijne »onvergelijkelijke wijsheid en doorzicht", dat hij zich niet door de even weinig eervolle als gevaarlijke langwijligheid van een onzekere onderhandeling zou laten terughouden om de onderdrukking der vrijheid van *Duitschland* te verhoeden, waarvoor de minste van zijner Majesteits en Hunner Hoog Mogenden onderdanen goed en bloed veil had. — Die plomp lofprijzende uitdrukkingen, als ten spot met zulk een ongenadige veroordeeling van 's Konings daden en met dat beroep op de gezindheid zijner onderdanen vereenigd, waren weinig geschikt om hun voorstel aangenaam te maken. In denzelfden toon gingen zij voort om te kennen te geven, dat zij de vergunning aannamen, om het stuk der visscherij eerst later te behandelen: daarmede had de Koning de harten van het volk in ons Land, bepaaldelijk van het bootsvolk, gewonnen; maar zij moesten ronduit verklaren, dat zij nog geen tijd konden bepalen, tegen welken de Staten hunne binnenlandsche zaken genoeg bevestigd zouden mogen achten om tot de behandeling van dat punt over te gaan. Hierna gaven zij hunne groote bevreemding te kennen over de klachten betreffende de Oost-Indische Compagnie: bij hun vertrek uit *den Haag* hadden zij vernomen, dat de zaak geschikt was, en dat de Gedeputeerden, die om het Parlement huiswaarts keren moesten, weltevreden gescheiden waren met de belofte van spoedig terug te komen om de laatste hand aan de vereffening te leggen. Het nu opgeworpen bezwaar zou hen in grootere mate verontrusten, zoo zij niet van de hooge redelijkheid van zijne Majesteit verwachtten, dat hij niet gedogen zou, dat zulke geringe koopmanszaken de staatszaken belemmerden: maanden zouden er moeten verloopen om voldoenden last te bekomen in eene zaak, waarover al de Kamers der Compagnie gehoord moesten worden: beter zou de Koning doen, zoo hij nogmaals eenen Commissaris naar *'s Hage* zond, en, kon men het aldaar dan nog niet eens worden, de zaak met

de Staten-Generaal uit kracht van hun vereenigd gezag uitmaakte. Ten slotte riepen zij zijner Majesteit nogmaals de allianties in het geheugen, die met het Bestand afliepen, en wier vernieuwing zoo hoog noodig scheen bij het kleine aantal van verdedigers der ware Godsdienst. — Onder het aanhooren van deze rede had de Koning, met ongedekten hoofde daar neergezeten, een paar malen zwaar gezucht en zich eenigzins verstoord getoond. Geen wonder: want hij had alle reden om op het vernemen van zulk eene taal te bejammeren, dat hij in *Nederland* diezelfde partij aan het hoogste woord geholpen had, welke op dit oogenblik in zijn Parlement hare eischen deed gelden. Niet zonder een blijk te geven met hoeveel oplettendheid hij had toegehoord en hoe sterk zijn geheugen was, vatte de Koning dadelijk al de punten op, door de onzen vermeld. Ten aanzien van de *Palts*, zeide hij, had hij zich rond verklaard, en men moest zijne woorden niet verdraaijen: hij had den weg der onderhandelingen wel moeten inslaan, vermits hij vroeger geen geld gehad had om oorlog te voeren; maar niettemin was hij nimmer van plan geweest, de zaak daarbij te laten, zoo die onderhandelingen niet tot het gewenschte doel leidden. Thans had hij geld, maar nog niet genoeg, naar den eisch der Geünieerde Vorsten te oordeelen, en bovendien de krijgstoerustingen vorderden tijd. Op het stuk der schaden, door de Spanjaarden onzen kooplieden toegebracht, en op dat der munt herhaalde de Koning wat in het antwoord van zijnen Raad gezegd was. Maar op de visscherij komende, verhief hij zijne stem, en zeide zeer duidelijk, dat wij in dit opzicht God en hem verongelijkten en het noch voor God noch voor de menschen konden verantwoorden, dat wij niet alleen op zijne zee en stroomen, die hem onbetwist, ja reeds vóór zijne geboorte in eigendom toekwamen, maar ook zoo dicht onder zijne kusten vischten, dat wij zijne onderdanen in hun visschersbedrijf grootelijks belemmerden, en hun, als het ware, het brood uit den mond namen. Niet dat hij ons het recht om daar te visschen ontzeide, maar hij wilde erkend hebben, dat wij dat bedrijf aldaar bij zijne toelating uitoefenden. Wij hadden gedurig beloofd, over dit punt in onderhandeling te komen; van tijd tot tijd had hij ons daartoe uitstel verleend; nog wenschte hij zulks te doen, mits wij maar een vasten tijd bepaalden, al ware het ook niet voor na verloop van een jaar. Ook op de *tarra* moest men nog terugkomen, omdat alle klachten nog niet opgeheven waren. Maar eindelijk op de Oost-Indiën komende, zeide hij, dat wat wij ons daar veroorloofden, zoo zeer alle palen te buiten ging, dat hij, als Koning en beschermer zijner onderdanen, het zich moest aantrekken. De deelhebbers aan de Engelsche Oost-Indische Compagnie werden ten eenen male in den grond geboord en zouden zich genoodzaakt zien, de zaak op te geven. Slechts door bedreiging van straffen kon hij hen er toe krijgen om niet alle uitrusting van schepen te staken, en dat was onze schuld, daar wij het verdrag niet in acht namen en zijne arme onderdanen te gronde richtten, die ons te recht bloedzuigers noemden, welke hun merg en bloed uitzogen. Onze handelwijze te *Jacatra* was onlijdelijk, onrechtmatig en ge-

1621—1625.

67*

1621—1625. welddadig. En hiermede op het stuk der Alliantie komende, vraagde hij, hoe wij hare vernieuwing konden vergen bij eene betrekking, als die er tusschen de beide Staten bestond. Wel wilde hij ons de vriendschap, die hij ons, reeds toen hij nog slechts Koning van *Schotland* was, had bewezen, blijven betoonen, maar welk een houding zou een vernieuwde alliantie hebben, terwijl er zulke belangrijke oneenigheden tusschen ons bestonden. Wij behartigden uitnemend onze eigene zaken, maar zijne eischen telden wij niet, en wat wij noodig hadden, wisten wij wel te verzoeken, maar nimmer waren wij bereid om zaken af te doen, waarmede zijn belang en dat zijner onderdanen gemoeid was. Dus hadden wij te zorgen, hem en zijnen onderdanen genoegen te geven: deden wij dit, dan zou hij zelf met het vernieuwen der Alliantie het blijk geven, dat hij wilde blijven, wat hij steeds geweest was, onze toegenegen vriend en bondgenoot. — Dus verried de Koning, hoe hij bezield was door den waan, dat hij een zeker recht had op hetgeen onze nijverheid ons verschafte: voorzeker deden hem zijne hersenschimmige denkbeelden aangaande het wezen van het koningschap ons als zijne schuldenaren beschouwen. Dat een volk voor zich zelf bestond, kon in zijn brein niet opkomen. — Toen hij opgehouden had met spreken, waren onze Gezanten van zins iets over de Oost-Indische zaken in het midden te brengen. De Koning dit bemerkende, wenkte ABBOT en de andere vertegenwoordigers der Engelsche Compagnie om toe te treden en den onzen te woord te staan. Nu begon die Heer een lang en hatelijk verhaal in het Engelsch van hetgeen hun in *Holland* weervaren was. De Koning nam van tijd tot tijd de moeite om het gesprokene tot beter verstand der Gezanten in het Fransch te herzeggen, en dan trachtten dezen er een woord van verdediging tusschen te voegen. Zoo lieten zij er in vloeijen, dat ABBOT en DIGGES niet vertrokken waren omdat zij over den uitslag hunner onderhandelingen ontevreden waren, maar omdat zij wegens het Parlement in *Engeland* moesten zijn. Hoe, zeide hierop de Koning met verontwaardiging tot ABBOT, wat hebt gij met het Parlement te maken? ABBOT wist geen ander middel om den Koning neêr te zetten, dan volstrekt te loochenen, dat hij en zijn ambtgenoot zoo iets gezegd hadden: hij wilde zijn hoofd verliezen, als het waar was. Nog meermalen, wanneer de onzen iets zeiden, viel de een of de ander der Engelschen hun in de rede, zonder eenig ontzag voor de tegenwoordigheid des Konings. Zóó wist JACOBUS de goddelijke waardigheid, die hij zich toeschreef, in het verkeer met zijne onderdanen te doen gelden! Het was in dien hoek van de gehoorzaal een tooneel van onwelvoegelijkheid en wanorde: »de geheele conferentie, schreven onze Gezanten, was niets anders dan eene confusie tot onze groote ergernis en schaamte." Eindelijk zeide zijne Majesteit, dat hij eenigen uit zijnen Raad zou aanwijzen, voor welke de Nederlandsche Gezanten nevens de Bewindhebbers der Engelsche Compagnie verschijnen zouden: waren zij niet gelast, dan konden eenigen van hen naar huis reizen om den vereischten last te halen. In weerwil van hunne verontschuldiging konden onze Gezanten 's Konings wil, zoo

1621—1625.

ernstig geuit, niet weerstreven. Hierop gingen de Engelsche Heren henen, maar alvorens den onzen hun afscheid te geven, zeide JACOBUS, dat hij van CARLETON vernomen had, welke goede maatregelen de Staten onlangs tegen de uitgave van lasterlijke geschriften genomen hadden. Deswegens was hij zeer dankbaar. Evenwel kortlings was er weder te *Amsterdam*, en wel met consent van de Magistraat, een boekje uitgekomen, getiteld *Vox populi* [1], zeer lasterlijk en leugenachtig van inhoud: hij zwoer bij den levenden God, dat er geen woord waarheid in was, en kon niet begrijpen, hoe het drukken van zulke geschriften met onze goede orde kon bestaan. De Gezanten antwoordden, dat zij niets van de zaak gehoord hadden, maar dat zij van 's Konings mededeeling verslag zouden doen, en hiermede bedankten zij voor de eer van het verleende koninklijke gehoor.

De slotsom was, dat onze Ambassadeurs zich zouden moeten getroosten tegen de Bewindhebbers der Engelsche Oost-Indische Compagnie voor eenige van 's Konings staatsdienaren gehoord te worden. Daags na de audientie werden zij bij een zeer wellevend briefje van den secretaris CALVERT verzocht, eenige Heren van den Raad wel ten hunnent te willen ontvangen tot een onderhoud over de Oost-Indische zaken, en niet kwalijk te willen nemen, dat er ook kooplieden bij tegenwoordig waren, die bij de zaak belang hadden. Hoezeer de onzen verklaard hadden, de Heren niet te willen vergen ten hunnent te komen, verschenen den 2den April in hun *hôtel Sir* THOMAS EDMONDS, de secretaris CALVERT, *Sir* FULCO GREVIL, *Sir* JULIUS CAESAR en GRANFIELD, terwijl ABBOT, DIGGES en eenige andere directeurs der Compagnie »binnenstonden." Nadat CALVERT de bestaande grieven vermeld had, werd daarop door de onzen geantwoord. Zij wisten niet beter, of den Engelschen was eene billijke schadevergoeding aangeboden, ten bedrage van 95,100 pond; deze som was geweigerd, en wel omdat van dat bedrag de waarde afgetrokken was van het schip, *de Zwarte Leeuw*, hetwelk in de handen der Engelschen en door hunne schuld verbrand was, en waarvoor zij niettemin schadevergoeding weigerden. Wat de rechten door ons te *Jacatra* uitgeoefend aangaat, zij kwamen ons toe, en ten overvloede was den Engelschen aangeboden, aldaar op denzelfden voet als in de *Molukken* en elders in *Indië* in onzen handel te deelen. Voorts rieden zij tot opheffing van alle verder geschil hetzelfde aan, wat zij zijner Majesteit reeds voorgesteld hadden. EDMONDS had hierop niet veel te antwoorden; toch scheen hij zich nog te moeten ontlasten van hetgeen hij zich voorgenomen had tegen de onzen in te brengen. Dat de Koning, zeide hij, niet liever verlangde dan de zaak te schikken, was gebleken uit de laatste zending der beide Heren; doch de Nederlanders, in plaats

Zij moeten zich een onderhoud over de Oost-Indische zaken laten welgevallen.

[1] CARLETON beklaagde zich den 2den Maart bij de Staten wegens een pamflet, getiteld *Nieuwe tijdingen uit den Geheimen Raad van Spanje* (*Resol. Stat.-Gen.* 2, 9 Maart 1621). Hij bedoelde het pamflet in de *Bibl. v. Pamfl.* aangeteekend onder N°. 1843.

1621—1625. van dit dankbaar te erkennen, spotten met 's Konings goedheid en geduld in deze zaak, zoo wel als in die der visscherij en der tarra: op den duur zou zijne Majesteit dit niet willen dulden: wij hadden te kiezen tusschen twee partijen, of de vriendschap van zijne Majesteit te verbeuren of hem en zijnen onderdanen redelijk genoegen te geven. Ten slotte verzocht hij, dat men hem zijne vrijmoedigheid niet kwalijk zou nemen: onzen Staat was hij van harte genegen, en 't zou hem van harte leed zijn, zoo er een vriendschapsbreuk tusschen twee natiën ontstond, die zoo veel betrekking op elkander hadden. — Nadat hij dus geuit had wat hem op het harte lag, was de schikking vrij spoedig getroffen. Daar de Koning niet andermaal Gedeputeerden naar *Holland* zou willen laten vertrekken, en de Gezanten om deze zaak niet langer konden vertoeven, zoo zouden ten spoedigste, en wel binnen een tijdstip, dat den Koning ter bepaling zou worden overgelaten, eenige Gedeputeerden uit de Staten-Generaal en uit de Bewindhebbers der Nederlandsche Compagnie naar *Engeland* komen om het geschil met zijne Majesteit te beslechten. Hierop vraagde *Sir* DUDLEY DIGGES verlof om het woord te voeren. Wat hij zeide was hoogst voegzaam en strekte om hem en zijnen ambgenoot ABBOT te verontschuldigen: men deed hun ongelijk, verklaarde hij, als men zeide, dat zij hun vertrek om de zitting van het Parlement bespoedigd hadden, en ten einde zijn Goevernement niet nog meer tegen ons op te zetten, had hij zelfs een zekere bijzonderheid verzwegen, waaruit onze gestrengheid tegen de Engelschen te *Jacatra* kon blijken. — Toen onze Gezanten de Engelsche Heren tot buiten het vertrek, waar het onderhoud had plaats gehad, uitgeleide deden, stonden dáar verscheidene Engelsche kooplieden, behoorende tot de Compagnie van de walvischvangst, alweder met het doel om ons aan te spreken over de schadevergoeding, op welke ook zij recht meenden te hebben. Het antwoord der onzen was, dat zij niet beter wisten, of op aanzoek van CARLETON was aan de klagers alreede voldoening verschaft: niettemin zouden zij van het vernieuwd verzoek verslag doen. Werkelijk hadden de Staten, ten einde onzen Gezanten eene goede ontvangst te verzekeren, zich hoogst inschikkelijk betoond, bepaaldelijk in het verleenen van de eischen van zekeren Schot JOHN BOTHWELL en eenen Engelschman SALMAN, die klaagde dat hem door onze Groenlandsvaarders zijn geschut was afgenomen [1].

Zes dagen later ontvingen onze Gezanten bij missieve van den Secretaris 's Konings laatste woord op al wat er verhandeld was. Binnen één jaar verwachtte hij zijne eischen ten aanzien der kleine en der groote visscherij bevredigd te zien, en wat wij op de aanvrage om vergoeding van de schaden, door Engelschen in de Oost-Indiën en in de Groenlandsche wateren geleden, hadden gezegd, had den Koning evenmin voldaan, als wat wij aangevoerd hadden om af te snijden, dat er nader en wel in *Engeland* over de *tarra* gehandeld werd. Doch hij beloofde zich iets van de belofte, dat er Gedeputeerden komen

's Konings laatste woord op de voorstellen der Gezanten.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 4, 5, 13, 22, 26 Jan.; 12 Febr.; 4, 26, 27 Maart, 1621.

zouden om over de Oost-Indische zaken te handelen. Dezen wilde hij tot aanstaanden Pinkster tijd geven. Wat eindelijk de vernieuwing der Alliantie aanging, zoo zou hij nader overleggen, wat hem in zulk eene gewichtige zaak te doen stond. — Dus bleek thans bij eene uitdrukkelijke verklaring, dat de Koning de staatkunde van zijn Parlement, hetwelk een bondgenootschap met de Vereenigde Provinciën tot gemeenschappelijke bestrijding van *Oostenrijk* en *Spanje* verlangde, geenszins verkoos te omhelzen, en dat alzoo het doel der Nederlandsche zending ten eenen male onbereikt was gebleven. Dit begrepen onze Gezanten, en van nu aan waren zij nog slechts op het nemen van hun afscheid bedacht. Het blijkt niet, dat zij zich met eenige leden van het Parlement hebben onderhouden; slechts van den Graaf van WARWICK, »zijnde een der Heren van het Parlement" (zoo schrijven zij in hun rapport), melden zij een bezoek ontvangen te hebben. Lord DONCASTER vermeed beleefdelijk, hen ten zijnent te ontvangen, waarschijnlijk om opspraak te voorkomen. Vóór hun vertrek noodigde hen de Koning aan zijne tafel: hij wilde hen, dit liet hij weten, zoo eervol als ooit eenige ambassadeurs, bejegenen, en aldus voor de gansche wereld de genegenheid toonen, die hij voor onzen Staat koesterde. — Immers moesten en *Spanje* en het Parlement weten, dat hij niet met onze Republiek gebroken had: *Spanje* toch moest gewaarschuwd en het Parlement gepaaid worden. Zoo plechtig evenwel was het onthaal niet, als was voorgenomen, en wel ten gevolge van de tijding van het afsterven van den Koning van *Spanje*. Daar onze Gezanten hun afscheidsonthaal niet wilden uitgesteld zien, totdat de veertien dagen van den Hofrouw voorbij zouden zijn, zoo kregen zij den 18den April zonder gastmaal genoten te hebben hun afscheid. — Verschillend was de betrekking, waarin JACOBUS en de Staten tot den man stonden, wiens lijk onlangs in het *Escurial* was bijgezet; maar de ernst van zijnen dood ontsloeg beiden van de taak, om dat verschil te ontveinzen en openlijk eenstemmigheid te huichelen. Toch lieten zich onze Gezanten den ridderslag welgevallen, hun bij het afscheid van JACOBUS hand toegebracht. Bij dit afscheid moesten zij, opdat zij wel zouden begrijpen, dat de Nederlanders de schatten der zee aan zijne genade dank behoorden te weten, nog eenmaal hooren, »dat God de Heer hem de kroon op het hoofd had gezet, en dat hij niet dulden kon, dat men hem betwistte wat God en de natuur hem in eigendom gegeven hadden." Zoodra de geschillen over de visscherij en de Oost-Indische zaken vereffend waren, zou hij nader letten op de vernieuwing der Alliantie, en dan een zoodanig bondgenootschap sluiten, als hij tot heil van onzen Staat, »hetwelk hij als dat van zijn eigen Rijk ter harte nam," dienstig zou oordeelen. Ten slotte dankte hij de onzen voor de herbergzaamheid, door de Staten op dit oogenblik reeds aan zijne kinderen bewezen, die, van den Boheemschen troon gevallen, bij hem geen troost konden vinden voor de schande en den jammer hunner nederlaag. Van den Prins van *Oranje* sprak de Koning ook ditmaal geen woord. De Prins van *Wales*, daarentegen, van wien de

1621—1625.

Afscheidsbezoek bij den Koning.

1621—1625. Gezanten mede afscheid namen, verzocht hen, dien Vorst zijne groetenis over te brengen. De grootste Heren van het Hof, BUCKINGHAM, LENOX, HAMILTON en DONCASTER kwamen hun een afscheidsbezoek brengen, toen het te laat was en zij reeds naar *Gravesend* vertrokken waren. CALVERT was vaardiger geweest: ook had hij hun nog een beklag te doen gehad: een Engelsch schip, beladen met tin van de domeinen van den Prins van *Wales*, was door de onzen op de Vlaamsche kust aangehouden en te *Vlissingen* opgebracht. De Gezanten hadden geantwoord, dat zij op het ontslag van dien bodem aandringen zouden. Den 30sten April waren zij te *'s Hage* terug.

Instructie van de Gezanten naar *Frankrijk*.

Wat had intusschen het andere Gezantschap te *Parijs* verricht? [1] De eerste artikelen der Instructie van de naar *Frankrijk* gezonden staatslieden schreven hun voor, den Koning te verklaren, dat het voornaamste doel hunner zending was, Zijne Majesteit van wege Hun Hoog Mogenden te begroeten en hem geluk te wenschen met zijn heldhaftig besluit en zijne voorspoedige pogingen tot handhaving van zijn Koninglijk gezag en van de rust zijns Rijks: hiertoe zouden zij hem alle verder geluk en voorspoed, en in het algemeen eene langdurige gelukzalige regering van God Almachtig toewenschen. Voorts moesten zij hem ten hoogste danken voor zijne weldaden, die de Staten nimmer zouden vergeten, maar steeds en in alle voorkomende gevallen met alle trouwe diensten jegens zijnen koninklijken persoon en Kroon zouden erkennen. — Deze woorden zijn duidelijk. Men moest den Koning gelukwenschen met zijn krachtdadig optreden en verdere oogmerken tegen de Protestanten in zijn Rijk. Daar nu de Staten, zonder de grootste laagheid en het verachtelijkst verraad, na zoo gesproken te hebben, de Hugenoten niet konden ondersteunen, zoo verpandden zij aldus hun eerewoord, dat zij zich niet met die van *Rochelle* zouden inlaten. Dit was een gewichtige betuiging in den tegenwoordigen toestand van *Europa*. Het Calvinisme stond in de wapenen tegen het Catholicisme. De Staten-Generaal hadden in *Duitschland* partij gekozen, en waren op het punt na afloop van het Bestand den oorlog tegen den grooten voorvechter van het Catholicisme te hervatten. Wat was nu natuurlijker, wat, gesteld dat zij eene goede zaak omhelsd hadden, redelijker, dan dat zij met alle voorstanders van het Calvinisme gemeene zaak maakten? Ontzagen zij niet de Gereformeerde onderdanen van Keizer FERDINAND in hunnen opstand te stijven, waarom zouden zij den Hugenoten niet tegen den Koning van *Frankrijk* de hand bieden? Ten halve willen is dwaas en verderfelijk. Bovendien, het Engelsche Parlement weergalmde van den kreet, dat men zich, zoo men de *Palts* herwinnen wilde, niet alleen met de Nederlanders, maar ook met de Hugenoten in *Frankrijk* vereenigen en eene groote vloot zoowel naar de *Gironde* als naar *Spanje* zenden moest [2]. En toch de Staten verleenden hunne zedelijke ondersteuning aan den Katholieken Koning

[1] De bijzonderheden, die volgen, zijn ontleend aan het Rapport der Gezanten op het Rijksarchief.

[2] RANKE, *Eng. Gesch.* II, *s.* 46.

van *Frankrijk* tegen zijne Gereformeerde onderdanen. Maar het was, dat zij zich niet uitsluitend op de omwenteling verlaten durfden, en, bij de zoozeer te mistrouwen gezindheid van Koning JACOBUS, schroomden den steun van het geregeld Goevernement van *Frankrijk* te verliezen. Zoo bleek de staatkunde van den grooten WILLEM van *Oranje* en van zijnen opvolger OLDENBARNEVELT op te degelijken grondslag gebouwd te zijn, dan dat het afgedwaalde nageslacht haar geheel zou hebben vermogen te verzaken, en, daarbij, AERSSEN verlangde op den zetel hersteld te worden, welken hem zijne eerzuchtige tegenwerking tegen OLDENBARNEVELTS persoon en politiek had doen verliezen, en dien kon hij niet terug erlangen zonder waarborgen aan het Fransche Bewind te geven. Dus waren de mannen, die voor de Gereformeerden in *Duitschland* te velde trokken en OLDENBARNEVELT op het schavot gebracht hadden, gedwongen de Gereformeerden in *Frankrijk* te gaan verloochenen, en aldaar alles te gaan aanwenden om zich den dood van dien staatsman te doen vergeven. 1621—1625.

Behalve die eerste en voornaamste zaak waren den Gezanten nog andere belangen opgedragen. Zij moesten den Koning uitnoodigen ter bestrijding der zeeroovers van *Algiers* zijne scheepsmacht bij die der Staten te voegen; de hangende geschillen tusschen de wederzijdsche kooplieden tot eene beslechting trachten te brengen; bij gunstige gelegenheid op de teruggave der voorschotten ten behoeve van het onderhoud der Fransche regimenten aandringen; op dezelfde wijze, als de Gezanten in *Engeland*, de schaden, ons in de Spaansche havens aangedaan, ter sprake brengen; onze inmenging in de zaak der Duitsche Gereformeerden met het voorbeeld van HENDRIK IV verontschuldigen, en, eindelijk, alle vooringenomenheid tegen onzen Staat en tegen enkele personen trachten weg te nemen. — Met deze enkele personen had men in de eerste plaats AERSSEN op het oog. — Ten dien einde mochten zij zonder iemand te ontzien uiteenzetten, hoeveel kwaad de van hier overgezonden berichten gedaan hadden. — Hiermede werd bedoeld, dat men vrij DU MAURIER zelven mocht logenstraffen, alsof hij zich in het karakter onzer omwenteling bedrogen had, terwijl zij, dus moesten de Gezanten verzekeren, slechts gestrekt had om »de wettelijke Regering te handhaven tegen beschuldigingen, machtsaanmatigingen en voorgenomen verandering." Dat men met die woorden van machtsaanmatiging en voorgenomen verandering OLDENBARNEVELT op het oog had, is duidelijk, en met de beschuldigingen, tegen welke men de Regering zou hebben moeten handhaven, kon niets anders bedoeld zijn, dan hetgeen men OLDENBARNEVELT verweet, dat hij den Prins van de zucht betichtte om zich de soevereiniteit te verschaffen. Werd zulk een vermoeden aan het Fransche Bewind als een doodschuld voorgedragen, dan werd daarmede van ter zijde te kennen gegeven, dat er aan de opdracht der soevereiniteit aan den Prins niet gedacht werd, ja niet gedacht mocht worden. Ook dit was eene belangrijke geruststelling voor *Frankrijk*. Want zoo in de omstandigheden, in welke de wereld weder verkeerde, den Prins als soeverein een vrijer beschikking over de ontzaggelijke middelen

1621— 1625. der Republiek ware ten deel gevallen, hoe onberekenbaar zou de invloed dier gebeurtenis op de Fransche Hugenoten zijn geweest, en hoe veel reden zou de Fransche Regering in hare schatting gehad hebben om de gevolgen te duchten, daar zij het er voorhield, dat de val van OLDENBARNEVELT slechts had moeten strekken om den Prins de handen ruim te laten ten einde door de ondersteuning der Calvinistische woelingen *Europa* in vlam te zetten en zich zelven groot te maken. Dus zou de Regering van LODEWIJK XIII ook ten dezen aanzien volkomen gerust gesteld worden, en zoo was er kans, dat zij inschikkelijk zou willen zijn op het stuk van 's Prinsen bijzondere belangen, en hare vooringenomenheid zou afleggen tegen het gansche Huis van *Nassau*, met name tegen ERNST CASIMIR, het tegenwoordige hoofd van de Duitsche Graven van dat Geslacht en verzwagerd met den Hertog van *Brunswijk*, bondgenoot en neef van den thans reeds dreigenden Koning van *Denemarken*. Daartoe het hunne te doen, werd mede uitdrukkelijk aan de Gezanten opgedragen. Bij nadere Instructie van 12 Januarij (1621) werd hun hetzelfde gedrag als aan de Gezanten in *Engeland* voorgeschreven met betrekking tot de vraag der vernieuwing van de Alliantie en der verlenging van het Bestand.

Hunne ontvangst te *Parijs*.

Vrij wat eervoller was de ontvangst te *Parijs*, dan die welke onzen Gezanten te *Londen* was te beurt gevallen. Met een trein van bijna veertig koetsen, waaronder eene van den Koning, en verscheidene van de Gezanten der met ons bevriende Mogendheden en van de aanzienlijkste Grooten des Rijks, en onder het geleide van een dertigtal Nederlanders te paard, reden zij van *St. Denis* naar *Parijs* waar het *hôtel d' Ancre* hun van Regeringswege ten gebruike was afgestaan. In de stad kwam de optocht den Prins van CONDÉ tegen, en deze steeg uit zijne koets en verwelkomde hen in het openbaar.

Naauwelijks waren zij aangekomen, of zij vernamen (het was omstreeks het midden der maand Februarij), dat het ongenoegen van den Koning tegen »die van de Religie" dagelijks toenam, en dat Zijne Majesteit mogelijk reeds spoedig zou vertrekken om hun een openbare oorlog aan te doen: immers stonden de partijen in *Languedoc* reeds vijandig tegen elkander over. Dus zouden de betuigingen, die onzen Gezanten te doen stonden, door de omstandigheden eene dubbele beteekenis erlangen, en te noodzakelijker zijn tot zuivering der Staten, vermits er bericht was aangekomen, dat er een Hollandsch schip met wapenen op de kust van *Provence* gestrand was, en er vermoeden bestond, dat dit schip door de Staten-Generaal en den Prins van *Oranje* den oproerigen Hugenoten was toegezonden.

Hun gehoor bij den Koning.

Den 20sten Februarij hadden zij gehoor ten Hove, werwaarts zij onder een geweldigen toeloop van volk plechtig waren heengereden. Niets ontbrak aan de klaarheid en de onderdanigheid der bewoordingen, waarmede zij den Koning hun leedwezen betuigden over de woelingen, die, van den tijd van 's Konings minderjarigheid aan, de rust des Rijks verstoord hadden, en hunne dankbaarheid te kennen gaven voor 's Konings weldaden, hun op het voorbeeld van zijnen grooten Vader bewezen. Slechts aan de kwaad-

aardigheid en den list hunner vijanden was het te wijten, zoo, tot zelfs bij 's Konings Raadslieden toe, de meening geloof gevonden had, alsof hunne Soevereinen eenigermate waren afgeweken van de grondstellingen, die aan hun bewind tot dusverre voorspoed verzekerd hadden, en alsof zij, door 's Konings onderdanen onrechtvaardig te behandelen, tegen het opzettelijk verbond gezondigd hadden, waarmede de Koning hen vereerd had. — Van wege den Prins van *Oranje* boden zij LODEWIJK XIII de voortduring aan van zijne onderdanigste toewijding, tot de dienst van zijne Majesteit, in de hoop, dat de Koning hem deswegens waardig zou achten de eer van zijne gunst en vriendschap, die hij de vurigste zucht had te verdienen en te behouden door daden in overeenstemming met 's Konings grootheid en zijne toegenegenheid te hemwaarts. — Op deze Propositie verklaarde LODEWIJK, dat hij de strekking hunner woorden zeer wel gevat had, en erkentelijk was voor de toegenegenheid van de Staten-Generaal; waarna hij belangstellend naar den Prins van *Oranje* vernam, en minzaam vraagde, hoe onze Gezanten het op de reis gehad hadden, en hoe *Parijs* hun beviel. Later vernamen zij uit den mond van den Kanselier, DE SILLERY, dat hunne zending den Koning na het hooren hunner Propositie dubbel aangenaam was. — Op het gehoor, dat zij bij den Prins van CONDÉ verzocht en verkregen hadden, vernamen zij, dat de Koning meende zich ernstig te beklagen te hebben over de houding door het Bewind van Prins MAURITS in *Oranje* aangenomen: de Goeverneur van dit Prinsdom had verscheidene vergaderingen der Gereformeerden in *Languedoc* bijgewoond, en de inneming van de stad *Privas*, op welke zij als eene *plaats van verzekering*, die hun toekwam, aanspraak maakten, met de toezending van oorlogsbehoeften en ingenieurs ondersteund. Voor het overige beweerde de Prins van CONDÉ niet veel kwaads van de Gereformeerden te duchten: het waren meest bijzondere belangen, die hunne hoofden beoogden: CHÂTILLON wilde maarschalk worden, ROHAN zijn inkomen vermeerderd zien. Ook op dezen grond ried hij ons aan, ons niet met hunne zaak te bemoeijen, gelijk hij dan ook vertrouwde, dat ons tegenwoordig Gezantschap den Koning deswegens tot voldoenden waarborg zou strekken. De Gezanten verklaarden niets te weten van hetgeen de Goeverneur van *Oranje* zou verricht hebben, en betuigden zich verzekerd te houden, dat de Prins van *Oranje* niet minder, dan Hun Hoog Mogenden, tot Zijner Majesteits dienst genegen was, en niets gedogen zou, wat den Koning ongenoegen kon geven. — Ten gehoore bij den Hertog van LUYNES namen zij eenen toon van vertrouwelijkheid aan om hem te overtuigen, dat het waarachtiglijk der Staten bedoeling was, alle reden van kwaad vermoeden uit den weg te ruimen, en den Koning alle voldoening te geven, die hij maar verlangde. Hierop zeide de Hertog, dat hij dan ook voldoening wachtte op twee zaken, die den Koning meer bepaaldelijk gekwetst hadden. Wat hij bedoelde, was, dat de Staten den Heer van AERSSEN tegen 's Konings beklag in het gelijk gesteld, en 's Konings tusschenkomst ten behoeve van OLDENBARNEVELT in den wind geslagen hadden. De Staten moesten

1621—1625.

En bij sommige Grooten.

1621—1625.

niet meenen, dat zij den Koning trotseren konden, omdat hij hun bondgenootschap noodig had: slechts ootmoedige gebeden konden de zaak weder goed maken. — Doch de onzen tot het nederig vragen van verschooning te dwingen, ware eene ijdele voldoening geweest. De tegenwoordigheid van het Gezantschap en de gedane betuigingen gaven een grooteren waarborg dan de vernederendste schuldbekentenis vermocht te doen. Maar als een middel om de onzen op de proef te stellen en om het voorkomen aan te nemen, dat *Frankrijk* niet om ons bondgenootschap verlegen was, greep men de uitstaande geschillen tusschen de wederzijdsche kooplieden aan. Dat dit de toeleg was, bleek reeds uit de ontmoeting, die onze Gezanten bij den Hertog DE LUYNES gehad hadden. Hier was des Hertogs schoonvader, de Hertog DE MONTBAZON, verschenen, vergezeld van dien EUSTACHE, wiens eischen ons reeds zooveel overlast hadden aangedaan, en de Hertog had ten aanhooren onzer Gezanten zijnen schoonzoon vermaand, de zaken van zijne *Bretons* bij ons te willen voorstaan, te meer omdat ook de Koning er belang bij had. En wat erger was, in weerwil van de tegenwoordigheid onzer Gezanten in *Frankrijk*, had diezelfde EUSTACHE verlof gekregen om bij wijze van weerwraak beslag op eigendommen van in *Frankrijk* gezeten Nederlanders te leggen.

Men grijpt de geschillen tusschen de wederzijdsche kooplieden aan om onze Gezanten op de proef te stellen.

Den eersten Maart hadden eenige leden van 's Konings raad de Gezanten ambtshalve tot een onderhoud uitgenoodigd. Het had plaats ten huize van JEANNIN. Op de vraag, of de onzen iets bij hunne Propositie te voegen hadden, beklaagden zich dezen over die hatelijke handelwijze van EUSTACHE. Dit was het sein tot eene reeks van klachten uit den mond der Fransche Staatslieden. — BOISSISE en PUISIEUX waren daar tegenwoordig. — Met betrekking tot de koopmanszaken heette het, dat wij Zijner Majesteits onderdanen recht weigerden; dat wij onzen onderdanen niet veroorloofden in Fransche scheepsdienst te treden; dat wij met de Engelsche Oost-Indische Compagnie eene vereeniging hadden aangegaan met uitsluiting der Franschen. Maar ook de staatkundige zaken bracht men ter sprake: de oude grieve over AERSSENS hatelijke uitlatingen aangaande het Fransche Hof; het lot, dat de Advokaat had moeten verduren, en de behandeling, die zijne kinderen zich thans moesten getroosten; de weigering van hetgeen DU MAURIER had verzocht ter rechtvaardiging van den Franschen Gezant bij de *Grisons* tegen den laster in ons land en zoo het scheen met goedkeuring der Staten tegen hem uitgestrooid [1], en, eindelijk, dat verdachte schip op de kust van *Provence* gestrand. Op

[1] De hier bedoelde zaak staat vermeld in de *Resol. der Stat.-Gen.* 23, 24, 27, 28, 31 Oct. 1620. DU MAURIER had verzocht, dat een besluit van de Vergadering der *Grisons*, waaruit GUEFFIERS onschuld bleek, van wege de Staten en door hunnen drukker gedrukt zou uitgegeven worden. De Staten verkozen dit slechts onder zekere beperking toe te staan, en zulks gaf eene wisseling van onaangename nota's, zoodat de Staten besloten het Fransche Hof kennis te geven, »met wat scherpheid en disrespect" DU MAURIER Hun Hoog Mogenden behandelde.

het punt der koopmansklachten kreeg men hooge woorden, en daar de onzen weigerden met de Fransche kooplieden in regtstreeksche onderhandeling te treden, zoo werd bepaald, dat zij hunne grieven en eischen op het papier stellen en aan de Heren van den Raad inleveren zouden. 1621—1625.

Vier dagen later had er een tweede onderhoud plaats ten huize van den President JEANNIN, waar zich ook EUSTACHE met vele andere Franschen, die klachten tegen de onzen hadden, liet vinden. Thans moesten de onzen hooren, dat den Koning verslag gedaan was van hetgeen zij bij het eerste onderhoud verklaard hadden, maar dat Zijne Majesteit iets naders verlangde, waardoor zijner eer voldoening en zijnen onderdanen vergoeding van schade verschaft mocht worden, en toen de onzen de klachten hunner landgenooten tegen die der Franschen wilden doen gelden, vraagde men, of wij daarmede alles meenden af te doen, en JEANNIN ging zoover van te zeggen, dat hij reeds bij zijn verblijf in *Holland* gezien had, dat er bij ons voor Franschen geen recht was. In weerwil van alles wat de onzen daartegen tot lof van de Nederlandsche Justitie inbrachten, werd de opsomming der grieven wegens onze aanmatigingen op zee en in de Oost-Indiën herhaald, en, voegde men er bij, de weduwe van den door de onzen omgebrachten kapitein LE LIÈVRE, en andere door ons benadeelde kooplieden stonden daarbuiten om tegen ons te getuigen. Onze Gezanten verlangden niet zich nog onaangenamer in het naauw gebracht te zien en verzochten verschoond te blijven van de taak om hun, die buiten stonden, te woord te staan. Nu vorderde men, bij monde van BOISSISE, dat de onzen beginnen zouden, de goederen terug te geven, die wij van Fransche kooplieden in handen hadden: dan kon het overige door den rechter worden uitgemaakt, en JEANNIN voegde er bij, dat de klachten opgeheven dienden te zijn, voordat er van de vernieuwing der Alliantie sprake kon wezen, en dat Zijne Majesteit eene andere voldoening, dan die slechts in woorden bestond, van ons verwachtte, daar het immers betaamd had, dat zij, die den Koning in zijne eer getast hadden, hunne straf niet hadden ontgaan. — Zoo de onzen dit alles verduurden zonder zich de minste bedreiging te laten ontglippen, konden de Fransche staatslieden het er voor houden, dat de Staten en de Prins inderdaad alle gedachte om met 's Konings binnenlandsche tegenstanders zamen te spannen, zoo zij die immer gehad hadden, thans ten minste uit den zin gezet hadden. — Werkelijk ontzegden zich de Gezanten ook maar de geringste zinspeling op de mogelijkheid, dat de Staten, verstoord op 's Konings Bewind, met zijne oproerige onderdanen gemeene zaak konden maken. Integendeel, »opdat de handeling niet vruchteloos afgebroken mocht worden," verklaarden zij, dat zij zich op alles tegen eene volgende bijeenkomst nader bedenken, en BOISSISES voorslag in overweging nemen zouden. De uitkomst dezer overweging was de volgende verklaring: hoewel zij, Nederlandsche Gezanten, steeds begrepen, dat de zaken langs den weg van rechte, en dat wel in *Nederland*, behoorden uitgemaakt te worden, en hoewel EUSTACHE veeleer straf dan loon verdiend

1621—1625. had, zouden zij, niet om zijnent, maar om 's Konings wil, zien te verkrijgen, dat aan de deelhebbers in zijn schip eene som betaald werd van 10,000 gulden, en aan die van *St. Malo* eene som van 50,000 gulden, mits de deelhebbers in het Nederlandsche schip *de Hoop*, dat te *Dieppe* was aangehouden, mede tevreden gesteld werden, en voortaan een reglement op de Kaapvaart werd vastgesteld. Dit alles, voegden zij er bij, sloegen zij slechts voor, zonder daartoe gelast te zijn en onder voorbehoud van de goedkeuring hunner Meesters, en met geen ander doel dan om deze belemmering te boven en tot de hoofdzaak hunner zending te komen. JEANNIN en BOISSISE verwierpen ons aanbod om de klagers in *Nederland* recht te doen, alweder op grond dat daar geen recht te wachten was. Bovendien de zaken konden niet langer uitgesteld worden, en niets belette ze thans af te doen, en dan bleven de sommen, die van onze zijde werden voorgesteld, verre beneden den eisch. — Het verschil was zoo groot, dat de wederzijdsche aanspraak aan een nader onderzoek onderworpen moest worden. Intusschen en alzoo de Raad den Koning welhaast naar *St. Germain* stond te volgen, werd onzen Gezanten de gelegenheid aangeboden om alsnu hunnen verderen last te openen, met de betuiging van 's Konings begeerte om het verbond van vriendschap met onzen Staat voort te zetten. Thans deelden zij, behalve een en anderen voorslag tot voorkoming van de misverstanden tusschen de koopvaarders, drie wenschen mede: vooreerst, dat het Fransche Bewind ons zijne medewerking tegen de zeeroovers van *Algiers* en *Tunis* verleende, en zoo, hetzij de Nederlanders, hetzij de Franschen een verdrag met hen sloten, gezorgd werd, dat daarbij elk dezer beide natiën het belang der andere niet over het hoofd zien zoude; ten tweede, dat de Fransche regimenten in Nederlandsche dienst blijven, maar ook door *Frankrijk* betaald mochten worden; ten derde, dat de Koning, als die het Bestand gewaarborgd had, ons van de Spanjaarden vergoeding mocht verschaffen van de schaden, die den onzen in Spaansche havens was aangedaan. Bovendien begrepen zij niet te mogen nalaten van de voortzetting der Alliantie gewag te maken, daar deze zaak van de Fransche zijde herhaaldelijk ter sprake was gebracht. — Het is twijfelachtig en het werd ook een punt van geschil in de Staten-Generaal, of de Gezanten met te gewagen van de Alliantie hunne Instructie te buiten waren gegaan, al of niet. De Provinciën buiten *Holland* beantwoordden deze vraag ontkennend, de Hollandsche Gedeputeerden toestemmend, en Burgemeester PAUW beklaagde zich deswegens bij de Staten van zijn Gewest. Dezen begrepen daarop, dat de Gezanten zich bij het aandringen op het sluiten eener Alliantie niet zouden vermogen te beroepen op reeds bestaande Verdragen, daar bijaldien men zich beriep op het Verdrag, waarbij het Bestand gewaarborgd was, men van de onderstelling zou schijnen uit te gaan, dat het Bestand verlengd zou worden. De eenige grond, dien zij vermochten aan te voeren, moest het belang zelve zijn, dat de Fransche Kroon bij het bondgenootschap had. In den brief, door de Staten-Generaal aan de Gezanten te *Parijs* geschreven, ging men van een ander denkbeeld uit. Maar

De Gezanten maken gewag van de vernieuwing der *Alliantie*.

die van *Holland* wilden volstrekt alles vermijden, waardoor wij ons eenigermate tot de verlenging van het Bestand zouden verbonden hebben. Dus zonden zij eene Deputatie met den Heer van SOMMELSDIJK aan het hoofd tot de Staten-Generaal om op de wijziging van dien brief aan te dringen. De brief werd niet afgezonden, dan na veranderd en bij de Hollandsche Staten goedgekeurd te zijn [1]. — Ten aanzien van de betaling der Fransche regimenten verklaarde JEANNIN zonder omwegen, dat daaraan alsnog niet kon gedacht worden, en hij trachtte de verplichting van zijn Bewind in dit opzicht beperkter te doen voorkomen, dan de onzen op grond van uitdrukkelijke beloften beweerden. Aangaande de andere bovenvermelde punten zou hij den Koning spreken, doch reeds nu kon hij verklaren, dat de Koning het bondgenootschap met de Nederlandsche Republiek onder zijne eerste en voornaamste Alliantiën telde; maar dat hij bij zijne tegenwoordige zwarigheden, ingeval de Nederlanden in oorlog kwamen, zich niet tot het verleenen van bijstand kon verbinden: dus verlangde men wel te weten, of de Staten van zins waren het Bestand te verlengen, ja of neen! — Alzoo waren de onzen rechtstreeks op een onderwerp gebracht, waarover zij zich niet konden uitlaten. Immers hadden de mannen, die te *'s Hage* den meesten invloed oefenden, op dit punt reeds een vast plan beraamd, in welks uitvoering zij niet door raadgevingen of vertoogen van welke zijde ook belemmerd wilden worden. Diensvolgens antwoordden de Gezanten, overeenkomstig hunne Instructie, dat van die zaak niet was gesproken; maar dat de Staten op oorlog schenen te moeten rekenen, daar de vijand, trotsch op de behaalde voordeelen, van geen vrede zoude willen weten: voor het overige kon de Alliantie met *Frankrijk* op dien voet voortgezet worden, dat zij in de beide gevallen, van vrede of van oorlog tusschen *Spanje* en de *Nederlanden*, voorzag. — Dus eindigde dit onderhoud, waarbij de onzen wederom menig verwijt wegens bijzondere grieven en bepaaldelijk wegens de ongeboete schuld van den Heer van SOMMELSDIJK hadden moeten hooren.

1621—1625.

Lang duurde het, voordat 's Konings antwoord op de door de onzen geopperde punten werd medegedeeld. Reeds waren zij te *St. Germain* bescheiden, toen Zijne Majesteit zich verontschuldigde op grond van een bezoek van rouwbeklag, dat hij zijne Moeder te *Parijs* te brengen had wegens het overlijden van den Groot-Hertog van *Toscane:* later bleek het, dat men alvorens den onzen bescheid te geven, de komst van den Hertog van LESDIGUIÈRES wilde afwachten. Van hetgeen deze zou voor te dragen hebben, zou het afhangen, of er nog eene schikking met de Gereformeerden mogelijk was, hetgeen, in weerwil van alle vredelievende pogingen, al minder en minder waarschijnlijk werd. Den 22sten Maart kwam LESDIGUIÈRES te *Parijs* aan, en de onzen verzuimden niet bij hem hunne opwachting te gaan maken. — Wat zij intusschen van het Hof waarnamen, en van de gezindheid van 's Konings raadslieden hoorden, was alles behalve bemoedi-

Staat der zaken en der gevoelens aan het Fransche Hof.

---

[1] *Resol. Holl.* 1621, bl. 351, 352. Vgl. *Resol. St.-Gen.* 25 Maart, 1621.

1621—1625. gend. De Hertog van LUYNES en zijne verwanten stegen steeds in aanzien: zijn broeder de Maarschalk DE CADENET, werd tot de waardigheid van Hertog en Pair verheven, met den titel van Hertog van CHAUNE; zijn jongste broeder, de Hertog van LUXEMBOURG, werd goeverneur van *Lyon;* zijn bloedverwant, de Heer DE MODÈNE, Grootprovoost; hij zelf *Connétable* van *Frankrijk*, daar de bijna tachtigjarige LESDIGUIÈRES begrepen had, op dezen hoogsten eerepost, om welks wil hij trouwens katholiek had dienen te worden, geen aanspraak te moeten maken. Daarbij was de geest van den adel geenszins op de hoogte van den ernst van het oogenblik, zoo als nog in deze dagen bleek uit een fellen twist tusschen den Kardinaal DE GUISE en den Hertog DE NEVERS, welke beweerde, dat die Kerkvorst tegen zijne belofte in gebreke was gebleven een van zijne zonen met een geestelijk ambt te bevoordeelen. Deze zaak verdeelde een tijd lang het geheele Hof. Onder dit alles roeide de Spaansche diplomatie, en was het aan den eenen kant waar, dat de Regering beducht was voor de uitbreiding der macht van de beide takken van het Huis van *Oostenrijk;* dat haar de betrekking tusschen JACOBUS van *Engeland* en het Hof van *Spanje* meer dan verdacht voorkwam, en dat zij haren verloren invloed in *Graauwbunden* wel met geld had willen terug koopen en van zins was de Duitsche Unie door onderhandsche raadgevingen te stijven [1]; van den anderen kant scheen de oproerigheid der Gereformeerden, de natuurlijke bondgenooten van 's Keizers tegenstanders in *Duitschland*, eene geheele breuk met al wat Calvinistisch was binnen en buiten de grenzen dringend aan te bevelen. Reeds lekte het een en ander uit van het antwoord, dat onze Gezanten te wachten hadden: 's Konings Raad, heette het, maakte zwarigheid om de hangende koopmanszaken voor den Nederlandschen rechter te laten brengen; er was eene begrooting van schaden opgemaakt, gansch verschillend van de onze; met betrekking tot de Alliantie zou het eerst de vraag wezen, of wij het Bestand met de Aartshertogen zouden afbreken al of niet; ook zou over die zaak in overleg met *Engeland* gehandeld dienen te worden, weshalve het te wenschen geweest ware, dat onze Gezanten wat tijdiger vóór den afloop van het Bestand waren gekomen; evenwel, dit was de slotsom, de Koning zou ons niet verlaten. Voorts bleek den onzen uit ondubbelzinnige verklaringen van de aanzienlijkste en best onderrichte Staatsdienaren en Grooten, dat de onderhandelingen belemmerd werden, door de »particuliere miscontentementen": met andere woorden, de Fransche Regering bleek nog altijd de Staten niet te vertrouwen, zoo lang de Prins den Heer van SOMMELSDIJK niet had opgeofferd ten bewijze, dat hij van alle voor *Frankrijk* gevaarlijke ontwerpen afzag in een tijd, dat de hervatte oorlog (want dat de oorlog hervat zou worden, had men te *Parijs* alreede bespeurd) op nieuw de ruimste baan voor zijne eerzucht scheen te openen.

Den 4[den] April kwamen de Heren JEANNIN, BOISSISE en PUISIEUX onzen Gezanten mon-

[1] Zie *Resol. St.-Gen.* 19 Maart, 1621.

deling 's Konings antwoord brengen [1]. De Koning, zoo zeiden zij, zou ons, zijne oude toegenegenheid blijven schenken, maar had voor zich en zijne onderdanen een nadere en betere genoegdoening van ons verwacht. Hierop bleef hij alsnog aandringen. Niettemin wilde Zijne Majesteit toestaan, dat zijne onderdanen, die zich over ons te beklagen hadden, hunne zaak voor den Hollandschen rechter brachten om binnen vier maanden uitgewezen te worden, terwijl hij zorgen zou, dat de Hollanders, die zich door zijne onderdanen verongelijkt rekenden, in zijn Rijk recht verkregen. Intusschen zouden alle maatregelen van bedwang voorloopig geschorst worden. De Koning was gezind, de Alliantie voort te zetten; maar ons belang bracht mede, dat ons bondgenootschap met *Engeland* tegelijk werd vernieuwd: immers had de Koning van dat Rijk het Bestand mede bewerkt en gewaarborgd. Dus was het noodig, dat alvorens gebleken was, wat JACOBUS bij den afloop van het Bestand ten dezen aanzien zou besluiten. *Frankrijk* ontveinsde geenszins hare bekommering en achterdocht wegens de onderhandelingen, die er tusschen *Engeland* en *Spanje* betreffende het huwelijk van den Prins van *Wales* en andere aangelegenheden hangende waren. Hoe het zij, mocht het gebeuren, dat *Engeland* ons kwam te begeven of de Alliantie met onzen Staat niet verkoos te vernieuwen, dan zou Zijne Majesteit ons evenwel niet verlaten, maar met ons alleen onderhandelen. De geldmiddelen waren uitgeput: althans geen penning voor de betaling der Fransche regimenten te vinden: bijgevolg werden Hun Hoog Mogenden verzocht geduld te nemen. — Dit antwoord bevredigde onze Gezanten in geenen deele. Zij verzochten nader met den geheelen Raad of met Zijne Majesteit zelve te mogen spreken. Doch zij kregen ten bescheid, dat op alles rijpelijk beraadslaagd was en dat er voor dezen tijd geen ander besluit zou genomen worden: ook stond de Koning en de Raad op het punt naar *Fontainebleau* te vertrekken, en dus zouden zij wel doen, wanneer zij hoe eerder hoe liever van den Koning afscheid namen, ten ware zij hem naar *Fontainebleau* en verder volgen wilden. — Hiermede was alles afgesneden: want zoo zij den Koning buiten *Parijs* volgden, liepen zij gevaar door hem naar het tooneel des oorlogs tegen de Gereformeerden te worden medegesleept, hetgeen zij noode zouden hebben kunnen verantwoorden. Slechts de groote beteekenis, die er in gelegen zou geweest zijn, dat Nederlandsche Gezanten in 's Konings gevolg waren, terwijl hij tegen de Gereformeerden zijns Rijks te velde trok, kon den Koning hun langer verblijf wenschelijk maken: anders moest hij verkieselijk achten, dat zij vóór den tijd dat het Bestand ten einde liep, vertrokken waren, opdat hij tegenover *Spanje* in zijn geheel mocht blijven. Zoo schoot dan onzen Gezanten niets anders over, dan tot nadere inlichting de vraag te doen, of het

1621—1625.

's Konings antwoord.

---

[1] De Heer van BOISSISE had intusschen een bewijs van zijne standvastigheid gegeven, daar hij het geschenk, dat men hem te *'s Hage* te vergeefs had aangeboden, en de Gezanten hem thans op nieuw ter hand wilden stellen, wederom weigerde.

1621—1625.

's Konings bedoeling was, dat de bestaande handelstraktaten van kracht zouden blijven terwijl over de vernieuwing der Alliantie onderhandeld zou worden, en voorts herinnerden zij, dat zij nog andere punten in het midden hadden gebracht, op welke zij nog geen antwoord bekomen hadden, bij voorbeeld, de regeling van de kaapvaart, de opheffing van alle inbreuken op de handelsvrijheid en de teruggave van het schip *de Hoop*. Ook moest het hen hinderen dat er in het antwoord geen woord over den Prins van *Oranje* was ingevloeid; doch hiervan zwegen zij voor het oogenblik. — Eindelijk verzochten zij ten minste eene som van 600,000 gulden in afrekening van de door *Holland* voorgeschoten gelden, ten einde Hun Hoog Mogenden eenigzins in hunne tegenwoordige lasten te gemoet te komen. — Blijkbaar rekenden zij, dat het in de Provinciën een goeden indruk zou maken, zoo zij ten minste met eenige toelage uit *Frankrijk* terugkwamen. — Op de eerste vraag kregen zij ten antwoord, dat 's Konings bedoeling niet was, de bestaande vriendschap te verbreken, maar te vernieuwen: het antwoord op de overige punten zou hun uit *Fontainebleau* toegezonden worden, en zij behoefden er hun afscheid niet om uit te stellen: want des noods kon het hun door onzen gewonen Ambassadeur worden nagezonden. Thans verzochten de Gezanten het bekomen bescheid op schrift te mogen ontvangen. Doch de Commissarissen maakten zwarigheid dit verzoek in te willigen: zulks was, zeiden zij, aan het Fransche Hof niet gebruikelijk. Niettemin lieten zij zich overhalen, het mondeling medegedeelde op schrift te geven. Toen echter dit schriftelijke antwoord inkwam, scheen het onzen Gezanten »veel magerder" en nog armer van inhoud toe, dan het mondeling medegedeelde. Toch moesten zij er zich mede tevreden stellen, en nog op denzelfden dag kregen zij hun afscheidsgehoor. Bij deze gelegenheid betuigden zij plechtig, dat zij al het mogelijke gedaan hadden om Zijne Majesteit te overtuigen van de ernstige begeerte van Hun Hoog Mogenden om 's Konings grootheid en belangen te bevorderen. Zij smeekten om eene genadige verzekering van de voortduring van 's Konings gunst, ten einde Hun Hoog Mogenden in dit hagchelijk tijdsgewricht van den afloop van het Bestand te bemoedigen. Van zijnen kant mochten zij den Koning met alle bescheidenheid verzoeken in aanmerking te nemen, hoe groot een belang hij had bij de instandhouding van de onafhankelijkheid der Vereenigde Provinciën: wist hij onzen Staat door de bescherming aan onze zelfstandigheid verleend, aan zich te verbinden, dan had hij de handhaving van de rust in zijn Rijk en de beslechting van de geschillen in *Europa* in zijne hand. De Prins van *Oranje*, dit verzwegen zij ten slotte niet, hoopte ook een gunstig antwoord te bekomen op hetgeen hij hun gelast had uit zijnen naam aan te dienen: immers was hij 's Konings zeer nederige dienaar, evenzeer, ja meer begerig naar 's Konings voorspoed en grootheid, dan eenig Vorst ter wereld: hij zou zich overgelukkig achten, zoo de Koning hun vergunde, hem te verzekeren, dat Zijne Majesteit hem de eer aandeed te gelooven, dat hij prijs stelde op 's Konings gunst, die hij zich door geenerlei handeling onwaardig

De Gezanten krijgen hun afscheid.

zou maken. — De Koning antwoordde, dat zij bij monde van zijne Raden zijne meening verstaan hadden; dat hij niet in gebreke zou blijven, Hun Hoog Mogenden te begunstigen, indien zij van hunne zijde niet in gebreke bleven, hem behoorlijke genoegdoening en zijnen onderdanen goed recht te verschaffen; voorts wenschte hij den Gezanten eene goede reize en deed zijne gebiedenis aan den Prins van *Oranje*. — Dus bleef alles onafgedaan, en was men eigenlijk niet verder dan vroeger: *Frankrijk* was tevreden met de beteekenis van den stap door de Staten-Generaal in de toezending hunner Gezanten gedaan en met de verbindtenis, die zij door de betuigingen hunner vertegenwoordigers hadden aangegaan, maar voor het overige wenschte men hun geen volkomen vertrouwen noch welwillendheid te toonen: vermits AERSSEN niet verloochend was, bestond er steeds een reden van mistrouwen en verwijdering. Evenwel voor hunne personen en voor het uiterlijk genoten de Gezanten tot op den dag van hun vertrek uit *Parijs* (den 13den April) eerbewijzen genoeg. De Koning deed hun de eer aan van hen tot den adelstand te verheffen: alleen de Heer van WIMMENUM verontschuldigde zich, waarschijnlijk op grond dat hij edelman was geboren [1]; maar de anderen wilden die eer niet weigeren en »lieten zich, zeiden zij, daarmede ten dienste van het Land bezwaren [2]." Op hunne reize naar *Calais*, waar een oorlogschip hen afhaalde, werden zij door den Hertog van LONGUEVILLE, goeverneur van *Normandië*, heusch bejegend, en te *Rouen* en te *Dieppe* door de burgerij in de wapenen ingehaald. Wat er nog te doen was tot het bekomen van de antwoorden, op enkele punten beloofd, had LANGERAK op zich genomen, wiens hulpvaardigheid de Gezanten niet anders dan roemen konden, en wiens lof zij uit den 1621—1625.

---

[1] Bij dit Gezantschap voerde de Heer van WIMMENUM den titel van *Heer van Noordwijk*, en sedert zijne terugkomst werd hij onder dien titel onder de Edelen van *Holland* beschreven. De eigenlijke Heer van *Noordwijk*, STEVEN VAN DER DOES, lid van het Hof van *Holland*, kwam in het jaar 1622 te sterven. Schoon, namelijk, de heerlijkheid *Noordwijk* aan het geslacht van VAN DER DOES toekwam, schijnen de leden van het geslacht VAN DER BOEKHORST, waar de Heer van WIMMENUM toe behoorde, dien titel te hebben kunnen voeren, uithoofde JAN VAN DER BOEKHORST in 1438, bij gifte van de weduwe van Hertog WILLEM VI, met die Heerlijkheid verlijd was geweest. *Tegenw. St.* D. XVI, bl. 459. Eerst in 1642 werd weder een VAN DER DOES (WIGBOLD) als Heer van *Noordwijk* onder de Edelen beschreven. Zie voorts *Res. Holl.* 12 Oct. 1621.

[2] Toch was in de Punten van beschrijving tot de zomervergadering der Staten van *Holland*, in 1620, het volgende artikel opgenomen: »Alzoo men bevindt, dat tot vermindering van de reputatie des Lands en tot weinig vordering van de dienst deszelven, meer en meer toeneemt het aannemen van allerhande eeretitels van vrijheer, ridder enz. waarmede al zulke personen zich niet weinig verbinden aan degenen, die ze hun confereren, behalve dat zulks strijdig is tegen de hoogheid en soevereiniteit van de Landen, — is geraden gevonden, of daar niet order op behoort gesteld, en dat zij, die zulke titels verkregen hebben, ze hier te lande niet in publieke acten enz. zullen mogen gebruiken" (*Resol. v. Holl.*).

1621—1625. mond van den Hertog van LUYNES zelven gehoord hadden, met de betuiging, dat zijn persoon den Koning aangenaam was en dat het goed zou zijn, zoo hij Gezant kon blijven. Dit te vernemen, hadden de Gezanten gezegd, zou den Staten genoegen doen. Eerst nadat zij den 20sten April te *'s Hage* waren teruggekomen, werden de verwachte antwoorden ontvangen. Op sommige punten luidden zij niet gunstig. Wat het handelsverkeer aanging, zoo verklaarde de Koning, dat hij steeds gezorgd had, dat de Nederlanders geen last leden; dezen, daarentegen, hadden de onderdanen van Zijne Majesteit met zoo veel geweld en vijandelijkheid bejegend, dat, zoo daarin alsnog niet voorzien werd, hij tot andere maatregelen de toevlucht zou moeten nemen, om zijne Franschen voor schade en verdrukking te bewaren. De teruggave van het schip *de Hoop* werd toegestaan; maar het verzoek om 600,000 gulden afgeslagen: de Koning, dus luidde het bescheid, had reeds meer gedaan dan hij verplicht was, door de regimenten zeven jaren lang te betalen boven de twee jaren, waartoe hij volgens het oorspronkelijke contrakt gehouden was geweest [1]. Onder de brieven, die den Gezanten nagezonden werden, was er een van PUISIEUX, strekkende om uit naam van den Koning te verzoeken, dat den Aartsbisschop van *Keulen* geen overlast van onze troepen mocht worden aangedaan, en tevens dat de kinderen van OLDENBARNEVELT, bij de uitvoering van het vonnis der verbeurdverklaring hunner goederen, met eenige goedgunstigheid mochten bejegend worden [2]: kon dit om 's Konings wil geschieden, het zou zijner Majesteit veel genoegen doen [3].

Gezindheid ten aanzien der verlenging van het Bestand.

Intusschen was het reeds uitgemaakt, dat het Bestand niet verlengd zou worden. Het was almede om Prins MAURITS in de gelegenheid te stellen, de staatkunde te hervatten, die hem in de eerste jaren der eeuw bezield en zoozeer tegen den vrede gestemd had, dat OLDENBARNEVELT uit den weg was geruimd. De partij, in de Duitsche zaken gekozen, maakte het bovendien tot eene ongerijmdheid en eene onmogelijkheid op onze grenzen vrede te houden met eene Mogendheid, die men in de *Palts* en elders in *Duitschland* bestreed of wilde bestrijden.

In de *Zuidelijke Nederlanden.*

Maar hoedanig was de gezindheid in de Zuidelijke Nederlanden ten aanzien van het groote vraagstuk van oorlog of vrede? Het kon daar de wensch evenmin der Regering als der bevolking wezen zich wederom in het belang der grootheid van het Spaansch-Oostenrijksche Huis in een uitputtenden oorlog met een overmachtigen nabuur gewikkeld te zien, en zonder wil of beschikking over eigene middelen *Spanje* bij hare alles om-

---

[1] Zie hiervoor, D. III. St. II. bl. 521. Noot 2. [2] *Resol. Holl.* 1621, bl. 437.

[3] In de *Resol. v. Holl.* 1621, bl. 378, leest men: »De Raadpensionaris heeft verhaald, dat dezer Landen Gezanten in *Frankrijk* en *Engeland* hun afscheid gekregen hadden en op weg waren van wederkeren, zonder dat men nog verstaan kon, dat eenig merkelijk voordeel voor den Staat van het Land uit hunne zending was gevolgd."

vattende plannen van herstel tot een werktuig te dienen. Zulk eene mate van overgegevenheid aan de zaak van het Catholicisme heerschte er niet, dat men voor de algemeene zege dier godsdienst de volslagen vernietiging der nationale zelfstandigheid over zou gehad hebben. Deze te handhaven was de eerste plicht der Aartshertogen en zij zoowel als de edele geest van SPINOLA waren niet doof voor den kreet eener Natie, die niet te gronde wilde gaan. Zou het nog mogelijk zijn, ziedaar de groote vraag, zich met het broedervolk van het Noorden op de eene of de andere wijze te verstaan? Wat men, met zulk een doel voor oogen, beproeven wilde, buiten Prins MAURITS om scheen daaraan niet te denken. De partij in de Vereenigde Provinciën, die zich in de laatste omstandigheden zoo sterk getoond had, en wier macht en uitbreiding men zich in het Buitenland licht nog grooter voorstelde, dan zij was, kon niet geleid worden tot datgene, waartoe men ze gebracht wilde zien, dan door dien Vorst alleen. Bovendien, wanneer de Aartshertogen met de tegenpartij hadden geheuld, zouden zij der heerschende partij slechts een gewenscht voorwendsel gegeven hebben om haar geheel te onderdrukken. Dus scheen men op den Prins te moeten werken, — en werkelijk ging men daartoe over. In een brief, den 7den April 1619 geschreven, trachtte DON BALTHAZAR ZUNIGA het plan om met Prins MAURITS onderhandelingen aan te knopen, aan het Spaansche Bewind smakelijk te maken. Men moest, schreef hij, een vertrouwd persoon vinden, die hem zou weten over te halen, het masker, zooals men het noemde, af te werpen, en zich van de soevereiniteit meester te maken, door het aanbod, dat, zoo hij vrede sluiten wilde, de Koning hem en zijnen erfgenamen gaarne als soeverein zoude erkennen [1]. Hoe kon, zal men zeggen, het Bewind in *Brabant* meenen, zulk een plan ooit aan *Spanje* aannemelijk te kunnen maken? Toch was er wel wat voor te zeggen. Had *Spanje* eenmaal in de Noordelijke *Nederlanden* niet meer met zelfstandige Provinciën en Gemeenten, maar met eene enkele Vorstenfamilie te doen, welke zij door eene uitdrukkelijke erkenning en door eenen eerlijken afstand van haar recht aan zich zou verplicht hebben, zoo zou de staatkunde van de jeugdige Dynastie op den duur voor haar niet bijzonder te duchten wezen. Evenwel, rekende men er alzoo op, dat het Vorstendom *Noord-Nederland*, eenmaal ontstaan, in de baan der Spaansche politiek zou medegesleept worden, dit gevaar stond er tegenover, dat bij het overlijden van de Aartshertogen de soeverein, wellicht heer van al de *Nederlanden* geworden, de Spaansche Regering niet langer naar de oogen zou behoeven te zien, en zich stoutmoedig op een Anti-Spaansch standpunt zou kunnen plaatsen. In één woord de kans scheen grooter, dat *Noord-Nederland* op den duur *Zuid-Nederland*, dan dat *Zuid-Nederland* omgekeerd *Noord-Nederland* tot zijne zijde zou overhalen. Zoo althans zal *Spanje* de zaak begre-

1621—1625.

Men wil er Prins MAURITS verleiden om de Noord-Nederlanders tot vrede en onderwerping te brengen.

---

[1] Zie den brief uit de *Corresp. des Archiducs* medegedeeld door GACHET, *Lettr. inédites de Rubens*, *Introd.* p. XX—XXV.

1621— 1625. pen hebben, en CUEVA werd naar *Brussel* gezonden, om zich met de onderhandelingen over de verlenging van het Bestand te bemoeijen [1], dat is, om te zorgen, dat zij geene voor *Spanje* gevaarlijke strekking kregen. Reeds hebben wij hem bij de openingen, aan UYTENBOGAERT gedaan, in dien zin aan het werk gezien [2]. Ook schijnt op dien brief van ZUNIGA geene machtiging uit *Madrid* gekomen te zijn om iemand met zoodanigen last bij Prins MAURITS te doen optreden. Niettemin meende het Bewind van *Brussel* zulk een onderhandelaar gevonden te hebben in den persoon eener bejaarde Katholieke vrouw uit het aanzienlijke Brabantsche geslacht TSERCLAES, die te *'s Gravenhage* woonachtig in het vertrouwen van Prins MAURITS deelde. Omstreeks den aanvang van het jaar 1621 waagde zij het, zoo gaf zij ten minste voor, ten aanhooren van den Prins iets op te werpen van het wenschelijke en heerlijke dat er aan verbonden zou zijn, zoo hij den vrede bewerkte, door de Provinciën tot gehoorzaamheid aan den Koning en de Aartshertogen terug te brengen, hetgeen hem bovendien op uitstekende gunsten van de zijde zijner Majesteit en hunner Hoogheden aanspraak geven zou. Aanvankelijk zou de Prins zich daarover eenigzins verstoord getoond en haar gezegd hebben, dat, zoo hij haar niet zoo goed kende en niet zoo zeker was, dat zij zijn wezenlijk belang beoogde, hij recht boos op haar zijn zou. Maar na eenige weinige dagen zou hij haar hebben laten roepen en haar gezegd hebben, dat zulke praktijken zeer hagchelijk waren en hij een groot gevaar kon loopen, zoo men kwam te vernemen, dat hij aan dergelijke voorstellen het oor leende; maar dat hij, wetende hoe zeer hij haar kon vertrouwen, er voor uitkwam, dat, zoo men den Staten voorstelde zich te onderwerpen, hij daartoe behulpzaam zou zijn en maken zou, dat zij zich onderwierpen, mits de Koning en de Aartshertogen hem eenige uitstekende gunsten verzekerden. Nogmaals na een drietal dagen liet hij, zoo heet het, haar weder roepen, en herhaalde wat hij gezegd had op zijn prinselijk woord. Met deze boodschap ging Mevrouw TSERCLAES naar *Brussel* en deelde wat zij te zeggen had, aan de Aartshertogin en den biechtvader van den Aartshertog mede. Zij kon zonder achterdocht op te wekken naar *Brabant* reizen, vermits zij aldaar twee dochters gehuwd had. Na korten tijd keerde zij naar *'s Gravenhage* terug met de verzekering, dat de Koning en hunne Hoogheden den Prins, zoo hij de zaak tot een goed eind bracht, de gunsten en eerbetooningen, waarop hij aanspraak maken kon, verzekerden: Zijne Excellentie had slechts te beginnen met te zeggen, wat hij verlangde. — Dit alles weten wij uit eenen brief van den Aartshertog ALBERT zelven [3]; maar wat hebben wij er van te denken? Zou Prins MAURITS het Land werkelijk hebben willen verraden? Neen voorwaar, zijne eerzucht zag eenen anderen weg uit: hij verwachtte eene groote toekomst van de woeling der machten, die met den aanvang van den dertigjarigen oorlog

[1] Zie hiervoor, bl. 314. [2] Zie hiervoor, bl. 398—400.

[3] Bij GACHET, t. a. pl. bl. XXVII, XXVIII.

ontketend schenen, en zoo hij zich al dadelijk door den drang der omstandigheden genoodzaakt zag, eene omverwerping der orde in *Frankrijk* buiten het spel te laten, toch opende de oorlog nog meer dan één uitzicht, en in allen gevalle was hij thans in zijne richting te ver gegaan om het op een anderen boeg te wenden. Doch wat beoogde hij dan met die boodschap door Mevrouw TSERCLAES overgebracht? Dit is niet moeijelijk na te gaan. Door het oor te leenen aan de voorstellen der Aartshertogen verhoedde hij, vooreerst, dat zij niet buiten hem om en tegen hem met de ingezetenen, en voor allen met de misnoegden, begonnen te onderhandelen. Werd er onderhandeld, dan was het raadzaam, dat de zaak voor hem niet geheim bleef en hij de draden in handen hield. Ten tweede, op deze wijze, zag hij zich in staat gesteld het Bewind te *Brussel* tot eenen stap te verleiden, die onfeilbaar tot het afbreken van het Bestand leiden moest. Immers den Staten-Generaal met een voorstel tot onderwerping aan te komen, was het geschiktste middel om te weeg te brengen, dat zij van verdere voorwaarden geen woord zouden willen hooren. Om de Aartshertogen te vaster in den waan te brengen, dat zijn raad oprecht gemeend was, betuigde de Prins dezelfde gevoelens in een brief aan den Koning van *Spanje*. — Maar wat veroorzaakte, dat de Belgische Regering zoo onnoozel zijn kon, zich in dien strik te laten vangen, en aan de redenen van Mevrouw TSERCLAES, die veeleer een werktuig in de hand van Prins MAURITS, dan in die der Aartshertogen schijnt geweest te zijn, zooveel vertrouwen te schenken? Het was de meening, die bij allen vast stond, dat MAURITS waarachtig niets anders dan de soevereiniteit begeerde, en ze van een iegelijk zou aannemen, die ze hem bezorgen kon. Te duidelijk was het, dat de Prins sedert het eind der vorige eeuw om den wil der grootheid van zijn Huis met de ware belangen der Republiek in strijd was geweest, dan dat men tot dien dunk geen aanleiding zou gehad hebben. Eindelijk, ook de Spaansche partij zal zich wel gewacht hebben die hoop om de Provinciën door toedoen van Prins MAURITS tot onderwerping te brengen, den Aartshertogen uit het hoofd te praten. Immers was thans, nu de patriotsche partij in *België* van eene onderwerping der Noordelijke Provinciën aan *Spanje*, en van een afstand van 's Konings rechten aan Prins MAURITS kon droomen, het gevaar afgewend, dat de mannen dier partij tegen den zin van *Spanje* zich met de Noord-Nederlanders zouden trachten te verstaan. Zoo vermochten door dezelfde valsche verstandhouding Prins MAURITS in de Vereenigde Provinciën de wenschen der vredespartij, en *Spanje* in *Brabant* en *Vlaanderen* die der nationaal-Nederlandsche partij te verijdelen.

1621—1625.

Wat bedoelde MAURITS, waar hij voorgaf ooren te hebben voor de voorstellen der Aartshertogen?

Die vredespartij liet zich gelden in de beide vaneengereten deelen van *Nederland*. Doch de pogingen, die de Belgen beproefden om zich te verklaren, werden van onze zijde streng afgesneden; de bedekte tegenstand in den boezem der Staten-Generaal en elders werd overwonnen, en door Spaanschen list alles aangewend wat strekken kon om hen die sterk geweest zouden zijn, als zij hunne zaak met eerlijke middelen hadden voorgestaan, door verraderlijke stappen zich zelven in den grond te doen boren. CUEVA

1621—1625. had de aanvoerders der Remonstranten gaarne in *Brabant* gehouden, en poogde UYTENBOGAERT, door hem eene jaarwedde op te dringen, tot dienstwilligheid te verplichten, of ten minste eenigen grond van verdenking tegen hem bij de Regering in *Holland* te doen bestaan. Doch hij sloeg het aanbod op de stelligste wijze af, en begrijpende dat zijn verblijf in een Land, hetwelk wederom met zijn Vaderland in oorlog stond te geraken, noodzakelijk tot misduiding aanleiding moest geven, koos hij de partij om naar *Frankrijk* te vertrekken [1]. Onder de plannen van den Spanjaard behoorde ook, de tegenstanders van de bovendrijvende partij, die als zoodanig voorstanders van den vrede waren, te verleiden om een poging te wagen ten einde de eene of andere grensstad in de handen van de Aartshertogen te spelen [2]. Werkelijk brak er omstreeks den tijd, waarop CUEVA UYTENBOGAERT gepolst had of hij zich tot eenig verraad zou laten gebruiken, eene zamenzwering uit, welke niets minder bedoelde, dan de stad *Tiel* tot de zijde van den toekomstigen vijand te doen overgaan. Verscheidene Geldersche Edellieden waren in deze zaak betrokken. De Prins, hoe dan ook van den aanslag onderricht, liet op eigen gezag, na slechts eenige leden der Staten-Generaal van de zaak verwittigd te hebben, Jonkheer JAKOB MOM, amptman van het Land tusschen Maas en Waal, EIBERT VAN BOTBERGEN en ADRIAAN VAN EINDHOUTS, Schout in het Overampt van *Kuik*, met nog anderen gevangen nemen en te *'s Gravenhage* op de Voorpoort brengen. Een paar dagen na hunne aankomst aldaar (den 26sten Januarij, 1621) werden de voornaamsten in de vertrekken geplaatst, waar OLDENBARNEVELT met zijne lotgenooten gevangen gezeten had, en de Heren leden der Staten-Generaal, GOCH, VOOGT, MUYS en SCHAFFER benoemd om hen voorloopig te verhooren. Dadelijk verzocht de Stad *Utrecht* acte van *non-prejudicie* wegens de inhechtenisneming op haar gebied van den persoon van JAKOB MOM. Deze acte werd dadelijk verleend, en besloten ook aan de Regeringen der plaatsen, waar de anderen aangehouden waren, reeds voordat zij zulks vraagden, dergelijke acten te verleenen. Doch de Hooge Overheid van *Gelderland* liet zich daarmede niet tevreden stellen. De Kanselier en Raden van dit Gewest beklaagden zich over de zaak, als eene inbreuk op hunne soevereiniteit. Zoo iets, zeiden zij, was onder deze Regering nog nimmer voorgekomen. Zij zelven zouden wel onpartijdig recht doen, daar zij voor niemand in ijver voor de Unie onderdeden. Dus verzochten zij, dat hun de gevangenen teruggezonden werden. Dit zou de eenige ware *acte van non-prejudicie* zijn, en daarop drongen zij aan. De Staten-Generaal besloten dit schrijven te beantwoorden met het verzoek, dat men den genomen maatregel, als in belang van het Land geschied, niet euvel zou duiden, maar toelaten, dat het verhoor werd voortgezet door de Gecommitteerden, die men, des verkiezende, nog met een tweetal leden uit *Gelderland* kon versterken. Aan dit besluit werd geen dadelijk gevolg gegeven, aangezien de

Hoog verraad van eenige Geldersche Edellieden.

[1] BRANDT, *Hist. d. Ref.* IV, bl. 430—434, 445.

[2] Zie BRANDT, t. a. pl. bl. 433.

Geldersche Gedeputeerden zich nader wenschten te bedenken. Weldra echter bewilligden zij in de voortzetting van het verhoor, mits men zich in antwoord op den brief van Kanselier en Raden behoorlijk verontschuldigde, en zich verbond, wanneer het tot eene rechtspleging kwam, de Geldersche Hooge Overheid daarin te kennen. Den 13den Februarij was het verhoor afgeloopen, en nu dienden zich de Provinciën ten aanzien van de rechtspleging te verklaren. Die van *Gelderland* verlangden reeds dadelijk, dat aan hunne Provincie het recht zou toegekend worden om een dubbel zoo groot aantal rechters te stellen, als de andere Provinciën. Naar het schijnt, waren degenen, die het behoud der gevangenen wenschten, van meening, dat de meerderheid der Staatsleden, welke met het verhoor belast waren geweest en waaronder dan ook twee Gelderschen waren, gunstig voor hen gestemd was. Ten minste wendden hunne verwanten zich tot de Staten-Generaal met het verzoek, dat de geheele rechtspleging alleen bij de vier Heren, die tot nog toe met de zaak gemoeid waren, en bij Zijne Excellentie den Prins verblijven mocht. De Staten echter begrepen dit niet te moeten toestaan, en nadat eerst voorgesteld was, de Commissie, bestaande uit de vier bewuste personen, met nog drie Heren te versterken, en wel met nog eenen uit *Gelderland*, eenen uit *Utrecht*, en eenen uit *Brabant*, werd een paar dagen later besloten, tot rechters te stellen, benevens de Heren VOOGT en GOCH, nog twee door *Gelderland* te benoemen uit het Kwartier van *Nijmegen*, voorts twee uit *Utrecht*, vermits aldaar de inhechtenisneming van den voornaamsten der gevangenen had plaats gehad, en bovendien, behalve MUYS uit *Holland*, nog vier Heren, door *Friesland*, *Overijsel*, *Groningen* en *Brabant* te benoemen. Werkelijk werden de twee nog te benoemen rechters door *Gelderland* aangewezen in de personen van de Heren VAN ESSEN en KELFKEN, Leden van den Raad van *Gelderland*. Dus scheen dan nu de zaak ongestoorden voortgang te zullen hebben, toen de Raden van *Gelderland* eerst draalden met de zending der twee nieuw benoemde rechters, en straks berichtten, dat zij nog bezwaar zagen om die Heren met den verlangden last te laten vertrekken. Dit kon geen andere reden hebben, dan dat men de gevangenen gespaard wenschte te zien, en de zamenstelling van de vierschaar geen genade scheen te beloven. Alzoo verried de gemaakte zwarigheid, dat de schuldigen beschermers vonden in de Regering der Provincie. Waarschijnlijk had men vernomen, dat zij de slachtoffers geworden waren eener misleiding. Trouwens de Regering in *België* had, sedert de boodschap van Mevrouw TSERCLAES, het middel in handen om een ieder te doen gelooven, dat men, door de onderwerping van de Provinciën aan de Aartshertogen te bevorderen, in den zin van Prins MAURITS zelven handelde. Hoe het zij, op het bericht uit *Gelderland* werd met ernst geantwoord: Hun Hoog Mogenden, dus heette het, vertrouwden en begeerden, dat de Raden van het Vorstendom, in dit geval van verfoeijelijk verraad, het openbare gezag niet zouden willen trotseren voor het oog der gemeente en dat wel in een zoo belangrijk tijdsgewricht, als het tegenwoordige; maar 1621—1625.

1621—
1625.
dat zij het voorbeeld van onderwerping zouden volgen, bij de rechtspleging tegen den Advokaat en zijne medestanders, door de Provincie *Holland* gegeven. Dit schrijven miste zijn doel. De Raden van *Gelderland* verontschuldigden zich een en andermaal, verlangende het gevoelen van de Staten van *Gelderland* op de zaak te hooren. Zoo verscheen de tijd, dat de beslissing tusschen vrede en oorlog zou moeten plaats hebben, en nu verlangde men aan de vredespartij in den Lande te toonen, dat de Staten-Generaal geen oogluiking dachten te gebruiken ten aanzien van personen, die de zucht om zich met de Zuidelijke Nederlanders te verstaan zoover gedreven hadden, dat zij wegens hoogverraad te recht stonden. De Staten vorderden van de Geldersche Gedeputeerden ter hunner Vergadering eene afdoende verklaring ten aanzien der rechtspleging, — en wat was thans hun antwoord? Aangezien, zeiden zij, Hun Hoog Mogenden betuigden, dat de staat des Lands niet toeliet, de rechtspleging langer uit te stellen, en zij diensvolgens voornemens waren de gedelegeerde rechters te gelasten aan de zaak gevolg te geven, des noods zonder medewerking der Geldersche leden, zoo lieten zij toe, dat de Heren GOCH en VOOGT zich aan den last niet onttrokken. — In het midden der maand April (1621) hadden de rechters het vonnis gereed, en werden de personen van MOM, BOTBERGEN en VAN EINDHOUTS ter dood veroordeeld met verbeurdverklaring hunner goederen. Dan dewijl in hunne commissie mede genoemd waren de personen van VAN MEECKEREN en POL [1], en Zijne Excellentie dezen vergiffenis had toegezegd, zoo raadpleegden de rechters de Staten-Generaal, wat hierin te doen. Zelfs had de Prins aan die beiden beloofd, dat hunne namen in het vonnis niet genoemd zouden worden. Op deze vraag besloten de Staten, het vonnis der drie eerstgenoemden afzonderlijk te laten vellen en ten uitvoer leggen, de rechters te ontheffen van de rechtspleging tegen de twee anderen, en Zijne Excellentie te machtigen hen te ontslaan onder zulke acte, als hij zelve goed zou vinden: immers achtte men, dat hun beider namen uit het vonnis konden wegblijven, zonder dat de schuld der veroordeelden daarmede weggenomen of merkelijk veranderd werd. Na deze schifting tusschen de beschuldigden bekochten de drie ongelukkigen reeds des anderen daags (den 17den April) hunnen aanslag op het schavot, terwijl zij, als het ware, der Staten besluit om den oorlog tegen de zuidelijke broeders en tegen *Spanje* te vernieuwen met hun bloed bezegelden [2].

Had zich de vredespartij onmiskenbaar in *Gelderland* doen gelden [3], het schijnt, dat men ook op de oorlogsgezindheid van de Vroedschap van *Utrecht* niet genoegzaam rekenen

---

[1] De drost van *Heel*, mede gevangen, was staande het proces als onschuldig vrijgelaten.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 25, 26, 27, 28, 29 Jan.; 5, 6, 13, 15, 16, 18, 23, 25 Febr.; 2, 3, 6, 9, 10, 11, 12, 13, 18, 24, 25, 26 Maart; 15, 16, 17 April, 1621.

[3] Zie hiervoor, bl. 516—519.

kon. Na de Regeringsverandering van 1618 waren aldaar personen, die zich sedert den met geweld onderdrukten aanslag van 1610 stil hadden moeten houden, in de gelegenheid geweest om op nieuw eenigen invloed te bekomen; de ballingen van dat jaar waren wedergekeerd, en hunne vergiffenis, met teruggave der verbeurdverklaarde goederen gepaard, kreeg juist in de maand Maart 1621 haar beslag [1]. De katholieke partij der terugwerking, die zich in 1610 geroerd had, kon zich, als het er op aan kwam om verzet tegen de richting van Prins WILLEM I, HENDRIK IV en OLDENBARNEVELT te verwekken, steeds goed met de overdreven Calvinisten of Contraremonstranten verstaan. Zoo was Prins MAURITS in 1610 binnen *Utrecht* op het punt geweest van door die partij verstrikt te worden [2]. Maar haar streven was natuurlijk om het Land bij de eerste gelegenheid weder onder het gezag der oude Landvorsten en der oude Kerk te brengen. Zulk eene gelegenheid scheen zich nu weder tegen het einde van het Bestand voor te doen. Geen wonder derhalve, dat de Prins niet gerust was omtrent den stand van zaken, die te *Utrecht* sedert de door hem zelven bewerkte omwenteling ontstaan was. De Vroedschap had na dat tijdstip nader bepaald, dat hare leden voor hun leven benoemd werden: zoodoende had de Prins, slechts wanneer hij eene opene plaats, door afsterven of vrijwilligen afstand ontstaan, door keuze uit een tweetal vervullen moest, van tijd tot tijd een schaduw van invloed op de zamenstelling van den Raad, en alle verandering in het nieuwe door de Staten van *Utrecht* bekrachtigde reglement buiten toestemming van den Raad was verboden. Hiermede had de Prins geenszins genoegen genomen. In September 1619 hadden de Staten-Generaal de Utrechtsche Regering eene *acte* toegezonden, strekkende tot verandering van het reglement, in dier voege, dat de Prins-Stadhouder bij het benoemen van Burgemeesteren en Schepenen ook buiten de nominatie zou mogen gaan, en ieder jaar eenigen personen om redenen van ziekte als anderzins hun ontslag zou mogen geven. Hun Hoog Mogenden grondden dezen stap op geschillen, die er in den Raad der Stad zouden gevallen zijn, hetgeen trouwens door dien Raad ontkend werd. De Vroedschap nu had die acte bij zich nedergelegd: zij beschouwde haar als een voorslag, dien zij goed vond niet aan te nemen. Maar toen de Prins in 1620 de vacatures, door dood of vertrek ontstaan, vervullen zou, hield hij zich niet aan het Stedelijk reglement, op grond van de acte, welke hij als wet wilde aangemerkt hebben. Deswegens zond de Vroedschap hem, terwijl hij zich in het leger te velde bevond, een schriftelijk beklag. Daar dit echter niet baatte, zoo wendde zich het Collegie in Maart (1621) tot de Staten-Generaal met het verzoek, dat dezen de acte zouden herroepen, en de Stad *Utrecht* bij hare soevereine rechten zouden handhaven, ten einde »de schennis van het eerste Artikel der Unie en de verdere ontstelling van de harten der leden van de Vroedschap" te verhoeden. Op de ontvangst dezer aanmaning noodigden de Staten-Generaal

1621—1625.

De Vroedschap van *Utrecht* handhaaft haar regeringsreglement tegen den Prins.

[1] *Resol. St.-Gen.* 11 Maart, 1621.

[2] Zie hiervoor, D. III. St. II, bl. 451, 465.

1621—1625. den Prins uit, op een bepaalden dag over deze zaak mede te komen raadplegen. Maar hieraan werd geen gevolg gegeven, waarschijnlijk omdat men voorzag, dat zich een andere weg om de zaak aan een eind te brengen, zou openen. Werkelijk kwam er eene missive van de Staten van *Utrecht*, uit welke bleek, dat het nog twijfelachtig was, of zij de Vroedschap hunner hoofdstad tegen den Prins zouden ondersteunen. Zij verzochten, namelijk, mededeeling van het van wege die Stad gedane verzoek. Dit werd hun toegestaan. De Vroedschap echter verkoos niet toe te geven. Zij riep de eerste twee Leden der Staten van de Provincie tot verantwoording, of zij voornemens waren, zich bij de Staten-Generaal partij tegen haar te stellen. De Geëligeerden en de Edelen van *Utrecht*, aldus vermaand, verklaarden zich ongezind om de Stad tegen te werken, en alsnu wendden zich Burgemeesters en Raad op nieuw tot de Staten-Generaal met de verzekering, dat zij niet zouden dulden, dat de door hen gestelde orde werd gekrenkt tot nadeel van de rust en eenigheid hunner ingezetenen: waren zij, dus vraagden zij, niet eedshalve verplicht, zoowel als andere Steden, hun goed recht, bepaaldelijk op het stuk der regering, voor te staan, en te verhoeden, dat door vreemde bemoeijing de Stad en hare Regering in kleinachting werd gebracht? En, voegden zij er bij, van Zijne Excellentie vertrouwden zij, dat hij van hen de opoffering hunner rechten niet zou begeren, en voortaan niet meer buiten de hem voorgelegde nominatie gaan zou. Dit was eene stoute taal in den mond eener Regering, die door den Prins op het kussen was geholpen en thans duchten mocht op nieuw, des noods met krijgsgeweld, van haar gezag beroofd te worden. Maar er was voor de Vroedschap een middel om de straf dezer stoutheid te ontgaan niet alleen, maar ook het gezag van haar reglement en hiermede zich zelve in het gezag te handhaven. Dit middel was, dat zij met de Staten van het Gewest afzag van alles wat het drijven der oorlogspartij kon belemmeren. Deed zij dit, zoo was het den Prins voor het tegenwoordige onverschillig, hoedanig hare constitutie was. Werkelijk gaven juist in deze dagen de Staten van *Utrecht*, zonder merkbaren tegenstand van de Stad, een ondubbelzinnig blijk, dat zij den Prins in zijne plannen tot versterking van het leger verlangden te wille te zijn, door onvoorwaardelijk toe te staan, dat de uit *Bohemen* herwaarts gekomen ruiters der Graven VAN STIRUM door de Generaliteit, in weerwil van de volslagen uitputting der krijgskas, in dienst werden genomen, eene zaak, op welke de Prins buitengemeenen prijs stelde [1]. Die toestemming was de waarborg, welken de vroedschappen van *Utrecht* den Prins gaven; zij was de prijs, voor welken zij hunne zetels kochten, en de oorlogspartij kon van deze zijde gerust zijn.

Voorboden van den aanstaanden oorlog. Reeds van den aanvang van het voorjaar van 1620 aan had men maatregelen genomen, die geschikt waren de niet ingewijden onder de leden der Staten en het publiek

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 11, 13, 17, 29 Maart; 1 April, 1621.

te doen zien, dat het Bewind niet op de verlenging van het Bestand rekende, en hen alzoo te gewennen aan het denkbeeld, dat de oorlog hervat zou worden. Den 6den Mei van dat jaar werden uit elke Provincie één lid der Staten-Generaal gecommitteerd om met Zijne Excellentie te raadplegen, wat tegen den afloop van het Bestand tot beveiliging van het Land te doen stond [1], en de taal gevoerd door den Prins en den Raad van State, bij de inlevering hunner Propositie tot de Consenten voor 1621, was niet dubbelzinnig. Omtrent de voortduring van het Bestand, verklaarden zij in dat Staatstuk tegen het eind der maand Julij (1620), is geen andere gissing te maken, dan dat wij ons met goeden en wakkeren moed tot de oorlog voorbereiden: dit niet te doen, ware zooveel als ons goede Vaderland met ons zelven en onze vrouwen en kinderen onbedacht aan het uiterste gevaar, ja, aan het verderf bloot te stellen. In weerwil dat de vijand zoo vele troepen naar *Duitschland* gezonden had, heette het verder, had hij nog een vorstelijk leger op onze grenzen, en kwam in *Duitschland* vrede, dan kregen wij buitendien de troepen van daar op het lijf. Weshalve Zijne Excellentie en Raad van State vastelijk vertrouwden, dat Hun Hoog Mogenden hunnen gewonen ijver en kloekmoedigheid, waardoor zij steeds bij de geheele wereld zulk een grooten roem behaald hadden, ook bij deze gelegenheid tot heil des Vaderlands betoonen zouden [2]. Tegen het najaar van hetzelfde jaar en nogmaals in den winter werden de kooplieden gewaarschuwd op hunne hoede te zijn, dat hunne schepen tegen het oogenblik van den afloop des Bestands aan geen vijandelijk geweld blootgesteld mochten zijn [3]. Ja, reeds nam men voor, de Mogendheden, die zich bij traktaat verbonden hadden, ons ingeval van oorlog bij te staan, uit te noodigen, tijdig op het verleenen van dien bijstand bedacht te zijn [4]. Hoe den Gezanten naar *Frankrijk* en *Engeland* door het drijven van *Holland* verboden werd, eenigen raad dezer Mogendheden tot verlenging van het Bestand aan te nemen, is ons boven gebleken [5]. Krijgskundige voorzorgsmaatregelen gingen met al die onheilspellende handelingen en verklaringen gepaard. De tijdelijk afwezige officieren werden tegen den eersten April (1621) opgeroepen [6], de uitrusting van een genoegzaam aantal schepen voorgeslagen ten einde onze riviermonden te beveiligen en de Vlaamsche havens te blokkeren [7].

1621—1625.

Lieroord versterkt, ondanks den Graaf van *Oost-Friesland*.

Onder de plannen ter beveiliging der grenzen behoorde de verzekering van de vesting *Lieroord*. Niettegenstaande de Graaf van *Oost-Friesland* de Staten verzocht had,

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 6 Mei, 1620.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 29 Julij, 1620.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 29 Aug.; 28 Dec. 1620. 23 Febr. 1621. *Resol. Holl.* 26 Aug.; 3 Dec. 1620 en 1621, bl. 356.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 5, 29 Dec. 1620. 2 Febr. 1621.

[5] Zie hiervoor, bladz. 518.

[6] *Resol. Stat.-Gen.* 21 Jan. 1621.

[7] *Resol. Stat.-Gen.* 28 Jan.; 16, 20, 23 Febr. 1621.

1621—1625.

dit zijn kasteel door hunne troepen te doen ontruimen, aangezien hij thans »genoegzame middelen had om zijn eigen plaatsen, die God Almachtig hem toevertrouwd had, te bewaren," gaven de Staten hunnen te *Lieroord* commanderenden kapitein GOENDERS bevel, een bestek der te maken werken te leveren. De Graaf smeekte en bad Hun Hoog Mogenden, dat zij »volgens hunne beloften, woord, zegel en brieven" zonder uitstel het Huis *Lieroord* zouden ontruimen. Op dit schrijven erkende de Prins, gelijk vroeger, dat men belofte moest houden; maar niettemin, zeide hij, was 't niet raadzaam de plaats te verlaten, daar de vijand ze anders bemachtigen zou, hetgeen mede tot groot nadeel van den Graaf zou strekken. Dus besloot men de ontruiming beleefdelijk te weigeren, en werden de vestingwerken versterkt tegen 's Graven uitdrukkelijken wil. Doch de voortdurende geschillen met zijne onderdanen [1] gaven den Staten steeds eenen voet in zijn land en bovendien was hij der Staten schuldenaar voor een som van 120,000 gulden, en de nood, die hem drong nog een jaar krediet te vragen, maakte hem gedwee [2].

Al deze krijgskundige maatregelen waren niet bloot verordend volgens den stelregel, dat hij, die den vrede wil, zich ten oorlog moet uitrusten. Neen! men verlangde den oorlog. Al ware dit niet duidelijk uit alles gebleken, de wijze, waarop de pogingen van de Regering der Aartshertogen om met de onzen eenig onderhoud over de verlenging des Bestands aan te knopen, gestrengelijk afgesneden werden, bracht zulks genoegzaam aan het licht.

Bijeenkomsten van gemachtigden der Staten en der Aartshertogen tot beslechting van bijzondere geschillen.

Reeds in het jaar 1618 was er een geschil hangende tusschen de Aartshertogen en onzen Staat betreffende het beslag, ten verzoeke van de erfgenamen van den Heer van GOETHEM gelegd op de goederen van den Bisschop van *Gent* en van het Kapittel van *Doornik*, in *Kadzand* gelegen. Deze zaak moest door wederzijdsche gemachtigden worden uitgemaakt, en in den zomer van het jaar 1619 waren er drie Gecommitteerden van onze zijde te *Sluis*, om op even zoo vele Gecommitteerden van de Aartshertogen te wachten. Deze zaak nu achtte men dat door het Bewind dezer laatsten als een voorwendsel zou gebruikt worden om de verlenging van het Bestand ter sprake te brengen. Hadden de Staten eene gelegenheid daartoe verlangd, zij scheen hun thans aangeboden. Doch verre vandaar. Zij hadden opzettelijk personen van weinig beteekenis en oningewijd in regeringszaken derwaarts gezonden, met eenen last, streng tot de zaak des geschils bepaald [3]. Dezelfde bedenking bestuurde de handelwijze der Staten, toen zij, in Februarij 1620 de zaak der beschadigden wederom opvattende, met het zenden van een brief meenden te moeten volstaan. Had men een zaakgelastigde gezonden, zoo dacht men alweder, alsdan had de Regering te *Brussel* in die zending een voorwendsel kun-

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 28 Aug.; 4, 5 Sept. 1620.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 3, 24 Sept.; 14, 18 Nov. 1620. 28 Jan.; 19 Febr.; 1, 6, 17, 22, 26, 29, 31 Maart; 3 April, 1621. *Resol. Holl.* 1621, bl. 400. [3] CARLETON, III, p. 117.

nen zien om tot eene onderhandeling over het Bestand te komen [1]. Weldra liet men de geheele zaak der beschadigden varen, waarover men niet meer kon handelen zonder aanleiding te geven tot vermoedens of verwachtingen, die men niet voeden wilde, terwijl men, wanneer de oorlog uitbrak, maar al te veel gelegenheid tot schadeverhaal zou vinden [2]. Intusschen werd de strijd van wederzijdsche inhouding der renten, voortvloeijende uit de aan Belgen in *Nederland*, en aan Nederlanders in *België* toekomende goederen, sedert het voorjaar van 1620 met nieuwe kracht gevoerd. Men had in *Brabant* en *Vlaanderen* beslag gelegd op de goederen van den Heer van BREDERODE, en deze verzocht tegen het einde van April (1620) machtiging om op zijne beurt beslag te leggen op de eigendommen van den Prins van LIGNE en andere Belgische Heren in het Gebied van Hun Hoog Mogenden. Ook goederen van den Bisschop van *Antwerpen*, in het Markgraafschap van *Bergen-op-Zoom* gelegen, werden aangeslagen, en deze maatregel bleef wederom niet onbeantwoord. Thans was men zoo ver gegaan, dat men hoe eerder hoe beter moest omkeren en tot een schikking diende te komen. Dus verklaarden de Staten van hunne zijde, behoudens zekere beperking, de »arresten te willen afdoen", indien de Aartshertogen daartoe ook wilden overgaan, en werkelijk werd in de maand Augustus het beslag van beide zijden voorloopig opgeheven [3]. Doch de hoofdzaak, waaruit al die strijd was voortgevloeid, bleef nog onbeslist. Er moesten gemachtigden van beide zijden zamenkomen. Maar van onzen kant was men hoogst voorzichtig, omdat men steeds vreesde, dat de bijeenkomst een middel zou kunnen zijn om Staatslieden van de beide partijen tot eene voor de oorlogspartij gevaarlijke verstandhouding te brengen. Dus wilde men van onze zijde slechts mannen zonder eenig staatkundig karakter afvaardigen, en verlangde, dat, zoo er dan een staatsman bij moest wezen, deze een ten volle vertrouwd persoon zou zijn. Door zulke bedenkingen geleid benoemde men eerst drie hoogstonbeduidende personen uit *Zeeland*. Doch toen de Aartshertogen dezen als Gecommitteerden gewraakt hadden, viel de keuze op ANTONIS DUIK, toen nog lid van den Hoogen Raad van *Holland*, den Raadsheer STAETS, uit het Hof van *Brabant*, en BEAUMONT, uit dat van *Vlaanderen*. De persoon van de andere partij, die tot nog toe met de onderhandelingen over deze zaak belast was geweest, was een VAN DEN TEMPEL, *Meijer* van *Leuven*, broeder van eenen welbekenden Jezuit, die langen tijd te *Leiden* gewoond had. Tegen het einde van November was hij in *den Haag* om de grondslagen der onderhandeling te bepalen; maar in den Heer van WIMMENUM, die was aangewezen om met hem daarover te spreken, vond hij iemand, 1621—1625.

[1] CARLETON, t. a. pl. 266, 267.

[2] *Resol. Holl.* 9, 18 Julij, 1620. Over de zaak der beschadigden zie hiervoor, bl. 336—341, 524.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 28, 30 April; 10, 12 Junij; 10 Aug. 1620.

1621—1625.

die voorzeker geen ooren had voor vredelievende aanbiedingen. Aan hun stelsel van achterdocht getrouw, verkozen de Staten niet, dat *Antwerpen* de plaats der zamenkomst zijn zou: dit zou te veel opspraak gegeven hebben: in een klein plaatsje op de grenzen van Staatsch-Vlaanderen moest men bijeenkomen, en eindelijk werd *Watervliet* als zoodanig aangewezen. Den 7^{den} Januarij (1621) aldaar aangevangen, werden de onderhandelingen reeds in den aanvang van Februarij afgebroken: de gemachtigden hadden elkander niet kunnen verstaan en scheidden onverrichter zake [1].

De Aartshertogen besluiten een Voorstel aan de Staten-Generaal te doen.

Doch de Regering te *Brussel* kon zich te eerder troosten, dat een zijdelingsche poging om onderhandelingen over de groote zaak te openen niet gelukt was, daar zij zich vleide, dat een rechtstreeksche en openlijke stap tot het gewenschte doel zou leiden. De begeerte van Prins MAURITS, dat men den Staten-Generaal eene Propositie doen zou om tot de gehoorzaamheid van Zijne Majesteit en de Aartshertogen terug te keren, had zooveel vertrouwen gevonden, dat ALBERTUS den 2^{den} Maart (1621) den Koning schreef: »In den tegenwoordigen toestand der Provinciën, met het oog op de groote verdeeldheid, die er onder hen heerscht, is het allezins gepast hun dat voorstel te doen, met het aanbod hen aan te nemen op zulke goede voorwaarden, als vassallen van hunnen heer kunnen verlangen: hiermede zal men er velen kunnen winnen, en men heeft ons van de zijde der Arminianen te kennen gegeven, dat het een geschikt oogenblik is om hun dat voorstel te doen. Wat de zaak vooral gepast maakt en haar meer gewicht geeft, dan al het overige, is dat de Prins van *Oranje* ze heeft voorgesteld, opdat hij de gelegenheid hebben zou, om hen tot onderwerping over te halen. En dat de Prins van *Oranje* zulks waarlijk doen wil, dit is zeer waarschijnlijk, omdat hij aan Uwe Majesteit geschreven heeft, dat men dat voorstel doen moet, en dat hij van zijnen kant de zaak, zoo veel hij kan, bevorderen zal." [2]

Zoo ging men dan tot den gewichtigen stap over. Mocht Prins MAURITS niet oprecht geweest zijn, dan rekende men wellicht, dat de verschijning van een Belgisch staatsman met welwillende woorden in den mond het sein eener omwenteling zou wezen, die, zoo niet door, dan tegen den Prins de zaak naar wensch zou doen uitvallen. Met dat al was de overbrenging der gewichtige boodschap eene hagchelijke taak, en de Kanselier PECKIUS zelf was moedig genoeg om ze op zich te nemen. Den 18^{den} Maart 1621 ontving de Griffier der Staten-Generaal met expressen bode van den Audiencier VERREYCKEN het volgende schrijven van wege den Geheimen Raad der Aartshertogen: »Mijnheer! Zijne

---

[1] CARLETON, III, p. 368, 369, 405, 418. *Resol. Stat.-Gen.* 13, 14 Nov.; 9 Dec. 1620. 11, 13, 16 Jan.; 12 Febr. 1621. *Archiv. de la M. d'Orange*, S. II, T. II, p. 576. In den brief van DUIK aldaar moet men lezen in plaats van *Keerstrecker*, *Kaasteecker*; in plaats van *meyer van Leon*, *meijer van Leuven*, en in plaats van *Eeckerken*, *Eecloo*.

[2] GACHET, *t. a. pl.* XXIX.

dit woord te schrijven ten einde u te zeggen, dat binnen drie of vier dagen Mijnheer de Kanselier van *Brabant* naar *'s Gravenhage* vertrekken zal, om er met Mijne Heren de Staten der Vereenigde Provinciën te handelen over zekere zaak, met welke Zij hem belast heeft, — dat gij zoo goed zoudt zijn Hen daarvan te verwittigen." Het briefje eindigde met de gewone plichtplegingen. Op dit schrijven besloten de Staten hunnen Griffier te laten antwoorden, dat zij order zouden geven om den Kanselier behoorlijk te ontvangen, hetgeen de Audiencier zou mogen berichten, waar zulks vereischt was. Tegelijk verzochten Hun Hoog Mogenden de Staten van *Holland* een huis aan te wijzen, waar PECKIUS voegzaam verblijf houden kon, en de Prins, die natuurlijk tegenover het Belgisch Bewind de houding moest aannemen, alsof hij met de zaak was ingenomen, verklaarde, dat hij moest ontvangen worden als een Gezant van den eersten rang [1]. Dadelijk maakte de keus van het aan te wijzen huis een punt van beraadslaging uit bij de Staten van *Holland*. Op het vernemen der zaak ontveinsden zij niet, dat zij zeer ontsteld waren: immers duchtten zij, dat PECKIUS komst en zijne zoo eervolle ontvangst onrust onder de gemeente kon veroorzaken. Dus besloten zij eenparig, hem zijn verblijf aan te wijzen »in de herberg." Maar de Provinciën, aan welke dit besluit werd medegedeeld, beklaagden zich (*Zeeland* alleen uitgezonderd) deswegens bij den Prins, zeggende, dat zij daarmede schande zouden inleggen, daar men den brief reeds had afgezonden, waarin verzekerd was, dat hij bijzonder eervol zou onthaald worden. Zijne Excellentie was dan ook van oordeel, dat het voor *Holland* niet raadzaam was over dit punt met de Provinciën in geschil te komen: bovendien er was geen aanzienlijke herberg meer te vinden, die niet door andere Heren bezet was. Alzoo moesten de Staten van *Holland* zich gewonnen geven: zij bepaalden het huis der Vrouwe van HEEMSTEDE tot het bestemde einde, onder voorwaarde dat men voortaan »het Land niet meer verbinden zou in zulk een bedenkelijke zaak zonder nadere kennisgeving en gemeen overleg." 1621—1625.

Den 22[sten] Maart, op welken dag PECKIUS in *Holland* gewacht werd, liet de Prins de Staten van *Holland* weten, dat men niet zou kunnen nalaten, hem met eenige koetsen af te halen: men was, zeide hij, nu reeds zoo ver gegaan hem schriftelijk toe te zeggen, dat voor zijn verblijf zou gezorgd worden, dus diende men noodwendig alles in overeenstemming daarmede in te richten. Het moesten, dit was 's Prinsen advies ten slotte, twee leden der Staten-Generaal zijn, die den Kanselier van *Brabant* in de koetsen gingen afhalen. — Maar de Staten-Generaal verklaarden, dit niet goed te vinden, en

---

[1] Nog onlangs was het ceremonieel der ontvangst van de vreemde Gezanten vastgesteld, en dezen daarbij naar het aanzien der Mogendheden, die ze afgevaardigd hadden, in drie rangen verdeeld. Zoodat PECKIUS, volgens dat verlangen van den Prins, uitdrukkelijk met de Gezanten van den Keizer en van de grootste Koningen gelijk gesteld zou worden (*Res. Holl.* 15 Jan. 1621).

1621—1625.

lieten het aan den Prins over, of hij zelf hem zou ontvangen, dan wel deze taak aan Prins HENDRIK of den Prins van *Portugal* of aan iemand anders wilde opdragen. Na deze boodschap nam de Prins het voorkomen aan, alsof hij in groote verlegenheid gebracht was en om den blaam van onheuschheid niet op zich te laden en verwarring te voorkomen wel genoodzaakt was, den Gezant zelf te gaan afhalen. — Diensvolgens begaf zich de Prins naar de *Hoornbrug* onder *Rijswijk*, waar PECKIUS met zijn gevolg, op last der Staten-Generaal uit *Delft* in overdekte schuiten afgehaald, aankwam. De Prins wachtte hem op met zijne koets en bracht hem in persoon aan zijn logement, waar hem thans eenige vertegenwoordigers van het Collegie van Hun Hoog Mogenden verwelkomden.

PECKIUS komt te *'s Gravenhage.*

Den volgenden dag was het bij de Staten-Generaal weder een punt van beraadslaging, op wat voet men PECKIUS ter audientie zou afhalen. In overleg met den Prins werd besloten hem te laten halen en weder terugbrengen door twee leden der Vergadering met twee koetsen, en hem vooreerst op 's Lands kosten te onthalen. Alzoo werd hij in allen deele als een Gezant van den eersten rang bejegend. De Heren VAN BOETSELAAR en VAN EUSSUM werden benoemd om hem te geleiden en tevens gemachtigd bij hem het middagmaal te blijven gebruiken, als hij zulks wenschen mocht. Maar voordat aan dit besluit uitvoering gegeven werd, liet men PECKIUS door eenen klerk zijne geloofsbrieven afvragen, om te zien, hoe Hun Hoog Mogenden daarin door de Aartshertogen werden betiteld. Het opschrift bleek te luiden: »Aan onze zeer waarde en goede vrienden, de Staten-Generaal der Vereenigde Nederlanden." Dezen titel vond men voldoende en alzoo zag men geene zwarigheid om PECKIUS de bepaalde eer te bewijzen.

Zijne Propositie in de Staten-Generaal.

Zoo trad dan de Kanselier van *Brabant* binnen in de vergaderzaal der Staten-Generaal, bij deze gelegenheid talrijker dan gewoonlijk wegens de tegenwoordigheid van onderscheidene Hollandsche Heren, onder welke de Luitenant-Admiraal OBDAM en de Heer van DUIVENVOORDE met name genoemd worden. Ten einde alle aanleiding te vermijden om bij deze hoog ernstige zaak door nietigheden aanstoot te geven, onthield PECKIUS zich van alle plichtplegingen, en begon hij in de gemeenschappelijke moedertaal nagenoeg aldus te spreken: »Deze laatste dagen van het twaalfjarig Bestand tusschen de beide deelen van *Nederland*, ons gemeene Vaderland, stellen ons de droevige verandering voor het gezicht, die gewoonlijk volgt op het einde van zulke overeenkomsten, en voor welke de toebereidselen reeds van beide zijden gemaakt worden. Maar de doorluchtigste Aartshertogen hebben niettemin hunne medelijdende oogen geslagen op de zware en boven alles te duchten ongelegenheden, waartoe de Landen door die verandering weder zouden komen te vervallen, en hebben niet willen nalaten, de middelen op te sporen, welke zouden kunnen dienen om die rampen te verhoeden en af te wenden. Tot dit heilrijk voornemen zijn zij bewogen door hunne natuurlijke genegenheid tot vrede en door hunne vurige liefde voor het gemeene welzijn, welke gevoelens ook

de voornaamste drijfveêren geweest zijn, die hunne Hoogheden bewogen hebben in het Bestand te bewilligen, waarin zij een begin zagen van de volkomen blussching van den brand des oorlogs, dien zij bij hunne komst in deze Landen ontstoken vonden. Zij meenen, dat hunne handelingen gedurende den tijd van het Bestand hunne goede bedoeling duidelijk genoeg hebben doen blijken, en voor de toekomst nemen zij niets zoozeer ter harte, als het gemeenschappelijke welzijn van al deze Landen. Dat welzijn zou, volgens hen, hierin bestaan, dat al de deelen en leden der Nederlanden zich weder tot één ligchaam onder één Hoofd vereenigden. Vóór de onlusten onzer tijden zijn de *Nederlanden* bij hunne vereeniging gelukkig en voorspoedig geweest: zij zouden dit thans in verhoogde mate kunnen wezen, indien de Provinciën van deze zijde zich lieten bewegen tot een goed, behoorlijk en vast verdrag onder erkentenis van de natuurlijke Vorsten. — Dit is het punt, dat hunne Hoogheden mij gelast hebben, Uwe Edel Mogendheden vriendelijk voor te dragen, meenende, dat het U voegde, in vereeniging met hen, vóórdat de oorlog op nieuw kwam uit te breken, U van den plicht van goede Prinsen te kwijten, zoekende en behartigende uwen eigenen voortdurenden welstand, — ten einde op de zaak gelet en een vruchtbaar besluit genomen worde, waarbij alle bloedstorting, overmatige belastingen en andere ellenden, die deze *Nederlanden* zoo lange jaren hebben moeten verduren, eens voor altijd mogen weggenomen en verhoed worden. En wanneer Uwe Edel Mogendheden op dezen voorslag in onderhandeling zouden begeren te treden, zullen Hunne Hoogheden in alle billijke en redelijke voorwaarden en bepalingen bewilligen, zoodat Uwe Edel Mogendheden alle reden van tevredenheid zullen hebben en niet alleen de in daden sprekende blijken van den goeden wil van Hunne Hoogheden ervaren zullen, maar ook de oprechtheid, die zij altijd bijzonder hebben behartigd, en tot nog toe betoond hebben in de stipte en naauwgezette onderhouding van al hunne verbindtenissen en beloften, gelijk men volkomen van hen vertrouwen mag. Ook willen zij Uwe Edel Mogendheden desgelijks verzekeren van de goede en oprechte bedoeling van zijne Katholieke Majesteit, als die alles van kracht zal rekenen, wat Hunne Hoogheden dezen aangaande zullen hebben onderhandeld en besloten." 1621— 1625.

Dit staatsstuk getuigde van een oprechte zucht naar vrede en was de uitdrukking van een gemoed, dat zich streelde met den schoonen droom van een vereenigd en door die vereeniging rustig, sterk en bloeijend *Nederland*. Maar alles kwam aan op de voorwaarde, op welke deze vereeniging hersteld zou worden, en deze lag besloten in de woorden *onder één hoofd*. Doch deze lieten nog in het midden wie dat éêne hoofd zijn zou. Wat men bedoelde schijnt eenigzins duidelijker aangeduid te worden door hetgeen straks daarop volgt: onder *erkentenis* (of zooals men toen zeggen kon en er eigenlijk staat: *bekentenis*) *van de natuurlijke Vorsten*. Door de natuurlijke Vorsten konden geene anderen verstaan worden dan de Aartshertogen en de Koning van *Spanje*. Maar,

1621— 1625. wat geenszins voorbij te zien is, het blijkt volstrekt niet of met de woorden *van de natuurlijke Vorsten* de erkenning dier Vorsten door de Nederlanders, of wel de erkenning van het te sluiten verdrag door die Vorsten werd bedoeld [1]. Werd de uitdrukking in dezen laatsten zin opgevat, en de zamenhang schijnt zulks bijna te vorderen, dan kon men niet zeggen, dat de Aartshertogen dadelijk de onderwerping der Vereenigde Provinciën aan het afgezworen Bewind vorderden. Voegt men daarbij de beteekenis der zinsnede, waar Hun Hoog Mogenden vermaand worden zich nevens de Aartshertogen van den plicht van goede Prinsen te kwijten [2] en 's Lands welzijn door den vrede te bevorderen, dan moet men erkennen, dat de Staten hier onvoorwaardelijk als soevereinen werden bejegend. Neemt men voorts in aanmerking, op welk een toon van vertrouwen verzekerd wordt, dat de Staten met de inschikkelijkheid der Aartshertogen tevreden zullen zijn, en dat er met geen enkel woord op de godsdienst, dat groote struikelblok, gezinspeeld wordt, dan mag men het er voor houden, dat men zonder zich weg te werpen ten minste eenige nadere verklaring van een en ander had kunnen vragen.

Er schijnt geen twijfel aan, of wij hebben hier eene poging te zien van de Vaderlandsche Anti-Spaansche partij in de Zuidelijke *Nederlanden*, die met behulp van zekere dubbelzinnige uitdrukkingen de toestemming der Aartshertogen had weten te verkrijgen op eene Propositie, welke de grondslag kon worden van onderhandelingen, die voor de voortdurende regering van Vorsten, aan het Spaansche Hof verknocht, gevaarlijk zouden hebben kunnen worden. Doch den wenk wilden de toongevers onder de Bewindslieden ten onzent niet verstaan. De stap, door de Aartshertogen gedaan, was door Prins MAURITS uitgelokt om alle onderhandelingen af te snijden, en ten einde te verhoeden, dat PECKIUS van de gelegenheid partij trok om aannemelijker voorstellen te doen, dan voor hen, die den oorlog begeerden, wenschelijk was, zoo moesten de door hem gebezigde uitdrukkingen in zulk eenen zin opgevat worden, dat men zich gedwongen kon achten hem met verontwaardiging af te wijzen.

---

[1] Taalkundig uitgedrukt: het blijkt niet, of de woorden *van de natuurlijke Vorsten* in den zin van den objektieven, of wel van den subjektieven genitief te verstaan zijn.

[2] Evenwel is de plaats, waar dit gezegd wordt, mede niet vrij van dubbelzinnigheid. Er staat letterlijk: »Dit is het punt, hetwelk hunne Hoogheden mij belast hebben, Uwe Edele Mogendheden voor te dragen en vriendelijk te representeren, geacht hebbende, dat *hun* toestond nevens *dezelven* vóór alle nieuwe breking van oorloge te doen dit officie van goede prinsen, zoekende en behartigende uwen eigenen gedurigen welstand." Nu is de vraag, of *hun* ziet op *hunne Hoogheden*, dan wel op *Uwe Edele Mogendheden.* Strikt grammatisch kan het niet anders zien dan op het laatste: immers bewijst het volgende uwen *eigenen* gedurigen welstand, dat de aangesproken Staten-Generaal het subjekt zijn van de deelwoorden *zoekende* en *behartigende*, en bij gevolg ook van den infinitief *doen.*

Even als de Kanselier zonder plichtplegingen dadelijk tot zijn voorstel was overgegaan, zoo werd hem ook, toen hij had uitgesproken, zonder plichtplegingen ten antwoord gegeven, dat Hun Hoog Mogenden op zijne Propositie letten en een besluit nemen zouden. Hiermede kon hij de zaal verlaten, en het stuk werd in handen van Zijne Excellentie gesteld. De Prins bracht het in de Vergadering der Staten van *Holland* met het advies, dat men den Raadpensionaris gelasten zou, een antwoord te stellen, waarin hij met krachtige bewoordingen en op goede gronden de onbetwijfelbaarheid van het soevereine recht dezer Landen moest uiteen zetten, en dengenen, die dat recht in twijfel trok, voor onwaardig om aangehoord te worden moest verklaren. DUIK stelde een ontwerp volgens dien last, verkreeg daarop de goedkeuring der Staten van *Holland*, en bracht zijn stuk den volgenden dag in de Staten-Generaal. Hier openbaarde zich dadelijk verschil van gevoelen. Vijf Provinciën opperden eerst eene minder beteekenende aanmerking, maar straks gaven de vier Provinciën: *Gelderland*, *Friesland*, *Overijsel* en *Groningen* vrij uitdrukkelijk te kennen, dat zij PECKIUS niet volstrekt den pas om zijnen last nader te openen afgesneden wenschten te zien. In DUIKS ontwerp stond: degenen, die de soevereiniteit der Staten in twijfel trekken, *zijn en zullen gehouden worden* voor onbevoegd om tot eenige onderhandeling te worden toegelaten. Dit *zijn* als rechtstreeks op de tegenwoordige zending van PECKIUS, die daarmede reeds veroordeeld werd, toepasselijk, wenschten zij uit den zamenhang gelicht te zien: anders zouden zij, dus verklaarden zij, zich niet bij hunne lastgevers kunnen verantwoorden. Zij waren niet te bewegen het voorstel tot deze wijziging in te trekken, en eindelijk nam *Holland* genoegen met het weglaten van het woordje *zijn*, doch slechts onder beding, dat de Provinciën zich onderling verbonden, PECKIUS niet verder te hooren noch toe te laten, zoo hij zijn voorstel niet vooraf aan den Prins mededeelde en zoo niet te voren in de Vergadering der Staten-Generaal beraadslaagd was, of men hem daarop verder te woord staan zou, al of niet [1]. Dus kon men zeker zijn, dat de Gezant zich geene gelegenheid zou zien aangeboden om dezulken, die ooren naar vrede zouden gehad hebben, nader in te lichten, en met een gevaarlijk wapen toe te rusten: integendeel al wat hij mocht wenschen te zeggen, zou thans in de omgeving van den Prins gesmoord worden, en daarvan niets medegedeeld, dan wat men raadzaam oordeelde: men zou wel weten te zorgen, dat de toegang tot hem niet aan een iegelijk vrij stond, en juist de hooge voet, op welken hij, reeds dadelijk door den Prins zelven afgehaald, werd behandeld, kwam daartoe uitnemend te stade. — De Staten van *Holland* hadden al aanstonds nadat de Propositie gehouden was, eene mededeeling gekregen van hetgeen hij met den Prins gesproken had: hij had ge-

1621—1625.
Beraadslagingen daarover.

---

[1] Deze voorwaarde, op welke *Holland* genoegen nam met de verlangde wijziging, werd vastgesteld bij geheime Resolutie (zie *Regist. der secreete Resol. v. d. St.-Gen.* 25 Maart, 1621). In de Staten van *Holland* echter werd de zaak niet geheim behandeld.

1621— 1625.

zegd, dus heette het, dat de verklaring, bij welke de Aartshertogen, vóór het sluiten van het Bestand, betuigd hadden deze Provinciën voor vrije Landen te houden, slechts gold voor den tijd van dat Bestand. — De strekking dezer mededeeling was voorzeker om de Staten te doen gevoelen, eensdeels dat de bekende woorden, waarbij de Aartshertogen alle aanspraak op deze Landen hadden opgegeven, niet anders op te vatten geweest waren, dan de Prins met de oorlogspartij ten tijde van de onderhandelingen over het Bestand beweerd had, en anderdeels dat men zich thans verplicht moest achten het recht onzer soevereiniteit met alle macht te staven, zonder dat het noodig was eerst uit te maken of dat recht werkelijk in de Propositie aangerand was geworden. — Voorts had PECKIUS gezegd, dat zijne Propositie slechts eene vraag was om te weten, of deze Landen op dien voet in rust en vrede zouden willen komen, hetgeen men niet kwalijk kon nemen. — Uit deze laatste woorden blijkt, dat hem reeds dadelijk ongenoegen betoond was.

Het antwoord der Staten op PECKIUS Propositie.

Het gewijzigd ontwerp werd des anderen daags (den 25sten Maart) door de Staten-Generaal, daartoe te zeven uren in den morgen bijeengekomen, in de tegenwoordigheid van den Prins vastgesteld. De hoogheid en de soevereiniteit van de Vereenigde *Nederlanden*, dus verklaarden daarbij de Staten, berustte ongetwijfeld en buiten alle tegenspraak bij Hun Hoog Mogenden en bij de Heren Staten van de bijzondere Provinciën; zij hadden haar altijd naauwgezet gehandhaafd tegen al degenen, die ze eenigzins in twijfel hadden willen trekken, daartegen iets hadden willen ondernemen, of ze aan eenige andere Prinsen hadden willen toekennen. Nimmer hadden zij diensvolgens eenig traktaat willen aangaan, dan waarbij die soevereiniteit ten volle erkend was. Dit hadden zij uitdrukkelijk te kennen gegeven aan den Keizer, de Keurvorsten, de andere Vorsten van *Duitschland*, en aan de overige Mogendheden, ja, aan de Aartshertogen zelven. Met de grootste Monarchen, Koningen en Republieken hadden zij dan ook, als eene soevereine Mogendheid, vele en verscheidene groote traktaten en alliantiën gesloten, en noch met de Aartshertogen noch met den Koning van *Spanje* hadden zij eenig verdrag willen aangaan, voor en aleer dezen mede verklaard en acte gegeven hadden, dat zij met Hun Hoog Mogenden handelden als met vrije Landen en Provinciën, op welke zij geene aanspraak maakten. Dewijl dan dit alles zoo klaar was, als de dag, en bij de geheele wereld bekend, zoo kwam hun de Propositie van den Kanselier PECKIUS zeer vreemd voor, als waarbij hij had voorgegeven, dat het belang van deze Landen medebracht, dat al de Provinciën weder tot één ligchaam en onder één hoofd vereenigd werden, en dat zij zich lieten bewegen tot een verdrag onder erkentenis van de natuurlijke Vorsten. Deze voorslag kon geenszins strekken om de rampen van den krijg te verhoeden en af te wenden, maar veeleer om het vuur van den oorlog weder te ontsteken, omdat hij rechtstreeks indruiste tegen de erkende soevereiniteit en hoogheid dezer Landen, welke Hun Hoog Mogenden tot nog toe zoo loffelijk en met zulk een zwaren

oorlog hadden gehandhaafd en verder met Gods hulp tot het uiterste toe besloten waren met goed en bloed te handhaven. Voorts was de Propositie ook in dit opzicht onbehoorlijk, dat zij het vraagstuk van de soevereiniteit opwierp, hetgeen niet anders dan met verkrachting van de grondwetten van dezen Staat kon geschieden. Op grond van dit alles konden zij zulk eene *onverwachte*, onrechtmatige en onnabuurlijke Propositie niet toelaten, daar zij een gruwelijke en onlijdelijke aanranding inhield van het aanzien van hunnen Staat en een ergen blaam wierp op al de Monarchen en Republieken, die met hen als met een soevereinen Staat verbonden gesloten hadden. Integendeel, zij waren gedwongen te verklaren, dat al degenen, die op deze of diergelijke wijze het soevereine recht van deze Landen poogden in twijfel te trekken, te bestrijden of aan eenigen anderen Vorst toe te kennen, of iets dat daarnaar zweemde, durfden opperen, gehouden zouden worden voor onbevoegd om tot eenig verdrag door Hun Hoog Mogenden te worden toegelaten. Dit was het antwoord, dat zij den Heer PECKIUS te geven hadden, en alleenlijk voegden zij nog daarbij, dat de Aartshertogen uit de menigvuldige klachten, die hun gedaan waren, maar waarop nooit eenige voldoening gevolgd was, zeer wel weten konden, in welken zin Hun Hoog Mogenden begrepen, dat het Verdrag van Bestand stipt en naauwgezet door hunne Hoogheden en den Koning onderhouden was. 1621—1625.

Dit antwoord moest den Kanselier worden medegedeeld. Reeds was er besloten, hem niet in de vergadering te laten komen om het te ontvangen, maar het hem ter hand te laten stellen door twee afgevaardigden uit de Staten-Generaal, die hem tevens zijn afscheid zouden geven. BOETSELAAR en EUSSUM werden ook met deze taak belast. Zij kweten zich daarvan en volgens het verslag, door hen deswegens in de Vergadering gedaan, zeide PECKIUS op het vernemen van het antwoord, dat hij niets gesproken had tegen onze vrijheid, en dat zijne Propositie slechts eene proeve was geweest om te zien, of men de Landen door dien weg tot rust had kunnen brengen, *ten minste onder eenige erkentenis*, dat is: in welken zin men de erkentenis, waarvan hij had gesproken, had moeten verstaan, zou later hebben kunnen blijken. — Dus gaf PECKIUS duidelijk te kennen, dat zijne Propositie niet was verstaan, zoo als hij verstaan had willen worden. De proeve was mislukt en de toeleg van den Prins gelukt: de *Nederlanden* zouden verscheurd, en de Zuidelijke Gewesten een werktuig in de handen van *Spanje* blijven, om in de Noordelijke Provinciën de partij te bestrijden, wier ondergang zij bedoelde. — Zou het raadzaam, zou het mogelijk geweest zijn, dat de beide deelen van het ééne geheel elkander hadden verstaan, wie zou het durven of kunnen beweren? Intusschen de schoone droom der Belgische patriotten was vervlogen, en men kan nagaan, met welke gewaarwordingen PECKIUS den 27sten Maart 's morgens vroeg *'s Gravenhage* en het grondgebied der Republiek verliet. — In deze dagen besloten de Staten-Generaal tegen den 7den April dus nog voor den afloop van het Bestand, eenen Biddag uit te schrijven »om God den Heer te smeeken zijnen toorn van deze Landen

PECKIUS vertrekt uit *'s Gravenhage.*

1621— 1625. af te wenden en zijne Goddelijke genade tot hunne bescherming te verleenen [1]." Met een oorlog voor oogen, waarvan het einde niet te voorzien was, en bij wier vernieuwing het geweten van hen, die ze doordreven, niet geheel gerust kon zijn, was er wel grond om zoo te bidden.

Nu was het ook de tijd om de waarheid niet langer voor den Franschen en den Engelschen Gezant verborgen te houden. Aan CARLETON, die, gelijk uit zijne briefwisseling blijkt, tot nog toe niet in het geheim ingewijd was geweest, maar steeds geschreven had, alsof van deze zijde de voortzetting van het Bestand mogelijk en wenschelijk geacht werd, en met hem aan DU MAURIER, aan SURIANO en aan den toenmaals te *'s Hage* met de Staten onderhandelenden Gezant van *Denemarken*, werden afschriften gegeven van PECKIUS Propositie en der Staten antwoord. [2]. Onze Gezanten te *Parijs*, aan wie dezelfde stukken waren medegedeeld, schreven terug, dat zij alom waar zulks noodig was »de absurde en ongefondeerde Propositie van PECKIUS en de rechtmatige en courageuse resolutie van Hun Hoog Mogenden, die door het gansche Hof werd geprezen," hadden medegedeeld.

Toebereidselen ten oorlog.

Zoo zou het dan oorlog zijn, en waarlijk de Prins verzuimde niets om de Republiek in staat te stellen den vijand met eene geduchte macht het hoofd te bieden. Reeds in Februarij (1621) besloten de Staten-Generaal de Compagniën te versterken: de Nederlandsche en Duitsche tot een getal elk van 150, de Waalsche, Engelsche en Schotsche tot 120 manschappen, een maatregel, waardoor het voetvolk met ruim 11,000 man vermeerderd zou worden. Natuurlijk moest dit besluit eerst door de goedkeuring der Provinciën bekrachtigd worden, en eerst daarna behoorden de kapiteins van de Staten der Gewesten, ter wier repartitie de Compagniën stonden, de vereischte bevelen tot uitvoering van den maatregel te ontvangen. Ditmaal echter zou de Prins den kapiteins rechtstreeks aanschrijven tot de versterking hunner Compagniën over te gaan. Dus was de zaak reeds beklonken voordat de Provinciën hare stem hadden kunnen uitbrengen [3].

Toen de Prins de Staten voorstelde de Compagnien zoo aanmerkelijk te versterken, had hij gezegd, dat hij daartoe liever overging dan tot de oprichting van nieuwe regimenten. Dus had hij zich genoegzaam verbonden om daarna geene nieuwe corpsen te vormen. Doch lang duurde het niet, of menige nieuwe krijgsbende werd op 's Prinsen

---

[1] *Resol. Holl.* bl. 345. Reeds bij gelegenheid dat de Prins in het vorige jaar te velde was getrokken, was er door de Staten van *Holland* bij de Staten-Generaal aangedrongen op het houden van een algemeenen Vast- en Bededag, en dezen hadden vermaand, dat het hoog noodig was, dat een iegelijk »zich dadelijk aanstelde en schikte om zich met God te verzoenen" (*Res. Holl.* 11, 18 Aug., 1620).

[2] *Res. St.-Gen.* 18, 22, 23, 24, 25, 26 Maart, 1621. *Res. Holl.* 1621, bl. 341, 345, 347.

[3] *Res. St.-Gen.* 9, 15, 26 Febr.; 8 Maart, 1621.

aanbeveling door de Republiek in dienst genomen. Eerst kwam de Prins met het denkbeeld om nieuwe troepen te lichten eenigzins bedektelijk voor den dag. De vraag werd geopperd, of het niet raadzaam zou zijn om de pas afgedankte waardgelders weder in dienst te nemen; maar dadelijk werd daarnevens de vraag gesteld, of het niet dienstiger zijn zou tot een gelijk bedrag soldaten te lichten: tegen 4000 waardgelders, heette het, kon men met dezelfde middelen wel 5000 soldaten op de been brengen. Het was onmiddellijk na het vertrek van PECKIUS, dat dit denkbeeld geopperd werd, en dus op een tijdstip, dat de vijandelijkheden spoedig hervat schenen te zullen worden. Op dit oogenblik nu, verklaarde de Prins, kon hij, als het er op aan kwam eenige onderneming uit te voeren, wegens het groote aantal soldaten, hetwelk door de bezetting van zoo vele punten in het Kleefsche en Guliksche werd weggenomen, geen honderd Compagniën voetvolk op de been brengen. Dus kwam het aan op vermeerdering der beschikbare krijgsmacht. Aanvankelijk ging uit de Vergadering der Staten van *Holland* de stem op, dat op dien voet de versterking der Compagniën niets scheen gebaat te hebben; dat in de kosten tot deze versterking nog niet eens voorzien was, zoo daartoe de gelden niet bestemd werden, die door het achterwege laten van de lichting der Waardgelders ter beschikking zouden staan, en dat » ons te beladen met krijgsvolk, hetwelk wij niet konden betalen, zoo veel was als het Land te ruïneren." Doch na het kort reces in het midden der maand April (1621) stonden de Hollandsche Staten de lichting toe, hetzij van Waardgelders, hetzij van een daartegen opwegend getal soldaten. Aan dit voorstel verzekerden zij met hun voorbeeld een gunstig onthaal in de Staten-Generaal. Zoo veel echter kon men niet gedaan krijgen, dat tot het lichten van gewone soldaten werd besloten. De Provinciën, vermits haar de keus gelaten scheen, gaven aan het op de been brengen van Waardgelders de voorkeur. Opdat nu zelfs hiermede niet gedraald mocht worden, liet de Prins een bericht van de dreigende houding des vijands in de Vergadering brengen en in het begin van Junij was de stedelijke krijgsmacht op de been [1]. 1621—1625.

De veranderde toestand in *Duitschland*, de onderdrukking van den opstand in *Bohemen*, de neiging der Geünieerde Duitsche Vorsten tot onderwerping, was de grond geweest, op welken de Prins de versterking der Compagniën en de oproeping van Waardgelders verlangd had: immers, had de vijand zoo vele troepen in *Bohemen* en *Duitschland* niet meer noodig, zoo was het te wachten, dat hij met dubbele macht op ons los zou komen [2], en te eerder lieten de Vereenigde Provinciën zich op dien grond tot de uitbreiding der krijgsmacht bewegen, omdat op denzelfden grond de subsidiën aan *Bohemen*

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 8, 21, 23 April; 20 Mei; 4 Junij, 1621. *Resol. Holl.* 1621, bl. 370, 374, 378, 393, 395, 428, 444.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 8, 9 Febr.; 21 April, 1621. *Resol. Holl.* 24 Jan. 1621, bl. 317, 318, 378.

1621—1625.

Staat der zaken van den Koning van *Bohemen*.

en de Duitsche *Unie* schenen op te zullen houden. Maar hielden deze wel zoo spoedig op? — Al rasch na zijne nederlaag liet de Koning van *Bohemen* weder van zich hooren. Had hij geld, dus gaf hij te kennen, zoo zou hij zijne zaken aldaar gemakkelijk kunnen herstellen: nog eenige vaste plaatsen waren in de handen zijner bevelhebbers, en *Moravië* en *Silezië* hadden hem beloofd, alles voor hem op te zetten. Trokken in deze omstandigheden zijne vrienden, bepaaldelijk de Staten-Generaal, de hand niet van hem af, zoo zouden de overgeblevene getrouwen te meer in hunne standvastigheid bevestigd worden [1]. Daar evenwel het staken van de toelage aan *Bohemen* als een middel gebruikt moest worden om alhier de uitbreiding der krijgsmacht te verwerven, zoo was er niet veel kans, dat dit verzoek vooreerst zou worden toegestaan. Doch naauwelijks was de versterking der Compagniën bepaald, of naar aanleiding van brieven van den Overste FRÄNCK, die zich nog in *Bohemen* staande hield, werd voorgesteld, het nog niet uitbetaalde subsidie over het laatste vierendeel van het verleden jaar ten behoeve van de bevelhebbers, die den strijd nog volhielden, aan te wenden. De Prins liet deze zaak door eene Commissie uit de Staten van *Holland* met SOMMELSDIJK aan het hoofd in de Generaliteit aanbevelen, en reeds sprak hij van de wijze, waarop dat bedrag den Koning, die thans te *Wolfenbuttel* was, overgebracht zou kunnen worden [2]. Zoo werd dan ook besloten, om vooreerst ten minste 50,000 gulden aan den Graaf van MANSFELT toe te zenden, ten einde hem, zoo mogelijk, in staat te stellen, een kern van tegenstand tegen het herstelde Oostenrijksche gezag levendig te houden. Maar toen nu ook de Stenden van *Silezië* met den Keurvorst van *Saksen* onderhandeld hadden, en FREDERIK V zelf het tooneel van den oorlog had verlaten, en eerst in *Brunswijk*, later in *'s Gravenhage* zelve kwam [3], was het toch niet meer te vergoelijken, dat zijne zaak

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 4 Jan. 1621. Bij deze gelegenheid klaagde de Koning over de wijze, waarop de gelden vroeger waren overgemaakt. Een aanmerkelijk deel schijnt in de handen van hen, die met de bezorging belast waren, teruggebleven te zijn. Reeds te voren waren dergelijke klachten gehoord; doch de Staten-Generaal hadden aan hen, die zij als Commissionairs gebruikt hadden, hun vertrouwen niet onttrokken.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 16, 17, 19, 27 Febr.; 11 Maart, 1621. *Resol. Holl.* 1621, bl. 324, 371, 374.

[3] *Resol. Holl.* 1621, bl. 367. *Resol. Stat.-Gen.* 10 Febr.; 5 April, 1621. De Koning werd te *'s Hage* gehuisvest in het huis van den verbannen VAN DER MIJLE, gelegen aan de Noordzijde van den *Kneuterdijk* en door hem van de Prinses VAN LIGNE gekocht. *Resol. Stat.-Gen.* 8, 10 April, 1621. Zijne Majesteit verscheen zelve in de Vergadering der Staten-Generaal, niettegenstaande dezen hem zulks niet hadden willen vergen en hem aangeboden hadden, hem ten zijnent te komen hooren. Hij betuigde in sterke bewoordingen zijne dankbaarheid, en was hier gekomen, zeide hij, om van Hun Hoog Mogenden raad te ontvangen, wat verder te doen tot herstel van zijne zaken (*Resol. Stat.-Gen.* 19, 20 April, 1621).

reddeloos was verloren. Niettemin beval de onttroonde Vorst zijnen veldheer MANSFELT nog steeds aan de mildheid der Staten aan. De Prins ondersteunde hem. Tallooze malen werd dit aanzoek in de Staten-Generaal geopperd, maar *Holland* was niet tot het verder verleenen van hulp aan eene wanhopige zaak te bewegen [1]. Nu werd er een ander middel beproefd om van de Staten nog eenige opoffering ten behoeve van *Bohemen* te verkrijgen. FREDERIK V verzocht op het krediet van de Staten eene som van 150,000 gulden te mogen opnemen, en ernstig werd dit verzoek uit *Londen* door VON DOHNA en door CARLETON ondersteund, ja! als om een bewijs te geven, dat er nog van Evangelische Boheemsche Stenden sprake kon zijn, verschenen er eenige vertegenwoordigers van Adel en Steden van dat Rijk in *'s Gravenhage.* Bij hunne dankzegging voor de hulp hun verstrekt, toen zij door allen verlaten waren, voegden zij de betuiging, dat zij niet twijfelden, of God Almachtig zou de goede zaak nog tot een goed einde brengen, en het aanbod om ten overstaan van eenige Gedeputeerden van de Staten in nadere bijzonderheden ten aanzien van den toestand van hun Vaderland te treden. De Staten betuigden ten antwoord hun leedwezen, dat hunne subsidiën en hunne toegenegenheid tot geen betere uitkomst geleid hadden; doch daar dit alles van 's Heren hand was toegekomen, zoo moest men er zich met geduld in schikken, en vertrouwen, dat alles nog ten beste zou keren, waartoe zij hunne toegenegenheid (van de subsidiën zwegen zij) nimmer aan de Bohemers onttrekken zouden. Daar zij, dus eindigden zij, beducht waren, dat het verder verhaal van voorbijgegane zaken slechts tot vernieuwing van droefenis zou strekken, zoo gaven zij in bedenking, of men het breeder verhaal daarvan niet tot een betere gelegenheid zou uitstellen. Dus weigerden zij zelfs in nader onderhoud over den toestand van *Bohemen* te treden. Niettemin op zoo veel aandrang diende toch iets gedaan te worden, en de Staten verleenden hun krediet om den gewezen Koning in staat te stellen de genoemde som op te nemen [2]. 1621—1625.

Maar verschoonde men de Staten dan ten minste van aanzoeken ten behoeve van de nu ontbonden Duitsche Unie? Dat de Staten niets liever gezien hadden, dan dat de Geünieerden, ook na de veroveringen door SPINOLA gemaakt en de nederlaag van FREDERIK V, verbonden waren gebleven en den strijd hadden volgehouden, spreekt van zelf. In de eerste dagen van het nieuwe jaar (1621) machtigden zij den Prins van *Oranje* om een tweetal afgevaardigden te zenden ten einde op den Uniedag te *Heilbron* tegenwoordig te zijn, en de Vorsten en Stenden tot volharding aan te moedigen. De Prins verkoos daartoe de Heren JOACHIMI en VAN RANDWIJK. Veel had het in, eer de voet, op welken deze Staatslieden derwaarts gaan zouden, tot onderling genoegen bepaald Staat der zaken van de Duitsche *Unie.*

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 22, 30 April; 4, 6, 8, 13, 24 Mei; 1, 8 Junij, 1621. *Resol. Holl.* bl. 421. Het subsidie aan *Bohemen* werd tot ultimo Dec. 1620 betaald (*Resol. Stat.-Gen.* 6 Mei).

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 10, 11, 12, 14, 16, 28 Junij, 1621. *Resol. Holl.* 1621, bl. 444, 451, 465.

1621—
1625.
was. Men wilde in geene groote kosten vervallen, en de benoemde gemachtigden begrepen aan zich zelven en de eer van het Land verplicht te zijn, met de noodige praal op te treden. Bovendien, JOACHIMI verschoonde zich aanvankelijk op grond zijner onvoldoende krijgskundige kennis, en met RANDWIJK was de rekening der kosten, bij zijne vroegere zending gemaakt, nog niet afgedaan. Eindelijk namen beiden de zending aan. Maar het liep tot in het begin van Maart, eer zij naar hunne bestemming vertrokken. Volgens hunnen last mochten zij den Geünieerden voor het geval, dat wij na afloop van het Bestand niet weder in oorlog kwamen, meer beloven, dan waartoe wij uit kracht van het bondgenootschap gehouden waren. Maar, en dit was het andere geval dat zij stellen moesten, brak voor ons de oorlog uit, dan hadden de Geünieerden van de verdeeling van 's vijands strijdkrachten het beste voor zich te verwachten, zoodat er in geen geval reden was om den moed op te geven en de Unie te ontbinden. Ten einde aan hunne redenen en aan die van onzen gewonen Agent BREDERODE, welke mede den Uniedag moest bijwonen, kracht bij te zetten, diende men van onze zijde de betaling van het subsidie voort te zetten: dit deed men dan ook. Maar toen de Geünieerden, door Koning JACOBUS met de belofte gepaaid, dat hij weldra krachtdadig in *Duitschland* tusschen beide zou komen, tegen dat die hulp gereed zou zijn, van ons de dadelijke toezending van 5000 man voetvolk en 5000 ruiters verzochten, zag men hierin weder den toeleg van *Engeland* om onze macht als zijn werktuig tot herovering van de *Palts* te gebruiken zonder dat hij zelf Spanje's gunst verbeurde. Dus gaven de Staten, naar aanleiding van dat verzoek, aan het Engelsche Hof te kennen, dat er aan het verleenen van die hulp in dezen tijd tegen den afloop van het Bestand niet te denken viel, en de Koning derhalve niet dralen moest om zelf de toegezegde troepen over *Bremen* naar de *Palts* te zenden. Intusschen was nu de laatste hoop der Geünieerden, die op eigen krachten niet bouwen durfden, vervlogen. De geldelijke onderstand uit *Holland* bleef uit, daar de Prins de Staten met de hoop op het uitwinnen dier sommen tot het toestaan der versterking onzer legermacht moest overhalen; het eind van het Bestand maakte aan de toezending van troepen uit *Nederland* een einde, ja bracht voor de Geünieerden volgens de Alliantie de verplichting mede om den Nederlanders hulp te verleenen, en van JACOBUS had men niets te verwachten. Dus was van nu aan elk der Vorsten voor zich bedacht, genade bij SPINOLA te vinden [1]. De Landgraaf van *Hessen* gaf het voorbeeld. Reeds bij zijne vroegere zending in den zomer van het vorige jaar had RANDWIJK hem misnoegd gevonden, dat het leger der Unie zijn grondgebied voor den vijand open liet, en toen nu SPINOLA gekomen was en hem vermaande de Unie te verlaten, op straffe van zijn

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 5, 6, 7, 12, 18, 20, 21, 22, 23, 25, 27, 29 Jan.; 2, 3, 10, 12, 15, 18, 26 Febr.; 3, 4, 9, 16, 19 Maart; 8, 21, 22 April; 4 Mei, 1621. *Resol. Holl.* 13, 24 Jan. 1621, bl. 354, 371, 374, 377, 428.

land, even als de *Palts*, ingenomen te zien, toen had hij een afgevaardigde naar *'s Gravenhage* gezonden, zoo het heette, met den last om den raad der Staten in te winnen, maar inderdaad om zich te verontschuldigen, dat hij, door zijne Stenden, zeide hij, gedwongen, reeds met SPINOLA in onderhandeling was getreden: slechts de toezending van Nederlandsche hulptroepen, zoo scheen het, kon verhoeden dat hij een verdrag sloot met den uitvoerder van 's Keizers strafgericht in *Duitschland*. De Staten spoorden hem met krachtige woorden aan tot trouw aan de zaak »der Christelijke Kerken en der verbreiding zijns Heiligen Woords, die God Almachtig niet verlaten zou [1];" maar soldaten zonden zij niet, en de Landgraaf, die sedert onze aansluiting aan *Denemarken* ook de hoop meende op te moeten geven zijnen tweeden zoon door onzen invloed tot Coadjutor van *Bremen* aangesteld te zien [2], zag er geen heil meer in, aan de Unie, die zich zelf verliet, en aan de Staten, die hem verlieten, trouw te blijven, en den 5den April ging hij met SPINOLA een verdrag aan [3]. — Ook de Graven van *Nassau*, slechts in staat gesteld om de kasteelen van *Siegen* en *Dillenburg* met behulp van eenige weinige Nederlandsche soldaten door den vijand te doen ontzien, maar wier land open lag voor de invallen van troepen, door den katholiek geworden zoon van Graaf JAN zelven aangevoerd, maakten, toen zij te vergeefs om een grooter aantal Nederlandsche krijgslieden verzocht hadden, hunnen vrede met SPINOLA, waarbij volkomen onderwerping aan den Keizer en het betalen eener oorlogsbelasting beloofd werd, en zelfs Graaf ERNST CASIMIR werd uitgenoodigd zulk een traktaat mede te onderteekenen [4]. — Zoo werd bij den eenen Duitschen Vorst na den anderen de verwachting beschaamd, die hij op de Staten-Generaal en den Prins van *Oranje* gevestigd had, en, wat meer zegt, ook de Duitsche Volken leerden hunnen blik moedeloos afwenden van de Nederlandsche Republiek. Slechts door den machtigen Kerkvorst van *Keulen* met hunne troepen in het naauw te brengen en SPINOLA te dwingen de Bisdommen *Munster*, *Paderborn* en *Luik* bij te springen, hadden de Staten eene krachtdadige afleiding ten behoeve van de Protestantsche Unie en 1621—1625.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 11, 15 Maart, 1621.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 4 Jan. 1621. *Resol. Holl.* 1621, bl. 330, 377.

[3] Ten einde dit besluit nog te keren, hadden de Koning van *Denemarken* en de Hertogen van *Brunswijk*, door den Landgraaf om raad gevraagd, brieven geschreven aan SPINOLA en aan de Hessische Stenden. De brieven aan den Markies waren, zoo als de Hessische Maarschalk VON WERDER zelf aan den Raadsheer VOSBERGEN zeide, »met titelen en grooten roem van den Markies opgepronkt." Doch den Hessischen Stenden gaven die Vorsten te verstaan, dat zij, in geval zij hunnen Landgraaf dwongen met SPINOLA een verdrag te sluiten, »meer onheil en verwoesting van hunne vrienden en naburen te verwachten hadden, dan van degenen, die zij nu vreesden" (*Rapp. van Vosbergens zending naar Denemarken*, in het *Prov. Utr. Arch.*).

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 26 Jan.; 1, 10, 16 Febr.; 15, 16 Maart, 1621. *Resol. Holl.* 1621, bl. 335.

1621—1625.

in 't bijzonder van de Hessen-Kasselsche en Nassausche Landen kunnen bewerken. Doch zonder de medewerking van Koning JACOBUS durfde Prins MAURITS geene vijandelijkheden tegen den Aartsbisschop ondernemen, en die medewerking bleef achter.

Verdere uitbreiding van de Nederlandsche legermacht.

Zoo raakten dan de Vereenigde Provinciën ten minste van de betaling der subsidiën aan *Bohemen* en de Duitsche Unie ontslagen. Maar was het staken van den oorlog in *Duitschland* reeds als een grond gebruikt om de Staten in de versterking der krijgsmacht te doen bewilligen, thans scheen de omstandigheid, dat daardoor menig hoogadellijk legerhoofd buiten betrekking kwam en menig regiment afgedankt stond te worden, eene niet te verwaarloozen gelegenheid aan te bieden om 's Prinsen leger met degelijke troepen te vermeerderen. Reeds in het vroege voorjaar (van 1621) deden de Graven van STIRUM het aanbod om de ruiters, die zij uit deze streken den Koning van *Bohemen* hadden toegevoerd, nu aldaar alles afgeloopen was, herwaarts terug te brengen, om in der Staten dienst over te gaan, en lang duurde het niet, of al die ruiters werden voor een viertal maanden door de Generaliteit in dienst genomen [1]. Was dit toegestaan, men kon ook den neef van den Prins, Graaf WILLEM van *Nassau*, niet te leur stellen, die het er op gezet had eene compagnie van 300 man voetvolk voor het Nederlandsche leger bijeen te brengen, vooral toen de Prins de zaak ernstig aanbeval, en beweerde nog volstrekt voetvolk noodig te hebben [2], gelijk dan ook Graaf WILLEM FREDERIK VAN STIRUM later nog voetvolk in de kwartieren van *Lippe* ging lichten [3]. Maar nog scheen het leger niet groot genoeg. Mocht men zich de gelegenheid laten ontgaan om van de troepen der Unie, die na het verdrag met SPINOLA afgedankt zouden worden, een goed deel over te nemen? Dus werden JOACHIMI en RANDWIJK met de taak belast om een tal van 2000 man van het voormalige leger der Unie aan te werven. Veel gewichtigers hadden zij ook na den loop, dien de zaken in de *Palts* genomen hadden, aldaar niet te doen, en toen RANDWIJK tegen het einde van Mei naar *Arnhem* terug was gekeerd, bleef JOACHIMI alleen achter om die zaak ten einde te brengen, welke de Prins met zulk een goeden uitslag bij de Staten voorstond, dat de andere Provinciën *Holland* overhaalden om de aanwerving niet van 2000 maar van 4000 in te willigen [4].

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 18 Febr.; 26, 27, 31 Maart, 1621. *Resol. Holl.*, bl. 349.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 27 Maart; 3, 5, 9 April, 1621. *Resol. Holl.* 1621, bl. 363.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 6 Mei, 1621.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 24, 26 April; 3, 24 Mei; 7, 21, 29 Junij, 1621. *Resol. Holl.* bl. 393. Toen de onderhandeling wegens het overnemen der soldaten nog niet gesloten was, vonden de Geünieerden goed, hen te betalen met assignaties op Hun Hoog Mogenden, alsof zij nog op subsidie rekenen mochten. Deze vrijpostigheid beantwoordden de Staten met de verklaring, dat zij

Maar nog was het leger naar 's Prinsen oordeel niet groot genoeg om onzen bodem tegen eenen inval te verzekeren, of er iets mede uit te richten. Was het afdanken der troepen in de *Palts* eene gewenschte gelegenheid geweest om tot uitbreiding der krijgsmacht te geraken, het gerucht dat ook op een ander punt in *Duitschland* eene afdanking van krijgslieden zou plaats hebben, maakte de Prins zich ten nutte om de Staten tot het aannemen van nog meer troepen te bewegen. Zoodra toch de onderhandeling van JOACHIMI tot het gewenschte doel geleid had, liet de Prins aan de Staten-Generaal mededeelen, dat de Hertog van *Brunswijk* en, zoo het scheen, ook de Koning van *Denemarken* hun volk afdankten; bij deze mededeeling voegde hij de vraag, of het niet raadzaam zijn zou, daar de vijand zich gereed maakte om ons met twee legers te bespringen, een tweeduizendtal beste soldaten voor drie of vier maanden aan te nemen. De Provinciën vonden weder geene zwarigheid tegen de inwilliging van dit verzoek. Zij zouden nog zonder veel nadenken of zorg tot het opnemen van gelden de toevlucht genomen hebben, en beschouwden *Holland* als den natuurlijken financier der Republiek: *Holland* moest het weten of er bezwaar was om aan het noodige geld te komen, al of niet. Maar deze Provincie, die in de laatste jaren ruimschoots van het krediet gebruik gemaakt had, en gevoelde dat dit middel uit den aard der zaak beperkt en gevaarlijk was, schroomde de Staten te verbinden tot uitgaven, die niet door zekere inkomsten gedekt waren [1]. Dus werd het voorstel van den Prins aan Hollands overweging toevertrouwd. Er werd wat opgevonden: de oorlogsbelastingen, die van nu aan, even als vóór het Bestand, door de plattelandsbewoners op de grenzen betaald werden tegen het hun door de Staten verleende vrijgeleide, zouden aangesproken kunnen worden om deze nieuwe uitbreiding des legers te bekostigen, en was dat middel niet toereikend, dan kon men de Waardgelders met een even groot getal manschappen verminderen, als de nieuw aangenomenen bedroegen: op dezen voet werd de nieuwe lichting door SOMMELSDIJK en den Dortschen Afgevaardigde TERESTEIN in de Staten van *Holland* voorgesteld, en, toen men nog zwarigheid maakte, door den Prins nader aanbevolen, ten laatste door *Holland* en straks daarop door al de Provinciën goed gekeurd. Maar naauwelijks was dit geschied, of het bleek, dat het nog niet zeker was, dat de Vorsten van *Brunswijk* en *Denemarken* troepen afdanken zouden. Immers stelde de Prins de vraag, of, ingeval die afdanking geene plaats had, de derwaarts te zenden Commissaris niettemin soldaten ten getale van 2000 zou mogen

1621—
1625.

die assignaties niet dachten aan te nemen: verre was het er van daan, dat de Geünieerden nog iets van hen te eischen zouden hebben: door tegen de bepalingen der Alliantie buiten hen om met SPINOLA te onderhandelen, hadden zij alle aanspraak op subsidie verbeurd, en van nu aan rustte veeleer op hen de verplichting om de Staten te ondersteunen (*Resol. Stat.-Gen.* 1 Junij 1621).

[1] *Resol. Holl.* 1621, bl. 461.

1621—1625.

aanwerven. De zaak was nu eenmaal toegestaan; de gelden aangewezen; dus laat het zich denken, dat die vraag toestemmend beantwoord werd [1].

Versterking der zeemacht.

Maar ook ter zee diende men zich te wapenen [2]: de riviermonden en stroomen moesten beveiligd, de Vlaamsche havens geblokkeerd, de koopvaarders van het geleide van oorlogschepen voorzien, en eene vloot bijeengebracht worden, met welke de vijand voor goed uit zee kon worden geweerd. Daartoe waren in de maand Februarij gedeputeerden van de Collegies ter Admiraliteit van *Holland* en *West-Friesland* te *'s Hage* bijeengeroepen om met den Luitenant-Admiraal *Obdam* te beraadslagen. Het resultaat dezer bijeenkomst was het advies om 105 schepen uit te rusten, waarvan 41, bemand met 30 koppen, bestemd om in de binnenwateren, en 64, met 80 koppen, om buitensduins dienst te doen. Ten einde dat getal bijeen te krijgen, zouden er niet minder dan 87 nieuwe bodems (36 kleinere voor de binnenwateren, en 51 grootere voor de dienst in de ruime zee) door de drie Admiraliteiten, *Amsterdam*, *Rotterdam* en *Hoorn of Enkhuizen* aangeschaft en gewapend moeten worden, waartoe naar de gemaakte begrooting eene som van 401,700 gulden vereischt werd.

Bedenkt men, dat bij dit alles ook de vestingen in behoorlijken staat moesten zijn; dat de verdedigingswerken van *Papenmuts*, *Ravenstein*, *Gennep*, *Lieroord*, *Blokzijl* en andere forten moesten verbeterd, voltooid of uitgebreid worden, dan kan men zich eenig denkbeeld vormen van de vreeselijke kosten, die zulk eene machtsontwikkeling medebracht.

Toestand der financiën onder al die uitgaven.

Het aandeel van *Holland* alleen op den staat van oorlog van het jaar 1621 bedroeg meer dan één millioen 800,000 gulden meer dan het vorige jaar, behalve de kosten van de Waardgelders en die, welke vereischt werden om het leger marschvaardig te houden [3]. Het viel dikwijls bang genoeg om de aangegane geldelijke verplichtingen te beantwoorden en de Prins had menigmalen de gelegenheid om op den hem eigenen ruwen toon te klagen, dat er in den tijd van den ouden BARNEVELT nimmer, en thans ieder oogenblik gebrek aan geld was. Zoo baarde het reeds groote zorg, uit wat middelen de ruiters der Graven VAN STIRUM, dadelijk nadat zij in de dienst der Staten getreden waren, te betalen. Men wist op het oogenblik er niets beters op, dan eene nog niet eens toereikende som aan te wijzen, die toevallig door den Ontvanger-Generaal geïncasseerd was [4]. Gedurig kwam die Ontvanger-Generaal, DOUBLET, in persoon ter vergadering der Staten klagen en vragen. Nu eens was het dat hij, in weerwil van al zijne pogingen, van de Provinciën geene penningen kon bekomen: slechts door *Holland* werd zijne kas eenigermate gestijfd; dan weder, dat hij volstrekt geene kans zag

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 4, 5, 10 Junij, 1621. *Resol. Holl.* 1621, bl. 446.

[2] Zie hiervoor, bl. 557.

[3] *Resol. Holl.* 1621, bl. 467.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 2, 9 April, 1621. *Resol. Holl.* 1621, bl. 349.

om de wissels te betalen, door hen, die buitenslands troepen wierven of over den aanleg der fortificaties gesteld waren, op hem getrokken. In zulk een geval zonden de Staten-Generaal naar den Raad van State om advies, terwijl juist de Raad van State steeds van de Staten-Generaal moest trachten te weten, hoe aan penningen te komen. Om geld voor de fortificaties te vinden, eindigde men met den Ontvanger in de maand Mei te machtigen eene som van omstreeks 134,000 gulden op te nemen [1]. Doch dit had toen geene geringe zwarigheid in zich. Te vergeefs trachtte de Ontvanger geld te krijgen: hij kon het niet te leen bekomen, niet dat de Staten-Generaal geen krediet meer hadden, maar het haperde daaraan dat er een zeker plakaat op den koers van het geld, in weerwil van de ernstige waarschuwing der andere Provinciën, door *Holland* afzonderlijk was uitgevaardigd, met het doel om het »onverdragelijk steigeren" van het geld tegen te gaan. De Staten van dit Gewest hadden dien maatregel volstrekt noodzakelijk geacht: zij wilden het slaan van »zwakke speciën" verboden hebben, ten einde het geven van opgeld op de »sterke speciën" te verhoeden. Maar sommige Provinciën lieten zich aanvankelijk niet bewegen tot het uitvaardigen van een gemeenschappelijk plakaat. Nu ondervonden zij weldra de gevolgen. *Holland* verbood den uitvoer van muntmateriaal, en het kantoor van den ontvanger werd overladen met speciën door de Staten van *Holland* buiten koers gesteld. Wie zou hem het verlies, daarbij te lijden, vergoeden? Er was geen middel op, dan dat de Provinciën, nadat *Zeeland* zoo ver gegaan was van de ambtenaren der Generaliteit in *Holland* zelve op te zetten de Staten van dit Gewest niet te gehoorzamen, zich eindelijk aan *Hollands* financieelen maatregel aansloten: hetgeen dan ook geschiedde [2]. 1621—1625.

Maar hoe, boven en behalve al die uitgaven voor verdediging en aanval te land, de kosten dier ontzaggelijke uitrusting ter zee te vinden? Ten spoedigste, zeiden de Gedeputeerden der Hollandsche Admiraliteiten, zou de daartoe benoodigde som gevonden moeten worden, »ten ware men de Collegies ter Admiraliteit in eene geheele ruïne, het bootsvolk in muiterij en alle equipage te water in schadelijke confusie wilde zien vervallen." Gelukkig lieten zij niet na, zelven een advies te geven. De Oost-Indische Compagnie, zeiden zij, moest »voor de treffelijke voorrechten, zoo lang van het Land genoten en voor de belangrijke geldelijke bijdragen daarbenevens ontvangen, eenige wederdienst bewijzen en het Land in deze nooddruft van geld met een belangrijke som bijspringen." Voorts moest zij zich ontzien, de waarde van de in de *Oost-Indiën* gemaakte prijzen en van de ingevoerde goederen lager op te geven, dan behoorde, en

Van de Oost-Indische Compagnie worden opofferingen gevorderd.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 30 April; 12, 13, 15, 19, 22 Mei; 22, 25, 28 Junij, 1621. *Resol. Holl.* 1621, bl. 442, 455, 469, 476.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 29 Maart; 21, 30 April; 4, 11, 27, 29 Mei; 1, 3, 4 Junij, 1621. *Resol. Holl.* 1621, bl. 378, 435, 448.

1621— 1625. dus 's Lands wettig aandeel aan den buit geringer en de opbrengst der inkomende rechten minder ruim te maken. Dit was het eerste middel, hetwelk de gedeputeerden der Admiraliteiten aan de hand gaven om de nieuwe uitrusting te betalen. Een tweede was de invordering van eenig lastgeld van zulke koopvaarders, die geen kosten gedaan hadden om hun schip in staat van tegenweer te stellen, en anders kosteloos de baat der veilige vaart zouden genieten. Het in de derde plaats voorgeslagen middel was een ruime bijdrage door de Staten-Generaal aan de kas der Admiraliteiten te verleenen, iets waarop deze wel aanspraak mochten maken, aangezien de Generaliteit gedurende het Bestand, alleen uit de middelen van de Admiraliteit te *Amsterdam*, omtrent twintig ton gouds genoten, en de Oost-Indische Compagnie van dezelfde Admiraliteit tien ton gouds, en van die van *Rotterdam* vier ton, en van het Noordhollandsche Collegie éénen ton gouds ontvangen had. Ten vierde, moesten de licenten en convooijen tot het bedrag van vóór het Bestand verhoogd en eenparig en streng worden ingevorderd. Ten vijfde, behoorden de Admiraliteiten gemachtigd te worden om voorloopig eene zekere som te negotiëren. Aan het slot van hun advies brachten de gedeputeerden de belangrijke vraag ter sprake, in hoeverre het mogelijk zou zijn, in de tegenwoordige omstandigheden de vervolging der zeeroovers vol te houden. Wel begrepen zij, dat het veel opspraak geven zou, zoo men HAUTAINS vloot herwaarts riep en de zee aan de zeeroovers overliet; maar, daarentegen, HAUTAINS toestand in die wateren, zoo hij zich van geen veiligheidshaven meester maakte, kon hagchelijk worden met zijne uit den aard der zaak bij hunne jacht op de zeeroovers verstrooide schepen. Dus moest men zich niet al te zeer laten verschrikken door het geroep der kooplieden, die zich ook veel te veel waagden en evenmin den vijand als de stormen schenen te ontzien [1]. — Nu het niet meer gelegen kwam, eene vloot in de Middellandsche zee te houden, werd van de stoutheid der koopvaarders bijna eene misdaad gemaakt.

Dit advies, waarbij van de Oost-Indische Compagnie niet alleen groote opofferingen gevergd werden, maar zij tevens openlijk van bedriegelijke handelingen ter benadeeling van het Land beschuldigd werd, kon niet missen de verstoordheid van de machtige Bewindhebbers dier Handel-Maatschappij gaande te maken. [2] Jammer maar, dat de Admiraliteiten, bepaaldelijk die van *Amsterdam*, mede niet gansch zuiver waren van

Misbruiken aan de Admiraliteit te *Amsterdam* verweten.

schuld. Ook duurde het niet lang, of er rezen hooggaande klachten over de handelwijze dier Admiraliteit. De zaak leidde de Staten van *Holland* tot het benoemen van eene Commissie tot onderzoek van de misbruiken in de rekeningen van de Collegiën ter

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 25 Febr. 1621.

[2] In eenige steden van *Holland* was het getal der Bewindhebbers van de Compagnie door afsterven aanmerkelijk ingekrompen, doordien men, met versmading van de bestaande voorschriften, de opene plaatsen onvervuld liet. Dit gaf ook aanleiding tot opspraak (*Res. Holl.* 1621, bl. 413).

Admiraliteit. In het begin van Mei (1621) bracht deze Commissie rapport uit, en het bleek, dat er in de rekeningen, vooral van het Collegie te *Amsterdam*, zeer vele blinde en aan verdenking onderhevige posten waren. De Admiraliteiten, en dit was wel te verwachten, gaven den Staten van *Holland* te kennen, dat zij hun geen verantwoording schuldig waren en geene meesters hadden te erkennen, dan de Staten-Generaal. Dus besloten dan de Staten van *Holland*, de zaak voor de Generaliteit te brengen. Zij zonden eene buitengewone Deputatie naar hare Vergadering met den last om te verklaren, dat er op diergelijke misbruiken gelet diende te worden, ten einde zij door het straffen der schuldigen geboet of ten minste door het invoeren van een beter reglement voor het toekomende verhoed werden. Op deze aanmaning benoemden de Staten-Generaal eene Commissie van onderzoek, bestaande uit de Heren VOOGT, MUYS, MAGNUS, ROODE, LYCLAMA, SLOET en SCHAFFER. Reeds voordat deze Heren iets konden uitgericht hebben, bleek het op eene in het oog vallende wijze, dat de leden der Admiraliteit te *Amsterdam* zich zoodanige afwijkingen van hunne Instructie veroorloofden, dat geen eerlijk man die Instructie zonder meineed kon bezweren. In deze dagen, namelijk, weigerde JACOB POPPE, tot lid van het Collegie te *Amsterdam* aangesteld, den eed als zoodanig te doen, omdat de Instructie in vele opzichten niet werd nagekomen. Dit was den Staten-Generaal eene aanleiding om aan de verschillende Collegiën aan te schrijven, dat zij hunne Instructie zouden hebben te volgen of binnen veertien dagen de redenen op te geven, waarom zij daarvan meenden te moeten afwijken. Hierop deed POPPE en naderhand nog een nieuw lid, KLAAS CORNELISZ. VEEN, Burgemeester van *Hoorn*, voorwaardelijk den vereischten eed. 1621—1625.

Het laat zich echter denken, dat het, in weerwil van al dien ijver en ernst, in eene zaak, waarbij zoo vele aanzienlijke mannen betrokken waren, tot geen openbare strafpleging kwam. De krachtsinspanning en het gezag van kundige mannen was vereischt om de noodige vloten te water te krijgen, en zou men dan nu de bestaande Collegies ter Admiraliteit ontstemmen of vertoornen, en ze gaan zuiveren, niettegenstaande zij in het staatkundige ééne lijn met de Regering trokken? Redenen van staat waren voldoende geweest om de braafheid zelve te straffen, hier strekten zij om aan de overtreding straffeloosheid te verzekeren. Dus vernam men dan, eerst, dat het onderzoek naar de gedragingen der Admiraliteits-Collegies geenen voortgang gehad had wegens de afwezigheid van de buitengewone Gedeputeerden van *Holland*, die aanvankelijk met die taak belast geweest waren. Nu *Holland* zelve voor de kiesche aangelegenheid scheen terug te deinzen, nam het Amsterdamsche Collegie een hoogen toon aan. Zij waren, dus schreven zij den 17den Mei (1621) aan de Staten dezer Provincie, van hunne Instructie afgeweken, omdat hunne voorgangers zich daaraan ook niet gehouden hadden. Voorts gaven zij te kennen, dat zij vernomen hadden, hoe een afgevaardigde uit *Amsterdam* in de vergadering der Staten »zeer was

1621—1625. uitgevaren tot schade en nadeel van hun Collegie: dit dachten zij bij tijd en wijle te gedenken." — Ziedaar een volslagen dreigement tegen een lid van de hoogste Vergadering der Provincie op grond dat hij zich van zijn recht en plicht om vrijuit te spreken gekweten had. Hooger kon de vermetelheid niet gaan. Zoo oordeelden dan ook de Staten van *Holland*. Zij gelastten hunnen Gedeputeerden ter Generaliteit bij vernieuwing aan te dringen op het doorzetten van het onderzoek naar de misbruiken, en Hun Hoog Mogenden te verzoeken, de Amsterdamsche Admiraliteit rekenschap af te vorderen, wie de man was, die haar gezegd had, dat een lid der Staten zich op eene onwaardige wijze over haar had uitgelaten, en wie dit lid zijn zou, opdat den Staten van *Holland* behoorlijke voldoening gedaan werd, vermits zij niet konden dulden, dat een lid uit hun midden dus gedreigd werd. Onttrokken zich de Staten-Generaal, dan zouden de Staten van *Holland* zulks »met volle macht" zelven doen: immers was het onlijdelijk dat iemand uit hunne Vergadering, die »voor het gemeene beste of om eenige misbruiken in het beleid van 's Lands zaken of het beheer van 's Lands penningen aan het licht te brengen, Staatsgewijze zijn gevoelen uitgebracht en een voorstel gedaan had, deswegens door iemand werd gedreigd, daar het Hun Edel Mogenden vrijstond in de hoogste regering vrijmoedig hun gevoelen te openbaren." Evenwel blijkt het niet, dat aan de Staten van *Holland* voldoening is geschied, en wat erger was, het gansche onderzoek bleef achterwege: weldra stond het geschapen, zoo werd in de vergadering dier Staten zelven medegedeeld, dat er niets van zou komen en de zaken van kwaad tot erger zouden vervallen. In Junij werd den Staten van *Holland* medegedeeld, dat het onderzoek weder was opgevat, maar tegelijk moesten zij vernemen, dat het wegens het vertrek der buitengewone Gecommitteerden weder vertraagd zou dienen te worden. De poging, die nogmaals werd gedaan, om te zorgen, dat de zaak niet ter zijde werd gesteld, bewees slechts, dat daartoe alle gevaar bestond. Intusschen waren de Admiraliteiten, en bepaaldelijk die te *Amsterdam*, ijverig bezig om de beste middelen aan te wenden ten einde eene groote vloot niet alleen voor een tijd te krijgen, maar ook te houden. Aanvankelijk was bepaald, dat zij de bodems huren zou, die tot versterking der zeemacht noodig waren; maar de huur kwam duur uit, en het was voordeeliger ze te koopen: hiertoe verzocht zij machtiging, en de Staten van *Holland* verleenden ze, »omdat de oorlog niet was voor een tijd", en onder voorwaarde, dat de inkoop met zuinigheid werd aangelegd, »opdat alle aanleidingen tot bedenking en opspraak" afgesneden worden mochten, en alzoo geen nieuwe grond mocht gegeven worden tot de vorige klachten, dat de Admiraliteiten bij den inkoop van allerlei benoodigdheden de leveranciers ten nadeele van het Land bevoordeelden [1].

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 6, 8, Mei; 10 Junij, 1621. *Resol. Holl.* 1621, bl. 356, 415, 422, 428, 433, 441, 447, 479, 482.

Immers hadden de Staten-Generaal zich met het advies van den Luitenant-Admiraal van *Holland* en van de Gedeputeerden der Hollandsche Admiraliteiten in de hoofdzaak vereenigd. Opmerkelijk was hierbij, dat alzoo al de inspanning om het Land van eene groote vloot te voorzien op de Hollandsche Admiraliteiten neder zou komen. Wel werden, toen dezen Collegiën vergund werd voorloopig de som van 100,000 gulden op te nemen, die van *Zeeland* en *Friesland* mede gemachtigd een vierde van de bij hen benoodigde gelden te negotiëren, maar hoe betrekkelijk gering zouden die gelden wezen, wanneer, zoo als het schijnt, de Admiraliteit van *Middelburg* slechts voor de blokkade van eene enkele Vlaamsche haven, en die van *Dokkum* voor de uitrusting van éène pinas te zorgen had. In *Holland* waren de meeste hulpmiddelen voorhanden, van *Holland* waren de ijverigste pogingen te wachten: wel is waar, genoot men nu ook in *Holland* de baten van het vertier, hetwelk de ontzaggelijke uitrusting opleverde; maar waar, hetzij de genoegzame ondernemingsgeest, hetzij de gunstige gelegenheid ontbreekt, daar laat men gaarne de voordeelen aan anderen over, die de vereischte krachten bezitten om ze te behalen. Evenwel wilden de Staten-Generaal de Zeeuwsche en de Friesche Admiraliteit niet geheel buiten het spel laten. Zij riepen ze mede op om tegen den 14den Maart (1621) door hare Gedeputeerden nader op de »veiling der zee te adviseren en de middelen daartoe te vinden." Bij deze bijeenkomst der Gedeputeerden van alle Nederlandsche Admiraliteiten zouden zich Gedeputeerden der Oost-Indische Compagnie komen voegen, ten einde zich met hen te verstaan, betreffende hetgeen men van hunne Maatschappij eischen mocht of hopen kon. Op deze bijeenkomst nu liet de Admiraliteit van *Dokkum* zich niet eens vertegenwoordigen [1].

1621—1625.

Bepaaldelijk de Hollandsche Admiraliteiten worden met de uitrusting der vloot belast.

In het advies van den Vlootvoogd OBDAM en van de Gedeputeerden der Admiraliteiten was in de laatste plaats de vraag opgeworpen, of het niet raadzaam zijn zou, de pogingen tot uitroeijing der zeeroovers te staken. Deze voorslag viel zamen met de zucht, die bij den Prins en zijne raadslieden bestond om de vroeger afgebroken onderhandelingen van vrede met *Algiers* [2] weder aan te knopen. Slechts omdat het wenschelijk was een reden te hebben om eene vloot in zee te houden, die bij het hervatten van den oorlog tegen den Europeschen vijand kon gekeerd worden, schijnt men de pogingen om vrede met de Algerijnen te sluiten opgegeven te hebben. Thans was die oorlog hervat en geene voorwendsels waren meer noodig om eene geduchte scheepsmacht uit te rusten. Ja! hield de strijd met de zeeroovers aan, dan kon hij nu een ernstige overlast worden, ja een groot gevaar medebrengen. Dus was men van nu aan gezind tot eene poging tot het staken van den vervolgingskrijg tegen de Algerijnen, en er werd besloten aan onzen vlootvoogd in de Middellandsche zee te schrijven, dat hij zich, als het eenigzins doenlijk was, op denzelfden voet, als dit vroeger beproefd was, met hen zou trachten te verstaan.

Het verdrag met de zeeroovers komt weder om ter sprake.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 25 Febr.; 17 Maart, 1621. [2] Zie hiervoor, bladz. 342—356.

1621—1625. Slaagde hij niet, zoo moest hij niettemin de Middellandsche zee ontruimen, en op de hoogte van *Lissabon* de schepen zijner vloot afwachten, die zich van hem afgescheiden hadden om eenige koopvaarders uit de *Levant* herwaarts te geleiden [1]. — JOHAN MAURICQUE scheen de aangewezen persoon om de onderhandelingen te hervatten. De vervanging van den Consul WIJNAND DE KEYZER, die zoo dikwijls om zijn ontslag gesmeekt had, kon den Staten de gelegenheid geven zich op nieuw met de Overheid in *Algiers* in betrekking te stellen. Niettemin werd MAURICQUES verzoek om DE KEYZERS opvolger te worden en als zoodanig met een schrijven van Hun Hoog Mogenden naar *Algiers* te worden gezonden, aanvankelijk (den 23sten April, 1621) door de Staten-Generaal afgeslagen. Geen wonder: want de Amsterdamsche handelaars op de *Levant*, vreezende, dat de onderhandelingen mislukken zouden, en meenende, dat er in allen gevalle op een bestand met de Barbarijsche Staten niet te bouwen viel, zagen vooruit, dat hunne rijkbeladen schepen weerloos aan de roovers prijs gegeven zouden zijn. Dus trachtten zekere personen de geheele zaak te dwarsboomen, ja, wisten den brief op te houden die door den Raadpensionaris van *Holland* gesteld was, en volgens besluit der Staten-Generaal naar HAUTAIN zou gezonden worden. Doch de mannen van het gezag waren niet geneigd, voor dezen tegenstand te wijken. Nauwelijks was het bekend geworden, dat de brief na veertien dagen nog niet verzonden was, of men drong er in de Staten van *Holland* op aan, dat er maatregelen genomen zouden worden om HAUTAIN ten spoedigste met het besluit der Staten bekend te maken. Dit geschiedde, en dadelijk stond het nu vast, dat MAURICQUE naar *Algiers* zou worden afgevaardigd, en HAUTAIN eenen geschikten persoon van de vloot nevens hem derwaarts zou zenden [2].

Zag alzoo menig aanzienlijk koopman in *Holland* de onveiligheid van zijnen handel in de Middellandsche zee als eene vrucht van den oorlog vooruit; zouden de deelhebbers der Oost-Indische Compagnie zich belangrijke opofferingen moeten getroosten en hare Bewindhebbers zich van nu aan strenger gadegeslagen zien, dit een en ander was welgeschikt om velen en van de vermogendsten in de voornaamste Provincie tegen den oorlog in te nemen. Maar ook het algemeen had, in *Holland* vooral, reden genoeg om onder den weder aangevangen oorlog te zuchten. Op *Holland* kwamen de bezwaren voornamelijk neder. De andere Provinciën wierpen den last op de algemeene kas der Unie, en gevoelden zich niet zoo zeer elk afzonderlijk aansprakelijk voor de geweldige uitgaven. Zekere kosten op eigen verantwoording te nemen, daaraan onttrokken zij zich. Toen er geen geld voorhanden was om de versterkingen van *Lieroord*, die in de eerste plaats strekten om de grenzen van *Groningen* en *Friesland* te beveili-

De last komt vooral op *Holland* neder.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 20 Maart, 1621. *Resol. Holl.* 1621, bl. 328.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 31 Maart; 23 Apr.; 19, 25, 27, 29 Mei; 4, 7, 15, 24 Junij, 1621. *Res. Holl.* 1621, bl. 356, 428, 431, 433, 451.

gen, in goeden staat te brengen, opperde men in de Staten-Generaal de bescheidene vraag, of men *Friesland* en *Groningen* niet zou kunnen verzoeken, de gelden, daartoe benoodigd, te betalen, op afkorting, voegde men er bij, van de bijdragen dier Provinciën voor 1622. [1] Dit was waarlijk niet te veel gevergd. Toen het plan was gemaakt om langs *Waal* en *IJsel* eene reeks van kleine wijkschansen aan te leggen, ten einde de omstreek van *Nijmegen* en de *Veluwe* niet bloot te laten liggen en den vijand alzoo het voorwendsel te benemen om van die Kwartieren oorlogsbelasting te heffen, was er de bepaling bijgevoegd, dat *Gelderland* de helft van de kosten zou dragen eener onderneming, die hare ingezetenen voor brandschatting bewaarde. Dit nu achtte die Provincie nog te veel gevorderd en zocht zich aan die bepaling te onttrekken [2]. Maar *Zeeland* vooral gaf duidelijk te kennen, dat zij zich niets boven andere Provinciën of bijna boven den gewonen staat van oorlog zou getroosten. Er verschenen buitengewone afgevaardigden van de Zeeuwsche Staten, in den persoon van SIMON VAN BEAUMONT, pensionaris van *Middelburg*, en van BOUDEWIJN DE WITTE, Secretaris van *Goes*, om te klagen over de ongelijkheid van de verdeeling der oorlogslasten, als onbillijk op hun Gewest drukkende, en om te herinneren, dat zij de versterking der Compagniën slechts ingewilligd en ten uitvoer gebracht hadden op de vaste toezegging, dat zij geschieden zou in afkorting van de gewone quote, en in plaats van de subsidiën, aan *Bohemen* en *Duitschland* verstrekt [3]. Toch vorderden zij op hoogen toon, dat er buitengewone kosten gemaakt zouden worden, ter beveiliging van de, naar 't geen zij vernamen, sterk bedreigde grenzen van *Zeeuwsch-Vlaanderen*. Zoo als zij verklaarden met verwondering gehoord te hebben, waren bijna alle kwartieren in die streek slecht verzekerd: te laat was men er op bedacht geweest, *IJzendijk* en *Aardenburg* van nieuwe werken te voorzien; de magazijnen waren ledig; te *Oostburg* en te *Sluis* was er naauwelijks een affuit voor het geschut, naauwelijks een plank om bij het opwerpen van de batterijen gebruikt te worden; geen korrel bruikbaar koren was er van 's Landswege in voorraad. — Dit tafereel was sterk gekleurd, maar bij het onderzoek, door den Raad van State verordend, was het niettemin gebleken, dat er veel voorraads te kort kwam. De Staten van *Zeeland* werden verzocht, *bij voorraad* kruid en rogge in de magazijnen te bezorgen. Tegen de klacht wegens verongelijking bij de verdeeling der lasten kwam de Raad van State op; doch *Zeeland* hield haar beweren tegen dit Collegie vol [4].

1621—1625.

Maar al hadden de Provinciën meer moeten verduren, dan zij gezind waren zich te laten welgevallen, zij hadden weinig grond van klagen. Immers waren zij het niet, die

[1] *Res. Stat.-Gen.* 13 Mei, 1621.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 29 Junij, 1621.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 29, 30 Maart, 1621.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 3, 6, 9, 19 April, 1621. *Resol. Holl.* 1621, bl. 363.

1621— 1625. door hare ernstige vertoogen tot het bijeenroepen der Nationale Synode in *Holland* de partij tot het bewind gebracht hadden, die nu en haar zelven medesleepte en van *Holland* het uiterste vergde om den oorlog behoorlijk toegerust aan te vangen en krachtig vol te houden? Al waren zij ook beducht voor de toekomst en in haar hart afkerig van den worstelstrijd met eene halve wereld, na het voorgevallene schoot er voor de Provinciën geen andere rol over, dan, terwijl zij zelven zich zooveel mogelijk vrijwaarden, verbaasd aan te zien, hoe *Holland* werd geprest om aan de eischen van den krijg te voldoen. Want *Holland* trachtte niet haar aandeel in de lasten der Unie verminderd of hare buitengewone bijdrage op hare gewone quote afgeschreven te zien. Integendeel zij kwam de kas der Unie met rentelooze voorschotten en met haar krediet gedurig te hulp, en de Prins wendde zich bij de schreeuwende behoeften van het oogenblik bepaaldelijk tot de Staten van *Holland*, alsof het nog de tijd was, dat *Holland* alleen tegen *Spanje* stond en de andere Provinciën door ondersteuning moest overhalen om niet tot den vijand over te slaan. Omstreeks het begin van *Mei* (1621) verscheen hij in de Vergadering der Staten dier Provincie. Nooit, zeide hij, was hij te velde getrokken, zonder van die van *Holland* de toezegging bekomen te hebben, dat zij zorg zouden dragen, dat hij van krijgsbenoodigdheden en geld voorzien werd. Thans genaakte de tijd tot de een of andere krijgsonderneming. Maar de Gecommitteerde Raden verklaarden geene middelen te hebben om de noodige behoeften te bekostigen, zelfs tot de vervaardiging der legerwerken en tot de betaling van het krijgsvolk schoten de middelen te kort. Hij van zijne zijde moest zijn leven met dat zijner soldaten wagen. De verdediging van het Land hing er geheel van af. Dus verzocht hij dat de Staten ditmaal niet zouden uit een gaan, zonder dat er verzekerde middelen gevonden waren om aan penningen te komen. — In antwoord op deze toespraak, bedankte de Vergadering den Prins voor zijne wakkere zorg, en verzekerde hem, dat men hem naar het uiterste vermogen zou ondersteunen [1]. — Maar hoe slaagde de Provincie er in, om aan den eisch te voldoen? Gelden op renten op te nemen beschouwde men steeds als een invretenden kanker. Dus moest alles met belastingen gevonden worden, en het ontbrak niet aan de dringendste vertoogen en donkerste afschilderingen van het bestaande geldsgebrek, gedurig door den Raadpensionaris in de Vergadering gedaan, om de Leden tot het inwilligen van allerlei heffingen te bewegen. Maar de Stedelijke Overheden schroomden het ongenoegen harer ingezetenen op zich te laden. Toen den 8sten Januarij (1621) beraadslaagd werd over de heffing van den honderdsten penning, verlangden die van *Dordrecht*, dat de taxatie, daartoe vereischt, door de gedeputeerden uit de Staten zou geschieden om de Stedelijke Overheid niet aan de ongunst harer burgerij bloot te stellen, en algemeen begreep men, dat de fortuinen beneden de 2000 gulden voor als nog vrijgesteld moesten blijven »om onlusten te voorkomen." Doch die

[1] *Resol. Holl.* 1621, bl. 420.

heffing zou op verre na alleen niet toereikend wezen om het te kort te dekken. Behalve dat de bestaande verponding verhoogd en verbeterd zou worden, zou deze belasting wegens de nieuwe getimmerten in de steden en ten platten lande voortaan niet meer ten behoeve van de Gemeenten, maar van het Land betaald moeten worden. Doch de invordering dreigde jaloezijen op te zullen wekken, en *Amsterdam* vergunde aan de Landscommissarissen geene inzage van hare cohieren. Ook kwam er vooreerst niets van. Intusschen zoo groot was de nood, dat men niet alleen den tijd der invordering niet kon afwachten, maar gedurende de zitting van 9 Maart tot 8 April (1621) alweder eene verhooging van lasten en inkomende rechten op eene menigte artikelen moest voorstellen, en »alzoo de middelen desniettegenstaande niet toereikend zouden zijn om het groote en excessieve verloop der financiën te herstellen en de zaken van het Land staande te houden," eene nieuwe belasting op den verkoop van schepen en schuiten voorsloeg. Aanvankelijk bleef het bij voorstellen, zoodat, toen de Vergadering in het begin van April eenigen tijd verlangde uiteen te gaan, de Raadpensionaris klaagde, dat er nog niets afdoends besloten was, op een oogenblik dat de kantoren zonder geld en de financiën zeer ten achteren waren: kwam de dagvaart aldus te scheiden, zoo zou het Land »notoorlijk in confusie" moeten vervallen. En toen de Vergadering, na hereenigd geweest te zijn, wederom scheidde, was de nood niet veel minder nijpend: de in voorbaat opgenomen gelden waren reeds, grootendeels aan soldij voor het krijgsvolk, verteerd. Nogmaals zou er een duizendste penning geheven, en het bedrag vooruit opgenomen, en dan nog 300,000 gulden over de Steden omgeslagen moeten worden. De inleiding tot de Punten van beschrijving ter Vergadering van 25 Mei tot 26 Junij (1621), waarin deze beden moesten ingewilligd worden, drong de zaak aan met gronden, als de volgende: »opdat wij door gemis aan voorzorg niet tot beschaming komen en met onze eigene zwaarte vergaan. Tot nog toe, voegden de Gecommitteerde Raden er bij, hadden de Edelen en Steden zich in allen nood beijverd om den steen van het graf te wentelen en alle onberekenbare zwarigheden te voorkomen; dus werden zij vermaand, alsnu mede de hand over 't hart te leggen, en met terzijdestelling van alle bijzondere belangen, alleen het gemeene best voor oogen te houden, ter eere Gods en tot behoud van het lieve Vaderland." Tevens stelden zij voor, »een generaal achtste part van al de gemeene middelen van consumptie in te willigen, ten einde alzoo het Land eens vooral in staat te stellen tot voortzetting van den oorlog zonder van jaar tot jaar in grooter ongelegenheid te vervallen." Dit voorstel echter werd verworpen, »daar deze heffing te zeer zou aankomen op den gemeenen man, waardoor, zeide men, lichtelijk meer zwarigheid kon worden veroorzaakt." Ook dreigden de Gecommitteerde Raden tegen het midden des jaars onbewimpeld met een bankroet, daar bij de traagheid, waarmede de Steden de geanticipeerde heffingen opbrachten, de wissels niet

1621—1625.

1621—1625.

betaald zouden kunnen worden. [1] Toch ontbrak het bij de dringende verzoeken niet aan strengheid tot de uitvoering. Nu men zoo veel noodig had, zag men naauwer dan ooit op de praktijken van personen en Collegies, door wier handen 's Lands penningen gingen, en men ontdekte een menigte bedriegelijke handelingen. Het middel daartegen was de benoeming eener Commissie, belast met de taak om van al zulke Collegies de Instructies, Staten en Rekeningen tot onderzoek af te eischen. Aan het hoofd stond de Heer van SOMMELSDIJK, en zijne verschijning was eene bedreiging [2].

Op deze en dergelijke wijzen, met zoo veel angst en zorg, werden in *Holland* de middelen gevonden om aan den eisch van eenen oorlog te voldoen, dien de Republiek zonder eenen enkelen vertrouwden of krachtig bijspringenden bondgenoot was aangevangen. Doch het is waar, één nieuw bondgenootschap werd in dezen tijd gesloten. Maar het was het bondgenootschap met *Denemarken*, een bondgenootschap, hetwelk de strekking had om de verwachtingen, door de Noordduitsche vrije Steden op onze Republiek gevestigd, grievend te leur te stellen, en terwijl hare burgers geleerd hadden tegen allen dwang en heerschzucht, in de eerste plaats van CHRISTIAAN IV, de oogen op de Staten-Generaal geslagen te houden, hun ten slotte geen andere toevlucht over te laten, dan het beroep op den Keizer en het inhalen zijner legermachten.

De Staten hebben uitzicht op een bondgenootschap met *Denemarken*.

Staat der betrekkingen tusschen *Denemarken* en de Vereenigde Provinciën.

Bij de vijandige gezindheid, die den Koning van *Denemarken* van den aanvang aan bezield had tegen de Staten, die hij ook na het traktaat van Bestand als opstandelingen tegen hunnen wettigen Heer bleef beschouwen [3], spreekt het van zelf, dat hij aanvankelijk tot de uitvoering zijner eerzuchtige plannen op *Noord-Duitschland* eerder op den Keizer en op *Spanje*, dan op de Staten-Generaal rekende. Doch sedert hij had ingezien, dat hij wellicht niet zonder maatregelen van geweld de aanstelling van zijnen zoon tot *Coadjutor* van het Aartsstift *Bremen* zou kunnen bewerken, en dat het verbond, hetwelk er tusschen de Staten en de Hanse bestond, deze, ingeval van aanranding, van de gewapende hulp der Republiek verzekerde, had hij eene poging gedaan om de Staten te bewegen hem tot bereiking van hetgeen hij met *Bremen* voor had, de handen vrij te laten. De Staten hadden in dezen stap van CHRISTIAAN IV de aanleiding gevonden om dezen Koning van hunne zijde door een vereerend Gezantschap voor te stellen, zich door een openlijk verbond aan de Duitsche Unie aan te sluiten. Hij had de benoeming van zijnen zoon tot de Coadjutorie van *Bremen* aanbevolen op grond van het belang der Protestantsche zaak: welnu, dan moest hij toonen, dat deze zaak hem ernst was, door openlijk voor de Geünieerde Protestantsche Vorsten partij te kiezen. Zoo zou

---

[1] *Resol. Holl.* 8, 9, 11 Jan. 1621, bladz. 317, 319, 320, 354, 364, 365, 372—374, 404, 416, 420, 427, 450, 475, 479, 481.

[2] *Resol. Holl.* 1621, bl. 321, 416, 427.

[3] Zie hiervoor D. III. St. II. bl. 399.

hij toonen, dat het er hem niet blootelijk om te doen was om, zonder met zijne oude vrienden, den Keizer en *Spanje*, te breken, een familiebelang door te drijven. Kwam hij tot dien gewichtigen stap, dan zou wellicht het Aartstift *Bremen*, voor zijnen zoon verkregen, het ongevergde loon zijner opoffering zijn, en het vrije kiesrecht van die van *Bremen* zou evenmin geschonden worden, als eene van die vrijheden, bij welker bezit de Staten voornemens waren de Hansesteden te handhaven. Ziedaar wat de strekking was van het voorstel, door het Gezantschap in den zomer van 1618 nog vóór de omwenteling aan den Koning van *Denemarken* gedaan. CHRISTIAAN was niet te bewegen geweest tot het nemen van een zoo heldhaftig besluit, zonder den minsten waarborg dat hij een enkele zijner eerzuchtige bedoelingen bevredigd zou zien, ja, bij de zekerheid dat de Staten van hun opzet om de Hanse tegen zijne heerschzucht te beschermen geen duim breed zouden afwijken [1]. Doch naauwelijks had hij van OLDENBARNEVELTS gevangenneming vernomen, of hij begreep, dat, nu de groote voorstander van de zelfregering der Hansesteden gevallen was, en de Vorsten van *Nassau*, MAURITS en ERNST CASIMIR, hunne toegenegenheid voor zijne bondgenooten, de Hertogen van *Brunswijk-Luneburg*, vrijer aan den dag zouden kunnen leggen, de tijd gekomen was om van de Republiek meer toegefelijkheid voor zijne belangzuchtige plannen te verwachten. Reeds in het begin van *November*, 1618, verscheen CHARISIUS te *'s Hage* met beleefde betuigingen en gelukwenschen over het gebeurde van wege zijnen Meester, en het verzoek om nader aangaande den staatkundigen toestand hier te lande ingelicht te worden [2]. Sedert was de toon van den trotschen Noordschen Monarch jegens de Republiek uiterst beleefd, en de fiere Nederlandsche burgers en kooplieden betoonden zich inschikkelijker. Hadden de Gezanten in 1618 aan de Deensche schippers, die eene reis naar de *Oost-Indiën* op het oog hadden, geene acte willen verleenen, die hun tot genoegzamen waarborg kon verstrekken, dat zij aldaar goed onthaald zouden worden [3], thans verleenden de Staten eene meer bevredigende acte [4], en toen de Koning een schip, dat te *Enkhuizen* te huis behoorde, gekocht had, en zij om aan de jaloezij onzer handelaren tegemoet te komen den koop liever hadden willen breken onder voorwendsel dat de Admiraliteit het schip van noode had, besloten zij toch den Koning »om vriendschap met hem te houden" zijnen koop te gunnen [5]. CHRISTIAAN leide het er op toe om de gemoederen te *'s Gravenhage* gunstig voor zich te stemmen. CARLETON vleide hij daartoe met brieven en geschenken [6], en den Heer ADRIAAN STRICK, Advokaat van den Hove van *Holland*,

1621—1625.

[1] Zie hiervoor, bl. 30—40.
[2] *Resol. Stat.-Gen.* 12 Nov. 1618.
[3] Zie hiervoor bl. 37, 39.
[4] *Resol. Stat.-Gen.* 28 Dec. 1618. 4 Jan.; 21 Febr. 1619.
[5] *Res. Stat.-Gen.* 20, 24, 27 Sept.; 4, 10, 14 Oct. 1619. 11 Febr. 1620.
[6] CARLETON III, p. 57.

1621—1625. stelde hij aan tot zijnen Commissaris ter behartiging der Deensche belangen [1]. Het baatte weinig, dat de Hanse, als ware het om het evenwicht te herstellen, mede een vasten Agent te *'s Gravenhage* benoemde [2]: hare belangen werden door de Staten te flaauwer behartigd, naarmate de vriendschap met *Denemarken* grooter werd. Reeds onttrokken zich de Staten aan hetgeen de *Hanse* in den nazomer van het jaar 1619 van hen verlangde. Het betrof eene zending, gemeenschappelijk door Hun Hoog Mogenden en de Hansesteden naar den Koning van *Denemarken* af te vaardigen, ten einde dien Vorst door een sprekend blijk te toonen, dat de beide Bondgenootschappen nog te zamen stonden [3]. Ook hield CHRISTIAAN IV zich van nu aan verzekerd, dat de Staten-Generaal de zaak der *Hanse* in den steek zouden laten. Zijne Gezanten ontzagen zich niet, het vertrouwen, dat de Aartsbisschop van *Bremen* op de Republiek hebben mocht, te ondermijnen en daartoe de strekking van het Nederlandsche Gezantschap, ten vorigen jare (1618) naar *Denemarken* gezonden, te misduiden. Ten minste berichtte zulks onze Resident AITSEMA. De Aartsbisschop hield de aanklacht niet vol, en de Staten-Generaal, die verklaring van de zaak gevraagd hadden, namen met de voldoening, door den Koning gegeven, genoegen [4]. Bij de tijdelijke bezetting van *Stade* kwam CHRISTIAAN de vertoogen der Nederlandsche Regering voor, door haar mededeeling en beleefde uitlegging van dien maatregel te laten doen [5]. Hoe de Staten den Koning in het voorjaar van 1620 bij zijne tusschenkomst in het geschil tusschen den Hertog CHRISTIAAN van *Brunswijk-Luneburg* en de Stad *Hamburg* ontzagen, en de gelegenheid gebruikten om te trachten hem over te halen voor de zaak van *Bohemen* partij te kiezen, hebben wij boven [6] gezien. Stelden de Staten er zoo veel prijs op, dat CHRISTIAAN IV zich aan de bondgenooten van den Koning van *Bohemen* aansloot, zoo zouden zij, ten einde hem te eerder daartoe te bewegen, op het stuk der Coadjutorie van *Bremen* thans wel eenige meerdere inschikkelijkheid voor hem willen betoonen. Zoo schijnt de Koning gedacht te hebben. Althans hij zond tegen het najaar van 1620 eenen Afgevaardigde naar *'s Gravenhage* met het verklaarde doel om te bewerken, dat de Staten de aanspraak van zijnen tweeden zoon op die betrekking ondersteunen of zijne mededinging ten minste niet tegenwerken zouden. De achterdocht evenwel tegen des Konings plannen op de rivieren van *Noord-Duitschland* was nog te groot. Liefst zou men zijne hulp in den Duitschen oorlog niet noodig gehad hebben. Zoo lang er kans was, dat de *Palts* zich zou verdedigen en FREDERIK V zich in *Bohemen* zou handhaven, meende men CHRISTIAANS bijstand niet door inwilligingen te behoeven te koopen, en zijn Gezant

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 10 Mei; 24 Julij, 1619. [2] Zie hiervoor, bl. 415.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 5 September, 1619. [4] *Resol. Stat.-Gen.* 9, 19 Sept.; 8, 9 Nov. 1619.

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 5, 10, 16, 21 Dec. 1619. [6] Bl. 415—419.

kreeg niet veel troost op zijn verzoek. Daarbij verzuimden *Lubek* en *Hamburg* niets, om den Deenschen Vorst verdacht te maken [1]. Maar toen de zaken in de *Palts* zoo jammerlijk verliepen, en de *Unie* der ontbinding nabij scheen, werd *Denemarkens* bijstand wenschelijker, en JOBST HOOGEN (zoo heette 's Konings Gezant) kwam, na een uitstap naar het leger te velde, zijn verzoek herhalen, en werd het al niet toegestaan, het ontwerp van den brief van verontschuldiging, dien men den Koning schrijven zou, werd gedurig in beleefder en zachter bewoordingen vervat [2]. Eindelijk, toen nu ook *Bohemen* verloren was, besloot men eenen Gezant naar *Koppenhagen* te zenden om CHRISTIAAN voor goed tot eene werkdadige deelneming aan den Duitschen krijg te bewegen. Eene geschikte gelegenheid bood zich daartoe aan, toen de Geünieerde Vorsten den Prins van *Oranje* verzochten, eene poging te ondersteunen, die zij besloten hadden bij den Koning van *Denemarken* te doen. In de maand November, namelijk, van het jaar 1620, kwam te *'s Gravenhage* de Heer DIEDERIK VON WERDER, maarschalk van den Landgraaf van *Hessen*, wien door de Vorsten der *Unie* de last was opgedragen om den Koning van *Denemarken* door verleidelijke aanbiedingen te gaan overhalen om de zinkende *Unie* met zijne macht bij te springen: een deel der te maken veroveringen was men bereid den Koning te laten behouden en wel bepaaldelijk zulke landen als hij nabij de grenzen van zijn Rijk op den Keurvorst van *Keulen* zou veroveren: met name werd het Bisdom *Paderborn*, van welks Protestantsche ingezetenen de Koning zich reeds in het voorjaar van 1619 de belangen gemeend had te moeten aantrekken [3], als het loon zijner hulpbieding aangewezen. Dit verzoek nu, van hunnentwege den Koning te doen, wenschten de Geünieerde Vorsten door de Staten-Generaal bij CHRISTIAAN ondersteund te zien, en deswegens deden zij den Heer VON WERDER de reis over *'s Hage* nemen en den Prins verzoeken zijne zaak aan de Staten aan te bevelen. De Prins deed niets liever dan dit, en de Staten machtigden zijne Excellentie om in deze zaak te handelen, zoo als hem de dienst des Lands dunken zou te vereischen. Van deze volmacht maakte de Prins gebruik om den Heer CASPAR VAN VOSBERGEN, lid van den Hoogen Raad, eene zending naar *Denemarken* op te dragen. Zelfs te *'s Hage* werd de zaak zoo geheim mogelijk gehouden. Op zijne doorreize door het Munstersche had de Gezant gelegenheid om op te merken, welke de gevolgen waren van de nederlagen in *Bohemen* en de *Palts* tot vermeerdering van den moed der Roomsch-Katholieken. Immers te *Haselüne* hadden al de Lutherschen van wege den Keurvorst van *Keulen* bevel gekregen zich tegen aanstaanden Koningendag ter misse te begeven op boete van 20 goudgulden, en,

1621—1625.

De Duitsche *Unie* zendt eenen Gezant naar CHRISTIAAN IV.

VOSBERGEN naar *Denemarken* gezonden om het verzoek van dien Gezant te ondersteunen.

---

[1] Zij deden den Staten het bericht toekomen, dat er een vaste *Ambassadeur* van *Spanje* te *Koppenhagen* gewacht werd (*Resol. Stat.-Gen.* 28 Oct. 1620).

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 3, 8, 9 Sept.; 9, 18 Nov. 1620. CARLETON III, p. 374, 375, 398—400, 414.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 4, 7 Mei, 1619.

1621—1625. zeide de pastoor, dit gebod zou streng uitgevoerd worden »wegens de groote victorie in *Bohemen* en *Duitschland*." Te *Löningen*, evenwel, durfde de Bisschop zulke strenge bevelen niet geven wegens de nabijheid van de te *Boertange* in garnizoen liggende soldaten, die gereed waren den pastoor en de bisschoppelijke beambten in den nacht van het bed te lichten. Zoo zette zich alles tot een godsdienstoorlog. — VOSBERGEN verried nergens wie hij was; maar te *Hamburg* werd hij herkend, en nu zag hij zich wel genoodzaakt, onzen Resident AITSEMA van zijne zending kennis te geven, daar, zoo de Overheid vernomen had, dat hij op reis naar *Denemarken* de stad was doorgetrokken, zonder haar van iets te verwittigen, zij daarin nieuwe stof tot achterdocht zou gevonden hebben. De tegenwoordige staatkunde der Nederlandsche Regering bracht te weeg, dat hare vertegenwoordigers onze voormalige vrienden moesten ontwijken. Zoo nam VOSBERGEN dan ook een voorwendsel te baat om den Zweedschen Staatsman RUTGERS, die van *Praag* over *Koppenhagen* naar *Zweden* op weg was en de reize in zijn gezelschap doen wilde, van dit voornemen af te houden. Toch meende onze Gezant den Syndicus van *Hamburg*, die hem alsnu kwam bezoeken en hem verzocht het recht zijner Stad bij CHRISTIAAN voor te staan, van de goede zorg van Hun Hoog Mogenden voor hunne bondgenooten te kunnen verzekeren. Te *Coldingen* ontmoette hij WERDER, die gansch ontmoedigd van zijne zending terugkwam. De nederlaag bij *Praag* had CHRISTIAAN allen lust benomen om zich verder met een verloren zaak in te laten: zijn eigen belang zag geen heil meer in eene aansluiting aan de partij, die met *Spanje* en den Keizer in oorlog was. Dus had de afgevaardigde van de *Unie* den moed niet gehad zijn voorstel te doen: hij had het voorkomen aangenomen, alsof hij den Koning slechts kwam raadplegen, hoe de Geünieerden het leger van SPINOLA weder kwijt zouden kunnen raken. Niettemin had hij van terzijde het lokaas vertoond van de voordeelen, die de Koning, zoo hij gewapender hand tusschentreden wilde, behalen kon, en van den bijstand gewaagd, dien de Staten-Generaal geneigd zouden zijn te bieden; maar noch het een noch het ander was met eenige voorkomendheid beantwoord: integendeel, de Koning had getoond niets voor de voortzetting van den oorlog over te hebben; hij had de Unie aangeraden op het sluiten van vrede bedacht te zijn, en verklaard, dat hij zelf plan had tot bevordering van den vrede in het Rijk een plechtig Gezantschap tot den Keizer te zenden. In één woord WERDER beschouwde de poging als mislukt en had, tegen de afspraak, VOSBERGEN niet eens afgewacht: immers had de Koning, hoezeer door hem onderricht, dat er een Nederlandsch Gezant onderweg was, zich niet verwaardigd, hem uit te noodigen zijn vertrek tot diens aankomst te verschuiven. — Na deze mededeeling schoot, zou men zeggen, onzen Gezant niets anders over, dan van eene ijdele poging af te zien en terug te keren, zoo als WERDER hem dan ook uitdrukkelijk aanried te doen, te meer, daar de *Belt*, met drijfijs vervuld, den tocht zoo gevaarlijk maakte, dat hij, WERDER, dat water voor geen honderden dukaten op nieuw zou over-

Uitslag van de zending der Duitsche Unie.

steken. Toch liet VOSBERGEN zich niet afschrikken. — Voorzeker begreep hij, dat WERDER zich wat al te spoedig uit het veld had laten slaan. De geheele zending schijnt van den kant der Geünieerden, die naar den vrede verlangden, slechts een maatregel geweest te zijn om tegelijk de oorlogspartij te voldoen en van SPINOLA, die duchten moest een vreemden Koning in het Rijk te halen, gunstiger voorwaarden te verkrijgen. Maar vooral, VOSBERGEN wist, dat alle aanbiedingen van uitbreiding van grondgebied en invloed in *Noord-Duitschland*, van de zijde der Duitsche Unie aan CHRISTIAAN IV gedaan, in het oog van dezen Vorst niets te beduiden hadden, zoolang hij reden had om te vreezen, dat de Republiek der Vereenigde Provinciën zijne machtsontwikkeling in die oorden zou tegenwerken. Maar kwamen de Nederlanders hem voor; gaven zij duidelijk genoeg te kennen, dat zij van hunne Verbonden, met de Hanse tegen hem aangegaan, afzagen; dat zij *Noord-Duitschland* tot loon van zijne gewapende hulp aan hem overlieten, dan zou de Koning wel te bewegen zijn, om, gerust op den steun der Republiek, ten spijt van den Keizer en *Spanje* de ingeving zijner eerzucht te volgen. Zoo kon VOSBERGEN redeneren: de aanbiedingen, die alleen in staat konden zijn om CHRISTIAAN willig te maken, bracht hij mede. Immers machtigde hem zijne Instructie tot de verklaring, dat zijne Majesteit altijd vasten staat zou kunnen maken op de vriendschap, de bereidvaardigheid en den bijstand van Hun Hoog Mogenden in alles wat hij zou ondernemen om de listen en aanslagen der Papistische Ligue te wederstaan; dat Hun Hoog Mogenden geneigd waren alles te doen wat hem aangenaam kon zijn, ten einde te verhoeden, dat de Stiften, waar de Evangelische Godsdienst was geplant, overeenkomstig het voornemen, dat er beraamd was om de Kerk in het bezit harer goederen te herstellen, door de Pausgezinden werden ingenomen. Dus zette onze Gezant de reize moedig voort, na met WERDER afgesproken te hebben, dat hij, ten einde zijn voorstel aan den Koning met te meer vertoon van vertrouwen te kunnen doen, het zou doen voorkomen, alsof zij elkander niet ontmoet hadden. 1621—1625.

Toen VOSBERGEN, in de nabijheid van *Koppenhagen* gekomen, den Koning door den aldaar gevestigden Nederlandschen Commissaris PIETER ISAACS van zijne aankomst had doen verwittigen, stelde zijne Majesteit dadelijk een bezoek aan zijne moeder uit, waartoe de rijtuigen reeds gereed stonden, en liet weten, dat hij hem in zijne hoofdstad zou verbeiden. Geene verontschuldigingen baatten: onze Gezant, door een aantal Edelen uit zijn logement afgehaald, moest zich op 's Konings slot komen inrichten, en hier was hij gedurende al den tijd van zijn verblijf het voorwerp der grootste beleefdheid en der hoogste onderscheiding [1]. De Koning echter verleende hem eerst gehoor,

[1] Zelfs liet de Koning in de hofkapel ten zijnen gevalle in het Duitsch en enkele malen in het Latijn prediken, ofschoon hij liever, »om der stichting wil" voor de goede gemeente, in de gewone Duitsche kerk in de stad de godsdienstoefening zou hebben gaan bijwonen.

1621— 1625.

Plechtige audientie van VOSBERGEN bij den Koning.

na zich alvorens met eenigen zijner Rijksraden verstaan te hebben, zonder welke hij niets scheen te willen verrichten. De plechtige audientie had plaats den 16den Januarij. Het eenige middel, zoo sprak de Gezant bij deze gelegenheid, het eenige middel tegen de lagen van de Papisten was een verbond tusschen de Evangelische Koningen, Potentaten, Vorsten en Stenden ter eere en in den naam en vreeze Gods met terzijdestelling van alle bijzondere belangen. Had de Koning reeds voor drie jaren zijne bijzondere inzichten ter liefde van Gods Kerk kunnen prijs geven, de hoogmoed en al de vermetele aanslagen van de Papistische Ligue zouden door zijne macht gebroken en in den aanvang gesmoord zijn geworden. Doch had God, die der Koningen hart bestuurt, hem toen nog geen kracht tot zulk een besluit gegeven, thans, vertrouwden Hun Hoog Mogenden, zou het dreigend gevaar hem bewegen. In dit vertrouwen hadden de Staten-Generaal en zijne Vorstelijke Doorluchtigheid, de Prins van *Oranje*, besloten, het aanzoek, hem door WERDER van wege de Duitsche *Unie* gedaan, te ondersteunen. Verklaarde de *Ligue*, dat zij het alleen op de *Palts* gemunt had, wier Vorst zijn optreden in *Bohemen* moest boeten, dit was slechts een voorwendsel door haar te baat genomen om de Evangelischen één voor één aan te kunnen vallen en verdelgen. Zij zoude, werd het haar niet belet, het strafgericht beginnen met hen, die eenig Evangelisch Stift bezaten of ooit bezeten hadden: immers achtte de Paus de teruggave dier Stiften zoo wettig op zijn geestelijk recht gegrond, dat hij zich met den blooten afstand niet tevreden zou stellen, maar de bezitters zou dwingen de genotene vruchten uit hunne landsinkomsten tot den laatsten penning toe te betalen, gelijk nog onlangs door voorname personen in openbare geschriften onwedersprekelijk was bewezen. — Was dit zoo, ziedaar wat de Koning hierbij denken kon, zoo zouden zijne verwanten en bondgenooten van *Brunswijk-Luneburg* spoedig hunne Bisdommen van *Hildesheim* en *Minden* te verdedigen hebben, en mocht hij wel van alle hoop op *Bremen* en nog te meer op *Paderborn* afzien. — Maar, ging de redenaar voort, wilde de Koning iets tegen die aanslagen ondernemen, hij kon bij de Republiek op steun en bijstand rekenen. Hun Hoog Mogenden en de Prins namen het niet in de gedachten, dat de nederlaag in *Bohemen* hem zou doen verflaauwen, vermits heldhaftige harten, als dat van zijne Majesteit, bij de vermeerdering der gevaren in dapperheid toenemen. Soms geliefde het Gode, der Vorsten gemoederen door rampen te beproeven, en het was ongeoorloofd, de goddelijke zorg te wantrouwen, zoodra niet alles voor den wind ging. Maar al wilde men alleen met wereldsche wijsheid te rade gaan, men zou moeten erkennen, dat de zaken in *Duitschland* dus geschapen stonden, dat er geen sprake meer zijn kon, welke partij men had te kiezen: men bevond zich eenmaal op het schip, en sloeg men de hand niet aan het roer om den koers te richten, men zou met den bodem vergaan. Niettemin door de barmhartigheid Gods waren de Evangelischen nog in het bezit van zulke in het oog vallende middelen, dat zij, alles wel overwogen, Hem de eer

moesten geven, dat Hij zijne Kerk van zulk eene macht had voorzien, dat zij haren vijanden niet alleen het hoofd kon bieden, maar de wet kon stellen. Evenwel de ondervinding van het vorige jaar had geleerd, dat men op dat vertrouwen niet mocht insluimeren of meenen, dat men tegen dezulken, die de wapenen werkelijk hadden opgevat en hunne slagen reeds hadden toegebracht, iets met tusschenkomsten, onderhandelingen, bestanden of bezendingen kon uitrichten. Door zulke flaauwheden werden de gemoederen van hen, die anders partij zouden kiezen, slechts verlamd en aan het weifelen gebracht, en der Papistische Ligue tijd gegeven om hare heerschappij steviger te grondvesten en zich zoo vast in het Rijk te nestelen, dat zij daaruit niet meer te verjagen zou wezen. Dit alles overwegende en inzonderheid bedenkende, dat al de Evangelischen in *Duitschland* en bepaaldelijk in den Neder-Saksischen Kreis de oogen op zijne Majesteit geslagen hadden, zou, dit vertrouwden de Staten-Generaal en de Prins van *Oranje*, de Koning ook de voordeelen, die hem daarbenevens ten deel konden vallen, niet in den wind slaan. 1621—1625.

Zoo werd door de Republiek der Vereenigde Provinciën, bij monde van haren welsprekenden Gezant bij het Deensche Hof de godsdienstoorlog gepredikt, en CHRISTIAAN IV, die zich zonder haar niet gewaagd zou hebben of de andere partij zou hebben begunstigd, overgehaald om zich in de Duitsche zaken te mengen. Maar was de godsdienstoorlog niet reeds van de zijde der tegenpartij aangevangen? Ongetwijfeld, en de restitutieplannen van de Katholieke Kerk waren door den redenaar geenszins met te sterke kleuren geschilderd. Doch behoefde deswegens de banier der godsdienst mede van onze zijde te worden opgeheven? Hadden wij in *Duitschland* die rechten en belangen blijven ondersteunen, wier bescherming bij onze alliantie met de Hanse bedoeld was, zoo zou *Noord-Duitschland* kracht genoeg gehad hebben om de legermachten van vijanden en valsche vrienden van zijne grenzen te weren, en aan het geheele Rijk een voorbeeld hebben gegeven van eene houding, die geschikt was om de geestdrijvers van de beide zijden beschaamd te doen uitkomen. Doch daartoe had het Twaalfjarig Bestand niet opgezegd moeten wezen, en hadden de drijfveêren der bedreigde Evangelische Vorsten zuiverder moeten zijn. Hadden zij, die zich met de secularisatie der geestelijke goederen bevoordeeld hadden, naar waarheid kunnen betuigen, dat die goederen slechts volgens het onvervreemdbaar levensrecht der maatschappij ten waarachtigen algemeenen nutte en ter verbetering van den maatschappelijken toestand waren vervreemd geworden, zij zouden zich op menschelijke rechtsgronden in hun bezit hebben kunnen en durven handhaven. Maar daar zulk een grondslag hun ontbrak, moesten zij wel Kerk tegen Kerk, Godsdienst tegen Godsdienst overzetten, en om te behouden wat zij hadden of nog meer te bekomen, zich beroepen op een goddelijk recht, op de hoogere waarheid en het uitsluitend gezag der Gereformeerde Belijdenis. Zoo ging het dan zonder dat er keren aan was, en wie ook van beide zijden zulks ontveinzen

De Republiek zet den Koning van *Denemarken* tot de godsdienstoorlog aan.

1621—1625. mocht, op een godsdienstoorlog los. De geestdrijverij aan den kant der Protestanten had, zoo als van ouds, den Katholieken nieuwe kracht en betrekkelijk recht gegeven, en wederkerig noopte thans de slagvaardigheid van het Katholicisme de Protestanten in geestdrijverij heul te zoeken.

De zinspeling, die onze Gezant, in weerwil van den hoogen toon in zijne rede aangeslagen, voordat hij eindigde, op de voordeelen maakte, die de Koning behalen kon, bewees, dat hij bij hem ruim zoozeer op bekrompen menschelijke, als op belangelooze geestelijke beweegredenen rekende. Ook die uitdrukking, dat de Evangelischen in *Duitschland*, bepaaldelijk in den Neder-Saksischen Kreis op hem de oogen geslagen hadden, spiegelde hem het aanvoerderschap in den geopenden kruistocht en onbeperkten invloed op het veld zijner naaste eerzucht voor. Maar hoedanig was de ware stemming ten minste van menig veelvermogend persoon in dien Kreis? Het was Hun Hoog Mogenden en den Prins, blijkens de Instructie aan VOSBERGEN medegegeven, maar al te wel bekend, dat over het algemeen de Vorsten en Stenden van den Neder-Saksischen Kreis slechts door den dwang van den Koning van *Denemarken*, ondersteund door het ontzag der Vereenigde Provinciën, tot het verleenen van hulp aan de *Unie* te bewegen zouden zijn. Ten overvloede had VOSBERGEN op de reize te *Bremen* vernomen, dat de Aartsbisschop wel krijgsvolk wierf volgens de verplichting, die hem als lid van dien Kreis was opgelegd; doch dat die troepen niet tot hulp der Unie zouden uittrekken, maar met die van andere Vorsten van den Kreis op de grenzen zouden blijven, vermits het meerendeel dezer Vorsten ongezind was de wapenen tegen den Keizer en den Koning van *Spanje* te voeren. Ook had hij te *Hamburg* Dr. CAMERARIUS, die door FREDERIK V uit *Breslau* naar die streken gezonden was, gesproken, en deze had hem menig aanzienlijk persoon, met name den Administrator van *Maagdeburg* genoemd, als bij uitstek keizersgezind en ongeneigd om de Unie bij te staan.

Ware gezindheid der Leden van den Neder-Saksischen Kreis.

Rijksdag in *Denemarken* bijeengeroepen.

Drie dagen na de audiëntie kwamen de Rijksraden OLOF ROSENPAR en ANDRES BILLE onzen Gezant mededeelen, dat de Koning zijn voorstel zoo gewichtig bevonden had, dat hij te rade was geworden al zijne Rijksraden op te roepen, ten einde daarover te raadplegen. Dit was een maatregel van veel beteekenis, maar welks uitvoering in dit saizoen, terwijl de meeste leden van den Rijksraad door met ijs bezette zeearmen van het eiland der hoofdstad waren afgescheiden, met veel moeite moest gepaard gaan. Twee of drie weken zouden er verloopen eer de meesten tegenwoordig konden zijn, en de Gezant zag zich door den Koning de keuze overgelaten, of hij zoo lang wilde vertoeven, al of niet. Zoo de Koning oordeelde, zeide hij, dat hij door zijn blijven Godes Kerk, zijne Majesteit en zijne Meesters dienst kon doen, zou hij over de bezwaren heenstappen en gaarne vertoeven om de bedoelingen van Zijne Majesteit en van Hun Hoog Mogenden bij den Rijksraad te ondersteunen. Daar zijn aanbod, in dezen vorm voorgedragen, door den Koning genadig werd aangenomen, kon hij van nu aan verzekerd zijn, dat

zijn voorstel een gunstig gehoor had gevonden. Intusschen was onze Staatsman ongerust, dat het antwoord van WERDER, uit *Denemarken* tot de Vorsten der *Unie* overgebracht, dezen zoo ontmoedigen zou, dat alle hulp te laat zou komen. Daarom verzocht hij den Koning aan de *Unie* te schrijven, dat hij op zijne komst WERDERS voorstel in nadere overweging had genomen, en dat hij verlangde, dat men de zaken zonder den moed op te geven tot nader order in den staat zou laten, waarin zij zich op het oogenblik bevonden. Hierop gaf de Koning ten antwoord, dat hij zelf in dien zin aan de Unie niet kon schrijven, maar dat hij goed vond, dat de Prins van *Oranje* zulks deed. Daarna deelde VOSBERGEN den Koning mede, hoe de Staten en de Prins verlangden, dat hij den Neder-Saksischen Kreis zou bewegen, om in vereening met zijne troepen tegen het voorjaar eene krijgsmacht op de been te brengen, ten einde de Unie te hulp te komen. Hij voegde er bij, dat van den Kreis, naar hetgeen hij vernomen had, niets goeds te wachten was, tenzij de Koning zich vooraf verstond met de Vorsten en Heren, die de zaak der Unie waren toegedaan. Daartoe diende geen tijd verzuimd. Dus verzocht hij Zijne Majesteit, dadelijk en zonder de bijeenkomst zijner Rijksraden af te wachten, een Vorstendag te beschrijven: verkreeg hij hier door zijn koninglijk gezag eenparigheid van stemmen, dan zou daarna de geheele Kreis door deze gesloten meerderheid tot het besluit gebracht kunnen worden om de zaak der Unie met ernst ter hand te nemen en ten minste de reeds beloofde driedubbele hulp te verleenen. Op dezen voorslag kreeg hij ten antwoord, dat de Koning reeds meer gedaan had, dan hij zou meenen, daar hij reeds in het begin van den winter, »onder voorwendsel" van het stuk der munt en van het verloop van het geld, den Administrator verzocht had, eene algemeene oproeping tot de leden van den Kreis te richten. Doch deze, die zijne bedoelingen scheen te doorgronden, had de Vergadering niet vroeger dan tegen April willen zamenroepen. Voor het overige zou zijne Majesteit de uitschrijving van zulk eenen Vorstendag in gedachtenis houden, en inderdaad reeds na eenige weinige dagen liet hij onzen Gezant weten, dat hij eenen Vorstendag beschreven had, en dien in Februarij, na afloop van de vergadering der Rijksraden, in persoon zou gaan bijwonen.

1621—1625.

Voortgezette mededeelingen.

Tegen den 6den Februarij, zoo rekende men, konden de Rijksraden bij een zijn. Dien tijd besteedde onze Gezant met het bezien van de merkwaardigheden der hoofdstad en van de Koninklijke kasteelen. Op *Frederiksburg* werd hij door den Koning zelven met de uiterste gemeenzaamheid onthaald. Voorts leverde hem deze tusschentijd de gelegenheid op tot een belangrijk gesprek met 's Konings Kanselier Jonker CHRISTIAAN VRIES. Het betrof voornamelijk de gezindheid der Hansesteden. Dezen waren, zeide de Staatsman, van zins een gezantschap tot den Keizer af te vaardigen om hem geluk te wenschen en de bevestiging harer privilegiën van hem te verzoeken. Voorts over hare achterdochtigheid en zelfzucht uitweidende, betuigde hij »voor God onder een zeer hoogen eed," dat het nooit 's Konings bedoeling geweest was, iets tegen haar of hare

1621— 1625. vrijheden te ondernemen: had Zijne Majesteit zulks begeerd, de gelegenheid zou er hem niet toe ontbroken hebben: maar het recht, dat hem toekwam, kon hij niet prijs geven. VOSBERGEN antwoordde hierop, in overeenstemming met zijn Instructie, dat het in allen gevalle thans geen tijd was, om het goede werk, dat op het touw zou gezet worden, door jaloezijën te bederven, en dat men van weerskanten alle aanspraken moest ter zijde stellen om ze later, als het gevaar geweken was, bij de wet te laten beslechten. Dat goede werk zou kwalijk slagen, als een ieder zijn besluit van eens anders doen afhankelijk maakte: in tegendeel, een iegelijk moest zonder op den anderen te zien »zijn talent tot opbouwing van Gods huis toebrengen." Op zijne beurt, voegde hij er bij, moest de Koning erkennen, dat de Steden ook reden van wantrouwen hadden, daar zij zagen, hoe Zijne Majesteit zijne macht dagelijks vermeerderde, zonder die tegen den algemeenen vijand te gebruiken. Bespeurden zij van nu aan, dat de Koning geneigd was die macht tegen het gemeenschappelijk gevaar aan te wenden, zoo zou alle achterdocht ophouden, en zij zouden gaarne hare middelen aan de goede zaak ten koste leggen. — Zoo vleide zich VOSBERGEN, dat de oprechte behartiging van de zaak der godsdienst een middel kon zijn om alle belangen overeen te brengen.

Eerst omstreeks den 10den Februarij was er mogelijkheid om de *Belt* over het ijs over te komen. Den 15den had de eerste bijeenkomst van den Rijksraad plaats. Twee dagen later kwam 's Konings Kanselier met den Rijksadmiraal ALBERT SCHELE en den Raad ROSENSPAR onzen Gezant het bericht brengen, dat de Koning wel genegen zou zijn om, zonder eenige voordeelen voor zich zelven te bedoelen, zich aan te gorden tot bevrijding van *Duitschland* en tot verdrijving van het vreemde krijgsvolk, tegen de constitutiën des Rijks daarbinnen gebracht. Doch Zijne Majesteit duchtte, dat het tusschen den Keizer en de Geünieerden tot een verdrag kon komen, terwijl hij bezig was zich te wapenen. Zoo zou hij den toorn des Keizers alleen moeten misgelden. Wanneer nu dit geval zich mocht voordoen, verzocht hij van onze zijde de oprechte verklaring, of, bij aldien de Keizer hem aanviel of liet aanvallen, Hun Hoog Mogenden en de Prins voornemens waren hem bij te springen. Gaven de Vereenigde Provinciën de verzekering van zulk eenen bijstand, dan verwachtte hij, zouden ook andere leden van den Neder-Saksischen Kreis aan den oorlog deel nemen, met name de Hansesteden. Met betrekking tot dezen verlangde de Koning te weten, waartoe de Staten zich tegenover haar hadden verbonden, en liet hij er zich ten uiterste aan gelegen liggen de geruchten te weerspreken, alsof hij sommige dier Steden met geweld onder zijn bedwang wilde brengen. Men wees tot staving van zijne vijandelijke bedoelingen op de Gezantschappen door hem uit *Spanje* ontvangen en derwaarts gezonden; maar hij verzekerde, dat hij nimmer van zins was geweest, iets ten nadeele van Hun Hoog Mogenden te beramen, hoezeer hem door *Spanje* meermalen grootere aanbiedingen gedaan waren, dan men wel meenen zou. Die Gezantschappen van *Spanje* had de Koning niet

'sKonings verklaring en voorwaarden.

kunnen nalaten met het zenden van een Gezantschap naar *Spanje* te beantwoorden, 1621—
en om iets meer dan plichtplegingen te brengen, was bij die gelegenheid ook gehan- 1625.
deld van de vernieuwing der Bourgondische traktaten, hetgeen echter noodwendig van weinig beteekenis was geweest, aangezien die traktaten voornamelijk den handel betroffen, en de handeldrijvende Gewesten der Nederlanden thans aan de Staten-Generaal en nie. aan den Koning van *Spanje* onderworpen waren. Ook moest men Zijne Majesteit en zijne Raden niet voor zoo onervaren houden, dat zij de oogmerken van *Spanje* en de belangrijkheid van den Staat der Vereenigde Provinciën niet bevroedden of de tirannij van eenen ALVA vergeten waren. Eindelijk verzocht de Koning te mogen weten, waarom de Staten in hun verdrag met hem de bepaling gevoegd wilden hebben, dat het slechts zou strekken tegen de Papistische Ligue, eene bepaling, die in de alliantiën met andere Mogendheden niet vervat werd.

Ziedaar stof genoeg, den Nederlandschen Gezant, ter behandeling aangeboden. Op de eerste vraag antwoordde hij, dat de Staten den Koning ongetwijfeld ook tegen den Keizer zouden bijstaan, gelijk zij er op rekenen zouden, bijaldien zij door *Spanje* of den Keizer werden aangerand, door den Koning bijgestaan te zullen worden. Doch dit was van zelf begrepen in het verbond, door de Duitsche Unie met den Koning van *Groot-Britannië* en met Hun Hoog Mogenden gesloten, tot welk verbond de Koning bij het voorstel van VON WERDER uitgenoodigd geworden was toe te treden. Voorts gaf hij zijne hoop te kennen, dat de Koning zijn besluit niet zou laten afhangen van dat door de Hansesteden te nemen: dezen toch konden eerst na het houden van menige vergadering tot een besluit komen, en daarmede verliep te veel tijd. Wat de verontschuldigingen aanging omtrent 's Konings gezindheid ten aanzien van de Staten, en de vraag om inlichting aangaande de strekking der Verbonden van Hun Hoog Mogenden met de Hanse, zoo antwoordde hij, dat immers sedert het Gezantschap van 1618 de begeerte van Hun Hoog Mogenden om met Zijne Majesteit op een voet van vertrouwde vriendschap te verkeren genoegzaam gebleken was. En ten derde, de omstandigheid, dat hij bij zijn voorstel slechts van wederkerigen bijstand tegen de Papistische Ligue gewaagd had, was daaraan toe te schrijven, dat zijn voorstel zich aan dat van VON WERDER aansloot, en deze slechts op verzet tegen die Ligue bedacht was geweest.

Deze antwoorden bevredigden de Deensche Staatslieden nog niet volkomen, en buitendien hadden zij nog het een en ander op het hart. Vandaar nieuwe vertoogen. Het verzoek van VON WERDER was volstrekt afgeslagen, in weerwil van de voordeelen, door de Unie aangeboden. Ook was het 's Konings voornemen, zonder eenige voordeelen te beoogen, de wapenen op te vatten en zijn leger te voeren werwaarts het belang der groote zaak zulks vereischen zou, alleen ter eere Gods en ter handhaving van de *Palts*, en dat niet ten verzoeke van de Geünieerde Duitsche Vorsten, maar van de Staten-Generaal en den Prins van *Oranje*, op wier goede vriendschap hij prijs stelde, en met

1621—1625. welke hij veel liever te doen had, dan met die Vorsten, aangezien dezen des Keizers onderdanen waren, terwijl Hun Hoog Mogenden niets met den Keizer te maken hadden. Hij vertrouwde wel, dat de Staten hem tegen den Keizer zouden bijstaan, maar wat, zoo hij werd aangevallen door eenen Vorst, die niet tot de Katholieke Ligue behoorde en niettemin op 's Keizers hand was? — Hier hadden de Deensche Heren het oog op den Keurvorst van *Saksen*, zonder wiens medewerking de Koning zich niet gaarne in het hart van *Duitschland* zou gewaagd hebben, en met wiens medewerking hij zich alles meende te kunnen beloven. Gaarne had hij gezien, dat de Staten dien Keurvorst door geldelijke voordeelen, bij voorbeeld door het aanbod dat men het onderhoud van de door hem gelichte troepen op zich zou nemen, van 's Keizers zijde hadden afgetroond. — Zoo eerst, docht hem, zou de Protestantsche partij, sterk genoeg zijn. Die partij ontbrak het dan slechts aan een hoofd. Kon hij, CHRISTIAAN, zich als dat hoofd doen gelden, dan was er niets wat hij niet hopen kon. — VOSBERGENS aanmerking betreffende de noodzakelijkheid, die er voor de Hansesteden bestond, om, alvorens tot een besluit te komen, eenen Hansedag te houden, gaf den Deenschen Staatslieden aanleiding tot nieuwe hatelijkheden tegen die Steden en de tusschen haar en de Staten bestaande traktaten. *Lubek*, dus zeiden zij, had wel geen zwarigheid gevonden, aanvankelijk alleen en zonder de andere Steden daarin te kennen, eene alliantie met de Vereenigde Provinciën te sluiten [1]. Dus konden zij, des verkiezende, ook zonder eenen Hansedag bijeen te roepen, wel verklaren of zij gezind waren spoedig een werkdadig deel aan de oorlog te nemen. Maar het zou blijken, hoe weinig men op de Hansesteden kon rekenen. Eene alliantie met haar had weinig te beduiden, en de Koning durfde wel verzekeren, dat, als Keizer MATTHIAS zulk een gezag in het Rijk gehad had, als FERDINAND thans bezat, zij nooit met Hun Hoog Mogenden in verbond getreden zouden zijn. — VOSBERGEN had zich op de verklaring van de Gezanten in 1618 beroepen; maar deze was zoo algemeen, en Zijne Majesteit had zoozeer ondervonden, dat de alliantie met de Staten de Steden in haar onrecht stijfde, dat hij gaarne eene meer bepaalde verklaring zou ontvangen, hoe die alliantie ten aanzien van zijne Majesteit te verstaan was. De onderwerping of het verderf der Steden bedoelde de Koning geenszins: haar verderf zou tevens dat van zijn eigen Rijk wezen. Was het dan billijk, dat men aan hare lastertaal zonder onderzoek geloof sloeg? Zij strooiden uit, dat de Koning den ondergang der Vereenigde Nederlanden gaarne zien zou; maar hij verklaarde, dat het bericht van den ondergang van *Koppenhagen* hem niet meer grieven zou, dan dat van den val der Nederlanden. Al die alliantiën weet Zijne Majesteit aan den Advokaat BARNEVELT, die in zijne Apologie uitdrukkelijk bekende, giften van *Zweden* te hebben aangenomen [2]. Doch wat *Zweden* aanging, van

[1] Zie hiervoor, D. III, St. II, bl. 559.

[2] In zijne Remonstrantie, hier met den naam *Apologie* aangeduid, zegt OLDENBARNEVELT (bl. 32)

dezen kant kon men thans gerust zijn, ten minste zoo dat Rijk zich hield aan het met *Denemarken* gesloten verbond. Eindelijk, wekte het 's Konings wantrouwen, dat in de traktaten, door Hun Hoog Mogenden met zijne naburen gesloten, de Mogendheden, tegen wie die traktaten niet gericht waren, met name waren opgesomd, en 's Konings naam daarbij niet of op eene verdachte wijze genoemd was. — Van deze eenigzins belemmerende aanmerkingen en vragen maakte VOSBERGEN zich af met het bescheid, dat hij, in het geheim en in haast herwaarts gezonden, niet van alles voldoende onderricht had kunnen worden, en weder sloeg hij op het oude aanbeeld, dat de nood van *Duitschland* en de godsdienst verbood, op dit tijdstip zulke geschillen tusschen geloofsgenooten op te halen. Voorts, om te doen gevoelen, dat hij op zijn verzoek om 's Konings deelneming aan den oorlog een spoedig en vast besluit verlangen moest, herinnerde hij, dat hij, ten einde de Hertogen van *Brunswijk-Luneburg*, die hij volgens zijne Instructie op zijne terugreize moest bezoeken, tot het beoogde doel over te halen, iets stelligs van 's Konings voornemen diende te kunnen melden. Eindelijk drong hij er op aan, dat de Koning een manifest uitvaardigde, waarbij hij van het doel zijner wapeningen en lichtingen rekenschap gaf: anders toch zouden zijne naburen die machtsontwikkeling licht als op hen gemunt aanmerken, en hem veeleer tegenwerken dan ondersteunen. Zulk een manifest uit te vaardigen, zeiden de Rijksraden bij het scheiden, was werkelijk 's Konings plan. Kwam hij daartoe, dan voorzeker zou de teerling geworpen zijn. Voor alsnog evenwel scheen de Koning eenen uitweg open te houden. Ten minste werd nog in dezelfde dagen besloten, dat er van wege zijne Majesteit een Gezantschap zou afgaan naar de Geünieerde Vorsten niet alleen, maar ook naar den Keurvorst van *Saksen* en den Keizer. Niettemin zou de wapening voortgang hebben. 1621—1625.

Daar onze Gezant zijn laatste woord gesproken had, zoo werd thans het antwoord gesteld, dat hij voor de Staten en den Prins medekrijgen zou. De verklaringen, die hij wegens de beperktheid van zijnen last en het onvoldoende zijner Instructie niet had kunnen geven, zou de Koning door middel van eenen Gezant, dadelijk naar *'s Gravenhage* af te vaardigen, trachten te bekomen. Het antwoord was van den volgenden inhoud. Hoe hagchelijk het ook geweest zou zijn, zich op een voorstel als dat van VON WERDER in de verwarde Duitsche zaken te mengen, daar zij, van wie dat voorstel was uitgegaan, slechts het voorkomen, alsof zij den Koning wilden inroepen, hadden aangenomen, om des te betere voorwaarden van vrede te bedingen, en, hadden zij dit doel bereikt, de Koning al het hatelijke van zulk eene inmenging ter zijner verantwoording zou gehad hebben, zonder er iets mede uit te richten; — zoo had Zijne Majesteit, Zijn antwoord op VOSBERGENS voorstellen.

---

niets anders, dan dat hij »de eer gehad heeft, van (onder andere Vorsten ook) van den Koning van *Zweden* verzocht geweest te zijn om aan hem aangename diensten te doen, in zaken, die met dienst of zonder ondienst dezer Landen hebben kunnen gedaan worden."

1621—1625. omdat hij naast God niets hooger schatte, dan het heil van hen, die door banden der nabuurschap, des geloofs en des bloeds met hem verbonden waren, en om de goede vriendschap en genegenheid, die hij had voor de Staten-Generaal en den Prins van *Oranje*, niettemin besloten, met en benevens den Koning van *Groot-Britannië*, den Koning van *Zweden*, de Stenden van den *Neder-Saksischen Kreis* en de Staten-Generaal zich de zaak der Vorsten van het Heilige Roomsche Rijk aan te trekken, zoover de veiligheid van zijne eigene Landen zulks zou toelaten, doch onder deze uitdrukkelijke voorwaarde, dat de Staten-Generaal hem ten aanzien van de traktaten, die zij met verscheidenen zijner naburen hadden aangegaan, voldoende gerust zouden stellen, zoodat hij niet zou behoeven te vreezen, na zich voor die Vorsten kosten en moeite getroost te hebben, in zijne naburen vijanden te vinden: vermits hij in dit geval zich om een geringer gevaar af te weren, een grooter op den hals zou gehaald hebben. Voor het overige de genegenheid van de Staten-Generaal trok zijne Majesteit niet in twijfel, en hij had al vast besloten, ten einde anderen een goed voorbeeld te geven, onverwijld de noodige toebereidselen te maken en zulks later met zijne bondgenooten zoo ver immer mogelijk voort te zetten, in geval de Gezant, die spoedig naar de Nederlanden op reis zou gaan, van daar de verlangde voldoening medebracht.

Bij dit antwoord verbond de Koning zich waarlijk niet te voorbarig. Immers in de verklaring, dat hij zich de Duitsche zaken *met en benevens* die andere Mogendheden en Staten zou aantrekken, kon hij altijd een grond vinden, om, zoo een derzelven werkeloos bleef, zich mede terug te houden, en althans de medewerking van *Zweden* was hoogst onwaarschijnlijk. Dit gevoelde de Koning zelf, en daarom liet hij hen, die onzen Gezant het antwoord mededeelden, verklaren: dat wat daarin van den Koning van *Zweden* gezegd was, steunde op de verwachting, dat een ernstige brief, door den Koning aan dien Vorst geschreven, een goede uitwerking hebben zou. Inderdaad, het eenige wat stellig in dat staatstuk te lezen stond, was dit, dat CHRISTIAAN van de Staten eene volkomen verloochening van hunne alliantiën met de Hansesteden verlangde, en dat hij, daar VOSBERGEN hem de gewenschte verzekering niet had kunnen geven, die te *'s Gravenhage* zou zien te bekomen. — Wel wetende, dat zoo de groote zaak, die hij op het oog had, gelukte, de bijzonderheden van zelve zouden volgen, had de Koning de Coadjutorie van *Bremen* in het geheel niet doen aanroeren. Slechts toen VOSBERGEN op het vertrekken stond, liet hij hem verzoeken, die zaak aan de Staten aan te bevelen op grond, dat, zoo hij na al de moeite, die hij er voor gedaan had, die bediening voor zijnen zoon niet bekwam, zijne eer er bij lijden zou.

Aan zijn voornemen om op raad van onzen Gezant een Vorstendag van den Neder-Saksischen Kreis te beleggen, gaf CHRISTIAAN zoo spoedig uitvoering, dat VOSBERGEN maatregelen nemen moest om den Hertog van *Brunswijk* nog vóór die bijeenkomst te

spreken, al was het dan ook op weg. Te *Segeberg* [1] zou de vergadering gehouden worden. Intusschen had hij de gelegenheid om zijne opwachting te maken bij de Magistraat der stad *Lubek*. De inleiding van zijn vertoog strekte om haar de gevaren te doen beseffen, die haar van de zijde der Katholijke Ligue bedreigden, en waarvan de Lutherschen niet vrij zouden loopen. In dezen staat van zaken, zoo ging hij voort, had de Koning van *Denemarken* »christelijk en heldhaftig" verklaard, dat, zoo eenige Vorsten en de Steden van den Nedersaksischen Kreis bereid waren voor de zaak der Evangelischen de wapenen op te vatten, hij ze zou ondersteunen. Derhalve was het thans niet te verwachten, dat de Steden zich aan eene verplichting, haar door den gemeenen nood en de liefde tot de Kerk van Christus opgelegd, onttrekken en daardoor veroorzaken zouden, dat anderen den bijstand terughielden, dien zij anders voornemens waren te verleenen. Zoo iets vertrouwden Hun Hoog Mogenden niet van hunne bondgenooten. Integendeel, daargelaten dat de drang van den nood overtuigend genoeg sprak, zij hoopten bij haar ten minste evenveel invloed te hebben, als bij anderen, die in geen vriendschapsverbond met hen stonden en niet zoo van nabij door de gevaren bedreigd werden. Voorts, wat zouden de Steden *Nürnberg*, *Straasburg* en *Ulm* doen, die nog tot de *Unie* behoorden, zoo de Hanse thans niet voorging? Op deze gronden spoorden Hun Hoog Mogenden haar aan, niet alleen om hare quote in de driedubbele ondersteuning ten behoeve der *Unie* op te brengen, — dit was zoo plechtig beloofd, dat men aan de uitvoering niet twijfelen mocht; — maar om, in evenredigheid van het sedert vermeerderde gevaar, nog meer te doen, op het voetspoor van den Koning van *Denemarken*, die niet alleen in zijne hoedanigheid als Hertog van *Holstein* zijne quote in de driedubbele ondersteuning zou opbrengen, maar ook de macht van zijne Rijken voor de zaak veil had. Met zulk een doel voor oogen had die Koning eenige Vorsten te *Segeberg* bijeengeroepen; maar de Hanse tot medewerking te bewegen, dit had hij aan den invloed der Staten-Generaal overgelaten. — Na het aanhooren van deze toespraak beloofden de Burgemeesters van *Lubek*, dat de volle Raad over het antwoord op het voorstel, daarin vervat, zou geraadpleegd worden. Intusschen betoonden zij zich niet gerust op hetgeen er tusschen onzen Gezant en de Deensche Regering over hunne Stad en de Hanse in het algemeen verhandeld mocht zijn; zij klaagden luide, dat hunne oude grieven tegen den Koning, die hunne Stad van allen handel op het Westen beroofde, nog altijd niet verholpen werden, en betuigden het thans weder vreemd te vinden, dat Zijne Majesteit sommige Vorsten, die zoo goed als anderen in de zaak gekend behoorden te worden, niet naar *Segeberg* had opgeroepen. — VOSBERGEN antwoordde, dat zij toch door geene achterdocht het goede werk zouden verijdelen, en om hen zulk een wantrouwen te benemen, verzekerde hij hun, dat hij zelf den Koning

1621—1625.
Propositie van VOSBERGEN aan de Magistraat van *Lubek*.

[1] Noordwestelijk van *Lubek* gelegen.

1621— 1625. geraden had, slechts enkele Vorsten tot die bijeenkomst uit te noodigen. — Dit echter was meer een bewijs dat de Koning en de vertegenwoordiger der Republiek het eens waren om de zaak door te drijven, dan een grond van geruststelling voor die van *Lubek*. — Namens den Raad der Stad kreeg VOSBERGEN ten antwoord, dat de hoofdzaak in eene te beschrijven vergadering van de leden der Hanse zou overwogen worden; maar wat aangaat dat hij op de trouwe betaling der quote in de driedubbele ondersteuning had aangedrongen, de Stad was bij den omslag dezer ondersteuning zoo bezwaard, dat het bij den achteruitgang van den handel eene volstrekte onmogelijkheid was, aan den eisch te voldoen. De quote van den Koning van *Denemarken*, als Hertog van *Holstein*, en die van den Hertog van *Mecklenburg* waren te zamen niet zoo groot, als de hare. — Onze Gezant herhaalde alweder, dat het nu geen tijd was om zulke berekeningen te maken: thans moest men slechts bedacht zijn op het stuiten van het gevaar, en, al was het dan ook onder protest voor de toekomst, de oorlogslasten dragen en zich de zware tollen en andere belemmeringen tijdelijk laten welgevallen. Niemand had over meer bezwaren te klagen, dan de Staten-Generaal; maar die stelden zij nu ter zijde, totdat de staat der Christenheid verzekerd zou zijn: dan zouden zij het herstel van hunne grieven en van die hunner bondgenooten trachten te weeg te brengen. En dreigend besloot hij, dat Hun Hoog Mogenden zulke zwarigheden als een weigerend antwoord op hun voorstel zouden opnemen. — Toch kon hij niets meer verkrijgen, dan de belofte, dat *Lubek* al het mogelijke doen zou, maar hare volle quote in de driedubbele ondersteuning niet opbrengen kon.

Te *Epstorff* ontmoette VOSBERGEN de Hertogen van *Brunswijk-Luneburg* op hunne reize naar *Segeberg*. AITSEMA, die zeer vertrouwd was met den Kanselier van *Luneburg*, had hem vooraf in de geheimen van de Brunswijksche staatkunde ingewijd. Reeds waren de Hertogen zelven niet vrij van zekeren naijver tegen den Koning van *Denemarken*. Trad hij in den Neder-Saksischen Kreis als Koning op en niet bloot als Hertog van *Holstein*, zoo gaf hun dit stof genoeg tot nadenken. Dit hun wantrouwen moest den Keurvorst van *Saksen*, die sedert eenigen tijd druk met hen onderhandelde, bij zijne pogingen in de hand werken. Ook de Hertog van *Holstein* en die van *Mecklenburg* toonden zich achterdochtig tegen CHRISTIAAN en verschenen niet op den Vorstendag te *Segeberg*. Dus had VOSBERGEN alle reden om in de propositie, die hij tot de Hertogen van *Brunswijk* richtte, hen vooral te wijzen op het gevaar der oneenigheid onder de Protestanten tegenover de eendracht onder de Katholieken, die reeds durfden roemen, dat het rijk van LUTHER uit was. Volgden zij het voorbeeld van den Koning van *Denemarken*; beraamden zij te *Segeberg* afdoende maatregelen; namen zij de wapenen op om zich in het bezit hunner Bisdommen te handnaven, zoo konden zij op de ondersteuning der Staten-Generaal rekenen, die hen reeds nu om de door hen verordende oorlogstoebereidselen zouden prijzen. — Het schriftelijk antwoord, dat hij uit *Segeberg*

en aan de Vorsten van *Brunswijk-Luneburg*.

van de Hertogen ontving, hield in, dat de gezindheid van den Koning van *Denemarken*, hun thans gebleken, hen in het voornemen om de duur verworven godsdienstvrijheid te handhaven had versterkt, weshalve zij op het zenden van een aanzienlijk Gezantschap en het voortzetten der lichtingen bedacht waren, daarbij vertrouwende op God, op andere Mogendheden en inzonderheid op de Staten-Generaal. 1621—1625.

Te *Hamburg* stuitten de pogingen van onzen Gezant af op de verklaring der Regering, dat de kas uitgeput was door de schermutseling met de Hertogen van *Luneburg*, en dat het volk Koning CHRISTIAAN steeds van plannen tegen de vrije vaart op de *Elbe* verdacht hield. In plaats van haar gerust te stellen had VOSBERGEN niets daartegen aan te voeren, dan de vermaning dat men thans ter liefde van de Kerk Gods alle veeten moest uitstellen.

Na zich te *Bremen* ter naauwernood verledigd te hebben den Syndicus te spreken, en zich te *Oldenburg* verplicht te hebben gezien des Graven uitnoodiging tot het middagmaal aan te nemen, kwam hij den 28sten Maart te *'s Gravenhage* terug [1]. Het eerste wat de Prins na zijne wederkomst deed, was van de Staten-Generaal volmacht te vragen om op nieuw eenen afgevaardigde te zenden naar de oorden, die VOSBERGEN pas verlaten had, en wel ten einde de gerezen geschillen tusschen den Koning van *Denemarken* en den Hertog van *Holstein* bij te leggen. Blijk genoeg, dat die Koning in den Neder-Saksischen Kreis vrij wat tegenwerking ondervond [2]. In dezen stand van zaken zouden de Staten de aanspraak van CHRISTIAANS zoon op de Coadjutorie van *Bremen* niet openlijk hebben kunnen bevorderen zonder de achterdocht te versterken en derhalve de genegenheid van de Steden en van sommige Vorsten van den Neder-Saksischen Kreis om met den Koning van *Denemarken* zamen te werken nog meer te verzwakken. Dus hadden zij

[1] Te *Lubek* sprak VOSBERGEN den Koning van *Bohemen*. Deze deed hem belangrijke mededeelingen aangaande den treurigen afloop zijner korte regering in dat Koningrijk, blijkbaar met het doel om zich te reinigen van den blaam, alsof hij de zaken te spoedig in den steek gelaten had, hetgeen den Staten-Generaal grond zou hebben kunnen geven om de handen van hem af te trekken. Volgens hem hadden de rijksten en aanzienlijksten van *Bohemen*, zich op vrijdommen beroepende of onvermogen voorwendende, zich onttrokken, terwijl de huisman moest bloeden door belastingen en inlegeringen. Wegens wanbetaling waren de troepen, ook bij *Praag*, onwillig geweest om te vechten; ja, zij waren op het punt geweest om zich tegen den Koning te keren en die stad te plunderen. Bij 's Konings vertrek hadden de ruiters van zijn eigen leger zijne reiswagens ledig gestolen en zijnen persoon gebrandschat. Zulke troepen had men den Sileziërs, die hun eigen krijgsvolk niet behoorlijk betalen konden, niet op den hals kunnen zenden. Ook poogde de Koning zich te verdedigen tegen den blaam van dezulken, die het afkeurden, dat hij zich thans niet naar de Palts begaf, om de Unie in het leven te houden en dichter bij MANSFELT te zijn (Zie deze en alle andere bijzonderheden in VOSBERGENS *Rapport*, in h. *Prov. Utr. Arch.*).

[2] *Res. Stat.-Gen.* 31 Maart, 1621.

1621—1625.

Koning JACOBUS pleit voor de opdracht der Coadjutorie van *Bremen* aan den Deenschen Prins.

niet zonder grond geweigerd in het verzoek te treden, hetwelk in de maand Februarij (1621) door den Gezant AMSTRUDTER, die op reis van *Engeland* naar *Denemarken* *'s Gravenhage* aandeed, tot hen gericht werd. Allerlei redenen liet JACOBUS dezen Gezant aanvoeren om de Staten tot de bevordering der aanspraak van den Deenschen Prins te bewegen. Twee groote Koningen, zeide AMSTRUDTER, hadden hen nu twee jaren lang wegens deze zaak aangezocht. Gaven zij thans toe, hunne eer zou er niet bij lijden, en hun belang er bij winnen: want tot loon voor de hem bewezen dienst zou de Koning van *Denemarken* een handelsverdrag met hen kunnen sluiten, hetwelk de Koning van *Groot-Britannië* zou waarborgen. Tevens zou de zaak van het Protestantisme in die oorden verzekerd zijn: want tegen de pogingen der Katholieke Ligue om eenen Roomsche in het Aartsbisdom te dringen, kon slechts een mededinger overgezet worden, die, als zoon van een machtig Koning, in staat zou zijn om zich in zijn bezit te handhaven. Op dit vertoog van den afgevaardigde gaf men JACOBUS, na lange beraadslagingen, een wel is waar in zeer zachte bewoordingen vervat, maar toch weigerachtig antwoord. Ook in het schrijven, dat AMSTRUDTER voor den Koning van *Denemarken* mede nam, onthielden zich de Staten van elke verbindtenis ten aanzien van de Coadjutorie [1]. Doch deze enkele weigering om CHRISTIAANS eerzucht te wille te zijn deed niets af. Het vertrouwen der Duitsche Steden op de Staten, in het najaar van 1619 nog zoo groot, dat de stedelijke Overheid van *Maagdenburg* toen nog hunne ondersteuning tegen den Bisschop en het Kapittel van *Halberstadt* inriep [2], dat vertrouwen was voor goed beschaamd. Zoo men hierbij bedenkt, dat ook de Vorsten der *Unie* niet die krachtige en spoedige ondersteuning van de Staten-Generaal hadden ondervonden, op welke zij hadden gerekend; ja, dat zij den grooten misslag van het Verdrag van *Ulm* daarmede verontschuldigden, dat Prins MAURITS er steeds op aan gedrongen had, dat zij, liever dan den pas aan de Beijerschen te betwisten, den Beneden-Rhijn tegen den inval des vijands beschermen zouden [3]; eindelijk, dat de wijze, op welke onze ruiters in de Provinciën op onze grenzen huis gehouden hadden, aan de faam der krijgstucht onzer soldaten den bodem had ingeslagen, — zoo zal men moeten erkennen, dat in den laatsten tijd de roem der Vereenigde Nederlanden in *Duitschland* voor goed geknakt was geworden.

Nog vóór VOSBERGENS terugkomst was de Deensche Gezant te *'s Gravenhage*, dien

---

[1] *Res. Stat.-Gen.* 10, 15, 16, 17, 18, 19, 22, 25, 27, 28 Febr. 1621.

[2] *Res. Stat.-Gen.* 1 Nov. 1619.

[3] Zie *Rapport van Aerssens legatie naar Venetië*, in *Berigten van het hist. Genootsch. te Utrecht*, D. V. St. I. bl. 136. Bij het schrijven van hetgeen boven: bl. 456, Noot 3, te lezen staat, was het mij nog onbekend, dat dit Rapport, hoezeer in de secrete kast der Staten-Generaal niet te vinden, niettemin in een afschrift bewaard is gebleven.

Koning CHRISTIAAN gezegd had herwaarts te zullen zenden, omdat hij van VOSBERGEN nog geene voldoende geruststelling had kunnen bekomen aangaande de Verdragen, die de Republiek met de Hanse tegen hem, Koning van *Denemarken*, had aangegaan. In Maart dan verscheen alhier de Deensche Rijkskanselier JACOB ULEFELT zoo onverwacht, dat hij niet behoorlijk ontvangen en verwelkomd had kunnen worden. Hij werd gehuisvest in het huis van de Vrouwe VAN HEEMSTEDE. De Prins liet den Staten van *Holland* weten, dat hij zeer gewichtige zaken te behandelen had. Intusschen strekte zijne zending eigenlijk slechts om van de Staten-Generaal de verloochening hunner alliantie met de Hanse te verwerven. De Koning, dus gaf de Gezant in zijne Propositie te kennen, zou voor God en de wereld gerechtvaardigd wezen, zoo hij zijne macht handhaafde tegen de aanslagen, met welke de alliantie van de Republiek met de Hansesteden hem scheen te bedreigen. Geen wonder derhalve, dat hij niet van zins was voor de geloofsgenooten in *Duitschland* partij te trekken, iets waartoe hij anders wel genegen was, zoo de Staten hem ten dien aanzien niet volkomen geruststelden [1]. Dus werd thans uitdrukkelijk van de Staten gevorderd, dat zij ten gevalle van den Koning van *Denemarken* het werk van OLDENBARNEVELT zouden afbreken, die aan de Vereenigde Provinciën door een bondgenootschap, ja, misschien door vereeniging met de degelijkste en voor de grootste ontwikkeling vatbare elementen van *Noord-Duitschland* eene kracht had willen verzekeren, welke alleen op den duur haar de mededinging van elke Mogendheid, ja zelfs van de grootste Zeemogendheid, had kunnen doen uithouden. En welk voordeel werd hun daartegen aangeboden? De deelneming van *Denemarken* aan de godsdienstoorlog in *Duitschland*. Zoo deze aanwinst tegen zulk een groot verlies kon schijnen op te wegen, het was omdat de Prins en zijne aanhangers op een ander, zooveel hagchelijker gebied het doel hunner eerzucht plaatsten. Trouwens, zij konden daarbij op den steun der godsdienstige geestdrijverij rekenen, eene hulp, die aan OLDENBARNEVELT niet ten dienste had gestaan, waar hij, de godsdienst zoo veel mogelijk buiten het spel latende, staatkundige en zuiver maatschappelijke belangen op het oog had gehad.

1621—1625.

ULEFELT door den Koning van *Denemarken* naar *'s Gravenhage* afgevaardigd.

Het antwoord op ULEFELTS propositie gegeven hield in, dat Hun Hoog Mogenden tot 's Konings geruststelling in de alliantie, die de Gezant, naar hij zeide, gelast was hun voor te stellen, gaarne uitdrukkelijk de belofte zouden opnemen, dat zij zijne Majesteit naar hun uiterst vermogen zouden bijstaan, in geval hij, door den Koning van *Bohemen* en de Unie in den steek gelaten, van de zijde van den Keizer of van iemand anders aangevallen werd. Voorts, wat de Verbonden tusschen Hun Hoog Mogenden en de Hanse betrof, deze waren, dus verklaarden zij, gegrond op de oude handelsverdragen, en nimmer was hunne strekking geweest, den Koning in zijne soevereine rechten te land

---

[1] *Res. Stat.-Gen.* 15, 16 Maart, 1621. *Res. Holl.* 1621, bl. 335.

1621—1625.

of te water, in de Oost-Zee, de Noord-Zee of elders, eenigzins te verkorten. — Deze laatste woorden waren den Staten door ULEFELT in de pen gegeven: geen paard, had hij verklaard, zou zijn Meester zadelen, zoo men zulk eene betuiging niet schriftelijk leverde, en het tegenstreven van de Staten van *Holland*, die zich gaarne van zulk eene stellige verklaring hadden willen verontschuldigen, had niet mogen baten [1]. Hierop begonnen de onderhandelingen over het sluiten van eene alliantie; doch weldra zouden zij afgebroken zijn geworden zonder de tusschenkomst van Zijn Excellentie, die de Staten vermaande, den Gezant niet onbevredigd te laten vertrekken, maar hem zoo veel mogelijk in te willigen, ten einde zijn Meester bij zijn goed voornemen gehouden werd ter ondersteuning »van de gemeenschappelijke christelijke zaak." Dat echter de onzen zwarigheid maakten, kan niet bevreemden. ULEFELT verlangde een offensief en defensief Verbond, en de onzen verkozen niet verplicht te worden vijandelijk op te treden tegen al wie de Koning zou wenschen te bestrijden. Voorts verlangde *Denemarken*, dat de verleende onderstand na den oorlog zou teruggegeven worden. Ook dit was onaannemelijk, aangezien CHRISTIAAN steeds in het aanhouden onzer schepen bij de doorvaart van de *Sont* het middel zou hebben, niet alleen om ons tot het verleenen van hulp, maar ook tot de terugbetaling van den door hem verleenden bijstand te dwingen, terwijl wij, als de Koning in het een of het ander in gebreke bleef, niets zouden vermogen dan klagen en bidden. — 's Prinsen vermaning echter werkte zoo veel uit, dat in het begin van Mei (1621) het ontwerp eener alliantie was opgesteld. — Thans bestond er derhalve voor de Hansesteden dubbele grond van bezorgdheid. Men trachtte haar gerust te stellen door aan AITSEMA, die op dit oogenblik te *'s Hage* was, en weldra weder naar zijnen post zou vertrekken, aan de Hansesteden en de Vorsten van den *Kreis* de boodschap mede te geven, dat Hun Hoog Mogenden in hun Verbond met den Koning van *Denemarken* niets zouden vaststellen, dat eenigzins ten hunnen nadeele kon verstrekken [2]. — Reeds in den winter had die Resident verlof verzocht om naar *Holland* over te komen, daar hij zaken had mede te deelen, die hij aan geenen brief durfde toevertrouwen. [3] Of zijne overkomst den Prins aangenaam kon zijn, is aan bedenking onderhevig: immers kon hij wel zaken mede te deelen hebben, die minder dienstig waren ter bevordering van de thans doorgedreven staatkunde. Hoe het zij, eerst tegen het eind van April kwam hij herwaarts. Den 28sten dezer maand verscheen hij voor de Staten-Generaal, om verslag te doen van de gezindheid der leden van den Neder-Saksischen Kreis. De Hansesteden, zoo berichte hij, hoezeer vroeger een tijd lang door verschillende zwarigheden teruggehouden, waren thans, als tot dank verplichte vrienden en bondgenoo-

AITSEMA'S mededeeling te *'s Gravenhage.*

---

[1] *Res. Stat.-Gen.* 20, 21 Maart, 1621. *Res. Holl.* bl. 343, 346, 347.

[2] *Res. Stat.-Gen.* 6, 24 April; 4, 7 Mei, 1621. *Res. Holl.* bl. 349, 360, 363, 366, 378, 392.

[3] *Res. Stat.-Gen.* 8 Jan. 1621.

ten van Hun Hoog Mogenden, wel gezind om alles ter zijde te zetten en zich den nood der Evangelische Godsdienst aan te trekken, en de voornemens van Hun Hoog Mogenden naar haar beste vermogen te ondersteunen. In het begin van Mei zouden zij te *Lubek* vergaderen en daar die gezindheid metter daad bewijzen. Wat echter de algemeene medewerking van den Neder-Saksischen Kreis aangaat, hiervan was zoo veel goeds niet te zeggen. Er zou een Kreisdag bijeenkomen; maar de Administrateur VON MEIDEBORCH, die het recht had om die vergadering bijeen te roepen, hing geheel en al van den Keizer en van *Keur-Saksen* af. Zeer tegen zijnen zin had hij zich tot de bijeenroeping geleend, en de Punten van beschrijving, door hem gesteld, strekten om de leden van den *Kreis* nog meer te verdeelen, en de welgezinde Stenden in de volvoering van hun goed voornemen te belemmeren. Niettemin verwachtte onze Resident het beste van de besluiten te *Segeberg* beraamd. Toch kon hij niet ontveinzen, dat er gevaarlijke invloeden en hardnekkige achterdocht heerschten, die de uitvoering van de goede voornemens vertragen en nieuwe onrust onder de leden van den Kreis zouden kunnen teweeg brengen. Alzoo moesten Hun Hoog Mogenden zich beijveren bij hunne vrienden en naburen alle kwade vermoedens zoo veel mogelijk weg te nemen [1]. — Deze mededeeling stelde de gezindheid der Hansesteden veel gunstiger voor, dan zij inderdaad was, gelijk nog onlangs aan VOSBERGEN zelven was gebleken, onder anderen, toen hij op zijne terugreis met verwondering bespeurde, dat er toen van de zijde van *Lubek* nog geene maatregelen tot het bijeenroepen van den *Hansedag* waren genomen. Maar AITSEMA's voorstelling moest strekken om de bezwaren te bestrijden, die er hier te lande zelven tegen de vermeerdering van het gezag des Konings van *Denemarken* in die oorden bestonden. Waren de Steden willig om mede te werken, en kwam de tegenstand slechts van Keizerlijke ambtenaren en geheel- of half-papistische Vorsten, dan kon men onbezwaard onze nieuwe staatkunde ook op dat gebied volgen, ja, men was om des gewetenswille verplicht zulks te doen. — In vertrouwden kring zal AITSEMA de zaken meer naar de volle waarheid hebben voorgesteld. Ook had hij buiten dat verslag nog meer mede te deelen, en uit elke Provincie werd één lid gecommitteerd om zijne mededeeling te vernemen, en dat hij de zaak der Hansesteden niet willens verzaakt zal hebben, kan men afleiden uit het vertrouwen, hetwelk zij hem bleven schenken, gelijk hij dan ook nog tijdens zijn verblijf te *'s Gravenhage* credentiebrieven van de Regering van *Hamburg* ontving om hare zaken te behartigen. Bij zijn afscheid werd bepaald, dat hij geene nieuwe geloofsbrieven mede zou krijgen, dan alleen aan *Hamburg;* niettegenstaande de Provincie *Holland*, ten einde later niet in de kosten te vervallen van het zenden van een buitengewonen Afgevaardigde, er op aandrong, dat hem ook zoodanige brieven medegegeven zouden worden aan de Vorsten van *Brunswijk*, van 1621—1625.

[1] *Res. Stat.-Gen.* 17, 28 Apr. 1621.

1621—1625. *Holstein* en van *Mecklenburg*, gelijk ook aan den Aartsbisschop van *Bremen*, om ze bij tijd en gelegenheid aan te bieden. Doch de Staten-generaal handhaafden hun genomen besluit »en om andere redenen en om jaloezijen voor te komen" [1]. Aangenaam zouden buitendien reeds de mededeelingen niet zijn, die AITSEMA te *Lubek* te brengen had: want hij zou de Hansesteden moeten aanmanen om de Staten in den oorlog bij te springen, op grond dat dezen zoo veel schepen moesten uitrusten »tot handhaving van den vrijen handel tegen de zeeroovers." [2] Dit klinkt wel wat vreemd in eenen tijd, toen men weder op het sluiten van een verdrag met de Algerijnen bedacht was. Maar die eisch zal hebben moeten dienen, om, zoo men er niet al te sterk op stond, de Hansesteden op andere punten toegefelijker te maken.

Alliantie met *Denemarken*. Den 14den Mei kwam er tusschen ULEFELT en de Gecommitteerden der Staten-Generaal een Verdrag tot stand. De aanhef gewaagde van de »goede oprechte en nabuurschappelijke vriendschap," in welke de Staten-Generaal »van lange tijden herwaarts" met den Koning geleefd hadden. In deze verklaring lag, juist omdat zij onwaar was, de verbindtenis besloten om van wederzijde de vijandelijkheid af te leggen. Bij de artikelen zelven gaven de partijen elkander geenerlei belofte van te verleenen hulp, maar verbonden zich slechts, noch verdragen aan te gaan, die een van beiden nadeelig zouden kunnen zijn, noch hulp aan de vijanden der andere partij te verstrekken. Waren vroeger verbindtenissen aangegaan, die de belangen der andere partij bedreigden, zoo zouden die van nu aan niet ten haren nadeele uitgelegd kunnen worden. Uitdrukkelijk werden de traktaten, in 1613 en volgende jaren tusschen de Staten en de Hanse gesloten, hieronder begrepen. Daarentegen verkreeg ULEFELT niet, dat de Staten zich bij het Verdrag verbinden zouden, geene traktaten te sluiten »met 's Konings Vasallen, met name met den Bisschop van *Bremen* en de Stad *Hamburg*." Het laatste artikel bepaalde, dat de alliantie de Verdragen, met andere Mogendheden, Vorsten, Republieken en Gemeenten gesloten, niet zou opheffen, »evenwel behoudens het tegenwoordige Verdrag." Dit artikel, min of meer in strijd met de voorgaande, diende slechts om de Hansesteden met geruststellende betuigingen te kunnen paaijen, gelijk AITSEMA dan ook nog in Junij (1621) den uitdrukkelijken last kreeg, om haar te verzekeren, dat Hun Hoog Mogenden de traktaten, met haar gemaakt, zouden onderhouden en nakomen [3]. Nog voordat deze verzekering ontvangen kon zijn, zond *Lubek* eenen Afgevaardigde herwaarts, om reken-

---

[1] Later schijnt de Commissaris, die in den Neder-Saksischen Kreis troepen voor onze dienst ging overnemen, toch credentiebrieven voor AITSEMA aan de niet Deenschgezinde Vorsten en aan de Steden te hebben medegekregen (*Res. Holl.* bl. 449). Zoo zal *Holland* zich te gemakkelijker hebben laten overhalen om het vertrek van dien Commissaris toe te laten.

[2] *Res. Stat.-Gen.* 30 Apr.; 7, 8, Mei, 1621. *Res. Holl.* bl. 420.

[3] *Res. Holl.* bl. 449. *Res. St.-Gen.* 15 Junij, 1621.

schap aangaande de strekking van het Verdrag met *Denemarken* te vragen. Men gaf hem inzage van de Artikelen, en voorts moest hij zich met mondelinge inlichtingen vergenoegen [1]. — Het Verdrag liet de gewichtigste zaken onbeslist. Dus zou er tot nadere beraadslaging ter plaatse en ten tijde, door den Koning te bepalen, eene nieuwe bijeenkomst van wederzijdsche Gezanten stand grijpen, waar de vragen zouden uitgemaakt worden, met wat macht en middelen de partijen elkander in geval van oorlog zouden bijstaan, alsmede wanneer die bijstand zou moeten aanvangen, en of hij na den oorlog zou vergoed worden, al of niet [2]. — Hiermede kon CHRISTIAAN zich voor het oogenblik tevreden stellen, in zoo verre de Staten de voor hem vijandelijke strekking van hun bondgenootschap met de Hanse genoegzaam verloochend hadden. Dit was een zeker voordeel, door hem behaald en intusschen kon hij zien, welke maatregelen hij later zou nemen. Zoo veel is zeker, dat hij de oorlog nog niet dadelijk verklaarde; zelf was er in de maand Junij sprake, dat hij, en de Hertogen van *Brunswijk* hunne troepen weder zouden afdanken. Tegenover *Spanje* nam CHRISTIAAN de houding aan, alsof het Verdrag met de Vereenigde Provinciën niet anders dan den handel betrof. Zulks toch verklaarde zijn Commissaris STRICK met zoo vele woorden, toen SPINOLA hem omstreeks denzelfden tijd, op eene audientie bij den Aartshertog te *Brussel*, verweet, dat de Koning, aan den Spaanschen invloed ontsnapt, door de onzen tot hunne zijde was overgehaald [3]. Dit veinzen had hij noodig om den vereischten tijd te winnen ten einde zijne veruitziende plannen tot rijpheid te brengen. Wel mochten die plannen veruitziende heeten, want ook het deelgenootschap aan de ondernemingen, door de Republiek in de West-Indiën beoogd, behoorde daartoe. Het denkbeeld, door onze Gezanten in 1618 geopperd [4], was hem niet ontgaan. Immers liet ULEFELT zich thans (in Mei 1621) door USSELINCX nader omtrent de ontworpen Nederlandsche West-Indische Maatschappij onderrichten [5]. — De Staten-Generaal daarentegen hadden bij het Verdrag geen dadelijk voordeel: zelfs wilden zij, tegen het gevoelen van de Staten van *Holland*, van de pas aangeknoopte vriendschap nog geen gebruik maken om eene aanvrage om hulp tegen het krijgsgeweld, dat de Provinciën bij de staking van het Bestand te wachten hadden, tot *Denemarken* te richten [6].

1621—1625.

Het spreekt van zelf, dat de toenadering tusschen de Republiek der Vereenigde Nederlanden en den Koning van *Denemarken* de aandacht van den Koning van *Zweden* trekken moest. *Denemarken* toch was de natuurlijke vijand van zijn Huis, en vooral ook omdat het hem uitzicht gaf op bescherming tegen *Denemarken*, was het

De houding van *Zweden* onder dit alles.

---

[1] *Res. Stat.-Gen.* 28, 30 Junij, 1621.

[2] *Res. Stat.-Gen.* 8, 11, 14, 15 Mei, 1621. *Res. Holl.* bl. 412, 428. AITSEMA, *Saken v. Staet en oorlogh*, I, bl. 41, 42. [3] *Resol. Stat.-Gen.* 3 Julij, 1621. [4] Zie hiervoor, bl. 38.

[5] *Res. Stat.-Gen.* 12 Mei, 1621. [6] *Res. Holl.* bl. 449. *Res. Stat.-Gen.* 8 Junij, 1621.

1621—1625. bondgenootschap met onzen Staat hem zoo veel waard geweest. Nu wij ons zoo innig aan dat Rijk aansloten, had hij, scheen het, geene ondersteuning meer tegen de aanmatiging van CHRISTIAAN IV van ons te hopen. Had *Denemarken* de omwenteling van 1618 met genoegen vernomen, *Zweden* had niet gejuicht in OLDENBARNEVELTS val. Integendeel GUSTAAF ADOLFS Gezanten hadden al hunnen invloed gebezigd om de omwenteling te verhoeden, daar zij in die Regeringsverandering de ondermijning zagen van den bodem, op welken *Zwedens* vriendschap met onzen Staat en *Zwedens* kracht in *Duitschland* en tegenover *Polen* berustte. Toch liet hij zich niet uit het veld slaan. Hij wist den Keurvorst van *Brandenburg* over te halen hem de hand zijner zuster, MARIA ELEONORA, toe, te staan, ten spijt van den Koning van *Polen*, die deze verbindtenis tusschen zijnen vasal in *Pruisen* en zijnen vijand op den Zweedschen troon door zijn gezag poogde te beletten [1]. Ook door dit huwelijk toonde hij op nieuw openlijk partij te willen trekken tegen het Huis van *Oostenrijk* in *Duitschland.* Had hij de wegen der dubbelzinnige staatkunde, die *Denemarken* thans vaarwel scheen te willen zeggen, willen inslaan, hij had zich niet met den beschermeling der Vereenigde Nederlanden, den uit 's Keizers oogpunt onwettigen bezitter van de helft der Kleefsche erfenis, moeten verbinden. Nu hij dit deed en de Prinses huwde, die men een tijd lang aan Prins MAURITS had toegedacht [2], verplichtte hij zich om des noods als beschermheer van dien Keurvorst op te treden, en, zoo de Staten-Generaal hunne staatkunde in *Duitschland* verzaakten, op dit gebied de taak der Nederlanders op te vatten. Werkelijk moedigde hij reeds de Hansesteden aan, voortaan van hem den steun te wachten, dien de Staten-Generaal haar begonnen te onttrekken [3]. Doch om die Steden vertrouwen in te boezemen, was zijne macht nog te gering, en de Koning van *Denemarken* meende zich gerust in de Duitsche zaken te kunnen steken, hoezeer hij *Zweden* in den rug liet: immers zou deze Mogenheid, die de banier der Evangelische Godsdienst zoo hoog ophief, hem nimmer vermogen te benadeelen, als hij zelf voor die Godsdienst te velde trok. *Zweden* richtte dan ook in dit tijdsgewricht zijne krachten liever tegen *Polen*, ten einde in *Lijfland* de zege te behalen en *Riga* te veroveren, en dat niettegenstaande hij op geene hulp uit *Nederland* kon rekenen, daar de Staten hem niet tot den oorlog hadden willen aanmoedigen, vermits zij, zoo die uitbrak, verplicht waren hem troepen of geld te zenden [4], en zij van nu aan hunne krijgsmacht anders dachten te gebruiken.

---

[1] Wat over het huwelijksaanzoek van GUSTAAF ADOLF reeds door den ouden Keurvorst van *Brandenburg*, vader der bruid, aan onzen STICKE werd medegedeeld, kan men zien in het Rapport van dien Gezant aangaande zijne ambassade in *Pruisen*, op het Rijksarchief.

[2] Zie hiervoor, bl. 244.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 7 Nov. 1620. CARLETON III, p. 398.

[4] CARLETON III, p. 186.

Evenwel kon GUSTAAF ADOLF de welwillendheid der Staten niet onverschillig achten. Hij stond nog bij hen in de schuld, en had van hen inschikkelijkheid noodig [1]. Tegen het einde van de maand Augustus 1619 had de Ambassadeur VAN DIJCK na hartelijke dankzegging voor den onderstand, tot dusverre aan zijnen Meester verleend, vriendelijk verzocht, dat de termijnen, hem ter aflossing zijner schuld gesteld, eenigzins verlengd mochten worden, in dier voege dat hij niet binnen vier, maar in zes jaren de schuld voldeed. In der eeuwigheid, voegde hij er bij, zou de Koning de diensten der Staten-Generaal niet vergeten. — Het liep meer dan eene maand aan, eer men deze aanvrage beantwoordde, en niet anders dan tegen den wil van de Provincie *Holland*, onder wier bewindhebbers VAN DIJCK vijanden had [2], werd zij toegestaan [3]. Maar zelfs bij deze vergunning viel het den Koning moeijelijk aan zijne verplichting te voldoen. Den eersten termijn, reeds in November 1619 verschenen, had VAN DIJCK aangenomen in Februarij daaraanvolgende te betalen, maar, in weerwil van herhaalde aanmaning, vermocht *Zweden* zich eerst in het begin van Junij van deze verplichting te kwijten [4]. Toen de Ambassadeur in deze maand met verlof naar *Zweden* vertrok [5], kreeg hij verscheidene vragen en verzoeken mede. Hij moest zijnen Koning polsen, of hij bij het uitbreken van den oorlog, tegen dat het Bestand geeindigd zou zijn, bereid was de bij traktaat beloofde hulp te bieden. Voorts moest hij de zaak van *Bohemen* en van de Duitsche Unie aan Zijne Majesteit aanbevelen, en hem verzoeken mede te werken, ten einde de in het Hansegebied gerezen moeijelijkheden te helpen bijleggen. Zoo openden de Staten zelven, buiten machte om het geschokte vertrouwen der Hansesteden alleen door eigen eerlijkheid te behouden, aan GUSTAAF ADOLF den weg om invloed in dat deel van *Duitschland* te krijgen. Eindelijk moest VAN DIJCK zijnen Koning verzoeken, de termijnen, waarin zijne schuld moest afgelost worden, stiptelijk in acht te nemen, aangezien Hun Hoog Mogenden »in deze gevaarlijke en van alle kanten dreigende tijden hunne penningen ten hoogste zelven noodig hadden." Dat de Ambassadeur met een Nederlandsch oorlogschip naar *Zweden* gebracht werd en bij deze gelegenheid een kostbaren gouden ketting ten geschenke kreeg [6], was een na die

1621—1625.

---

[1] Zie hiervoor, bl. 285, 286. [2] Zie hiervoor, bl. 465, 466, 471.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 29 Aug.; 21, 30 Sept. 1619.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 16 Nov. 1619. 10, 12 Febr.; 4, 30 Apr.; 4, 9, 26 Mei; 3 Junij 1620. In Augustus 1620 verzocht GUSTAAF ADOLF op nieuw de tusschenkomst van der Staten crediet om 100,000 Rijksdaalders te mogen lichten. Dit verzoek werd beleefdelijk afgeslagen, en de Vorst aan zijne verplichting tot aflossing van de nog bestaande schuld herinnerd (*Resol. Stat.-Gen.* 26, 27 Augustus).

[5] Zie hiervoor, bl. 465. [6] *Resol. Stat.-Gen.* 14, 20 Mei, 1620.

1621—1625.

betuiging dubbel sterk blijk van welgevallen in zijnen persoon, dat de Staten trouwens niet zouden hebben verleend, waren MUYS en AERSSEN niet afwezig geweest [1].

Ook tot de verwezenlijking van zijn huwelijksplan kon GUSTAAF de ondersteuning der Staten niet missen. Immers moest den zwakken Keurvorst van *Brandenburg* door zijne Hoog Mogende beschermers moed ingeboezemd worden om de verbolgenheid van zijnen Poolschen Leenheer te trotseren. Deswegens verzocht de Koning bij eenen brief, overgebracht door zijnen Secretaris PETRUS FALK, den Keurvorst ten aanzien van zijne huwelijksaanvrage gunstig te willen stemmen, opdat de pogingen dergenen, die de vervulling van zijnen wensch tegenwerkten, verijdeld mochten worden. De Staten gaven hieraan gehoor [2]. Maar weldra werden zij ook van de Brandenburgsche zijde met de zaak gemoeid. De Keurvorst had der Staten ondersteuning hoogelijk noodig, daar de Koning van *Polen* het plan zijner verzwagering met GUSTAAF tot voorwendsel bezigde om zijne aanvaarding van het bewind in *Pruisen* te keer te gaan. Wel had de Keurvorst, dadelijk na zijns vaders overlijden, het kasteel te *Koningsberg* betrokken om zich als regerend Hertog te doen gelden; maar de Koning van *Polen* had hem, ten einde wettig met het Hertogdom beleend te worden, verwezen naar den Rijksdag tegen den 5den November (1620) te *Warschau* te houden, voor dien tijd kon hij niet als rechtmatig Vorst optreden, maar kwam het bewind aan de Kroon van *Polen* toe. Het liet zich aanzien, dat *Polen* deze tusschenregering nog wel langer dan tot dat tijdstip zou verkiezen te rekken; ja, er waren er, die Koning SIGISMOND aanrieden, den Keurvorst van het leen vervallen te verklaren, op grond dat hij, de Gereformeerde Godsdienst belijdende, der Augsburgsche Confessie niet was toegedaan. In deze omstandigheden moest hij wenschen, dat zijne moeder hare dochter niet aan GUSTAAF beloofd had, of dat deze Vorst van zijn aanzoek afgezien of daaraan ten minste geen ruchtbaarheid gegeven had. Derhalve, opdat de rechten der Gereformeerde Godsdienst in *Pruisen* niet miskend en de beleening met dat Hertogdom hem niet geweigerd of aan vernederende voorwaarden verbonden mocht worden, verzocht hij de Staten eenen voornamen afgezant naar den Poolschen Rijksdag van den 5den November te willen zenden, ten einde aldaar zijne zaak te bepleiten en eene bemiddeling tusschen *Polen* en *Zweden* te beproeven. Tevens verlangde hij, dat Hun Hoog Mogenden de Pruisische Stenden zouden vermanen, hunnen Hertog eerbiedig te bejegenen, en dat zij zijne belangen bij de Hoven van *Frankrijk* en *Engeland*, van welke hij mede ondersteuning verzocht, zouden bevorderen. — Zoo liep de Keurvorst gevaar, het genot van het Hertogdom, om welks wil zijn Huis zich in de knellendste financieele moeijelijkheden had gewikkeld, zich ten slotte nog te zien ontgaan. De gelden, door de Staten-Generaal hem geleend, kon hij niet aflossen; zijne contributie aan de Duitsche Unie

De Keurvorst van *Brandenburg* smeekt de Staten zijne zwakheid te hulp te komen.

---

[1] Zie hiervoor, bl. 466.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 17 Aug. 1620.

was hij achterlijk gebleven te betalen [1], en toch kon hij zijn gezag in *Pruisen* niet prijs geven. — Dat alles liet de Keurvorst in de maand October (1620) door zijnen Gezant STEINTGEN te *'s Gravenhage* voorstellen; maar dadelijk besloten de Staten het verzoek om eenen Afgevaardigde naar den Poolschen Rijksdag te zenden, beleefdelijk af te slaan; de tijd, dit was de grond hunner verontschuldiging, was te kort om de toestemming der Provinciën tot zulk eene zending te bekomen en de aandacht hunner Vergadering, waarvan verscheidene leden met de Prinsen te velde waren, was op andere zaken gericht: het eenigste, waartoe zij konden overgaan, was eenen brief aan den Koning van *Polen* te schrijven. STEINTGEN, voegden zij er bij, zou hunne verontschuldiging wel als billijk erkennen, »dewijl hij den tegenwoordigen bezwaarlijken toestand van den Staat dezer Landen op de plaats zelve met zijne eigene oogen zien kon." [2] — Voor het overige wilden de Staten den Keurvorst in zijne tegenwoordige moeijelijkheden het leven niet nog zuurder maken. Niet alleen staakten zij alle aanmaningen tot aflossing van zijne schuld van 248,000 gulden, maar zelfs schoten zij hem de renten voor [3], te eerder omdat zij zijne medewerking in den dreigenden oorlog behoefden [4]. Ook de voortdurende bezetting van de vaste plaatsen in het Kleefsche en Guliksche hadden de Staten van noode, en er was hun veel aan gelegen, dat de Keurvorst zelf zich niet daartegen verklaarde, daar er steeds stemmen van de ingezetenen gehoord werden, die te kennen gaven, dat men de Nederlandsche troepen wel kwijt wilde wezen. Zoo drukten de Gezanten van de Steden en Ridderschap van *Kleef*, bij gelegenheid dat zij van de Staten-Generaal eene nieuwe acte van onzijdigheid kwamen vragen, tevens de begeerte uit, dat hunne vestingen en open plaatsen door onze garnizoenen ontruimd mochten worden. De Staten verleenden de acte van neutraliteit, maar dien wensch beantwoordden zij met de verklaring, dat sedert het Traktaat van *Xanten*, dat hunnentwege ten uitvoer gelegd had mogen worden, de zaken grootelijks veranderd en in een gevaarlijken toe- 1621—1625.

---

[1] Zie Rapport van AERSSENS Gezantschap naar *Venetië*, in de *Berigten van het hist. Gen. te Utrecht*, D. V. St. I. bl. 60, 68.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 5, 6, 7, 9, 12 Oct. 1620. CARLETON, III, p. 389, 390, 391, 392. In November (1620) vernamen de Staten van den Engelschen Gezant, dat JACOBUS de investituur van den Keurvorst met *Pruisen* door zijnen Agent bij den Koning van *Polen* zou laten voorstaan (*Resol. Stat.-Gen.* 30 Nov. 1620).

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 6 Maart, 1621. In 't begin van Julij klaagde onze Ontvanger-generaal dat hij de tot 1 Februarij verloopen interest, ten bedrage van 35,026 gulden niet betalen kon, en zich te vergeefs deswegens tot de Brandenburgsche Overheid te *Kleef* had gewend. Hierop schreven de Staten aan dezelfde Overheid, dat zij, bij gebreke van betaling, deze som bij hooger hand in haar gebied zouden laten innen (*Resol. Stat-Gen.* 1, 2 Julij 1621).

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 19 Mei, 1621.

1621—1625. stand geraakt waren. Weshalve er thans aan geene ontruiming te denken viel. Evenwel om in de ellende der Kleefsche onderdanen eenigzins te gemoet te komen, zouden zij er wel toe kunnen verstaan, de onversterkte plaatsen te verlaten, wanneer hunne Hoogheden van *Brabant* daartoe insgelijks konden besluiten. Onder dezelfde voorwaarde waren zij ook geneigd de open plaatsen in het Guliksche te ontruimen. Bovendien besloot de Prins, de Stad en het Kasteel van *Kleef*, als minder ter verdediging geschikt, van ons garnizoen te ontheffen en neutraal te laten verklaren [1].

Dezelfde reden maakte hen mede eenigzins inschikkelijker jegens *Zweden*. Drong men bij deze Mogendheid al te zeer op de stipte aflossing der voorgeschoten gelden, dan vermeerderde men niet alleen haar ongenoegen over de innige betrekking, in welke wij met *Denemarken* geraakt waren, maar stelde ook den Koning buiten staat om de oorlog voort te zetten, die toch altijd eene afleiding in Oostelijk Europa teweegbracht, daar zij *Polen* verbood, den Keizer te hulp te komen. Dus stapte men over de vraag heen, of de Koning in het jaar 1620 werkelijk met *Polen* in oorlog geweest was, en wilde derhalve de door ons verstrekte bijdrage van 80,000 gulden als verplichte oorlogs-subsidie en niet als voorgeschoten geld, dat teruggegeven had moeten worden, aangemerkt hebben [2]. In dezen zin werd het antwoord gesteld, dat PETRUS FALK op zijn reeds geruimen tijd onbeantwoord gebleven voorstel gegeven zou worden. In dat antwoord werd verwezen op het schrijven, aan den Ambassadeur VAN DIJCK medegegeven. Dus verloochenden de Staten dan geenszins wat zij toen verklaard hadden, en stelden den Heer MUYS tegenover den Zweedschen Ambassadeur in het ongelijk. Dit verdroot dien Heer, wiens koopmansijverzucht hem bovendien met VAN DIJCK in onmin had gebracht, en hij kwam er tegen op. Maar hoezeer FALK, ten einde niet langer opgehouden te worden, de weglating van de woorden, welke MUYS mishaagden, zou toegestaan hebben, namen de Staten ze niet terug [3].

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 3, 11, 12 Maart; 10, 15 Apr.; 20 Mei, 1621. *Resol. Holl.* 1621, bl. 394.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 15 Maart, 1621. *Resol. Holl.* 1621, bl. 330, 339.

[3] *Resol. Holl.* 1621, bl. 351, 363. De bijzondere reden van onmin tusschen MUYS en den Ambassadeur VAN DIJCK was deze. MUYS had weten te verwerven, dat de partijen koper, waarmede de Koning van *Zweden* zijne schuld afloste, aan hem werden toegezonden. Dit wekte de jaloezij van VAN DIJCK, die werkelijk, door vermogende Nederlanders in den arm te nemen, te weeg bracht, dat hij zelf met de ontvangst van het koper werd belast. Doch MUYS wist dezelfde gunst op nieuw te verkrijgen, bereid zijnde den Koning op zijn eigen krediet, en niet langer op dat der Staten-Generaal, geld te verstrekken. Maar de groote Heren en Kooplieden, DE VEER, VAN ASPEREN, BERKHOUT, DE GEER en KIEN, die de voordeelen, welke VAN DIJCK uit de ontvangst trok, deelden, lieten de zaak hier niet bij berusten. Zij lichtten MUYS in *Zweden* den voet.

De vriendschap tusschen de Republiek en *Zweden* bleef dus voor inbreuk bewaard. Maar niettemin schijnt het gerucht, dat onze Regering zich aan *Denemarken* aangesloten had, in *Polen* zeer de aandacht te hebben getrokken, en SIGISMUND zal zich gevleid hebben, dat wij nu ten minste *Zweden* niet langer tegen hem zouden ondersteunen, ja, misschien droomde hij van eene wijziging onzer staatkunde in eenen voor hem gewenschten zin. Had hij zich te voren reeds de mogelijkheid van een bondgenootschap met onzen Staat voorgespiegeld [1], met hoe veel meer grond scheen hij van eene vriendschappelijke betrekking met de Republiek wat goeds voor zijne belangen te kunnen hopen, op een tijdstip, dat de verlenging van het Bestand nog van beide zijden gewenscht kon schijnen, en de Vereenigde Provinciën, zoo zij al geen bondgenoot van *Spanje* werden, ten minste in den ontbranden oorlog onzijdig schenen te zullen blijven.

1621—1625.

In de eerste helft van Junij (1621) kwam er een afgevaardigde van *Polen* hier te lande aan, met geloofsbrieven van den 19den Januarij gedagteekend. Zijn naam was PETRUS ZERONSKI, hoveling en secretaris des Konings, en hij voerde den titel van *Internuntius*. Zijn komst baarde opzien, en op het eerste bericht besloot men bij de Staten van *Holland* dadelijk, dat men hem zoo spoedig mogelijk weder moest doen vertrekken. Werkelijk kon dit bezoek niets goeds uitrichten. Integendeel, de vredespartij, ter naauwernood gefnuikt, kon daaruit weder nieuwe hoop scheppen: immers kon zij zich afvragen, of de komst van eenen Gezant van dien met de Jezuiten bevrienden Koning niet misschien een middel was om onder de hand nieuwe en aannemelijker voorstellen te doen, en de hoofden des Lands konden lichtelijk door de verschijning van dien persoon in opspraak komen, alsof zij toch nog in geheime verstandhouding met de tegenpartij stonden. Werkelijk zien wij tegenover dezen bezoeker de houding nagenoeg herhaald, welke de verschillende partijen tegenover PECKIUS hadden aangenomen. De Provinciën wilden hem in ernst en in alle vrijheid te woord gestaan hebben; *Holland*, daarentegen, verlangt hem slechts met de noodige voorzorgen tot het doen van opening toe te laten, en de Prins, door de Provinciën tegen het advies van *Holland* ondersteund,

Een Gezant van *Polen* verschijnt te *'sHage*.

Maar GUSTAAF oordeelde, dat zij zich niet aan het contrakt hielden. De kans van MUYS rees weder. Nu echter verweten hem zijne mededingers, dat hij in dienst was van den Koning van *Zweden* en dus in eene voor een Nederlandsch Staatslid ongeoorloofde betrekking. MUYS noemde dit laster, en verklaarde, dat, werd dit verwijt bevonden waarheid te behelzen, hij zich zou getroosten de straf voor de overtreding te dragen. Bij de Punten van Beschrijving van de eerstvolgende zitting der Staten van *Holland*, werden de Leden op nieuw verzocht gelast te komen op de vraag, of men aan ingeborenen niet verbieden moest, zich in dienst van vreemde Vorsten te laten gebruiken (*Resol. Holl.* 1621. bl. 418, 419, 428).

[1] Zie hiervoor, bl. 283.

1621—1625. schijnt er prijs op te stellen om hem door een luisterrijk onthaal een hoogen dunk van zijne Vorstelijke grootmoedigheid en van de Nederlandsche onbekrompenheid in te boezemen. — De Latijnsche rede door ZERONSKI, den 12den Junij in de vergadering der Staten-Generaal gehouden, sloeg eenen toon aan, die het vermoeden moest wekken, dat de spreker met den waren staat van zaken niet zeer bekend was of veinzen wilde daarmede onbekend te zijn. De hoofdinhoud zijner redevoering was het gevaar, hetwelk *Polen* van de zijde van *Turkije* bedreigde. Deze zaak behoorde de geheele Christenheid zich aan te trekken. Dus wachtte de Koning ondersteuning, bepaaldelijk ook van de Staten, al waren de beide Landen ook niet door staatkundige banden verbonden: natuurlijke banden waren er genoeg, en waar deze bestonden, waren er geene verdragen noodig: wie had ooit van vriendschapsverbonden tusschen ouders en kinderen gehoord? Van den aanvang aan waren de *Polen* met onzen roem ingenomen geweest, en van den anderen kant had de oorspronkelijke eenvoudigheid hunner zeden en het argelooze landmansleven door hen geleid in den tijd van onze oorlogen vele Nederlanders in hun midden gelokt. Voorts, leverde ons land hun artikelen van weelde, *Polen*, daarentegen, voorzag ons van hout voor onze schepen en van allerlei behoeften, ja, het was een graanschuur voor onze markten. Dus had hun Koning meer aanspraak op onze hulp en wij meer belang bij een vriendschappelijk verkeer met zijn volk, dan anderen, die het genot van onze vriendschap en bijstand gehad hadden. Evenwel kon hij zeer goed plaats geven, dat wij die anderen boven hem in onze vriendschap hadden opgenomen. Zulke uitstekende beoefenaars der zedekunde, als wij, Nederlanders, hadden van den besten stijl- en zedemeester geleerd, dat er graden in de plichten waren, en dat een buur nader was, dan een ver vriend of bloedverwant. Toch waren er plichten, die men eerder aan een vriend of bloedverwant, dan aan een buurman bewees. Zulk een plicht deed zich nu ten aanzien van onzen natuurlijken Poolschen vriend aan ons voor. Immers, moesten de Polen voor de Turken bezwijken, zoo zouden dezen na hen de overige volken der Christenheid aantasten, Europa's kusten met hunne vloten omgeven, en den akkerbouw in *Polen* en *Duitschland* te gronde richten. Wat toch hadden de Turken van *Egypte*, weleer Romes korenschuur, wat van *Klein-Azië* gemaakt? *Polen*, met zijne vlakke velden en overvloedig voeder voor de Turksche ruiterscharen, was de poort, waardoor dat volk in Europa's hart kon binnen dringen: slechts de ligchamen der Christenen konden een wal vormen in dat land zonder natuurlijke bevestiging, en thans maakte de verdeeldheid onder die Christenen de overrompeling gemakkelijk. Alzoo zocht hij bij ons raad en daad tegen den gemeenen vijand, en te eerder rekende hij op goedgunstig gehoor, omdat zijne landgenooten ons nog nooit te voren lastig gevallen noch ons aan onze verplichting herinnerd hadden [1]. — Zou de Gezant waarlijk gemeend hebben,

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 10, 11, 12, Junij, 1621. *Resol. Holl.* bl. 455.

de Staten met zulke algemeenheden te belezen? Maar, het is waar, hij had nog nadere gronden tot zijn verzoek, en deze bood hij aan, in de volle Vergadering of voor eenige Gecommitteerden uit haar midden bloot te leggen. Zijne gehouden rede was voor de plechtigheid berekend geweest, en hij wenschte daaraan buiten de vergadering, en vooral in het Buitenland geene ruchtbaarheid gegeven te zien. Ten minste verzocht hij, dat zij niet gedrukt zou worden. Hoe het zij, werkelijk werd *Polen* in dezen tijd weder zeer door *Turkije* benard; maar het was niet geheel buiten ons toedoen, dat dit het geval was. Van den aanvang aan van het vorige jaar was te *Constantinopel* besloten, dat de Sultan zelf te velde zou trekken, en aan dit besluit waren de inblazingen van onze staatkunde niet vreemd, die aan *Bohemen* en *Zevenbergen* bij hunnen oorlog tegen het Huis van *Oostenrijk* in den Grooten Heer een medehelper bezorgen wilde, en aan SIGISMOND bij zijn verlangen om aan het gevaar, dat *Oostenrijk* benaauwde, eenige afleiding te verschaffen, een geducht beletsel in den weg gelegd wenschte te zien. Onze Gezant HAGA, met wien in dezen tijd een geheimzinnige briefwisseling gevoerd werd en die door de tot zijnen opvolger bestemden CORNELIS PAUW nog altijd niet vervangen was [1], had dan ook begrepen te moeten vragen, of hij den Sultan te velde volgen zou, en men had hem geantwoord, dat hij dit werkelijk doen moest, zoo hij daartoe werd uitgenoodigd en de Gezanten van *Frankrijk* en *Engeland* insgelijks mede gingen [2].

1621—1625.

Invloed door de Staten te *Constantinopel* geoefend.

Toen de Poolsche *Internuntius* zijne propositie gedaan had, besloot men het antwoord daarop ten spoedigste te laten ontwerpen. De daartoe gecommitteerden zouden in geen nader onderhoud met hem treden, voordat zij den Prins gesproken hadden. Deze echter scheen te wenschen, dat den Afgevaardigde meer onderscheiding werd bewezen. Hij stelde aan de Staten van *Holland* (want van de toestemming der andere Provinciën was hij verzekerd) de vraag voor, of de welvoegelijkheid niet vorderde, hem door eenige Gedeputeerden uit dit Gewest in zijn Logement te laten begroeten, en hem niet, gelijk een Gezant van minderen rang, slechts tot aan den dag, op welken hem gehoor verleend was, vrij te houden. Die van *Holland* achtten het een noch het ander noodig: hij voerde den titel niet van *Legatus* of *Ambassadeur*, maar van *Internuntius:* dus behoefde men hem niet als een Gezant van den eersten rang te bejegenen. — Dat het verzoek om bijstand tegen *Turkije* afgeslagen moest worden, daaromtrent was men het genoegzaam eens; maar erkennen mocht men niet, dat men met *Turkije* tegen *Polen*

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 11, 17, 20 Maart, 1620. *Resol. Holl.* 25 Maart; 20 Julij, 1620. CORNELIS PAUW was in het najaar van 1620 naar *Aleppo* teruggekeerd. In den zomer van 1621 werd besloten, hem te vergunnen zich aldaar door een tijdelijken hoofdconsul te laten vervangen en zelf naar het moederland terug te keren. *Resol. Stat.-Gen.* 16 Nov. 1620. 1, 19 Julij, 1621.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 16 Maart; 22 Junij, 1620. 6, 8 Jan.; 27 Apr.; 29 Junij, 1621. *Res. Holl.* 7 Jan. 1621, bl. 428. CARLETON, III, p. 315, 355.

1621—1625.

heulde, en evenmin wilde men zich wegens onvermogen verontschuldigen: dit toch mocht den vijand in zijnen overmoed versterken. Deze twee bijzonderheden werden in het antwoord in acht genomen. Na hunnen dank te kennen gegeven te hebben voor de vriendschappelijke betuigingen van den Koning, en hunnen lof aan de »uitstekende" redevoering [1] van zijnen vertegenwoordiger te hebben toegezwaaid, erkennen de Staten, dat 's Konings verzoek op gewichtige gronden rust. Maar zij laten den Koning zelven met de geheele Christenheid oordeelen, of zij thans in de gelegenheid zijn om hem hulp te verleenen, nu zij op nieuw in oorlog zijn met eenen vijand, hun even geducht, als *Turkije* voor *Polen.* Zelfs diegenen hunner bondgenooten, die het meeste te lijden hadden, konden zij niet naar behooren bijspringen, en van hunne andere bondgenooten waren zij in het geval zelven bijstand te vragen. — De Provinciën waren van gevoelen, dat men, alvorens den Gezant dit antwoord mede te deelen en zijn afscheid te geven, hem moest laten vragen, of hij nog iets naders voor te stellen had. Maar de Staten van *Holland* waren daartegen: zij besloten, niemand tot eenig onderhoud naar hem af te vaardigen; maar hem door twee leden ter vergadering der Staten-Generaal te laten brengen, hem daar zijn antwoord en tegelijk zijn afscheid te geven: daarna, dat is, wanneer er geene beraadslaging meer over behoefde te vallen noch van Staatswege antwoord op zijne mededeelingen behoefde gegeven te worden, kon hij datgene te berde brengen, wat hij verder in last mocht hebben. In weerwil van dit besluit volhardden de Provinciën bij hare meening, en daar *Holland* haar gevoelen, ten einde niet in geschil te komen, opgaf, zoo werd de Gezant door een drietal leden, maar daaronder niet één uit *Holland*, bezocht. In zoo verre schikte men zich echter naar *Hollands* advies, dat men eenige zwarigheden opperde, alvorens hem de gelegenheid te geven, zijnen naderen last te openen. Deswegens toonde hij zich zeer verstoord. Niettemin ging hij thans over tot eene nadere verklaring. Wel had hij vermoed, dat de Staten in dezen tijd zijnen Meester geen belangrijke hulp zouden verleenen; maar hij had een geheimen last en deze strekte om te verzoeken, dat men Zijne Majesteit zou gelieven te ondersteunen met kanoniers en ingenieurs, en hem het voorrecht van vrijen uitvoer zou verleenen van al de wapenen en krijgsbehoeften, die hij hier wenschte te koopen; voorts, dat de Staten hem op hunne kosten een schip zouden bezorgen, hetwelk te *Antwerpen* eenig geschut en wapenen, door de Aartshertogen zijnen Koning geschonken, zou inladen en vandaar naar *Danzig* brengen; eindelijk, dat HAGA gelast zou worden te *Constantinopel* tusschen beide te komen, ten einde het herstel van den vrede en de loslating der gevangenen tegen een redelijk rantsoen te bewerken. — Deze vragen schenen bescheiden genoeg, en toch konden de Staten ze niet inwilligen: want zij hielden niets minder in, dan dat wij onze staatkunde te *Constantinopel* en tegenover

Antwoord aan den Poolschen *Internuntius* gegeven.

---

[1] *Oratio* (dus wordt zij door hen genoemd) *rerum et verborum splendore conspicua.*

Zweden met de daad zouden verloochenen. Kon HAGA, zonder zijn krediet te verliezen, plotseling het tegenovergestelde gaan aanbevelen van datgene, waarop hij tot nog toe zoo ijverig had aangedrongen? En, verscheen er een Nederlandsch oorlogsschip in de Zweedsche wateren ten dienste van den Koning van *Polen*, zoo mocht GUSTAAF ADOLF zich wel ganschelijk door de Staten verlaten achten. Aldus begrepen het de Staten van *Holland*, en om te doen gevoelen, hoe bedenkelijk het was, het vertrouwen der Turken op onze standvastigheid te schokken, konden zij aanvoeren, hoe zonder het ontzag, dat onze naam inboezemde, onze zeevaarders, bij hunne stoute en gewelddadige overtreding van de handelsbepalingen in de *Levant*, gevaar liepen goed en leven te verliezen [1]. Maar de Provinciën konden zich met het gevoelen van *Holland* niet vereenigen: zij meenden dat men ten minste eenige van zijne verzoeken moest toestaan. Bovendien kwamen zij terug op het voorstel om hem gedurende den tijd, dien hij hier vertoefd had, met honderd gulden daags vrij te houden, of hem een gouden ketting te vereeren: de Prins, die tegenover de tegenpartij in het buitenland eene eenigzins dubbelzinnige rol bleef spelen, was, verzekerden de Provinciën, van hetzelfde gevoelen. Niettemin weifelde *Holland* niet. De verzoeken werden met beleefde verontschuldigingen afgeslagen; alleen de vrije uitvoer van krijgsbenoodigdheden toegestaan. Toch werd de Gezant nog tot den Prins verwezen »om van hem nader contentement te ontvangen;" ook werd bepaald, dat hij met een gouden ketting vereerd zou worden. Toen hem zijn antwoord en recredentiebrief werden overhandigd, merkte hij op, dat de Staten zijnen Vorst den titel van *Koning der Zweden* onthouden hadden. Dit nam hij zoo hoog op, dat hij verklaarde liever noch antwoord noch vereering te zullen aannemen. Men willigde dit verzoek schoorvoetend in, en met dankbetuigingen nam hij afscheid in de vergadering der Staten-Generaal. *Holland* weigerde haar aandeel aan de kosten van den gouden ketting te betalen [2].

1621—1625.

Ook bij de ontvangst van de Gezanten, die de Keurvorst van *Keulen* omstreeks denzelfden tijd naar *'s Gravenhage* zond, kwam ten duidelijkste het verschil van gevoelen uit, hetwelk er thans tusschen *Holland* en de andere Provinciën bestond. De drijvers van den oorlog, de mannen, wier vorige raadslagen hun het voeren van een vijandelijken toon tot eene noodzakelijkheid maakten, waren bovenal in *Holland* te zoeken. De Provinciën, daarentegen, door geene prikkels van zulk eenen aard tot den oorlog gedreven, verrieden geene bitterheid en konden zich oprecht in het beperken van het oorlogsgebied en het verdagen der vijandelijkheden verheugen.

Zoodra de Aartsbisschop van *Keulen* onderricht was, dat het Bestand niet was ver-

[1] *Resol. Holl.* 1621, bl. 462.

[2] *Resol Stat.-Gen.* 14, 16, 18, 21, 22 24, 25, 26, 30 Junij; 1 Julij 1621. *Resol. Holl.* 1621, bl. 459, 462, 465, 468, 472.

1621—1625.

lengd, trachtte hij zijne maatregelen te nemen, ten einde de rampen van den oorlog, die weldra dreigde uit te barsten, van zijn gebied af te weren, dat vroeger zoo bitter in de ellenden van den Nederlandschen krijg gedeeld had. Den 19den April derhalve verscheen zijn Agent VAN DER VEKEN in de Vergadering der Staten-Generaal en kondigde hun de aanstaande komst van eenige Gezanten aan, belast met het doen van voorstellen tot nadere verzekering der onzijdigheid. De Agent betuigde voorts 's Keurvorsten dank voor het antwoord, door hem bekomen op zijn verzoek om vergoeding voor de afpersingen onzer troepen bij hunne terugkomst uit de *Palts* [1]. Al was hem, zeide hij, geene werkelijke voldoening verschaft: immers waren de opgelegde geldsommen ingevorderd en niet teruggegeven, toch had zijne Hoogheid uit dat antwoord en uit de rapporten van hem, zijnen Agent, genoegzaam kunnen zien, dat Hun Hoog Mogenden het gebeurde afkeurden, en tegen hunne bedoeling de voldoening achter was gebleken. — Deze taal weet het verzuim aan den Prins: zij maakte alzoo onderscheid tusschen dezen Vorst en de Staten-Generaal, en deed de Vergadering gevoelen, dat zij niet vrij was om aan hare overtuiging in alles gevolg te geven. Reeds vroeger had VAN DER VEKEN zulk eenen toon aangeslagen, toen hij de Staten had aangespoord om »eenmaal moed te vatten" en terwijl de Prins om zijns broeders wil belang had het gepleegde onrecht te vergoelijken, hunne soevereine macht tot afwering van dat onrecht te gebruiken. [2] — Het is licht na te gaan, hoe zulk eene taal den Prins en zijne bijzondere vrienden moest ergeren; hoe gevaarlijk zij hun voor de volvoering hunner plannen en voor de rust in het Land moest voorkomen. Die VAN DER VEKEN was hun een doorn in het oog: hij had te veel van hetgeen hier voorgevallen was en voorviel gezien; hij velde daarover een al te scherp oordeel en had onmiskenbaar partij getrokken voor de hier te lande onderdrukte staatkundige beginselen. Of was hij het niet, die vroeger des Aartsbisschops Gezant het verwijt in den mond gelegd had, dat het den Staten, die zoo streng tegen OLDENBARNEVELT gehandeld hadden, niet voegde, den Prins-Bisschop van *Luik* de terechtstelling van landverraders in zijne Hoofdstad kwalijk te nemen? [3] — Geen wonder, dat men VAN DER VEKEN gaarne zijne stoutmoedigheid zou hebben betaald gezet en niets liever gewenscht zou hebben, dan dat hem zijn karakter van onschendbaarheid werd ontnomen. Dit bleek weldra.

Gezanten van den Keurvorst van *Keulen*.

Ingenomenheid tegen den Keulschen Agent VAN DER VEKEN.

In het begin van de maand Mei (1621) verschenen de aangekondigde Gezanten. Het waren de Heren Vrijheer VAN GROESBEEK, Goeverneur van *Hoei*, en JAN VAN WESTERHOLT, Kanselier en Raad van het Bisdom *Munster*. VAN DER VEKEN voerde voor hen bij de audientie het woord. Hij begon met te doen gevoelen, dat de Keurvorst recht had op meer billijkheid. Jaren lang hadden zijne onderdanen bloot gestaan aan de mishandelingen onzer soldaten, tegen de plakaten bedreven, en in weerwil van zijne

---

[1] Zie hiervoor, bladz. 509, 510. [2] Hiervoor, bladz. 509. [3] Zie hiervoor, bl. 421.

herwaarts gezonden gezantschappen ongestraft en onvergoed gebleven. Zulke verongelijkingen dreigden thans nog te zullen vermeerderen, indien er niet in voorzien werd. Dus verzocht zijne Hoogheid herstel van het gepleegde onrecht en eerlijke handhaving van de onzijdigheid, en herhalende wat hij bij vroegere gelegenheden gezegd had, betuigde hij te verwachten, dat Hun Hoog Mogenden zouden blijken geene voorstanders te zijn van de verdrukking van onschuldige arme menschen, bij welke zij niet alleen geen voordeel hadden, maar die maakte, dat zij hunnen roem van rechtvaardigheid verloren. 1621—1625.

Reeds daags nadat de Gezanten dit hun voorstel gedaan hadden, bleek, dat men hun van zekere zijde geen gunstig onthaal toedacht. Immers zorgde men, dat er op dien dag een rekest in de Vergadering kwam van de uitgewekene Luikenaren, die zich hier te lande ophielden en wier stukken om deswegens verslag te doen door de Staten-Generaal in handen gesteld waren van den heftigen MUYS [1]. Dat verzoekschrift klaagde over het onlijdelijk onrecht, hun op grond eener valsche beschuldiging door de Luiksche Regering aangedaan, en bracht dus in herinnering, dat de Staten nog altijd geen voldoening bekomen hadden wegens de aantijging van verstandhouding met Luiksche burgers, die hunne stad aan den vreemdeling zouden hebben willen verraden [2]. — Ook was die zaak, naar aanleiding van de komst der Keulsche Gezanten, bij de Staten van *Holland* dadelijk ter sprake gekomen als een grief tegen den Keurvorst, en dezen bovendien te laste gelegd, dat hij hier »eenen Mr. JAN VAN DER VEKEN gebruikte, die een kwaad instrument was, vele geheimen van het Land overschreef en groote ondienst deed." Na deze mededeeling, voorzeker door MUYS geschied, die zich de beschuldiging van verraad, binnen *Luik* gepleegd, bijzonder aantrok, besloten de Staten van *Holland* bij de Generaliteit te zorgen, dat er in de zaak van *Keulen* niets gedaan werd, zonder dat zij of bij hunne afwezigheid hunne Gecommitteerden er in gekend zouden wezen: vooraf, namelijk, moest den Staat, vooreerst, voldoening gegeven worden, wegens de beleediging hem aangedaan door de verdenking van medeplichtigheid aan een onbewezen staatsmisdaad binnen *Luik*, en, ten tweede, moest de Aartsbisschop zich (dus beweerde men) alsnog verantwoorden ten aanzien der verdenking dat hij troepen gelicht had om ze tegen de Duitsche Unie te laten gebruiken [3]. — Te minder recht had men van onze zijde den Keurvorst zulks kwalijk te nemen, omdat men het hem gaarne door hatelijke en slinksche middelen zou hebben belet. Immers had men maar al te zeer het oor geleend aan den raad, dien BENNINCKHUIZEN te *Stuttgard* aan AERSSEN op zijne reize naar *Venetië* mededeelde,

---

[1] *Res. St. Gen.* 30 Jan. 1621.

[2] Zie hiervoor, bladz. 425, 506. Op bladz. 424 wordt van onderschepte brieven van Koning JACOBUS gesproken. Doch in de aangehaalde plaats van CARLETON wordt slechts van onderschepte brieven gewaagd, die dezen Koning in opspraak brachten, maar niet uitdrukkelijk gezegd, dat zij juist van den Koning zelven waren. [3] Zie hiervoor, bladz. 423.

1621—1625. dat de Staten den Keurvorst »met onze ruiterij als anderzins wat op den duim zouden kloppen en in zijne eigen landen de onbedachtzaamheid van zijn voornemen zouden doen gevoelen" [1]. De derde eisch, eindelijk was, dat VAN DER VEKEN »verwijderd en niet meer toegelaten zou worden om van wege den Keurvorst iets voor te stellen of te verzoeken." — Weldra bleek de invloed van zulk eene gezindheid der Hollandsche leden in de Staten-Generaal: want vier dagen na de voordracht der Gezanten waren er van wege die Vergadering nog geene Gecommitteerden benoemd om met hen te besogneren, vermits »*Holland* de propositie tot zich genomen had" en nog draalde, daarover advies uit te brengen. De Keulsche Heren klaagden, dat men hen hunnen tijd hier nutteloos liet verslijten, en de Staten-Generaal, bij *Hollands* verzet, geene personen kunnende committeren om met hen te onderhandelen, en hen toch niet even onheusch, als *Holland*, willende bejegenen, noodigden hen uit, wat zij hadden, schriftelijk voor te dragen. Eindelijk brachten die van *Holland* het zoo ver, dat de Staten-Generaal het besluit der Staten hunner Provincie overnamen, en besloten, de Keulsche afgevaardigden niet tot onderhandelingen over de onzijdigheid toe te laten, voordat zij op die punten voldoening zouden gegeven hebben. Alleen den derden eisch, de afzetting van VAN DER VEKEN, die te kennelijk door persoonlijken haat was ingegeven, namen zij niet over. De Gezanten gaven een schriftelijk antwoord, dat aan de Staten van *Holland* in handen werd gesteld, en door dezen ter beoordeeling of men zich met de daarin vervatte voldoening tevreden kon stellen, aan eene Commissie werd toevertrouwd, bestaande uit SOMMELSDIJK met één lid uit *Dordrecht* en één uit *Amsterdam:* dus waren voorzeker noch MUYS, noch PAUW van het onderzoek buitengesloten. Intusschen begon het de andere Provinciën te verdrieten, dat de bijzondere grieven van sommige Hollandsche Heren hen de Keulsche Gezanten zoo lang deed ophouden. Op het verzoek dezer laatsten, dat men eindelijk tot een besluit mocht komen, vermaanden zij die van *Holland* ernstig om aan de zaak een einde te maken, en om te doen blijken, dat waarlijk niet al het ongelijk aan de Keulsche zijde was, aarzelden de *Utrechtsche* Gedeputeerden geenszins den brief mede te deelen, dien de Munstersche Stenden aan hen en aan de andere Provinciën geschreven hadden, om op nieuw te klagen over de geweldenarijen, die hunne onschuldige ingezetenen sints drie jaren kwelden, en die thans in weerwil van de jaarlijksche krijgsbelasting, aan de hoofdofficieren betaald, zoo hoog liepen, dat de ongelukkige menschen tot wanhoop oversloegen. Toch duurde het nog verscheidene dagen eer dat zijne Excellentie en Raad van State, uitgenoodigd om mede te beraadslagen ten einde op het Keulsche voorstel tot een besluit te komen, ter vergadering verschenen. Toen evenwel werd al spoedig besloten, dat men den Keurvorst voor zijne Landen onzijdigheid en vrijgeleide zou toestaan. Alleenlijk zou *Holland* nog nader

[1] Zie AERSSENS Rapport in *Berichten v. h. hist. Gen. te Utrecht.* D. V. St. I. bl. 72.

uitdrukken, op welke wijze de Keurvorst als hoofd der Luiksche Regering voldoening te geven zou hebben. — Het antwoord aan de Keulsche Gezanten te overhandigen, was van dezen inhoud: Hun Hoog Mogenden betuigden den Keurvorst hunnen dank voor zijne aanbieding om de vriendschappelijke betrekking voort te zetten; van hunne zijde waren zij genegen, hem alle goedwilligheid te bewijzen, alhoewel zij reden genoeg hadden om niet te goed van vertrouwen te zijn. Immers was tot dus verre geene voldoening verschaft van het groote ongelijk den Staat, den Prins van *Oranjè* en eenigen onzer landgenooten aangedaan door de valsche beschuldiging van medeplichtigheid aan eenen voorgewenden aanslag op *Luik*, dien vele Gereformeerden met lijf en goed hadden moeten boeten. Bovendien bleek maar al te zeer, dat de onzijdigheid van 's Keurvorsten zijde niet volkomen werd in acht genomen, daar hij de eene partij onmiskenbaar meer begunstigde dan de andere. Eindelijk was het wereldkundig, welke strenge plakaten in zijne Landen tegen de belijders der ware Gereformeerde Religie waren uitgevaardigd, en daaronder dezulke, die met de Constitutie des Rijks in strijd waren. Niettemin om te toonen, dat zij niets liever wenschten, dan met hunnen nabuur in rust en vrede te leven, en zijner onderdanen behoud evenzeer behartigden als de Keurvorst zelve, verklaarden zij, dat, zoolang Zijne Hoogheid de onzijdigheid ten aanzien van hen en hunne bondgenooten in acht nam, zij ze ten aanzien van zijne Landen zouden eerbiedigen. Alleenlijk vonden zij bedenkelijk, ten behoeve van het Bisdom *Luik* eene gelijke verklaring te doen, tot zoolang geene behoorlijke voldoening verschaft was van de aantijging, dat aldaar van onzen kant de onzijdigheid geschonden zou zijn. — Met dit antwoord nam *Holland* genoegen, slechts verlangde dit Gewest daarin nog opgenomen te zien, dat het met den plicht der onzijdigheid niet overeenkwam, dat die van *Munster* den Graaf van *Kuilenburg* de investituur van zijne Heerlijkheid *Weert* weigerden, zoo hij de Roomsche Godsdienst daar niet verkoos in te voeren, en dat de Gereformeerden te *Bucholt* en in de omstreken vervolgd en uitgedreven werden [1]. Doch de Gezanten gaven mondeling goede beloften aangaande deze punten, en alzoo had *Holland* er vrede mede, dat hun het antwoord, zoo als het was, werd overhandigd. — Wat het voorbehoud ten aanzien van *Luik* betreft, de Gezanten antwoordden, dat zij aangaande de Luiksche zaak geenerlei instructie hadden, en dus dat bezwaar niet konden aannemen, noch zich daarop verantwoorden, voordat zij den Keurvorst deswegens bericht zouden gedaan hebben [2].

1621—1625.

Bescheid aan de Keulsche Gezanten gegeven.

---

[1] Ook aan de Stad en het Rijk van *Aken* werd slechts acte van neutraliteit verleend onder voorwaarde, dat de Stad hare Gereformeerde ingezetenen minder hard behandelde, en minder strenge bepalingen maakte tot uitsluiting van hare uitgewekenen, in de Vereenigde Provinciën gevestigd. *Res. St. Gen.* 8, 10, 15 Apr.; 26 Junij, 1621.

[2] *Res. St. Gen.* 19 April; 7, 8, 11, 13, 18, 21, 26 Mei; 4, 9, 10, 12, 14, 16, 17, 18 Junij, 1621. *Res. Holl.* 1621, bl. 418, 422, 431, 458, 460.

1621—1625.

Zonder de bijzondere grieve van de raddraaijers in *Holland* zouden de Provinciën den Keurvorst van *Keulen* zonder verwijt of voorbehoud onzijdigheid en vrijgeleide vernieuwd hebben, en dit niet alleen, maar zij gevoelden zich ook door de handelingen der Aartshertogen, die voor alsnog niet raadzaam achtten eenige vijandelijkheid aan te vangen, tot gelijke vredelievende gezindheid opgewekt. *Holland* niet desgelijks. Werkelijk scheen men van de Brabantsche zijde het er op toe te leggen om door het voorbeeld van onbekrompenheid te geven ons tot gelijke inschikkelijkheid te nopen. Van vijf rijk beladen Spaansche schepen, naar *Duinkerken* bestemd, waren er na het tijdstip van den afloop van het Bestand door onze scheepsmacht, die onder Admiraal LAMBRECHT HENDRIKS de Vlaamsche havens blokkeerde, drie vermeesterd en in *Zeeland* opgebracht. Tegen dit feit nu bracht SPINOLA, in een schrijven aan Prins MAURITS [1], de grootmoedigheid in rekening, met welke de Koning van *Spanje* aan alle Nederlandsche schepen de gelegenheid gegeven had om zich zonder overhaasting of ongerijf uit zijne havens te verwijderen, voordat hij zich tot eenige vijandelijkheid gerechtigd wilde achten. Wat was er te zeggen op eene taal, als deze, die de Markies in dat schrijven voerde: »daar het eene zaak is, met alle rede en billijkheid in strijd, en die, naar ik meen, sedert de wereld wereld is, nooit is gezien, dat terwijl men zich van den eenen kant van alle soort van aanranding onthoudt, ja, een zoo onbepaald vrijgeleide verleent, men van den anderen kant vijandelijk aangevallen wordt, — zoo is er niemand, die zich voorstellen kan, dat dit op uw bevel of op dat der Staten geschied zou zijn, of dat gij of zij het goed zouden willen heeten [2]." Reeds stelde de Admiraliteit van *Amsterdam* den Staten voor, »naardien de vijand alsnog geene vijandelijkheden te water pleegde," voorloopig eenige oorlogschepen af te danken [3]. — En te land zou men na den afloop van 't Bestand niet gezegd hebben, dat de oorlog hernieuwd was. De verleende brieven van vrijgeleide verzekerden de grensbewoners tegen geweldddadigheden; koopmansboden mochten vrijelijk

De vijandelijkheden blijven nog opgeschort.

---

[1] Medegedeeld door Prof. VREEDE, uit het Prov. Utr. Archief, aan de *Commission royale d'hist. de Belg.* en door deze geplaatst in haar *Compte rendu*, *Série* III. *T.* II. *Bullet.* III. p. 145.

[2] Doch al hadden de Prins en de Staten-Generaal zich edelmoedig willen betoonen, de Admiraliteit van *Zeeland* achtte zich meester om hier te beslissen. SPINOLA verzocht in een tweede schrijven, dat de verkooping der aangehaalde goederen mocht opgehouden worden. Maar de Prins, dit was het besluit der Staten van *Holland*, moest hem antwoorden met verwijzing op de Instructie van de Admiraliteit van *Middelburg*. Hoe eigenmachtig deze Admiraliteit te werk kon gaan, blijkt ten duidelijkste daaruit, dat de Staten-Generaal aan een voorschrift door hen betreffende de behandeling van neutrale schepen aan die Admiraliteit gegeven, op verzoek van de Zeeuwsche Gedeputeerden de clausule toevoegden: »tenzij die van de Admiraliteit van *Zeeland* redenen hebben ter contrarie." *Resol. Stat.-Gen.* 29 Apr.; 10 Mei, 1621. *Resol. Holl.* 1621, bl. 428, 449.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 8 Julij, 1621.

uit *Antwerpen* en van elders naar de Noord-Nederlandsche koopsteden en van hier naar *België* reizen, en zoo al te ijverige ambtenaren den landeigenaren van de Belgische zijde onbehoorlijke lasten oplegden, werd door de Staten-Generaal die ijver beteugeld [1]. Toen in de maand Junij (1621) een vijfentwintigtal burgers van *'s Hertogenbosch* door die van *Grave* gevangen genomen waren, verwekte dit bericht eene soort van verontwaardiging in de Staten-Generaal. Het was geschied, dus verklaarden Hun Hoog Mogenden, buiten hunnen last, en van de andere partij werden dergelijke vijandelijkheden niet gepleegd, maar vrije toegang tot de steden vergund. Dus besloot men, Zijne Excellentie te vragen, of het niet geraden zou zijn, den Commandant van *Grave* te schrijven, die gevangenen dadelijk los te laten, onder beding alleen, dat zoo de vijand ook gevangenen gemaakt had, hij die insgelijks op vrije voeten zou stellen. Zijne Excellentie liet zich over dit vraagstuk niet uit. Hij wilde den blaam van onedelmoedigheid niet beloopen, en hoe kon hij van den anderen kant de uitwerkselen wraken van den oorlog, dien hij verwekt had? Maar *Holland* had minder bedenkelijkheid. In de Staten-Vergadering van dit Gewest werd met strenge afkeuring bericht, dat men in de Generaliteit poogde door te drijven, die gevangenen zonder rantsoen los te laten, »alsof het geen oorlog ware," en dat men daartoe den Prins in den arm had genomen. En na deze mededeeling werd besloten, eenige buitengewone Gedeputeerden naar de Staten-Generaal te zenden om zoo iets te keer te gaan en te bewerken, dat aan alle Commandanten last gegeven werd, der tegenpartij vijandelijkheden aan te doen, slechts dezulken ontziende, die onzijdig verklaard waren of oorlogsbelasting betaalden. Die buitengewone Deputatie bestond uit de Heren SOMMELSDIJK en een Gedeputeerde uit elk der Steden *Dordrecht*, *Amsterdam*, *Alkmaar* en *Enkhuizen*, en zij wist te verkrijgen, dat men geen brief met den last tot loslating der gevangenen zou schrijven, maar hun lot in handen zou laten van hen, die ze gevangen genomen hadden, of van den Goeverneur van *Grave*, STAKENBROEK [2]. — Ook het voorstel van de Admiraliteit van *Amsterdam* tot afdanking van eenige oorlogsschepen werd voor alsnog onaannemelijk gevonden [3]. — De Staatslieden, die toen in *Holland* alles vermochten, duldden niet, dat men een oogenblik zou vergeten dat het oorlog was en dat het een oorlog was »niet voor een tijd [4]." — Als tot tegenwicht tegen zoo vele vredelievende denkbeelden en voorslagen strekte de mededeeling van den Prins in het begin van Julij, hoe de vijand op het punt was om met zijn leger naar de Maas op te trekken. Bij deze gelegenheid verzocht hij machtiging om zonder nader besluit, zich, als het er op aan kwam, de noodige

1621—1625.

Doch *Holland* zet tot den oorlog aan.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 14 Junij, 1621.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 14, 15 Junij, 1621. *Resol. Holl.* 1621, bl. 460.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 8 Julij, 1621.

[4] *Resol. Holl.* 1621, bl. 433.

1621—1625. wagens en schepen aan te schaffen, ten einde ook ons leger te velde te kunnen brengen [1]. Dat het met den oorlog mocht blijken ernst te zijn, was ook daarom noodig, omdat men anders geen grond had om van de Mogendheden, met welke wij defensieve verbonden hadden aangegaan, bepaaldelijk van *Venetië*, het beloofde subsidie te vorderen. — Het beste middel om aan de inschikkelijkheid, met welke de meeste Provinciën geneigd waren den vijand te bejegenen, een einde te maken, was, dat men haar deed gevoelen, hoe de ontzaggelijke kosten, die het leger en de vestingwerken verslonden, ten minste voor een deel uit de oorlogsbelastingen der vijandelijke kwartieren zouden dienen gevonden te worden. *Holland* haalde thans *Friesland* over om zich mede tegen het middel van gedurige geldleeningen te verzetten. Dus moest er op eene andere wijze geld verschaft worden: want de aannemers der vestingwerken bestormden dagelijks het kantoor van den Ontvanger Generaal, die geen geld had om hen te voldoen. Onder deze omstandigheden vernam men, dat er last was gegeven om de oorlogsbelasting van den vijand *met beleefdheid* in te vorderen. Geen wonder, dat die van *Holland* verlangden, dat er onderzoek gedaan werd, van wien zulke bevelen waren uitgegaan, opdat althans nu niet meer het pas genomen besluit werd verijdeld, dat men de officiers of andere notabele personen zou oplichten in die dorpen, welke in gebreke waren gebleven, hunne contributie te betalen [2].

Doch in die Landprovinciën, wier bodem nog voor een deel door den vijand bezet was, hoopte men steeds de vijandelijkheden door wederzijdsche gematigdheid voor uitbarsting te behoeden. In plaats van het landvolk te wapenen met het doel om zich tegen elke aanmatiging van de vijandelijke Overheden of soldaten met kracht te verzetten, getroostte men zich den vijand oorlogsbelasting te betalen. Zelfs *de Kuinder* wilde zich in 's vijands contributie begeven, hetgeen hem zonder slag of stoot den toegang tot de Zuiderzee zou geopend hebben. Wederom was het de Provincie *Holland*, die onderzocht wilde hebben, wie de aanleggers van zulk een schandelijk voornemen waren, hetwelk zij door er een goede Compagnie heen te zenden belet wenschte te zien. — En *Gelderland* had den last om de Over- en Neder-Betuwe en de Tielerwaard met eene reeks van wijkschansen te verzekeren [3] gaarne vergoed gezien door eene gedeeltelijke ontheffing van hetgeen zij aan de Generaliteit verschuldigd was. Immers beide *Gelderland* en *Overijsel* drongen er in den zomer van 1621 op aan, dat, nu zij op nieuw aan de lasten van den oorlog bloot stonden, hare quote teruggebracht werd op het bedrag, waarop zij vóór het Bestand gesteld was geweest. Op dezen voet zou *Gelderland*, in plaats van vijf en een half, slechts drie per cent betaald hebben. De Raad van State was dan ook van gevoelen, dat men aan zulk een verzoek geen

[1] *Res. St.-Gen.* 12 Julij, 1621. [2] *Res. St.-Gen.* 3 Aug. 1621.
[3] *Res. St.-Gen.* 2 Aug.; 15, 28 Sept. 1621. *Res. Holl.* 13 Oct. 1621.

1621—1625.

gehoor geven mocht, te meer omdat de gevraagde vermindering veel meer bedroeg dan al de aan den vijand te betalen contributiën [1]. Maar *Overijsel* poogde op eigenmachtige wijze zich van hare verplichtingen te ontslaan. Zij schreef de Kapiteins van vijf Compagniën, die ter harer repartitie stonden, aan, dat zij niet langer van wege de Provincie betaald zouden worden. Deze handelwijze werd door de Staten-Generaal niet zonder grond allergevaarlijkst geoordeeld, en dadelijk werd in overleg met den Raad van State besloten, drie van de Overijselsche Gedeputeerden ter Generaliteit naar de Staten hunner Provincie te zenden. Hier moesten zij te verstaan geven, dat die afdanking van soldaten in eenen tijd, dat de Prins naar het leger te velde was vertrokken en de troepen des vijands in beweging waren, allen schijn had van heulen met den vijand; bovendien geene Provincie had het recht om, zonder de andere Provinciën en den Raad van State daarin te kennen, de legermacht te verminderen. Gaven de Gedeputeerde Staten van *Overijsel* zich op deze vermaning niet gewonnen, zoo moesten de afgevaardigden eene algemeene Vergadering van de Landschap doen plaats hebben, waar dan andere opzettelijk te benoemen leden der Staten-Generaal verschijnen zouden om de zaak der Unie te bepleiten. Werkelijk kwam het tot dezen maatregel. NOORDWIJK stond aan het hoofd der bezending, en de vergaderde Staten van *Overijsel* trokken de afdanking der Compagniën weder in, onder voorwaarde evenwel dat het hun in mindering der buitengewone Consenten zou toegerekend worden [2]. — En wanneer daartegenover die Provincie, wier quote sedert het Bestand verminderd was wegens het ophouden van de baten, die de oorlog haar aanbracht [3], wanneer *Zeeland*, nu de oorlog hervat was, zich dan nog maar bereid getoond had om zich eene verhooging harer quote te laten welgevallen! Maar dit was volstrekt het geval niet. In het begin van Augustus (1621) vernemen wij, dat de Staten van *Zeeland*, in weerwil van de aanschrijving van Hun Hoog Mogenden, weigerden zekere Compagniën te betalen, en bij het inbrengen hunner Consenten verklaarden zij, dat het hun bezwaarlijk zou vallen de gevraagde sommen te voldoen: reeds hadden zij lijfrenten moeten verkoopen, en nieuwe belastingen moeten invoeren, en de oude verhoogen, en dat terwijl de handel achteruitging [4]. — Zoo kwamen nagenoeg alle opofferingen op *Holland* neder, en deze Provincie, in welke de partij, die thans den oorlog dreef, slechts met behulp der andere Gewesten aan het bewind gekomen was, zag zich zoo goed als alleen gelaten, nu het op het dragen der lasten van dien oorlog aankwam [5].

Overijsel dankt eigenmachtig eenige Compagniën af.

---

[1] *Res. St.-Gen.* 10, 20 Aug. 1621. [2] *Res. St.-Gen.* 28 Aug.; 3, 15, 18 Sept. 1621.

[3] Zie hiervoor, D. III. St. II, bl. 619. [4] *Res. St.-Gen.* 3, 10 Aug. 1621.

[5] In September (1621) stond der Provincie alleen aan krijgslieden te betalen de som van *f* 300,000 gulden, en dat terwijl de kantoren boven vermogen met ordonnantien bezwaard waren. Men kon rekenen, dat er nagenoeg 200,000 gulden per maand blijvend noodig zou zijn (*Res. Holl.* 8 Sept. 1621).

1621—1625.

Maar zoo het den Prins en de oorlogspartij in *Holland* zooveel moeite kostte om het sommige andere Provinciën duidelijk genoeg te doen beseffen, dat de oorlog ernstig gemeend was, waarom ging men dan niet tot de eene of andere gewichtige krijgsonderneming over? Het leger was met een aantal geoefende troepen versterkt, en toch betrok de Prins het veldleger op onze Zuid-Oostelijke grenzen eerst nadat de vijand zijne krijgsmacht in beweging gebracht had, en dat nog wel om daar, in weerwil van hetgeen die vijand uitrichtte, werkeloos te blijven liggen. Waarom thans geen krachtige slag geslagen, en SPINOLA gedwongen zijne troepen uit de *Palts* terug te roepen? Waarom geen deel van de Zuidelijke Nederlanden veroverd, en eene stelling ingenomen, die geheel *Europa* tot nadenken zou gebracht hebben? — De rede ligt voor de hand. Het was niet geraden, terwijl de Duitsche Unie ontbonden en op de medewerking van den Koning van *Denemarken* nog niet te rekenen viel, zonder eenen enkelen machtigen of naburigen bondgenoot, eene onderneming te wagen, die, zoo zij mislukte, ons aan de genade van onze vijanden en valsche vrienden zou hebben prijs gegeven. In dezen tijd werd in de Staten van *Holland* de kreet gehoord, dat wij, van alle vrienden verlaten, in den uitersten nood verkeerden [1]. Geene wending van zaken was er in de Zuidelijke Nederlanden te hopen, zelfs niet bij des Aartshertogs dood, die blijkbaar niet lang meer zou uitblijven [2]. Immers wat was er thans van de vrijheid, die voor veertig of dertig jaren de geestdrift van alle Nederlanders had gaande gemaakt, in de vrijgevochten Gewesten geworden? De vreedzame overwinningen, gedurende OLDENBARNEVELTS bewind behaald, hadden opgehouden, en slechts de zucht om in de voordeelen van handel en nijverheid, door onze Provinciën genoten, te deelen, kon sommigen in *België* eene vereeniging met het Noorden doen verlangen. Maar handelsberekening bezielt niet tot heldhaftige daden, en bovendien wie kon er voor instaan, dat die handel en scheepvaart thans, nu wij zoo weinig goeden wil en vertrouwen zelfs bij onze vrienden vonden, niet voor goed gefnuikt zouden worden en al die voordeelen niet aan de Zuidelijke Provinciën in den schoot zouden vallen? Eene omwenteling, die, in *Frankrijk* of in *Engeland* uitgebroken, aldaar de gevestigde Regeringen omverwierp, om in het eerste Rijk den Hugenoten, in het andere den Puriteinen vrij spel te laten, en aan ons, van de verplichtingen, die wij ten aanzien dier Regeringen hadden aangegaan, ontheven, de leiding van de geestdrijvende elementen der Reformatie, in gansch *Europa* ontboeid, in handen te geven, — zulk eene omwenteling, het is waar, zou een gunstig verschiet geopend hebben. Maar zou Prins MAURITS op den leeftijd, waartoe hij thans

De Prins ziet zich genoopt niets met het leger uit te richten.

[1] *Res. Holl.* 15 Sept. 1621.

[2] Toen de Deensche Agent STRICK in de maand Junij te *Brussel* audientie gehad had, was hem in het oog gevallen, hoe de Aartshertog het hoofd van zwakheid op de borst had laten nederzinken en aan SPINOLA de taak om te antwoorden had moeten overlaten (*Res. St.-Gen.* 3 Julij, 1621).

gekomen was, nog moeds genoeg gehad hebben om de ontzettende taak, die hem bij zulke gebeurtenissen zou voorgesteld geweest zijn, alsnog op zich te nemen? En in allen gevalle, vóór het zoo ver kwam, mochten wij niet vergeten, dat wij door traktaten en door de heiligste betuigingen met het wettig Bewind in die beide Rijken verbonden waren. Wat schoot Prins MAURITS derhalve anders over, dan niets te wagen, en af te wachten? — Hij had thans alles wat hij had verlangd: onbeperkt beschikte hij over de middelen der Republiek; aan het hoofd van een geducht leger bevond hij zich; OLDENBARNEVELT was hij kwijt; maar door den drang der omstandigheden was hij meer gebonden, dan hij dit ooit door dien staatsman geweest was. 1621—1625.

Doch laten wij zien, hoedanig in dit tijdsgewricht de betrekkingen van onzen Staat met *Frankrijk* en *Engeland* waren.

Betrekkingen met *Frankrijk*.

Met hoe weinig voldoening de Gezanten, die in den nawinter naar *Frankrijk* geweest waren, van daar waren teruggekomen, is ons gebleken [1]. Het Gezantschap had gestrekt om *Frankrijk* gerust te stellen, dat wij, in weerwil van onze omwenteling, niet met de Hugenoten zouden zamenspannen; maar zelfs geene beloften van eenigzins stelligen aard hadden wij daarvoor van het Fransche Goevernement terug ontvangen. Dus waren wij genoodzaakt, onze voorkomendheden voort te zetten, opdat wij niet alle hoop mochten verbeuren op de vrucht onzer onderwerping aan 's Konings belangen. Dat men die noodzakelijkheid begreep, bleek spoedig genoeg. —

Groote inschikkelijkheid van onze zijde voor dit Rijk.

Er bestond een vrij levendig handelsverkeer tusschen *Calais* en *Duinkerken*. Daar nu, met den afloop des Bestands, de Vlaamsche havens door onze vloot geblokkeerd stonden te worden, zoo zou deze handel worden afgesneden. Daartegen trachtte het Fransche Bewind een middel te vinden, en DU MAURIER kreeg in last öm te vragen, of de Staten geneigd zouden zijn, het vrije vervoer van bouwstoffen tot herstel der vestingwerken van *Calais* uit onze en de Vlaamsche havens toe te staan. Hoezeer nu die toevoer van bouwstoffen blijkbaar slechts een voorwendsel was om de voortzetting van het handelsverkeer met *Vlaanderen* te bemantelen, stapten de Staten van *Holland* ten laatste heen over het bezwaar, »dat het hoogstbedenkelijk was, in het begin van den oorlog de Vlaamsche havens onder dien schijn te openen, en dat de gemeente alhier, die men thans ten uiterste perste om geld te vinden, daardoor licht ontsticht zou worden," en op de vermaning van de andere Provinciën en den Prins, dat men »den Ambassadeur te vriend moest houden, opdat hij in deze bezwaarlijke gelegenheid iets goeds voor deze Landen van den Koning en den Hertog DE LUYNES verwerven mocht," werd het verzoek toegestaan [2]. Doch het bleek niet, dat deze inschikkelijkheid de gewenschte uit-

[1] Zie hiervoor, bl. 536—548.

[2] *Res. Holl.* 1621, bl. 391, 403. AITSEMA, *Saken van Staet en Oorl.* I, bl. 50, 51. *Res. St.-Gen.* 1 Julij, 1621.

1621—1625. werking had. Integendeel weldra hadden de Staten grond om te duchten, dat het tamelijk gunstig bescheid, door onze Gezanten in de zaak der kooplieden, die hunne schade op de onzen verhalen wilden, verkregen [1], weder gewijzigd zou worden. Alhoewel de Koning toegestaan had, dat de klagers hunne zaak voor den Hollandschen rechter mochten brengen om die binnen vier maanden uitgewezen te zien, had zich tegen het midden van Mei nog niemand hunner ten onzent aangemeld. Moest men het er voor houden, dat die vier maanden met het vertrek der Gezanten uit *Frankrijk* (omstreeks het midden van April) waren ingegaan, dan schoot den rechters nu reeds slechts een geringe ruimte van tijd over. Kort vóór het einde van Mei verscheen de zaakgelastigde van RICHARDIÈRE, maar weldra kwam hij met het verzoek voor den dag om de zaak van zijnen lastgever in der minne te mogen schikken, en toen de Staten zwarigheid maakten dit verzoek toe te staan, heette het dat de Koning niet anders begrepen had, dan dat de geschillen binnen vier maanden ten genoegen zijner onderdanen bij minnelijke schikking en niet door eenigen rechter beslecht zouden worden, en de eisch der Franschen werd wederom krachtig door den Prins van *Oranje* ondersteund, met dit gevolg, dat de Staten-Generaal vier Gecommitteerden benoemden, om de zaak onder de hand tot een spoedig eind te brengen, en zelfs aan de te *'s Hage* aanwezige Gedeputeerden van de Bewindhebbers van de Oost-Indische Compagnie hunnen wensch te kennen gaven, dat ook zij hunne zaak met EUSTACHE en de zeehandelaars van *St-Malo* en *Dieppe* zouden afmaken. Maar de Oost-Indische Compagnie was gansch niet gezind zich tot deze overgroote inschikkelijkheid der Staten te leenen: hare Gedeputeerden waren ontboden om hunne zaak tegen de Franschen voor den rechter alhier te bepleiten, en dit verlangden zij nu ook dat geschieden zou. Doch de Handelsmaatschappij moest voor de redenen van staat de vlag strijken, en daar ook de Admiraliteit van *Middelburg* niet begreep, waarom men RICHARDIÈRE zoo veel moest toegeven, werd zij door de Staten, die haar den Heer LIENS toezonden, ingelicht ten aanzien van den wensch en meening van den Prins betreffende deze zaak. Jammer maar dat al die inwilligingen de Franschen slechts te stouter maakten. De voorwaarden, op welke zij in schikking treden wilden, kwamen den Gedeputeerden der Oost-Indische Compagnie dan ook volstrekt onaannemelijk voor. Niettemin bleven de Staten tegen hunne ingezetenen voor de Franschen partij trekken: aan de Zeeuwsche Admiraliteit werd beduid, dat zij niet met de vergoeding van een vierde der schade kon volstaan, maar die geheel voor hare rekening moest nemen. Intusschen waren de vier maanden verstreken, en, daar de zaken nog niet geschikt waren, dreigden de klagers, dat zij naar *Frankrijk* zouden terugkeren om hunnen Koning tot maatregelen tegen onze hardnekkigheid te bewegen. Nog evenwel wisten de Staten door vertrouwelijke onderhandeling met DU MAURIER alhier, en

[1] Zie hiervoor, bl. 545.

met den Kanselier van *Frankrijk* en JEANNIN te Parijs, de breuke te verhoeden, en de Oost-Indische Compagnie te bewegen, een aanbod van 200,000 gulden te doen tot afkoop van alle klachten [1]. Doch deze som achtten de Franschen te gering, en de Staten namen hunne maatregelen om den slechten indruk, die het te verwachten was dat de terugkomst der klagers zou maken, aan het Fransche Hof zoo mogelijk weg te nemen, terwijl DU MAURIER verklaarde, dat hij in staat wenschte te zijn de ongelegenheden, welke hij uit dit geval voorzag, met opoffering van eigen middelen af te wenden [2]. 1621—1625.

Maar hadden de Prins en de Staten een zoo oprechte trouw voor den Koning van *Frankrijk* en zijn Bewind, dat zij niet den minsten voet wilden geven aan de verwachtingen van zijne oproerige Protestantsche onderdanen, noch de kansen berekenden van een voor den Koning mogelijk noodlottigen afloop der binnenlandsche oorlog, die hij te voeren had? Neen! zoo ver ging de oprechtheid hunner vriendschap niet, en de Koning had alle reden om zich over de geheime bedoelingen der Nederlandsche Bewindhebbers te verontrusten, terwijl de Hugenoten meer dan ooit van de Republiek meenden te mogen verwachten. Thans immers was de man, die hun steeds als een verrader en als de groote vriend van de Papistische Regering was afgeschilderd, uit den weg geruimd; thans had de Vorst, die slechts door dien man scheen terug gehouden te zijn geworden om zijnen zwager den Hertog van BOUILLON en tevens hunne zaak in *Frankrijk* met de macht der Republiek te hulp te komen, thans had Prins MAURITS de handen ruim, en zij hoorden, dat hij zijne legermacht aanmerkelijk versterkt had, dat hij weldra te velde zou trekken. Zij begrepen, dat na den afloop van het Bestand geen tegenstand van SPINOLA hem moest beletten, zich op *Frankrijks* Noordelijke grenzen dus te laten gelden, dat de Koning zich genoopt mocht zien hunne eischen in te willigen en de banden met welke *Frankrijk* en *Oostenrijk* hem omstrikten, te verbreken: dit eerst was de ware weg om de zaak van den ongelukkigen Koning van *Bohemen* en het Protestantisme in *Duitschland* te herstellen. Het was niet te denken, dat de Prins dit niet zou verlangen, en men moest, zoo meenden zij, hem inlichten en opwekken, dat hij toch eindelijk zijn ware gezindheid aan den dag leggen en de alliantie met hunne vijanden in hun Vaderland als een noodlottige erfenis van het bewind van OLDENBARNEVELT mocht verscheuren. Vandaar dat de Vergadering der Gereformeerden te *Rochelle* besloot afgevaardigden naar *'s Hage* te zenden. Dit kon niet geschieden, zonder dat de Koning zich zulks ten sterkste aantrok en de mogelijke gevolgen trachtte te verhoeden. Afgevaardigden van *Rochelle* te *'s Gravenhage.*

---

[1] EUSTACHE wilden zij niet tevreden stellen, »aangezien genoeg bleek, dat hij een zeeroover was" (*Res. St.-Gen.* 15 Sept. 1621).

[2] *Res. St.-Gen.* 4, 14, 18, 19, 29 Mei; 2, 18, 21, 22, 25, 28 Junij; 1, 5, 13, 14, 15, 20, 26 Julij; 3, 6, 7, 9, 11, 14, 17, 20, 21, 24 Aug.; 1, 15, 16, 24, 25 Septemb. 1621. *Res. Holl.* 1621, bl. 468, en 24 Sept.

1621—1625. Hij zond uit zijn leger voor *St. Jean d'Angély* den Heer DE CHAUDEBONNE herwaarts, die met DU MAURIER den eersten Julij voor de Staten-Generaal verscheen. Hij had vernomen, zeide hij, dat hier afgevaardigden van *Rochelle* te wachten waren, om de toezending van schepen ter hulp van hunne partij te verzoeken en andere voorstellen te doen, en verzocht, dat Hun Hoog Mogenden die personen niet zouden ontvangen, maar hen, zoo zij op eene audiëntie aandrongen, den Koning gevangen zouden overleveren. Evenwel hield de boodschap niet bloot een waarschuwend verzoek in, maar, in het geval, dat der Staten toegenegenheid den Koning trouw bleef, gaf zij uitzicht op *Frankrijks* ondersteuning. Dit toch was van nu aan de staatkunde van LODEWIJKS raadslieden, dat zij ons hunne medewerking beloofden, zoodra de burgeroorlog zou gedempt zijn. Zoo scheen ons belang de spoedige onderdrukking van den opstand mede te brengen. Dadelijk besloten de Staten den Heren BOETSELAER, NOORDWIJK, MAGNUS en LYCLAMA de taak op te dragen, om over deze zaak met den Prins te spreken; maar voorloopig bepaalden zij, dat den Franschen Gezant ten antwoord gegeven zou worden, dat zij nog niets van zulke afgevaardigden gehoord hadden, doch, als zij kwamen, aan het verzoek van den Koning indachtig zijn zouden. Werkelijk werd een antwoord in dezen zin ten spoedigste vastgesteld. Daarbij betuigden de Staten, dat de beweging, die de rust van 's Konings Rijk verstoorde, hun zeer leed was, en dat zij niets liever wenschten, dan dat hunne tusschenkomst aangenaam zijn en strekken mocht om eene zoodanige bemiddeling te bewerken, dat 's Konings gezag ten volle gehandhaafd en zijne Majesteit bijgevolg gezind en bij machte bleef om hun de ondersteuning te verleenen, die zij thans zoo hoog noodig hadden. Hunne handelingen hadden geenen van 's Konings onderdanen grond gegeven om van hen eenigen steun tegen zijne Majesteit te verwachten; maar werden zij niettemin daartoe aangezocht, zoo zouden zij zich dus gedragen, dat de Koning alle reden zou hebben om over hen voldaan te zijn. — Hoezeer de Staten in dit antwoord de zaak der Hugenoten niet veroordeelden, ja, het voorstel opwierpen om tusschen den Vorst en zijne onderdanen als bemiddelaars op te treden, toch nam de Gezant er genoegen mede. Ook was werkelijk niet te vergen, dat men zijne geloofsgenooten geheel en al zou verzaken. Intusschen kwamen er afgevaardigden herwaarts van de Vergadering der Kerken te *Rochelle* en van de Overheid en de burgerij aldaar, en in plaats van dezen dadelijk te doen gevoelen dat men zonder de plechtigste beloften, aan hunnen Koning gegeven, en het verbond met hem gesloten, te schenden, niets voor hen doen kon, en hun te raden zoo spoedig mogelijk ons grondgebied te verlaten, liet men hen hier vertoeven, ja de geestelijken onder hen op den kansel optreden, en zoo zij al geenen toegang tot de Staten-Generaal verwierven, toch onderhielden sommige leden dier Vergadering zich gedurig met hen. Wenschelijk was het voorzeker voor ons, dat de Koning van staatkunde veranderde en, voor zijne thans met de wapenen bestreden oproerige onderdanen partij kiezende en op hen steunende, tot herstel van de zaken der

Evangelischen in *Duitschland* met ons éène lijn trok. Maar vermits de daartoe vereischte omwenteling voor alsnog eene onmogelijkheid was, en wij buiten machte waren om ook nog den Koning van *Frankrijk* openlijk den oorlog aan te doen, zoo had ons Bewind geenerlei hoop aan de Protestanten, te *Rochelle* vergaderd, moeten laten, noch zich eenige gemeenschap hoegenaamd met hen behooren te vergunnen. Hiertoe echter was men te zwak. De Staten lieten in overleg met den Prins onzen Ambassadeur te *Parijs* gelasten, voor de Fransche Gereformeerden tusschen te treden, terwijl zij DU MAURIER verzochten, zijne Regering te waarschuwen tegen de pogingen, in dezen tijd door *Beijeren* aangewend ten einde *Frankrijk* over te halen om den Keizer de hulpzame hand te bieden. Doch wat ernstiger gevolgen kon hebben: op verschillende wijze legde men gemis aan ontzag voor het Fransche Bewind aan den dag: want aan den eenen kant werden uit *Amsterdam* belangrijke bezendingen wapens aan de oproerlingen toegezonden, en aan den anderen kant veroorloofden zich soldaten van ons leger, uit *Zeeland* op Franschen-bodem tusschen *Calais* en *Duinkerken* aan wal gezet, van daar het gebied der Aartshertogen te bestoken. Dit moest dezen Vorsten een geringen dunk van de kracht en macht der Fransche Regering inboezemen, te meer daar de onderdanen van den Hertog van *Bouillon*, die in hunne Gewesten handel dreven, met brieven van vrijgeleide optraden, hun door de Staten-Generaal verleend, alsof zij aan de bescherming van den Koning niet genoeg hadden. Tegen den slechten indruk, dien dit een en ander in *Frankrijk* moest maken, kon de groote inschikkelijkheid jegens de onbillijke eischen der Franschen, die om schadevergoeding vraagden, niet opwegen, en DU MAURIER trad eindelijk op in de Staten-Generaal met eene onbewimpelde klacht over de bejegening, welke de Afgevaardigden van *Rochelle* hier ondervonden, tegen de belofte aan CHAUDEBONNE gegeven; voorts over de toezending van wapenen aan 's Konings binnenlandsche vijanden en de toelating van allerlei liedjes en schotschriften, waarin de handelingen der Fransche Regering alhier verdacht en hatelijk werden gemaakt. Maar bij de klachten voegde hij de verzekering, dat wat men ook tegen den Koning uitstrooide, hij de voetstappen van zijnen vader zou blijven drukken: immers hield hij zich aan het Edict van *Nantes*, wel wetende, dat het Gode alleen toekomt, over de gewetens te heerschen. Voorts gaf hij op nieuw duidelijk genoeg te kennen, dat, wanneer zijne Regering eenmaal aan de binnenlandsche onlusten een einde had gemaakt, wij op hare ondersteuning mochten hopen. Jammer maar, dat men ten onzent meende, op zulke beloften geen genoegzamen staat te kunnen maken, ja, vreesde, dat *Frankrijk* haar te eeniger tijd herkregen vermogen om handelend in *Europa* op te treden, gebruiken zou om, met *Spanje* en *Oostenrijk* vereenigd, de Hervorming en onze Republiek, haar voornaamste bolwerk, te verdelgen, eene vrees, waartoe grond genoeg bestond, zoo lang zekere personen en invloeden in *Frankrijk* bleven gelden. — Men haastte zich niet op de propositie van DU MAURIER

1621—1625.

Klacht van DU MAURIER deswegens.

1621—1625. te antwoorden; het eenige wat er voor het oogenblik geschiedde, was dat de Staten van *Holland* hunnen Fiskaal gelastten, de drukkers en vervaardigers der liedjes tegen den Koning van *Frankrijk* op te sporen. Intusschen had LODEWIJK reden genoeg om reeds tevreden te zijn, dat hij zonder rechtstreeksche belemmering van deze zijde de oorlog tegen onze geloofsgenooten in zijn Rijk kon aanvangen. Hij moest den staat der gemoederen hier te lande ontzien. Althans drong DU MAURIER geenzins op antwoord aan. Eerst tegen het einde van September verscheen hij op nieuw ter vergadering der Staten-Generaal. Hij deed het om aan te kondigen, dat de Koning wegens de halsstarrigheid van die van *Rochelle*, welke geweigerd hadden het oor te leenen aan den raad der uitstekendste mannen van hunne geloofsbelijdenis, zich tot zijn leedwezen genoodzaakt had gezien, den strijd tegen hen te openen. De uitslag was aanvankelijk zoo voorspoedig, dat velen reeds in onderwerping kwamen, waarbij de Koning hun de rechten behouden liet, die het Edict van *Nantes* hun verzekerde. Toch was hij nog te velde en bezig met het beleg van *Montauban*. Ten einde deze vesting den toevoer van onderstand uit *Rochelle* af te snijden, had hij zijnen onderdanen alle gemeenschap met deze laatste plaats ontzegd, en totdat zij zich aan hem onderworpen zou hebben, waarschuwde hij onze kooplieden den handel met haar te staken, daar hij ook allen toevoer van buiten op verbeurte van lijf en goed verboden had. Gaarne zou hij zien, dat de Staten ook van hunne zijde bij plakaat alle verkeer met *Rochelle* verboden, en om hen te gereeder te doen besluiten tot zulk een ondubbelzinnige verklaring, die de benarde stad alle hoop op den bijstand dezer Republiek benemen en elk voorwendsel tot gewapende tusschenkomst moest afsnijden, eindigde hij met de betuiging, dat, hoe meer de Staten de Koning ondersteunden, Zijne Majesteit des te eerder gereed zou zijn om het hen te doen. — Het laat zich echter denken, dat de afgevaardigden van *Rochelle*, alsnog te *'s Hage* tegenwoordig, dezen uitersten nood hunner stad niet vernomen hadden, zonder alhier het uiterste te beproeven. Wat hun hoop gaf, was dat huns bedunkens het gevaar, hetwelk het Protestantisme bedreigde, thans te klaar in het oog viel, dan dat onze Republiek zich nu nog door beloften en verdragen aan een Goevernement als het Fransche verbonden kon rekenen. Wat het Katholicisme in het schild voerde, bleek immers onmiskenbaar uit een brief van den Paus, die dezer dagen tot zelfs in de vergadering der Staten van *Holland* werd te berde gebracht, waarin die Kerkvoogd den Koning van *Frankrijk* zou vermaand hebben, de ketters eerst in zijn Rijk en daarna over zee uit te roeijen. Althans de Afgevaardigden schroomden thans niet de Staten-Generaal een en andermaal met grooten aandrang om openbare audiëntie te vragen. Doch zij vleiden zich met eene ijdele verwachting. Men achtte het volstrekt niet raadzaam met den Koning in onmin te komen, nu hij met voorspoed tegen de Hugenoten strijd voerde, en in de Staten van *Holland* nam men reeds dadelijk in beginsel aan, dat de kooplieden gewaarschuwd zouden worden om tegen 's Konings ver-

bod geen handel op *Rochelle* te drijven, ja! men was van nu aan op een middel bedacht, hoe men de afgevaardigden van die stad op de gevoegelijkste wijze »met den minsten onlust van den Koning van *Frankrijk*" hun afscheid zou kunnen geven. In dezen zin werd door den Raadpensionaris van *Holland* een antwoord gesteld op de laatste twee proposities van DU MAURIER. Gaarne, dit betuigden daarin de Staten-Generaal, zouden zij al het mogelijke doen om den Koning te overtuigen, dat zij hem dankbaar bleven, overeenkomstig hetgeen zij aan CHAUDEBONNE verklaard hadden. Sedert waren zekere personen, zich noemende afgevaardigden van de Gereformeerde Kerken en van de Overheid en de Burgerij van *Rochelle*, herwaarts gekomen, en hadden aan eenigen uit hunne Vergadering den treurigen staat dier Kerken voorgesteld, met verzoek om door onze tusschenkomst eenige opheffing hunner bezwaren te bekomen; doch zij waren in het openbaar noch gehoord noch ontvangen; maar Hun Hoog Mogenden hadden hun doen aanzeggen, geen beter middel te weten, dan dat zij hunnen Koning op alle mogelijke manieren zouden trachten te bevredigen, zoo dat hij alle ondernemingen tegen hen en hunne Kerken mocht staken. Daartoe hadden zij hun aangeboden, door hunnen Ambassadeur alle voegzame stappen te laten doen, vertrouwende, zoo wegens 's Konings vriendschap voor zijne bondgenooten, als wegens zijne goedertierenheid jegens zijne onderdanen, dat hunne voorspraak Zijne Majesteit niet onaangenaam zijn zou, en dat hij een middel zou weten te vinden om de Kerken tot vorige rust terug te brengen. Hadden die Afgevaardigden hun verblijf alhier gerekt, Hun Hoog Mogenden hadden daarvan geene kennis kunnen nemen, noch hen anders bejegenen, dan de andere vreemdelingen, die in groote menigte hunne landen met volle vrijheid bezoeken; maar verzekeren konden zij, dat zij hun verblijf niet misbruikt hadden om den Koning hier hatelijk te maken of schotschriften tegen hem uit te strooijen. Trouwens dit zouden Hun Hoog Mogenden niet geduld hebben. Ten overvloede hadden zij het Hof gelast, naar de vervaardigers van zulke lasterlijke boekjes onderzoek te doen. Wat de wapenen betrof, door een Amsterdamschen koopman [1] geleverd om aan 's Konings tegenpartijders te worden toegevoerd, dit was buiten hunne kennis geschied: slechts hadden zij vergunning verleend, om eenige hier te lande niet bruikbare wapenen naar onzijdige landen uit te voeren. Alzoo vonden zij vreemd, dat zij en de Prins van *Oranje* daarvan in een lasterlijk geschrift, in *Frankrijk* uitgekomen, beticht werden, en ververzochten den Koning de auteur van dien laster te straffen. Voorts zouden zij voortaan allen uitvoer van wapenen verbieden, zoo die niet door den Koning zelven was toegestaan. Nederig dankten zij Zijne Majesteit, dat hij hen uitgenoodigd had om de kooplieden te waarschuwen tegen de gevaren, die de blokkade van *Rochelle* voor hen kon opleveren: die waarschuwing hadden zij dan ook reeds gegeven. Ten slotte, al wat in

1621—1625.

Antwoord der Staten op die klacht.

[1] LODEWIJK DE GEER.

1621—1625.

hen was, zouden zij aanwenden, dat de moeijelijkheden, die *Frankrijk* kwelden, zoo spoedig mogelijk werden opgeheven, ten einde zij het vertrouwen verdienen en de welwillendheid mochten doen toenemen, waarmede Zijne Majesteit hen steeds vereerd had [1].

Zoo waren op nieuw de stelligste beloften van trouw aan het Fransche Bewind gegeven, en alle dubbelzinnige handelingen gewraakt. Inderdaad het ware al te hagchelijk geweest, dat Bewind de oorlog aan te doen. Ja! zoo wij in vereeniging met *Engeland* die partij hadden kunnen kiezen. Maar daar was het verre van daan. Integendeel, de houding van den Koning van *Groot-Britannië* was steeds van dien aard, dat hij genoegzaam bleek het herstel van zijnen schoonzoon veeleer tot den prijs van de vernedering en de verzwakking onzer Republiek van *Spanje* en *Oostenrijk* te willen koopen, dan gezind te zijn door ons te ondersteunen die Mogendheden tot de vervulling van zijnen wensch te dwingen. Het was duidelijk, dat de Engelsche Regering in de betrekkingen, welke er in de *Oost-Indiën* en in de Noordelijke zeeën tusschen hare onderdanen en de Nederlanders bestonden, een middel had om ons haren onwil te toonen en de belofte eener nadere aaneensluiting onvervuld te laten. De woorden over dat onderwerp met onze Gezanten in het voorjaar van 1621 in *Engeland* gewisseld, hadden de zaak onzekerder gelaten dan ooit. De Koning had het voorkomen aangenomen, alsof hij omstreeks Pinkster van hetzelfde jaar Gedeputeerden uit *Nederland* wachten kon om op nieuw over de zaak te onderhandelen. Onze Gezanten hadden ons Land daartoe niet verbonden; integendeel zij hadden voorgeslagen, dat er commissarissen uit *Engeland* herwaarts over zouden komen [2]; maar niettemin begreep men, dat JACOBUS de overkomst van Afgevaardigden naar *Engeland* eischen zou. Om dit, zoo mogelijk, te voorkomen, liet men omstreeks het midden van Mei, toen men niets van de komst van Engelsche zaakgelastigden bespeurde, den Ambassadeur CARLETON weten, dat men zich ten onzent overtuigd hield, dat de geschillen tusschen de beide Compagniën uit een later misverstand waren voortgekomen: slechts moest men met dezelfde Gedeputeerden van vroeger de zaak weder opvatten, waar zij gelaten was, en wel hier te lande, omdat de aanvankelijke overeenkomst alhier onder bemiddeling van hem, CARLETON, getroffen was. Tevens zou dan de Koning wel eenige vertegenwoordigers van degenen, die zich door onze Noordvaarders verongelijkt rekenden, herwaarts willen zenden. — Het laat zich denken, hoe de Ambassadeur de dus ingekleede weigering om tegen Pinkster Gedeputeerden naar *Engeland* te zenden, opnam. Hij verklaarde zich ongezind om zulk eene boodschap aan zijn Hof te doen toekomen, maar in de vergadering der Staten-

Houding van Koning JACOBUS in dit tijdsgewricht.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 29 Junij, 1, 2, 3, 22 Julij; 12, 14 Aug.; 1, 10, 11, 13, 29 Sept.; 1, 2, 9, 11, 12 Oct. 1621. *Resol. Holl.* 11, 20, 30 Sept.; 2, 5, 6, 8 Oct. 1621.

[2] Zie hiervoor, bladz. 528—535.

1621—1625.

Generaal zou hij 's Konings *bevel* dat de Nederlanders ditmaal in *Engeland* moesten verschijnen, in persoon komen aandringen. Zulks deed hij. Maar de Staten waren nog niet gezind 's Konings bevelen zoo stipt te gehoorzamen. Nu de Gezant hunne verontschuldigingen niet aannam, trachtten zij en de Prins den Koning door hunnen Ambassadeur te *Londen* tevreden te stellen. Maar CARON antwoordde spoedig, dat de Koning niets toegaf, en de Prins begrijpende, dat men in de netelige omstandigheden, waarin wij verkeerden, de goedgunstigheid van *Engeland*, evenmin als die van *Frankrijk*, om geene koopmanszaken moest verspelen, ried den Staten ernstig, hem te wille te zijn. Dus werd het van nu aan een punt van beraad met de Bewindhebbers der Oost-Indische Compagnie, of men nog gedeputeerden naar *Engeland* zenden zou. Deze vraag, eenmaal gesteld, kon niet anders dan toestemmend beantwoord worden. Maar de Oost-Indische Compagnie wilde haar rechten en belangen niet opgeofferd zien, en protesteerde tegen de zending. CARLETON, dit bemerkende, vervoegde zich den 2den Junij (1621) bij de Raadpensionaris van *Holland*, om hem te verzekeren, dat, zoo men JACOBUS niet te wille was, Zijne Majesteit de vereeniging der beide Compagniën als verbroken zou aanmerken, en zich zou wreken op onze Oost-Indievaarders, waardoor de geheele Oost-Indische Compagnie zou moeten te gronde gaan, en nog meer verwijdering zou veroorzaakt worden tot groote ondienst van deze Landen [1]. — Zoo sprak de Vorst, wiens gunst men gemeend had te zullen winnen door den man ten val te brengen, wiens staatkunde alleen tegen zijne raadslagen was opgewassen. En terwijl hij dus zijnen wensch verklaarde om de hartader van onzen Staat door de vernietiging van onze heerschappij in *Oost-Indië* af te snijden, deed hij tevens zijn best om onze krijgskundige stelling op onze Noordergrens te verzwakken. Dat het handhaven van de bevoegdheid om Staatsch garnizoen op het Huis *Lieroord* te houden, eene zaak was voor de verdediging van een zwak punt van het uiterst belang, had de Prins door zijne handelingen zoo stellig mogelijk verklaard [2], en juist op de ontruiming van die sterkte drong JACOBUS met alle krachten aan. De onwil van den Prins om *Lieroord* prijs te geven, had den Graaf van *Oost-Friesland* tot den maatregel genoopt om zijne vrienden onder de Vorsten, die met onze Republiek in betrekking stonden, in den arm te nemen, en zijnen Syndicus SIXTUS AMAMA, in Mei 1621, herwaarts te zenden. Hij trachtte het bezwaar, dat het kasteel, zoo wij het verlieten, in Spaansche handen zou vallen, door deze redenering weg te nemen, dat juist het verblijf onzer troepen aldaar SPINOLA een voorwendsel aan de hand zou geven om het kasteel aan te tasten. Voorts beweerde hij, dat het bezit van dat punt niets tot beveiliging onzer grenzen toebracht. Hij ging nog verder, en verzocht dat ook *Embden* door onze bezetting zou ontruimd worden. De Aartsher-

Hij eischt de overkomst van Gezanten om over de geschillen in *Oost-Indië* te handelen.

Hij ondersteunt de pogingen van den Graaf van *Oost-Friesland* om *Lieroord* ontruimd te krijgen.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 14, 18, 28 Mei; 9, 11 Junij, 1621. *Res. Holl.* 1621, bl. 432, 444.

[2] Zie hiervoor, bl. 557, 558.

1621—1625.

togen hadden in der tijd aan die stad vrijen handel toegestaan, mits zij zich niet met den vijand inliet: gedurende het Bestand nu kon zij niet verdacht zijn van overtreding dezer voorwaarde; doch hoe thans op het behoud van dat voorrecht te hopen met een Nederlandsch garnizoen binnen hare muren? — Zoo bleek het ten duidelijkste, dat de Graaf zijn land voor de Spanjaarden wenschte te openen. De Staten schenen dan ook zoo weinig geneigd om, al ware het slechts de ontruiming van *Lieroord*, toe te staan, dat zij het vertrek van eenen Gecommitteerde uit den Raad van State en van eenen ingenieur, die op het punt stonden, derwaarts af te reizen, om de komst van AMAMA geen oogenblik wilden vertraagd hebben. Twee dagen later evenwel waren die beiden nog niet vertrokken, hetgeen de Raad van State, tot verantwoording geroepen, aan de noodzakelijkheid toeschreef om voor den Heer DONIA, die zich van de zending verontschuldigd had, een ander lid met de taak te belasten. Hoe het zij, CARLETON ondersteunde het verzoek van AMAMA met de verklaring, dat het zijnen Meester zeer aangenaam zou zijn, zoo de Staten het inwilligden, en een zeer scherpe brief van den Graaf, waarin hij de Staten »op hand en zegel sommeerde" hem zijn kasteel terug te geven, en dreigde zich bij alle Mogendheden te zullen beklagen, maakte op de Staten van *Holland* zulk eenen indruk, dat zij besloten, Zijne Excellentie te vragen, of de zaak een zoodanig gewicht had, dat men zich daarom zulke verwijten mocht getroosten. Op hetzelfde aanbeeld sloeg CARLETON: wat zou men zich, zeide hij, de ongunst van al de Vorsten, die met den Graaf verwant waren, op den hals halen, door hem gehoor te weigeren in eene zaak, waarbij hij het recht zoo onmiskenbaar op zijne zijde had? Toch gaf de Prins, wien de Provinciën de beslissing overlieten, de zaak nog niet op: hij hoopte den weerbarstigen Graaf nog steeds tot rede te brengen, en zond den Groningschen Afgevaardigde SCHAFFER met eene bijzondere zending tot hem. Doch onverrichterzake kwam deze Heer terug, en de Prins moest tot de ontruiming besluiten. Evenwel hij haastte zich niet om dit besluit ten uitvoer te brengen [1].

De Staten besluiten op nieuw Gezanten naar *Engeland* te zenden.

Maar wat besloot men ten aanzien van den zoo veel gewichtiger eisch van JACOBUS? Men was het weldra eens om hem genoegen te geven, zonder zich om den tegenstand der Oost-Indische Compagnie te bekreunen. Reeds ging de Koning zoo ver, den tijd te bepalen, op welken het Gezantschap moest verschijnen. Den 9den Julij ging hij op reis om eerst in het najaar terug te komen, en vóór dien dag diende de zaak te zijn afgeloopen. Dit was evenwel het onmogelijke gevergd. De bezwaren van de Oost-Indische Compagnie waren niet plotseling uit den weg geruimd. Nog tegen het einde van Julij waren de Staten-Generaal genoodzaakt hare Bewindhebbers te doen weten, dat er

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 1, 3, 8, 10, 15, 17, 18, 19, 21 Mei; 1, 11, 22, 23, 24, 28, 29, 30 Junij; 2, 5, Julij; 12 Aug.; 5 Oct. 1621. *Resol. Holl.* 1621. *Resol. Holl.* 1621, bl. 433, 441, 444, 476.

J. F. C. Reckleben sculps.

niet aan te twijfelen viel, of de Koning zou, bijaldien de zending niet ten spoedigste voortgang had, tot vijandelijke maatregelen tegen onzen handel overgaan, zoo hij er niet alreede toe overgegaan was, hetgeen men reden had te duchten, aangezien hij geweigerd had, CARON over deze zaak te woord te staan. In dezen tijd, dit moesten de Directeuren der Compagnie bedenken, was Hun Hoog Mogenden aan het behoud van 's Konings vriendschap alles gelegen. — Op zulk eene aanmaning onderwierp zich de Handelsmaatschappij, zoo als zij zeide, »om redenen van staat." Alleen was zij ongeneigd ook nog de kosten eener zending te dragen, die haar niets dan schade eu schande kon opleveren [1]. Doch reeds scheen het sein tot vijandelijkheden door *Engeland* gegeven. In de eerste helft van Augustus (1621) vervoegde zich een jong Engelsch vlootvoogd, zich noemende »Admiraal van de naauwe zee," bij den burgemeester van *Vlissingen*; en meldde hem, dat hij daar gekomen was met vier oorlogschepen, die omtrent *West-kapelle* lagen, met last van zijnen Koning om te verzoeken, dat een Schotsch schip, door Kapitein LAMBRECHT HENDRIKS opgebracht, dadelijk zou ontslagen worden, en voorts, dat de havens van *Vlaanderen* voor de schepen zijner onderdanen open en vrij mochten zijn. Werd dit verzoek geweigerd, zoo zou hij die havens openen met zijne bijhebbende schepen en nog acht bovendien, welke hij eerstdaags verwachtte. — Ziedaar eene handelwijze, nog roekeloozer dan alle vijandelijkheden tegen onze heerschappij in *Indië* wezen konden; ziedaar eene daad, waarbij de Koning openlijk inbreuk maakte op de onzijdigheid in den strijd tusschen ons en onzen vijand om voor den strengen kastijder van zijn eigen schoonzoon partij te kiezen. — De Staten-Generaal dit bericht van den Prins vernemende, besloten dadelijk, »overwogen de importante consequentie van deze zaak," Kapitein HENDRIKS, die zich op dit oogenblik te *Rotterdam* bevond, voor zich te bescheiden, en des avonds van denzelfden dag met Zijne Excellentie, die in de vergadering genoodigd werd, over de te nemen maatregelen te beraadslagen. Reeds bepaalden zij den Heer VAN OBDAM te gelasten, zich ten eerste naar de vloot ter Vlaamsche Kust te begeven, en onmiddellijk order te stellen, dat alle ongelegenheden tijdig mochten verhoed worden. Dus vertrouwde men, in staat te zijn, de Engelschen van hun stout opzet terug te houden. En men had redenen genoeg aan te voeren, die hen tot nadenken konden brengen. Immers wanneer wij den verjaagden Koning van *Bohemen* voorloopig aan zijn lot overlieten en met onze buren over de vernieuwing van het Bestand wilden handelen, iets, waarnaar zij altijd ooren schenen te zullen hebben, dan kon de zaak voor den Koning de schroomelijkste gevolgen medebrengen, daar wij dan, zeker van door niemand belet te worden, ja, met de hoop van bij eene machtige partij in *Engeland* steun te vinden, onze wapenen tegen hem konden keren. Dit zal de »mondelinge" boodschap geweest zijn, die OBDAM, nevens

1621—1625.

Vijandelijkheden van *Engelands* zijde dreigend.

[1] *Res. Stat.-Gen.* 3, 8, 15, 16, 17, 24, 27 Julij; 6, 13 Aug. 1621. *Res. Holl.* 1621, bl. 454, 465, 474.

1621— 1625.

zijne schriftelijke instructie, van den Prins, als Admiraal-Generaal, medekreeg. Daarbenevens kreeg de Admiraliteit van *Zeeland* bevel om de oorlogschepen, die, ter harer repartitie staande nog op de Vlaamsche Kust ontbraken, dadelijk derwaarts te zenden [1].

Zoo dreef dit onweder af. Jammer maar, dat, wanneer wij dreigden, ingeval JACOBUS zich tegen ons vijandig betoonde, den Koning van *Bohemen* te zullen verlaten, wij ons daarmede stilzwijgend verbonden, om dien ongelukkigen Vorst te ondersteunen, zoo zijn schoonvader ons goedgunstig bejegende. Het zou voorzeker niet weinig vertrouwen op de vruchten van zulk eene opoffering geweest zijn, zoo de Staten op nieuw overgegaan waren, om FREDERIK V onderstand te verleenen. Het volk te *'s Hage* had de armzalige overblijfselen van zijn Bewind in *Bohemen* voor oogen in de Edellieden uit dat land, die hem herwaarts gevolgd waren, en zich nu gedurig, ten einde geen gebrek te lijden, om geld te leen te krijgen tot de Staten moesten wenden [2]. Men zag bovendien den onttroonden Koning zelven niet zonder zekeren wrevel hier. Waartoe, dus dacht men, begaf hij zich, zoo zijne zaak dan nog niet geheel verloren was, niet in persoon naar de plaats, waar enkele zijner veldheren zijne banier nog opgeheven hielden [3]. En inderdaad, dat de Koning dit niet deed, bewees ontwijfelbaar, dat hij nergens in *Duitschland* op een onthaal, zijner waardig, meer kon rekenen. Het verblijf te midden van een schier ontbonden legerafdeeling, in de schaduw van eenen MANSFELT, ziedaar het eenige, wat hem restte. De Vorsten van de *Unie* zouden hem niet zeer welwillend ontvangen hebben. Steeds hadden zij geklaagd, dat FREDERIK, bij zijn vertrek naar *Praag* hun opperhoofd gebleven, om zijne Boheemsche Kroon de *Unie* verwaarloosd en uitgeput had [4]. En zou men dan hier, te midden van onzen eigenen nood, goedmoedig voortgaan met geldelijke offers ten zijnen behoeve te brengen? Men duchtte reeds, dat, wat men deed, het beoogde doel niet eens zou treffen. Daarom besloot men de vergunning aan den Koning verleend om op het krediet der Staten 150,000 gulden op te nemen, [5] aan de voorwaarde te verbinden, dat deze som tot niets anders gebruikt zou worden, dan tot ondersteuning van de krijgsondernemingen van Graaf MANSFELT. Maar spoedig werd wederom meer dan der Staten krediet gevergd. Tegen het eind van Augustus (1621) verscheen een afgevaardigde van Vorst HANS GEORGE Markgraaf van BRANDENBURG-JÄGENDORFF, Commissaris-Generaal van den Koning van *Bohemen*, met het bericht, dat men in dat Land weder een vrij groot aantal Duitsch krijgsvolk te voet en te paard

Verdere hulp aan den Koning van *Bohemen* te verleenen, al of niet?

[1] *Res. Stat.-Gen.* 11, 14, 21 Aug. 1621.

[2] *Res. Stat.-Gen.* 6, 15, 27, 28 Julij; 7, 13 Aug.; 4, 9, 21 Sept.; 2 Nov. 1621.

[3] Zie hiervoor, bl. 603, Noot 1.

[4] *Rapport van Aerssens Gezantschap n. Venet. in Berigten v. h. hist. Gen. te Utrecht.* D. V, St. I. bl. 68.

[5] Zie hiervoor, bl. 571.

bijeen had, waarmede men voor had, het Koninkrijk te heroveren. Reeds had men, zoo heette het, eenige voorname plaatsen in *Beneden-Silezië* bemachtigd, den belangrijken pas van *Glatz* bezet, den vijand voor *Titschein*, in *Moravië*, een gevoelig verlies toegebracht. Intusschen de Koning was ontbloot van hulpmiddelen, het land dermate uitgeput, dat het niet raadzaam was de ingezetenen door nieuwe lasten tegen hunne bevrijders in te nemen, en de Koning van *Hongarije*, BETHLEN GABOR, zou zich zijne hulp te duur laten betalen. Dus bleef er niets anders over dan den onderstand der Vereenigde Provinciën in te roepen. — Weldra werd dit verzoek bij monde van Dr. CAMERARIUS, door MANSFELT zelven afgevaardigd, en door brieven van den Prins van *Oranje* en van den Koning van *Bohemen* uit het leger in het Kleefsche, aangedrongen. Maar dat alles baatte niet. Al werd de nieuwe machtsontwikkeling ook door de Gecommitteerde Raden van *Holland*, tot aanbeveling van het verzoek, als eene »merkelijke werking Gods" voorgesteld, men kon voor alsnog niet tot het weder opnemen van eenen last van 50,000 gulden maandelijks besluiten, al ware het dan ook geweest op belofte van teruggave, zoodra FREDERIK in zijn Rijk en Erflanden hersteld zou zijn. Het eenige wat men deed, was dat men CAMERARIUS eene som van ongeveer 24,000 gulden vergoedde, door hem aan MANSFELT voorgeschoten; maar JÄGERNDORFFS verzoek beantwoordden de Staten slechts met goede wenschen en betuigingen van hunne belangstelling in het »Evangelische wezen." Hoezeer bewust, dus verklaarden zij, dat tot het behoud van de Duitsche vrijheid thans groote inspanning van krachten noodig was, waren Hun Hoog Mogenden, met een leger van 60,000 man en eene vloot van honderd oorlogschepen, groot en klein, op zee en in de binnenwateren, ten hunnen laste, thans buiten staat den strijd in *Duitschland* anders te ondersteunen, dan door de afleiding, die zij te weeg brachten door het grootste gedeelte der vijandelijke macht op onze grenzen te boeijen, terwijl die macht anders geheel gebruikt zou kunnen worden om *Duitschland* te overstroomen en onder het juk te brengen tot volslagen ondergang van de vrijheid. Niettemin zouden zij doen, wat zij konden, en tegen den winter, wanneer dat jaargetijde eenige verlichting mocht aanbrengen, misschien een meer bevredigend besluit nemen [1].

1621—1625.

Onder deze omstandigheden, terwijl onze vrienden verre af waren of nog onvoorbereid en in zich zelven verdeeld; terwijl *Frankrijks* toestand ons geenerlei verzekerd uitzicht opende, en *Engeland* meer dan de ergste vijand was te mistrouwen, laat het zich denken, dat Prins MAURITS niet aanvallenderwijze tegen SPINOLA te werk ging, die in April (1621) uit de *Palts* was teruggekeerd, alwaar hij Don GONZALEZ DE CORDOVA met een leger van ongeveer achtduizend man had achtergelaten [2]. Wat onzen toestand hag-

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 7, 24 Julij; 7, 17, 24 Aug.; 9, 10, 14, 17, 27, 28 Sept.; 5, 6 Oct. 1621. *Resol. Holl. Punt. v. beschr. ter zitting v.* 7 *Sept.*—16 *Oct. post-scr.* en voorts op 5, 11, en 16 Oct., 1621.

[2] AITSEMA, t. a. pl. I. bl. 48, 49.

1621— 1625.

SPINOLA legt het aan op de verovering van *Gulik*.

chelijk maakte, gaf SPINOLA gerustheid, en hij aarzelde niet een krijgsplan te beramen, hetwelk hij ook ongestoord volvoerde. Hij had het op *Gulik* gemunt. Wat had de stoute staatkunde van OLDENBARNEVELT onmiddellijk na het sluiten van het Bestand, een ontzag en een naijver gebaard! Die rol van gewapende bemiddelaars in het Duitsche Rijk ten behoeve van de Protestanten tegen den Keizer, en straks ten behoeve van de vrije nijverheid der Steden tegen de inlandsche Vorsten had vijanden en valsche vrienden onuitsprekelijk geërgerd. Alle middelen van invloed en onderhandeling om ons den ingenomen post te doen ontruimen, had de bekwame Advokaat van *Holland* weten te verijdelen. Thans derhalve moest in de eerste plaats een slag geslagen worden, die aan *Europa* verkondigen zou, dat aan de aanmatiging der Republiek paal en perk gesteld was; dat de Keizer, door zijne Spaansche vrienden gerugsteund, wederom meester was in zijn eigen Rijk, en de Nederlanders op den duur buiten staat zouden bevonden worden, de tegenstanders hunner politiek in *Duitschland* onder bedwang, en hunnen beschermelingen aldaar de hand boven het hoofd te houden. Welsprekender kon dit niet te kennen gegeven worden dan door de verjaging der Nederlandsche soldaten uit *Gulik*. SPINOLA had over een sterk en met alle benoodigdheden tot den veldtocht ruimschoots toegerust leger (het werd op zestigduizend man begroot) te beschikken, en ten einde het ons onmogelijk te maken, onze macht op één punt te zamen te brengen en hem aldus met overmacht de uitvoering van zijn krijgsplan te beletten, werd het gerucht verbreid en bestond werkelijk het voornemen om ons tegelijk in Staatsch Vlaanderen [1] en op onze Noord-Oostgrens te bestoken. Die Oostgrens was steeds onze zwakste zijde. Vandaar de bezorgdheid voor *Lieroord*, welke post dienen moest om den Graaf van *Oost-Friesland* te beletten onze vijanden in te halen. Meer zuidwaarts aan denzelfden kant bezaten de Spanjaarden nog altijd de vestingen *Groenloo*, *Oldenzaal* en *Lingen*, waaruit zij de *IJsel*steden bedreigden; en wel was het noodig, alle voorzorgsmaatregelen van vroeger jaren te hervatten, en uit den beschansten Doesburgschen Waard als middelpunt de gansche *Veluwe* te dekken, met het bemoeijelijken van de toegangen voor den aanvaller, en het gemakkelijk maken van de gemeenschap voor den verdediger. Hiertoe bleef de Prins, opperbevelhebber van het leger, dan ook niet in gebreke; en bovendien moesten de vele regens, die in dezen zomer (1621) tot op het einde van September vielen en een bijzonder hoogen waterstand op den *IJsel* en de daarin uitstortende beken onderhielden, den vijand van alle pogingen aan deze zijde afschrikken. Doch nog vóór het midden van Augustus kwam het bericht, dat de vijand optrok in de richting van *Thienen* en *Maastricht*, en weldra vernam men, dat hij eerst bij *Maastricht* en daarna bij *Wezel* zijn veldleger zou betrekken. Nu werd het tijd, dat ook van onze zijde een ontzagwekkende macht in de nabijheid van dat punt te velde werd gebracht; maar de

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 2 Julij, 1621.

Prins, de mogelijkheid aannemende dat het slechts een valsch alarm was, en vermoedend dat Staatsch-Vlaanderen het punt was, hetwelk de vijand, misschien wel door Engelsche schepen ondersteund, zou aantasten, wilde aan de Staten-Generaal de verantwoordelijkheid overlaten, om bevel tot het zoo kostbaar troepen-transport te geven. De Staten aarzelden niet, en de Prins trok aan 't hoofd van het leger te velde. Voor het einde van Augustus, was het niet meer twijfelachtig, dat SPINOLA het op *Gulik* gemunt had [1]. Vooraf echter maakte de vijand zich door verraad meester van het Huis te *Reid*, op zeven uren afstands van *Gulik* gelegen. Dit sterk kasteel, door eene Compagnie van 150 man Staatsche soldaten onder kapitein DITFORD bezet, kwam toe aan FLORIS VAN BOETSELAER, Heer van *Odenkerken*, en die kapitein der bezetting was, volgens uitdrukkelijke verklaring der Staten, gehouden de orders van den eigenaar van het Huis te gehoorzamen. Dit was aan Graaf HENDRIK VAN DEN BERG, bevelhebber van eene vijandelijke afdeeling, in den omtrek van *Glabbeek* gelegerd, niet onbekend: hij liet den Heer van *Odenkerken* oplichten, en wist alsnu den kapitein DITFORD in den waan te brengen, dat deze Heer de overgave verlangde. Werkelijk ruimde de kapitein met de bezetting het kasteel; maar hij moest dit bedrijf bitter bezuren. De Staten van *Holland* verlangden, dat hij anderen ten voorbeelde streng zou gestraft worden »om alzoo onze militie te wennen tot den krijg en om gevaren door te staan," en de Prins liet hem en zijne officieren gevangen nemen: het gevolg der rechtspleging was, dat hij onthoofd, en de luitenant en de vaandrig zijner Compagnie ontslagen werden [2].

1621—1625.

De Prins betrekt het veldleger.

Het Huis te *Reid* verloren.

Hierna werd *Gulik* berend. Niet dat het Huis te *Reid*, al ware het in onze macht gebleven, den vijand zulks belet zou hebben: daartoe was de post te afgelegen en te onbeduidend. Niettemin weet men de overgave van *Gulik* aan het verlies van dat Huis: immers was het gemakkelijker, zulk een ongeluk als de reden van die ramp op te geven, dan den zamenloop van omstandigheden te verklaren, die den Prins genoopt hadden, het beleg en de inneming van *Gulik* werkeloos aan te zien. Hoe het zij, ook de bezetting van de *Papenmuts* scheen op het oogenblik buiten staat iets ter bevordering van het ontzet van *Gulik* uit te richten: aldaar heerschte de pest: ten minste was zulks in de maand Augustus herwaarts bericht [3]. Maar wat erger was, op hetzelfde oogenblik, dat de maatregelen tegen *Gulik* ernst werden, bedreigde de vijand Staatsch-Vlaanderen in die mate, dat de Zeeuwen dringend hulp inriepen: de Hollanders zonden hun vijf Compagniën ter hulp [4], en de Staten-Generaal verkregen van den Prins de toezen-

De Prins ziet het beleg van *Gulik* werkeloos aan.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 12, 16, 18, 21, 27 Aug.; 1 Sept. 1621.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 7, 13 Sept. 1621. AITSEMA, bl. 49, 50. *Resol. Holl.* 8, 17 Sept. 1621.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 17 Aug. 1621.

[4] Uit *Amsterdam* schroomde men bij deze gelegenheid eene Compagnie te laten vertrekken, daar de kermis op handen was en dan veel kwaad volk op de been kwam (*Resol. Holl.* 15 Sept.).

1621— 1625. ding van een aanzienlijk aantal Compagniën uit zijn leger naar het bedreigde punt [1]. Daarbij kwam een schrijven van CARON, dat in *Engeland* eene vloot werd uitgerust van 52 schepen, waarvan 12 door den Koning, en 20 door de kooplieden te leveren. Wat was er van die toerusting te verwachten? Bij de houding van JACOBUS ten onzen aanzien gaf zij voorzeker meer stof tot vrees, dan tot hoop. Na al de vergeefsche pogingen, die de Koning gedaan had om de Nederlanders onder het bewind van OLDENBARNEVELT tot het ontruimen van *Gulik* te bewegen, was het klaarblijkelijk, dat hij het niet ongaarne zien moest, zoo wij deze vesting thans door de wapenen van die Mogendheid verloren, met wie hij tot nog toe langs den diplomatischen weg tot dat doel gearbeid had. Wie JACOBUS ontzag, moest schroomen *Gulik* al te krachtig te verdedigen. Dat de zwarigheid, die den Prins belette ons in het bezit van *Gulik* te handhaven, ruim zoo zeer bij de zoogenaamde vrienden, als bij den vijand gezocht moet worden, blijkt ook hieruit, dat na een geheim onderhoud der Gezanten, die op hun vertrek naar *Engeland* stonden, met den Prins in het leger, besloten werd, een artikel, rakende het behoud van *Gulik*, in hunne Instructie in te lasschen, en dat ook aan LANGERAK een brief werd geschreven, die de strekking had om de Fransche Regering te herinneren, dat de vesting door de vereenigde macht van *Frankrijk*, *Engeland* en de Republiek veroverd was, en te verkrijgen, dat zij nu ook door dezelfde gemeene macht mocht ontzet worden [2]. Alleen derhalve daartoe een poging te wagen, scheen der Republiek niet geoorloofd te zijn.

Weldra bleek, dat de vijand zijne onderneming aan de zijde van Vlaanderen niet doorzette; maar wat hij aldaar eenmaal beproefd had, kon herhaald worden. De Goeverneur PITHAN schreef, dat *Gulik* van alles genoegzaam voorzien was behalve van geld om de troepen te betalen [3]. Wel begrepen de kapiteins onder zijne bevelen, dat het raadzaam was, de vesting met grooter voorraad van koren, dien men slechts uit den rijken omtrek te halen had, te verzorgen; doch PITHAN beriep zich op de strenge plakaten, die het brandschatten der landbewoners verboden, en dat deed hij in weerwil van 's Prinsen voorstel om van de Guliksche boeren oorlogsbelasting te eischen, en niettegenstaande de Staten-Generaal er toe waren overgegaan om zelfs in *Westfalen*, op voorgang van den vijand, leveringen van haver, hooi en stroo in te vorderen, met uitsluiting alleen van het Graafschap *Mark*, vermits dit aan den Keurvorst van *Brandenburg* toekwam [4]. Een

[1] Zie over 's vijands aanslag op *Kadzand*, A. V. D. CAPELLEN, *Gedenkschr.* I. bl. 22, 23.

[2] *Res. Stat.-Gen.* 22 Nov. 1621.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 11, 13, 14, 17, 18, 21 Sept.; 3 Oct. 1621. *Resol. Holl.* 14, 17, 20, 21 Sept. 1621.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 9, 12 Oct. 1621. *Resol. Holl.* 4, 8, 12 Oct. 1621. Eerst na de overgave van *Gulik* ging men op voorstel van den Prins over om van het land van *Gulik* gelijk bedrag

andere grond, door PITHAN aangevoerd tegen het beweren, dat er meer voorraad in de vesting zijn moest, was deze, dat de vijand haar met geweld zou aantasten, en dat dit binnen weinige weken, of in het geheel niet zou geschieden.

1621—1625.

Tegen het eind van Januarij (1622) waren dan ook de levensmiddelen nagenoeg uitgeput, en den 22sten dezer maand, toen de Prins reeds sedert November weder in den Haag was, ging de Commandant een verdrag aan met den belegeraar, dat hij de stad den 2den Februarij zou overgeven, zoo er intusschen geen ontzet kwam. Er kwam geen ontzet, en de plaats ging over. — Toen PITHAN in *Holland* gekomen was, nam de Vergadering der Staten-Generaal het voorkomen aan, alsof zij hem ernstig onderzocht, en zoo hij mocht blijken schuldig te zijn, streng gestraft wilde hebben. Zij verzocht den Raad van State een en andermaal hem met zijne officieren voor zich te bescheiden en te verhooren. Nadat dit geschied en van het verhoor verslag was gedaan, vraagde men hen, die met die taak belast geweest waren, of zij meenden, dat PITHAN in alles volgens eed en plicht gehandeld had. Op deze vraag kwam geen stellig antwoord: de Raad wilde over de zaak eerst nog met zijne Excellentie spreken: intusschen zou men van PITHAN zijn woord van eer afvorderen, dat hij zich niet uit *'s Gravenhage* zou verwijderen. Dit docht den Staten goed en zij machtigden den Raad op zijne dure verantwoordelijkheid het geding met den Prins af te doen. Maar naauwelijks was dit besluit genomen, of er verhieven zich stemmen, dat het »voor de reputatie van het Land en ter bevrediging van de gemeente" raadzaam was, PITHAN in verzekerde bewaring te laten stellen. Dus werd alsnu de Raad van State gemachtigd hem in zijn logies door gerechtsdienaars te laten bewaken. De Raad trachtte zich aan deze verplichting te onttrekken, door te verklaren, dat PITHAN reeds zijn woord van eer gegeven had; doch de Staten volhardden bij hun laatst besluit. Thans beklaagde zich PITHAN bij den Prins, en deze begreep, dat zijn gegeven woord voldoende moest geacht worden: de Generaal was een oud man en men moest hem geen overlast aandoen. Doch de Staten hielden vol zelfs tegen den Prins, en vergunden alleen dat hij door soldaten, in plaats van door gerechtsdienaars, zou bewaakt worden. De Fiskaal SYLLA, in October (1621) door den Prins, met oogluiking der Gedeputeerden te velde, zonder medewerking der Staten-Generaal benoemd [1], was thans met het onderzoek belast; maar toen het op verslag geven aankwam, zorgde de Raad van State, dat Hun Hoog Mogenden geen besluit namen zonder zijne medewerking. Op grond van het geringe aantal toen tegenwoordige Staatsleden, verzocht hij bij de mededeeling van SYLLAS verslag in de vergadering tegenwoordig te mogen zijn. Er volgde dan ook geen

Gulik verloren, en de Commandant PITHAN aangeklaagd, maar van vervolging ontslagen.

van contributie in te vorderen, als aan den vijand betaald was (*Resol. Stat.-Gen.* 21 Apr. 1622). Nederlandsche officieren, tot de hoogsten in rang, ja, tot Prins HENDRIK toe, werden verdacht, van den Keurvorst van *Keulen* geld te trekken en daarom zijn land te ontzien (A. V. D. CAPELLEN, bl. 85).

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 30 Oct. 1621.

1621—1625. ander besluit dan dat de Raad van State, nadat de Fiskaal den beklaagde een afdoend antwoord op de nog twijfelachtige punten zou afgevergd hebben, aan de zaak een einde zou maken. Dit geschiedde, en de Generaal werd van alle vervolging ontslagen [1]. Er was gelegenheid geweest om sommigen aangaande zekere staatkundige noodwendigheden in te lichten. Immers vernemen wij, dat de Gecommitteerde Raden van *Holland*, bij monde van den Raadpensionaris, in de maand September 1621 de Staten dezer Provincie verzochten, »dat men uit de Vergadering vier personen zou aanwijzen, wien vertrouwelijke mededeeling gedaan zou worden van eenige zeer gewichtige punten, den Staat van den Lande ten hoogste betreffende, en die niet dan met ondienst aan de geheele Vergadering geopenbaard zouden kunnen worden." [2].

Zoo was dan *Gulik* verloren, en dat wel terwijl *Wezel*, over het verlies van welke stad in der tijd zulk een kreet was opgegaan, in SPINOLAS handen bleef, en Prins MAURITS zelfs geene poging gewaagd had om de vijandelijke macht van deze vesting, zoo dicht onder ons bereik gelegen, af te lokken, ten einde haar in onze handen te doen vallen. Uit een krijgskundig oogpunt moge de overgave van *Gulik* niet veel te beduiden gehad hebben: het bezit van zulk een verwijderden post levert geenerlei voordeel op, wanneer men niet van zins of bij machte is hem bij eene bepaalde onderneming als steunpunt te gebruiken: zelfs is er het nadeel mede verbonden, dat men zich daardoor van de beschikking over een aantal troepen verstoken ziet. Maar des te grooter was de zedelijke schade, welke de Republiek leed bij den overgang van *Gulik*. Zoo werd stuksgewijze alles afgebroken wat OLDENBARNEVELTS staatkunde op dit gebied had opgebouwd. In den vrede waren veroveringen gemaakt en zonder krijgsmacht behouden; thans nu men gewapend tegen elkander overstond en, scheen het, niets behoefde te ontzien, gingen die veroveringen, de eene na de ander, verloren. Wat het den hooghartigen Prins moet gekost hebben, zich dus verstrikt en de staatkunde van het slachtoffer der verblinding gerechtvaardigd te zien, het laat zich gemakkelijk nagaan: geen wonder, dat hij zich binnen weinige maanden vóór den tijd verouderd en verzwakt bevond. De Republiek was door hare vijanden ontzien en gevreesd, bij hare vrienden bewonderd, ja vergood geweest; zij had zich eene baan ter harer ontwikkeling geopend, zich grenzen ter harer uitbreiding afgebakend gezien, die haar een bestaan beloofden, te krachtig zelfs voor den naijver van eenen mededinger, als *Engeland* eenmaal, zoodra daar de betere beginselen zegevierden, onfeilbaar worden moest. En thans keerde zij tot het peil van het gewoon menschelijke terug: de getuigenissen die tot in de verste oorden den Prins verheven hadden als den grootsten Vorst van *Europa*, met welken zelfs de Koningen van *Spanje*

[1] *Res. Stat.-Gen.* 22, 28 Febr.; 9, 10, 30 Maart; 1, 2, 16 Apr. 1622. AITSEMA, bl. 50.

[2] *Resol. Holl.* 21 Sept. 1621. A. VAN DER CAPELLEN, *t. a. pl.* I, bl. 41, 47, 48.

en *Frankrijk* niet wedijveren konden [1]; de stemmen, die de wijsheid en de voorzienigheid eener Regering geroemd hadden, welke eene weldaad was voor de braven en eene toevlucht voor de verdrukten, — zij verstomden van lieverlede geheel en al. De Republiek was, ten minste als Europesche Mogendheid, tot de betrekkelijk enge grenzen teruggebracht, die de uitgebreidheid van haar grondgebied, de mate van hare kracht en den duur van haar bestaan te midden van grooter natiën bepaald hebben. 1621—1625.

Van nu aan waren alle banden van welwillendheid en vertrouwen, die ons met Duitschers verbonden hadden, verbroken. Wel bleef de Keurvorst van *Brandenburg* onze Bondgenoot; maar van dit bondgenootschap was alle liefelijkheid geweken. De Keurvorst had het bij de hooge Overheid des Rijks te zeer verdorven, dan dat hij anders dan als boeteling en op genade zou hebben kunnen worden aangenomen, en tevens was hij, zoo hij ons afviel, wegens zijne geweldige geldschuld aan der Staten ongenade overgeleverd. Van onzen kant begreep men ook nog dezen medestander niet te moeten laten varen, en sommige plaatsen op zijn gebied, hetzij voor de leuze hetzij tot krijgskundig nut, te moeten inhouden. Dus bleven wij met GEORGE WILLEM verbonden, maar zonder oprechte welwillendheid of belangrijk voordeel. Den overlast, dien de Kleefsche ingezetenen van onze troepen leden, wilden de Brandenburgsche Overheden ons als medewerking tot onze oorlog en als rentebetaling van 's Keurvorsten schuld in rekening brengen, en toen de Staten nog bleven dreigen, dat zij zich betaling verschaffen zouden »bij zulke middelen, als zij bij de hand hadden", zag men Graaf ADAM VAN SCHWARTSENBERG, heer van *Hohenlandsberg*, een Oostenrijkschgezind edelman, van nu aan 's Keurvorsten oppersten raadsman, te *'s Hage* verschijnen met den last om de alliantie, waarbij zijnen Meester de hulp van dezen Staat tot handhaving van zijn deel aan de Guliksche Erflanden werd verzekerd, te vernieuwen, en om de middelen te beramen, waardoor de op krediet der Staten opgenomen kapitalen, hetzij door betaling, hetzij op eene andere wijze afgelost zouden kunnen worden. De Staten verlangden, dat *Brandenburg* zich zou verbinden, des zomers drieduizend, en des winters vijftienhonderd man te onderhouden, en daarenboven nog twee derden of de helft der legerkosten op zich te nemen. SCHWARTSENBERG bood aan, zomer en winter duizend man te onderhouden en een vierde der legerkosten te dragen. Tegen kwijtschelding (schijnt het) van het verlangde aandeel aan de legerkosten, verbond hij ten laatste zijnen Vorst tot de levering van zoo vele troepen, als de Staten van hem vergden. Hierop werd men het voorloopig eens. Met de aflossing van de schuld namen de Staten op nieuw geduld. Weder werd den Keurvorst voor een jaar krediet geschonken; maar op

Alliantie met *Brandenburg* vernieuwd.

---

[1] Getuigenis van den Doge van *Venetië*, nog in 1620. *Rapport van* AERSSENS *Gezantschap naar Venetië*, t. a. pl. bl. 95.

1621—1625.

de betaling der renten bleef men aandringen, terwijl toch de crediteurs, wien die renten toekwamen, voor het oogenblik door de Staten werden tevreden gesteld [1].

En terwijl wij om den wil van het bondgenootschap met den Koning van *Denemarken* ons vertrouwen bij de Noordduitsche Steden verbeurden, bleef de vereeniging met dien Vorst niet veel meer dan eene mislukte proef, die tot niets degelijks leidde. Onze handelsbelangen kwamen op het gebied der Hanse te zeer in strijd met de eerzuchtige plannen van CHRISTIAAN IV, dan dat er oprechte aansluiting mogelijk zou geweest zijn: het was alsof het meer moeite kostte, de allianties met de Hanse gesloten te verbreken, dan het OLDENBARNEVELT gekost had, ze te sluiten; ja onmogelijk was het, gehoor te weigeren aan de eischen van onzen koopmansstand, welke niet bloot door toedoen der alliantiën, maar uit den aard der zaak in *Denemarken* een tegenstander zag. Die traktaten met de Hansesteden waren juist daarom zoo degelijk geweest, omdat zij slechts staafden wat buiten hun toedoen bestond. De tegenstand van den handelsstand was het dan ook voornamelijk geweest, welke het traktaat van 14 Mei met *Denemarken* gesloten, zoo onbeduidend en onvolledig gemaakt had [2]. Door een van hier te zenden Gezantschap zou er eene poging gedaan worden om de leemten van het traktaat aan te vullen. Slaagde men daarin, dan was voor de Hansesteden de laatste hoop dat zij tegen *Denemarken* bij de onzen ondersteuning zouden vinden, vervlogen. Geen wonder, dat de vrienden dier Steden en harer vrijheden de zending trachtten tegen te werken of haar een ander karakter poogden te doen erlangen. *Zweden* had zich nu eenmaal geroepen geacht metter tijd de handhaving der Duitsche vrijheid op zich te nemen [3]: dus was het deze Mogendheid, welke zich met de zaak bemoeide.

De belangen van den handel beletten eene volkomen aansluiting aan *Denemarken*.

Zweden treedt op tegen de inmenging van CHRISTIAAN in de zaak der Coadjutorie van *Bremen*.

Tegen het einde van Junij (1621) deed FALK, Commissaris van GUSTAAF ADOLF, eene propositie aan de Staten-Generaal. Onder herinnering, hoe de Staten zelven zijnen Koning vermaand hadden, niet alleen de zamenspanningen tegen de Protestantsche Staten in *Duitschland* te keer te gaan, maar ook de geschillen in de Oosterkwartieren door zijne tusschenkomst bij te leggen, vestigt de Commissaris in dit staatsstuk de aandacht op den toestand van 't Aartsbisdom *Bremen*. De Aartsbisschop en de Stenden van dat Stift waren verzocht geworden de beslissing in de zaak van het Coadjutorschap nog uit te stellen, ten einde geene aanleiding tot uitbarsting van oneenigheden te geven. Van de zijde van het Huis *Holstein*, hetwelk, zoolang CHRISTIAAN IV niet voor zijn zoon was opgetreden, goede hoop gehad had om die betrekking te erlangen, had men in dat uitstel berust, billijk verwachtende, dat de andere partij zulks ook doen zoude. Doch nu had de Koning van

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 1, 5 Julij; 5, 6, 13, 27, 28, 29, 30 Aug.; 4 Sept. 1621. AITSEMA bl. 49. De Graaf van SCHWARTSENBERG maakte zich zijn verblijf te *'s Hage* ten nutte om de obligatie van 100,000 gulden, die onder de papieren van STICKE gevonden was (zie hiervoor bl. 469), terug te vragen. [2] Zie hiervoor, bladz. 605—609. [3] Zie hiervoor, bl. 610.

Denemarken zijne bemoeijingen om zijnen zoon met het Coadjutorschap te doen bekleeden, geenszins gestaakt: integendeel hij had door dreigementen op den Aartsbisschop en de personen, die hem omgaven, weten te werken. Tegen diergelijke handelingen diende men op te treden. Er zou oorlog tusschen Protestanten onderling uit voorkomen, zoo men zulks niet door gepaste middelen te keer ging, en hoe zou dit de plannen van diegenen bevorderen, welke de uitroeijing der Gereformeerde Godsdienst beoogden! Als zulk een middel beval hij den Staten aan, den Koning van *Denemarken* ten spoedigste een Gezantschap te zenden om hem te vermanen, zich van alle hatelijke bedreigingen tot het bereiken van zijn doel te onthouden, en zoo hij aanspraak op de betrekking maakte, dit langs den wettigen weg te doen. Tevens moest men den Aartsbisschop en zijne Stenden door brieven aanmoedigen, dat zij zich door geen geweld tot voorbarige beschikking over de Coadjutorie zouden laten verleiden. — Dit verzoek kwam den Staten bij hunne nieuwe staatkunde tegenover *Denemarken* hoogst ongelegen. Deed men CHRISTIAAN een dergelijke boodschap brengen, als de Zweedsche Commissaris begeerde, dan waren alle pogingen om eene vruchtbare alliantie met dezen Vorst te sluiten, verijdeld. Ook zag men in die propositie, in dit tijdsgewricht gedaan, het gevolg van verstandhouding tusschen FALK en de partij, welke in ons land de toenadering tot *Denemarken* laakte en mistrouwde. Men besloot den Commissaris rekenschap af te vorderen van zijn optreden en hem te vragen of hij uitdrukkelijken last daartoe had gehad. Hij erkende, dat zulks het geval niet was: maar niettemin had hij geheel in overeenstemming gehandeld met zijne algemeene Instructie, van welke hij bereid was mededeeling te doen. Hierop besloten de Staten de propositie niet ambtshalve te beantwoorden, gelijk zij dan ook niet gezind waren de verbindtenis met *Denemarken* prijs te geven. Bijgevolg zouden zij de zaak schriftelijk afdoen, en de Provincie *Holland* werd verzocht de brieven op te stellen. Dus werd een beleefd schrijven aan Koning CHRISTIAAN gericht, dat hij toch zorgen zou, geene nieuwe oneenigheid te verwekken, waarin de Keizer en de *Liga* slechts zouden groeijen; en de Aartsbisschop, het Kapittel en de Overheid van *Bremen*, de Hertog van *Holstein* en andere Vorsten, *Lubek* en andere Steden kregen brieven met de vermaning om bij deze ongelegenheid van tijd alle bitterheid te vermijden [1]. — Het was alzoo duidelijk genoeg gebleken, dat men met de nieuwe vriendschap voor *Denemarken Zweden* van zich vervreemdde. Maar het was *Zweden* geraden, het der tegenwoordige Regering van de Vereenigde Provinciën niet al te lastig te maken. Men had het middel in handen om GUSTAAF ADOLF zijne verplichting aan deze Republiek te doen gevoelen. Was er niet tegen den afloop van het Bestand bij de Staten van *Holland* herhaaldelijk besloten, den Koning van *Zweden* te »sommeren," de hulptroepen te leveren, waartoe hij bij het traktaat verplicht was?

1621—1625.

[1] *Resol. Stat-Gen.* 24, 28 Junij; 1, 2 Julij, 1621. *Resol. Holl.* 1621, bl. 479, 480.

1621—1625. Ja, in de maand Junij (1621) werd in diezelfde Vergadering de vraag opgeworpen, of het niet noodig was, iemand met de hoedanigheid van bode of agent, op een kleine jaarwedde hoogstens van 1500 gulden, naar den Koning van *Zweden* te zenden, ten einde de toezending van zijnen bijstand in onzen oorlog te bevorderen. In een tijd dat er een plechtig Gezantschap stond afgezonden te worden om zich volkomen met *Denemarken* te verstaan, was dit voorstel tegenover een Koning, die sints jaren reeds eenen Ambassadeur te *'s Hage* hield, beleedigend genoeg. Dit begrepen dan ook sommigen in de vergadering der Hollandsche Staten: zij stelden voor, eenen Ambassadeur naar *Zweden* te zenden met eenen Secretaris, die dan, na zijn vertrek, als Agent aldaar kon blijven. En was het raadzaam, *Zweden*, dat thans in *Duitschland* zulke rechtmatige grieven tegen onzen Staat kon doen gelden, door minachting en kwellingen tot het vergeten van alle bedenkingen van voorzichtigheid te tarten? Zoo oordeelden dan ook de Staten van *Holland*, dat het »om minder jaloezij te wekken" best zou zijn »een bekwaam persoon van fatsoen" met den titel van Commissaris naar *Zweden* te zenden, die dan, nadat hij de zaak van het »secours" zou afgehandeld hebben, aldaar op een »redelijke" jaarwedde zou kunnen blijven. Doch dit plan had geen gevolg. De Koning verontschuldigde zich bij eenen brief van het verleenen van »secours." Vooraf, schreef hij, moest hij meer gewisheid hebben omtrent de bedoelingen van den Koning van *Polen*, of deze oorlog dan wel verlenging van den wapenstilstand in het schild voerde: bij deze onzekerheid had hij zich met groote kosten ten oorlog moeten toebereiden [1].

Gezantschap van den Aartsbisschop van *Bremen* zelven. Ook van de zijde van den Aartsbisschop van *Bremen* zelven werd nog eene poging gedaan om de Staten te bewegen, hem en zijn Geslacht in de hangende zaak niet ten eenen male aan den Koning van *Denemarken* op te offeren. Tegen het midden van Julij (1621) verscheen hier een Gezant van hem, VALENTIJN LANGEN (of DE LANGE). Hoezeer de Aartsbisschop, dus meldde hij, op de voortduring van de vriendschap van Hun Hoog Mogenden vertrouwde, zoo was toch bij velen eenige argwaan ontstaan, alsof de Verdragen, onlangs tusschen de Staten en eene aanzienlijke Mogendheid gesloten, de strekking hadden om de belangen van zijn Stamhuis te krenken, en »*zijnen* Vorstelijken stand in gevaar" te brengen. Wel twijfelde hij niet, dat men met die Verdragen de opbeuring van de zaken der Protestanten en niemands nadeel beoogde; maar niettemin moest hij zorgen, dat in deze hagchelijke tijden hij en het Huis *Holstein* niet op de eene of andere wijze bij Hun Hoog Mogenden in minachting gebracht werd. Dus verlangde hij gerust gesteld te worden, en verzocht, dat de Staten, als zij weder Verdragen sloten, daarin het Huis *Holstein* uitdrukkelijk zouden gelieven te begrijpen. Ten slotte vraagde hij om der Staten tusschenkomst ter bijlegging van het misverstand tusschen hem

[1] *Resol. Holl.* 1621. bl. 357, 363, 466, 482. *Resol. Stat.-Gen.* 28 Julij, 1621.

en de bewuste voorname Mogendheid [1]. — Ook deze voordracht was wel geschikt, sommigen tot nadenken te brengen. Het was eene groote grieve geweest tegen de staatkunde, door OLDENBARNEVELT in *Duitschland* toegepast, dat zij tot ondergang van den Vorstenstand leidde; ja, bij gelegenheid van den ruitertocht naar *Brunswijk* (in 1615) was luide geprotesteerd tegen eene zoodanige strekking van de tusschenkomst der Republiek [2], en het lijdt geen twijfel, of de vernedering en de gevaren van het Huis *Brunswijk* hebben het Huis *Nassau*, in den persoon van Graaf WILLEM LODEWIJK, tegen OLDENBARNEVELT in het harnas gejaagd. En strekte thans de ondersteuning van den Koning van *Denemarken* niet evenzeer tot vertreding van den Vorstenstand in den Neder-Saksischen Kreis? Dat het nu het Huis *Holstein* en niet het Huis *Brunswijk* betrof, mocht toch geen verschil maken, al was ook dat Huis niet met de *Nassaus* verwant. — Doch niets baatte. De Staten lieten zich nogmaals leiden door hen, die het bondgenootschap met *Denemarken* doordreven. De Gezant van den Aartsbisschop kreeg een antwoord in algemeene bewoordingen, en om den mond dergenen te stoppen, die beweerden, dat men geen hulp van *Denemarkens* zijde te wachten had, en die zich beroepen konden op de vroegere mededeeling [3], dat CHRISTIAAN zijne troepen stond af te danken, kwam een brief van dezen Vorst te stade met het bedriegelijk bericht, dat hij nog niet van zins was eenig volk af te danken. Bedriegelijk was dit bericht: want weldra zouden onze Gezanten in een schrijven aan den Prins uit *Bremen* van die afdanking als van eene bekende zaak gewagen, ja! melden, dat men het er te *Bremen* voor hield, dat het bericht dier afdanking SPINOLA had doen besluiten te velde te trekken [4].

1621—1625.

Had men den Koning de aanwijzing der plaats overgelaten, waar zijne Gezanten de onzen tot voltrekking der Alliantie zouden ontmoeten, hij wees daartoe juist op dit tijdstip de stad *Bremen* zelve aan. Daar had hij het plan, de zaak der Coadjutorie onder de oogen van der Staten Gezanten in zijn voordeel te laten beslissen. — Op het ontvangen van CHRISTIAANS beschikking ten aanzien van de plaats der bijeenkomst gingen de Staten er dadelijk toe over om de Instructie der af te vaardigen Gezanten te laten ontwerpen. Ten einde hen, wien deze ijver mishaagde, te paaijen, droeg men aan de ontwerpers der Instructie op, daar in op te nemen, dat de Gezanten zich zouden hebben te beijveren, de vriendschap tusschen CHRISTIAAN en den Aartsbisschop te herstellen, ja, liet men den Koning schrijven, dat hij zich intusschen van alle nieuwigheden zou onthouden, die de rust in die Kwartieren konden bedreigen. — De benoeming der Gezanten had nog eenige zwarigheid in. Toen men, namelijk, bepaalde, dat zij uit de Gedeputeerden van *Holland*, *Friesland* en *Overijsel* zouden gekozen worden, kwam *Gelderland* daartegen op met den eisch, dat ditmaal uit die Provinciën de keuze

Gezanten benoemd om de Alliantie met *Denemarken* te *Bremen* te ratificeren.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 13 Julij, 1621. [2] Zie hiervoor, D. III. St. II, bl. 575. [3] Zie hiervoor, bl. 609.

[4] Zie het *Rapport der Gezanten naar Bremen* (op het Rijks-Archief), *fol. recto* 58.

1621—1625. zou geschieden, welke bij de Gezantschappen naar *Frankrijk* en *Engeland* waren voorbijgegaan [1]; zij kon niet dulden, zeiden hare Gedeputeerden, dat zij met *Groningen* en *Ommelanden* onredelijk en in strijd met vroegere beloften bejegend werd. Niettemin werden geene anderen gekozen dan REINIER PAUW, Oud-Burgemeester van *Amsterdam*, voor *Holland;* LYCLAMA, voor *Friesland*, en HAERSOLTE, voor *Overijsel*. De laatste Provincie was in aanmerking gekomen, omdat zij nog nooit aan de beurt geweest was, en *Friesland*, omdat zij bij den handel op de *Wezer* en de *Elbe* en op de Landen van den Koning van *Denemarken* een bijzonder belang had. Doch op dezen grond kon *Groningen* evenzeer verlangen bij de zending vertegenwoordigd te zijn. Werkelijk zag men de billijkheid van *Groningens* aanspraak in, en de Heer SCHAFFER werd aan het Gezantschap toegevoegd. *Gelderland* moest weder bukken [2].

Wat men met dit Gezantschap beoogde en hoopte te verkrijgen, was de voltrekking van het traktaat, den 14den Mei met ULEFELT ontworpen [3]. Eene openbare verbindtenis door *Denemarken* met onze Republiek aangegaan, ziedaar wat men te recht als van het uiterst gewicht aanmerkte, vermits CHRISTIAAN daardoor niet alleen voor goed van alle verdrag met den vijand zou worden afgehouden, maar zich vroeg of laat tot een werkdadig aandeel in onzen oorlog genoopt scheen te zullen zien. Dus kregen de Gezanten de acte van ratificatie mede, als mocht men veronderstellen, dat er geene zwarigheden meer tusschen beide zouden komen, en, mocht de Koning niet gezind zijn een geldelijken onderstand te verleenen, zoo hoog als wij verlangden, met een veel geringer bedrag zou men zich des noods tevreden stellen. Eene som van 30,000 Rijksdaalders in de maand moest men van *Denemarken* vragen, waarvan de betaling zou aanvangen eene maand nadat ons grondgebied of eenige plaats door ons bezet, zou aangerand zijn. Daartegen bood men aan *Denemarken* 20,000 Rijksdaalders onder dezelfde voorwaarden te verstrekken. Deze ongelijkheid tusschen vraag en aanbod moesten de Gezanten billijken door te wijzen op 's Konings » groote macht, als gebieder over verscheidene Landen, die hij door Gods genadigen zegen in voorspoed en langdurigen vrede bezeten had, terwijl wij een langen en moeijelijken oorlog met geweldige kosten te voeren gehad hadden." Doch bij aldien *Denemarken* zich niet verkoos te verbinden tot een grooteren onderstand dan wij bereid waren te leveren, zoo zou men op dit punt niet blijven staan, ja, al wilde de Koning niet meer dan vijf-, vier- of drieduizend Rijksdaalders beloven, deswegens zou men de onderhandeling geenszins afbreken. Maar het was vooral de handelsnaijver geweest, die te weeg gebracht had, dat men het niet dadelijk eens had kunnen worden, en te verwachten was het niet, dat *Denemarken* zich op dit punt

[1] Zie hiervoor, bl. 520.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 15, 16, 17, 20, 21, 23, 24, 28, 30, 31 Julij; 2, 7 August. 1621.

[3] Zie hiervoor, bl. 608.

thans inschikkelijker zou betoonen. Wat onze kooplieden betreft, zij wilden verhoeden, dat de nieuwe vriendschap door eenigen afstand van voordeelen of vrijdommen, op welke zij aanspraak maakten, gekocht mocht worden, en de Heren van *Amsterdam* gaven, met voorkennis van de Staten-Generaal, aan hunnen stadgenoot onder de Gezanten, den Heer PAUW, eene afzonderlijke Instructie mede, die hem gelastte tegen elke verkorting van *Amsterdams* handelsvrijheden te waken. Dus liet het zich aanzien, dat men alsnu evenmin tot de gewenschte uitkomst zou geraken, wanneer de handelszaken alvorens ter sprake moesten gebracht worden. Dit was de reden, dat onzen Gezanten verboden werd, anders dan na de ratificatie van het traktaat, over die belangen te handelen. — Doch nauwelijks hadden onze Gezanten te *Bremen* met de Deensche Afgevaardigden, den Rijkskanselier ULEFELT en ROSENCRANTS, een eerste onderhoud gehad, of het bleek, dat de Denen met betrekking tot de handelszaken tot eene vaste bepaling wilden komen, alvorens tot de ratificatie over te gaan. Immers verlangde de Koning juist van onze verlegenheid partij te trekken, ten einde zijn gezag in die wateren te doen gelden, en eens voor altijd een einde te maken aan de aanmatiging der onzen, die, verkondigers van de leer, dat niemand zich op een voorgewend eigendomsrecht beroepen mocht om de zee af te sluiten, gereed waren om die leer des noods met macht van oorlogschepen te handhaven. Ten einde de Deensche Heren te bewegen, de onderhandeling »over den vrijen handel en wandel te water en te lande" tot na de ratificatie uit te stellen, voerden de onzen aan, dat dit punt te veel stof tot geschil opleverde: daarmede zou alles weder op losse schroeven gesteld wezen: te verlangen dat die zaak vóór de ratificatie werd afgedaan, was zoo goed als de ratificatie onbewimpeld te weigeren. In weerwil van deze krachtige uitspraak, kwamen de Denen er rond vooruit, dat nu hun Koning, door zich met ons te verstaan, het eenmaal bij de Spaansche partij had verkorven, hij ook al de baten van dezen stap genieten en de zaak niet ten halve doen wilde. Bij de alliantie den handel, het gewichtigste punt, buiten te sluiten, ware slechts half werk verrichten. Van het traktaat van *Spiers* in den jare 1544 tusschen *Denemarken* en de *Nederlanden*, en van de alliantie tusschen *Denemarken* en *Engeland* maakte de regeling der handelsbetrekkingen mede een wezenlijk bestanddeel uit. De onwil der onzen om dit artikel dadelijk ter sprake te brengen zou Zijne Majesteit, zij ontveinsden zulks niet, allerlei argwaan doen opvatten, alsof wij daarmede een achterdeur wilden open houden om later weder eene oorzaak van geschil te kunnen vinden. Van zijne zijde begeerde hij geene reden van oneenigheid over te laten: ons welzijn achtte hij zijn welzijn, en hij verlangde vriendschap en geen strijd. Ook was datgene wat belet had, dat men het reeds in den *Haag* omtrent dit punt eens was geworden, slechts een onbeduidende woordenstrijd, en zoo men het voorbehoud van *verboden havens* aanstootelijk gevonden had, hiermede bedoelde hij slechts eenige weinige plaatsen (*IJsland* en twee of drie naauwelijks bekende eilandjes), die zelfs voor Deensche onderdanen ge-

1621—1625.

Onze Gezanten trachten te vergeefs te bewerken, dat de strijdige handelsbelangen geen beletsel tegen de ratificatie in den wegleggen.

1621—1625.

sloten bleven, als uitsluitend voor de dienst van 's Konings tafel in beslag genomen, en gaarne wilde hij zelfs dit voorbehoud opgeven. De onzen antwoordden, dat de wijziging in de woorden van het bewuste artikel zoo gering niet kon zijn, of alles zou wegens het gewicht eener zaak, van welke de welvaart onzer Gewesten afhing, aan het oordeel der verschillende Provinciën onderworpen moeten worden: dit zou veel tijd kosten; de uitslag der beraadslaging zou bovendien onzeker zijn, en alzoo het geheele traktaat in de waagschaal gesteld wezen. De andere partij antwoordde nu, dat het ons niet vrij stond, de vraag aangaande den handel en de zeevaart uit te stellen, aangezien, in het achtste artikel van het voorloopig Verdrag van 14 Mei, dit punt wel degelijk onder die vraagstukken was vermeld, welke vóór de ratificatie uitgemaakt moesten wezen [1]. Hier tegen viel niet veel in te brengen, en de onzen moesten het aanbod aannemen, dat men aanvankelijk dit punt zou laten rusten en intusschen voort zou gaan met de behandeling der andere artikelen van het traktaat. Dus ging men thans over tot het stuk van den wederkerigen onderstand. De Denen boden aan eene som, toereikend om 300 man drie jaren lang te onderhouden. Krijgsvolk te zenden vond de Koning ongepast, of waren de Vereenigde Nederlanden niet »eene Akademie" van krijgsvolk te achten? En ook schepen hadden wij niet noodig, daar onze verdedigingsmiddelen ter zee allezins toereikend waren. Later verklaarden zich de Koninklijke Gezanten nader: zij rekenden, dat men de troepen met aftrek van het wintersaizoen elk jaar slechts zeven maanden lang te onderhouden had: op deze wijze kwamen zij tot de slotsom, dat 's Konings onderstand in drie jaren 300,000 gulden zou moeten bedragen. Bovendien zou alvorens nog nader moeten blijken, dat wij deze hulp wegens werkelijken overval van 's vijands zijde dadelijk noodig hadden, en zou het geld, wanneer wij vrede zouden gesloten hebben, terug worden gegeven. Dit laatste punt vooral stuitte den onzen zeer tegen de borst. Moest de onderstand, in geld betaald, later teruggegeven worden, dan had hij inderdaad slechts het karakter eener geldleening, en de Koning pleegde daarmede geene daad, welke hij niet in staat zou geweest zijn onder den dekmantel van het belang zijner handeldrijvende onderdanen, die met de Nederlandsche kooplieden stonden of vielen, bij onze Spaansche tegenpartij goed te maken. Zoo scheen dan de Koning nog niet alle banden met *Spanje* te willen verbreken, en kon men nog altijd vermoeden, dat hij slechts een geveinsd bondgenootschap aanging, om ons niet alleen tegenover de Hanzesteden, bepaaldelijk tegenover *Bremen*, waar hij intusschen het doel zijner heerschzucht al nader en nader kwam, de handen te binden, maar ons ook tot den afstand van ons gebied op zee te verleiden, en daarvan later gebruik te maken, ten einde onze welvaart en macht te fnuiken, en zoodoende in onzen ondergang een pand van verzoening aan den Keizer en *Spanje* te kunnen aanbieden. Geen twijfel

Onderhandelingen over de van weerszijde te verleenen subsidiën.

---

[1] Zie dit artikel bij AITSEMA I, bl. 42.

was er of de partij, welke in ons Vaderland tegen het bondgenootschap met *Denemarken* was ingenomen, zou 's Konings handelwijze dus uitleggen. En inderdaad, de Deensche onderhandelaars erkenden oprechtelijk, dat het den Koning niet raadzaam voorkwam, »zoo openbaarlijk" deel te nemen aan den oorlog tegen *Spanje:* daarom had hij de voorgeslagen wijze van hulpbieding aangegrepen. Buitendien een geregelden onderstand kon hij niet verleenen, zonder zijnen onderdanen schatting op te leggen, en daartoe kon hij buiten zijnen Rijksraad niet overgaan. — Om de Denen er toe te bewegen, den eisch van teruggave op te geven, gaven de onzen te kennen, dat wij zelfs met de som van 200,000 gulden, in drie jaren te betalen, tevreden zouden zijn. De Denen hadden wel ooren naar de vermindering van het gevorderde bedrag, maar wilden het oordeel over het al of niet bestaan der noodzakelijkheid om het geld te leveren, aan de hulpbiedende partij overlaten, en voorts bleven zij op teruggave aandringen. Daar onze Gezanten geen vrijheid hadden om het aanbod onder zulke voorwaarden aan te nemen en zij zich verzekerd konden houden, dat zij van de Denen geene wijziging van het voorstel zouden verkrijgen, zoo verzochten zij ten dezen aanzien naderen last van de Staten-Generaal. 1621—1625.

Intusschen hadden de Koninklijke Gezanten de onzen reeds weder gevraagd, of zij bereid waren ten aanzien van den vrijen handel tot een besluit te komen, en om geen achterdocht te verwekken, hadden de laatstgenoemden geen ontkennend antwoord durven geven, en een ontwerp-artikel ingeleverd, waarbij aan de Nederlanders alle wenschelijke vrijheden en rechten werden toegekend, en hetwelk met de bepaling eindigde: »zullende nogtans van zoodanige commerciën aan beide zijden betaald worden de behoorlijke gerechtigheden, alles zonder praejudicie van voorgaande traktaten, privilegiën en concessiën." Deze bepaling vooral lokte bij de andere partij aanmerkingen uit: zij bracht zaken mede, zeiden de Deensche Heren, waaromtrent nader verklaard diende te worden, wat men er mede meende, en zij stelden de volgende wijziging voor: »alles zonder eenige praejudicie van voorgaande en andere deugdelijke en valabele traktaten, privilegiën en concessiën, alsook jurisdictiën. »Het was duidelijk, dat de Denen zich het oordeel wilden voorbehouden, in hoever wij recht hadden op de verkregene handelsvoordeelen, en dat zij van zins waren de rechtmatigheid te ontkennen van al wat wij vorderen mochten op grond van de, volgens hen sedert honderd jaren afgeschafte privilegiën der Hanse, tot welke ook eenige Nederlandsche Steden behoord hadden. Maar vooral bleek alsnu ten volle, dat de Koning niet gezind was in beginsel van het rechtsgebied afstand te doen, dat wij op grond van onze leer en praktijk in zeehandelszaken betwistten. Ook hierop verklaarden de onzen naderen last te moeten inwachten: zij zelven helden er toe over, den eisch in te willigen: want, schreven zij, »anders zou de handeling komen te breken of ten minste veel tijd te loor gaan, vóór men ze weder zou kunnen aanknopen." Ontwerp-artikel over den vrijen handel.

1621—1625. De tijd, die verloopen moest voordat men uit *'s Hage* antwoord kon hebben, werd besteed tot het vaststellen van eenige bepalingen ter regeling van de betrekkingen der beide natiën in Oost en West. Hiermede was men spoedig tot wederzijdsch genoegen gereed. De Denen verlangden van ons bevordering en bijstand in de vaart op *Oost-* en *West-Indië*, *Guinea* en *Australië*, met voorbehoud van het recht, van hetwelk wij op het oogenblik in het bezit waren. Volgens hunne Instructie omschreven de onzen dit voorbehoud nader, aldus: dat die vaart zich tot neutrale Landen zou bepalen, en zich niet tot de Landen en plaatsen zou uitstrekken, waar de Oost-Indische Compagnie forten bezat of contracten met inlandsche Vorsten had aangegaan, en voorts stelden zij de voorwaarde, dat men onzen vijanden in de Indiën geen hulp zou bieden of benoodigdheden zou toevoeren. Deze bepalingen vonden de Koninklijke Gezanten billijk en de zaak was beklonken. Met betrekking tot de West-Indiën hadden onze Gezanten eenvoudig gezegd, dat het een ieder, en dus ook den onderdanen van den Koning van *Denemarken* vrij stond, in de door Hun Hoog Mogenden opgerichte Compagnie voor zoodanige kapitalen deel te nemen, als hun goed docht, waarbij zij op een behoorlijke vertegenwoordiging in de Directie konden rekenen, volgens het octrooi [1].

Eindelijk, eerst tegen het einde der maand September (1621) kwam er antwoord op de gevraagde nadere instructiën. De Staten bleven de belofte van de teruggave van het subsidie weigeren en verkozen niet, dat de beantwoording van de vraag, of de nood de verstrekking al of niet vorderde, aan de andere partij werd overgelaten. Kon men zich op deze punten niet met de Denen verstaan, dan moest men het in algemeene bewoordingen vervatte traktaat van vriendschap van 14 Mei slechts bekrachtigen, en de zaak van den wederzijdschen onderstand en dan tevens de overeenkomst betreffende de Oost- en West-Indiën, die zij voor 't overige goed vonden, tot nadere gelegenheid uitstellen, liever dan in het onzekere te blijven. Wat het artikel op de handelsvrijheid aangaat, zoo namen zij genoegen met de redactie van die der andere zijde, mits de woorden *als*

[1] Bij een latere bijeenkomst kwamen de Denen voor den dag met een extrakt uit het octrooi der West-Indische-Compagnie, hetwelk uit *Holland* naar *Koppenhagen* was overgezonden, met het doel om de oprechtheid der Nederlandsche onderhandelaars in verdenking te brengen. Waarschijnlijk behelsde dat extrakt de woorden uit het 45ste of laatste artikel van het octrooi, waarbij de Staten beloven, dat zij de Compagnie zouden maintineren bij alle traktaten met naburige Mogendheden zonder dat er iets zou gedaan of gehandeld worden, dat tot vermindering van de rechten der Compagnie zou kunnen strekken. De onzen vernamen deze mededeeling niet zonder eenige verwondering, doch zeiden (in het Latijn, want het in het Duitsch te zeggen, schaamden zij zich), dat die woorden slechts *ornamenta oratoria* waren, *flosculi verbaque necessaria ut rem Indicam commendarent eloquentia*, dat is, *redekunstige sieraden*, *bloempjes en woorden*, *noodzakelijk om de Indische zaak eenigzins door welsprekendheid aan te bevelen.*

ook jurisdictiën wegvielen, daar deze hun hatelijk voorkwamen en geschikt om hen in den strik te brengen. — Den eisch van teruggave van het subsidie wilde de Koning des noods laten vallen, maar zich te verbinden om het op een bepaalden tijd na daartoe van onze zijde vermaand te zijn, te verstrekken, zulks verkoos hij alsnog in geenen deele. Evenmin wilde hij de uitlating der woorden *als ook jurisdictiën* toegeven. Wij, zeiden zijne Gezanten, waren jaloersch, en duldden niet, dat men ons op zeker zwak punt te na kwam; maar de Koning moest desgelijks op het zijne letten, en zou niet gedogen, dat men, gelijk geschiedde door de weglating van die woorden te verlangen, zeker recht van hem in twijfel trok. — Bij de verdediging hunner zaak kwamen onze Gezanten er voor uit, dat bij hunne tehuiskomst de alliantie blijken moest wat degelijks te hebben opgeleverd: anders zou men sommigen den mond niet kunnen stoppen. Dat een dergelijken grond op de Denen niets vermocht, spreekt wel van zelf. Hoe het zij, dezen gaven verder niets toe, en zoo zagen zich de onzen genoodzaakt, met het voorstel aan te komen om het zoo onbepaalde traktaat van 14 Mei te bekrachtigen, »opdat het, bij het scheiden, heeten mocht, dat ten minste deze alliantie getroffen was, aangezien kwalijkgezinde menschen, die nergens ontbreken, anders hun voordeel zouden kunnen doen" met de omstandigheid, dat men het niet eens had kunnen worden. De Deensche Heren namen het voorstel, zonder eenige aanmerking te maken, aan; doch, daar zij niet, zoo als de onzen, reeds van eene acte van ratificatie voorzien waren, zou men elkander na het scheiden door de secretarissen zulk eene acte kunnen toezenden. Nu kwam het er nog slechts op aan, een acte van reces te stellen op de punten, die in geschil gebleven waren. In het ontwerp, door de onzen gesteld, kwamen de woorden: *jurisdictione utrimque salva et integra*, dat is, *onder voorbehoud van jurisdictie aan beide zijden*, niet voor. Dit laakten de Koninklijke Gezanten. De onzen antwoordden, dat de jurisdictie van zelf moest spreken, en dat immers de Koning door den Rijkskanselier in *den Haag* eene acte bekomen had, die hem ten volle gerust moest stellen. Niettemin vorderden de Denen de inlassching dier woorden, en de onzen gaven toe onder verklaring, dat de Staten zich daarmede tot niets verbonden. Thans wilden de Deensche Heren alle verdere woordenwisseling volstrektelijk afsnijden, en bestelden dadelijk (den 7den October) hunne wagens om den volgenden dag te vertrekken. Toch werd de afreize nog een dag vertraagd, omdat de onzen, ten gevolge van het al te rijkelijk rondgaan van den afscheidsbeker, niet vroeger gereed waren om de acte van reces te onderteekenen [1]. Zij namen de terugreis over zee, niettegenstaande de Gedeputeerden van den

1621—1625.

Men komt niet verder, dan men in Mei laatstleden gekomen was.

Acte van reces gesteld.

[1] Onder de acte van reces staat bij AITSEMA (I, bl. 42—44) mede de onderteekening van den Heer VAN HAERSOLTE; doch niet aldus in het Verbaal op het Rijksarchief. De brieven, den 9den September van onze Gezanten aan de Staten en den Prins geschreven, zijn nog door dien Heer medeonderteekend, maar die van den 24sten September en later niet meer: ook wordt van

1621—1625. Graaf van *Oldenburg*, die den 23[sten] Augustus te *Bremen* gekomen waren, hun vele beleefdheden uit naam van hunnen Meester bewezen en hen uitgenoodigd hadden over land terug te reizen en dan *Oldenburg* aan te doen [1].

Zoo kwamen dan de Gezanten tegen het einde der maand October in hun Vaderland terug. Wat te *Bremen* uitgericht was, beteekende niets, en kon ter naauwernood tot een voorwendsel dienen om tegen dezulken te gebruiken, die de aansluiting aan *Denemarken* steeds met wantrouwen en weerzin aangezien hadden. Ook werd van het Rapport, dat de Gezanten den 3[den] November ter vergadering der Staten-Generaal indienden, aanvankelijk slechts ééne copie vergund te maken, die dienen moest om den Prins in 't leger toegezonden te worden. Later zond men aan elk der Provinciën eene copie om daarop tot bekrachtiging van het reces te besluiten, »dewijl men van Koning CHRISTIAAN kwalijk subsidie kon verzoeken, tenzij die bekrachtiging geschied was." Niettemin betuigden zich de Staten van *Holland* ongezind zulk een dubbelzinnig reces aan te nemen. Evenwel den Prins zou men over de zaak spreken, en deze begreep, dat de verdachte bewoordingen ons niet moesten terughouden: waren wij sterk genoeg, dan konden wij den Koning immers dwingen, in weerwil der betwiste uitdrukking ons belang te eerbiedigen; waren wij zulks niet, dan zou hij ons voor zijnen wil doen buigen, al hadden wij ook de letter van het traktaat voor ons. Op dezen zonderlingen grond achtte Zijne Excellentie geraden de alliantie aan te gaan »om te zien, den Koning met dezen Staat zoodanig te verbinden, dat hij zich niet weder los kon maken, en hem in allen gevalle geen aanleiding te geven om zijne vrienden elders te zoeken." Het gevoelen van den Prins haalde de Staten over; alleen *Amsterdam* en *Hoorn* bleven, in weerwil van telkens herhaalde pogingen, onverbiddelijk, en op dezen tegenstand stuitte de zaak af. Het reces bleef onbekrachtigd [2].

Deze acte van reces wordt, door toedoen van *Amsterdam*, niet bekrachtigd.

Toen het nog niet gebleken was, dat de onderhandelingen tot niets zouden leiden, had CHRISTIAAN IV, zoo schreven de Gezanten uit *Bremen*, zijn verlangen doen blijken, dat *Engeland* mede in het verbond zou worden opgenomen. Dit, voegden zij er bij, »zou eene goede zaak wezen, dat God Almachtig geliefde den Koningen alzoo

hem in het verhaal van de huisreize geene melding gemaakt. Dus schijnt hij het Gezantschap vroeger en dat wel om eene reden, die men liever verzweeg, verlaten te hebben. Vermoedelijk zullen de moeijelijkheden, waarin de Staten van *Overijsel* juist omstreeks dezen tijd (zie hiervoor, bl. 627) met de Staten-Generaal gewikkeld waren, zijne terugroeping door de Overheid zijner Provincie veroorzaakt hebben.

[1] Zie, nevens het reeds aangehaalde Verbaal, *Resol. Stat.-Gen.* 9, 10, 13, 20, 21 Aug.; 21, 24 Sept.; 1 Oct. 1621. *Resol Holl.* 10, 16, 18, 21, 22 Sept. 1621.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 3, 8, 9 Nov. 1621. *Resol. Holl.* 11 Dec. 1621. 20, 24 Jan.; 7, 10 Mei; 28 Julij; 30 Sept.; 1, 26 Oct.; 13, 22 Dec. 1622. bl. 725, 757, 794. AITSEMA, I, bl. 44.

de oogen te openen, en de Majesteit van *Denemarken* te gebruiken als een instrument tot zulk een groot en christelijk werk." [1]. Alsof JACOBUS door CHRISTIAAN tot onverdeelde en onbekrompen behartiging van de zaak der Republiek zou medegesleept zijn, en CHRISTIAAN niets reeds genoeg blijken gegeven had, dat het verbond met hem hetzelfde karakter van naijver en onoprechtheid, en misschien ook wel van verraderlijkheid zou gehad hebben, als dat hetwelk ons aan *Engeland* gebonden hield. 1621—1625.

Zijne oogmerken op het Aartsbisdom *Bremen* wist de Koning intusschen ten volle te bereiken [2]. Korte dagen na de aankomst van onze Gezanten te *Bremen*, kwamen aldaar vijf aanzienlijke afgevaardigden van zijnentwege, waaronder twee Heeren RANTZOW, de een Koninklijk Stadhouder in *Holstein*, de ander Koninklijk Slotheer te *Crempe*, vergezeld van een gevolg van zes en dertig personen, met het erkende doel om de toestemming zoowel van den Aartsbisschop als van de Stenden van het Stift tot de bevordering van 's Konings zoon te bewerken. Onze Gezanten, die ten aanzien dezer zaak niets bepaalds in last hadden, en zich alleenlijk voorgeschreven zagen den stand der zaak scherp te onderzoeken en daarvan aan Hun Hoog Mogenden bericht te geven, behandelden haar hoogst geheimzinnig in brieven, in cijferschrift [3] gesteld, die in de Staten de belangstelling grootelijks gaande maakten. De overkomst van zulk een plechtig Gezantschap uit *Denemarken* deed genoegzaam blijken, dat de Koning nog slechts de laatste hand te leggen had aan eene afgedane zaak. Werkelijk had CHRISTIAAN nog vóór het afdanken zijner troepen de zaken zoo ver gebracht, dat de Stenden om des vredeswille overeengekomen waren, den Deenschen Prins wel niet tot coadjutor te benoemen, waartoe hij dan ook nog te jong was, maar zich te verbinden, hem na den dood des Aartsbisschops tot zijnen opvolger te verkiezen. — Zoo was men dan van nu aan gerechtigd tot het vermoeden, dat de werving van troepen, welke tot ondersteuning der *Unie* geheeten had te geschieden, inderdaad had moeten dienen om die van *Bremen* te dreigen. Dat de Koning niet van zins was, vooreerst een werkdadig aandeel aan den religiekrijg te nemen, bleek ook daaruit ten duidelijkste, dat onze Gezanten, hoezeer zij in last hadden gekregen, hem aan te manen iets te ondernemen tot behoud van de *Palts*, geen woord over deze zaak te berichten hadden. — Wat nu de schikking met het Aartsstift *Bremen* betrof, zoo werd van 's Konings zijde, heette het, aan de Stenden de toezegging gegeven, dat hij op de rivieren alles laten zou, zoo als het nu was en van ouds geweest was, zonder nieuwe tollen als anderzins; den Graaf van *Oldenburg* zou hij nopen, den tol op de *Wezer* op te heffen, en den Hertog van

De Koning van *Denemarken* bereikt zijn heerschzuchtig oogmerk met het Aartsbisdom *Bremen*.

[1] *Resol. Holl.* 27 September, 1621.

[2] Ook ten dezen aanzien geeft ons het aangehaalde Verbaal volkomen bericht.

[3] Den voornaamsten in cijferschrift gestelden brief vindt men in 't Verbaal in gewoon schrift overgeschreven.

1621—1625.

Holstein tevreden stellen met eene zekere som gelds en de belofte, dat hem de coadjutorie van *Lubek* gelaten zou worden. Terwijl de Aartsbisschop, die de hoofdstad van zijn Stift weder op korten afstand genaderd was, zich met den Koning stond te verzoenen, zond die Kerkvoogd zijnen Ambtman, VALENTIJN LANGEN, tot onze Gezanten met de vraag, of zij niet, volgens hetgeen hem te *'s Gravenhage* was medegedeeld, in deze zaak van wege de Staten als bemiddelaars zouden optreden. De Aartsbisschop, dit verklaarde de Ambtman, verlangde vóór alle dingen, dat de bestaande traktaten, die de Koning te niet gedaan had, hersteld werden. Bij de Stenden, wien door CHRISTIAAN schrik was aangejaagd, vond zijn Meester daartoe geene ondersteuning. In weerwil van zulk eene uitnoodiging van den Aartsbisschop trokken onze Gezanten, wien het aan elken stelligen last bleef ontbreken, zich de zaak niet aan, en toen alles zijn beslag gekregen had, was het nog slechts de vraag, of zij den Koning van wege de Staten met de behaalde zege geluk zouden wenschen, wanneer hij, zoo als gezegd werd, *Bremen* tot op korten afstand naderen mocht, en of de Staten, door een der beide partijen tot handhaving van het verdrag aangezocht, dien zedelijken steun verleenen en zich zelven tot iets verbinden zouden, al of niet. Der Staten antwoord was, dat de Gezanten alle beleefdheid mochten bewijzen, maar Hun Hoog Mogenden tot niets verbinden mochten [1].

De Hanse door ons te vergeefs tot het verleenen van onderstand aangemaand.

Terwijl dit voorviel, hielden de Staten de vertegenwoordigers der *Hanse* aan den eenen kant bezig met betuigingen, dat van hunne zijde niets ten nadeele harer handelsbelangen zou bepaald worden, en dit was in zoo ver waar als de handelsvraag werkelijk het aangaan van een degelijker verbond met *Denemarken* belet had, en van den anderen kant met herhaalde aanzoeken om den krijgsonderstand, dien de *Hanse*, volgens de Alliantie, verplicht zou zijn bij den uitgebroken oorlog aan de Republiek te verstrekken. Alleen door aan deze verplichting te voldoen, konden de Hansesteden voor het oog der wereld een onmiskenbaar bewijs leveren, dat zij in den strijd, die *Europa* verdeelde, voor ons partij kozen. Steeds vleide zich *Spanje*, haar voor zich te kunnen winnen, en in het najaar (van 1621) zond de Infante ISABELLA CLARA EUGENIA eenen zaakgelastigde naar die Steden ten einde haar van de alliantie met de Vereenigde Provinciën af te trekken. Op het bericht hiervan drongen de Staten-Generaal er te ernstiger op aan dat zij zich, door het gevraagde subsidie te verleenen, eenmaal voor goed zouden verklaren. Zij stelden haar eene soort van ultimatum, daar AITSEMA op hunnen last tot de voornaamste Hansesteden opzettelijke boden moest afvaardigen, die op vernieuwde aanvrage van dien bijstand en op het verzoek, dat hare kooplieden den vijand geen toevoer mochten toezenden, op antwoord wachten moesten. Er was voorgeslagen geworden, dat de Staten, bij de betuiging hunner verwondering, dat de Hanse hunne brieven onbeantwoord liet, haar

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 6, 7, 10, 17, 19, 30 Aug.; 4, 11, 13, 15, 16, 24 Sept.; 1, 4 Oct. 1621. *Resol. Holl.* 10, 21, 22, 23 27 Sept. 1621.

herinneren zouden, dat de directie der Alliantie volgens het Traktaat bij Hun Hoog Mogenden berustte, en dat men haar dienvolgens zou uitnoodigen, Gedeputeerden herwaarts te zenden om, terwijl de hoofdzaak als beslist moest worden aangemerkt, de bijzonderheden der uitvoering te regelen. Doch nadat er zoo veel gebeurd was, hetwelk den aard en de strekking van het bedoelde Traktaat had gewijzigd, begreep men zulk eenen toon niet te kunnen voeren [1]. 1621—1625.

De Hansesteden zouden geen subsidie zenden, de Koning van *Denemarken* zich vooreerst niet in den Duitschen oorlog mengen, en de Prins zag zich door de staatkunde de handen gebonden. Dus scheen het Land te vergeefs dien ontzettenden oorlogslast te torschen. Zonder eenigen geleverden veldslag werden wij uit het veld geslagen; het opbrengen der krijgskosten zou spoedig geheel ondoenlijk worden; het ongenoegen des volks, de achterdocht tegen degenen, die het beleid in handen hadden, stond in oproer uit te breken, en zoo zouden de Vereenigde Provinciën zich den ondergang bereid hebben gezien. Maar de oude kracht was nog niet uitgeput. Er stond ons een veld open, waar wij geen hulp dan van ons zelven verlangden noch behoefden; waar wij ons de handen niet lieten binden; waar wij zelfs geen min of meer oprechten bondgenoot als mededinger verkozen toe te laten: het was de zee, de handel, en de nog slechts half voor ons ontsloten wereld der koloniën. Het gevaar dreigde, dat wat onder de leus van de zaak der Gereformeerde Godsdienst onzen Staat en zoo menigen bijzonderen burger aan goed en eer in den schoot was gevallen, voor ons verloren zou gaan; wel nu, zoo zou die leus krachtdadiger dan ooit vernieuwd worden, opdat wij in staat mochten zijn, den wreker van Catholicisme en Vorstengezag te weerstaan, en tegelijk ons recht op hetgeen wij verworven hadden, te staven, en nog veel meer daarbij te winnen. Op nieuw moest *Holland* den vuurdoop van het oorlogsgevaar niet schroomen; op nieuw alles op het spel zetten, om op en over de zeeën met woekerwinst de uitgezette schatten terug te erlangen. Menschelijkerwijs gesproken, was het hoog noodig dat onze rijke kooplieden en machtige burgers zulk een beroep op hunnen moed en veerkracht vernamen, als de hagchelijke tijdsomstandigheden zoo luide deden hooren. Te zeer was men reeds geneigd geworden, het verkregene zonder verdere inspanning te behouden, of wel door hebzuchtige middelen te vermeerderen. Waar moest het heen, dus mochten de oprechten en belangeloozen onder de predikanten met recht zeggen, zoo de drijfveer der godsdienst verlamde, die de oorzaak van dien voorspoed geweest was? Mocht dat goed in dat geval anders dan als onrechtvaardig verkregen worden aangemerkt, en kon het anders of het moest tot vermeerdering der onzedelijkheid leiden? De bange tijd bracht het antwoord op deze ernstige vragen mede. Gedurig steeg de geldnood der Generaliteit. Den 22sten September 1621 deelde de Raadpensionaris aan de Staten

Van welken kant kwam de redding?

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 11, 12, 19, 25, 26 Nov. 1621.

1621—1625. van *Holland* mede, dat het land met de maandelijksche leening van 200,000 gulden, waartoe men besloten had, om in de buitengewone uitgaven te voorzien, niet was te helpen. De Raad van State vraagde voor het leger en de krijgstoerustingen alleen te lande, tegen het jaar 1622, omstreeks 12 millioenen [1]. De andere Provinciën hadden noch geld noch krediet. Den 17den Augustus van ditzelfde jaar moest DONIA er in de Staten-Generaal voor uitkomen, dat zijne Provincie (*Friesland*) de penningen, die zij noodig had om hare verplichtingen ten aanzien der Unie te voldoen, zou moeten leenen, maar dat zij bij de geldschieters geen krediet had: dus verzocht hij Hun Hoog Mogenden hunnen Ontvanger-Generaal te machtigen, de vereischte som ten laste van *Friesland* op te nemen. Doch ook het krediet der Generaliteit, verklaarde de Raad van State in zijne petitie tot de Consenten van 1622, was »genoegzaam vervallen." In het begin van November (1622) betuigde de Ontvanger-Generaal, tegen den gewonen interest geen geld op het krediet van Hun Hoog Mogenden te kunnen bekomen, en moest *Holland* hem »met hare reputatie en krediet" bijspringen, en toen men in het leger te velde op het tijdstip, dat het zou opbreken, nog 30,000 gulden te kort kwam, en de Gedeputeerden te velde niet huiswaarts keren konden, zoo hun die som niet verstrekt werd, was het wederom *Holland*, die hen met klinkende munt ten minste ten bedrage van een deel van die som uit den nood hielp [2].

Holland stijft het krediet der Staten-Generaal.

Maar vanwaar bekwam *Holland* die middelen? Zij werden zuur genoeg verkregen. De klacht dat het negotiëren van gelden eindelijk zijn grens zou vinden, en bij gevolg nieuwe middelen dienden ingevoerd te worden, »gepaard aan de vermaning, dat elk, daar het thans zijn lijf, goed en bloed gold, zijn partikulier belang moest terugstellen en het publiek belang alleen voor oogen houden," werd in September (1621) op nieuw in de Staten der Provincie gehoord, en niettemin klonk de noodkreet der Gecommitteerde Raden vóór het scheiden der najaarszitting nog even wanhopig. De eene Stad wilde zich deze of gene voorgestelde belasting slechts onder voorwaarde laten welgevallen, dat de andere

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 27 Oct. 1621.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 1, 2, 3, 7 Julij; 17 Aug.; 2, 17, 19, 22 Nov. 1621. Toen er later weder een brief uit het leger kwam, dat er nogmaals 30,000 gulden noodig was, schreven de Staten-Generaal terug, dat er geen geld meer voor handen was en men zich met het toegezondene moest behelpen. De Staten, schijnt het, hielden het er voor, dat zulks niet ondoenlijk zou bevonden worden. Immers wisten zij, dat er voor meer soldaten geld werd gevraagd, dan werkelijk onder de wapenen waren, daar er door afsterven en overloopen tot den vijand als anderzins zeer vele manschappen ontbraken. De ware sterkte des legers kon slechts bij eene naauwgezette monstering blijken, en deze wisten de Gedeputeerden te velde uitgesteld te krijgen, totdat de troepen weder in de garnizoenen teruggekeerd en de waardgelders, voor het zomersaizoen aangenomen, afgedankt waren (*Resol. Stat.-Gen.* 13, 29, 30 Nov. 1621).

Stad tegen eenig ander middel geen zwarigheid maakte. Zoo hield het eene het andere tegen, en men kon tot geen besluit komen, en niettegenstaande degenen, die een deel van de opbrengst in hunne eigene beurs deden vloeijen, openlijk in de Staten der Provincie gebrandmerkt waren als » een hoop publieke dieven en fraudateurs van middelen," [1] die men niet behoorde te ontzien, kantten zich *Haarlem*, *Amsterdam*, *Rotterdam* en *Gorinchem* nog altijd aan tegen de verantwoording der zoogenoemde vijf speciën (wijn, bier, lakenen, zout en zeep), welke dienen moest om het Land te doen genieten, wat de ingezetenen werkelijk betaalden. De Gedeputeerden van de Stad *Leiden* betuigden, den 13den October, dat, bijaldien die verantwoording of eenig ander voor de financiën even batig middel niet werd toegestaan, de Regering door de ingezetenen op eene onverantwoordelijke wijze te schande gemaakt zou worden, en verklaarden onschuldig te willen zijn aan al de onheilen, die er uit zouden voortvloeijen. De Edelen en de Stad *Enkhuizen* vereenigden zich met dit protest, dat de uitwerking slechts kon versterken, die een brief van den Prins uit het leger, in dezelfde Vergadering medegedeeld, bestemd was te maken. Bij dat schrijven vermaande Zijne Excellentie die van *Holland*, zich toch door het tijdig inwilligen van blijvende middelen te willen beijveren, dat men niet in handen der vijanden en daarmede in de uiterste slavernij mocht vallen, en verliezen, wat de voorouders zoo duur hadden verkregen. In weerwil van dit alles kon men vóór het scheiden der zitting tot geen volkomen afdoende besluiten geraken: slechts werden de Gecommitteerde Raden gemachtigd zekere voorbereidende maatregelen tot het heffen van enkele belastingen te treffen, en daar nu ook de Provinciale Hollandsche ontvangers klaagden, dat zij het geld niet konden bekomen, hetwelk hun gelast was te negotiëren, zoo zou de Overheid van de Steden, waar kantoren gevestigd waren, het krediet der ontvangers stijven, door elk voor de quote van hare Stad in te staan. [2] Dus kwam dan ten laatste het behoud van de gansche Republiek op het krediet neder van de Regenten en rijke ingezetenen der voornaamste Hollandsche Steden, en al waren dezen niet zoo bereidwillig als wenschelijk was, om belastingen te betalen, en al werden de misbruiken ook slechts onvolledig afgeschaft, een kracht-

1621—1625.

De Steden van *Holland* stijven het krediet harer Provincie.

[1] Het onderzoek naar de huishouding der Admiraliteit te *Amsterdam* (zie hiervoor bl. 580) werd nog niet opgegeven, maar in dezen tijd besloten, dat het voortgezet zou worden, totdat de Staten van *Holland* voldoening bekomen hadden (*Resol. Holl.* 5, 15 Oct. 1621). Ook werd op last der Staten-Generaal door de Rekenkamer een reglement voor de rekening der Admiraliteiten opgesteld, hetwelk eerst gedeeltelijk en daarna geheel gearresteerd werd, en bestemd was om de onregelmatige baten, waarmede de Raden ter Admiraliteit zich bevoordeelden, af te snijden of te regelen (*Resol. Stat-Gen.* 18, 20, 21, 23 Dec. 1621. 13, 21 Jan. 1622. *Resol. Holl.* 22 Dec. 1621. 12, 14, 20 Jan.; 24 Maart, 1622).

[2] *Resol. Holl.* 7, 22, 24, 27, 29, 30 Sept.; 13, 16 Oct. 1621.

1621—
1625.

dadiger middel dan het betalen van belastingen en het opofferen van een deel van minder eerlijke winsten, werd gevonden in de stoutmoedigheid, waarmede de handelsstand zijne kapitalen veil had om onze overzeesche veroveringen ten koste van den vijand uit te breiden, en wat men verworven had, op nieuw in de waagschaal stelde, ten einde voor de zaak en de eere des Lands nog meer te winnen. Vermocht dan de Prins te land niets uit te richten; schenen de vijanden van onzen Staat buiten onze enge landgrenzen op alle punten te zegevieren; zoo zouden onze kooplieden op de zee aan de zaak van het Protestantisme de zege trachten te verzekeren, en door de zee het gansche Vasteland aan ons cijnsbaar maken. Zoo was het meer dan bloot winstbejag, dat den handel in dezen tijd tot nieuwe en stouter ondernemingen drong. Men achtte zich tegelijk geroepen en gerechtigd om den vijand op zee en in zijne volkplantingen afbreuk te gaan doen: immers streed men aldus voor den triomf van het woord Gods en de ware leer. Vandaar dat aan het Gereformeerde element, hetwelk geen wereldsche wijsheid of staatkunde tot verzoening met den vijand zou verleiden, op nieuw krachtdadig de hand werd gehouden. Onder de Punten van Beschrijving tot de najaarszitting van 1621 stond het voorstel, of het voor de verzekering van de dienst van den Lande niet noodig zou wezen, dat alle Magistraten bij eede beloofden, de ware Gereformeerde Religie te handhaven volgens de Regels van de Nationale Synode van *Dordrecht*, en dat allen Collegiën of personen, aan wie de benoeming van rechterlijke ambtenaren van alle rangen was opgedragen, ernstig bevolen werd, slechts de zoodanigen te kiezen, die, bij de vereischte bekwaamheid, tevens bekend stonden als der ware Religie toegedaan, op straffe, dat, zoo anders bevonden werd, door de Staten of Gecommitteerde Raden een ander zou worden aangesteld. Dit voorstel, ware het aangenomen, zou de Gecommitteerde Raden tot geloofsrechters gemaakt hebben en hun een middel in handen gegeven hebben om wie hun mishaagde, onder voorwendsel van gemis aan getrouwheid aan de Dortsche leer, te verwijderen. Toch was het gezag reeds te zeer aan weinige vertrouwden van den Prins overgelaten, en werden zij, die niet gezind waren blindelings te volgen, buiten het beleid der zaken gehouden, en zoo veel mogelijk van allen invloed verstoken. Zelfs werd bij dezelfde Punten van Beschrijving de vraag geopperd, of men niet aan alle ingezetenen, van welken staat of stand ook, verbieden zou, eenige briefwisseling, 't zij buiten-, 't zij binnenslands, over staatszaken te houden. Geen wonder, dat zulke voorstellen niet gereedelijk werden aangenomen [1]. Maar, in allen gevalle, de heerschende geest maakte zich dus openbaar, en de koele vrienden van het Calvinisme konden zich gewaarschuwd achten. Van den anderen kant waren de Staatslieden, die bij de Dortsche regels gezworen wilden hebben, in geenen deele van zins, zich door de gereformeerde predikanten de wet te laten stel-

Aan het Gereformeerde element wordt op nieuw de hand gehouden, zonder dat daarom de Gereformeerde Kerk vrijer wordt.

[1] *Resol. Holl. Punt* 24, 25 en 26 *v. Beschr.* ter zitting v. 7 Sept. tot 16 Oct. 1621. 8, 16 Oct. 1621.

len. De Kerk was voor goed onder het juk van den Staat gebracht. In de zomerzitting van 1621 hervatten de Staten van *Holland* de zaak der vaststelling van de Kerkeordening [1], getrouw blijvende aan de bepaling, dat er in geene verhooging van de jaarwedden der predikanten zou toegestemd worden, voordat de kerkedienaren de wijzigingen, die het Staatsbewind in de Kerkeordening verkoos te brengen, gehoorzaam zouden aangenomen hebben. In het eind van Junij had er een gemeenschappelijke vergadering plaats van Gedeputeerden der beide Hollandsche Synoden en van eene Staatscommissie, bestaande uit twee der Edelen, BENTHUIZEN en SOMMELSDIJK, en de afgevaardigden van negen Steden. In deze bijeenkomst zou tevens de voorslag onderzocht worden tot het vaststellen eener nadere orde op de scholen en de huwelijken. En toen de geestelijke Heren vele bezwaren hadden in te brengen tegen hetgeen de politieken begeerden, besloten de Staten hun ernstig den last op te dragen, om bij hunne lastgevers te zorgen, dat de Kerkeordening, »zoo als zij eindelijk na veel moeite gesteld was, werd aangenomen, opdat met disputeren over zaken, die in Gods heilig Woord indifferent zijn, niet meer verwijdering ontstaan mocht." [2] Zoo bepaalde dan thans de burgerlijke Overheid wat in de Gereformeerde Godsdienst fundamenteel was, al of niet, en de kerkedienaren, die het hunne gedaan hadden om het vorige Bewind, dat zich in het stuk der Godsdienst vrij wat minder aanmatigde, ten val te brengen, moesten zich naar zulke vermaningen gedragen, nu zij uitgingen van een Bewind, dat zij door hunne kreten en woelingen op het kussen gebracht hadden. 1621—1625.

Doch hoedanig ook de staat der Kerk zijn mocht, onder de leus der Gereformeerde Godsdienst werd de inspanning, die *Holland* had doen zegevieren, thans hernieuwd, en, wij zagen het reeds, het was te wachten, dat de vijandelijkheden het eerst zouden heropend worden op zee en door toedoen van de groote Hollandsche handelsmaatschappijen. Aldus geschiedde het inderdaad. Of het den Prins naar den zin was, dat de gebeurtenissen dezen loop namen, staat te betwijfelen. In den oorlog ter zee gold zijn beleid meer in naam, dan met der daad; de uitrusting der vloten geschiedde door burgerlijke Collegies, van de Generaliteit afhankelijk en bijna alle in Hollandsche steden gevestigd, en met zamenwerking van voorname handelaars en van de groote Indische Compagniën. Dus had de zeeoorlog de strekking om het burgerlijk aristocratische element te ontwikkelen, en de vermogende handelsmannen, die in de steden op het kussen zaten, hunne kracht te leeren gevoelen en hunne macht te leeren oefenen. Ware *Noord-Nederland* eene landmogendheid van meer uitgebreidheid geworden, iets waartoe de staatkunde van OLDENBARNEVELT had kunnen leiden, zoo zou de Nederlandsche Staat

[1] Zie hiervoor, 477—479.

[2] *Resol. Holl.* 1621, bl. 428, 462, 466, 481.

1621—
1625.

licht eene monarchie zijn geworden, en, had die Staatsman slechts gemeend Prins MAURITS staatkundige beginselen te kunnen vertrouwen, voorzeker had hij hem in het eerste gunstige oogenblik gaarne de soevereiniteit zien opdragen. Maar ook hier bleek de staatkunde, door den Prins in strijd met den Advokaat van *Holland* voorgestaan, juist gestrekt te hebben om de Hollandsche stedelijke Aristocratiën te stijven. MAURITS gedrag deed het geslacht van *Nassau* de soevereiniteit verbeuren, die zijnen grooten vader door de edelste en wijsste partij in den Staat was opgedragen, doch door den dood ontgaan was.

De Oost-Indische Compagnie gemachtigd om op alle zeeën vijandelijkheden tegen de Spaanschen te plegen.

Den 8sten October (1621) leverden de Bewindhebbers der Oost-Indische Compagnie bij de Staten van *Holland* een verzoekschrift in van deze strekking, dat, nademaal deze Landen thans met den Koning van *Spanje* getreden waren in openbare vijandelijkheid, hare schepen gemachtigd mochten worden tegen alle Spaansche schepen en goederen vijandelijkheden te plegen op alle plaatsen, waar zij zouden komen. Ziedaar de aankondiging van een opzet om alle bedenkingen ter zijde zettend en zich los makend van de omstandigheden, die de partijen schenen te beletten handgemeen te worden, een oorlog aan te vangen, zonder eenige verschooning of beperking. De Staten van *Holland* keurden den voorslag goed en verbonden zich, het verzoek bij de Generaliteit zoo veel mogelijk aan te dringen, waar het dan ook werd toegestaan. Tegelijk begreep men, dat de West-Indische Compagnie eindelijk eens, zoo als men het noemde, in trein gebracht moest worden. Nog altijd was het bijeengebrachte kapitaal niet toereikend, en voorzeker bracht de onzekere staat van zaken, die van werkeloozen oorlog tot werkelijken vrede scheen te kunnen leiden, het zijne er toe bij om velen huiverig te maken tot eene han-

Plan om de zoutvaart onder de West-Indische Maatschappij te begrijpen.

delsonderneming toe te treden, die de oorlog in haar schild voerde. Een geschikt middel om de nieuwe Compagnie in werking te brengen vond men hierin, dat het veld harer werkzaamheid werd uitgebreid en de zoogenaamde zoutvaart in haar werd begrepen. Zoo doende zou zij versterkt worden met de krachten en middelen, over welke de kooplieden beschikten, welke zich met dien tak van zeevaart bezig hielden. Deze zoutvaart nu scheen niet zonder sterke begeleiding van oorlogschepen gedreven te kunnen worden, daar de Koning van *Spanje* gezegd werd een fort te herstellen, dat hij vroeger tot belemmering van de zouthalers had opgericht. Dus zou hun bedrijf van nu aan mede een aanleiding en middel aan de hand doen om de oorlog op zee en in de koloniën te doen ontbranden. Hoe het zij, de Staten van *Holland* ondersteunden zulke plannen en uitzichten, en zij besloten, de Steden, die tot nog toe tegen die uitbreiding aan de West-Indische maatschappij te geven gestemd geweest waren, door overreding over te halen, en bovendien brieven te schrijven aan de hooge rechterlijke Collegiën en de Magistraten der Steden »om met moedige en onbekrompene inschrijvingen de ingezetenen voor te gaan en een goed voorbeeld te geven." Voorts namen zij zich voor, de Staten-Generaal aan te sporen om aan de vloot, ter bescherming der zoutvaarders be-

stemd, zoodanige orders mede te geven, dat het Land, natuurlijk door de afbreuk, die zij den vijand doen zou, er voordeel uit trekken mocht [1]. 1621—1625.

Het laat zich denken, dat niet alleen zij, die zich nog steeds vleiden, dat de oorlog zou kunnen verhoed worden, en die eene heilrijke uitkomst zagen in het geval, dat de Republiek, gedemoedigd en uitgeput, billijke voorwaarden van den vijand aannam, maar ook dezulken, die de krachtsontwikkeling der Hollandsche kooplieden, om welke reden dan ook, met eenig wantrouwen gadesloegen, gaarne de vlucht zouden hebben willen belemmeren, welke de beide Compagniën op deze wijze schenen te zullen nemen. Werkelijk openbaarde zich in den boezem zelven der Oost-Indische Compagnie een ernstige tegenwerking. In het najaar (1621) kwamen verscheidene personen, die voor een kapitaal van 25 tonnen gouds aan deze Handelsmaatschappij deel hadden, met klachten voor den dag, die zij bij gelegenheid, dat het Octrooi, hetwelk in Maart 1623 afliep, voor 50 jaren zou verlengd worden, verholpen wenschten te zien. De Bewindhebbers, klaagden zij, beschikten willekeurig over hunne penningen door, buiten hen om, de verlenging van 't Octrooi te vragen en de som van een millioen guldens in de West-Indische Compagnie te steken; zelfs bleven zij in gebreke hun rekening van hun geld te doen. Dit vertoog werd in handen eener Commissie gesteld, en toen deze in de Vergadering der Staten van *Holland* bezwaren inbracht tegen de wijze, waarop die aandeelhouders hunne klachten hadden kenbaar gemaakt, namen de Amsterdamsche Gedeputeerden de gelegenheid waar om te verklaren, dat de handelwijze in dezen gevolgd een schadelijk voorbeeld stelde: zij smaakte naar zamenspanning; de zaak was opgezet in *Zeeland*, en gedreven door personen, die eerst onlangs actiën van de Compagnie gekocht hadden, en thans alles overhoop schenen te willen werpen, niet alleen om te beletten, dat de West-Indische Compagnie voortgang hebben zou, maar tevens om te weeg te brengen, dat der Oost-Indische Compagnie afbreuk werd gedaan, door eenen aanval op degenen die haar krediet met al hun vermogen in den nood hadden gestijfd, en zich dan ook wel zouden weten te verantwoorden. — Zoo als de Amsterdamsche Heren de zaak voorstelden, had het den schijn alsof zekere personen, vijandig tegen de Maatschappij, zich door het aankoopen van acties invloed hadden willen verschaffen, ten einde hare nieuwe ondernemingen te keer te gaan. Door de zaak dus voor te dragen hadden zij, die op grond, het is waar, van hunne opofferingen en van hunne aan de zaak ten koste gelegde veerkracht eenigzins eigenmachtig in het beheer en de verdeeling der geldmiddelen van de Compagnie waren te werk gegaan, de beste kans om het streven van hen, die rekenschap en herstel van misbruiken vorderden, verdacht en vruchteloos te maken; maar van den anderen kant was het thans, nu het behoud der Republiek van de krachtsinspanning der Compagnie afhing, waarlijk de

Tegenwerking in den boezem der Oost-Indische Maatschappij zelve.

[1] *Resol. Holl.* 30 Sept.; 5, 8 Oct. 1621. *Resol. Stat.-Gen.* 9 Oct. 1621.

1621—1625. tijd niet om iets aan te vangen, dat hun, die haar tot nieuwe veroveringen in staat stelden, lust en vrijheid om te handelen kon benemen. Zulks had wezenlijk het voorkomen alsof het in verstandhouding met de zoodanigen geschiedde, die den val der Republiek begeerden of haar ten minste niet gered wilden zien door de versterking van het element van handel en zeevaart. Er bestond dus voor de Staten van *Holland* grond genoeg om de vermogende oude aandeelhouders der Compagnie niet ten verzoeke van de nieuwe deelhebbers te bemoeijelijken, en aan den anderen kant bekwam de Compagnie een nieuwen prikkel om, door milde offers voor den Staat over te hebben en door den vijand aan zijne kwetsbaarste zijden aan te tasten, het bewijs te leveren, dat zij inderdaad het Land in dezen nood kon en wilde redden. Diensvolgens besloten de Staten van *Holland* wel, dat de Commissie, naar aanleiding der ingeleverde klachten, eene lijst zou opmaken van al de misbruiken, die tegen het Octrooi in het bestuur der Compagnie waren ingeslopen, en dat de Bewindhebbers, die in sommige Steden hunne Collegiën niet voltallig maakten [1], op nieuw zouden worden vermaand, dit ten spoedigste te doen, vermits anders de Magistraat daartoe zou overgaan; maar toch bleef de zaak hangende, en maanden lang werden de klagers opgehouden met de vertroosting dat op hunne grieven bij de verlenging van het Octrooi zou gelet worden, zonder dat zij inzage konden krijgen van de vertoogen door de Bewindhebbers tegen hen ingeleverd. Intusschen waren die klagers slechts op voorwaarde van het herstel der misbruiken gezind in de verlenging van het Octrooi toe te stemmen en zich te laten welgevallen dat voor zulk een aanzienlijk bedrag in de West-Indische Compagnie werd deelgenomen, en scheen de hatelijke voorstelling, waarmede de Amsterdamsche Heren hen zwart hadden gemaakt, hen niet te zullen beletten met hun geld de Compagnie te verlaten, waardoor deze Vereeniging in gevaar van ontbinding komen en tevens de West-Indische Compagnie in hare geboorte versmoord zou geworden zijn. Eerst in Mei werden eenige punten opgemaakt, welke, tot voldoening der klagers en zonder te groote ergernis der tegenwoordige Bewindhebbers, door de Provincie *Holland* ter Generaliteit zouden worden voorgedragen om bij de vernieuwing van 't Octrooi in aanmerking genomen te worden [2].

De volkomen vestiging der West-Indische Maatschappij was in dezen tijd nog alles

---

[1] Vergelijk hiervoor, bl. 578, Noot 2.

[2] *Resol. Holl.* 8, 15 Oct.; 17, 22 Dec. 1621; 14, 24 Jan.; 22 Maart; 21, 30 Apr.; 4 Mei; 1622. *Resol. Stat.-Gen.* 4 Mei, 1622. Tegen het eind van Julij vonden de Staten van *Zeeland* en van *Holland* noodig met een fel plakaat op te treden tegen een pamflet, dat uit naam, zoo het heette, der klagende participanten, de Bewindhebbers der Oost-Indische Compagnie en de gansche Regering heftig aanviel. De Staten-Generaal, waren Hun EdelMogenden niet ijverig genoeg in het vervolgen van de autcurs. Het bewuste pamflet staat in de *Bibl. van Pamfl.* aangeteekend onder No. 1918.

behalve verzekerd, en toch oordeelden de Bewindslieden van *Holland*, hetgeen zij herhaaldelijk in de Punten van Beschrijving tot der Staten Vergadering uitdrukkelijk verklaarden, dat de oprichting dier Compagnie hoog noodig was om den Koning van *Spanje* en zijnen aanhangeren »te water, waar onze grootste sterkte lag, werk te geven, alzoo te beduchten stond, dat zij zonder dat middel dezen Staat door den oorlog te lande zoo zouden uitmergelen, dat hij allengskens ten verderve zou worden gebracht." [1] Een geschikt middel om de inschrijving van genoegzame kapitalen te bevorderen scheen eensdeels hierin te zoeken dat de Oost-Indische Compagnie voor eene goede som aan de nieuwe Maatschappij deel nam, en anderdeels, wij zagen het reeds, dat de zoutvaart op *Punto del Rey*, die men aanvankelijk vrij had willen laten, voortaan niet anders dan uit naam en van wege de West-Indische Compagnie zou mogen gedreven worden [2], zoodat zij die derwaarts schepen uitrustten, genoodzaakt zouden zijn om tot de nieuwe Maatschappij toe te treden. Wanneer dit een en ander of nog niet voldoende mocht bevonden worden of niet volkomen tot stand mocht worden gebracht, dan, begreep men, moest de Provincie *Holland* van staatswege wat er nog aan het vereischte kapitaal ontbrak, trachten op te brengen. — Die zoutvaart gaf in deze dagen stof tot vele overwegingen. Wie in den loop van het najaar van 1621 het vrije uitvaren der zoutvaarders naar de Zouten- of Kaap-Verdische eilanden doorzetten wilden, zij bekreunden zich niet om de vestiging van de West-Indische Compagnie, en daar deze noodig was om den oorlog vol te kunnen houden, zoo was dat drijven min of meer verdacht. Tegen het beweren dat slechts de nieuwe Compagnie den vijand afbreuk kon doen, stelde men over, dat ook de zoutvaarders den vijand geducht konden worden, zoo men hun slechts een geleide van oorlogschepen mede gaf en de vrachtschippers noopte hunne bodems te wapenen en tot zoogenaamde admiraalschappen te vereenigen, hetgeen trouwens ook deswegens noodig was, omdat de Spanjaarden *Punto del Rey* weder versterkt hadden, en dus den onzen die derwaarts jaarlijks tot tweehonderd schepen toe in de vaart hadden, den toegang tot die plaats schenen te zullen beletten. Omstreeks dezen tijd kwam JOSEPH PALLACHE, zaakgelastigde van den Koning van *Marokko*, na een uitstap naar zijn land alhier terug. Hij had, heette het, zeer belangrijke zaken aan te dienen, en verzocht dat een tweetal 1621—1625.

[1] *Resol. Holl.* 1621, bl. 579, 682, 683.

[2] De bij het Octrooi van 3 Junij 1621 aan de West-Indische Compagnie gestelde grenzen waren de Landen en Kusten van *Afrika* van den Kreeftskeerkring tot aan de *Kaap de Goede Hoop*, de Landen en Kusten van *Noord-* en *Zuid-Amerika* aan de beide Oceanen, en eindelijk alle de eilanden tusschen den Meridiaan van de *Kaap de Goede Hoop* Westwaarts tot aan dien van het Oosteinde van *Nieuw Guinea*. *Punto del Rey*, op een der Kaap-Verdische eilanden gelegen, was binnen deze grenzen vervat, en de vaart op dit punt werd bij plakaat van 10 Junij 1622, ter ampliatie van het Octrooi uitgevaardigd, in de Compagnie begrepen; maar de zoutvaart op punten buiten die limiten was vrijgelaten. Zie het Octrooi en de ampliaties bij AITSEMA, I bl. 62—67.

1621—1625. Gedeputeerden uit de Staten-Generaal zouden worden aangewezen, wien hij de zaak in vertrouwen zou kunnen mededeelen. Men verwees hem naar Zijne Excellentie, die in het veldleger was. De Prins, vernomen hebbende wat hij te zeggen had, verlangde dat er een lid der Staten uit *'s Hage* zou overkomen om PALLACHE te hooren, en gaf te kennen, dat de zaak geheim moest blijven. De Staten zonden hem twee gecommitteerden, en wel eenen uit *Holland* en eenen uit *Zeeland*. Ook had de mededeeling op handel en scheepvaart betrekking [1]. Immers bestond zij in de aanwijzing van eene haven in het land van zijnen Vorst, waar zoo veel zout was te bekomen als voor onze behoefte voldoende was: deze zou hij voor de onzen openstellen, dáár hun alle veiligheid en voorrechten verzekeren. Dit voorstel bracht mede, dat de zoutvaart van *Punto del Rey* zou worden afgeleid, en had derhalve de strekking om de noodzakelijkheid eener vijandelijke botsing met de Spanjaarden, die zich aldaar versterkt hadden, onnoodig te maken. Als zoodanig had de zaak in dit tijdsgewricht eene bijzondere belangrijkheid. Maar juist omdat de twee partijen, zij die de West-Indische Compagnie met de zoutvaart wilden stijven, en degenen, welke de zoutvaart vrij wilden gelaten hebben, het eens waren om de vijandelijkheden tegen de Spanjaarden veeleer te zoeken, dan te ontzien, zoo vond zij weinig bijval [2]. Het bleef de vraag, of men het besluit om de bewuste zoutvaart onder de West-Indische Compagnie te begrijpen tijdig zou kunnen doordrijven, dan of de zoutschepen nog vrij zouden uitloopen. Die dit laatste ongaarne zagen, hielden de uitrusting der vereischte convooischepen tegen en bewerkten, dat het vraagstuk aan eene vereenigde Commissie van de Admiraliteiten en de Hollandsche zeesteden ten onderzoek werd opgedragen, die daarbij de handen vol had met het ontwerpen van een plan om tegen 't voorjaar de Noordelijke en Noordwestelijke kusten van het Spaansche Schiereiland door middel eener oorlogsvloot met landingen als anderzins in die mate aan te randen, dat het Hof te *Madrid* schrik zou worden aangejaagd en het zich genoopt mocht zien tot eigen beveiliging troepen van onze grenzen te hulp te roepen. Maar zie! de zoutvaarders namen de hun verleende vergunning om zonder convooischepen uit te zeilen ernstig op, en toen nu de Staten van *Holland*, voor den aandrang geweken, voor deze reize de vaart nog vrij gelaten en behoorlijk door oorlogschepen begeleid wilden hebben, wachtten zij de bekrachtiging van Hollands besluit, waartegen in de Staten-

Ditmaal zeilt de zoutvloot nog op eigen gezag uit.

Generaal zwarigheden gemaakt werden, niet af, en lieten de zoutvloot uitloopen zonder de convooischepen te verbeiden; hetzij men vertrouwde het geweld der Spanjaarden, hetwelk een zestal schepen, ledig van de zoutvaart teruggekomen, reeds had moeten ondervinden, wel met eigen kracht, al was ook slechts een deel der schepen gewapend, te zullen kunnen keren; hetzij men begreep, dat de Staten-Generaal zich alsnu gedron-

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 30 Aug.; 13, 14 Sept. 1621. *Resol. Holl.* 13 Sept. 1621.

[2] *Resol. Holl.* 5 Oct. 1621. 20 Jan. 1622.

gen zouden achten om haar, volgens het voorstel van *Holland*, de convooischepen achterna te zenden. Dit laatste greep werkelijk plaats. Niettemin talmde men te *Amsterdam* met het afvaren zoolang, dat het saizoen verliep en de oorlogschepen te huis bleven [1]. 1621—1625.

Intusschen beijverde men zich om die Leden van *Holland*, welke de zoutvaart niet in de West-Indische Compagnie begrepen wenschten te zien, van hun gevoelen terug te brengen. Terwijl *Enkhuizen*, *Monnikendam* en *Medemblik* gezind waren toe te geven, mits zij de verzekering kregen, dat hare zoutziederijen en visscherijen daarbij niet zouden lijden, bleven *Hoorn* en *Edam* hardnekkig tegenstand bieden. De Staten van *Holland* besloten deze beide Steden, zooals het heette, te bezenden, ten einde haar over te halen. Die van *Hoorn* hielden zelfs nu vol, dat zij om der nieuwe Compagnie de noodige kapitalen te verschaffen, het gevaar niet wilden trotseren om het grootste deel der scheepvaart, door hunne stad gedreven, te zien verloopen. Die van *Edam* beweerden daarenboven, dat daar zij de eerste aanleggers dier zoutvaart waren, men hen op die wijze niet van hun recht moest versteken. De meerderheid der Staten begreep, dat men om bijzondere inzichten de zoo noodige zaak der West-Indische Compagnie niet mocht ophouden, en was bereid bij overstemming te besluiten. Verkozen de beide Steden dan nog niet toe te geven, zoo bleef haar niets anders over, dan zich aan de uitspraak van den Stadhouder te onderwerpen. *Edam* nam eindelijk genoegen met de haar en den anderen Noordhollandschen Steden aangeboden tegemoetkoming; doch *Hoorn* bleef onverzettelijk; hare Gedeputeerden beklaagden zich bij den Stadhouder, en vonden bij hem een gunstig oor. Zijne Excellentie begreep, dat men in dezen niet met overhaasting en overstemming moest handelen. Hij scheen derhalve niet in te zien, dat de onverwijlde oprichting der West-Indische Compagnie voor het behoud van het Land zoo dringend noodzakelijk was. Doch terwijl de Staten van *Holland* eene Commissie gelastten om den Prins beter in te lichten, gingen zij voort met alles wat de uitvaardiging van het plakaat, waarbij de zoutvaart niet langer van de Compagnie uitgesloten bleef, kon bevorderen. Die van *Hoorn* onttrokken zich aan de beraadslagingen om hun misnoegen te toonen, maar zelfs dit bracht de Staten niet van hun stuk. Eindelijk zou de Prins, na zich volgens de gewoonte eenige Staatslieden als raden te hebben toegevoegd, in de zaak uitspraak doen. De Staten van *Holland* waren niet gerust aangaande de beslissing door den Prins te nemen, die het nu in zijne hand had de West-Indische Maatschappij in hare geboorte nog tegen te gaan: althans zij begeerden, dat de Prins zich geene raadslieden dan uit de Provincie *Holland* ter zijde zou stellen. Een deel van 's Prinsen voorslag tot beslechting van het geschil werd door hun Edel Mogenden verworpen, maar nog gaf de Prins de zaak niet op; integendeel, hij

Die van *Hoorn* verzetten zich tegen den toeleg om de zoutvaart in de West-Indische Compagnie te begrijpen.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 2, 7, 27 Oct.; 10, 11, 15, 25, 27, 29 Nov.; 1, 3, 7, 10, 11, 13, 14, 24 Dec. 1621. *Resol. Holl.* 6, 13 Oct.; 2, 10, 16, 17 Dec. 1621.

1621—1625. wilde, dat *Hoorn* op nieuw zou bezonden worden. Dit deed men uit ontzag voor zijne Excellentie, hoezeer men niet toestond, dat door eenige Gecommitteerden van den Prins afzonderlijk met die van *Hoorn* zou gehandeld worden. Intusschen werd het bewuste plakaat den 10den Junij uitgevaardigd. Tot in het najaar van 1622 toe protesteerden sommige Leden uit *Noord-Holland* tegen zekeren maatregel betreffende de Directie der Compagnie, op grond dat zij zich nog niet voldoende tevreden gesteld konden achtten [1].

Zoo werd alle tegenstand overwonnen, die zich binnen het Land tegen de stoute vlucht verzette, welke de handelsmaatschappijen stonden te nemen. Voor haar streven bestond eene noodzakelijkheid, zoo gebiedend, en dat streven was gekenmerkt door eenen moed, zoo stout, dat niets die vaart kon keren. De Prins raakte meer en meer het stuur kwijt; de drijvende kracht bestond niet meer bij den opperbevelhebber des legers en zijne veldheren en medestanders; allerminst bij de Contraremonstrantsche aanvoerders, die ook te voren slechts in zoo ver iets vermocht hadden, als zij OLDENBARNEVELTS staatkundige vijanden op hunne hand hadden gehad: was het waar, dat BOGERMAN, zoo als VONDEL zich uitdrukt, stout geworden op den hem toebetrouwden banbliksem, gedreigd had ook de Zeegoden te doen duiken, men ontwapende hem, en van nu aan was zijn heilig geachte persoon niets meer dan een spotbeeld om kleine vogels te verschrikken. — Bij de aanleggers der vermetele ondernemingen ter zee; bij degenen, die geest en leven bijzetten aan alles wat toen op het gebied der ten oorlog uitgeruste scheepvaart gewaagd werd; bij hen, die de middelen schiepen om den Staat gaande en het leger, dat in weerwil van zijn werkeloosheid onmisbaar was, in stand te houden; bij de Hollandsche en Zeeuwsche, bepaaldelijk bij de Amsterdamsche kooplieden-regenten, was de invloed, de macht, de alles in hare sfeer trekkende kracht. — En buiten het Land kon geene Mogendheid deze hooge vlucht belemmeren: *Spanje* had zich slechts te verdedigen; alleen *Engeland* kon het pogen, en poogde het werkelijk; doch de onzen waren niet gezind dit lijdelijk aan te zien. De bekwaamheden van den man, die JACOBUS bij zijn streven om in OLDENBARNEVELT den roem en de grootheid der Republiek ten val te brengen, het meest in de hand gewerkt had, riepen zij in om de vijandigheid van dien Vorst te gaan ontwapenen, en het gemis van elke andere kans op het spelen van een groote rol maakte AERSSEN tot den dienaar der Nederlandsche handelsbelangen te *Londen*. Trouwens de jammerlijke staat zijns berooiden en onteerden schoonzoons, wiens eenige vrienden hij niet kon verstooten, maakte het JACOBUS ondoenlijk, zich met *Spanje* tot een krachtdadigen aanval tegen onze macht te vereenigen.

Er was besloten, Koning JACOBUS een Gezantschap te zenden om te voorkomen, dat hij, onder voorwendsel van de geschillen in de Oost-Indiën en tusschen de wederzijd-

[1] *Resol. Holl.* 10, 18, 21, 24 Jan.; 23 Maart; 13, 14, 19, 20, 21, 23, 26, 28 April; 3, 6, 12, 13 Mei; 27 Sept. 1622. en bl. 683.

J. F. C. Reckleben sculps.

sche walvischvaarders, eene openlijk vijandelijke houding tegen ons aannemen mocht [1]. Nu drong die Vorst gedurig aan op hunne spoedige overkomst: den 26sten en straks weder den 20sten September gaf hij op als het tijdstip, vóór hetwelk hij hunne aankomst verlangde [2]. Immers zou in het najaar het Parlement weder bijeenkomen, en om de talrijkste partij gunstig te stemmen, kon een vertoon van hulde en vertrouwen van de zijde onzer Republiek niet anders dan dienstig wezen. Maar eerst tegen het eind van September begon men hier te lande ernstig aan de benoeming der Gezanten te denken. Toen scheen het dan ook dringend noodzakelijk. Nog altijd werd er van gesproken, dat de uitrusting van schepen in *Engeland* op onze Oost-Indische Compagnie gemunt was [3]. Zoo werd dan ook in de Staten van *Holland* door den Raadpensionaris de persoon reeds zoo goed als aangewezen, die voor alle anderen met de taak van Gezant zou dienen belast te worden. Het moest, zeide hij, iemand zijn vaardig van taal, in zaken van staat wel ervaren, ten einde den Koning, die »een Vorst was van rede en verstand" in openbare en bijzondere audientiën het gevaar van het Protestantisme door geheel Europa levendig voor te stellen, en hem aan het verstand te brengen, dat er een algemeene zamenzwering tot uitroeijing der Hervormde Godsdienst bestond. Die zamenzwering, zulks moest men hem verder doen begrijpen, had aanvankelijk haar doel bereikt door onzen Staat in zulk een gevaarlijken toestand te brengen: thans derhalve moest de Koning bedenken, wat Koningin ELISABETH erkend had, dat de ondergang van dezen Staat dien van *Engeland* zou met zich slepen. Op grond hiervan moest JACOBUS aangemaand worden, »zich onze ongelegenheid meer aan te trekken en der gansche Christenheid ten beste het Evangelische wezen te helpen handhaven." [4] Wie kon geacht worden aan den eisch van zulk eenen last evenzeer te kunnen voldoen, als FRANÇOIS VAN AERSSEN? Ook was niemand anders dan hij de bedoelde persoon. Maar toen men nu tot de benoeming zou overgaan, hield CARLETON zelf de zaak op, daar hij van de zucht, die bij de onzen bestaan moest, om aan de Gezanten een niet al te slechte ontvangst ten deel te doen vallen, gebruik maakte om de Hollanders nog tot twee inwilligingen te dwingen. Er was een Luitenant PITCARN aan het hoofd van een honderdtwintigtal Schotten te *Rotterdam* binnengeloopen. Deze verzocht, dat men hem met zijne manschap in dienst zou nemen. Deed men zulks niet, dan was hij, buiten hoop om zijne kosten vergoed te zien, letterlijk in den grond geboord. Werkelijk waren de manschappen aan dadelijk gebrek ten prooi. — Dit mocht een onbescheiden aandrang heeten. Immers wisten de Staten ter naauwernood, hoe zij de van alle kanten reeds

1621—1625.

Beraadslagingen over de keuze van den man, die aan het hoofd van het Gezantschap naar *Engeland* zou staan.

[1] Zie hiervoor: bl. 636—638. [2] *Resol. Stat.-Gen.* 2, 14 Sept. 1621.

[3] *Resol. Holl.* 14 Sept. Vergel. *Resol. Stat.-Gen.* 16 Sept. 1621.

[4] *Resol. Holl.* 14, 21 Sept. 1621.

1621—1625. geworven soldaten bezoldigen zouden. Bovendien was het vertrouwd, zoo vele Britsche onderdanen in dienst te nemen? Generaal CECIL zelf was verlegen met al de Engelsche Edelen, die hier in dezen tijd aankwamen om in ons leger te dienen [1]. — In weerwil van dit alles gaf CARLETON te verstaan, dat BUCKINGHAM, de grootste man in *Engeland*, en LENOX, de grootste in *Schotland*, den Luitenant PITCARN aanbevolen, en dat het zaak was tegen de komst van onze Gezanten de gunstige meening van zulke groote Heren te ontzien. Ook versterkte men slechts den vijand, zoo men weigerachtig bleef: want werd dat volk hier niet ontvangen, dan zou het zich bij den vijand aanmelden. Werkelijk werd alsnu de Compagnie Schotten aangenomen, hetgeen dadelijk de grootste ongelegenheid baarde, daar men niet wist, waar het tot hun onderhoud vereischte geld te vinden [2]. — Maar nog een andere zaak gaf CARLETON stof tot lastige vertoogen. De *Merchants-Adventurers* waren, niet zonder beklag van de Zeeuwen, om de ongezondheid van het klimaat en andere redenen uit *Middelburg* naar *Holland* overgekomen. Thans waren zij te *Delft* gevestigd, en in Maart (1621), toen de Koning geld van zijn Parlement had gekregen en er een oogenblik op bedacht was met deze Republiek gemeenschappelijk in *Duitschland* op te treden, had CARLETON gewenscht, dat men hierin een blijk van zijns Konings goedgunstigheid jegens deze Provincie zien zou [3]. Bij de uitschrijving nu van nieuwe belastingen om in de behoeften te voorzien, hadden de Staten van *Holland* tegen den 1sten October ook den impost op de Engelsche lakens verhoogd, en hiermede die koopmansgilde, volgens CARLETONS beweren, buiten evenredigheid met onze inlandsche lakenfabriekanten, en tegen vroegere beloften aan getroffen. Deze zaak dan, zeide de Gezant, zou de onderhandelingen, die te *Londen* stonden geopend te worden, geen goed doen. De Staten voerden daartegen aan, dat de belasting de verbruikers, niet de fabriekanten der lakenen trof, en dat bovendien de Engelsche kooplieden vrijdom van invoerrecht van de wol boven onze landgenooten vooruit hadden. Doch hiermede nam CARLETON nog geen genoegen, en de Staten waren wel genoodzaakt te beloven, dat zij den Hollandschen fabriekanten geen zweem van bevoorrechting boven de Engelsche zouden vergunnen [4]. — Na dit tusschenspel nam *Holland* de zaak van de benoeming der Gezanten in de Staten-Generaal ter hand. Vooraf echter wenschte deze Provincie te verkrijgen, dat, in weerwil van de belofte, waarmede men *Gelderland* nu reeds herhaaldelijk gepaaid had, *Holland* en *Zeeland* alleen in het Gezantschap verte-

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 14 Aug.; 17, 18, 21 Sept. 1621.

[2] *Resol. Holl.* 18, 20, 25 Sept.; 5, 13 Oct. 1621.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 9 Maart, 26 April, 1621. *Resol. Holl.* 1621, bl. 330, 402, 414, 446, 450, 456, 465, 469, 470.

[4] *Resol. Holl.* 15, 16, 18, 20, 27 Sept. 1621. *Resol. Stat.-Gen.* 4 Oct. 1621.

genwoordigd zouden worden. Deze wensch werd zonder veel moeite bevredigd: de Provinciën begrepen, dat de belangen van de Oost-Indische Compagnie, welke bepaaldelijk die twee Provinciën aangingen, de hoofdzaak bij de onderhandelingen zouden uitmaken [1]. — Alsnu benoemden de Staten van *Holland* de Heren VAN SOMMELSDIJK en DIRK BAS, oud-Burgemeester van *Amsterdam*. Weldra daarna werd Jonker HENDRIK VAN TUYL VAN SEROOSKERKEN door de Staten van *Zeeland* aan hen toegevoegd [2]. Maar SOMMELSDIJK deed zich dadelijk met grooten ernst verontschuldigen, zoo om bijzondere belangen, als om redenen van staat: hij had grond, zeide hij, om te duchten, dat hij deswegens niet zou kunnen beantwoorden aan hetgeen men van hem wachtte. Ook BAS maakte zwarigheid; maar de Vergadering gaf hun niet toe [3]. Van redenen van staat gewagende, bedoelde SOMMELSDIJK voorzeker, dat zijne benoeming aan *Frankrijk* niet aangenaam zijn zou. Doch hieromtrent kon hij gerust zijn. Wat in een hatelijk schotschrift, hem juist op den avond zijner benoeming aan huis bezorgd, in ruwe uitdrukkingen te lezen stond [4], dat hij den Koning van *Frankrijk* de stelligste beloften gedaan en zich verbonden had nimmer meer met de Hugenoten in *Frankrijk* te zullen heulen, zulks was inderdaad voorzeker waar. Hoe zoet had hij zich niet op zijnen tocht naar *Venetië* (in 1620) aangaande *Frankrijk* uitgelaten, toen de Hertog van *Wurtemberg* hem raad vraagde, aangaande de wijze, waarop de Vorsten der *Unie* den uit *Frankrijk* gewachten Gezant zouden ontvangen: Hun Hoog Mogenden, had hij gezegd, verlangden hier niets te raden of te ontraden, »wetende hoe kwalijk hun dit zou voegen wegens de dankbaarheid, die zij aan die Kroon schuldig waren voor de overgroote weldaden en gunsten, die zij van haar hadden ontvangen en nog verder van haar hoopten, welke zij dan ook altijd bereid zijn zouden naar hun vermogen te erkennen; weshalve zij niet gaarne den naam zouden willen hebben alsof zij hare bemoeijingen en raadslagen zouden willen tegenwerken." Ook te *Chur* had de Gezant, op denzelfden tocht, zorgvuldig den schijn vermeden, alsof hij eenige afbreuk aan den Franschen invloed aldaar zou hebben willen doen [5]. Een en ander was natuurlijk niet geschied om aan het Fransche Bewind verborgen te blijven, en toen nu ook de buitengewone Gezanten in 1621 te Parijs SOMMELSDIJKS vroeger gedrag ganschelijk gewraakt hadden [6], kon *Frankrijk* er geen bezwaar meer tegen hebben, dat hij belast werd met eene diplomatieke zending, die ten doel had JACOBUS van een verbond met *Spanje* af te houden, hetwelk ook *Frankrijk*

1621—1625.

Het Gezantschap benoemd.

---

1 *Resol. Stat.-Gen.* 21, 22 Sept. *Resol. Holl.* 21, 22 Sept. 1621.

2 *Resol. Stat.-Gen.* 12 Oct. 1621.

3 *Resol. Holl.* 23 Sept. 1621.

4 *Resol. Holl.* 24 Sept. 1621. Het bedoelde schotschrift staat in de *Bibl. v. Pamflett.* onder No. 1854.

5 Zie AERSSENS *Rapport*, in *Berigten v. h. hist. Gen. te Utr.* D. V. St. I. bl. 66, 84.

6 Zie hiervoor, bl. 538—548.

1621—1625. ongaarne tot stand zou hebben zien komen. — Lang deed SOMMELSDIJK zich dan ook niet bidden om de taak te aanvaarden.

SOMMELSDIJK, ook tot vast Gezant te *Venetië* benoemd, slaat deze aanstelling af.

Maar eene andere benoeming, hem terzelfdertijd ten deel gevallen, bleef hij onverzettelijk weigeren aan te nemen. Het was die tot blijvend Ambassadeur te *Venetië*. TREVISANO had bij zijn verblijf in *Holland* [1] herhaaldelijk te kennen gegeven, dat *Venetië*, aan welke Mogendheid men de bepaling van den rang der wederzijdsche zaakgelastigden had overgelaten, [2] van onze zijde een Ambassadeur verwachtte, gelijk zij bereid was ons eenen staatsman van denzelfden rang toe te zenden [3]. Dus waren de Staten verplicht, bij tijd en wijle tot eene aanstelling over te gaan. Daar echter die Ambassade groote kosten zou veroorzaken en weinig baats scheen te zullen opleveren [4], zoo hield de Provincie *Holland* de zaak langen tijd tegen, niettegenstaande de Prins, die begreep dat de Venetianen niet zouden overgaan ons het geldelijk subsidie te zenden vóór zij een Gezant uit ons Land hadden zien aankomen, gedurig op de benoeming aandrong [5]. Maar de Provincie *Holland* bekreunde zich evenmin om brieven uit *Venetië*, waaruit het aldaar heerschend ongenoegen over het wegblijven van onzen Ambassadeur moest blijken, als om de herhaalde vermaningen van de Provinciën en van SURIANO [6]. Eindelijk scheen zij zich niet langer te verzetten; maar met dat schijnbaar toegeven kwam de zaak niet veel verder. In het midden van October (1621) namelijk werd de Heer van SOMMELSDIJK benoemd, om na afloop van de hem naar *Engeland* opgedragen zending, als vast Gezant naar *Venetië* te vertrekken. Daar het wel te verwachten was, dat het verblijf onzer Gezanten in *Engeland* van langen duur zou zijn, en AERSSENS onwilligheid om zich met die betrekking te belasten vooraf te berekenen en bekend was [7], zoo kon men in deze benoeming slechts een middel zien om een nieuw uitstel bij de Republiek van *Venetië* te vergoelijken. Voordat AERSSEN zich jegens de Staten-Generaal verklaard had, haastte men zich, SURIANO de benoeming mede te deelen en hem te verzoeken zijne Regering alsnu tot het verleenen van het subsidie te bewegen. Eerst veertien dagen later gaf men AERSSEN ambtshalve van zijne aanstelling kennis, om van hem te vernemen, dat hij, hoe gevoelig ook voor de eer, zich van de aanvaarding moest verontschuldigen. Het verblijf zoo ver van huis, zeide hij, werd hem zoo wegens zijne ongesteldheid, als wegens den hoogen ouderdom zijner ouders en de verplichtingen, die hij zich als huisvader opgelegd zag, onraadzaam gemaakt: boven-

[1] Zie hiervoor, bl. 468. [2] *Rapport v. Aerssens Gezantsch. naar Venet.* bl. 104.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 29 Sept.; 1, 19 Oct. 1620. [4] DE JONGE, *Nederl. en Venetië*, bl. 137, 138.

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 8 Jan.; 6, 8 Febr.; 19 April 1621.

[6] *Resol. Stat.-Gen.* 30 Apr.; 3; 12, 21, 25 Junij; 26 Julij; 23 Aug.; 13, 27 Sept. 1621. *Resol. Holl.* 1621. bl. 357, 466, 8 Sept. 1621. [7] *Resol. Holl.* 1 Oct. 1621.

dien over land te reizen, zou niet gaan, aangezien men dan vijandelijk grondgebied moest doortrekken, en over zee zou het hem ondoenlijk zijn. Deze verontschuldiging namen de Staten niet dadelijk aan: men bleef tegenover *Venetië* een voorwendsel behoeven, te meer omdat die Republiek niet vaardig was met het verleenen van den onderstand: zij gaf steeds voor, zich nog niet genoegzaam overtuigd te houden, dat het den beiden partijen werkelijk ernst was om de vijandelijkheden te hervatten [1]. 1621—1625.

Niet te verwonderen was het dat SOMMELSDIJK weigerde als vast Gezant naar *Venetië* te vertrekken. Immers zou hij zich daar, als het ware, zijn gaan begraven. Hij wist, daar hij het zelf had waargenomen, hoe een Gezant bij dat achterdochtig Bewind zich van alle vertrouwelijke mededeelingen door allerlei vormen zag teruggehouden, en niet veel meer kon zijn dan een geesteloos werktuig om zich tot openbare plichtplegingen te leenen [2]. Wel scheen *Venetië* de plaats, waar de maatregelen moesten getroffen worden om den belangrijken post der *Valtellina* voor *Oostenrijks* en *Spanjes* tegenstanders te herwinnen; maar AERSSEN wist slechts al te goed, hoe weinig de overvoorzichtige en zelfzuchtige en bovendien door de strijdige werking van twee binnenlandsche partijen tot stilstand gedoemde staatkunde van *Venetië* tot doortastende daden te bewegen zou zijn, en hoe weinig men in *Graauwbunderland* zelve uitrichten kon, waar de Overheden het gewicht, door de partijen, die *Europa* verdeelden, aan hun grondgebied gehecht, op de schandelijkste wijze gebruikten om zich door die beide partijen beurtelings, ja somtijds gelijktijdig te laten omkoopen. Dit reeds dat SURIANO de zaken in *Graauwbunderland* gedurig aan de Staten-Generaal aanbeval [3], was een bewijs dat *Venetië*, zoo veel dichter bij het tooneel waarop gehandeld moest worden en van ouds met dat land in betrekking, aldaar niet veel degelijks dacht uit te voeren. Ook was met het afsluiten van den pas in *Valtellina* nog weinig gewonnen, zoo lang de Hertog van *Savoye* den doortocht door zijn Land niet voor *Spanje* afsloot, en dat hij dit thans niet van zins was, bleek uit de klachten in December door den predikant TURRETINUS van *Genève* te *'s Hage* ingebracht [4]. Bleef aldus de pas over het grondgebied van *Savoye* open, dan, dus berekenden de Graauwbunders, verloren zij, bijaldien zij het doortrekken van Spaansche troepen beletten, slechts de geldelijke voordeelen, daaraan verbonden, zonder dat het iets baatte [5]. — Waar de gemoederen dus gestemd waren, mocht het eene dwaasheid heeten, alsof de godsdienst hier werkelijk hoofdzaak was, de Gerefor-

---

1 *Resol. Stat.-Gen.* 5, 6, 14, 21, 22, 30 Oct.; 1, 18, 19 Nov. 1621.

2 Zie *Rapp. v. Aerss. Gezantsch. v. Venetië*, bl. 101.

3 *Resol. Stat.-Gen.* 19 Oct.; 30 Nov.; 1 Dec. 1620. 21, 29 Jan.; 30 Maart; 21 Junij; 1621.

4 *Resol. Stat.-Gen.* 13 Dec. 1621. AITSEMA, bl. 48.

5 Zie aangeh. Rapport, bl. 82, 131, 132, 133.

1621—1625.

meerden tegen de Katholieken te willen handhaven [1]. — Een en ander derhalve bracht mede, dat AERSSEN geen oogenblik aarzelde om den post te *Venetië* aan een ander over te laten. Wie werkelijk de wenschelijkheid, dat er derwaarts een Gezant vertrok, aannam, had hem zijne stem niet moeten geven. Ook was door sommigen in *Holland* het denkbeeld geopperd om LANGERAK te *Parijs* te ontslaan en naar *Venetië* te zenden [2]. Dit had tevens de standplaats van *Parijs* voor AERSSEN open doen vallen: doch tot zoo iets, begreep men, waren de zaken nog niet rijp.

CARLETON stelt de onderwerpen, waarover te *Londen* zal gehandeld worden.

Toen de Gezanten, die van wege *Holland* naar *Engeland* vertrekken zouden, benoemd waren, en men op het stellen der Instructie bedacht was [3], verscheen CARLETON den 1sten October ter Vergadering der Staten-Generaal. Het middel om de goede verstandhouding, die verscheidene malen bedreigd was geworden, door vriendelijke onderhandelingen te herstellen, was, zeide hij, te lang reeds uitgesteld. Hij wilde nu den staat der geschillen ophalen, opdat de Gezanten te beter onderricht mochten overkomen. Het eerste geschil betrof de walvischvaart. Er hadden felle botsingen in de Noordelijke zeeën plaats gehad, en deze wenschte de Koning door wederkerige schadeloosstelling vergoed en door een degelijk reglement voor de toekomst voorkomen te zien. Wat Oost-Indië aanbelangt, zoo had hij zich te beklagen over onze weigering van schadevergoeding en over de rechten van soevereiniteit, die wij ons bepaaldelijk te *Jacatra* aanmatigden, met miskenning van de waardigheid van Zijne Majesteit en ten verderve zijner onderdanen, die zich meer dan barbaarsche wreedheden aangedaan en hunne goederen afgeperst zagen. Zoolang de Compagnie de uitvoerders van zulk een stelsel, wier handen doorweekt waren van Engelsch bloed, en die zich met verstokte bitterheid op hunne daden verhieven, in

[1] Toch zonden eenige Gereformeerde Gemeenten der Graauwbunders twee predikanten CASPAR ALEXIUS en JOHANNES à PORTA naar de Vorsten der Duitsche Unie en naar de Staten-Generaal, om voor hare belangen te pleiten. De beide Geestelijken werden op de reize door den Aartshertog LEOPOLD gevangen genomen. Deswegens wendden zich de Godgeleerde Hoogleeraars van Leiden en de Gedeputeerden der beide Hollandsche Synoden tot de Staten-Generaal met het verzoek, dat er maatregelen genomen mochten worden, die tot hunne loslating zouden kunnen strekken. De Staten beproefden ze tegen eenige te *Middelburg* en *Vlissingen* gevangen gehouden Roomsche Priesters en monniken, wier levensbehoud hun eerst nu wat waard scheen, ingewisseld te krijgen (*Resol. Stat.-Gen.* 16 Julij; 28 Sept.; 27 Oct. 1621). In Augustus kwam er een Afgevaardigde CASPARO BONORANDO van de *Graauwbunders* te *'s Hage*. Op zijn verzoek om geldhulp waren de Staten geneigd de helft af te staan van het maandelijksch subsidie, door *Venetië* verschuldigd, zoo deze Staat wel tot het verstrekken daarvan wilde overgaan. Hij kreeg een voorschot van 2500 gulden om de terugreize te kunnen aanvaarden, en bovendien in zijnen nood nog 400 gulden ten geschenke; doch voor het overige niets dan voorwaardelijke beloften van ondersteuning der verlorene zaak. *Resol. Stat.-Gen.* 21, 30 Aug.; 4, 7, 10 Dec. 1621.

[2] *Resol. Holl.* 1621. bl. 482, en 8 Sept.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 29 Sept. 1621.

hare dienst en aan het roer liet, zouden zijne onderdanen zich steeds te beklagen hebben. Bij de verdeeling der Indische baten hadden wij ons het deel van den leeuw voorbehouden en de door den Koning tot stand gebrachte vereeniging met de daarbij van wederzijde beloofde vergetelheid van vroeger gepleegd onrecht scheen niet geteld te worden, en door de acte van 1617, waarbij de handelingen in de Oost-Indië van Staatswege waren goedgekeurd en bekrachtigd [1], bezaten alle geweldenarijen, die daar gepleegd werden, het karakter van openbare vijandelijkheden.

1621—1625.

Na deze grieven bracht de Gezant als derde reden van klacht de verhooging van den impost op de Engelsche lakens ter sprake, en als vierde onderwerp der te openen onderhandelingen de wenschelijke opheffing van het verschil in de waarde van het geld, waartoe de Koning reeds ook te *Brussel* en te *Parijs* voorstellen had laten doen. De uitslag, hoopte hij ten slotte, van de behandeling dier zaken zou zoodanig wezen, dat de beide Natiën zouden ophouden aan de wereld het schouwspel te leveren van twee vereenigde volken, die het zoo weinig eens waren [2]. — Bij het naderend vertrek onzer Gezanten naar *Engeland* scheen het overbodig zich de moeite te geven deze Propositie van punt tot punt te beantwoorden. Niettemin werd er een antwoord opgesteld, maar besloten, dat men er zich toe bepalen zou, CARLETON in algemeene bewoordingen mondeling bescheid te geven, ten ware hij op een schriftelijk antwoord aandrong [3].

Terwijl JACOBUS aldus over de stoutheid der Oost-Indische Compagnie tegenover zijne onderdanen in *Indië* klaagde, en de onzen zich aanstelden, alsof zij door het Gezantschap deswegens voldoening wilden geven, werden alle toebereidselen gemaakt om die Compagnie, gelijk alle onze koopvaarders, geduchter dan ooit te doen optreden. Op voorstel van de Gedeputeerden der Collegiën ter Admiraliteit [4] ging het gebod uit, dat de schepen, die de wateren bevoeren, waar men Spanjaarden kon ontmoeten, niet anders dan ten oorlog toegerust en tot admiraalschappen vereenigd, mochten uitzeilen, en kregen alle zoodanig toegeruste schepen den last om den vijand aan te tasten en te veroveren, waar zich de gelegenheid slechts zou aanbieden. Den 27sten October (1621) verkreeg de Oost-Indische Compagnie van de Staten-Generaal eene acte, waarbij zij tot alle zoodanige vijandelijkheden werd gemachtigd [5]. Die nieuwe wapenfeiten zouden het beste antwoord wezen, hetwelk de Compagnie op de klachten van de Engelschen kon geven. Hoe, zouden dezen zich genoopt zien te vragen, hoe eene handelsver-

De Nederlandsche koopvaardij algemeen ten oorlog toegerust.

---

[1] De Gezant bedoelt de acte van Mei 1618, zie hiervoor, bl. 251, 252.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 1, 4 Oct. 1621.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 14, 15 Oct. 1621. *Resol. Holl.* 6, 8 Oct. 1621.

[4] De Admiraliteit van *Dokkum* zond ook thans geen Gedeputeerde, »dewijl zij meer dan te veel lasten had met de bezetting van de Wadden" (*Resol. Stat.-Gen.* 23 Oct. 1621).

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 25, 27 Oct. 1621.

1621—1625. eeniging tot rede te brengen, welke zich dus liet gelden tegen die Macht, wier vriendschap en bondgenootschap, volgens het droombeeld van Koning JACOBUS, *Engeland* sterk moest maken ook tegen onze Republiek? En kon dat geweld niet ieder oogenblik tegen de koopvaardij en de scheepsmacht van *Engeland* zelve gekeerd worden? Was het waar, wat de Raad van State zeide in zijne Propositie tot de Consenten van 1622, dat wij niet bestaan konden, tenzij wij in de beveiliging der zee al onzen vijanden te boven gingen, aangezien dan de ziel uit ons ligchaam genomen was [1], omgekeerd was het ook waar, dat, zoo wij op zee allen overtroffen, niemand eenigen eisch tegen ons zou kunnen volhouden. Dus maakten zich de Bewindhebbers niet bijzonder ongerust over hetgeen er te *Londen* verhandeld zou worden, al was het ook, dat hun voorstel om den Heer MUYS, als bijzonder bekend met de zaken der Compagnie, met de Gezanten mede te zenden, werd afgeslagen, niettegenstaande de Heer VAN AERSSEN daarop insgelijks had aangedrongen [2]. Ja, zoo veel belovend scheen de toekomst, die der Compagnie thans geopend werd, en zoo groot de baten, die haar zouden toevloeijen, dat men geen zwarigheid vond om het denkbeeld te opperen, haar de kosten te doen dragen of ten minste te laten voorschieten van een Gezantschap, tegen haren zin ondernomen, en dat tot taak scheen te hebben den toorn van den Koning van *Groot-Britannië*, dien zij zou hebben willen trotseren, te verbidden. Werkelijk werd er besloten, dat zij al de kosten zou voorschieten, terwijl alsnog in het midden gelaten werd, of zij geheel of slechts ten deele zou schadeloos gesteld worden uit de prijzen, die zij in de toekomst maken zou [3].

Nog vóór het vertrek der Gezanten openbaarde zich weder eene van de reeds meermalen vertoonde wendingen in de staatkunde van den Koning van *Groot-Britannië*.

JACOBUS schijnt weder zich de zaak zijns schoonzoons in de *Paltz* krachtdadig te willen aantrekken.

Zulks bleek uit de tijding, welke CARLETON tegen het eind van November den Raadpensionaris van *Holland* mededeelde. JOHN DIGBY, dus berichtte hij, was uit *Weenen* terug, waar hij als JACOBUS Gezant met de onderhandelingen over de teruggave van de *Paltz* belast was geweest. Thans was den Koning gebleken, dat hij door den Keizer, die weldra over de *Paltz* ten behoeve van den Keurvorst van *Beijeren* zou beschikken, om den tuin werd geleid. Zijn Raad was dan ook van oordeel, dat de onderhandelingen door daden vervangen behoorden te worden. Deswegens had hij de bijeenroeping

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 27 Oct. 1621.

[2] *Resol. Holl.* 23 Sept. 1621. *Resol. Stat.-Gen.* 18 Oct. 1621. Ten overvloede zond de Oost-Indische Compagnie hare eigene vertegenwoordigers naar *Engeland* mede, in de personen van JAKOB BOREEL, HENDRIK NOBEL, HENDRIK BROUWER, Bewindhebbers, en Mr. WILLEM BOREEL, advokaat der Compagnie (*Resol. Stat.-Gen.* 29 Oct. 1621). Zelfs bevond zich onder de drie Ambassadeurs een Bewindhebber der Compagnie, de Heer DIRK BAS. De Heren van de Engelsche Compagnie kwamen daar tegen op, aangezien hij alzoo rechter en partij zou zijn tegelijk (*Resol. Stat.-Gen.* 5 Nov. 1621).

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 23, 29 Oct.; 1 Dec. 1621.

van het Parlement, die tot Februarij van het volgende jaar was uitgesteld, thans tegen den laatsten November verordend. Intusschen had hij reeds vrij aanzienlijke sommen uit eigen middelen naar de *Palts* gezonden, om de zaken zijns schoonzoons op de been te houden. In deze omstandigheden verzocht hij, dat de Gezanten tijdig genoeg zouden overkomen om bij de opening van het Parlement in *Engeland* te zijn, en dit verzoek werd ondersteund door een brief van CARON, die »om Gods wille bad," dat zij nu ten minste niet langer zouden toeven. — Dit was weder een der kunstgrepen van JACOBUS, strekkende eensdeels om aan geld te komen, anderdeels om *Spanje* en den Keizer te doen inzien, dat het zaak was om toe te geven: in plaats van thans werkelijk den weg der onderhandelingen te willen verlaten om dien des gewelds in te slaan, beoogde hij met die maatregelen niets anders, dan de uitwerking der onderhandelingen te verzekeren. De overkomst onzer Gezanten maakte een deel uit van de kunstmiddelen, die tot het doel moesten leiden. — Niettemin wekten deze berichten den Koning van *Bohemen* en diegenen in ons Vaderland, die van het herstel van de zaken der Protestanten in *Duitschland* wat groots verwachtten, tot nieuwe hoop. De Gezanten, die naar *Bremen* geweest waren, kregen in last, aan den Deenschen Rijkskanselier te schrijven, of het nu het geschikte oogenblik niet zijn zou om het drievoudig verbond tusschen *Engeland*, *Denemarken* en de Vereenigde Provinciën tot stand te brengen, en de Koning van *Bohemen* beried zich dadelijk met den Prins van *Oranje*, wat hem nu te doen stond [1]. Reeds had hij kort te voren den ridderlijken CHRISTIAAN van *Brunswijk*, administrator van het Bisdom van *Halberstadt*, die zich als den wreker der rechten van de Koningin van *Bohemen* aanstelde, last gegeven om een duizendtal ruiters te werven, ten einde hem in het bezit van de door hem verbeurde *Opperpalts* te handhaven, en Graaf HERMAN OTTO VAN STIRUM kreeg verlof om hem met zijne Compagnie, mits buiten kosten voor het Land, derwaarts te vergezellen. Om MANSFELD aan te moedigen verleenden de Staten-Generaal hem thans weder het subsidie van 50,000 gulden, hoe bezwaarlijk het ook zijn zou om dit geld te vinden, met de belofte deze toelage te zullen voortzetten, zoodra hij in de *Nederpalts* zou aangekomen zijn om SPINOLAS troepen van daar te verdrijven. Hiermede gingen pogingen van BREDERODE om de Vorsten der *Unie* tot nieuwe inspanning aan te zetten, hand aan hand [2].

1621—1625.

In de eerste dagen van December (1621) vertrok het Gezantschap naar *Engeland*. De Instructie, die zij medekregen [3], beval hun op alle ondergeschikte punten inschikkelijkheid aan, maar in de twee voorname zaken, de handhaving der soevereiniteit te

Instructie van de Gezanten naar *Engeland*.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 24 Nov.; 9, 10 Dec. 1621.

[2] *Resol. Stat-Gen.* 12 Oct.; 2 Nov.; 4, 14, 29 Dec. 1621. *Resol. Holl.* 12 Oct. 1621.

[3] Zie voor alles wat dit Gezantschap betreft, het Rapport op het Prov. Utr. Archief.

1621—1625. *Jacatra*, en der onbezwaarde haringvisscherij, verbood zij iets toe te geven. Het recht om te *Batavia* Engelschen voor onze vierschaar te dagen, kon ons evenmin betwist worden, als hier in het moederland, en bij den in- en uitvoer mochten wij aldaar van de Engelschen hooger tollen vorderen, omdat zij weigerden tot de vestingwerken en het garnizoen bij te dragen, gelijk zij tegen het genot van onze bescherming op verscheidene andere plaatsen deden. Het eenige wat de Gezanten ten dezen aanzien mochten toestaan, was dat er beraadslaagd zou worden over een reglement tot tempering van de crimineele en civiele Jurisdictie in betwistbare zaken tusschen Nederlanders en Engelschen. Wat het geschil aangaande de groote visscherij betreft, daarvan moesten zij, ongevergd, met geen woord gewagen; maar werd de zaak van de Engelsche zijde weder opgeworpen, dan moest men zulks afsnijden vooral door aan te voeren, dat, wanneer de haringvaart hier te lande te gronde ging, het bootsvolk, hetwelk daarin thans een bestaan vond, zijn heil buitenslands zou zoeken: zoo zou de vijand voor de scheepsmacht, het eenige wat hem ontbrak om zijn plan tot oprichting eener algemeene monarchie, ook ten koste van *Engeland*, te verwezenlijken, dadelijk de noodige manschap kunnen bekomen, waaraan het hem tot dusverre haperde. Voorts moesten de oude gronden herhaald worden, die ons verboden den Koning eenig voordeel van die visscherij te vergunnen. Kortom de Gezanten moesten verklaren, dat er geenerlei uitzicht bestond, dat Hun Hoog Mogenden ooit tot eenige toegefelijkheid op dit stuk te bewegen zijn zouden.

In overleg met den Prins, dien de benoemde Gezanten, van eenige Gecommitteerden der Staten verzeld, ten dien einde in het veldleger waren gaan bezoeken [1], werd eene geheime Instructië gesteld. Het eerste artikel gewaagde van het gerucht, dat de Spaansche ministers zich beijverden om den Koning van *Groot-Britannië* over te halen, zijn gezag te gebruiken tot het openen van de door ons geblokkeerde havens van *Vlaanderen* [2]. Wel vertrouwde men, zoo heette het in dat artikel, 's Konings wijsheid ten volle; maar niettemin moest verklaard worden, dat zoo iets, even als vroeger, zoo ook thans onlijdelijk en voor de Vereenigde Provinciën ten eenenmale verderfelijk zou wezen. Repte de Koning van het openen van eenige onderhandeling met den vijand, zoo moesten de Gezanten daartegen inbrengen, dat 's vijands voorstellen niets waren dan listige aanslagen tot nadeel van deze Landen: anders (dus luidde de Instructie) zou hij PECKIUS niet met den eisch, dat wij ons aan de soevereiniteit onzer natuurlijke Vorsten hadden te onderwerpen, maar met een eenvoudig voorslag tot voortzetting van het Bestand herwaarts hebben gezonden [3]. Drong evenwel JACOBUS nader aan op deze zaak, dan moesten zij den Prins van *Oranje* daarvan tijdig kennis geven, gelijk zij mede doen moesten, wanneer de Vorst eenige opening deed aangaande den tegenwoor-

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 30 Oct.; 1, 2, 3, 20 Nov. 1621.

[2] Zie hiervoor, bl. 639. [3] Zie hiervoor, bl. 563, 564.

digen staat van zaken in *Frankrijk*. Voorts hield de geheime Instructie den last in om aan te dringen op het sluiten van eene Alliantie op den voet van die van 1603, opdat wij op eenigen bijstand, door den Koning in onzen oorlog te verstrekken, zouden mogen hopen. Dat voor het overige de aanbeveling van den Koning van *Bohemen* hier niet vergeten, maar met de belofte van onze medewerking aangedrongen werd, laat zich gemakkelijk nagaan [1]. 1621—1625.

Den 8sten December te *Londen* aangekomen, kregen de Gezanten eerst den 2den Januarij gehoor bij den Koning: hij was dien tijd te *Newmarket* geweest, en had hen laten weten, dat zij zoo lang geduld moesten oefenen. De rede, met welke zij alstoen den Koning begroetten, was wel in den aanvang vol plichtplegingen, maar niettemin krachtig, waardig en oprecht genoeg. Zij vertrouwden, dus spraken zij onder anderen, dat de Koning al de praktijken, die in het werk gesteld werden om hem het bondgenootschap met onze Landen minder te doen tellen, in de geboorte zou smoren. Ten einde van hunne zijde het mogelijke te doen, dat niets de vriendschappelijke betrekking in den weg mocht staan, waren zij overgekomen om te handelen over de redenen van beklag, die sommige Engelschen beweerden tegen de onzen te hebben, hoezeer over de zaken der Oost-Indische Compagnie beter ten hunnent gehandeld kon worden, gelijk dan ook onlangs de onderhandelingen in *Nederland* tot onderling genoegen nagenoeg ten einde gebracht en zonder noodzaak verijdeld waren. Tegen deze krachtige taal stonden de uitdrukkingen over, met welke de Prins den Koning door hunnen mond van zijne gezindheid deed verzekeren. Hij hoopte, dus zeiden zij, zich 's Konings gunst waardig te blijven maken door zijne koninklijke bevelen volvaardig te gehoorzamen.

Hun eerste plechtstatig gehoor.

Zes dagen later werden onze Gezanten tot een nieuw, thans vertrouwelijk gehoor uitgenoodigd. Toen liet de Koning al zijne Edelen vertrekken, en toch scheen hij niets te zeggen te hebben: hij liep herhaaldelijk de zaal op en neder, en nam eindelijk de houding aan, alsof hij het eerste woord van de onzen wachtte. Dus waren de Gezanten wel genoodzaakt het woord te nemen; zij deden zulks en spraken over den staatkundigen toestand der naburige Rijken met het doel om de belangrijkheid eener ongekrenkte vriendschap tusschen *Groot-Britannië* en de *Nederlanden* te doen uitkomen. Doch op dat alles antwoordde de Koning geen woord: slechts zuchtte hij een paar malen onder het aanhooren, alsof een zedelijke dwang hem belette de taal der onzen zoo te bejegenen, als hij wel gewenscht zou hebben te doen. Slechts over de Indische geschillen liet hij zich uit: zijne onderzaten hadden zich over de Nederlanders zeer te beklagen: vóór en na het traktaat van vereeniging waren zij door de onzen wel voor een bedrag van twaalfmaal honderd duizend pond sterling benadeeld. Dadelijk zou hij uit zijnen Raad Com-

Zij krijgen een vertrouwelijk gehoor.

---

[1] Dat en hoe in de geheime Instructie ook van het ontzetten van *Gulik* gewaagd werd, hebben wij boven (bl. 644) gezien.

1621—1625. missarissen benoemen om met de onzen daarover te handelen. De tijd, zeide hij, moest niet met koopmansgeschillen worden gesleten, maar onze Gezanten moesten met zijne Commissarissen de zaak kort en goed afdoen. Zoo konden de onzen, in weerwil van zijn vernieuwd vertrek uit de stad, binnen korten tijd huiswaarts keren. Bij zijne ziel, zoo voegde hij er bij, hij geloofde niet alles wat zijne onderdanen zeiden; maar het traktaat van vereeniging, hetwelk hij in een tijd, dat hij doodelijk krank was geweest, zoo wonderdadig tot stand gebracht had, dat traktaat moest het wetboek zijn, waarnaar de geschillen werden uitgemaakt.

Het is blijkbaar, dat dit gehoor tot geene mededeeling van eenig aanbelang gestrekt had. Wat beoogde dan de Koning? Voorzeker verlangde hij, dat zijne Protestantsch- en Parlementschgezinde onderdanen op het vernemen van een geheim onderhoud des Konings met de Nederlanders zich wonder wat zouden voorstellen van de innigheid, die er tusschen hen heerschte en van de plannen, die zij te zamen beraamden. Werkelijk had het gerucht geloopen, dat de Koning met onze Gezanten had willen beraadslagen over de lichting van 8000 man voetvolk en 1600 ruiters, bestemd naar de *Palts.* Maar hoeverre was het daarvandaan. Beter was de Venetiaansche Gezant te *Londen* ingelicht, daar hij den onzen bij een beleefd bezoek, hetwelk hij hun bracht, onbewimpeld zijn leedwezen betuigd had, dat zij geenszins onder gunstige voorteekenen gekomen waren. De Koning, zeide hij, haatte de Republieken, en vreesde, dat zijne onderdanen het voorbeeld der Nederlanders zouden volgen; er was, naar hij vernomen had, eene ligue gesloten tusschen *Frankrijk*, *Spanje* en *Engeland* tot vernietiging der Republieken; ging het huwelijk van Prins KAREL met de Spaansche Infante door, dan zou JACOBUS zijne soldaten uit de dienst der Staten-Generaal terugroepen en die door *Spanje* tegen ons laten gebruiken, zoo PHILIPPUS hem slechts bijstand verleende tegen zijne eigene onderdanen in het geval, dat dezen zulks beletten wilden. Geloofde de Venetiaansche Ambassadeur niet alles, wat er verhaald werd; zeker was het, dat de Koning hem nog onlangs afkeurend gesproken had over de Alliantie, door *Venetië* met de Republiek der Vereenigde *Nederlanden* aangegaan: misschien was hij vergeten dat hij zelf op het sluiten dier alliantie had aangedrongen [1]. — Hoe meer grond er was voor geruchten, als welke de Venetiaansche Ambassadeur bij dat bezoek mededeelde, des te meer was er den Koning voor het oogenblik aan gelegen, dat de schijn bestond, alsof hij van zijne zijde op een vriendschappelijken voet met de Nederlanders stond: ook verbreidde hij, gelijk de onzen van den Aartsbisschop van *Canterbury*, toen zij bij hem zijne opwachting maakten, vernamen, dat hij zeer tevreden was over de toespraak onzer Gezanten, zoo bij het openbaar als het geheim gehoor tot hem gehouden: hunne taal had zich, dus verklaarde hij, door bescheidenheid gekenmerkt en stak gunstig af bij de groote hevigheid en

---

[1] Zie hiervoor, bl. 309.

onwelvoegelijkheid van den toon van vroegere Gezanten. De vriendschapsbreuke, dit was 's Konings toeleg, moest van den kant der Nederlanders schijnen te komen. Het moest den schijn hebben, alsof men bij den besten wil met de Nederlanders, wegens hunne aanmatigingen en geweldenarijen in de *Oost-Indiën*, geen vrede houden kon. Uit het onderhoud, dat onze Gezanten reeds met dezen en genen der Grooten hadden, bleek het thans duidelijk, dat de Koning en zij, die het met hem eens waren, die Oost-Indische grieven noodig hadden tot een reden van verontschuldiging, dat het tot geen oprechte zamenwerking tusschen de beide Staten kwam. Daarom zouden de onderhandelingen over die zaak niet zoo spoedig afloopen, als de Koning voorgegeven had te verwachten. In plaats van binnen veertien dagen afscheid te bekomen, zouden onze Gezanten tot in Februarij 1625 in *Engeland* opgehouden worden.

1621—1625. Gezindheid en bedoelingen der Engelschen bij het ontvangen van dit Gezantschap.

Doch hoe legden de Engelschen het aan om de onderhandelingen zoo lang te rekken? Door eene oprechte eerbiediging van de belangen en rechten, die hier bepleit moesten worden, werden de Britsche Raadsheren althans niet genoopt tot eene ernstige behartiging der hun opgelegde taak, voor zoo ver zij in de bijlegging van de geschillen der wederzijdsche kooplieden bestond. Kooplieden waren in hun oog bekrompen zelfzuchtige, onbeschaafde menschen, zoodat de Markgraaf van HAMILTON, een der Gecommitteerden, onze Gezanten in vollen ernst uitnoodigde, dat zij onze kooplieden, waarmede hij de vertegenwoordigers van het Bewind onzer Oost-Indische Compagnie verstond, zouden vermanen, zich met ontzag en bescheidenheid in de Conferenties te gedragen. Onze Gezanten antwoordden, dat de Gedeputeerden van de Nederlandsche Handelsmaatschappij zulk eene vermaning niet behoefden, aangezien zij zelven aanzienlijke Staatslieden waren. Dat zijn de onze niet, hernam daarop de Markgraaf, en wij zullen ze gebieden, met behoorlijken eerbied te spreken. — Wat was het dat de Engelsche Heren de wederzijdsche kooplieden zoo uit de hoogte behandeld wenschten te zien? Het was, opdat, wanneer zij de Ambassadeurs, gelijk zij hoopten, door bedreigingen tot de verlangde inwilligingen gebracht zouden hebben, het eigenbelang der kooplieden zich niet zou vermogen te doen gelden om de uitwerking dier inwilligingen tegen te gaan. Was de rol der Hollandsche kooplieden slechts gehoorzamen, even als dit bij de Engelsche het geval was, dan, meenden zij, zou de zaak spoedig gevonden zijn. Doch hoe vergisten zich de Engelschen in het karakter van den Nederlandschen koopman, die Staatsman en Bewindhebber was tegelijk, ja, juist thans, meer Prins dan de Prins zelve! — Van den aanvang aan werd de door onze Gezanten aanbevolen inrichting der beraadslagingen, waardoor zij binnen zekere grenzen beperkt zouden geworden zijn, niet gevolgd, en bovendien kwamen de Engelsche Heren telkens met een of ander voorbehoud of tusscheningeworpen onderwerp voor den dag. Zoo verklaarden zij reeds bij de tweede Conferentie, dat bij de uitspraak, die over de rechten der kooplieden vallen zou, alle recht des Konings in zijn geheel zou blijven: alsof niet wij, die rebellen waren tegen

1621— 1625. wettig vorstengezag, maar slechts de Koning, als Koning, bevoegd was, soevereine rechten ook in *Indië* uit te oefenen. Wat de onzen in *Indië* verwierven, achtten, ja noemden de Engelschen volmondig, eene inbreuk op de rechten huns Konings en op de eer hunner natie, en bekreunden er zich niet om, dat zij aldus in tegenspraak waren met het traktaat van vereeniging, waarbij zij immers ons recht erkend hadden. Zij beklaagden zich over wapenfeiten, door de onzen in de Oost-Indiën gemeenschappelijk met de Engelschen uitgevoerd, alsof zij tegen hen waren gepleegd. Zoo achtten zij de inneming van zekere forten op *Banda* een ongelijk tegen de Engelsche natie, ofschoon dit krijgsbedrijf met de Engelschen beraamd en door dezen als eene overwinning mede gevierd was geworden. Het is waar, zij hadden de vijanden met geschut en kanonniers versterkt, en zouden ons liever afgeslagen dan overwinnaars hebben willen zien. — Een andermaal ontzegden de Engelsche Commissarissen, bij monde van DIGBY, den onzen het recht om te beweren, dat de goederen, op de Engelschen genomen, als op vijanden veroverd beschouwd moesten worden, en alzoo het vrije eigendom der Nederlandsche Oost-Indische Compagnie geworden waren. Deze vordering had de strekking om den onzen het oorlogsrecht te betwisten en ons bedrijf als gemeenen roof te brandmerken, waarop voor den gewonen rechter verhaal mogelijk was. Tegen zulk eenen eisch bleven de Nederlandsche Ambassadeurs het antwoord niet schuldig. Zij vergoelijkten niet, dat de Engelschen, ten minste vóór het traktaat van vereeniging met openbare vijandelijkheid tegen ons waren opgetreden; zij verklaarden ronduit, dat het scheen, alsof men de Engelschen rijk wilde maken ten koste der Hollanders, en zij bleven op hun stuk staan in weerwil der bedreiging, dat, zoo men dat beweren niet herriep, de onderhandelingen van stonde aan als afgebroken zouden beschouwd worden en de Koning order zou geven om op de Nederlanders te kapen en dan den roof mede het eigen goed der kapers zou laten zijn. — Wanneer de Engelschen zich in de behandeling van eenig voorstel tot schikking inlieten, waren hunne eischen gansch onredelijk. Zoo werd door de onzen teruggave aangeboden van de Indische waren, in *Oost-Indië* uit een zeker Engelsch schip [1] genomen. Het sprak van zelf dat die teruggave in *Indië* moest geschieden. Immers, geschiedde zij in *Holland*, dan bespaarde men den Engelschman het vervoer naar *Europa*, en gaf hem inderdaad veel meer dan hem ontnomen was: op dien voet, zeiden onze Gezanten, mochten de Engelschen God wel bidden, dat al hunne goederen in *Indië* door de onzen werden genomen. En toch bleven de Engelschen vorderen, dat de teruggave in *Holland* zou plaats hebben. Eindelijk stonden zij toe, dat, werden de ontnomen goederen in *Holland* teruggegeven, de Nederlanders dan ten minste de kosten van vracht en assurantie zouden mogen aftrekken. Doch nu konden de partijen het niet eens worden omtrent den prijs dier vracht en

[1] *The Dragon.*

1621—1625.

assurantie, en hoezeer dit een punt was, hetwelk later licht te vinden zou geweest zijn, wanneer men het omtrent de hoofdzaken eens zou zijn geworden, wilden de Engelschen van geen uitstel van schikking hooren. Duidelijk bleek het, dat zij een voorwendsel zochten en onder den schijn, alsof de onderhandelingen door onze onredelijkheid waren afgebroken, tot geweld begeerden over te gaan. Het was genoeg, riep de Voorzitter der Engelsche Commissarissen uit: gij, zoo sprak hij tot onze Gezanten, gij zijt reeds lang genoeg van huis, en moogt nu wel vertrekken: wij wenschen u goede reis. — Toch meenden de onzen, vóór zij zulk een afscheid aannamen, eerst nog naderen last van Hun Hoog Mogenden en van den Prins te moeten vragen. Men had het er van onze zijde te zeer op gezet, eene openlijke breuke met *Engeland* te voorkomen, dan dat onze Gezanten de zaak zouden opgegeven hebben. — Intusschen wachtten de Engelschen niet eenmaal het werkelijk bestaan van een voorwendsel af om ons als kwaadwilligen en vijanden te bejegenen. Niet alleen werd het volk te *Londen* opgezet, zoodat onze Ambassadeurs zich om herstel van geleden schade op straat zagen aangezocht door schippers en hunne vrouwen, die hen met het rapier in de vuist uit hunne koets dreigden te halen; maar de Regering gaf bevel om onze uit de Oost terugkerende schepen aan te doen en in eene Engelsche haven op te brengen. Den 7den Februarij (1622) kreeg de Graaf van OXFORD last om zich naar de oorlogschepen in *Duins* te begeven, en op een tweetal Nederlandsche schepen in de haven van *Plymouth* beslag te laten leggen, of, als hiertoe geene gelegenheid bestond, die schepen met geweld als buit aldaar in te brengen. Het gevaar was niet groot, dat onze koopvaart bedreigde, want de Graaf vond de vloot van alles onvoorzien en buiten staat om eenigen strijd te wagen. Niettemin brachten onze Gezanten in de Conferentie met de Engelsche Commissarissen de zaak ernstig ter sprake. Dezen gaven voor van niets te weten; maar nader gedrongen, dreigden zij met opheffing der zitting en afbreking der onderhandelingen. Toen zochten de onzen gehoor bij den Koning te verkrijgen; doch het liet zich langen tijd aanzien, dat zij zulks niet zouden erlangen. Eindelijk, eerst den 14den Maart, zou de audientie van den Koning te *Theobalds* plaats hebben. Maar aldaar aangekomen, ontving hen de Markgraaf van BUCKINGHAM met het bericht, dat de Koning wegens ongesteldheid belet was, hun te woord te staan, en de Edelman vraagde, of zij wat zij te zeggen hadden, hem niet konden mededeelen. Ten einde geen wantrouwen te verraden, gingen zij, in afwachting van later tot den Vorst zelven te worden toegelaten, daartoe over. Zij konden niet gelooven, zeiden zij alstoen, dat die last met 's Konings goedvinden aan den Graaf van OXFORD was verstrekt, en, voegden zij er bij, er stonden voorvallen uit voort te komen, die den Koning zeer leed zouden zijn. Op die wijze werd hunne onderhandeling verijdeld, de beide natiën van elkander vervreemd; de onzen verloren hun vertrouwen op den Koning, en *Spanje* groeide er in, zoo zeer dat de Ambassadeur van deze Mogendheid zich reeds beroemde, dat er in *Engeland* voor de Spanjaarden troepen

Onze Gezanten, den eisch der Engelschen geen gehoor kunnende geven, vragen naderen last.

Nederlandsche schepen door de Engelschen aangehouden.

De Gezanten spreken BUCKINGHAM.

1621—1625.

geworven en schepen aangeschaft werden om tegen ons te gebruiken. — De last aan den Graaf van OXFORD, antwoordde BUCKINGHAM zonder omwegen, is door den Koning zelven gegeven, en daarmede heeft Zijne Majesteit niets anders gedaan, dan nagevolgd, wat de Nederlanders hem voor hebben gedaan, en dat met geen ander doel, dan om hen handelbaarder te maken. Droegen de Nederlanders een zwaren oorlogslast, Zijne Majesteit had een nog zwaarder last van opstand onder zijne onderdanen te vreezen, wanneer hij ons niet op deze wijze bejegende tot loon voor de mishandelingen, die wij zijnen Schotten aandeden; voor het nadeel, dat wij zijnen onderdanen toebrachten door belasting op de lakens te leggen, en voor de rooverijen in *Indiën* gepleegd. Over de vergunning aan de Spaansche Regering verleend hadden wij ons niet te beklagen: want de Koning was evenzeer vriend van *Spanje*, als van de Staten; ja, van *Spanje* ontving hij meer goeds, dan van ons, en wat den staat der onderhandelingen aangaat, niet zij hadden over de Engelsche Commissarissen te klagen, maar dezen over hen: de onpartijdigsten zelfs stelden hen in het ongelijk, en de Koning zou zich ditmaal met die zaken niet bemoeijen, aangezien de Heren van den Raad hem beduid hadden, dat alle misverstanden daaraan te wijten waren, dat hij, buiten hen om, tot het sluiten van een traktaat met de onzen was overgegaan. Ook had Zijne Majesteit beloofd zich thans met niets te zullen inlaten, en verzekerd, dat hij liever de helft van zijn Rijk wilde verliezen, dan zijnen Raad wraken of in deze zaak iets tegen zijn advies te doen. — Zulk een onthaal van den gunsteling beloofde niet veel ten aanzien van hetgeen zij van JACOBUS zelven te wachten hadden, wanneer hij hen tot zich toe zou laten. Hij deed dit den 27sten Maart. Toen liet hij hen eerst meer dan een uur wachten, ontving hen zittende, meerendeels met gedekten hoofde zonder eenig blijk van beleefdheid, en liet hen al den tijd blootshoofds staan. In weerwil van de gewone weidsche betuigingen, dat den Koning door God de eer was beschoren om de Christenheid voor den ondergang te redden, stelden de Gezanten hunne rechtvaardige zaak krachtig en bondig voor, en eindigden met het verzoek om den last, aan Graaf OXFORD gegeven, te herroepen, immers voor zoo lang de onderhandeling zou duren: leidde deze tot niets, dan was het nog altijd tijds genoeg om tot geweld over te gaan. — Wel zes malen viel de Koning den spreker in de rede, en liet zijne plichtplegende betuigingen onopgemerkt. Eindelijk riep hij uit: houd op met uwe lange redevoering: *ik* zal een kort en goed antwoord geven: gij zijt een groot redenaar, dat weet ik wel: toen ik jonger was, was ik het ook; doch nu begeeft mij mijn geheugen — en toen: wat spreekt gij van uw recht: het is heiligschennis, dat gij den naam der Justitie zoo misbruikt. Gij hebt mijne onderdanen beroofd, mishandeld, vermoord, zonder te bedenken, wat gij aan deze Kroon verschuldigd zijt, die u *gemaakt* heeft en in stand gehouden. Mijne onderdanen zijn door u geruïneerd; zij leven nagenoeg alleen op krediet; gij hebt hen wel voor twaalf millioenen benadeeld. Spreekt mij van geene *amnestie* — deze

Zij krijgen op nieuw gehoor bij den Koning.

was bij het traktaat bedongen —, die zoudt gij alleen in uw voordeel willen uitleggen, om uwen roof te behouden. Ik versta, dat gij mijne natie behoort te respecteren, en zoo gij van het traktaat spreekt, ik *wil* niet met u als met gelijken handelen. Gij hebt in *Indië* een man — de Koning bedoelde den Goeverneur-Generaal KOEN —, die verdient gehangen te worden. Uw volk geeft ginder overal uwen Prins van *Oranje* voor een groot Koning of Heer uit, en mij houden de inboorlingen aldaar voor een klein vorstje, die onder hem staat. Bloedzuigers zijt gij, en gij zoekt mij te ruïneren. — En hier begon de Koning de grieven op te sommen, die hij tegen ons had, zes in getal; doch hij vergat de helft. En toen zeide hij weder: maakt aan de zaak een eind: kunt gij u met mijnen Raad niet verstaan, zoo wil ik mij verledigen mijnen Raad tegen u te hooren, en op den Bijbel zal ik zweren onpartijdig recht te spreken. Zegt mij maar, of gij wilt onderhandelen en mij voldoening geven: wilt gij dit, zoo doet het hoe eer, hoe liever: 't is u geraden: zoo ik maar van u vernemen mag, wat ik mijnen Raad zal antwoorden. — Eindelijk tot het punt overgaande, op hetwelk het thans vooral aankwam: Wat den last betreft, aan Graaf OXFORD gegeven, de Spaansche Ambassadeur heeft daarvan niets geweten: den Koning van *Spanje* vertrouw ik evenmin als gij: hem te vergunnen volk te lichten, ben ik verplicht volgens het vredesverdrag, dat er tusschen ons bestaat. Die last was al gegeven vóórdat gij kwaamt: uwe komst hebt gij zoo lang uitgesteld, dat men niet meer geloofde, dat gij komen zoudt. De vloot van den Graaf was bestemd tot ondersteuning van de Protestanten in *Frankrijk;* doch tevens was hem bevolen, zoo er Nederlandsche uit *Oost-Indië* komende schepen voorbijvoeren, ze in het voorbijgaan mede te nemen, ten einde te beter tot een einde van de onderhandelingen te geraken. 1621—1625.

Zoo weinig ontzag JACOBUS zich ditmaal tegenover de vertegenwoordigers der Nederlandsche Republiek. Welk eene taal! Had hij OLDENBARNEVELT gevreesd en onaantastbaar bevonden, en onder diens bewind onzen Staat ontzien, — de man, die OLDENBARNEVELT op het schavot gebracht had, was thans veroordeeld voor zich en zijn volk den smaad van zulk eene toespraak te verduren. — Toch sneed wat JACOBUS gezegd had, niet alle schikking af. Hij had gewaagd van een hervatten der onderhandelingen, en verklaard, dat hij geneigd was om eenige voldoening aan te nemen. Werkelijk was hij bereid zich buiten zijnen Raad om tot eene schikking te laten vinden: 500,000 gulden was de prijs, tot welken wij den eisch der Engelschen af konden koopen. Hadden wij deze som veil, en onderwierpen wij, zonder verder voorbehoud, de zaak aan de uitspraak des Konings, dan zouden de onderhandelingen hervat kunnen worden. Dit liet JACOBUS door eenen geheimen handlanger te kennen geven [1]. — Maar wat

[1] Zulks blijkt niet uit het Rapport der Gezanten, hetwelk de gewisselde brieven niet bevat, maar uit de mededeeling van den Raadpensionaris van *Holland* in de vergadering der Staten van dit Gewest, op 23 Maart, 1622. Zie *Resol. Holl.* op dien datum.

1621—1625. was op zulk eene beleedigende toespraak dadelijk te antwoorden? Onze spreker trachtte den staat van zaken in de *Oost-Indiën* in juister licht te plaatsen. Hij haalde op, hoe DALE, tijdens de vroegere onderhandelingen, met den last naar *Indië* was gezonden om de onzen aldaar in den grond te boren; hoe hij dan ook werkelijk geëischt had, dat zij zich met hunne personen, schepen en goederen, geheel *Indië* door, zouden overgeven, waarvan de echte bescheiden in onze handen waren. Wij eerbiedigden, zoo ging hij voort, den Koning en waren hem erkentelijk. Zoo eenige bijzondere personen, in moedwil of dronkenschap, zich in *Indië* of *Schotland* tegen zijne onderdanen vergrepen hadden, wij zouden ze deswegens kastijden. Was de belasting op de lakens gelegd werkelijk van zulke nadeelige gevolgen, zoo zou *Holland* bereid gevonden worden om toe te geven. — 's Konings voorslag om als rechter uitspraak te doen, liet de woordvoerder opzettelijk onbeantwoord: immers had die niet aangenomen kunnen worden zonder krenking van het recht der Staten-Generaal, wien volgens het traktaat benevens den Koning de uitspraak toekwam. Bovendien wat zou het gewaagd geweest zijn (en zoo bleek het weldra dat men ook in *Holland* oordeelde), zulk eenen Koning het lot onzer Oost-Indische Maatschappij geheel in handen te geven! — Hierop Zijner Majesteit dank zeggende, verklaarden de onzen hoe eer hoe liever de onderhandelingen met den Raad te willen hervatten, en ten slotte zetten zij nog de billijkheid uiteen van den eisch, die van hunne zijde gedaan was, doch op welken de onderhandelingen waren afgebroken. — Ik ben geen koopman, antwoordde de Koning, en versta die dingen niet; maar, voegde hij er bij, hij zou maken, dat de onderhandelingen weder werden aangeknoopt.

Doch hoe handelde men in *Holland* op het bericht van de vijandelijke bedoelingen der Engelschen, en welk bescheid kregen onze Gezanten op hun verzoek om naderen last?

Die Gezanten hadden het niet bij vertoogen over de aanhouding onzer schepen gelaten. In vereeniging met de Gedeputeerden onzer Oost-Indische Compagnie, in *Engeland* tegenwoordig, hadden zij onze vloot* in het Kanaal en aan de Vlaamsche kust van het gebeurde verwittigd, en maatregelen uitgelokt om de bewuste twee schepen en nog andere, die te wachten waren en evenzeer van de zijde der Engelschen bedreigd werden, veilig in *Zeeland* te brengen. De Bewindhebbers der Compagnie, van de zaak onderricht, vervoegden zich bij de Staten-Generaal met het verzoek, dat van hunnentwege bevelen van dezelfde strekking aan de vloot mochten gegeven worden. Hun Hoog Mogenden, gedachtig, dat wij, hoedanig de staat van zaken ook zijn mocht, met *Engeland* geenszins in openbaren oorlog waren, en, overeenkomstig de staatkunde, die bij de zending der Gezanten voorgezeten had, het uitbarsten van onmin tusschen ons en dat Rijk begerende te voorkomen, maar van den anderen kant ongezind om ons ongestraft te laten beleedigen en berooven, zorgden wel, dat er in die wateren een genoegzaam sterke scheepsmacht bij de hand was, die zich niet zou ontzien het geweld der Engelschen met geweld te keren; doch namen tevens den schijn aan, alsof men het

Maatregelen der Staten tegen de vijandelijke bedoelingen der Engelschen.

met dezen maatregel niet op de Engelschen, maar op de Spanjaarden gemunt had. Op het vernemen van het verzoek der Gedeputeerden van de Oost-Indische Compagnie besloten zij de Collegiën ter Admiraliteit te verwittigen, dat er berichten uit *Spanje* waren ontvangen, die de komst van Spaansche oorlogschepen te *Ostende* en andere Vlaamsche havens aankondigden. Deze berichten waren onwaarschijnlijk, en, zoo als de Admiraliteit van *Amsterdam* ten overvloede als haar gevoelen aan de Staten kenbaar maakte, in allen gevalle waren die oorlogschepen in het wintersaisoen niet te wachten. Maar men had een voorwendsel noodig, en, daarvan gebruik makende, schreef men aan de Collegiën ter Admiraliteit: dat de aankomst dier schepen belet en de vrije vaart verzekerd moest worden. Diensvolgens moesten zij zorgen, dat al de beschikbare schepen zich in het Kanaal vereenigden, om de Spaansche galeijen te vernielen en, alsof dit eene van zelf sprekende bijzaak ware, de te *Plymouth* aangehouden en die andere uit de Oost terug verwachte schepen huiswaarts te geleiden [1]. — Zulk eene aanschrijving was te noodzakelijker, omdat in het wintersaisoen van de 32 schepen, die met de bezetting van de Vlaamsche kust waren belast, slechts acht of tien aldaar in werkelijke dienst waren [2]: eene zaak, die de Staten zeer bevreemdde, zoo zelfs dat zij verlangden te weten, op wiens bevel zulks was geschied: de waarheid hieromtrent te kennen, was, zeiden zij, voor het Land van het uiterste gewicht [3]. Hoe het zij, de Engelschen konden zich gewaarschuwd achten, en wanneer zij oorlog wenschten, doch schroomden zonder uitdaging van deze zijde ons den oorlog te verklaren, zoo gaf de getroffen maatregel hun geene gelegenheid om voor te geven, dat wij met vijandelijke handelingen begonnen waren.

1621—1625.

Overeenkomstig 's Konings laatste woord werden de onderhandelingen hervat: want ook van onze zijde wenschte men zulks. In weerwil, namelijk, van de onbillijkheid van der Engelschen eischen en van de beleedigingen, welke onze Gezanten van den Koning en zijne Ministers te verduren hadden, besloot de Prins en zijne raadslieden, dat de onderhandelingen van onzen kant niet zouden afgebroken worden, maar dat de Gezanten op het punt van geschil toe moesten geven. De Advokaat BOREEL, om naderen last uit *Londen* overgekomen, keerde derwaarts terug »met brieven van Zijne Excellentie, waarbij den Gezanten gelast werd, de onderhandeling voortgang te doen hebben." Eerst nadat BOREEL weder vertrokken was, deelde de Raad-Pensionaris onder het zegel der geheimhouding aan de Staten van *Holland* mede, wat ons Gezantschap in *Engeland* wedervaren was [4]. Bij voortduring poogde men te '*s Gravenhage* de zaak zoo veel mogelijk

De onderhandelingen worden hervat.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 5, 21, 24 Febr. 1622. [2] *Resol. Stat.-Gen.* 30 Apr.; 4 Mei, 1622.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 18 Mei, 1622. De Admiraliteit van *Rotterdam* had hare verplichtingen in deze zaak het minst nagekomen. Zij bewees echter, dat haar daartoe de middelen hadden ontbroken. *Resol. Stat.-Gen.* 25, 26 Mei, 1622. [4] *Resol. Holl.* 23 Maart, 1622.

1621—1625.

aan de kennis der volle Vergadering van de Staten te onttrekken. Immers werd in het begin van Mei bij de Staten van *Holland* voorgesteld, eenige *weinige* leden te belasten met de taak om een *geheime* order voor de Gezanten in *Engeland* op te stellen, »ten einde dezelve, na aan Zijne Excellentie en anderen, daar des van noode wezen zal, medegedeeld te zijn, in stilheid gebruikt mocht worden ten meesten dienste van den Lande." Dit voorstel werd aangenomen, en wanneer er iets in deze zaak te besluiten mocht vallen in den tijd, dat de Staten van *Holland* niet bijeen waren, zou de Prins met de Gecommitteerde Raden en de Gedeputeerden van *Holland* ter Generaliteit de vereischte beschikkingen kunnen nemen: alleen in het geval, dat er iets van bijzonder gewicht voorviel, moest Zijne Excellentie buitendien den raad inwinnen van de Gedeputeerden der Steden *Dordrecht*, *Amsterdam* en *Alkmaar* [1].

Zoo weinig door de Regering van hun Land gesteund, konden onze diplomaten niet standvastig op hunne eischen blijven staan, te minder omdat de Engelsche Commissarissen bekend waren met een schrijven van CARLETON, waarin hij bericht had, dat men te *'s Hage* over de weinige toegefelijkheid onzer Gezanten verwonderd was. In weerwil derhalve van al de fijnheid en bondigheid, met welke dezen hunne zaak bepleitten, moesten zij op alle punten toegeven. Daar zij nu van die inschikkelijkheid het beoogde voordeel verlangden te genieten, zoo verzochten zij, op den 1sten April, wederom ernstig, dat nu ook de last aan den Graaf van OXFORD gegeven, zou ingetrokken worden. De Commissarissen gaven ten dezen aanzien goede hoop. Doch wat gebeurt er? Een schip van onze Oost-Indische Compagnie, met kostbare waren van de Kust van *Coromandel* terugkomend, werd door Koninklijke Engelsche schepen aangerand en in *Duins* opgebracht. Dit werd den 15den April van 's Konings wege aan onze Gezanten aangezegd, met de verklaring, dat zij deswegens niet ontroerd zouden zijn: want dat het schip niet slecht zou behandeld worden, waartoe Zijne Majesteit de noodige bevelen zou geven. In de eerstvolgende bijeenkomst met de Gecommitteerden uit den Raad wilden de onzen deze nieuwe grieve ter sprake brengen. Te voren echter vernamen zij, dat de last van Graaf OXFORD thans werkelijk was ingetrokken. Alsnu derhalve vraagden zij, of die intrekking ook het ontslag van het laatstelijk aangehouden schip inhield, en toen zij hierop geen klaar bescheid kregen, beklaagden zij zich zeer ernstig, dat men hen dus behandelde: zij waren Ambassadeurs van een vrijen Staat, wiens onafhankelijkheid de Koning nooit getoond had te willen verkorten, en uitgenoodigd om intusschen de onderhandeling voort te zetten, weigerden zij zulks. Daarentegen verzochten zij gehoor bij den Koning, hetwelk hun werd toegestaan. JACOBUS ontving hen beleefder dan de vorige reize. Er had een misverstand, zeide hij, plaats gehad. Een kapitein, die last had DIGBY naar *Spanje* te brengen, meenende, dat de thans ingetrokken orders

Naar aanleiding eener nieuwe grieve hebben de Gezanten op nieuw gehoor bij den Koning.

---

[1] *Resol. Holl.* 6, 13 Mei 1622.

nog van kracht waren, had het schip aangehaald. Niettemin was wel degelijk de bewuste last herroepen. Immers zulke uiterste middelen wilde hij jegens zijne oudste en getrouwste vrienden, naburen en bondgenooten niet gebruiken: integendeel, hij wenschte steeds met ons verbonden te blijven, en Gods wraak riep hij over een iegelijk, die zulks zou pogen te beletten: wij moesten toezien, dat geen monarch, wie hij ook ware, tusschen beiden kwam, om de vriendschap te storen. Dit gezegd hebbende stond hij lagchende en schertsende op, en verzocht nog slechts, dat de Gezanten het bericht van het ontslag van het schip dadelijk zouden overzenden, opdat het, zoo mogelijk, nog eerder dan de tijding van de aanhaling, in *Holland* mocht aankomen. — Dit echter was natuurlijk het geval niet. Integendeel de Oost-Indische Compagnie was op de onaangename tijding zeer ontsteld en verstoord geweest en had de Staten-Generaal verzocht, onze oorlogsvloot nog meer te versterken en haar thans onbewimpeld den last te geven om onze koopvaarders *tegen allen en een iegelijk* te verdedigen [1]. — Vóór het scheiden had de Koning nog gezegd, dat, zoo onze Ambassadeurs het op sommige gewichtige punten niet met zijnen Raad eens konden worden, zij die slechts bij hem zelven moesten komen behandelen; dan zou hij ze wel tot een eind weten te brengen, even als hij in 1618 gedaan had, gelijk de Heren BAS en CARON, hier tegenwoordig, konden getuigen. — Zoo zeer was de toon en stemming veranderd. Het valt moeijelijk niet te gelooven, dat in den tusschentijd de Koning, hoe dan ook, iets van het voordeel genoten had, waarop hij had kunnen rekenen, zoo de onzen de uitspraak aan hem alleen hadden onderworpen. — Ook de Commissarissen waren bij de eerstvolgende bijeenkomst vol van vriendschapsbetuigingen, en daar alstoen door de onzen de stukken werden ingeleverd betrekkelijk een schip van onze Compagnie, dat door de Engelschen genomen was, en waarvoor wij op onze beurt schadeloosstelling verzochten, zoo schenen de onderhandelingen thans geregeld te zullen voortgaan. Doch wie zulks verwacht moge hebben, bedroog zich zeer. De Engelschen kwamen op de teruggave van de waarde der lading van het schip, waarover reeds zoo vele woorden gevallen waren, terug; zij eischten onder zeker voorwendsel meer dan bij den verkoop genoten was, en vóór zij hunnen zin kregen, wilden zij niet overgaan tot de beraadslaging over de schadeloosstelling, van onze zijde te vorderen. In één woord het bleek, dat men onze Gezanten weder tot het breken der onderhandelingen wilde nopen. Intusschen ontvingen dezen een nieuw schrijven van den Prins van *Oranje* met bekrachtiging van den last om niet te breken. Dus bleef hun niets anders over dan te klagen, dat, zoo de Engelschen niet wilden handelen, dan onder voorwaarde dat wij alles toegaven, dit geen handelen, maar de wet stellen moest heeten, en »bijna met gevouwen handen" (zeggen zij zelven) te bidden en te smeeken, dat men hen toch niet aldus wilde wegzenden, daar ons aan

1621—1625.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 12, 15, 16 April, 1622.

1621—1625.

de gunst van Zijne Majesteit, die zij reeds in den aanvang het manna der Republiek genoemd hadden, te veel gelegen was. Toch scheidden zij toen zonder hoop van op nieuw opgeroepen te worden. Alzoo zagen zij zich weder genoodzaakt, een gehoor bij den Koning te vragen. Toen dit verleend was, en de Gezanten hem den staat van het nieuwe geschil hadden voorgesteld met de klacht, dat zij na al dien tijd nog geen stap verder waren gekomen, viel JACOBUS hun in de rede met den uitroep, dat dit aan hen zelven te wijten was: zij gaven slechts daarom niet toe, omdat hunne kooplieden hunne meesters waren: al heetten zij gevolmachtigde Ambassadeurs, inderdaad hadden zij hunne instructie van de kooplieden: zelfs de Staten hadden den Heer BAS mede ambassadeur gemaakt, om rechter en partij te zijn tegelijk. — Over het geheel bleek het uit 's Konings taal, dat men het er in *Engeland* voor hield, dat terwijl de Ambassadeurs aldaar aan den leidband der kooplieden liepen, de Prins en de Staatslieden in den *Haag*, voor zoover geen handelsbelang bij hen gold, tot elken prijs en met opoffering ten minste van de uiterste eischen der kooplieden, 's Konings vriendschap wilden behouden. — In allen gevalle, na deze audientie werden de onderhandelingen weder geopend, het punt van geschil, waarop zij afgebroken waren, zou tot nader order onbeslist blijven, terwijl men tot de behandeling van den eisch der Nederlanders zou overgaan. Maar toen deze schriftelijk was ingediend, verlangden de Engelschen tijd van beraad, zonder bepaling van den dag, op welken men weder bijeen zou komen. Bovendien was thans uit naam van den Koning aanmerking gemaakt op de blokkade van de Vlaamsche Kust, door de onzen gehandhaafd: dat de Engelschen den vijand geene mond- of krijgsbehoeften mochten toevoeren, kon men toegeven, maar allen verderen handel, ja, tot nadeel van den Prins van *Wales*, den toevoer van tin te beletten, dit was een gruwel. Op deze aanmerking verklaarden de onzen, dat van onze zijde niets nieuws noch iets meer werd gedaan, dan vóór het Bestand door de Koningen van *Frankrijk* en van *Groot-Britannië* was goedgekeurd, en dat ons dit thans te willen betwisten, zoo veel was alsof men onzen Staat wilde omverwerpen.

De onderhandelingen worden alweder gestremd.

Maar hoe stonden middelerwijl de zaken in *Duitschland?* Ging het wellicht den Koning van *Bohemen* zoo voorspoedig, dat zijn schoonvader meende, noch zijn Parlement, dat met wederzijdsch ongenoegen ontbonden was, noch de hulp der Vereenigde Provinciën noodig te hebben om hem in zijn Gebied te herstellen?

Optreden van CHRISTIAAN van *Brunswijk* in *Westfalen.*

In het begin van het jaar 1622 was CHRISTIAAN van *Brunswijk* voor den onttroonden Koning te velde getrokken, en hield gruwelijk in *Westfalen* huis. Reeds in de eerste dagen van Januarij wendden zich de Munstersche Overheden tot de Staten-Generaal met klachten over het gedrag van dien Hertog, die met bedreiging van wreedaardige strafoefening het Stift brandschatte. De Staten hielden zich, alsof deze klacht onderstelde dat zij iets over Hertog CHRISTIAAN te zeggen hadden, en schreven terug, dat hij niet in hunne dienst stond en van hen geen bevel tot die brandschattingen had gekregen,

Met deze verklaring echter was de handelwijze van CHRISTIAAN van *Brunswijk* in tegenspraak: hij gebruikte wel degelijk den naam der Staten-Generaal, en met den Nederlandschen Graaf van STIRUM vereenigd, eischte hij op gezag van Hun Hoog Mogenden de stad *Soest* op, en dreigde haar in geval van weigering met verwoesting. Ook werden de Staten in de capitulatie, waarbij de stad overging, gekend, en toen voorgesteld werd, dat een deel der bezetting in de dienst der Staten-Generaal zou overgaan, wist de Prins de bezwaren van hen, die niet begeerden, dat »het Land in de proceduren van CHRISTIAAN van *Brunswijk* getrokken werd, alsof zij van wege dezen Staat waren gepleegd," te ontzenuwen, door te herinneren, dat wij ontslagen waren van de verplichting om de onzijdigheid der stad te ontzien, daar de vijand ons het voorbeeld gegeven en er de troepen in bezetting gelegd had, die er thans uit verdreven waren. Ja, wat meer is, toen de Keurvorst van *Keulen* door het lichten van manschappen te voet en te paard de afpersingen en knevelarijen, aan welke zijne onderdanen bloot stonden, wilde te keer gaan, zeiden de Staten-Generaal, in tegenwoordigheid van den Prins, zijnen Agent VAN DER VEKEN aan, dat zoo Zijne Hoogheid iets tegen CHRISTIAAN van *Brunswijk* ondernam, zij zich zulks zouden aantrekken. Dit was te stout gesproken, daar de Prins zich juist in dezen tijd buiten staat vond om ons zelfs in het bezit van *Gulik* te handhaven. Ook had de Graaf VAN DEN BERG allen grond gehad om de Magistraat van *Soest* te waarschuwen, dat zoo hij, om den intocht van CHRISTIAANS krijgsvolk te verhoeden, genoodzaakt mocht zijn een sterkere bezetting in hunne stad te leggen, zij op geen ontzet van de Staten-Generaal had te rekenen. — Maar niet alleen zou het den Nederlanders kwalijk gevoegd hebben den verwoester van *Westfalen* met troepen te ondersteunen. Zij hadden het Stift *Munster* en bepaaldelijk de stad *Dortmund*, die zich werkelijk bij Hun Hoog Mogenden op de haar verleende onzijdigheid beriep om tegen CHRISTIAANS geweld beschermd te worden, het vrijgeleide moeten opzeggen, of zij waren gehouden de onzijdigen ook tegen hunne eigene vrienden te verdedigen. Doch CHRISTIAAN had de wapenen aangegord om, zich met MANSFELD in de *Palts* vereenigend, deze landstreek voor FREDERIK V te herwinnen. Van de opofferingen derhalve, die de Staten zich voor dezen Vorst en voor dengenen, die zijne Erflanden nog verdedigde, getroostten, kwam hem zijn aandeel toe. Werkelijk bestemden zij een gedeelte van het aan MANSFELD bewilligde subsidie tot den aankoop van wapenen voor Vorst CHRISTIAAN [1].

1621—1625.

Dat de Staten zich in dezen tijd gedurig aangezocht zagen om toch voort te gaan

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 12, 20, 25 Jan.; 2, 5, 7, 10, 14, 21, 25 Febr.; 5, 9 Maart; 16 Apr.; 5, 6, 7 Mei, 1622. *Resol. Holl.* 10 Mei, 1622. In *Resol. Stat.-Gen.* (28 Apr.) is sprake van twee Compagniën binnen *Lippstadt* van CHRISTIAAN van *Brunswijk* over te nemen, toen hij deze plaats, die hij overrompeld had, weder stond te verlaten.

1621—1625.

De Staten worden op nieuw aangezocht om MANSFELD te ondersteunen.

met het verstrekken van dat subsidie, laat zich even gemakkelijk denken, als dat de Provinciën niet alle zoo vaardig waren om dat verzoek toe te staan. Er was grond genoeg voor de meening, dat na de ontbinding van de Unie der Duitsche Vorsten, nu, behalve MANSFELD en CHRISTIAAN van *Brunswijk*, slechts de Markgraaf van *Baden-Durlach* voor den Koning van *Bohemen* te velde trok, zijne zaak niet te herstellen zou zijn, en bovendien was de houding van MANSFELD een tijd lang dubbelzinnig genoeg [1] om zijne helpers te doen aarzelen hem verder te vertrouwen. Van de gelden nutteloos door de Duitsche Unie genoten, stonden nog 125,405 gulden te betalen, van welk kapitaal men steeds de renten te voldoen had [2], en zou men dan nu met het verstrekken van nieuwe sommen voortgaan? Hoe het zij, op de volledige toestemming der Staten-Generaal werd van tijd tot tijd door het trekken van wissels en het dezerzijds opnemen van gelden om die wissels te voldoen, vooruitgeloopen [3]. Doch op den duur was dit niet vol te houden, en MANSFELD begreep eene krachtige poging te moeten doen om zich voor goed van de geregelde ondersteuning onzer Republiek te verzekeren. Hij bouwde op het vermogen der welsprekendheid en zond den Kapitein VEIT FERENZ met eene in het Fransch gestelde rede herwaarts. Wanneer, zoo luidde die rede, den 14den Maart voor de Staten-Generaal gehouden, wanneer MANSFELDS leger vernield zou zijn, zou de laatste weerstand in *Duitschland* gefnuikt wezen, en *Spanje* geene tegenstanders meer hebben, dan de Turken en de Vereenigde Provinciën. Dan zou die aartsvijand van onzen Staat de Duitschers tegen de Turken aanvoeren, en gaarne zouden dezen op die wijze van hunne onderdanigheid doen blijken. Zoo zou hij de macht van *Duitschland* tegelijk afleiden en uitputten, en zijne eigene krachten zou hij onverdeeld tegen onze Provinciën keren. Al namen wij alleen het geheele leger van MANSFELD voor onze rekening, die uitgave ware goed besteed. Zooveel evenwel mocht men van ons niet vergen. Niets meer verlangde men, dan dat wij het subsidie van 50,000 gulden ter maand nog acht of tien maanden lang voortzetten, en bovendien aan den Koning van *Bohemen* een deel leenden van de 1,500,000 gulden, die hij nog noodig had

[1] Zie MAILÁTH, *Gesch. d. Oestr. Kaiserst.* B. III, s. 90, 91. *Resol. Stat.-Gen.* 14 Febr., 1622. Van MANSFELDS onderhandelingen met *Venetië*, van welke deze Schrijver gewag maakt, vinden wij ook de blijken in *Resol. Stat.-Gen.* 7 Maart 1622: SURIANO berichtte alstoen den Staten, dat de Republiek van *Venetië*, den Graaf van MANSFELD om goede redenen het gemeene beste rakende, en ten einde hem af te trekken van de onderhandelingen, waarvan het gevolg kon zijn, dat hij in de dienst van eenige andere Mogendheid overging, in hare dienst had genomen. De Staten verklaarden, dat deze mededeeling hun aangenaam was.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 30 Maart; 1 Apr. 1622.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 15, 24 Jan.; 1, 2, 3, 7, 8, 12, 21 Febr.; 2 Maart 1622. *Resol. Holl.* 1 Dec. 1621. 23 Maart; 15, 23 April 1622.

1621—1625.

om het leger zoo lang te onderhouden, of wel dat wij voor de eerste drie maanden het subsidie verdubbelden. Er waren in ons land een oneindig aantal rijke en wijze menschen. Dezen zouden die som wel uit eigen middelen willen opbrengen: onder dat oneindig aantal zouden er wel honderd te vinden zijn, die om Hun Hoog Mogenden genoegen te doen, elk aan den Koning een duizendtal rijksdaalders wilden voorschieten, en van onze rijke Steden zouden er wel tien wezen, die in het belang van het onbelemmerd behoud van haren handel, 10,000 rijksdaalders zouden willen leenen. Deze gift, uit den overvloed gegeven, zouden onze rijke burgers en bloeijende Steden niet voelen. Triomfeerde de Koning, hetgeen God wegens de rechtvaardigheid van zijne zaak zou beschikken, zoo zou het velen berouwen, dat zij aan de leening geen deel genomen hadden; leed hij de nederlaag, zoo verloren ook zij, die niet geleend hadden, den grondslag huns vermogens. Evenwel wisten Hun Hoog Mogenden een anderen raad, men verlangde niets liever, dan dien raad te vernemen en hem te volgen. Maar er was behoefte aan een onverwijld besluit: werd MANSFELD niet vóór het einde der nu reeds half verloopen maand geholpen, dan kon er een staat van zaken ontstaan, die met geen duizend millioenen rijksdaalders te redden zou zijn, en waarbij zijn leger zich gedwongen zou zien, het belang van vrienden en van alle Staten van de wereld ter zijde te zetten en, even als de troepen van JÄGERNDORFF gezegd werden gedaan te hebben, alleen op zelfbehoud bedacht te zijn. — Hoe dringend deze aanbeveling ook was, voor het oogenblik konden de Staten daarop niets doen, dan FERENZ al vast eene som van 50,000 gulden te laten opnemen en zooveel mogelijk voor de betaling der nog slechts tot den laatsten April toe verleende maandelijksche toelage te zorgen. Voor het overige bepaalden zij zich tot het besluit, om den Gedeputeerden, die binnen kort de Landdagen der verschillende Provinciën zouden gaan bezoeken ten einde de opbrengst der oorlogslasten te bevorderen, tevens de taak op te dragen, om haar vooral tot mildheid jegens den Koning van *Bohemen* aan te sporen [1]. Niettemin rekende deze Vorst den tijd gekomen om tot zelfs zijnen persoon aan de kans te wagen, en verliet hij *Holland* om zich door *Frankrijk* naar de *Palts* te begeven. Van zijn vertrek was natuurlijk een geheim gemaakt, zoo zelfs dat hij verkleed den *Haag* verliet. Dus was er geen gelegenheid geweest om van de Staten een dankbaar afscheid te nemen. Van dezen onwillig verzuimden plicht liet hij den Graaf van SOLMS zich kwijten in zijnen naam [2].

De Paltsgraaf verlaat *Holland* om in de *Palts* te gaan strijden.

Weldra kwam de tijding aan van de overwinning door den Koning met MANSFELD bij *Wisloch* op TILLY behaald. Een persoon, die in staat was mondeling bericht van den veldslag te geven, werd in de vergadering der Staten binnengelaten, om de belangstel-

Slag bij *Wisloch*.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 14, 29, 30, 31 Maart; 4, 8, 15 April, 1622.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 16 April, 1622.

1621—1625. ling der Heren te bevredigen. Jammer maar, dat om de vruchten van het behaalde voordeel te plukken de onderneming moest voortgezet worden en hiertoe de middelen ontbraken. Dus verzocht de Koning, dat de Staten hunne maandelijksche toelage met het subsidie, hetwelk *Venetië* aangevangen had hun te betalen, vermeerderen wilden. Dan hoopte hij, dus schreef hij, met Gods hulp zooveel te weeg te brengen, dat het zijnen vijand berouwen zou, hem zoo onbehoorlijk behandeld te hebben [1]. Toch ging de betaling der toegestane sommen niet vlugger in het werk, en verboden de financieele bezwaren van de Provinciën *Gelderland*, *Friesland*, *Overijsel* en *Groningen en Ommelanden* een vast besluit te nemen om het subsidie na de maand April voort te zetten [2]. Evenwel gaf men FERENZ bij zijn vertrek goede beloften mede. Bovendien deed men hem en den Graaf van SOLMS, die, met een paar duizend gulden reisgeld van de Staten te leen, mede naar de *Palts* vertrok, hunnen Vorst den raad overbrengen, dat hij zich toch niet tot onderhandelingen met den vijand zou inlaten: dit, zoo lieten Hun Hoog Mogenden hem zeggen, was het rechte middel om zijne zaak geheel te gronde te richten [3]. Maar voordat deze raadgevingen der Staten den ongelukkigen Koning ter oore zouden komen, was zijne zaak reeds door de wapenen te gronde gericht. TILLY en GORDOVA versloegen bij *Wimpfen* den Markgraaf van *Baden* na een hardnekkig gevecht: had deze de gelegenheid willen afwachten om met MANSFELDS macht vereenigd te strijden, de vijand ware tegen beider leger te zamen niet bestand geweest. Vorst CHRISTIAAN van *Brunswijk*, die na in November van het vorige jaar in het Bisdom *Mainz* het hoofd te hebben gestooten, zich in *Westfalen* genesteld had, was, in weerwil van het verzoek van FREDERIK, die hem dadelijk in de *Palts* wenschte te gebruiken, door den Prins van *Oranje* teruggehouden, vermits zijn verblijf op onze grenzen SPINOLA belette iets van belang te ondernemen. Immers, waagde deze den Rijn over te trekken, zoo kon CHRISTIAAN hem den toevoer van levensmiddelen uit de Stiften *Munster* en *Keulen* afsnijden, en trok hij zijne meeste troepen zamen om iets tegen *Vlaanderen* of op de *Maas* te ondernemen, zoo konden wij met een klein leger de verdediging van het bedreigde punt volhouden, en middelerwijl zou de Prins, met CHRISTIAAN vereenigd, een slag van belang hebben kunnen slaan en misschien wel *Wezel* hebben kunnen veroveren. Dus werden allerlei redenen aangevoerd, die het als onnoodig en onraadzaam deden voorkomen, dat de Vorst naar de *Palts* zou vertrekken. Zelfs toen aan de oevers der *Lippe* het land was uitgemergeld en CHRISTIAANS leger gebrek aan levensmiddelen begon te krijgen, vond de Prins beter, dat hij in het Munstersche ten koste der onderdanen van den Keurvorst van *Keulen* zijn onderhoud zoeken, dan dat hij eindelijk

Slag bij *Wimpfen*.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 17 Mei, 1622.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 1, 2, 13 Junij, 1622.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 23 Mei; 14, 15, 17, 21 Junij, 1622.

naar de *Palts* trekken zou [1]. Niettemin, terwijl men hier te lande meende, dat hij werkelijk naar het *Munstersche* op weg was [2], liet CHRISTIAAN aldaar slechts eenige ruiters onder den Graaf van STIRUM, die er geweldig brandschatte, achter [3], en begaf zich met zijne hoofdmacht naar het oorlogstooneel in de *Palts*. Hier had hij zich met MANSFELD nog niet kunnen vereenigen, toen hij met den vijand handgemeen raakte en bij *Höchst* verslagen werd [4]. Na deze dubbele nederlaag begreep de Paltsgraaf, dat de kans voorbij was om met wapengeweld zijnen tegenstanders ontzag in te boezemen en zijn verloren grootheid te herwinnen. Doch vóór die veldslagen had de Keizer een manifest uitgevaardigd, waarbij hij verklaard had, dat hij, geneigd om zich op eene vredelievende wijze met den oproerigen Rijksvorst te verstaan, slechts daarom de zaak met de wapenen beslechten moest, omdat deze hem met de wapenen bestreed. Thans, nu er van zijne drie legers twee geslagen waren, meende de Paltsgraaf den Keizer aan zijn woord te kunnen houden. Dus ontsloeg hij Hertog CHRISTIAAN en Graaf MANSFELD uit zijne dienst, dankte zijne eigene troepen af, stelde *Heidelberg*, *Mannheim* en *Frankenthal* onder de machtelooze hoede van *Engeland* en bouwde van nu aan alleen op de diplomatische kunst van zijnen schoonvader. De Staten zouden hem anders nog niet in den steek gelaten hebben. Immers nog in het begin van Julij was er in hunne vergadering sprake van de voortzetting van het subsidie voor nog drie maanden, en verzekerden zij den Resident van *Venetië*, die hen aangespoord had den Koning van *Bohemen* niet te verlaten, dat zij al wat zij vermochten, voor dezen Vorst zouden blijven doen [5]

1621—1625.

Slag bij *Höchst*.

Nadat MANSFELD en de Bisschop van *Halberstadt* door FREDERIK ontslagen waren, bevonden zij zich in radeloozen toestand. Zij trachtten met hun leger van 15,000 man voetvolk en 10,000 ruiters door *Lotharingen* in *Frankrijk* te komen [6], en wel in het Gebied van den Hertog van *Bouillon*. Zulke gasten, die voor de zaak van het Protestantisme gestreden hadden en, zich te *Sédan* nestelende, den Hertog, bij wien zijn neef de Paltsgraaf thans zijn intrek genomen had, wellicht willens of onwillens op nieuw tot

MANSFELD wil zich in *Frankrijk* werpen.

---

1 *Gedenkschr.* v. Jhr. A. v. d. Cappellen, I, bl. 34, 35.

2 *Resol. Stat-Gen.* 15 Mei, 1622.

3 *Resol. Stat.-Gen.* 30 Mei, 1622.

4 Volgens MAILÁTH, *Gesch. d. Oestr. Kaiserst. B.* III, *s.* 94, zou een Graaf STURM of STIRUM aan de zijde van CHRISTIAAN bij *Höchst* gesneuveld zijn. HERMAN OTTO VAN STIRUM, het is waar, was aan CHRISTIAANS leger verbonden (zie hiervoor, bl. 681). Maar een Graaf van STIRUM was kort voor den slag nog in het Munstersche, en na den slag lezen wij nog van eenen Graaf van STIRUM in betrekking tot Vorst CHRISTIAAN. Evenwel er waren twee ruiterofficieren van STIRUM en mogelijk heeft een der beiden in het gevecht den dood gevonden.

5 *Resol. Stat.-Gen.* 4 Julij, 1622.

6 *Resol. Stat.-Gen.* 27 Julij, 1622.

1621—1625.

eene dubbelzinnige, zoo niet vijandige houding tegen de Fransche Regering konden medeslepen, moest het Bewind van LODEWIJK XIII binnen zijne grenzen duchten [1]. Ware Prins MAURITS in dezen tijd een minder oprecht vriend van *Frankrijk* geweest, hij zou het gevaar, dat dit Koningrijk aldus bedreigde, niet gewenscht hebben af te wenden. Maar thans begeerde hij *Frankrijk* op de geschiktste wijze van de ongelegenheid te ontheffen, en hij stelde den Staten voor, Graaf MANSFELD in hunne dienst te nemen. Hiertoe bestond reden genoeg nadat de vijand *Bergen op Zoom* was beginnen te belegeren, terwijl men hem slechts door verzwakking van het leger te velde of van de garnizoenen der grensvestingen van dit opzet kon afschrikken. Tevens trachtte men van de Fransche zijde, door de zaak van EUSTACHE en van de kooplieden van *St. Malo* en *Dieppe* [2] juist nu weder op openbaar gezag door DU MAURIER te laten opvatten, onzen Staat te doen gevoelen, dat men, ten einde van lastige aanzoeken ontslagen en tegen willekeurige maatregelen, die onzen handel bedreigden, verzekerd te zijn, het Fransche Bewind op de eene of andere wijze aan zich moest verplichten.

Onze betrekking met de Fransche Regering en met die van *Rochelle*.

Anders, zou men zeggen, hadden wij nu eenmaal waarborgen genoeg gegeven, dat wij de Hugenoten niet tegen hunne Regering zouden ondersteunen. In den winter van 1621 hadden de mededeelingen, door LANGERAK in den geest van het in October aan DU MAURIER gegeven antwoord [3] den Koning gedaan, bij de Gereformeerde Kerken en bij die van *Rochelle* den indruk gemaakt, alsof die Ambassadeur tegen die Kerken en hare zaak was opgetreden: afschriften van zijne bij die gelegenheid gehouden rede waren te *Parijs* in omloop en werden »tot spot van die van de Religie" op straat rondgedragen [4]. Maar toch gaven de betrekkingen tusschen de onzen en de belegerden van *Rochelle* gedurig stof tot verdenking van geheime verstandhouding. De Heer MILITIÈRE, Gedeputeerde uit die stad, hield zich steeds te *'s Gravenhage* op, drong op openbare audientie aan, en werkelijk scheen de inwilliging van dit zijn verzoek in bedenking genomen te worden. Die van *Rochelle*, het is waar, behandelden onze schepen in hunne haven vijandelijk: zij legden beslag op een schip van den Amsterdamschen Regent WITTSZ, lid van het Collegie der Gecommitteerde Raden van *Holland*, en rustten het uit ten oorlog tegen hunnen Koning. Doch wie kon weten, of de Nederlanders zich niet aldus wilden laten dwingen; wie kon verzekeren, dat de inbeslagname geen voorwendsel was, en de zaak niet met den eigenaar van het schip was afgesproken? Dat de Staten het gebeurde als eene daad van vijandelijkheid van die van *Rochelle* opnamen, kon den ergdenkenden misschien nog niet genoeg overtuigen. Althans moedigde 's Konings Raad nog steeds de onbillijke vorderingen van Fransche kooplieden aan en scheen de Koning te meenen, den overgang van dat Nederlandsche schip in de dienst van die van *Rochelle* niet beter te

[1] Vergelijk V. D. CAPELLEN, t. a. pl. bl. 68.
[2] Zie hiervoor, bl. 630, 631.
[3] Zie hiervoor, bl. 635.
[4] *Resol. Stat.-Gen.* 1 Dec., 1621.

kunnen beantwoorden, dan door op zijne beurt eenige Zeeuwsche schepen door de zijnen te laten aanranden en plunderen en een er van ten oorlog te laten toerusten. Later eischte de Prins van CONDÉ vóór *Bordeaux* van een drietal onzer oorlogschepen, dat zij zich in 's Konings dienst zouden laten gebruiken, en toen zij zulks afsloegen, beantwoordde hij deze weigering met kanonschoten. Zoo leden de onzen overlast van de beide elkander in *Frankrijk* beoorlogende partijen. Maar de mededeelingen, die in het voorjaar van 1622 uit *Londen* kwamen aangaande de houding onzer Gezanten aldaar tegenover Koning JACOBUS, den vriend tegelijk van *Spanje* en van de Fransche Protestanten, [1] waren intusschen wel geschikt om *Frankrijk* te doen inzien, dat ten slotte de Nederlandsche Regering haar bondgenoot zijn moest. Vandaar dat DU MAURIER omstreeks het midden van April (1622) van de wenschelijkheid gewaagde van het herstel der oude vriendschap: de Koning, dus verzekerde hij toen, was daartoe zeer geneigd, en hij zelf bood er zijne diensten toe aan: kwam dat herstel tot stand, dan, zeide hij, vervielen van zelf al die misverstanden van bijzondere personen in zaken van handel en scheepvaart. Zulk eene taal, vergeleken met de berichten, die weldra aankwamen aangaande die vijandelijke bejegening onzer oorlogschepen door CONDÉ, was wel een sprekend bewijs van de weifelende staatkunde, die toen onder het bewind der SILLERYS te *Parijs* aan de orde was. Buiten staat om te doen wat RICHELIEU weldra doen zou, en krachtig partij te kiezen, droomden zij van mogelijk evenwicht en vrede zonder volstreden strijd, en hun eigen stelsel te zeer wantrouwende om het Nederlandsche Bewind te durven vertrouwen, leenden zij nog steeds het oor aan de thans verouderde beschouwingen der uitgewekene Remonstranten [2]. — Evenwel voor het oogenblik had de zucht om met onzen Staat op eenen vriendschappelijken voet te verkeren, de overhand, en de Fransche Regering herstelde het ongelijk tegen de onzen in de rivier van *Bordeaux* gepleegd. Zoo DU MAURIER sedert nog in last kreeg om de eischen van eenen EUSTACHE en der Oostindievaarders van *St. Malo* te bepleiten, zal zulks slechts hebben moeten dienen om de Staten te eerder te doen besluiten tot het in dienst nemen van MANSFELDS leger, dat zich alzoo belet moest zien in *Sédan* post te vatten. Zoo naderde van lieverlede de tijd eener op wederzijds vertrouwen gegronde alliantie tusschen *Frankrijk* en de Vereenigde Provinciën. Voor DU MAURIER, den vertegenwoordiger eener staatkunde, die nu had afgedaan, was de tijd van aftreden nabij. Reeds verkreeg hij voor een paar maanden verlof naar *Frankrijk*, en in Augustus (1622) vertrok hij met een geschenk begiftigd derwaarts, 1621—1625.

---

[1] Zie hiervoor, bl. 689. Op dit tijdstip was de betrekking tusschen CARLETON en DU MAURIER in den *Haag* te minder vriendschappelijk, omdat zij in geschil waren over een Engelsch scheepje, dat door Franschen te *Rotterdam* was opgebracht. De Staten hielden zich zoo veel mogelijk onpartijdig (*Resol. Stat.-Gen.* 2, 3 Junij; 6, 15, 18, 21, 22, 25, 27 Julij; 2 Aug., 1622).

[2] OUVRÉ, p. 312, 313.

1621—1625.

toegerust met de noodige berichten aan den Koning en zijne Raadslieden, en ook aan de Koninginne-Moeder, die thans, onder den invloed van RICHELIEU, het bondgenootschap met onzen Staat begunstigde. Nu althans, hoopte men, zou *Frankrijk* ons eindelijk weder willen gaan vertrouwen, en reeds vleide men zich, dat de tijd komen kon, dat wij op nieuw een subsidie tot onderhoud der Fransche regimenten erlangden [1]. Opdat niets deze zoo gewenschte en in onzen kommervollen toestand zoo hoog noodige uitkomst in den weg mocht staan, was men in al dezen tijd hoogst toegefelijk op alle punten, waar men *Frankrijks* verlangen slechts met eenige mogelijkheid kon bevredigen. De vrije uitvoer van bouwstoffen uit *Vlaanderen* naar *Calais* bleef toegestaan, hoezeer deze vrijdom blijkbaar het vervoer van contrabanden dekte [2]. Een groot schip, dat, alhier voor Fransche rekening gebouwd, aangehouden was, omdat men vermoedde dat het aan *Spanje* zou geleverd worden ten einde tegen ons gebruikt te worden, werd ontslagen op het eerste bericht, dat het voor den Koning gebouwd was [3]. Een Spaansch schip in de haven van *Boulogne* was men bereid ongemoeid te laten, zoodra het door den *Maire* van *Boulogne* aangekocht heette te zijn en er de Fransche vlag op waaijen zou [4]. Een ander schip, door een Hollandschen kaper opgebracht, werd ontslagen, daar het heette, terwijl het in zee was, gekocht te zijn door den *Maire* van *Calais*, en wel »omdat men van den Goeverneur en den *Maire* van *Calais* steeds diensten hoopte" [5]. Slechts zijn recht om de officiers-plaatsen, bij de Fransche regimenten opengevallen, te vervullen, handhaafde de Prins zelfs tegen den persoon des Konings [6].

Het kostte zijne Excellentie geene moeite om de Staten te overtuigen van de noodzakelijkheid om ons het ontslag van MANSFELD uit de dienst van den Paltsgraaf ten nutte te maken. Hun Hoog Mogenden besloten den Prins te verzoeken, iemand tot den Graaf van MANSFELD [7] te zenden, ten einde hem voor te stellen »zijnen tocht te rich-

Besluiten der Staten ten aanzien van MANSFELD.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 14, 24 Dec., 1621. 20, 24, 25 Jan.; 15, 18 Febr.; 1, 3, 5, 12, 14, 28 Maart; 13, 15, 16, 18, 29 April; 24, 29, 31 Mei; 1, 4, 6, 7, 11, 27, 28, 30 Junij; 30 Julij; 2, 4, 6, 8, 9, 11, 15 August., 1622.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 20 Maart; 16, 30 Junij, 1622.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 7, 25, 28 Junij, 1622.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 6, 21, 27 Julij, 1622. Toch begreep men, toen de Fransche vlag op dat schip nog altijd niet werd uitgestoken, het door een paar oorlogschepen te moeten laten gadeslaan.

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 28 Julij, 1622.

[6] *Resol. Stat.-Gen.* 19 Maart; 20 Mei, 1622. CHÂTILLON was steeds met verlof in *Frankrijk*, waar hij, hoezeer Protestant, des Konings zaak geen nadeel deed (*Resol. Stat.-Gen.* 3 Mei; 1 Julij, 1622).

[7] In de Resol. van de Stat.-Gen. wordt de Graaf sedert dezen tijd veelal betiteld *Prins van Mansfeld*.

ten naar *Luxemburg* of eenige andere Provincie der Nederlanden onder het gebied van den Koning van *Spanje*." Hun Hoog Mogenden zouden hem niet alleen het subsidie, vroeger aan den Koning van *Bohemen* verleend, blijven verstrekken, zoo lang hij in het land blijven en den vijand afbreuk doen zou; maar hem ook in alles, zooveel mogelijk, de behulpzame hand bieden. Wilde hij, bij voorbeeld, door het Guliksche terugtrekken en den Rijn passeren om zoo weder in *Duitschland* in te dringen, zij zouden hem eene brug verschaffen. Voorts, voegden zij er bij, zou Zijne Excellentie hem mogen machtigen den naam van Hun Hoog Mogenden te gebruiken, als zijnde in hunne dienst. Eindelijk zou het aan den Prins staan, wat er betreffende deze zaak aan Vorst CHRISTIAAN zou geschreven worden. Zulke besluiten waren den Prins naar den zin: hij liet de Staten voor hunnen loffelijken ijver bedanken [1]. Ook was het thans zoo ooit de tijd om geene opofferingen te ontzien. Het was bij het verlies van *Gulik* niet gebleven. In *Westfalen* was de eene stad na de andere in de handen gevallen van 's vijands troepen, door HENDRIK VAN DEN BERG aangevoerd. Van twee bruggen om over den Rijn te slaan voorzien, was hij in het begin van Mei met 10,000 man in de richting van *Rijnberk* opgetrokken, en na tot *Dortmund* voortgerukt te zijn, in allerijl teruggekeerd om, zoo het scheen, *Rees* te bedreigen. Maar dit was slechts eene beweging, bestemd om zijn eigenlijk doel te verbergen, hetwelk hij ten uitvoer bracht door de 150 man Nederlanders, die te *Lünen* in bezetting lagen, tot capitulatie te nopen, en bovendien *Camen* en *Unna* in te nemen, waarna hij *Altena* en *Soest* en weldra *Hamm* ging belegeren. Zoo zouden wij getuchtigd worden voor de rol, die CHRISTIAAN van *Brunswijk* in die oorden met onze toestemming had gespeeld. De Prins van *Oranje* vond niet geraden iets rechtstreeks tot het ontzet dezer steden en tot de herovering dier andere plaatsen te ondernemen, waartoe volgens het schrijven van den Brandenburgschen Staatsdienaar, den Graaf van SCHWARTSENBERG, twee of drieduizend man zoo te voet als te paard noodig zouden geweest zijn [2]. Trouwens wij wisten ons in het bezit van *Lippstadt* te handhaven, ten spijt van den Aartsbisschop van *Keulen*, die deze plaats na den aftocht der Brunswijkers had opgeeischt [3], en het overige deed het gerucht van eenen inval der onzen in *Brabant*. Werkelijk was Prins HENDRIK intusschen aan het hoofd der ruiterij de *Demer* overgetrokken en had tot voor *Leuven*, *Mechelen* en *Brussel* gestroopt. Verscheidene dorpen en huizen had hij verbrand, en de plattelandbewoners tot het betalen van oorlogsbelasting gedrongen. Slechts zij, die betaalden of geld aanboden, waren gespaard [4]. Op dit bericht keerde HENDRIK VAN DEN BERG uit *Westfalen* terug. Hij

1621—1625.

HENDRIK VAN DEN BERG neemt verscheidene plaatsen in *Westfalen* in.

Prins HENDRIK van *Nassau* doet een strooptocht in *Brabant*.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 30 Julij; 8, 9 August., 1622.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 15, 20, 23 Mei; 1, 6, 28 Junij; 22 Julij; 5, 10 August., 1622.

[3] V. D. CAPELLEN, bl. 48.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 20, 25 Mei, 1622. VAN DER CAPELLEN, bl. 48, 49, 50.

1621—1625.

liet er evenwel nog troepen achter, en *Hamm* was nog in Junij genoodzaakt, zich aan onze vijanden over te geven [1]. Tegen de maand Julij bracht Prins MAURITS het leger, als naar gewoonte, omstreeks *'s Gravenweerd* of *Schenkenschans* te velde; doch hij maakte geene enkele beweging om *Duitschland* in te trekken. Ook bedreigde de vijand onze grenzen tegelijk aan de zijde van *Staats-Vlaanderen* [2], in *Brabant*, aan den *IJselkant* en bij *Coeverden* [3], en geschikter punt om tijdig, den *IJsel*, de *Waal* of den *Rijn* af, overal troepen heen te zenden, kon er niet gevonden worden, dan waar de Prins thans weder gelegerd was. Wel had hij het plan om HENDRIK VAN DEN BERG, die tegen het begin van Augustus *Goch* vermeesterde en het op *Gennep* gemunt scheen te hebben, op den voet te volgen. Doch voordat het daartoe kwam, had de vijand de stoutheid, in den nacht van den 6den dier maand 's Prinsen legerwachten te willen verrasschen. Hij werd met verlies afgeslagen, doch van onze zijde de Hertog van *Saksen-Weimar* [4] gewond en de Schotsche ridmeester BALFOUR gevangen [5]. Van zijnen kant waagde de Prins kort daarna eene poging om *'s Hertogenbosch* te overrompelen. Zij moest in den nacht uitgevoerd worden. Den 9den Augustus begaf hij zich naar den omtrek van de vesting; doch in weerwil van allen mogelijken spoed kwam het voetvolk niet vroeger dan te twee uren in den morgenstond van den volgenden dag eerst tot op een paar uren afstands van de stad. Dus zou het volle dag zijn, voordat de aanslag beginnen kon, en alzoo rekende de veldheer den toeleg mislukt. Den 11den keerde hij met zijne manschappen naar *'s Gravenweerd* terug [6]. Deze werkeloosheid en het mislukken van hetgeen men nog poogde, gevoegd bij het verlies van die plaatsen, vroeger door Nederlandsche soldaten in *Westfalen* bezet, was evenzeer geschikt het vertrouwen der onzen te schokken, als den moed des vijands te verhoogen. — Maar om een juist denkbeeld te hebben van het benarde van den staat van zaken, moet men mede den toestand, deels van onvermogen, deels van onwil en traagheid in aanmerking nemen, waarin buiten de kern des Lands, dat is *Holland* met *Zeeland* aan de eene en *Utrecht* aan de andere zijde, de Provinciën verkeerden. Die drie Gewesten vertegenwoordigden, als van den aanvang aan, nagenoeg alleen een beginsel, dat moed gaf om te handelen, en hadden goederen verworven, die waard waren ten uiterste en tegen de geheele wereld verdedigd te worden. In *Gelderland* en *Overijsel*, daarentegen, waar men den vijand op vele punten binnen de grenzen had, was het er ver af, dat verontwaardiging over deze schande tot manhafte da-

Poging des vijands om ons veldleger te verrasschen.

Mislukte aanslag tegen *'s Hertogenbosch.*

Toestand en stemming der gemoederen in *Gelderland* en *Overijsel.*

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 6, 18 Junij, 1622.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 27 Aug., 1622.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 20 Julij, 1622.

[4] Hij had tot het leger behoord, dat de Paltsgraaf in *Bohemen* gediend had (Zie hiervoor, bl. 435).

[5] V. D. CAPELLEN, bl. 63.

[6] *Resol. Stat.-Gen.* 12, 24, 30 Julij; 8, 12 Aug., 1622. VAN DER CAPELLEN bl. 64 en 65.

den zou geprikkeld hebben. Integendeel, men maakte gebruik van de vernedering om eene verontschuldiging te hebben, ten einde minder hoog in 's Lands lasten aangeslagen te worden. Het denkbeeld om den vijand oorlogsbelasting te betalen, boezemde er geenerlei afschuw in. [1] Verscheidene aanzienlijken, zelfs de Heer BOSHOF, gedeputeerde van *Gelderland* ter Generaliteit, waren min of meer verdacht van bedenkelijke verstandhouding of briefwisseling met het Hof te *Brussel*; van anderen ging de spraak, dat zij zich lieten omkoopen om de invoering van krijgsbelasting in zekere steden en streken tegen te gaan, en Edelen, die openlijk de Roomsche godsdienst waren toegedaan of den vijand schatting betaalden, meenden nog de Landdagen te mogen bijwonen, en moesten eerst door een besluit der Staten-Generaal van daar worden geweerd [2]. Zoo was het geen wonder, dat de huislieden zich traag betoonden in het bewaken der posten, die bestemd waren om den vijand het invorderen van contributiën te beletten; dat de wijkschansen in de *Tielerwaard* en op de *Veluwe* langs den *IJsel* niets baatten, en de ingezetenen aldaar den vijand in weerwil der tot den aanleg gemaakte kosten schatting betaalden [3], en dat stroopers doordrongen tot vrij diep in het land. Uit *Overijsel* trok de vijand bij brandschatting in 1621 meer dan 13,000 gulden in de maand, en in die Provincie had men »kwalijk een voet lands" vrij [4]. Reeds waren de Staten van *Utrecht* beducht, dat die zucht om met den vijand in verdrag te komen ook tot binnen de grenzen hunner Provincie mocht overslaan [5], en tot in *Holland* toe klaagde de Drost van het Land van *Arkel*, dat de boeren onwillig werden om de wacht buiten op den dijk te houden, omdat, daar die van de *Tielerwaard* »onder contributie zaten," en de vijand aldaar vrijen toegang had, hunne huizen aan zijne lastige bezoeken bloot stonden, terwijl zij de wacht hielden. Eerst waar de flaauwheid zoo ver doordrong, werd door de veerkracht der Hollanders daartegen met het zenden van krijgsvolk, het aanleggen van betere bolwerken en het stellen van prijzen op het hoofd van vijandelijke stroopers gewaakt [6]. Maar van *Gelderland* en *Overijsel* was het niet te wachten, dat zij op geene kosten zouden zien om de boeren tot mannelijken tegenweer en het Land overal in staat van verdediging tegen de vermetelheid van den vijand te houden. Zij drongen steeds op de vermindering van hare quote aan [7], en weigerden haar aandeel zoowel aan de subsidiën voor de oorlogvoerenden in *Duitschland*, als aan 1621—1625.

---

[1] Zie hiervoor, bl. 626.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 17 April; 26 Junij, 1621. *Resol. Holl.* 1621. bl. 392.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 10 Febr. 1621. *Resol. Holl.* 7 Maart, 1622.

[4] A. V. D. CAPELLEN, t. a. pl. bl 37—40, 46, 134, 135, 136. *Resol. Stat.-Gen.* 16 Dec. 1621. 31 Jan. 1622. [5] *Resol. Stat.-Gen.* 21 Febr.; 26 Maart; 6 Mei; 15 Junij, 1622.

[6] *Resol. Holl.* 5, 7 Maart, 1622. [7] Zie hiervoor, bl. 626.

1621—1625. andere lasten te voldoen, op grond dat eerst uitgemaakt moest worden, dat dit aandeel naar een verminderd bedrag harer quote berekend zou worden [1]. Dus was het reeds in den winter van 1621 hoog tijd, dat dit vraagstuk eindelijk werd opgelost. Geene goede woorden baatten om die Provinciën tot het betalen eener hoogere quote dan zij vóór het Bestand voldaan hadden, te bewegen. Bij gevolg moest het gezag van den Stadhouder en den Raad van State tusschen beide komen. Doch de Gedeputeerden der beide Gewesten waren niet gemachtigd om te verklaren, dat hunne lastgevers zich aan de uitspraak van den Prins en den Raad, als zij eenmaal geveld zou zijn, onderwerpen zouden. Hier evenwel gold geen tegenstand meer. Niettemin, ten einde slechts door overreding en niet door dwang het doel te bereiken, werd besloten, dat de Staten der Provinciën, niet alleen die van *Gelderland* en *Overijsel*, maar ook die van *Friesland* en *Groningen*, alwaar mede de opbrengst der gewone en buitengewone lasten vertraagd werd, zouden uitgenoodigd worden bij een te komen om Gedeputeerden der Generaliteit te ontvangen, die alle gronden zouden laten gelden, om hen tot het stipt voldoen hunner verplichtingen, bepaaldelijk tot het dragen van de consenten voor 1622, te nopen [2], en ten bestemden tijde vertrokken VAN BEVEREN en GERESTEIN naar de Landdagen van *Overijsel* en *Gelderland*; PAUW en BAESDORP naar die van *Friesland* en *Groningen* [3]. Intusschen zou de Prins met eenige raadslieden, ten dien einde door hem te kiezen, in de zaak der quote van *Gelderland* en *Overijsel* een voorslag doen, of zij zich daarmede vereenigen konden. De voorslag hield in, dat *Gelderland* voortaan vier en een half, *Overijsel* twee en een half percent zou betalen. Die van *Gelderland* verklaarden dezen voorslag niet te kunnen aannemen, en boden drie, die van *Overijsel* een en drievierde percent aan. Zoo zou dan nu van Generaliteitswege onderzocht moeten worden, gelijk vroeger ten aanzien van *Zeeland* geschied was [4], of deze Provinciën werkelijk onvermogend waren om meer te betalen. Natuurlijk waren zij ongenegen om tot zulk eene blootlegging harer middelen over te gaan, en weder trachtte men van de zijde der Generaliteit met haar in een vergelijk te komen. Thans verminderde de Prins en de Raad van State den eisch voor *Gelderland* op een vierde, voor *Overijsel* op twee en een vierde percent; maar nu waren *Friesland* en *Groningen* ongezind haar zoo veel te gemoet te komen: ook zij, beweerden hare Gedeputeerden, leden last van den vijand en zouden derhalve mede op vermindering harer quote kunnen aandringen. Reeds weigerde

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 11 Dec. 1621. 15 Febr. 1622. [2] *Resol. Stat.-Gen.* 16, 17, 18 Dec. 1621.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 11 Febr.; 12, 24, 29, Maart, 1622. Aanvankelijk was SCHAFFER aangewezen om met PAUW naar de beide Noordelijke Provinciën te gaan. De reis van JOACHIMI naar *Zeeland*, hoezeer mede strekkende om het dragen der consenten te bevorderen, had een minder officieel karakter (*Resol. Stat.-Gen.* 15 Maart, 1622).

[4] Zie hiervoor D. III. St. II. bl. 541, 542.

Friesland, even als *Overijsel*, zekere compagniën, die ter harer repartitie stonden, te betalen [1], en toch *Overijsel* bleef zich buiten staat verklaren meer dan twee percent op te brengen: de vijand, liet zij weten, heerschte over het geheele Gewest en eischte de helft van alle domeinen en geestelijke goederen. Bovendien, hij stookte den landzaat op door hem voor te houden, dat hij onder de Nederlandsche Regering te hooge belastingen moest opbrengen. Dus betaalden de boeren geene pacht aan hunne Heren en verliep het vertier in de steden [2] en in overeenstemming met deze schildering kwamen de Steden *Steenwijk* en *Hasselt* in Julij bij de Staten Generaal in beklag dat zij door de Staten harer Provincie te hoog belast waren [3]. 1621—1625.

Hoe de toestand van *Drenthe* was, wanneer het er in *Overijsel* dus uitzag, laat zich denken. Dat Landschap klaagde zeer over onvermogen, en niet ten onrechte, wanneer de schilderij nog waarheid behelsde, in November 1617 door den Heer VAN ECHTEN en den Secretaris van de Ridderschap en eigenerfden van *Drenthe* voor de Staten Generaal opgehangen: geen duizendste van het Landschap, zeiden zij, was vruchtbare grond; de armen moesten naakt en bloot loopen; 199 erven en 54 hofsteden bleven onbetimmerd omdat men niet verzekerd zijn kon, dat de lasten eenigermate door de voordeelen zouden worden opgewogen [4]. Toen werd de som van 66,880 gulden, voor welke *Drenthe* op den staat van oorlog gebracht was, te hoog gerekend [5]. In 1621 was niettemin die som op 96,000 gebracht. Daarbij kwam de brandschatting van den vijand [6]. Dit kon het Gewest niet opleveren en in 1622 werd aan hetzelve in mindering van zijne quote (die één percent bedroeg) vergund, met de betaling van 74,555 gulden te volstaan [7]. In 1618 had *Drenthe* getracht tot den rang van achtste Provincie te worden verheven en vertegenwoordigers naar de Staten Generaal te mogen zenden [8]. Daar zulk een nietig landje op deze wijze aan de Land- en Grens-Provinciën slechts nog meer stemmen in die Vergadering zou verzekerd hebben, zoo was dat recht haar niet zonder reden onthouden. Doch nu gebruikte men dan ook, als het er op aankwam, weinig omstandigheden om haar tot betaling van hare quote te dwingen. Zoo scheelde het weinig of de soldaten eener compagnie, die ter harer repartitie stond, kregen in last, om zelven wat zij noodig hadden te gaan invorderen [9].

Toestand van *Drenthe*.

Weldra echter kwamen er van de Heren Gecommitteerden, die den Overijselschen en

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 10 Mei; 25 Junij, 1622.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 24 Dec. 1621. 11, 31 Jan.; 3 Febr.; 9 Maart, 1622.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 2 Julij, 1622.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 2 Nov. 1617.

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 15 Nov. 1617.

[6] *Resol. Stat.-Gen.* 16 Julij, 1621.

[7] *Resol. Stat.-Gen.* 14 Julij, 1622.

[8] *Resol. Stat.-Gen.* 27 Oct.; 17, 21 Nov. 1618.

[9] *Resol. Stat.-Gen.* 3 Mei; 3, 6 Junij, 1622.

1621—1625.

Toestand en stemming der gemoederen in *Friesland.*

den Gelderschen Landdag bezochten, gunstige berichten omtrent de vaderlandslievende en manhafte gezindheid van de leden dier Vergaderingen [1]. De berichten van PAUW en BAESDORP omtrent hun wedervaren op den Landdag van *Friesland* waren niet zoo gunstig [2]. Deze Provincie bezat slechts een zeer matige opgewektheid om met de Staten Generaal mede te werken. Zij was ijverzuchtig op *Holland*, en begreep, dat het bepaaldelijk deze Provincie was, welke al die inspanning ten oorlog van de andere Leden der Unie vergde, en dat die oorlog meer bijzonder strekken moest om *Holland* voor den ondergang en bij het behoud van den door haar in de wereld veroverden rang te bewaren. Wel had zij zich begerig getoond om denzelfden weg van welvaart en ontwikkeling in te slaan, toen zij met *Groningen* in 1618 *Holland* en *Zeeland* verweet, dat de andere Provinciën van de baten der Oost-Indische Compagnie buitengesloten waren, en niet alleen de verlenging van het octrooi dezer Maatschappij slechts onder beding van deelgenootschap aan hare voordeelen verklaarde te zullen inwilligen, maar ook op de oprichting der West-Indische Compagnie aandrong, alsof deze haar eene gelegenheid geven zou, die vroeger verzuimd was [3]. Doch de rechte grondslag tot zulke pogingen ontbrak in *Friesland.* Er waren geene steden zoo machtig en met zulke vermogende burgers als in *Holland.* De Edelen met het platteland en het Hof hadden er een groot overwicht, en die misten de vereischte belangstelling in handelsondernemingen en duchtten veeleer de uitbreiding van het gezag en den invloed der Steden. Dit bleek ten duidelijkste in 1622. — Behalve te *Leeuwarden* en te *Franeker*, werden de Regeringen in de Steden benoemd door den Stadhouder en het Hof, in hetwelk de Steden slechts door drie van de twaalf leden vertegenwoordigd waren. In dat jaar nu verordenden de negen Steden, volgens het haar voorbehouden recht, dat voortaan hare Magistraat zou benoemd worden door den Stadhouder, de drie vertegenwoordigers van de Steden in de Gedeputeerde Staten, en door hare drie vertegenwoordigers in het Hof. Hiertegen verzette zich het Hof op de hatelijkste wijze, voorspellende dat die orde, eenmaal gevolgd, tot omwenteling en oligarchie zou leiden, en de Staten onderdrukten de poging, door de Steden gewaagd, als ware »het Vaderland," dat is, de Provincie, daardoor met den ondergang bedreigd [4]. Deze oneenigheid bleef niet binnen de grenzen der Provincie besloten: immers, hield de eene partij de Consenten in, ten einde de Staten-Generaal het belang te doen gevoelen, hetwelk de Staat er bij had dat zij haren zin kreeg, de andere deed zulks ook. Zoo verschenen er dan buitengewone Gedeputeerden van de drie Leden van het Gewest, *Oostergoo*, *Westergoo* en *Zeven-*

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 5, 16 Apr. 1622.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 7, 12 Mei, 1622.

[3] Zie hiervoor, bl. 249, 250, 251.

[4] AITSEMA, t. a. pl. bl. 211, 212.

wolden, om over het vierde Lid, de Steden, te klagen [1]. De Staten-Generaal erkennende, dat »de dienst van 't Land in dit hagchelijk tijdsgewricht ten hoogste aan het herstel der eendracht was gelegen," noodigden de Steden uit om ook hare Gedeputeerden naar *'s Hage* te zenden, ten einde de zaak »met Gods hulp" mocht bijgelegd worden [2]. De Gedeputeerden verschenen; de zaak werd onderzocht, eene schikking beraamd; maar de vertegenwoordigers der drie Leden namen er kennis van met de verklaring, dat zij wel wisten, dat hunne lastgevers ze niet zouden aannemen. Aanvankelijk vernamen de Staten-Generaal deze verklaring met ongenoegen en zij verzochten de Stadhouders de hand aan de zaak te willen houden, opdat de voorslag, door Hun Hoog Mogenden gedaan, mocht aangenomen worden. Doch op een schriftelijk vertoog der drie Leden sloegen zij een kalmer toon aan: het was slechts een voorslag: de meening was niet, de Staten daaraan te binden, en men zou ten overvloede nog Gecommitteerden der Generaliteit naar *Friesland* zenden om te trachten het geschil geheel en al naar genoegen bij te leggen [3]. — Bij zulk eene stemming der gemoederen in *Friesland* maakte dan ook in dezen tijd de Admiraliteit te *Dokkum* in vergelijking met de geweldige krachtsinspanning van de Hollandsche Admiraliteiten en van de Zeeuwsche Admiraliteit eene droevige vertooning. Zij klaagde slechts over inkrimping harer middelen, mede ten gevolge van de handelwijze der Admiraliteiten van *Rotterdam* en *Amsterdam*, die zekere haar toekomende inkomsten aan zich trokken [4]. — Op deze wijze laat zich de traagheid van *Friesland* in het vervullen harer aan de Unie verschuldigde financieele verplichtingen verklaren. Niet dat daarom bij dit Gewest het denkbeeld zou opgekomen zijn om zich met den vijand te verstaan. O neen! maar *Friesland* meende, dat zij zich zelf met hare eigene krijgsmacht wel zou weten te verdedigen. Beschikten de Generaliteit en de Prins ter uitvoering van algemeene krijgsplannen slechts niet over de Compagniën, die zij wel ter harer repartitie wilde houden en dan ook binnen hare Steden in garnizoen wilde laten, zoo zou zij wel voor hare eigene verdediging zorgen. Zulke denkbeelden brachten te weeg, dat de Staten van *Friesland* nog en wel zeer ernstig moesten aangemaand worden om de Compagniën, die zich in hunne Provincie bevonden, in genoegzaam aantal te laten uittrekken, toen

1621—1625.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 11, 23 Aug. 1622. De Staten-Generaal erkenden echter die Gedeputeerden niet als vertegenwoordigers van de Staten van *Friesland*, alvorens zij eenen lastbrief van de onverdeelde Staten der Provincie ingeleverd hadden. Zulk een lastbrief werd geleverd, doch niet zonder protest der Steden (*Resol. Stat.-Gen.* 20 Aug. 1622).

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 25, 29 Aug. 1622.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 27 Sept.; 6, 7, 11, 12 Oct. 1622.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 27, 28 April; 7 Mei; 28 Junij, 1622.

1621—1625.

de Prins ze tot verdediging van den *IJsel* noodig had, en dat daarbij van de zijde der Generaliteit de verzekering gegeven moest worden, dat zij zich niet verder van de Friesche grenzen zouden verwijderen [1].

Staat der zake in *Groningen* en *Ommelanden*.

Ook de Provincie *Groningen* en *Ommelanden* was achterlijk in de voldoening van hare schuld aan den Staat der Vereenigde Landen. Hier evenwel bloeide eene stad, die op een roemrijk verleden kon bogen, en waar het nooit aan machtige burgers had ontbroken. Jammer slechts, dat deze Stad het nooit met de *Ommelanden* eens was. Steeds had zij haar belang gezien in het bedwang over die *Ommelanden* uit te oefenen, en nog in 1622 stonden de geschillen tusschen Stad en Land over de heffing der belastingen de vereffening van de rekening der Provincie met de Generaliteit in den weg. De partijen lieten zich bewegen om Gecommitteerden naar *'s Gravenhage* te zenden, waar over haar geschil eene uitspraak zou gedaan worden, aan welke men willens was zich te onderwerpen [2].

Een dergelijk geschil, dat evenzeer het zijne toebracht om de opbrengst der quote tegen te houden, was er tusschen de Ridderschap en de Steden van het Kwartier van *Nijmegen*. De twist werd door de Gecommitteerden VAN BEVEREN en GERESTEIN bijgelegd [3]; maar niettemin bleef de zaak der quote van *Gelderland*, en, in weerwil van de gunstige berichten vroeger gegeven, ook die der quote van *Overijsel*, nog altijd onafgedaan, waardoor niet alleen eenige Compagniën onbetaald bleven, maar ook de bewilliging der buitengewone lasten achterbleef. Deswegens verschenen de beide Stadhouders en de Raad van State, den 29sten Junij 1622, ter vergadering der Staten-Generaal, en verzochten gemachtigd te worden om ten minste voorloopig en voor dat jaar alleen de beiden quoten bij uitspraak te mogen bepalen: later zou de zaak na een opzettelijk onderzoek aangaande de middelen der beide Provinciën blijvend geregeld kunnen worden. Deze machtiging werd verleend, en de quote van *Gelderland* op 4¼, die van *Overijsel* op 2¼ bepaald. Wat op deze wijze nog te kort zou komen (immers was de begrooting opgemaakt in de veronderstelling, dat de volle quote der laatste jaren betaald zou worden), zou uit het subsidie van *Venetië* en uit de brandschattingen gevonden worden. Dit besluit werd genomen in weerwil dat die buitengewone inkomsten grootendeels reeds voor andere uitgaven, bepaaldelijk voor de aannemers der fortificatiën [4], die om betaling schreeuwden, bestemd geworden waren. Maar hiermede was de zaak nog niet afgedaan. Eerst kwam *Groningen* op tegen de toegefelijkheid aan *Gelderland* en *Overijsel* betoond. Deze Provinciën, dus spraken de Groningsche Gedeputeer-

Voorslag tot voorloopige vaststelling der quote van *Gelderland* en *Overijsel*.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 12 Mei; 30 Aug. 1622. [2] *Resol. Stat.-Gen.* 19, 20 Mei, 1622.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 9 Junij, 1622. Toch hield de oneenigheid niet dadelijk op. Zie V. D. CAPELLEN, I, bl. 132, 133, 135, 136, 137. [4] *Resol. Stat.-Gen.* 14 Jan. 1622.

den, zouden, vermits zij een groot aantal vaste steden bezaten, hare vorige quote wel kunnen betalen, zoo zij slechts de algemeene middelen van consumptie verkozen in te voeren. Kon *Groningen* het genomen besluit niet keren, dan was zij toch niet gezind bij te dragen tot de uitgaven, die het te kort moesten dekken: veeleer zou zij zelve op vermindering harer quote aanspraak mogen maken. Daarna verklaarde zich *Friesland* in gelijken zin, maar met vrij wat meer bitterheid: berustten de Provinciën bij de uitspraak van Zijne Excellentie, zoo zou *Friesland* zich gedwongen zien, hare quote mede te verminderen [1]. — Geen wonder, dat bij zulk eene weerbarstigheid eene klacht gehoord werd, als de Raad van State tegen het eind van Julij slaakte. De Raad, heette het, wist niets anders te zeggen, dan dat het wel een bedroefde en beklagelijke zaak was, dat de Provinciën zich den grooten nood van het gemeene best niet meer aantrokken: op deze wijze was het onmogelijk den staat op te houden [2]. 1621—1625.

En hoe was het in dezen tijd met onze bondgenooten gesteld? Hadden wij van het Buitenland eenigen bijstand te hopen? — Zoolang het *reces* van *Bremen* van onze zijde niet was bekrachtigd [3], was er op geen subsidie van *Denemarken*, en in de tegenwoordige omstandigheden op geen deelneming van deze Mogendheid aan den oorlog te rekenen, en na dat schrijven aan ULEFELT, in November 1621, of het nu voor *Denemarken* de tijd niet was, om met *Engeland* en onze Republiek een drievoudig verbond te sluiten [4], schreef Koning CHRISTIAAN brieven, van dien aard, dat de Staten ten einde den slechten indruk, dien zij maken moesten, te voorkomen, besloten ze geheim te houden [5]. Niet minder ongunstig moest worden opgenomen, wat onze Agent, PIETER ISAÄCS, te *Koppenhagen* berichtte, te weten, dat zijne Majesteit voorhad met den Koning van *Spanje* in onderhandeling te treden om zijnen onderdanen gedurende den oorlog handelsvoordeelen te verzekeren [6]. Trouwens, dat de Koning zich geenerlei ongelijk van onze zeevaarders zou laten welgevallen, bleek hieruit, dat zijn Admiraal in den zomer (van 1622) drie Hollandsche schepen voor goeden prijs verklaarde en te *Koppenhagen* opbracht [7].

Gezindheid van *Denemarken* ten onzen aanzien.

Wat den Keurvorst van *Brandenburg* betreft, in Februarij (1622) kwam zijn staatsdienaar, de Graaf van SCHWARTSENBERG, te *'s Gravenhage*, om de vroeger [8] onbepaald gebleven punten af te handelen. Weldra was men het op die punten eens en werd de alliantie den 10[den] Maart geteekend om ten bestemden tijde geratificeerd te worden. Evenwel werden in Junij de Heren NOORDWIJK en JOACHIMI naar *Emmerik* afgevaardigd

De betrekkingen met den Keurvorst van *Brandenburg* nader geregeld.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 29 Junij; 1, 14, 15 Julij, 1622. [2] *Resol. Stat.-Gen.* 27 Julij, 1622.
[3] Zie hiervoor, bl. 658. [4] Zie hiervoor, bl. 681.
[5] *Resol. Stat.-Gen.* 10, 11, 17 Dec. 1621. [6] *Resol. Stat.-Gen.* 24, 25 Febr. 1622.
[7] *Resol. Stat.-Gen.* 11, 15 Aug. 1622. [8] Zie hiervoor, bl. 647, 648.

1621—1625. om met SCHWARTSENBERG, vóór zijn vertrek naar den Keurvorst [1], over de uitvoering van sommige artikelen te spreken [2]. Later werd de Heer GIJSBERT VAN BOETSELAAR, Heer van *Rouweel*, als Geldersche Edelman aan die beiden toegevoegd, omdat de belangen van *Gelderland* hier in aanmerking kwamen, daar er gezorgd moest worden dat het traktaat de accoorden, vroeger tusschen *Gelderland* en *Kleef* aangegaan, niet ontzenuwde [3]. Het traktaat strekte naar luid van den aanhef, om het recht van den Keurvorst op zijn aandeel in de Guliksche en Kleefsche Landen te verzekeren en bepaaldelijk om te voorkomen, dat geene plaatsen in dat Gebied bezet werden door dezulken, die niet verzocht waren of mochten worden om dat recht te handhaven. Inderdaad moest het dienen om 's Keurvorsten gezag in de door of voor hem ingenomen Landen te verzekeren of eigenlijk eerst geregeld in te voeren. Zoo bepaalde het, dat Hun Hoog Mogenden den Keurvorst behulpzaam zouden zijn tot de invordering der belastingen, en zouden te weeg brengen, dat zijne Hoogheid de helft van alle domeinen en van de inkomsten van alle rentmeesterschappen in al de Guliksche en Kleefsche Landen ontvangen mocht, en dat geene ambtenaars werden aangesteld dan die hem aangenaam waren. Zóó eerst kon het bezit voor den Keurvorst eene waarheid worden, en de Staten hadden tot zulk een doel zelfs opofferingen over, vermits anders de vijandelijke partij zich lichtelijk overal die Landen op hunne grenzen zou hebben uitgebreid. Aldus van de noodige inkomsten verzekerd, verbond de Keurvorst zich een regiment van 1000 man en voor het eerstvolgende jaar nog 500 man daarboven te onderhouden. Bekwam hij of zijne opvolgers al de Guliksche en Kleefsche Landen, of stond hij zijn aandeel af, dan was hij of zijne opvolgers verplicht nog 20 jaren lang 3000 man te onderhouden, waartoe de Staten dan insgelijks de opbrengst der belastingen waarborgden. Op deze wijze zou ieder Bewind, dat zich hier vestigde, om van de baten des Lands verzekerd te zijn, beschermeling en afhangeling der Staten moeten wezen. Eindelijk, wilden de Staten de eene of andere plaats bezetten, die de Keurvorst nog niet meester was, zoo zou het hun vrijstaan zulks met hun eigen krijgsvolk te doen, zonder eenige medewerking van den Keurvorst, die niettemin een derde der kosten voor zijne rekening zou nemen. — De zending der bovengenoemde Heren moest strekken om te bewerken, dat in de Kwartieren, die alsnog in de macht van den Keurvorst waren, middelen van consumptie werden ingevoerd op den voet van de Generaliteit of van *Gelderland*, of zoo dit niet doenlijk was, dat op eenige andere wijze voor

[1] De Graaf had haast, want hij moest tegenwoordig zijn bij eene ontmoeting tusschen zijnen Keurvorst en dien van *Saksen*.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 10 Febr.; 1, 29 Maart; 28 Mei; 3 Junij, 1622.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 2, 6 Junij, 1622.

de geregelde ontvangst van genoegzame middelen werd gezorgd, en dat uit die streken, welke in handen van *Spanje* of *Palts-Neuburg* waren, contributiën werden getrokken op den voet, waarop de Staten ze in *Brabant* en elders hieven. Voorts, dat al die heffingen door beambten van Hun Hoog Mogenden zouden mogen geschieden, opdat, heette het, de ongunst van de strenge invordering niet op den Keurvorst mocht neêrkomen; maar inderdaad, opdat Hun Hoog Mogenden van de aanwending der schatting ten behoeve van het onderhoud des krijgsvolks, en niet tot andere einden, verzekerd zouden zijn. Ook wenschten de Staten dat krijgsvolk in hunnen eed gebracht, en de officieren door den Prins van *Oranje*, evenwel uit »bevoegde ingeborenen" van de Kleefsche of Guliksche Landen, benoemd te zien [1]. — De Graaf van SCHWARTSENBERG zag onoverkomelijke zwarigheden in de invoering der middelen van consumptie, die, zeide hij, niet dan met dwang zou kunnen geschieden, en de andere punten noemde hij meerendeels nieuwigheden, waaraan ten tijde van het sluiten der alliantie niet was gedacht, verklarende, dat hij noch van zins noch bij machte was om zich in eenige nieuwe handeling in te laten. Het aanbod om de belastingen door Nederlandsche beambten te laten invorderen, sloeg hij af als strekkende tot »verkleining" van zijne Doorluchtigheid, en niets meer wilde hij toestaan, dan dat telkens een afschrift van de rekening der ontvangst aan den Prins van *Oranje* werd medegedeeld. Het punt van de benoeming der officieren door den Prins werd evenmin verkregen, maar uitgesteld, totdat de Keurvorst daarop gehoord zou zijn. Van hunne zijde bleven de Staten op de meeste punten geenszins het uiterste vorderen; maar zij stelden zich tevreden met bepalingen, die ten minste eenigen waarborg gaven. Het overige beloofde SCHWARTSENBERG aan de nadere overweging van den Keurvorst aan te bevelen. En van dien Vorst had men reden alle inschikkelijkheid te verwachten. Zijn streven was het Hertogdom *Pruisen* in zijn Huis te verzekeren, en over dat Gebied zijn gezag, nog ruim zoo onzeker als in het Kleefsche, te vestigen. Daartoe had hij geld noodig. Dat de Staten hem al weder toestonden, de aflossing eener schuld van 248,000 gulden uit te stellen, en de betaling van een rentelast van bijna 58,000 gulden op nieuw voor een jaar voor hem op hunne rekening namen [2], zulks was nog niet genoeg: 25,000 gulden kwam hij te kort om eenige steden in het Kleefsche te versterken, en die som kon hij niet opnemen, zonder dat de Staten hun krediet voor hem overhadden [3]. Maar bovendien, om aan geld te komen, ten einde »zijne zaken in *Pruisen* op beteren voet te brengen", wenschte hij 1621—1625.

---

[1] Zie hunne Instructie vóór het Rapport, in het Rijksarchief. Aan dit Rapport zijn de medegedeelde bijzonderheden ontleend. Het traktaat van 10 Maart vindt men in de *Resol. der Stat.-Gen.* 4 Junij, 1622.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 26, 28 Febr. 1622.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 9 Maart, 1622.

1621—1625.

de domeingoederen van *Kleef*, *Emmerik*, *Rees*, *Lobith*, *Ravestein*, *Gennip* en andere plaatsen te verpanden, en met dit aanbod wendde hij zich tot *Holland*. De zaak werd aanvankelijk zeer geheim en niet in de volle Vergadering der Staten van dit Gewest behandeld, maar enkele leden, door de Vergadering aan te wijzen, werden door den Raadpensionaris uitgenoodigd, daartoe in een geheim onderhoud te treden [1]. Ook was de vraag gewichtig genoeg. Liep men geen gevaar, dat de Keurvorst die plaatsen op onze Grenzen aan personen te pand zou geven, die ons verdacht moesten zijn? Was men dus niet bijna genoodzaakt, het aanbod aan te nemen? en zoo men dit in beginsel aannam, zou zulks van wege de Generaliteit, of van wege *Holland*, of eindelijk van wege Nederlandsche bijzondere personen geschieden? Op deze vragen, hun in de zitting van Maart medegedeeld, zouden de Staten van *Holland* zich bedenken. Maar de meerderheid, vond het, wegens de »groote benaauwdheid van den Staat en de kortheid der financiën," onraadzaam om van Staatswege die pandschappen aan te nemen, en de zaak werd aan bijzondere personen overgelaten [2].

Verzoek van *Genève* om bijstand.

Een andere natuurlijke bondgenoot, die ons echter slechts offers vergde, was *Genève*. Den 13den December, 1621, verscheen TURRETINUS, door deze Stad afgevaardigd, in de Staten Generaal, om haren gevaarvollen toestand af te schilderen [3]. Hij liet het hier niet bij, maar wel wetende, van waar de hulp komen moest, verscheen hij ook voor de Staten van *Holland*. Hier stelde hij op nieuw met levendige redenen voor, dat de vernietiging van het Protestantisme te *Genève* mede behoorde tot de plannen van algemeen herstel van het Katholicisme, thans beraamd. Aan den Hertog van *Savoye* scheen de taak toegewezen om die kleine Republiek te onderdrukken, en om hem daartoe aan te moedigen opende hem de Keizer de glansrijkste uitzichten. Hij dreigde *Genève* met een beleg, en gaf als reden op, dat zulks moest dienen om uitvoering te geven aan het recht, dat zijn zoon, Prins TOMMASO, als bisschop, op het Bisdom *Genève* van den Paus gekregen had. — Dadelijk besloten de Staten van *Holland*, de Stad, waar zoo vele Nederlanders hunne opleiding gekregen hadden en kregen, en die zij vroeger reeds ondersteund hadden, ook ditmaal niet te laten varen. Zij bepaalden, dat hunne Gedeputeerden ter Generaliteit zouden voorslaan, aan *Genève* de som van 20,000 gulden te schenken met belofte van ruimeren onderstand, als de nood nader kwam, en tevens eenen brief aan den Hertog van *Savoye* te schrijven om hem, zoo mogelijk, van zijne vijandelijke plannen te doen afzien. Een geruimen tijd

Houding van den Hertog van *Savoye*.

---

[1] Dit was de zaak, die verhandeld werd in de »secrete communicatie" van 11 Dec. 1621. Er waren in dezen tijd meer zulke geheime bijeenkomsten.

[2] *Resol. Holl.* 23 Maart; 21 Apr.; 10 Mei, 1622.

[3] Zie hiervoor, bl. 677.

hield het aan, eer men in de Staten-Generaal tot een besluit kon komen om te midden van onzen nood alweder geld, en dat waarschijnlijk te vergeefs, ten offer te brengen. Intusschen verleende men den Geneefschen Afgevaardigde bij voorraad eene aanwijzing om bij den Ontvanger-Generaal 10,000 gulden te bekomen, waarvoor de Provincie *Holland* borg zou blijven. Doch *Holland* verlangde, dat eerst de andere Provinciën zich bereid zouden toonen om zich de zaak mede aan te trekken, en de aanwijzing bleef onbetaald. Dat de hoofdstad van het Calvinisme in haren nood wegens de karigheid of armoede der Provinciën, die kort te voren in den naam van het Calvinisme eene revolutie tegen *Holland* hadden doorgedreven, hier te lande thans geen 10,000 gulden zou kunnen bekomen, die schande was te groot, en alsnu werden de 20,000 gulden ten volle toegestaan, ja de Prins stelde voor, die bijdrage met nog 10,000 te verhoogen, hetgeen echter voor het oogenblik te veel gevergd was. TURRETINUS evenwel wilde nog eene poging wagen om het subsidie tot 30,000 gulden vermeerderd te krijgen. Hij verscheen den 11^{den} Maart, 1622, andermaal voor de Staten-Generaal. Thans wist hij te verhalen, dat de Hertog van *Savoye* een leger van ongeveer 30,000 man op de been had, waarmede hij reeds tot *Thonon* op vier of vijf mijlen afstands van *Genève* was voortgerukt. Op *Italië* had hij het niet gemunt, want de Paus was zijn vriend, en deze beijverde zich om de oorlog van *Italiës* bodem te weren. Neen, de Keizer en *Spanje* stookten hem op tegen zijnen zwakken nabuur: dat hij troepen uit het Graafschap *Bourgogne* [1] trok, bewees, dat hij het met *Spanje* eens was. Zijn Gezant te *Parijs* spande zamen met den Pauselijken Nuncius om het Fransche Bewind tot de zijde van *Spanje* en het Katholicisme over te halen, en had gezegd, dat het thans de tijd was om de Hugenoten te vernielen. Was de Hertog tot zulk een doel in *Zwitserland* dienstbaar, dan kon hij er op rekenen, dat hij de Waalsche Protestantsche Cantons tot zijn loon onder zijn gebied zou brengen. Reeds had hij den titel aangenomen van Luitenant- en Commissaris-Generaal van den Heiligen Stoel tot herstel van de Roomsche Godsdienst en het Bisschoppelijk gezag te *Genève*. Die van *Bern* versterkten dan ook reeds hunne stad, en lichtten troepen onder den Graaf DE LA SUSE [2]. Geen andere reden dan het geloof kon er zijn, dat een vorst, met wien *Genève* in eenen voor God en de menschen bezworen vrede leefde, deze Stad dus bedreigde. Al was het nu ook, dat de Vereenigde Provinciën voor de gemeene zaak ontzettende lasten droegen: een kleine Republiek, als *Genève*, kon alleen den gemeenschappelijken vijand niet afweren. Aan haar behoud en aan dat van hare school was allen rechtzinnigen grootelijks gelegen. Zij was de band tusschen de rechtgeloovigen

1621—
1625.

[1] *La Franche Comté.*

[2] Niet lang geleden had echter SURIANO verklaard, dat *Venetië* KAREL EMMANUELS vorstelijk woord had verkregen, dat hij tegen *Bern* geene vijandelijkheden aanvangen zou (*Resol. Stat.-Gen.*, 31 Jan., 1622).

1621—1625. in *Frankrijk*, *Zwitserland* en *Duitschland*. Dus moesten wij in dezen vreeselijken storm het scheepje een touw toewerpen, hetgeen het groote schip geen nadeel doen zou, maar het kleine voor vergaan zou bewaren. Na de inspanning zou de redding komen, welke zij hoopten en verwachtten van den eeuwigen Zoon Gods, die zich, zoo bad hij, den beschermer dezer doorluchtige Provinciën zou betoonen. — Zoo sprak de Hoogleeraar der Geneefsche Godgeleerde School in de vergaderzaal der Staten-Generaal en vier dagen later voor de Staten van *Holland* tot de mannen, van wier moed en kracht de zaak van de Gereformeerde Godsdienst in dezen bangen tijd afhankelijk was, en dadelijk was de meerderheid der Staten van *Holland* geneigd om ter Generaliteit voor te stellen het subsidie tot 30,000 gulden te verhoogen, en daarenboven nog 10,000 gulden in de maand te beloven voor het geval, dat de stad werkelijk belegerd zou worden. Spoedig werd dit met algemeene stemmen besloten. Doch *Gelderland*, *Friesland* en *Overijsel* gaven tot deze buitengewone uitgaven evenmin machtiging, als tot zoo menige andere, zoolang de zaak der quote niet uitgemaakt, of de inwendige tweespalt niet bijgelegd was. Intusschen werd een brief, gericht aan den Hertog van *Savoye*, aan LANGERAK toegezonden, dat hij dien den Gezant van KAREL EMMANUEL zou overhandigen, zoo hij verwachten kon, dat zulks geen verkeerden indruk op den Hertog zou maken. — Lang bleef de verwachte toestemming der nog achterlijke Provinciën uit, en TURRETINUS moest zijn verzoek herhalen. In het midden van April echter werd besloten tot de verlangde verhooging van het subsidie, hoezeer *Friesland* zich nog niet verklaard had. Eindelijk werd het tijd den Geneefschen Afgevaardigde zijn afscheid te geven, en nu besloot men, dat hij de belofte van een maandelijksch subsidie in geval van het beleg zijner stad mede zou krijgen. Het schriftelijk antwoord, hetwelk TURRETINUS zijnen lastgevers moest overhandigen, hield in, dat, hoezeer de Staten in eenen zoodanigen toestand verkeerden, dat zij, ronduit gezegd, niet wisten waar het geld vandaan te halen, zij niettemin hunne belangstelling in den Staat en de Kerk van *Genève* hadden willen toonen: zij schonken die som en gaven die belofte onder voorwaarde, dat *Genève* van hare zijde deed, wat zij vermocht, en het voorbeeld volgde, hetwelk zij, Staten der Vereenigde Provinciën, haar gaven. Dankbaar werd het besluit door TURRETINUS en later bij een vriendelijk schrijven door de Syndici en de Raden van *Genève* erkend [1].

Genèves verzoek toegestaan.

Betrekking tusschen onze Republiek en *Venetië*.

De eenige bondgenoot, die nog iets toebracht om onze geldelijke bezwaren te verlichten, was *Venetië*, hetwelk met het jaar 1622 werkelijk aanving het bij de alliantie bedongen subsidie van 50,000 gulden 's maands uit te keren. Niet dat de Provincie *Holland* zich nog bijzonder gehaast had om te zorgen, dat de betrekking van Neder-

[1] *Resol. Stat.-Gen.*, 7, 25 Jan.; 1, 10, 12, 14 Febr.; 11, 18, 26 Maart; 1, 14 April; 12, 24, 27, 28 Mei; 8 Aug. 1622. *Resol. Holl.*, 20 Dec. 1621; 18 Jan.; 15, 24 Maart, 1622.

landsch Ambassadeur aldaar vervuld werd. Nog herhaaldelijk moest zij daartoe worden aangemaand door de Staten Generaal, die op hunne beurt door SURIANO en den Prins werden uitgenoodigd om eindelijk eenen Gezant te zenden, vermits de komst van een Venetiaansch Gezant herwaarts en de betaling van het subsidie daarvan afhingen. Tot in Januarij (1622) toe namen sommigen in *Holland*, niettegenstaande SOMMELSDIJK in bijna gemelijke bewoordingen zijn weigerend antwoord herhaald had [1], het voorkomen aan, alsof men bij zijne verontschuldigingen niet behoefde te berusten en alzoo de Ambassadeur reeds als werkelijk benoemd kon worden aangemerkt. Te eerder kon *Holland* de zaak op de lange baan schuiven, omdat de Prins middelerwijl gemachtigd werd om een koopman LIPPO CALENDRINI met een geheimen last naar *Venetië* te zenden. Wat er aldaar te doen en te zeggen was, en dat betrof bepaaldelijk de zaak van den Paltsgraaf, voor wien men geld verlangde, zulks kon CALENDRINI wel afdoen [2]. In weerwil, bovendien, dat de Gezant nog niet benoemd was, kondigde SURIANO aan, dat het subsidie niet langer zou achterblijven, en de Staten namen de noodige maatregelen om het in ontvangst te nemen. — Intusschen was door de Venetianen de edelman MARCO ANTONIO MOROSINI, laatstelijk hun gezant bij den Hertog van *Savoye*, tot gewoon Ambassadeur te *'s Gravenhage* aangesteld. De Italiaansche Republiek aarzelde thans niet, door zulke sprekende daden voor de Nederlanders partij te trekken. De toestand der zaken in *Europa* dreef haar daartoe. Immers de Hertog van *Savoye* bleek hoe langer hoe meer gezind te zijn om met *Spanje* en *Oostenrijk* mede te werken, en hij behoefde op dit tijdstip niet te duchten, dat hij bij zijne ondernemingen in den rug door *Frankrijk* zou bemoeijelijkt worden. Hij dreigde in den Zuid-Westelijken uithoek van *Zwitserland* het Protestantisme te fnuiken en van dezen kant den toegang tot *Italië* alleen voor *Spanje* en hare handlangers open te zullen houden. Intusschen was deze zelfde Mogendheid in *Graauwbunderland* volkomen meester geworden. De Spaansche Goeverneur van *Milaan* gebood daar als opperheer [3]. Zoo had *Spanje* in den Zuid-Oostelijken uithoek van *Zwitserland* het Protestantisme bedwongen, en tevens den toegang tot *Italië* door *Valtellina* in haar uitsluitend bezit gekregen. Dus stond voor iedere Mogendheid, die in *Italië* nog op zelfstandigheid prijs stelde, de gemeenschap te land met *Frankrijk* en *Duitschland*, waar toch nog antispaansche elementen aanwezig waren, afgesneden te worden, en *Italië* scheen aan *Spanjes* heerschzucht voor goed te zijn overgeleverd. Zoo ooit, was het derhalve voor *Venetië* thans zaak om zich naauw aan de Republiek te verbinden, die om haar te hulp te komen, geen toegang te land noodig had, en wie geene Alpen

1621—1625.

CALENDRINI naar *Venetie* gezonden.

MOROSINI tot Gezant van *Venetië* te *'s Hage* benoemd.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.*, 10 Jan. 1622. Zie hiervoor, bl. 676—678.

[2] DE JONGE, *Nederl. en Ven.*, 141, 142. *Resol. Stat.-Gen.*, 20 Febr. 1622.

[3] *Resol. Stat.-Gen.*, 31 Jan., 1622.

1621—1625.

den weg versperden, daar zij met hare vloten eene brug over de zeeën had geslagen en hare tallooze koopvaarders op alle punten der Middellandsche zee met talrijke oorlogschepen beveiligde. Juist toen SURIANO die mededeeling deed, was er orde gesteld, dat er eene tweede uitrusting geschieden zou om de handelsvloot naar de *Levant* te begeleiden, en, was zulks bij de eerste uitrusting verzuimd, dit nieuwe convooi kreeg den last mede om den vijand, waar zij dien vonden, zooveel mogelijk, afbreuk te doen. Tegen het eind van April lagen voor *Wight* vier oorlogsbodems, gereed om 43 koopvaardijschepen naar de *Levant* te vergezellen. Verre de meeste dier koopvaarders — want sommige ontdoken het bestaande reglement — waren ten oorlog toegerust: te zamen voerden de schepen dezer vloot 720 stukken geschut en hadden 1572 man aan boord [1]. Dus laat het zich verklaren, dat *Venetië* thans alle bedenkingen ter zijde stelde en voor het oog der wereld zich met de Vereenigde Provinciën verbroederde. Maar hierbij liet zij het niet: van nu aan trok zij zich de zaken in *Graauwbunderland* krachtiger aan, en weldra bleek de uitwerking: want in de maand Mei (1622) brak aldaar een opstand uit tegen het Spaansche gezag: met stokken en spaden sloegen de ongewapende landlieden de soldaten dood, zij belegerden *Meyenfeld*, verjaagden de troepen, door den Goeverneur van *Milaan* tot ontzet gezonden, en maakten zich van de vesting meester [2]. Nu was het geraden aan de nieuwe orde van zaken in *Graauwbunderland* de hand te houden; *Venetië* deed zulks inderdaad met nieuwe kracht, en de Staten werden daartoe weldra aangemaand, zoo van den kant van SURIANO, als van de Protestantsche Zwitsersche Cantons, bepaaldelijk van *Zurich*, en van de »drie Bonden in het oude vrije *Rhaetia*" zelven. Het ontbrak den Staten echter niet aan goede redenen om dat aanzoek af te slaan. SURIANO zag zelf, zeiden zij, hoe hard ons de vijand van vier kanten aantastte met de uiterste kracht en macht, en wat lasten wij te dragen, wat uitgaven wij te doen hadden, om ons voor den ondergang te bewaren, verre boven ons vermogen [3].

Graauwbunderland doet zich tegen de Spaansche overheersching gelden.

Intusschen kon nu ten minste de benoeming van een Gezant, naar *Venetië* bestemd, niet langer uitgesteld worden. Reeds scheen de toezending van het subsidie weder vertraging te ondervinden wegens zekere geruchten, die er in *Venetië* liepen, dat er kans was op het tot stand komen van een wapenstilstand. Tot deze geruchten bestond ongetwijfeld eene aanleiding. De Prins had niet opgehouden te *Brussel* geheime openingen te doen en te ontvangen: hij bediende zich daartoe voornamelijk van dezelfde Mevrouw TSERCLAES, die vóór het afloopen van het Bestand in 1621 zijne mededeelingen had overgebracht. Niet dat hij in ernst op het sluiten van vrede of bestand bedacht

Geruchten van onderhandelingen over het sluiten van een wapenstilstand.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.*, 29 Jan.; 14 Febr.; 4 Mei, 1622, *Resol. Holl.*, 13 Jan. 1622.

[2] *Resol. Stat.-Gen.*, 7 Junij; 4 Julij, 1622. V. DER CAPELLEN, *t. a. pl.*, bl. 52.

[3] *Resol. Stat.-Gen.*, 26 Mei; 4, 25 Julij; 15, 30 Aug. 1622.

1621—1625.

was. Zulks was hij evenmin als de vijand. De Spanjaarden meenden al te veel grond te hebben tot de hoop, dat zij met het Protestantisme in Duitschland de Republiek der Vereenigde Provinciën ten val zouden brengen, dan dat zij haar zulk eene uitkomst zouden hebben willen gunnen. En de Prins van zijnen kant was te goed met deze gezindheid des vijands bekend, dan dat hij op eenig voorstel van verdrag een ernstig onthaal zou hebben kunnen verwachten, — al had hij zulks ook gewenscht, hetgeen het geval geenszins was: want hij gaf den moed niet op, evenmin als de dappere Hollanders en Zeeuwen. Maar hij wilde door het aannemen van den schijn, alsof hij door de oorlogspartij in *Holland* eenigermate gedwongen den oorlog voerde, het vertrouwen behouden dergenen, die in *Brussel* geneigd waren om met de vredelievend of verradelijk gezinden in de Provinciën zamen te spannen. Hij hield de draden der verstandhouding in handen om te beletten, dat men zich niet, buiten hem om, rechtstreeks met zekere personen in de Grensprovinciën in betrekking stelde [1]. Deze houding nu van den Prins kon aan de Venetiaansche diplomatie niet verborgen blijven, en er bestond reden genoeg, dat de Staten aan hunnen Agent te *Venetië*, ISAÄC LUZ, te verstaan gaven, dat wij het subsidie hoog noodig hadden, want dat er niet de minste kans was op wapenstilstand, welke geruchten er ook mochten worden uitgestrooid [2].

Benoeming van een Gezant der Nederlanden, naar *Venetië* bestemd.

Zoo brachten de Gecommitteerde Raden van *Holland* de benoeming van eenen Gezant naar *Venetië* onder de Punten van Beschrijving der lentedagvaart van 1622. Doch omtrent den persoon kon men het niet eens worden, en toch aan den Prins in overleg met de Gecommitteerde Raden en de Gedeputeerden der Provincie ter Generaliteit wilde men de keuze niet overlaten. De Dagvaart ging voorbij, zonder dat er iemand benoemd was, en reeds spoedde de zomerdagvaart ten einde, toen men eindelijk tot een afdoend besluit kwam, en NIKOLAAS VAN DER BOEKHORST, Heer van *Noordwijk*, vroeger onder den naam van Heer van WIMMENUM bekend, van wege Hun Edel Mogenden werd gepolst, of hij geneigd zou zijn, die betrekking te aanvaarden. De Heer van NOORDWIJK verontschuldigde zich, en bleef ook bij eene herhaalde uitnoodiging weigerachtig. Als nu ging men over tot eene nieuwe benoeming, en JOHAN BERCK, Ridder, Heer van *Godschalksoord*, pensionaris van *Dordrecht*, die in 1607 met eene ambassade naar *Engeland* bekleed was geweest, was in weerwil zijner hooge jaren de

[1] Dit is de beteekenis van 's Prinsen bekentenis aan CARLETON in het gesprek, medegedeeld door WAGENAAR, X, bl. 489, 490. Zeer juist en met de kennis van zaken, die men van een zoodanig tijdgenoot kan verwachten, zegt AITSEMA, I, bl. 77. »Hoewel (in dit jaar 1622) gedurig de een of de ander van op neutralen bodem wonende personen kwamen de tonge schrappen; zoo is toch geen intentie geweest, dan om aan de eene zijde alle kracht en geweld aan te brengen en aan de andere zijde alle mogelijke defensie te doen, en daarnaar weinig te luisteren."

[2] *Resol. Stat.-Gen.*, 26 Maart; 3 Aug. 1622.

1621—1625. gekozene. Zoo de Heren van *Dordrecht* hem ontsloegen, dus verklaarde hij, was hij bereid den post aan te nemen, mits hij niet langer dan voor drie jaren in die betrekking gelaten en na zijne terugkomst weder tot Pensionaris van *Dordrecht* of wel tot lid van den Hoogen Raad werd aangesteld. Juist op denzelfden dag was CARLETON in de vergadering der Staten Generaal verschenen om op grond van brieven uit *Italië* bij de Staten aan te dringen op het zenden van eenen Gezant naar *Venetië*. Anders liep men gevaar, dat MOROSINI, in plaats van herwaarts, naar *Spanje* ging en zijn geheele Huis en aanhang tot de Spaansche partij zou overgaan. — Nu *Holland* hare keuze gedaan had, moesten de Provinciën verzocht worden zich met die keuze te vereenigen. Dit verlangden zij niet te doen zonder dat de vrijheid harer benoeming ten minste voor den vorm gehandhaafd werd. Zij verlangden eerst elk haren candidaat te stellen, opdat uit al die genoemden de keus mocht geschieden. Evenwel *Utrecht*, *Friesland*, *Overijsel* en *Groningen* zagen af van haar recht; *Gelderland* noemde RANDWIJK; *Zeeland*, JOHAN BOREEL, Heer van *Duinbeek*, die met BERCK een drietal vormden, uit hetwelk nu de laatste werd gekozen [1].

Zoodanig was de aard van het bondgenootschap tusschen *Venetië* en ons Vaderland. *Venetië* had er grooter voordeel van dan wij. Immers moest het een iegelijk, die hare zelfstandigheid te na wilde komen, ontzag inboezemen, dat zij ieder oogenblik hare macht met de scheepsmacht der Vereenigde Provinciën kon verdubbelen, terwijl wij niets anders van haar zouden erlangen, dan eene som gelds, waarvan het uitzicht aanvankelijk slechts tot te meer uitgaven verleidde, daar men te eerder besloot de middelen van 's Lands verdediging te vermeerderen, omdat men in de verpanding van het geld, dat uit *Venetië* te wachten was, een gereed middel bij de hand had.

Dus stond dan onze *Republiek* nagenoeg alleen tegen *Spanje*. Werkelijk was het geval daar, door MANSFELDS afgevaardigde voorspeld [2], dat de Spanjaarden geene tegenstanders meer hadden, dan de Turken en de Vereenigde Provinciën. Maar was het zoo, dat ook de Turken tegenstanders der Spanjaarden waren, wat belette ons dan, van die omstandigheid gebruik te maken, om hen tot een werkdadig optreden over te halen, hunne strijdkrachten tot een geregeld bevechten van *Spanje* te brengen, en onze macht op de kusten van het Schiereiland met hun zoo gevreesd geweld te verdubbelen? Met zulk een doel in het oog zette men zich over alle bedenkingen heen en nam voor, de vroeger gestaakte vredesonderhandelingen met *Algiers* weder aan te knopen. Met het Hof van *Constantinopel* zelf stonden wij steeds, dank onzen bekwamen Orateur HAGA, die zich had laten bewegen zijnen post nog een tijd lang te beklee-

Betrekking met het Turksche Rijk.

[1] *Resol. Stat.-Gen.*, 17 Dec. 1621, 24, 27, 31 Jan.; 26 Maart; 2, 6, 24 Mei; 1, 19, 29, 31 Julij; 1, 8, 12 Aug. 1622. *Resol. Holl.*, 13, 20, 21, 24 Jan.; 12 April; 7, 13 Mei; 5, 14, 23, 28, 29 Julij 1622.

[2] Zie hiervoor, bl. 696.

den [1], op een goeden voet. Deze Gezant begreep dat het raadzaam was zich de gunst van den Sultan en de Rijksgrooten blijvend te verzekeren, en daarin bij *Frankrijk*, *Engeland* en *Venetië* niet achter te staan. Hij stelde in het najaar van 1621 den Staten voor, van den tegenwoordigen Grooten Heer, OTHMAN II [2], de vernieuwing en, zoo mogelijk, de uitbreiding van de voorrechten en vrijheden, bij de vroegere Capitulatiën of traktaten bedongen, te verzoeken, en tevens zond hij lijsten over van de geschenken, bij de vernieuwing der Capitulatiën door de Gezanten der drie genoemde Mogendheden aan den Sultan en de Rijksgrooten vereerd. Met het oog op de onderhandelingen, die men met *Algiers* voorhad, en opdat uit *Constantinopel* geene bezwaren of beletselen daartegen in den weg gelegd mochten worden, toonden zich de Staten gezind aan HAGAS wenk gehoor te geven, en wezen voor den aankoop der geschenken eene som aan van 3000 gulden, die echter weldra eerst tot 8000 gulden, de aanvankelijk voorgestelde som, en eindelijk op naderen aandrang van HAGAS herwaarts gezonden Hofmeester, LAMBERT VERHAER, tot 12,000 gulden verhoogd werd [3]. Deze afgevaardigde van onzen Gezant in *Turkije* droeg buitendien verscheidene belangen voor. Hij verlangde, dat de Staten onze schippers in de Turksche zeeën verbieden zouden een andere vlag dan de Nederlandsche te voeren, hetgeen zij zich niet ontzagen te doen ten einde de betaling van de rechten te ontgaan [4]; voorts verzocht hij, dat aan den Gezant de gelden, door hem op der Staten last tot loskoop van slaven voorgeschoten, terugbetaald, en een predikant voor de Hollanders in de Turksche hoofdstad aangesteld mocht worden. Eindelijk wenschte de Gezant, dat het Ambassaderecht van anderhalf weder op twee percent mocht gebracht, en dat het Opperconsulaat te *Aleppo*, tot bevordering der vriendschappelijke betrekking met de consuls, onder de Ambassade te *Constantinopel* mocht begrepen worden. De Staten stonden alles toe, behalve de laatste twee punten, die zij nog in bedenking hielden [5]. De Hoofd- of Groot consul van *Aleppo*, CORNELIS PAUW, was toen ter tijd in het vaderland [6], en het voorstel van HAGA deed blijken, dat hij niet van zins was naar dien post weder te keren, gelijk hij, nu de Gezant te *Constantinopel* zijne betrekking nog niet nederlegde, ook niet als Gezant naar *Turkije* terug zou gaan. — De toegestane geschen- 1621—1625.

[1] Verg. hiervoor, bl. 357. Ten genoegzame bewijze, dat HAGA zich getroosten zou nog eenigen tijd te *Constantinopel* te blijven, strekte, dat hij zijnen Hofmeester, die in 1622 herwaarts kwam, mede belastte met de taak om *per procuratie* voor hem een huwelijk te sluiten. De Hofmeester noodigde uit HAGAS naam een lid der Staten-Generaal ter bruiloft te *Delft*. Doch de Staten verontschuldigden zich, daar zulk eene vertegenwoordiging op een bruiloft niet gebruikelijk was. *Resol. Stat.-Gen.*, 15 Aug. 1622.

[2] Zie hiervoor, bl. 358.

[3] *Resol. Stat.-Gen.*, 15 Jan.; 17, 18 Maart; 27 Mei; 18 Aug. 1622.

[4] Zie hiervoor, bl. 357.

[5] *Resol. Stat.-Gen.*, 18 Aug. 1622.

[6] *Resol. Stat.-Gen.*, 6 Aug. 1622. Zie hiervoor, bl. 357.

1621—1625.

ken zou Sultan OTHMAN II niet meer ontvangen. In den oorlog tegen *Polen*, dien hij mede op aanstoking der Staten [1] ondernomen had, door zijne onderdanen, bepaaldelijk door de Janitscharen, slecht ondersteund, had hij een roemloozen vrede moeten sluiten, en de Koning van *Polen* was door niets meer verhinderd geweest, keizer FERDINAND II hulp toe te zenden. Hierover vertoornd, had OTHMAN zich op de Janitscharen willen wreken, en zich uit zijne hoofdstad willen verwijderen om aan het hoofd van een gehoorzamer leger terug te komen. Doch vóórdat hij zijne reize kon aanvangen, ontstond er een oproer; de Sultan werd verwurgd, en zijn half krankzinnige te voren door de Janitscharen afgezette oom MUSTAPHA in zijne plaats ten troon verheven [2].

Betrekkingen met *Marokko*.

Ook met *Marokko* was het zaak bevriend te blijven. Heerschte *Spanje* op de Zuid-Westkust van *Europa* en op de Noordkust der Middellandsche zee, met uitzondering van de Turksche stranden en van de Golf van *Venetië*, de Nederlanders zouden bondgenooten vinden langs de geheele Zuidkust dier zee en de Noord-Westkust van *Afrika*. Hier, in het Rijk van *Marokko*, zoo nabij *Spanje* en voor *Spanjes* invloed zoo bloot liggend, was het raadzaam te verhoeden, dat deze Mogendheid door met de eene of de andere partij in den Staat te heulen, ons geene vijanden op den hals haalde. Daarom gaven wij Koning MULEI SAIDEN alle mogelijke genoegdoening. Door een misverstand, zoo het schijnt, van den kapitein was het schip, dat die Koning verzocht had hem toe te zenden [3], niet in de haven van *Saphi* aangekomen. Zoo namen dan de Staten in het voorjaar van 1620 den noodigen maatregel om dit verzuim te herstellen [4], en hoezeer zij recht zouden gehad hebben om den losprijs voor eenige slaven, die hij vrijgelaten had, op afrekening van de gelden, welke hij hun schuldig was, onder zich te houden, zoo betaalden zij niettemin de gevorderde som, ja, gaven bevel, met de aflevering van eenige stukken geschut, voor den Koning gegoten, niet tot de aflossing dier schuld te wachten: alles om zijne Majesteit tevreden te stellen, daar hij aan onzen goeden wil om hem ten dienste te staan en de alliantie na te komen was beginnen te twijfelen [5]. Ja een oorlogschip had men over om die stukken naar *Marokko* te brengen, en toen PALLACHE in het najaar (1620) vertrok, was hij bereid om zijnen Meester van de goede gezindheid der Staten te hemwaarts te verzekeren; de loslating der 5: nog te *Tetuan* en elders in slavernij zuchtende Nederlanders, waaronder niet minder dan 13 of 14 Enkhuizenaars, te bewerken, en te zorgen, dat voortaan het verdrag be-

---

[1] Zie hiervoor, bl. 359.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 7, 9 Julij, 1622. Zie hiervoor, bl. 358. RANKE, *Die Osmanen u. die Span. Mon.* 3te Aufl. S. 86—88.

[3] Zie hiervoor, bl. 359.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 25 Febr.; 4, 14 Maart, 1620. Ook lieten zij JACQUES FABRI (zie Noot 4, op bl. 359 en 360) zonder borgtocht los, zoodra de Koning hem als zijn afgevaardigde erkend had (*Resol. Stat.-Gen.* 20 Febr. 1620).

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 22 Apr.; 2 Mei, 1620.

ter in acht genomen en geene Nederlanders meer tot slaven gemaakt werden [1]. Op grond van de tegemoetkoming, hem bewezen, vertrouwde de Koning van *Marokko* de goedwilligheid der Staten genoeg om in het najaar van 1621 eene nieuwe gunst te vragen. Toen verzocht hij de Staten niet alleen hem te vergunnen twee galeijen te *Amsterdam* te laten maken, maar ook den scheepsbouwmeester, ELIAS TRIP, voor hem te betalen om het geld eerst terug te krijgen, als de beide schepen op de plaats hunner bestemming zouden gekomen zijn. »Uit hoofde van het gewicht van 's Konings vriendschap en het doel, waartoe die schepen bestemd waren," verklaarden zich de Staten gezind, dit verzoek in te willigen; doch zij wilden geen vast besluit nemen zonder de Admiraliteit van *Amsterdam* er in te kennen, en deze maakte allerlei zwarigheden. Zij schijnt gevreesd te hebben, dat die uitrusting in verband stond met de eene of andere onderneming, welke slechts de krachten zou afleiden, waarover men te beschikken had ter uitvoering van de plannen, die de Amsterdamschen Heren zelven beraamd hadden. Die Heren hadden stoute en veel omvattende ondernemingen in den zin, en meer had het Land niet noodig, dan dat die plannen volvoerd werden; maar nu waren zij dan ook ongezind iets te bevorderen, wat niet van hen uitging, en daar er geen geld te vinden was,' dan wanneer zij hunne beurzen openden, zoo hadden zij het genoegzaam in hunne hand om wat hun niet aanstond, tegen te gaan. Evenwel de Staten-Generaal stonden hier voor de betaling in, en zoo kon de uitrusting der twee schepen onder geenerlei voorwendsel nagelaten worden. Werkelijk was het plan nog niet opgegeven om van de gelegenheid, die een zeker punt op de Marokkaansche kust tot het winnen van zout aanbood, gebruik te maken. Dat punt lag buiten het gebied van de West-Indische-Compagnie en bij de ampliatie van het octrooi dezer Maatschappij was de zoutvaart buiten dat gebied juist uitdrukkelijk toegelaten [2]. Zoo werd dan, niet zonder de bepaalde bemoeijing van den Prins, besloten, ALBERT RUIL naar *Marokko* af te vaardigen om de baai, door PALLACHE aangeduid, te gaan bezichtigen, die, heette het, wegens haren rijkdom aan zout den Koning en onzen Landen zooveel voordeel zou opleveren. Een oorlogschip zou hem, met eenen ingenieur en een paar steenhouwers tot leiding van den arbeid in de zoutgroeven, derwaarts brengen, en tevens de beide voor MULEI SAIDEN gebouwde schepen begeleiden. Niet tot de toelating der zoutvaart bepaalden zich de voordeelen, die deze Vorst den Nederlanders vergunde. Hij verleende buitendien aan Hun Hoog Mogenden den uitsluitenden aankoop en uitvoer van salpeter en Arabische gom, en om deze voortbrengselen op den bodem zelven te winnen, zouden de Staten eenige beambten mogen zenden [3]. Nadat deze bepalingen 1621—1625.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 11, 12 Mei; 6 Julij; 29 Oct. 1620. [2] Vergel. hiervoor, bl. 669, 670.

[3] JOSEPH PALLACHE had voor zich van zijnen Koning éénen dukaat op elken centenaar salpeter en gom bedongen.

1621—1625.

gemaakt waren, ging JOSEPH PALLACHE met de expeditie weder huiswaarts. Bij zijn dankbaar afscheid had hij nog slechts te klagen over de menigte wapenen, die uit deze Landen aan 's Konings oproerige onderdanen en aan zeeroovers werden toegevoerd. Zijnen zoon DAVID liet hij als Agent zijner Regering achter [1].

Vrede en vriendschap weder met *Algiers* en *Tunis* aangeknoopt.

Doch op eene verbindtenis met de eigenlijke roofstaten, met *Algiers* en *Tunis*, kwam het voor ons aan om uitsluitend het voordeel te genieten, daaraan verbonden, dat wij van de aanranding der zeeroovers vrij waren, wier geweld dan met verdubbelde kracht tegen onze vijanden, de Spanjaarden, zou gekeerd worden. Te voren waren wij teruggedeinsd voor den blaam, dat wij aldus met die vijanden van het menschelijk geslacht en van alle maatschappelijke orde in verbinding zouden staan, terwijl onze medechristenen en daaronder niet alleen de Spanjaarden, maar ook de Engelschen en Franschen aan hunne geweldenarijen blootgesteld bleven. Maar wat behoefden wij ons thans te ontzien? Wij streden om ons bestaan voor den ondergang te behoeden. De oorlog scheen alle middelen te wettigen. Wat zouden wij den zeeroof veroordeelen? De strijd om ons behoud had ons zelven tot zeeroovers gemaakt. Buiten de oorlogsvloten en de admiraalschappen van koopvaarders, die ten oorlog uitgerust moesten zijn, en bijgevolg de zee schuimden op groote schaal, toog nog menig Nederlander op eigen kans met machtiging van de Generaliteit en zijne Excellentie ter kaapvaart uit. Van Staatswege werd deze zoogenaamde vrije nering krachtig aangemoedigd. De Generaliteit en zijne Excellentie deden afstand van een gedeelte van het aandeel dat hun van den te veroveren buit toekwam, om den prikkel der winzucht door hoop op meerder voordeel te scherper te maken. Het aandeel der Generaliteit werd van twintig op twaalf, dat des Prinsen van tien op zes ten honderd verminderd [2]. Den leden van zulke Collegiën, wien de rechtspleging over de ingebrachte prijzen toekwam, was het natuurlijk ontzegd, schepen ter kaapvaart uit te rusten en zelven zulke prijzen te maken. Niettemin vraagde en kreeg MANMAKER, lid van de Gecommitteerde Raden ter Admiraliteit van *Zeeland*, vrijstelling van deze onbevoegdheid en hij rustte een kaperschip uit [3]. Wat zouden wij dus aarzelen, den Algerijnen als bondgenooten te gebruiken en daarmede hun gewoon zeerooversbedrijf, als het ware, te wettigen door het tegen onzen vijand en alzoo ten onzen behoeve te doen aanwenden? Was de vorige onderhandeling om redenen afgesprongen [4], thans zou zij met min-

De kaapvaart breidt zich uit en wordt bevorderd.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 4 Oct.; 19 Nov.; 3, 23 Dec. 1621. 27 Jan.; 18 Febr.; 3, 17, 28 Junij; 23 Julij; 2, 10, 11, 16 Aug.; 3 Sept. 1622. *Resol. Holl.* 4 Oct. 1621.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 8 April, 1622. AITSEMA, I, bl. 152. 's Prinsen aandeel in den buit, door de oorlogschepen of de geoctroijeerde Compagniën te maken, bleef onverminderd. *Resol. Stat.Gen.* 9 April, 1622.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 9 April, 1622. *Resol. Holl.* 23 Maart, 1622.

[4] Zie hiervoor, bl. 342—356.

der dubbelzinnigheid weder worden aangeknoopt. Was het beweren der Algerijnen, dat het hun vrij moest staan de Nederlandsche schepen te onderzoeken, of zij ook goederen van Spanjaarden of andere vijanden ingeladen hadden [1], steeds een bezwaar geweest, thans nu wij zelven nagenoeg alle handelsverkeer met *Spanje* verboden hadden, kon deze eisch geen bezwaar tegen het sluiten van een vredesverdrag meer opleveren. 1621—1625.

Na het alles behalve vriendschappelijk afscheid, door onze Afgevaardigden te *Algiers*, met achterlating van onzen Consul aldaar in de maand Maart 1620, bekomen, waren de vijandelijkheden tusschen Nederlanders en Algerijnen voortgezet: in dertien maanden waren door die van *Algiers* 145, door die van *Tunis* 10 of 12 Nederlandsche schepen genomen [2]. Nog wendde men pogingen aan om WIJNAND DE KEYZER met zijn gezin en goederen vrijen uittocht uit *Algiers* te verschaffen: daartoe werd, ten verzoeke van JOHAN MAURICQUE [3], den opperbevelhebber van de oorlogschepen in de Middellandsche zee gelast, de aanzienlijkste Algerijnen, die men in handen kon krijgen, aan te houden, ten einde hen tegen den persoon van onzen Consul met al het zijne uit te leveren [4]. Doch zoodra het na afloop van het Bestand eene uitgemaakte zaak was, dat de oorlog hervat zou worden, vertrok diezelfde MAURICQUE naar *Algiers* [5], wel onderricht, dat de Staten van nu aan ernstiger op vrede bedacht waren. Het vraagstuk, hoe wij ons in de Middellandsche zee het best van den overlast der zeeroovers zouden bevrijden, werd weder aanhangig [6], en de Staten-Generaal, weder bedacht op het vrijmaken der slaven, belastten DE KEYZER en MAURICQUE daartoe op de plaats zelve het hunne te doen [7]. De mededeelingen, van onze zijde te *Algiers* en te *Tunis* gedaan, hadden ten gevolge, dat de Algerijnen en Tunetanen zich bereid verklaarden om vrede te sluiten, zoo slechts iemand met brieven en oorlogschepen tot hen gezonden werd om het verdrag tot stand te helpen brengen en al de slaven, vrijgemaakt, mede te nemen [8]. Aan dit verlangen wilde men natuurlijk gaarne voldoen, en de Prins werd gemachtigd eenen geschikten persoon op te sporen. Reeds was het de vraag, of de oorlogschepen, die onze handelsvloot naar de *Levant* zouden begeleiden, de Algerijnen, in deze omstandigheden, op de gewone wijze als vijanden bejegenen zouden, al of niet, eene vraag die dus werd beantwoord, dat men tegen hen met geene vijandelijkheden beginnen zou; dat men integendeel hun bewijzen van vriendschap en bondgenootschap zou geven.

---

1 Zie hiervoor, bl. 348. AITSEMA, t. a. pl. I, bl. 146, 147.

2 AITSEMA, bl. 147.

3 Bij AITSEMA heet hij MANRICQUE. De geschrevene stukken laten de ware lezing wel eens onzeker.

4 *Resol. Stat.-Gen.* 1 Aug. 1620.

5 *Resol. Stat.-Gen.* 15 Julij; 23 Junij, 1622.

6 *Resol. Stat.-Gen.* 25 Sept. 1621.

7 *Resol. Stat.-Gen.* 8 Oct.; 6 Dec. 1621. 10, 17 Maart, 1622.

8 *Resol. Stat.-Gen.* 26 Febr., 1622. AITSEMA, bl. 147.

1621—1625. Slechts als zij vijandelijkheden bedreven, zou men zich zoo krachtig als noodig was, verdedigen [1].

Met de keuze van den persoon, die naar *Algiers* gezonden zou worden, slaagde de Prins niet zoo spoedig als gewenscht werd. Verscheidene namen werden genoemd, te weten die van eenen BERCHEM, eenen PIETER MAARTENSZ KOOI en THIJMAN BARENDSZ. Met dezen laatsten knoopte de Prins onderhandelingen aan over de voorwaarden van zijne zending; doch hij eischte eene te groote vereering; bovendien wilde de Prins de waarde der geschenken, te *Algiers* uit te deelen, te hoog opgevoerd hebben. Dus belastten de Staten-Generaal eenigen uit hun midden met de taak om in deze zaken tot eene beslissing te komen. Intusschen werd reeds aan den Dey van *Algiers* geschreven, dat de Staten gezind waren alles te bekrachtigen, wat er reeds door hunnen Consul en MAURICQUE gehandeld was. Spoedig werd alsnu in den Groningschen Hoogleeraar PIJNACKER, die wegens zijne bekendheid met de Oostersche talen in aanmerking kwam, de persoon gevonden, die met de zending belast zou worden [2]. Vertrokken in de maand Julij [3], nam hij den tocht over *Frankrijk*, waar hij volgens de hem gegeven instructie, opdat zijn persoon en het doel zijner reize onbekend mochten blijven, zelfs geen leugens ontzag. Te *Marseille* vond hij de oorlogschepen, die hem naar zijne bestemming brengen en begeleiden moesten. Hij was vergezeld van een zekeren ALI ALABASCO, een Algerijn, die, gevankelijk naar *Holland* gevoerd, anderhalf jaar lang te *Enkhuizen* vertoefd had. De uitnemendste diensten had hij van dezen persoon, die zich met slaafsche genegenheid aan hem gehecht had en te *Algiers* met Oostersche grootspraak van de Hollanders en hunne macht een tafereel ophing, dat wel geschikt was om de Algerijnen met verbazing en diep ontzag tegen ons te doen opzien. Met alle betuigingen van vriendschap en welgevallen werd de Afgevaardigde der Nederlanders en zijn gevolg te *Algiers* ontvangen, met mildheid werden zij onthaald en met eerbied bejegend. De eenige bezorgdheid, die bij den Bassa, een renegaat uit Provence, scheen te bestaan, was, dat de Nederlanders niet oprecht waren, en zich lichtelijk met de Spanjaarden tegen hem zouden verbinden. Deze vrees werd weggenomen door de betuiging van onze zijde, dat na hetgeen

PIJNACKER vertrekt als Gezant naar *Algiers*.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 8 Maart; 21 Mei, 1622.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 16, 17, 19, 26, 28 Maart; 1, 4, 5, 7, 16, 27 April, 1622. *Resol. Holl.* 13, 21 Maart, 1622. AITSEMA, bl. 135. In *Resol. Holl.* 12 Mei leest men, dat PIJNACKER, als afgevaardigd naar een »subalterne Regering," niet den titel van *Ambassadeur* zou voeren, maar van *Afgezant*. In *Resol. Stat.-Gen.* 20 Mei, evenwel staat, dat hij den titel zou voeren van *Orator* bij de Onderkoningen van *Algiers* en *Tunis*. *Orator* nu was ook de titel van HAGA te *Constantinopel*. — Kort vóór PIJNACKER was er te *Algiers* een Engelsch Gezant geweest »om den vrede te herstellen."

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 1, 6 Julij, 1622.

J. F. C. Reckleben sculps.

wij van de Spanjaarden geleden hadden, alleen omdat wij geen houten beelden of houten kruisen wilden aanbidden, wij ons veel liever onder de bescherming van den Turkschen Keizer zouden begeven, dan onder de »tirannieke en idolatrieke" regering van den Koning van *Spanje*. Alzoo werd de vriendschap tusschen *Algiers* en de Nederlanden van stonde aan als bevestigd aangemerkt. Evenwel waren er nog eenige zwarigheden uit den weg te ruimen. Er bevonden zich, namelijk, een twaalftal Turken te *Malta*, door de onzen gevangen genomen en aan den Grootmeester aldaar, den Heer de WIGNACOURT, die in eene vriendschappelijke betrekking tot ons stond [1], in bewaring gegeven [2]. Zij waren afkomstig van een Algerijnsch schip, dat veroverd was door den kapitein van den oorlogsbodem, op welken de Hoofd-Consul CORNELIS PAUW de reize naar *Aleppo* deed. Ware de gewoonte gevolgd, zoo zouden zij over boord geworpen zijn; maar op aandrang van dien Hoofd-Consul waren zij gespaard en te *Malta* aan wal gezet. Van deze gevangene Turken mocht PIJNACKER, zoo luidde zijne instructie, geen gewag maken; immers wilde men den Grootmeester, toen een Spanjaard, niet met onzen vredehandel bemoeijen, en had men alle reden om te vreezen, dat hij onze bedoelingen in *Algiers*, door die gevangenen niet uit te leveren, zou willen dwarsboomen. Doch naauwelijks hadden de Nederlanders voet aan wal gezet, of het akelig gejammer van de vrouwen dier gevangenen veroorzaakte een wanklank te midden van het eerbiedig en toejuichend onthaal der Algerijnen, en ook de Bassa vergde, voordat de vredesartikelen geteekend werden, dat PIJNACKER voor hunne teruggave zou instaan. Deze antwoordde, dat hij niets anders zeggen kon, dan dat hij in last had om, als men daarop stond, zich met de oorlogschepen naar *Malta* te begeven en de uitlevering te eischen. Hierop wilde men hem doen gelooven, dat de Grootmeester genegen was, ze voor een bepaalden losprijs af te staan. Daarvoor evenwel had onze Gezant geen ooren: hij was niet gelast geld te besteden voor iets, dat ons bij oorlogsrecht, zeide hij, toekwam. Alsnu werd vastgesteld, dat de Nederlandsche slaven de stad *Algiers* niet zouden mogen verlaten, voordat de bewuste gevangenen uitgeleverd zouden wezen. Ten einde deze zwarigheid op te heffen, verzochten eenige vermogende Nederlanders onzen Gezant, dat hij den Bassa eene som van 1000 Spaansche matten zou aanbieden, waarvoor die van *Algiers* de vrijstelling van die twaalf gevangenen zelven zouden kunnen verkrijgen. De Bassa nam dit aanbod aan: slechts bedong hij er nog een geschenk bij voor zijnen *Caia* of luitenant. Doch deze overeenkomst moest door de *Duane* (of *Diwan*) goedgekeurd worden, en de zaak werd van zaturdag op zaturdag, den dag harer gewone zamenkomst, uitgesteld. Toen de Vergadering de vraag eindelijk behandelde, bleef zij, ten spijt van den Bassa, de uitlevering als voorwaarde voor het vertrek der

1621—1625.

Gevangene Turken op *Malta*.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 1 Junij, 1620. 26 Mei, 1621.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 23 Junij, 1621. 17 Maart; 1 April, 1622.

1621—
1625

Nederlanders vorderen: niettemin zou de vrede als ongekrenkt beschouwd blijven. Dus schoot onzen Gezant niets anders over, dan eene acte te verzoeken van het thans op nieuw betreffende den vrede verhandelde en zich naar *Tunis* en *Malta* te begeven. Doch nu weigerde de Bassa weder de verlangde acte te verleenen, anders dan tegen betaling der 1000 Spaansche matten, onder bedreiging, dat hij, zoo hij zijnen zin niet kreeg, aan alle zeekapiteins order zou geven, de Nederlandsche schepen te onderzoeken en ingeval deze zulks niet toelieten, ze te *Algiers* op te brengen. PIJNACKER, hoezeer verklarende, dat hij niet gekomen was om den vrede te koopen, maar om den reeds gesloten vrede te bekrachtigen, bood niettemin, om zijn doel te bereiken, ongeveer een derde van de geeischte som aan; maar dit achtte de Bassa een te kleine afscheidsgift voor den vertegenwoordiger van »zoo groote en machtige Heren als de Heren van *Nederland* waren," vooral daar de heusche behandeling der Nederlanders, die, zeide hij, niet gelijk de gevangenen van alle andere natiën, tot slaven gemaakt waren, wel dankbaar mocht erkend worden. Voorts kwam hij er voor uit, geld noodig te hebben om zich staande te houden en zoowel den laster te *Constantinopel* den mond te stoppen [1], als zijne talrijke Janitscharen tevreden te stellen; terwijl wij, zeide hij, geen vrede zouden komen zoeken, als wij er geen honderdvoudig voordeel van verwachtten. Hij, daarentegen, noch de Groote Heer hadden eenig belang bij onze vriendschap, en wilde men zonder dat de vrede beklonken was, henen gaan, hij zou ons laten trekken. Tegen zulke redenen viel niet veel in te brengen, en de Bassa kreeg zijnen eisch ten volle, waarop hij den Gezant zijn afscheid gaf met zijne gebiedenis aan de »Doorluchtigste en Mogendste Heren, de Heren van *Fiandra* [2], en aan den hoogen Vorst *Conte Mauritio*, den grootsten kapitein van de wereld." — Te *Tunis*, waar PIJNACKER den 1sten November zijn intrede deed, werd hij niet minder eerbiedig en verplichtend ontvangen [3]. Terwijl ISUFFO DEY, tot wien hij door den Bassa verwezen was, hem niettemin een vrij lang uitstel deed ondervinden, kwamen de twaalf gevangenen van *Malta* aan, hem op zijn schriftelijke aanvrage, door den toenmaligen Grootmeester, DON LUIS DE MENDEZ VASCONCELLO, toegezonden, zonder eenig verzoek om vergelding, ja met een geschenk van 6500 sekijnen »geaccordeerd tot profijt van de Religie." Slechts verlangde de Grootmeester tot loon voor zijne mildheid de vrijlating en schadeloosstelling van twee vasallen van

PIJNACKER komt te *Tunis*.

---

[1] Toch bleef hij niet lang meer aan het bewind: PIJNACKER kwam in de baai van *Tunis* het schip tegen, waarop zich zijn opvolger, uit *Constantinopel* gezonden, bevond.

[2] *Vlaanderen.*

[3] Te *Tunis* trof hij in den »naasten Raad en Toerustmeester" van den Protector van *Tunis*, ISUFFO DEY, eenen Amsterdammer aan, die nog eenige Nederlandsche renegaten en verscheidene Nederlandsche kooplieden bij zich had.

hem, die in onze macht waren. Intusschen was ISUFFO door de voor hem bestemde geschenken handelbaarder geworden, en werden de artikelen van het traktaat behoorlijk overwogen en vastgesteld, niet evenwel zonder dat de bepaling, waarbij het onderzoek der Nederlandsche schepen verboden werd, tegenspraak bij ISUFFO gevonden had. Ook de bepaling, dat al de Nederlanders uit de Tunetaansche dienst ontslagen, onzen Gezant volgen zouden [1], maakte hem bijna wanhopend: hij kon ze niet missen, klaagde hij, en zij hadden het bij hem beter, dan zij het in hun eigen land hebben konden. Op de aanmerking, dat zij niettemin 's nachts in het bagno opgesloten werden, antwoordde hij, dat hij zulks deed om hen voor ongeval te bewaren, daar zij zich anders, als zij, somtijds beschonken, op straat liepen, aan gevaar bloot stellen zouden. Ten slotte kwam alles neder op het verzoek, dat onze Gezant, dien hij een man van groot verstand en vooral van een goede tong noemde, hem, die slechts een arm soldaat was, een inkomen van 40,000 kroonen, door de Christennatiën op te brengen, zou bezorgen; dan zou hij op staanden voet al zijne zeerooverschepen verbranden of aan ons overgeven. Toen hij uit PIJNACKERS antwoord begreep, dat hij op zoo iets niet hopen mocht, liep hij toornig, door de meeste leden der *Duane* gevolgd, de zaal der zamenkomst uit. Ook de Bassa maakte zwarigheid om de Nederlanders te laten gaan. 't Was vreemd, zeide hij, dat men degenen kwam wegnemen, die het meeste toebrachten om de Tunetanen in staat te stellen, den Spanjaard afbreuk te doen. Doch hij liet zich overtuigen, en te eerder kreeg onze Gezant in alles zijn verlangen, omdat er juist een Bey uit *Constantinopel* aankwam, met brieven, waarbij de accoorden, vroeger tusschen de Nederlanders en des Sultans vasallen gemaakt, door den nieuwen Keizer bekrachtigd werden. — Op zijne terugreize door *Frankrijk* werd PIJNACKER te *Toulon* uiterst verplichtend van wege de Magistraat bejegend. Het gezelschap van de losgelaten slaven uit *Tunis* (die uit *Algiers* zouden eerst volgen op de ontvangst der twaalf gevangenen van *Malta*) maakte dat zijne hoedanigheid ditmaal in *Frankrijk* niet verborgen kon blijven. — Den 21sten Maart, 1623, was hij te *s' Hage* terug [2]. 1621— 1623.

[1] Niet alleen de loslating van de Nederlandsche gevangenen verlangde PIJNACKER zoo te *Algiers* als te *Tunis*, maar ook van dezulken, die te *Embden* en in de Hansesteden te huis behoorden. Immers hadden de Regeringen dier steden zich tot de Staten-Generaal gewend met het verzoek om in de alliantie met *Algiers* mede begrepen te worden, en hun Hoog Mogenden hadden toegestaan, dat de Gezant hare belangen zou behartigen, zoo die niet met het belang van onzen Staat in strijd kwamen (*Resol. Stat.-Gen.* 4, 24 Mei, 1622).

[2] Zie *Rapport gedaen bij* Dr. C. PIJNACKER *van sijne Legatie tot Algier ende Tunis*, Prov. Utr. Archief. AITSEMA, bl. 148—151. PIJNACKER had ook berichten in te winnen omtrent DE KEYZER: of het waar was, dat hij van de Nederlandsche gevangenen geld afvorderde. Zoo ja, dan moest hij hem uitnoodigen, in *Holland* verslag van zijn beheer te komen brengen: wilde hij echter niet goedschiks komen, zoo kon hij hem te *Algiers* laten blijven (*Resol. Stat.-Gen.* 23, 29 Junij, 1622. Vergel. voorts hiervoor, bl. 356, Noot 1).

1621—1625.

De van nieuws bekrachtigde vriendschap met *Algiers* en *Tunis* beloofde, het is waar, onze macht in de Middellandsche zee en aan de westkust van *Spanje* te versterken, sedert wij niet meer met twee belagers te gelijk te doen zouden hebben; maar zij vermeerderde den haat, waarvan wij het voorwerp waren. Terwijl onze zeekapiteins de Turken als vrienden zouden bejegenen, moesten zij »ouder gewoonte" de manschap op de Spaansche koopvaardijschepen gevangen nemen en medevoeren, en de soldaten en bootsgezellen der Spaansche oorlogschepen zonder genade over boord werpen [1]. De indruk, dien zulk een lot aan Christenen beschoren, met de behandeling, welke de Turken van ons te wachten hadden, vergeleken, op onze vijanden maken moest, kon niet anders dan medewerken, om hen te overtuigen, vooreerst dat zij op de zeeën in geenen deele tegen ons bestand zouden zijn, ten anderen dat het eene gebiedende noodzakelijkheid was, het plekje gronds, waar al die aanslagen gesmeed werden, te bedwingen. Zoolang die kooplieden zich niet binnen hunne eigene grenzen en, als het ware, in hunne kantoren de wet gesteld zagen door eene in *Holland* en *Zeeland* ingedrongen legermacht, die hunne ligchamen zou aanranden omdat hun wil en hun moed anders niet te fnuiken waren; even lang zouden zij zeetochten beramen en volvoeren en onmetelijke winsten en buit binnenbrengen, en terwijl hun vijand zich uitputte, den oorlog voortzetten met minder schade dan voordeel voor hunne welvaart.

Holland verschaft geld tot den oorlog.

Inderdaad *Holland* toonde zich voor de taak om op deze wijze den strijd vol te houden berekend. Wel klaagden nog steeds de Gecommitteerde Raden over de schaarschheid der middelen [2]; doch er werden dan ook nieuwe heffingen door de Staten toegestaan. In den aanvang van het jaar 1623 werd een dubbele duizendste penning geheven, en alstoen tevens belastingen op den ton biers ten laste van den brouwer, op de scheepsbieren en op den verkoop van allerlei schepen ingevoerd [3]. In den herfst van hetzelfde jaar werd de heffing van een hoofdgeld verordend, bestaande in éénen gulden, te betalen door alle personen zonder onderscheid van leeftijd of vermogen, in dier voege dat de vermogenden betalen zouden voor de onvermogenden: *Leiden* alleen kreeg, wegens het groot aantal harer armen, kwijtschelding van betaling voor tienduizend hoofden [4]. Wel stuitten de voorstellen, strekkende nu eens om eene belasting te verbeteren, dan weder om eene belasting, door de Steden geheven, aan het Land af te staan, op den hardnekkigen tegenstand af, onder anderen en wel voornamelijk van *Amsterdam* [5]; maar daar stond tegenover, dat in deze stad steeds kapitalisten te

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 21 Mei, 1622.

[2] *Resol. Holl.* 7, 18, 21 Dec. 1621. 23 Maart; 22 April; 13 Mei; 22 Sept. 1622.

[3] *Resol. Holl.* 7 Jan. 1622.

[4] *Resol. Holl.* 24 Sept. 1622.

[5] Zoo kon het redres der verpondingen en de verantwoording der vijf speciën niet tot

vinden waren, die voor het Land in zijnen nood geld te leen hadden: want de handel nam toe en bracht verbazende winsten op, zoodat de Regering haren aandrang om geld kon ondersteunen met de betuiging, dat het Land nog machtig genoeg was, en God de Heer nog den zegen verleende [1]. Éene voorwaarde verbonden de rijke kooplieden aan de verstrekking hunner gelden: zij was deze, dat zij besteed zouden worden aan ondernemingen, die zij zelven, in verband met de Collegiën ter Admiraliteit, konden besturen, en wier strekking zij alzoo geene reden hadden te mistrouwen. Daarentegen, bezielde hen eenige argwaan, dan was er niet dan uiterst bezwaarlijk geld van hen te bekomen. Een treffend voorbeeld hiervan biedt de tegenwerking aan, welke eene zaak vond, die, sedert den aanvang van het jaar 1622 op het touw gezet, in het voorjaar van 1623 voltooid werd. Zij bestond in de uitrusting van een elftal schepen, over welke de Admiraal JAQUES L'HERMITE bevel zou voeren. Deze onderneming had ten doel eenen aanval te wagen tegen de vestingen der Spanjaarden op de Westelijke kusten van *Zuid-Amerika*. Hier, meende men, in *Peru* en *Chili*, bevonden zich de voornaamste bronnen van 's vijands macht, en deze streken, aan den oever van een schaars bezochten Oceaan gelegen, waren tevens door geene genoegzame verdedigingsmiddelen beschermd. Kon men van de pas ontdekte Straat van *Le Maire* gebruik maken om in de Stille Zuidzee eene vloot te brengen met landingstroepen aan boord, zoo zou men met weinig moeite een grooten buit kunnen maken, groote landschappen veroveren, en de bron des rijkdoms voor *Spanje* stoppen. Alzoo scheen alles dit plan aan te bevelen, en toch vond het geene vaardige ondersteuning: de onderneming had dit tegen zich, dat zij aanbevolen en doorgedreven werd door den Prins. Zoo zou een aanmerkelijk deel van de middelen des lands besteed worden tot eene zaak, die niet alleen niet onder het beleid der Heren van de Admiraliteiten staan zou, maar vele krachten aan de toerustingen, die zij beraamden, zou onttrekken. Met een gelukkigen uitslag bekroond, zou zij eene macht in het leven kunnen roepen, die de West-Indische Compagnie overvleugelde of verlamde, en zoo deze al deel nam aan den tocht, zij zou daarbij eene ondergeschikte rol spelen, en de behaalde voordeelen zouden slechts tot verhooging van het aanzien en het gezag van den Prins van *Oranje* kunnen strekken. Vandaar de tegenstand, dien de »equipage van Zijne Excellentie," of, zoo als zij ook genoemd werd, »de Nassausche vloot" bij hare geboorte ondervond [2]. Naauwelijks was de Admiraliteit te *Amsterdam* belast met de uitrusting van drie oorlogschepen tot dien tocht, of zij begon te klagen, dat hare middelen ontoereikend waren: de handel, liet

1621—1625.

De tocht van JACQUES L'HERMITE.

---

stand komen, en werd het voorstel verworpen nopens de kohieren van de verponding der Steden om die te doen komen ten profijte van het Land. Zie *Resol. Holl.* 29 Sept. 1622 en op andere plaatsen in deze Resol.

[1] *Resol. Holl.* 15 April 1622.

[2] AITSEMA, I, bl. 488, 489. WAGENAAR, X, bl. 483.

1621—1625. zij weten, op *Spanje* en andere plaatsen stond stil, en dit veroorzaakte vermindering harer inkomsten, en geld kon zij niet krijgen, dan tegen zeven ten honderd. De Staten-Generaal beantwoordden deze mededeeling geenzins met een bevel om met de uitrusting voort te gaan, maar met een verzoek daartoe strekkende als ware het om een gunst te doen. Niettemin hield men den Gedeputeerden van die Admiraliteit ernstig voor, dat de bezwaren, het kostte wat het wilde, overwonnen moesten worden, wegens 't gewicht der ontworpen onderneming: de levering van de soldaten en het geschut zou het Land voor zijne rekening nemen. — Moest de Amsterdamsche Admiraliteit zoo ontzien worden, dan kon zij wel verzekerd zijn, dat Hun Hoog Mogenden tegen haar de eer der Staten van *Holland*, die zich door haar beleedigd achtten, niet met de vereischte kracht zouden handhaven. Het onderzoek, namelijk, naar de misbruiken in de rekeningen der Admiraliteiten [1] had eindelijk tot het resultaat geleid, dat de Gecommitteerde Raden van dat Gewest het Amsterdamsche Collegie bevolen hadden zich voortaan stiptelijk aan zijne Instructie te houden, en een brief aan de Steden hadden geschreven, waarbij zij hetzelve hadden beschuldigd van »groote excessen, en aanwending der emolumenten tot eigen profijt." Deze maatregel was door de Amsterdamsche Admiraliteit beantwoord met een schrijven aan de Staten-Generaal, waarbij zij zich hoogst oneerbiedig over de Staten van *Holland* uitliet, en de beschuldiging, tegen haar gericht, trachtte af te weren, door alle Collegies van het Land te betichten van het genot van emolumenten boven hunne gewone wedden. Deswegens nu hielden de Staten van *Holland* bij de Staten-Generaal aan, dat de overmoedige Admiraliteit zou terechtgewezen en tot verantwoording wegens die algemeene aantijging geroepen zou worden [2]. Doch wat kon men doen, daar men tot de uitvoering van dat geliefkoosde plan van den Prins afhankelijk was van den goeden wil der Amsterdammers? — Door naar de andere Collegies ter Admiraliteit te verwijzen, die, luidde het, nog op minder bezwarende voorwaarde geld konden krijgen, scheen de Amsterdamsche Admiraliteit den last op die andere Collegien te willen schuiven. Dezen evenwel werden niet gewilliger bevonden. De leden van het Collegie te *Rotterdam*, die belast waren met de taak om met eene Commissie uit de Oost-Indische Compagnie en de Heren MUYS, BRUININK en JOACHIMI, Commissarissen van den Prins tot bevordering der uitrusting, over de zaak te beraadslagen, verklaarden zich gedurig onbevoegd om, zonder hunne lastgevers te hooren, tot eenig besluit mede te werken. Hierop trachtte de Generaliteit order te stellen, en intusschen vertrok MUYS naar *Amsterdam* en *Hoorn*, waar één schip en twee fluiten zouden uitgerust worden, om te zorgen, dat aan de zaak wat meer spoed werd bijgezet. Hier vernam hij de herhaling der klacht wegens gebrek aan geld: bovendien waren er nog 16 metalen stukken geschut noodig, en men wist niet hoe die te bekomen. Nu ver-

[1] Zie hiervoor, bl. 578—580. [2] *Resol. Stat.-Gen.* 28 Mei, 1622. *Resol. Holl.* 13 Mei, 1622.

zocht de Generaliteit die kanonnen op de beleefdste wijze aan de Regering van *Amsterdam* voor de onderneming te leen. Doch Burgemeesters en Regenten verontschuldigden zich: in hunne magazijnen was zulk geschut niet voorhanden: zelfs geen vier stukken konden zij afstaan. Middelerwijl verliep de tijd: een volgenden springvloed meende men niet te kunnen afwachten, om de schepen over de droogten van den *Pampus* naar *Tessel* te brengen. Dit lieten de Staten-Generaal de Collegies van *Amsterdam* en *Hoorn* in Augustus (1622) weten. Werkelijk raakten de groote schepen nog in deze maand over de ondiepten. Maar het geschut was er nog niet. Ten einde in dit gebrek te voorzien, gaven de Commissarissen van den Prins aan de Staten-Generaal den raad, de Heren van de Admiraliteit van *Dokkum*, die bij gelegenheid van het geschil tusschen de drie Leden van *Friesland* en de Steden dezer Provincie meerendeels in den *Haag* waren, om vier stukken te vragen, en de dan nog ontbrekende van de Steden *Utrecht*, *Dordrecht*, *Delft* en *Rotterdam* te verzoeken. — Doch de te *'s Hage* tegenwoordige leden van het Dokkumsche Collegie durfden de zaak niet op zich nemen, en van de genoemde Steden kwamen achtereenvolgens brieven in, waarbij zij zich verontschuldigden. Slechts de Admiraliteit van *Dokkum*, rechtstreeks aangezocht, was bereid 4 stukken te leenen: immers was zij met geene buitengewone toerustingen ten oorlog belast, en bovendien de Friesche Heren hadden den zelfden grond van onwilligheid niet als de Hollandsche; integendeel, zij moesten op dit oogenblik wenschen de Staten-Generaal gunstig te stemmen ten aanzien van hetgeen zij dreven tegen de Steden van hun Gewest. Met de stukken door *Dokkum* geleend was evenwel nog slechts gedeeltelijk in de behoefte voorzien, en nogmaals deden de Staten, daar het Land in dezen tijd vooral wegens het beleg van *Bergen op Zoom* geen enkel kanon missen kon, een beroep op de vaderlandsliefde der Amsterdamsche Regering. Tevens echter verordende zij, dat, in geval van herhaalde weigering, de Admiraliteiten van *Amsterdam* en *Rotterdam* de vereischte stukken van andere schepen zouden afnemen om ze op 's Prinsen vloot te plaatsen. Ten laatste kwam er te *Amsterdam* weder buskruid te kort voor de expeditie, en de Admiraliteit wendde zich deswegens weder tot de Generaliteit, die ter oorzake van de allen voorraad gedurig verslindende behoefte van *Bergen op Zoom* geen kruid had te missen, maar niettemin raad moest schaffen [1]. 1621—1625.

Zoo veel bezwaar had het in, deze onderneming tot stand te brengen, terwijl niet minder kostbare uitrustingen haar beslag kregen, zonder dat de Staten eenigzins bemoeijelijkt of tot het verschaffen van het daartoe benoodigde aangezocht werden. De onderneming, zoo noode tot stand gebracht, leidde tot geenen belangrijken uitslag. In April, 1624, voor *Callao de Lima* gekomen, vonden onze schepen zulk een wakkeren

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 28 Mei; 4, 22, 23 Julij; 6, 12, 15, 17, 19, 20, 22, 25, 27, 29, 30, 31 Aug.; 3, 5, 9, 12, 23, 30 Sept., 1622.

1621—1625.

tegenstand, dat al hun voordeel zich tot het buitmaken of in brandsteken van enkele schepen en tot het wreedaardig ophangen van eenige Spaansche gevangenen bepaalde. Andere punten van de kust van *Peru* vond men even weinig aantastbaar. De Admiraal L'HERMITE kwam voor *Lima* te overlijden, en al ons volk leed veel aan de scheurbuik en door gebrek aan drinkwater. Hoezeer een deel der vloot, naar *Guayaquil* afgezonden, er in slaagde om die havenstad van *Quito* te bemachtigen en er een nieuw koninklijk galjoen te verbranden, vermocht men de plaats toch niet te behouden. Zoo besloot men dan tegen den aanvang van het volgende jaar (1625) naar de Nederlandsche bezittingen in de *Oost-Indië* over te steken, waar de meeste schepen in de dienst der Compagnie overgingen; twee vertrokken naar het vaderland met den Admiraal, L'HERMITE'S opvolger, GEEN HUIGEN SCHAPENHAM, die onderweg mede overleed. Zij liepen in Julij 1626 te *Tessel* binnen [1].

De moeijelijkheden, welke deze zoo gansch mislukte onderneming van hare geboorte aan belemmerden, mogen ons, wij zagen het reeds, geen ongunstig oordeel over de veerkracht en de bereidvaardigheid dergenen doen opvatten, die de natie in staat stelden tot het voeren van den oorlog ter zee, welke tot behoud van handel en koloniën en tot het maken van nieuwe veroveringen in vreemde werelddeelen, en daardoor tot redding van het Land moest strekken. Slechts zoo hij in *Holland* en *Zeeland* doordrong, kon de vijand hopen aan de vruchtbare bedrijvigheid, die daar heerschte, een einde te maken, en met dien slag den laatsten krachtdadigen tegenstand tegen *Spanje's* en *Rome's* plannen te vellen. Dus werd het er van zijne zijde op toegelegd om den Hollandschen tuin, met vestingen en wateren beschut, te doorbreken, en *Bergen op Zoom* was de plaats, op welke hij het gemunt had. Was deze eenmaal in zijne handen, dan hoopte hij eene eerste en belangrijke schrede gedaan te hebben, om terwijl de Prins op de oostelijke grenzen, en een ander deel onzer macht in *Staatsch-Vlaanderen* een altijd gedreigden inval moesten blijven verhoeden, te water en te land tot de minder goed bevestigde steden, waar 's Lands krachten aan het werk waren, door te dringen.

De troepen van MANSFELD komen in *Noord-Braband* aan.

Gewenscht was de komst van de troepen van MANSFELD, juist op het tijdstip dat *Bergen op Zoom* werd berend. Men hoopte, dat zij zouden kunnen dienen om SPINOLA tot het opbreken van het beleg te dwingen, zonder dat de Prins van *Oranje* den toegang tot het Land aan de zijde van *Schenkenschans* door te groote verzwakking van zijn leger zou behoeven open te stellen. Doch in welken staat kwamen die troepen hier aan? — Bij hunne nadering zal het menigeen benaauwd geworden zijn. Hoe, mocht men vragen, zou men ze, eenmaal in onze dienst overgegaan, weder kwijt worden, en wat was er niet van hunne bandeloosheid te duchten! Het gerucht ging hun reeds voor, dat zij in het Luxemburgsche vijfduizend boeren zouden hebben dood geslagen. Maar niet dan na een

---

[1] AITSEMA, bl. 489—498.

geleverden veldslag, verminderd in aantal en uitgeput van kracht, zouden zij hier aankomen. Don GONZALEZ DE CORDOVA, hun den pas naar de Nederlanden, wier macht zij stonden te vermeerderen, willende afsnijden, had gezorgd hun vooruit te zijn en stelde zich den 28sten Augustus bij *Fleurus* tegen hunnen verderen tocht naar het Noorden in den weg. MANSFELD begon den volgenden dag den aanval met zijn voetvolk, 8000 man sterk, doch het werd overhoop geworpen, en zijne ruiters, ten getale van 6000, weigerden de dienst, daar zij zich over gemis aan betaling te beklagen hadden. Nu wierp Vorst CHRISTIAAN van *Brunswijk* zich in het gevecht; hij rukte tegen de Spaansche kanonnen op, hakte twee regimenten in de pan en won den veldslag. Zijn linkerarm werd door een musketkogel verbrijzeld, maar zijne voldoening over de behaalde zege was zoo groot, dat hij de pijn niet telde, en het lid onder trompet- en paukgeschal liet afzetten [1]. Zoo kwam dan MANSFELD omstreeks den 1sten September te *Tilburg* aan; maar zijne soldaten waren aanmerkelijk gedund, en zoo uitgeput, dat zij de macht niet hadden om behoorlijk de wacht te houden. Bovendien waren zij nagenoeg allen ongewapend, daar zij hun geweer onderweg om te vlugger voort te komen hadden weggeworpen. Gelukkig hadden de Staten voor hunne verpleging gezorgd. De toezegging, aan MANSFELD en Vorst CHRISTIAAN gedaan, dat wij hun volk voor drie maanden, tegen 200,000 gulden 's maands, in onze dienst zouden nemen, werd door de Staten-Generaal bekrachtigd, en de Provinciën aangemaand, voor de vaardige betaling van de eerste 200,000 gulden te zorgen. *Friesland* bepaaldelijk werd aangezocht, »zoo dierbaar haar 't behoud des lieven Vaderlands was," thans niet in gebreke te blijven. Er was reden genoeg tot zulk eene bijzondere aanmaning. Immers was de Provincie niet minder dan 182,000 gulden ten achter voor haar aandeel aan de bezoldiging der Fransche regimenten; de Compagniën, die ter harer repartitie stonden, leden honger en dreigden te verloopen, en het subsidie, vroeger aan den Koning van *Bohemen* toegestaan, was door haar nog niet ten volle betaald [2]. In allen gevalle eer dat het geld uit de Provinciën aankwam, verliep er tijd, en er waren dadelijk gereede penningen noodig. Dus zond men den Ontvanger-Generaal naar *Amsterdam* om die 200,000 gulden op te nemen bij die kooplieden, welke met de ontvangst van het subsidie uit *Venetië* belast waren. Kon hij hier geen geld krijgen, dan moest hij zich tot de Regering der Stad wenden, en zoo deze zwarigheid maakte tot de bank of tot bijzondere burgers. Zonder bezwaar verkreeg hij wat hij behoefde bij de eerst aangesprokenen, en nu werden twee Gecommitteerden uit de Staten-Generaal met de noodige middelen naar *Geertruidenberg* gezonden. Het was hoog tijd: want de woeste hoop, die zonder orde voort- 1621—1625.

---

[1] MAILÁTH, t. a. pl. bl. 97. AITSEMA, bl. 120—122. V. D. CAPELLEN, bl. 69—71.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 6, 18 Sept.; 4 Oct. 1622.

1621—1625.

trok en vrouwen en kinderen met zich sleepte, was reeds begonnen de ingezetenen van *Zevenbergen* te plunderen. Toen echter slechts weinige dagen later de betaling van het tweede derde der 600,000 gulden en nog meer bovendien gevorderd werd, was het geld te *Amsterdam* niet zoo gereedelijk te bekomen: zoowel de Stad als de bijzondere burgers bij welke men zich had aangemeld, weigerden het voor te schieten: zij werden daartoe eerst gezind, toen de Provincie *Holland* haar krediet had doen gelden. Ten gevolge van deze geldverstrekkingen en de bezorging van wapenen voor 8000 man, waren de troepen dan ook omstreeks den 18den September tot elke dienst bereid, die de Prins van *Oranje* tot ontzet van *Bergen op Zoom* vergen zou [1].

Verdediging van *Bergen op Zoom*.

Intusschen was de verdediging dezer vesting gelukkig volgehouden. Nadat Don LUIS DE VELASCO zich van de onbeduidende sterkte *Steenbergen*, die slechts door 200 man bezet was, had meester gemaakt [2], werd *Bergen op Zoom* tegen het einde der maand Julij omsingeld. Dadelijk werd gezorgd, dat het garnizoen, toen juist zeer zwak, tot de vereischte sterkte werd gebracht, en krijgs- en mondbehoeften werden aangevoerd. Evenmin als het noodige geld voor al den tijd, dat het beleg kon duren, waren al die benoodigdheden in genoegzamen voorraad voorhanden. Maar aan de zijde der rivier bleef de stad open, vruchteloos waren de pogingen, die de vijand deed om den toegang tot de haven te bemoeijelijken, en van dag tot dag stroomden door de waakzame zorg der Bewindslieden, geld, granen, geschut, buskruid, rijs, planken, palen en wat niet al de vesting toe, met wier behoeften de Staten door de dagelijksche berichten hunner derwaarts gezonden Gecommitteerden bekend gemaakt werden. Tevens werd de toevoer den vijand zooveel mogelijk afgesneden. Zoo toegerust kon men het geweld van buiten met kalmte afwachten, want de geest der soldaten was uitmuntend. Wel had de Gecommitteerde der Staten gaarne gezien, dat de Goeverneur, de Heer van RIJHOVEN, een Vlaming, door een ander vervangen werd, maar de Prins achtte dit onraadzaam: slechts stelde hij hem eenen bijzonderen krijgsraad ter zijde. Daarenboven zond Zijne Excellentie, in den persoon van DAVID VAN ORLEANS, den bekwaamsten ingenieur, dien wij bezaten. — Talrijk was het belegeringsleger, dat in 't begin van Augustus gedurig met nieuwe soldaten van verschillende natiën, voornamelijk Engelschen, versterkt was geworden. In 't midden dier maand begon de vijand de loopgraven aan te leggen. Nog schoot hij alstoen niet met grof geschut; maar hij scheen de buitenwerken door mijnen te willen aantasten. Niettemin waagde hij tusschen den 16den en den 17den een grooten aanval op drie nieuwe halve manen bij het hoornwerk aan de zuidzijde, waar-

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 22, 27 Aug.; 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 12, 13, 15, 17, 20, 29 Sept. 1622. *Resol. Holl.* 30 Julij; 6, 7, 12 Sept. 1622.

[2] V. D. CAPELLEN, t. a. pl. bl. 58. *Resol. Holl.* 19 Julij, 1622.

van de verdediging aan Kolonel HINDERSON was opgedragen. Twee van de drie veroverde hij; doch met verlies van 600 dooden werd hij uit ééne derzelve weder verjaagd. Van onze zijde vielen er 100 dooden en onder meer officieren werden de Kolonel HINDERSON en de Kapiteins KILLEGREW en CARRY gekwetst. De eerste stierf welhaast aan de bekomen wonde [1]. Nu de belegeraar dus begon, werd de toevoer, ook van een groot aantal nieuwe Compagniën, naar de vesting met verdubbelden ijver bevorderd, en niet zonder oorzaak deed men al wat doenlijk was. Want in den avond van den 29sten Augustus deed de vijand een nieuwen aanval, met twee en twintig Compagniën, meest Spanjaarden, onder bevel van Don INIGO DE BRESGODA, thans tegen de zijde der vestingwerken, die aan den Kolonel DE FAMARS was toevertrouwd. Een weinig tijds slechts hield hij zich staande in een halvemaantje, dat hij overrompeld had. Ook op de linie van het hoornwerk werd hij dapper afgeslagen; doch hij bleef in de gracht van de linie en van de halvemaan gelegerd.

1621—1625.

Middelerwijl was de Prins bedacht om op te trekken, en tegen dat de troepen van MANSFELD in bruikbaren staat zouden zijn, eene poging tot ontzet te doen. Deze benden waren alleen daartoe niet voldoende: want ook de belegeringstroepen waren door de aankomst van CORDOVA met 14000 man en 12 of 14 kanonnen versterkt. Daarbij kon het kamp te *'s Gravenweerd* niet ontbloot of weerloos gelaten worden, terwijl de Graaf VAN DEN BERG in de nabijheid was en *Gennep* bestookte. Dus moest de Prins de Compagniën, die hij noodig had, uit de niet dadelijk bedreigde garnizoensplaatsen lichten. De Provinciën werden uitgenoodigd de aftrekkende soldaten in die plaatsen door burgers te vervangen, en *Holland* alleen was bereid om uit hare verschillende steden tweeduizend man te laten uittrekken. SPINOLA deed nog eene poging om den Prins in het kamp terug te houden. Daartoe gaf hij bevel, dat zich eene bende vereenigen zou uit de garnizoenen van *Groenloo*, *Oldenzaal* en *Lingen*, die over *Ommen* trekkende een inval in *Friesland* doen moest. Daar er overdreven geruchten omtrent de sterkte der uitgetrokken krijgsmacht werden uitgestrooid, kon deze zaak niet anders dan 's Prinsen tocht naar *Brabant* eenigzins vertragen. Nog een ander doel hadden de Spanjaarden met dien strooptocht. Zij wisten dat de Friezen niet dan onwillig eenige Compagniën, die in hunne Provincie in garnizoen lagen, naar het leger hadden laten vertrekken. Werden zij nu in hun eigen Gewest bestookt, zoo zouden zij, dus redeneerde SPINOLA,

Inval van den vijand in *Overijsel* en *Friesland*.

[1] De Graaf van *Bachlouch* (BUCCLEUCH) had de toezegging, dat hij bij de eerste opengevallen kolonelsplaats bij de Schotsche regimenten zou opvolgen. De Staten en CARLETON herinnerden zulks den Prins; doch reeds had Zijne Excellentie de plaats aan Kolonel MORGAN vergeven. Dit veroorzaakte een hevig beklag van CARLETONS zijde. Toch was hij gezind om tot eene schikking te komen. Zijn voorslag kwam met dien van den Prins overeen, en strekte tot de vorming van een derde kolonelsplaats (*Resol. Stat.-Gen.* 24, 25, 29, 30 Aug; 5 Sept. 1622).

1621— 1625. hunne Compagniën terugroepen en aldus 's Prinsen macht verzwakken. Hoe het zij, de stroopbende werd bij *Heerenveen* gestuit, en op den terugtocht door den Overste SMELTSINK aan het hoofd van troepen, deels uit *Zwolle*, *Hasselt* en *Deventer* zamengetrokken, deels door den Prins den *IJsel* afgezonden, in de kerk te *Ommen*, waarin zij de wijk genomen had, omsingeld. SMELTSINK liet den vijanden, zonder wapens en paarden, het is waar, en met achterlating van twee gijzelaars, ongemoeid naar hunne garnizoenen terugkeren. Doch ook deze gijzelaars scheen hij van zins los te laten. De Staten-Generaal lieten hem vragen, wie hem, daar hij strenge voorwaarden had kunnen stellen, tot zulk een verdrag gemachtigd had. Hij kon zich dekken met de stellige orders van den Prins [1].

Na CORDOVA's komst wachtte men spoedig een algemeene bestorming; doch men was niet moedeloos. Er waren thans 72 Compagniën binnen de vesting. Door de gelukkige uitwerking der mijnen aangevuurd, en als het ware door den damp van het kruid, dat bij dit beleg niet gespaard werd, dronken gemaakt, waren de soldaten niet te houden; er was geene vrees meer in, en vielen er dooden, dit telden zij niet. Het was een lust om te zien, zoo moedig waren onze soldaten. Daarbij werden de leemten gedurig aangevuld. Slechts was er, naar 's Prinsen oordeel, meer geschut noodig, en men wist in den nood er niet beter op, dan de stad *Amsterdam* de stukken te leen te vragen, die zij, dit wist men, van den Koning van *Bohemen*, bij zijne eerste overkomst herwaarts, gekocht had. Doch de Stad was hiertoe niet te bewegen, zelfs niet op de verzekering, dat zij de eerste stukken, die in de gieterij gereed kwamen, zou terug bekomen. Slechts wanneer zij eenige kanonnen van ander kaliber en die te *Bergen op Zoom* niet dienen konden, te pand kreeg, wilde zij hare stukken tijdelijk afstaan. Dit was, van de zijde der Stad, een blijk van wantrouwen, hetzij tegen hare eigene ingezetenen, hetzij tegen eenig van elders gevreesd gevaar. De Raad van State oordeelde de zaak »van al te zeer groote consequentie" en wilde Zijne Excellentie verzocht hebben, die van *Amsterdam* »bij eene serieuse missieve wel ernstig te vermanen."

Kwam er geen algemeene storm, niettemin zaten de belegeraars niet stil. Zij arbeidden steeds voort aan de loopgraven. Was de ruiterij van CORDOVA wegens gemis aan voeder naar *Antwerpen* vertrokken; daarentegen kwamen derdehalfduizend man versche troepen van voor *Sluis* onder den Overste DE LA FONTAINE voor de vesting aan. Een nieuwe batterij van 8 stukken werd tegen onze werken opgericht. Van nu aan begon de kunst van onzen Ingenieur uit te blinken, daar het springen van mijn op mijn den vijand veel schade toebracht. Het geluk diende de belegerden daarbij meer dan eens

---

1 *Resol. Stat.-Gen.* 22, 24, 26 Sept.; 6, 17, 18, 22, 24 Oct.; 5 Nov. 1622. AITSEMA, bl. 122. V. D. CAPELLEN bl. 74—77. Over SMELTSINK en zijne omkoopbaarheid zie men *Resol. Stat.-Gen.* 21 Jan. 1622, en V. D. CAPELLEN, bl. 85.

H. J. Brill del. *J. F. C. Reckleben sculps.*

MAURITS ONTZET BERGEN OP ZOOM.

op gansch bijzondere wijze. Niettemin wachtten de onzen gedurig, dat de vijand vóór 's Prinsen maatregelen tot ontzet den storm zou wagen, en om steeds op zijne hoede te zijn, vernachtte het volk onder den blooten hemel. Dit vernemende zond men hun uit *Holland* matten, stroo, planken en oude zeilen, zooveel men krijgen kon, om hen tegen het weder en de koude te beschutten. Tegen dezen ijver van onze zijde stond bij den vijand, dus vernam men, groote krankheid, duurte en geldgebrek over. Den 1sten October deden de belegerden een moedigen en gelukkig geslaagden uitval; maar de vijand zette zijnen arbeid voort, al was hij in al dien tijd geen voet breed gevorderd. Dien dag was de Prins bij *Breda* aangekomen, en werden in alle Provinciën op last der Staten-Generaal wekelijksche godsdienstoefeningen verordend om God te bidden, dat Hij Zijne Excellentie bewaren, zijn ontwerp tot ontzet der stad zegenen en hem de overwinning geven mocht. Nog voordat deze verordening algemeen kon uitgevoerd zijn, had de vijand het raadzaam geacht, het beleg op te breken, en dat wel niettegenstaande hij binnen korten tijd versterking te wachten had, hem toegevoerd door den Graaf VAN DEN BERG en den Heer VAN ANHOLT, die aan het hoofd stond van een troep Kroaten en van de Keulsche benden, in der tijd in Beijersche dienst overgegaan. Den tweeden October na den middag verliet hij zijne posten aan de noordzijde, en 's nachts daaraan al zijn andere stellingen, en in plaats van gebeden werden thans openbare dankzeggingen, aan feestelijkheden gepaard, door het geheele land verordend. Gedeputeerden uit de Staten-Generaal gaven aan den Engelschen Ambassadeur en den Venetiaanschen Resident van de heugelijke gebeurtenis bericht. — De Fransche Gezant was afwezig [1]. — *Steenbergen* viel den onzen spoedig weder in handen [2]. Het Spaansche leger trok langzaam af zonder door den Prins van *Oranje* vervolgd te worden. Het baarde opzien en lokte aanmerkingen uit, dat de vijand zich op zijn aftocht door den Prins gespaard heeft gezien [3]. In het buitenland echter scheen men geen afdoenden veldslag van den Prins te wachten: steeds hield men het er voor, naar het schijnt, dat de stoutheid der Hollandsche kooplieden hem onwillig medesleepte, en dat hij voor zich meer heil zag in een met den vijand te treffen vergelijk. Althans toen Koning JACOBUS, die bij de onderhandelingen met onze buitengewone Gezanten meermalen zinspeelde op een verschil tusschen de staatkunde van de Nederlandsche kooplieden en die van den Prins, van deze onze Gezanten vernomen had, dat de Prins *Bergen op Zoom* naderde en SPINOLA slag scheen te zullen leveren, toonde hij zijne verwondering, dat »Zijne Excellentie wilde hazarderen te slaan."

1621—1625.

De Prins daagt op tot ontzet van *Bergen op Zoom.*

Het beleg opgebroken.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 18, 20, 23, 24, 25, 26, 27, 28 Julij; 1, 2, 3, 5, 6, 8, 9, 10, 12, 17, 18, 19, 20, 22, 26, 27, 29, 30 Aug.; 1, 2, 5, 7, 12, 15, 18, 19, 20, 22, 23, 25, 26, 27, 29 Sept.; 1, 3, 4, Oct. 1622. *Resol. Holl.* 7, 14, 18 Sept. 1622. AITSEMA, bl. 117—120, 122—125. VAN DER CAPELLEN, bl. 58, 59, 66, 74, 79—82, 86, 90—97.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 18 Oct. 1622.

[3] AITSEMA, bl. 125. V. D. CAPELLEN, p. 93.

1621—1625.

Zoo was dan de poging mislukt, die de vijanden gedaan hadden om zich eenen weg tot binnen den Hollandschen tuin te banen! Hoe lang kon het duren, eer hij weder in staat zou zijn, zoo veel kracht bijeen- en zooveel middelen op te brengen, als thans te vergeefs geschied was, en wie kon verwachten, dat eene herhaalde poging gelukkiger zou slagen? Dus kon dan *Holland* voortgaan zich onuitputtelijke krachten tot een onbepaald langdurig verzet te vergaderen. Dit gevoelden van nu aan sommigen die, te voren op 's Lands toestand niet vertrouwende, ongezind waren geweest hun fortuin met het Land te wagen, en thans voor belangrijke sommen in de West-Indische Compagnie deel namen [1]. Zoo zeer was de moed verlevendigd! Want ook de hoop, tot welke Koning JACOBUS den Spanjaarden maar al te veel recht gegeven had, dat hij de zee voor ons zou weten af te sluiten, en ons koloniaal rijksgebied zou weten te fnuiken, waardoor *Holland* en *Zeeland*, op de wijze eener ingesloten vesting, van alle kanten omsingeld en tot de overgave gedwongen zouden geworden zijn, die hoop had al minder en minder kans van vervuld te worden, én door onze stoutmoedigheid, waardoor onze scheepsmacht in die mate vermeerderd werd, dat zelfs *Engeland* daartegen niet bestand was, én tevens ten gevolge van de triomfen zelven, door *Spanje* en *Oostenrijk* te lande behaald. Immers zou eindelijk de verovering en de weigering der teruggave van *Heidelberg* JACOBUS doen gevoelen, dat men niet gezind was om zijnentwil zijnen schoonzoon genade te schenken, maar door hem geheel te vernietigen, hem zijnen opstand tegen den Keizer wilde doen boeten.

Voortzetting der onderhandelingen in *Engeland.*

Doch hoe stonden sedert April onze betrekkingen met *Engeland?* Nadat de conferenties onzer Gezanten met de leden van den Raad onbepaald verdaagd waren [2], duurde het vrij lang, eer zij weder hervat werden. Intusschen werden onze Ambassadeurs tegen den 2den Mei op een tornooispel genoodigd; doch deze schijnbare beleefdheid werd als een middel gebruikt om hen te beleedigen, immers zagen zij zich geplaatst in een achterhoek, waar zich geene Prinsen of Ambassadeurs bevonden, die allen, zelfs de Afgezant van *Moscovie* niet uitgezonderd, in de nabijheid van den Koning plaats bekomen hadden. Toen eindelijk, den 9den Mei, weder eene bijeenkomst plaats had, werden de onzen onthaald op de voorlezing van een allerhatelijkst schotschrift in *Engeland* tegen de Hollanders uitgekomen. Op hunne vraag of de Raad zulke taal goedkeurde, antwoordden de Heren: »Ja! Gij zijt met onbeschoftheden en laster voorgegaan, en wij kunnen onze landgenooten niet beletten zich dus tegen u uit te laten: want, al zijn zij niet zoo vrij, als gij, zij zijn toch evenmin slaven." De Koning erkende later zelf, dat het schotschrift opzettelijk gesteld was om ons, zeide hij, onze hatelijkheden en lange redevoeringen wat af te leeren. — Maar al werd er over zaken gehandeld, men kwam niet verder. Het betrof thans het Nederlandsche schip, de Zwarte Leeuw. Deze bodem was door de Engelschen, terwijl

[1] V. D. CAPELLEN, bl. 99.

[2] Zie hiervoor, bl 694.

de manschap meende met hen op den voet eener volkomen vriendschap te staan, en zelfs de kapitein door hen was te gast genoodigd, verraderlijk genomen. Nadat zij het schip een twintigtal dagen bezeten hadden, was het, ten gevolge van misbruik van sterken drank onder de bemanning, in den brand geraakt en door de vlammen verteerd. Nu zij alzoo het schip niet meer bezaten, meenden zij de waarde niet te behoeven terug te geven. De brand was een ongeluk, en daar kon niemand tegen. »Hoe?" antwoordden de onzen, »een ongeluk, en uw eigen bevelhebber, SIR THOMAS DALE, heeft de bootsgezellen, die er de oorzaak van zijn geweest, daarvoor met de koorde gestraft. En bovendien zoudt gij ons geld, dat ter vergoeding uwer schade uit *Indië* komen moet, niet terug verlangen, als het onderweg verongelukte?" In weerwil van zulke gronden bleven de Engelsche Commissarissen volhouden: zij waren, zeiden zij, de redekavelingen even moede, als wij. En, dit zeggende, stonden zij op, en op nieuw waren de onderhandelingen afgebroken. — Daar de bevelen uit den *Haag* de onzen verboden met onmin te scheiden, verzochten zij alweder ten spoedigste gehoor bij den Koning. Zij verkregen het en op hun vertoog van den staat des geschils, antwoordde zijne Majesteit eerst geheel in den zin zijner Commissarissen; maar toen de onzen aandrongen, kwam hij er rond voor uit, dat hij zelf en het meerendeel van zijnen Raad ons gelijk gaf, en men slechts uitstel verlangde om met dingen en loven wat verder te komen. Hoe het zij, zijne Majesteit bad herhaaldelijk, dat wij om zijnentwil dat punt zouden gelieven uit te stellen, betuigende dat de zaak ten laatste tot ons genoegen zou geschikt worden. BUCKINGHAM, hierop binnenkomende, ondersteunde 's Konings verzoek: Zijne Majesteit, zeide hij, had geen ander doel, dan om zijne kooplieden niet geheel te ruineren en hen niet wanhopig te maken, als zij in 't begin merkten, dat zij ons meer terug zouden moeten geven, dan ze van ons terug zouden ontvangen. Wij verlangden eene plechtige herhaling van 's Konings verklaring dat het recht aan onze zijde was, niet alleen, maar ook van zijne belofte om de zaak naar ons genoegen te schikken. »Ja," zeide JACOBUS, »dat is mijn meening, en ziet! hier is mijn hart! Ik ben Koning en dit heb ik boven u vooruit, dat ik mijn onderdanen kan bevelen en zij moeten mij gehoorzamen. Dat kunt gij niet!" — De handelbaarheid van den Koning had een goede reden. Het bericht van MANSFELDS overwinning bij *Wisloch* was in *Engeland* aangekomen, en hopende, dat zijn schoonzoon als nu zich zelven in het bezit zijner erflanden zou handhaven, meende JACOBUS de Spanjaarden niet meer zoo zeer te behoeven te ontzien. Zijne goede stemming steunde derhalve op geen betrouwbaren grondslag, en met de berichten der nederlagen bij *Wimpfen* en *Höchst* stond zij spoedig voor nieuwe boosaardigheid plaats te maken. Op de eerste der nu weder hervatte conferenties kwamen de Engelschen voor den dag met eenen eisch van 556,000 gulden voor schepen, die wij hun zouden ontnomen hebben. De onzen hadden daartegen groot bezwaar, want sommige dier schepen waren niet

1621—1625.

1621—
1625.

meer geweest dan wrakken, andere waren reeds teruggegeven, andere eindelijk hadden de Engelschen zelven geweigerd terug te nemen, omdat het hun aan bootsvolk en mondbehoeften ontbrak. Bovendien er moest bewezen worden, dat de terug te geven schepen werkelijk teruggeeischt en door de onzen geweigerd waren! Op dit laatste beweerden de Engelschen, dat de daad zelve der invoering van het traktaat van vereeniging der beide Compagniën stilzwijgend den eisch van teruggave inhield, aangezien dat traktaat de schikking van alle geschillen medebracht: bovendien zij hadden den eisch uitdrukkelijk gedaan. Om dit te bewijzen werd eene acte ter tafel gebracht, en wat bespeurt men? dat in onze kopie dier acte eene zinsnede was uitgelaten, waaruit, heette het, duidelijk bleek, dat de eisch door de Engelschen geschied was. Dit gaf aanleiding, dat de onzen zonder omwegen van kwade trouw beschuldigd werden. Evenwel werd de kracht der aantijging aanmerkelijk verminderd, door dat onze kopië mede door de Engelsche gemachtigden in *Indië* was geteekend. Hoe het zij, deze zaak hield de onderhandelaars meer dan ééne zitting bezig. De Engelsche kooplieden, dat is de vertegenwoordigers der Engelsche Compagnie, werden eindelijk binnengeroepen, en dezen gingen bij het bepleiten hunner beweringen zoo woest en ruw te werk, dat de onzen niet verkozen te antwoorden voordat die kooplieden weg waren. Toen verklaarde EDMONDS, een der leden van den Raad, ten einde onze gronden te ontzenuwen, dat het spreken of zwijgen der Engelschen in de Oost niet veel afdeed: »want uw Generaal KOEN, zeide hij, windt hen aldaar om zijne vingers, zoodat zij hun recht niet durven laten gelden en alles doen, wat hij verlangt." Voorts wilde EDMONDS de onzen doen gevoelen, dat zij eigenlijk onbescheiden waren. »Gij moet bedenken, zeide hij, dat gij de Grootsten van het Rijk met deze nietige zaken bezig houdt. Zulks is de eer van zulke aanzienlijke Heren te na. Ook schijnt het wel, dat gij geen einde zoekt, omdat gij intusschen uw voordeel doet met ons geld." — Omstreeks dezen tijd gebeurde onzen Gezanten voor het eerst, wat zij later nog meermalen zouden ondervinden. Op weg naar *Whitehall* werd hun aangezegd, dat zij wel weder terug konden keren, want dat de Heren van den Raad de bestelde bijeenkomst niet konden bijwonen. Toen CARON zich ditmaal deswegens op hun verzoek in den Raad zou beklagen, vond hij niemand in de Raadkamer: alleen den Secretaris CALVERT sprak hij, en deze kwam er vooruit, dat de Heren in de conferentiën geen lust hadden en blijde waren als er wat tusschen beide kwam. Ook BUCKINGHAM wachtte onze Gezanten niet af, toen zij zich in persoon over die bejegening wilden beklagen. Niettemin lieten zij zich welgevallen (den 7den Junij) weder ter bijeenkomst te verschijnen, en de zaak werd gevonden, doordien de onzen aanboden, de schepen, wier teruggave gevorderd werd, den Engelschen af te koopen. Zoo moesten wij telkens toegeven.

Een Ostendenaar vindt met zijnen op de onzen behaalden buit eene schuilplaats te *Leith*.

Intusschen had er in de haven van *Leith* in *Schotland* eene ontmoeting plaats, waarbij het Goevernement van Koning JACOBUS de rechten der onzijdigheid in het belang onzer

tegenpartij verkrachtte. De Admiraal HAUTAIN had twee schepen van *Ostende*, die eenigen onzer landslieden op zee met prijsverklaring hunner goederen gevangen genomen hadden, tot zoo diep in die haven vervolgd, dat de kogels van zijn geschut in de stad waren gevlogen. Toch had hij zijn doel niet bereikt; want de Schotsche Overheid had de Ostendenaars in hare bescherming genomen. HAUTAIN, in persoon aan wal gekomen, was met alle onderscheiding bejegend, maar men had hem de uitlevering der gevangenen en hunner goederen geweigerd. Dus leende een onzijdig Vorst zijn land tot wijkplaats voor onzen vijand en tot bergplaats voor den op ons behaalden buit. Kon onze tegenpartij daarop rekenen, dan was onze blokkade van de Vlaamsche kust nagenoeg krachteloos gemaakt. Dus kregen onze Gezanten in last over het gebeurde bij den Koning te klagen. Evenwel, het ontslag der gevangenen werd niet gereedelijk verkregen. Integendeel de Koning deed den onzen hevige verwijten over het gedrag van onzen Vlootvoogd, en op andere punten der Engelsche kusten zagen zich de Spanjaarden daarna op nieuw tegen de onzen beschermd. Toen de Ambassadeurs den Koning wilden doen gevoelen, dat hij zelf wegens zijne macht op zee er het grootste belang bij had, dat de Spanjaarden den zeehandel niet verstoorden, antwoordde hij: »Wat? gij zijt wijd en zijd meesters van de zee; gij doet, wat gij wilt; gij belet mijn eigen onderdanen op mijne kusten te visschen, en wilt niet, dat daar een woord over gesproken worde. CARLETON schrijft mij, dat, zoo ik u het recht van te visschen betwistte, gij zulks als een oorlogsverklaring zoudt aanmerken. Wat het ontslag der gevangenen van *Leith* aangaat, ik kan deswegens met de Spanjaarden niet in oorlog komen [1]." 1621—1625.

Reeds was er, sedert het laatste punt van verschil door de toegefelijkheid der onzen vereffend was, weder meer dan eene maand verloopen, gedurende welken tijd de vertegenwoordigers der beide Compagniën over de teruggave van het over en weder genomene gehandeld hadden. Zij konden het ten slotte niet eens worden omtrent de taxatie van zekere goederen. Onze Ambassadeurs, deswegens met de Engelsche Commissarissen weder bijeengekomen, verklaarden zich bereid, de taxatie der Engelschen aan te nemen, wanneer wij de waarde van den Zwarten Leeuw op gelijken voet geschat bekomen konden. Van dezen voorslag hoorden de Engelschen vreemd op: zij achtten zich niet verplicht tot de teruggave van dat verbrande schip, en het stond te bezien, of de plechtige belofte des Konings ons iets zou baten. Dit wekte het ernstig ongenoegen onzer Gezanten. Zij verklaarden, dat, zoo men al hunne redelijke voorslagen verwierp, het beter ware, dat men hun, na hen reeds acht maanden te hebben opgehouden, hun afscheid gave. Zij zouden de rechtmatigheid hunner negotiatie voor God en de wereld wel kunnen verantwoorden. — Zoo spraken zij, niettegenstaande de laatste brieven van den Prins hun nog voorgeschreven hadden, niet te breken. Maar 's Prin-

[1] Verg. *Resol. Stat.-Gen.* 8, 12 Julij; 26 Aug. 1622.

1621— 1625.

sen verlangen zou bevredigd worden: want als het onzen Gezanten soms ernst scheen te zijn, voor goed een einde aan de vernederende bejegening, die zij wedervoeren, te maken, staakten de Engelschen schijnbaar hunne onredelijkheid. Zij wilden de onzen te *Londen* houden, want ook de Koning had alle reden om eene oorlog met onze Republiek te duchten. Zij zou in zijn Rijk bij een groot deel des volks hooge afkeuring gevonden hebben, en hij, gewoon de eischen der Spanjaarden te matigen door de bedreiging dat hij zich nader met ons zou verbinden, zou dit wapen zich uit de hand hebben zien vallen. — Doch hoe kort duurde dan zulk een gehuichelde toenadering! Reeds op de eerste bijeenkomst nadat de Lord-Tresorier een voorslag tot bemiddeling gedaan had, verscheurde deze hooge staatsdienaar, in toorn ontstoken, het ontwerp, naar aanleiding van zijn eigen voorslag opgesteld, met den uitroep: »geen woord meer! wij weten onzen tijd beter te besteden." — Thans was het zoo ver gekomen, dat onze Gezanten verwachtten, nu althans door hunne Soevereinen terug geroepen te zullen worden. Toch gebeurde dit niet. Op hun bericht, bij expressen bode naar *'s Hage* gezonden, kregen zij een plan terug, hoe zij de onderhandelingen weder zouden hebben aan te knopen en onder welke voorwaarden tot een scheiden te komen. Dit plan verkreeg hunne volle toestemming evenmin, als het in *Holland* die van de Bewindhebbers der Oost-Indische Compagnie had verworven. Doch des bekreunde zich de Prins en die leden der Staten, welke deze besogne in handen hadden, niet. Zij brachten de Compagnie onder het oog, dat men in deze omstandigheden niet lichtvaardig te werk mocht gaan, en voor *Engeland* buigen moest. Hoe het zij, de Gezanten gaven gevolg aan hetgeen hun in de eerste plaats gelast was te doen: zij vraagden weder gehoor bij den Koning, en den 17[den] Augustus werden zij op *Windsor* ontvangen. Hunne mededeeling aangaande den staat der onderhandelingen erlangde geen gunstig oor. Integendeel, de Koning verklaarde thans, dat zij het ongeluk hadden, dat *al* de leden van den Raad over hen klaagden, als die zich niet wilden schikken, en dat zij niets anders dan goede en vele woorden gaven zonder tot een besluit te komen. — De gedurige zinspeling op de *vele* woorden en de *redevoeringen* van onze Gezanten bewijst, dat de Engelsche Heren zich tegen de welbespraaktheid van eenen AERSSEN niet opgewassen gevoelden. Bovendien sprak deze, vroeger Ambassadeur in *Frankrijk*, de Fransche taal met het grootst mogelijk gemak, terwijl de Engelsche Heren met deze taal veel moeite hadden: de President MANDEVILLE gebruikte niet zelden den Heer BEAULIEU als tolk. — Na die zinspeling gaf de Koning te kennen, dat, verlangde men van hem, dat hij de verschillen overeen zou brengen, gelijk hij in 1619 gedaan had, hij dit verzoek moest afslaan, daar het hem ditmaal niet mogelijk was zonder advies van zijnen Raad te werk te gaan. — Zoo zou hij zich dan ook door zijne met zoo veel grootspraak over zijn onbeperkt gezag gegeven belofte betreffende den Zwarten Leeuw niet gebonden rekenen, als buiten zijnen Raad door hem afgelegd. —

In weerwil van de bejegening, die onze Gezanten ondergaan, zijn zij gedwongen, de onderhandelingen voort te zetten.

Wat hij doen kon, dus ging hij voort, was dit, dat hij binnen veertien dagen zijnen vollen Raad zou bijeenroepen om de onzen hunne zaken tegenover hem te hooren bepleiten. — Na deze mededeeling maakte de Koning, als om te doen gevoelen, dat wij, hetzij hij als rechter of als bemiddelaar zou optreden, geen toegenegen gehoor bij hem vinden zouden, zich tot het orgaan van de gewone klachten over het stelsel van uitzuigen, dat de Nederlanders in de *Oost-Indiën* tegen de Engelschen toepasten. Ons volk, zeide hij, was onheusch en barbaarsch: men zou hen goede manieren leeren. Weder had hij nieuwe klachten aangaande rooverijen, door de onzen tegen de zijnen gepleegd. — Met meer grond konden wij klagen, daar de commandeur LAM, met de laatste schepen uit *Indië* gekomen, het bericht had medegebracht, dat de Engelschen zich in die kwartieren zeer kwelziek en moedwillig gedroegen, zoodat de onzen kwalijk weg met hen wisten, en meer op hunne hoede moesten zijn tegen de Engelschen, dan tegen de Spanjaarden [1]. — En daarna haalde Zijne Majesteit de zaak van *Banda* op. De inwoners dier eilanden, zeide hij, hadden zich onder zijn gebied begeven, en waren zoo wel zijne onderdanen als de ingezetenen van eenig ander zijner Rijken. En die onderdanen hadden wij verdreven, weggevoerd, vermoord; de Engelschen, die er waren, hadden wij levend aan lijken vastgebonden en in zee geworpen. — Dit was eene onwaarheid, zoo als bij behoorlijk onderzoek voor de Engelschen zelven overtuigend bleek. Er had zich een drietal Engelschen op *Banda* bevonden, en dezen had men gewaarschuwd het eiland te verlaten, vóórdat onze krijgsoperatien begonnen. Zij waren daar gebleven, zelfs hadden zij de inboorlingen van het geschut voorzien, waarvan het eerste schot door een Engelschman was losgebrand; maar gesneuveld was er geen. Die krijgsonderneming nu was noodig geworden, omdat de bevolking, door Engelschen opgeruid, tegen het gezag van onzen Goeverneur en den Raad van defensie, waarin Engelschen zitting hadden, in opstand was gekomen. Men had van de ingezetenen een opdracht van de soevereiniteit aan den Koning van *Groot-Britannië* weten te verkrijgen; maar deze mocht niet gelden, omdat zij geschied was na de invoering van het Traktaat van vereeniging, hetwelk ons bij het bezit van datgene wat wij bezaten, handhaafde. — Alsof hij niet reeds genoeg grieven tegen ons had opgehaald, zoo bracht de Koning op nieuw de zaak van *Groenland* en het gedrag onzer walvischvaarders aldaar ter sprake. De schadevergoeding, door ons beloofd, hadden wij niet gegeven. — Deze grieve was niet geheel uit de lucht gegrepen. Immers hadden onze vroegere Gezanten in den zomer van 1619 in de haast van hunne afreize zonder tegenspraak den eisch vernomen, om binnen drie maanden alles terug te geven, wat door onze walvischvaarders aan de Engelschen ontnomen was [2]. Maar hadden wij die teruggave niet geweigerd, wij had-

1621—1625.

Verraderlijke handelwijze der Engelschen op *Banda*.

Schadevergoeding door de Engelsche Groenlandsche Compagnie geëischt.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 20 Julij, 1622.

[2] Zie hiervoor bl. 277, en het sedert uitgegeven Rapport van het Gezantschap naar *Engeland* in 1619 (*Berigten v. h. hist. Gen. te Utrecht*, II Serie, II Deel, 2de Stuk, bl. 274).

1621—1625.

den ze nog veel minder beloofd. — Daarmede was de reeks van klachten, die de Koning tegen ons had, niet gesloten. Dien morgen nog had hij uit *Schotland* bericht, dat een Nederlandsch scheepskapitein met zijn oorlogschip een Schotsch schip met soldaten, op deugdelijke commissie voor den Graaf van ARGYLE gelicht, had aangerand, en de manschap aan land had gejaagd. — Dit bericht zal wel overeenkomstig de waarheid geweest zijn. Immers hadden de Staten-Generaal reeds sinds lang de lichtingen in het oog, die er in *Schotland* en *Ierland* voor de Spanjaarden in *België* plaats hadden, en niet tevreden den Koning te verzoeken, die wervingen te verbieden, hadden Hun Hoog Mogenden aan hunne zeeofficieren den last gegeven op die soldaten, wanneer zij den overtocht waagden, jacht te maken [1]. — Op al 's Konings klachten antwoordden de Gezanten bondig: alleen van het bedrijf van dien scheepskapitein verklaarden zij nog niet onderricht te zijn. En daarna hingen zij, volgens hunnen laatsten last, den Koning een tafereel op van den tegenwoordigen hagchelijken toestand onzer Republiek, en welk een slag geheel *Europa* door onzen val te wachten stond. Vier legers tastten ons aan. Verlaten waren wij van al onze oude vrienden en bondgenooten. Onze vijanden hadden *Duitschland* ten onder gebracht, en in *Frankrijk* burgeroorlog weten te verwekken. De vijand was niet in zichzelf verdeeld en alles liep hem mede. Dus was zijn macht verdubbeld en niemand kon ons helpen, dan Zijne Majesteit alleen. — »Wat wilt gij, dat ik doe?" zeide de Koning op deze ernstige voorstelling. De onzen antwoordden onbewimpeld: »Wij wenschen, dat gij de verdere uitbreiding van *Spanjes* grootheid tegengaat, en ons tegen hare verdrukking beschermt." — »Om wat reden zou ik dat doen?" — hernam de Koning koel genoeg. — »Om reden van staat, om dezelfde reden, waarom uwe voorgangster en vroeger Uwe Majesteit zelve zulks gedaan heeft," antwoordden de onzen. — »Gij zoudt wel willen," zeide daarop de Koning weder, »dat ik met *Spanje* in oorlog geraakte en mijn verbond met die Mogendheid verbrake. Dat wil en dat zal ik niet. Wat zou 't wezen? Ik wil mij niet bederven. Ik weet in wat staat ik dit Rijk, in de oorlog gewikkeld, gevonden heb. Ik heb geen geld, zelfs om te leven. Waar wou ik het vandaan halen? De Kerken van *Frankrijk* roepen om bijstand. Ik moet mijn schoonzoon en mijn arme dochter onderhouden." — En hiermede gaf hij een andere wending aan het gesprek, alleenlijk voegde hij er nog bij, dat hij in geen oorlog begeerde te komen, noch traktaten te breken, met ons noch met *Spanje*. Vóór het Bestand had hij met ons gehandeld; dat Bestand was nu ten einde; en nogmaals vraagde hij, waar vandaan wij begeerden dat hij de middelen halen zou. En de onzen antwoordden ten slotte: »Door God zijt gij in vrede gesteld om het evenwicht in de Christenheid te bewaren: daartoe zijt gij machtiger in volk en ter zee, dan eenig ander Koning." — Doch JACOBUS hield zich alsof hij de Gezanten niet begreep. Toch verstond

Onderhoud met den Koning over den toestand van onze Republiek en van Europa.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 9, 10 Febr.; 6 Junij, 1622.

hij hun verlangen, dat hij om aan volk en aan een vloot te komen, de hand zou reiken aan de oppositie in zijn Parlement. Immers zeide hij te duchten, dat in tegenspoed de Gemeente wel wanhopige middelen kon aangrijpen zonder op het Gezag te letten. Dus verklaarde hij bang te zijn, dat de volkspartij hem zou overvleugelen. Werkelijk heeft zij het zijnen zoon gedaan; doch had de vader thans moed genoeg gehad, menschelijker wijs gesproken, had hij zijn volk eene omwenteling en zijnen zoon een geweldigen dood bespaard. 1621—1625.

Eerst den 6[deu] September vervulde de Koning zijne belofte om de onzen tegenover zijnen Raad zelf te hooren. De bijeenkomst, die te *Windsor* plaats had en waarbij de Prins van *Wales* tegenwoordig was, leidde tot geene uitkomst. Onze Gezanten verklaarden zich geneigd de genomen goederen op den door de Engelschen verlangden voet terug te geven, mits men ons den Zwarten Leeuw op denzelfden voet teruggaf. Nu kwam er aanmerking op ons recht om dat schip terug te bekomen: de Koning scheen zijn gegeven woord vergeten te zijn, en toen hij daaraan herinnerd was, begon hij zich warm te maken, en te klagen, dat zijne onderdanen geruïneerd werden. De onzen hernamen daarop, dat de Nederlandsche kooplieden evenzeer zouden kunnen klagen, daar zij meer dan acht millioenen op interest hadden opgenomen. »Dat zou het geval niet zijn," zeide daarop de Tresorier, »zoo gij u bij den koophandel hadt bepaald," en de Koning: »gij speelt de rol van veroveraars." Echter stonden de Engelschen toe, dat de Zwarte Leeuw getaxeerd zou worden naar denzelfden maatstaf, dien zij ten aanzien van de hun door ons terug te geven goederen toegepast wenschten te zien, mits wij aan Zijne Majesteit de bepaling overlieten, of wij de teruggave van dat schip als een recht mochten eischen, of als een gunst hadden te verwachten. De onzen namen zulks aan en verbonden zich daarbij om al vast eene som voor het door ons verschuldigde te betalen, ten einde, wanneer het juiste bedrag, na bericht, in *Oost-Indië* in te winnen, bekend zou zijn, het ontbrekende daarbij te voegen of het te veel betaalde daarvan af te trekken. Tot de behandeling van de zaak van *Banda* was de Koning thans ongezind: zij zou zonder hem voor de gewone Commissarissen uit den Raad gebracht worden. Bijeenkomst op *Windsor*.

Hier konden de Engelschen geen zweem van recht doen gelden; maar ons gunden zij het onze niet, en waar zij ons recht niet erkenden, meenden zij dat zij konden doordrijven, wat zij begeerden. Bij eene van de hierover gehouden conferenties verklaarde de Tresorier, in zijnen toorn, ronduit, dat de Engelschen met het traktaat van vereeniging bedrogen waren, want dat het tot niets diende, dan om hun de handen te binden: ware dat traktaat er niet, zoo zouden zij ons wel op eene andere manier getuchtigd hebben. Dat de onzen deze verklaring beleedigend noemden voor den Koning, die het traktaat zelf gemaakt had, en onlijdelijk voor ons, die geene bedriegers waren, baatte niet veel. De Goeverneur van de Engelsche Compagnie gaf ten overvloede te

94 *

1621—1625.

kennen, dat hij gaarne alle eischen wilde laten varen, als wij het traktaat te niet wilden laten gaan. Toen de onzen alsnu de Engelsche Heren op een ander onderwerp wilden brengen met de klacht, dat zij reeds tien maanden in *Engeland* waren opgehouden, voerde de Tresorier hun te gemoet: »zijt gij hier tien maanden geweest, zoo zult gij hier nog wel tien jaren blijven, als gij eenig recht van soevereiniteit in de *Oost-Indiën* wilt laten gelden." Dit alles moesten onze Gezanten zich laten welgevallen, zonder de onderhandelingen te mogen afbreken. Hun last uit *den Haag* noopte hen daartoe. Wel hield onze Oost-Indische Compagnie zich standvastig, maar de Staten-Generaal en de Prins verboden den Gezanten op nieuw hun recht en eer staande te houden. De laatste verklaring der Oost-Indische Compagnie, waarbij zij zich ongezind verklaard had, om hare middelen tegen recht weg te geven, en voor *haar* geld de onmin van de Engelschen af te laten koopen, kwam Hun Hoog Mogenden en zijner Excellentie te fier voor, en onzen Gezanten te *Londen* werd nader bericht, dat de Staten-Generaal de houding van de Bewindhebbers der Compagnie niet goedkeurden. Het eenige wat onze Gezanten in deze omstandigheden doen konden, was al weder tot den Koning hunne toevlucht te nemen en hem op nieuw gehoor te verzoeken. Immers kon het hun geene voldoende genoegdoening geven, dat enkele Engelsche Heren zelven betuigden, dat zij niet naar behooren behandeld werden, en men hun de eer niet bewees, die hun als Ambassadeurs toekwam. — Op de audientie, hun den 25sten September verleend, klaagden zij den Koning, hoe men zich over het traktaat van vereeniging had uitgelaten, en vraagden zij, hoe men nu, als de Engelschen zulke gevoelens koesterden, iets met hen kon uitrichten. De Koning verlangde te weten, wie uit zijnen Raad zich dus had uitgelaten, en de onzen zagen zich gedwongen den Tresorier te noemen. Hierop vraagde de Koning, wat wij dan wilden dat hij doen zou, en de onzen verzochten, dat hij zich zou verledigen om ook de zaak van *Banda* door de partijen te hooren bepleiten. Dadelijk was zijne Majesteit daartoe bereid, en werd de Raad binnengeroepen. Nadat de Koning zelf in de aldus vereenigde Vergadering de zienswijze der Engelschen over de bewuste zaak bepleit had, trachtten de onzen hem te overtuigen door het voorlezen van de resolutie van den Raad van defensie, waaruit bleek, dat de onderneming naar *Banda* mede door de Engelsche leden van dien Raad verordend was. Dit vernemende, zeide de Markgraaf van HAMILTON ronduit: »als dat zoo is, dan hebben de Engelschen ongelijk." Zulks stemden thans allen en zijne Majesteit zelve toe. Alleen de Tresorier had eene tegenwerping, doch de Koning zette hem, en wel eenigzins bits, terecht. Niettemin kwam de Koning nu zelf voor den dag met redeneringen, die weder schenen te ontzenuwen wat men toegegeven had: het betrof de sterkte der macht, die de Engelschen te *Lonthor* (op *Banda*) gehad hadden. »Hoe," veroorloofde zich alstoen Lord PEMBROKE te zeggen, »hoe? er zijn maar drie Engelschen geweest, en zou men daar compagniën of regimenten van willen maken? Het ware beter, dat men daarvan zweeg." BUCKING-

Beraadslaging vóór den Koning over de zaak van *Banda*.

HAM vraagde nog, hoe veel soldaten wij aldaar op ons fort *Nassau* hadden, en op het antwoord, dat wij er wel tweehonderd hadden, zeide hij: »dat lijkt meer naar een forteres." Gedurende deze woordenwisseling toonde de Prins van *Wales*, dat hij de redenen der onzen billijkte, daar hij hen herhaaldelijk toeknikte. Ten slotte verklaarde de Koning, dat, behoudens het vraagstuk der soevereiniteit, hetwelk, zeide hij, na twee of drie jaren tegelijk met dat betreffende de forten, die de Engelschen in de *Oost-Indiën* zouden mogen bouwen [1], behandeld zou worden, de zaken op *Banda* mochten blijven, zoo als het traktaat het medebracht. — Voor het scheiden deden de onzen den Koning nog eene mededeeling. Zij betrof de oprichting der West-Indische Compagnie, als het geschiktste middel door ons aangegrepen om, nu *Spanje* op het vaste land van *Europa* de handen ruim had, deze Mogendheid in hare Amerikaansche Koloniën aan te tasten. Op last van de Staten-Generaal stelden zij zijner Majesteit de vraag voor, of hij en zijne onderdanen ook van deze onze onderneming in hun voordeel gebruik willen maken, opdat, zoo God de Heer onze pogingen zegende, tijdig alle misverstanden mochten voorkomen worden. — De Koning hoorde, zeide hij, de mededeeling met groot genoegen en beloofde, zich vóór het vertrek der Gezanten, dat nu spoedig plaats scheen te kunnen hebben, daarop te zullen verklaren. Die verklaring echter is niet gevolgd. Zich aan ons bij de aanranding van Spanjes West-Indische bezittingen aan te sluiten, zulks verbood hem zijne steeds vriendschappelijk met *Spanje* onderhandelende staatkunde, en de betrekkingen tusschen Engelschen en Nederlanders in de *Oost* waren niet van dien aard, dat men op een ander gebied beter vruchten van zamenwerking tusschen de beide Natiën verwachten kon. Maar van den anderen kant ons in onze onderneming te belemmeren, dit zou hem slechts dan geraden zijn geweest, wanneer hij geen reden gehad had om, nadat *Spanje* alvermogend zou geworden zijn, ook voor zijn eigen macht te vreezen. 1621—1625.

Zoo onze Gezanten thans verwachtten, weldra, na de zaken tot een dragelijk slot gebracht te hebben, naar huis te kunnen terugkeren, hoe grievend werden zij teleurgesteld! Den 26sten September werden zij bij eenen brief van den Raad opgeeischt om in onderhandeling te treden op de walvischvaart, en den Engelschen met het betalen van 20,000 pond sterling voldoening te geven volgens hetgeen waartoe men zich, heette het, in 1619 verbonden had. Zoo bleek men duidelijk hen te willen dwingen. Bovendien werd alles wat tot nog toe in de Oost-Indische zaken bepaald was, weldra weder op losse schroeven gezet of omvergeworpen. Eerst kwam men aan met eenen eisch van vergoeding van schade en interest voor den tijd, dat de teruggave van 't geen wij verschuldigd waren was achtergebleven. De onzen beweerden hierop, dat zoodanige vergoeding niet te pas kwam, omdat wij met de teruggave niet gezegd konden worden ach- Eisch van vergoeding van schade en interest.

[1] Zie hiervoor, bl. 272.

1621—1625. tergebleven te zijn, daar vóór de beslissing, eerst thans gevallen volgens den in het traktaat aangewezen weg, de verplichting tot teruggave niet uitgemaakt kon zijn. Om voorts de Engelschen te doen gevoelen, dat zulke eischen van hunne zijde, van de onze slechts nieuwe eischen, en dat wel rechtmatiger dan de hunne, uitlokten, vorderden thans onze Gezanten teruggave van de helft der kosten, die wij aan de bezetting van het vijandelijk gezinde *Bantam* hadden besteed, waardoor wel de handel der Engelschen mede gebaat was geworden, maar waaraan dezen nog voor geen penning hadden toegebracht. Wilden de Engelschen de kosten niet mede dragen, dan behoorden zij ook van den handel op *Bantam* af te zien. De Tresorier weigerde kort en goed, tot deze zaak over te gaan. Men verlangde ons tot teruggave van schade en interest te dwingen, en alweder zou de Koning deze vraag moeten oplossen. In afwachting van het gehoor wilde men de onzen thans op de zaak der walvischvaart hooren; maar zij verklaarden hunnen tijd daaraan niet te mogen besteden: als de Indische zaken waren afgehandeld, moesten zij huiswaarts: reeds, zeiden zij, was er in ons land ontevredenheid ontstaan over hun lang wegblijven. Doch bij al hunne haast werden zij eerst den 8sten October op *Hamptoncourt* ontvangen. De Koning wist alstoen niets beter dan voor te slaan, de beantwoording der vraag aangaande de verplichting tot het betalen van schade en interest uit te stellen, totdat de onderhandeling over de teruggave zelve zou afgeloopen zijn. Dit hoorden de onzen met verbazing: was dan, zoo vraagden zij, die zaak nog niet uitgemaakt? Wat hadden zij dan tot dusverre in *Engeland* uitgevoerd? Dadelijk bleek dat de Engelschen nog niet alles vermeld hadden, wat zij zich teruggegeven wenschten te zien, daar de Tresorier teruggave vorderde van hetgeen de Engelschen op *Banda* was ontnomen. — Hoe onbillijk was deze eisch! Immers konden de Engelschen aldaar geen goed in bijzonder eigendom bezitten. Wat daar verworven werd was gemeen goed van de beide Compagniën en moest in de bij het traktaat bepaalde portiën verdeeld worden. Toen hierover eene woordenwisseling ontstond, gaf de Koning te kennen, dat wij de zaak elders zouden behandelen: thans was hij moede. De onzen zeiden daarop, dat uit hetgeen in zijne tegenwoordigheid voorviel, genoegzaam bleek, wat wij van eene onderhandeling in zijn afwezen te verwachten hadden. »Hoe, viel toen de Koning uit, beleedigt gij de Heren van mijnen Raad? Ik ben geen ezel of kameel om al dit werk op mijnen rug te nemen. Waar zoudt gij elders een Koning vinden, die zulks zou willen doen? Wilt gij met mijnen Raad niet onderhandelen, zoo moogt gij henengaan, als gij dan henengaan wilt." — De onzen namen den Koning niet bij zijn woord. Zij mochten hem geene aanleiding geven om hen met opspraak en openlijk onverrichter zake te laten vertrekken, noch hem de gelegenheid bieden om met de breuk der ten minste in schijn bestaande vriendschap de gunst van *Spanje* te koopen. Dus spraken zij woorden van inschikkelijkheid en het gevolg was, dat er twee dagen later weder een bijeenkomst te *Hamptoncourt* zou plaats hebben. Voordat echter deze vergadering

scheidde, had er nog een voor de onzen alleronaangenaamst tooneel plaats: de vertegenwoordigers van de deelhebbers aan de ter walvischvangst varende Groenlandsche Compagnie werden binnengelaten en smeekten den Koning op hunne knieën om recht tegen ons. Zijne Majesteit vermaande de onzen daarop hun gegeven woord gestand te doen. En alsof dit nog niet genoeg ware, zoo zeide hij nieuwe klachten tegen ons uit *Indië* ontvangen te hebben. Gelukkig konden de onzen daarop dadelijk antwoorden, dat men ook in Nederland van daar tijdingen had, en dat die tot vrij wat zwaarder klachten stof gaven, te weten, dat de Engelschen de Bantammers van *Jacatra* hadden opgeruid om onze stad in den brand te steken en den Goeverneur te vermoorden: de schuldigen hadden hunne misdaad bekend, en deze bekentenis, den Engelschen voorgelezen, had geen tegenspraak gevonden. 1621—1625.

In de volgende vergadering te *Hamptoncourt*, den 10den October gehouden, oordeelden de onzen het raadzaam om in te willigen, dat wij een derde zouden teruggeven van hetgeen wij den Engelschen op *Banda* heetten ontnomen te hebben. Dus zouden wij aan zamenzweerders tegen ons gezag goederen teruggeven, die zij niet rechtmatig bezeten hadden. Doch zelfs deze inwilliging vond men nog niet groot genoeg: men vorderde geen derde, maar al de goederen terug.

Invloed van de inneming van *Heidelberg* op de gemoederen in *Engeland*.

Intusschen scheen de staatkundige toestand eene wijziging ten goede te ondergaan. Toen de Keurvorst van de *Palts* van den strijd had afgezien, had JACOBUS zich gevleid, dat de Keizer alsnu tot eene verzoening met hem zou komen en zijne ondernemingen tegen hem niet zou voortzetten, ja, dat het verdrag tot teruggave van de *Palts*, door de Infante ISABELLA te *Brussel* met RICHARD WESTON ontworpen, alsnu tot uitvoering zou komen. In plaats daarvan, was *Heidelberg* dat door de Engelschen in naam van den Keurvorst bezet was, door TILLY belegerd en omstreeks het midden van September ingenomen. De inneming van *Mannheim* volgde. De Engelschen trokken af uit de *Palts*. Slechts in *Frankenthal* hielden zij zich nog een tijd lang staande. Zelfs nu was het geduld van JACOBUS niet ten einde. Nog wist men hem te paaijen met de verzekering, dat de Keizer eerst alles afgenomen moest hebben, wilde hij alles terug kunnen geven. Onderhandelingen schenen ook thans weder tot het doel te zullen leiden.

Tegen het begin van October echter berichtte Lord CHICHESTER, die in het voorjaar naar *Duitschland* gezonden was [1], dat er van al die onderhandelingen niets te hopen was: de eischen waren buitensporig en men leidde hem om den tuin. Tegelijk heette het, stelde de Paus aan Engeland voorwaarden; hij eischte, dat de oudste zoon van den Keurvorst, 's Konings schoonzoon, in de Roomsche godsdienst opgevoed zou worden, en de geestelijke goederen in *Engeland* aan de Roomsche Kerk zouden worden teruggegeven [2]. Nu ging het toch te ver. Zelfs de Raad was thans van oordeel, dat aldus

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 19 Mei, 1622.
[2] V. D. CAPELLEN t. a. pl. bl. 89, 90.

1621— 1625. schande en gevaar over het Land gebracht werd. Alzoo scheen dan de Koning thans geen wapengeweld te zullen ontzien om den Keizer in de *Palts* te bestrijden, en den Geestelijken der Episkopale Kerk liet hij toe te prediken wat hij vroeger verboden had, dat de Paus de Antichrist was. Reeds schreven onze Gezanten in brieven van den 14[den] October, dat de Koning een kloek besluit had genomen om den Koning van *Bohemen* te doen herstellen, en ook de Raadpensionaris DUIK had dergelijk bericht, hetwelk hij echter onder het zegel der geheimhouding aan de Staten-Generaal mededeelde [1]. — Maar de toestand onzer Gezanten in *Engeland* werd met dat alles nog niet aanmerkelijk gebaat. Het eenige wat zij gunstigers ondervonden, was, dat de gemachtigden van de Engelsche Compagnie, die met de Gedeputeerden van onze Compagnie middelerwijl over zekere punten van de restitutie handelden, de vermaning kregen, dat zij geene onredelijke eischen moesten doen. Voor 't overige vorderden zij zelven geen stap en werd de afdoening der zaken in geenen deele bespoedigd. Zij begonnen te begrijpen, dat men hen thans terughield om zoo veel als tot gijzelaars te dienen ten einde *Spanje* daar te brengen, waar men het hebben wilde. In plaats van te erkennen dat de zaak van Keizer en Paus één was met die van *Spanje*, begreep men in *Engeland* de uitbreiding en meerdere zelfstandigheid van *Oostenrijks* macht in *Duitschland* en het bondgenootschap van dit Huis met den Paus als een middel te kunnen gebruiken om *Spanje* behoedzaam te maken. Wilde PHILIPPUS IV zich eindelijk oprecht en eerlijk met *Engeland* vereenigen, hij zou er wel bij varen. Stond hij het huwelijk toe van zijne zuster met den Prins van *Wales*, dan kon deze Infante na den dood harer tante, of wellicht reeds vroeger, de Nederlanden ten bruidschat bekomen, en de Noordelijke Provinciën, middelerwijl de oorlog moede geworden, zouden niet weigeren, haren Protestantschen echtgenoot als heer te erkennen. Prins MAURITS zou tegen de verwezenlijking van zulke plannen geen ernstig bezwaar in den weg leggen: het bleek, hoe hij tegen wil en dank den oorlog voerde; hij was vroeg oud, en hij, zoo wel als zijn broeder, ongehuwd. En wat *Frankrijk* aanging, met de aansluiting van de Republiek aan de Spaansch-Engelsche zijde, verloor dat Koningrijk zijn steun in de Vereenigde Provinciën, en, bovendien, men had slechts de Hugenoten, thans door den Hertog van SOUBISE te *Londen* vertegenwoordigd, in hunnen opstand te stijven om de Fransche Regering onschadelijk te maken. Als het huwelijk van zijnen zoon met de Spaansche Prinses doorging, zeide in dezen tijd JACOBUS tot SOUBISE, dan zou hij, met Spanje vereenigd, zich de Hugenoten aantrekken [2]. Kwam die innige vereeniging met *Spanje* tot stand, dan schenen eindelijk tevens de binnenlandsche moeijelijkheden uit den weg geruimd. Buiten de toestemming van *Spanje* den Keizer tot redelijkheid te nopen ging niet aan zonder de parlementsgezinden en ultragereformeerden te ontboeijen: slechts als men

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 18 Oct. 1622. [2] RANKE, *Engl. Gesch.* B. II. S. 59.

Spanje aan de belangen der Hervormden dienstbaar maakte, kon men die partij meester blijven. Niemand besefte dat alles beter dan BUCKINGHAM: slechts door het welgelukken dier denkbeelden kon zijn val verhoed worden, en weldra was hij bereid door een meesterlijken slag, zoo hem docht, de voltrekking van het Spaansche huwelijk te verzekeren. Men begrijpt, hoe belangrijk het in deze omstandigheden schijnen moest den bekwaamsten Staatsman der Nederlanden, als het ware, onder de hand te hebben, en het middel te bezitten om *Spanje* door het voortdurend verblijf van buitengewone Nederlandsche Gezanten in *Engeland* in den waan te brengen, dat men door hen de Republiek zou kunnen brengen tot al wat men wilde. AERSSEN scheen, wegens zijne vroegere gedragingen in *Frankrijk*, juist de man om op de kronkelpaden van zulk eene staatkunde mede te gaan. Maar gelukkig voor de zelfstandigheid van ons Vaderland, hij was de man daartoe niet meer. De dood van OLDENBARNEVELT, door hem bewerkt, had voor hem en voor al degenen, die de omwenteling van 1618 hadden doorgedreven, den pas naar *Spanje* ten eeuwige dage afgesneden. Al moest hij het met zijn leven bekoopen, zich schuldig maken aan eenen gruwel, waarvan de verdenking alleen genoeg was geweest om hem den edelen Advokaat in handen te leveren, dat was eene onmogelijkheid geworden. OLDENBARNEVELTS geweldige dood deed, wat steeds zijn leven gedaan had, hij redde Nederlands onafhankelijkheid en de zaak van de vrijheid der wereld. Ware hij ten gevolge van ouderdom of natuurlijken dood afgetreden, zijne opvolgers zouden niet door zulke onverbrekelijke banden verplicht zijn geweest om zijn werk voort te zetten. — Niet dat er veel kans was op de verwezenlijking van BUCKINGHAMS plannen: de raadslieden van PHILIPPUS IV begrepen, dat zoo zij dien weg insloegen, zij gevaar liepen eenen toestand in het aanzijn te roepen, die de Nederlanden aan het overwicht der Noordelijke Provinciën prijs zou geven, en het gezag van *Spanje* en het Katholicisme in die gewesten voor altijd ten behoeve van dat van *Engeland* en van het Protestantisme te niet zou doen gaan. SOMMELSDIJK, fijner staatsman dan de Engelschen, heeft voorzeker ingezien, dat *Spanje* zich niet zou laten overhalen. Maar niettemin was het een onschatbare zegen, dat hij elke staatkunde, waarbij eene toenadering met die Mogendheid in aanmerking kwam, als de pest moest schuwen. Want eene toetreding tot BUCKINGHAMS denkbeelden zou het land, zoo niet aan *Spanje*, dan toch zeker aan *Engeland*, voor onze onafhankelijkheid nauwelijks minder gevaarlijk, hebben overgeleverd; zij zou ons het bondgenootschap van *Frankrijk* onherstelbaar hebben doen verbeuren, om ons aan *Engeland* op genade over te geven. Dus was het voor SOMMELSDIJK in dit tijdsgewricht volstrekt noodzakelijk, al de verwachtingen, die de gunsteling van den Engelschen Koning op hem zou hebben kunnen bouwen, af te snijden, en door een spoedig vertrek tevens aan de valsche en onteerende houding van hem zelven en zijne medegezanten een einde te maken. Diensvolgens wendde hij zich thans rechtstreeks tot BUCKINGHAM zelven, en verzocht de Staten te gelijker tijd, dat zij twee

1621—1625.

Houding van AERSSEN bij de politieke plannen van BUCKINGHAM.

1621—1625.

oorlogschepen op de *Theems* zouden zenden om hem met zijne ambtgenooten en de Gedeputeerden der Oost-Indische Compagnie af te halen. Een bezoek, den Markgraaf gebracht, en waarbij onze Gezanten hem verzochten te bewerken, dat zij nog een laatst gehoor erlangen mochten om aan de overgebleven punten van verschil een einde te maken en hun afscheid te bekomen, scheen tot niets te zullen leiden, al had BUCKINGHAM ook de verzekering gegeven, dat hij noch Spanjaard noch Franschman was, maar een trouw dienaar van Zijne Majesteit, en bereid ons zijne vriendschap te betoonen. Dus schreef men hem eenen brief. Hunne toegefelijkheid, verklaarden daarin de Gezanten, werd in *Holland* gelaakt door al wie slechts 's Lands recht en belang in aanmerking namen: zij, daarentegen, hadden het gewicht van 's Koning vriendschap in deze tijdsomstandigheden doen gelden. Wanneer de staat van zaken het voor de dienst van Zijne Majesteit wenschelijk mocht doen achten, dat men aan hunne Meesters openingen deed van meer vertrouwelijken aard, dan verzekerden zij, zouden Hun Hoog Mogenden hoogst geneigd zijn de grootheid des Konings te bevorderen, en bereid om al zijne bemoeijingen te ondersteunen tot herstel van den Koning van *Bohemen* en andere ondernemingen, Zijner Majesteit waardig. Maar, voegden zij er bij, zij hoopten niet, dat voor dit onzeker geval de Koning hen nog langer in *Engeland* zou houden, daar het doel langs andere wegen even goed kon bereikt worden. Dus begrepen zij, dat de overgebleven punten van verschil dadelijk moesten uitgemaakt worden, opdat bij de te verwachten nadere aansluiting tusschen de beide Landen niets storends tusschen beide mocht komen. — Op deze wijze wezen de Gezanten alle vertrouwelijke openingen, die men aan hunne personen mocht wenschen te doen, ten stelligste af, maar lieten tegelijkertijd de waarschijnlijkheid doorstralen, dat de Staten er ooren naar zouden hebben. Was dit laatste slechts een voorwendsel, of zouden zij wezenlijk gemeend hebben, dat de Staten geneigd zouden bevonden worden om »de grootheid des Konings," zoo als BUCKINGHAM die begreep, te dienen, en hem bij de »andere ondernemingen," die dezelfde staatsman beraamde, te ondersteunen? Zeker gaat het, dat het in dezen tijd niet aan pogingen ontbrak om op de Staten-Generaal en het volk te werken en het verlangen naar vrede levendig te maken. Van dien aard en strekking was ongetwijfeld een gerucht, hetwelk in deze dagen, en wel uit *Engeland* en door middel van onze Gezanten aldaar, verspreid en door den Prins aan de Staten gemeld werd, aangaande eene geduchte Spaansche *armade*, die reeds op de Engelsche kust te *Plymouth* en onder het eiland *Wight* zou zijn aangekomen [1]. Er zweefde een zonderling duister over de bedoelingen, welke aan die vloot werden toegeschreven. Zij was, heette het, naar *Rochelle* of naar *Nederland* bestemd. Naar *Rochelle?* Zoo was zij wellicht tot ondersteuning van de Hugenoten uitgerust. Was dit zoo, waarom ons dan niet met

Pogingen om in ons Vaderland de gemoederen tot vrede te stemmen.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 16, 18, 19, 20, 23, 24, 27, 28, 29, 31 Oct. 1622.

Spanje verzoend, liever dan die scheepsmacht ons op den hals gehaald? Want tegelijk scheen er grond van vrees te bestaan, dat de vloot de rivier van *Embden* zou opstevenen en aldaar landingstroepen zou afzetten, om een inval in de Provinciën *Groningen* en *Friesland* te doen, in *Overijsel* door te dringen en ons van onze zwakste zijde aan te tasten, terwijl onze legermacht op onze zuidelijke grenzen vertoefde. Reeds werden die van *Embden* vermaand, op de verdediging hunner stad bedacht te zijn, en de Prins uitgenoodigd de krijgsmacht in *Friesland* en *Groningen* te versterken. Den 19den October deelde de Regering van *Amsterdam* aan de Staten-Generaal een schrijven mede, haar van »eenen liefhebber der gemeene zaak" uit *Antwerpen* toegezonden, volgens hetwelk in het begin dier maand eene vloot van 28 galjoenen onder DON FERDINAND DE TOLEDO uit *Lissabon* vertrokken was met over de zesduizend man: alle Duitsche (dat is Nederlandsche) Engelsche en Fransche loodsen had men geprest. Men meende, dat het op *Embden* of op ons land gemunt was. Een tweede groote armade wachtte in den mond van de Straat van *Gibraltar*, — en de slotsom was, dat »een goede peys te wenschen was." Dat zulk een raad door eenen welgezinde aan de Stad *Amsterdam* kon heeten gegeven te zijn en geschikt kon worden geacht om aan de Staten-Generaal te worden medegedeeld, was wel een bewijs, dat het denkbeeld van vrede reeds veel ingang had gevonden en niet meer ongerijmd of misdadig gerekend werd. Tegelijker tijd kwam de verjaagde Koning van *Bohemen* weder in *den Haag* [1]. Ook deze terugkomst was voor eene tweeledige verklaring vatbaar. Moest zij doen denken, dat hij zijn bondgenootschap met onze Republiek niet meer behoefde of niet meer verkoos te ontveinzen? In het eerste geval scheen zij te bewijzen, dat zijne vriendschap met ons hem niet meer zoo kwalijk zou genomen worden; in het andere geval, dat hij weder met open vizier tot herstel in zijne erflanden ten strijde zou trekken. Zoo men bij den invloed van zulke dubbelzinnige berichten en gebeurtenissen, wel geschikt om alle vastheid van besluit te verlammen, den indruk voegt, dien de onophoudelijke aanvragen om geld maken moesten, dan is het wonder dat de volharding op dit tijdstip niet is te kort geschoten. De dappere soldaten van *Bergen op Zoom* moesten voldaan [2] en de laatste termijn aan MANSFELD betaald worden, opdat hij zich niet, voordat beslist was wat zijn verdere bestemming zijn zou, in de Graafschap *Zutfen* of in *Overijsel* werpen mocht [3]. Maar de Ontvanger-Generaal klaagde over volslagen geldgebrek en gemis aan krediet [4]. De Propositie van den Raad van State tot de Consenten voor het jaar 1623 verlangde eene som van tusschen de 14 en 15 millioenen om den oorlog vol te houden [5]. En

1621—1625.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 19 Oct. 1622.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 26 Oct. 1622.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 17, 19, 21, 22, 27, 28 Oct. 1622.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 17, 19, 26 Oct. 1622.

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 20 Oct. 1622.

1621—1625.

dit zou alleen nog maar strekken voor het leger te lande. Wat zou bovendien de vloot niet kosten? Dat de convooijen en licenten tot haar onderhoud niet voldoende zouden zijn, verklaarde de Raad van State ronduit, en de aanhoudende berichten van die Spaansche armade maakten reeds dadelijk kostbare voorzieningen om en bij het Goereesche Gat noodzakelijk, en maakten, dat de schepen, die op de Maas zeilree lagen ter zoutvaart, welke thans onder de West-Indische Compagnie begrepen was, hier niet van daan konden. Niettemin men volhardde. Weldra hoorde men niets naders van de Spaansche armade; ook vernam men in plaats van aangekondigde krijgsondernemingen, mede bestemd om schrik aan te jagen, slechts van ziekte en muitzucht in SPINOLA'S leger [1]. Evenmin als het *Spanje* ernst kon zijn zich met Engelands voorstellen van algemeene bevrediging in te laten, evenmin konden het Bewind en de Regering van *Amsterdam*, na al het gebeurde vóór en in 1618, de verantwoordelijkheid op zich laden om handelingen aan te gaan, die eene poging tot verzoening met *Spanje* in het verschiet zouden vertoonen. Voor het dragen van al de lasten, gevorderd door de oorlog op leven en dood, door het Land zonder bondgenoot te voeren, zou *Holland* bekwaam bevonden worden.

Nevens den brief leverden onze Gezanten BUCKINGHAM eenen staat over der nog uit te maken vragen. Tevens traden zij daarbij in eene nadere uiteenzetting van de zaak van *Bantam*. Het was er om te doen geweest, den handel aldaar beter te verzekeren. Den *Pangerang* had men gepoogd door zachte middelen tot rede te brengen. Doch zulks had niet gebaat. Dus had de Raad van defensie besloten, de plaats te kanonneren en te blokkeren. De Engelschen hadden die onderneming noodig gekeurd, ja er mede schepen heengezonden; maar weldra hadden zij die schepen terug ontboden om ze elders heen te zenden. — Dit was hun toeleg: krijgsondernemingen goed te keuren, maar er ons alleen voor te laten opkomen, om, wanneer wij eene nederlaag lijden mochten, daarvan gebruik te maken ten einde onze macht te fnuiken. De tien schepen, welke zij volgens het traktaat, nevens onze tien schepen, ter voortdurende verdediging der gemeenschappelijke belangen leveren moesten, werden dan ook in geenen deele door hen beschikbaar gesteld. Die versterking intusschen was het eenige voordeel, dat wij bij het traktaat hadden. Maar wij konden ons het gemis daarvan getroosten, mits de Engelschen dan ook van hun aandeel aan de voordeelen van den handel verkozen af te zien.

De Gezanten blijven het voorwerp der slechste bejegening.

Op den dag zelven, dat de brief aan BUCKINGHAM verzonden was, ondervonden onze Gezanten, hoe weinig de houding, die zij aangenomen hadden, behaagde. Ten bestemden tijde, te twee uren, waren zij op de plaats der conferentie tegenwoordig. Zij wachtten tot half vijf uren, en er verscheen niemand. Eindelijk kwamen er twee of drie Heren met verontschuldigingen. Nu ging het dan toch te ver. Zeven dagen,

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 8, 10, 12, 14 October; 3 Nov. 1622.

zeiden de onzen, waren er al weder verloopen, zonder dat er iets verricht was. Zulk eene bejegening hadden zij meer ondervonden, en met geduld verduurd; maar thans was het hun onmogelijk ze langer te verdragen, zonder te verklaren, dat zij geene sollicitanten noch particuliere personen waren, maar ambassadeurs, die niet zoo verachtelijk behoorden behandeld te worden. Zij wisten niet, hoe zij zoo iets voor hunne lastgevers zouden kunnen verantwoorden. Hadden de Commissarissen geen tijd, welnu, dan moest men andere Commissarissen stellen, die wel tijd hadden. Zij waren nu hier bijna een rond jaar en hadden slechts door telkens toe te geven wat kunnen gedaan krijgen. Er was nu niets meer van eenig belang te verhandelen over. Dus waren zij besloten, de Heren van den Raad niet meer lastig te vallen, maar hun afscheid van Zijne Majesteit te vorderen en hunne Excellentiën ieder in het bijzonder te gaan bedanken, zonder dat zij eenigen grond hadden om zich een welwillender onthaal te beloven, dan hun van den aanvang aan was ten deel gevallen. En hiermede keerden zij zeer misnoegd naar hunne woning. 1621—1625

Hoe verontwaardigd zich de Gezanten ook getoond hadden, twee dagen daarna namen zij de verontschuldigingen aan, hun door eenen Secretaris van den Raad gedaan, met de belofte dat men thans stipter zou wezen. Zij hadden ingezien, dat zij door den Prins en de Leden van de Staten, die hem ter beoordeeling dezer zaak ter zijde stonden, veeleer wegens te groote fierheid, dan wegens te groote inschikkelijkheid zouden gewraakt worden en verzochten dat hetgeen zij gezegd hadden aan billijk ongeduld zou geweten worden.

De eerste nu gehouden bijeenkomst gaf weder de blijken van die inschikkelijkheid tegenover allerlei nieuwe eischen van teruggave van, zoo 't heette, door ons bij de verdeeling van zekere baten achtergehouden goederen: in die mate, dat de aanwezige vertegenwoordigers onzer Oost-Indische Compagnie verklaren moesten, het goed van anderen niet weg te mogen schenken. De behandeling van de zaak van *Bantam* werd door den Tresorier met zijne gewone onbeschoftheid afgesneden. Bij de volgende bijeenkomst kon die staatsambtenaar intusschen niet beletten, dat de Engelschen de billijkheid van het beweren der onzen aangaande deze zaak toegaven.

Intusschen hadden de Gezanten op hun verzoek, reeds den 15den October den Koning gedaan, dat hij eenen dag zou bepalen om de hem overgelaten punten af te doen en hun dan hun afscheid te geven, een uitstellend antwoord gekregen. Maar wat gebeurt er nu weder? Hun Secretaris HUYGHENS kwam den 27sten met het bericht, dat hij den Koning zelf had gesproken, die hem gezegd had, dat hij de Gezanten zondag, den 30sten, te *Royston* zou wachten. Zijne Majesteit was in een bijzonder goede luim geweest. Hij had de handelwijze van zijnen Raad ten hoogste gelaakt, en gezegd, dat hij de Heren deswegens bestraft had. Ja! hij had HUYGHENS met het zwaard van den kapitein der lijfwacht ridder geslagen. Met zulk een jammerlijke vertooning meende JACOBUS onze

De Koning geeft een blijk van toenadering.

1621—1625. Gezanten weder zachter te stemmen, opdat de oorlog het gevolg niet zijn mocht van de beleedigingen, die hun wedervoeren.

Op de audientie werden ook de vertegenwoordigers der Engelsche Compagnie toegelaten, om over de teruggave der goederen te handelen, die wij op *Banda*, heette het, den Engelschen ontnomen hadden. Daarbij ging het ruw toe. »Bij God!" zeiden BELL en ABBOT, »wij hebben vrienden en kunnen niet verdragen, dat men onze goederen verbeurd verklaart." De onzen verzochten hen, wat meer ontzag voor zijne Majesteit te toonen, en betuigden hunne verwondering, dat zij in zijne tegenwoordigheid durfden zeggen, wat zij tegenover hunne Overheid niet zouden durven denken. Zoo kwam men weder geen stap verder. Na het vertrek der kooplieden gaf de Koning te kennen, dat de onzen wel konden merken, hoe hij steeds genegen was om de geschillen bij te leggen. Intusschen ontkende hij gezegd te hebben, dat de Zwarte Leeuw in zijn geheel teruggegeven kon worden: een deel, dat was wat anders. Onze Gezanten herinnerden den Koning, aan zijn plechtig woord, waarvan zij aanteekening gehouden en bericht naar den *Haag* gezonden hadden, en in weerwil van 's Konings ontkenning hielden zij vol. Nu wilde hij de zaak van den Zwarten Leeuw en van de vergoeding van schade en interest ter zijner beslissing houden, en de verdere vragen, »koopmanszaken, die hij niet verstond," aan zijnen Raad opdragen bij eenen brief, die hun heugen zou, opdat zij de zaken onpartijdig zouden afhandelen, of hij zou geen Koning zijn. »Ik weet wel," voegde hij er toen bij, »dat zij slecht hebben gehandeld en u opgehouden: hoezeer zij groote zaken te doen gehad hebben voor u en mij mede. Maar ik bid u, wijt het mij niet. Ik heb er geen schuld aan. Wilt het mij niet kwalijk nemen: het zal niet meer gebeuren: nog dezen avond zal ik hen mijn gevoelen laten weten. Ik wil dat er een einde aan de zaken kome: maakt gij slechts het reglement gereed." — »Het reglement?" zeiden de onzen en verklaarden, dat er geen reglement te maken viel: in alles was door het Traktaat voorzien. »Neen," zeide de Koning, »mijn Raad zegt, dat er wel een noodig is om alle geschillen voor te komen." En daarop weder: »gij hebt aan de mijnen eenige forten beloofd, en nu is het de tijd, dat daarover gesproken worde." De onzen brachten daartegen in, dat er wel bepaald was, dat na eenige jaren onderzocht zou worden, of er nieuwe forten noodig zouden zijn, en dat, zoo zij noodig bevonden werden, er dan ook zou worden gehandeld over de vraag: waar die te bouwen. Doch dat daartoe de tijd nog niet gekomen was. Toch verstond de Koning, dat er van de forten moest gesproken worden, en met dit nieuw bezwaar liet hij hen gaan, ons naar zijnen Raad verwijzende.

Men vordert het opstellen van een reglement tot ampliatie van het Traktaat.

Zoo begonnen dan de conferenties op nieuw, en werden in die conferenties de best verzekerde beginsels op nieuw los gemaakt. Telkens kwamen de Engelschen met dingen aan, die niet ter zake deden, maar niettemin alles weder omver wierpen wat vast had gestaan. Het geduld der onzen was bewonderenswaardig. Honderdmaal getroostten

zij zich hetzelfde te zeggen, en steeds met dezelfde opgewektheid en telkens grooter bondigheid. Toen de Engelschen, op de bijeenkomst van den 5den November, bij de vraag aangaande het aandeel, dat zij aan de kosten van de blokkade van *Bantam* te betalen hadden, eindelijk voor de klaarblijkelijkheid zelve hadden moeten wijken, was het uur te ver verstreken, en op de volgende bijeenkomst (7den November) kwam men op dezelfde zaak weder geen stap verder, totdat de Engelschen opstonden. De onzen vraagden toen, wat men nu verder doen zou: want, al bleef de zaak van *Bantam* hangende, de Koning had nog verscheidene punten aan de gemeenschappelijke beslissing overgelaten. Doch de Heren antwoordden geen woord; de deuren gingen open; er drong volk binnen, en de vergadering werd met een volslagen breuk van alle vriendschappelijkheid gescheiden.

1621—1625.

De onderhandelingen weder gebroken.

Hierop schreven de Gezanten aan BUCKINGHAM en PEMBROKE, dat zij thans, zonder nader order van hunne Meesters, in de onmogelijkheid waren om voort te gaan. Dus verzochten zij hem, bij den Koning gehoor te vragen: anders zouden zij dadelijk vertrekken. Het antwoord was noch weigerend noch toestemmend. De Koning moest vooraf verslag hebben van zijnen Raad, en dat kon eerst na acht dagen door hem vernomen worden: dan zou hij ons antwoorden. Dus schreven onze Gezanten aan Hun Hoog Mogenden om duidelijken last, nadat zij den vorigen dag een brief hadden gesteld, bestemd om de Staten nu ten minste ten aanzien van 's Konings voornemen om zijnen schoonzoon met de wapenen te herstellen allen waan te benemen. Deze brieven waren den 17den November te *'s Gravenhage* ontvangen, en de Staten-Generaal vonden ze zoo gewichtig, dat zij besloten ze in een opzettelijk daartoe belegde vergadering in overweging te nemen. Doch de Prins een en ander vernemende, kon de ruchtbaarheid, aldus aan de zaak te geven, niet goedkeuren; ook verkoos hij de beslissing niet aan de kansen eener algemeene beraadslaging over te laten. Dus werd den volgenden dag het besluit genomen, aan Zijne Excellentie de keus te laten, of de zaak in zijne tegenwoordigheid ter Staten-Vergadering, dan wel door hem in vereeniging met de Gedeputeerden, vroeger belast met de zaken die het Engelsch Gezantschap betroffen, zou behandeld worden. De Prins koos natuurlijk het laatste, en de Staten-Generaal zagen hunne taak beperkt tot het goedkeuren van den brief, in antwoord op de laatste mededeeling der Gezanten door den Prins in overleg met die Commissie ontworpen. Uit de uitkomst zien wij de strekking van dat schrijven. De Gezanten bleven in *Engeland* aan de beleedigingen en onbillijkheden der Engelschen blootgesteld.

De Staten-Generaal geraadpleegd. De Prins beslist, dat de Gezanten den smaad zullen verduwen.

Toch had aan het Hof de wijze waarop de onderhandelingen waren afgebroken de aandacht getrokken. De Graaf van WARWICK en Sir GEORGE GORING kwamen naar de oorzaak der breuk vernemen, ten einde Zijne Majesteit de toedracht mede te deelen, en den 16den November werden de Gezanten te *Theobalds* door den Koning in tegenwoordigheid van den Prins en de Commissarissen ontvangen. Zij begonnen met te erken-

Nieuwe audientie.

1621—1625. nen, dat zij niet gaarne scheidden: want zij wisten, hoe veel ons aan Zijn Majesteits vriendschap gelegen was, en dat, zoo zij vertrokken, zijne onderdanen hem wellicht tot stappen zouden weten te brengen, die niet bestaan konden met ons behoud. Er was maar weinig noodig om ons geheel in het verderf te storten, dewijl wij alleen de onverdeelde geduchte macht van *Spanje* op den hals hadden. En noch zijne onderdanen, noch het overig *Europa* zou voordeel hebben bij onze verdrukking, gelijk Zijne Majesteit met zijne groote wijsheid zelf wel wist. Dus smeekten zij, dat de Koning hier een middel van uitkomst aan de hand zou doen. — De Koning antwoordde, dat hij al het mogelijke gedaan had en nog doen wilde, opdat de wederzijdsche onderzaten vriendschappelijk met elkander verkeren mochten. — De voorslag, door Zijne Majesteit gedaan, nadat er weder lang en breed gesproken was, kwam hierop neder, dat ten aanzien van de zaak van *Bantam* nadere inlichtingen in *Indië* zouden ingewonnen worden. De onzen getroostten zich, tegen den uitdrukkelijken wil der Gedeputeerden onzer Compagnie, ons recht aldus in twijfel getrokken te zien, mits zij konden verkrijgen, dat dan tevens de zaak van *Banda* naar *Indië* zou verwezen en *aldaar* aan de Engelschen hun derde van de goederen in geschil zou teruggegeven worden. Doch dit behaagde niet, en ten slotte werd ook ten aanzien van de zaak van *Bantam* niets stelligs bepaald. Men zou op nieuw op de gewone wijze in onderhandeling treden, en daartoe beloofde de Koning de Heren van zijnen Raad »op straffe van verraad" te gelasten, redelijk en stipt te wezen, opdat daarna een reglement mocht worden gemaakt, waardoor dergelijke geschillen voorkomen zouden worden. Op nieuw van een reglement hoorende gewagen, hetwelk een middel worden kon om het traktaat te verijdelen, dat in alles voorzag, zoo de Engelschen zich er slechts aan houden wilden, zeiden de onzen, geenen last te hebben om eenige nieuwigheid ter uitbreiding van het traktaat aan te vangen. Daartoe zouden zij eerst bericht moeten inwinnen, en de Kamers der Nederlandsche Compagnie zouden daarop moeten vergaderen. — Dit werd kwalijk opgenomen. »Zoo is er dan niets gedaan," zeide de Koning, »en gij moogt wel gaan, wanneer gij geen reglement wilt toestaan." »Tegen een reglement," hernamen de onzen, »hebben wij niets, als men ons maar geene nieuwigheid wil afpersen." — »Noch uitbreiding noch nieuwigheid noch iets tegen het traktaat begeer ik," antwoordde de Koning: »alleen wat duister is, verlang ik duidelijk te doen stellen." Zijnen Raad zou hij gelasten, het reglement binnen twee of drie dagen te ontwerpen om zich met de onzen daarop te verstaan en dan alles af te maken. De Gezanten konden hem te *Newmarket* komen bezoeken, om van hem hun afscheid te bekomen.

Drie dagen later had er alzoo weder een conferentie plaats, die door de onzen werd aangevangen met de betuiging, dat voorzeker hunne Excellentiën hen even moede waren, als zij zelven de langzaamheid en moeijelijkheid der onderhandelingen moede waren. Dus verzochten zij, dat men hun, ten einde de zaken af te maken, eenigzins

te gemoet zou willen komen. Nu kwam vooreerst de zaak van *Banda* weder ter sprake, en daar de onzen de Engelschen doof vonden voor de klaarblijkelijkheid zelve, zoo gaven zij, »uit aanmerking van de onmisbaarheid van 's Konings vriendschap, gelijk tot nog toe, in alles, zoo ook hierin toe," en beloofden, dat al de Engelsche goederen, die bij de onderneming op *Banda* in onze handen waren gekomen, in *Indië* teruggegeven zouden worden. Maar dit was nog niet genoeg. Men vorderde de teruggave in *Europa*. Zulks weigerden de onzen, verklarende, dat, zoo die Engelschen, welke op onzen val gerekend en het op onze nederlaag hadden toegelegd, dan al niet gestraft werden, zij ten minste niet door ons behoefden beloond te worden.

1621—1625.

Met veel moeite bewerkten de onzen, dat men in een paar volgende bijeenkomsten dan ten minste een ander van de overgebleven punten, het rabat van de pepers, ter hand nam. Doch, al geschiedde dit, men kwam er niet ver mede. Den voorslag om het geschil voor de onpartijdige uitspraak van het Parlement van *Rouen* te brengen, verwierpen de Engelschen. Intusschen haastten de onzen voort: zij wilden naar *Newmarket* om afscheid te nemen, en nog was het ontwerp reglement niet ingeleverd. Eindelijk werd het hun overhandigd. De aanhef van het stuk luidde: Aangezien het ontegenzeggelijk blijkt, dat de Engelschen in *Indië* de uiterste slavernij hebben verduurd onder de voorgewende soevereiniteit van de Nederlanders, waarbij de eer der Engelsche natie niet alleen met voeten is getreden en in de grootste minachting gebracht bij al de volken van het Oosten, maar ook hun handel ten eenenmale is vervallen zonder hoop van herstel, ten zij order gegeven worde, dat de knevelarijen der Nederlanders openlijk worden gestraft door de Staten zelven, in dier voege dat zulks in *Indie* kenbaar worde. — Na dezen aanhef volgde de eisch, dat alom in *Indie* openbaar gemaakt mocht worden: Vooreerst, dat de invoering van boeten, die, ingevorderd maar niet betaald, inkerkering en lijfstraffen van Engelschen medegebracht hadden, alsmede de heffing van belastingen en dergelijke aanmatigingen van koninklijke voorrechten zouden gewraakt worden door Zijne Majesteit en de Staten; dat alle betaalde boeten teruggegeven, en de voornaamste ambtenaren, die handdadig waren aan zulke misbruiken, dadelijk zouden afgezet, teruggeroepen en in *Europa* als verstoorders van den vrede gestraft zouden worden. Als ampliatie op bepaalde artikelen van het Traktaat werd voorts gevorderd: dat het slechts aan de Engelschen staan zou, hunne onderdanen te straffen wegens alle soort van overtredingen, zonder dat zij aan de justitie der Nederlanders onderworpen zouden zijn; dat ook den Engelschen het recht zou toegekend worden om van de dienst der inboorlingen genot te hebben; dat zij voortaan ontslagen zouden zijn van hun deel aan de uitrusting der twintig schepen, die immers niet tot bescherming van den handel, maar tot het plegen van geweld gebruikt schenen te moeten worden; dat den Raad van defensie, voor *Jacatra*, hetwelk geen onzijdige plaats was, een andere residentie werd aangewezen; dat de Engelschen vrij zouden zijn van het opbrengen van bijdragen tot

Ontwerp-reglement door de Engelschen ingeleverd.

1621—1625. het onderhoud van onze scholen en collegies en tot de tafel van onzen Goeverneur; dat *Pulo run* (een der Banda-eilanden) en *Lonthor* (op het eiland *Banda* zelf) teruggegeven zouden worden, daar het eerste door de Nederlanders aan de Engelschen ontnomen, en het tweede hun door de inboorlingen geschonken was; eindelijk, dat dadelijk bepaald zou worden, waar en in welk getal de Engelschen forten zouden bouwen in de *Molukken*, op *Banda* en *Amboina*. — Met dit ontwerp verlangden de Engelschen niets geringers, dan dat wij onze heerschappij in *Indië* eigenhandig zouden afbreken; onze soevereiniteit aldaar zouden verloochenen; den voortreffelijken KOEN zouden afzetten, ja, voorbeeldig straffen; dat wij den Engelschen straffeloosheid van alle aanslagen tegen ons gezag verzekeren, ons zelven ontwapenen, hun daarentegen vergunnen zouden zich te wapenen, en hun op de rijkste der Molukken en Banda-eilanden een vasten voet zouden geven. — De toegefelijkheid onzer Gezanten, een jaar lang voortgezet; onze erkende behoefte aan het behoud der vriendschap van JACOBUS; de zekerheid, dat de Prins en zijne vertrouwden zelfs ten prijs van het kostbaarste, dat onze handel bezat, den vrede met *Engeland* zouden willen koopen, — dit alles gaf den Engelschen de stoutheid tot zulke eischen en de hoop, dat wij ons ook tot die opoffering zouden laten vinden, en liever zouden te gronde gaan door ons te laten berooven door onzen zoogenaamden bondgenoot, dan door ook nog dezen met *Spanje* tegen ons in het harnas te jagen.

Op de eerstvolgende bijeenkomst ontzagen de Engelschen zich niet om de onzen letterlijk uit te lagchen, toen zij hun recht lieten gelden in de zaken van *Bantam*, van *Banda*, van het rabat der pepers en ten laatste nog in die van den *Witten Beer*, een schip, hetwelk de Engelschen aangehaald en drie maanden lang onder zich gehouden hadden, als tot loon dat het de tijding van het sluiten van het Traktaat had overgebracht. Toch brachten onze Gezanten alstoen dat ontwerp-reglement ter sprake. Zij zeiden er van, dat het van dien aard was, dat zij het hunnen lastgevers niet zouden durven toezenden, en noemden het schandelijk voor het Land, onlijdelijk voor de Compagnie en voor hen zelven onmogelijk om aan te nemen: men had slechts de voorrede in te zien om daarvan overtuigd te worden. Dadelijk werd die voorrede voorgelezen: zij kwam thans den Engelschen zelven al te erg voor; ten minste werd zij door Lord MANDEVILLE doorgeschrapt. Alsnu vonden de onzen goed, de artikelen in overweging te nemen, en daartoe hunne reize naar het Hof nog uit te stellen. Krachtig verdedigden zij onze rechten in de vergadering, tot dat doel bestemd. Het was billijk, zeiden zij, dat de Engelschen te *Jacatra* de tollen betaalden, die zij te voren den Koning dier plaats, in wiens rechten wij getreden waren, betaald hadden. Dien Koning, antwoordde een der Engelschen, willen wij liever tol betalen, dan den Hollanders. Dat gaat ons niet aan, hernamen de onzen; maar op welken grond eischen de Engelschen eenen vrijdom, die den Nederlanders niet verleend is: immers dezen betalen zelven die tollen:

bovendien de Engelschen zijn niet genoodzaakt er iets te komen koopen: er groeit niets en er is anders niet te krijgen dan mondbehoeften. Eindelijk, waren de Engelschen er vroeger in het bezit geweest van eigene *loges*, zoo hadden zij er maar vreedzaam moeten blijven, zonder ons te belagen. Over ons rechtsgebied handelend, zeiden de Gezanten, dat niemand de onderhoorigheid aan de rechterlijke macht voor slavernij houdt, dan die kwaad wil bedrijven. Wat de twintig schepen aanging, volgens het Traktaat ter verdediging bestemd, dat getal was noodig om de Spanjaarden tot *Goa* en de *Manilles* te beperken: kon men dat doel met een minder groot getal bereiken, waarlijk wij zouden ons de kosten niet getroosten. Op den eisch, dat hun het bouwen van forten zou worden toegestaan, verlangden de onzen uitstel totdat de Raad van defensie in *Indië* daarover gehoord zou zijn, en zij lieten niet na te vragen, hoe het kwam, dat de Engelschen, die over de kosten van de uitrusting der twintig schepen klaagden, zoo veel forten wenschten te stichten. De overige punten van het ontwerp werden zonder bezwaar of aangenomen of uitgesteld of verworpen. 1621—1625.

Voordat zij te *Newmarket* hun laatste gehoor zouden krijgen, wilden de onzen nog een poging doen om de nog hangende vraagstukken, ten einde 's Konings taak te gemakkelijker te maken, zoo na mogelijk tot eene beslissing te brengen. Dus brachten zij de zaak van *Banda* op nieuw ter sprake. Doch in weerwil van de wegslepende bondigheid, met welke zij de billijkheid van hun beweren voorstelden, stuitte alles af op de onbeschaamdheid der Engelsche Heren. Zelfs als de onzen, hun recht voorbijziende, iets toegaven, ontbrak het nog, bepaaldelijk den Tresorier, aan de noodige welwillendheid om de inwilliging aan te nemen. Niettemin leverden de onzen een tegenreglement in, waarbij voorzien werd in alles wat de Nederlanders tegen de gedragingen der Engelschen hadden in te brengen. Sommige der artikelen, waaruit het bestond, verboden het aanhouden van schepen, anders dan als maatregel van dwang, gewettigd door klaarblijkelijke rechtsweigering; het leveren van krijgsbehoeften aan de inboorlingen; het onttrekken van misdadigers aan het gerecht. Andere artikelen verlangden, dat de Engelschen, tot een gelijk bedrag als de Nederlanders, in de bekostiging der verdediging en der krijgsondernemingen deelen zouden. Ook hield het reglement de bepaling in, dat de beide Compagniën zich gelijkelijk zouden beijveren om den handel op *China* te openen. Wilde eene van beiden daartoe het hare niet bijdragen, dan zou zij ook van de voordeelen, die er eenmaal uit mochten voortvloeijen, verstoken blijven. — Deze laatste bepaling was uitgelokt door het gedrag der Engelschen, die het handelsverkeer met *China* in zijne eerste beginselen den bodem hadden ingeslagen door eenige rijkbeladen schepen te plunderen en uit te moorden, die uit *China* uitgeloopen waren om met ons te handelen. — Toen dit stuk in eene der bijeenkomsten, tot welke de Engelsche Heren zich trager en achteloozer dan ooit lieten vinden, voor het eerst werd voorgelezen, vielen er geene of weinige aanmerkingen op. Maar bij eene tweede mededeeling was er geen artikel, of het

Tegenreglement der onzen.

1621— 1625.

werd betwist of ter zijde gesteld totdat de kooplieden, zeide men, er over gehoord zouden zijn. Desniettegenstaande werd het door de onzen met het Engelsche reglement, voor zooverre zij het aannemelijk vonden, tot één geheel zamengesmolten, in dier voege, dat er thans eenige artikelen bijkwamen, bij welke den Engelschen werd ingewilligd, dat de Raad van defensie beurtelings om de drie maanden te *Jacatra* en op eene andere plaats ter keuze der Engelschen zou vergaderen; dat de Engelsche Compagnie in de *Molukken*, op *Banda* en *Amboina* over hare eigene onderzaten recht zou spreken; dat zij niet gehouden zou zijn geldelijke bijdragen te leveren voor collegies of scholen, noch voor de tafel en het onderhoud van den Nederlandschen Goeverneur; dat *Pulo run* haar in den staat, waarin het zich vóór het Traktaat bevond, zou overgeleverd worden; eindelijk, dat de Engelschen en de Nederlanders binnen korten tijd in overweging zouden nemen, in hoe groot getal en op welke plaatsen er forten noodig zouden zijn.

Zoo gesteld scheen het, dat de Engelschen het reglement goed moesten vinden. Doch wat gebeurde er? Toen het er op aan kwam het vast te stellen, verklaarden zij, dat het geheele Traktaat zoo veel duisters had, dat er wel een geheel nieuw noodig zou wezen: derhalve was het beter, de zaken maar te laten zoo als zij waren, en geen reglement te maken: slechts twee of drie punten zouden zij verzoeken dat hun toegestaan werden. De onzen herinnerden hierop, dat niet zij, maar de Engelschen zelven op het ontwerpen van een reglement gestaan hadden, en dat de Koning zulks hoognoodig had gevonden. En welke waren nu die twee punten? de vermindering van het aantal der ter verdediging uit te rusten schepen, en de stichting van nieuwe forten.

Met deze handelingen was het bezoek te *Newmarket* tot tegen het midden van December verschoven. Trouwens de Koning was ook te ziekelijk geweest om onze Gezanten vroeger te ontvangen. Toen zij den 14den dier maand aldaar aangekomen waren, liet de Koning hen al dadelijk weten, dat hij te zwak was om zich veel moeite met hen te geven. Hij hoorde vreemd op van het bericht, hetwelk de onzen in de boodschap, die zij ten antwoord gaven, lieten invloeijen, dat de Heren van zijnen Raad thans het reglement weder onnoodig geacht hadden. Voorts liet de Koning onze Gezanten vragen, of de Nederlanders bereid waren de 220,000 pond sterling te betalen, die zij in 1619 beloofd hadden binnen drie maanden tot schadevergoeding aan de walvischvaarders te voldoen. De onzen waren door een bericht, hun uit den *Haag* toegezonden [1], in staat gesteld om hierop te antwoorden, dat onze Noordsche Compagnie, wel verre van eenig ongelijk aan de Engelschen te hebben aangedaan, in 1615 door het geweld van dezen wel voor 200,000 gulden schade geleden had, die nooit vergoed was. Zoo stout durfden zij evenwel niet antwoorden. Zij wisten niet, zeiden zij, dat zulks beloofd was; maar

Bezoek bij den Koning te *Newmarket.*

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 4 Nov. 1622.

de verklaring van Zijne Majesteit en zijnen Raad begeerden zij niet te weerspreken. 1621—1625.
Werd de zaak zoo bevonden, dan zouden zij zorgen, dat er de hand aan gehouden werd: aan onzen gewonen Gezant zouden zij haar opdragen, die daartoe ten volle gemachtigd zou worden. Op deze wijze poogden zij dat opgeworpen vraagstuk af te snijden, opdat het hun vertrek niet weder een hinderpaal in den weg zou stellen.

Toen zij den 16den December tot den Koning werden toegelaten, had hij zich uit het bed laten helpen om hun te woord te staan, en hun te kennen laten geven, dat zij het kort moesten maken en van het reglement niet moesten spreken. Om dezen wenk bekreunden zij zich echter niet. Zij konden niet verzwijgen, dat de Engelschen, in plaats van een reglement, de inwilliging van de bovengenoemde twee punten begeerden, en dat die onaannemelijk waren. De Koning, hen aangehoord hebbende, erkende beloofd te hebben, hun het begeerde afscheid te geven; maar, zeide hij, de zaken waren nog niet rijp: binnen tien dagen zou hij te *Theobalds* hun afscheid ontvangen. Intusschen moesten zij met den Raad voortgaan om de vraagstukken zoo na mogelijk tot eene uitwijzing te brengen. Wat, antwoordden de onzen, wat zullen wij meer met den Raad handelen? die Heren hebben zelven verklaard, niet verder te kunnen gaan. De Raad, hernam Zijne Majesteit, heeft u nog over andere zaken te spreken. En hiermede konden zij naar *Londen* terugkeren. Er waren slechts eenige niets afdoende woorden gewisseld: alleenlijk had de Koning zich laten ontvallen, dat hij het niet onredelijk vond, dat voor en aleer de zaak der forten behandeld werd, eerst nader bericht uit *Indië* werd ingewacht. Doch hiervan zouden de Gezanten slechts dan partij hebben kunnen trekken, wanneer de woorden van dien Koning iets te beduiden gehad hadden.

Den 22sten derzelfde maand had er dan weder eene conferentie op *Whitehall* plaats. Nadat de onzen hun wedervaren te *Newmarket* verhaald hadden, gingen de Engelsche Heren vernemen, hoe ver de wederzijdsche kooplieden, wien de taak was opgedragen geweest om eene overeenkomst aangaande het geschil van *Bantam* en van *Banda* te treffen, de zaken gebracht hadden. Zij kwamen met het bericht terug, dat de kooplieden van hunne natie zeer verstoord waren tegen de onzen. Immers waren zij het omtrent de zaak van *Bantam* eens geworden, en toen de Engelschen nu ook omtrent *Lonthor* in eene schikking wenschten te treden, hadden onze kooplieden van niets willen hooren. Onze Gezanten verklaarden, dat zij dit gansch niet vreemd vonden: want werkelijk, zeiden zij, was in deze zaak reeds al het mogelijke toegegeven. Hierop bejegende hen de Tresorier zoo verachtelijk, dat zelfs Lord ARUNDEL hem vermanen moest zich wat te matigen. Intusschen bleef hij zoo onbillijk tegen onze Gezanten ingenomen, dat hij thans van hen zeide, dat zij het met hunne kooplieden niet eens waren, aangezien dezen minder stijf op hun stuk stonden dan zij. — Dit was juist het tegenovergestelde van hetgeen men hun vroeger te last gelegd had: toen heette het, dat zij van de kooplieden afhankelijk waren, en dat

1621—1625. dezen tot geene inschikkelijkheid waren te bewegen. — Juist deze verandering van het oordeel der Engelschen bewijst, dat zij zich intusschen overtuigd hadden, de Gezanten tot geene voor ons Land gevaarlijke, om niet te zeggen verraderlijke raadslagen te kunnen verleiden. — Gevraagd om een bewijs van zijn beweren, greep de Tresorier een paar punten uit de lucht; ook werd hij door het getuigenis van onze kooplieden zelven gelogenstraft. Daarna deden de onzen de vraag, of er nu nog meer af te handelen viel. De Tresorier bracht hierop een tweetal vraagstukken te berde; doch deze waren onbetwistbaar afgehandeld, zoodat hij zelf erkennen moest, dat er niets overbleef, »of liever, voegde hij er bij, alles blijft nog te doen over: want er is niets gedaan." Schandelijker spot kon er met eene ernstige zaak en met waardige mannen niet gedreven worden. Wat toch beteekende die uityal anders dan dit? alles wat gij hier nu meer dan een jaar lang uitgevoerd hebt, is het opbouwen van een kaartenhuis geweest: op dat nietig zamenstel blaas ik, en zie daar ligt het in één. Onze Gezanten lieten het hem zeggen. Zij hadden den Tresorier en zijne medeleden van den Raad reeds meermalen herinnerd, in hoe hooge mate zij aan de eer, op welke zij aanspraak mochten maken, te kort deden, en bovendien zij begrepen, dat die smaad het loon was voor hunne trouw. Hoe minder de Engelschen over hen tevreden waren, hoe beter zij de zaak van hun Vaderland gediend bleken te hebben. En het offer door hen gebracht, was waarlijk niet gering. Zij hadden een jaar van marteling doorgestaan, in hun eergevoel waren zij gekrenkt, hunne talenten waren te schande geworden. Aerssen had de schuld, die hij met de vervolging van oldenbarnevelt op zich had geladen, moeten boeten, daar hij zich in de omstandigheid gebracht had gezien, om met eigen schande voort te bouwen aan het werk van Nederlands zelfstandigheid, door zijn slachtoffer met zoo veel eer opgetrokken. Dit was het juist, wat de Engelschen hem niet vergeven konden, dat hij oldenbarnevelts werk niet had verkiezen af te breken: in een der volgende bijeenkomsten [1] kwamen zij op de gedachtenis van dien staatsman terug om hem te last te leggen, dat hij de soevereiniteit over geheel *Indië* had willen overweldigen. — En wanneer nu aerssen de zware proef ten einde toe zou hebben doorgestaan, en hij meer dan iemand zou hebben toegebracht om zijn Land een ongehoord hagchelijk jaar te doen doorkomen zonder ons iets wezenlijks te hebben doen verliezen, dan zou hij zelf met zijn onschatbaar talent en sterken geest voor het behoud van dat Vaderland als herwonnen gerekend mogen wezen.

Antwoordden de Gezanten niets op die beleediging van den Tresorier, in hun Verslag aan de Staten-Generaal schreven zij daarvan, dat zij die bejegening niet vreemd hadden gevonden, daar zij van goeder hand hadden verstaan, dat de Tresorier kortelings getracht had Zijne Majesteit te doen goed vinden, dat de Engelschen zich in de *Oost* van de

[1] In die van den 28sten December, 1622

onzen zouden scheiden en zich tegen ons bij de Portugezen voegen zouden: »want, dus besluiten zij die aanmerking, al zijn bedrijf getuigt, dat hij een vijand is van onzen Staat en van onze natie." 1621—1625.

De Koning bleef nog vrij lang ongesteld, althans ongezind om onze Gezanten af te wachten. Hij liet weten, dat hij hen niet eerder dan den 2den Januarij (1625) wachten kon: eerst moesten zij nog eenmaal met de Commissarissen bijeenkomen. Deze conferentie, op den laatsten dag des jaars gehouden, liep tamelijk bevredigend af, daar van de Engelsche zijde niet verder op de vermindering van het aantal der ter verdediging te onderhouden schepen werd aangedrongen, en ons een tijdsruimte van twee jaren werd toegestaan om de berichten in te winnen, die tot de beslissing van het vraagstuk der forten moesten leiden. Maar toen de 2de Januarij daar was, werden zij alweder uitgesteld en aan den Raad verwezen om de punten, waaromtrent men elkander zou kunnen verstaan, zoo te stellen, dat men ze nog slechts zou behoeven te onderteekenen. Ten einde aan dezen wenk te voldoen, stelden de onzen een ontwerp van reglement, waaruit zij, ten einde de zaak gemakkelijk te maken, menig artikel weglieten. Eerst den 6den Januarij, nadat betrekkelijk de teruggave van geld en goederen op nieuw allerlei eischen waren opgeworpen, kwam het tot eene beraadslaging over dat reglement. Doch alstoen werden alle artikelen betwist: men wilde, dus sprak men, geene nieuwigheden ingevoerd hebben buiten het Traktaat, en toch kwamen de Engelschen zelven met zoodanige nieuwigheden aan. Voorts verlangden zij, dat wij hun de forten van *Pulo run* zouden teruggeven in denzelfden staat, als zij die bezeten hadden tijdens de invoering van het Traktaat; ja, vorderden verklaring van onze zijde, dat het geheele eiland hun toebehoorde: onder de papieren van wijlen den klerk EDMOND, zeiden zij, was het bewijs gevonden, dat onze vorige Gezanten zulks in tegenwoordigheid van zijne Majesteit erkend hadden. De onzen gaven toe, dat de Engelschen daar een fort hadden bezeten, doch ontkenden, dat het eiland hun had toebehoord. Hierop werd de vergadering een tijd lang geschorst. Intusschen werd de Koning, die weder te *Londen* was, van het laatst verhandelde onderricht, en vóór dat de zitting hervat werd, kregen onze Gezanten de boodschap, dat Zijne Majesteit zeer ontroerd was op het verslag, hem door zijnen Raad gedaan. Hij riep God tot getuige, dat hij, niet anders dan door ons gedwongen, wilde breken, maar, nu wij hem uit zijne bezitting wilden zetten, rekende hij zich daartoe gedwongen, en zou niet met den Turk (dit was eene zinspeling op onze alliantie met *Algiers*), maar met den duivel in verbond treden om ons zulks te beletten. Dus begeerde hij te weten, wat er van de zaak was. De onzen antwoordden, dat men hun een rechtstitel wilde afdwingen, dien zij niet vermochten te verleenen. Het eenige wat zij konden, was te verklaren, dat, zoo wij de Engelschen sedert het Traktaat uit het bezit van het eiland gezet hadden, wij ze in dat bezit zouden herstellen. Van deze verklaring vorderde men in de hervatte bijeenkomst schriftelijke acte; doch dit

De Engelschen vorderen den afstand van *Pulo run*.

1621—1625.

was nog niet genoeg: men eischte erkentenis, dat de Engelschen werkelijk in het bezit van het fort of forten en eiland geweest waren. De onzen lieten zich tot de verklaring nopen, dat de Engelschen bij hun bezit blijven zouden. Dit evenwel was nog eene slechts veronderstellenderwijze gegeven belofte, en bemerkende, dat men de gelegenheid aangreep om de onderhandelingen te breken, gaven de Gezanten eene verklaring, die de erkentenis bevatte, dat de Engelschen ten tijde van de invoering des Traktaats werkelijk in het bezit van het eiland geweest waren. — Alsnu werden uit het reglement één voor één alle artikels geschrapt, die de Nederlanders voorgesteld hadden; gelukkig voerde men daartoe dezen grond aan, dat zij reeds in het Traktaat besloten lagen. Deze erkentenis was alles wat wij wenschen konden, en de Gezanten verzochten er acte van. Evenwel, zij konden ze niet verkrijgen. Wat er van het reglèment overbleef, gaf den Engelschen nog stof om op 't geen van hunne zijde reeds toegestaan scheen, terug te komen, en eindelijk werd goedgevonden, dat men de zaak aan de vertegenwoordigers der Compagniën zou overlaten, om ze ten overstaan van eenen Commissaris van elk der natiën uit te maken. Van onze zijde werd daartoe SOMMELSDIJK, van de Engelsche Sir JULIUS CAESAR, meester van de rollen, aangewezen, en spoedig werd men het nu omtrent een reglement eens. Dit ontwerp was zeer kort en onbeduidend van inhoud: doch hoe minder gereglementeerd werd, des te meer bleef aan het Traktaat overgelaten, en dit was het juist wat de onzen begeren moesten. Om zich dit voordeel te beter te verzekeren, namen zij den toon aan alsof zij ten hoogste verongelijkt waren door den onwil der Engelschen, die geenen van de artikels, welke zij hadden voorgesteld, verkozen hadden toe te staan. Maar deze krijgslist baatte hen weinig. Immers, nu het artikel, dat binnen twee jaren de beslissing van de zaak der forten beloofde, mede was komen te vervallen, leidden de Engelschen daaruit af, niet dat dit vraagstuk was uitgesteld, maar dat het reeds nu uitgemaakt of ten minste aan de orde was: van nu aan beweerden zij, stond het hun vrij, forten te bouwen op alle punten in *Indië*, uitgenomen alleen de *Molukken*, *Amboina* en *Banda*. Dit zouden onze Gezanten zelven verklaard hebben, volgens de aanteekeningen van den Engelschen secretaris. Zulks ontkenden de onzen: 't eenige waartoe zij zich lieten vinden, was deze verklaring: »dat de Nederlanders den Engelschen niet behoorden te beletten in *Indië* forten te bouwen, behalve in landen, waar zij (de Nederlanders) forten bezaten, en dat wederkerig de Engelschen den Nederlanders niet beletten moesten forten te bouwen, waar zij zelven er geene hadden." Wilde men hen dwingen meer toe te staan, dan, zeiden zij, zouden zij zijne Majesteit melden, met welke gewelddadigheid men hun den voet op de keel zette. Niettemin bleven de Engelschen staan op hun stuk, en verlangden, dat er bepaald zou worden, hoe groot de afstand zijn zou, op welken men met den aanleg van nieuwe forten verwijderd moest blijven van de plaats, waar de forten der andere Compagnie gelegen waren. Zij sloegen eenen afstand voor van 30 Engelsche mijlen. Zulks moest den onzen vreemd klinken: want

De twee reglementen worden zamengesmolten, na aanmerkelijk besnoeid te zijn.

Zij ging daartoe over op grond dat het Traktaat van vereeniging met de Engelsche Compagnie nog eenige jaren van kracht moest zijn; dat het Land aan de Compagnie groote subsidiën verleend had op hoop van mettertijd daarvan de vruchten te plukken; dat de hand moest worden gehouden aan het openbaar vertrouwen, aan de contrakten, aangegaan met vele Natiën, Rijken en Landen in *Oost-Indië*, en aan het bezit van de plaatsen, aldaar met de hulp van Hun Hoog Mogenden ingenomen, en dat uit eene ontbinding voor alle ingezetenen des Lands groote ondienst te wachten was. Dit willende verhoeden en tevens die Natiën, Rijken en Landen in *Oost-Indië* niet ten gevalle van onze vijanden en tot schande en spot van dezen Staat willende verlaten, zoo besloten de Staten-Generaal de Compagnie te verlengen onder voorwaarde dat de Bewindhebbers binnen zes maanden en voorts om de tien jaren rekening doen zouden aan de aandeelhouders, ten overstaan van Gedeputeerden van Hun Hoog Mogenden, met open deuren en vensteren; dat de eerste vervanging van een bepaald gedeelte der tegenwoordige Bewindhebbers over drie jaren, en voorts geregeld van drie tot drie jaren zou plaats hebben; dat de Bewindhebbers zich zouden vergenoegen met eene vaste vereering van één ten honderd van de zuivere opbrengst der verkochte goederen; dat zij dan ook aan de Compagnie niets zouden mogen verkoopen, dan met toestemming van de Staten-Generaal, van de Staten der Provincie en van de Magistraat der Stad, in welke eenige Kamer gevestigd was, noch bij het inkoopen van de goederen der Compagnie iets boven de gewone aandeelhouders vooruit zouden hebben. 1621—1625.

Maar het scheelde veel, dat met dit besluit alle zwarigheden uit den weg zouden geruimd zijn. Een aantal aandeelhouders hadden nog altijd klachten en eischen, die niet klein geacht mochten worden: het zou gevaarlijk geweest zijn, de hartstochten nog erger gaande te maken, dan reeds het geval was, blijkens een allerfelst schotschrift, dat er in deze dagen tegen de Bewindhebbers der Compagnie uitkwam. De Staten wisten er niet beter op, dan het geschil ter beslechting aan den Prins van *Oranje* op te dragen, die daartoe de te *'s Hage* vertegenwoordigde actiehouders tegen de gedeputeerden der Bewindhebbers hooren zou. Zijne Excellentie poogde de partijen tot een vergelijk te brengen; doch slaagde daarin niet. De Staten lieten de aandeelhouders voor zich komen en vraagden hen hoofd voor hoofd af, of zij in den voorslag, tot bijlegging van 't geschil door den Prins gedaan, bewilligden al of niet. Vruchteloos: zelfs verklaarden de halsstarrige participanten niet gemachtigd te zijn om zich aan iemands uitspraak te onderwerpen. Toch werd de zaak gevonden bij wijze van eenen uitleg, ten genoegen der dolerenden door de Staten-Generaal aan eenige artikelen van het nieuwe Octrooi gegeven. Waren dus de Hollandsche klagers noode tevreden gesteld, ook de Staten van *Zeeland* hadden te doen met dolerende participanten, en gaven hun zelfs eenigermate gelijk. De Staten-Generaal moesten Hun Edel Mogenden herhaaldelijk vermanen, degenen, die in hunne Provincie tegen 't Octrooi opkwamen, tot gehoorzaamheid te houden, en

Klachten der participanten.

1621—1625.

toen de Zeeuwsche Heren de klachten in ernstige overweging meenden te moeten nemen, vermits er den Staat zelven aan gelegen scheen, dat de openbare Macht niet al te veel over de kapitalen van bijzondere personen te zeggen wilde hebben, werd Hun te verstaan gegeven, dat Hun Hoog Mogenden was voorgekomen, dat het onlangs verschenen schotschrift door het beleid van eenige Arminianen gesteld en uitgegeven was, die daarmede den Staat van het Land wilden omverwerpen, weshalve men er zich niet door moest laten schokken. — Dus zou tegenstand als staatsverraad aangemerkt geworden zijn [1].

Liquidatie der Compagnie met de Admiraliteiten.

Maar hoe werd de zaak der liquidatie van de Compagnie met de Admiraliteiten gevonden? De Compagnie, wel beseffende, dat zij zonder betalen niet vrij zou komen, bood, om te beginnen, aan, 150,000 gulden te betalen, waarvoor zij dan een vijftal oorlogschepen, welke in 1619 ter harer dienst gesteld waren, in eigendom zou mogen behouden. Hiermede namen de Admiraliteiten geen genoegen, en de Staten van oordeel zijnde, dat de Compagnie buiten die vijf schepen vrij wat meer verschuldigd was, gelastten haar, bij provisie ongeveer een ton gouds te voldoen. De Raden ter Admiraliteit te *Amsterdam* dreigden intusschen, ingeval zij geen subsidie kregen, hunne betrekking neder te leggen. Welhaast werd besloten haar met een millioen guldens, binnen twee jaren te betalen, te ondersteunen; maar er moest dadelijk geld zijn. Zoo kwam het er op aan, de liquidatie met de Compagnie ten eind te brengen, en het voorstel werd gedaan, de Compagnie, in voldoening van alle eischen der Admiraliteiten, te gelasten de som van 300,000 gulden te betalen. De Provincie *Utrecht* begreep, dat de Maatschappij 100,000 gulden meer op hare rekening had, en inderdaad, als de begrooting door de Admiraliteiten ingediend, had moeten gelden, zou de Compagnie niet slechts vier, maar zes ton hebben moeten voldoen. Op dit voorstel werd het advies, ja de beslissing van Zijne Excellentie gevraagd, en de Vorst oordeelde, dat de Compagnie met het betalen van 200,000 gulden zou mogen volstaan, van welke een tiende zou gebruikt worden voor de geheime uitrusting van den Prins [2]. Maar tegelijkertijd moesten de sommen voldaan worden, waartoe zich de Gezanten te *Londen* hadden verbonden, en toen dezen na hunne terugkomst door de Staten-Generaal werden ontvangen, namen zij de gelegenheid waar om op de betaling aan te dringen, »opdat de Landen buiten schade en zij zelven buiten opspraak mochten blijven." Ingeval van verzuim, voegden zij er bij, zou de Koning van *Groot-Britannië* lichtelijk andere middelen kunnen aangrijpen, iets waartoe zij velen in *Engeland* zeer gezind gevonden hadden: de zaak was »vol bedenkens," en bepaaldelijk de walvischvangers liepen gevaar.

---

[1] *Resol. Holl.* 4 Mei, 1622. *Resol. Stat.-Gen.* 8 Junij; 14, 16 Sept.; 4, 7 Oct.; 7, 15, 18, 19, 21, 22 Nov.; 14, 19, 21, 22, 27, 28, 30, 31 Dec. 1622. 2, 3, 14 Jan.; 3, 13, 14 Febr. 1623.

[2] Zie hiervoor, bl. 731—733.

Tegen zulke gronden gold geen redeneren, en de Compagnie zou tegen 4 Maart voor de voldoening der wissels zorgen [1]. 1621—1625.

De uit *Engeland* teruggekomen Gezanten moesten de laatste hoop, dat JACOBUS nog te eeniger tijd ten behoeve van zijnen schoonzoon in de *Palts* een werkzaam deel aan den oorlog tegen den Keizer en *Spanje* zou nemen, den bodem inslaan. In de laatste dagen van October had men zich met dien waan nog gevleid, ja, gemeend, dat, nu de troepen van MANSFELD na het ontzet van *Bergen op Zoom* ons geen dienst meer te bewijzen hadden, de Koning van *Groot-Britannië* ze in dienst zou nemen, wanneer wij ze slechts spoedig *Duitschland* in zonden, waar zij dan *Mannheim* of *Frankenthal* voor den thans zelfs van zijne hoofdstad beroofden Keurvorst zouden kunnen bezetten. Vandaar die ijver, met welken MANSFELDS benden de grenzen over geholpen werden. Men wilde zich gaarne nog eenige opofferingen getroosten, totdat JACOBUS zich nader verklaarde, en hem de zaak zoo gemakkelijk en uitlokkend mogelijk maken, door de troepen, die hij zou overnemen, dichter bij het oorlogstooneel te brengen [2]. Het bezoek van Lord CHICHESTER, die, van zijn Gezantschap naar *Duitschland* terugkomend, *'s Gravenhage* aandeed en er rond voor uitkwam, dat zijne zending de gewenschte uitkomst niet gehad had [3], moest strekken om die hoop te versterken. Maar spoedig bleek het, dat JACOBUS, in plaats van troepen naar de *Palts* te zenden, de Engelsche soldaten, die aldaar de steden bezet hadden gehouden, uit welke zij thans verdreven waren, de *Palts* geheel deed ontruimen [4]. Den 7den November berichtte CARLETON de Staten, dat hij last had met hen over eene gewichtige zaak te handelen, die geheimhouding en spoedig besluit vereischte. Welke verwachtingen deze boodschap ook moge hebben opgewekt, de zaak schijnt niets anders dan de herberging der onder Generaal VERE uit de *Palts* teruggetrokken Engelschen betroffen te hebben. Althans weldra daarna kwam CARLETON aan met een voorstel, aanbevolen door den Prins, en daartoe strekkende, dat die troepen, een paar zwakke regimenten uitmakende, eenen tijd lang in *Friesland* en *Groningen* gelegerd zouden worden. Dit verzoek werd toegestaan, mits zij gedurende den tijd van hun verblijf onder onze plaatselijke krijgsbevelhebbers staan zouden en den eed zouden doen aan de Staten der Provincie en aan de Magistraat der Steden, waar

Meening aangaande de bedoelingen van JACOBUS.

[1] *Resol. Holl. Punt. v. Beschr. der Zitt.* v. 5—30 Julij, en van 6 Sept. tot 1 Oct.; 19 Sept.; 1 Oct. 1622. *Resol. Stat.-Gen.* 14, 16 Sept.; 4 Oct.; 22, 29 Nov.; 24, 31 Dec. 1622. 4, 5, 9, 13, 14, 16, 17, 20, 23, 25, 31 Jan.; 3, 6, 13, 14 Febr. 1623.

[2] *Resol. Holl.* Buitengew. Zitting 25—27 Oct. 1622. *Resol. Stat.-Gen.* 24 Oct. 1622.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 31 Oct. 1622. V. D. CAPELLEN, bl. 114. CHICHESTER had in Mei, op zijne reize naar *Duitschland*, de Staten mede bezocht. *Resol. Stat.-Gen.* 19, 27 Mei, 1622.

[4] V. D. CAPELLEN, bl. 123, 124.

1621—1625. zij zouden vertoeven. Zou JACOBUS misschien de Staten nog gepaaid hebben met de voorstelling, dat hij die troepen aldaar tot nader order wilde gelaten hebben, om ze tegen het voorjaar op nieuw in *Duitschland* te gebruiken, en zou daarmede in verband gestaan hebben, dat de benden van MANSFELD den weg naar *Oost-Friesland* insloegen? Hoe het zij, het duurde niet lang, of 's Konings besluit veranderde weder, en er kwam bevel, dat VERE zich met zijne soldaten naar *Engeland* zou begeven: zoodat Zijne Majesteit de Staten voor de betoonde bereidwilligheid bedankte, zonder er gebruik van te maken. Ten slotte echter gingen die manschappen ook niet naar *Engeland*, maar werden gebracht onder andere Engelsche Compagniën in onze dienst [1].

Wat er ook zij van die kortstondige hoop, dat JACOBUS de troepen van MANSFELD in de *Palts* zou gebruiken, het schijnt een reeds vroeger opgevat denkbeeld geweest te zijn, die troepen, als zij hunne dienst in *Noord-Brabant* gedaan zouden hebben, den Oost-Friezen op den hals te schuiven. Waartoe diende anders het uitstrooijen van het gerucht, dat bepaaldelijk ook *Embden* door de Spaansche *Armade* bedreigd werd [2]? Zoo kon het dan den ingewijden niet vreemd voorkomen, dat, toen MANSFELD niet naar de *Palts* toog, hij zich in *Oost-Friesland* wierp.

Betrekkingen met *Oost-Friesland*. In weêrwil van alle beloften hielden de Staten-Generaal nog steeds het Kasteel *Lieroord* bezet, ja, zij lieten bij voortduring aan de versterkingen arbeiden, en deze werden in het najaar van 1621, zoo het heette, voltooid [3]. Als voorwendsel konden zij de noodzakelijkheid doen gelden, om een waarborg te bezitten, dat de Graaf en de ingezetenen de verplichtingen zouden nakomen, die ten aanzien van Hun Hoog Mogenden op hen rustten. Niettemin bleef de Graaf, ondersteund door Koning JACOBUS, op de ontruiming van *Lieroord* aandringen [4], en rechtstreeks weigeren konden de Staten dit verzoek niet. De Prins, zich zelven de schoone rol voorbehoudende, betuigde op nieuw, dat men het gegeven woord houden moest [5], en zelfs de Staten verklaarden zich gezind, de plaats voorwaardelijk te ontruimen. Alsnu haastte zich de Graaf eene schuld van 50,000 gulden af te doen, opdat men deze verplichting niet langer als voorwendsel tegen hem zou kunnen bezigen [6]; ja, sedert Mei (1622) eischte hij bovendien, dat het Staatsche garnizoen ook de stad *Embden* zou verlaten: werd hieraan geen gehoor gegeven, zoo zou hij zich met die Mogendheden, welke met hem bevriend of verwant

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 7, 8, 22 Nov.; 8 Dec. 1622. 17 Jan. 1623. [2] Zie hiervoor, bl. 755.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 28 Julij; 9 Nov. 1621. Met het bericht, dat de fortificaties van *Lieroord* voltooid waren, was in zonderlinge tegenspraak het schrijven van den Commandant COENDERS, eenige dagen later: dat de fortificaties vervallen waren. *Resol. Stat.-Gen.* 26 Nov. 1622.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 28 Dec. 1621. 11, 18, 21, 27 Jan.; 4, 9 Febr.; 14 Maart; 1 April, 1622.

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 20 Jan. 1622. [6] *Resol. Stat.-Gen.* 27 April, 1622.

waren, en hiermede had hij bepaaldelijk *Engeland* op het oog, beraden wat te doen [1]. 1621—1625.
Thans beschouwden de Staten de zaak als ernstiger van aard; maar het ontbrak hun niet aan een middel, dat zij aangrijpen konden. De stad *Embden*, die zoo goed als voortdurend hare gedeputeerden te *'s Hage* had [2], was op hunne hand, en wilde de Staatsche troepen niet zien aftrekken [3]; ja, het zou niet lang meer duren, dat hare burgers den Graaf afzwoeren op grond dat hij hen niet vermocht te beschermen tegen uitheemsch geweld [4]. Dus namen Hun Hoog Mogenden de zaak op als een nieuw punt van geschil tusschen den Graaf en zijne voornaamste Stad, en noodigden zijne Genade en de Stenden van *Oost-Friesland* uit om nevens de stad *Embden* afgevaardigden naar *'s Gravenhage* te zenden, opdat de misverstanden door tusschenkomst der Staten mochten bijgelegd worden [5]. Noch de Graaf noch de Steden *Aurich* en *Norden* betoonden zich vaardig om aan deze uitnoodiging gehoor te geven: slechts de Ridderschap zond hare gedeputeerden [6]. Nu, terwijl MANSFELDS troepen ondergebracht moesten worden, achtte de Prins den tijd gekomen om de Oost-Friezen te doen gevoelen, dat zij op geene inschikkelijkheid te rekenen hadden. Met Graaf ERNST CASIMIR verscheen hij ter vergadering der Staten-Generaal, en vorderde, dat dit maal aan den Graaf en de Steden *Aurich* en *Norden* zou geschreven worden, dat, zoo zij geene afgevaardigden zonden, de Staten zonder hen met de Gedeputeerden van de Stad *Embden* en van de Ridderschap besluiten nemen zouden. Op dit schrijven antwoordde de Graaf ontwijkend, en verklaarde, dat hij niet wist van nieuwe geschillen, die door de Staten bijgelegd moesten worden [7].

MANSFELDS verblijf in *Oost-Friesland*.

Zoo stonden de zaken, toen MANSFELD *Oost-Friesland* inrukte. Dit gaf eene geweldige ontroering. Den 21sten November verschenen de gedeputeerden van de Ridderschap van *Oost-Friesland* voor de Staten-Generaal met de klacht dat vrijdag te voren (den 18den) een deel van het volk van MANSFELD in *Oost-Friesland* gevallen was en grooten moedwil gepleegd had met het openbreken van der goede lieden kisten en kasten. Zij verzochten, dat Hun Hoog Mogenden hem bevelen zouden, van daar te vertrekken. Op deze mededeeling, meenden de Staten, moest men antwoorden, dat die troepen niet in hunne dienst waren noch door hen werden betaald, zoodat zij hier geene bevelen te geven hadden. — In weêrwil van dit antwoord is zoo veel zeker, dat MANSFELD nog vóór weinige dagen (den 21sten November) dringend aanzoek gedaan had, om de maandelijk-

---

1 *Resol. Stat.-Gen.* 23 Mei; 8 Junij, 1622.

2 *Resol. Stat.-Gen.* 17, 24 Julij; 6, 22, 29 Oct. 1621. 21, 22 Apr.; 4, 23 Mei, 1622.

3 *Resol. Stat.-Gen.* 11, 17 Aug. 1622.

4 V. D. CAPELLEN p. 166.

5 *Resol. Stat.-Gen.* 9 Junij, 1622.

6 *Resol. Stat.-Gen.* 27, 30 Sept. 1622.

7 *Resol. Stat.-Gen.* 5, 7, 9 Nov. 1622.

1621—1625. sche subsidie van 50,000 gulden, op welke hij nog voor de maanden Junij, Julij en Augustus aanspraak meende te hebben, niettegenstaande hij al dien tijd door ons Land onderhouden was. Doch dit niet alleen, hij verzocht tevens om eene som van 20,000 gulden, die, zeide hij, hem door den Prins bij geheimen brief beloofd was, opdat hij zijn volk niet uiteen mocht laten gaan. Nog in Januarij (1623) bezorgden de Staten hem krijgsbenoodigdheden, en al verleenden zij hem die gevraagde subsidie niet, zij hielpen hem met hun krediet. Ook Vorst CHRISTIAAN van *Brunswijk* werd steeds door de Staten ondersteund. Op dienzelfden 21sten November verzocht en verkreeg deze Vorst de gunst om van het krediet van Hun Hoog Mogenden gebruik te maken, opdat hem de voor een zesduizendtal manschappen bestelde wapenen geleverd mochten worden. Den 25sten nam hij van de Staten afscheid met de betuiging, dat hij hun dienaar bleef tot den dood toe. Dat MANSFELD de betrekking tot de Nederlandsche Regering niet verbroken achtte, blijkt ook daaruit, dat hij, in weêrwil zijner brandschattingen, zijne aanzoeken om onderstand aan de Staten niet staakte. Zoo wendden zich dan ook allen, die over MANSFELDS gedragingen te klagen hadden, tot niemand anders, dan tot de Staten-Generaal. Gedurig kwamen hier nieuwe klachten in, zelfs van de bevelhebbers der Nederlandsche troepen in *Oost-Friesland*, over telkens nieuwe plaatsen, door de soldaten van MANSFELD bezet, en nieuwe buitensporigheden, door hen gepleegd. Ook de Graaf van *Oldenburg* verlangde van de Staten, voorziening tegen de afpersingen, aan welke ook hij bloot stond. Nu verscheen er ook een Afgevaardigde van den Graaf, maar het was om over den partijganger te klagen, en zelfs die van de stad *Embden*, in den hoogsten graad ontstemd over het gebeurde, bespaarden Hun Hoog Mogenden het bericht niet, dat onder de inwoners van het Graafschap groote ontevredenheid heerschte, daar zij zich afvraagden, wat voordeel zij hadden bij de bescherming der Staten-Generaal, nu dezen hen van dien overlast niet vrijwaarden: bepaaldelijk weet men de zaak hun, gedeputeerden der Ridderschap en der Stad *Embden*, alsof zij het Graafschap die ramp op den hals hadden gehaald. — Wat nu te doen? Dat men de gedeputeerden bij brieven van de schuld vrijpleitte, deed niet veel af, en de Prins van *Oranje* was niet voor afdoende maatregelen: hij vond niet goed, dan men MANSFELD verzoeken zou, *Oost-Friesland* te verlaten: zulks zou opspraak geven, en hij wist niet, »wat stijl men daarin zou gebruiken." Beter achtte hij, eenige afgevaardigden naar MANSFELD te zenden om hem in der minne tot het vertrek te bewegen, of ten minste te zorgen, dat het Graafschap meer werd ontzien. Vooreerst bepaalden de Staten zich tot het schrijven van een brief; maar daarmede begrepen zij niet te kunnen volstaan, toen zij bericht kregen, dat de Graaf van *Leeuwenstein*, een van MANSFELDS onderbevelhebbers, zich tot de Magistraat van *Embden* op eene wijze had uitgelaten, alsof hij recht had in naam en op gezag der Staten-Generaal op te treden. Ook de Engelsche Gezant bemoeide zich met de zaak en verlangde, dat men den Graaf van *Oost-Friesland* een Gezantschap zou toezenden,

en hem in bescherming zou nemen tegen eene legermacht, die hem uit het bezit van zijn land gezet had en dat wel met het geschut en de krijgsbenoodigdheden, haar door Hun Hoog Mogenden op de reis medegegeven. Ten laatste zond de Graaf van *Oost-Friesland* zijnen eigenen zoon LUDOLF CHRISTIAAN aan *'s Gravenhage.* De Staten begrepen hierop den Prins te moeten uitnoodigen, daags daaraan ter hunner vergadering te verschijnen, opdat alsnu een besluit genomen mocht worden om eene Commissie naar den Graaf van MANSFELD te zenden, ten einde zijnen aftocht te bewerken. Doch de Prins verscheen niet. Niettemin en vermits in deze dagen *'s Gravenhage* van allerlei Oost-Friesche Afgevaardigden als het ware werd overstroomd en de Staten van alle kanten met klachten bestormd werden, stond van nu aan vast, dat zoodanige Commissie zou afgaan. De benoeming der personen werd aan den Prins overgelaten, die daartoe de Heren MUYS en SCHAFFER aanwees. Het was niet raadzaam, ja, uit den aard der zaak, ondoenlijk, MANSFELD met bedreigingen tot de ontruiming te dwingen. Dus strekte die zending slechts om het pak voor *Oost-Friesland* eenigzins dragelijker te maken door order op de invordering der benoodigdheden van het krijgsvolk te stellen: algemeene beloften van ontheffing van den last der vreemde benden, ziedaar waartoe de Gecommitteerden zich voor het overige moesten bepalen. Nog een vol jaar bleven dan ook de troepen van MANSFELD in het Landschap. Deze zaak bevorderde geenszins het vertrouwen van de leden van den Nedersaksischen Kreis op de voordeelen, die hun te wachten stonden, als zij volgens den wensch der Republiek tegen den Keizer partij kozen. Dien ongunstigen indruk bemerkende, drong in Junij 1623 ook GUSTAAF ADOLF bij de Staten op het vertrek van MANSFELD aan [1]. 1621—1625.

Had Koning JACOBUS in het najaar (van 1622) den strijd in de *Palts* willen aanvaarden, dan zou de Prins hier te lande aangemoedigd zijn geworden om in de nabijheid van onze grenzen het een of ander voordeel te behalen, hetwelk alsdan dubbel gewichtig zou zijn geweest, daar het den vijand zou belet hebben, TILLY in de *Palts* bij te springen. Maar thans scheen elke onderneming van dien aard van belang ontbloot. In het midden van October deden de Staten den Prins een voorslag, om bij gelegenheid dat het water begon te wassen, hetgeen den vijand in zijne marschen niet anders dan bemoeijelijken kon, eene poging ter inneming van *Oldenzaal* en het Huis *ter Lage* te beproeven [2]; doch zulks had geene gevolgen. In *Gelderland* zou men gaarne gezien hebben, dat de Prins de stad *Boekholt* [3], hetzij door MANSFELD, hetzij door andere troepen, had laten bezetten; doch tot verwondering van velen wilde zijne Excellentie

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 16, 21, 22, 24, 25, 26, 28, 29, 30 Nov.; 1, 5, 6, 7, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 27, 28, 29, 31 Dec. 1622. 2, 5, 7, 9, 10, 14, 16, 18, 24 Jan.; 7, 9 Febr. 1623. AITSEMA, bl. 166, 225.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 16 Oct. 1622.

[3] *Boekholt* had nog onlangs geweigerd doortrekkend volk van den vijand in te nemen. *Resol. Stat.-Gen.* 17, 21 Nov. 1622. V. D. CAPELLEN, bl. 112, 113.

1621—1625. 's Prinsen mislukte aanslag op *Antwerpen.*

daarnaar niet luisteren [1]. Daarentegen ving de Prins tegen het begin van de maand December eenen tocht zuidwaarts aan. Acht en tachtig vendelen voetvolk liet hij zich inschepen en de *Kil* opvaren, [2] en Prins HENDRIK zou hem uit *Breda* eenige troepen, met ruiters daarbij, naar het vereischte punt toevoeren; zelfs de ruiters uit *Zutfen*, *Arnhem*, *Nijmegen* en *Grave* hadden bevel, 't geen zij ook, totdat er tegenbevel kwam, uitvoerden, om in aller ijl zuid-westwaarts op te trekken. Volgens de *Gedenkschriften* van FREDERIK HENDRIK zou het op *Antwerpen* gemunt zijn geweest [3]. Dit was werkelijk in den tijd het algemeene gevoelen, en slechts wegens de onwaarschijnlijkheid der zaak geven enkelen eene andere bedoeling aan de onderneming. Inderdaad mag de poging om eene stad te verrasschen, zoo wel bezet en versterkt en wier toegangen buitendien zoo goed bewaakt werden, vrij gewaagd heeten. Daarom zou, volgens AITSEMA, het doel van den tocht geen ander geweest zijn, dan een nieuw punt, *Hulst* bij voorbeeld, in *Zeeuwsch Vlaanderen* te bemachtigen, ten einde de opbrengst der oorlogsbelasting ten platten lande te verzekeren, die de Vlamingen er steeds op uit waren te beletten en aan zich te trekken. Maar vanwaar dan de meening van dezulken, die het best onderricht konden zijn? Ook hechtte de Prins zelf aan de zaak meer gewicht, dan met zulk eene onderneming in *Staatsch Vlaanderen* verbonden zou geweest zijn. Immers verklaarde hij, alle voorzorgen zoo zeker te hebben genomen, dat geen mensch, maar slechts God de uitvoering kon beletten. Werkelijk derhalve schijnt *Antwerpen* het doel van den tocht te zijn geweest. In *Antwerpen* zelf was men op een aanval bedacht, en nam men voorzorgen, die bewezen, dat men vermoedde, dat de Prins in verstandhouding stond met ingezetenen der bedreigde stad zelven [4]. En 's Prinsen beweegreden is wel te verklaren. Hij geloofde in dezen tijd, dat JACOBUS er in zou slagen, de vereeniging van *Engeland* en *Spanje* tot stand te brengen, en dat de zuidelijke *Nederlanden* alsdan der Spaansche Prinses, aan de zijde van den Prins van *Wales*, zouden toegewezen worden. Voor dit geval was het raadzaam zijne waarborgen te nemen, opdat *Spanje* mocht begrijpen, dat men niet zonder ons over *België* zou kunnen beschikken, en *Engeland* niet te eenigertijd meester mocht worden van eene haven, wier sterkte en bloei met het bestaan van de Republiek onvereenigbaar scheen. — Wat de Prins niet dan van Gods hand kon verwachten, gebeurde. Werkelijk werd de uitvoering der onderneming belet. Even voorbij

---

[1] V. D. CAPELLEN, bl. 113.

[2] V. D. CAPELLEN (bl. 126) zegt, dat de Prins met 160 Compagniën voetvolk te *Dordrecht* onder zeil ging.

[3] *Mém. de Fred. Henri, p.* 17, 18. Zie over deze *Gedenkschriften, het leven v. Fred. Hendr. 's Gravenh.* 1737. Voorr. III—V. Over den mislukten aanslag spreekt de schrijver van dit werk op bl. 54, 55.

[4] WASSENAER, *Hist. Verh.* IV, fol. 73.

Willemstad gekomen, kon de Prins den tocht niet voortzetten. Storm, vorst en ijsgang maakten den vereischten spoed onmogelijk en brachten de schepen in gevaar. Den 6den December ontvingen de Staten-Generaal bericht van den Prins uit *Willemstad*, dat zijn voornemen mislukt was [1]. 1621—1625.

Nu men alzoo ten minste vooreerst van alle krijgsondernemingen moest afzien, was het voor ons ook van weinig belang, dat in het leger van den vijand de muitzucht uitbrak bepaaldelijk onder Italiaansche soldaten. Een troep muiters wierp zich in *Huisen* en stelde, zoo als gewoonlijk, een hoofd aan onder den naam van *Electo*. Daarop werden zij door de onzen in bescherming genomen, of zij soms een kern konden worden van een belangrijken afval van de Spaansche zijde. Maar van den anderen kant plaatste zich een hoopje Brandenburgsche soldaten, te *Goch* genesteld, onder de bescherming van de Spanjaarden, en brandschatte heren en landlieden van onze zijde. Zelfs die van *Huisen* begonnen, om in hunne behoeften te voorzien, in de buurt oorlogsbelasting te heffen. Dus was de eerste indruk, dat men de oproerlingen van *Huisen* zou doen vertrekken. Maar weldra begreep men voor hun geregeld onderhoud te moeten zorgen, ten einde het kwaad te voorkomen en tevens het gehoopte voordeel niet te verliezen. Evenwel de Prins verklaarde na den mislukten aanslag, dat het hem onverschillig was, wat de Staten ten dien aanzien besluiten zouden: hij begeerde zich verder met de zaak niet te moeijen. Dit was genoeg gezegd, en de Raad van State adviseerde dan ook den troep te ontbinden, en de Gedeputeerden van *Gelderland* ondersteunden dit voorstel; maar de Staten-Generaal verkozen daarin vooreerst niet te treden, te meer daar het getal, ook door de overkomst van eenigen uit *Goch*, scheen toe te nemen [2]. Spaansche muiters te *Huisen*.

In der tijd was de schans, genaamd de *Papenmuts*, opgeworpen en bezet om een vast punt te bieden, van hetwelk men gebruik zou kunnen maken om in gemeenschap met de Engelschen vijandelijk tegen de Kerkelijke Duitsche Vorsten te werk te gaan, en daardoor de macht van het Katholicisme te verdeelen. Nimmer had JACOBUS openlijk tegen die Bisschoppen willen optreden; dus was dat vaste punt tamelijk onnut gebleven; en thans nu die Koning door het geheele verlies van de *Palts* niet te bewegen bleek te zijn om zich gewapend te doen gelden, was de bezetting van dien verwijderden post niets dan een nutteloozе last. Vandaar dat het niet bevreemden kan, zoo hij in dezen tijd werd opgegeven. Nadat het fort nog in 't begin van het jaar 1622 rijkelijk van mond- en krijgsbehoeften was voorzien, vernam men in de lente van dat jaar, dat het laatste hooge water niet alleen de vestingwerken, maar ook de benoodigdheden van allerlei aard, daar voorhanden, aanmerkelijk beschadigd had, zoodat de De schans *Papenmuts* verloren.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 6 Dec. 1622. AITSEMA, I, bl. 122, 132. V. D. CAPELLEN, bl. 124, 126, 127.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 28, 30 Nov.; 7, 13, 20, 23 Dec. 1622. 4, 6, 11, 20, 21, 23 Jan.; 4 Febr. 1623. V. D. CAPELLEN, bl. 122, 123, 128, 133, 139.

1621—1625. plaats, vooral bij het klein getal soldaten, aldaar onder den Commandant HATZFELD in garnizoen, gemakkelijk zou kunnen genomen worden. Dit was, als het ware, eene tijdige voorbereiding op het bericht van de overgave. Toch zou de te *Keulen* gevestigde Nederlandsche Agent BILDERBEEK op nieuw maatregelen nemen om de schans van het noodige te verzorgen. Niettemin klaagde de Commandant weldra daarna over slechte betaling van zijne manschappen. Maar, als hij zich gewelddadige handelingen tegen de naburen veroorloofde ten einde zich van 't noodige te voorzien, werd hem dit ten strengste verboden. Ofschoon dus de Staten voor de ordelijkheid van het garnizoen zorgden, was het verblijf van Nederlandsch volk in die schans niettemin aan de lieden van de omstreek zoo hatelijk, dat de boeren uit het Bergsland, door eenige soldaten ondersteund, haar in den zomer (1622) kwamen belegeren. Dit evenwel bracht geen ernstig gevaar aan, en toen ter tijd was het nog altijd mogelijk dat men van dit versterkte punt partij zou kunnen trekken. Doch in den volgenden winter veranderde zulks, en in de eerste dagen van het nieuwe jaar (1623) vernam men, dat Kapitein HATZFELD de plaats den 29sten December aan Graaf HENDRIK VAN DEN BERG had overgegeven. De Staten-Generaal verlangden verklaring van dit feit. Het blijkt, dat Hun Hoog Mogenden met de gegeven inlichtingen genoegen hebben genomen: ten minste klonk het niet ongerijmd, dat Jonker van HATZFELD binnen weinige dagen daarna op belooning voor zijne diensten aanspraak maakte, op grond eener belofte hem bij officieële acte verleend. Zeker is het, dat het garnizoen, niet vernieuwd, weinige gezonde manschappen telde [1].

Zoodanig was de toestand tegen het begin van het jaar 1623, dat van geenen kant eenige belangrijke uitkomst scheen te kunnen komen, dan van de zijde van *Frankrijk* alleen. *Engeland* was op het punt van zich met *Spanje* ten naauwste te verbinden; de Gereformeerden in *Duitschland* waren gansch ontmoedigd door de veroveringen van den Keizer; de Koning van *Denemarken* zag bijgevolg de kans niet schoon om het doel zijner heerschzucht te bereiken, die alleen hem kon overhalen om in *Duitschland* tegen den Keizer op te treden; *Zweden* was te zwak, en te zeer door *Polen* bezig gehouden; *Venetië* gaf slechts een weinig gelds om in een grondelooze schatkist te werpen; de Barbarijsche Staten, hoe geneigd ook om door vereeniging met onze scheepsmacht feller dan ooit den ouden wrok tegen *Spanje* bot te vieren [2], boden geenen grondslag tot een geregelde machts-

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 29 Jan.; 2, 14, 15, 16 Maart; 21, 25 Apr.; 14, 20, 21 Mei; 1, 23 Junij; 9, 15 Aug. 1622. 4 Jan. 1 Febr. 1623. *Resol. Holl.* 15 Maart, 1622. V. D. CAPELLEN bl. 67, 140, 141.

[2] Na 130 jaren waren de te *Constantinopel* gevestigde uit *Grenada* verdreven Mooren nog begerig om voor den val van die stad wraak op de Spanjaarden te nemen. Onze Ambassadeur HAGA nam hen in den arm, dat zij hunnen invloed in *Tunis* aanwendden, om het verbond met onzen Staat te bevorderen, waarvan men de tuchtiging van *Spanje* verwachtte (V. D. CAPELLEN, bl. 119). Werkelijk heeft PIJNACKER de uitwerking dezer bemoeijing ondervonden.

1621—1625.

ontwikkeling aan. Gelukkig scheen er werkelijk hoe langer hoe meer grond te bestaan om van *Frankrijk* op elk gebied krachtdadige ondersteuning te verwachten. Zoo ver konden *Frankrijks* bestuurders nimmer van den weg der echte vaderlandsliefde afdwalen, dat zij, waar *Spanjes* macht zich ontwikkelde, met deze Mogendheid innig verbonden zouden hebben kunnen blijven, om door haar overschaduwd en te gelegener tijd overvleugeld te worden. Maar daaruit volgde niet, dat al de vijanden van *Spanje* juist *Frankrijks* vrienden moesten zijn. Integendeel *Frankrijks* regeerders verdachten de Gereformeerden in *Duitschland* en vooral in de *Nederlanden*, en konden niet anders dan gelooven, dat zij, zoo zij triomfeerden, gemeene zaak met de Hugenoten zouden maken om 's Konings bewind omver te werpen. Vandaar de vriendschap voor *Oostenrijk* en den Paus, van wier jaloezie tegen *Spanje* men partij hoopte te kunnen trekken. Maar toen nu de Gereformeerden in *Duitschland* gefnuikt waren, en de houding van den heer VAN SOMMELSDIJK in *Engeland* genoegzame waarborgen gegeven had aangaande hetgeen men van zijnen geduchten persoon en, voor zooveel van hem afhing, van de Republiek der Vereenigde Provinciën te wachten had; toen daarentegen *Spanje* en *Engeland* met de Hugenoten schenen te willen zamenspannen; — toen scheen voor *Frankrijk*, waar bovendien na LUYNES dood LESDIGUIERES den verheven post van *Connétable* bekleedde, de tijd gekomen om zich met de *Nederlanden* te verbinden en den Gereformeerden in *Duitschland* zijnen steun te verleenen, hetgeen tevens den Hugenoten alle voorwendsel om tegen hunnen Koning op te staan benemen en alzoo het middel wezen zou om hun meester te blijven en hen tot eenen goeden vrede te nopen.

De aansluiting van *Frankrijk* wordt inniger.

Het eerste wat de Staten stellig gunstigs van 's Konings gezindheid ten onzen aanzien vernamen, was het bericht, door LANGERAK in September 1622 overgezonden, dat hij hoop mocht voeden op de ontvangst der ons ten vorigen jare beloofde 400,000 kroonen, dat is, 1200,000 gulden. Zekere advokaat DE L'ALOUETTE zou hierin behulpzaam zijn, en, vonden hun Hoog Mogenden zulks goed, dan zou hij zich, van dezen vergezeld, naar den Koning te *Lyon* begeven, om die som te verkrijgen. Weldra daarna kwam de tijding, dat er uitzicht op binnenlandschen vrede was en de Koning dus meer ruimte van middelen stond te erlangen, die hoop versterken. Werkelijk kwam de vrede tot stand, en van nu aan scheen *Frankrijk* met betrekking tot de buitenlandsche staatkunde zijn besluit genomen te hebben. SURIANO verscheen ter vergadering der Staten-Generaal, en kondigde aan, dat er een verbond op handen was tusschen *Venetië*, *Savoye* en *Frankrijk*, en het herstel van den oorspronkelijken staat van zaken in *Graauwbunderland* het eerst te bereiken doel der alliantie was. — Nu VICTOR AMADEUS van *Savoye* bespeurd had, dat hij van den Keizer niets had te hopen, maar dat *Venetië* en de Koning van *Frankrijk*, zijn schoonbroeder, hem tot een tocht tegen *Milaan*, die wellicht zijn gebied zou vergrooten, ter zijde zouden willen staan, was hij natuurlijk een vurig deelgenoot van het te sluiten verbond. — Zijn zoon KAREL EMMANUEL zou zich in persoon naar LODEWIJK XIII begeven;

Verbond tusschen *Frankrijk*, *Venetië* en *Savoye*.

1621—1625.

de Venetiaansche Gezant, MOROSINI, bij dien Hertog geaccrediteerd, zou hem derwaarts verzellen, en de Gezant PESARO, bij het Hof van *Frankrijk* gevestigd, de bijeenkomst mede komen bijwonen. Nu verzocht de Resident, dat Hun Hoog Mogenden hunnen Ambassadeur mede last zouden geven om aan de te openen onderhandelingen deel te nemen. — Het laat zich denken, dat zij niet in gebreke bleven, dit te doen. Werkelijk begaf LANGERAK zich in het begin van November uit *Lyon* naar *Avignon*, om aldaar den Koning af te wachten. Hij vond er verscheidene Grooten en staatslieden beter dan ooit te voren gestemd ten aanzien van eene naauwere verbindtenis met de Republiek, mits deze door daden deed blijken, dat op hare vriendschap met volkomen vertrouwen te rekenen viel. Den 19den had hij gehoor bij den Koning. Hij beschreef Zijne Majesteit het gevaar, waarin onze Staat verkeerde, en de ontzaggelijke legermacht, vereischt om dit gevaar af te weren. De kosten, op welke ons deze toestand te staan kwam, konden wij, zeide hij, zonder 's Konings bijstand niet langer dragen. Bij *Spanjes* door de geheele wereld bekende zucht om zich van de algemeene alleenheerschappij meester te maken, was het nu of nimmer de tijd, dat *Frankrijk* bedacht was ons te ondersteunen, nu wij ons nog krachtig en zonder nadeel geleden te hebben deden gelden onder de wijze leiding van dien onvergelijkelijken aanvoerder, den Prins van *Oranje*, wiens vurige wenschen, zulks kon hij Zijne Majesteit verzekeren, evenzeer als die van de Staten, de uitbreiding van 's Konings gebied ten doel hadden. — Deze rede werd gunstig door den Koning opgenomen, gelijk duidelijk bleek uit de vriendelijkheid van zijn gelaat, die alle omstanders trof: herhaaldelijk verklaarde hij, dat wat hij besluiten zou, den Gezant genoegen zou doen.

Bijeenkomst te *Avignon*.

De Hertog van *Savoye*, bij deze gelegenheid door onzen Ambassadeur gesproken, verklaarde, dat hij gereed was tienduizend man voetvolk en tweeduizend man paardevolk te velde te brengen, en, zoo de Staten den Graaf VAN MANSFELD wilden overhalen met twintigduizend man naar *Valtellina* te trekken, hij deze krijgsmacht op zijn eigen kosten zou onderhouden. De Koning van *Frankrijk*, zeide hij, had plan 15,000 man, *Venetië* 10,000 te leveren. Voegden zich daarbij de hulpbenden, die de Cantons *Bern*, *Zurich*, *Basel* en eenige katholieke Cantons, welke hij tot dienstbetoon zou weten te bewegen, op de been zouden brengen, zoo verkreeg men, ook zonder MANSFELDS leger mede te rekenen, eene krijgsmacht van 50,000 man. Gelukte de onderneming in *Graauwbunderland*, dan zou het leger naar het Milanesche kunnen oprukken en aldaar *Spanje* een groot verlies toebrengen, mits onze legermacht den markies SPINOLA in de *Nederlanden* bezig hield en hem belette zijnen Meester in *Italië* te hulp te komen. Om dit alles ten uitvoer te brengen, moest men den Koning van *Frankrijk* tot een spoedig besluit bewegen, ten einde den Spaanschen Ambassadeur den tijd niet te laten om den Koning door zijne redenen om te zetten. — Hierop kwam het inderdaad aan. Er waren in 's Konings Raad dezulken, met name de oude ministers van HENDRIK IV, de beide

Meening van de oude ministers van HENDRIK IV.

SILLERYS en JEANNIN, die geneigd waren de aanbiedingen aan te nemen, door *Spanje* gedaan. FILIPS IV, namelijk, verklaarde thans uit vrees voor die alliantie, den Koning tegen die van *Rochelle* te willen ondersteunen, en die staatslieden achtten deze hulp meer vertrouwd en natuurlijker, dan de ondersteuning, welke de Nederlanders, op wier bedoelingen zij nog steeds niet volkomen gerust waren, den Koning tegen hunne geloofsgenooten zouden verleenen. — Om den Koning te overtuigen, hoe weinig hij op de Nederlanders aan kon, konden zij wijzen, niet alleen op de omstandigheid dat aan *Rochelle* nog steeds oorlogsbehoeften werden toegevoerd door Nederlandsche schepen, van echte paspoorten der Staten, ten minste naar het voorgeven der kapiteins, voorzien, maar ook op hetgeen de Ambassadeur van *Spanje* op hoogen toon verzekerde, dat zijn Meester het in zijne hand had om wanneer hij slechts wilde met de Republiek vrede te sluiten. Wat de Spaansche Gezant sprak, steunde op de dubbelzinnige houding van Prins MAURITS, en deze was allezins geschikt om bedachtzame staatslieden, die den Prins van ouds kenden, op hunne hoede te doen zijn. — Hoe het zij, wat thans te *Avignon* aangevangen was, zou in een volgende bijeenkomst te *Lyon*, waar men het eindbesluit van *Venetië* zou vernemen en ook afgevaardigden van eenige Zwitsersche Cantons tegenwoordig zouden zijn, tot zijn beslag komen. — Bij al deze uiterst belangrijke en op zijn verzoek stipt geheim te houden berichten, voegde de Gezant nog deze tijding, dat er te *'s Hage* een buitengewoon Fransch Gezant te wachten was om aan alle vroeger misverstand voor goed een einde te maken [1]. 1621—1625.

Kort voordat de inhoud van dit schrijven aan de Staten-Generaal was medegedeeld, was DU MAURIER in *Holland* teruggekomen en (den 9den December) in de vergadering verschenen. Bij deze gelegenheid verzekerde ook hij, dat het meerendeel der Grooten in *Frankrijk* en zij, die den Koning het naaste stonden, op de hand waren van onze Republiek, en Zijne Majesteit, zeide hij, was evenzeer als zijn groote vader tot bevordering van haren welstand genegen. Deze rede echter was niet zonder inmenging van eenigen wanklank. Immers gaf de Ambassadeur te kennen, dat de Heer van LANGERAK de reis naar *Lyon* had aangenomen tegen den raad van den Kanselier, den Heer DE SILLERY, en van den President JEANNIN, die het niet gepast hadden gevonden, dat hij derwaarts vertrok in een tijd, dat de binnenlandsche vrede nog niet volkomen gesloten was. — Wat den Kanselier en den President hierin bewoog, is ons zoo even gebleken. — Evenwel nu was dat bezwaar uit den weg geruimd: want, voegde DU MAURIER er bij, thans was de vrede wel degelijk beklonken, zelfs de kerken in de omstreek van *Parijs* waren den Protestanten teruggegeven. — Een tweede minder aangename zaak, door den Gezant aangevoerd, was deze, dat hij op nieuw aandrong op de voldoening van die Franschen, welke op de Nederlandsche Oost-Indische Compagnie schade te verhalen

[1] *Register der ingekomene brieven uit Frankrijk, in de jaren* 1622—1625. Op het Rijksarchief. *Resol. Stat.-Gen.* 12 Sept.; 17 Oct.; 4, 16, 26 Nov.; 27 Dec. 1622.

1621—1625. hadden. — Deze lastige aandrang, op nieuw aangevangen, was voorzeker bestemd om de Amsterdamsche kooplieden te eerder het voordeel van den toevoer van krijgsbenoodigdheden aan de opstandelingen te doen opgeven, als zij zagen, dat men slechts door een oprecht vriendschapsverbond met *Frankrijk* ontheven kon worden van de ongelegenheid, dat bijzondere personen in hunne overdreven eischen van Regeringswege ondersteund werden. — De Staten deden ijverig hun best, dat de klachten door inwilligingen tot zwijgen gebracht werden. Bovendien waren er Fransche schepen van *Calais* door de onzen opgebracht, en de Koning vorderde hun dadelijk ontslag onder bedreiging, dat hij anders al onze koopvaardijschepen te *Bordeaux* zou laten aanhouden. Reeds vernam men, dat er in *Frankrijk* schepen in beslag werden genomen. — Doch dit vermocht de groote zaak der naauwe aaneensluiting van de beide Staten niet te keren. Waren er al, ook hier te lande, en daaronder, zoo het schijnt, de Prins zelf, die haar nog niet met een onverdeeld hart konden goed heeten, en ze misschien nog wat verschoven wilden zien, de Venetiaansche Resident stond haar openlijk voor; door zijn optreden in de Staten-Generaal maakte hij aan alle achterhoudendheid een einde [1], en hij maande Hun Hoog Mogenden aan, om spoedig door eene bezending naar *Frankrijk* van hunne zijde al het mogelijke te doen, opdat dit Rijk zich liever aan onze Provinciën, dan aan *Spanje* mocht aansluiten. Werkelijk besloot men al vast eene instructie voor de te benoemen Gezanten te ontwerpen [2].

Grond van hunne meening. DE SILLERY en JEANNIN, wij zagen het, waren ongezind aan ons Land hun volkomen vertrouwen te schenken en helden over tot een vertrouwelijke aansluiting aan *Spanje*, om alzoo deze Mogendheid van het verbond met *Engeland* af te trekken. Wat kan het geweest zijn, dat hen jegens onze Republiek zoo achterdochtig maakte? Er was geene Mogendheid, die ons krachtdadig bij kon staan, behalve *Frankrijk*, en was het dan te verwachten, dat wij onze eigen redding wegwerpen, en niet trouw vasthouden zouden aan het eenig plechtanker van ons behoud? Bovendien de houding van AERSSEN in *Engeland*, een jaar lang en in zulke hagchelijke en beproevende oogenblikken vol-

---

[1] Het schrijven van LANGERAK uit *Avignon* van den 21 Novemb. werd later dan het ontvangen was, aan de Staten, aan welke het gericht was, medegedeeld. Den 27sten Dec. werd het in de Vergadering gebracht, en toen heette het juist ontvangen te zijn. Intusschen blijkt uit eene mededeeling, vier dagen te voren (d. 23sten Dec.) aan de Staten gedaan, dat hetgeen LANGERAK uit *Avignon* bericht had, reeds toen bekend was. Die mededeeling behelsde juist het eenige uit de depêche, dat ongunstig over *Frankrijks* gezindheid kon doen denken. Zoo de Venetiaansche Resident niet van zins was geweest het verhandelde te *Avignon* in de Staten-Generaal mede te deelen, zoo als hij werkelijk den 29sten Dec. deed, zou die brief wellicht nog langer achtergehouden zijn. Men zal wellicht meenen, dat de bekendmaking door 's Prinsen afzijn is belet geworden. Maar neen! reeds den 9den Decemb. was de Prins van de *Willemstad* terug (zie *Resol. Stat.-Gen.* 9, 23 Dec. 1623).

[2] *Resol. Stat.-Gen* 9, 16, 23, 27, 29 Dec. 1622. 2, 3, 9, 14, 18, 23 Jan.; 4, 6 Febr. 1623.

gehouden, had alle wenschelijke waarborgen gegeven omtrent de welgemeendheid der betuigingen door dezen staatsman aan *Frankrijk* gedaan. Dus kan niemand anders dan de Prins van *Oranje* de grond geweest zijn van het wantrouwen, door de Fransche staatslieden, de oude vrienden van HENDRIK IV en OLDENBARNEVELT, tegen onzen Staat gekoesterd. De houding, die de Prins tegenover de katholieke Mogendheden aannam, alsof hij onmisbaar was ter breideling van de Calvinistische elementen, zij was dien Staatslieden niet onbekend, maar zij meenden haar als een voorwendsel, dat heerschzuchtige bedoelingen verborg, te moeten aanmerken. Nu scheen hij zich in den laatsten tijd, tegen den zin en het belang der Nederlandsche kooplieden en zelfs tegen de staatkunde van AERSSEN, met JACOBUS te verstaan: dus was hij dan evenzeer als deze Koning *Frankrijks* vijand, en, heulde JACOBUS openlijk met de Hugenoten, wat was er beters vân Prins MAURITS te wachten, van hem, op wien van ouds de oogen der Fransche Calvinisten gevestigd waren, als den steun van hun geloof in *Europa*, als hunne toevlucht in den strijd, dien zij tegen Koning LODEWIJK te voeren hadden? Wie dus in *Frankrijk* begrepen, dat geene aansluiting aan *Spanje* raadzaam, maar een trouwhartig verbond met de *Nederlanden* noodzakelijk was, — en aan de zijde van hen, die zoo dachten, stond niemand geringers dan RICHELIEU, — hun was tot verwezenlijking van hunne staatkunde alleen Prins MAURITS in den weg. Maar kon de Prins hun dan werkelijk zoo geducht voorkomen? Was de steun van eenen JACOBUS geen zwakke steun? Zoo deze Vorst zijne vriendschap met *Spanje* volhield en door het huwelijk van zijnen zoon voltooide, liep hij dan geen gevaar om zijnen troon te verliezen? Men kan er in *Frankrijk* niet anders over gedacht hebben dan in ons land, en hier meende men, dat het te vreezen stond, dat op 's Konings heulen met *Spanje* een opstand in zijn Rijk zou volgen, ja hier liep weldra het gerucht, dat JACOBUS door zijne onderdanen gevangen genomen en de Prins van *Wales* vermoord was [1]: zoo weinig, oordeelde men, kon het Engelsche volk die zamenspanning met *Spanje* dulden. Maar stond JACOBUS troon zoo wankel, wie zou bij eene omwenteling in *Engeland* het eerst kunnen winnen? Was het niet de Prins van *Oranje*, alsdan het eenig aangewezen hoofd van de oorlog tot steun van het Calvinisme in *Duitschland* en *Frankrijk*, door de vereenigde macht van *Groot-Britannië* en van de Zeven Provinciën te voeren? Zoo zou de algemeene oorlog eerst recht ontbranden, onder voor *Frankrijk* allerongunstigste omstandigheden. Ten slotte was Prins MAURITS nog altijd en thans vooral in de oogen van bedachtzame Fransche staatslieden een hoogst gevaarlijk persoon. Hij moest, als het ware, het voorwerp worden van RICHELIEUS geheime verwenschingen. En AERSSEN dekte den Prins niet meer. Deze staatsman was te *Londen* lang genoeg in de gelegenheid geweest om tot zijne verbittering te ondervinden, dat zijne staatkunde en die van den Prins niet meer zamen konden gaan, en de gunstige

1621—1625

Hoe Prins MAURITS beoordeeld werd in *Frankrijk*.

[1] V. D. CAPELLEN, p. 116, 164.

1621—1625. meening van dezulken in *Frankrijk*, die met AERSSEN in briefwisseling stonden, verloren te hebben, was voor den Prins veel verloren.

En elders in het Buitenland. Zoo had dan de Prins bij geduchte personaadjen in *Frankrijk* sterken tegenzin opgewekt. Daar stond geene gunst bij anderen in het buitenland tegenover. Hoe de Vorsten der voormalige Duitsche Unie zich over hem uitlieten, daar zij hunne nederlaag almede aan zijnen verkeerden raad en aan het gemis van genoegzame ondersteuning van zijne zijde weten, laat zich gemakkelijk denken. Voorts, de Hanse zag zich, sedert MAURITS onbeperkt gebieder scheen geworden te zijn, door onze Republiek verlaten, en GUSTAAF ADOLF was verstoord, dat men van datzelfde tijdstip aan de heerschzucht van CHRISTIAAN IV voet had gegeven.

En in het binnenland. En hoe stond de Prins intusschen hier te lande aangeschreven? De kooplieden bemerkten duidelijk genoeg, dat hij hun vriend niet was; evenwel zij bleven op een goeden voet met hem, omdat zij hem niet vreesden, daar zij, in dezen tijd van schreeuwende oorlogsbehoefte over de beurs beschikkende, de wezenlijke meesters waren van het land. Maar niettemin verwekte de Prins hier te lande geweldig veel kwade vermoedens tegen zich, en verloor hij gaandeweg der ingezetenen achting en vertrouwen. Van den afloop van het Bestand aan had men niet geweten wat van den Prins te denken. Het was bekend geworden, dat hij steeds door Mevrouw TSERCLAES te *Brussel* onderhandelde; het bevreemdde ten hoogste, dat hij, hoezeer daartoe, meende men, de gelegenheid meer dan eens schoon stond, *Gulik* niet ontzette of *Wezel* niet innam [1]. Toen *Gulik* was overgegaan, waren er die dachten, dat de Prins dit opzettelijk had laten geschieden, om den trots der Nederlanders neêr te slaan en hen te gereeder tot een verdrag met den vijand te doen besluiten, daar hij zelf, zeide men, na de voldoening behaald te hebben van de binnenlandsche twisten zonder bloedstorting te bedaren, warsch was om in een nieuwen strijd zijn ouden krijgsroem en de inkomsten van zijn in het buitenland gelegen goederen te wagen [2]. Later toen de van *Bergen op Zoom* aftrekkende vijand niet werd vervolgd; toen *de Papenmuts* werd overgegeven, en dit verlies niet werd vergoed door het bezetten van de stadjes *Vreden* en *Boekholt*, waartoe de Prins werd aangemaand en de kans schoon stond; toen daarentegen de Heer van ANHOLT met zijne Beijersche benden blijkbaar door hem gespaard werd, kregen zulke vermoedens nieuw voedsel [3]. Die verdenking van eigenbelang, ja van omkoopbaarheid trof de krijgsbevelhebbers, welke onmiddellijk onder 's Prinsen orders stonden, den Overste SMELTSING, te *Deventer*, MARQUETTE, die bovendien als vreemdeling en bloedverwant van VELASCO weinig vertrouwd was, ja, Prins FREDERIK HENDRIK zelven [4]. Bij de beraadslagingen over den staat van oorlog ter vergadering van de Staten van

---

[1] V. D. CAPELLLEN I, p. 11, 12. [2] V. D. CAPELLEN, I, p. 14, 15, 18, 22, 23—25, 83.
[3] V. D. CAPELLLEN p. 106, 107, 148, 151, 153, 154, 175. [4] Dezelfde bl. 47, 84, 85.

Holland in den winter van 1621 op 1622, vielen er zeer vele »vrijmoedige discoursen, die niet dan met groote ondienst openbaar konden gemaakt worden," en Hun Edel Mogenden besloten, dat die geruchten niet buiten de vergadering gebracht zouden worden. Niettemin zou naar alles wat gezegd werd uitgelekt te zijn, onderzoek worden gedaan. In het volgende voorjaar werd er dan ook eene Commissie benoemd om naar het beheer der krijgszaken onderzoek te doen, »opdat de leden eenmaal gerust mochten wezen, dat daarin niets gedaan werd, dan het volstrekt noodzakelijke [1]." Bij den druk der oorlogsbelastingen en het weinige, dat met de land- en zeemacht werd uitgevoerd, mompelde men al meer en meer, dat het er op werd toegelegd, de ingezetenen naar vrede te doen uitzien, om van dien ondragelijken en bovendien, naar het scheen, nutteloozen last verlost te worden [2]. De meening dat het gerucht van die Spaansche armade [3] werd uitgestrooid om de neiging tot vrede te bevorderen, vond geloof [4]. Tegen het eind van het jaar 1622 kwam het uit, dat die van de *Neder-Betuwe* afgevaardigden naar *Brussel* gezonden hadden om de Infante vergiffenis te vragen voor de aangenomen vijandelijke houding, en haar voortaan alle goede diensten aan te bieden. En wat vernam men nu daarbij? Dat de Prins hun vergund had, heimelijk te onderhandelen, om door het Hof te *Brussel*, tegen betaling van contributie, van alle vijandelijkheid ontheven te worden, en dit terwijl toch de kosten van den aanleg van wijkschansen gemaakt waren, ten einde die streek vrij te houden van het opbrengen van oorlogsbelasting aan den vijand [5]. De Staten-Generaal, wien die handeling van sommigen uit de *Betuwe* ter oore gekomen was, schreven deswegens aan de Heren VAN BEVEREN en GERESTEIN, die op nieuw gedeputeerd waren naar de Staten van *Gelderland* om hen tot grooter ijver voor de zaak des Lands te bewegen. Deze Heren moesten bewerken, dat diergelijke verstandhouding met den vijand gestraft werd. Doch wat was er van de Staten van *Gelderland* te wachten, bij wie de gezindheid, welke dien stap had ingegeven, door talrijke leden vertegenwoordigd was, terwijl zij, die de zaak der Generaliteit voorstonden, verdacht werden dit slechts om eigen voordeel te doen [6]. Van BOSHOF 1621—1625.

---

[1] *Resol. Holl.* 7 Dec. 1621. 19 Apr. 1622. De bedriegelijke handelwijze van een kapitein, die voor meer manschappen soldij in rekening bracht, dan hij in dienst had, werd door den Prins vergoelijkt en ten gevolge van zijne tusschenkomst ongestraft gelaten (*Resol. Stat.-Gen.*, 13, 18, 19 April, 1623). Uit de aanmerkingen op de begrooting van oorlog, den 30sten Julij 1622 in de Staten van *Holland* gemaakt, ziet men dat de Graaf van *Oxford*, Admiraal over de Engelsche vloot, die meer dan eens vijandelijk tegen ons scheen te zullen optreden, een pensioen trok, door *Holland* betaald.

[2] V. D. CAPELLEN, p. 121, 122.

[3] Zie hiervoor, bl. 754.

[4] V. D. CAPELLEN, p. 122.

[5] VAN DER CAPELLEN, p. 134, 135, 136.

[6] V. D. CAPELLEN, p. 137, 138.

1621—1625. zelven ging immers de sprake, dat hij met het Hof te *Brussel* in verstandhouding stond [1], en zelfs de Staten-Generaal waren niet volkomen zeker van hunne zaak. Ten minste zou dat voorstel om aan de Staten van *Gelderland* te schrijven nog eerst aan het oordeel van Zijn Excellentie worden onderworpen, of hij er wat tegen hebben mocht. Met zoo weinig kracht had zich de Generaliteit in het vorige jaar op den Gelderschen Landdag doen gelden, dat de Heer GERESTEIN eerst geweigerd had de Commissie op nieuw aan te nemen, omdat »de bezending tot niets anders zou strekken dan tot bespotting van Hunner Hoog Mogenden Gedeputeerden." Slechts onder voorwaarde, dat hun instructie degelijker dan vroeger gesteld zou zijn, liet die Heer zich de taak welgevallen. Ditmaal toonden zich Hun Hoog Mogenden krachtiger: zij schreven, dat de zaak van de onderhandelingen te *Brussel* streng nagespoord en tegen de schuldigen zonder oogluiking geprocedeerd moest worden; dat de door den Commandant van *'s Hertogenbosch* ingevorderde contributie niet mocht betaald worden, en, wat het hoofddoel van de zending der Gedeputeerden aanging, dat zij dadelijk moesten herwaarts komen om verslag te doen, wanneer het zich liet aanzien, dat de Landdag scheiden zou zonder de behoorlijke opbrengst der aan de Unie verschuldigde gelden verzekerd te hebben. Werkelijk kwamen VAN BEVEREN en BERESTEIN terug, om te getuigen van de vruchteloosheid hunner bemoeijingen. Den Staten-Generaal schoot niets anders over, dan den Staten van *Gelderland* zoodanige maatregelen aan te raden, als waaruit blijken mocht, dat zij niet ongenegen waren om naar hun vermogen »tot de gemeene defensie te contribueren," gelijk zij bij de Unie beloofd hadden, en voorts Hun Edel Mogenden te verzoeken Gedeputeerden te zenden om de geschillen, welke de opbrengst der belastingen vertraagden, te *'s Hage* aan hooger macht te onderwerpen [2].

Eene houding nu als deze van *Gelderland* en van de andere Provinciën, buiten *Holland*, *Zeeland* en *Utrecht* alleen, zou niet mogelijk geweest zijn, wanneer hare vertegenwoordigers in de Staten-Generaal meer vertrouwen genoten hadden, en de waan niet bestaan had, dat de oorlog slechts voor de leus werd volgehouden, terwijl wapenstilstand of vrede op handen was. Die meening vond haren voornaamsten grond in hetgeen men van den Prins van *Oranje* vernam en oordeelde. — Dat zij, die met eene diergelijke slapheid gediend waren, 's Prinsen karakter verdedigen zouden, was niet te denken; en van hen, die aan de plichtmatigheid en mogelijkheid eener krachtige oorlogsvoering geloofden, was dit nog veel minder te verwachten. Dus ontbrak het den Prins aan allen zedelijken steun, wanneer immer de hand eens belagers tegen hem mocht worden opgeheven. Hij stond alleen, met talrijke vijanden en zonder innige bondgenooten in het bui-

[1] Zie hiervoor, bl. 705.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 24, 28, 30 Nov.; 16, 20, 27 Dec. 1622. 2 Jan. 28 Maart; 13 April, 1623. V. D. CAPELLEN, I. p. 132.

tenland: zelfs Koning JACOBUS kon hem niet vertrouwen. En evenzeer stond hij alleen te midden van zijne landgenooten. Hij was, zoo als hij het zelf, zegt men, uitgedrukt heeft, door God verlaten [1]. OLDENBARNEVELT is gevallen door een menschelijk gericht; Prins MAURITS heeft zijne staatkunde door eene meer dan menschelijke rechtbank te schande zien maken. 1621—1625.

En werkelijk werd in dezen tijd de hand eens belagers tegen hem opgeheven, en tot vermeerdering van het grievend gevoel, dat hem vervullen moest, zag hij, als het ware, de schim van den op het schavot gestorven staatsman, in het verfoeijelijk bestaan zijner zonen, om wraak tegen zich opstaan.

Reeds meer dan eens had de vrees van zamenspanningen tegen het leven van den Prins het Gerecht gaande gemaakt; doch het onderzoek had telkens de ijdelheid der zaak aan het licht gebracht. Zoo waren in April 1620 vier Walen gevat en op de pijnbank gebracht, doch van geenerlei schuld overtuigd [2]. In Junij van hetzelfde jaar bleek de beschuldiging van zekeren PIERRE LAMBERT tegen eenen JOHANNES FRANÇOIS, alsof deze eenen aanslag tegen den Prins in den zin had, mede uit de lucht gegrepen te zijn [3]. In Februarij van het jaar 1621 werd de aandacht weder op hetzelfde onderwerp bepaald door een bericht, uit *Vlaanderen* ontvangen, dat aldaar het gerucht liep, dat de Prins was omgebracht. Weldra kwamen ook van elders dergelijke berichten in, en de kapitein van 's Prinsen lijfwacht werd ter vergadering der Staten-Generaal bescheiden en ernstig vermaand om den persoon van zijne Excellentie zorgvuldig gade te slaan en te beletten dat iemand vreemds hem onder eenig voorwendsel mocht naderen. Bepaaldelijk waarschuwde men toen tegen eenen herwaarts overgekomen weggeloopen monnik [4]. Doch het gevaar zou niet van buitenslands noch van de zijde der Katholieken komen. Dezen konden, zoo zij ten minste den waren staat der zaken kenden, geenerlei reden hebben om 's Prinsen dood te wenschen. Het gevaar kwam van den kant dergenen, die voor zich zelven of hunne betrekkingen het voorwerp geweest waren van de onrechtvaardigheden, bij de omwenteling van 1618 gepleegd. Bij de zonen van OLDENBARNEVELT had het gevoel, dat hun vader het slachtoffer geweest was van het schreeuwendst onrecht; dat zij zelven onteerd en van hun rechtmatig goed beroofd waren, voornamelijk door het toedoen eens mans, wiens houding tegenover den vijand in hem zelven waar scheen te willen maken, wat de laster tegen hunnen vader verzonnen had; die met de wapenen in de hand liet verloren gaan, wat in den vredestijd van het Bestand door OLDENBARNEVELTS stoutmoedigheid en beleid gewonnen was [5], — dat gevoel had bij

[1] BRANDT, *Hist. v. d. Rechtspleg. van J. v. Oldenbarnevelt* enz. bl. 252, 253, Noot F.
[2] CARLETON. III, p. 297.
[3] *Resol. Holl.* 22, 25 Junij, 1620.
[4] *Resol. Stat.-Gen.* 27 Febr.; 5, 8 Maart, 1621.
[5] Vergel. V. D. CAPELLEN, I, p. 155.

1621 1625. hen alle ontzag voor Prins MAURITS uitgeroeid, en de bewustheid, dat zij een bloedschuld op zich laadden, als zij hem het leed, dat hij hun had aangedaan, betaald zetten, ten eenenmale verstompt. De Prins was geen achtbaar hoofd van den Staat in hunne oogen, maar een geweldenaar. Overtuigde hen nu, in de eerste plaats, een blik op den staat der gemoederen hier te lande, dat de Prins wel vijanden en tegenstanders, maar zelfs onder zijne medestanders geene trouwe vrienden bezat; kwam weldra uit het buitenland het een en ander ter hunner kennis [1], waaruit zij moesten opmaken, dat de Prins de in *Frankrijk* gewenschte oplossing der verwarde betrekkingen in *Europa* in den weg stond; dan moesten zij den tijd gekomen achten, om hem wat hij aan hen verdiend had, te vergelden, zonder dat zij, alom van stilzwijgende medeplichtigheid verzekerd, en op het dadelijk herstel van de in 1618 gevallen partij rekenend, voor hunne misdaad ernstige vervolging of straf zouden behoeven te duchten. Hoe langer hoe meer maakten zij en degenen, met welke zij zich verstonden, zich gemeenzaam met het denkbeeld, dat de Prins omgebracht moest worden: het werd bij hen een vaste overtuiging: »hij moet voort, al de wereld wil het zoo hebben," en menig remonstrant, al had hij een afgrijzen van moord, kon niet wenschen eenen maatregel te beletten, die strekken zou (want zoo sprak men) om »het Rijk Israels in *Nederland* weder op te richten" en de »vrijheid" te herstellen [2]. Vandaar een toeleg met zooveel

---

[1] In de maand Julij, 1622, werden te *Lilloo* brieven onderschept van HUGO DE GROOT uit *Parijs*, waaronder een aan OLDENBARNEVELTS oudsten zoon, GROENEVELD, en eenen aan zijnen anderen zoon STOUTENBURG: de eerste, heette het in de vergadering der Staten van *Holland* (14 Julij, 1622), hield eenige bedenkelijke bewoordingen in; de ander was op vele plaatsen in cijferschrift geschreven. De stukken werden gezonden aan het Hof van *Holland*, de beide Heren ontboden, de een opdat hij die uitdrukkingen verklaren, de ander opdat hij den sleutel van dat cijferschrift geven mocht. Men vond echter geene reden tot vervolging, en DE GROOT schreef kort daarna aan de Staten van *Zeeland*, dat die brieven geen ander geheim behelsden, dan de zaak van het drukken zijner *Verantwoording*, waarmede men toen ter tijd hier te lande bezig was. In deze *Verantwoording* spaart de Schrijver den Prins: de toenmalige toestand van *Frankrijk*, zeide hij, liet niet toe, dat hij vrijer en openlijker schreef (WAGENAAR, X, bl. 448,449). Zulks is volkomen waar: had hij den Prins afgeschilderd, zoo als de gewezen pensionaris van *Haarlem*, DE HAAN, verlangde, hij zou hem uitdrukkelijk den Hugenoten als een gewenscht opperhoofd, en der Regeringspartij als een op elke wijze uit den weg te ruimen hinderpaal hebben aangewezen.

[2] AITSEMA, I, bl. 168, 169, 185, 187. Deze auteur oordeelt tamelijk koel over den moordaanslag. Hij houdt het er voor, dat, hoezeer de toenmalige orde van zaken alles behalve rechtmatig, en de toorn der verongelijkte partij gegrond was, de aanslag eene dwaasheid was, eensdeels omdat hij gevaarlijk was, anderdeels omdat geduld beter tot het doel leidt, dan geweldig verzet. Immers nadat hij (bl. 176) vermeld heeft, dat SLATIUS (een der zamenzweerders) beweerde, dat het geoorloofd was, eenen tiran om te brengen, voegt hij er bij: »Doch al schoon dat waer

lichtvaardigheid en onvoorzichtigheid aangevangen, als misschien nimmer eenige zamenzwering gekenmerkt heeft. 1621—1625.

Den 6[den] Februarij vervoegden zich vier matrozen, met name JEROEN EWOUTS, JAN FAASSEN, PIETER JANSZOON BROEK en JAN ENGELEN, bij den Prins van *Oranje* te *Rijswijk*, waar hij dagelijks heenreed. Zij kregen toegang tot hem op de verzekering, dat zij hem iets gewichtigs mede te deelen hadden, en verklaarden dat hun geld was gegeven, hetwelk zij toonden, en wel ten einde zij zich tot eenen hun niet geopenbaarden aanslag zouden laten gebruiken. Reeds hadden zij in het belang der zaak een koffer van *Rotterdam* naar *'s Gravenhage* gebracht en aldaar in een herberg besteld. Ook droegen zij kennis van nog andere lieden, tot uitvoering van het stuk aangenomen en mede in den *Haag*, doch in een andere herberg, aangekomen. De Prins bescheidde hen bij zich op het Hof in den *Haag*, waar hij zich dadelijk heen begaf. Hier ontbood hij den President en eenige Raden van het Hof. Dezen lieten dadelijk de beide aangewezen herbergen bezetten. In de eerste vond de officier den koffer geopend met nog eenige pistolen er in, en voorts ander wapentuig onder het bed verstoken. In de andere werden vier personen verrascht, KORNELIS GERRITSZOON van *Woerden*, schrijnwerker te *Rotterdam*, zwager van HENDRIK SLATIUS, gewezen Remonstrantsch predikant van *Bleiswijk*, die evenwel toen met de Remonstranten in onmin was; voorts HERMAN HERMANSZOON, JAN KLAASZOON en DIRK LEENDERTSZOON. Deze laatsten drie, insgelijks matrozen, waren even als de vier aanbrengers van het feit, door KORNELIS GERRITSZOON en SLATIUS met geld overgehaald om de behulpzame hand te bieden ter afwering van onraad, als de Prins om het leven gebracht zou worden. SLATIUS was een verwaand mensch en

Aanslag tegen den Prins ontdekt.

was, soo volghde niet, dat d'applicatie goet was. Men weet wel dat in alle regieringen het ghemeenlijck gaet volghens het woordt: *aliquid juris*, *aliquid facti*. De wagen kan altijt niet effen ende recht gaen, maer daerom terstont te willen beginnen sulcken feyt, ende soo vol gevaers, dat koste, niet als voor eene groote dwaesheyt gheacht worden. De politycke regel heeft ook plaats: *multa ab initio non valent*, *quae tamen facta tenent.* Ende: *bonos imperatores optandos*, *qualescunque ferendos.* Het Huis van BARNEVELT was veel overghekomen, ontellijcke veel — waren om haer eere, staet ende welvaren ghekomen; maer als de wraeckgierigheydt qualijck wert aenghelegt, soo doetse meer quaet als goet. Deur lijdtsaemheyt ende gedult hebben veel van die parthije noch daer na — contentement ghekregen; maar dezen aenslach was loutere dwaesheydt." Tegen deze zich zelfs boven de zedelijkheid verheven wanende wereldwijsheid van het nu eenmaal gebeurde feit en het geduldig laten gaan van hetgeen eenmaal niet anders kan, steekt de geest en toon zonderling af, met welken WASSENAER, in zijn *Hist. Verh.* IV B., de zamenzwering verhaalt. Bij dezen man, die de zaken blootelijk naar den uitwendigen schijn beoordeelt, vol vooroordeelen en in tegenspraak met zich zelven, treft men een valsche geestdrift aan, die zich lucht meent te geven in gemoedelijke toespraken, welke bij hem met ongepaste geleerde uitweidingen afgewisseld worden.

1621— 1625. auteur van een schotschrift, in het geheim gedrukt en alstoen nog niet uitgegeven, de *klaarlichtende fakkel* getiteld. In dit geschrift werden den Prins verscheidene zware verwijten gedaan, onder anderen dat hij de muiterij te *Utrecht*, in 1610, gestijfd had, en op grond van zulke grieven werden de ingezetenen, met name de Remonstranten, aangezet om zich met »de schrikkelijke wapenen hunner handen van den dwingeland en den goddeloozen hoop der tegenwoordige Regenten te verlossen." Evenwel had men in hem noch in zijnen zwager de eerste aanleggers: zij waren in den aanslag betrokken door ADRIAAN ADRIAANSZOON VAN DIJK, afgezet Secretaris van *Bleiswijk*, en VAN DIJK stond weder in verstandhouding met DAVID KORENWINDER, gewezen Secretaris van *Berkel*. Buitendien hadden KLAAS MICHIELSZOON BONTEBAL, gewezen Secretaris van *Zevenhuizen*, met zijn vrouws stiefvader, KORNELIS OLSHOORN, en KLAAS JANSZOON VAN ALPHEN, gewezen Schout van diezelfde gemeente, allen derhalve slachtoffers van de wederrechtelijke afzetting der rechterlijke ambtenaren, geld geschoten om handlangers voor de beraamde misdaad te vinden. De eigenlijke drijver van de zamenspanning was STOUTENBURG, tweede zoon van OLDENBARNEVELT, en des Advokaats oudste zoon, GROENEVELD, had, hoezeer met tegenzin, zijn krediet verleend tot het opnemen der benoodigde gelden. Ja, de naam van Prins FREDERIK HENDRIK was gebruikt, alsof hij kennis had van den toeleg en het geheime hoofd was der partij. Onder degenen, die VAN DIJK tot bevordering der zaak had pogen te winnen, waren JAN BLANSAART, saaiwerker te *Leiden* en proponent bij de Remonstranten, en zijn broeder ABRAHAM, benevens WILLEM PARTHIJ, mede een saaiwerker, welke beiden laatsten zich onder de Remonstranten als stoutmoedige personen hadden bekend gemaakt door de gelukkig volbrachte uitredding van den op de *Voorpoort* te *'s Gravenhage* gevangen predikant WELSING, welke onderneming zij op uitnoodiging van den Remonstrantschen predikant BERNARDUS DWINGELO te *Leiden* op zich genomen hadden. Doch dezen drie, de beide BLANSAARTS en PARTHIJ, verklaarden later, dat zij VAN DIJK om den tuin geleid en hem slechts geld hadden willen afzetten. Den dag voordat de aanslag zou worden uitgevoerd, vertrokken zij uit *Leiden* naar den *Haag*, gelijk zij in het verhoor zeiden, om den toeleg te ontdekken, niet wetende, dat dit toen reeds geschied was. Hoe het zij, zulks onder weg vernemende, begaven zij zich op de vlucht.

Op het oogenblik, dat de officier in de herberg was gekomen, waar hij zich van den koffer had meester gemaakt, bevond VAN DIJK zich aldaar, die, ongerust wegens de afwezigheid der matrozen, welke het stuk verrieden, zich derwaarts had begeven. Hij ontkwam, daar hij bij den officier, die het huis binnentrad, geen achterdocht verwekte, en ging STOUTENBURG waarschuwen, die op zijne beurt zijnen broeder GROENEVELD van het gevaar verwittigde, waarop zij zich beiden wegmaakten. Ook SLATIUS begaf zich op het eerste bericht uit *Rotterdam* op de vlucht.

VAN DIJK werd te *Hazerswoude* betrapt, niettegenstaande hij zich in boerenkleederen

gestoken had. Nu raakte men genoegzaam met de geheele zaak bekend. Het bleek, dat men reeds vroeger het plan had gehad, den Prins, toen hij met het leger over de grenzen in *Brabant* of elders was geweest, den terugkeer in het land te beletten. De mogelijkheid om den Prins aldus, zoo als men het noemde, uit het land te houden, veronderstelde eene middelerwijl voorgevallen algemeene eendrachtige omwenteling. Ook nog onlangs had men den Prins bij zijne terugkomst te *Rotterdam* uit de *Willemstad* willen ombrengen; doch hiervan had men afgezien. Nu zou men den Prins, den 7den Februarij, te *Rijswijk* in den stal van de herberg *Witsenburg* bij het af- of inklimmen van zijn rijtuig door eenige mannen laten bespringen. Dezen zouden zich dadelijk uit de voeten maken, maar intusschen zou het gerucht van het gebeurde verbreid worden, terwijl eenige afgezette Schouten en Secretarissen van de dorpen, aan het hoofd van hunne boeren in den *Haag* gekomen, kreten zouden aanheffen, die tot beangstiging van de tegenwoordige Regenten en tot het herstel der in 1618 van het kussen geraakte Overheden zouden leiden. Hetzelfde, verwachtte men, zou te *Leiden*, te *Rotterdam* en elders plaats grijpen. — Na VAN DIJKS bekentenis werd een prijs uitgeloofd van 5000 gulden op de hoofden van GROENEVELD, STOUTENBURG en ADRIAAN VAN DER DUSSEN, schoonzoon van ELIAS VAN OLDENBARNEVELT, den gewezen pensionaris van *Rotterdam*; voorts eene som van 4000 gulden op het lijf van KORENWINDER, en van 600 op dat van de gebroeders BLANSAART. Vroeger en tegelijk met VAN DIJK waren de gewezen predikanten SLATIUS, GEESTERANUS en VELSIUS aan de winzucht van den aanbrenger overgeleverd, die voor elk hunner mede 4000 gulden verdienen zou. 1621—1625.

GROENEVELD was naar *Scheveningen* gegaan om van daar met een visscherspink naar *Engeland* over te steken. Doch bevreesd voor de zeereis op zulk een lichten bodem, had hij zich langs het strand noordwaarts begeven. Men kwam hem op 't spoor, en op *Vlieland* werd hij, in visschersgewaad vermomd, in hechtenis genomen. STOUTENBURG en VAN DER DUSSEN, zich eenige dagen te *Rotterdam* schuil gehouden hebbende, ontkwamen in een kaasschip op Kleefsch grondgebied. Van daar gingen zij naar *Brussel*, waar de Aartshertogin hen in hare bescherming nam. STOUTENBURG, na eene reize door *Italië* en *Frankrijk* gedaan te hebben, nam dienst onder die Vorstin, en omhelsde de Roomsche Godsdienst, die VAN DER DUSSEN steeds beleden had. De twee BLANSAARTS en WILLEM PARTHIJ werden te *Embden* gevat, KORENWINDER te *Ouwerschie*, SLATIUS in de nabijheid van *Koeverden*.

Den 27sten Februarij vielen de eerste slachtoffers van de misdaad. Toen werden de vier eerst gevangenen onthoofd: het ligchaam van KORNELIS GERRITSZOON werd na de onthoofding gevierendeeld en de deelen aan galgen aan de vier uiteinden van den *Haag* opgehangen. GROENEVELD beleed dadelijk schuld en werd dus niet op de pijnbank gebracht. Zijne moeder, die voor haren man geen genade had mogen smeeken, omdat hij slechts recht te vragen gehad had, ging thans, vergezeld van haars zoons echtge-

1621—1625.

noot, ANNA WEITSEN, vrouwe van *Brandwijk*, en hun zoontje, tot den Prins om genade te vragen. De Prins ontving haar beleefd, maar gaf geen hoop. Ook werd de ongelukkige met VAN DIJK en KORENWINDER tot den dood met den zwaarde verwezen, met verbeurdverklaring hunner goederen. Den 28sten Maart ontving hij zijne moeder, vrouw en kind om afscheid te nemen, en den volgenden dag trad hij los en zonder boeijen, met den hoed op het hoofd, den mantel aan en den degen op zijde, wellevend buigend voor de toeschouwers aan de vensters, als edelman, gelijk zijne vrouw bij het afscheid verlangd had, naar het schavot. Daar gekomen, bleef hij kalm, legde zelf zijnen mantel en degen af, hielp zijnen kamerdienaar, die hem het bovenlijf ontblootte, en ging naar het zand, zeggende met volkomen besef der waarheid: »wraakgierigheid en kwade raad hebben mij hiertoe gebracht. Heb ik iemand misdaan, ik bid om CHRISTUS wil vergeeft het mij." Toen knielde hij, met het gelaat gekeerd, niet naar den gewonen kant, maar naar dien van zijns vaders huis op den *Kneuterdijk*, als behoefde hij de vergiffenis van den man, die te groot en te edel geweest was om wraak te begeren, en wiens naam nu door zijn geslacht een smet was aangewreven, zonder welke die naam wellicht al te roemvol zou geweest zijn. Toen hij 't mutsje voor de oogen trok, hoorde men hem zeggen: »O God! wat man ben ik geweest, en wat ben ik nu!" — Zijns vaders: »o God! wat komt er van den mensch!" was verhevener. — En daarop eindelijk, zijne handen zamenslaande, met eene ijdele aanmaning, tot hem zelven gericht: »patientie!" Dit was zijn laatste woord. — Terwijl de ligchamen van VAN DIJK en KORENWINDER, die met volkomen schuldbesef en ware berusting stierven, na de onthalzing gevierendeeld en hunne hoofden op staken gezet werden, werd GROENEVELDS lijk voegzaam in zijn huis gebracht en den volgenden nacht in zijns vaders graf begraven.

GROENEVELDS terechtstelling.

SLATIUS en anderen terechtgesteld.

SLATIUS had zich gevleid, dat men hem nog vergiffenis zou geschonken hebben tot loon voor de mededeelingen, die hij, laaghartig genoeg, gedaan had om de Remonstranten te bezwaren. Had zijne bangheid hem in de handen zijner vervolgers doen vallen, in de gevangenis was hij weder trotsch en stuursch. Tot de predikanten, die men tot hem zond, zeide hij, dat hij de dingen, die zij hem zeggen wilden, zelf wel wist. Het lezen van zijn vonnis bejegende hij met herhaaldelijk te zeggen: »het is niet waar; dat heb ik niet zoo, dit in het geheel niet bekend: 't is geen recht, maar geweld." Op het schavot zeide hij tot het volk: »eerlijke, vrome burgers, hier ziet gij dien HENRICUS SLATIUS, naar wiens bloed men zoo lang gedorst heeft," met nog andere woorden, die bewezen, hoe gewichtig hij zich zelven beschouwde, en dat hij tot het laatste den strijd zijner ijdelheid volhield. De predikant, die voor hem zou bidden, wees hij af, zeggende, dat hij zelf wel bidden zou, — en hij ontving den slag. Zijn lijk werd op een rad gelegd, met het hoofd op een staak daarboven, dicht bij de galg buiten den *Haag*, waar zijne weduwe het bij nacht vandaan haalde, om het met de

lijken van haren zwager en van KORENWINDER te begraven aan de *Geestbrug*. Doch hier bleef het overschot der drie ongelukkigen niet ongemoeid. 1621—1625.

Den laatsten Mei werd in alle Provinciën een plechtige dankdag gehouden over het ontdekken van de »verfoeijelijke, barbaarsche zamenzwering tegen den Prins." Die van het Gerecht te *Leiden* meenden, dat het zaak was, hunne onderdanigheid en trouw aan den Prins door overbodige gestrengheid aan den dag te leggen. Zij veroordeelden drie hunner medeburgers ter dood, alleen omdat zij van den aanslag geweten en dien niet aangebracht hadden. KLAAS MICHELSZOON BONTEBAL, ter dood verwezen door de Schepenen en Mannen van *Schieland*, was de laatste van de vijftien, die om deze zaak het leven verloren [1].

De vier aanbrengers waren door den Prins en mede door de Staten-Generaal beloond. Zij kregen elk 600 gulden en bovendien eene jaarwedde van 16 gulden 's maands onder het Collegie ter Admiraliteit, hetwelk zij zelven verkiezen zouden, en dat wel totdat zij hooger bevordering bekomen zouden hebben [2].

De Remonstranten, van medeplichtigheid verdacht, zuiveren zich.

Het laat zich denken, dat, op het eerste vernemen van den aanslag tegen het leven van den Prins, al dezulken, wier zaak eenigermate met die des Prinsen in verband stond, en die, met de verandering van 1618 opgekomen, hunnen staat van zijn lot afhankelijk moesten achten, hoogelijk ontrust werden, en dat zij diegenen zonder onderscheid verdachten, die voornamelijk de slachtoffers van die omwenteling geweest waren. Vandaar dat zelfs de Staten-Generaal in eene missieve aan onze Ambassadeurs en Agenten buitenslands verkondigden, dat eenige Arminiaansche predikanten de zamenzwering beleid hadden [3]. De namen van SLATIUS, CORNELIUS GEESTERANUS, VELSIUS, BERNARDUS DWINGELO en WELSING [4], weldra als medeplichtig of medebewust genoemd, schenen die meening te bevestigen. Zelfs verscheidene Remonstranten deelden dat gevoelen en staakten van dit oogenblik aan de gemeenschap met hunne geloofsgenooten om met de daad te toonen,

---

[1] AITSEMA, I, bl. 167—180. WASSENAER, *Histor. Verh.* IV, f. 104—112. V, f. 5—7, 41—47. BRANDT, IV, bl. 900—995, 1405—1116. [2] *Resol Stat.-Gen.* 10 Febr. 1623.

[3] WASSENAER, IV, f. 108, 109. De Staten van *Utrecht*, die zich ook in Junij (1621) bijzonder streng betoond hadden (*Resol. Stat.-Gen.* 23 Junij, 1621), vaardigden den 14 Febr. (1623) een plakaat uit, waarbij de gansche Broederschap der Remonstranten zoo goed als beschuldigd werd, en groote geldsommen werden uitgeloofd tot belooning van de aanbrengers der meest verdachten onder hen. Ook verlangden zij herziening van de acte van stilstand, door de terugkerenden uit de ballingschap te teekenen, na de »conspiratie, door de Arminianen gepleegd" (*Resol. Stat.-Gen.* 25, 27, 28 Maart, 1623). Werkelijk werd die acte in den verlangden zin gewijzigd (*Resol. Stat.-Gen.* 15 Junij, 1623).

[4] Deze was in Junij 1621 te *Gouda* gevangen genomen, en later uit de gevangenis ontsnapt. (*Resol. Stat.-Gen.* 12 Junij, 1621, en hiervoor, bl. 798).

1621—1625. dat zij gansch vreemd aan den toeleg waren en dien ten sterkste afkeurden. Maar de ware Remonstranten hadden zich met den moordaanslag niet bezoedeld en het Christelijk geduld niet verloochend. Zij achtten zich verplicht, zich zelven openlijk dit getuigenis te geven. Verscheidene Remonstrantsche predikanten, te *Amsterdam* bijeengekomen, deden zulks bij een vertoog aan de Staten-Generaal, aan de Staten van *Holland* en aan den Prins van *Oranje*. Dit stuk predikte den plicht der gelatenheid, zelfs onder het onrechtvaardig oordeel der Overheid, met zulk eene verhevene taal; het wees de gemeenschap met hen, die zich aan de zamenspanning schuldig gemaakt hadden, zoo krachtig af, en getuigde van zulk een aandoenlijk medelijden met den benarden staat van het vaderland, dat het, met al wat sedert gestrekt had om de oogen te openen, mede niet weinig heeft toegebracht om de Remonstranten algemeen beter te doen waarderen, en veroorzaakt heeft, dat men zich van lieverlede schaamde, predikanten, die zoo spraken, langer te nopen, zich als misdadigers schuil te houden, om geene andere reden, dan om het gevaar van eene levenslange gevangenis of erger nog te ontkomen, waaraan zij zich blootgesteld zagen, wanneer zij de verstrooide belijders eener boven sectegeest en aardsch bejag verheven godsdienst eenige toespraak verleenden [1]. Het wapen, welks kracht de Gereformeerde Kerk bij vernieuwing tegen de Remonstranten zou hebben kunnen beproeven, werd haar niet vergund ter hand te nemen. Immers werd het verzoek om drie jaren na de gehouden Nationale Synode volgens de gestelde bepaling eene tweede zoodanige Kerkvergadering bijeen te roepen, door de Staten-Generaal onbeantwoord gelaten, en eindelijk door de Staten van *Holland* afgeslagen [2]. Gelukkig, dat er ten gevolge van den aanslag op 's Prinsen leven niets is voorgevallen, dat strekken kon om de wonde nog wijder open te rukken en de edelste ingezetenen nog meer te grieven in eenen tijd, dat het land, op straffe van den ondergang, van alle burgers zonder onderscheid het lijdzaam dragen der ongehoord zware lasten vergde. De Remonstrantsche predikanten, wier namen genoemd waren, of die werkelijk van de zaak geweten hadden,

---

[1] AITSEMA, bl. 180—191. BRANDT, IV, bl. 1035—1042. In Aug. 1621 was gevat SIMON LUCAS (*Resol. Stat.-Gen.* 25 Aug. 1621), in September SAPMA (*Resol. Stat.-Gen.* 13 Sept. 1621), die later ontvluchtte (*Resol. Holl.* 24 Sept. 1621), in April 1622 NARSSIUS (*Resol. Stat.-Gen.* 11 April, 1622). De briefwisseling van NARSSIUS leidde tot nader onderzoek, waaruit toen bleek, dat de Remonstranten goeden moed hadden op het herstel hunner zaken, al was het dat zij begrepen, dat het niet zonder een geweldigen schok in den Staat zou kunnen verkregen worden; voorts, dat zij hunne bijeenkomsten hadden geregeld, en, eindelijk, dat zij tot onderhoud hunner predikers gelden opbrachten (*Resol. Stat.-Gen.* 12, 19, 20 April, 1622). In Aug. 1622 werd nog gevangen genomen MEILINGIUS (*Resol. Stat.-Gen.* 22 Aug. 1622), en in Januarij 1623 POPPIUS en NIELLIUS (*Resol. Stat.-Gen.* 1 Febr. 1623); later nog PAULUS LINDENIUS (BRANDT IV, bl. 1097—1100).

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 17 Junij, 1622. *Resol. Holl.* 16 Julij; 17 Sept. 1622.

slaagden beter, dan zij die in de handen van het gerecht vielen, om zich schuil te houden of over de grenzen te bergen: geen wonder, want zij vonden hunne gewone wijkplaatsen bij liefhebbende gemeenteleden en kenden de onschuldige listen, die den vogelvrij verklaarde niet zelden veiligheid verzekeren. Later nam men de verontschuldigingen van diegenen onder hen aan, die eenigermate met de zamengezworenen in aanraking gekomen waren. VAN DER MIJLE werd uit *de Beverwijk*, de hem thans aangewezen verblijfplaats, naar *'s Gravenhage* gebracht, maar dadelijk weder losgelaten [1]; de Advokaat BOSCH uit *'s Hage*, en CODAEUS, beiden voormalige hoogleeraren van *Leiden* [2], en eenige Leidenaren werden, na onderzocht te zijn, van alle vervolging ontslagen: ook was hunne onschuld boven alle bedenking verheven. 1621—1625.

Van de zijde der Mogendheden, die met de Republiek in diplomatieke betrekking stonden, ontbrak het niet aan ambtshalve betuigde plichtplegingen en gelukwenschingen bij gelegenheid van de ontdekking der zamenspanning. Den 15den Februarij had DU MAURIER deswegens gehoor bij de Staten-Generaal; den 15den Maart wenschte CARLETON hun Hoog Mogenden geluk met het mislukken dier »duivelsche conspiratie". Hij verklaarde dat de genegenheid van de voornaamsten in het Rijk jegens deze Landen door deze zaak zeer was toegenomen, aangezien daaruit, alsmede uit het ontzet van *Bergen op Zoom* en wat er in den afgeloopen winter verder gebeurd was, voor elkeen duidelijk was gebleken, dat God Almachtig dezen Staat voor den ondergang wilde behoeden. Daarbij overhandigde hij eenen brief van zijnen Koning van dezelfde strekking. SURIANO, die den 22sten Maart gehoor verkreeg, was sterker, dan een der andere vreemde vertegenwoordigers, in de uitdrukkingen, door hem op last zijner Meesters gebezigd: de *Seigneurie*, zeide hij, verblijdde zich over deze groote genade Gods, evenzeer alsof het haar eigenen Staat aanging. De Regenten der Republiek van *Genève* schreven eenen brief, waarin zij betuigden, dat zij met hunne geheele gemeente God den Heer gedankt hadden met eene onuitsprekelijke blijdschap [3]. Gelukwenschingen der vreemde Mogendheden.

---

[1] Aan VAN DER MIJLE was vergund, zich van *Goedereede* (zie hiervoor, bl. 366) om redenen van gezondheid naar *de Beverwijk* te verplaatsen, nadat achtereenvolgens de Koning en de Koningin van *Bohemen*, die zijn huis te *'s Hage* bewoonden, zich te vergeefs tot de Staten gewend hadden, om voor hem het verlof te verwerven van in de hofstad terug te komen (*Resol. Stat.-Gen.* 26 Maart, 1621. 22 Maart, 1622. *Resol. Holl.* 21 Dec. 1621. 23 Maart; 4 Mei, 1622).

[2] Zie hiervoor, bl. 390.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 15 Febr.; 15, 22 Maart; 2 Mei, 1623. BRANDT, IV, 991. Op voorstel van Graaf ERNST CASIMIR was men bedacht op de oprichting van een korps van 40 »Carabijns", te lichten uit ingezetenen van deze Landen, ten einde den persoon van den Prins tegen dergelijke aanranding te beschermen. De Prins zelf betoonde zich ook nu niet zeer ijverig tot bevordering van dezen maatregel (*Resol. Stat.-Gen.* 21, 24 Febr.; 8 Maart, 1623. *Resol. Holl.* 27 Febr. 1623).

1621—1625.

Het blijkt niet, dat het iemand in de gedachte is gekomen, dat de aanslag tegen den Prins door *Spanje* en de Jezuiten of in verstandhouding met hen zou zijn ondernomen. Ook moesten de Spanjaarden, zoo zij ten minste van den waren staat der zaken niet onkundig waren, in dezen tijd erkennen, dat zij veeleer reden hadden om de voortduring van 's Prinsen leven dan zijnen dood te wenschen [1]. Kon men de kracht der kooplieden breken, hunne zaken, ten minste voor een tijd lang, stremmen; kon men *Amsterdam* knakken, ja, ware het mogelijk, vernielen: die werven, waaruit de schepen zich over alle zeëen verspreidden; die kantoren, waar zooveel handel gedreven werd; die beurs, waar al die ondernemende mannen op gezette tijden vergaderd waren, in één woord, kon men *Amsterdam*, hetwelk zulks ruim zoozeer verdiende, evenzoo behandelen, als men vijf jaren te voren *Venetië* had willen doen, — dat zou nog een slag zijn, die wat afdeed. En, zoo Prins HENDRIK de woningen der onschuldige Brabandsche boeren was komen verbranden, was het minder geoorloofd *Amsterdam*, de zenuw en levensader der ketterij, in vlammen te doen opgaan? — Zoo zal menigeen, de zaak van *Spanje* met geestdrift toegedaan, gedacht hebben; maar of zulke denkbeelden een begin van uitvoering gekregen hebben, zulks is twijfelachtig. Toch bestaat er eene overlevering, dat in het jaar 1623 in de gracht onder de toenmalige beurs eene schuit, met buskruit geladen, ontdekt zou zijn, aldaar gebracht met het doel om het gebouw in de lucht te doen springen. Tot aandenken, zegt men, van dit geval komen de jongens (want een weesjongen zou de ontdekking gedaan hebben) nog heden ten dage in de kermisweek zich op de beurs vermaken [2]. Maar is het feit waar? — WASSENAER, schrijver van een *historisch Verhaal aller gedenkwaardige Geschiedenissen*, van 1621 tot 1630, vermeldt [3], dat in het genoemde jaar 1623 door eenige zamenzweerders in *Brabant* het plan is opgevat om door eene soort van helsche werktuigen bij stormachtig weder de groote schepen in de haven, en de stad zelve op verschillende punten, bepaaldelijk de Beurs en het Oost-Indisch Huis, in brand te steken. Hij noemt verschillende personen, die, aangezet door zekeren kapitein VAN DER ELST, zulk eenen gruwelijken aanslag beraamd hadden. Die lieden zouden *Amsterdam* bezocht hebben om de gelegenheden op te nemen, en van hetgeen zij bevonden hadden, verslag gedaan hebben aan de Infante en aan SPINOLA. Doch toen zij geld tot belooning en tot uitvoering der zaak ontvangen hadden, zouden zij niets meer van zich hebben laten

Geruchten van pogingen om *Amsterdam* in den brand te steken.

[1] Trouwens in Febr. 1624 werd aan de Staten van Holland en door dezen aan de Staten-Generaal bericht, dat zes Vlaamsche Jezuïten het voornemen hadden, behoorlijk van moordtuig toegerust, herwaarts over te komen om Prins MAURITS en Prins HENDRIK om het leven te brengen (*Resol. Stat.-Gen.* 14 Febr. 1624). Dus te voren aangekondigde aanslagen zijn niet zeer te duchten.

[2] *Eene wandeling in Amsterdam, in het midden der 17de Eeuw*, door JOANNES AURELIUS, 1859, bl. 40—42.

[3] In zijn VI Deel, fol. 62—64.

hooren. Daarop zou DON RODRIGO LAS, Graaf van SALAZAR, eenige Antwerpsche bootsgezellen hebben aangezet om het stuk uit te voeren, onder het beleid van personen, door WASSENAER wederom met name genoemd. Doch ook ditmaal leidde de poging tot niets. Ten derden male zou de zaak opgevat zijn om uitgevoerd te worden door verscheidene soldaten en ondergeschikten van denzelfden VAN DER ELST. Ook de boeren slachtoffers van de branden, door Prins HENDRIK in het vorige voorjaar in *Brabant* gesticht, zouden thans mede in de zaak betrokken zijn geweest. Maar wederom ontbrak het aan de volharding der zamengezworenen. Graaf SALAZAR zou, in overleg met VAN DER ELST, begrepen hebben, dat men de Jezuiten moest overhalen om de lieden, die het stuk zouden uitvoeren, door zedelijken invloed aan te sporen. Werkelijk zouden alsnu de Jezuiten een paar Antwerpenaren hebben overgehaald, die een hoop boeren en soldaten aan zich verbonden. Dezen zouden zich inderdaad naar *Amsterdam* begeven hebben, maar wegens de strenge orde en waakzaamheid, die zij daar overal en bepaaldelijk in de haven in acht genomen vonden, onverrichter zake zijn teruggekeerd, om aan VELASCO en VERREYCKEN verslag te doen. Nogmaals evenwel zou een zekere kapellaan HENRICUS BELLENUS, die wel veertig jaren lang »een exorcist" was geweest, nieuwe helsche werktuigen bedacht en daarbij eene stof vervaardigd hebben, die, in den vorm van balletjes in de vlam gestrooid, de lucht zoodanig vergiftigde, dat men niet levend vermocht te naderen om den brand te blusschen. Den Prins van *Oranje*, zegt de berichtgever, zou zelf de aard dier giftballetjes gebleken zijn. Dezen BELLENUS zou een winstgevende geestelijke bediening, en dien Kapitein VAN DER ELST eene som van 50,000 dukaten en eene Compagnie ruiters tot loon toegezegd zijn geweest. — Na dit alles verhaald te hebben, voegt WASSENAER er bij: »De volkomen kennis van dezen handel is door den Kapitein BLAAUW of BLAAUWBEEN, op dezen tijd in '*s Gravenhage* om zekere handeling gevangen, aangediend, daarvoor groote belooning trekkende." — Wat leert nu het Register van de Resolutiën der Staten-Generaal? Daaruit ziet men, dat in den zomer van het jaar 1623 eene zekere Kapitein VAN DER ELST, gezegd BLAAUWBEEN, in den *Haag* gekomen is. Dit alleen reeds, dat de door WASSENAER genoemde aanbrenger niemand anders dan de Kapitein VAN DER ELST zelf was, die in die zamenzweringen zou betrokken zijn geweest, is reeds genoegzaam om te doen zien, hoe slecht WASSENAER was ingelicht. Het strekt om de meening te verwekken, dat al die aanslagen door dezen man verzonnen of opgesierd zijn met het doel om van de Staten het loon te ontvangen, hetwelk hij zeide dat hem van de zijde der vijanden was toegezegd. Inderdaad, in den *Haag* gekomen, meldde hij zich bij de Staten aan met het verzoek om bevordering in de krijgsdienst of eene jaarwedde te bekomen, ter belooning voor eene uitvinding, door hem gedaan, welke den Staat een fabelachtige som jaarlijks zou kunnen opleveren. Zou zij wellicht bestaan hebben in dat vergift, hetwelk, bestemd om de lucht met doodelijke dampen te bezwangeren, door den Prins zelven zou onderzocht zijn. Hoe

1621—1625.

1621—1625. het zij, zijne uitvinding werd onnut geoordeeld, en door hem geld tot zijn vertrek te geven, wilden de Staten zich van den gelukzoeker ontslaan. Doch hij was buiten staat de reis te aanvaarden, zoo men ook de door hem gemaakte vertering niet betaalde. Dit gaf hij te kennen, en tevens, dat er gecommitteerden aangewezen zouden worden om hem nader te hooren. Zulks geschiedde, en nu deed hij aanwijzingen, die er toe leidden, dat hij op de Voorpoort in verzekerde bewaring werd gesteld, waar hij evenwel zeer mild behandeld werd. Ongetwijfeld hebben deze aanwijzingen de bovenvermelde aanslagen tot onderwerp gehad: daar hij zich zelf als daarin betrokken moest voordoen, zoo kan het niet bevreemden, dat hij alsnu gevangen werd gezet. De omstandigheid, dat de agent van den generaal MANSFELD een verzoek indiende ter zijner bevrijding uit de hechtenis, wettigt de meening, dat hij in het leger van dien veldheer gediend zal hebben. In de maand Februarij van het volgende jaar werd de vraag, of men hem nog langer gevangen zou houden, aan den Prins ter beslissing gelaten, en deze oordeelde, dat hij nog een tijd lang op de Voorpoort moest blijven zitten [1].

Wat er dan van den beraamden aanslag op *Amsterdam* wezen moge, zeker is het, dat de zaak in deze stad geloofd is geworden, en de meening, dat de tegenpartij ons niets minders dan den ondergang toedacht, getuigde wel, dat er in de voorstelling des volks voor de mogelijkheid eener verzoening geene plaats was, en tevens, dat men de hoop niet opgaf om bij voortgezetten strijd de onafhankelijkheid te handhaven.

Houding van *Engeland* ten aanzien der Republiek.

In weerwil van de schoone woorden van CARLETON, dat het duidelijk gebleken was, hoe God Almachtig dezen Staat voor den ondergang behoedde, bestond bij *Engeland* althans zoo min de overtuiging als de hoop, dat wij onze onafhankelijkheid ongekrenkt zouden kunnen bewaren. Toen de Engelsche Gezant in de Staten-Generaal die taal voerde, was de Prins van *Wales* reeds te *Madrid* aangekomen, en de indruk van zijne verschijning was zoodanig geweest, dat de eerste minister OLIVAREZ had uitgeroepen: »thans schiet ons niets over dan de Infante den Prins in de armen te werpen.” Dus achtte hij na zulk eenen stap van Engelands zijde het huwelijk zoo goed als beklonken. En zich, toen hij dat gezegd had, tot BUCKINGHAM wendend, voegde hij er bij: »thans kunnen onze Meesters de wereld met elkander verdeelen.” Zoo zou dan, meende

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 7, 16, 26 Aug.; 15, 25 Sept.; 9, 11, 15, 18 Oct.; 18 Nov.; 2 Dec. 1623. 31 Jan.; 3 Febr. 1624. Het was niet vreemd, dat men zulk een gevaarlijk mensch van zijne vrijheid verstoken liet. Dien GODFRIED BOOT, van welken wij hiervoor (bl. 101) gewaagd hebben, hielden de Staten nog steeds aan de hand met een wedde van 300 gulden in het jaar, hem verstrekt onder voorwaarde dat hij zich stil houden en in de hem aangewezen plaats blijven zou. In Febr. 1624 begon hij zich weder met eenige zaken te bemoeijen. Nu besloten de Staten hem, met behoud zijner jaarwedde, het een of ander kasteel tot verblijfplaats aan te wijzen (*Resol. Stat.-Gen.* 1 Febr. 1624).

de Spaansche minister, onder den indruk van het gebeurde, de droom van Koning JACOBUS toch verwezenlijkt worden, en *Spanje* in het gebied over de wereld aan *Engeland* nevens zich eene plaats moeten inruimen. Wat daarbij van de onafhankelijkheid der Vereenigde Nederlanden zou worden, laat zich gemakkelijk nagaan: wist JACOBUS de afvallige Provinciën, in welke mate dan ook, tot gehoorzaamheid aan *Spanje* terug te brengen, hij kon te eerder verwachten, dat door *Spanjes* invloed bij den Keizer zijnen schoonzoon de *Palts* zou teruggegeven worden. Werkelijk waren bij 's Konings voorstellen, betreffende de *Palts* aan *Spanje* gedaan, de Nederlanden mede begrepen: »mijn bode," schrijft hij in Julij 1623, aan zijnen zoon en BUCKINGHAM te *Madrid*, »mijn bode brengt u volmacht om te handelen *over de Palts en Holland.*" [1] 1621—1625.

Evenwel het vergelijk was nog verre van getroffen te zijn. *Oostenrijk* zou niet willig bevonden worden, zelfs niet ten verzoeke van *Spanje*, om den verjaagden Keurvorst in zijne erflanden te herstellen. Men had het er op gezet, de Protestanten van eene stem in het Keurvorstelijk Collegie te berooven, ten einde verzekerd te zijn, dat nimmer een protestant de Keizerlijke Kroon aan het Huis van *Oostenrijk* of aan eenig ander katholiek Vorstenhuis zou ontrukken. Het Huis van *Oostenrijk*, zoo schreef de Keizer in dezen tijd met eigen hand aan Don BALTHASAR ZUNIGA, had sedert MAXIMILIAAN geen heftiger vijanden gehad dan het Keur-paltsische Huis. »Eenmaal," voegde de Keizer er bij, »heeft de Hollandsche trouweloosheid tegen Koning FILIPS haren oorsprong uit de *Palts* genomen, en die oproerige onderdanen zal men nooit tot gehoorzaamheid brengen, indien deze wortel niet wordt uitgeroeid." [2] De Keizer was niet volkomen met de geschiedenis bekend. De Hollandsche »trouweloosheid" had geen anderen wortel dan het geloof, dat in Prins WILLEM van *Oranje* en de ingezetenen geweest was. Doch waar is het, dat de heerschzuchtige Calvinisten in de *Nederlanden* steeds met die van de *Palts* in verband stonden: maar deze betrekking had de Prins hoogst ongaarne gezien, en die geestdrijvers waren ook *zijne* heftigste vijanden. Hoe het zij, de Keizer zou de *Palts* niet teruggeven; uit haar lot mochten de »oproerige" Nederlanders zien, welk lot hun beschoren was, en de »executie" van de Universiteit van *Heidelberg* was het voorspel van hetgeen de Hoogeschool van *Leiden* te wachten stond.

Gezindheid des Keizers tegen *Holland*.

Derhalve was het raadzaam tegenover Koning JACOBUS een afwachtende staatkunde in acht te nemen. De kans moest niet worden afgesneden, dat de Vorst, die nu bezig was ons te verraden en de kroon te zetten op de staatkunde, welke hij, gelijk zijne voorgangster, tegenover de Vereenigde Provinciën steeds toegedaan was geweest, dat diezelfde Vorst nog eenmaal onze strijdgenoot zou worden. Trouwens de gevolgen van het ongelukkig gezantschap van het jaar 1622 moesten geleden worden. In de bewustheid, dat de sommen, door de Oost-Indische Compagnie te be-

---

[1] GUIZOT, *un projet de mariage royal.*

[2] AITSEMA, I, p. 257.

1621—1625.

talen, wederrechtelijk waren afgeperst, en dat er alle grond bestond om te verwachten dat de Gezanten, op Nederlandschen bodem teruggekomen, zich wegens geweld hun aangedaan zouden beklagen, of de Staten de hun afgedwongen beloften zouden wraken, had de Koning en zijn Raad onze Gezanten persoonlijk hun krediet en eer laten verpanden, en nu bleven dezen niet in gebreke zich te beijveren, dat de Staat de aangegane verplichtingen erkende en liet voldoen. Van onze zijde moest de breuk niet komen, ten minste zoolang zij niet volstrekt onvermijdelijk en *Frankrijk* nog niet volkomen bereid was om met ons de wapenen aan te gorden. Vandaar dat men alle aanleiding tot klachten van de Schotten tegen onze haringvisschers zocht te voorkomen [1]; dat een kaperkapitein JAN LAMBERTS, tegen welken de Engelschen klachten inbrachten, in het ongelijk gesteld werd [2], en dat men nu ook in de zaak van de walvischvaarders den Koning zoo veel mogelijk te gemoet kwam, door eene Commissie te benoemen met het erkende doel om Zijne Majesteit ten dien aanzien tevreden te stellen [3]. Maar één eisch was er, dien men den Koning niet toestond. Nog altijd werd voor de havens van *Leith* en *Aberdeen* door eenige Nederlandsche oorlogschepen de wacht gehouden om op de Duinkerksche schepen, die daar met hunnen buit op de onzen behaald eene schuilplaats vonden, zoodra zij zich verstouten mochten uit te zeilen, dadelijk jacht te maken. Gedurig en nog bij gelegenheid van zijne plichtpleging na den ontdekten aanslag tegen den Prins, wendde CARLETON zich tot de Staten met het verzoek, dat zij die schepen terugroepen en 's Konings havens openen zouden. Hoe beleefder het verzoek werd ingericht, hoe liefelijker het met vergoelijking van de behandeling, die onze Gezanten hadden ondervonden, werd ingekleed, des te meer bleek, dat de Koning er om *Spanjes* wil grooten prijs op stelde, het zich ingewilligd te zien. Hij wenschte niets liever, dan dat *Spanje* gelooven mocht, dat de Nederlanders zich uit ontzag voor hem van vijandelijkheden onthielden. Toen Kapitein LAMBERT HENDRIKS in dezen tijd op de reede van *Wight* een vijandelijk schip had buitgemaakt, toonde JACOBUS zich deswegens uiterst vertoornd; hij bedreigde dien vlootvoogd met zijne wraak, en beklaagde zich, dat de Staten zoo iets toelieten in een tijd, »dat hij zijnen zoon in *Spanje* had" [4]. Maar de onzen konden hunne oorlogschepen van de genoemde havens niet terugroepen: immers zou die inschikkelijkheid een blijk geweest zijn van zoodanige verslapping in de oorlogzuchtige maatregelen, die men tegen den vijand genomen had, dat de meening versterkt zou zijn geworden, welke der Nederlandsche Regering geneigdheid tot bestand toeschreef. Dus verontschuldigden de Staten met de pen van SOMMELSDIJK eenen maat-

Engeland wordt steeds door ons ontzien.

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 27 April, 1623.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 1, 12, 26 Nov.; 13, 23 Dec., 1622.; 5, 10, 12, 17, 20 Jan.; 14, 26 Febr. 1623. [3] *Resol. Stat.-Gen.* 28 Maart; 6 Mei, 1623. [4] *Resol. Stat.-Gen.* 15 Mei, 1623.

regel, waarbij zij, zeiden zij, zich geenerlei recht tegen den Koning aanmatigden, maar alleenlijk wilden verhoeden, dat hun vijand in de havens van Zijne Majesteit eene veiligheid vond, die hij, door onze scheepsmacht bedreigd, in zijne eigene havens niet vinden kon [1]. 1621—1625.

Pogingen van 's vijands zijde om het Bestand te vernieuwen.

Inderdaad, men wilde van onze zijde geen voet geven aan de meening, alsof men gezind was het oor aan eenig voorstel van bestand te leenen. Van 's vijands kant werd in dezen tijd weder eene gelegenheid aangeboden om deswegens in onderhandeling te treden. Ten minste geeft VAN DER CAPELLEN in zijne *Gedenkschriften*, op de maand Maart, 1623 [2], het volgende bericht: »De Heer VAN PETERSOM (de naam van een aanzienlijk geslacht in de Zuidelijke Nederlanden) is in *den Haag* geweest met aanbieding van bestand. Zulks is geheim gehouden (werkelijk leest men daarvan niets in de Resolutiën der Staten-Generaal of der Staten van *Holland*), en hij is weder vertrokken. Sommigen zeiden, dat de Prins van *Oranje* hem ten antwoord had gegeven, dat hij eerst verklaring zou brengen, of de Koning de artikelen van Bestand, voor dezen toegestaan, wilde behouden hebben, zoo als zij zijn. Daarop is door die van *Holland*, bij monde van hunnen Advokaat DUIK, aan de Generaliteit eene propositie gedaan, om den nood van hunne Provincie in het licht te stellen en te bewijzen, dat zij de lasten niet wel langer zouden kunnen dragen. Voorts sloegen zij voor, of het niet raadzaam zijn zou in eene handeling van bestand te treden en een ambassade naar *Frankrijk* te zenden, waartoe Prins HENDRIK hun de geschikte persoon voorkwam." Dit bericht zou doen denken, dat de Staten van *Holland*, de onmogelijkheid inziende om den oorlog alleen met eigen middelen langer vol te houden, ernstig op bestand bedacht waren. Zoo veel blijkt, dat de Prins den afgevaardigde nader gehoord wilde hebben. Werkelijk kwam PETERSOM in het begin van April terug, en wel, zegt VAN DER CAPELLEN [3], voor de derde maal. Maar de laatste woorden van het zoo even medegedeelde bericht van VAN DER CAPELLEN wettigen het gevoelen, dat het bij die mededeeling van DUIK vooral te doen was om het besluit door te drijven, dat er een gezantschap naar *Frankrijk* zou vertrekken, hetwelk aan deze Mogendheid zou moeten verklaren, dat de Staten zonder hare krachtdadige hulp tot het treffen van een verdrag met den vijand zouden moeten overgaan. Die klacht over de uitputting van *Holland* was dus minder een drangreden om de Nederlanders te brengen tot het staken van den strijd, dan om de Franschen te bewegen tot het mede aanvangen van den oorlog. Hiermede is in overeenstemming, dat wij de Gedeputeerden van *Dordrecht*, den 2den Maart (1623), in de Staten der Provincie, het voorstel hooren doen om de buitengewone zending naar *Frankrijk* in dezen bezwaarlijken staat der zaken niet langer te veronachtzamen: zij zou in last moeten hebben,

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 16, 21, 23, 28 Maart; 5, 12, 15, 27, 28, 29 April, 1623. *Resol. Holl.* 18 Maart, 1623. [2] I, bl. 165. [3] bl. 170.

1621—1625.

den Koning geluk te wenschen met den binnenlandschen vrede, en hem aan te sporen tot bestrijding van den Spaanschen invloed in de *Valtellina* en tot vernieuwing van zijne oude alliantie met onze Republiek. Dit voorstel werd alstoen krachtig door den Raadpensionaris ondersteund en met nog duidelijker redenen aangedrongen. Zij die grond meenden te hebben voor het gevoelen, dat de Prins met die zending niet was ingenomen, werden weldra anders ingelicht door de mededeeling, dat Zijne Excellentie, geraadpleegd, de ambassade noodig en dienstig oordeelde. In de Staten-Generaal hadden die van *Zeeland*, welke zich zeker vooraf van 's Prinsen goedvinden hadden willen vergewissen, de zaak tot nog toe tegengehouden; doch daar de Gedeputeerden van dat Gewest den 20sten April verlof gekregen hadden om daartoe mede te werken, zoo maakte ook de Generaliteit thans voortgang. *Holland* had reeds eene lijst opgesteld van personen, die in aanmerking kwamen om als Gezant benoemd te worden: zij bevatte de namen van den Heer VAN NOORDWIJK (WIMMENUM), VAN BEVEREN, DE BIE en den Pensionaris van *Amsterdam*, ADRIAAN PAUW [1]. Zoo bleek men dan nu tot voortzetting van den oorlog te hebben besloten en alle gedachte aan bestand ter zijde te hebben gezet, ten minste zoo men *Frankrijk* daarbij tot bondgenoot hebben kon. Vandaar dat de Staten-Generaal van nu aan een krachtiger toon aannamen tegen de Provinciën, welke hare verplichtingen jegens de Unie niet nakwamen, een verzuim, hetwelk in de onzekerheid van de voortzetting des oorlogs een zweem van verschooning kon vinden. Bepaaldelijk haperde de opbrengst van *Friesland.* De geschillen tusschen de Leden dezer Provincie, die de betaling der geconsenteerde gelden vertraagden, wenschte de Generaliteit aan hare uitspraak onderworpen te zien; doch slechts twee Leden der Staten van *Friesland* bewilligden daarin. Toen eindelijk een som van drie ton gouds was toegestaan en te *Amsterdam* zou opgenomen worden, kon de Provincie op eigen krediet geen geld krijgen. De Friesche Heren zouden zelven geld moeten schieten; doch hiertoe kwamen zij niet. Dus schreven de Staten-Generaal, in het midden van April, aan de Staten van *Friesland*, dat zij niet begrijpen konden, hoe zoo vele ernstige brieven en de hooge nood des Lands Hun Edel Mogenden niet hadden kunnen bewegen eenige penningen, hetzij veel of weinig, over te zenden. Ook de onwil om hunne geschillen aan de Generaliteit te onderwerpen, was een teeken, dat zij zich de zaken der Unie niet aantrokken, terwijl toch, naast *Holland*, *Friesland* bij den ondergang des Lands, het meest zou verliezen. Daaraan moest een eind komen, en de Generaliteit had, dus meldde zij, besloten, zonder de toestemming van de andere Leden der Provincie af te wachten, in de hangende geschillen uitspraak te doen [2].

Doch van der Staten kant is men op de voortzetting van den oorlog bedacht.

Daar het nu opgevatte voornemen om de oorlog voort te zetten slechts dan met ver-

---

1 *Resol. Holl.* 2, 31 Maart; 1623. *Resol. Stat.-Gen.* 8, 20 April, 1623.

2 *Resol. Stat.-Gen.* 4, 11, 20, 25, 30 Maart; 14 April, 1623.

trouwen kon volvoerd worden, wanneer wij op *Frankrijks* krachtdadige hulp konden rekenen, zoo deed men vooral in dezen tijd al het mogelijke om deze Mogendheid tevreden te stellen. Vorderde LODEWIJK XIII, dat de schepen, die met een paspoort, door hem verleend, en onder zijne banier voeren, van het onderzoek van onze oorlogschepen ontheven, vrij naar de Spaansche havens zouden mogen zeilen, de Staten stonden hem zulks toe. Zoo verijdelden zij zelven de verordende blokkade der vijandelijke havens. Ten einde nu echter de voordeelen van de vaart op *Spanje* niet aan vreemden alleen te gunnen, kregen ook onze schepen verlof om allerlei artikelen, al waren zij van Brabantschen oorsprong, in Engelsche en Fransche havens aan te voeren [1]. Daarentegen duldde de Koning geenen toevoer van benoodigdheden, die den opstandelingen in zijn Rijk te stade zouden kunnen komen, en om onze kooplieden de waarde van zijne vriendschap te doen gevoelen, maakte hij steeds een staatszaak van de eischen der handelaars van *St. Malo* tegen de Nederlandsche Oost-Indische Compagnie. Ook hierin bleven de Staten eene minnelijke schikking bevorderen [2].

1621—1625.

Men houdt deswegens *Frankrijk* te vriend.

Frankrijk evenwel kwam van zijne zijde de Republiek in haren wensch naar toenadering te gemoet. De hooghartige bedreigingen, waarmede de Koning van *Spanje* zijnen zwager LODEWIJK XIII van alle bemoeijing met de zaken van *Italië* meende af te schrikken, hadden den Koning van *Frankrijk* vertoornd, en het verdrag met *Venetië* en *Savoye* had zijn volkomen beslag gekregen [3]. Bij hare plannen om in *Italië* vijandig tegen *Spanje* op te treden, moest de Fransche Regering niets zoo zeer duchten als de welhaast misschien op het innigst vereenigde macht van *Spanje* en *Engeland* met de *Nederlanden* versterkt te zien. Daarom wilde zij de onderwerping dezer Landen aan de voorwaarden, die de vijand hun verleenen zou, voorkomen, en om de oorlog gaande te houden, had zij gaarne eene geldelijke opoffering over. JEANNIN, schreef LANGERAK, den 7den April, had vóór zijnen dood den Koning het bondgenootschap met de Vereenigde Provinciën aanbevolen, en de Koningin-Moeder, de moeijelijkheid ziende om de penningen, aan de Nederlanders beloofd, te bekomen, verklaarde dat zij liever hare eigene kleinoodiën en juweelen verpanden zou, dan dat die zoo noodzakelijke bijdrage ten behoeve der Nederlanders zou moeten achterblijven [4]. Zoo verscheen dan DU MAURIER, den 22sten April, met den uitdrukkelijken last om den Staten aan te zeggen, dat de Koning, tredende in zijns vaders voetstappen ten opzichte

---

1 *Resol. Stat.-Gen.* 15 Febr.; 3, 21 Maart; 15 April, 1623.

2 *Resol. Stat.-Gen.* 20, 31 Maart; 13 April; 4 Mei, 1623.

3 V. D. CAPELLEN, I, p. 156—158.

4 *Register der brieven, memor. enz. ingekomen uit Frankrijk*, 1622—1625, op het Rijksarch. V. D. CAPELLEN, I, bl. 170, 171.

1621—1625. van zijne genegenheid voor de Republiek, ons uit eigen beweging 600,000 gulden toegestaan had, dadelijk te leveren, om nog voor het einde van het jaar door een even groote som gevolgd te worden [1]. Dit was niets minders dan de aankondiging der hervatting van de staatkunde van HENDRIK IV. Maar nog kon *Frankrijk* de oprechtheid der bedoelingen onzer Bewindslieden niet vertrouwen. Steeds, meende men, hinkte de Prins op twee gedachten en waren de Contraremonstranten met hart en hand den steeds woelzieken Hugenoten van *Rochelle* toegedaan. En zoo lang men de Staten niet volkomen vertrouwde, hield men de gelegenheid om zich met *Spanje* te verstaan, nog open. Geen wonder, dat LANGERAK nog vóór het einde derzelfde maand in een schrijven aan de Staten klaagde, dat de uitkering van de 600,000 gulden nog groote zwarigheden ontmoette, en wel, vooreerst, omdat men in *Frankrijk* geloofde, dat men te *'s Gravenhage* bedacht was op de vernieuwing van het Bestand met *Spanje*: immers verzekerden de Spaansche Gezanten, dat er een wapenstilstand tusschen hunnen Vorst en de Staten-Generaal getroffen of ten minste heimelijk van weerszijde beloofd was [2]; en ten tweede, omdat wij geene genoegzame voldoening gaven aan de kooplieden van *St. Malo*. — Er was alles aan gelegen, *Frankrijk* behoorlijk in te lichten ten aanzien van de bedoeling der staatslieden, die, steunend op de wezenlijke nationale kracht en wil, in dezen tijd den meesten invloed hadden. Met dat doel besloten de Staten, hunnen Gezant op die twee punten »de eigenlijke waarheid tot inlichting van den Koning mede te deelen," en op nieuw hielden zij zich in overleg met den Prins met de zaak der buitengewone zending naar *Frankrijk* bezig [3].

Niet alleen bij de Fransche Regering bestond de meening, dat de Staten geneigd waren voorwaarden aan te nemen; maar in gansch *Europa* beschouwde men op dit tijdstip den strijd tusschen de Nederlandsche Republiek en *Spanje* als ten voordeele dezer laatste Mogendheid nagenoeg beslist. Immers, kwam de vereeniging tusschen *Engeland* en *Spanje* tot stand, dan was het nog slechts de vraag, wie van deze beide Mogendheden de *Nederlanden* zou aanvaarden: in allen gevalle zouden deze twee onderhandelende partijen elkander omtrent de *Nederlanden*, zonder hen te hooren, verstaan. Hierop was de Keizer verdacht. Hij begreep, dat *Spanje* zich te ver met *Engeland* inliet, en duchtte de gevolgen van een bondgenootschap, dat tot eene schroomelijke vermeerdering van de macht van deze laatste Mogendheid kon leiden. Waren de Vereenigde Provincien een wisse buit, en was het alleen nog maar ongewis, wien die buit ten deel zou vallen, zoo zou hij, de Keizer, eene poging doen om ook zijne aanspraak te doen gelden: of had hij geene rechten, op het aloude verband van de *Nederlanden* tot het Rijk gegrond? Buitendien, misschien zouden de Vereenigde Provincien de betrekkelijke

---

1 *Resol. Stat.-Gen.* 22 Apr. 1623.
2 Het Regist. hiervoor, op bl. 811, aangehaald.
3 *Resol. Stat.-Gen.* 7 Mei, 1623.

zelfstandigheid, welke de Leden des Rijks genoten, als eene verkieselijke uitkomst aannemen, ten einde niet aan *Engeland* of op nieuw aan *Spanje* onderhoorig te worden, en Prins MAURITS kon zich immers zijnen Vorstenstand niet nader, eervoller of veiliger dan van de zijde des Keizers gewaarborgd zien. Zulke denkbeelden schijnen ten grondslag gelegen te hebben aan het plan des Keizers, in het najaar van 1625 uitgevoerd, om eenen Gezant herwaarts te zenden. — Zoo breidde, intusschen, de volgens de taal der Calvinisten in 1619 gekortwiekte keizerlijke arend de vleugelen weder uit. Zoo ver was het gekomen met die Staten, welke zich met Keizer KAREL hadden vergeleken, ja, werkelijk een soort van vrij erkende keizersmacht in een gedeelte van *Duitschland* hadden uitgeoefend. Dat scheen er weder geworden te zijn van dat *Holland*, welks gansche geschiedenis gestrekt had om het van den moederschoot des Roomschen Rijks los te maken en tot een onafhankelijk gebied te vormen, waar de vrijheid der wereld een onverwinbare toevlucht zou vinden! Gelukkig echter was de moed en de kracht niet in die mate uitgeput, dat men den Keizer in het minst gehoor zou gegeven hebben. Was de groote Prins vermoeid en moedeloos, de kooplieden, het volk, geloofden nog aan het recht en de mogelijkheid om, allen vijanden ten trots, zelfstandig te blijven bestaan. Dat zou de Keizerlijke afgevaardigde ervaren.

1621—1625.

De Keizer zendt eenen Gezant herwaarts.

Den 24sten September (1625) kregen de Staten-Generaal van hunne Gecommitteerden te *Arnhem* bericht, dat zekere prelaat JOAN BAPTISTA GRAMAYE, primaat van *Afrika*, een geboren Nederlander van een bekend geslacht, door den Keizer gezonden, te *Wezel* was aangekomen met het doel om herwaarts over te komen ten einde Hun Hoog Mogenden en zijne Excellentie te spreken. Hoezeer de Prins, toen in die streken te velde, reeds order gegeven had, dat men hem de *Waal* af naar *Holland* zou laten gaan, gelastten de Staten, hem te *Wezel*, of zoo hij reeds van daar vertrokken was, te *Arnhem* te laten weten, dat het niemand geoorloofd was, door »vijanden steden" hier te lande te komen. Dus zou hij, voordat hem vergunning verleend werd om verder te reizen, Hun Hoog Mogenden eerst kennis moeten geven van den inhoud zijner commissie. Hoe weinig de Staten met zijne komst waren ingenomen, en hoe zeer zij de zaak wantrouwden, bleek ook hieruit, dat zij lieten zorgen, dat de keizerlijke afgevaardigde niet met iemand »tot ondienst des Lands" in gesprek kwam. Ook de Staten van *Holland* schreven naar *Dordrecht*, *Gorinchem* en *Woerden*, dat men hem, zoo hij soms reeds zoo ver gekomen was, zou ophouden en hem zijne commissie afvragen. Dit deden zij, schoon zij reeds vernomen hadden, dat de Prins van oordeel was, dat men hem beleefd moest bejegenen. Ja, volgens den Prins moest men hem den titel van *Excellentie* geven, die echter slechts aan Ambassadeurs toekwam, van volkomen regelmatige geloofsbrieven voorzien. De geheele houding van den Prins in deze zaak gaf veel opspraak, daar men in de komst van dien commissaris eene poging zag om het Land tot verdrag met den vijand te brengen.

1621—1625. In weerwil van die voorzorgen kwam de prelaat in den avond van den 26sten te scheep te *Dordrecht* aan. Hier toefde hij wel een tijd lang, doch zijne papieren werden hem eerst te *'s Gravenhage* afgevraagd, waar hij den 29sten 's avonds laat aankwam. In de vergadering van den volgenden dag besloten de Staten-Generaal hem zoo spoedig mogelijk zijn afscheid te geven. De Agent VALKENBURG ging hem op hunnen last dadelijk spreken, en gaf hem te kennen, dat, zoo hij Hun Hoog Mogenden iets voor te dragen had, zij gereed waren om hem onverwijld te hooren. Zijn antwoord was, dat hij geen gehoor verzocht, omdat hij niet wist of er soms iets in zijn geloofsbrief vervat was, dat Hun Hoog Mogenden niet zou aanstaan. Derhalve had hij beter geacht, een memorie te stellen, opdat zij, daarvan kennis genomen hebbende, zouden bepalen, of zij hem gehoor verleenen, of wel door Gecommitteerden met hem handelen wilden. In die memorie werd medegedeeld, dat de Keizer de Staten toesprak als *onze en des Heiligen Rijks getrouwe, beminde*, en verklaard, dat hij, GRAMAYE, niets zou te berde brengen, wat »den staat, praeëminentie of vrijheid" dezer Provinciën te kort zou kunnen doen. Voorts ging daarbij een afschrift van zijnen geloofsbrief. Dit stuk hield in, dat de Keizer, sedert hij het bewind aanvaard had, zich had beijverd, de rechten des Rijks zoo veel mogelijk te handhaven en het verlorene terug te erlangen, met name de verschillende Rijksleenen, door de ongelegenheid der tijden, deels opzettelijk deels onbewust, van het Rijk afgescheiden en in vreemde handen geraakt. Deswegens was GRAMAYE gezonden om in den *Bourgondischen* en den *Belgischen Kreis* naar de rechten en praeëminenties van het Rijk onderzoek te doen. Hij moest zien, of er ook een Rijkskamergericht te *Keulen* of te *Aken* kon worden opgericht: alles in overleg met den Koning van *Spanje* en de Staten der Vereenigde Provinciën, alsmede met de Magistraat van *Keulen* en *Aken*, de Rijksvorsten, de Keurvorsten van *Trier* en van *Keulen*, de Aartsbisschoppen van *Kamerijk* en *Utrecht*, en andere mindere Nederlandsche Kerkvoogden, waaronder de abdis van *Rijnsburg* uitdrukkelijk genoemd werd. Al wie tot dusverre verzuimd hadden de investituur te vernieuwen of de Rijksrechten hadden veronachtzaamd, moest hij zorgen dat zich weder aan den »keizerlijken arend" en aan den Keizer als opperleenheer onderwierpen. Bepaaldelijk was de vrijheid van den handel der Rijkssteden geschonden, en werden de *keizerlijke beden* in het Guliksche en Kleefsche en in de Vereenigde Provinciën sints lang verzuimd. Van deze moest de afgevaardigde bewerken dat de Geestelijkheid weder het vruchtgebruik verkreeg. — Dit stuk, waarbij de Keizer niets erkende van hetgeen sedert eene halve eeuw in de Noordelijke Provinciën, ja, sedert KAREL V in al de *Nederlanden* was voorgevallen, achtten de Staten in tegenspraak met GRAMAYES betuiging, dat hij niets zou te berde brengen, in strijd met hun soeverein recht, en met den titel, hun door den Keizer gegeven, meenden zij dat Zijne Majesteit hen als zijne onderdanen aansprak. Dus besloten zij, den Keizerlijken Commissaris door de Heren GOCH, NOORDWIJK en JOACHIMI,

Zijn geloofsbrief.

allen vertrouwden van den Prins, te laten weten, dat zij noch gehoor verleenen noch in onderhandeling treden konden met iemand, die Hun Hoog Mogenden den hun toekomenden titel niet gaf. Eerst wanneer hij dit deed, zouden zij in overweging nemen, of zij hem in hunne vergadering zouden hooren, of wel gecommitteerden benoemen om met hem te handelen. Op deze mededeeling antwoordde GRAMAYE, dat hij niet gedacht had, dat het opschrift van den geloofsbrief hun onaangenaam zou geweest zijn, omdat de Keizer in gelijken vorm schreef aan de Zwitsersche Cantons. Voorts verklaarde hij, dat hij den geloofsbrief wel terug wilde houden, en alleen zekere punten, door hem op schrift gesteld, wilde overleveren. Met deze boodschap keerden de drie gecommitteerden terug. De Staten, benieuwd wat die punten behelzen zouden, lieten ze hem door den Agent VALKENBURG afvragen. De Prelaat gaf ze hem in handen, en zeide nog, dat hij den Keizer schrijven zou en tegen zijne terugkomst van eenen uitstap naar *Hamburg*, dien hij voor had, een geloofsbrief met een opschrift, beter naar den zin van Hun Hoog Mogenden, zou ontvangen hebben. — De stukken waren vijf in getal. Het eerste betrof de terugbrenging van eenige Rijksleenen. Het was zeer bescheiden gesteld: de Keizer bedoelde niets tegen het rechtsgebied en de gerechtigheid van de Staten: slechts betrof de commissie leenen van bijzondere personen of ligchamen, die door den inlandschen oorlog, buiten kennis, zoo men meende, van den Koning en van de Staten, aan het Rijk onttrokken waren. Voorts wenschte hij, dat de Prinsen, prelaten en Kapittelen, wien leengoederen toekwamen, in deze Provinciën gelegen, in het heffen van deze hunne goederen geene zwarigheid mochten ondervinden, gelijk wederkerig het recht van ingezetenen dezer Provinciën ten aanzien hunner leengoederen, in het Rijk gelegen, zou erkend worden. — Deze voorslag, hoe bescheiden ook ingekleed, druiste lijnrecht in tegen de soevereiniteit der Staten, die zich binnen hun gebied als opperleenheren beschouwden, en zich, bij voorbeeld, om het beroep der IJselssteden op haar Rijksmuntsrecht evenmin bekreunden, als om de vertoogen der Heren van Batenburg, die onmiddellijk van den Keizer beweerden af te hangen [1]. — Het tweede punt betrof den loskoop der gevangenen. Daarbij bood de Keizer aan, de zorg op zich te nemen voor de Nederlanders, die bij de Muzelmannen en de Spanjaarden in gevangenschap geraakten, en verzocht Zijne Majesteit, dat de Staten hunnen Gezant te *Constantinopel* zouden gelasten, wederkerig voor de loslating van Duitsche gevangenen te zorgen. — Van dit voorstel was de strekking, dat wij in onze betrekking met de ongeloovigen den Keizer weder als beschermheer zouden erkennen. Doch het verzoek om de tusschenkomst van den Nederlander HAGA ten behoeve der Duitschers verried duidelijk genoeg, hoe de Keizer begreep, dat zijne onderdanen op dat gebied veeleer

1621—1625.

Zijne voorstellen.

[1] MAXIMILIAAN VAN BATENBURG bekwam nog in 1628 een bevelschrift van den Keizer ter handhaving van zijn recht om munt te slaan. Zie *Vaderl. Museum* v. Prof. C. A. SERRURE, IV, bl. 298.

1621—1625 der Staten bescherming, dan de Nederlanders 's Keizers bescherming noodig hadden. — Het derde punt raakte het herstel van de handelsvrijheid der Hansesteden. Ook dit strekte om ons den Keizer weder als beschermer te doen erkennen, ja, aangezien ook Nederlandsche steden tot de Hanse behoord hadden, 's Keizers bescherming voor ons zelven te doen aannemen op een gebied, waar wij, ten spijt van zijn gezag, de zaak der vrijheid voor anderen en voor ons zelven hadden weten te handhaven. — Het vierde punt handelde over de herstelling van het Hof te *Aken*, als rechtbank van appel voor *Gulik*, *Kleef* en eenige *Nederlandsche* steden. — Zoo zouden de Staten ook de hoogste rechtsmacht over hunne ingezetenen aan een vreemde Mogendheid hebben moeten afstaan! — Het vijfde punt, eindelijk, gewaagde van het recht der *eerste beden tot collaties en beneficiën*, die den Keizer in *Deventer*, *Nijmegen* en *Utrecht* onwedersprekelijk toekwamen. — Al die punten vergden derhalve eigenlijk een volslagen aftreding van de Staten: zij getuigden, eensdeels, van het vernieuwde onbepaalde vertrouwen der Roomsche keizerlijke en kerkelijke macht; anderdeels, van den waan, waarin men verkeerde, dat de Nederlanders, ontmoedigd en uitgeput, ten einde het herstel van het Spaansche of het opleggen van eenig ander buitenlandsch juk te ontgaan, zich de bescherming des Keizers zouden laten welgevallen, onder den schoonen schijn eener erkentenis van onvervreemde rechten. Werkelijk gaf GRAMAYE bij de overhandiging der vijf punten mondeling te kennen, dat de Keizer zijne dienst aanbood om den vrede in het Rijk en in de *Nederlanden* te bevestigen. — Na de stukken onderzocht te hebben, lieten de Staten ze reeds den volgenden dag door den Agent VALKENBURG den prelaat terugbrengen met het bescheid, dat zij in eene beraadslaging over die punten niet konden treden zonder zich tegen de soevereiniteit dezer Landen te vergrijpen, zoolang hij geen behoorlijken en aannemelijken geloofsbrief toonde. Dus sneed men nog niet alle onderhandeling af, maar liet den afgevaardigde in de meening, dat men hem, als de Keizer den Staten den door hen gevorderden titel gaf, nader zou willen hooren. Tegelijk bood men hem een paspoort aan in geval hij het Land wilde verlaten. Dit aanbod nam hij aan, en hij vertrok. Toen de Prins de hem toegezonden voorstellen van GRAMAYE gezien had, moest hij begrijpen, dat hunne strekking niet te vergoelijken was, en hij liet weten, dat hij het noodig achtte hem met een goed voorwendsel ten spoedigste zijn afscheid te geven. In het begin van de volgende maand November zond GRAMAYE uit *Amsterdam* den Agent VALKENBURG eenen brief, overgebracht door zijnen hofmeester en geneesheer. Hij was, betuigde hij in dat schrijven, bedroefd, dat hij te leur gesteld was in de hoop om in voldoening aan eenen last, hem door den Keizer opgedragen, zijn Vaderland eene dienst te doen. Evenwel, na de vergadering der Hansesteden bijgewoond te hebben, dacht hij herwaarts weder te keren. Intusschen zond hij iemand om over de zaak der arme slaven te handelen. Verlangden Hun Hoog Mogenden, dat hij daartoe zelf te *Rijswijk* kwam, dan zou hij

Hoe de Staten die stukken opnemen.

zich dadelijk daarheen begeven. — Blijkbaar was dit eene nieuwe poging om onderhandelingen aan te knopen. De Staten droegen VALKENBURG de taak op om hem te antwoorden, dat hunne onderdanen, meer dan eenige andere natie, wisten wat het te zeggen had, slaaf bij de Turken te zijn. Zij zelven hadden geene middelen onbeproefd noch kosten onaangewend gelaten om de hunnen van die ellende te vrijwaren, en er niets beter op geweten, dan een verdrag met de Turken te sluiten. Tegen dit verdrag nu iets te doen, kon van hen niet gevergd worden: »om anderen te helpen zouden wij daardoor ons zelven onthelpen." Alzoo vonden zij het niet geraden, aan GRAMAYES verzoek gehoor te geven, zich ergens mede in te laten of deswegens met iemand in onderhandeling te treden. — Dus werd de afgezant op nieuw afgewezen, en verder heeft hij niets van zich laten hooren. Hij had bespeurd, dat hier voor het oogenblik niets was uit te richten, en in het volgende jaar bij de veranderde houding van *Engeland* viel er aan de verwezenlijking van zulke ontwerpen niet meer te denken. — De Staten deden mededeeling van het voorgevallene aan de Gezanten van *Frankrijk* en *Engeland*, den Resident van *Venetië*, den Koning van *Bohemen* en den Maarschalk de CHÂTILLON. Echter zagen zij zich liefst van het verleenen van kopij der stukken verschoond [1]. 1621—1625.

Maar zoolang de huwelijksonderhandeling tusschen *Spanje* en *Engeland* nog gunstig stond, kon *Oostenrijk* zich nog alles beloven. Immers, was het blijkbaar, dat *Frankrijk Spanje* in *Italië* ging bestrijden, met den Keizer scheen die Mogendheid vriendschap te willen onderhouden. Verre van alsnog de Protestanten in *Duitschland* te stijven, verleende de Fransche Regering den nieuwen Keurvorst van de *Palts*, MAXIMILIAAN van *Beijeren*, hare ondersteuning; ja, de onderhandeling, door haar met Graaf MANSFELD aangeknoopt en strekkende om zijne troepen naar het Zuiden te laten overkomen, kon als eene dienst worden uitgelegd, aan de Katholieken in *Duitschland* bewezen, die op deze wijze van eenen bandeloozen hoop krijgsvolk, welke den toegang tot de Nederlandsche grenzen verhinderde, verlost zouden raken. *Oost-Friesland* zuchtte steeds onder den druk, welken in die tijden het verblijf van een leger met zijn verwarden nasleep van vrouwen, kinderen en allerlei geboefte medebracht. Graaf ENNO, zoo ver was het met hem gekomen, zag thans in de omstandigheid, dat enkele punten van zijn Graafschap, te weten *Embden* en *Lieroord*, door de Nederlandsche troepen, wier aftocht hij vroeger gevorderd had, bezet waren, nog eene uitkomst en een waar-

MANSFELD blijft *Oost-Friesland* tot overlast.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 24, 27, 29, 30 Sept.; 1, 2 Oct.; 7 Nov., 1623. *Resol.-Holl.* 27, 30 Sept., 1623. AITSEMA, I, p. 216—222. WASSENAER, VI, f. 31, 143—144. Deze laatste schrijver is zeer slecht van de geheele zaak onderricht, en zijn verhaal geeft ons een denkbeeld van hetgeen de Staatsleden van het voorgevallene onder de gemeente uitgestrooid hebben: het krenkendste lieten zij voor haar verborgen.

1621—1625. borg, daar zij de benden van MANSFELD buitensloten. Van de Staten-Generaal kon hij later nog genade hopen; maar van MANSFELD was voor hem niets goeds te verwachten. Deze hield hem gevangen en buiten toegang op zijn eigen slot, en verklaarde, dat, al trok hij af, hij toch de kasteelen en vaste punten, die hij bezet had, niet wilde ruimen [1]. De gemeenschappelijke nood bracht, ten minste voor een tijd, toenadering tusschen den Graaf en zijne onderdanen te weeg: zij sloegen de handen in een, om van de ellende verlost te worden. MANSFELD vorderde geld van de Oost-Friezen, bewerende, dat hij anders niet kon aftrekken, en om dat te bekomen ontbrak het hun aan krediet. Derhalve werden de Staten-Generaal door hen aangesproken, en eindelijk stonden dezen in Julij (1623) toe, dat door hunnen Ontvanger-generaal de som van drie ton gouds ten behoeve en ten laste van *Oost-Friesland* zou worden opgenomen, om aan MANSFELD na zijnen aftocht ter hand te worden gesteld, onder verplichting dat hij de helft dier som aan LODEWIJK DE GEER voor geleverde wapenen en geschut zou betalen [2].

Doch nog zoo spoedig zou men van MANSFELD niet verlost worden. De drie verbondene Mogendheden, *Frankrijk*, *Venetië* en *Savoye*, draalden, en gebruikten hem tot geenerlei bepaalde onderneming. Toen nu de ingezetenen van *Embden* zich in hunne hoop bedrogen zagen, dat de overgang van MANSFELD in hare dienst tot minder behoeftigheid en meer orde in zijn leger, ja, tot zijnen spoedigen aftocht zou leiden, werden zij uiterst verbitterd. Er was te veel van den Nederlandschen burger in hen, dan dat zij zich en hunne buitenbezittingen door benden, die alle welvaart verwoestten en alle zedelijkheid vertraden, langer ongestraft bedreigd wilden zien. Het kwam tusschen hen en de Mansfeldsche soldaten in den omtrek tot vijandelijkheden. En hierin hadden zij den Nederlandschen Commandant met zijn garnizoen tot medestander [3]. Dus deed zich het geval voor, dat de Nederlanders het leger van MANSFELD tevens ondersteunden en met geweld in bedwang hielden. En dit was gansch natuurlijk. Immers, hoe kon men, zonder het vertrouwen der Embdenaars geheel te verbeuren, hen beletten zich op hunne belagers te wreken? Gaven wij de verdediging der belangen van de Stad en het Landschap op, het zou slechts ten voordeel van den Koning van *Denemarken* strekken, die den *Oost-Friezen* zijne bescherming aanbood. Namen zij dit aanbod aan, dan gingen zij metéén nagenoeg tot onze tegenpartij over, daar CHRISTIAANS ijver tegen eene den Keizer vijandige legermacht den lossen band tusschen hem en FERDINAND niet anders dan naauwer toehalen kon. Bovendien, *Groningen* en *Friesland* waren vast besloten dien wilden troep buiten hun

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 13 Maart; 7 April, 1623.

[2] AITSEMA, I p. 225. *Resol. Stat.-Gen.* 25 Maart; 27 April; 4, 6, 7 Mei, 1623.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 1, 5, 6, 7 Junij, 1623.

grondgebied te houden, en hoe kon men dan bij de naburen wraken, wat men zelf van zins was niet te dulden? Van den anderen kant echter moest men schroomen, door MANSFELD ten gevalle van die van *Embden* te tuchtigen, een wapen te breken, dat tegen den Keizer dienst kon doen, en *Frankrijk* en zijne bondgenooten, in wier dienst hij was, ongenoegen te geven. 1621—1625.

Maar de toestand zou nog ingewikkelder worden, wanneer TILLY deze oorden zou naderen. Dit geschiedde ten gevolge van den mislukten tocht van Hertog CHRISTIAAN van *Brunswijk*. Op dezen Vorst waren de oogen van hen gevestigd, die nog aan de mogelijkheid van het herstel van de vervallen zaken der Gereformeerden in *Duitschland* geloofden, en hij wilde dat vertrouwen niet beschamen. Zijn oom, de Koning van *Denemarken*, en de Keurvorst van *Saksen* zochten zijne verzoening met den Keizer te bewerken; maar hij bleef standvastig. De houding van *Frankrijk* in het voorjaar van 1625 moest hem aanmoedigen om weder aanvallenderwijze te werk te gaan. In dezen tijd, namelijk, kwamen zich vier regimenten Franschen, onder den Generaal MONTEREAU, met Nederlandsche schepen afgehaald, bij de troepen van MANSFELD voegen [1], als ware het om het ledig aan te vullen, dat de soldaten van Vorst CHRISTIAAN, zoo zij *Duitschland* introkken, in *Oost-Friesland* zouden veroorzaken. Bovendien werd hij aangespoord door den Landgraaf van *Hessen*, die misnoegd was omdat de Keizer tegen zijne belofte zijn land niet van den overlast zijner troepen verschoonde [2]. Maar vooral zag CHRISTIAAN zich door de Staten aangemoedigd met hun krediet tot aankoop van wapenen en geschut, ja met kurassiers en karabiniers, artilleristen, ingenieurs, en bootsvolk om bij het overschepen over de rivieren dienst te doen [3].

Mislukte tocht van CHRISTIAAN van *Brunswijk*.

Zoo toog hij dan in het begin van Julij op aan het hoofd van een goed toegerust leger van 16,000 man voet- en 5000 man paardevolk, aangevoerd door verscheidene aanzienlijke Heren, den Hertog van SAKSEN-WEIMAR, den Graaf HERMAN OTTO VAN STIRUM-BRONKHORST, den Graaf van THURN, den Baron DODO VAN KNIPHUIZEN en anderen. TILLY zag zich ten taak gesteld, deze macht in het oog te houden. Hij trok haar uit de *Wetterau*, waar hij overwinterd had, tegemoet naar *Hersfeld* in *Fulda*, en van daar naar *Eschwege* in *Nederhessen*. Hier gelegerd, verwittigde hij Hertog FREDERIK ULRICH, Hertog van *Brunswijk*, dat hij last had, zijnen broeder binnen den Nedersaksischen-Kreis te vervolgen. FREDERIK ULRICH dreigde, dat de Vorsten van dezen Kreis, met den Koning van *Denemarken* aan het hoofd, zich daartegen zouden verzetten; doch het mistrouwen en het gebrek aan eensgezindheid onder de Leden van den Kreis bracht te weeg, dat TILLY niets behoefde te ontzien. Terwijl zijn krijgsvolk langs de *Werra*, en dat van Vorst CHRISTIAAN bij *Nordheim* (in het Stift *Hildesheim*) gelegerd

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 22, 24, 29 Mei; 19 Junij; 3 Julij, 1623.
[2] V. D. CAPELL. I, p. 180.
[3] *Resol. Stat.-Gen.* 10, 15, 20, 24 Mei; 1, 5, 10, 16 Junij, 1623.

1621—1625. was, lokte deze het regiment ruiters van den Hertog van *Saksen-Lauenburg* den 26sten Junij in eene hinderlaag, en versloeg het in den omtrek van *Göttingen*. Met ophef werd van dit voordeel aan MANSFELD en door dezen aan de Staten-Generaal bericht gegeven [1]; maar het belette TILLY niet een voorwaartsche beweging uit te voeren. Van nu aan was Vorst CHRISTIAAN, wiens macht, almede door slechte betaling, veel van hare degelijkheid had verloren, een voorwerp van wantrouwen, zelfs voor hen, die zijne bondgenooten heetten. De Leden van den Nedersaksischen Kreis, te *Luneburg* vergaderd, lieten hem met bedreiging weten, dat hij zich verwijderen moest, en de Prins van *Oranje*, hoezeer hij VOSBERGEN te *Luneburg* voor hem liet pleiten, gaf hem den raad deze Landen niet met zijn leger te naderen [2]. Doch hij wist geen beter partij te kiezen dan zich weder naar *Oost-Friesland* te begeven en zich met MANSFELD te vereenigen, om den volgenden winter, zoo hoopte hij, op kosten der Staten te leven. Bij ongunst der Hoofden van den Nedersaksischen Kreis stond geen andere weg hem daartoe open, dan langs de Lippe door het Munstersche. Zoo zou hij te *Rees* of te *Emmerik* den Rijn overgetrokken, langs onze grenzen noordwaarts kunnen komen. Reeds was men van onze zijde geneigd ten zijnen behoeve een schipbrug derwaarts te zenden, benevens allerlei mond- en oorlogsbehoeften [3]. TILLY volgde hem van nabij; dus liet hij om te spoediger voort te komen, een deel van zijne wagens en wat hem belemmerde, te *Sparenberg* (bij *Bielefeld*) achter, welk kasteel door den Nederlandschen Kapitein DE VIRY bezet was. Nadat de Heer van *Anholt* zich met TILLY vereenigd had, begon de achterhoede van Vorst CHRISTIAAN, omstreeks het einde van Julij, door den vijand bestookt te worden. Te *Wellen* (of *Wullen*), tusschen *Ahaus* en *Vreden*, zag hij zich den 27sten dier maand genoodzaakt stand te houden om zich krachtiger te verweren. Alvorens beval hij KNIPHUIZEN zijnen overtocht over eene wetering te dekken; doch deze bevelhebber moest wijken voor het vijandelijk geschut. Dus trok TILLY's macht de doorwaadbare wetering spoedig over, en in de nabijheid van *Stadlohn* viel er een gevecht voor, waarbij Vorst CHRISTIAAN geslagen werd. Zijn vluchtend leger bergde zich, na een verlies van 3 of 4000 dooden, en 4 of 5000 gevangenen geleden te hebben, op Nederlandsch grondgebied, bij en in de vesting *Breëvoort* [4]. TILLY zette zijn voordeel niet op ons grondgebied voort, maar sloeg later den weg in naar *Oost-Friesland* [5]. Reeds vóór deze volslagen nederlaag hadden de Staten besloten, als Vorst CHRISTIAAN aan onze grenzen zou gekomen zijn, zich zijner aan te trekken. Daartoe had men de som van 300,000 gulden bestemd, voor dit jaar weder door de Provinciën toegestaan tot de

Hij wordt bij *Stadlohn* geslagen.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 22 Julij, 1623. V. D. CAPELLEN, I, p. 182, 183.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 31 Julij, 1623. [3] *Resol. Stat.-Gen.* 3, 6 Aug. 1623.

[4] AITSEMA, I, bl. 230, 231. V. D. CAPELLEN, I, p. 185—190. [5] V. D. CAPELLEN, I. 193.

CHRISTIAAN VAN BRUNSWIJK.

C. E^d. Taurel, sculps.

lichting der waardgelders, die gemeenlijk, wanneer de soldaten te velde getrokken waren, dezen in de garnizoenen vervingen, maar thans niet in de wapenen gebracht zouden worden. Bovendien zou men 300,000 gulden opnemen op de bijdragen uit *Venetië* te ontvangen. Er bestond alle reden om, zoo als men het noemde, die troepen »aan de hand te houden": immers TILLY zat hun op de hielen, en liet men ze zich verstrooijen, dan was het te verwachten, dat de Keizerlijken onze grenzen zouden overschrijden. [1] Wij hadden te openlijk en te feitelijk partij getrokken voor 's Keizers tegenpartij, dan dat wij recht zouden gehad hebben ons bevreemd te toonen, zoo de Keizer ons tuchtigde door zijn leger een tijd lang ten onzen koste te onderhouden. Maar dit moest met alle macht geweerd worden. Dat door het verblijf van bandeloos krijgsvolk onze oogsten vernield, onze gemeenten gebrandschat, en bij onze landlieden alle zedelijke kracht en zelfgevoel uitgeroeid zouden worden, gelijk zulks in *Duitschland* geschiedde, dit moest ten prijze van de grootste opofferingen worden verhoed. Als met een ondoordringbaren muur moest het land tegen dat gevaar omringd worden: hier moest een oord blijven bestaan, waar de waarde der menschheid niet onder wanorde, wreedheid en ontucht te gronde ging. Daarom was men er thans zelfs op bedacht om MANSFELDS soldaten bijeen en nabij onze grenzen te houden [2], en te verhoeden, dat hij, door *Frankrijk* en *Venetië* verlaten, zijn leger mocht laten verloopen of, nog erger, in Keizerlijke dienst overgaan: want gedurig werd hij aangezocht om de andere partij te kiezen, en de Graaf van *Oldenburg* was de persoon, door wien hem diergelijke voorstellingen gedaan werden [3].

1621—1625.

Het overschot van zijn leger wordt te *Breëvoort* verzorgd.

Toen dus het overschot van Vorst CHRISTIAANS leger te *Breëvoort* was aangekomen, zorgden de derwaarts gezonden Gecommitteerden van de Staten, VAN ESSEN, NOORDWIJK en HAERSOLTE, dat het niet geheel verliep, en op het bericht, dat al de voorraad, dien *Breëvoort* opleverde, oogenblikkelijk verteerd was, en aldaar geene gelegenheid bestond ter verpleging van al de gekwetsten en zieken, kon men zeker zijn dat die Heren de noodige maatregelen zouden nemen, en werd de Raad van State gemachtigd den ongelukkigen geneesmiddelen en oud linnen toe te zenden [4]. Terwijl men zich dus voor het behoud van eene macht beijverde, die ons van nut kon zijn, trachtte men de troepen van TILLY en CORDOVA zoo veel mogelijk van bestaansmiddelen te berooven, door de licenten in *Gelderland* en *Overijsel*, welke om het verkeer niet te belemmeren en het land niet van die inkomst te versteken, geopend waren geworden, wederom tijdelijk te sluiten, ja ook de monden van *Eems*, *Weser* en *Jahde* met oorlogschepen te bezet-

[1] *Resol. Holl.* 1, 2 Aug., 1623.
[2] *Resol. Stat.-Gen.* 6 Aug., 1623.
[3] *Resol. Stat.-Gen.* 14 Junij, 1623.
[4] *Resol. Stat.-Gen.* 8, 9, 10, 11 Aug., 1623.

1621—1625.

ten, ten einde ook van dien kant den toevoer van levens- of krijgsbehoeften te verhinderen [1].

Met ongeloofelijke moeiten en kosten slaagde men er in om de verwarde en gansch ongewapende benden van Vorst CHRISTIAAN weder tot eene macht van ongeveer 3000 man paardevolk en nagenoeg even veel man voetvolk te ordenen [2]. Eerst toen de winter naderde, en de stand der rivieren, die dezen zomer (1623) bijzonder laag geweest waren, maar thans weder wiesen, minder onrust baarde; toen voorts de grenzen van *Groningerland* en *Drente* door uit *Friesland* derwaarts gezonden Compagniën [3] en door onderwaterzettingen beter waren verzekerd, en eindelijk de legermacht van TILLY uiteen was gegaan om in verschillende deelen van *Duitschland* te overwinteren, ging men er toe over om dat krijgsvolk af te danken. Vorst CHRISTIAAN wilde het naar *Oost-Friesland* voeren; doch dit werd van onze zijde niet aangemoedigd [4]. Toch ging men den winter niet zonder nieuw verlies in. *Lippstadt*, waar de overste HATSFELD aan het hoofd van een Nederlandsch garnizoen, door *Brandenburg* bekostigd, in bezetting lag, gaf zich over, en in weerwil van het moedig besluit, aanvankelijk door Kapitein DE VIRY genomen, volgde het Huis *Sparenberg* weldra dit voorbeeld [5]. In deze omstandigheden moest men *Herford*, hetwelk thans wel bijstand zou verlangd hebben, aan zich zelve overlaten [6]. Ook de »gemutineerde" Italianen werden, na van maand tot maand onderhouden, en in October van *Huisen* naar den omtrek van *Rees* verplaatst te zijn, eindelijk, vermits hun aantal niet vermeerderde, afgedankt: het meerder deel werd onder Nederlandsche Compagniën gestoken [7].

Bemoeijingen om MANSFELDS troepen tot de orde te houden.

Maar hoe raakte *Oost-Friesland* den overlast der Mansfeldsche benden kwijt? In Augustus, zagen wij, wenschten de Staten MANSFELD in onze nabijheid en ten hunnen dienste te houden. Doch nu dreigden de Oost-Friezen op nieuw, zich onder de bescherming van *Denemarken* te begeven, en MANSFELD in zijn tegenwoordig verblijf niet langer geduld, maakte aanstalten om zich in *Groningerland* te begeven. Ziedaar voor de Staten eenen bedenkelijken strijd van belangen! MANSFELD binnen onze grenzen toegang verleenen wilde men niet. De Staten van *Groningen* begrepen te recht, dat zij hiermede de deur openen zouden voor den vijand zelven, die niet in gebreke zou

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 4, 14, 23, 29 Aug.; 2 Oct., 1623.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 16, 20 Aug.; 8 Sept., 1623. [3] *Resol. Stat.-Gen.* 20 Aug., 1623.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 14, 15, 23, 27, 28, 29 Oct.; 6 Nov., 1623.

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 5, 6 Apr.; 3 Mei, 5, 27, 30 Oct.; 1, 3, 18, 22 Nov.; 7 Dec., 1623.

[6] *Resol. Stat.-Gen.* 31 Oct.; 1 Nov., 1623.

[7] *Resol. Stat.-Gen.* 11, 12, 27 Mei; 1, 16 Junij; 6, 9, 22 Aug.; 21 Oct.; 4, 17, 20 Nov., 1623. *Resol. Holl.* 18, 22 Nov., 1623.

blijven, MANSFELD bij zijnen aftocht, op de hielen te volgen. Van den anderen kant, 1621—1625.
hem in *Oost-Friesland* laten blijven mocht men niet, en hem te dwingen zich uit wanhoop met den vijand te verstaan, was even goed, als gansch *Oost-Friesland* aan de Keizerlijken, die vast naderden, prijs te geven. De Prins, in allerijl geraadpleegd, ried eenige Gecommitteerden naar *Embden* te zenden, om de ingezetenen door belofte van handhaving tegen allen overlast, en zoo dit niet baatte, door bedreigingen neder te zetten. Werkelijk begaven zich Gecommitteerden derwaarts, en werd onze scheepsmacht op de *Eems* versterkt. Voor het oogenblik diende het volk van MANSFELD door geregelden toevoer van levensmiddelen tot rust gehouden te worden. Maar hiermede, herinnerden de Staten van *Groningen*, verbrak men nog slechts te meer de onzijdigheid, en wettigde men vijandelijkheden van 's Keizers zijde. Niettemin ging men tot den maatregel over om MANSFELDS leger van dag tot dag toevoer van brood en bier toe te zenden, terwijl men, sedert de Graaf ERNST CASIMIR, aan het hoofd zijner lijfwacht, 200 man sterk, met toestemming van den Raad en de Veertigen, te *Embden* was aangekomen, van deze stad beter verzekerd was. Met dat dagelijksch brood, hetwelk hem trouwens door de Groningers, die hem niet vertrouwden, schoorvoetend werd toegediend, was MANSFELD echter niet tevreden. Zijn gelastigde, VEIT FERENS, te *'s Hage* gekomen, verlangde eene somme gelds, groot wel is waar, maar klein, zeide hij, voor de grootheid en macht der Staten. Ook de Fransche Generaal MONTEREAU klaagde over gebrek, door de zijnen geleden, en van nu aan was het de toeleg van DU MAURIER om deze zijne landgenooten met de minste schade en schande uit hunnen jammerlijken toestand te redden. De Staten zouden gewenscht hebben, dat zulks geschied ware door ruimen onderstand van de drie verbondene Mogendheden, en bleven niet in gebreke om den Franschen zoo wel als den Venetiaanschen Gezant (sedert Julij 1623 was de Resident SURIANO door den Gezant MOROSINI vervangen) telkens te herinneren, dat wat zij voor MANSFELD deden, louter goedheid was, en dat zij daarmede zonder vermeerdering der genoten subsidiën niet konden voortgaan. Maar nu het onderhoud van MANSFELD eene rechtstreeksche vijandelijkheid tegen den Keizer was, ontzag zich *Frankrijk* hem te ondersteunen. Deze taak en tevens die om hem van het noodige verzorgd naar een beter oord te doen vertrekken, drukte de Fransche Gezant met aandrang den Staten op het hart, ja, om toch vooral geene ergernis te geven, riep *Frankrijk* den Generaal MONTEREAU met zijne manschappen naar hun Vaderland terug: de Hollanders moesten daartoe de vervoermiddelen leveren. Dit besluit gaf veel ontsteltenis, zelfs bij den Venetiaanschen Gezant. Immers daarmede scheen het vermoeden, dat het bondgenootschap, door hetwelk MANSFELD in dienst was genomen, thans verbroken was. Niettemin zou het ten uitvoer gebracht worden, en de Prins van *Oranje* ried de Staten, om, »ten einde LODEWIJKS gunst niet te verliezen", den aftrekkenden Franschen alle middelen tot de terugreize te verschaffen. Na in December,

1621—1625. niet zonder tegenkanting van MANSFELDS zijde, te *Norden* ingescheept te zijn, werden zij, zoo het heette, door het ijs belet voort te zeilen. Zij landden weder te *Delfzijl*, trokken door de Vereenigde Provinciën naar den mond van de *Maas*, en staken van daar naar *Frankrijk* over.

Eindelijk trekt MANSFELD uit *Oost-Friesland* af.

Intusschen had de zaak der ontruiming van *Oost-Friesland* door MANSFELDS overige onderhebbende manschappen haar beslag gekregen. Het kwam er slechts op aan, dat de Stenden van dat Graafschap zich tot de aflossing verplichtten van de 300,000 gulden, die er noodig waren om MANSFELD in staat te stellen zijne rekening aan den wapenhandelaar DE GEER, ten bedrage van 150,000 gulden, te voldoen, en genoegzaam toegerust af te trekken. Maar die van *Embden* zagen hem liever met geweld verjaagd of door hongersnood genoopt elders een goed heenkomen te zoeken, dan dat zij hun aandeel aan zulk eene schuld bij de Staten-Generaal op zich laadden. Werkelijk namen de Ridderschap, de kleine Steden en de Huismanstand ten slotte de schuld alleen op zich: de Graaf verontschuldigde zich en teekende de obligatie niet, op grond dat hij daardoor de onzijdigheid tegenover *Spanje* zou schenden, en ook *Embden* weigerde zulks, voorgevende de door *Spanje* vergunde handelsvoorrechten niet te willen verbeuren [1]. Het laat zich denken, hoe veel moeite bij zulk eene stemming het treffen van een akkoord in had, en dat terwijl MANSFELD verklaarde, nog vier maanden te zullen blijven, en het volk in *Groningen* en *Friesland* begon te morren tegen den gedurigen uitvoer van levensmiddelen ten behoeve van die vreemde gasten. Dus scheen de zaak, in weêrwil van alle zorgen en opofferingen, toch niet zonder uitbarsting te zullen afloopen, en moesten de Staten zich nog gelukkig rekenen, zoo de 300,000 gulden, welke met zoo veel moeite en niet dan na herhaalde beden door de verschillende Provinciën werden bijeengebracht, ten laatste nog besteed konden worden om een vreedzaam eind aan de zaak te maken, en MANSFELD te bewegen, alle vaste plaatsen, die hij in *Oost-Friesland* bezet had, te verlaten en langzamerhand het land te ruimen [2].

De in dit jaar uitgestane angsten en gevaren, en de opofferingen, die het gekost had ze af te wenden, bleven niet zonder heilzame uitwerking. De laatdunkenden, welke zich het wereldrijk voor hunne Gereformeerde leer hadden voorgespiegeld, leerden afstand doen van dien droom van heerschappij. Het was er niet meer om te doen om veroveringen te maken, maar nog slechts om te bestaan en niet verzwolgen te worden, om een plekje over te houden, waar het woord Gods, hetwelk men voor het ware hield, overal elders verdrukt, kon bewaard blijven. Ook de werktuigen, die men

---

[1] *Resol. Holl.* 28 Julij; 7 Dec., 1623.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 2, 6, 17, 19, 20, 22, 25, 26, 28, 29 Aug.; 3, 5, 6, 7, 9, 11, 14, 15, 20, 21 Sept.; 3, 6, 7, 8, 25, 28, 30, 31 Oct.; 1, 2, 3, 5, 7, 8, 9, 11, 16, 17, 20, 25, 27, 28, 29, 30 Nov.; 5, 7, 11, 14, 23, 29, 30 Dec., 1623.

gebruikte, zulks moest men thans begrijpen, waren niet onverschillig. Wie vermetel en brooddronken het zwaard trok, verging door het zwaard, of was CHRISTIAANS tocht, zoo redeneerde men, niet allermeest mislukt om de goddeloosheid van aanvoerder en soldaten, om hun vloeken, twisten en rooven en om de ontucht, door dat volk gepleegd. [1]? Wederom begon men een nederig vertrouwen den toon aan te slaan: niettegenstaande, dus verklaarden de Prins en de Raad van State in de petitie tot de consenten voor het aanstaande jaar 1624, niettegenstaande gansch *Duitschland* thans aan de vijandelijke partij was onderworpen, moest men niet verflaauwen, vertrouwende op den goeden God, die ons uit zoo menigen nood gered had en ons nog met de middelen tot zelfverdediging begenadigde. Die middelen moest men aanwenden, anders zou ons gebeuren wat onzen naburen in *Duitschland* wedervoer, die, omdat zij de middelen, welke zij bezaten, niet hadden gebruikt, ze thans in de handen van den vijand zagen, die ze wel zou weten te gebruiken. De oorlog derhalve moest worden voortgezet: Wat er ons van kon verlossen, was geen menschelijk beleid of staatskunst, maar God, die het in zijne handen had en het vermocht te doen, zoo het hem behaagde [2]. Ook de Prins legde nu alle dubbelzinnigheid af: de zaken in het buitenland waren zoo verward en onzeker en de kansen voor zijne vooruitzichten zoo gansch verloren, dat hij, van alle bijzondere bedoelingen afstand doende, den vijand thans, wanneer het slechts mogelijk geweest ware, weder een duchtigen slag zou hebben toegebracht, alleen met het behoud en den roem van het Land op het oog, zonder te berekenen wat sommige Mogendheden daarvan denken zouden. Het moet hem nu dubbel gegriefd hebben, dat hij niet als van ouds den vijand op het slagveld kon doen sidderen. Maar de ellendige afloop van den tocht van CHRISTIAAN VAN BRUNSWIJK maakte hem elke onderneming onmogelijk. Ware die veldtocht gelukt, hij zou van zijne zijde tot verder bedwang van den vijand, tegen *Wezel* of *Brabant* wat groots hebben aangevangen [3], of ware dat leger slechts niet gansch van alle zedelijke kracht verstoken teruggekomen en weldra naauw het afdanken waard geweest, hij zou *Lingen* zijn gaan belegeren [4]; maar nu behoefde de Koning van *Frankrijk* den Prins, al had hij niets uitgericht, waarlijk niet van geheime oogmerken te verdenken, en toen de Maarschalk DE CHÂTILLON, na een kort verblijf hier te lande, weder naar *Frankrijk* gekeerd was, misleidde hij den Koning niet, zoo hij hem, volgens zijne belofte, deed begrijpen, dat Prins MAURITS niets anders had kunnen verrichten, en dat het reeds veel was, dat de vijand hier geen duim breed gronds had gewonnen [5].

1621—1625.

Invloed van de gebeurtenissen van dit jaar op de stemming hier te lande.

Heilzaam werkte het ook op de gezindheid van sommige onzer Provinciën, dat men het gevaar zoo van nabij had gezien. Had men in *Friesland*, *Gelderland* en *Overijsel* tot nog toe kunnen meenen, dat de oorlog alleen om Hollands zaak, en door den

[1] V. D. CAPELLEN, I, p. 190, 201. [2] *Resol. Stat.-Gen.* 23 Oct. 1623.

[3] V. D. CAPELLEN, p. 201. [4] AITSEMA, p. 231. [5] *Resol. Stat.-Gen.* 5 Oct. 1623.

1621—1625.

Prins niet eens van harte gevoerd werd, thans had men het gevaar voor de deur. Er moest gehandeld en geld opgebracht worden om het woeste vreemde krijgsvolk het eerst uit eigen Gewest te houden. Geen verdrag kon daartoe helpen, maar de stedeling moest willig gemaakt worden, om, op het voorbeeld van de Hollandsche burgerij, de zwaarste lasten te dragen. Zoo was het dan de tijd niet om die burgers met naijver te beschouwen en op standsvoorrechten te letten. Door de jaloezij tusschen de hoogere Standen en de Steden gingen *Noord-* en *West-Duitschland* voor onze oogen te gronde, en die Hollandsche geest bleek dan toch wel de ware te zijn om kracht aan eene natie bij te zetten en ook om het Woord Gods voor den ondergang te bewaren. De geschillen, welke in die Provinciën de aanneming der gevraagde consenten tegenhielden, waren voornamelijk hierin gelegen, dat de Steden zich geene zware lasten wilden getroosten, zoolang de Ridders en Grooten nog op voorrang en invloed aanspraak maakten, en, zich eene harer bestaansbronnen toeëigenende, brouwerijen op het platte land oprichtten. In het midden van het jaar 1625, toen *Gelderland* en *Overijsel* hare twistpunten aan de Generaliteit ter beslissing gelaten hadden, was *Friesland* alleen nog niet gereed om zijne consenten in te brengen. Een geruimen tijd lang verschenen er geene Friesche Gedeputeerden ter vergadering der Staten-Generaal: het was alsof *Friesland* geen deel der Unie meer uitmaakte. Graaf ERNST CASIMIR, aan eigen krachten overgelaten, was onvermogend om de Provincie aan hare verplichtingen gedachtig te doen zijn: hij verzocht, dat er Gecommitteerden van wege de Staten naar *Leeuwarden* mochten overkomen, en de Heren SONCK en WICHERING trokken derwaarts. Maar meer dan hunne vertoogen zal de houding van het Mansfeldsche volk in *Oost-Friesland* uitgewerkt hebben om de Friezen sedert een weinig gewilliger te maken [1].

De houding van *Friesland.*

In *Overijsel* had het geschil tusschen de Ridderschap en de Steden een bijzonder theoretische uitdrukking bekomen. De Gedeputeerden der Ridderschap van die Provincie deelden te *'s Hage* mede, dat het bij hen de vraag gold, waar de soevereiniteit, die de Heer des Lands vroeger in het burgerlijke en het kerkelijke geoefend had, thans bestond, bij de Staten, dat is, bij de Ridderschap en de Steden gezamenlijk, of bij één lid dier Staten afzonderlijk. Was deze vraag, op welke zij van de Generaliteit beslissing begeerden, eenmaal uitgemaakt, dan zouden de opbrengsten [2] van de geestelijke goederen, na aftrek van de kosten voor kerken en scholen, voor oorlogslasten gebruikt kunnen worden, hetgeen thans door de Administrateurs dier goederen gekeerd werd. De Gedeputeerden der Overijselsche Steden, eindelijk mede te *'s Hage* aangekomen, verlangden hardnekkiglijk die vraag vóór alles afgedaan te zien. — Het ongelijk bestond hier niet uitsluitend bij de Ridderschap. Immers legden de Steden soms de aanmatiging eener

Geschillen in *Overijssel.*

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 15 Apr.; 1, 19 Mei; 1, 2, 9, 13, 15, 22, 24, 28 Junij; 1, 3, 7, 8, 27 Julij, 1623.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 9, 14, 17, 24 Junij.

onafhankelijkheid aan den dag, die zich niet meer met het staatsverbond, waarvan zij leden geworden waren, verdroeg. Zoo kwam in Februarij 1623 de burgemeester van *Kampen* ter vergadering der Staten van *Holland* om te vragen, dat Hun Edel Mogenden, tot welke zijne Stad in de vorige oorlogen steeds de toevlucht gehad had, ook thans wilden zorgen, dat *Kampen* voldoende versterkt werd [1]. Hoe? was *Kampen* een afzonderlijke Staat, en stond het in geen betrekking tot de Unie, dat zij zich tot éene Provincie wendde? Doch deze stap was eenigermate vergefelijk. Erger was, dat de Overijselsche Steden haar zelfstandig muntrecht wilden handhaven. Nog in Julij 1623 sloeg *Zwol* munt tegen de order van het Land [2]. Ware dit niet gekeerd, de deur ware geopend voor een misbruik, dat wellicht ons Land medeplichtig zou gemaakt hebben aan de heillooze schuld der in *Duitschland* juist in dezen tijd schrikbarend algemeene hagemunterij, welke, nevens de ellende van den dertigjarigen oorlog, zoo veel jammer en onzedelijkheid over dat Land heeft uitgestort [3]. Gelukkig hield de wijsheid van 's Lands Regering de Vereenigde *Nederlanden* vrij van de overstrooming van valsche munt, gelijk haar burgermoed ze vrijwaarde voor de woestaardij der Duitsche legerbenden. — Den 3den Julij (1623) deden de Staten-Generaal uitspraak in dat vraagstuk omtrent de soevereiniteit. De Prins, die de andere geschillen van *Gelderland* en *Overijsel* mede beslecht had, trok zich ditmaal terug, en liet derhalve deze zaak in het midden. Het antwoord hield in, dat »de soevereiniteit na den oorlog vervallen was aan de gezamenlijke Leden [4] van *Overijsel*, onverscheiden en onverdeeld over de geheele Landschap, met voorbehoud van de privilegiën van Ridderschap en Steden afzonderlijk." 1621—1625.

Staat der financiën.

Ook in *Holland* zelf week bij de grenzenlooze oorlogsbehoeften de tegenstand, dien enkele Steden nog tegen de invoering van zekere belastingen hadden geboden. Zoo liet *Amsterdam* in November (1623) hare bezwaren tegen het algemeene redres der verpondingen den Staten der Provincie ter beslissing over, en werden steeds nieuwe belastingen onder verschillende namen en op verschillende artikelen ingevoerd. De nood was hoog. In 1622 alleen was de Provincie over de drie millioen schuldig gebleven boven het bedrag, dat al hare inkomsten beliepen [5]. Veel meer zou de impost op de consumptiën hebben kunnen opbrengen, waren de andere Provinciën te bewegen geweest, om die middelen mede in te voeren: zoolang dit niet geschiedde, verijdelde de bedrie-

[1] *Resol. Holl.* 24 Febr. 1623.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 12 Julij, 1623.

[3] Zie GUST. FREYTAG, *Bilder aus der deutschen Vergangenheit*, II Th. 3te Aufl.

[4] Door een ongelukkige schrijffout staat *Steden*, ten minste in het afschrift van de *Resol. der Stat.-Gen.*, dat berust in het Prov. Archief van *Utrecht*.

[5] *Resol. Holl.* 1, 10, 15, 16, 18, 30 Maart, 1623.

1621—1625. gelijke invoer de volle werking. Doch de aanmaning, telkens door *Holland* aan de Provinciën gericht [1], was nagenoeg vruchteloos. En in weerwil van al de opofferingen, die de Hollandsche burgers zich getroostten, had het soms nog veel moeite in, de klachten over wanbetaling van de aannemers der vestingwerken en van het krijgsvolk te smoren. Die aannemers hadden in het voorjaar (van 1625) meer dan een millioen te vorderen en tegen den winter begon de ontevredenheid der Fransche officieren tot dadelijkheden over te slaan, ja, te *Breda* kwam het onder de bezetting tot oproer. Een soldaat was op last van zijnen kapitein wegens weerbarstigheid gevangen gezet, doch men had hem om het rumoer, daardoor ontstaan, weder moeten loslaten, en de Engelschen binnen deze vesting weigerden zich te laten monsteren. Er werden twee leden van den Raad van State heengezonden, en dezen bevonden, dat men op de ondergeschiktheid van verre het grootste gedeelte der bezetting geen staat kon maken. Dus werd men binnenslands met de ramp bedreigd, die men met zoo veel moeite buiten de grenzen had gehouden. Slechts door inwilligingen konden de Heren van den Staatsraad het volk tevreden stellen, en hoezeer de schuld bepaaldelijk aan de achterlijkheid van *Friesland* lag, *Holland* schoot weder geld voor om in de eerste behoeften te voorzien, en bewilligde weldra in eene geldleening van 8 ton gouds om de ruiters en het voetvolk, dat ter harer repartitie stond, te voldoen [2].

Zoo volstond het krediet der Hollandsche kantoren tot alles. Want, dank den handel en der nijverheid, de bron des rijkdoms bleef mild vloeijen, en een schitterend vooruitzicht op nieuwe winsten deed zich op. KOEN, de Goeverneur-Generaal, was uit de *Oost-Indië* terug, en bracht de gunstigste berichten mede. Het bewind van dezen man had vruchten gedragen. Stipt eerlijk en streng had hij, in zijne vroegere betrekking van boekhouder van al de kantoren in *Indië*, menig misbruik afgeschaft, dat naar zijn oordeel tot den algemeenen ondergang moest leiden, en, reeds voordat er eene hoofdstad bestond, den zetel van zijn finantieel bestuur tot het middelpunt van het bewind gemaakt. In beginsel was hij afkerig van het monopolie eener Compagnie. Stond men aan bijzondere personen vrijen handel en nijverheid toe, dan zouden, meende hij, de recognitiën en tollen door hen te betalen, zoo veel opbrengen, dat men voor het geld van die belastingen alleen de benoodigde specerijen zou kunnen koopen. Kolonisatie van Nederlanders, ja van bevriende vreemdelingen, zou hij aangemoedigd hebben willen zien [3]. Konden zulke onbekrompen denkbeelden niet verwezenlijkt worden,

KOEN terug uit *Oost-Indië.*

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 27 Oct. 1623.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 1, 24 Nov.; 9, 18, 19 Dec. *Resol. Holl.* 18, 21 Dec. 1623.

[3] Zie KOENS *Advies aan zijnen opvolger en Raden van Indië*, en *Vertoog van den Staat der Vereenigde Nederlanden in de quartieren van Oost-Indië*, in *de Kronijk van het Hist. Genootsch.*

niettemin was de uitkomst van het bestuur van eenen man van dien stempel zoodanig, dat hij bij zijnen terugkeer in het moederland den tijd aankondigen kon, dat de Compagnie om haar ontzaggelijk gebied staande te houden en groote winsten te verwerven, geene staatssubsidiën meer zou behoeven [1]. 1621—1625.

Bezwaren der Oost-Indische Compagnie.

Tijdig kwam KOEN in zooverre in het moederland aan, als de Compagnie nog altijd in een moeijelijken toestand verkeerde en de Bewindhebbers tot herstel van veel verkeerds en tevens tot weerstand tegen felle klachten den zedelijken moed hoog noodig hadden, dien hij niet in gebreke zal gebleven zijn hun in te boezemen. Er waren nog altijd misnoegde aandeelhouders, wier grieven zoo duchtig waren, dat de Staten van *Zeeland* hen verdedigden, ja hen verontschuldigden, zoo zij uit verontwaardiging in verstandhouding met het buitenland tegen de Compagnie zamenspanden [2]. Thans beklaagden zij zich over gemis van waarborgen bij het onderzoek van het vroeger beheer. Door de wijze van benoeming van nieuwe leden der Kamer van Zeventienen hadden de oude leden het beleid in handen willen houden [3]: ook hadden zij niet weinig te vergoelijken: kasboeken van vorige jaren werden vermist [4]: in één woord, de grieven waren gewichtig genoeg om te doen vreezen dat het eindelijk nog tot eene ontbinding zou komen. Werkelijk stond de administratie reeds een tijd lang stil. Maar hoe zouden de Staten de Bewindhebbers in den steek hebben kunnen laten? Zij hadden zich verbonden hen tegen de eischen der klagende aandeelhouders te handhaven, ten einde hen te bewegen, de wissels uit *Engeland*, die de laatste Gezanten hadden laten trekken, aan te nemen [5]. De Compagnie tot ontbinding te laten komen, was bijna hetzelfde als *Hollands* krediet, in de eerste plaats tegenover het buitenland, vernietigen en een algemeene stremming te weeg brengen. *Frankrijk* vorderde dreigend voldoening voor de klagende kooplieden van *St. Malo* [6], en zoo de Oost-Indische Compagnie niet veel meer deed dan in billijkheid van haar gevorderd kon worden, stonden de Staten en de Prins tegenover *Frankrijk* beschaamd. Dus namen zij, door de stad *Amsterdam* krachtig ondersteund, de noodige maatregelen, dat de zaken, al waren ook alle hoofdparticipanten nog niet tevreden gesteld, door de Kamer van Zeventienen gevoerd bleven [7]. Van lieverlede kwam de tegen-

---

te Utrecht, 1853. Het is waar, KOEN schijnt niet op alle punten zoo onbekrompen. Hij verlangde een slavenbevolking in *Indië* in te voeren; doch die zoogenaamde slaven zouden als visschers, schippers, soldaten, landbouwers en veefokkers hebben moeten dienen, en bepaaldelijk »om de Mooren al zoetjes van de bank te schuiven."

[1] V. D. CAPELLEN, I, p. 207. *Resol. Stat.-Gen.* 13, 21 Sept. 1623.

[2] *Resol. Holl.* 28 Febr. 1623.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 8 Julij, 1623.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 16 Nov. 1623.

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 16, 21 Maart, 1623.

[6] *Resol. Stat.-Gen.* 10, 19, 30 Mei; 13, 25 Junij; 11, 24 Julij, 1623.

[7] *Resol. Stat.-Gen.* 12, 14, 15, 21, 30 Julij; 1 Aug. 1623.

1621—1625. stand tot bedaren, en, in verband daarmede, liet zich de Compagnie ten genoegen van *Frankrijk* het accoord welgevallen met die van *St. Malo* getroffen [1].

Eerste uitrusting der West-Indische Compagnie.

Eene uitkomst, als waarop de Oost-Indische Handelmaatschappij kon roemen, gaf moed om de eerste uitrusting van de West-Indische Compagnie voortgang te doen hebben. In den nazomer van 1623 verzocht zij door de Staten ondersteund te worden met vier oorlogschepen en een duizendtal soldaten, boven de 200,000 gulden, die haar van den aanvang aan tot hare eerste uitrusting waren toegezegd. Dus ondersteund, had zij een belangrijke krijgsonderneming op het oog, ter welker uitvoering JAKOB WILLEKENS, die reeds als admiraal naar *Oost-Indië* geweest was, met het bevelhebberschap werd bekleed. Onder hem zouden PIET PIETERSZ. HEIN als Vice-Admiraal, en ALART SCHOUTEN, GERBRAND JANSZ. VOGELSANG, MAXIMILIAAN VAN BORSSEL, HANS ERNST KIJFF en WILLEM SCHOUTEN, als kapiteins dienen. Alleenlijk de eisch was den Staten op dit tijdstip te hoog: zij wenschten met twee oorlogschepen en een jacht te volstaan en verklaarden geen duizend man te kunnen missen. In plaats daarvan verstrekten zij echter soldij en eenige officieren voor de manschap, die de Compagnie zelve moest werven. Op aanbeveling van den Prins werd de Zutfensche edelman JAN VAN DORTH tot bevelhebber over deze troepen aangesteld [2]. Bij deze uitrusting moest de onderneming achterstaan, welke de Prins van *Portugal* zwager van Prins MAURITS, en die welke PAUL DE GRENU, Luitenant-Generaal van de Artillerie, beraamd hadden. De plannen van den eerste mistrouwde men, naar het schijnt, toen hij aanzoek deed om een schip te leen ter vrijer nering tegen *Spanje*, en, hoezeer de Prins van *Oranje* dit zijn aanzoek ondersteunde, had noch de Admiraliteit van *Rotterdam*, noch die van *Amsterdam* een schip voor hem beschikbaar [3]. De ander had van den Prins kaperbrieven bekomen, en verlangde nu door de Staten van krijgsbenoodigheden en van mondbehoeften voor niet minder dan negen maanden, voorzien te worden; ja hij verzocht, dat Hun Hoog Mogenden aan de Algerijnen de noodige aanwijzingen zouden doen, dat zij, volgens een aanbod vroeger door hem gedaan [4], zich op een bepaalden tijd en plaats met hunne schepen bij het zijne voegen zouden om gezamenlijk een rooftocht aan te vangen [5]. Zoo zou dan de gemeenschappelijke zeerooverij van Nederlanders en Algerijnen, die den Christen-Mogendheden en bepaaldelijk onzen bondgenooten, den Franschen, steeds een gruwel was, van Staatswege gewettigd zijn geworden. Men wist niet, hoe men de Turksche roovers, die omstreeks dezen tijd in onze havens inliepen om zich te ververschen, spoedig genoeg

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 15, 18, 24, 29 Aug. 1623. AITSEMA, bl. 222—224.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 14, 22, 24 Aug.; 15, 22 Sept.; 21, 23 Oct.; 7, 8, 20, 22 Nov. 1623. V. D. CAPELL. I, 221, 222.

[3] *Resol. Stat.-Gen.* 18, 23 Sept.; 10, 23, 27 Oct. 1623.

[4] *Resol. Stat.-Gen.* 14 April; 5 Mei, 1623.

[5] *Resol. Stat.-Gen.* 14, 16 Nov. 1623.

zou laten vertrekken, ten einde de klachten van den Franschen Gezant te vermijden, die, verklarende te vreezen, dat die zeeschuimers van de middelen, hier te lande opgedaan, gebruik zouden maken om 's Konings onderdanen te benadeelen, de Staten eenigermate verantwoordelijk stelde voor het kwaad, dat zij in deze zeeën mochten uitrichten [1]. Geen wonder, dat GRENU werd afgewezen met de betuiging, dat de Admiraliteiten in dezen tijd te groote kosten dragen moesten, dan dat zij ook een deel van zijne uitgaven voor hare rekening zouden hebben kunnen nemen [2]. 1621—1625.

Intusschen in de hoop op de voordeelen, welke de uitrusting der West-Indische Compagnie beloofde, kon men met meer moed de verbazende sommen verstrekken, door de instandhouding van leger en vloot, en door de afsluiting onzer grenzen tegen vreemd krijgsvolk gevorderd.

Was de volharding der Republiek bovenal op eene hagchelijke proef gesteld door de houding van den Engelschen Koning, wiens alliantie met *Spanje* voor ons geen hoop op behoud dan in onderwerping scheen over te laten, ook dat gevaar dreef af nog vóór dat het jaar 1623 ten einde was. De voor onze onafhankelijkheid zoo gevaarlijke verbindtenis was dicht genoeg bij de voltrekking geweest om ons de ernstigste bezorgdheid in te boezemen. In de maand Mei van dit jaar had JACOBUS zijnen zoon te *Madrid* eene onbeperkte volmacht verleend met de belofte, dat hij alles bekrachtigen zou, waartoe hij zich in zijnen naam zou verbinden. Dus hing thans alles van den Prins zelven af, en het ontbrak niet aan pogingen om hem te verleiden. GREGORIUS XV schreef liefkozende brieven aan hem en BUCKINGHAM. De Paus zag in den stap, door hen gedaan, grond voor de verwachting, dat zij tot het Roomsche geloof zouden overgaan. Doch hij vergiste zich. Zulks lag ganschelijk niet in de bedoeling van den Engelschen Koning en zijnen zoon. Als hoofd van het Protestantisme, met *Spanje*, het hoofd van het Katholicisme, het gebied der wereld te deelen, ziedaar wat men bedoelde: had men het Gereformeerde geloof afgezworen, zoo zou men niet meer *Spanjes* gelijke geweest zijn, maar tot den rang van vassal van den alleenheerscher der wereld zijn afgedaald, en hoe dien overgang voor de Engelsche natie, zelfs voor de Engelsche Grooten, goed te maken? Neen! zijn geloof te verzaken was voor den Prins hetzelfde als zijne kroon te verspelen en zijnen vader vóór zijnen dood van den troon te stooten. Reeds had het moeite genoeg in, de Engelsche natie tot rust te houden bij de slapheid, met welke aan sommige bepalingen tegen de Katholieken de hand werd gehouden, en bij de dwangmaatregelen tegen enkele al te felle bestrijders van het papisme genomen, al naardat de gang der onderhandelingen met *Spanje* zulks vereischten. Vaak stonden de zaken zoo, dat wie naar eene omwenteling in *Engeland* uitzag, niets vuriger wenschen kon, dan dat het huwelijk mocht beklonken worden, en de meening

Onderhandelingen over het huwelijk van den Prins van *Wales* met de Spaansche Infante.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 28 29 Nov.; 15, 22 Dec. 1623.

[2] *Resol. Holl.* 22 Dec. 1623.

1621—1625.

dat of het huwelijk op onoverkomelijke zwarigheden zou stuiten, of, zoo het doorging, de verjaging der Engelsche koninklijke familie ten gevolge zou hebben, was wel geschikt om onze staatslieden in dezen tijd in hunne staatkunde te doen volharden. Niettemin had hunne standvastigheid in Mei een fellen aanval te verduren. De 23sten dezer maand verscheen CARLETON ter vergadering der Staten-Generaal. Hij had het bericht te brengen, hoe het met het Duinkerker schip was afgeloopen, dat, door onze oorlogschepen gadegeslagen, in de haven van *Leith* bescherming had gevonden. Het had gepoogd uit te loopen en aan de waakzaamheid der Nederlandsche schepen te ontsnappen; maar was op het strand geraakt. Hier scheen het eene gereede buit voor de onzen. Maar koninklijke boden kwamen tusschen beide en waarschuwden tegen alle vijandelijkheid. De Vlamingen verlieten den bodem, eenige Schotten begaven zich er op en de koninklijke vlag werd er geheschen. Om dit alles bekommerden de onzen zich niet: zij verjaagden de Schotten, haalden 's Konings banier neêr, en verbrandden het schip. Voor dit bedrijf nu vorderde de Gezant voldoening. Hij eischte dat de Staten de kapiteins der beide oorlogschepen, die in het land terug waren, in hechtenis zouden nemen, om aldus die »alles te boven gaande en bloedige vermetelheid" voor de geheele wereld te wraken. Te meer eischte hij zulks, omdat Zijne Majesteit niet bevredigd was geworden door de wijze, op welke de Staten zijne klachten beantwoord hadden over het verblijf hunner oorlogschepen voor de havens van *Leith* en *Aberdeen*. De Koning zou, daar zij voor rede niet wijken wilden, zijne eer met geweld handhaven, en liet hun thans openlijk verklaren, dat hij die gedurige beleedigingen niet langer wilde dulden. Hij zou zijnen schepen order geven de onze te bevechten, ten einde het volkenrecht te wreken en den vrijdom van zijne havens met de rechten zijner bondgenooten, die de toevlucht tot zijne bescherming namen, te bewaren. Zoo begeerde hij dan ook, dat de Staten hunne schepen van voor *Aberdeen* zouden terugroepen. Anders had hij in last zijne tegenwoordige verklaring vergezeld te doen gaan van de betuiging, dat de Koning zich in dubbele mate onschuldig en de Staten in driedubbele mate schuldig zou houden aan de vredebreuk, die aan de alliantie tusschen zijne Majesteit en hen een einde zou maken. Dit was, zeide hij, de derde waarschuwing, die hij hun deed. Bij deze hoofdklacht voegde de Gezant nog de verklaring van 's Konings hooggaand ongenoegen over schaden, die door Engelschen geleden zouden zijn ten gevolge van het aanhouden hunner schepen: zulke onbeschoftheden tegen zijne onderdanen gepleegd, zou hij niet langer door de vingeren zien. — Ziedaar zooveel als eene dadelijke oorlogsverklaring. Al wraakten de Staten het bedrijf dier twee zeekapiteins, uit de algemeene klacht over het aanhouden van Engelsche schepen bleek, dat JACOBUS zich niet als onzijdig in onzen oorlog beschouwde, en voor de Spanjaarden partij koos. Dus hadden wij of den toegeworpen handschoen op te rapen, of ons aan de voorwaarden te onderwerpen, ons door *Spanje* in vereeniging met *Engeland* te stellen. Deden wij dit laatste, dan zouden wij dadelijk 's Konings verbolgenheid

Hevige klachten van CARLETON.

zien bedaren. Om dit onmiskenbaar te doen blijken en den prijs der verzoening duidelijk aan te wijzen, legde CARLETON bij die zelfde gelegenheid eenen brief over van den Prins van *Wales* uit *Madrid* en ter mededeeling aan Hun Hoog Mogenden bestemd. Hij schreef daarin, dat zijn onthaal aan het Spaansche Hof zoodanig was, dat hij het niet eervoller kon wenschen. Dus hoopte hij spoedig een goed einde aan zijne zaak te zien. Niets echter zou hij laten bedingen dat tot nadeel of tot verkorting van de rechten der Staten zou strekken: integendeel hij zou toonen, dat hij Hun Hoog Mogenden steeds dezelfde toegenegenheid toedroeg, die hij van zijne kindsheid aan voor hen had ingezogen en aangekweekt [1]. — Dus hadden wij onze belangen slechts aan den Prins te *Madrid* toe te vertrouwen, en te *Londen* zou men zich tegen ons niet meer vertoornd betoonen. — Zij die het gevoelen waren toegedaan, dat onze Staat zich niet aan het met *Spanje* verbondene *Engeland* gewonnen geven, maar zich aan *Frankrijk* houden moest, hadden alle reden om de uitwerking te duchten, welke die mededeeling van CARLETON maken kon. Aan de zucht om den gevreesden indruk dier voordracht tegen te werken mag men het toeschrijven dat daags daaraan SURIANO ter vergadering verscheen. Hij had te zorgen, dat men zich tot aanbeveling van den stap, dien JACOBUS van ons verlangde, niet beroepen mocht op het weinige vertrouwen, hetwelk de *Ligue* tusschen *Frankrijk*, *Venetië* en *Savoye* scheen te verdienen. Te voren had de Resident van *Venetië* met ophef medegedeeld, dat de drie Mogendheden het voorstel van *Spanje* om het geschil omtrent de *Valtellina* aan de uitspraak van den Paus over te laten, hadden verworpen, en van zins bleven *Graauwbunderland* in zijne aloude vrijheden te herstellen [2]. Intusschen was werkelijk het aanbod van den Koning van *Spanje* aangenomen, om de *Valtellina* en al de plaatsen, die hij in *Graauwbunderland* bezet had, voor een bepaalden tijd den Paus in handen te geven. Deze zwakheid nu had SURIANO te vergoelijken en tegelijk de overtuiging te wekken, dat naarmate *Engeland* en *Spanje* naauwer verbonden werden, de *Ligue* te krachtiger zou zijn, en wij te zekerder bij de voortzetting van onzen oorlog op hare hulp konden rekenen. Dus verzekerde hij bij deze gelegenheid, dat de Paus zich den tijd, dat hij *Graauwbunderland* in zijne macht had, ten nutte zou maken om aldaar alle forten te slechten en de vrijheid te herstellen, en dat middelerwijl de *Ligue* zich ten oorlog bleef toerusten, ten einde den Koning van *Spanje*, als hij trouweloos bleek te zijn, te doen boeten. Daartoe was MANSFELDS leger door haar in dienst genomen en door *Frankrijk* met vier regimenten versterkt. Ten slotte voegde de Resident er het bericht bij, dat de Gezant zijner Meesters te *Parijs* zich zeer beijverde, dat *Frankrijk* voort mocht gaan ons krijgsonderstand te schenken, en dat wij op de ondersteuning der Venetiaansche Republiek konden rekenen [3]. Weldra werd

1621—1625.

Mededeeling van SURIANO.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 23 Mei, 1623.
[2] *Resol. Stat.-Gen.* 11 Apr. 1623.
[3] *Resol. Stat.-Gen.* 24 Mei, 1623.

1621— 1625. deze verzekering gevolgd door een brief van den Hertog van *Savoye*, die de betuiging bevatte, dat de bijstand, hem vroeger door Hun Hoog Mogenden verleend, zoo diep in zijn hart geprent was, dat het hem niet alleen onmogelijk was die weldaad te vergeten, maar dat hij niet rusten zou voordat hij eene goede gelegenheid bekomen had om ze te vergelden [1]. — Zulke betuigingen van eenen Vorst, die zich al naardat zijn eigen belang het hem ingaf, dan her- dan derwaarts wendde, konden niet veel afdoen, en de zekerheid, dat de Paus thans in *Graauwbunderland* heer en meester was, kon evenmin strekken om ons vertrouwen te verhoogen. Niettemin, men gaf de verleidelijke stem uit *Engeland* geen gehoor. De overtuiging der staatslieden, die aansluiting wilden aan de tegen *Spanje* vijandige partij in *Frankrijk*, bleef ongeschokt, en de Prins wilde geenen anderen weg op: immers moest hij thans wel overtuigd zijn, dat zoo *Spanje* zijn doel door *Engelands* toedoen bereikte, die Mogendheid *hem* daarvoor geen dank zou weten noch belooning verleenen. Dus begon men met de zeekapiteins, in weerwil van den eisch van *Engeland*, op vrije voeten te laten. CARLETON gevoelde, dat hij nog grooter schrik moest trachten aan te jagen. Hij maakte eenen brief bekend van CONWAY, 's Konings Secretaris, waarin de uitdrukking voorkwam dat het waarschijnlijk was, dat het tusschen de beide Staten niet alleen tot dadelijkheden, maar ook tot een volslagen vredebreuk zou komen. Dit bericht werd door brieven van CARON ondersteund, die schreef, dat het verbranden van den Duinkerker voor *Leith* zulk een opschudding gemaakt en bij den Koning zoo veel misnoegen gegeven had, dat het evenmin te zeggen als te schrijven was. Zijne Majesteit had de zaak aan het oordeel van zijnen Raad overgegeven, en dit Collegie had de zaak zoo erg en zoo hatelijk als mogelijk was, ja als majesteitschennis uitgelegd. Op dit alles evenwel besloten de Staten niets anders, dan den Koning een beleefden brief van verontschuldiging te schrijven. Zelfs had het besluit geen gevolg om met den Prins in de Vergadering over de zaak te beraadslagen [2]. Toch trotseerde men *Engeland* niet al te zeer. Van de zeekapiteins werd de belofte gevergd, dat zij op de eerste aanmaning gereed zouden staan om voor Hun Hoog Mogenden te verschijnen, en twee schepen, achtereenvolgens van de kust van het eiland *Wight* herwaarts opgebracht, zouden in den staat, in welken zij gevonden waren, derwaarts teruggebracht worden [3]. Doch ook CARLETONS propositie van den 23sten Mei moest beantwoord worden. Eerst den 7^{den} Julij was het antwoord gereed. Hun Hoog Mogenden betuigden daarbij, dat zij aangaande het geval, met leedwezen door hen vernomen, berichten hadden ingewonnen, ten einde den Koning genoegen te kunnen geven en zijnen steun, hun zoo noodig, te mogen behouden. Dat geval was te wijten aan eene bloote vergissing van

---

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 8 Junij, 1623.
[2] *Resol. Stat.-Gen.* 26 Mei; 12 Junij, 1623.
[3] *Resol. Stat.-Gen.* 15, 16, 19, 21 Junij; 13 Sept., 1623.

1621—1625.

officieren, die, vervoerd door te grooten dienstijver, hunne bevelen te buiten konden zijn gegaan, en zoo doende tegen den eerbied, dien zij Zijner Majesteits beambten verschuldigd waren, gezondigd konden hebben. Bovendien kon men hun gedrag verschoonlijk vinden, als men in aanmerking nam, hoe vurig zij wenschen moesten, het vijandelijke schip voor goed onschadelijk en tegelijk aan hunne verdrietige taak om het werkeloos gade te slaan, een einde te maken. Zoodanig was de oorzaak van het voorgevallene, en geenszins lag de vermindering van 's Konings grootheid in de bedoeling: integendeel voor die grootheid hadden Hun Hoog Mogenden ziel en ligchaam over [1]. — Omstreeks denzelfden tijd namen de Staten een besluit, dat door de omstandigheden meer gewicht had, dan daarmede anders verbonden zou zijn geweest. Op nieuw was voor het tin, uit de mijnen van den Prins van *Wales* afkomstig, vrije invoer in de Vlaamsche havens verzocht. Dit verzoek sloeg men af, hoezeer men uitdrukkelijk erkende, dat men voor den Prins, »daar hij nu in *Spanje* was, groote voorkomendheid hebben moest, ten einde hem gunstig te stemmen." Men zou de beslissing op dat verzoek uitstellen, totdat de Prins terug zou zijn, in de hoop hem dan genoegen te kunnen geven [2]. — Dus gaf men te kennen, dat men de verbintenis van den Prins met de Spaansche Prinses nog niet als beklonken beschouwde, en dat het, als zij haar beslag gekregen had, tijds genoeg zou wezen om gunsten te verleenen. Werkelijk vonden de artikelen, aan welke de Paus zijne toestemming tot het huwelijk verbond, en die de Spaansche Koning door JACOBUS bezworen wenschte te zien, juist in deze maand (Julij) in *Engeland* groote tegenkanting. De Koning zelf was er bijna wanhopend over.

Koning JACOBUS onttrekt eenen Duinkerker aan de vervolging onzer oorlogschepen.

Intusschen wilde JACOBUS met geweld een einde maken aan het nog voortgezet verblijf van twee Nederlandsche oorlogschepen voor de haven van *Aberdeen*. Hij zond derwaarts twee oorlogschepen om de onze te verjagen en den aldaar ingesloten Duinkerker te verlossen. Daar men tot elken prijs een gevecht tusschen de onzen en de Engelschen voorkomen wilde, zoo was het thans de vraag, hoe onze wettige prooi met de minste beleediging onzer eer vrij te laten. Men kwam op het denkbeeld, den Duinkerker een paspoort te verleenen om naar zijn vaderland terug te keren, en, daar men het aanstootelijk vond, dat hij door Engelsche oorlogschepen midden door onze scheepsmacht geleid zou worden, den Koning te verzoeken toe te laten, dat hij door onze eigene oorlogschepen naar Duinkerken gebracht mocht worden: des verkiezende, kon Zijne Majesteit eenig Engelsch volk op het Duinkerksche schip plaatsen, ten einde te meer verzekerd te zijn, dat wij het genoegzaam ontzien zouden. Naauwelijks echter had men dit hulpmiddel beraamd, of men kreeg bericht, dat de Duinkerker onder het geleide van de twee Engelsche oorlogschepen de haven van *Aberdeen* had verlaten. Tot *Newcastle* gekomen, had hij zich buiten de bescherming dier oorlogschepen begeven, en de onzen, zulks

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 7 Julij, 1623.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 14 Julij, 1623.

1621—1625. ziende, hadden hem dapper beschoten, welke vijandelijkheid hij aanvankelijk kloek beantwoord had. Niettemin, ziende dat hij de onzen niet zou kunnen ontzeilen, had hij zich weder onder de bescherming van 's Konings schepen teruggetrokken, die daarop door fel schieten onze bodems op een behoorlijken afstand hielden [1]. — Hoe hagchelijk zich de zaak, nadat dit was voorgevallen, ook liet aanzien, liep zij rustig af: alleenlijk moesten wij dulden, dat een Engelsch oorlogschip den Duinkerker huiswaarts geleidde. Dit was een triomf voor den Koning. Hij liet dan ook CARLETON in de vergadering der Staten-Generaal verklaren, dat hij nu voldaan was. Bij deze gelegenheid (den 11den September) sprak de Gezant veel van de oude trouwe vriendschap en van de ongegrondheid der vrees van Hun Hoog Mogenden aangaande zijner Majesteits bedoelingen. Hij was, betuigde hij, waarachtig bedroefd over den nood van onzen Staat, en bad God, Hun Hoog Mogenden uitkomst te schenken [2]. — Uit dezen toon blijkt genoegzaam, dat hij onzen Staat thans als genoodzaakt beschouwde zich op genade aan hem over te geven, en van hem alle uitkomst af te wachten. Op dit tijdstip, namelijk, achtte hij zich van den goeden uitslag der huwelijksonderhandeling verzekerd. In weerwil van de wanhoop, aanvankelijk door hem aan den dag gelegd, had hij de voorwaarden, door den Paus voor het huwelijk gevorderd, bezworen, en bij die gelegenheid had hij gezegd: nu kunnen alle duivels uit de hel het huwelijk niet meer keren. De verloving was reeds op 29 Augustus bepaald. Reeds voerde de Spaansche Infante den titel van Prinses van *Engeland*, en leerde zij de Engelsche taal. Toch zou de echt niet voltrokken worden. BUCKINGHAM had lang genoeg aan het Spaansche Hof verkeerd om aldaar een levendig gevoel van afkerigheid van zijne zeden en manieren op te wekken, en wederkerig het verblijf aldaar van harte moede te wezen. Hij en de Prins waren vervuld van een onweerstaanbaar verlangen naar huis. FILIPS IV kon er niet toe besluiten hun zijne zuster mede te geven. Dus vertrokken zij alleen, en zij gevoelden zich als van een ondragelijken last verlost, toen zij weder een Engelsch schip onder de voeten hadden. Nog levendiger moesten zij de onuitvoerbaarheid van het huwelijk beseffen, toen de Prins bij zijne terugkomst in het vaderland met de grootste opgewondenheid door het volk werd verwelkomd als uit Egypteland verlost en uit den muil der leeuwen gered. BUCKINGHAM en hij hadden zich als met een zwijgenden eed beloofd, dat het huwelijk niet plaats zou hebben. Zij overtuigden JACOBUS, dat hij tot herstel van zijnen schoonzoon in de *Palts* meer van *Spanje* vergde, dan FILIPS bij machte was van den Keizer te verwerven, en daar het huwelijk bij de Engelsche natie nimmer aannemelijk kon gemaakt worden, zoo zij den prijs daarvoor niet betaald zag met de *Palts* aan 's Konings dochter en aan het Protestantisme teruggegeven, zoo werd de alliantie met *Spanje* gedurig twijfelachtiger.

Het Spaansche huwelijk springt af.

[1] *Resol. Stat.-Gen.* 7 Julij; 5, 14, 15, 17, 18 Aug.; 24 Oct., 1623.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 11 Sept. 1623.

Een tijd lang hoopte JACOBUS nog door rechtstreeksche geheime onderhandelingen met den nieuwen Keurvorst van de *Palts*, MAXIMILIAAN *van Beijeren*, van wiens jaloezij tegen het Huis van *Oostenrijk* hij zich wat goeds beloofde, de teruggave van de *Palts* te verkrijgen; doch de Katholieken verloren hier om bijzondere belangen het algemeene belang van hun geloof niet uit het oog. JACOBUS pogingen bleven vruchteloos, en steeds werd het huwelijk onwaarschijnlijker. Lang evenwel duurde het, eer de Koning van zijnen schoonen droom afstand kon doen. De Spaansche Gezanten bleven nog steeds zijne vertrouwden, en wat moest men hier te lande niet denken van de omstandigheid, dat toen de Prins van *Oranje* den 31sten November met den Raad van State de aanneming der petitie van oorlog in de Vergadering der Staten van *Holland* kwam aanbevelen, zich onder de leden van dien Raad, nevens Prins HENDRIK, ook de Engelsche Gezant CARLETON bevond [1]. Dit was wel een teeken van de dubbelzinnigheid der houding van den Koning van *Groot-Britannië*. Aan de eene zijde had de tegenwoordigheid van zijn Gezant bij die beraadslaging tot het vinden der middelen ter voortzetting van den oorlog de beteekenis eener bedreiging tegen *Spanje*, maar van den anderen kant was zij een blijk, dat hij zich het recht aanmatigde om zich in *Hollands* huiselijke zaken te mengen. Een ander blijk van de tweeslachtigheid van 's Konings bestaan bepaaldelijk in deze dagen deed zich voor, toen hij de blokkade der haven van *Duinkerken* door een zijner schepen deed schenden om een Spaanschen Ambassadeur van daar naar *Engeland* af te halen, en zich later deswegens verontschuldigde met de betuiging, dat hij niet wenschte om zulk eene reden met Hun Hoog Mogenden in oorlog te komen [2]. Doch waarmede en hoe lang JACOBUS zich nog vleijen mocht, de Nederlanders konden ruimer adem halen, nu de sints zoo langen tijd dreigende vereeniging van *Engeland* en *Spanje* duidelijk bleek niet tot stand te zullen komen.

1621—1625.

---

[1] *Resol. Holl.* 31 Nov., 1623.

[2] *Resol. Stat.-Gen.* 17 Nov.; 11 Dec. 1623.

PLAATSING DER PLATEN EN PORTRETTEN.

FLORIS, Graaf van *Kuilenburg*.	tegenover	Bladzijde	32.
ADRIAAN VAN MATHENESSE.	»	»	51.
Gevangenneming van OLDENBARNEVELT.	»	»	54.
GILLIS DE CLARGES.	»	»	72.
REINIER PAUW.	»	»	87.
NIKOLAAS BERCK.	»	»	99.
DANIEL DE HARTAING, Heer van *Marquette*.	»	»	103.
NIKOLAAS GREVINCHOVEN.	»	»	154.
ANTONIUS WALAEUS.	»	»	221.
OLDENBARNEVELT en zijn knecht, in de Gevangenis. . . .	»	»	224.
A. VAN DE WAEL, Heer van *Moersbergen*.	»	»	237.
Overwinning van een' Franschen Roover, door Kapt. C. DANIELS. .	»	»	324.
De Nederlandsche Gezanten te *Algiers*.	»	»	353.
DIRK RAFELSZOON CAMPHUYSEN.	»	»	384.
ALBERT JOACHIMI.	»	»	401.
Prins FREDERIK HENDRIK.	»	»	503.
LAMBRECHT HENDRIKSZ.	»	»	639.
HENDRIK TUYLL VAN SEROOSKERKEN.	»	»	675.
Dr. CORNELIS PIJNACKER.	»	»	726.
MAURITS ontzet *Bergen op Zoom*.	»	»	739.
CHRISTIAAN VAN BRUNSWIJK.	»	»	820.

NB. De Portretten van PIETER PIETERSZ. HEIN, THEODORUS VAN WAARDENBURG, WILLEM VAN LIER, Heer van *Oosterwijk*, HENDRIK LONCQ en de Plaat: Beleg van *'s Hertogenbosch*, moeten in het volgende Stuk worden geplaatst.

INHOUD VAN HET DERDE DEEL, 3e STUK.

EERSTE HOOFDSTUK.

Denemarken *is steeds naijverig op de Republiek*, Bladz. 2. — *Tocht tegen de zeeroovers beraamd*, ald. — *Nederlandsch Consul te* Algiers, bl. 3. — *Nederlandsche schepen in* Sicilië *en* Spanje *aangehouden*, bl. 4. — *Den Nederlandschen Agent het verblijf in* Spanje *ontzegd*, bl. 5. — *Tochten tegen de zeeroovers*, bl. 6. — *Lichtingen van krijgsvolk door de Aartshertogen*, bl. 8. — *Verzoek van* Savoye *om ondersteuning*, bl. 9. — *Betrekkingen met* Venetië, bl. 11. — *De buitengewone Zweedsche Gezant* SKYTTE *te* 's Hage, bl. 13. — *Botsingen tusschen de legers in* Duitschland, bl. 15. — *Tol door den Graaf van* Oldenburg *op den* Wezer *geheven*, bl. 16. — *Zaken van* Oost-Friesland, ald. — *Agent der Staten te* Lubek, bl. 18. — STICKE *bij den Keurvorst van* Brandenburg, ald. — *Aanzoeken van* Zweden, ald. — JACOBUS *staatkunde ten aanzien van* Zweden, bl. 19. — *Der Staten beantwoording van* Zwedens *verzoek*, ald. — SKYTTES *afscheidsrede*, bl. 20. — *De subsidie aan* Zweden *verleend*, bl. 22. — MASSA *uit* Rusland *terug*, ald. — *Russisch Gezant te* 's Hage, ald. — *De Staten zijn verlegen, hoe hem weder weg te krijgen*, bl. 23. — *Ondernemingsgeest der Nederlanders*, bl. 25. — CARON *van achteloosheid beschuldigd*, bl. 26. — *Een Engelsch ambtenaar door Hollandsche schippers gevankelijk opgebracht*, bl. 27. — *Genoegdoening voor deze beleediging geëischt*, bl. 28. — *Genoegdoening door* Holland *verleend*, bl. 29. — *Nieuwe grieven van* Engeland, bl. 30. — *Brieven van den Koning van* Denemarken, bl. 31. — *De Staten besluiten, een Gezantschap naar* Denemarken *te zenden*, ald. — *De Gezanten bezoeken Duitsche Vorsten en Steden*, bl. 32. — *Grieven van den Aartsbisschop van* Bremen, bl. 33. — *Staatkunde van den Koning van* Denemarken *ten aanzien van* Noord-Duitschland, ald. — *Onderhandelingen te* Elseneur *over het Aartsstift van* Bremen, bl. 34. — *Onderhandelingen over den Sundtol en eene Deensche Oost-Indische Compagnie*, bl. 35. — *Vertrek der Gezanten uit* Denemarken, bl. 38. — *Bezoek der Gezanten bij de Hertogen van* Mecklenburg, bl. 39. — *Bij den Bisschop van* Minden, ald. — *Bij den Hertog van* Brunswijk, bl. 40. — *Hunne terugkomst te* 's Hage, ald. — *De inhechtenisneming der drie Staatslieden aan de vreemde Gezanten medegedeeld*, bl. 41. — *Mededeeling van den Resident van* Venetië, bl. 42. — BOISSISE *treedt op tegen* FRANÇOIS AERSSEN, bl. 43. — AERSSENS *wenschen en drijfveêren*, bl. 45. — *Zijne verantwoording*, bl. 47. — *Afscheid van* BOISSISE, bl. 49. — *De inhechtenisneming der drie Staatslieden bij besluit van de Staten-Generaal goedgekeurd*, bl. 50. — *Dit besluit aan de Staten van* Holland *bekend gemaakt*, bl. 51. — *Hoe de Staten van* Holland *dat bericht opnamen*, bl. 52. — *Deputatie der Staten van* Holland *bij den Prins*, bl. 53. — *Rekesten van de betrekkingen der gevangenen*, ald. — OLDENBARNEVELTS *stemming kort vóór zijne gevangenneming*, bl. 54. — *Bijzonderheden van de gevangenneming*, ald. — *Bezoek van* OLDENBARNEVELTS *zoon en schoonzonen bij den Prins*, bl. 55. — *Onbesuisde stap van de Heeren* VAN ASPEREN *en* SCHAGEN, bl. 56. — *Brief van* OLDENBARNEVELT *aan zijne betrekkingen*, bl. 57. — *Zijn brief aan den Prins*, bl. 58. — HUGO DE GROOTS *schrijven aan den Prins*, bl. 60. — *Beweegredenen om tot de verandering der Vroedschappen over te gaan*, bl. 62. — *En dat wel in weêrwil dat de Staten de zaken tot de Nationale Synode reeds voorbereiden*, bl. 63. — *De Prins gaat over tot verandering der Vroedschappen*, bl. 64. — *Het Lid der Edelen talrijker gemaakt*, bl. 66. — *De Prins laat zijn bedrijf voorloopig door de Staten bekrachtigen*, bl. 67. — *Verzetting der Wet te* Leiden, Haarlem, Rotterdam *en* Gouda, bl. 68. — *Alsmede te* Amsterdam, 70. — *De Staten verleenen den Prins acte wegens het werk, door hem verricht*, bl. 72. — *De zamen-*

stelling van het Collegie der Curatoren van de Leidsche Hoogeschool gewijzigd, ald. — *Vraagstuk van den voorrang der Geregtshoven*, bl. 73. — *Terugkomst van* BOISSISE, bl. 74. — *Antwoord der Staten op den brief van den Koning van* Frankrijk, bl. 75. — *Bemoeijingen om de overkomst van Fransche Godgeleerden ter Synode*, bl. 76. — *Der Staten antwoord op* BOISSISES *vertoog tegen* AERSSEN, bl. 77. — *Hoe* BOISSISE *dit opneemt*, bl. 78. — *De gevallenen worden steeds in geschriften als anderzins gehoond*, bl. 79. — *Aanstalten tot het verhoor der gevangenen*, bl. 80. — *Getuigenis van* HARTEVELT *en* VAN WEEDE *tegen den Advokaat*, bl. 81. — *Geheime verstandhouding der gevangenen met hunne vrienden*, bl. 82. — *De verhooren aangevangen*, ald. — *Fiskalen tat dat werk aangesteld*, bl. 83. — LEDENBERGS *zelfmoord*, ald. — *Het besluit ten aanzien van zijn lijk*, bl. 84. — H. DE GROOT *in verzoeking gebracht om zijne partij te bezwaren*, bl. 85. — *Gecommitteerden tot het verhoor der gevangenen door* Holland *benoemd*, bl. 86. — *Verhooren van den Advokaat*, bl. 87. — *Houding der Fransche Gezanten*, *en betrekkingen met* Frankrijk, 91. — CHÂTILLON *komt herwaarts over*, bl. 93. — *Nieuw vertoog der Fransche Gezanten*, bl. 94. — *Antwoord der Staten op hun Vertoog*, bl. 96. — *Onderzoek naar de verrichtingen der Commissie*, *in* 1615 *naar* Leeuwarden *gezonden*, bl. 98. — *Verhoor van burgemeester* BERK *te* Utrecht, bl. 99. — GODFRIED BOOT *gevangen genomen en betreffende zijne verstandhouding met de gevangenen gehoord*, bl. 101. — *De hagchelijke toestand van* Frankrijk *maakt de Fransche Gezanten te* 's Hage *voorzichtig*, bl. 102. — AERSSEN *door de Staten-Generaal bevoordeeld en door den Prins in het Lid der Edelen van de Staten van* Holland *gedrongen*, bl. 103. — *De Prins ontslaat verscheidene Grooten uit het eerste en het tweede Lid der Staten van* Utrecht, bl. 106. — *De Staten-Generaal bekrachtigen dit bedrijf*, ald. — *De Fransche Gezanten vleijen zich nog met eenige hoop*, *dat hunne voorspraak voor de gevangenen gehoor zal vinden*, bl. 108. — AERSSEN *heeft in dit tijdsgewricht het lot van* Frankrijk *in handen*, bl. 109. — *Het Fransch Bewind verzoekt de zending van een Nederlandsch oorlogschip naar het eiland* Ré, bl. 110. — *Nieuw vertoog der Fransche Gezanten*, bl. 112. — *Blijken van ontevredenheid van de zijde van* Engeland, bl. 113. — *De toorn van* JACOBUS *schijnt spoedig te bedaren*, bl. 115. — *De Staten van* Holland *beraadslagen over de rechters over de gevangenen te stellen*, bl. 116. — MOERSBERGEN *in hechtenis genomen*, ald. — *Voorstel om de judicatuur aan de Generaliteit te laten*, bl. 117. — Holland *geeft zich in deze zaak aan de genade der Generaliteit over*, bl. 119. — *Verzoekschrift van* OLDENBARNEVELTS *betrekkingen*, ald. — Holland *benoemt twaalf rechters*, bl. 121. — *De Staten-Generaal benoemen insgelijks twaalf rechters*, bl. 122. — *Commissie der rechters*, bl. 123. — OLDENBARNEVELTS *rede tot de rechters vóór den aanvang van het verhoor*, bl. 124. — *Behoorlijke gelegenheid tot verdediging wordt den gevangenen niet gegund*, bl. 125. — *Bijzonderheden van* OLDENBARNEVELTS *verhoor*, bl. 126. — *De Contraremonstranten krijgen te* Rotterdam *en elders het gebruik der openbare kerkgebouwen*, bl. 129. — *Provinciale Synode van* Gelderland, ald. — *Provinciale Synode van* Utrecht, bl. 130. — *Provinciale Synoden in* Overijsel, Zeeland, Friesland *en* Groningen, bl. 131. — *Provinciale Synode van* Zuid-Holland, *Bezwaren der Remonstranten om aldaar te verschijnen*, bl. 132. — *Hoe de Remonstranten aldaar bejegend werden*, bl. 134. — TAURINUS, *schrijver van de* Weegschaal, *vervolgd*, bl. 136. — UYTENBOGAERT *ontzet*, bl. 137. — GREVINCHOVEN *en anderen desgelijks*, ald. — *Tegenstand van den Haagschen Kerkeraad*, bl. 138. — *Stemming onder het volk te* Rotterdam, ald. — *Handelingen der Zuid-Hollandsche Synodale Commissie*, bl. 139. — *Haar optreden te* 's Hage, bl. 141. — *De Remonstranten houden te* 's Hage *afgezonderde godsdienstoefening*, ald. — *Plakaat daartegen*, ald. — *De Synodale Commissie ondervindt tegenstand te* Schoonhoven, bl. 142. — *Plakaat tegen de Remonstranten te* Rotterdam, bl. 143. — *Handelingen der Noord-Hollandsche Synode*, ald. — *Noord-Hollandsche Synodale Commissie. Haar optreden te* Hoorn, bl. 144. — *Onlusten te* Alkmaar, bl. 145. — *De Remonstrantsche predikanten te* Utrecht *afgezet*, bl. 146. — *Maatregelen vóór de bijeenkomst der Nationale Synode genomen*, bl. 147. — *Den Franschen Godgeleerden wordt het verlof onthouden om ter Synode te komen*, bl. 148. — *De andere uitheemsche Godgeleerden komen aan*, ald. — *De Engelsche Godgeleerden met den Gezant in de vergadering der Staten-Generaal*, bl. 149. — *De brieven door de Geneefsche Godgeleerden voor de Staten-Generaal medegebracht*, bl. 151. — *De Dortsche Synode geopend*, ald. — *Een bepaald aantal Remonstranten voor de Synode gedaagd*, bl. 153. — *Eenige vragen van* pastoralen *aard in de Synode behandeld*, bl. 155. — *De Utrechtsche Remonstrantsche leden der Synode nemen plaats onder de gedaagden*, bl.

156. — *Redevoering van* EPISCOPIUS *in de Synode*, bl. 157. — *Hare uitwerking en gevolgen*, bl. 159. — *De Gedaagden weigeren de Synode als wettig Rechter te erkennen*, bl. 161. — *Men legt het er op toe, hen te beletten in eene vrije beoordeeling van het leerstuk der Verwerping te treden*, bl. 164. — *De Kampensche Remonstrantsche predikanten voor de Synode ontboden*, bl. 165. — *De Gedaagden bij Besluiten der Politieken tot stipter gehoorzaamheid aan de verordeningen der Synode vermaand*, bl. 166. — *Hun wordt verboden de stad* Dordrecht *zonder verlof te verlaten*, bl. 168. — *Men besluit eene Bezending naar* 's Hage *te zenden om de Staten-Generaal ter zake van de hardnekkigheid der Remonstranten te raadplegen*, bl. 170. — *De Staten besluiten, dat men, bij voortgezette hardnekkigheid der Remonstranten, hen uit hunne schriften zal mogen oordeelen*, bl. 171. — *Brief van* UYTENBOGAERD *aan de Gedaagden*, bl. 172. — *De Gedaagden beroepen zich op hunne conscientie, ten einde niet gedwongen te worden tot den eisch der Synode toe te treden*, bl. 173. — *Voortdurend misverstand*, bl. 174. — *Waaraan de Politieken door een Besluit een einde pogen te maken*, bl. 176. — *Het geschil over de wijze, op welke de Remonstranten zich zouden mogen verdedigen, nadert zijne beslissing*, bl. 177. — *De Remonstranten worden uit de Synode geworpen*, bl. 179. — *De Staten-Generaal keuren deze handelwijze der Synode goed*, bl. 180. — *De Politieken vergunnen den Gedaagden hun gevoelen nog schriftelijk te verdedigen*, bl. 181. — *Beklag over de wijze, sedert door de Synode gevolgd, om met gesloten deuren te vergaderen*, bl. 182. — *Invloed door de Engelsche Godgeleerden en den Engelschen Gezant op de Synode uitgeoefend*, bl. 183. — *Het gevoelen van* GOMARUS *wordt door de Synode geenszins toegestemd*, bl. 185. — SAPMA *begeeft zich naar* Hoorn, ald. — *Onlusten aldaar*, bl. 186. — *De Remonstranten achtten zich verplicht hunne gemeenten te blijven stichten*, bl. 187. — *Regeringscommissarissen in* Holland *uitgezonden om Roomsche Regenten af te zetten*, bl. 188. — *De Geloofsregelen door de Synode gesteld*, bl. 190. — *Een Vast- en Bededag uitgeschreven*, 192. — *Sententie tegen de Remonstranten*, bl. 193. — *De Belijdenisschriften door de Synode goedgekeurd*, bl. 195. — *De leer van* VORSTIUS *door de Synode veroordeeld*, bl. 196. — *Hij zelf uit het Land gebannen*, bl. 197. — *Openbare afkondiging der Geloofsregelen en der Sententie*, ald. — *Afscheidsfeest aan de Uitheemschen gegeven*, bl. 199. — *Staatkundige betrekkingen met* Frankrijk, bl. 200. — *Het vraagstuk van de betaling der achterstallige soldij van de Fransche troepen in Nederlandsche dienst*, bl. 201. — *Ware reden van* Frankrijks *onvermoeide voorspraak voor de Gevangenen*, bl. 202. — *Klachten van Fransche kooplieden wegens schaden, hun door Nederlanders aangedaan*, ald. — *Hatelijke uitlating van* CARLETON *tegen de Fransche Gezanten*, bl. 205. — BOISSISE *teruggeroepen*, ald. — *Alvermogen van* AERSSEN *in dit tijdsgewricht*, bl. 206. — *Graaf* WILLEM LODEWIJK *pleit voor* OLDENBARNEVELTS *behoud*, bl. 207. — *Antwoord der Staten op* BOISSISES *afscheidsrede*, bl. 209. — *De Fransche Gezanten weigeren het antwoord aan te nemen*, bl. 211. — *Een buitengewone bode brengt het naar* Frankrijk *over*, ald. — LANGERAKS *berichten uit* Frankrijk, bl. 213. — *Nieuwe rede van* DU MAURIER *ten voordeele der Gevangenen*, bl. 214. — *De Rechters vinden bezwaar in het vellen van het vonnis des doods*, bl. 216. — *De houding van* OLDENBARNEVELTS *zonen*, bl. 217. — *Den Advokaat wordt de dood aangezegd*, bl. 218. — *Hij schrijft aan zijne betrekkingen*, bl. 219. — *Zijn onderhoud met* WALAEUS, bl. 220. — WALAEUS *gaat van* OLDENBARNEVELTS *wege tot den Prins*, bl. 221. — OLDENBARNEVELTS *onderhoud met de andere predikanten*, bl. 222. — *Zijn laatste nacht*, bl. 223. — *Zijn onderhoud met zijnen dienaar*, bl. 224. — *Hij weigert zijne betrekkingen nog te zien*, bl. 225. — *Laatste pogingen van de Prinses van* Oranje *en* DU MAURIER, ald. — *Toebereidselen tot de terechtstelling*, bl. 227. — *De sententie hem voorgelezen*, ald. — *Zijne houding op het schavot*, bl. 229. — *Zijn dood en begrafenis*, bl. 230. — *Bejegening der andere Gevangenen*, bl. 232. — *Bericht van* OLDENBARNEVELTS *terechtstelling aan de Fransche Regering*, bl. 233. — *Sententie van* DE GROOT, bl. 234. — *Sententie van* HOOGERBEETS, bl. 235. — MOERSBERGEN *erlangt vergiffenis*, bl. 237. — *Veroordeeling van* DE HAAN, bl. 238. — *Brief van* UYTENBOGAERT *aan de Staten-Generaal*, ald. — *Zijn vonnis*, bl. 240. — HOGERBEETS *en* DE GROOT *naar* Loevestein *gevoerd*, ald. — DE GROOTS *werkzaamheid te* Loevestein, bl. 241. — *Hij ontvlucht vandaar*, bl. 242. — *De regeringsvorm wordt niet veranderd*, ald. — *De handel bracht krijgshaftigheid mede*, bl. 245. — *Noodzakelijkheid om zich ten aanzien van den handel in de* Oost-Indiën *met* Engeland *te verstaan*, bl. 247. — JACOBUS *staatkunde ten aanzien van de* Nederlanden, ald. — *Besluit tot het zenden van eenige Gezanten naar* Engeland, bl. 248. — *Van beide zijden*

wordt de vereeniging der Nederlandsche en der Engelsche Oost-Indische Compagnie gewenscht, bl. 249. — *Vooral* Friesland *en* Groningen *verzetten zich tegen de onvoorwaardelijke verlenging van het octrooi der Oost-Indische Compagnie*, ald. — *Klachten der Engelschen over geweldenarijen der Nederlanders in de Oost en in de Noordelijke zeeën*, bl. 251. — *De Engelschen zijn bedacht op het aanhouden der Nederlandsche Oost-Indievaarders op de terugreize*, bl. 353. — *De Gezanten komen in* Engeland *aan*, bl. 255. — *Zij verontschuldigen zich deswegens dat zij geen procuratie bij zich hebben en op zekere punten niet gelast zijn*, ald. — *Het plan van* JACOBUS *betreffende eenen tocht tegen de zeeroovers in vereeniging met* Spanje, bl. 257. — *De onderhandelingen over de vereeniging der beide Compagniën geopend*, bl. 261. — *Nieuwe poging om onderhandelingen over de visscherij aan te knopen*, bl. 262. — *De onderhandelingen over de vereeniging voortgezet*, bl. 263. — *De zaak van het huwelijk van den Prins van* Wales *ter sprake gebracht*, bl. 264. — *De onderhandelingen over de vereeniging voortgezet*, bl. 265. — *Geschil betreffende het deel, dat elk der beide Natiën aan de verdediging zou hebben*, bl. 266. — *Eisch der Engelschen ten aanzien van hun aandeel aan den peperhandel*, ald. — *De onderhandelingen geschorst*, bl. 268. — *Audientie bij den Koning*, ald. — *Onze Gezanten, hoezeer door de Staten-Generaal teruggeroepen, meenen nadere opgaven van de Engelsche zijde te moeten afwachten*, bl. 271. — *Er komt een ontwerp-traktaat tot stand*, bl. 272. — *Het traktaat komt tot stand. Hoe de Nederlanders het nagekomen hebben*, bl. 273. — *Onderhandelingen over de walvischvangst bij* Spitsbergen, bl. 276. — *Stand der partijen in* Europa, bl. 277. — *Betrekkingen tusschen* Polen *en* Pruisen, bl. 278. — *De Staten zenden* STICKE *als Gezant naar* Pruisen, bl. 280. — *Zijn bedrijf aldaar*, bl. 281. — *Staat van zaken in* Koerland, bl. 282. — Polen *wenscht eene alliantie met de Staten te sluiten*, bl. 283. — *Andere pogingen van* Polen *om de Staten van de zijde van* Zweden *af te trekken*, bl. 284. — *Nieuwe aanzoeken van* Zweden *om bijstand*, bl. 285. — *Opstand in* Bohemen, bl. 286. — *De stand der partijen in* Duitschland *ten aanzien van het gebeurde in* Bohemen, bl. 287. — *Welke partij stond den Staten in deze zaak te kiezen*, ald. — *Voorslagen in de Staten-Generaal gedaan*, bl. 288. — *Vijandelijkheden tusschen den Keizer en de Bohemers*, bl. 289. — *Geheime bedoelingen van den Keurvorst van de* Palts, bl. 290. — *Een zaakgelastigde der Boheemsche Stenden te* 's Gravenhage, bl. 291. — *Geheime Instructie aan dien zaakgelastigde naar* Boheme *medegegeven*, bl. 292. — *De Keurvorst van de* Palts *beveelt den Staten de zaak der Bohemers aan*, bl. 293. — *De Baron* VON DOHNA *te* 's Gravenhage, bl. 294. — CARLETON *tracht op het besluit der Staten te werken*, bl. 295. — *De Staten verleenen den Boheemschen Stenden onderstand*, bl. 297. — *De houding van* JACOBUS *van* Groot-Brittannië *ten aanzien van de Bohemers*, bl. 298. — *Stelling van* Venetië *tusschen de partijen*, bl. 299. — *De Koning van* Spanje *en het Hof te* Madrid, bl. 301. — Spanje *waakt op tot nieuwe krachtsinspanning*, bl. 302. — *De zaak van eene alliantie met* Venetië *ernstiger op het touw gezet*, ald. — *Pogingen tot verzoening tusschen* Engeland *en* Frankrijk, bl. 303. — *Voortzetting der onderhandelingen tot het sluiten van een verbond met* Venetië, bl. 305. — *Het verdrag komt tot stand*, bl. 308. — *Boheemsche zaken*, bl. 309. — *Gedrag der Staten ten aanzien der Boheemers en der Geünieerde Duitsche Vorsten*, 310. — *Gezantschap van den Landgraaf van* Hessen, bl. 312. — *Bewegingen onder de troepen der Aartshertogen, en maatregelen van onze zijde daartegen*, bl. 313. — *Welken invloed had de aanvaarding der Boheemsche Kroon door* FREDERIK V *op de Staten?* bl. 314. — *Houding van* JACOBUS *na de bevordering zijns schoonzoons tot Koning van* Bohemen, bl. 316. — JACOBUS *ernstig door de Staten vermaand*, bl. 317. — Frankrijks *staatkunde, bepaaldelijk ten aanzien van de Boheemsche zaken*, bl. 321. — *Onze handelsbetrekkingen met* Frankrijk, bl. 322. — *Nota van beklag door* DU MAURIER *ingeleverd*, bl. 324. — *Antwoord der Staten op die nota*, bl. 326. — *Propositie van* DU MAURIER, *voornamelijk op* AERSSEN *gemunt*, bl. 327. — *Indruk door zijne Propositie gemaakt*, bl. 329. — *Antwoord op de Propositie door de Staten gegeven*, bl. 330. — LANGERAKS *toestand in* Frankrijk, bl. 333. — *Gerucht van een buitengewoon Fransch Gezantschap*, bl. 334. — *Middelen van der Staten zijde aangewend om de verlenging van het Bestand te bemoeijelijken*, bl. 336. — *Betrekkingen met de Aartshertogen*, bl. 337. — *Voorstel om vergoeding te vragen voor schaden door de onzen in Spaansche havens geleden*, bl. 339. — *Betrekkingen met* Algiers, bl. 342. — *Plannen tot vrede met* Algiers, ald. — *Die van* Algiers *schijnen vrede te verlangen*, bl. 343. — *Ongenoegen van* Engeland *wegens de vredesonderhandelingen met* Algiers, bl. 345. — *Antwoord der*

Staten aan CARLETON, bl. 350. — *Eene vloot vertrekt met de onderhandelaars naar* Algiers, ald. — *De onderhandelingen te* Algiers *geopend*, bl. 351. — *De gevangen gemaakte Algerijnen worden tegen Nederlandsche slaven uitgewisseld*, bl. 355. — *Voor het overige vertrekken onze Gezanten onverrichterzake uit* Algiers, bl. 356. — *Handelsbetrekkingen met de* Ottomannische Porte, ald. — *Een Gezant van* Turkije *komt herwaarts*, bl. 358. — *Staatkundige betrekkingen met de* Porte, bl. 359. — *Betrekkingen met* Marokko, ald. — *Een Engelsch schip door Nederlanders in de haven van* Saphi *genomen*, bl. 360. — *De Staten geven in deze zaak toe aan den onbillijken eisch van* Engeland, bl. 361. — *Belooningen aan de handlangers der omweteling verstrekt*, bl. 362. — *Het overschot der schuld van* WILLEM *van* Oranje *aan de zonen van* JAN *van* Nassau *door de Staten voldaan*, bl. 363. — *Grieven aan* OLDENBARNEVELTS *zonen en schoonzonen aangedaan*, bl. 364. — *Onderzoek van* OLDENBARNEVELTS *papieren. Strijd deswegens tusschen* Holland *en de Generaliteit*, bl. 367. — *Maatregelen tegen de officiers der Justitie*, bl. 368. — BLAUHULK, *voorbarig beschuldigd, krijgt een eervol ontslag*, bl. 370. — *Hoe men verder met de Gedaagde Remonstranten handelde*, bl. 372. — *Het Bestuur der Nationale Synode doet verslag bij de Staten-Generaal*, bl. 373. — *Bekrachtiging der Dortsche Geloofsregelen in de Provinciën*, bl. 375. — *Acte, wier onderteekening van de Remonstrantsche predikanten gevorderd werd*, bl. 376. — *Zij weigeren, op éénen na, allen die te onderteekenen*, ald. — *Zij worden over de grenzen gezet*, bl. 377. — *De Remonstranten, die de vergadering te* Rotterdam *hadden bijgewoond, worden vervolgd*, bl. 378. — *Vergaderingen der Remonstranten te* Alkmaar, bl. 379. — *Een plakaat tegen zulke vergaderingen ontworpen*, bl. 380. — *Het staatsrecht op het stuk der Godsdienst blijft ongewijzigd*, ald. — *De denkbeelden te* Amsterdam *aangaande geloofsvervolging gekoesterd*, bl. 381. — *Predikingen der Remonstranten op de openbare straat te* Rotterdam, bl. 383. — *Invoering der rechtzinnige leer te* Gouda, bl. 386. — *Te* Leiden *worden geschriften tegen de kerkelijke orde in* Engeland *uitgegeven*, bl. 387. — *Predikanten door de Zuid-Hollandsche Synode afgezet*, bl. 388. — *De Leidsche Hoogeschool gezuiverd*, bl. 389. — *De Staten doen geenszins afstand van het patronaatrecht*, bl. 391. — *Maatregelen tegen de Remonstranten in* Utrecht, ald. — *De Prins en de Staten-Generaal treden op tegen de Remonstranten in* Gelderland *en* Overijsel, bl. 392. — *Hoe* BOGERMAN *in* Friesland *bejegend werd*, bl. 394. — *Maatregelen tegen de gemeenschap met de verbannen Remonstranten*, bl. 395. — *De verbannenen in* Brabant, bl. 396. — *Onderhoud van* UYTENBOGAERT *met Brabantsche Staatslieden*, bl. 398. — *Oost-Friesche zaken*, bl. 400. — *De Graaf van* Oost-Friesland *in zijn eigen land gevangen gehouden*, bl. 401. — *Commissarissen der Staten derwaarts gezonden*, ald. — *Bemoeijingen der Staten tot afschaffing van den Oldenburgschen tol op de* Weser, bl. 404. — *Afgevaardigden van* Bremen *en van den Graaf van* Oldenburg *te* 's Hage, bl. 405. — *Geweldadigheden van den Graaf van* Oldenburg *tegen die van* Bremen, bl. 406. — *Klachten onzer schippers over de Palts-Neuburgsche Rijntollen*, bl. 407. — *Gezantschap deswegens naar* Dusseldorp *gezonden*, ald. — *Vijandelijkheden door den Hertog* CHRISTIAAN *van* Luneburg *der stad* Hamburg *aangedaan*, bl. 410. — *Gezant van* Hamburg *te* 's Gravenhage, bl. 411. — *Gezant van den Hertog van* Luneburg *aldaar*, bl. 412. — *De Staten verlangen den strijd te smooren*, ald. — *De Koning van* Denemarken *zendt oorlogschepen op de* Elbe, bl. 415. — *Er vertrekt een Nederlandsch Gezantschap naar* Lubek *en* Hamburg, bl. 416. — *Bemoeijingen van* Engeland *in deze zaak*, ald. — *Vrede tusschen* Hamburg *en den Hertog van* Luneburg, bl. 419. — *Nieuwe oneenigheden tusschen den Hertog van* Brunswijk *en de stad* Brunswijk, ald. — *De Keizerlijke partij tracht de Hansesteden op hare hand te krijgen*, bl. 420. — *Grieven van den Aartsbisschop van* Keulen *tegen de Vereenigde Provinciën*, ald. — *Klachten over de gedragingen der Nederlandsche soldaten in* Duitschland, bl. 421. — *Gezant van den Aartsbisschop van* Keulen *te* 's Gravenhage, bl. 422. — *Antwoord der Staten op zijne propositie*, bl. 424. — *Nieuwe klachten over de Nederlandsche soldaten in* Duitschland, bl. 425. — *Gezant van den Koning van* Bohemen *te* 's Gravenhage, bl. 426. — *De oorlogzuchtige partij drijft de zaak der oprichting van de West-Indische Campagnie*, bl. 427. — *Antwoord aan den Boheemschen Gezant*, bl. 429. — *In weêrwil der openlijke verklaring wordt aan* Bohemen *onder de hand onvoorwaardelijk bijstand toegezegd*, bl. 431. — *Ook de Geünieerde Vorsten vragen bijstand*, ald. — *En bepaaldelijk de Landgraaf van* Hessen-Kassel, bl. 432. — BENNINGHAUSEN, *Gezant der Evangelische Unie, verkrijgt wat de Geünieerde Vorsten begeren*, bl. 433. — *De Hertog van* Saksen-Weimar *te* 's Gravenhage, bl.

435. — *Intusschen valt Koning* JACOBUS *onze Bewindslieden lastig met het weder te berde brengen van de zaak der haringvisscherij*, bl. 436. — *De zaak wordt op nieuw uitgesteld*, bl. 442. — AERSSEN *door den Prins voorgedragen als buitengewoon Gezant naar* Venetië, bl. 443. — *Bezwaren tegen* AERSSENS *vertrek*, bl. 444. — *Spanning in* Holland *wegens de maatregelen tegen de Officieren van Justitie*, bl. 445. — *De Resident van* Venetië *en de Gezant van* Frankrijk *trekken zich in tegenovergestelden zin de zaak van* AERSSENS *benoeming als Gezant naar* Venetië *aan*, bl. 448. — *Nieuw ongenoegen in* Frankrijk *tegen ons Bewind*, bl. 449. — AERSSEN *tot buitengewoon Gezant naar* Venetië *benoemd*, bl. 450. — *De Prins moet zijne benoeming tot Gezant naar* Frankrijk *opgeven*, bl. 451. — *Instructie aan* AERSSEN *voor zijne reize naar* Venetië *medegegeven*, bl. 452. — *Hoe hij zich van het Gezantschap kweet*, bl. 453. — *In* Holland *poogt men de afzetting van de Officieren van Justitie, die de Regering in den weg stonden, door te drijven*, bl. 456. — *Bedekt verzet tegen de Gecommitteerde Raden*, bl. 457. — *Men neemt tegen de baljuws de tusschenkomst der Stedelijke Regeringen te baat*, bl. 458. — *De afzetting van eenige voorname baljuws wordt doorgedreven*, bl. 459. — *Om de afzetting van de overigen gedaan te krijgen, neemt men te vergeefs petities van bijzondere burgers te baat*, bl. 460. — *Toch wordt de zaak doorgedreven*, bl. 461. — *Invloed aan de stedelijke Overheden op de benoeming der baljuws toegelaten*, bl. 462. — *Sporen van de losmaking der banden van het centraal gezag in* Holland, bl. 464. — *Eene onvoorzichtige uitlating van* MUYS *wordt hem betaald gezet*, bl. 465. — AERSSEN *maakt zich gehaat door zijnen overmoed*, bl. 467. — HENDRIK STICKE *wegens hagemunterij veroordeeld*, bl. 468. — *Invloed van zulke voorvallen*, bl. 472. — *Houding der Kerkelijken in dezen tijd*, bl. 473. — *Vervolging der binnen de grenzen betrapte verbannen predikanten*, bl. 474. — *In* Holland *laten de Staten hun gezag tegen de predikanten gelden*, bl. 477. — *Het vraagstuk betreffende de herziening der* Unie *geheel ter zijde geschoven*, bl. 479. — *Staat van zaken in* Duitschland, bl. 480. — *Voorkomendheden van de zijde van* Frankrijk, bl. 481. — *Gepaard aan nieuwe eischen om schadevergoeding*, bl. 483. — *Prins* MAURITS *brengt een leger op de grenzen te velde*, bl. 485. — *Houding van* Engeland *bij het gevaar, dat de* Palts *bedreigde*, bl. 486. — *Opgeraapte klachten van* Engeland *over vijandelijkheden door de onzen in de* Oost *bedreven*, bl. 488. — Engeland *neemt het voorkomen aan, eene vloot, met de onze vereenigd, tegen de zeeroovers uit te zenden*, bl. 489. — *Antwoord der Staten op de laatste klachten van* Engeland, bl. 491. — *Voorstel om eenige Engelsche soldaten over* Nederland *naar de* Palts *te zenden*, bl. 493. — *Financiëele toestand der Republiek in dit tijdsgewricht*, bl. 494. — *Gezindheid in de Provincie* Friesland, bl. 496. — *Dood van Graaf* WILLEM LODEWIJK, bl. 497. — *Graaf* ERNST CASIMIR *volgt hem op in* Friesland, *Prins* MAURITS *in* Groningen *en* Ommelanden, bl. 499. — *Zending van* RANDWIJK *naar de* Palts, bl. 499. — *Staat van zaken aldaar*, bl. 500. — SPINOLA *trekt derwaarts*, bl. 501. — *Prins* MAURITS *zendt de ruiterij onder Prins* HENDRIK *naar de* Palts *ten geleide der Engelsche hulpbenden*, bl. 503. — *Dood van* LOUISE DE COLIGNY, bl. 504. — SPINOLA *nestelt zich in de* Palts, bl. 505. — *Nieuwe pogingen om* JACOBUS *over te halen, om krachtdadig voor zijnen schoonzoon op te treden*, ald. — *Stichting der schans* Papenmuts, bl. 507. — *Vijandelijkheden door de Nederlandsche ruiters tegen de Landen der Geestelijke Vorsten bedreven*, bl. 508. — *De Koning van* Groot-Brittannië *schijnt zich de Duitsche zaken krachtdadig te zullen aantrekken*, bl. 510. — *Doch dit is niet meer dan schijn*, bl. 511. — *Bewegingen der troepen in de* Palts, bl. 512. — *Nederlaag van den Koning van* Bohemen, bl. 513. — *Besluiten daarna door de Staten genomen*, bl. 514. —

TWEEDE HOOFDSTUK.

Strijd over de personen, die met de zendingen naar Frankrijk *en naar* Engeland *belast moesten worden*, bl. 516. — Holland *benoemt de Gezanten, die van harentwege naar* Frankrijk *en naar* Engeland *zouden worden afgevaardigd*, bl. 518. — *De benoeming van* BRUININK *als medeafgevaardigde naar* Engeland *doorgedreven*, bl. 519. — *De benoemingen tot de Gezantschappen krijgen haar beslag*, bl. 520. — *Doel der zending naar* Engeland, bl. 521. — *Eerste gehoor der Gezanten bij* JACOBUS, bl. 522. — *Staat der zaken in* Engeland, bl. 523. — *Nadere opening onzer Gezanten*, ald. — *Zij deelen, op verzoek den*

Koning een oorlogsplan mede, bl. 525. — *Antwoord door onze Gezanten ontvangen*, bl. 527. — *Hun wederantwoord*, ald. — *De Engelschen werpen de geschillen op, die in de* Oost-Indiën *waren voorgevallen*, bl. 528. — *De Gezanten bekomen een bijzonder gehoor bij den Koning*, bl. 529. — *Zij moeten zich een onderhoud over de Oost-Indische zaken laten welgevallen*, bl. 533. — *'s Konings laatste woord op de voorstellen der Gezanten*, bl. 534. — *Afscheidsbezoek bij den Koning*, bl. 535. — *Instructie van de Gezanten naar* Frankrijk, bl. 536. — *Hunne ontvangst te* Parijs, bl. 538. — *Hun gehoor bij den Koning*, ald. — *En bij sommige Grooten*, bl. 539. — *Men grijpt de geschillen tusschen de wederzijdsche kooplieden aan om onze Gezanten op de proef te stellen*, bl. 540. — *De Gezanten maken gewag van de vernieuwing der* Alliantie, bl. 542. — *Staat der zaken en der gevoelens aan het Fransche Hof*, bl. 543. — *'s Konings antwoord*, bl. 545. — *De Gezanten krijgen hun afscheid*, bl. 546. — *Gezindheid ten aanzien der verlenging van het Bestand*, bl. 548. — *In de* Zuidelijke Nederlanden, ald. — *Men wil er Prins* MAUTITS *verleiden om de Noord-Nederlanders tot vrede en onderwerping te brengen*, bl. 549. — *Wat bedoelde* MAURITS, *waar hij voorgaf ooren te hebben voor de voorstellen der Aartshertogen*, bl. 551. — *Hoog verraad van eenige Geldersche Edellieden*, bl. 552. — *De Vroedschap van* Utrecht *handhaaft haar regeringsreglement tegen den Prins*, bl. 555. — *Voorboden van den aanstaanden oorlog*, bl. 556. — Lieroord *versterkt, ondanks den Graaf van* Oost-Friesland, bl. 557. — *Bijeenkomsten van gemachtigden der Staten en der Aartshertogen tot beslechting van bijzondere geschillen*, bl. 558. — *De Aartshertogen besluiten een Voorstel aan de Staten-Generaal te doen*, bl. 560. — PECKIUS *komt te* 's Gravenhage, bl. 562. — *Zijne Propositie in de Staten-Generaal*, ald. — *Beraadslagingen daarover*, bl. 565. — *Het antwoord der Staten op* PECKIUS *Propositie*, bl. 566. — PECKIUS *vertrekt uit* 's Gravenhage, bl. 567. — *Toebereidselen ten oorlog*, bl. 568. — *Staat der zaken van den Koning van* Bohemen, bl 570. — *Staat der zaken van de Duitsche* Unie, bl. 571. — *Verdere uitbreiding van de Nederlandsche legermacht*, bl. 574. — *Versterking der zeemacht*, bl. 576. — *Toestand der financiën onder al die uitgaven*, ald. — *Van de Oost-Indische Compagnie worden opofferingen gevorderd*, bl. 577. — *Misbruiken aan de Admiraliteit te* Amsterdam *verweten*, bl. 578. — *Bepaaldelijk de Hollandsche Admiraliteiten worden met de uitrusting der vloot belast*, bl. 581. — *Het verdrag met de zeeroovers komt wederom ter sprake*, ald. — *De last komt vooral op* Holland *neder*, bl. 582. — *De Staten hebben uitzicht op een bondgenootschap met* Denemarken, bl. 586. — *Staat der betrekkingen tusschen* Denemarken *en de Vereenigde Provinciën*, ald. — *De Duitsche* Unie *zendt eenen Gezant naar* CHRISTIAAN IV, bl. 589. — VOSBERGEN *naar* Denemarken *gezonden om het verzoek van dien Gezant te ondersteunen*, ald. — *Uitslag van de zending der Duitsche* Unie, bl. 590. — *Plechtige audientie van* VOSBERGEN *bij den Koning*, bl. 592. — *De Republiek zet den Koning van* Denemarken *tot de godsdienstoorlog aan*, bl. 593. — *Ware gezindheid der Leden van den Neder-Saksischen Kreis*, bl. 594. — *Rijksdag in* Denemarken *bijeengeroepen*, ald. — *Voortgezette mededeelingen*, bl. 595. — *'s Konings verklaring en voorwaarden*, bl. 596. — *Zijn antwoord op* VOSBERGENS *voorstellen*, bl. 599. — *Propositie van* VOSBERGEN *aan de Magistraat van* Lubek, bl. 601. — *En aan de Vorsten van* Brunswijk-Luneburg, bl. 602. — *Koning* JACOBUS *pleit voor de opdracht der Coadjutorie van* Bremen *aan den Deenschen Prins*, bl. 604. — ULFELT *door den Koning van* Denemarken *naar* 's Gravenhage *afgevaardigd*, bl. 605. — AITSEMA's *mededeelinging te* 's Gravenhage, bl. 606. — *Alliantie met* Denemarken, bl. 608. — *De houding van* Zweden *onder dit alles*, bl. 609. — *De Keurvorst van* Brandenburg *smeekt de Staten zijne zwakheid te hulp te komen*, bl. 612. — *Een Gezant van* Polen *verschijnt te* 's Hage, bl. 615. — *Invloed door de Staten te* Constantinopel *geoefend*, bl. 617. — *Antwoord aan den Poolschen* Internuntius *gegeven*, bl. 618. — *Gezanten van den Keurvorst van* Keulen, bl. 620. — *Ingenomenheid tegen den Keulschen Agent* VAN DER VEKEN, ald. — *Bescheid aan de Keulsche Gezanten gegeven*, bl. 523. — *De vijandelijkheden blijven nog opgeschort*, bl. 624. — *Doch* Holland *zet tot den oorlog aan*, bl. 625. — Overijsel *dankt eigenmachtig eenige Compagniën af*, bl. 627. — *De Prins ziet zich genoopt niets met het leger uit te richten*, bl. 628. — *Betrekkingen met* Frankrijk, bl. 629. — *Groote inschikkelijkheid van onze zijde voor dit Rijk*, ald. — *Afgevaardigden van* Rochelle *te* 's Gravenhage, bl. 631. — *Klacht van* DU MAURIER *deswegens*, bl. 633. — *Antwoord der Staten op die klacht*, bl. 635. — *Houding van Koning* JACOBUS *in dit tijdsgewricht*, bl. 636. — *Hij eischt de overkomst van Gezanten om over de geschillen in* Oost-Indië *te han-*

delen, bl. 637. — *Hij ondersteunt de pogingen van den Graaf van* Oost-Friesland *om* Lieroord *ontruimd te krijgen*, ald. — *De Staten besluiten om nieuw Gezanten naar* Engeland *te zenden*, bl. 638. — *Vijandelijkheden van* Engelands *zijde dreigend*, bl. 639. — *Verdere hulp aan den Koning van* Bohemen *te verleenen, al of niet?* bl. 640. — Spinola *legt het aan op de verovering van* Gulik, bl. 642. — *De Prins betrekt het veldleger*, bl. 643. — *Het Huis te* Reid *verloren*, ald. — *De Prins ziet het beleg van* Gulik *werkeloos aan*, ald. — Gulik *verloren, en de Commandant* pithan *aangeklaagd, maar van vervolging ontslagen*, bl. 645. — *Alliantie met* Brandenburg *vernieuwd*, bl. 647. — *De belangen van den handel beletten eene volkomen aansluiting aan* Denemarken, bl. 648. — Zweden *treedt op tegen de inmenging van* christiaan *in de zaak der Coadjutorie van* Bremen, ald. — *Gezantschap van den Aartsbisschop van* Bremen *zelven*, bl. 650. — *Gezanten benoemd om de Alliantie met* Denemarken *te* Bremen *te ratificeren*, bl. 651. — *Onze Gezanten trachten te vergeefs te bewerken, dat de strijdige handelsbelangen geen beletsel tegen de ratificatie in den weg leggen*, bl. 653. — *Onderhandelingen over de van weerszijde te verleenen subsidiën*, bl. 654. — *Ontwerp-artikelen over den vrijen handel*, bl. 655. — *Men komt niet verder, dan men in Mei laatstleden gekomen was*, bl. 657. — *Acte van reces gesteld*, ald. — *Deze acte van reces wordt, door toedoen van* Amsterdam, *niet bekrachtigd*, bl. 658. — *De Koning van* Denemarken *bereikt zijn heerschzuchtig oogmerk met het Aartsbisdom* Bremen, bl. 659. — *De Hanse door ons te vergeefs tot het verleenen van onderstand aangemaand*, bl. 660. — *Van welken kant kwam de redding?* bl. 661. — Holland *stijft het krediet der Staten-Generaal*, bl. 662. — *De Steden van* Holland *stijven het krediet harer Provincie*, bl. 663. — *Aan het Gereformeerde Element wordt op nieuw de hand gehouden, zonder dat daarom de Gereformeerde Kerk vrijer wordt*, bl. 664. — *De Oost-Indische Compagnie gemachtigd om op alle zeeën vijandelijkheden tegen de Spaanschen te plegen*, bl. 666. — *Plan om de zoutvaart onder de West-Indische Maatschappij te begrijpen*, ald. — *Tegenwerking in den boezem der Oost-Indische Maatschappij zelve*, bl. 667. — *Ditmaal zeilt de zoutvloot nog op eigen gezag uit*, bl. 670. — *Die van* Hoorn *verzetten zich tegen den toeleg om de zoutvaart in de West-Indische Compagnie te begrijpen*, bl. 671. — *Beraadslagingen over de keuze van den man, die aan het hooofd van het Gezantschap naar* Engeland *zou staan*, bl, 673. — *Het Gezantschap benoemd*, bl. 675. — Sommelsdijk, *ook tot vast Gezant te* Venetië *benoemd, slaat deze aanstelling af*, bl. 676. — Carleton *stelt de onderwerpen, waarover te* Londen *zal gehandeld worden*, bl. 678. — *De Nederlandsche koopvaardij algemeen ten oorlog toegerust*, bl. 679. — Jacobus *schijnt weder zich de zaak zijns schoonzoons in de* Palts *krachtdadig te willen aantrekken*, bl. 680. — *Instructie van de Gezanten naar* Engeland, bl. 681. — *Hun eerste plechtstatig gehoor*, bl. 683. — *Zij krijgen een vertrouwelijk gehoor*, ald. — *Gezindheid en bedoelingen der Engelschen bij het ontvangen van dit Gezantschap*, bl. 685. — *Onze Gezanten, den eisch der Engelschen geen gehoor kunnende geven, vragen naderen last*, bl. 687. — *Nederlandsche schepen door de Engelschen aangehouden*, ald. — *De Gezanten spreken* buckingham, ald. — *Zij krijgen op nieuw gehoor bij den Koning*, bl. 688. — *Maatregelen der Staten tegen de vijandelijke bedoelingen der Engelschen*, bl. 690. — *De onderhandelingen worden hervat*, bl. 691. — *Naar aanleiding eener nieuwe grieve hebben de Gezanten op nieuw gehoor bij den Koning*, bl. 692. — *De onderhandelingen worden alweder gestremd*, bl. 694. — *Optreden van* christiaan *van* Brunswijk *in* Westfalen, ald. — *De Staten worden op nieuw aangezocht om* mansfeld *te ondersteunen*, bl. 696. — *De Paltsgraaf verlaat* Holland *om in de* Palts *te gaan strijden*, bl. 697. — *Slag bij* Wisloch, ald. — *Slag bij* Wimpfen, bl. 698. — *Slag bij* Höchst, bl. 699. — Mansfeld *wil zich in* Frankrijk *werpen*, ald. — *Onze betrekking met de Fransche Regering en met die van* Rochelle, bl. 700. — *Besluiten der Staten ten aanzien van* mansfeld, bl. 702. — Hendrik van den berg *neemt verscheidene plaatsen in* Westfalen *in*, bl. 703. — *Prins* hendrik *van* Nassau *doet een strooptocht tegen* Brabant, ald. — *Poging des vijands om ons veldleger te verrasschen*, bl. 704. — *Mislukte aanslag tegen* 's Hertogenbosch, ald. — *Toestand en stemming der gemoederen in* Gelderland *en* Overijsel, ald. — *Toestand van* Drenthe, bl. 707. — *Toestand en stemming der gemoederen in* Friesland, bl. 708. — *Staat der zaken in* Groningen *en* Ommelanden, bl. 710. — *Voorslag tot voorloopige vaststelling der quote van* Gelderland *en* Overijsel, ald. — *Gezindheid van* Denemarken *ten onzen aanzien*, bl. 711. — *De betrekkingen met den Keurvorst van* Brandenburg *nader geregeld*, ald. — *Verzoek van* Genève *om bijstand*, bl. 714. — *Hou-*

ding van den Hertog van Savoye, ald. — Genèves *verzoek toegestaan*, bl. 716. — *Betrekking tusschen onze Republiek en* Venetië, ald. — CALENDRINI *naar* Venetië *gezonden*, bl. 717. — MOROSINI *tot Gezant van* Venetië *te* 's Hage *benoemd*, ald. — Graauwbunderland *doet zich tegen de Spaansche overheersching gelden*, bl. 718. — *Geruchten van onderhandelingen over het sluiten van een wapenstilstand*, ald. — *Benoeming van een Gezant der* Nederlanden, *naar* Venetië *bestemd*, bl. 719. — *Betrekking met het Turksche Rijk*, bl. 720. — *Betrekkingen met* Marokko, bl. 722. — *Vrede en vriendschap weder met* Algiers *en* Tunis *aangeknoopt*, bl. 724. — *De kaapvaart breidt zich uit en wordt bevorderd*, ald. — PIJNACKER *vertrekt als Gezant naar* Algiers, bl. 726. — *Gevangen Turken op* Malta, bl. 727. — PIJNACKER *komt te* Tunis, bl. 728. — Holland *verschaft geld tot den oorlog*, bl. 730. — *De tocht van* JACQUES L'HERMITE, bl. 731. — *De troepen van* MANSFELD *komen in* Noord-Brabant *aan*, bl. 734. — *Verdediging van* Bergen op Zoom, bl. 736. — *Inval van den vijand in* Overijsel *en* Friesland, bl. 737. — *De Prins daagt op tot ontzet van* Bergen op Zoom, bl. 739. — *Het beleg opgebroken*, ald. — *Voortzetting der onderhandelingen in* Engeland, bl. 740. — *Een Ostendenaar vindt met zijnen op de onzen behaalden buit eene schuilplaats te* Leith, bl. 742. — *In weerwil van de bejegening, die onze Gezanten ondergaan, zijn zij gedwongen, de onderhandelingen voort te zetten*, bl. 744. — *Verraderlijke handelwijze der Engelschen op* Banda, bl. 745. — *Schadevergoeding door de Engelsche Groenlandsche Compagnie geëischt*, ald. — *Onderhoud met den Koning over den toestand van onze Republiek en van Europa*, bl. 746. — *Bijeenkomst op* Windsor, bl. 747. — *Beraadslaging vóór den Koning over de zaak van* Banda, bl. 748. — *Eisch van vergoeding van schade en interest*, bl. 749. — *Invloed van de inneming van* Heidelberg *op de gemoederen in* Engeland, bl. 751. — *Houding van* AERSSEN *bij de politieke plannen van* BUCKINGHAM, bl. 753. — *Pogingen om in ons Vaderland de gemoederen tot vrede te stemmen*, bl. 754. — *De Gezanten blijven het voorwerp der slechtste bejegening*, bl. 756. — *De Koning geeft een blijk van toenadering*, 757. — *Men vordert het opstellen van een reglement tot ampliatie van het Traktaat*, bl. 758. — *De onderhandelingen weder gebroken*, bl. 759. — *De Staten-Generaal geraadpleegd. De Prins beslist, dat de Gezanten den smaad zullen verduwen*, ald. — *Nieuwe audientie*, ald. — *Ontwerp-reglement door de Engelschen ingeleverd*, bl. 761. — *Tegenreglement der onzen*, bl. 763. — *Bezoek bij den Koning te* New-Market, bl. 764. — *De Engelschen vorderen den afstand van* Pulo run, bl. 767. — *De twee reglementen worden zamengesmolten, na aanmerkelijk besnoeid te zijn*, bl. 768. — *De Engelschen eischen het onvoorwaardelijk recht om in de* Oost-Indiën *forten te bouwen op zekeren afstand van de onze*, bl. 769. — *De Engelsche Heren nemen geschenken aan*, bl. 770. — *Men eischt cautie voor de betaling der schuld, waarin de Compagnie was veroordeeld*, bl. 771. — *Afscheidsaudientie bij den Koning*, bl. 773. — *Terugkomst der Gezanten te* 's Hage, bl. 775. — *Beraadslagingen over de vernieuwing van het Octrooi der Oost-Indische Compagnie*, ald. — *De Admiraliteit van* Amsterdam *komt met eene aanspraak tegen de Compagnie voor den dag*, bl 776. — *Het Octrooi vernieuwd*, ald. — *Klachten der participanten*, bl. 777. — *Liquidatie der Compagnie met de Admiraliteiten*, bl. 778. — *Meening aangaande de bedoelingen van* JACOBUS, bl. 779. — *Betrekkingen met* Oost-Friesland, bl. 780. — MANSFELDS *verblijf in* Oost-Friesland, bl. 781. — *'s Prinsen mislukte aanslag op* Antwerpen, bl. 784. — *Spaansche muiters te* Huisen, bl. 785. — *De schans* Papenmuts *verloren*, ald. — *De aansluiting van* Frankrijk *wordt inniger*, bl. 787. — *Verbond tusschen* Frankrijk, Venetie *en* Savoye, ald. — *Bijeenkomst te* Avignon, bl. 788. — *Meening van de oude ministers van* HENDRIK IV, ald. — *Grond van hunne meening*, bl. 790. — *Hoe Prins* MAURITS *beoordeeld werd in* Frankrijk, bl. 791. — *En elders in het Buitenland*, bl. 792. — *En in het Binnenland*, ald. — *Aanslag tegen den Prins ontdekt*, bl. 797. — GROENEVELDS *terechtstelling*, bl. 800. — SLATIUS *en anderen terechtgesteld*, ald. — *De Remonstranten, van medeplichtigheid verdacht, zuiveren zich*, bl. 801. — *Gelukwenschingen der vreemde Mogendheden*, bl. 803. — *Geruchten van pogingen om* Amsterdam *in den brand te steken*, bl. 804. — *Houding van* Engeland *ten aanzien der Republiek*, bl. 806. — *Gezindheid des Keizers tegen* Holland, bl. 807. — Engeland *wordt steeds door ons ontzien*, bl. 808. — *Pogingen van 's vijands zijde om het bestand te vernieuwen*, bl. 809. — *Doch van der Staten kant is men op de voortzetting van den oorlog bedacht*, bl. 810. — *Men houdt deswegens* Frankrijk *te vriend*, bl. 811. — *De Keizer zendt eenen Gezant herwaarts*, bl. 813. — *Zijn geloofsbrief*, bl. 814. — *Zijne voorstellen*, bl. 815. —

Hoe de Staten die stukken opnemen, bl. 816. — MANSFELD *blijft* Oost-Friesland *tot overlast*, bl. 817. — *Mislukte tocht van* CHRISTIAAN *van* Brunswijk, bl. 819. — *Hij wordt bij* Stadlohn *verslagen*, bl. 820. — *Het overschot van zijn leger wordt te* Breëvoort *verzorgd*, bl. 821. — *Bemoeijingen om* MANSFELDS *troepen tot de orde te houden*, bl. 822. — *Eindelijk trekt* MANSFELD *uit* Oost-Friesland *af*, bl. 824. — *Invloed van de gebeurtenissen van dit jaar op de stemming hier te lande*, bl. 825. — *De houding van* Friesland, bl. 826. — *Geschillen in* Overijssel, ald. — *Staat der financiën*, bl. 827. — KOEN *terug uit* Oost-Indie, bl. 828. — *Bezwaren der Oost-Indische Compagnie*, bl. 829. — *Eerste uitrusting der West-Indische Compagnie*, bl. 830. — *Onderhandelingen over het huwelijk van den Prins van* Wales *met de Spaansche Infante*, bl. 831. — *Hevige klachten van* CARLETON, bl. 832. — *Mededeeling van* SURIANO, bl. 833, — *Koning* JACOBUS *onttrekt eenen Duinkerker aan de vervolging onzer oorlogschepen*, bl. 835. — *Het Spaansche huwelijk springt af*, bl. 836. —